ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM
IV
KNJIGA 31

REDAKTOR
Milovan Dželebdžić, potpukovnik

Urednik
magistar istorijskih nauka
Dimitrije Brajušković, pukovnik

Odgovorni urednik
Fabijan Trgo, general-major

IZDAJE
VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM
IV
KNJIGA 31

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1944. GODINE

BEOGRAD
1968.

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1944. GODINE

— DECEMBAR —

I

DOKUMENTI
JEDINICA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

BR. 1

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 1. DECEMBRA 1944. ŠTABU MAJEVIĆKOG NOP ODREDA ZA DEJSTVA U REJONU BIJELJINE[1]

ŠTAB
III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Br. /44
1. XII. 1944

ŠTABU MAJEVIĆKOG NOP ODREDA

Položaj

Jedinice XXVIII. Slavonske divizije nastavljaju uspješnu ofanzivu na Majevici i u Semberiji i oslobodile su Bijeljinu.[2]

Jedinice XXXVIII. divizije nalaze se na sektoru Zvornika. U vezi sa povoljnom situacijom i potpunim pretstojećim oslobođenjem cijele Majevice i Semberije

NAREĐUJEMO:

Da sa Odredom krenete odmah najpovoljnijim pravcem na sektor Bijeljine sa zadatkom uspostavljanja naše narodne vlasti i mobilizacije ljudstva za Odred.

Sa vama ide i Komanda Majevičkog područja, koja je dobila konkretne zadatke u pogledu svog rada.[3] Vi treba da ostvarite najužu saradnju sa Komandom područja u svim problemima koji se budu postavljali na sektoru Majevice i Semberije.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta (dalje: VII), reg. br. 23—2, k. 408.

[2] Bijeljina je zauzeta 30. novembra 1944 (vidi dok. br. 33 i 122).

[3] U sastavu toga područja u decembru 1944. bile su komande mjesta Ugljevik, Čelić i Janja. Opširnije o njegovom tadašnjem radu vidi izvještaj Štaba 3. korpusa od 24. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 51—2, k. 409).

Po dolasku na novi sektor povežite se sa Štabom XXVIII. divizije.[4]

Vezu sa nama održavaćete preko XXXVIII. divizije na sektoru Zvornika. Ova veza treba da bude što češća. Obavještavajte nas redovno o vašem radu i situaciji.

Na sektor Osmaka doći će jedinica Birčanskog odreda, koja će primiti obezbeđenja telefona i telefonske linije.

Pokret ćete izvršiti čim dobijete smjenu od jedinice Birčanskog odreda.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar pukovnik:
D.[5] Olbina

Komandant — pukovnik:
Kosorić Pero

M. P.

BR. 2

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 1. DECEMBRA 1944. ŠTABU DRVARSKO-PETROVAČKOG NOP ODREDA ZA RASFORMIRANJE OVOG ODREDA[1]

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. br. 1126
Dne 1. XII. 1944. g.

ŠTABU DRVARSKO-PETROVAČKOG NOP ODREDA

Sadašnja situacija na sektoru Bihaća ne zahtjeva držanje i vezivanje snaga na ovom prostoru. Radi takve situacije, te radi potreba za popunom brigade Narodne odbrane,[2] kao i jedinica pri ovom štabu, odlučili smo da rasformiramo Drvarsko-petrovački odred, koji se nalazi na sektoru Bihaća.

---

[4] Bliže o sadejstvima toga odreda s jedinicama 28. NOU divizije u decembru vidi izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 17. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 30—10, k. 272/A).

[5] Dane

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 33—3, k. 458/A.

[2] Riječ je o 1. brigadi 3. divizije Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (vidi knj. 30, dok. br. 72).

Veći dio boraca odreda upotrebiće se za popunu brigade Narodne odbrane a manji dio biće upućen ovom štabu za popunu pratećeg bataljona. Od odreda zadržati jednu četu jačine 50 boraca, koja će se zadržati na sektoru Bihaća, koja će kontrolisati pravac Bihać — [Bos.] Petrovac i služiti za obezbeđenje na ovom sektoru. Ova četa stavlja se pod neposrednu komandu Podgrmečkog odreda.[3] Dosadašnji štab odreda, po izvršenom rasformiranju, javiće se ovom štabu. Sve upućene borce prebaciti u D.[onji] Vakuf.[4]

Upućuje se bivši komesar toga odreda drug Radošević Lazo, koji će u zajednici sa štabom odreda postupiti po gornjem naređenju, a u duhu usmeno mu datih uputstava.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR
p u k o v n i k
Sl. ots.

ZAMENIK KOMANDANTA
p u k o v n i k
Karanović[5]

M. P.

Naređenje dostavljeno po drugu Lazi Radoševiću.[6]
3/XII. 44.

---

[3] Bliže o tome i rasformiranju odreda vidi dok. br. 89, 110 i 178; Arhiv VII, reg. br. 6/41—5, 6/46—5, 6/48—5 i 6/52—5, k. 461/A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ, depeše od 8. i 19. novembra i 4. decembra 1944. godine.

[4] Ta rečenica je, u originalu, dopisana mastilom.

[5] Nikola

[6] Ta rečenica je, u originalu, dopisana mastilom, ćirilicom.

BR. 3

OBAVJEŠTAJNI IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 1. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O NEPRIJATELJU NA KOMUNIKACIJI ZENICA — SARAJEVO — KONJIC[1]

ŠTAB
X. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Ob. br. 152
Dne 1. decembra 1944.

Pregled stanja neprijateljskih jedinica. —

ŠTABU 5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE (OB)

Mostar — Sarajevo: dva njemačka bataljona, jedan Ausbildung deutscher Btl. kod 2. gorskog zdruga,[2] služi ujedno za kontrolu zdruga i špijunažu na tome sektoru. Drugi je željezničarski bataljon, na osiguranju pruge na otsjeku Raštelica — Ilidža.[3]

Sarajevo — Višegrad dva bataljona pod direktnom komandom V.SS Kora.[4]

Sarajevo — [Slavonski] Brod: oko četiri njemačka bataljona, od kojih jedan 105. izviđački odred, pod direktnom kontrolom V.SS Kora.[5]

IX. ustaški zdrug:[6] od preko 4.000 ustaša, sada broji 2.500. Ima tri bojne [od kojih] dve u Mostaru i jedna u Ostrošcu.[7] Ostalih 1.500 ustaša pod oružjem u svojim selima.

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 28/1—9/1, k. 854/A.

[2] Riječ je o njemačkom 2. nastavnom bataljonu (Ausbildung-Bataillon) pri 2. gorskom zdrugu 9. gorske divizije. Bliže o tome bataljonu vidi dok. br. 105; Arhiv VII, reg. br. 37/18—6, k. 117/II: obavještenje 2. gorskog zdruga od 27. decembra 1944. godine.

[3] Riječ je o 1025. bataljonu za osiguranje teritorije (Landesschützen-Bataillon). Bliže o tome vidi knj. 30, dok. br. 155.

[4] Bliže o tim bataljonima vidi dok. br. 105.

[5] Vidi dok. br. 105.

[6] i [8] Zdrugovi su se nalazili u sastavu ustaško-domobranske 9. gorske divizije (vidi dok. br. 105).

[7] To mjesto je potopljeno, poslije rata, u akumulacionom Jablaničkom jezeru.

VI. ustaški zdrug:[8] od 4.500 ustaša, koliko je prije brojao, sakupio se u Širokom Brijegu[9] jedan bataljon, jačine oko 600 ustaša, dok se ostatak rasuo i ostao kod svojih kuća.
Sjeverno od Širokog Brijega, u s. Rakitno, nalazi se još oko 800 milicionara, katolika, koji brane svoje kuće.

I. ustaški zdrug:	oficira,	podoficira,	ustaša
Štab, Sarajevo	33	188	380
I. bataljon, Romanija — Sokolac	7	65	415
II. bataljon, Rogatica	17	180	1.070
III. bataljon, Rogatica	12	142	1.040
IV. bataljon, Kiseljak	6	14	270
V. bataljon, Zenica	8	70	370
Doknadni bataljon, Pale — Stambulčić	12	45	520
Posadni bataljon, Sarajevo	12	88	923
	107	792	4.988

Ovaj zdrug je naoružan sa 19 t. mitraljeza, 140 p.mitraljeza, 12 bacača i 6 topova.[10]

XI. ustaški prometni zdrug:

Štab, Sarajevo, 20 oficira, 350 podoficira i ustaša.

Na osiguranju pruge: Semizovac — Visoko jedan bataljon
Kakanj — Zenica jedan bataljon
Doboj — Brod jedan bataljon

Sva tri bataljona imaju 35 oficira, 2.500 ustaša.

Ovaj zdrug je naoružan sa 16 t.mitraljeza, 86 p.mitraljeza, 42 bacača.

Ostali dijelovi ovoga zdruga nalaze se kod Zagreba i Banje Luke.[11]

II. gorski zdrug:

Štab u Konjicu. Zdrug osigurava prugu i prostor Jablanica — Raštelica. Ima 165 oficira, 200 podoficira i 3.600 domobrana. Naoružan je sa 150 p.mitraljeza, 45 t.mitraljeza, 35 bacača i 20 raznovrsnih topova.[12]

---

[9] Sada: Lištica.

[10] Taj zdrug se nalazio u sastavu ustaško-domobranske 8. hrvatske divizije. Kasnije, prema bojnoj relaciji njegovog zapovjedništva od 19. februara 1945, njegovo brojno stanje je iznosilo 5.462 ustaše, a od naoružanja je imao: 3.468 pušaka, 147 automata, 158 pištolja, 141 puškomitraljez, 23 mitraljeza, 19 bacača, 3 tenka i 1 top (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—35, k. 59). Bliže o njegovom rasporedu vidi dok. br. 105.

[11] Bliže o tome vidi dok. br. 105.

[12] Opširnije o rasporedu toga zdruga vidi dok. br. 105.

III. doknadni zdrug:

Broji 160 oficira, 250 podoficira i 2.500 domobrana. Obuhvata razne pozadinske službe i novačko ljudstvo. Ova jedinica treba prva da se evakuiše iz Sarajeva u Sesvete kod Zagreba.[13]

Protivzrakoplovstvo:

5. skupina:

1. teška bitnica, Stup	106 momaka, 4 topa 80 mm, 2 topa 20 mm, 1 laki mitraljez, 2 parabele, 47 pušaka, 120 bombi
2. teška bitnica	99 momaka, 4 topa 80 mm, 2 mitraljeza 15 mm, 2 p. mitraljeza, 50 pušaka i 120 bombi
3. teška bitnica Grdanj, trig. 904	91 momak, 4 topa 80 mm, 2 mitraljeza 15 mm, 1 Švarcloze, 2 p. mitraljeza, 2 parabele, 55 pušaka i 120 bombi
4. laka bitnica Lemezovo Brdo[14] — Rajlovac	35 momaka, 5 topova 15 mm, 1 laki mitraljez,
Čengić Vila	15 momaka, 3 topa 15 mm,
Vraca	15 momaka, 2 topa 15 mm,
Trebević	14 momaka, 2 topa 15 mm,
Lukavica	10 momaka, 1 top 15 mm

7. skupina:

Ova skupina ima 6 ispravnih protivavionskih topova 80 mm.

Jedna baterija sa četiri topa nalazi se na Trebeviću.

2. baterija sa dva topa nalazi se na Vracima.

3. baterija sa dva topa, ali bez municije, u Rajlovcu.

Brojno stanje skupine je 400 ljudi sa pješačkim naoružanjem, izuzev pomenutih 6 topova.

Žandarmerija:

U garnizonu Sarajevo nalazi se 5 oficira, 20 podoficira i oko 150 žandarma.[15] Većinom stariji ljudi. Naoružanje pješačko.

---

[13] Vidi dok. br. 105, dio izvještaja za teritorijalne jedinice.

[14] To brdo nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[15] Riječ je o pripadnicima 5. oružničke pukovnije (žandarmerijskog puka).

Ishrana:
Ishrana domobranskih jedinica je vrlo loša. Dnevno dobivaju 1/4 kg. kruha, a za kuhanje se upotrebljavaju repa i kupus. Ustaške jedinice uživaju bolju opskrbu, kako u pogledu ishrane, tako i u pogledu odjeće i obuće.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik, poručnik, Načelnik štaba, ppukovnik,

Uporišta, brojno stanje i naoružanje I Sarajevske posadne bojne VIII posadnog zdruga.[16]

Otsjek	Dootsjek	Uporište	Ofic.	Podofic.	Domobr.	t. mitr.	p. mitr.
Pašino Brdo	Poligon	Bijela[17]					
		Tabija,[18]		1	12		1
		Poligon,		1	15		1
		Strelište			4		
	Pašino Brdo	Pašino Brdo, Bunker 202 Mošćanica[19] Bunker 204	2	2	34	1	2
	s. Vokić[20]	Bunker 21	1	1	20	1	
		Bunker 205		1	6		1
		Hraski mlin		1	4		
		Utvrda Koševo		1	7		
		Pokretna pričuva Pašino Brdo			20		
		Pričuva za zbjeg			10		
Hum		Tvrđava M. Hum, uključivo Podhum	2	2	32	1	1
		Bunker 44		1	4		
		Bunker 46		1	4		
		Bunker 47		1	7		

[16] Bliže o 8. posadnom zdrugu vidi dok. br. 105.
[17], [18], [19], [20] i [21] Ta mjesta nijesu nađena na karti 1 : 100.000.

Dolac		Posada						
		Dolac			1	13	1	1
		G. Dolac			1	7		1
		Arnautska						
		k. 702		1	1	24	1	1
		Pokretna						
		pričuva	2 8	30				
Vraca	Alipašin	Alipašin						
	Most	Most			1	13		
		K. 580			1	20	1	
		K. 670		1	1	18		1
		Bunker 216			1	4		1
		Bunker 217				4		
		Bunker 218			1	6		1
		Bunker 219			1	4		
	Vraca	Vraca			1	4		1
		Tvrđava						
		Vraca		1	2	26	1	1
		Bunker 222			1	4		
		Pričuva						
		Hrasno		2		45		
Trebević	Trebević	Tvrđava						
		Palež			1	9		1
		Bunker 96			1	5		
		Utvrda						
		Trebević			1	13		1
		Dobre Vode[21]			1	15		1
		Brus Vaganj		1	1	30	2	1
		Bunker 110			1	13		1
	s. Ravne	Bunker 223			1	4		
		Utvrda Zaliste		2	2	26	1	1
		Utvrda Knjeginjac			1	6		
		Pričuva						
		Brus Vaganj				14		
		Pričuva						
		Ravne		2		36		

Topništvo:

2. bitnica: Poligon, jedan vod sa 2 topa
Pašino Brdo, 1 vod sa 3 topa — 3 oficira, 8 podoficira, 70 domobr.

Ostale dijelove VIII. posadnog zdruga sačinjava milicija, koja broji oko 6.000 milicionara, na položajima u selima bliže okoline Sarajeva i u istočnoj Bosni.

Zenička četnička brigada.—[22]

Komandant potporučnik Jovo Lakić, iz Gore. Zamjenik komandant Nikola Lučić iz Srbije.

I bataljon, komandant Risto Tanasić, ađutant Boško Božić.

1. četa, komandir Anđelko Tuco.
2. četa, komandir Mitar Zekanović.
3. četa, komandir Borko Tanasić.

II bataljon, komandant Veljko Vuković, ađutant Veljko Bošnjak.

4. četa, komandir Simeun Bensun.
5. ćeta, komandir Simeun Milovan.
6. četa, komandir Dragoje Bensun.

III bataljon, komandant Savo Vujnović, zamjenik komandanta Jovo Iličić, ađutant Milorad Stevanović (uhvaćen).

7. četa, komandir Marinko Čelebić.
8. četa, komandir Savo Marković.
9. četa, komandir Mlađen Vesić.

IV bataljon, komandant Bogdan Kolar, ađutant Savo Stipanović.

10. četa, komandir Pero Čebić.
11. četa, komandir Janko Jovanović.

I bataljon ima 105 četnika sa 5 p. mitraljeza.

II bataljon ima 115 četnika sa 4 p. mitraljeza, 1 teški i 1 laki bacač.

III bataljon ima 125 četnika sa 3 p. mitraljeza i 1 engleska strojnica.

IV bataljon ima 70 ljudi sa 2 p. mitraljeza.

Visočka četnička brigada.—[23]

Komandant potporučnik Nikola Knežević iz Hercegovine. Jačina joj je 300 četnika sa 4 p. mitraljeza i 4 engleske strojnice. Položaje drže oko Breze i Vareša. —

Milicija:[24]

1. sat III. bojne VIII. posadnog zdruga, Trnovo (Konjic).
2. sat III. bojne VIII. posadnog zdruga, Umoljani (Konjic).

---

[22] i [23] Brigada je pripadala Zeničkom četničkom korpusu (vidi dok. br. 105).

[24] Pripadnici posadnih zdrugova nazivani su milicijom (vidi dok. br. 105).

Milicija iz Bjelimića[25] u jačini do 100 ljudi prešla na stranu NOV, izuzev jednog manjeg dijela, koji je pobjegao u Sarajevo.

Sva milicija na sektoru Konjica, koju smo naprijed naveli, uglavnom je pozitivna u odnosu na borbenu aktivnost prema NOV.

Na sektoru Rakitnog nalazi se oko 2.000 ustaških milicionera, pod zapovjedništvom fra Berte Dragičevića (oko 700) i Stipice Sičaje i još nekih. Naoružani su: 2 teška i 2 laka bacača, 10 p. mitraljeza, ostalo puške.

RAZNI PODACI.—

Povlačenje njemačkih snaga teče ubrzano. Ovi pokreti vrše se u tajnosti i u tom smislu izdata su naređenja, kako se u izvještajima NDH vojske ne bi pominjali ma kakvi pokreti ili rad njemačkih jedinica. Prostor u kome se pridolazeće snage koncentrišu jest Sarajevo i njegova okolina. Sa ovoga prostora kreću onda, motorizovanim dijelom, komunikacijom Sarajevo — Kiseljak — Busovača i dalje, dok glavnina pješačkih snaga kreće istočno zaobilazeći Sarajevo i izlaze preko G. Vogošće na Jošanicu.

Na prostoru Kasindo — Ilidža — Blažuj, uz drumove i na drumovima nalaze se znatne njemačke motorizovane i pješačke kolone, koje su vjerovatno stigle iz Crne Gore i Srbije. Pretpostavljamo da su i ove snage u odlivu i to komunikacijom preko Kiseljaka i Busovače.

Transporti, koji kreću preko Kiseljaka i Busovače, svakodnevni su i masovni. Do sada je kroz Sarajevo, u raznim pravcima prošlo oko 4.000 motornih vozila.

Prilazi Sarajevu od Sokolca i Pala puni su njemačkih motorizovanih kolona. Trupe se kreću preko Ilidže i Blažuja ka sjeveru, dok se glavnina još zadržava na prostoru Ilidža — Blažuj — Hrasnica.[26]

Štab armijske grupe »E« preselio se u vakufsko sirotište, ispod »Sedam šuma«, periferija kvarta Bjelave (Sarajevo).

U toku je povlačenje dviju njemačkih divizija od Mostara prema Sarajevu.[27] Glavnina ovih snaga doprla je do Tarčina.

---

[25] Sada: Odžaci.

[26] Riječ je o povlačenju Grupe armija »E« (vidi knj. 30, dok. br. 83, objašnjenje 10).

[27] U drugoj polovini novembra 1944. iz primorskog pojasa srednje i južne Dalmacije prema Sarajevu su bili u pokretu dijelovi 118. lovačke divizije, dok se druga divizija — 369. legionarska — i dalje nalazila u to vrijeme u širem rejonu Nevesinje — Mostar (vidi knj. 30, dok. br. 102 i 108).

Osiguranje pokreta vrše garnizonske snage iz Rame, Ostrošca i Konjica. (Ovaj podatak se provjerava).

Grupe njemačkih željezničara preuzimaju rad na pruzi Mostar — Sarajevo — Brod.

Pozadinske ustanove, koje se evakuišu iz Mostara na putu za Zagreb, stigle su u Sarajevo. Među ostalim stigla je i mostarska vojna bolnica sa 100 ranjenika.

Stiglo je naređenje da se vrši odmazda strijeljanjem nad zarobljenim partizanima u svim slučajevima gdje se sazna da partizani strijeljaju domobrane i ustaše i to samo u dotičnim mjestima i pripadnike jedinica koje to vrše.

Ponovo kolaju glasovi, da bi Nijemci nakon napuštanja Sarajeva trebali da predaju vlast četnicima.

Prema zadnjim podacima Draža Mihailović sa svojim štabom i političkim funkcionerima (Mulalićem Mustafom[28] i drugim) nalazi se na Okruglici. 25. novembra o.g. u Sarajevu su se nalazili Mustafa Mulalić i potpukovnik Borota,[29] sa još nekim Dražinim predstavnicima. Isti su vodili pregovore sa Nijemcima i pokušavaju da preko gestapoa privuku ugledne muslimane na svoju stranu.

U Sarajevo je prispjela albanska kvislinška vlada i dosta nedićevaca i ljotićevaca.

U Sarajevu je rezervisano oko 4.000 postelja za njemačke ranjenike.

U Sarajevu treba, navodno, da se formiraju dvije hrvatske divizije u čiji sastav bi ušli 1. i 11. ustaški i 8. domobranski posadni zdrug.[30] Komandant bi trebao da bude general Domanik,[31] dok bi se druga divizija[32] formirala od VI i IX ustaškog i II gorskog zdruga, sa komandantom generalom Zornom.[33]

---

[28] Mustafa Mulalić je bio publicista i narodni poslanik u Kraljevini Jugoslaviji. Za vrijeme rata pristupio je Draži Mihailoviću i postao član četničkog Nacionalnog centralnog komiteta. Zbog neprijateljske djelatnosti lišen je slobode 14. marta 1945, pa je presudom Višeg vojnog suda JA od 9. avgusta 1945. osuđen na lišenje slobode u trajanju od pet godina sa prinudnim radom. Bliže o tome vidi beogradsko izdanje lista »Politika« od 10. avgusta 1945. godine.

[29] Pukovnik Gojko Borota je bio četnički komandant za Sarajevo (sarajevski okrug) i zamjenik komandanta Romanijskog četničkog korpusa.

[30] Riječ je o formiranju ustaško-domobranske 8. hrvatske divizije. Stožer divizije nalazio se u Sarajevu (vidi dok. br. 105).

[31] Roman

[32] Odnosi se na ustaško-domobransku 9. gorsku diviziju (vidi dok. br. 105).

[33] Božidar

BR. 4

IZVJEŠTAJ ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 1. DECEMBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O BORBAMA U DRUGOJ POLOVINI NOVEMBRA NA KOMUNIKACIJI VIŠEGRAD — ROGATICA — SOKOLAC[1]

ŠTAB
XXVII U. DIVIZIJE NOVJ
1 decembra 1944 god.
Broj 153/44

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Dostavljamo redovni petnaestodnevni operacijski izvještaj, i to od 15 do 30 novembra o.g.:

16 do 20. XI.: Raspored divizije: XVI-ta brigada sa dva bataljona na pravcu Dumanjići — Šatorovići (Goletica) a dva bataljona na prostoru Zakomo — Gučevo.

XIX brigada sa jednim bataljonom na Borovsku — Karauli, a dva bataljona Parževići — Kula — Rabar.

XX brigada sa jednim bataljonom na Kozadrama, a sa glavninom južno od komunikacije Rogatica — Sokolac, i to na liniji Vragolovi — Maravići — Kramer Selo.[2]

Sa ovakvim rasporedom dočekan je neprijatelj koji je produžio iz Rogatice sa upornim prodiranjem ka Sokocu.[3] Borbe su se najprije razvijale kod Kovanja, i to na k. 919 — Obloj Glavi (831) — Srednica — Brekovik — Han Rudine. XVI brigada dejstvovala je preko Gučeva na Kovanj — Srednicu; bataljon sa Goletice stalno je demonstrirao na Rogaticu.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 33/2—7, k. 1111.

[2] Detaljnije o rasporedu jedinica 27. NOU divizije vidi knj. 30, dok. br. 91 i 101.

[3] Odnosi se na probijanje Borbene grupe »Šojerlen« (vidi knj. 30, dok. br. 90).

Glavnina XIX brigade dejstvovala je pravcem Karaula — Rudine i Rabar — Han Stjenica. Istovremeno ova brigada odbijala je ustaške ispade iz Sokoca koji su svakodnevno napadali u cilju prihvata njemačkih snaga od Rogatice, kao i popravka ceste.[4] XX brigada sa glavninom dejstvovala je sa južne strane komunikacije.

Neprijateljske snage koje su vršile probijanje ka Sokocu bile su u jačini do preko 2000 Nijemaca (plus ustaše iz Rogatice koji su s njima sadejstvovali, i kao što smo pomenuli, ustaše iz Sokoca). Naoružanje neprijatelja oko 10 topova teških i lakih brzometnih »flakova«. Takođe je imao veći broj bacača. Motorizovana kolona parkirala se od Rogatice preko Kovanja na Rudine, a brojala je oko 400 vozila (kamiona, traktora, bornih kola i nekoliko tenkova).

Borba je najviše vođena sa neprijateljskim pobočnicama koje su se kretale neposredno lijevo-desno od ceste po obližnjim kosama kao što su Obla Glava (831) — k. 919 — Brekovik — Srednica — Han Rudine (951), itd. Pomenuti položaji često su u jednom danu prelazili iz ruke u ruku. Naše brigade vršile su dva velika opšta napada jednovremeno sa svih strana, bacajući pri tome neprijatelja neposredno na cestu i nanoseći mu teške gubitke.

Najzad 20-tog uveče (oko 17 časova) neprijatelj je uspio da izvrši proboj naših položaja kod Rabra — Han Stjenice i da se probije ka Sokocu. Pri tome mu je najviše pomogao ustaški garnizon iz Sokoca, koji je stalno udarao u leđa našim snagama. Premorene dugim i napornim borbama (a stanje municije svedeno na minimum) naše brigade bile su odbačene neposredno od ceste i neprijateljske pobočnice čvrsto su nasjele na kose oko ceste, a cijelu noć 20/21-og neprijateljska motorizacija prolazila je cestom Sokolac — Crvene Stijene.

[4] Riječ je o dejstvima 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. Bliže o tome i prihvatu njemačkih jedinica vidi knj. 30, dok. br. 80, 83 i 91.

Brigade su nastavile borbu sa neprijateljskim bočnim obezbeđenjima.

Ukupni gubici neprijatelja u toku borbi od 16 do 20-og XI. o.g. iznose oko 550 izbačenih iz stroja (od toga oko 250 mrtvih i 300 ranjenih). Uništeno i oštećeno oko 30 motornih vozila (od toga sigurno se zna za 8 kamiona da je uništeno). Zaplijenjen 1 p. mitraljez i oko 20 pušaka, oko 6000 puščane municije, i druge ratne spreme.

Naši gubici: 14 mrtvih, 34 ranjena, 5 nestalih. 20-og XI., kada su borbe bile na vrhuncu, saveznička avijacija bombardovala je neprijateljsku kolonu i motorizaciju na prostoru od Rudina do Han Stjenice (kao i Rogaticu).[5] Ovo je naročito dalo poleta našim brigadama.

21. XI. Raspored divizije:[6] XVI brigada postavljena na pravcu Dumanjići — Oškoplje — Šatorovići; zadatak: dejstvuje na drum Višegrad — Rogatica (sređivanje, odmor).

XX brigada postavljena na prostoru Ušnjaci — Zakomo — Gučevo; dejstvuje na drum Rogatica — Sokolac (prostor Kovanj — Rudine); po dijelovima vrši sređivanje i odmor. (Napomena: XX brigada se prebacila tokom borbe 20. XI. uveče sa južne na sjevernu stranu druma Rogatica — Sokolac, iz razloga što na ranijoj prostoriji momentalno nije mogla opstati usljed obuhvatnih pokreta neprijateljskih kolona koje su se razvijale među prostorom od pruge i ceste, preko Vragolova — Sočica — Kramer Sela).[7]

XIX brigada postavljena na pravcu Smrtići — Parževići — Rabar, dejstvuje na drum kod Rabra — Han Stjenice — Kule i zatvara pravac od Sokoca; djelimičan odmor i sređivanje. Štab divizije u Kalimanićima.

---

[5] Vidi knj. 30, dok. br. 130, objašnjenje 69.

[6] Naređenje za raspored 27. NOU divizije objavljeno u knj. 30, kao dok. br. 104.

[7] O prebacivanju 20. romanijske NOU brigade sjeverno od komunikacije Rogatica — Sokolac vidi operacijski dnevnik njenog štaba u Arhivu VII, reg. br. 10—4, str. 52 i 53, k. 1112/A.

Tokom ovog dana brigade su djelimično vodile borbe sa neprijateljskim bočnim obezbeđenjima na Kozadrama — Rudine — Rabar.

U borbama neprijatelj imao 15 mrtvih i preko 25 ranjenih. Ovog dana savezničkа avijacija bombardovala neprijateljsku kolonu i motorizaciju u pokretu od Sokoca ka Crvenim Stijenama. Rezultat bombardovanja nije utvrđen. Iznad Sokoca srušio se jedan savezнički avion.

22 do 23. XI. Raspored divizije nepromijenjen. Borbe sa neprijateljskim bočnim obezbjeđenjima: jedan bataljon XX-te brigade iznenadnim prepadom sa Kozadre[8] izvršio napad na neprijateljsko bočno obezbjeđenje kod Rudina i tom prilikom ubio 17 nepr. vojnika, ranio preko 20.

23. XI. oko podne jaka formacija savezničkih bombardera, preko 30 aviona, vršila je bombardovanje nepr. kolona u pokretu na komunikaciji Višegrad — Rogatica — Sokolac. Naročito je jako bombardovana Rogatica, gdje je bilo većih neprijateljskih žrtava (prema pričanju civila iz Žepe bilo je preko 100 mrtvih Nijemaca).

24. XI. Raspored divizije kao i jučer. XVI brigada šalje dva bataljona u Žepu koji prikupljaju hranu (u Žepi su uhvatili 2 ustaša, jednog legionara i jednog četnika, zaplijenili 4 puške). Dijelovi ove brigade koji su na Goletici uspješno odbijaju jedan njemački napad na Goleticu, nanoseći neprijatelju gubitke od 8 mrtvih i 6 ranjenih.

XX brigada vodi manje borbe sa neprijateljem na Kozadrama — Zmijnici.

XIX brigada rano ujutro u 3 sata vrši zasjedu na cesti kod Rudina i dočekuje nepr. kolonu koja vrši pokret od Rogatice ka Sokocu. Sa istom razvija borbu sve do 7 časo-

[8] Prema operacijskom dnevniku Štaba 20. romanijske NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 10—4, str. 54, k. 1112/A) dijelovi 3. bataljona, uslijed jačeg neprijateljskog pritiska, napustili su 22. decembra s. Kazadre i povukli se prema s. Dobrašini.

va ujutro. Za sve to vrijeme bio je prekinut saobraćaj na cesti. Neprijatelj imao oko 50 mrtvih i više od toga ranjenih. Tokom ovog dana XIX brigada biva napadnuta od jačih neprijateljskih snaga (oko 1000 Nijemaca i ustaša) i to sa pravca Sokoca i sa ceste od Rabra. Neprijatelj hoće po svaku cijenu da ovlada položajima Parževići — Debelo Brdo — Crni Vrh. Borba se razvija sve do noći i pomenuti položaji dva puta su prelazili u neprijateljske ruke pa opet otimani. Najzad odlučnim kontranapadom uveče XIX brigada potpuno je odbacila neprijatelja prema Sokocu. U ovim borbama neprijatelj ima 35 mrtvih i preko 50 ranjenih. Gubici brigade 6 mrtvih i 10 ranjenih.

25. XI. Raspored divizije isti. XVI brigada vrši sakupljanje savezničke pošiljke koju su avioni razbacali na širokom prostoru oko Devetaka — Žepe — Kalimanića. XIX brigada opet vodi jake borbe sa neprijateljem iz Sokoca koji ponovo nastoji da ovlada položajima Parževići — Debelo Brdo — Crni Vrh. Neprijatelj je uspio da ovlada Debelim Brdom, ali je kontranapadima jedinica XIX brigade ponovo odbačen i pretrpio gubitke od 16 mrtvih, zarobljen 1 Nijemac. Zaplijenjeno: 1 pikavac, 5 pušaka, 15 bombi i 2000 metaka.

XX brigada sa dva bataljona Zakomo — Gučevo, a sa dva bataljona krenula u napad na neprijatelja — Nijemce i ustaše kod Margetića, gdje su bili izašli. Neprijateljsko uporište nije likvidirano, ali su neprijatelju nanešeni gubici od oko 20 mrtvih i preko 50 ranjenih. Na cesti između Vidrića i Košutice spaljeno 5 kamiona i jedan motocikl, a bila zarobljena dva topa, koje su Nijemci brzim kontrajurišem povratili. Naši gubici 1 ranjen.

26 — 27. XI. Raspored divizije isti: XVI brigada prikuplja savezničku pošiljku; XIX brigada vrši ofanzivne akcije na neprijateljski saobraćaj na prostoru ceste od Rudina do ispod Kule.

U tim akcijama zapalila 1 kamion a ubila 13 Nijemaca.

XX brigada vodi borbe sa neprijateljem na liniji Kozadre — Zmijnica. Ubile 15 a ranila preko 20 nepr. vojnika. Sopstveni gubici 1 mrtav i 1 ranjen.

Štab divizije je odlučio da se izvede jedna jača gerilska akcija na neprijateljske motorizovane kolone koje stalno prolaze cestom od Višegrada preko Rogatice, Sokoca za Sarajevo. U tom cilju aviziran pokret za dva romanijska i tri muslimanska bataljona.

28. XI. 1944. Raspored divizije isti. Predviđena akcija na neprijateljske motorizovane kolone treba da se izvede na prostoru između Sjemeća i Gornje Lijeske. U akciju kreće 5 bataljona (tri XVI i dva XX brigade). Bataljoni se prikupljaju na prostoru s. Obadi. U 20 časova uveče vrše podilaženje u pravcu ceste prema Han Brdu. (Na ostalim sektorima bez promjene).

29. XI. 1944. Pet bataljona koji su krenuli u akciju izbili su rano ujutro u 1,30 časova neopaženo do same ceste kod Han Brda (između Lijeske i Sjemeća). Jedan bataljon otišao je desno prema Vranju kao bočno obezbjeđenje, a četiri bataljona razvili su se za napad lijevo-desno od Han-Brda na cestu. U tom momentu cestom je prolazila velika kolona neprijateljskih kamiona. Naši bataljoni snažnom i organizovanom vatrom iz svih oruđa i oružja udarili su jednovremeno po neprijateljskoj koloni, a odmah zatim izvršili juriš na cestu. Neprijatelj je bio veoma iznenađen. Pružao je jedan sat ogorčen otpor, ali je zatim bio potpuno razbijen na sve strane. Naši bataljoni pristupili su uništavanju — paljenju kamiona i ostalih motornih vozila koja su bila zaustavljena na prostoru od Lijeske do Sjemeća.[9] Rezultat je bio velik: zapaljeno 96 kamiona, 26 luksuznih automobi-

[9] Bliže o organizaciji te akcije vidi dok. br. 80 i knj. 30, dok. br. 118.

la, 62 motocikla, 2 traktora. Ukupno 186 motornih vozila. Uništena 2 »flaka«, zapaljeno oko 1.000.000 metaka i ogromne količine ostale spreme i hrane. Zaplijenjeno: 87 pušaka, 3 p. mitraljeza, 5 pikavaca, 21 pištolj, 5000 puščanih metaka (toliko su borci otprilike iznijeli na sebi), nešto odjeće i obuće, cigara, duvana, šećera itd. Ukupni neprijateljski gubici u ovoj akciji oko 500 izbačenih iz stroja (od toga preko 300 mrtvih). Pored ostalog ubijeno 10 viših oficira u kamionima, među njima jedan ppukovnik. Zarobljeno 15 Nijemaca, Talijana i Bugara (od kojih 2 oficira i 1 podoficir).

Naši gubici 10 mrtvih i 21 ranjenih drugova. Poslije izvršene akcije i spaljivanja neprijateljskih vozila bataljoni su se u 7 časova ujutro povukli i vratili se tokom dana u sastav svojih brigada.

Ovog dana jedan birčanski bataljon također je vršio zasjedu na cesti Sokolac — Rogatica (ispod Kule). Zapalio je 5 kamiona, ubio 40 nepr. vojnika, a više od toga ranio. Sopstveni gubici 2 ranjena. Ostale snage XIX brigade orijentisane su preko Sokolovića — Mrkalja u napad na neprijateljsku kolonu koja je krenula iz Sokoca za Vlasenicu.

30. XI. 1944. Raspored brigada kao ranije, s tim što je Birčanska brigada orijentisana u napad na neprijateljsku kolonu koja prodire cestom Sokolac — Vlasenica (na bivši sektor XIX brigade — kod Parževića, Šenkovića — rokiran je jedan bataljon[10] XX brigade).

Ovog dana brigade se uglavnom odmaraju i vrše sređivanje.

ZAKLJUČAK:

a) Neprijateljski gubici: mrtvih 778, ranjenih 761, zarobljenih 20. Ukupno izbačeno iz stroja 1559 neprijateljskih vojnika i oficira. Zapaljeno—uništeno: 206 motornih vozila, ošte-

[10] Riječ je o 2. bataljonu (vidi Arhiv VII, reg. br. 10—4, str. 62, k. 1112/A: operacijski dnevnik 20. romanijske NOU brigade).

ćeno 22 kamiona, 2 »flaka« uništena. Zapaljeno 1,000.000 puščanih metaka.
Zaplijenjeno: 112 pušaka, 4 p. mitraljeza, 6 pikavaca, 21 pištolj, 150 bombi, 13.000 puščanih metaka, kao i druge ratne spreme (odjeće, obuće, cigareta, duvana).

b) Sopstveni gubici: 31 poginulih, 69 ranjenih i 5 nestalih. Ukupno izbačeno iz stroja 105 drugova.

c) U ovom periodu borbi naročito se ističe efikasna upotreba bacača i protivkolskih oruđa. U pojedinim borbama bacači i **»Piati«**[11] odigrali su ogromnu ulogu u uništavanju neprijatelja i motornih vozila, kao na pr. u borbama kada je neprijatelj zadržavan od Rogatice prema Sokocu i u poslednjoj borbi između Lijeske — Sjemeća, prilikom uništavanja neprijateljske motorizovane kolone.

d) Brigade kao cjeline prekaljene su i sa sigurnošću izvršavaju postavljene zadatke. Moral i borbenost ljudstva na visini.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik,
Škerović[12]

Komandant
ppukovnik,
Mil.[13] **Zekić**

M. P.

[11] Riječ je o pješadijskom protivtenkovskom oruđu težine oko 15 kg čija je mina probijala oklop debljine 10 sm. Oruđe je upotrebljavano u gađanju sa ramena i po postignutom efektu odgovaralo je topu kalibra 75 mm. Riječ »PIAT« je skraćenica od »Projector Infantry Anti Tank« (vidi Herbert von Moos, Das grosse Weltgeschehen, Band V, Verlag Hallwag, Bern, 1944 — Herbert fon Mos, Veliki svjetski događaji, sveska V, str. 15. i 16). U ovome smislu treba dopuniti podatke iznijete u knj. 29, dok. br. 74.

[12] Zarija

[13] Miloš

BR. 5

NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 1. DECEMBRA 1944. ZA FORMIRANJE BRIGADE NARODNE ODBRANE ZA HERCEGOVINU[1]

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
O. pov. Broj 1018
1. XII 1944. god.
u ____ časova

ŠTABU _____ PARTIZANSKOG ODREDA

6. i 7. o.mj. u Ljubinju formiraće se Brigada Narodne odbrane za Hercegovinu[2] od već postojećeg bataljona Narodne odbrane[3] i bilećkog, trebinjskog, stolačkog, gatačkog, nevesinjskog, ljubinjskog, čapljinskog i ljubuškog partizanskog odreda.[4]

Zadatak ove brigade pored drugih zadataka biće obezbeđenje sigurnosti pozadine narodno-oslobodilačke vojske, održavanje reda na oslobođenoj teritoriji, borba za likvidaciju četničkih, ustaških i drugih bandi na oslobođenoj teritoriji, obezbeđenje komunikacija, centralnih vlasti itd.

U vezi prednjeg

NAREĐUJEMO:

Svi gore navedeni partizanski odredi u kompletnom sastavu imaju se u toku do 5. o.mj. skoncentrisati na prostoriji ljubinjskog sreza. Po koncentraciji u navedenom srezu, dalj-

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/1—6, k. 1144 I.

[2] Brigada je, prema izvještaju njenog štaba od 9. decembra 1944, formirana 5, 6. i 7. decembra. Ona je, po formiranju, u svome sastavu imala 5 bataljona sa oko 1200 boraca (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/163—8, k. 1143/A: operacijski dnevnik Štaba 29. NOU divizije). O tome i o njenim dejstvima u decembru vidi dok. br. 36, 63, 138; Arhiv VII, reg. br. 7—6, k. 1144 I: zapovijest Štaba Brigade narodne odbrane za Hercegovinu od 9. decembra 1944. U januaru 1945. ona je ušla u sastav novoformirane Bosansko-hercegovačke divizije Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (KNOJ), kao njena 3. brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/66—1, k. 222: istorijat pomenutog korpusa).

[3] Formiran je po naređenju Štaba 29. NOU divizije od 24. septembra 1944. kao Bataljon narodne zaštite za Hercegovinu. U oktobru se naziva: 1. hercegovački bataljon narodne odbrane (vidi knj. 29, dok. br. 104).

[4] Opširnije o obnavljanju tih odreda u novembru vidi knj. 30, dok. br. 64 i 107.

ШТАБ
XXIX УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Fotokopija prve stranice dokumenta br. 5

nja naređenja za rad štabovi partizanskih odreda dobijaće od Štaba bataljona Narodne odbrane, odnosno Štaba brigade Narodne odbrane.

Da bi se pokret i koncentracija ovih naših snaga pravilno koristili, štabovi navedenih odreda vršiće usputna čišćenja sela i prostorije na dolje navedenim pravcima:

1. — *Bilećki partizanski odred* izvršiće pokret sa sadašnje prostorije pravcem: Zvijerina — Žrvanj — Donja Ivica, gdje će se smjestiti.

2. — *Trebinjski partizanski odred* izvršiće pokret pravcem: Brda[5] — Žabica, gdje će se smjestiti.

3 — *Gatački partizanski odred* izvršiće pokret pravcem: Plana — Simijova — Vranjska — Dola — Kapavica, gdje će se smjestiti.

4. — *Nevesinjski partizanski odred* izvršiće pokret pravcem: Bezđeđe — D. Trusina — Vlahovići — Ubosko — Rankovci, gdje će se smjestiti.

5. — *Ljubuški partizanski odred* izvršiće pokret najkraćim pravcem preko Stoca do Ljubinja i smjestiće se u Ljubinje.

6. — *Čapljinski partizanski odred* izvršiće pokret pravcem Stolac — Ubosko, gdje će se smjestiti.

7. — *Stolački partizanski odred* izvršiće pokret pravcem: Poplat — Mrkalji — Bančići — Pustipuhe, gdje će se smjestiti.

8. — *Ljubinjski partizanski odred* će i nadalje vršiti svoj zadatak, s tim da 5. o.mj. bude u Kruševici.

9. — Postojeći bataljon Narodne odbrane prikupiće sve svoje dijelove i u toku 5. o.mj. bataljon koncentrisati u Ljubinju.

Na određenim pravcima za pokret ka Ljubinju štabovi odreda određivaće prema ličnom nahođenju zadatke i dužinu dnevnog marša, s tim da svi odredi imaju u toku 5. o.mj. biti u određenom kantonmanu.

Do 6. o.mj. do podne u Štabu postojećeg bataljona Narodne odbrane (u Ljubinju) imaju biti jedinični spiskovi sa uvedenim karakteristikama svih boraca odreda te će svaki štab odreda sve spiskove sačiniti i blagovremeno dostaviti.

Pored jediničnog spiska ljudstva štabovi odreda dostaviće i pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja za svoj odred.

---

[5] To mjesto nije označeno na karti 1:100.000. Odnosi se na predio kod Trebinja.

U toku pokreta do Ljubinja i u određenim kantonmanima štabovi odreda vršiće ishranu preko N.O. odbora. Ukoliko neki odred ima komoru ili kuhinje, iste potjerati sa sobom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik
Vojo Kovačević

Komandant,
general-major
Vlado Šegrt

Načelnik štaba,
potpukovnik
Drago Đukanović

M. P.

DOSTAVLJENO:

— Štabovima odreda: bilećkom, trebinjskom, gatačkom, nevesinjskom, ljubuškom,[6] čapljinskom, stolačkom i ljubuškom.
— Štabu 1. Hercegovačkog bataljona Narodne odbrane.

[6] Treba: ljubinjskom.

BR. 6

IZVJEŠTAJ ŠTABA 38. DIVIZIJE OD 1. DECEMBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O BORBAMA PROTIV NIJEMACA I ČETNIKA U DRUGOJ POLOVINI NOVEMBRA NA PODRUČJU TUZLA — ZVORNIK — BIJELJINA[1]

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE
Broj: sl.
1. XII. 1944.

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Položaj

Dostavljamo Vam izvadak iz operacijskog dnevnika od 15. XI do 30. XI. 1944. godine.

Situacija: na sektoru naše divizije je sledeća: Neprijatelj koji se povlači iz Srbije od pravca Užica koristi cestu Bratunac — Drinjača — Zvornik i Ljubovija — Zvornik sa desne strane Drine. U Zvorniku jače snage I njemačke »Gebirc« divizije.[2] Na komunikaciji Drinjača — Zvornik i Zvornik — Bijeljina nepr. uporišta vrlo gusta i dobro utvrđena. U Bijeljini i Brčkom jači garnizoni, koje sačinjavaju dijelovi »Gebirc« divizije, Čerkezi, dijelovi razbijenog ruskog dobrovoljačkog korpusa[3] sa ostalim bandama koje su se prebacile iz Srbije u bijegu pred našim jedinicama. Na komunikaciji Tuzla — Brčko neprijatelj drži uporište Čelić s jednom bojnom i jednom baterijom topova.[4]

Ukupne neprijateljske snage na sektoru Bijeljina — Brčko — Zvornik oko 7—8 hiljada boraca s većim brojem moto-

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 36/2—3, k. 1258.

[2] Riječ je o 1. brdskoj diviziji (1. Gebirgsdivision). Bliže o njoj vidi knj. 30, dok. br. 82 (objašnjenje 2), 86 (objašnjenje 25. i 26) i 105 (objašnjenje 4. i 6).

[3] Vidi knj. 30, dok. br. 100, objašnjenje 7.

[4] Vidi izvod iz knjige depeša 3. korpusa NOVJ za novembar (knj. 30, dok. br. 130).

rizacije i artiljerije. Ovdje nisu uračunate snage ustaša i četnika, zelenog kadra itd. Na prostoriji Rastošnica — Priboj — Tobut — Zabrđe jače grupe četnika.[5]

Namjere neprijatelja na ovome sektoru su: obezbjediti izvlačenje snaga koje otstupaju iz Srbije, čvrsto držati komunikaciju Drinjača — Zvornik — Bijeljina — Brčko, omogućiti komuniciranje istom, spriječiti prebacivanje naših snaga iz Srbije, koje se nalaze na liniji Šabac — Koviljača — Loznica, i služiti kao prihvat snaga koje dolaze iz Srbije od Užica.

Raspored naših snaga: 17 brigada na liniji Snagovo — Gušteri,[6] 18 brigada na prostoriji oko Čelića,[7] 21 brigada garnizonira u Tuzli.[8] Jedinice 27 divizije nalaze se na prostoriji Rogatica — Sokolac,[9] a jedinice 28 na liniji Šabac — Koviljača — Loznica i dalje sjeverno.[10]

Zadatak naše divizije je glavninom snaga, odnosno [sa] dvije brigade presjeći cestu Zvornik — Bijeljina, onemogućiti neprijatelju izvlačenje tim pravcem, pristupiti rušenju komunikacije, povezati se sa jedinicama 28. divizije, kao i pristupiti likvidaciji uporišta na toj liniji, sa jednom brigadom garnizonirati u Tuzli i ofanzivno djelovati prema četničkim bandama na prostoriji Požarnica — Mačkovac itd.

U vezi postavljenog zadatka zamisao i plan ovoga štaba je:

17 brigadi koja se nalazi na prostoriji Snagovo povjereno je garnizoniranje u Tuzli[11] sa zadatkom obezbeđenja grada

---

[5] Riječ je o četnicima Majevičkog četničkog korpusa (vidi knj. 30, dok. br. 83, objašnjenje 3).

[6] Opširnije o rasporedu 17. majevičke NOU brigade vidi izvještaj njenog štaba od 1. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 15—1, k. 1259).

[7] Bliže o rasporedu 18. hrvatske NOU brigade u to vrijeme vidi izvještaj njenog štaba od 2. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 12—5/I, k. 1259).

[8] i [11] Bliže o rasporedu 21. istočnobosanske NOU brigade vidi izvještaj njenog štaba od 6. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7—9, k. 1259). Ova brigada se nalazila kao posadna jedinica u Tuzli do 20. novembra, kada ju je smijenila 17. majevička NOU brigada (vidi knj. 30, dok. br. 130).

[9] Vidi dok. br. 4.

[10] Bliže o rasporedu 28. NOU divizije u to vrijeme vidi tom I, knj. 15, dok. br. 87.

i ofanzivnog djelovanja prema četničkim bandama. Sa 18 i 21 brigadom postaviti se u visini Čolopeka,[12] Kozluka i Šepka, pristupiti likvidaciji ovih uporišta, temeljitom rušenju komunikacije Zvornik — Bijeljina, povezati se sa jedinicama 28 divizije kod Koviljače, a potom pristupiti likvidaciji Zvornika. Manje snage držati na Snagovu sa zadatkom obezbjeđenja pravca prema Tuzli. Uspješnim izvršenjem ovog našeg plana bila bi omogućena dalja koordinacija sa jedinicama 28 divizije i bilo bi onemogućeno neprijatelju izvlačenje tim pravcem.

Tok akcija: 21 brigada, koja je u pokretu iz Tuzle izbila na prostoriju Vitinica — Pećine, napala je nepr. uporište Kozluk i Skočić,[13] porušila cestu kod Donajlović-Hana, kao i dva mosta između Zvornika i Kozluka. U noćnoj borbi uspjela je likvidirati Skočić, dok Kozluk nije. U toku borbe neprijatelj je intervenisao od Zvornika, odbacio našu zasjedu i prodro u Kozluk. Po ovoj akciji ova brigada postavila se je na liniju Malešići — Jusići. Sa te prostorije vršila je narednih dana akcije, odnosno zasjede koje su imale izvesnog uspjeha.[14] 18 brigada u pokretu od Priboja razbila je koncentrisane četnike koji su bili brojni od 1000—1200 ljudi na prostoriji Rastošnice.[15] Razbijanje ovih bandi bilo je značajno za nesmetan rad naših jedinica prema okupatoru. Po izbijanju 18 brigade na prostoriju Lokanj, izvršen je napad na neprijateljska uporišta Kozluk — Skočić — Rojčević — Šepak. U ovom napadu angažovane su obadvije brigade. 18 brigada napala je Rojčević i Šepak sa glavninom snaga, manjim snagama demonstrativno napala Branjevo, porušila cestu i nekoliko mostova između Skočića i Glavičice i minirala cestu na istoj liniji.[16] 21

---

[12] To mjesto se u nekim dokumentima naziva Čolopek, a u nekim Čelopek. Na karti 1:100.000 Vojnogeografskog instituta Kraljevine Jugoslavije, reprodukovano izdanje 1934, to mjesto se naziva Čolopek, a na kartama poslijeratnog izdanja — Čelopek.

[13] Napad na uporišta u s. Kozluku i s. Skočiću izvršen je 23. novembra (vidi knj. 30, dok. br. 130).

[14] Bliže o postavljanju i rezultatima tih zasjeda vidi Arhiv VII, reg. br. 7—9, k. 1259: izvještaj Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 6. decembra 1944. godine.

[15] Odnosi se na pripadnike Majevičkog četničkog korpusa. Do borbe je došlo 21. novembra 1944. Bliže o tome vidi operacijski dnevnik Štaba 38. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 54/31—5, k. 1258).

[16] Napad na ta mjesta izvršen je 23. novembra, i tom prilikom je 18. hrvatska brigada imala 1 mrtvog i 3 ranjena (vidi Arhiv VII, reg. br. 54/32—5, k. 1258: operacijski dnevnik Štaba 38. NOU divizije). O tome vidi i knj. 30, dok. br. 130.

brigada istovremeno je napala Kozluk i Skočić sa glavninom snaga, porušila i minirala cestu između Kozluka i Zvornika, sa manjim snagama koje su se nalazile na Snagovu za osiguranje pravca prema Tuzli demonstrativno napala Zvornik. U noćnoj borbi prvog dana, glavna uporišta Kozluk i Šepak nisu likvidirana. Neprijatelj je bio vrlo dobro ukopan sa većim brojem teškog i automatskog oružja, kao i motorizacije. Odbijen je jedan pokušaj napada neprijatelja od pravca Zvornika prema Kozluku. Napad na ova uporišta produžen je naredne dvije noći.[17] 26. XI. neprijatelj se je s jednom jačom kolonom probio od Zvornika za Kozluk i sa kozlučkim garnizonom iznenada otstupio pod borbom prema Šepku, a odatle za Bijeljinu.[18] Iste noći 18 brigada posjela je Kozluk i Šepak, povezala se sa jedinicama 28 divizije kod Koviljače, nabavila čamce za prebacivanje jedinica 28 divizije i sa glavninom snaga orijentisala se prema Janji u cilju obezbjeđenja toga pravca i likvidacije Janje.[19] 21 brigada postavila se je u Čolopeku sa zadatkom zatvaranja pravca od Zvornika do prebacivanja jedinica 28 divizije.

18 brigada u pokretu prema Janji razbila je četnike i zeleni kadar kod samog ovog uporišta i ovladala istim.[20] U međuvremenu 21 brigada odbila je jedan nepr. ispad od Zvornika kod Čolopeka u zajednici sa jedinicama 28 divizije. Pošto je zadatak 28 divizije bio likvidacija Bijeljine i Brčkog,[21] 18 brigada pomjerila se je hitno prema Zvorniku u cilju likvidacije istoga u sadejstvu sa 21 brigadom. U međuvremenu jače neprijateljske snage stigle su u Zvornik od Ljubovije.[22]

---

[17] O tim napadima na Kozluk i Šepak vidi knj. 30, dok. br. 130.

[18] Riječ je o izvlačenju dijelova njemačke 1. brdske divizije (vidi knj. 30, dok. br. 105, objašnjenje 4. i 6, i dok. br. 130).

[19] O povezivanju s jedinicama 28. NOU divizije i o borbama oko Janje vidi knj. 30, dok. br. 130.

[20] Janja je zauzeta 28. novembra u sadejstvu sa 21. slavonskom brigadom 28. NOU divizije (vidi knj. 30, dok. br. 130).

[21] U Bijeljinu je 30. novembra, bez jačeg otpora, ušla 17. slavonska brigada 28. NOU divizije (vidi dok. br. 33 i 122), dok se na Brčko, jako neprijateljsko uporište, tom prilikom nije ni napadalo.

[22] Riječ je o pokretu 1. bataljona 21. puka 11. vazduhoplovno-poljske divizije, koji je 26. novembra smijenio dijelove 1. brdske divizije u Zvorniku. Bliže o tome vidi knj. 30, dok. br. 130; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1140—1142: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 26. novembar 1944. godine.

Jedinice 28 divizije smjenile su 21 brigadu u Čolopeku i primile na sebe osiguranje pravca, odnosno osiguranje prebacivanja svojih djelova preko Drine.[23] 21 brigada po ovoj smjeni postavila se na Snagovu, a 18, koja je izbila od Janje, postavila se na prostoriju Glumine — Čolovnik — Karakaja.

U istom periodu vremena 17 brigada izvršila je nekoliko uspješnijih akcija u Požarnici i okolnim selima. Ova brigada ovaj petnaestodnevni period iskoristila je uglavnom za svoje političko i vojničko sređivanje.[24]

Djelomične promjene u osnovnoj zamisli štaba divizije su iznenadno prebacivanje 28 divizije, koja nas pravovremeno nije obavjestila o svome zadatku. Tako je 18 brigada suviše se udaljila prema Bijeljini, čijim otsustvom je bio ispušten momenat za likvidaciju Zvornika, a uslovi za to postojali su u momentu prebacivanja 28 divizije, pošto je u to vrijeme u Zvorniku bio prilično mali garnizon. 21 brigada koja ga je napadala, s obzirom na stanje u ovoj brigadi, nije ga uspjela likvidirati.[25]

ZAKLJUČAK

U navedenim operacijama bili su sledeći gubici:

a) Neprijateljski: mrtvih 150, ranjenih 200, zarobljenih 35, zaplijenjeno pušaka 35, municije 10.000 i druge vojničke spreme.

b) Naši gubici: mrtvih 23, ranjenih 42, od kojih 15 teže, nestalo 2, dezertiralo 9, izgubljen 1 puškomitraljez, uništen od artiljerije 1 bacač.

Kod izvođenja ovih operacija primjećeno je da rad štabova bataljona nije na dovoljnoj visini, bez dovoljne inicijative. Ovo bi se moglo u izvjesnoj mjeri uzeti i na rad štabova

---

[23] Smjenu je 25. novembra 1944. izvršila Brodska brigada 28. NOU divizije. Bliže o tome vidi knjigu depeša Štaba 28. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 6—4, list 97, k. 1125).

[24] Vidi Arhiv VII, reg. br. 15—1, k. 1259: izvještaj Štaba 17. majevičke NOU brigade od 1. decembra 1944. godine.

[25] Dva bataljona te brigade vršila su 27. novembra demonstrativan napad na Zvornik (vidi Arhiv VII, reg. br. 7—9, k. 1259: izvještaj Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 6. decembra 1944).

brigada, a naročito štaba 21 brigade. Moral u jedinicama je na prosječnoj visini, uglavnom dobar. Kod novih boraca, a naročito SS-ovaca,[26] osjeća se velik strah od artiljerije i motorizacije i vrlo su nevješti u noćnim borbama. Upotreba oružja, naročito teškog, pa i automatskog nije zadovoljavajuća. Kod nižih vojnih rukovodioca, a donekle i viših osjeća se prilikom upotrebe, naročito kod teškog oruđa, strah od gubljenja istih. U 18 brigadi održan je 15-dnevni kurs za desetare. Kurs su pohađali najbolji borci, tj. oni koji imaju uslova za razvoj. Ovaj kurs dao je dobrih rezultata, i mislimo organizovati u svim jedinicama još nekoliko ovakvih kurseva.

Osim navedenih problema u diviziji se postavlja kao vrlo ozbiljan problem, problem obuće i odjeće boraca. U 17 i 21 brigadi ima 25—30% bosih, dok u 18 10—15% bosih. Ovaj broj iz dana u dan se povećava. 17 brigada koja je prilikom borbe na Snagovu zadobila osjetan udarac,[27] u ovom periodu znatno se je stanje kod iste popravilo u vojničkom i političkom pogledu. Ishrana i zdravstveno stanje kod boraca uglavnom su dobri. Brojno stanje jedinica je prilično malo, naročito kod 18 brigade, koja je u prošlim borbama imala vrlo velike gubitke.[28]

Glavni i osnovni nedostatak je taj — da je divizija nedovoljno prodorna i nedovoljno uporna i žilava u borbi. Osim činjenice da se u diviziji nalazi 70% novoga ljudstva (SS-ovaca, zelenog kadra, domobrana itd.) koji svi potiču uglavnom iz nepr. redova i koji nisu vični načinu našeg ratovanja, uočena je i činjenica da naši rukovodioci, kako vojnički tako i politički (ovo se naročito odnosi na štabove bataljona), nisu u dovoljnoj mjeri tačni i uporni kao rukovodioci u izvršenju

---

[26] Odnosi se na bivše pripadnike 13. SS legionarske divizije »Handžar«. Jedan dio je dobrovoljno prešao u redove NOVJ. Tako se 29. oktobra 1944. predalo 18. hrvatskoj brigadi 700 pripadnika 28. puka (regimente) te divizije (vidi knj. 30, dok. br. 86). Sa ovim borcima je vršen intenzivan politički rad (vidi knj. 30, dok. br. 103).

[27] Riječ je o ispadu dijelova njemačke 1. brdske divizije 9. novembra 1944. iz Zvornika na položaj 17. majevičke NOU brigade. Tom prilikom je ova brigada imala 12 mrtvih, 18 ranjenih i 20 nestalih (vidi knj. 30, dok. br. 93).

[28] O gubicima te brigade vidi knj. 30, dok. br. 100; Arhiv VII, reg. br. 12—5/I, k. 1259: izvještaj štaba pomenute brigade od 2. decembra 1944. godine.

postavljenog im zadatka i da se u dovoljnoj mjeri ne zalažu za postignuće uspjeha prilikom izvođenja akcija. Štab divizije preduzeo je mjere za otklanjanje ovih nedostataka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,
V.[29] **Rolović**

Komandant
potpukovnik,
F.[30] **Herljević**

M. P.

[29] Vladimir
[30] Franjo

BR. 7

PREGLED MATERIJALNIH SREDSTAVA VEZE U SREDNJOBOSANSKOJ DIVIZIJI NA DAN 1. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

PRE

materijalnih sredstava veze u Srednjobosanskoj

JEDINICA	SADRŽAJ	Radio stanica model					Motor za punj. akumulatora	Akumulatora	Telefon. model		
		Njemač. 1. W.	B. C. 654	100. A.	Godjavac signalka	22. engleska			Eriksona	Simensa	Poljskih
Četa za vezu S. B. D.	Ima		1	1			2	4		2	
	Nedostaje										
Četa za vezu XIV Brigade	Ima	1	1		1			3	1	1	
	Nedostaje										
Četa za vezu XVIII Brigade	Ima	1	1					3	1	1	
	Nedostaje										
Četa za vezu XIX Brigade	Ima	1	1					3	1	1	
	Nedostaje										
Četa za vezu Artiljerije	Ima								2	1	
	Nedostaje										
Vod za vezu Motaj. odreda	Ima		1								
	Nedostaje										
Vod za vezu Uzlom. odreda	Ima										
	Nedostaje										
SVEGA U DIVIZIJI	Ima	3	5	1	1		2	13	5	6	
	Nedostaje										

Politkomesar, ppukovnik:
Simo[2]

[1] Original (tabela pisana na mašini, latinicom, popunjena mastilom) u Arhivu VII, reg. br. 18/2—4, k. 461/A.

[2] Tadić

G L E D
diviziji na dan 1. decembra 1944. godine.

Svega telefon. centrala	Telefona mod.					Svega telefona	Bater.		Kabla u kl.	Optič. sprava			PRIMJEDBA
	Eriksona	Simensa	Njemačkih	Talijanskih	Engleskih		Suvih	Nalivajućih		Görtz	Fenjera	Barjačića	
2			21		1	22	2	23	25	3	—	—	
2	4	4	6			14	4	14	10			18	
2			12			12	2	12	20			18	
2			14			14	2	14	15			18	
3	1		13			14		15	13				
11	5	4	66		1	76	10	78	83	3		52	

Oficir za vezu, poručnik:

M. P.

Komandant, pukovnik:
Đurin[3]

[3] Đurađ Predojević Đurin

BR. 8

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA 15. KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA DAN 1. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

ŠTAB
XV KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA
Pov. Br. 472
1-XII-1944

BROJNO
ljudstva, oružja, municije, motornih vozila,

Redni broj	JEDINICA	Ljudstva		Oružja														
				bacača				protivt. pušaka	pušaka	puškomit.[2]	mit.	teš. mitralj.	strojnica	pištolja	ručnih bombi	
		po spisku	na licu	teških	srednjih	lakih	džon-bul								ofanz.	defanz.
1.	Štab brigade	12	12						1	1			4	12	1	
2.	I bataljon	378	319	1		1	1	1	136	14			2	5	31	12
3.	II bataljon	398	339	1		1		1	196	13		1	3	7	18	20
4.	III bataljon	344	298	1		3	1	1	163	13		1	4	10	25	34
5.	IV bataljon	373	331	1		3		1	178	12		2	6	18	33	10
6.	Teh. četa	56	46						30	3				1	6	4
7.	Izvid. četa	38	32						11	2			22		10	2
8.	Četa za vezu	78	69						49	1			2	1	20	—
9.	Prateća četa	65	58	5					28	1			3	6		4
10.	Ambulanta	62	72						32	1				3	4	3
11.	Radna četa	112	106						40	1			2	2	8	4
12.	Ub. sprema								4		1	1			11	
	Svega:	1916	1682	9		8	2	4	868	60	1	5	48	65	167	93

Politički komesar:
sl. od.

[1] Original (propratni akt pisan na mašini, pregled brojnog stanja popunjen mastilom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/5, k. 1270. Ovo brojno stanje je Štab 39. divizije 6. decembra 1944. proslijedio Štabu 5. korpusa NOVJ sa obrazloženjem rashoda (vidi Arhiv VII, reg. br. 26—5, k. 1270).

STANJE
i minerske spreme na dan 1-XII-1944.

Municije							Mot. vozila automobila				Komora konja			Min. odelj.		
za bacače				protivt. pušku	puščane i mitraljez.	strojničke	teretni	poluteret.	osobni		jahači	tovarni	tegleći		eksploz.	nag. mina
teške	srednje	lake	džon-bul													
					15	120	120				4					
18		112	17	65	5250	150					4	31				
17		11		50	4950	50					3	31				
16		91	20	40	5609	40					3	32				4
18		15	—	44	5990	195					5	38				5
					1400							7				
					900	450						2				
					900	40					1	8				
63					320	125						16				
					800						2	9				
					450	50					1	62				
9		129	12		5900	250									75	16
141		358	49	199	32484[3]	1470					23	336			75	25

M. P.

Za komandanta,
B.[4] Tanjga

[2] U rubrici »puškomitraljezi« ima više naknadno dopisanih brojeva. Ako bi se i te cifre zbrojile, u 15. krajiškoj NOU brigadi bi bilo 84 puškomitraljeza.

[3] Preko precrtanog broja 799 dopisan broj 32484.

[4] Branko (Brane)

BR. 9

IZVJEŠTAJ ŠTABA 19. KRAJIŠKE (SREDNJOBOSANSKE) BRIGADE OD 1. DECEMBRA 1944. ŠTABU SREDNJOBOSANSKE NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U NOVEMBRU NA PODRUČJU DOBOJA, TESLIĆA I KOTOR-VAROŠA[1]

ŠTAB
XIX SREDNJOBOSANSKE BRIGADE NOVJ-e
Broj: 93/44
dne 1. decembra 1944. g.

Predmet: Jednomjesečni operacijski izvještaj, brojno stanje i rad sa vojskom.

ŠTABU SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE NOVJ

Položaj

1. XI. 1944. g. Snage ove brigade bile su raspoređene i to:

I bataljon na liniji Crni Vrh — Karadaglije sa zadatkom kontrole i zatvaranja pravca Maglaj — Novi Šeher.

II bataljon Barići — Rudnik[2] — Vrućica sa zadatkom osiguranja Teslića te razbijanja četničkih bandi na tom terenu. U toku dana ovaj bataljon sa jednom četom krenuo je za Komušinu sa zadatkom održavanja konferencije u istom selu.

III bataljon: Žabljak — Lepenica — Alibegovci sa zadatkom zatvaranja pravca prema Doboju. U toku noći, pošto smo obaviješteni da se neprijatelj nalazi u Sivši, dvije čete ovog bataljona krenule su sa zadatkom razbijanja istih. Pošto se neprijatelj povukao prije dolaska naših četa, iste su se povratile u sastav svog bataljona.

IV bataljon: Maslovare sa zadatkom zatvaranja pravca prema Kotor Varošu te razbijanja četnika na tom prostoru.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13—1, k. 1423.

[2] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

2. i 3-XI. Bataljoni na istim položajima sa istim zadacima.

4. XI. 1944. Bataljoni izvršili pokret i to: I bataljon za Teslić gdje se je smjestio. II bataljon iz Teslića za Križ. III bataljon iz Lepenice — Žabljaka za Piljužiće.

U toku dana neprijatelj se nije primjetio.

5. XI. 1944. I bataljon ujutro izvršio je pokret iz Teslica preko Vlajića — Pribinića — Maslovara i smjestio se u Gariće, sa zadatkom zatvaranja pravca prema Kotor Varošu.

II i III bataljon: na liniji Križ — Lepenica — Piljužići.

IV bataljon: u toku dana iz Maslovara krenuo je za Šiprage sa zadatkom zaštite Centralne bolnice.

6. XI. 1944. I bataljon: u Garićima sa istim zadatkom.

II i III bataljon izvršili pokret sa Križa preko Vitkovaca — Ukrnjice za Čečavu gdje su prenoćili. U ovom svom pokretu II bataljon dočekale su u Čečavi manje četničke grupice, koje su protjerane.

IV bataljon: na istim položajima sa istim zadatkom.

7. XI. 1944. g. I bataljon sa IV bataljonom na istim položajima sa istim zadatcima, dok II i III bataljon izvršili pokret iz Čečave preko Grualja, Visoke Glave, Kadina Rasta, Žiškovih Njiva[3], Šnjegotine, odakle je III bataljon krenuo za Dubravu — Kozju Glavu a II preko Šnjegotine — Karača — Grabovića — Liplja[4] — Prdeljice za Gariće, zaseok Žilići, gdje se smjestio.

Pokret ovih bataljona kao i zadatak je razbijanje četnika na tom prostoru, a na koje naše snage nisu naišle. U toku noći I bataljon izvršio je pokret iz Garića na lini-

[3] Treba: Žiškovića Njive.

[4] To mjesto se nalazi 12 km istočno od Kotor-Varoša.

ju Živinice — Viševica, sa zadatkom napadanja četnika sa leđa koji su tada napadali Banjalučki odred.[5] II bataljon u toku iste noći iz Žilića izvršio je pokret na liniju Garići — Savići. III bataljon u pokretu ka Dubravi.

8. XI. 1944. Bataljoni su bili na položajima i to:

I bataljon na liniji Živinice — Viševica sa zadatkom razbijanja četnika na tom prostoru te kontrole i zatvaranja pravca Sokoline — Kotor Varoš.

II bataljon na liniji Garići — Savići sa zadatkom kontrole pravca prema Kotor Varošu te hvatanja milicionera koji po danu izlaze iz garnizona Kotor Varoš u obližnja sela.

III bataljon u pokretu preko Jošavke sa zadatkom razbijanja četničkih bandi.

IV bataljon u zaštiti Centralne bolnice.

9. XI. 1944. Ovog dana bataljoni su na istom položaju, a III bataljon stigao je preko Jošavke — Skatavice i smjestio se u Žilića.

U toku dana neprijatelj u jačini oko 100 milicionera potpomognut sa jednim bacačem i nešto četnika napao je položaje I bataljona Živinice. Posle borbe koja je trajala 1 sat neprijatelj je razbijen i protjeran u svoje polazne položaje. Ovom prilikom neprijatelj je imao 4 mrtva i 8 ranjenih.

10. XI. 1944. I bataljon na svom položaju Živinice — Viševica.

II bataljon iz Žilića izvršio pokret na liniju Vrbanjci — Večići sa zadatkom kontrole i osiguranja tog položaja kojeg su do tada ustaše sa svojim patrolama kontrolisale.

III bataljon iz Žilića izvršio je pokret na liniju Garići — Savići.

---

[5] Početkom novembra četnici Vrbaske četničke brigade su napadali Banjalučki NOP odred na sektoru Skender-Vakufa. Bliže o tome vidi izvještaj i naređenje Vrbaske četničke brigade od 4. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12480 i 12483).

IV bataljon u zaštiti Centralne bolnice.

U toku dana neprijatelj se nije primjetio.

11. XI. 1944. Bataljoni na istim položajima sa istim zadatkom.

U toku noći I bataljon sa dvije čete izvršio je pokret za Čukovac sa zadatkom razbijanja četnika koji su se prema obaviještenjima tamo nalazili.

12. XI. 1944. g. Bataljoni na istim položajima sa istim zadatkom.

U toku noći četa IV bataljona krenula je u Djevojačku Ravan[6] sa zadatkom hvatanja četnika i tom prilikom ubila jednog četnika.

13. i 14. XI. Bataljoni na istim položajima.

U ovom vremenu neprijatelj se nije primjetio.

15. XI. 1944. Bataljoni izvršili pripreme i pokret za akciju na četnike i to: I bataljon sa svojih dosadašnjih položaja na polazne položaje Agino Selo, a odatle nastupao pravcima zaseok Vučići, Hrastik, Bosančići, Gašići, Međugoždje, Memići, Debelo Brdo (kota 927[7]) za Bastahe gdje se smjestio.

II bataljon: sa svojih dosadašnjih položaja krenuo je na polazni položaj Čukovac odakle je nastupao pravcem Kijavac — Javorani — Javoranska Crkva (k. 567) — Bašići — Mehovci gdje se je smjestio.

III bataljon sa svojih dosadašnjih položaja krenuo je na polazne položaje Previle — Hadrovci, odatle je nastupao pravcima Doljani (kota 657)[8] — Boljanići — Podosoje — Prisoje — Jasik gdje se je smjestio. Zona širenja ovog bataljona Vranići s desne a Javoranska Crkva sa lijeve strane.

IV bataljon: sa Štabom brigade i kao brigadna rezerva sa svojih dosadašnjih po-

---

[6] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[7] Treba: k. 327.

[8] Ta kota nije nađena na karti 1 : 100.000.

ložaja krenuo je na polazne položaje Rađić a odatle je nastupao pravcima Ćukovac — Vagani — Zaselje — Knezovi — Zubovići — Javorani — Kablovi — Mehovci i smjestio se na Lipovac.

16. XI. 1944. Bataljoni u pokretu određenim pravcima sa zadatkom razbijanja i uništenja četnika na tom prostoru.[9] U ovom pokretu I bataljon ubio je 5 četnika, zarobio 3 puške i 3 »zelenokadrovca«, dok ostali bataljoni na neprijatelja nisu naišli.

17. XI. 1944. g. Bataljoni na položajima i to:

I bataljon u Bastasima sa zadatkom zatvaranja i kontrole pravca Banja Luka — Karanovac te razbijanja i uništenja četničkih grupica na tom prostoru.

II bataljon **Popovac.**

III bataljon Podosoje — Vranići sa zadatkom kontrole pravca prema Kotor Varošu.

IV bataljon Lipovac sa zadatkom pravljenja zasjeda neprijatelju na komunikaciji Banja Luka — Kotor Varoš.

U toku noći II bataljon izvršio je pokret za Debeljake sa zadatkom razbijanja milicije. Ovom prilikom ubijen je jedan ustaša, zarobljene 2 puške, 6 pari cipela i 4 para odijela.

18. XI. 1944. Bataljoni na istim položajima.

U toku noći III bataljon izvršio je pokret za Rebrovac sa zadatkom razbijanja četnika.

IV bataljon posjeo položaje Podosoje — Vranići. Iste noći izviđačka četa krenula je za Vrbanju sa zadatkom ispitivanja neprijateljskih snaga u istoj, kao i u Banja Luci.

---

[9] Borbe na pomenutoj prostoriji su vođene sa četnicima Vrbaske brigade Srednjobosanskog četničkog korpusa. Prema izvještaju njene komande od 17. novembra 1944, u tim su akcijama, pored 19. srednjobosanske NOU brigade, učestvovali 13. krajiška NOU brigada i Banjalučki NOP odred (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12500). Opširnije o tome vidi izvještaj Vrbaske brigade od 15. novembra i izvještaj Srednjobosanskog četničkog korpusa od 28. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12510 i 12550).

Ovom prilikom III bataljon ubio je jednog četnika, zarobio arhivu koju su četnici od naših snaga, odnosno XII Slav. brigade,[10] prilikom VI ofanzive zarobili, kao i nešto same četničke arhive te **jednu** pisaću mašinu. Izviđačka četa svojim pokretom u Vrbanju je ubila jednog ustašu i uništila ustašku opštinsku arhivu. Iste noći I bataljon izvršio je pokret za Karanovac sa zadatkom razbijanja četnika. Tom prilikom zarobljeno je 6 pari cipela i 2 odijela, dok neprijatelj, u manjoj patroli, povukao se preko Vrbasa.

19. XI. 1944. I bataljon Bastahe — Bjeljevine sa zadatkom kontrole i zatvaranja pravca Banja Luka.

III bataljon Popovac — Lipovac sa zadatkom zatvaranja pravca Kotor Varoš.

II bataljon izvršio je pokret za Šiprage sa zadatkom zaštite Centralne bolnice.

IV bataljon izvršio je pokret na liniju Dabovci — Vrbanjci sa zadatkom kontrole i zatvaranja pravca Kotor Varoš.

20. XI. 1944. I i III bataljon na liniji Bastahi — Mehovci — Popovac — Lipovac. U toku noći I bataljon sa jednom četom krenuo je na zasjedu na Memić Brdo[11] i tom prilikom ubio 5 četnika i zarobio jednog konja sa četničkim stvarima. U toku iste noći, odnosno rano ujutro III bataljon je sa jednom četom pravio zasjedu na komunikaciji Banja Luka — Kotor Varoš, gde toga puta neprijatelj nije naišao.

21. XI. 1944. g. I i III bataljon izvršili su pokret za Ljubačevo i tu prenoćili.

II bataljon u zaštiti Centralne bolnice.

IV bataljon na liniji: Vrbanjci — Dabovci.

---

[10] Ta brigada je pripadala 12. NOU diviziji. Bliže o njenim dejstvima u martu, aprilu i maju 1944. u srednjoj Bosni vidi knj. 24, dok. br. 7, knj. 25, dok. br. 11, 48, 87 i 219.

[11] To brdo nije označeno na karti 1 : 100.000. Nalazi se pokraj s. Memića.

U toku dana četa IV bataljona krenula je u pratnju karavana za Teslić.

22. XI. 1944. I bataljon iz Ljubačeva krenuo je preko i ispod Čemernice za Kostiće gdje se je smjestio.

III bataljon izvršio je pokret dolinom Vrbasa za Agino Selo i smjestio se u zaseoku Šikmane gdje je i prenoćio.

II i IV bataljon na svojim položajima.

23. XI. 1944. g. I bataljon u Kostićima sa zadatkom sređivanja i odmora bataljona.

II bataljon u zaštiti Centralne bolnice.

III bataljon u pokretu iz Agina Sela za Rađiće.

IV bataljon na liniji Vrbanjci — Dabovci.

24. XI. 1944. Bataljoni na istim položajima sa zadatkom istim, te parenja.

25. XI. 1944. Bataljoni na istim položajima. Jedna četa drugog bataljona krenula je za Turbe sa zadatkom pratnje karavana. U toku dana neprijatelj u jačini oko 150 ustaša potpomognut sa dva teška bacača napao je položaje IV bataljona. Poslije borbe koja je trajala oko 2 sata neprijatelj je protjeran u Kotor Varoš.[12] Ovom prilikom neprijateljski gubici nepoznati su.

26. XI. 1944. g. Bataljoni izvršili pokret za Maslovare gdje je održana **smotra** brigade, te zakletva boraca koji nisu zakleti. Poslije smotre bataljoni su krenuli na položaje i to:

I bataljon: Živinice — Viševica.

II bataljon u Šiprage.

III bataljon: Večići — Rastik.

IV bataljon: Garići — Savići.

27. XI. 1944. Bataljoni na istim položajima. U toku noći IV bataljon izvršio je pokret za Baštine sa zadatkom razbijanja i uništenja četnika i ustaša koji se tamo nalaze. Tom pri-

[12] Opširnije o neprijatelju u Kotor-Varošu vidi knj. 29, dok. br. 57, objašnjenje 17, a o pomenutom napadu vidi dok. br. 177 u ovoj knjizi.

likom ubijeno je šest ustaša i 4 četnika. Zarobljeno 7 pušaka i njihova vojnička sprema. Naši gubitci 1 mrtav.

28. XI. 1944. g. Snage ove brigade raspoređene su i to:

I bataljon: Živinice — Viševice.

II bataljon u zaštiti Centralne bolnice.

III bataljon: Večići — Rastik.

IV bataljon: Na liniji Garići — Hrvaćani — Dabovci. U toku dana neprijatelj se nije primjetio.

29. XI. 1944. Snage ove brigade sa svojih položaja koje su držale 28. ov. m. izvršile su pokret sa I, III i IV bataljonom na liniju Maslovare — Garići — Pavlovići, sa zadatkom odmaranja bataljona, i pripreme za pokret. II bat. u zaštiti Cent. boln.

30. XI. 1944. I, III i IV bataljon na odmoru u Maslovarama. II bataljon sa dvije čete u zaštiti Centralne bolnice, dok istog bataljona jedna četa se nalazi u pratnji karavana u Turbetu.

1. XII. 1944. g. Sa I, III i IV bataljonom u pokretu, prema naređenju Štaba Divizije od 29. XI. o. g.

II bataljon sa dvije čete u zaštiti Centralne bolnice, dok s jednom četom u pratnji karavana u Turbetu.

SANITET

Pošto ova brigada oskudijeva u bolničkom osoblju, a osoblje kojeg imamo je vrlo mlado, nesnalažljivo, te prema tome sanitet u ovoj brigadi je vrlo slab a što se vidi iz nekoliko slučajeva oboljenja od pjegavog tifusa. Ukoliko i u najskorije vreme ne bi dobili dva referenta saniteta bataljona i referenta saniteta brigade, rad samog saniteta bi se još više otežao.

STANJE NA SEKTORU

Stanje neprijateljskog garnizona Kotor Varoš je prijašnje, s tim što su okoline uporišta Sokoline, Podbrđe pojačane nekim manjim dijelovima i sam garnizon pojačan sa četničkom

brigadom Mirka Džombića,[13] čiji se štab zajedno sa Tešanovićem[14] nalazi u Omladinskom domu.

Vršenjem akcija na četnike i kontrolom ovog terena od strane naših jedinica na ovom terenu [utvrđeno je da] postoje još manje četničke grupe, koje ubijaju i pljačkaju po selima gdje nema naših snaga.

RAD SA VOJSKOM

U ovom vremenu najviše se posvetilo radu sa desetarima i vodnicima čiji je autoritet usled njihove slabije teoretske izgradnje u pojedinim bataljonima bio prilično slab.

Sa istima se cjelokupno po bataljonu radilo kad je to bila mogućnost, pri štabovima bataljona a u vidu kursa.

Sa novim drugovima — borcima rađena je stražarska služba, te patrolna.

Također su održavani, iako u manjem broju, sastanci sa štabovima bataljona a u pogledu discipline, agilnosti i više odgovornosti štabova.

ZAKLJUČAK

Disciplina boraca ove brigade nije na odgovarajućoj visini, a što je razlog nedisciplinovanost pojedinih štabova bataljona.

U ovo posljednje vrijeme nedisciplina, neodgovornost primetila se više kod nižih rukovodioca kao i samih pojedinih članova štabova bataljona nego samih boraca, a koje smo nedostatke odmah na sastancima sa nižim rukovodiocima pretresali i ukazivali na iste.

Boravkom brigade na ovome terenu odnos boraca prema narodu zahvaljujući radu je bio dobar, i nije bilo nepravilnosti u tom pogledu.

Odjeća i obuća zahvaljujući dobivenoj spremi je dobra, dok manji broj boraca još je slabije odjeven.

Ishrana je također dobra, a vršena je preko NOO sa terena Teslića i Tešnja, dok u vrlo manjem broju je vršena na ovome terenu, obzirom na iscrpljenost istog.

---

[13] Odnosi se na Vrbasku četničku brigadu.

[14] Lazar Tešanović. Bio je tada komandant Srednjobosanskog četničkog korpusa i pomoćnik komandanta zapadne Bosne Slavoljuba Vranješevića.

U prilogu dostavljaju se i to:

1) Brojno stanje ljudstva, oružja, municije, komora i spreme.
2) Izvještaj poginulih — ubijenih neprijateljskih vojnika.
3) Spisak mrtvih, ranjenih, te dezertera ove brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major,
P.[15] M. Divjak

Komandant,

BR. 10

IZVJEŠTAJ ŠTABA POSAVSKO-TREBAVSKOG NOP ODREDA OD 1. DECEMBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U ŠIREM REJONU GRAČANICE U DRUGOJ POLOVINI NOVEMBRA[1]

ŠTAB
POS.-TREB. N.O.P. ODREDA
1. XII. 44.

ŠTABU III. KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE
(Za Personalni otsek)

Položaj

Dostavlja se petnaestodnevni izveštaj.

U toku 15 dana naš Odred izvršio je 5 akcija i to:

---

[15] Petar

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 19—3, k. 108.

1) 17-XI. Na Ceriku razbili smo 3 čet. bat. koji su sačinjavali VI. posavsku čet. brigadu.[2] Istoga dana razbili smo ustaško uporište na Dubravama koje je branilo oko 120—150 domaćih ustaša,[3] toga dana ubijeno je 8 četnika i 5 ustaša a ranjenih je bilo mnogo više, iz istih sela konfiskovali smo od nar. neprijatelja 40 goveda koje smo predali Pos.-treb. području.[4]

2) 22-XI. Izvršili smo ispad na Špijonički čet. bat. koji je brojao od 80—90 čet. U istoj akciji ubili smo 2 čet. i 3 uhvatili, iste smo zadržali kod sebe u jedinici.

3) 25-XI. Ponovo su se koncentrisali pos. čet. i ustaše na Srnicama, br. jednih i drugih bio je od 900 — 1000, na iste smo izvršili napad i razbili ih, u toj akciji ubili smo 10—12 čet. i ustaša a ranjenih je bilo mnogo više.

4) 27-XI. Izvršili smo akciju na čet. i ustaše koji su se skoncentrisali u Srp. Jasenici, u toj akciji ubili smo 7 čet. i 2 ustaša a iz istog sela konfiskovali smo od nar. neprijatelja 35 goveda koje smo predali Pos.-treb. području.

5) 30-XI. Takođe smo izvršili akciju na ustaše u Obodnici i G. Dragunji, u istoj ubili smo 2 ustaše i 4 zarobili a od ustaša konfiskovali nešto marve koju smo isto predali Području da uputi za Tuzlu.

Odred je za sada prilično usposobljen i za veće akcije, takođe smo dobili referenta saniteta koji je odmah pristupio sređivanju saniteta u Odredu.

---

[2] Ta brigada je pripadala Trebavskom četničkom korpusu. Bliže o napadu na četnike kod Cerika vidi i dnevnik četnika jeromonaha Mirona Prodanovića (Arhiv VII, reg. br. BH-V-11073, str. 18).

[3] Na području oko Brčkog i Bos. Šamca nalazile su se ustaše iz 39. bojne 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga, dok su se u Dubravama nalazili domobrani iz 5. satnije 8. bojne 10. posadnog zdruga (vidi knj. 29, dok. br. 157). Oba zdruga su se u to vrijeme nalazila u preformiranju (vidi dok. br. 161).

[4] Bliže o radu Posavsko-trebavskog područja vidi knj. 30, dok. br. 121.

Ovih dana dobićemo od Komande mjesta Srebrenik 100 novomobilisanih drugova a za iste imamo oružje.[5]

Što se tiče pol. rada proraduju se najaktuelniji članci iz Nove Jugoslavije.

S. F. — S. N.

Politkom
Savo[6]

Komandant p.poručnik
Pero Bosić[7]

M. P.

---

[5] Odred je 1. decembra 1944. imao 194 borca, od kojih 5 žena. Od naoružanja je imao: 6 puškomitraljeza, 2 protivtenkovske puške, 25 automata, 1 bacač i 165 pušaka (vidi Arhiv VII, reg. br. 20—3, k. 408: izvještaj njegovog štaba od 1. decembra 1944). Odred je prema izvještaju njegovog štaba od 11. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 7—4, k. 1627) imao u svome sastavu četiri čete, a prema izvještaju njegovog političkog komesara od 29. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1—14, k. 1627) imao je tri bataljona sa 340 boraca.

Bliže o njegovim dejstvima u novembru vidi i njegov istorijat u Arhivu VII, reg. br. 10—25, k. 1627.

[6] Vuković

[7] Narodni heroj. Poginuo januara 1945. kod Gradačca (vidi knj. 30, dok. br. 6, objašnjenje 2).

BR. 11

NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 2. DECEMBRA 1944. ŠTABU 14. HERCEGOVAČKE (OMLADINSKE) BRIGADE ZA ZAPOSJEDANJE POLOŽAJA SJEVERNO OD NEVESINJA I SADEJSTVO SA 11. HERCEGOVAČKOM BRIGADOM[1]

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
Broj sl.
2. XII 1944 god.
u 14 časova

ŠTABU XIV BRIGADE. —

Vaš izveštaj od 1. XII 44. g. koji ste pisali štabu XI Brigade pročitali smo.

Situacija na sektoru XI Brigade je sledeća: Posle žestokih borbi koje su vođene jučer cio dan Švabe su se ponovo povukle iz Krekovi, Kifino Selo, Bratač, Ovčji Brod, Plužine i Rilje. Motorizacija švabska koja je bila prodrla do Rilje pri povlačenju porušila je sve mostove od Rilje do raskrsnice puteva ispod kote Klanac.[2]

Raspored bataljona XI Brigade sada je sledeći:

I Bataljon Krekovi — Kifino Selo.
IV Bataljon Ovčji Brod.
III Bataljon kao rezerva u Plužine.
I Italijanski bataljon u Bratač.
II " " u Krekovici.[3]

S obzirom na sadašnju situaciju vi trebate da zaposjednete sektor Pridvorci — Lakat — Kljuni.[4] Ovo je potrebno iz

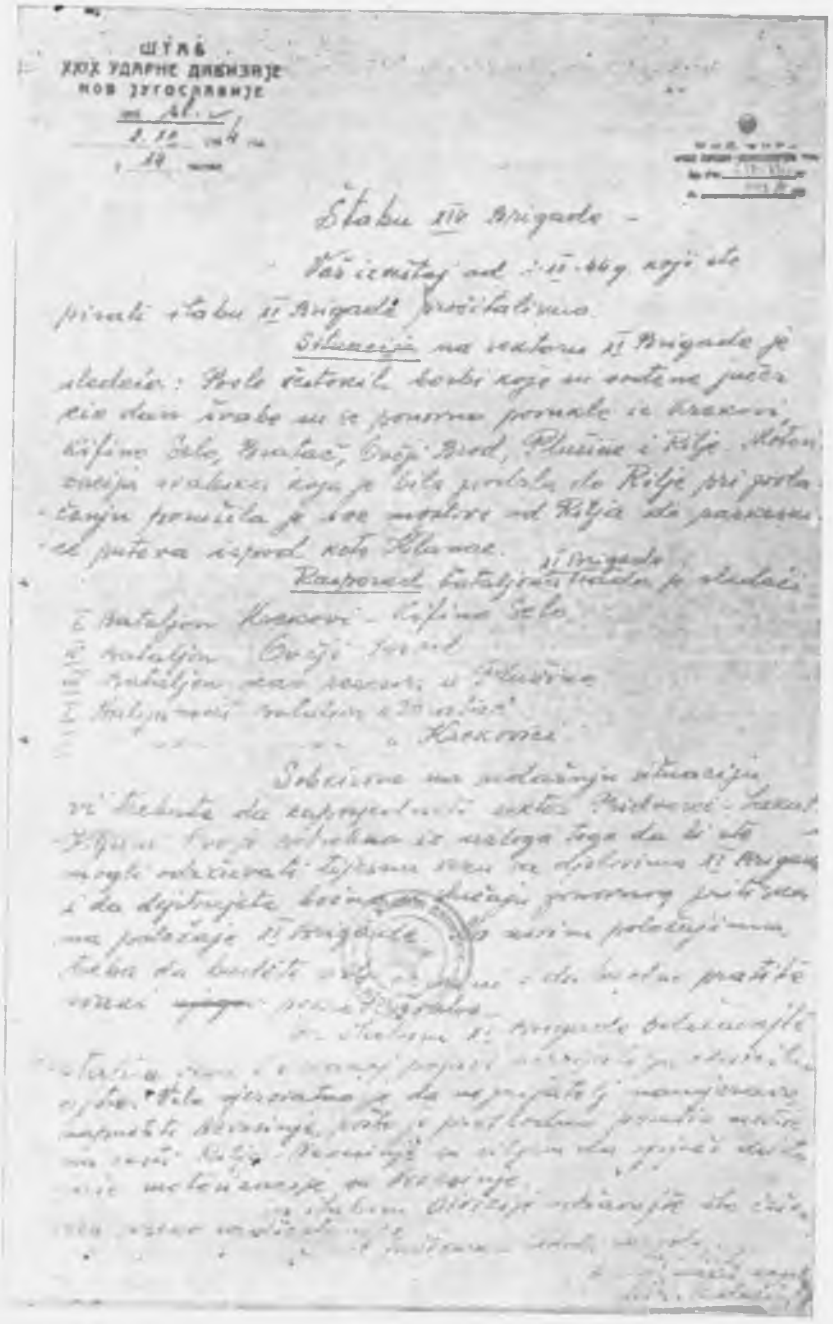
---

[1] Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/8—7 I, k. 1143/A.

[2] Prema relaciji Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—5, k. 1146/II) neprijatelj je 2. decembra napustio pomenuta mjesta i povukao se u Nevesinje. U tim borbama je posebno došlo do izražaja uspješno sadejstvo sa 1. i 3. baterijom Artiljerijskog diviziona 29. NOU divizije. O tome i o neprijatelju na tome sektoru vidi knj. 30, dok. br. 65 i 102; Arhiv VII, reg. br. 9—8, k. 1144 II: izvještaj Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 6. decembra 1944. godine.

[3] Opširnije o rasporedu 11. NOU brigade vidi zapovijest njenog štaba od 2. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5/6—5, k. 1146/II).

[4] Bliže o rasporedu pojedinih bataljona 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade vidi dok. br. 152.



ШТАБ
XXIX УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Štabu XIV Brigade -

Vaš izveštaj od 1-II-46 g. koji ste
primili štabu II Brigade proučili smo.

Situacija na sektoru II Brigade je
sledeća: Posle žestokih borbi koje su vođene juče
dan Švabe su se povukle prema Kraković,
Kišino Selo, Gratač, Donji Brod, Pluviće i Rijeka. Kolona
Švaba koja je bila prodrla do Rijeka pri povla-
čenju pomučila je sve mostove od Rijeka do Karakova
te puteva između ova dva mesta.

Raspored bataljona II Brigade je sledeći:

I Bataljon Karakovi - Kišino Selo
II bataljon Donji Brod
III bataljon kao rezerva u Pluviće
IV Bataljon sa 20 mina u Karakovi

Obzirom na nastalu situaciju
II brigada da zaposeduje sektor Pridvorci - Karakovi
Kišino Selo obuhvata iz razloga toga da bi ste
mogli odstupati Kišinom sem sa djelovima II Brigade
i da dijelujete kod [illegible] pravcu prema
na položaje II brigade. Po ovim položajima
treba da budete [illegible] i da budete pratite
[illegible] prema II brigadi.

Štabom II Brigade bataljonski
[illegible] ima [illegible] pozadi [illegible]
[illegible] štab brigade da [illegible] manevrisanje
[illegible] Kišino Selo [illegible] u slučaju da [illegible]
[illegible] na Kišino Selo.

[illegible] štabom Divizije održavaju [illegible]

Fotokopija dokumenta br. 11

razloga toga da bi ste mogli održavati tijesnu vezu sa dijelovima XI Brigade i da dejstvujete bočno u slučaju ponovnog pritiska na položaje XI Brigade. Na novim položajima treba da budete vrlo oprezni i da budno pratite svaki pokret Švaba.

Sa štabom XI Brigade održavajte stalnu vezu i o svakoj pojavi neprijatelja obaveštavajte. Vrlo vjerovatno je da neprijatelj namjerava napustiti Nevesinje, pošto je prethodno porušio mostove na cesti Rilje — Nevesinje sa ciljem da spriječi dejstvo naše motorizacije na Nevesinje.

Sa štabom Divizije održavajte što češće vezu preko radiostanice.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Za štab
pomoć. načel. kapetan
Nik.[5] Vidačić

ŠTAB XIV HER. OML. N.O.U. BRIGADE
Broj sl.
2-XII 1944. g.
Kruševljani

Uz operativne zapov.
a. a.
Za štab
K-dant, kapetan
R.[6] Šakotić

[5] Nikola

[6] Radovan Ćetka Šakotić, narodni heroj. Smrtno ga je ranio 5. maja 1945. savezнički avion, koji je zabunom mitraljirao kolonu 14. hercegovačke NOU brigade, između Planine i Logateca. Podlegao je ranama 6. maja 1945 (vidi Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, izdanje Omladine, Beograd, 1957, str. 759; Arhiv VII, reg. br. 6/7, list 64, k. 1146 II: operacijski dnevnik 29. NOU divizije).

BR. 12

IZVJEŠTAJ ŠTABA 29. DIVIZIJE OD 2. DECEMBRA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U NOVEMBRU NA PODRUČJU HERCEGOVINE[1]

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 1021
2-XII-1944. god.
u ____ časova

Podnosi operativni izvještaj za mjesec novembar

ŠTABU II UDARNOG KORPUSA

Podnosimo vam ukratko izvještaj o operacijama naše Divizije u vremenu od 1. do zaključno 30. novembra 1944. g. i to:

1. — Posle oslobođenja Dubrovnika[2] i posle oslobođenja Metkovića,[3] Stoca,[4] Domanovića,[5] Čapljine[6] i Ljubuškog,[7] glavnina snaga naše Divizije prebačena je na sektor oko Mostara sa zadatkom da vrši pritisak na grad, da razbija preostale ustaško-četničke bande, da najenergičnije vrši mobilizaciju svega sposobnog ljudstva za borbu i da zauzme Mostar ako to situacija bude dozvolila, a ostatak naših snaga bio je orijentisan prema Nevesinju sa zadatkom da ne dozvoli neprijatelju da vrši ispade u okolna sela i da prema prilikama zauzme i sam grad dejstvujući dalje ka prostoru Bijelo Polje — Zimlje.

   U kotlini rijeke Neretve, na prostoru sreza Nevesinje i naseljenim mjestima na komunikaciji Mostar — Kneževo — Široki Brijeg — Posušje, neprijatelj je skoncentrisao jače snage koje su još ojačane sa snagama koje su iz obalnog pojasa odstupile pod pritiskom naših jedi-

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 20/1—13, k. 1143.

[2] To mjesto je oslobođeno 18. oktobra 1944 (vidi knj. 30, dok. br. 84).

[3], [4], [5] i [6] Ta mjesta su oslobođena 26. oktobra 1944 (vidi knj. 30, dok. br. 76).

[7] To mjesto je oslobođeno 29. oktobra 1944 (vidi knj. 30, dok. br. 70).

nica.[8] Prikupivši sve svoje snage neprijatelj je na tome sektoru skoncentrisao oko 8—10.000 ljudi i počeo se velikom brzinom utvrđivati koristeći za to sve raspoloživo stanovništvo sposobno za rad — muško i žensko.

U toku čitavog mjeseca novembra naše jedinice su bile u ofanzivnim akcijama na svim sektorima. X[9] i XII[10] brigada ofanzivno su dejstvovale u zapadnoj Hercegovini prema Mostaru, Širokom Brijegu i Kočerinu sa zadatkom da neprijatelja odbace od te komunikacije, ali je neprijatelj uporno držao i branio Široki Brijeg dovlačeći tu pojačanja iz Mostara. Skoro svakodnevno su vođene borbe na Širokom Brijegu i bile su vrlo jake, a pored toga učestvovale su u borbama i jače snage. Naše jedinice uspijele su da ovladaju sa Kočerinom[11] i potisle su neprijatelja u Široki Brijeg, onemogućivši mu na taj način da saobraća komunikacijom Mostar — Široki Brijeg — Posušje. U akcijama za Široki Brijeg učestvovale su naše tenkovske jedinice[12] i jedinice XIII brigade[13] IX Divizije NOVJ. Jedinice XIII brigade IX Divizije su sadejstvovale našim snagama sjeverno od komunikacije Posušje — Široki Brijeg.

Na sektoru Buna — Blagaj u toku mjeseca novembra nije bilo znatnih promjena, dok se na sektoru Blagaj — Nevesinje a naročito na komunikaciji Busak — Grebak vodila skoro svakodnevna manja ili veća borba sa štabskim jedinicama koje su saobraćale na toj komunikaciji i tu su neprijatelju nanešeni veliki gubitci. Iz Nevesinja neprijatelj je povremeno ali ređe vršio ispade u pravcu Kifina Sela i u pravcu planine Crvanj ali je redovno bio odbacivan od jedinica naše XI brigade.[14] Neprijatelja je u akcijama pomagala muslimanska milicija iz gornjeg Nevesinjskog Polja koja je tijesno sarađivala sa četnicima.

Uporno držanje kotline Neretve i sreza Nevesinje od strane neprijatelja proisteklo je iz razloga što je taj sek-

---

[8] i [19] Opširnije o neprijatelju na pomenutom sektoru vidi knj. 30, dok. br. 65, 70, 87 i 102.

[9] Detaljnije o dejstvima 10. hercegovačke NOU brigade na tom prostoru vidi dok. br. 21.

[10] Bliže o dejstvima 12. hercegovačke NOU brigade vidi dok. br. 16.

[11] Bliže o zauzimanju Kočerina vidi dok. br. 112.

[12] Vidi dok. br. 20.

[13] Vidi dok. br. 112.

[14] Opširnije o dejstvima pomenute brigade u novembru vidi dok. br. 22.

tor lako braniti usled samog zemljišnog sklopa, što je taj sektor još od ranije bio jako utvrđen a u poslednje vreme i jače miniran i što je ta snaga vjerovatno trebala da izvrši ispad u pravcu Gacka, Bileće a i Metkovića radi eventualnog prihvata svojih snaga iz Crne Gore koje bi se preko Nikšića probijale kroz Hercegovinu dalje ka Sarajevu,[15] a i zbog toga što neprijateljske snage koje su skoncentrisane na prostoru kotline Neretve i sreza Nevesinje trebaju da obezbede levi bok neprijateljskih divizija koje se iz Crne Gore, sjeverne Albanije i Metohije probijaju preko Sandžaka ka Sarajevu.[16]

Na dan 28. ov. mjeseca neprijatelj je izvršio jači pritisak u pravcu Kifina Sela[17] i ovladao sa njim, a tako isto vršio je ispad na sjever od Nevesinja u pravcu pl. Crne Gore kako bi na taj način odbacio sa prostora Zimlja — Česim — Zaborani našu brigadu i time se obezbedio sa sjevera, a ujedno sebi osigurao korišćenje željezničke linije Mostar — Sarajevo. Naše brigade i ostale jedinice u toku mjeseca novembra nastavile su sa čišćenjem teritorije od preostalih četničko-ustaških grupica i uspjele su da prihvataju nekoliko zlikovaca i da potpuno razbiju nekoliko četničkih i ustaških grupica.

U svima borbama u mjesecu novembru ubijeno je 365 Švaba i 20 četnika a zarobljena su 3 Švaba i ranjeno je 320 neprijateljskih vojnika.

Zaplijenjen je sledeći materijal: 4 teška mitraljeza »Breda«, 5 puškomitraljeza, 41 puška, 5 topova, od kojih jedan neispravan, 3 bacača, 20.000 metaka i još nešto vojničke spreme. Mi smo imali 57 mrtvih i 172 ranjena i jednog nestalog. Na sektoru kod Širokog Brijega neprijatelj nam je uništio jedan tenk.[18]

2. — Sve naše jedinice u mjesecu novembru mobilisale su veliki broj boraca i još uvijek vrše uspješno mobilizaciju. Skoro svakodnevno pridolaze novi borci i javljaju se dobrovoljno za borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika.

3. — Na prostoru Široki Brijeg — Bijelo Polje — Mostar — Blagaj — Nevesinje nalazi se oko 8—10.000 neprijateljskih vojnika sa velikim brojem artilerije i dobro je na-

---

[15] Odnosi se na izvlačenje jedinica njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa (vidi knj. 30, dok. br. 32, objašnjenje 20).

[16] Riječ je o povlačenju dijelova Grupe armija »F« (vidi knj. 30, dok. br. 83, objašnjenje 10).

[17] Vidi dok. br. 22.

[18] Vidi dok. br. 20.

oružan.[19] Na ovom prostoru nalaze se jedinice 369. Divizije, jedinice »Tot« organizacije,[20] dijelovi 118. Divizije,[21] dijelovi 9. posadnog (domobranskog) zdruga, 9. ustaški zdrug i dijelovi 6. ustaškog zdruga,[22] a pored toga ima i nešto milicije. Četničke bande nalaze se na prostoru Zimlja i prema Foči i Jahorini, a manjih grupica ima na sektoru Kalinovika, tamo gde naše jedinice ne dolaze, no u malom broju i sada ne pretstavljaju nikakvu vojničku organizovanu snagu.[23] U Širokom Brijegu nalazi se 1.200 ustaša 9. ustaškog zdruga, jedan bataljon »Vražje divizije« jačine oko 700 vojnika i oko 300 mornara koji su pre bili na sektoru Metkovića. U Bijelom Polju nalazi se Štab 369. Divizije i oko 3.000 neprijateljskih vojnika sa većim brojem motornih vozila i većom količinom pogonskog materijala.

U Nevesinju i okolini nalazi se čitav 369. puk »Vražje divizije« jačine oko 2.000 vojnika sa nešto tenkova teške tonaže i oko 20 topova.

U Mostaru se nalazi oko 600 domobrana 9. posadnog zdruga, oko 300 Nijemaca »Tot« organizacije i jedan oslabljeni bataljon 118. Divizije. Na mostarskom aerodromu nalazi se oko 300 neprijateljskih vojnika.

Na prostoru Blagaj — Buna — Gnojnica nalazi se jedan ustaški bataljon 6. ustaškog zdruga jačine oko 500 ljudi i oko 200 Nemaca. Na ovom sektoru ima i milicije.

Željezničku prugu od Jablanice do Sarajeva osigurava 2. gorski (domobranski) zdrug.[24]

4. — Neprijateljske namere su nam nepoznate ali je najverovatnije da neprijatelj postepeno evakuiše kotlinu rijeke Neretve izvlačeći materijal iz iste u pravcu Sarajeva, no mogli bi očekivati i ispad snaga iz kotline rijeke Neretve i Nevesinja u pravcu Gacka i Bileće radi prihvata snaga iz Crne Gore ali bi to nastupilo kada bi neprijatelj imao uspjeha na pravcu Danilov Grad — Nikšić. Za svoje izvlačenje — probijanje neprijatelj će koristiti sve moguće komunikacije ako mu to budu dozvolile naše jedinice i nije isključen jači ispad na pojedinim sektorima u cilju oslobođenja izvesne komunikacije kao što je to slučaj

---

[20] Opširnije o toj organizaciji vidi knj. 30, dok. br. 102, objašnjenje 15.

[21] Bliže o toj diviziji vidi knj. 30, dok. br. 102 (objašnjenje 16) i 108.

[22] i [24] Bliže o tim jedinicama i njihovom rasporedu vidi dok. br. 105 u ovoj knjizi; knj. 30, dok. br. 70, 76, 128, 161, 163 i 170.

[23] Vidi knj. 30, dok. br. 84, objašnjenje 19.

sa komunikacijom Plužine — Kalinovik — Trnovo — Sarajevo i sa komunikacijom Podgorica — Bioče — Mateševo. Da bi neprijatelj izvršio što uspešnije svoje povlačenje i ostale zadatke on u punoj mjeri iskorišćava domaće izdajnike sviju vrsta.

5. — Sada se naše jedinice nalaze na sledećim sektorima:
X brigada na sektoru Ćitluk — Slepčići — Ćule — Ljuti Dolac,

XI brigada na sektoru Krivi Do — Koleško — Morine sa tri bataljona a sa jednim na sektoru oko Kalinovika,
XII brigada na sektoru Buhovo — Kočerin — Pribinovići — Uzarići,

XIII brigada na sektoru Buna — Hodbina — Vranjevići — Biograd — Udrežnji,

XIV brigada na sektoru Zimlje — Česim — Zaborani.
Artiljerijski divizion je po baterijama razdeljen brigadama a njegov Štab se nalazi u selu Berkovići.[25]

2. italijanska brigada Divizije »Garibaldi« nalazi se na sektoru Gacka a sa dva bataljona kod XI brigade. Dobila je zadatak da se sva prebaci na sektor XI brigade. Tenkovska brigada je podeljena po dijelovima i njeni dijelovi su upućeni na sektor XI, XII i XIII brigade.[26]

1. artiljerijski motorizovani divizion nalazi se u Bileći.[27] Štab Divizije, zaštitni bataljon, automobilska četa i bolnica nalaze se u Trebinju.

Partizanski odredi (trebinjski, bileći, gatački, konjički, kalinovički, nevesinjski, ljubinjski, stolački i ljubuški)[28] nalaze se u svojim srezovima i čiste teren od preostalih bandi i škripara.

Iz priložene skice vidi se raspored naših jedinica.

6. — Dostavljamo vam pregled brojnog stanja ljudstva, vozila i konja i pregled naoružanja jedinica naše Divizije iz kojeg se vidi tačno brojno stanje sviju jedinica i to zasebno onih koje su pod neposrednom našom komandom i zasebno onih koje su nam pridodate. Iz pregleda se vidi brojno stanje pozadinskih ustanova i partizanskih odreda, a iz priložene skice raspored naših jedinica.

---

[25] Vidi dok. br. 36.

[26] Vidi dok. br. 15, 20 i 43.

[27] Opširnije o tome divizionu vidi knj. 30, dok. br. 97.

[28] Ti odredi su početkom decembra rasformirani po njihovom ulasku u sastav novoformirane Brigade narodne odbrane za Hercegovinu (vidi dok. br. 5).

7. — Naše jedinice usled stalne borbe ostale su bez jugoslovenske municije i svakim danom nam traže da im se dodijeli, pa ako imate izvesnu količinu bilo bi potrebno da nam dodjelite izvesnu količinu.
Pored toga mobilisan je veliki broj boraca i bilo bi potrebno da nam se dodijeli najmanje 1.000 pušaka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,	Načelnik Štaba	Komandant,
potpukovnik,	potpukovnik,	general-major,
Vojo Kovačević	**Drago Đukanović**	**Vlado Šegrt**

M. P.

BR. 13

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 3. DECEMBRA 1944. KOMANDI DRVARSKOG PODRUČJA O DEJSTVIMA JEDINICA U DOLINI RIJEKE BOSNE[1]

ŠTAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Dne 3 decembra 1944 god.

Ratni izvještaj za 30. XI.,
1 i 2 decembra 1944 god.

KOMANDI DRVARSKOG PODRUČJA

U nastavku ofanzive naših jedinica na komunikacije Mostar — Sarajevo — Brod od 28 do 30 novembra o.g. porušeno je 300 m. željezničke pruge i 6 mostova, od kojih je 2 na željezničkoj pruzi između Rame i Konjica, 1 na željezničkoj pruzi između Visokog i Lašve i 3 na željez. pruzi između Doboja i Dervente.[2]

27 i 28. XI. o.g. jače njemačko-ustaške snage u dva navrata pokušale su da odbace naše jedinice od linije Rama — Konjic.[3] Oba ova pokušaja nakon dvodnevnih žestokih borbi

[1] Original (umnožen na šapirografu, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 9—2, k. 458.
[2] Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 7/51—1, k. 461: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ.
[3] Neprijatelj je napadao položaje 17. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 14).

bila su odbijena i neprijatelj je bio odbačen i sabijen u garnizone Ostrošca i Rame. Neprijatelju su nanešeni veći gubitci u ljudstvu, a na mjestu borbe nađeno je 35 mrtvih ustaša i Njemaca. Zapljenjen je veći broj pušaka i drugog materijala.

Tokom 28 i 29. XI. vođene su žestoke borbe sa dvije neprijateljske motorizovane kolone koje su se probijale cestom od Zenice ka Žepču. Uništeno je i oštećeno 10 kamiona i ubijen veći broj neprijateljskih vojnika.

Zapadno od linije Kiseljak — Busovača vode se oštre borbe sa jačim njemačkim snagama koje nastoje da odbace naše jedinice od ceste i da si obezbjede saobraćaj na toj liniji. Borbe su još u toku.[4]

Noću od 29 na 30. XI. naše jedinice napale su sjeverno od Žepča neprijatelja koji je obezbjeđivao cestu Žepče — Maglaj i razbivši ga izbile na komunikaciju gdje se sada nastavljaju žestoke borbe 2 km. sjeverno od Žepča.[5] Ubijen je veći broj, a zarobljeno je 20 neprijateljskih vojnika, dok je zapljenjena veća količina oružja i druge spreme.

Južno od Banjaluke u nastavku operacija protiv četnika razbijena je 1 četnička brigada. Komandant te brigade sa pratnjom natjeran je u r. Vrbanju gdje se je udavio.[6] Ubijeno je 40, ranjeno preko 50 i zarobljena 3 četnika.

30. XI. o. g. na cesti Zavidovići — Maglaj napadnuta je veća njemačka motorizovana kolona. Nakon višečasovne borbe neprijatelj je bio razbijen i odbačen natrag u Zavidović.[7] U ovoj borbi ubijen je veći broj, dok je 11 neprijateljskih vojnika zarobljeno. Spaljena su 2 a više kamiona je oštećeno. Zapljenjeno je 25 pušaka, 2 mitraljeza i veća količina druge ratne spreme.

Noću 30. XI na 1. XII o.g. na cesti Sarajevo — Kiseljak napadnuta je veća neprijateljska motorizovana kolona.[8] Uništena su 2 tenka, 3 kamiona, 1 radio stanica i veća količina drugog ratnog materijala. Ubijen je veći broj neprijateljskih vojnika.

---

[4] Vidi dok. br. 140.

[5] i [7] Na sektoru Zavidovići — Maglaj — Doboj dejstvovala je 14. srednjobosanska NOU brigada. Napad na kolonu je izvršio njen 2. bataljon. Opširnije o tome vidi depeše Štaba Srednjobosanske NOU divizije od 1. i 4. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/120—1 i 8/123—1, k. 461: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ).

[6] Na sektoru Banje Luke pomenute akcije protiv četnika vršile su jedinice 39. NOU divizije (vidi dok. br. 26, dio izvještaja za 26. novembar).

[8] Tu akciju je izvela 7. krajiška NOU brigada (vidi dok. br. 120).

1. XII. na cesti Zenica — Žepče napadnuta je i zaustavljena neprijateljska motorizovana kolona od preko 100 kamiona i tenkova. Nakon petčasovne ogorčene borbe neprijatelj je uspio, dobivši pojačanje u tenkovima iz Zenice, probiti se za Žepče. U ovoj borbi ubijeno je preko 60 neprijateljskih vojnika, dok ih se veći broj, natjeran jurišem naših snaga, podavio u r. Bosni. Spaljeno je i oštećeno nekoliko kamiona.[9]

Noću 1 na 2. XII. o.g. napadnuta je i nakon žestoke borbe oslobođena željeznička stanica Bradići na pruzi između Zavidovića i Maglaja.[10] Ubijeno je 20 ustaša, dok ih je veći broj izgorio u zgradi željezničke stanice, koju su naši borci zapalili benzinskim flašama.

Istovremeno porušeno je 500 m. željezničke pruge i srušen jedan most između Zavidovića i Dervente, te na taj način prekinut saobraćaj na tome djelu pruge.

Na prostoru južno od Dervente napadnuta je i razbijena grupa ustaša i četnika koji su obezbeđivali željezničku prugu Doboj — Derventa. Ubijen je veći broj ustaša i četnika. Zapljenjeno je 11 pušaka i veća količina municije.

Nakon dvodnevnih borbi neprijateljska motorizovana kolona koja je nadirala od Zavidovića dobivši jača pojačanja od Zenice uspjela se je probiti ka Maglaju i Doboju.

Tokom 2. XII. naše snage nastavljajući napade na njemačke motorizovane kolone koje se probijaju cestom od Sarajeva preko Zenice i Zavidovića ka Doboju spalile su 4 kamiona i više ih oštetili. U ovim borbama ubijeno je preko 85 njemačkih vojnika i oficira, dok je 5 zarobljeno. Zapljenjeno je nekoliko mitraljeza i veći broj pušaka i druge ratne spreme.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Načelnik štaba
p.pukovnik,
Vel.[11] M. Knežević

---

[9] Na odsjeku Zenica — Žepče dejstvovala je 6. krajiška NOU brigada. Toga dana su učestvovali u borbama njen 1. i 2. bataljon (vidi dok. br. 140).

[10] Na Bradiće su napali dijelovi 14. srednjobosanske NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/121—1, k. 461: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ, reg. br. 34/14—2, k. 149/C: izvješće Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 11. decembra 1944).

[11] Velimir

BR. 14

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 3. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U NOVEMBRU NA PODRUČJU KONJICA, VISOKOG I ZENICE[1]

ŠTAB
X. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Op. pov. br. 194
Dne 3. XII. 1944.g.

Mjesečni operacijski izvještaj
za novembar.

ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ — OP.

Izvještaj o akcijama jedinica ove divizije u mjesecu novembru 1944. godine.

1. XI. 1944. Jedan bataljon Livanjsko-duvanjskog odreda vodio je borbu sa kolonom od 400 Njemaca iz Duvna kod s. Mokronoga.[2] Poslije duže borbe neprijatelj je odbijen. Ubijeno je 4 a ranjeno 2 Njemca. 1 naš borac ranjen. Plijen: 3 puške, 1 strojnica i 500 pušč. metaka.

Dva bataljona IX. brigade raskopala su cestu između Busovače i Kiseljaka na 7 mjesta, a između Kiseljaka i Fojnice na 11 mjesta.[3]

Jedan bataljon XVII. brigade porušio je kod Brđana cestovni most dužine 5 m, potporne zidove tog mosta i 10 telegraf. stupova.[4]

Dva bataljona Visočko-fojničkog odreda porušili su na komunikacijama Kiseljak — Visoko i Visoko — Sarajevo 4 propusta dužine 9, 7, 5 i 3 m, prekinuli želj. prugu na 15 mjesta i presjekli 40 telefon. stupova.[5] Pri povratku sa

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10—5, k. 854.

[2] Tu borbu je, prema izvještaju Štaba Livanjsko-duvanjskog NOP odreda od 30. novembra 1944, vodio 2. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 8—5, k. 854).

[3] Tu akciju su izveli dijelovi 1. i 4. bataljona. Bliže o tome i o dejstvima 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« u novembru vidi knj. 30, dok. br. 119.

[4] To je izvršio 2. bataljon te brigade. Opširnije o tome i o dejstvima 17. krajiške NOU brigade u novembru vidi knj. 30, dok. br. 128.

[5] Na komunikaciji Visoko — Kiseljak je dejstvovao 1. bataljon Visočko-fojničkog NOP odreda, a 3. bataljon na komunikaciji Sarajevo — Visoko (vidi knj. 30, dok. br. 125).

te akcije razoružali su nepr. miliciju u s. Srhinju i s. Stuparićima. Plijen: 29 pušaka, 500 pušč. metaka i dr. materijala.

2. XI. 1944. Jedan bataljon VII. brigade razrušio je na želj. pruzi Tarčin — Raštelica 1 most dužine 8 m i 600 m želj. pruge, uz ometanje neprijatelja nepoznate jačine.[6] Gubitaka nije bilo.

Dijelovi IX. brigade rasterali su kod s. Viduše patrolu XI. ust. zdruga jačine 40 ljudi. Ubijeno je 4 a ranjeno 3 ustaša. Naši bez gubitaka.

Jedan bataljon Visočko-fojničkog odreda razrušio je 2200 m želj. pruge između Modrinja i Kaknja, uz ometanje neprijatelja artiljeriskom i bacačkom vatrom iz Kaknja. Gubitaka nije bilo.

3. XI. 1944. Jedan bataljon IX. brigade dočekao je kod s. Carice 200 Njemaca od »Tiger« divizije iz Busovače i odbio ih.[7] Ubijeno 3 a ranjeno 5 Njemaca. Naši bez gubitaka.

Jedan kombinovani vod XVII. brigade napao je nepr. uporište Lisičići, kojeg su branili 33 domobrana II. bojne 2. gor. pukovnije, i likvidirao ga. Ubijeno je 13 a zarobljeno 14 domobrana. 1 naš borac ranjen. Plijen: 2 puškomitraljeza, 15 pušaka, 1 strojnica, 2 pištolja, 3000 pušč. metaka, 20 bombi, 12 mina za l. bacač i dr. spreme. Uništen je 1 t. mitraljez.

Jedan bataljon Livanjsko-duvanjskog odreda vodio je borbu poviše s. Stipanića (7 km z. od Duvna) sa 200 Njemaca iz Duvna i Stipanića. Nakon duže borbe neprijatelj se povukao.[8] Gubitaka nije bilo.

---

[6] To je izvršio 4. bataljon pomenute brigade. Bliže o tome i o njenim dejstvima u novembru vidi knj. 30, dok. br. 123.

[7] Na tome sektoru se nije nalazila njemačka 373. legionarska divizija »Tigar«, već jedna njemačka SS četa (vidi knj. 30, dok. br. 119).

[8] Tu akciju je izveo 1. bataljon pomenutog odreda. Odred je, pored toga, vodio borbu još i 5, 10, 11, 26. i 29. novembra. U tim akcijama je nanio gubitke neprijatelju i zaplijenio 72 puške, 1 puškomitraljez, 1 automat, 7 pištolja i ostalu opremu, dok je Odred imao 2 mrtva i 2 ranjena. U svome sastavu je tada imao 4 bataljona. Opširnije o tome vidi izvještaj njegovog štaba od 30. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8—5, k. 854).

Dva bataljona Visočko-fojničkog odreda porušili su na komunikacijama Kiseljak — Visoko i Visoko — Sarajevo 1 propust dužine 4,5 m, prekopali i zarušili cestu na 5 mjesta i razrušili želj. prugu na 4 mjesta u dužini od 200 m.

4. XI. 1944. Jedan bataljon IX. brigade razrušio je želj. prugu između Lašve i Modrinja u dužini od 700 m. U sukobu pri tom sa neprijateljem jačine 70 Njemaca »Brandenburg« divizije ubijeno je 7 a ranjeno 8 Njemaca. Naši bez gubitaka.

150 ustaša iz Kiseljaka napalo je položaje jednog bataljona Visočko-fojničkog odreda na prostoriji s. Tušnjići — Golo Brdo.[9]

Nakon duže borbe neprijatelj je vraćen u Kiseljak. Ubijeno je 3 a ranjeno 7 ustaša. Naši bez gubitaka. Jedan bataljon istog odredao vodio je borbu sa milicijom kod s. Sopotnica, bez gubitaka. Ukupni plijen: 1 t. bacač, 1 puškomitraljez, 35 pušaka, 1 strojnica, 7 mina za t. bacač, 800 pušč. metaka. Jedan bataljon tog odreda razrušio je želj. prugu između Visokog i Sarajeva na 14 mjesta i u dužini od 2000 m.[10]

5. XI. 1944. Dijelovi XVII brigade sa diverzantskom grupom izbacili su kod Raštelice sa pruge 1 teretni voz. U borbi sa neprijateljem ubijeno 5, ranjeno 3 i zarobljeno 3 nepr. vojnika. Plijen 7 pušaka i dr. spreme. Uništeno 1 automobil i 1 motocikl.

Jedna četa Visočko-fojničkog odreda vodila je kod s. Mestovci borbu sa 8 ustaša iz Visokog, koje je protjerala. Ubijeno 2 a ranjeno 4 ustaša. Naši bez gubitaka.

Jedan bataljon Livanjsko-duvanjskog odreda vodio je borbu kod Mokronoga sa 700 Njemaca (7 tenkova). Neprijatelj je [uspio] potisnuti naše snage sa položaja i probiti se do s. Baljci, gdje je odveo stoku. Pri povratku po-

[9] To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000.

[10] Opširnije o tome i o dejstvima Visočko-fojničkog NOP odreda u novembru vidi knj. 30, dok. br. 125.

novno ga je napao naš bataljon i oduzeo mu stoku. Ubijeno 2 a ranjeno 6 nepr. vojnika. Naš 1 ranjen. Plijen: 3 puške, 400 pušč. metaka i dr.

6. XI. 1944. Jedan bataljon IX. brigade napao je nepr. [uporište] Gromiljak, kog je branilo 70 ustaša iz Kiseljačke bojne. Uporište nije potpuno likvidirano jer je nepr. intervenisao tenkovima iz Kiseljaka. Neprijatelj je imao 21 mrtvih, 9 ranjenih i 7 zarobljenih. Vlastiti gubici: 1 mrtav i 4 ranjena. Plijen 10 pušaka i dr. spreme. Jedan bataljon iste brigade demonstrativno je napao nepr. uporište Kiseljak, bez gubitaka. Jedan bataljon iste brigade razrušio je između Lašve i Modrinja 400 m želj. pruge, pod borbom sa dijelovima »Brandenburg« divizije. Ubijen 1 a ranjena 2 Njemca. Naši bez gubitaka.

7. XI. 1944. Neprijatelj jačine 900 ljudi (ustaša, Njemaca i domobrana 2. i 9. gor. pukovnije) napao je iz pravca: Ostrožac, Konjic, Bradina i Ivan Sedlo na položaje XVII. brigade na prostoriji: s. Višnjevica — s. Ljisovinja — s. Bukovlje. Nakon 8-časovne borbe, za koje vrijeme su se naši dijelovi povukli na liniju St. Utori — s. Bušćak, neprijatelj je odbijen. Ubijeno 6 a ranjeno 14 nepr. vojnika. Naši gubici u ljudstvu: 4 mrtva i 2 ranjena, u materijalu: 1 radio aparat, 8 konja i dr. Jedan ojačani bataljon iste brigade napao je nepr. uporište Podorašac, kojeg je branila 7. sat II. bojne 9. gor. pukovnije i 20 njem. policajaca. Likvidirana su 5 bunkera. Ubijeno 4, ranjeno 5 i zarobljeno 11 nepr. vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puškomitraljez, 8 pušaka, 1 strojnica, 4000 pušč. metaka i dr. spreme. Uništen 1 nadvožnjak dužine 8 m, 1 kamion i želj. skretnice.

Jedan bataljon Visočko-fojničkog odreda razrušio je na komunikaciji Kiseljak — Visoko 1 cestovni betonski most dužine 12 m i 1 propust, te prekopao i razrušio cestu na 3 mjesta.

8. XI. 1944. Jedan bataljon IX. brigade razrušio je kod s. Desetnik na pruzi Modrinje — Kakanj, 200 m. želj. pruge, pod jakom nepr. art. vatrom.

9. XI. 1944. Jedan bataljon IX. brigade razoružao je miliciju u s. Koprivnici. Zaplijenjeno je 7 pušaka.

10. XI. 1944. 900 Njemaca iz Duvna napalo je jedan bataljon Livanjsko-duvanjskog odreda kod Borove Glave. Nakon 12-satne borbe, za koje vrijeme je neprijatelj potisnuo naše snage sa njihovih položaja, neprijatelj se povukao u Duvno, pod pritiskom još dva bataljona ovoga odreda. Ubijeno 20 a ranjeno 13 nepr. vojnika. Naši gubici: 2 mrtva i 6 zarobljenih. Plijen: 27 pušaka, 2 pištolja, 8000 pušč. metaka i dr. spreme.

Pri vršenju ekonomske akcije, snage VII.[11] brigade sukobile su se sa nepr. milicijom kod Kreševa i s. Osojnice, jačine po 60 ljudi. Neprijatelj je protjeran prema Kiseljaku. Gubitaka nije bilo. Plijen: 1 neispravna puška, 2 konja i dr.

11. XI. 1944. Pri vršenju ekonomske akcije u prostoriji r. Lepenice, snage VII. brigade vodile su borbu: kod s. Bukovice sa 50 milicionera, koji su se povukli prema Kiseljaku. Ubijeno 2 i ranjen 1 milicioner. Plijen: 1 puška, 1 pištolj, 500 pušč. metaka i dr. spreme; kod s. Žeželevo sa 150 ustaša i Njemaca, ojačanih sa 3 tenka. Nepr. gubici nepoznati. Vlastiti 1 mrtav; kod s. Lepenice sa 150 ustaša i Njemaca iz Kiseljaka ojačanih sa 3 tenka. Nepr. se povukao prema Kiseljaku. Ubijeno je 10, ranjeno 11 i zarobljen 1 nepr. vojnik. Vlastiti gubici: 1 mrtav, 1 ranjen. Plijen: 22 puške, 1 puškomitraljez, 4050 pušč. metaka i dr. spreme.

Jedan ojačani bataljon IX. brigade napao je nepr. uporište Modrinje i Bošnjakov most,[12] koje su branili 350 Njemaca »Brandenburg« divizije i 50 ustaša XI. ust. zdruga. Na ž. stanici nalazio se oklopni voz, radi čega nije uspjelo istu zauzeti. Ubijeno 20 a ranjeno 45 nepr. vojnika. Vlastiti gubici: 4 mrtva, 12 ranjenih.

---

[11] U originalu je izvršena ispravka mastilom broja VII.

[12] To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000.

Jedan bataljon Livanjsko-duvanjskog odreda sukobio se sa 80 milicionera, izbjeglice iz Livna, na pl. Goliji i Zakopanik, koji su se raspršili. Nepr. gubici: 15 zarobljenih, bez vlastitih gubitaka. Plijen: 15 pušaka, 2000 pušč. metaka, 10 bombi i dr. spreme.

12. XI. 1944. Dvije čete XVII. brigade sukobile su se sa 40 ustaša kod s. Kućana. Nepr. je imao 1 mrtvog i 2 ranjena, bez vlastitih gubitaka. Plijen: 11 pušaka i 3000 pušč. metaka.

13. XI. 1944. Snage IX. brigade dočekale su kod Brestovskog i Krčevina nepr. kolonu jačine 800 vojnika (ustaše Kiseljačke[13] i Kreševačke bojne[14] te Njemci iz 118. divizije[15]) sa 6 tenkova, koja je nadirala iz Kiseljaka prema Busovači. Nakon 8-časovne borbe neprijatelj se povukao razbijen u Kiseljak. Ubijeno 40, ranjeno 50, zarobljeno 9 nepr. vojnika. Vlastiti gubici: 1 mrtav, 7 ranjenih. Plijen: 10 pušaka, 1200 pušč. metaka, 6 bombi, 1 konj i dr. spreme. Oštećen: 1 nepr. tenk.

U ovim borbama sudjelovao je i jedan bataljon Visočko-fojničkog odreda kod s. Svinjareva — s. Stojkovići. Na tom sektoru nepr. je imao 10 mrtvih i 18 ranjenih. Vlastiti gubici 2 ranjena. Plijen: 3 puške i 80 pušč. metaka.

14. XI.1944. Jedan bataljon Visočko-fojničkog odreda vodio je borbu na prostoriji Kralupi sa četnicima jačine 500 vojnika. Nakon duge borbe naše snage povukle su se prema jugu. Ubijeno je 10 a ranjeno 15 nepr. vojnika. Vlastiti gubici 4 mrtva, 4 ranjena.

Jedna četa XVII. brigade razrušila je cestu kod Karamustafića na 6 mjesta u dužini 23 m.

15. XI. 1944. Bez dodira sa neprijateljem.

16. XI. 1944. Jedan bataljon XVII. brigade sukobio se kod s. Zahum sa ust. milicijom, koja se odmah

---

[13] Odnosi se na 4. bojnu 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi knj. 30, dok. br. 119).

[14] Odnosi se na Posadnu bojnu 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi knj. 30, dok. br. 119).

[15] Vidi knj. 30, dok. br. 119.

po napadu povukla. Nepr. gubici nepoznati. Vlastiti: 1 mrtav.

17. XI. 1944. Bez dodira sa neprijateljem.

18. XI. 1944. Prilikom vršenja ekonomske akcije, 150 ustaša V. bojne IX. ust. zdruga napali su kod s. Budišinska Ravan[16] jednu četu XVII. brigade. Nepr. gubici nepoznati. Vlastiti gubici u ljudstvu: 4 mrtva, 12 ranjenih; u materijalu: 2 puškomitraljeza, 1 strojnica.

19. XI. 1944. Snage VII. brigade i Visočko-fojničkog odreda vodile borbu sa četnicima na prostoriji: s. Kralupi — s. Čifluk — s. Bioča. Jačina neprijatelja 950 četnika. Nakon duže borbe glavnina nepr. snaga prebačena je na desnu stranu r. Bosne. Jedan bataljon iste brigade, zatvarajuć pravac od Sarajeva, vodio je borbu sa Njemcima nepoznate jačine. Snage IX. brigade napadale su istodobno demonstrativno nepr. uporišta Kiseljak i Visoko. Ukupni gubici kod nepr.: ubijeno 47, ranjeno 42, zarobljeno 12 nepr. vojnika; vlastiti: 3 mrtva, 1 ranjen. Plijen: 14 pušaka i dr. spreme. Uništeno: 1 tenk i 1 kamion.

20. XI. 1944. Jedan bataljon IX. brigade napao je nepr. uporište Gromiljak, kojeg je branilo 60 ustaša Kiseljačke bojne. Neprijatelj je razbijen. Ubijeno 3 a ranjeno 7 ustaša. Uništen je drveni cestovni most dužine 40 m.

21. XI. 1944. Bez dodira sa neprijateljem.

22. XI. 1944. Jedan bataljon IX. brigade napao je nepr. uporište Gromiljak, kojeg je branilo 60 ustaša Kiseljačke bojne. Nepr. se povukao u Kiseljak. Ubijeno 4 a ranjeno 10 ustaša, bez vlastitih gubitaka. Uništen 1 nepokretni tenk. Jedan vod iste brigade porušio je između Lašve i Kaknja 30 m želj. pruge.

23. XI. 1944. Dva bataljona IX. brigade vodila su kod Brezove kose borbu sa 1000 Njemaca »Vraži-

[16] Treba: Budisnja Ravan.

je« divizije[17] i 800 ustaša u pratnji 20 tenkova, koji su nadirali iz Kiseljaka prema Busovači. Ubijeno 17 a ranjeno 15 nepr. vojnika. Vlastiti gubici: 1 ranjen.

Dva bataljona iste brigade izvršila su napad na nepr. uporište želj. stanicu Jehovina, koje je branilo 25 ustaša Bugojanske bojne i 25 Njemaca »Tiger« divizije. Posada je raspršena. Ubijeno 7 a ranjeno 12 nepr. vojnika, bez vlastitih gubitaka. Porušeno 4000 m želj. pruge i 4 propusta. Oštećen oklopni vlak.

24. XI. 1944. Jedan bataljon VII. brigade, kao zasjeda na cesti Kiseljak — Sarajevo, sukobio se kod Gladnog Polja sa slabijom grupom četnika i ustaša — milicionera, koja je grupa protjerana, Ista zasjeda izvršila je prepad na 1 kamion sa ustašama iz Sarajeva. Ubijeno 5 ustaša. Vlastiti gubici: 1 nestao. Uništen 1 kamion. Plijen: 1,100.000 kn.

Snage IX. brigade nastavile su borbu sa neprijateljem kod s. Brestovsko, s. Mirošević, s. Brezovik, s. Klokoti i Krčevine, koji je nadirao dalje prema Busovači. Nepr. intervencijom iz Busovače uz pomoć tenkova, neprijatelj se probio do Busovače. Ubijeno 48, ranjeno 86 nepr. vojnika. Vlastiti gubici 1 mrtav, 7 ranjenih.

Snage XVII. brigade u borbama sa ustašama i milicionerima kod s. Kućani i s. Zahum ubile su 11 a ranile 7 nepr. vojnika, bez vlastitih gubitaka. Plijen 5 pušaka i 500 pušč. metaka i dr. spreme.

Zajedno sa snagama IX. brigade vodili su borbu kod s. Svinjarevo, s. Gomionica i s. Brestovsko dva bataljona Visočko-fojničkog odreda. Jedan bataljon ovog odreda vodio je borbu na prostoriji s. Kralupi sa 300 četnika, koje je protjerao u pravcu Igmana. Ukupni gubici nepr. na ovim sektorima: 9 ubijenih, 15 ranjenih. Vlastiti gubici 1 mrtav i 3 ranjena. Plijen 2 puške i 50 pušč. metaka.

---

[17] Riječ je o njemačkoj 369. legionarskoj (»vražjoj«) diviziji. Ova divizija se u to vrijeme nalazila u Hercegovini, gdje je i sama trpjela osjetne gubitke (vidi knj. 30, dok. br. 102, objašnjenje 12). Ovdje je riječ o pokretu 118. lovačke divizije (vidi knj. 30, dok. br. 102, objašnjenje 16, dok. br. 108, objašnjenje 3).

25. XI. 1944. Jedna četa VII. brigade izvršila je napad na nepr. uporište Fojničku Ćupriju, koje su branili Njemci. Napad radi nepr. nadmoćnosti nije uspio. Nepr. gubici nepoznati. Vlastiti 1 mrtav.

Snage IX. brigade izvršile su iz zasjede prepade na njem. kolone na cesti Busovača — Sarajevo i to:

— kod Johovca na 3 tenka i 2 kamiona sa 60 nepr. vojnika iz pravca Kiseljaka. Ubijeno 3 a ranjeno 5 nepr. vojnika, bez vlastitih gubitaka. Oštećen 1 kamion;

— kod s. Bukovci na 40 nepr. vojnika sa 2 tenka iz pravca Busovače. Nepr. je vraćen. Ubijeno 3 a ranjeno 5 nepr. vojnika. Vlastiti gubici 1 mrtav;

— kod s. Hrastovi 4 kamiona sa 3 tenka iz pravca Kiseljaka. Nepr. se probio. Nepr. gubici nepoznati. Vlastitih gubitaka nije bilo. Oštećen 1 tenk.

Jedna ojačana četa XVII. brigade napala je nepr. uporište Žuglić Polje,[18] koje je branilo 50 domobrana 15. sati 2. gor. pukovnije. Napad nije uspio. 1 nepr. i 1 naš borac ranjeni. Uništena 2 želj. mosta ukupne dužine 12 m. Plijen 4 puške.

Jedan bataljon Visočko-fojničkog odreda vodio je borbu kod s. Svinjarevo i V. Hrastovi sa neprijateljem jačine 150—200 ustaša, kao bočnim osiguranjem nepr. glavnine koja se kretala cestom od Kiseljaka ka Busovači. Ubijeno 3 a ranjeno 5 ustaša. Vlastiti gubici 1 ranjen.

26. XI. 1944. Snage IX. brigade vodile su borbu sa njem. kolonom »Vražije divizije« od 250 motornih vozila na prostoriji Krčevine — Klokoti, koja je nadirala prema Busovači. Ubijeno 29 a ranjeno 48 nepr. vojnika. Vlastiti gubici: 1 mrtav, 2 ranjena. Uništena 2 tenka i 5 kamiona.

Jedan bataljon Livanjsko-duvanjskog odreda napao je nepr. Duvanjsku miliciju na pl. Svinjači, i raspršio ju. Jačina milicionera 30

[18] To polje nije označeno na karti 1:100.000. Nalazi se kraj sela Žuglići.

boraca. Nepr. gubici 8 zarobljenih, bez vlastitih gubitaka. Plijen: 11 pušaka, 3000 pušč. metaka, 7 bombi, 4 konja i dr.

27. XI. 1944. Neprijatelj jačine 500 ustaša i Njemaca te 100 domobrana napao je na položaje XVII. brigade na prostoriji Viljak — s. Bare — s. Kruščica — s. Jasenik. Nakon duže borbe neprijatelj je odbijen. Ubijeno 19 ustaša, 7 ranjenih i 1 zarobljen nepr. vojnik. Vlastiti gubici: 7 mrtvih i 11 ranjenih. Plijen: 1 neispravan l. bacač, 12 pušaka, 2000 pušč. metaka, 9 bombi i dr.[19]

29. XI. 1944. Jedan bataljon Livanjsko-duvanjskog odreda vodio je borbu kod s. Kongora sa Duvanjskom, Ramskom i Rakitskom milicijom jačine 250 boraca, i protjerao ju. Zarobljeno 5 milic., bez vlastitih gubitaka. Plijen: 1 puškomitraljez, 13 pušaka, 5 pištolja, 450 pušč. metaka.

»BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA«

Jedinice ove divizije u toku mjeseca novembra imale su:

I. **Gubici:**	1. *Neprijateljski*	ubijeno	466
		ranjeno	510
		zarobljeno	82
		dobrovoljno prešlo na našu stranu	11
		U k u p n o:	1069
	2. *Vlastiti* a.) u ljudstvu:	poginulo	40
		ranjeno	81
		nestalo	18
		zarobljeno	2
		U k u p n o:	141

b) u materijalu: 3 puškomitraljeza, 2 puške, 1 strojnica, 1 telef. centrala, 3 neispr. telef. aparata, 1 radio aparat, 8 konja.

[19] Vidi knj. 30, dok. br. 174.

II. **Plijen:** 1. *Oružje* ispravno: 1 t. bacač, 7 puškomitraljeza sa 3 rez. cijevi, 272 puške, 4 strojnice, 10 pištolja;
neispravno: 1 laki bacač bez postolja, 1 puška;

2. *Municija* 7 mina za t. bacač, 12 mina za l. bacač, 34.980 puščanih metaka, 52 ruč. bombe;

3. *Oprema* 17 šinjela, 28 odijela, 10 pari opanaka, 20 pari čarapa, 50 talijanskih kapa, 20 ćebadi, 2 šatorska krila, 10 ranaca, 3 voj. porcije;

4. *Ostalo:* 1,100.000 Kn, 1 kazan, 9 konja, 17 volova, 80 ovaca,

III. **Uništeno:** 1 t. mitraljez, 4 tenka, 11 kamiona, 1 auto, 1 flak, 1 vagon, 1 motorcikl, 4 želj. mosta, 3 cest. mosta, 13 propusta, 1 nadvožnjak, 6.230 m želj. pruge, nekoliko skretnica, 30 m ceste, 40 telef. stupova.

IV. **Oštećeno:** 3 tenka, 1 kamion, 1 oklopni voz, 3 vagona, želj. pruga na 33 mjesta u dužini od 4.400 m, cesta na 19 mjesta.

V. **Raspored jedinica:**

Štab X. divizije u Fojnici.

29. XI. 1944. Štab VII. brigade u s. Bakovići. Bataljoni na prostoriji s. Gojevići — s. Lužine sa zadatkom zatvaranja pravca od Kreševa i Kiseljaka, i na prostoriji s. Pločari zatvarajući pravac Kiseljak — Fojnica.

Štab IX. brigade u s. Šćitovu. Bataljoni na prostorijama: s. Mehurići — s. Džaferovići — s. V. Sotnice — s. Oglavak zatvarajući pravce Busovača — Kiseljak i Kiseljak — Fojnica.

Štab XVII. brigade u s. Jaseniku. Bataljoni na prostoriji s. Bare — s. Kruščica — s. Crni Vrh sa zadatkom zatvaranja pravca Rama — Tarčin i Rama — Prozor.

Odredi nalaze se na svojim sektorima.

I. art. divizion u Alaupovki.

VI. **Zaključci:**

U toku mjeseca novembra, jedinice ove divizije bile su aktivne skoro isključivo na komunikacijama, sa prilično uspjeha. Jedina akcija ovog obima, u kojoj su sudjelovale 2 brigade, 1 odred i dijelovi divizijske artiljerije, vođena je protiv četničkih bandi na prostoriji juž. od Visokog, u vezi čega smo poslali naša zapažanja.[20]

Težište neprijateljske aktivnosti bilo je da usposobi i osigura komunikacije: Sarajevo — Kiseljak — Busovača — Zenica i Sarajevo — Visoko — Zenica, na koje je neprijatelj bacio jake snage.

Premda se nastoji ispraviti zapažene nedostatke, ipak se pored udarnosti boraca pokazuje nedovoljna snalažljivost rukovodioca, osobito u manevrisanju, gonjenju i sadejstvu sa ostalim jedinicama. Ovo se vidi kod napada na Gromiljak 6. XI., kada je preuranjenim napadom naših snaga izazvana neprijateljska intervencija tenkova iz Kiseljaka, prije nego su naši osiguravajući dijelovi stigli na mjesto i zatvorili taj pravac, osobito minama. Isto tako pri neprijateljskom ispadu iz Kiseljaka 13. I. bio je neprijatelj opkoljen na uskoj prostoriji, ali mu je radi zakašnjenja dijelova za presjecanje otstupnice uspjelo da se izvuče iz klopke.

Prilikom akcije na četnike 19. XI. nije zatvoren najvjerojatniji predviđen pravac neprijateljskog odstupanja u pravcu s. Reljevo (most na r. Bosni), radi čega se neprijatelj uspio nekažnjeno izvući. Napad na nepr. uporište želj. stanicu Modrinje 11. XI. nije uspio, jer je donešena odluka za napad na osnovu nedovoljno procjenjene situacije. Neprijatelj je u toku te noći zastao sa jednim vojnim transportom kod tog uporišta i time pojačao njegovu odbranu.

Veću aktivnost »trupova«[21] dublje u pozadinu pokazao je neprijatelj na sektoru XVII. brigade, koju je nekoliko puta izne-

[20] Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 23. novembra 1944 (knj. 30, dok. br. 109).

[21] Opširnije o njima vidi knj. 30, dok. br. 128, objašnjenje 12.

nadio, što pokazuje nedovoljnu budnost i nedovoljnu ofanzivnost te jedinice. Posljednje borbe sa neprijateljem, osobito aktivnost nepr. »trupova«, kada je neprijatelj dva puta (7. i 27. XI.) napao i štab brigade, poučile su rukovodstvo da posveti više pažnje poljskim fortifikacijama i da vodi više računa o planu odbrane za slučaj iznenadnog nepr. napada u svakoj prilici, u cilju izbjegavanja gubitaka i dužeg održavanja u bliskoj borbi sa neprijateljem.

Služba veze još uvijek ne zadovoljava, jer joj se ne pridaje dovoljno važnosti i ne iskorišćuju sva sredstva veze koja stoje na raspolaganju.[22] Borbena disciplina i štednja municijom još uvijek je slaba. Neprijateljski su gubici prema utrošku municije mali, a razlog je tomu nedovoljna obučenost strijelaca u nišanjenju kao i istrošenost oružja dugom upotrebom. Štabovi bataljona i komande četa pokazuju bolje snalaženje na osnovu stečenog iskustva. Ipak se niži rukovodioci (vodnici i desetari) nisu još dovoljno snašli i njihova komanda je slaba i neosjetna. Kod podoficira sa podoficirskog kursa ove divizije primjećuje se dobra primjena stečenog znanja i osjeća se prednost njihovog komandovanja. Jedinice se bolje služe teškim oružjem, osobito »Džon Bul«-ima, privlačeći ih u neposrednu blizinu neprijateljskih moto-mehanizovanih vozila i uništavajući ih.[23]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar

Komandant
pukovnik:

M. P.

---

[22] Bliže o službi veze u 10. NOU diviziji vidi dok. br. 29.

[23] Detaljnije o ocjeni dejstava 10. NOU divizije u novembru 1944. vidi dok. br. 116.

BR. 15

IZVJEŠTAJ ŠTABA 1. TENKOVSKE BRIGADE NOVJ OD 3. DECEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O AKCIJI TENKOVSKE GRUPE KOD KIFINOG SELA U SADEJSTVU SA 11. HERCEGOVAČKOM BRIGADOM[1]

ŠTAB
I. TENKOVSKE BRIGADE NOVJ
Br. 133.
3 decembra 1944 god.

Izveštaj o akciji tenkovske
grupe kod Kifinog Sela.

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE NOVJ
(Sekcija Nevesinje — Mostar 1 : 100.000)

Položaj

Zadatak:

Na dan 30 novembra 1944 god. jedna naša tenkovska grupa od 2 tenka i 1 blinde[2] dobila je zadatak da potpomaže pešadiju u akciji kod Kifinog Sela.[3]

Tok borbe:

Tenkovska grupa krenula je sa polaznog položaja kod Kifinog Sela prema neprijatelju u 10.30 časova i stupila sa njim u borbu koja je trajala do 11.45 časova.

Neprijatelj je imao jaku pešadiju kao i artiljeriju i 6 malih tenkova, ali naši tenkovi, pošto su veći, primorali su neprijateljske tenkove na povlačenje te je i neprijateljska pešadija počela da se povlači sa svog desnog krila Žiljevo — Ploča. Pri gonjenju neprijateljskih malih tenkova naši tenkovi su naišli na zasedu od 3 neprijateljska veća tenka marke »Panter«, koje je neprijatelj još u toku noći dovukao u neposrednu položaja[4] i tu ih kamuflirao. Isti su izašli iz zasede i otvorili jaku vatru na naše iz neposredne blizine. Pod jakom artiljerijskom vatrom naši tenkovi su se morali brzo povlačiti ali nepri-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4—8, k. 1144/II.

[2] Blinda — oklopni (blindirani) automobil

[3] Opširnije o borbama toga dana kod Kifinog Sela vidi dok. br. 22, Arhiv VII, reg. br. 1—5, str. 9, k. 323: operacijski dnevnik Štaba 1. tenkovske brigade NOVJ.

[4] Vjerovatno treba: »u neposrednu blizinu položaja«.

jatelj je uspio da jedan naš tenk uništi, drugi lakše ošteti a blinda je dobila tri metka od protivkolskog topa 37 mm.

Pošto nije bilo veze sa našom pešadijom tenk i blinda su se povukli na polazni položaj a zatim su se vratili natrag u Gacko.

Naši gubitci:

1 tenk uništen, drugi tenk i blinda lakše oštećeni.

Dva druga (Ganibegović Džemal i Žužić Mario) iz uništenog tenka nestali su i pored toga što su uspeli da iskoče iz zapaljenog tenka. Drug Mršnik Stanko,[5] artiljerac na blindi, bio je teže ranjen u levu nogu pa je na putu za bolnicu u Trebinje umro od gubitka krvi.

Gubitci neprijatelja:

Po svim podacima izgleda da je 1 neprijateljski tenk uništen a drugi oštećen.

Zaključak:

Zbog slabe obaveštajne službe koja nije uspela da obavesti naše tenkove o prisustvu 3 veća neprijateljska tenka, kao i zbog slabe veze sa pešadijom, a uz to neopreznost samih tenkova te njihovo suvišno istrčavanje ispred sopstvene pešadije, akcija nije dala pozitivne rezultate a gubitci su bili dosta veliki.

Inače sami drugovi pokazali su vrlo dobru borbenost i požrtvovanost.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, p.pukovnik
Franc Hočevar

Zam. komandanta, major
s. o.

M. P.

[5] Sahranjen je 1. decembra 1944. u Trebinju (vidi Arhiv VII, reg. br. 1—5, str. 10, k. 323: operacijski dnevnik Štaba 1. tenkovske brigade NOVJ).

BR. 16

RELACIJA ŠTABA 12. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 3. DECEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA U NOVEMBRU NA PROSTORU MOSTAR — ČITLUK — ŠIROKI BRIJEG[1]

ŠTAB
XII. HERCEG. UD. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Op. pov. br. 785
3/XII. 1944. g.
s. Buhovo

ŠTABU XXIX. U. DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Dostavljamo vam **relaciju** o radu i operacijama XII. Hercegovačke N.O.U. brigade u toku mjeseca **novembra** 1944. god.

Zadaci postavljeni pred ovu brigadu u navedenom mjesecu bili su:

1. — Zatvarati pravac Mostar — Čitluk i ofanzivno dejstvovati prema Mostaru.

2. — Zatvarati pravac Široki Brijeg — Ljubuški i ofanzivno dejstvovati prema Široki Brijeg, težeći ovo uporište u pogodnom momentu likvidirati, a zatim se prebaciti prema Mostaru sa sjeverne strane Mostarskog Blata.

I. OBOSTRANA SITUACIJA:

a. — Kod neprijatelja:

Glavnina njemačke »Vražje« divizije[2] nalazi se u Mostaru i oko Mostara sa najjačom koncentracijom u Bijelom Polju, gdje se nalazi i štab ove divizije. Također neprijatelj drži i Široki Brijeg,[3] gdje se pored jačih dijelova »Vražje« divizije nalazi također i ustaški 9. zdrug[4] sa svoje dvije bojne. Okupator vrši živ saobraćaj između Nevesinja i Mostara, kao i Mostara i Širokog Brijega. Posušje i Imotski su u rukama N.O.V., dok je do 15. novembra Duvno u neprijateljskim rukama. 13. novembra okupator uz potporu motorizacije probija se iz Širokog Brijega ka Posušju, ulazi u isto, prihvata od Duvna dije-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4—8, k. 1143/A.

[2] Riječ je o 369. legionarskoj diviziji.

[3] Opširnije o rasporedu neprijatelja na širem području Mostara i Širokog Brijega vidi knj. 30, dok. br. 102.

[4] Bliže o 9. ustaškom stajaćem djelatnom zdrugu vidi dok. br. 105.

love »Vražje« divizije i sa njima se vraća ka Širokom Brijegu i dalje ka Mostaru.[5] Dijelove koje su izvukli iz Duvna koncentrišu u Bijelom Polju, a jače snage odašilju u Nevesinje. Počam od 20. novembra okupator postepeno oslabljuje Široki Brijeg povlačeći iz istog dijelove »Vražje« divizije, dok ih 27. nije potpuno evakuiso prema Mostaru. U međuvremenu u Široki Brijeg stiže smjena ovima od dva bataljona švapskih mornara,[6] koji su bili u Mostaru. Radi našeg napada na Široki Brijeg 27/28. novembra, okupator zadržava manje dijelove »Vražje« divizije sa artiljerijom u Knežpolje i komunikacijom prema Mostaru.

U toku cijelog mjeseca, a naročito u prvoj polovini, osjeća se vrlo živ željezn. promet od Mostara ka Sarajevu. Neprijatelj je odvozio većinom materijal, a manje vojsku. Proizlazi, dakle, da se okupator priprema na napuštanje ovih krajeva, ali iz izvjesnih razloga ovo odgađa.

»Vražja« divizija je dobro naoružana. Ima prilično topova raznog tipa i kalibra, pored mnogo teških i lakih bacača i teškog i lakog automatskog oružja.[7] Sa municijom sve vrsti također su raspolagali u dovoljnoj količini. Također imaju i nekoliko tenkova i bornih kola, pored nekoliko stotina vozila, automobila za transport, ali se također služe i kolima kao i tovarnim konjima. Njihove mornarske jedinice, koje su smijenile »vražjake« u Široki Brijeg, ne raspolažu topovima ni tenkovima, već samo teškim bacačima, protivkolskim topom i automatskim topovima pored dosta automatskog oružja.

---

[5] Riječ je o povlačenju 3. bataljona 738. puka 118. lovačke divizije i 2. bataljona 369. puka 369. legionarske divizije (vidi knj. 30, dok. br. 87 i 102).

[6] Riječ je o pripadnicima mornaričkih jedinica (vidi knj. 30, dok. br. 70 i 102).

[7] Ta divizija je 20. novembra, prema pregledu cjelokupne artiljerije Grupe armija »E« od 22. decembra 1944, imala u svome sastavu 369. artiljerijski puk od 5 diviziona: 1, 2. i 3. divizion 369. art. puka i 1. i 2. divizion 649. art. puka (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 321—336), te 369. protivtenkovski divizion i u svakom puku po jednu protivtenkovsku i protivavionsku bateriju. Ovi divizioni su bili nepotpuni, jer je u borbama oko Trebinja i Dubrovnika i u dolini Neretve uništen ili zaplijenjen veći broj artiljerijskih oruđa, tako da su baterije bile nekompletne (vidi knj. 30, dok. br. 70 i 76; Arhiv VII, reg. br. 28—4, k. 74/A: izjavu ratnog zarobljenika poručnika Jozefa Grumla, bivšeg pripadnika 11. čete 3. bataljona 370. puka 369. legionarske divizije; Franz Schraml, Kriegsschauplatz Kroatien, Kurt Vowinckel Verlag, Neckargemünd, 1962 — Franc Šraml, Hrvatsko ratište, str. 98—110). General-pukovnik Aleksander Ler, u to vrijeme komandant Grupe armija »E«, između ostalog, kaže:

»...369. legionarska divizija nedaleko od Dubrovnika teško je potučena. Ona je pri tom izgubila cjelokupnu artiljeriju i teško naoružanje...« (vidi Arhiv VII, reg. br. 1—1, k. 70/A).

Moral kod okupatorskih vojnika, naročito vražinovaca, koji su većinom Hrvati, slab je, a borbenost srednja. Kod mornara, gdje su pretežno Njemci i Austrijanci, moral i borbenost osrednje. Ovi posljednji vrlo su uporni u odbrani i do sada nijesu bili upotrebljavani za napade ili protivnapade. Vražinovci su često upotrebljavani za napade i protivnapade i prilično su drski, ali nevješti na otvorenom terenu.

Odjeća im je osrednja, u hrani oskudjevaju, pa zato vrše pljačke kod naroda, usljed čega je narod nezadovoljan.

Ustaše 9. zdruga, većinom sakupljene od dezertera ili odsustvujućih domobrana ili ustaša iz drugih jedinica, kao i milicije, uporno se brane pored okupatora, ali i najmanja kretanja okupatora, koja liče na evakuaciju, odmah ih demorališu u tolikoj mjeri da nastaje panika i dezorganizacija. Ustašama Švabe ne daju hranu, ali ih pomažu sa municijom.

Ranije u Široki Brijeg bilo je dijelova 6. ustaškog zdruga, ali su ovi dijelovi u drugoj polovini novembra otišli za Mostar.

b. — Kod nas:

Od 1. do 9. XI. ova brigada nalazila se prema Mostaru na prostoru Slepčići — Dobro Selo — Stražnica, a od 10. do 30. XI. prema Širokom Brijegu na prostoru Uzarići — Turčinovići — Čerigaj, u istom međuvremenu 2 puta napadajući Široki Brijeg u cilju likvidacije ovog nepr. uporišta.

4. naš bataljon nije bio u sastavu brigade,[8] a od 7. XI. pod našu komandu došao je 4. bataljon X. brigade. Brojnost bataljona bila je prosječno po 190 boraca. Svaki bataljon imao je po jedan teški, jedan laki bacač sa ograničenim brojem mina i po jednu tešku »Bredu« sa dovoljno municije. Osim toga svaki bataljon je imao prosječno po 17[9] puškomitraljeza raznog tipa, a polovina od toga engleskih. Pušku je imao svaki borac, većim dijelom 7,9 mm. Municije za oružje kalibra 7,9 mm imali smo ograničeni broj i samo pored štednje je dotičala snabdijevajući se njome zarobljavanjem od neprijatelja. Engleske municije imali smo uvijek u dovoljnoj količini i snabdijevani smo od divizije. Sa ručnim bombama srednje smo stajali.

Moral boraca na visini, a borbenost u priličnoj mjeri smanjena radi velikog priliva novih boraca, a odašiljanja starih u druge jedinice. U posljednje vrijeme stari borci, u koliko ih još ima, samo su rukovodioci. Stari rukovodioci ili su premješteni ili postavljeni na više položaje tako da je rukovodeći kadar u brigadi potpuno podmlađen, još dovoljno neiskusan,

[8] Nalazio se u Ljubomiru, neposredno pod komandom Štaba 29. NOU divizije (vidi knj. 30, dok. br. 102).

[9] Taj broj je u originalu ispravljen zelenim mastilom.

nesnalažljiv, omladinci, i radi toga bez dovoljno autoriteta. Ovo sve u tolikoj mjeri utiče na udarnost brigade, tako da iako pojačana brojčano sada je 50% manje sposobna izvršavati zadatke u poređenju sa ranijom njenom sposobnosti. Borbena vještina mladih boraca je slaba, te ovo pored slabih uspjeha dovodi do većih ranjavanja, što svakako negativno utiče na moral i borbenost. U posljednje vrijeme pojavilo se dezerterstvo novih boraca, koji su mobilisani iz četničkih redova. Takvih je dezertiralo 12. Mobilizacija na ovim terenima ide slabo, a uspjelo se mobilisati mali broj Srba, kojih ovdje nema mnogo ...

c. — Kod susjeda:

XIII. Herceg. N.O.U. brigada nalazila se na prostoru prema Buna i Blagaj.[10] Našim prebacivanjem prema Širokom Brijegu, na prostor Čitluk došla je X. Herceg. brigada.[11] Nakon oslobođenja Duvna dijelovi IX. N.O.U. divizije stalno se nalaze na prostoru Imotski — Kočerin i u zajednici sa nama sudjelovali su u posljednjem napadu na Široki Brijeg.[12] Pod našom komandom na ovom sektoru stalno se nalazio sadanji Ljubuški partizanski odred[13] u jačini od oko 250 boraca, ali po svojim vojničkim kvalitetima vrlo slab, pa je zato upotrebljavan za manje zadatke i zatvaranje manje važnih pravaca.

II. PROCJENA SITUACIJE:

Protjerivanje ustaških bandi sa prostora Čitluk i sabijanje neprijatelja u Mostar i najbliža mu uporišta, neprekidna evakuacija materijala iz Mostara prema Sarajevu, sve je to stvaralo utisak da će okupator uskoro napustiti Mostar. Jači i manji ispadi neprijatelja prema Čitluk održavali su se kao težnja da nas drži što dalje od Mostara, kako bi nesmetano mogao izvršiti potpunu evakuaciju. Ipak neprijateljske snage u Mostaru i okolici bile su još vrlo jake sa jakim naoružanjem.

Široki Brijeg okupator je držao za osiguranje boka i kao bazu odakle je prihvatio one svoje snage, koje su bile odsječene u Duvnu. Mi nijesmo na vrijeme mogli predviđati ovu posljednju mogućnost radi slabe obavještajne službe, a najmanje smo s tim računali onda kada smo vršili napad na Ši-

---

[10] Opširnije o dejstvima 13. hercegovačke NOU brigade u to vrijeme vidi dok. br. 17.

[11] Bliže o dejstvima te brigade vidi dok. br. 21.

[12] Opširnije o dejstvima dijelova 9. NOU divizije na sektoru Imotski — Široki Brijeg — Kočerin vidi dok. br. 112.

[13] Potpunije o tom odredu vidi knj. 30, dok. br. 120.

roki Brijeg. Okupator je tada probijanjem prema Posušju ujedno odbacio naše snage od Širokog Brijega. Nakon izvlačenja okupatora iz Duvna i ponovnog napuštanja Posušja Široki Brijeg je postepeno oslabljivan, dok 27. XI. nije u istom ostao samo mali broj vojnika »Vražje« divizije. Ovo je stvaralo utisak da će uslijediti evakuacija ovog uporišta. Na ovo nam je ukazivala i demoralizacija ustaša, opća oskudica sa hranom kod jednih i drugih kao i situacija u Crnoj Gori i Boki, gdje su naše snage uspjele očistiti cijelu Boku, a spriječiti probijanje neprijatelja od Podgorice ka Nikšiću.[14] Spašavanjem snaga iz Duvna[15] svakako da je otpao jedan razlog držanja Širokog Brijega.

III. ODLUKA:

Dok je brigada bila prema Mostaru, u gore izloženoj situaciji, odlučili smo ne napadati neprijatelja, ali eventualno njegove ispade prema nama u energičnim protunapadima razbijati nanoseći mu što jače gubitke.

Dana 10. XI., nakon uspješnog sabijanja neprijatelja u Široki Brijeg, odlučili smo da 11. XI. u istom naletu napadnemo Široki Brijeg i Kočerin u cilju likvidacije, računajući sa eventualnim bijegom neprijatelja iz ovih uporišta. Ovo smo odlučili i pored toga, što nijesmo bili tačno obavješteni o jačini neprijateljskih snaga. U tom pogledu imali smo i naređenje od štaba divizije. Kočerin je likvidiran, dok Široki Brijeg nijesmo uspjeli.

Nakon neuspjeha ove akcije, odlučili smo ostati u neposrednoj blizini Širokog Brijega, vršeći pritisak na isti i uznemiravajući neprijatelja. Pošto je neprijatelj bio vrlo uporan i vršio svakodnevne ispade da nas odbaci dalje, a naročito sa mosta kod Uzarići, odlučili smo radi zamora ljudstva i jačih gubitaka zauzeti liniju Jare — Klenak — Polugrno — Čerigaj — Osoje. Ova linija uspješnije i bez zamaranja mogla se tim lakše držati što je na prostor Kočerin — Grude došla XIII. Juž dalm. N.O.U. brigada.

Pošto se od 20. do 27. XI. neprestano smanjivala neprijateljska snaga u Širokom Brijegu, i u istom ostale samo ustaše sa nešto Njemaca — mornara koji su smijenili »Vražju« diviziju, odlučili smo u zajednici sa XIII. Juž. dalm. brigadom i tenkovskom brigadom ponovo napasti Široki Brijeg u cilju likvidacije. Međutim u posljednji čas i neprimjetno od naše ob. službe okupatorske snage su ojačale, tako da je u času

[14] Bliže o tome vidi knj. 30, dok. br. 32, objašnjenje 20.

[15] O borbama oko Duvna vidi dok. br. 112; knj. 30, dok. br. 102.

našeg napada u Široki Brijeg bilo oko 1.000 Švaba — mornara sa oko 600 ustaša.[16]

Nakon neuspjeha i u ovom napadu, odlučili smo se povući na ranije položaje i do dolaska artilerije, koja je potrebna za likvidaciju ovog uporišta, odmoriti ljudstvo, kako bi u pogodnom momentu ponovo napali ovo uporište i sigurno ga likvidirali.

IV. TOK OPERACIJA:

1. do 6. XI. 1944. god.:

U ovom međuvremenu brigada se nalazila na prostoru Čitluk — Dobro Selo — Slepčići sa zadatkom zatvaranja pravca od Mostara.[17] 1., 2., 4. i 5. XI. neprijatelj, Švabe i ustaše izvršile su napade na naše položaje. Naročito jakim snagama neprijatelj je napadao 1. i 5. kada je u borbu ubacio jedan bataljon »vražjaka« i jedan bataljon ustaša. Međutim redovito u kontranapadu neprijatelj je odbačen i natjeran u bjegstvo prema Mostaru uz teške gubitke naročito u ljudstvu.

6. do 9. XI. 1944. god.:

Neprijatelj nije napadao, a 9. XI., smijenjeni od X. brigade, prelazimo na sektor prema Širokom Brijegu.[18]

10. XI. do 13. XI. 1944.:

Napadamo neprijatelja oko Širokog Brijega i sabijanjem njegovim u Široki Brijeg napadamo sam Široki Brijeg. U napadu nakon likvidacije Kočerina učestvuje Ljubuški partizanski odred sa sjeverne strane. 12. XI. stiglo je od Mostara oko 1.000 Njemaca, za koje smo u prvi mah shvatili da je pojačanje, međutim su ovi 13. XI. krenuli drumom u pravcu Kočerina i u pravcu Dobrkovci kao desna pobočnica odbacivši tako naše snage koje su napadale sa sjeverne strane. Neprijatelj je očigledno žurio. Lijevu pobočnicu nije davao, a dok smo mi uspjeli rokirati snage koje su napadale s južne strane na Široki Brijeg, kao i dobaviti rezervu, neprijatelj je već izbio u Kočerin i odmah kretao dalje. Sada je bilo jasno da neprijatelj ima zadatak da ovlada sa Posušjem i prihvati svoje snage, koje su se probile iz Duvna. U tom pravcu neprijateljske

[16] O organizaciji napada na Široki Brijeg vidi knj. 30, dok. br. 102 i 120, a o rezultatima napada: dok. br. 20 i 112; knj. 30, dok. br. 127; Arhiv VII, izvještaj Štaba 29. NOU divizije od 2. decembra 1944 (reg. br. 20—13, k. 1143) i izvješće Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. decembra 1944 (reg. br. 2/15—1, k. 149/C).

[17] Opširnije o organizaciji zatvaranja pomenutog pravca vidi zapovijesti 12. hercegovačke NOU brigade od 4. i 6. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 4/8—8 i 4/9—8, k. 1143/A).

[18] O toj smjeni i organizaciji napada na Široki Brijeg vidi dok. br. 21; Arhiv VII, reg. br. 4/7—8, k. 1143/A: zapovijest Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 9. novembra 1944. godine.

snage prolazile su do 15. XI. a već 16. počele su se vraćati, dok 19. XI. pod pritiskom dijelova IX. U. divizije nijesu napustile i Kočerin.[19]

14. do 20. XI. 1944. god.:

t.j. u vremenu prolaza neprijateljskih snaga ka Posušju i od Posušja ka Širokom Brijegu i Mostaru, neprijatelj vrši ogorčene protunapade na nas na liniji Mamići — Mokro — Uzarići.[20] Redovito je neprijatelj bio odbačen u kontranapadu i satjeran nazad u Kočerin i Široki Brijeg uz velike gubitke.

21. do 27. XI. 1944. god.:

Brigada se povukla radi odmora na liniju Jare — Markišići — Polugrno — Čerigaj, povezavši se lijevo sa XIII. J.D.N.O.U. brigadom. U ovoj periodi nijesmo imali borbi osim manjih sudara izviđačkih odjeljenja.[21]

27/28. XI., 28. i 29. XI. 1944. god.:

Borba za Široki Brijeg, koga neprijatelj uporno brani. 28. naveče u napadu učestvuju tenkovi i blinde naše tenkovske brigade. Radi neiskustva rukovodioca i boraca u borbi u zajednici sa tenkovima, kao i vrlo uporne odbrane nijesmo uspjeli likvidirati ovo uporište, ali su neprijatelju nanešeni veliki gubitci u ljudstvu i materijalu. U napadu je učestvovala XIII. Juž. dalmat. N.O.U. brigada.

29/30. XI. i 30. XI. 1944. god.:

Povukli smo se na liniju Jare — Markišići — Polugrno — Čerigaj, vezujući se desno sa dijelovima XIII. Juž. dalm. N.O.U. brigade u Kočerin. Neprijatelj nije vršio ispade prema nama.

V. GUBITCI I PLIJEN:

a. — Naši (izgubljeno):

Ranjenih 102 druga, mrtva 43. U ovaj broj uračunati su gubitci i 4. bataljona X. brigade. Od ranjenih je 3/4 lakše ranjenih.

b. — Neprijateljski: 200 Švaba i 71 ustaša ubijeno. Ranjeno: 60 Švaba i 70 ustaša. Među ubijenim Švabama bila su 3 oficira.

---

[19] Kočerin je 20. novembra 1944. zauzela 13. južnodalmatinska brigada 9. NOU divizije (vidi dok. br. 112).

[20] Napade na tome sektoru, od 17. do 21. novembra 1944, vršila je Borbena grupa »Bolman« (vidi knj. 30, dok. br. 102; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 111).

[21] Bliže o tome vidi zapovijesti Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 20. i 21. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 4/4—8 i 4/5—8, k. 1143/A).

c. — Zaplijenili smo: 1 neispravni automobil, 5 »Breda«,[22] od kojih 1 mala, a 2 neispravne, 6 raznih pištolja, 15.000 raznih metaka, 2 mašinke, 33 puške, 4 puškomitraljeza, 100 trombonskih bombi, 1 dvogled i 1 neispravnu radio-stanicu. Uništen 1 top protivkolac.

VI. IMENA NAŠIH RUKOVODIOCA:

Štab brigade: Komandant major Milinko Okiljević (26. XI. premješten na vojne nauke u S.S.S.R.), zamj. komandanta major Ljubo Miljanović (do 26. XI. na višem of. kursu i od tada v.d. komandanta), pol. komesar major Jozo Bakrač, pomoćnik komesara kapetan Franc Novak, načelnik štaba kapetan Franjo Tomaić.

Štab I. bataljona: Komandant kapetan Spaso Belović (teško ranjen dana 12. XI.), zastupao komandanta p.poručnik Milko Bulut (od 13. XI.), polit. komesar kapetan Ilija Ćuk, pomoćnik komesara poručnik Ibro Elesović (do 6. XI. drug Risto Mihić).

Štab 2. bataljona: Komandant poručnik Vlado Kapor (do 25. XI. na višem of. kursu), zamjenik i zastupnik komandanta do 24. XI. poručnik Bojo Kurilić, polit. komesar kapetan Vule Sredanović, pomoćnik komesara poručnik Jefto Masleša.

Štab 3. bataljona: Komandant potporučnik Luka Anđelić (do 24. XI. na višem of. kursu), zamjenik komandanta p.poručnik Danilo Nenadić (ranjen 5. XI. i od tada u bolnici), polit. komesar kapetan Mladen Sikimić, pom. pol. komesara poručnik Blagoje Domazet.

Štab 4. bataljona: Komandant kapetan Vojin Vujović, zamjenik komandanta poručnik Sava Nastić (cijelo vrijeme privremeno zamj. komandanta »3«), polit. komesar kapetan Luka Ratković, pom. komesara poručnik Branko Ijačić.

VII. NEPRIJATELJSKI RUKOVODIOCI:

Rukovodioci Vražje divizije od njemačkih rukovodioca.[23]

Ustaški rukovodioci: dopukovnik Franjo Primorac, satnik Dane Miloš i ostali rukovodioci ustaškog 6. i 9. zdruga.[24]

---

[22] Riječ je o mitraljezima i puškomitraljezima italijanskog porijekla.

[23] Rečenica nije potpuna. U relacijama hercegovačkih brigada 29. NOU divizije obično je stajala klauzula: »Imena njemačkih rukovodilaca nisu nam poznata«. O njihovim imenima vidi navedeno djelo Franca Šramla (str. 91—111).

[24] Riječ je o 6. i 9. ustaškom stajaćem djelatnom zdrugu (vidi dok. br. 161).

VIII. ZAKLJUČAK:

Na taj način brigada je sa uspjehom izvršila sve pred nju postavljene zadatke. Da je brigadi bila pridata artilerija,[25] mišljenja smo da bi neprijatelj pretrpio još veće gubitke, a naši uspjesi bili bi još veći i značajniji. Ovo naročito u odnosu na Široki Brijeg. I kod boraca postoji pitanje zašto nam se ne prida artilerija, kada znaju da sa istom raspolažemo. Premještanje ili ranjavanje starijih rukovodioca dovelo je do toga da je cijeli rukovodeći kadar u tolikoj mjeri podmlađen, da se osjeća nesigurnost i nesnalažljivost u rukovođenju, naročito kod komandi četa. Brigadi bi bilo potrebno da se izvjesno vrijeme ne uzimaju rukovodioci, tako da se ista učvrsti i sredi. Najveći problem u brigadi sada je popunjavanje i osposobljavanje nižih rukovodioca, desetara i vodnika. Radi čestih borbi i širine fronta koji se drži nema mogućnosti da se sa ljudstvom radi, što je neophodno, ako se uzme u obzir podmlađeni rukovodeći kadar i borci od kojih više od jedne trećine ili nije uopće služilo vojsku, ili ne zna uopće šta znači borba. Radi potrebe sređivanja stanja po bataljonima potrebno bi bilo da se naš »4«, koji je već duže vrijeme u pozadini, pošalje na front, a jedan od ovih bataljona da može otići na njegovo mjesto gdje bi imao više prilike za sređivanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar, major: **Jozo Bakrač**

Za štab: Načelnik, kapetan:

V.d. komandanta, major **Ljubo Miljanović**

[25] U to vrijeme 29. NOU divizija imala je u svom sastavu artiljerijski divizion (vidi knj. 30, dok. br. 31), a pri Štabu divizije nalazio se, privremeno, i 1. brdski motorizovani divizion (vidi knj. 30, dok. br. 97).

BR. 17

RELACIJA ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 3. DECEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA SEKTORU BUNA — BLAGAJ — NEVESINJE U NOVEMBRU[1]

ŠTAB
XIII HERC. N.O.U. BRIGADE
XXIX UD. DIVIZIJE
O. pov. br. 298
3. decembra[2] 1944. g.
s. Jasena

ŠTABU XXIX HERC. U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Dostavljamo vam relaciju o operacijama i radu XIII Herc. u. brigade u vremenskom razdoblju od 1 do 30 novembra 1944 godine.

I.

ZADACI BRIGADE U TOKU MJESECA NOVEMBRA

Zadaci brigade u toku mjeseca novembra koji su bili postavljeni od Štaba Južnohercegovačke operativne grupe[3] i Štaba XXIX U. divizije bili su slijedeći:

1. — Zatvaranje pravca ka Stocu i Dubravama na liniji Gubavica — Vranjevići — Kamena, i ofanzivno dejstvo ka neprijateljskim uporištima Buna — Blagaj — Busak.

2. — Sa dva bataljona ostati i dalje na položajima Gubavica — Malo Polje — Vranjevići — Žulji, a sa dva bataljona smjeniti XIV. Herc. o. brigadu na sektoru Udrežnje — Biograd. Zadatak brigade je bio da sa dva bataljona na liniji Gubavica — Malo Polje — Vranjevići — Žulji zatvara pravac ka Dubrave — Stolac i ofanzivno dejstvo ka Buna — Blagaj — Busak, dok sa druga dva bataljona je trebalo dejstvovati sa linije Rabina — Udrežnje — Biograd na komunikaciju Nevesinje — Mostar, vršiti pritisak na neprijateljski garnizon u Nevesinju

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/2—8, k. 1143/A.

[2] U originalu je prvobitno napisano: novembra, pa je ispravljeno na: decembra.

[3] Ta grupa je rasformirana 16. novembra 1944 (vidi knj. 30, dok. br. 92).

i ne dozvoliti neprijatelju da pravi ispade i vrši pljačku u selima Biograd i Udrežnje.
3. — Pored gornjih zadataka brigada je imala u zadatku da na kontrolisanoj prostoriji vrši mobilizaciju svog sposobnog ljudstva za vojsku.

II.
PROCJENA SITUACIJE

a. — Kod neprijatelja: Glavne neprijateljske snage koje su se suprotstavljale našim jedinicama su njemačke snage, čija je snaga u toku mjeseca bila nepromjenljiva.[4] Glavninu svojih snaga neprijatelj je u glavnom držao u Mostar — Bijelo Polje — Nevesinje. Jačina njemačkih snaga u ovim garnizonima u toku mjeseca novembra kretala se je od 10.000 do 12.000 vojnika. Naoružanje ovoga neprijatelja bilo je dobro i neprijatelj je raspolagao sa većim brojem artilerije brdske i haubičke kao i dobrim brojem protivavionske artilerije. Sem toga neprijatelj je raspolagao sa većim brojem motorizacije, tenkova, oklopnih kola i protivkolskih topova.

Pored gore pomenutih glavnih neprijateljskih uporišta, neprijatelj je držao sa manjim snagama položaje Buna — Blagaj, kao predstraže za obezbeđenje samog Mostara.

Da bi neprijatelj mogao koristiti komunikaciju Mostar — Nevesinje i snabdjevati svoj garnizon u Nevesinju sa potrebnim materijalom, oružjem, municijom i hranom na istoj se dobro utvrdio na položajima Busak — Gnjilo Brdo — Velagić — Žand. stanica Bakračuša[5] i Grebak. Ovo je neprijatelju bilo omogućeno iz razloga toga što sjeverno od komunikacije Nevesinje — Mostar nije bilo naših snaga koje bi mu ugrožavale pomenutu komunikaciju sa sjeverne strane. Sem toga neprijatelju je išlo u prilog i to što na čitavoj komunikaciji Nevesinje — Mostar nema objekata koji bi bili pogodni za rušenje i onesposobljavanje iste za duže vrijeme tako da je skoro nesmetano mogao komunicirati pomenutom komunikacijom. U svim svojim uporištima neprijatelj se je veoma dobro utvrdio sa dobrim ukopanim bunkerima, žicanim preprekama i miniranim poljima, a naročito garnizon u Nevesinju je bio dobro utvrđen i branjen sa jakim snagama. Ovaj garnizon, t.j. garnizon u Nevesinju je u toku mjeseca novembra uvjek brojao do 1.500 vojnika »Vražije divizije«,[6] oko 200 ustaša iz Fa-

[4] Riječ je o jedinicama 5. SS brdskog armijskog korpusa: 369. legionarskoj i dijelovima 118. lovačke divizije.

[5] Stanica je sagrađena na kosi koja se zove Bakračuša Draga (8 km zapadno od Nevesinja).

[6] Bliže o tome vidi knj. 30, dok. br. 102.

zlagića Kule i 200 do 300 milicionera.[7] Ovaj broj neprijatelja u toku mjeseca novembra nije bio stalan nego se je sa vremena na vreme povećavao kako u ljudstvu tako i u naoružanju.

Na sektoru Buna — Blagaj Njemci su pored svoga ljudstva imali pod svojom komandom i nešto ustaša. Jačina ovih uporišta je bila oko 150 Njemaca i oko 200 do 300 ustaša. Napad i ovlađivanje sa ovim položajima bio je priličito težak, naročito kad se uzme u obzir, da su ova uporišta bila vještački dobro utvrđena i branjena, a kao jaka prirodna prepreka koja je neprijatelju išla u prilog je rijeka Buna na kojoj je neprijatelj porušio sve mostove.

U vezi opće situacije glavni zadatak i namjera njemačkih snaga na sektoru Mostar — Bijelo Polje — Nevesinje bila bi ta da uporno i pod svaku cijenu drži ove položaje sve dotle dok bi se njihove snage iz Albanije i Crne Gore povukle ka sjeveru,[8] a ovo povlačenje bi uslijedilo bar djelimično preko Hercegovine, te bi na taj način poboljšali svoj položaj i odavde se prikupljeno i organizovano povlačili u pravcu Sarajeva.

Moral, duh i disciplina kod neprijateljskih vojnika je priličito slabo, što je prouzrokovalo opća situacija i udarci naše vojske. Također na moral i borbenost njemačkih vojnika utiče i slaba ishrana, jer im je dovoz i snabdjevanje sa istom vrlo otežan, te su prinuđeni da svakom prilikom kad im je to moguće pljačkaju naša sela.

Razbijanjem četničkih bandi u mjesecu oktobru iste se nisu nigdje pojavljivale kao organizovana grupa niti su uopće predstavljali za našu vojsku neki ma i najmanje ozbiljni vojnički faktor. Manje njihove grupice su se sakupljale na sektoru Zimlje — Zaborani — Lakat gdje su se povezali sa njemačkim snagama u Nevesinju i zajednički sa njima sarađivali.[9] Komunikaciju Nevesinje — Mostar u toku mjeseca novembra neprijatelj je koristio u svoje svrhe.

Komunikaciju Mostar — Buna je također koristio u svoje svrhe, dok komunikaciju Buna — Domanovići — Stolac i Domanovići — Čapljina nije koristio.

Neprijateljska avijacija u toku mjeseca novembra nije bila aktivna.

b. — *Kod nas:* Jačina brigade je 4 bataljona i ista broji oko 1.100 boraca. Pored operativnog djela štaba uz isti se nalazi i

[7] O ustaško-domobranskim jedinicama u Nevesinju vidi knj. 30, dok. br. 65, objašnjenje 6.

[8] Riječ je o povlačenju 21. brdskog armijskog korpusa (vidi knj. 30, dok. br. 32, objašnjenje 20).

[9] O stanju u četničkim jedinicama na području Hercegovine vidi knj. 30, dok. br. 84, objašnjenje 19.

Omladinska četa, izviđački vod, bojna komora, brigadna intendantura i brigadna bolnica. Brojno stanje brigade u toku mjeseca novembra se stalno povećavalo prilivom novomobilisanih boraca.

Moral, duh i disciplina kod naših boraca je na visini i iz dana u dan se povećava. Borbenost boraca je također dobra i ista se idući iz borbe u borbu stalno povećava i čeliči.

Mobilizacija koja je pred brigadu postavljena kao jedan od važnih zadataka je dosta dobro sprovođena na teritoriji koju je kontrolisala naša brigada.

Naoružanje brigade je dosta dobro i brigada s obzirom na brojčano stanje ljudstva raspolaže sa dovoljnom količinom automatskog oružja i municije. Jedino se osjeća potreba za izvjesnim brojem pušaka, naročito sve većim pridolaskom novomobilisanih boraca koji su bez oružja.

Ishrana brigade u toku mjeseca novembra bila je dobra, iako se je osjećala jednoličnost same hrane. Ishrana brigade je vršena preko NO vlasti sa teritorije na kojoj se je brigada nalazila

Borci i rukovodioci su se u svim akcijama koje su vođene u toku mjeseca novembra dobro pokazali, i rukovodioci su umješno rukovodili sa povjerenim im jedinicama.

c. — *Kod susjeda:* Situacija kod susjednih brigada je bila sledeća u toku mjeseca novembra: Na desnom krilu naše brigade do 20-og novembra ove godine nalazila se je XIV Herc. o. brigada,[10] t.j. na sektoru Rabina — Udrežnje — Biograd. Ova brigada je za vrijeme svog boravka na pomenutoj prostoriji vodila u više mahova borbu sa neprijateljskim snagama koje su se nalazile u Nevesinju, ali je uvjek odbijala neprijatelja na njegove polazne položaje. Sa ovom brigadom je održavana čvrsta veza i vršena je koordinacija rada. Ova brigada se 21-og novembra ove godine prebacila prema naređenju štaba XXIX Udarne divizije[11] sa prostorije Udrežnje — Biograd na prostoriju Bijenja — Lakat — Hrušta, a njen dotadašnji sektor uzela je pod kontrolu naša brigada.

Na lijevom našem krilu, t.j. na desnoj obali rijeke Neretve nalazila se je X Herc. u. brigada, koja je sa svojim snagama ofanzivno dejstvovala u zajednici sa XII Herc. u. brigadom u pravcu Mostara.[12] Neprijatelj je na sektoru ovih briga-

---

[10] Opširnije o njenim dejstvima vidi dok. br. 18.

[11] Vidi knj. 30, dok. br. 102.

[12] O dejstvima 10. hercegovačke NOU brigade u novembru vidi dok. br. 21, a o dejstvima 12. hercegovačke NOU brigade u pravcu Mostara vidi dok. br. 16.

da raspolagao sa većim snagama i u svim uporištima se dobro utvrdio.

Neprijatelj je na sektorima ovih jedinica u toku mjeseca novembra trpio osjetne gubitke. Saradnja ovih susjednih jedinica za vrijeme operacija bila je dosta dobra.

III.

RASPORED SNAGA I TOK OPERACIJA U TOKU MJESECA NOVEMBRA

Od 1. do 3. novembra raspored bataljona je bio sledeći: 1 — Bivolje Brdo, 2 — Lokve, 3 — Dretelj, 4[13] — Gornji Vranjevići.

Neprijatelj se sa snagama od 1000 vojnika uz pomoć tenkova i topova branio sa prostora Pjesci nastojeći da razbije naše snage i ovlada sa našim položajem. Naš napad na neprijatelja bio je podpomognut sa 2 topa i uspješno je tukao neprijatelja koji se je nalazio u obruču na Pijescima.

U trodnevnim borbama neprijatelj je trpio velike gubitke u ljudstvu i bio je primoran da se povuče preko Bune ka Mostaru ostavljajući zaštitna odjeljenja na Buni sa zadatkom da uporno brane prelaz preko rijeke na ovome mjestu.[14]

3. novembra ov. g. neprijatelj od pravca Busak napao sa jačim snagama na položaje našeg 4. bataljona u G. Vranjeviće i tom prilikom uspio da potisne naš 4. bataljon. Noću istog dana 4. bataljon protunapadom je ponovo odbacio neprijatelja ka Busak nanevši mu teške gubitke u mrtvim i ranjenim.

4. novembra ov. g. prebačen je 1. bataljon sa prostorije Pijesci u s. Žulji sa zadatkom da isti dejstvuje na komunikaciju Mostar — Nevesinje, da se što čvršće poveže desno sa djelovima XIV. H. Brigade u s. Rabina. Istog dana u zajednici sa XIV. H. B. sa naša 2 bataljona napali smo komunikaciju Mostar — Nevesinje i to naša 2 bataljona su vršila napad na neprijateljska uporišta Busak i Žandar. stanicu Bakračuša. Naša 2 bataljona su uspjela da potisnu neprijatelja sa pomenutih uporišta i nastavili su sa rušenjem i onesposobljavanjem komunikacije Mostar — Nevesinje, za vrijeme ovoga napada 3. bataljon je vršio pritisak na neprijateljsko uporište Bunu vežući na taj način neprijatelja na ovome sektoru za sebe i ujedno je sprečavao intervenciju neprijatelja sa ovoga pravca

---

[13] Redni brojevi bataljona (1, 2, 3 i 4) u originalu su dopisani mastilom.

[14] O organizaciji napada na tome sektoru vidi zapovijest Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 1. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5/5—8, k. 1143/A).

ka našim bataljonima koji su napadali na Busak i Žand. stanicu.

5. novembra ov. g. do 8. novembra ov. g. nije bilo naročitih akcija od strane neprijatelja. Mi smo sa manjim djelovima vršili prepade u toku noći na neprijateljska uporišta na Buni i Busku u cilju uznemiravanja.[15] Naša artiljerija u toku ovih dana nije dejstvovala. Dok je neprijatelj sa artiljerijom tukao položaje našeg 2. bataljona na Gubavici gdje smo imali 2 mrtva i dva ranjena. Neprijatelj je također pokušavao da se sa jednom motorizovanom kolonom probije od Mostara ka Nevesinju, ali je bio povraćen nazad pritiskom naših snaga na komunikaciju i zbog porušene komunikacije povratio se nazad u Mostar.

9. ov. mj. izvršen je napad na neprijateljsko uporište Bunu — Blagaj sa po jednom četom radi toga što je dobiveno jedno obaveštenje da je neprijatelj prikupio sav svoj materijal sa namjerom da se evakuiše. Međutim ovo obaveštenje bilo netačno i napad nije uspio. Neprijatelj je za vrijeme ovoga napada naše čete obasuo jakom vatrom i bile su primorane da se povuku na svoje stare položaje.[16]

10. novembra ov. g. neprijatelj je dovukao pojačanje u jačini 300 vojnika i napao na položaj našeg 1. i 4. bataljona na sektoru Vranjevići — Kamena — Žulji uz pomoć jake artileriske vatre. Druga neprijateljska kolona jačine 400—500 vojnika došla je od pravca Kružanj — Kokorina i izbila na komunikaciju Mostar — Nevesinje kod Velagića, koja je vršila opravku porušene komunikacije dok su ostale njemačke snage vodile borbu sa našim 1. i 4. bataljonom na gore pomenutom sektoru. Ovog dana neprijatelj je izvršio detaljnu opravku ove komunikacije i pojačao svoja uporišta uz ovu komunikaciju da bi istu branio i mogao koristiti za svoje svrhe. U ovoj borbi neprijatelj je imao gubitaka u ljudstvu dok smo mi ostali bez gubitaka. Na sektoru 2. i 3. bataljona nije bilo značajnijih promjena ovog dana.

11. novembra ov. g. nije bilo naročitih promjena na sektoru naše brigade. Neprijatelj je tukao sa artiljerijom naše položaje bez uspjeha.

---

[15] Prema zapovijesti Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 5. novembra 1944. te napade su vršili 1. i 4. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/6—8, k. 1143/A).

[16] Prema zapovijesti Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 9. novembra 1944, jedna četa 2. bataljona je napadala Bunu, a jedna četa 3. bataljona je napadala Blagaj. Oba napada su bila noću 10. novembra u 2 časa (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/7—8, k. 1143/A).

12. novembra ov. g. pridodat nam je jedan vod tenkova i donesena je odluka da se sa čitavom brigadom napadnu neprijateljski položaji na komunikaciji Nevesinje — Mostar zaključno do Žand. stanice Bišina i da se likvidiraju neprijateljska uporišta Buna i Blagaj. Oko 17 časova bataljoni su krenuli u napad i to 1. bataljon je napadao na Žand. stanicu Bišina, 4. bataljon na Gnjilo Brdo — Busak, 3. bataljon neprijateljsko uporište Blagaj a 2. bataljon pod zaštitom tenkova trebao je da likvidira neprijateljsko uporište na Buni, međutim, neprijatelj je dovukao na sektor Buna — Blagaj pojačanje i dejstvom protikolskih topova odbacio je naše tenkove i pješadiju nazad na stare položaje.[17] Neprijatelj je u ovom našem napadu imao gubitaka u mrtvim i ranjenim dok smo mi imali na čitavom sektoru 6 lakše ranjenih.

13. i 14. novembra ov. g. neprijatelj nije bio aktivan. Istog dana jača neprijateljska kolona jačine oko 800 vojnika sa nešto vozila povlačila se komunikacijom od Nevesinja ka Mostaru.[18] Naš 3. bataljon napao je ovu kolonu i tom prilikom ubio i ranio više neprijateljskih vojnika.

15. novembra ov. g. ujutro oko 8 i 30 časova neprijatelj u jačini 200 vojnika krenuo je u napad od pravca Busak — Gnjilo Brdo na položaje naših bataljona na liniji Kamena — Žulji. Poslije kraće borbe neprijatelj je bio odbačen nazad uz gubitke. Iste noći od strane naših bataljona sa sektora Žulji — Kamena — Vranjevići vršen je napad na položaj neprijatelja duž komunikacije Busak — Žand. stanica Bišina. U ovom napadu neprijatelj je bio uporan i naši bataljoni nisu uspjeli da ovladaju sa neprijateljskim položajem.

Od 16. do 19. novembra ov. g. nije bilo naročitih akcija. Za sve ovo razdoblje vršeni su manji prepadi na pojedinim sektorima naših bataljona na neprijateljska uporišta, radi uznemiravanja.[19]

20. i 21. novembra ov. g. neprijatelj bio neaktivan. Mi smo poduzeli napad sa 1. bataljonom u toku noći 20. novembra na neprijateljske položaje Kitu[20] i Žand. stanicu Bišinu. Nakon duže borbe i uporno branjenih položaja od strane ne-

---

[17] Opširnije o napadu na Bunu i Blagaj vidi knj. 30, dok. br. 87; zapovijest Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 12. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5/8—8, k. 1143/A) i izvješće Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 38—7, k. 145).

[18] Riječ je o pokretu Borbene grupe »Bolman« prema Širokom Brijegu (vidi dok. br. 16; knj. 30, dok. br. 102).

[19] Brigada se, pored pomenutih akcija, pripremala za izvršenje narednih zadataka. Bliže o tome vidi knj. 30, dok. br. 102; Arhiv VII, reg. br. 5/9—8, k. 1143/A: naređenje Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 18. novembra 1944. godine.

[20] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

prijatelja nije se uspjelo ovladati sa pomenutim položajima. Neprijatelj je imao više mrtvih i ranjenih, a mi nekoliko lakše ranjenih. 21. ov. mj. prema dobivenoj zapovjesti od Divizije sa dva bataljona naše brigade smjenjena je XIV. brigada na njenim položajima.[21] Raspored bataljona je sledeći: 1. bataljon Gubavica, Malo Polje, Hodbina, 2. [bataljon] Zaklopci, Tanjevo, 3. bataljon Žulji, Kamena i 4. bataljon Udrežnje, Rabina.

Od 22. do 25. novembra ove godine nije bilo naročitih promjena na sektoru brigade. Bataljoni su kroz ovo vrijeme manjim odjeljenjima vršili prepade na neprijateljska uporišta. Neprijatelj je stalno uznemiravan kako noću tako i danju. Neprijatelj je sa artiljerijom i teškim bacačima stalno tukao naše položaje bezuspješno.

26. novembra ove godine neprijatelj je sa oko 400 vojnika napao na položaje naših dvaju bataljona na sektoru Kamena — Žulji — Rabina. Neprijatelj je ove snage dovukao od pravca Mostara, dok su neprijateljske snage iz Nevesinja jačine 500 vojnika napadale na položaje naših bataljona na sektoru Biograd — Udrežnje. Cilj ovoga napada je bio oslobađanje komunikacije Mostar — Nevesinje, jer je istog dana od pravca Mostara za Nevesinje prošlo oko 80 vozila (kamiona, kola i nešto tenkova) sa vojskom i materijalom.[22] Poslije borbe koja je trajala skoro cio dan neprijatelj je povraćen nazad pretrpivši velike gubitke u mrtvim i ranjenim. Poslije borbe bataljoni su se ponovno smjestili u ranije smještajne prostorije.

Od 27. do 29. novembra ove godine nije bilo naročitih promjena na sektoru naše brigade. Manja odjeljenja su vršila prepade na neprijateljske položaje, kao i nasilno izviđanje.

30. novembra ove godine neprijatelj jačine oko 300 vojnika napadao je položaje našeg 2. bataljona, dok je sa glavninom svojih snaga dejstvovao u pravcu položaja XI brigade, t.j. na sektor Krekovi — Kifino Selo. Neprijatelj je sa pravca našeg 2. bataljona u toku dana bio odbačen nazad u Nevesinje. U isto vrijeme naš 3. i 4. bataljon su vršili pritisak na neprijatelja u Nevesinju olakšavajući na taj način njegov pritisak ka XI brigadi. U ovom napadu naši istureni djelovi su dolazili do samoga grada. Naš 3. bataljon je u svom napadu uspio da ovlada sa neprijateljskim uporištima Gnjilo Brdo i da neprijatelja potisne ka Busku. Poslije završene akcije bataljoni su se povukli na stare položaje.[23]

---

[21] Vidi knj. 30, dok. br. 102.

[22] Odnosi se na pokrete dijelova 369. puka njemačke 369. legionarske divizije »Vražje«. Taj puk je na sektoru Nevesinja smijenio Borbenu grupu »Bolman« (vidi knj. 30, dok. br. 87, objašnjenje 2).

[23] Vidi dok. br. 22.

IV.

ZAKLJUČAK

Zadatci koji su bili postavljeni pred brigadu da ih riješi u toku mjeseca novembra, riješeni su u potpunosti. Iako je pred brigadu postavljeno da likvidira neprijateljska uporišta Buna — Blagaj i uporišta duž komunikacije Nevesinje — Mostar, a koja nije uspjela da likvidira, ipak je odbijala sve neprijateljske pokušaje koji su bili usmjereni na našu brigadu radi odbacivanja od pomenute komunikacije.

U toku operacija vođenih u toku mjeseca novembra brigada je nanijela neprijatelju dosta udaraca i gubitaka u mrtvim i ranjenim.

Rukovodstvo i ljudstvo brigade je priličito mlado i ne raspolaže sa najboljim borbenim iskustvom, no ipak su neprijatelja dobro tukli i zadavali mu udarce.

U toku mjeseca novembra posvećena je naročita pažnja u izgradnji boraca i rukovodioca na vojno-političkom uzdizanju. S obzirom da je brigada mlada potrebno je uložiti maksimum truda za izgradnju i usavršavanje boraca i rukovodioca u vojno-političkom pogledu.

Naoružanje brigade je priličito, no s obzirom svakodnevnog priliva novomobilisanog ljudstva osjeća se potreba u puškama, kao i sa odjećom i obućom.

V.

GUBITCI

a. — *Kod neprijatelja:* Neprijatelj je u toku mjeseca novembra imao 99 mrtvih i mnogo više ranjenih. Broj ranjenih neprijateljskih vojnika nije se mogao ustanoviti.

b. — *Kod nas:* Mi smo imali u toku mjeseca novembra 5 mrtvih drugova i 38 ranjenih, većinom lakše.

c. — *Zapljenjeno:* U toku mjeseca novembra od neprijatelja je zapljenjeno: 1 laki bacač (italijanski), 1 puškomitraljez »Šarac«, 4 jugoslavenske puške i 1.000 metaka 7,9 mm.

IMENA RUKOVODIOCA BRIGADE

Štab brigade

1. — Komandant major Kujačić Milorad
2. — Politički komesar major Ćemalović Enver
3. — Zamjenik komandanta major Tabaković Milan
4. — Pomoćnik političkog komesara Anđelić Novak
5. — Načelnik štaba poručnik Balalić Smajil

Štab 1. bataljona

1. — Komandant poručnik Dabović Krsto
2. — Politički komesar kapetan Numič Fadil
3. — Zamjenik komandanta Čvoro Lazar
4. — Pomoćnik političkog komesara Ćerimagić Suljo

Štab 2. bataljona

1. — Komandant major Mrgan Omer
2. — Politički komesar kapetan Ševkić Safet
3. — Zamjenik komandanta Vidovac Špiro
4. — Pomoćnik političkog komesara Rusković Branko

Štab 3. bataljona

1. — Komandant poručnik Dobranić Spaso
2. — Politički komesar Kovačević Sveto
3. — Zamjenik komandanta Kijac Novica
4. — Pomoćnik političkog komesara Đurica Kosto

Štab 4. bataljona

1. — Komandant poručnik Bjelogrlić Milan
2. — Politički komesar kapetan Mičević Stevo
3. — Zamjenik komandanta poručnik Pero Vukoje
4. — Pomoćnik političkog komesara Grk Milan

PRILOZI:

1. — Operativne zapovjesti za mjesec novembar, 2. — brojno stanje ljudstva i stoke i vozila. 3. — naoružanje, 4. — spisak poginulih oficira, 5. — spisak poginulih podoficira, 6. — spisak poginulih boraca, 7. — podatci o promjenama kod oficira i 8. — podatci o promjenama kod podoficira.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik polkomesara
kapetan
Anđelić Novak

Komandant, major
Milorad Kujačić

Načelnik Štaba
poručnik
Smajo[24] **Balalić**

[24] Ime mu je: Smajil.

BR. 18

RELACIJA ŠTABA 14. HERCEGOVAČKE (OMLADINSKE) BRIGADE OD 3. DECEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PODRUČJU NEVESINJA U NOVEMBRU[1]

ŠTAB XIV. HERC. OML. N.O.U. BRIGADE
Pov. broj 126
3. XII. 1944. g.
Kruševljani

ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Dostavlja se vojna relacija o operacijama i radu XIV. Herc. omlad. NOU brigade za mjesec novembar 1944. g.

I.

ZADATAK BRIGADE

1. — Zatvaranje pravca Nevesinje — Dabar i ofanzivna dejstva na komunikaciji Nevesinje — Mostar.
2. — Čišćenje Gornjeg nevesinjskog polja od četničkih bandi i milicije.
3. — Čišćenje prostorije Zimlje ka Borcima i Glavatičeva od četničkih bandi.
4. — Mobilizacija vojske i učvršćenje jedinica vojnopolitički.
5. — Sadejstvo sa XIII. Herc. brigadom i sa XI. Brigadom.[2]

II.

PROCJENA SITUACIJE

a.) *Kod neprijatelja:*

Privremeni okupatorski garnizon u Nevesinju početkom mjeseca novembra bio je jačine oko 800 Švaba i vražjaka,[3] 200 ustaša i 150 nevesinjske milicije.[4] Vražjaci su pripadali

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6/1—8, k. 1143/A.
[2] Bliže o tome sadejstvu vidi dok. br. 17 i 22.
[3] Tako su zvali pripadnike njemačke 369. legionarske divizije.
[4] Opširnije o neprijatelju u Nevesinju vidi dok. br. 22: knj. 30, dok. br. 65, 87 i 102.

369. Vražjoj diviziji čiji je sastav Hrvati pod rukovodstvom njemačkih oficira. Ustaše su bile iz Fazlagića Kule koji su ispred naših snaga pobjegli u Nevesinje. Naoružanje ovoga garnizona početkom mjeseca novembra bilo je sljedeće: 8 topova dalekometnih, 3 protivkolska topa, veći broj teških i lakih bacača i dovoljan broj automatskog oružja sa dovoljnim brojem municije za ista oružja. Milicija i ustaše naoružani su sa nekoliko komada automatskog oružja, 1 teškim bacačem i puškama većinom talijanskog modela.

Moral kod vražjaka nije na zavidnom stepenu uslijed situacije koja se razvila kod nas i na strani. Razbijanjem neprijateljskih divizija i njihovim uništenjem za vrijeme povlačenja iz Srbije i Crne Gore,[5] prodorom bratske Crvene armije u Mađarsku i njezinim napadom na prestonicu Budimpeštu,[6] kao i razvojem ofanzive na zapadnom frontu primoralo je okupatora u našoj državi da povlači svoje divizije iz naših krajeva, a koje su [jedinice] narodno-oslobodilačke vojske stalno napadale i djelomično uništavale. Uspjehom naše Divizije u Hercegovini i oslobađanjem gradova u Južnoj Hercegovini naše brigade primakle su se i ugrozile centar Hercegovine grad Mostar, tako da je kod okupatora i njegovih slugu zavladao strah i demoralizacija.

Moral kod ustaša i milicije je dobar jer hoće da uz Švabe u posljednjim momentima učine još veća zvijerstva i da pljačkaju.

Rasporedom naših bataljona bila je stavljena pod našu kontrolu komunikacija Mostar — Nevesinje tako da je neprijatelj oskudjevao sa hranom i ostalim namirnicama, te radi snabdjevanja sa istim morao je da pljačka obližnja sela. Radi toga vršio je ispade na naše položaje kako bi nas sa tih položaja odbacio i imao slobodnu komunikaciju.

Međutim zbog postojanja mogućnosti izvlačenja neprijateljskih divizija iz Crne Gore hercegovačkim komunikacijama i da bi Švabe napravile prihvatnicu za svoje divizije pojačale su garnizon u Nevesinju tako da je sa Švabama, milicijom i ustašama jačina garnizona u Nevesinju bila oko 2.500 neprijateljskih vojnika. Sa ovom jačinom neprijatelj je pokušao prodor u pravcu XI. Brigade i uspio je ovladati sa Kifinim

---

[5] Riječ je o povlačenju jedinica Grupe armija »E« (vidi knj. 30, dok. br. 83, objašnjenje 10).

[6] Napad jedinica Crvene armije na Budimpeštu je otpočeo 29. oktobra 1944. a zauzeta je 13. februara 1945 (vidi История Великой отечественной воины Советского Союза 1941—1945, том четвертый Институт Марксизма-Ленинизма, Москва, 1964 (Istorija velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza), str. 390, 406 i 407.

Selom,[7] ali uslijed pritiska naših brigada na Mostar[8] morao je odustati od ove namjere i povući jedan dio ovih snaga nazad u Mostar tako da je ovaj garnizon ostao u jačini od 1.000 do 1.500. Svršetkom mjeseca novembra ovaj garnizon se ponovo pojačao radi prihvatanja ovih divizija, koje su se skoncentrisale u Crnoj Gori oko Podgorice i radi njegovog izvlačenja dolinom reke Neretve. Svršetkom mjeseca novembra jačina ovoga garnizona iznosila je 3—4.000 sa izvjesnim brojem tenkova i bornih kola, kao i sa motorizacijom.

Njegovo pomoćno uporište je žandarmerijska stanica Bišina, čija je posada bila jačine 300 vojnika iz 369. Vražje divizije, koji su bili naoružani sa dva brdska topa i dva protivkolska topa i jednim teškim i tri laka bacača i velikim brojem automatskog oružja sa dovoljnom količinom municije. Vojnici su bili Hrvati i Švabe. Ova posada je smještena u žandarmerijskoj stanici Bišina i barakama izgrađenim oko stanice. Uporište je jako utvrđeno, iskopani su rovovi, a i obližnje kote oko same kasarne su utvrđene, a cijeli prostor oko ovoga uporišta je opleten žicom.

Nevesinjska milicija je jačine 150—200 boraca naoružanih sa puškama, 1 teškim bacačem i izvjesnim brojem automatskog oružja, dok ustaše iz Fazlagića Kule jačine su 200 naoružane sa lakim oružjem.[9] Moral ove milicije i ustaša je dobar, borbeni su i zajedno sa Švabama pljačkaju obližnja sela. Nevesinjska milicija održava tijesne veze sa četničkim bandama.

Četničke bande poslije njihovog razbijanja[10] prebacile su se na prostor Gornjeg nevesinjskog polja i Zimalja. Jačina ovih bandi je oko 250 — 300. Naoružanje ovih bandi jest slabo i oskudijevaju sa municijom. Moral ovih bandi je opao. Pošto su oskudjevali sa municijom ponovo su sklopili sporazum sa Njemcima u Nevesinju od kojih su primili municiju. Radi opstojanja u Gornjem nevesinjskom polju sklopili su i sporazum sa milicijom.

b.) *Kod nas:*

Brigada je sastavljena od četiri bataljona čije je brojno stanje pokazano u prilogu broj 2, a naoružanje u prilogu br. 3.[11]

---

[7] Opširnije o tome vidi dok. br. 22.

[8] Vidi dok. br. 17.

[9] Bliže o ustaško-domobranskim jedinicama u Nevesinju vidi knj. 30, dok. br. 65.

[10] Bliže o tome vidi knj. 30, dok. br. 84.

[11] Pregled brojnog stanja ljudstva objavljen je kao prilog uz ovaj dokumenat.

Brigada je vrlo mlada.[12] Od samog formiranja pa do danas bila je stalno u akcijama tako da je rad sa bataljonima bio otežan i njihovom izgrađivanju nije se moglo posvetiti onoliko pažnje i truda kao što bi se učinilo da se je brigada nalazila izvjesno vrijeme na izgrađivanju. Zbog stalnih akcija i borbi sa neprijateljem nije se mogla posvetiti pažnja ni rukovodiocima ni njihovom uzdizanju tako da su rukovodioci ostali neiskusni, nemaju moći snalaženja u pojedinim momentima i nemaju samoinicijative. Ne raspolažu sa vojničkim znanjem i iskustvom. Povećavanjem brojnog stanja u bataljonima rukovodioci se ne mogu snaći prilikom raspoređivanja ljudstva, te isto grupišu tako, da i za vrijeme male akcije žrtava mora biti. Starih rukovodilaca brigada nema, jer su poslati u druge jedinice, dok su na njihovo mjesto postavljeni mladi rukovodioci.

Borbenost bataljona nije na zavidnoj visini. Stalnim borbama sa mnogo jačim neprijateljem ljudstvo se je donekle demoralisalo. Bataljoni su sastavljeni od građanskog elementa kod kojih pretežno prevlađuje kukavičluk i strah, koji se nisu naučili boriti. Mobilisano ljudstvo sa sela je dosta borbeno kao i vražjaci koji su uvršteni u redove boraca. Uslijed prevelikog brojnog stanja bataljona disciplina po bataljonima se rasplinula. Ne osjeća se svijesna disciplina nego kruta i vojnička. Bataljoni nisu navikli na defanzivan način borbe i takav im način borbe ne odgovara, dok u napadu su dobri.

Sa automatskim oružjem brigada stoji srednje, ali sa municijom stoji vrlo slabo, naročito jugoslovenskom, tako da za vrijeme borbi vatrenu nadmoćnost nad neprijateljem nije mogla postići. U brigadi su većinom jugoslovenske i njemačke puške i automatska oružja, i danas svaki borac raspolaže sa 10—15 metaka na pušku, a na puškomitraljez 30—50 metaka. Radi toga bi trebalo dodijeliti što prije municije kako bi se borci sa istom snabdjeli. U pogledu teškog oružja brigada stoji srednje, te bi trebalo dostaviti teškog oružja, a naročito teških bacača sa dovoljnim brojem granata. I bataljoni koji sada imaju teške bacače ne raspolažu sa dovoljnim brojem granata. U stalnim borbama sa neprijateljem istrošilo se municije, dok se od neprijatelja ne zarobi gotovo nikako jer se isti bori do posljednjeg metka.

U pogledu odjeće i obuće brigada stoji slabo. Borci su slabo obučeni iako je primljeno savezničkog odijela. Pošto se približuju zimski dani potrebno bi bilo da se pošalje odijela

---

[12] Formirana je po naređenju Štaba 29. NOU divizije od 4. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 28).

i obuće kako bi se borci donekle obukli i utoplili. Ljudstvo koje je mobilisano nalazi se također u pohabanom odijelu

Ishrana u brigadi je dobra, jer se bataljoni hrane po mjestima gdje naša vojska nije dolazila i gdje su neprijateljska sela.

c.) *Kod susjeda:*

Dok je brigada bila na zadatku zatvaranja pravca Nevesinje — Dabar[13] sadejstvovala je sa bataljonima XIII. Brigade koji su bili na prostoru Žulji — Vranjevići i uzajamno se pomagali prilikom napada na neprijatelja i njegovo uporište žand. st. Bišina. Također sa ovoga prostora sadejstvovala je i sa djelovima XI. Brigade, koji su se nalazili na prostoru Bratač — Kifino Selo, a to sadejstvo se još više povećalo prilikom prebacivanja brigade u Gornje nevesinjsko polje. Od strane XI. Brigade potpomaganje nije došlo do potpunog izražaja jer je na ovome sektoru imala svega 2 bataljona koji su bili vezani za položaj.

III.

PROCJENA ZEMLJIŠTA

Neprijateljsko uporište Nevesinje leži u Nevesinjskom polju. Sa sjeverozapadne strane pruža se planina Velež čiji se ogranci protežu do iznad samoga Nevesinja. Sa zapadne i južne strane nalaze se brda Grebak, Vilenjak, Debelo Brdo, Babja Glava, koja se polako spuštaju u pravcu Nevesinja. Ova brda su gola te je teško prići samome gradu i napasti ga. Sa istočne i sjeveroistočne strane pruža se Nevesinjsko polje. Kroz Nevesinje prolaze komunikacije Mostar — Nevesinje — Kalinovik; Nevesinje — Gacko; Nevesinje — Dabar — Stolac. Ove komunikacije mjestimično su porušene i za neprijatelja neupotrebive izuzev komunikacije Mostar — Nevesinje, koja za neprijatelja predstavlja važnost. Važnost Nevesinja za okupatora je u tome, što odatle oslobođenjem komunikacije Nevesinje — Ulog — Kalinovik i Nevesinje — Gacko može održavati vezu sa komunikacijom Foča — Sarajevo. Oslobođenjem ovih komunikacija i držanjem istih može napraviti prihvatnicu za svoje divizije koje se iz Crne Gore probijaju. Također držeći ove komunikacije može izvući svoje jedinice iz Mostara. Druga važnost je u tome što padom Nevesinja postaje direktno ugrožen grad Mostar u kojem su se skoncentrisale okupatorske snage. Zbog svoje važnosti opstanak neprijatelja u Nevesinju je moguće jedino jačim snagama i jakim artilerijskim

[13] Dabar je lokalni naziv za Dabarsko polje, istočno od Stoca.

oružjem, kao i fortifikacijskim utvrđenjima. Zato je neprijatelj oko samoga grada opleo žicu i izvjesne prilaze gradu minirao.

Oslon na ovo uporište je žand. stanica Bišina, koja treba da osigurava komunikaciju Nevesinje — Mostar, kao i da služi posadi u Nevesinju za prihvatnicu. Ovo uporište nalazi se na osamljenom mjestu iznad kojega se nalaze dominirajuće kote, a koje je neprijatelj zaposjeo i utvrdio. Oko ovoga uporišta opletena je žica.

Gornje nevesinjsko polje nalazi se između planina Veleži i Crvnja čiji se ogranci strmo spuštaju u Nevesinjsko polje. Samo Nevesinjsko polje malim dijelom je pošumljeno i nema dobrih odbranbenih položaja izuzev u samome gornjem dijelu polja gdje se sastaju obronci Crvnja i Crne Gore. Polje obiluje vodama i barama. Za neprijatelja ovo polje je od važnosti u tome što dolaskom naših snaga postaje ugroženo samo Nevesinje, a s druge strane postaje ugroženo i Bijelo Polje.

Četničko leglo D. Zimlje nalazi se u Zimaljskom polju koje je od Nevesinjskog gornjeg polja odvojeno ograncima Veleži i Crne Gore. Zimaljsko donje polje je smješteno između planina Crne Gore i Veleži, čiji se ogranci protežu i sa zapadne strane ovoga polja. Važnost ovog položaja za neprijatelja leži u tome što dolaskom na ovu prostoriju postaje ugroženo Bijelo Polje gdje je neprijatelj koncentrisao veće snage, a za četnike što gubitkom ovoga položaja nemaju se gdje više zadržati na ovom sektoru, te im je jedino ostalo još Glavatičevo — Borci.

IV.

PROCJENA SITUACIJE I PLAN IZVRŠENJA

Brigada kada je bila na zatvaranju pravca Nevesinje — Dabar i kada je imala zadatak da ofanzivno dejstvuje na komunikaciju Mostar — Nevesinje, držala je položaje Babja Glava (k. 1028) — Adžina Glava (k. 1012) — Bukovica (k. 1121)[14] — Bilek (k. 1137) — Vilenjak (k. 1213) — Mukinjača (1229).[15] Ovi položaji imaju prednost u tome što sa njih bataljoni imaju preglednost cijelog okupatorskog prostora i što drže pod svojom kontrolom komunikaciju Nevesinje — Mostar koja je bila žila kucavica za okupatorski garnizon u Nevesinju. U slučaju neprijateljskog prodora na oslobođenu teritoriju ovi položaji mogu služiti bataljonima za odbranu, kao i za polazne položaje za napad na grad Nevesinje. Držeći ove položaje ba-

[14] Treba: trig. 1121.

[15] Trigonometar 1229 ima na karti 1 : 100.000 naziv: Muknica.

taljoni su bili uzajamno povezani i mogli su se uzajamno potpomagati. U slučaju da neprijatelj ovlada sa Vilenjakom i Bilekom bataljoni su imali prihvatni položaj, dok bi osiguranja sa Muknice i Hadžine Glave[16] mogli bočno dejstvovati u bok neprijatelja.

Da bi se ovladalo sa Gornjim nevesinjskim poljem i četničke bande — milicija proterale sa ovog prostora potrebno je bilo ovladati sa ograncima planine Crvanj, odakle bi se onda nastavilo čišćenje polja. U slučaju neprijateljske intervencije iz Nevesinja za vrijeme ovoga čišćenja bataljoni su imali prihvatni položaj na Crvnju, a ujedno bi bili povezani sa dijelovima XI. Brigade, koji su se nalazili u s. Krekovi. Pošto su četničke bande i milicija protjerani, brigada se je morala osigurati sa svih strana, jer i ako je potjerala četničke bande i miliciju postojala je mogućnost da se ove bande ponovo skoncentrišu i da nas napadnu. Radi toga bataljoni su bili na prostoru G. Bijenja, Pridvorci — Lakat — Kljuni držeći položaje iznad ovih sela i na taj način obezbeđujući se. Svi bataljoni izuzev bataljona u Pridvorcima imali su dobre položaje za posjedanje u slučaju napada, a također i prihvatne položaje. Jedino bataljon u Pridvorcima bio je malo isturen, a dobrih položaja izuzev u blizini svojoj nije imao. Ovaj bataljon zatvarao je komunikaciju Nevesinje — Kruševljani i bočno je mogao dejstvovati za vrijeme neprijateljskog napada na djelove XI. Herc. brigade.

Da bi se izvršilo čišćenje četničkog uporišta u D. Zimljima i da bi jedanput četnike likvidirali potrebno je bilo izvršiti opkoljavanje D. Zimalja. Opkoljavanje je izvršeno sa dva bataljona ispod Crne Gore i ograncima Veleži preko Pločna, dok jedan bataljon čistio teren od Luke — Zaborani — Česim, dok je jedan bataljon ostao u Pridvorcima. Ovakvim rasporedom nije bilo moguće četničkim bandama pobjeći, ali su se oni prije vremena rokirali prema Borcima. Ovu akciju je prekinuo neprijateljski napad od Nevesinja i Konjica, koji su napali naše bataljone i to bataljon koji je bio u Pridvorcima i bataljon koji je čistio sektor Luka — Zaborani — Česim. Napadom ovih dviju kolona koje su imale zadatak čišćenja Nevesinjskog polja od naših snaga i pojavom neprijateljske kolone od pravca Bijelo Polje komore, bolnice i baterija dovedene su bile u opasnost tako da se je brigada preko Crne Gore prebacila u Gornje nevesinjsko polje na prostor Zaborani — Luka — Kljuni — Dramiševo — Kruševljani.

Iako se je došlo na novi teren gdje naše jedinice nisu bile stalno, mobilizacija na ovome prostoru nije išla onako kako

[16] Na karti 1 : 100.000 piše: Adžina glava (k. 1012).

bi trebalo pošto je sve sposobno za vojsku uspjelo pobjeći. Kratko vrijeme zadržavanja na ovome terenu, neprijateljski napad na našu brigadu onemogućio je mobilizaciju u potpunom pogledu. Jedan mali dio javio se u NOV. U toku mjeseca novembra mobilisano je 125 boraca. Borci su dolazili iz gradova, kao i iz sela. Kod novomobilisanih boraca, a naročito gradskog elementa primjećuje se neizdržljivost, nedisciplinovanost, slaba borbenost i kukavičluk.

V.

RASPORED SNAGA I RAD PO DANIMA U MJ. NOVEMBRU 1944.

Ovaj period je nastavak operacija brigade koje je vodila prošlog mjeseca.[17]

U vremenu od 1. do 5. XI. 1944. g.

Raspored brigade je sljedeći:

2. bataljon u s. Rabina sa obezbeđenjem na Mukinjači (k. 1277)[18] i Laze (k. 1004).

3. bataljon u s. Bukoriće sa obezbeđenjem na Malinovača (k. 1165), Vilenjak (k. 1213).

1. bataljon u s. Zaklopac sa obezbeđenjem Simov Greb (k. 1166), Bilek (k. 1137), Bukovica (k. 1121).[19]

4. bataljon u s. Žiljevo — Šehovina.

3. XI. neprijateljska je kolona jačine 800, praćena sa bornim kolima, tenkovima, pokušala da prodre iz Mostara ka Nevesinju. U isto vrijeme neprijatelj iz Nevesinja izlazi na Grebak — Vilenjak kako bi osigurao prolaz ovoj koloni.

Kolona iz Mostara uspjela je prodrijeti i sastati se sa ovom kolonom odbacivši naše bataljone sa položaja.[20]

U ovim borbama neprijatelj je imao 20 ranjenih i 10 mrtvih, dok su naši gubitci 8 ranjenih.

Poslije prolaza ove kolone bataljoni su se povratili na svoje stare položaje.

4. XI. Radi likvidiranja žandarmerijske stanice Bišina izvršeno je grupisanje bataljona tako da je raspored bataljona sljedeći:

---

[17] O dejstvima brigade u oktobru 1944. vidi knj. 30, dok. br. 76.

[18] Ta kota nije nađena na karti 1 : 100.000. Odnosi se na trig. 1217 (predio Mukinjača, zapadno od Nevesinja).

[19] Treba: trig. 1121.

[20] Vidi izvješće Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2/15—1, k. 104/C); Franc Šraml, navedeno djelo, str. 110.

1. bataljon u s. Zaklopac sa obezbeđenjem Simov Greb — Bilek — Bukovica.

2. bataljon u s. G. Rabina.

3. bataljon u s. D. Rabina.

4. bataljon u s. Kula (Suvi Pištet).

5. novembra 1944. g.

Neprijatelj jačine 300 nalazi se na uporištu žnd. st. Bišina naoružan sa 2 brdska topa, 2 protivkolska, 1 teškim i 3 laka bacača. Oko uporišta je opletena žica.

Zadatak je zajedno sa bataljonima XIII. Brigade izvršiti likvidiranje ovog uporišta.[21]

Plan napada: 1. bataljon, koji je bio već u s. Zaklopcu, napada na Bilek (k. 1137), Vilenjak (1213) i po zauzimanju istih ostaje na toj liniji.

4. bataljon iz s. Kule sa manjim djelovima pomaže 1. bataljon u napadu na Vilenjak, a sa jednom četom vrši pritisak na neprijateljske djelove koji se nalaze Jelova Glava (k. 1292) — Jarčište — Varda (k. 1203). Jedna četa toga bataljona ostaje u rezervi. U koliko ovlada sa ovim položajem držaće se na prostoru Vrh — Malinovića.[22]

2. bataljon sa jednom četom prezidaće komunikaciju Nevesinje — Bišina, a sa ostalim četama napadaće kasarnu sa sjeveroistočnog pravca, 3. četa ostaje u zaštiti baterije.

3. bataljon napada sa svoje dvije čete preko k. 947 na Šipovici na k. 938[23] i napada kasarnu sa sjeverozapadne strane, dok će jedan vod uputiti direktno na samu kasabu.

U određeno vrijeme bataljoni su napali na ova uporišta, ali je neprijatelj dao žilav otpor. Neprijatelj je otvorio jaku zaprečnu vatru iz ovih oružja, te se ova uporišta nisu mogla likvidirati tako da su se bataljoni u svanuće povukli.

U borbama imali su 4 ranjena i 2 mrtva borca, dok neprijateljski gubitci nisu nam poznati.

---

[21] O organizaciji toga napada vidi zapovijest Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 5. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/7—8, k. 1143/A), a o sadejstvu sa 13. hercegovačkom NOU brigadom vidi dok. br. 17.

[22] Na karti 1 : 100.000 piše: Malinovača. To je brdo zapadno od Nevesinja. Najviši vrh mu je kota 1165, pa je, vjerovatno, o njoj riječ.

[23] Ta kota nije nađena na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na k. 958, zapadno od Nevesinja.

6. novembra 1944. g.

Pošto u toku noći nije likvidirano neprijateljsko uporište žand. stanica Bišina, neprijatelj je rano ujutro izvršio napad iz Nevesinja na naše položaje 1. i 4. bataljona.[24] Jačina neprijatelja je 400 — 500 i uspio je da iznenadi ova dva bataljona i da ovlada sa Vilenjakom i Bilekom — Bukovica. Naš 3. bataljon nalazio se je u Rabini i nije mogao potpomoći ova dva bataljona, pošto je napad bio iznenadan, a pokret prema zapovjesti nije mogao izvršiti. Kontranapadom neprijatelj je odbačen i ponovo povraćen nazad u Nevesinje te je poslije izvršen raspored bataljona i to:

2. bataljon u s. D. Rabina sa obezbeđenjem Laze (k. 1004) — Mukinjača (k. 1217) — Čuzuluva Gomila.[25]

1. bataljon Zaklopac — Mahala sa obezbeđenjem Simov Greb (k. 1166) — Bilek (k. 1137) — Bukovica (k. 1121).

4. bataljon Kula — Cetnja Poljana sa obezbeđenjem Vilenjak (k. 1213).

3. bataljon Grabovik — Ruklići — Rast sa obezbeđenjem Adžina Glava (k. 1012) — Babja Glava (k. 1028). U ovim borbama imali smo 10 ranjenih, 9 mrtvih, 14 zarobljenih,[26] dok je neprijatelj imao 30 ranjenih i 15 mrtvih.

U vremenu od 7. do 12. novembra 1944. g.

U ovom međuvremenu neprijatelj je svakodnevno pokušavao ispade na položaje naših bataljona sa ciljem da ih odbaci ali je uvijek bio povraćen nazad.

U ovom međuvremenu neprijatelj je imao 3 mrtva, dok naši gubitci su 1 poginuli.

Raspored brigade je isti.

U vremenu od 13. do 22. XI. 1944. g.

13. XI. neprijateljska kolona koja je bila pokušala prodrijeti ka Kifinu Selu povraćena je nazad u Nevesinje i ista je krenula u pravcu Mostara.[27] Jačina ove kolone je 1.000 voj-

---

[24] Napad iz Nevesinja je izvršila Borbena grupa »Bolman« (vidi knj. 30, dok. br. 65 i 97). Nakon toga je 14. hercegovačka (omladinska) NOU brigada zauzela nov raspored (vidi zapovijest njenoga štaba od 6. novembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 6/8—8, k. 1143/A).

[25] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[26] Odnosi se na 14 zarobljenih omladinaca (vidi knj. 30, dok. br. 87).

[27] Odnosi se na pokret Borbene grupe »Bolman« prema Širokom Brijegu (vidi knj. 30, dok. br. 87 i 102).

nika sa motorizacijom. Uspjela je ovladati sa Vilenjakom i odbaciti naš 1. bataljon sa položaja te prodrijeti ka Mostaru.

Ovoj koloni 1. bataljon napravio je zasjedu na Grebak.

U ovim borbama neprijatelj je imao 10 mrtvih, dok smo mi imali 1 poginulog (komandanta 1. bataljona).[28]

U vremenu od 13—22. XI. dočekavani su neprijateljski prodori na položaje naših brigada i uvijek su bili odbačeni nazad.

Raspored bataljona je isti.

23. novembra 1944. g.

Zadatak brigade je prebacivanje u Gornje nevesinjsko polje i čišćenje polja od milicije i četničkih bandi.[29]

Plan: prebaciti se na ovaj prostor preko Bratača i Kifina Sela, ovladati padinama Crvnja i čistiti teren u pravcu Kruševljani — Lakat — Pridvorci.

Milicija i četničke bande jačine oko 300 dočekale su naše bataljone, ali poslije borbe isti su protjerani u pravcu Zimlje — Zaborani — Glavatičevo.

Neprijatelj iz Nevesinja osmotrio je naše prebacivanje i tukao artilerijom našu komoru.

U ovim borbama neprijatelj je imao 10 mrtvih, 20 ranjenih, 1 zarobljenog, dok su naši gubitci 8 ranjenih, 1 teže koji je podlegao ranama.

Poslije očišćenog polja raspored bataljona je sljedeći:

1. bataljon u s. G. Bijenja — Humčani sa obezbeđenjem na Derneku (k. 1061) i na koti 993.

2. bataljon u s. Pridvorci sa obezbeđenjem na k. 806.[30]

3. bataljon u s. Lakat sa obezbeđenjem na Gojički Vrh (k. 1108).[31]

4. bataljon u s. Kljuni sa obezbeđenjem na V. Gradac (k. 1074) i na Oštra Gomila (k. 1028).

Baterija brdskih topova u s. G. Bijenja.

---

[28] Poginuo je poručnik Maksim Kujundžić, narodni heroj (vidi knj. 30, dok. br. 87).

[29] Bliže o tome zadatku i organizaciji pokreta vidi knj. 30, dok. br. 102; Arhiv VII, reg. br. 6/13—8 i 6/9—8, k. 1143, A: zapovijesti Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 21. i 22. novembra 1944. godine.

[30] Ta kota nije nađena na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na Krušnu gomilu (k. 886).

[31] Treba: trig. 1028.

U vremenu od 24. do 26. novembra 1944. g.

Za ovo vrijeme na naše položaje nije bilo nikakovih napada od strane neprijatelja. Dne 26. XI. neprijatelj je napao dijelove XI. Brigade, a naš 2. bataljon od Pridvoraca preko Srednje Vode ka Batkovićima u bok neprijatelju i time olakšao odbacivanje neprijatelja.[32]

Raspored bataljona je isti.[33]

27. novembra 1944. g.

Zadatak brigade je čišćenje prostorije Zimlje — Zaborani — Česim od četničkih bandi.

Plan: jedan bataljon ostaviti u Pridvorcima radi obezbeđenja zaleđa i dejstvovanja u pravcu Nevesinja, dok jedan bataljon uputiti u pravcu Luka — Zaborani — Česim, a sa dva bataljona izvršiti opkoljavanje D. Zimlje i njihovo čišćenje.[34]

Ova dva bataljona su izvršili zadatak, dok 4. bataljon je takođe protjerao četnike, poslije čega je bio napadnut od Švaba čija je jačina 800 a koji su napadali od Hanskog Polja — Crne Gore — Glavatičeva. U isto vrijeme Švabe iz Nevesinja jačine 800 potpomognute sa tenkovima napali su bataljon u Pridvorcima.[35] Bataljoni su vodili cijeli dan borbu do predvečer, kada je 2. bataljon bio odbačen u pravcu s. Lakta, a 4. bataljon ka Kovačićima, s time da se osloni na dijelove XI. Brigade. Ove dvije kolone uspjele su se spojiti i neprijatelj je ovladao sa Humčani — Bijenja, tako da se je 4. bataljon morao probijati ka Laktu. Ovo probijanje izvedeno je u neredu.

U toku noći 2. bataljon koji je bio odbačen u s. Lakat izvršio je noćni napad na neprijatelja, koji se je nalazio u s. Pridvorci, ali napad nije uspio pošto se je neprijatelj sa ovom kolonom iz Konjica uspio spojiti, te se radi toga smjestio u s. Hrušta.

---

[32] Prema relaciji Štaba 11. hercegovačke (omladinske) NOU brigade, taj napad je izvršen 27. novembra (vidi dok. br. 22).

[33] Vidi zapovijest Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 25. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/12—8, k. 1143/A).

[34] Opširnije o tome planu vidi zapovijest Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 26. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/14—8, k. 1143/A).

[35] Sa pravca Nevesinja napad su izvršili dijelovi 369. puka 369. legionarske divizije (vidi knj. 30, dok. br. 87 i 102; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 111), dok su u akciji sa pravca Glavatičeva učestvovali dijelovi 2. bojne 2. gorske pukovnije 2. gorskog zdruga (vidi knj. 30, dok. br. 172).

U ovim borbama neprijatelj je imao 30 mrtvih, 70 ranjenih, dok naši gubitci 7 mrtvih, 8 ranjenih, 9 zarobljenih, 65 nestalih.

Raspored brigade je sljedeći:

1. bataljon u s. Jankovina — Kušići sa obezbeđenjem na Skubanj (k. 1089) i Gradina (k. 1065).

3. bataljon Prijevorac — Miljanovići sa obezbeđenjem na Prijevorac (k. 1266),[36] Osredak (k. 1020) i k. 1134.

4. bataljon u s. Lakat sa obezbeđenjem k. 907 i 886.

2. bataljon u s. Hrušta sa obezbeđenjem k. 911 i k. 895.

28. novembra 1944. g.

Neprijatelj je zanoćio na prostoru Pridvorci — D. Bijenja — Humčani, a prema podacima iz Bijelog Polja izašla je u s. Lišani neprijateljska kolona jačine 800 sa 4 topa, odakle su na Porim izbacili jedan dio snaga.[37]

Raspored bataljona je isti, samo što je 3. bataljon prebačen na prostor Luka — Zaborani radi ispitivanja terena i osiguravanja leđa.

Borba je počela u 6 sati ujutro i neprijatelj je napao na čitavom frontu 2. i 4. bataljon, težeći da ih odbaci sa njihovih položaja na kose iznad s. Lakta, u čemu je i uspio, tako da su ova dva bataljona zauzeli položaje: V. Nedelje (k. 1059), Srednji Vrh (k. 1113), Gojički Vrh (k. 1108),[38] k. 1036, Forda Glava (k. 902). Poslije našega izbacivanja na ove položaje neprijatelj je uputio jednu kolonu jačine 600 ispod Veleži ka D. Zimljima.

Baterija brdskih topova koja je bila u sastavu ove brigade tukla je neprijateljske položaje ali njegovom drskom napadu nije mogla učiniti ništa.

Ljudstvo, poslije prvog dana borbe, bilo se je demoralisalo, a u sastavu brigade bila je velika komora i baterija brdskih topova; pošto smo prozreli namjere neprijatelja da nas po svaku cijenu izbace sa ovoga sektora i da bi sačuvali komoru izvršili smo prebacivanje brigade preko Crne Gore u Gornje nevesinjsko polje, gdje smo se smjestili sa sljedećim rasporedom:

1. bataljon u s. Zaborani sa obezbeđenjem na k. Devojački Kuk (1211) i na k. 1083.

---

[36] Treba: trig. 1266.

[37] O neprijatelju u Bijelom Polju vidi knj. 30, dok. br. 102; Arhiv VII, reg. br. 6/16—8, k. 1143/A: zapovijest Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade.

[38] Treba: trig. 1108.

2. bataljon u s. Luka sa obezbeđenjem na Hercegova Glava (k. 1173)[39] i na k. 1281.

3. bataljon u s. Kljuni sa obezbeđenjem na Oštra Gomila (k. 1028) i Gradac (k. 893).

4. bataljon u s. Dramiševo — Kruševljani sa obezbeđenjem Krnji Do (k. 1042) i k. 1086 i k. 1266 (Kruševac).

U ovim borbama neprijatelj je imao 15 mrtvih, među kojima 2 oficira i oko 30 ranjenih, dok naši gubitci su 5 mrtvih i 8 ranjenih.

U vremenu od 29. do 30. novembra 1944. g.

29. XI. — 1. bataljon koji se je smjestio u s. Zaborani napao je četničke bande na Rat Kamenu i Česimu sa 40 domobrana i uspio ih je odbaciti prema Župi.[40]

Neprijatelj je imao 3 mrtva i više ranjenih, dok naši gubitci 1 lakše ranjen.

30. XI. — Švabska kolona koja je bila prodrla u D. Zimlje opljačkala je sela i povratila se nazad i zajedno sa ostalim Švabama koji su ostali na prostoru Pridvorci — Lakat — Hrušta napali su XI. Brigadu,[41] a jednim dijelom napali i naš 3. bataljon koji je bio u s. Kljuni. Ovaj napad izvršen je u 3 sata ujutro, gdje je neprijatelj koristio maglu i uspio da izbaci naš 3. bataljon iz sela, ali je kontranapadom ovo selo ponovo povraćeno.

Ranjenih i mrtvih sa naše strane nije bilo, dok neprijateljske gubitke ne znamo.

Raspored brigade je isti.

VI.

GUBITCI

a). *Kod neprijatelja*	Mrtvih	96
	Ranjenih	170
	Zarobljenih	5
	Strijeljanih	
b). *Kod nas*	Mrtvih	26
	Ranjenih	47
	Zarobljenih	23
	Nestalih	65
	Dezertiralo	30[42]

[39] Treba: trig. 1173.

[40] Odnosi se na Konjičku župu, predio kraj Konjica.

[41] Opširnije o tome vidi dok. br. 22.

[42] Ne radi se o dezerterima, već o mlađim borcima koji su, nenaviknuti na teške borbe i nedovoljnu ishranu, na svoju ruku odlazili svojim kućama.

c). *Zaplenjeno oružja*

1 teški mitraljez »Švarc Loze«, 1 mitraljez »Šoša«, 14 pušaka, 500 metaka za Bredu, 1.500 puščane municije, 7 bombi

d). *Izgubljeno oružja*

4 p. mitraljeza, teški bacač, 12 pušaka, 300 metaka, postolje od Brede

VII.

IMENA NEPRIJATELJSKIH STARJEŠINA

1. — Fišer, komandant njemačkog garnizona u Nevesinju[43]
2. — Smajo Jugo, vođa nevesinjske milicije
3. — Čatić,[44] vođa nevesinjske milicije
4. — Vaso[45] Gutić, komandant nevesinjske brigade
5. — Petar Samardžić
6. — Ćetko Petković[46]
7. — Dušan Salatić, oficir Draže Mihailovića[47]
8. — Remetić[48]
9. — Milutinović[49]
10. — Perović[50]

VIII.

IMENA RUKOVODIOCA BRIGADE

a). *Štab brigade*

1. — Komandant brigade kapetan drug Šakotić Radovan
2. — Politički komesar brigade drug Ignjatić Mirko

[43] Polovinom novembra 1944. pukovnik Vecel (Wetzel) naslijedio je pukovnika Fišera (Fischer) na dužnosti komandanta 369. puka (vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 111). Prema obavještajnom izvještaju Štaba 4. NOU divizije od 2. novembra 1944, pukovnik Fišer je došao sa 115 vojnika iz Hercegovine i nalazio se tada na dužnosti komandanta mjesta u Zenici (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/1—4, k. 770/A).

[44] Salko

[45] Vasilije (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9231).

[46] Bio je komandant bataljona Nevesinjske četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9231).

[47] Vjerovatno se odnosi na kapetana Daniła Salatića, zamjenika četničkog komandanta za Hercegovinu, Boku Kotorsku i istočnu Bosnu (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-379: zapisnik od 18. jula 1944. o formiranju četničkih letećih korpusa).

[48] Veljko Remetić, komandant Konjičke brigade i Sjeverne grupe Nevesinjskog četničkog korpusa (Konjičke i Mostarske brigade). Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9253/1 i 9254: izvještaje Konjičke brigade (Štaba 213) od 15. septembra 1944. godine.

[49] Milutinović Vladimir Vlado. Bio je tada komandant Mostarske četničke brigade.

[50] Perović dr Vukašin. U to vrijeme je bio komandant sreza mostarskog.

3. — Zamj. komandanta brigade kapetan drug Vukalović Mile
4. — Pom. političkog komesara drug Milatović Miljo
5. — Načelnik štaba major drug Alikalfić Huso
6. — Operativni oficir brigade major drug Glogovac Milan

b). *1. bataljon*

1. — Komandant bataljona poručnik drug Kundačina Milosav
2. — Politički komesar drug Tomanović Danilo
3. — V.d. zamj. komandanta potporučnik drug Papić Mirko
4. — Pom. politkomesara drug Šegrt Krsto

c). *2. bataljon*

1. — Komandant bataljona potporučnik drug Šarić Šćepo
2. — Politički komesar drug Skender Mirko
3. — V.d. zamj. komandanta drug Bulat Vojko
4. — Pom. politkomesara drug Kebo Hamid

d). *3. bataljon*

1. — Komandant bataljona poručnik drug Gerun Veljko
2. — Politički komesar drug Krunić Ratko
3. — Zamj. komandanta
4. — Pomoć. politkomesara drug Vice Savo

e). *4. bataljon*

1. — Komandant bataljona poručnik drug Milojević Obren
2. — Politički komesar drug Rašević Risto
3. — Zamj. komandanta
4. — Pomoć. politkomesara drug Šćepanović Uroš

IX.
ZAKLJUČAK

Postavljene zadatke pred ovu brigadu, ista ih je izvršila, ali ne u potpunosti. Potpuno izvršenje zadataka otežalo je što je brigada vrlo mlada, borci neiskusni, rukovodioci mladi i ne raspolažu sa dovoljnim vojničkim znanjem i iskustvom. Od dana formiranja brigada je bila stalno u borbama i na položajima koji bi odgovarali starijim brigadama, a ne jednoj novoformiranoj brigadi.

Oskudica u rukovodstvu po bataljonima je još više otežala izvršenje zadataka. Stari, iskusni borci i rukovodioci prebačeni su u druge jedinice, a na njihovo mjesto postavljeni su mladi, neiskusni, nesnalažljivi rukovodioci u rukovođenju

sa jedinicama. U mjesecu novembru prebačeno je u druge jedinice boraca i rukovodioca tako da je ostalo sve samo novomobilisano ljudstvo, kojemu treba posvetiti što više pažnje za izgradnju. Zbog oskudice u rukovodstvu pri brigadi održan je podoficirski kurs, koji je trajao od 20. oktobra do 23. novembra. Slušaoca je bilo 20 boraca i na kursu su prešli osnovno znanje iz svih vojnih predmeta. Uspjeh ovog kursa je bio dobar i na svršetku kursa slušaoci su položili ispit, poslije čega su raspoređeni po bataljonima. U posljednjim borbama najviše je rukovodioca poginulo.

Također ni štabovi bataljona nisu popunjeni, naročito nedostaje zamjenika komandanta bataljona, a što bi trebalo odmah učiniti, kako bi se rad po bataljonima pravilno odvijao.

Obavještajna služba u brigadi kao i po bataljonima je organizovana, ali ne funkcioniše onako kako bi trebalo. O pokretima neprijatelja, njegovim namjerama se saznaje uvijek prekasno. Budnost kod boraca je vrlo slaba i dozvoljava iznenađenja, odakle se je desilo zarobljavanje 14 omladinaca koji su 25. XI. zamjenjeni sa Švabama.

Također je potrebno da se dodijeli veći broj automatskog oružja, jer je brigada brojčano velika, a sa teškim oružjem kao i sa puškama oskudjeva. Municije, odjeće, obuće potrebno je također dostaviti, jer sa municijom brigada oskudjeva a sa odjećom i obućom također pošto se približuju zimski dani. Municije u toku mjeseca nije se zarobilo ništa, dok se je potrošila velika količina municije, jer se neprijatelj branio do poslednjeg metka.

Mobilizacija u ovom mjesecu nije uspjela iako se je brigada prebacila na teren gdje prije naše vojske nije bilo, iz razloga toga što je brigada bila stalno u pokretu i borbama i na ovome terenu nije se dugo zadržavala. Mobilizaciju je također sprečio neprijateljski napad na našu brigadu. U mjesecu novembru mobilisano je 125 boraca.

PRILOZI:

1. — Operativne zapovjesti za mjesec novembar,[51] 2. — brojno stanje brigade,[52] 3. — pregled naoružanja brigade,[53] 4. — spisak poginulih oficira, 5. — spisak poginulih

[51] Nalaze se uz original ove relacije u Arhivu VII, reg. br. 6—8, k. 1143/A.

[52] i [53] Brojno stanje i pregled naoružanja se objavljuje kao prilog uz ovaj dokumenat. Pregledi se inače nalaze uz kopiju originala ove relacije. Kopija je bez datuma (vidi Arhiv VII, reg. br. 4—7/I, k. 1143/A).

podoficira, 6. — spisak poginulih boraca, 7. — promjene kod oficira, 8. — promjene kod podoficira, 9. — spisak ranjenih boraca i rukovodioca, 10. — spisak dezertera.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar:
major
Mirko Ignjatić

Načelnik štaba:
major
H.[54] Alikalfić

Komandant:
kapetan
R. Šakotić

M. P.

PREGLED[55]
BROJNOG STANJA LJUDSTVA NA DAN 30. XI. 1944.

		Po spisku							u rashodu	na licu	Talijana
		Oficira	Polkoma	podof. muških	podof. ženskih	boraca muških	boraca ženskih	boraca svega			
Oficira	Majora	2									
	Kapetana	2									
	Poručnika	5									1
	Potporučnika	6									
	Zastavnika	5						20		20	
Polkoma, zamj. polkoma	Vod. delegata		62					62	16	46	
Podoficira	Star. vodnika			3							
	Vodnika				1						
	Mlađih vodnika			2							
	desetara			2				8	—	8	
Boraca	svega ostalog ljudstva					933	40	973	96	877	18
	Ukupno	20	62	7	1	933	40	1063	112	951	19

Objašnjenje rashoda:
Na polit. kursu 12, podof. kursu 6, na bol. kursu 9, telegraf. 6, divizij. bolnici 37, intendan. kurs 1, ostali nestali.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar:
major
Mirko Ignjatić

M. P.

Komandant:
kapetan
R. Šakotić

[54] Huso
[55] Original pregleda je popunjen mastilom, ćirilicom (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/16—7, k. 1143/A).

ŠTAB XIV HER. OML. N.O.U. BRIGADE

Broj _____

_____ 194__ g.

Pregled[56] naoružanja

Redni broj	Brojno stanje ljudstva		VRSTE																	
			Pušaka				P. mitraljeza				Mitraljeza			P. kol. pušaka		Bacača			
																Lakih		Teških	
			Mauzerki	Talijanskih	Engleskih	Francuskih	„Brno"	Njemačkih	Talijanskih	Engleskih	Sa okvirima	„Breda"	Švarc Loze	Sovjetskih	Engleskih	Njemačkih	Talijanskih	Njemačkih	Talijanskih
1.		Oružje	411	297	43	1	11	13	5	—		5			6	1	1	1	1
2.		Municija	8033	16892	17325	45	1089	2090	5060	13880		22750			1140	44	20	60	117

Da je ovaj pregled stanja oružja i

Politički komesar:
Mirko Ignjatić

[56] Original pregleda je popunjen mastilom, ćirilicom (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/15—7, k. 1143/A).

na dan 1944 g.

	O R U Ž J A																
	Mašinke					Pištolji				Signal. pištolji				Bombe			
Saveničkih bacača	Njemački	Talijanske	Sovjetske	Engleske	Ustaške	Jugoslovenskih	Njemački	Talijanski	Drugi modeli	Njemački	Talijanski	Nagazne mine	Eksploziv	Defanzivne	Ofanzivne	Teških bacača sovjetski	
2	10	1	1	6	6	22	20	21	21	7							
178	710	90	80	1745	401	142	360	143	171	420		38	50	383	554		

municije tačno sastavljen — ovjerava:

Načelnik štaba
major
Huso Alikalfić

Šef otsjeka za naoružanje:
Riđanović Fadil

Komandant:
R. Šakotić

BR. 19

IZVJEŠTAJ PODGRMEČKOG NOP ODREDA OD 3. DECEMBRA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA IZVEDENIM NA SEKTORU BOSANSKA KRUPA — BOSANSKI NOVI[1]

ŠTAB
PODGRMEČKOG N.O.P. ODREDA
Pov. broj: 317
3-XII-1944 g.

Mjesečni operativni
izvještaj dostavlja

ŠTABU XXXIX. DIVIZIJE

Položaj

Izvještaj o akcijama ovog odreda novembra mjeseca.

1-XI-1944 g. Neprijatelj nije kretao iz uporišta, naše patrole na polažaju.

2-XI-1944 g. Jedan dio snaga na izviđanju prema uporištu Perišića zida[2] i B. Krupe,[3] drugi dio snaga u zasjedi prema uporištu Rudice — Ćulića brdo[4] i bačeno na voz koji je naišao od B. Krupe i neprijateljsko uporište Rudice 13 granata iz t. bacača. Neprijateljske žrtve nepoznate, na našoj strani nije bilo gubitaka.

3-XI-1944 g. Neprijatelj u jačini od 60 četnika krenuo je u pljačku prema Čađavici. Jedan naš vod primio je borbu i protjerao ih nazad u uporište. Neprijateljski gubitci nepoznati, na našoj strani 2 ranjena.

4-XI-1944 g. Dvije čete I. bataljona u zasjedi prema neprijateljskom uporištu Perišića zid (Radmanovića gaj),[5] jedna desetina u zasjedi na Buševiću prema Ozoci,[6] a jedna desetina na

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18/1—6, k. 1630. Pregled brojnog stanja, kao prilog uz ovaj izvještaj, pisan je na mašini i mastilom.

[2] To mjesto nije označeno na karti 1 : 100.000. Nalazi se kod Bosanske Krupe.

[3] Na karti 1 : 100.000 piše Bos. Krupa. U ovom i drugim dokumentima to mjesto se često naziva B. Krupa ili samo Krupa.

[4], [5], [6], [7], [10], [11] i [13] Mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Riječ je, vjerovatnije, o mjesnom nazivu.

Crkvini prema Blatnoj. Neprijatelj je naišao na zasjedu prema Radmanovića gaju u jačini od 80 vojnika (Tigar divizije). Ubijena su 3 neprijateljska vojnika i 7 ranjeno. Neprijatelj je reagovao jakom artiljeriskom i minobacačkom vatrom, na našoj strani 1 bolničarka teže ranjena. Neprijatelj je odbijen nazad u uporište. Zaplijenjene su 2 puške, 65 metaka i nešto spreme.
II. bataljon u zasjedi prema neprijateljskom uporištu Rudice, neprijatelj nije kretao iz uporišta.
Naši mineri na pruzi Otoka — Krupa potrgali prugu na 20 mjesta, uništeno 240 metara pruge (40 šina) i postavljena 1 mina na pruzi. Saobraćaj obustavljen 24 sata.

5-XI-1944 g. Snage ovog odreda u zasjedi prema Ostrožnici, Bajiru,[7] Rudicama i na Pošti[8] prema Novom.[9] Neprijatelj nije kretao iz uporišta.

6-XI-1944 g. Jedna četa u zasjedi prema Čulića brdu (Mandića vis),[10] jedna desetina prema Ostrožnici, a jedna u M. Radiću, jedan vod na izviđanju prema Ekićima[11] i Novom, neprijatelj nije kretao iz uporišta.

7-XI-1944 g. Jedan dio snaga ovog odreda u zasjedi između Novoga i Rudica na cesti i pruzi. Naišla jedna neprijateljska desetina prugom i cestom, na njih je otvorena vatra. Neprijatelj poslao intervenciju od Novog u jačini od oko 150 vojnika i od Rudica u jačini jedne satnije, mješano četnika i ustaša.[12] Borba je trajala 1½ sat. Neprijatelj je odbijen u uporišta. Neprijateljski gubitci 12 mrtvih (ustaša) i 8 ranjenih. Naši gubitci 1 mrtav. Zaplijenjen 1 p. mitraljez i 2 karabina, 150 metaka i nešto spreme.

8-XI-1944 g. Patrole prema neprijateljskim uporištima. Neprijatelj nije kretao iz svojih uporišta.

9-XI-1944 g. Jedna četa u zasjedi prema Otoci, prema ostalim uporištima patrole, neprijatelj nije

[8] Odnosi se na Poštu brdo (trig. 446).
[9] Na karti 1 : 100.000 piše Bos. Novi. U ovome i drugim dokumentima to mjesto se često naziva B. Novi ili samo Novi.
[12] Riječ je o pripadnicima 4. bojne 8. ustaškog djelatnog zdruga (vidi knj. 30, dok. br. 178).

kretao iz uporišta. Na pruzi između Otoke i Krupe naši mineri potrgali 360 metara pruge i tom prilikom oštećeno 60 šina. Istog dana naišao voz od Krupe prema Otoci na minu koja je postavljena 4-og, uništen je 1 vagon sa materijalom.

10-XI-1944 g. Patrole prema neprijateljskim uporištima, neprijatelj nije kretao van žice. Ostale snage u logoru.

11-XI-1944 g. Patrole prema neprijateljskim uporištima, neprijatelj nije kretao van žice. Ostale snage u logoru.

Postavljene 3 mine na cesti i 1 na pruzi između Novog i Rudica.

12-XI-1944 g. Naišao 1 voz na minu između Rudica i Novog, uništena 2 vagona. Naišla 1 kola (civilna) sa 5 vojnika na minu, vojnici teško izranjavani (ostali bez nogu), jedan civil poginuo, 1 ranjen, kola i konji uništeni.

13-XI-1944 g. Patrole prema neprijateljskim uporištima, jedan vod na izviđanju prema Perišića zidu (Lipnik). Postavita 1 mina na prugu između Otoke i Blatne. Borbe nije bilo.

14-XI-1944 g. Patrole prema uporištima, došle u sukob između jedne naše i jedne četničke patrole. Na našoj strani nije bilo gubitaka. Neprijateljski gubitci nepoznati.

15-XI-1944 g. Patrole prema neprijateljskim uporištima, borbe nije bilo, ostale snage u logoru.

16-XI-1944 g. Jedan bataljon u zasjedi: sa jednim vodom između Krupe i Perišića zida, jedan vod prema uporištu Alan, ostali prema Perišića zidu (Radmanovića gaj[13]). Neprijatelj je krenuo od Krupe u jačini od 1 satnije. Otvorena je vatra na kolonu. Neprijatelj pošao u intervenciju sa Perišića zida i razvila se borba, koja je trajala 3 sata. Neprijatelj je odbijen uz gubitke od 14 mrtvih i 8 ranjenih.

Naši gubitci 3 mrtva.

Između Rudica i Novog potrgano 360 metara pruge, oštećeno 60 šina. Saobraćaj obustavljen 12 sati.

17-XI-1944 g. Jedan vod u zaštiti oranja u M. Radiću, jedna četa u zasjedi prema Rudicama, naišla jedna ustaška satnija u jačini od 150 vojnika. Neprijatelj je odbijen nazad u uporište uz gubitke od 12 ranjenih. Na našoj strani nije bilo gubitaka.

Naišao voz na minu između Novog i Rudica, uništen 1 vagon, naišao 1 kamion na cesti na minu sa vojskom i uništen, naišla 1 kola sa 4 ustaše (svatovi sa djevojkom) i sve skupa otišlo u zrak. U kamionu nam nisu poznate žrtve, a u srušenom vagonu poginula 3 radnika.

18-XI-1944 g. Jedan vod u izviđanju prema Grmuši, a jedan prema pruzi Krupa — Grmuša. Snage II. bataljona prikupljale raspršane četnike, uhvaćena su 3 četnika sa 2 karabina i 150 metaka.

Mineri postavili jednu minu na pruzi Otoka — Blatna.

19-XI-1944 g. II. bataljon na položaju prema neprijateljskim uporištima Rudice — Čulića brdo, uhvaćeno je 18 četnika, zaplijenjen 1 šarac, 13 pušaka, 960 metaka.

20-XI-1944 g. Jedan vod u Grmuši na izviđanju, jedan prema brini Krupa — Grmuša, jedna četa u zasjedi prema Govedarnici, borbe nije bilo.

21-XI-1944 g. Neprijatelj krenuo od Krupe prema G. Petrovićima u jačini od 80 vojnika u namjeri za pljačkanje. Jedan dio snaga I. bataljona primio borbu i protjerao neprijatelja nazad u Krupu. Zarobljena 3 neprijateljska vojnika sa 3 karabina i 150 metaka, veći dio pljačke oduzet i povraćen narodu. Snage II. bataljona imale su borbu sa dvije satnije 13. l. pukovnije, koji su pošli od Novog prema Suhači da pljačkaju sijeno. Neprijatelj je odbijen uz gubitak od 1 mrtvog. Istog dana uhvaćena 2 četnika sa 2 karabina i 140 metaka. Mineri potrgali 180 metara pruge, oštećeno 30 šina. Saobraćaj obustavljen 8 sati. Postavljena je također 1 mina na pruzi između Otoke i Blatne.

22-XI-1944 g. Jedan vod u zasjedi između Perišića zida i Krupe. Naišao 1 neprijateljski kamion, koji je vozio drva u Krupu, ubijena su 2 neprijateljska vojnika, zaplijenjene 2 puške i 150 metaka, uništen kamion. Naišao 1 voz na minu, uništen 1 vagon.

23-XI-1944 g. Patrole prema neprijateljskim uporištima, nije bilo dodira sa neprijateljem, kao i 24 o.mj.

25-XI-1944 g. Patrole prema neprijateljskim uporištima, uhvaćen 1 četnik sa 1 puškom i 1 šarcem, kao i 90 metaka.

26-XI-1944 g. Patrole prema neprijateljskim uporištima, jedna četa u zaštiti oranja na Buševiću.

27-XI-1944 g. Jedna četa na prostorijama Krupa — Grmuša sa namjerom čišćenja minskih polja pomoću otiskivanja kamenja i drvlja, ali nije uspjelo radi hrđavog vremena (snijega).

28-XI-1944 g. Mineri postavili 3 mine na cesti i 1 na prugu, jedna patrola odbila 60 neprijateljskih vojnika, koji su pošli u pljačku iz Rudica prema Čađavici.

29-XI-1944 g. Patrole prema neprijateljskom uporištu, radi hrđavog vremena i snijega neprijatelj nije vršio nekih saobraćaja ni prugom niti cestom, a nije izlazio ni iz uporišta, kao što i 30-og o.mj.

JEDINICE OVOG ODREDA U TOKU NOVEMBRA MJESECA IMALE SU:

1) **Gubitci:**

a) neprijateljski:
- 33 ubijena
- 42 ranjena
- 27 zarobljeno
- 2 predala

104 svega izbačeno iz stroja

b) vlastiti:
- 4 poginula
- 4 ranjena
- 1 zarobljen
- 1 dezertirao neprijatelju
- 1 nestao

2) **Plijen:** a) oružja: 31 puška, 2 šarca, 1 p.mitraljez, 1875 metaka

3) **Uništeno:** 2 kamiona, 5 vagona, 1140 m. pruge. Pruga je bila prekinuta na 95 mjesta, uništeno 190 šina. Saobraćaj na pruzi obustavljen je 68 sati.

3) **Raspored jedinica:** Štab odreda se nalazi u selu M. Dubovik, kuće Pupčeve.

30-XI-1944, u 20[h] II. bataljon zatvara pravac Prijedor — Novi, Novi — Suhača, kontroliše uporište Rudice, Blatnu i Bajir.
I. bataljon na komunikaciji Krupa — Bihać, zatvara pravac Krupa — Petrovac, Krupa — Jasenica, kontroliše neprijateljska uporišta Otoka — Krupa.

4) **Zaključak:** U proteklih mjesec dana ovaj odred izveo je priličan broj sitnih akcija, koje se vide iz izvještaja. Neke krupnije akcije nisu se izvodile, radi toga što ove snage s kojima raspolažemo ne bi mogle likvidirati nekih neprijateljskih uporišta, s obzirom što su povezana i fortifikaciski utvrđena. Na ovome terenu na kome se mi nalazimo trebala bi jedna brigada, koja bi mogla izvršiti prodor neprijateljskih uporišta oko pruge i ceste i na taj način omogućila bi prekid ove komunikacije. Neki neprijateljski taktički potezi ne primjećuju se kod njih kao efikasni, s obzirom da njihove snage koje se nalaze na ovoj komunikaciji i uporištima su male, ali jedno podržava[14] jaka fortifikaciska utvrđenja i minska polja na svim prilazima. Mišljenja smo da bi ovdje jedna jedinica kao divizija mogla sa jednim jačim udarom prekinuti komunikaciju Bihać — Novi, kao i zauzeti manji čvor Krupu uz pomoć malo jače artiljerije sa naše strane. Istu teritoriju mogli bi obdržati u našim rukama u sadejstvu sa hrvatskim snagama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar: sl. otsutan — M. P. — Komandant, major **Dane Agbaba**

[14] Vjerovatno bi trebalo da piše: jedino održava.

BROJNO

ljudstva, oružja, municije, komore, materijala za vezu i mine

Redni broj	JEDINICA	Ljudstva		O R U Ž J A										
				bacača										
		Po spisku	Na licu	Teških	Ručnih	Pušaka	P. mitralj.	T. mitralj.	Strojnica	Pištolja	Ruč. bombi	Protivtenk. puš.	Tromblonki	L. mitralj.
1	Štab odreda sa vodom kurira	40	38			22	1		1	8				
2	I. Bataljon	155	140	1	2	88	6	2	3	5	12	1	1	1
3	II. Bataljon	150	140	1	1	104	11	2	5	4	29			1
4	Tehnička četa	39	38			35	1		1	5	—			
5	Intendantura	21	21			11					4			
	UKUPNO:	404	377	2	3	260	19	4	10	22	52	1	1	2

Politički komesar:
sl. otsutan

NAPOMENA

1. — Otišlo za brigadu OZN-e[16] 57 boraca
Za aerodrom »Dunav« 30 „
Za komandu mjesta Kupres 17 „
Poginulo 8 „
Nestalo 2 „
Dezertirao neprijatelju 1 „
115 svega otkomandovano, zatim prešlo na našu stranu 5 domobrana, a mobilisan 41 borac.

[15] Treba: 6905.

[16] Bliže o toj brigadi vidi knj. 30, dok. br. 72.

STANJE

rske spreme na dan 30-XI. 1944. god.

MUNICIJE							Veza			Komora		Minersko odeljenje	
Za bacače													
Teške	Ručne	Za strojnice	Za tromblonke	Puščane	Za protivkol. pušku	Za pištolje	Tel. centrala	Telefona	Kabla	Jahaćih konja	Tovarnih konja	Eksploziva	Nagaznih mina
				250		50				4			
14	19	150	6	3.190	18	42				2	13		
		490		2.800		49				2	17		
8		30		500		22	2	10	20 km.		4	100 kg.	
				165							4		
22	19	670	6	7005[1]	18	163	2	10	20 km.	8	38	100 kg.	

M. P. Komandant, major
Dane Agbaba

2. — Razlika u brojnom stanju »po spisku« i na »licu« je radi toga što je na podoficirskom kursu 10 podoficira,
1 na veterinarskom kursu,
2 na minobacačkom kursu
2 na oficirskom kursu (jedan od toga na intendantskom),
8 u bolnici,
3 na bolovanju,
26 svega u rashodu.

BR. 20

IZVJEŠTAJ ŠTABA 1. TENKOVSKE BRIGADE NOVJ OD 4. DECEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA ŠIROKI BRIJEG[1]

ŠTAB
I. TENKOVSKE BRIGADE NOVJ
Br. 134.
4 decembra 1944 god.

Izvještaj o akciji
na široki Brijeg

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE NOVJ
(Sekcija Mostar 1 : 100.000)

Položaj

Zadatak:

Dana 27 novembra 1944 god. jedan vod tenkova I. Tenkovskog bataljona i jedan vod blinda III. Oklopnog bataljona dobili su zadatak da u zajednici sa pešadijom XII i XIII brigade napadnu Široki Brijeg[2] i po mogućnosti da ga zauzmu.[3]

Tok borbe:

Istog dana tenkovska grupa od 3 tenka i 3 blinde krenula je ka polaznom položaju koji se nalazio na 3 km. pred neprijateljskim uporištem.

Noću 28 na 29 novembar u 22 časa uslijedio je napad na Široki Brijeg. Vidljivost je bila dobra zbog jake mesečine a i sama cesta bila je podesna za kretanje oklopnih kola.

Tenkovi su u prvom naletu došli do raskrsnice Široki Brijeg — manastir. Prvi tenk je došao na 10 m. između kuća i raskrsnice i tu se zaustavio pred žicom i minama. Prvi otvara vatru dobro kamuflirani neprijateljski protukolski top koji je sa nekoliko metaka uspeo da upali naš tenk. Posada je uspela da se izvuče iz goru-

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6/2—8, k. 1144/II.

[2] Sada: Ličtica.

[3] Opširnije o tome napadu na Široki Brijeg vidi dok. br. 16 i 112; Arhiv VII, reg. br. 1—5, str. 7 i 8, k. 323: operacijski dnevnik Štaba 1. tenkovske brigade NOVJ.

ćeg tenka. Trojica su se neozleđeni vratili dok je četvrti šofer tenka Blazio Henrik, u nameri da ugasi tenk poginuo pored svog tenka. Odmah zatim tenkovi i blinda otvoriše jaku topovsku i mitraljesku vatru na neprijateljska uporišta, ali pošto u blizini nije bilo naše pešadije koja bi pomogla da se sklone prepreke, nije uspela likvidirati nijedno neprijateljsko uporište.

Zbog svetlosti koju je prouzrokovao gorući tenk naši tenkovi morali su se malo povući. Tada je u sporazumu sa pešadiskim rukovodiocima bila doneta odluka za ponovni napad, koji je odmah i uslijedio. Ali pešadija kao i u prvom naletu slabo je pratila tenkove te su naši tenkovi sami morali da pomoću topova i mitraljeza uništavaju neprijateljska uporišta, što je ovoga puta donekle uspelo. Tenkovi su se nakon 3—4 sata borbe povukli na polazni položaj dok su blinde vodile borbu sve do 6 sati ujutro kada su se i one povukle.

Naši gubitci:

1 tenk izgoreo, 1 drug poginuo.

Neprijateljski gubitci:

Do sada još nisu poznati.

Zaključak:

Netačni podaci da neprijatelj ne raspolaže sa protukolskim topovima na tom delu sektora koštao nas je jedan tenk i zbog slabe saradnje pešadije sa tenkovima napad nije uspeo, niti je pešadija umela da iskoristi prisustvo naših tenkova.

Iskustvo stečeno u nekoliko zajedničkih borbi naše pešadije sa našim tenkovima još jednom podvlači da *pešadija poseda, zauzima i osvaja položaje i na tenkovi,*[4] *koji joj samo pomažu pri izvršavanju tih zadataka.*

Na ovo treba skrenuti naročitu pažnju našim pešadiskim rukovodiocima kako bi oni pravilno shvatili upotrebu tenkova u potpomaganju pešadije u borbi i toga se pridržavali.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, p.pukovnik
Franc Hočevar

Zam. komandanta, major
s.o.

M. P.

[4] Vjerovatno treba: »a ne tenkovi«.

BR. 21

RELACIJA ŠTABA 10. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 4. DECEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA PROSTORU MOSTAR — ŠIROKI BRIJEG U NOVEMBRU[1]

ŠTAB
X. HERCEG. UD. BRIGADE N.O.V.
— JUGOSLAVIJE —
O. pov. br. 633
4. decembra 1944. g.
Čitluk

ŠTABU XXIX. UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Dostavlja se relacija o operacijama ove brigade u mijesecu novembra 1944. g.

Zadatci brigade bili su:

Potpomaganje akcija XII. i XIII. brigade u zauzimanju Širokog Brijega i eventualnog upada u Mostar.[2]

I. — OBOSTRANA SITUACIJA

a. — *Kod neprijatelja:* Posle napuštanja uporišta od strane neprijatelja u Boki Kotorskoj — Dubrovniku — Metkoviću — Čapljini — Ljubuškom i Imotskom a što je uslijedilo nakon naše ofanzivne akcije na dalmatinskoj obali,[3] u isto skoro vrijeme jedno za drugim neprijatelj je koristio jedini mogući komunikacioni pravac i koncentraciju na prostoru Mostara. Radi čisto svoga obezbeđenja, odnosno izvlačenja, ograničio se je na našem sektoru na dva važna čvorišta: Široki Brijeg i Mostar. Ta dva uporišta pojačavao je kako fortifikacijski (nagaznim minama, bodljikavom žicom itd.) a tako isto i živom snagom prema potrebi, odnosno u cilju zavaravanja naših snaga, upotrebivši ih više-manje demonstrativno, dok je glavno čvorište Mostar uporno i energično branio.[4]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/2—8, k. 1143/A.

[2] Bliže o sadejstvu sa 12. hercegovačkom NOU brigadom vidi dok. br. 16, a o sadejstvu sa 13. hercegovačkom NOU brigadom vidi dok. br. 17.

[3] Bliže o tome vidi knj. 30, dok. br. 70, 76 i 84.

[4] Bliže o neprijateljskim snagama na tome prostoru vidi knj. 30, dok. br. 102.

Ustaše, kao jedini stvarni njemački sateliti na ovome sektoru, pokazali su se u punoj formi kao tvrdokorni i uporni u borbi, preduzimajući protiv naših dijelova vrlo česte prepade i ubacujući u pozadinu organizovane trojke radi uznemiravanja naše pozadinske službe. Svojim propagandnim radom donekle su omeli našu informativnu službu, uslijed čega se nije mogao dobiti dosta jasan uvid o neprijateljskoj snazi. Kao plod njihovog podzemnog rada imali su izvesne uspjehe preko njihovih tako nazvanih škripara, a na terenu gdje je stanovništvo mahom neprijateljski raspoloženo prema nama. Neprijateljskih snaga na sektoru Mostara u većem broju i nema. Glavne njihove snage jačine oko 5000 Nijemaca, sa štabom 369. divizije, nalaze se skoncentrisane u Bijelom Polju, dok sama odbrana Mostara je svedena na domobrane, ustaše i oko 1000 Nijemaca sa artiljerijom i protivavionskom odbranom, dok neprijateljske snage na sektoru Širokog Brijega iznose oko 1800 ustaša i oko 800 Nijemaca ojačanih sa I baterijom topova 75 mm. Primjećuje se da njemačke snage postepeno evakuišu Mostar i okolinu, dok ustaške snage ostaju sa ciljem uporne odbrane i u stvaranju pozadinskih uznemiravajućih dijelova.

b.) *Kod nas:* Prošli mjesec protekao je u glavnom u znaku naše opšte ofanzive na neprijateljske snage koje se povlače, dok je samo povlačenje Nijemaca skopčano sa ogromnim uspjesima Crvene armije u Mađarskoj, uslijed čega su isti, da ne bi bili opkoljeni i u potpunosti uništeni, prinuđeni napuštati naš sektor a specijalno južni dio naše zemlje. Priliv boraca sa našega sektora prilično je malen uslijed toga što se je sve boračko stanovništvo povuklo i angažovalo u ustaškim redovima u borbi protiv nas. Sektor razvijanja naše brigade jeste uzan, s obzirom s jedne strane [na] neprijateljsko važno minirano i utvrđeno uporište Vardu, a s druge strane Mostarsko blato, gdje je apsolutno nemoguće razvijanje kao i manevrovanje snagama sve dok postoji Široki Brijeg kao neprijateljsko uporište. Dalje, Bišina je isto tako nepodesna za izvođenje operacija jer se nalazi u brisanom prostoru. Radi prednjega ova se je brigada u glavnom i ograničila na lokalne prepade, a da bi olakšala operacije kod XII. brigade na sektoru Širokog Brijega, a samim padom toga važnoga uporišta ujedinjenim snagama bi bio omogućen glavni udar na Mostar.

c. — *Kod susjeda:* Situacija kod susjeda, a naročito kod XII. brigade, bila je okarakterisana stalnim borbama i akcijama na Široki Brijeg. U više mahova je napadala Široki Brijeg u sadejstvu sa XIII. brigadom IX. divizije potpomognute

delovima tenkovske brigade.[5] Defanzivne akcije — ispade neprijatelj je također vršio kako na levom tako i na desnom krilu, t.j. kod XIII. brigade je vršio vrlo energično u sadejstvu brojnih automatskih oruđa, a također je neprijatelj na tome sektoru upotrebio čak i oklopljena kola. Obadva naša susjeda, iako potpomognuta delovima tenkovske brigade i artiljerije, nisu uspjeli napraviti neki dublji prodor odnosno zauzeti neprijateljska uporišta. Kao uzrok može se navesti ogorčena odbrana neprijatelja i donekle pretežnim dijelom slobodna komunikacija prema Sarajevu.

II. — PROCIJENA ZEMLJIŠTA I SNAGE

Dolaskom N.O.V. u zapadni deo Hercegovine Nijemci očajnički pokušavaju da se povuku, a njihove sluge ustaše uporno se brane da bi izbjegli kazni smrti koja ih neminovno očekuje. Naša brigada braneći u pozadini jedan dosta veliki komunikativni sektor, koji bi prema dobijenim podatcima eventualno mogao biti ugrožen od gerilskih banditskih odreda, sa čelom na uskom i nepodesnom prostoru za razvoj svojih snaga, morala je o oba ova faktora voditi strogog računa. Radi prednjeg brigada je morala preduzeti dubinsko osiguranje svojih dijelova — usko povezano sa bataljonom — dajući neprijatelju mogućnost udara u leđa. Na čelu, iako na uskom dobro branjenom sektoru, brigada je morala preduzimati povremene prepade u cilju uznemiravanja neprijateljskog komunikacionog pravca Široki Brijeg — Mostar. U svim ovim prepadima osjetio se je nedostatak pancirnih jedinica, pošto je neprijatelj svoje položaje opasao nagaznim minama i bodljikavom žicom potpomažući njihovu jakost uspješnom artilerijskom vatrom. Neprijateljske snage koje se nalaze na sektoru ove brigade predstavljaju znatan broj, a prema iskustvu dosta ogorčeni i u vođenju rata spremni borci. Pored ovoga navedenog i dubinsko osiguranje predstavlja za ovu brigadu prilično opterećenje uslijed pojave pojedinih banditskih skupina.

III. — ODLUKE

Na temelju svega gore izloženoga, imajući u vidu terenske prilike, jačinu neprijatelja i stanje kod susjeda, brigada je donijela odluku najuže povezanosti sa svojim susjedima, radi čega je, a u nemogućnosti da sama uspješno ofanzivno dejstvuje, izvršila više prepada na neprijateljska uporišta, čime je potpomogla akciju svojih susjeda.

[5] Vidi dok. br. 20 i 112.

IV. — PLAN AKCIJA I TOK OPERACIJA

1. novembra 1944. g. brigada je dobila zapovest od štaba divizije[6] da se iz Igala prebaci na prostoriju Mostara, s tim što će njen 3. bataljon ostati u Igalu pod komandom Primorske oper. grupe.[7] Brigada je izvršila pokret sa 3 bataljona pravcem Herceg-Novi — Mlini — Lug — Ljubinje — Stolac — Čapljina — Čitluk gdje je 9. novembra u 12 časova smijenila dijelove XII. brigade,[8] dok je njen 4. bataljon upućen u sastav iste. Odmah po dolasku bataljoni ove brigade, t.j. 1., 2. i 5. vršili su izviđanja u cilju informacija o neprijateljskim snagama i rasporedu. Kako je od XII. brigade dobijen izveštaj da neprijatelj pruža vrlo jak otpor na sektoru Širokog Brijega, donesena je odluka da 2. bataljon ujutro 12. novembra izvrši pritisak na neprijateljske položaje i time olakša situaciju kod XII. brigade i stvori sigurnost kod neprijatelja. Bataljon je uspio da sa jednom četom ovlada selom Čule isteravši odatle neprijatelja, ali pošto je intencija napada bila više-manje demonstrativna naši su se povukli pod zaštitom mraka na svoje stare položaje. Toga dana čula se je jaka borba na sektoru Buna — Blagaj,[9] gdje je prema izveštaju učestvovala i naša motorizacija.[10] Naša artiljerijska grupa opalila je nekoliko hitaca u pravcu neprijateljskih položaja sela Jasenica sa dobrim uspjehom.

Naš prepad radi olakšanja napada XII. brigade produžen je i 13. novembra napadom jedne čete 5. bataljona ponovno na selo Čule u pravcu Varde. Naišli smo na vrlo jak otpor neprijatelja ali smo isto uspjeli ponovno ovladati sa selom Čule. Tom prilikom izgubili smo 2 mrtva i 6 ranjenih, dok neprijateljski gubitci nisu procijenjeni. Pod utiskom naših napada neprijatelj je pokušao 14. novembra da sa manjim izviđačkim odeljenjima jačine 25 do 30 ljudi izvidi položaje ispred sebe, ali je dočekan od patrole 5. bataljona te je u paničnom bijegstvu pobjegao u pravcu Varde. I ovoga dana jedna četa 2. bataljona izvršila je pritisak na neprijateljska uporišta Varda i Humac. Prepad je izvršen bez gubitaka. 15. novembra nije bilo nikakovih značajnijih promjena na sektorima bataljona.

---

[6] Riječ je o naređenju komandanta 29. NOU divizije od 31. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/10—8, k. 1143/A).

[7] Vidi dok. br. 36; Arhiv VII, reg. br. 2/9—8, 2/11—8, 2/12—8, 2/13—8 i 2/14—8, k. 1143/A: zapovijesti Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 1, 2, 4. i 8. novembra 1944. godine.

[8] Vidi dok. br. 16.

[9] Riječ je o borbama koje je 13. hercegovačka NOU brigada toga dana vodila na navedenom sektoru (vidi dok. br. 17).

[10] Odnosi se na dejstva dijelova 1. tenkovske brigade NOVJ (vidi dok. br. 17).

Neprijatelj je u toku 16. i 17. novembra tukao artileriskom vatrom položaje 1. bataljona, ali tom prilikom nismo imali gubitaka. Zbog mučkoga napada na naše drugove, kojom su prilikom poginuli drugovi Savo Čolović, obaveštajni oficir XXIX. divizije, i zamjenik intendanta XII. brigade potporučnik Savo Sljepčević, naređeno je generalno čišćenje neprijateljskih ostataka sela Hamzići, Čerin i Čalići. 17. novembra patrola 5. bataljona pripucala se je sa neprijateljskom patrolom kod sela Čule te je tom prilikom ubila 2 ustaša i zaplijenila 2 puške. Radi navedenoga [mučkog] ubistva izdato je bataljonima naređenje i skrenuta pažnja na naročitu opreznost u pogledu kretanja civila. Ovoga dana dobili smo akt štaba IX. divizije u kome izvješćuje da se divizija posle napuštanja Duvna od strane neprijatelja orijentiše ka Mostaru te traži koordinaciju rada sa našim jedinicama. 19. novembra izvršena je akcija čišćenja sela Čerin i Hamzići. Mobilisan je izvestan broj ljudi... Inače ovih dana na sektorima bataljona nije bilo značajnijih promjena. 21. novembra 1. bataljon gađao je neprijateljski položaj te je direktno pogodio jedan bunker, kom je prilikom neprijateljska posada izginula. U toku ovih dana veći broj domobranskih vojnika i civila napustio je teritorij kontrolisan od neprijatelja i javio se nama. Bataljoni su neprestano kontrolisali rad civila, te više lica, a u sumnji, uhvatili. Uočeni su od informativne službe dobijeni podaci o skoro svakodnevnoj neprijateljskoj evakuaciji snaga. Radi predstojeće akcije naše XII. brigade na Široki Brijeg[11] i demonstrativne akcije naše XIII. brigade na Bunu[12] naređena su bataljonima izviđanja i to: 1. bataljonu u pravcu sela Bačevići — Jasenica, i desno, 2. bataljonu pravac Varda — Miljkovići — Orlovac, dok se je 5. bataljon orijentisao prema selu Miljkovićima. U vezi akcije većeg obima kod XII. brigade bataljoni su izvršili prema izdatom planu napad i pritisak na Vardu i obližnja sela u toku noći 27. i 28. novembra.[13] Akcija nije uspjela, pošto uslijed jakog otpora neprijatelja u Širokom Brijegu XII. brigada nije prodrla te su i naši dijelovi povučeni na stare položaje. U ovoj akciji imali smo jednog mrtvog i 27 što teže što lakše ranjenih. Neprijatelj je u toku cijeloga dana napadao na 2. bataljon sa ciljem prodora, što mu nije uspjelo. Bataljon je imao jednog mrtvog i 3 ranjena u ovom sukobu.

---

[11] Opširnije o toj akciji vidi dok. br. 16.

[12] Vidi dok. br. 17 i knj. 30, dok. br. 102.

[13] Prvi bataljon je, prema zapovijesti Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 27. novembra 1944, napadao neprijatelja u s. Bačevićima, 2. bataljon neprijateljsko uporište u Vardi, a 3. bataljon neprijatelja u s. Miljkovićima (vidi Arhiv VII, reg. br. 2 16—8, k. 1143/A).

On se je morao uslijed jake artiljerijske vatre povući u Dobro Selo, dok je jednu četu ostavio u Krivodolu radi izviđanja. I 29. novembra neprijatelj je napravio kontranapad na jednu četu 2. bataljona ali je odbijen. Naši su tom prilikom imali jednog mrtvog.

Pošto naša brigada u sadejstvu sa XII. i XIII. brigadom nije uspjela napredovati, naređen je smještaj bataljona na stare položaje: 1. bataljon u selo Slepčići izviđajući što dublje i prikupljajući podatke o neprijatelju, 2. bataljon u Dobro Selo sa dubokim izviđanjem i jačim dijelovima ka Krivodolu, 5. bataljon u G. Blatnici, dok artilerija i svi ostali dijelovi ostaju u Čitluku. Ovo je pomjeranje izvršeno pod zaštitom mraka.[14]

U toku 30. novembra prema 1. bataljonu Nijemci su slali patrole ali su ubrzo rastjerane od naših patrola.

IV. GUBITCI I PLIJEN

a. — *Kod neprijatelja:*

Ubijeno	31	Švaba
Ranjeno	25	i
Zarobljeno	16	ustaša

b. — *Kod nas:*

Poginulo	10
Ranjeno	31
Dezertiralo	19

Zaplijenjeno

15 pušaka sa izvesnom količinom puščane municije, 1 signalni pištolj sa 20 metaka i veća količina nafte, kao i živežnih potrebština.

V. — IMENA RUKOVODIOCA

a. — Kod neprijatelja:

Dijelovi 369. vražije divizije.[15]

2. bojna IX. posadnog zdruga,[16] organizacija Tot,[17] milicija, dijelovi hrvatskog zrakoplovstva.[18]

---

[14] Vidi naređenje Štaba 10. hercegovačke brigade od 29. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2/17—8, k. 1143/A).

[15] Imena rukovodilaca njemačke 369. legionarske divizije vidi u navedenom djelu Franca Šramla (str. 91).

[16] Opširnije o tom domobranskom zdrugu vidi knj. 30, dok. br. 161.

[17] Bliže o toj njemačkoj poluvojnoj radnoj organizaciji vidi knj. 30, dok. br. 102, objašnjenje 15.

[18] Na sektoru Mostara nalazila se domobranska 8. zrakoplovna skupina.

Rukovodstvo IX. stajaćeg zdruga: dopukovnik Kuraja Krešimir sa pomoćnikom bojnikom Lilićem Ilijom i načelnikom štaba satnikom Bogićem, zatim zapovjednik obalnog pojasa general Sabljak[19] sa potpukovnikom Tamerlinom, Dr. Ružić, zapovjednik oružanih snaga Hum — Dubrava general Corn[20] sa načelnikom štaba satnikom Franićem.

b. — Kod nas:

I. — **Štab brigade:** Komandant: p. pukovnik Nikola Ljubibratić
Zamj. k-ta: major Radomir Mirković
Politkom: major Neđo Ilić
Pomoćnik politkoma: kapetan Savo Mitrović
V.d. načelnika štaba: Hrvoje Tičinović

2. — 1. bataljon: Komandant: poručnik Bulut Maksim
Zamj. k-ta: Drirak Stevo
Politkom: kapetan Petar Mišelić
Pomoćnik politkoma: poručnik Milovan Albijanić

3. — 2. bataljon: Komandant: kapetan Milan Papić
Zamj. k-ta: poručnik Radovan Kukić
Politkom: kapetan Slavko Đurić

4. — 4. bataljon: Pomoćnik politkoma: poručnik Đeletović Radovan
Komandant: poručnik Bobot Jovan
Zamj. k-ta: Vidak Radmilović
Politkom: kapetan Mitar Lojović
Pomoćnik politkoma: poručnik Vitomir Milivojević

5. — 5. bataljon: Komandant: poručnik Jozo Dolušić
Politkom: poručnik Murišić Dušan
Pomoćnik politkoma: poručnik Pleština Šime

---

[19] Adolf

[20] Krajem novembra i početkom decembra 1944. preformirane su ustaško-domobranske jedinice na teritoriji Hercegovine, pa je u tome smislu formirana 9. gorska divizija, sa sjedištem u Mostaru. Njen komandant je bio general Božidar Corn (vidi dok. br. 105).

VI. — ZAKLJUČAK

Obzirom na neprijateljski raspoloženo stanovništvo, brojno stanje neprijatelja, utvrđenost i nepodesnost razvoja za manevrovanje, akcije brigade u toku ovoga mijeseca bile su specifično demonstrativne. Uočena je nedovoljna snalažljivost naših dijelova u savlađivanju utvrđenih i miniranih neprijateljskih utvrđenih položaja, što rezultira iz nedovoljno učestvovanja mehanizovanih sredstava.

Prilikom sastavljanja ove relacije nije uzet u kombinaciju 3. bataljon ove brigade koji se nalazi u sastavu Primorske operativne grupe.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik politkoma kapetan, **Savo Mitrović**	V.d. načelnika, **Hrvoje Tičinović**	V.d. komandanta major, **Rad. Mirković**

M. P.

BR. 22

RELACIJA ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 4. DECEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA OVE BRIGADE NA PROSTORU KIFINO SELO — ULOG — KALINOVIK — TRNOVO U NOVEMBRU[1]

ŠTAB
XI. HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 619
Dana 4. XII. 1944.
Rijeka

ŠTABU XXIX. UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Dostavljamo Vam relaciju za mjesec novembar o. godine.

Prema dobivenim direktivama od Štaba XXIX. U. Divizije,[2] naša Brigada u toku mjeseca imala je kao glavni zadatak da zatvara pravac Nevesinje — Gacko i pravac Nevesinje — Kalinovik, da razbija četničke bande na sektoru Nevesinje — Kalinovik, da ne dozvoli koncentraciju četničkih bandi na pomenutim prostorima, da povremeno dejstvuje na ustašku miliciju u muslimanskim selima Gornje Polje, da vrši mobilizaciju na svojim sektorima i da u povoljnom momentu u zajednici sa ostalim jedinicama naše Divizije likvidira neprijateljski garnizon Nevesinje.

SITUACIJA KOD NEPRIJATELJA:

Neprijateljske snage u garnizonu Nevesinje bile su jake oko 800—1000 Švaba »Vražje divizije«, oko 200 miliciomera iz Nevesinja i okolice i oko 200 ustaša iz Fazlagića Kule i Gacka.[3] Neprijatelj je imao na raspoloženju od 8—10 topova raznih kalibara i vrsta. Neprijatelj je pojačao jačinu garnizona kada je namjeravao da vrši ispad prema našoj slobodnoj teritoriji, dovlačenjem snaga iz Mostara. Sam grad Nevesinje je dobro utvrđen i ograđen sa duplim redom žice, tako da se može ući u grad samo na ostavljenim ulazima. Neprijatelj stalno se utvrđuje i poboljšava odbranbene radove oko grada. Neprijatelj raspolaže sa 8—10 bacača, sa velikim brojem automatskog oružja i velikom količinom municije. Svršetkom

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 3/1—8, k. 1143/A.
[2] Bliže o tim direktivama vidi knj. 30, dok. br. 97, 102 i 107.
[3] O neprijatelju u Nevesinju vidi knj. 30, dok. br. 65, 87 i 102.

mjeseca upotrebio je u borbi sa našim jedinicama tenkove.

Jačih četničkih grupacija na našim sektorima terena nema, jer su one bile razbijene u južnoj Hercegovini od naših jedinica,[4] a naša brigada ne dozvoljava im da se koncentrišu na sektoru Kalinovik. Pokušavaju mobilizirati ljudstvo na sektoru Kalinovika, ali im to ne ide za rukom, pošto naše jedinice ne dozvoljavaju da se zadrže van njihovog uporišta Foča. Po posljednjim izvještajima oni se nadaju da će im stići u pomoć jedna grupa od oko 4000 srbijanskih četnika koji bježe iz Srbije pred našim snagama.[5] Njihov moral i njihova borbenost su nikakvi, jer bježe čim doznadu da se u blizini nalaze naše snage.

Ustaška milicija u muslimanskim selima Gornje Polje bila je oko 500. Oni su skroz neprijateljski raspoloženi prema našoj vojsci, a njihova borbenost je vrlo slaba kada imadu da se bore sami. Međutim u zajednici sa Švabama pokazuju malo više borbenosti.

Švapske snage su u toku mjeseca vršile dva ozbiljnija ispada prema našoj oslobođenoj teritoriji, ali su svaki put bile opet protjerane u Nevesinje.

Komunikaciju Mostar — Nevesinje neprijatelj je koristio u svoje svrhe, dok komunikaciju Nevesinje — Kalinovik — Foča i komunikaciju Sarajevo — Kalinovik — Foča nije koristio. Moral i disciplina kod neprijatelja je mnogo oslabila zbog opšte situacije u svijetu, kao i zbog velikih uspjeha naše Nar. osl. vojske u cijeloj Jugoslaviji, a posebno u Hercegovini.

Naša Brigada je brojila 4 bataljona a njeno brojno stanje je raslo iz dana u dan sa mnogo mobilisanih. Pod svojom komandom Brigada imala je bataljone II. Italijanske brigade »Garibaldi«,[6] koji su upotrebljeni na sektoru Gacko — Nevesinje za pozadinsku službu kao i za upotpunjenje naše linije na sektoru Nevesinja.

Vrijeme je bilo uglavnom loše i negativno se odrazilo na vođenju operacija.

PROCENA SITUACIJE I ZEMLJIŠTA:

Prema dobivenim zadatcima a koje je Brigada imala da izvrši, obzirom na široki prostor kojega je trebala da kontroliše bilo je potrebno da se pojedini bataljoni

[4] Vidi knj. 30, dok. br. 84, objašnjenje 19.
[5] Vidi dok. br. 44.
[6] Opširnije o italijanskoj 2. partizanskoj brigadi divizije »Garibaldi« vidi knj. 29, dok. br. 30, knj. 30, dok. br. 65.

odvoje od glavnine Brigade i da samostalno dejstvuju na sektoru Kalinovik. Bilo je potrebno radi kontrole teritorije Obalj — Kalinovik da se bace na tom sektoru barem dva bataljona koji u zajednici sa Kalinovačkim partizanskim odredom i Konjičkim part. odredom će onemogućavati prikupljanje četničkih bandi na tom sektoru. Ovaj zadatak su uspješno izvršili naši bataljoni i s time stvorili povoljne uslove za uspješnu mobilizaciju. Naše snage mogle su da destvuju i u pravcu Bjelemići[7] — Trnovo, jer nije bilo jačih snaga neprijateljskih koje su mogle da ugroze naše jedinice. Neprijatelj je mogao da interveniše na tom sektoru jedino iz Sarajeva, ali obzirom na zemljište i na mogućnost manevrisanja i oslanjanja na beskomunikacioni prostor Zelengore, nije mogao da ozbiljno ugrozi naše snage.

Kako je neprijateljski garnizon bio vrlo jak i mogao da vrši ispade u pravcu Gacka i Bileće, bilo je potrebno da ga se prikopča za sam grad Nevesinje i da se što bolje kontroliše komunikacija Nevesinje — Mostar. Da bi se to postiglo bilo je potrebno da se naše jedinice zadrže na liniji Krekovi — Kifino Selo — Bratač. Na toj liniji neprijatelj je mogao najlakše da ugrozi naše snage dejstvujući u naš bok preko muslimanskih sela Gornjeg nevesinjskog polja. Radi toga bilo je potrebno da se jedan bataljon baci na tom sektoru radi zatvaranja tog pravca.

Drugom polovicom mjeseca XIV. Brigada je prebačena na sektor Crna Gora,[8] pa je tako opasnost neprijateljskog dejstva u naš bok smanjena. XIII. Brigada je dejstvovala na komunikaciji Nevesinje.[9]

Na osnovu gornje situacije donešena je odluka da se dva bataljona prebace na sektor Kalinovik, gde će u zajednici sa Kalinovačkim i Konjičkim partizanskim odredom[10] ofanzivno dejstvovati na četničke bande ne dozvoljavajući na taj način da se prikupljaju i organizuju, dok je s druge strane s time stvoren povoljan uslov za uspješnu mobilizaciju u našu vojsku.

Da bi se neutralisao neprijateljski garnizon u Nevesinju, ostala dva bataljona naše brigade i jedan bataljon II. Italijanske brigade zaposjeli su liniju Krekovi — Kifino Selo — Bratač. Odatle su ofanzivno dejstvovali prepadima na neprijateljski garnizon Nevesinje i kon-

[7] To mjesto se na nekim kartama 1 : 100.000 naziva: Odžaci.
[8] Vidi dok. br. 18.
[9] Vidi dok. br. 17.
[10] Opširnije o tim NOP odredima vidi knj. 30, dok. br. 65.

trolisali sela oko samog grada ne dozvoljavajući time neprijatelju da bez jačih snaga izađu iz Nevesinja ma u kom cilju. S druge strane, pravac ka Trusini i dejstvo na komunikaciji Nevesinje — Mostar vršila je prvom polovinom mjeseca XIV. Brigada a zatim XIII. Brigada.

TOK OPERACIJA:

1. novembra o. god. dva bataljona naše Brigade,[11] Konjički i Kalinovački partizanski odred nalazili su se na sektoru Kalinovik i na toj prostoriji razbijali manje četničke grupe i vršili mobilizaciju. Ostala dva bataljona[12] bili su na liniji Čitluk — Srednja Voda — Batkovići, odakle su dejstvovali u pravcu Nevesinja. Naročitih akcija u toku ovoga dana nije bilo.

2. novembra raspored Brigade ostao je isti. Neprijatelj je dobio pojačanje. Obzirom na mogućnost da se snage iz Nevesinja povuku preko Kalinovika za Trnovo, pristupljeno je rušenju cesta od Nevesinja do Trnova.

3. novembar. U toku noći naša dva bataljona su se prebacila na liniju Bratač — Kifino Selo — Krekovi — Postoljani. Četvrti bataljon II. Italijanske brigade prebačen je iste noći iz Krekova — Postoljani u Pirin Do, Slabojev Do sa zadatkom da ruši komunikaciju Nevesinje — Ulog. Jedna naša haubica od 105 mm. tukla je neprijateljske položaje oko samog grada.[13] Neprijatelj je bio neaktivan, sem što je tukao naše položaje iz smještajne prostorije artiljerijom.

4. novembar. Raspored Brigade ostao je isti kao i prošlog dana. Neprijatelj iz Nevesinja nije vršio ispade ali je tukao jakom artiljeriskom vatrom naše položaje. Muslimanska milicija iz Gornjeg Polja pokušala je da odbaci naše dijelove iz Postoljana. Jedna četa našeg 3. bataljona protivnapadom je odbila miliciju koja je pobjegla u pravcu Hruške. Tom prilikom zarobljen je jedan milicioner, koji je bio u službi Gestapoa.

5. novembar. Neprijatelj je u toku današnjeg dana bio neaktivan i kao i prošlog dana tukao je artiljerijom

---

[11] Odnosi se na 1. i 2. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/6—8, k. 1143/A: zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944).

[12] Riječ je o 3. i 4. bataljonu (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/6—8, k. 1143/A: zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944).

[13] Vidi knj. 30, dok. br. 65.

naše položaje. Raspored Brigade ostao je isti. Neprijatelj je uzaludno pokušao da stigne do Batkovića.

6. novembar. Jedna grupa četnika jačine oko 80 bandita spustila se je iz Bara u selo Slivlje i opljačkala izvjestan broj stoke i druge hrane. Jedna četa našeg 4. Bataljona je odmah upućena tamo, ali četničke bande su se već bile povukle. Četa se zatim preko Javora vratila u sastav bataljona. Neprijatelj iz Nevesinja nije pravio nikakvih ispada u našem pravcu. Upućena je jedna patrola u pravcu Biograd — Udrežnje radi hvatanja veze sa XIV. Brigadom.

7. novembar. Na sektoru Kalinovika uhvaćen je jedan četnički kurir koji je išao da hvata vezu sa hercegovačkim četnicima u Trebeviću. Neprijatelj iz Nevesinja nije pravio nikakvih ispada u našem pravcu, ali jedna kolona od 300—400 vojnika napala je djelove XIV. Brigade na prostoriji Udrežnje, ali je iste večeri bila prisiljena da se povrati u pravcu Nevesinja.

8. novembar. Neprijatelj koji je u toku prošlih dana dobio iz Mostara jaka pojačanja, napao je sa jakim snagama i uz pomoć artiljerije naše položaje usmjerivši svoj glavni napad na bok našeg 3. Bataljona od pravca Donja Bijeljina.[14] Neprijatelju je mnogo koristila milicija i četničke bande Gornjeg nevesinjskog polja. Jedna kolona jačine oko 600 vojnika napadala je takođe u pravcu Kifinog Sela na naš Treći bataljon. Naš Treći bataljon bio je prisiljen da se povuče, što je ugrozilo bok našeg 4. Bataljona, koji se tada povukao. Poslije desetočasovne borbe neprijatelj je potisnuo naša dva bataljona na liniju Svinjac — Plužine — Krečko Brdo i uspio da ovlada sa linijom Postoljani — Krekovi — Kifino Selo — Bratač.[15] U toku noći naši bataljoni povukli su se na liniju Koleško — Gaj — Knežak. Italijanski 4. Bataljon prebačen je sa prostora Pirin Do u selo Rilje sa zadatkom da ruši komunikaciju Nevesinje — Gacko. Gubitci neprijatelja u ovoj borbi bili su oko 60 mrtvih (među njima dva oficira) i oko 40 ranjenih. Mi smo imali 11 mrtvih (među njima dva vodnika, jedan zamjenik komandira čete i jedan komesar čete) i 18 ranjenih, od kojih tri teže ranjena.

---

[14] Treba: Donja Bijenja.

[15] Taj napad je izvršila Borbena grupa »Bolman«. Bliže o njoj i o toj akciji vidi knj. 30, dok. br. 65, 87 i 102; Arhiv VII, reg. br. 3/7—8, k. 1143/A: zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 9. novembra 1944. godine.

9. novembar. Neprijatelj se zadržao na liniji Kifino Selo — Bratač i utvrđuje se. Nije pravio nikakvih pokreta pa čak nije tukao sa artiljerijom naše položaje. Raspored Brigade bio je sledeći: 2. Bataljon[16] nalazi se u selu Koleško sa dubljim izviđanjem u pravcu neprijatelja. 4. Bataljon smješten je sa dvije čete u selo Gaj — Vjetrača, a sa jednom četom u selo Knežak. 1. i 2. Bataljon nalaze se na sektoru Kalinovik. Izvjestan broj četnika nalazi se u Gornjem nevesinjskom polju i sarađuje sa muslimanskom ustaškom milicijom iz tih sela.

10. novembar. Raspored Brigade ostao je isti. Neprijatelj je bio neaktivan i pljačkao stoku i namještaj u selima Bratač, Kifino Selo i Krekovi.

11. novembar. Neprijatelj je ostao na istoj liniji, na kojoj se utvrđuje, ali nije pravio nikakav pokret. Raspored Brigade je ostao isti. U naš sastav prebačen je i 2. Bataljon (gatački) Komande I. Područja i smešten je na liniji Knežak — Misovnik sa zadatkom zatvaranja ovoga pravca ka Gacku. Takođe je stavljen pod našu komandu i 1. Bataljon (bilećki) Komande I. Područja i postavljen je na liniji Slato — Šipačno, radi zatvaranja pravaca ka Gacku.[17] Jedan italijanski bataljon koji je stavljen pod našu komandu smestio se je u selu Gradini — Lukavica.

12. novembar. Neprijatelj je iz nevesinjskog garnizona krenuo sa oko 500 vojnika i velikom komorom preko Ovčjeg Broda za Bratač i Zalom. Naši dijelovi sa linije Misovnik — Svinjac prešli su odmah u napad i odbacili neprijatelja ponovo nazad za Nevesinje. Istog dana neprijatelj je napustio položaje Kifino Selo — Krekovi — Bratač i sa svim svojim snagama krenuo za Nevesinje. Naš 4. Bataljon goneći neprijatelja upao je u Kifino Selo i Krekove, gde se je i zadržao. 2. Bataljon Komande I. Područja učestvovao je u ovoj borbi i imao je jednog mrtvog. Naš 3. Bataljon krenuo je preko Čaplješnice i Krečkog Brda prema Gornjoj i Donjoj Bijeljini i nije naišao na neprijateljski otpor. Bataljon se smjestio u selu Postoljanima sa dvije čete a sa jednom četom u selo Krekove.[18]

---

[16] Treba: 3. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/8—8, k. 1143/A: zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 9. novembra 1944).

[17] O pomenutim bataljonima Komande 1. područja vidi dok. br. 50.

[18] Vidi zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 13. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/8—8, k. 1143/A).

13. novembar. Raspored Brigade ostao je kao i prošlog dana. Neprijatelj iz Nevesinja tukao je artiljerijom naše položaje. Italijanski bataljon II. Italijanske brigade prebačen je sa prostora Gradina na prostor Misovnik — Knežak sa zadatkom obezbeđenja naše bolnice i komore.

14. novembar. Raspored Brigade ostao je isti. Neprijatelj je bio neaktivan, jedino je izlazio sa manjim dijelovima u najbliža sela oko Nevesinja u cilju pljačke. Tukao je sa artiljerijom naše položaje i tom prilikom lakše je ranjen jedan borac 4. Bataljona. Konjički odred nalazi se na prostoriji Bjelemića i uspješno vrši mobilizaciju.

15. novembar. Oko 10 časova neprijatelj je u jačini od oko 400 vojnika krenuo iz dva pravca prema našim položajima. Jedna neprijateljska kolona krenula je iz Pridvoraca u pravcu Bijenja — Postoljani, a druga preko Batkovića ka Kifinom Selu — Krekovi. Međutim naše snage su odmah prešle u napad i povratile neprijatelja nazad na polazni položaj. Neprijatelj je potpomagao svoju pješadiju sa jakom artiljerijskom i bacačkom vatrom. U naš sastav došla su tri topa od 75 mm., i oni su ovog dana dejstvovali na neprijatelja. Neprijateljski gubitci su nepoznati, dok gubitaka sa naše strane nije bilo.

16. novembar. Raspored Brigade ostao je isti. Neprijatelj je bio potpuno neaktivan, pa čak se nije ni sa artiljerijom pojavljivao.[19] Saveznički avioni su u toku dana bombardovali i mitraljirali grad Nevesinje. Rezultat bombardovanja nije nam poznat. 4. Italijanski bataljon prebačen je sa prostora Gaj — Vjetrača u selo Gornja Bijenja sa zadatkom obezbeđenja desnog boka našeg 3. Bataljona.

17. novembar. Neprijatelj je bio potpuno neaktivan i nije se pojavljivao niti sa artiljerijom.

18. novembar. Raspored Brigade ostao je kao i prošlih dana. Oko 14 časova dva engleska topa postavljeni su kod Kifinog Sela i tukli su njemačke položaje u Nevesinju. Švabe su odmah odgovorile artiljeriskom vatrom na naše položaje i tom prilikom naš 4. Bataljon imao je 3 ranjena.

19. novembar. Neprijatelj je bio potpuno neaktivan. Oko 11 časova četiri savezničkа aviona bacili su bombe na Nevesinje. Rezultat toga bombardovanja je nepoznat.

---

[19] U to vrijeme vršena je smjena između Borbene grupe »Bolman« i 369. puka 369. legionarske divizije (vidi knj. 30, dok. br. 87).

20. novembar. Oko 8 sati četnici i ustaška milicija napadaju iz pravca Crvanj na naše položaje. Poslije kraće borbe neprijatelj je odbačen u Pridvorce i u Nevesinje. Neprijateljski gubitci su nepoznati, a kod nas nije ih bilo.

21. novembar. Raspored Brigade ostao je isti.[20] Neprijatelj nije u toku dana ništa pokušavao.

22. novembar. Stanje kod neprijatelja je bez promjene i nije pravio nikakav ispad u pravcu naših položaja.

23. novembar. Neprijatelj ništa ne pokušava u pravcu naših položaja.

24. novembar. Stanje neprijatelja u Nevesinju je bez promjene i on je bio u toku dana potpuno neaktivan.

25. novembar. Oko 7 sati, koristeći maglu, neprijatelj iz Nevesinja privukao se našim položajima na Drenovik i uspio je odbaciti naše dijelove, koji su se prihvatili na kotu 879, kod crkvice. Jedna četa našeg 3. Bataljona obišla je neprijatelja sa sjevera i izvršila udar u njegov bok. Poslije nekoliko sati borbe neprijatelj je bio prisiljen da se povuče u pravcu Nevesinja. Neprijateljski napad bio je potpomognut sa jakom artiljeriskom vatrom od koje smo imali 6 ranjenika. Gubitci neprijatelja su nepoznati.

Na sektoru Kalinovika jedna četa našeg 1. Bataljona i jedna četa Kalinovačkog odreda napale su jednu četničku bandu jačine od oko 150 boraca na liniji Zalužje — Budanj — Daničići i odbacile je preko Drine. Četnici su imali 3 mrtva a jedan borac iz našeg 1. Bataljona je poginuo. Zaplijenjeni su 3 puške i izvjestan broj municije.

26. novembar. Neprijatelju u toku noći stigla su jaka pojačanja sa jednom kolonom od oko 80 kamiona. U našem pravcu neprijatelj nije pokušavao ništa.

27. novembar. Stanje neprijatelja u Nevesinju povećalo se tako da je njegova jačina oko 2000 vojnika njemačkih.[21] U 8 sati neprijatelj u jačini oko 300 ljudi krenuo je iz Bojišta u pravcu Pridvoraca, gdje je napao djelove XIV. Brigade, koji su se tamo nalazili. Poslije kraće borbe, neprijatelj je zauzeo Pridvorce i odbacio

[20] Vidi zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 20. novembra 1944 (knj. 30, dok. br. 102).

[21] U Nevesinju se u to vrijeme nalazio ojačani 369. puk 369. legionarske divizije (vidi knj. 30, dok. br. 102).

djelove XIV. Brigade u pravcu Veleža.[22] Neprijatelj je zatim krenuo prema Humčani i Donja Bijenja, koje je uspio zaposjesti. Pred mrak neprijatelj je napustio Donju Bijenju, ali se je zadržao u Humčane. Neprijateljski napad u toku dana bio je potpomognut sa jakom artiljeriskom vatrom i jednim tenkom. U toku noći dvije čete našeg 3. Bataljona sa dijelovima 4. Italijanskog bataljona tri puta su napadali na neprijatelja u Humčane, ali nijesu uspjeli da ga protjeraju, pošto se on bio zabarikadirao u kuće, i uporno se branio. Naše jedinice zadržale su se na položaju poviše Donje Bijenje.[23] U tim borbama neprijatelj je imao oko 12 mrtvih, dok je naš 3. Bataljon imao 1 mrtvog i 1 nestalog.

28. novembar. Neprijatelj je rano ujutru napustio Humčane i krenuo u pravcu Pridvoraca, ostavivši nesahranene svoje mrtve. Naš 3. Bataljon je odmah uputio jednu četu u pravcu Hrušte, radi hvatanja veze sa XIV. Brigadom. Pošto se neprijatelj stalno pojačava trupama koje dolaze iz Mostara, i da bismo mogli dejstvovati u pravcu Crne Gore, to je naš 1. Bataljon odmah upućen sa sektora Kalinovik, preko Uloga, za Donju Bijenju.

29. novembar. Neprijateljski garnizon u Nevesinju pojačan je povratkom njegovih jedinica, koje su napadale na XIV. Brigadu u pravcu Zijemnja.[24] U toku dana neprijatelj je bio potpuno neaktivan.

Pošto su dobivena obavještenja da dvije četničke brigade ukupne jačine od oko 200 ljudi su krenule u pravcu Borci za Trešnjevicu, to je polovina Konjičkog odreda upućena za selo Strane sa zadatkom da razbije te bande, ukoliko bi pokušale da se prebace za Zelengoru.

Oko 17 časova stiže naš 1. Bataljon i odmah se smješta u Mijatovci — Krekovi.

30. novembar. Ranom zorom oko 6 časova neprijatelj napada naša krila. Na desnom krilu napada u jačini od oko 500—600 ljudi iz pravca Pridvorci — Donja Bijenja, dok jedna grupa od oko 150 vojnika napada iz Crvnja.[25] Na lijevom krilu neprijatelj u jačini od oko 400 vojnika uspijeva da prođe preko mosta na Ovčijem Brodu. Pošto je uspio da potisne krilo, neprijatelj oko 9 ča-

---

[22] Vidi dok. br. 19.

[23] Vidi zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 27. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/5—8, k. 1143/A).

[24] Naziv za to selo na karti 1 : 100.000 jeste: Zimlje.

[25] Taj napad je izvršio 369. puk 369. legionarske divizije (vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 111).

sova napada takođe na Kifino Selo iz pravca Nevesinja, uz pomoć tenkova i jake artiljeriske vatre. Uspješnom vatrom naše prve baterije neprijatelj prisiljen da se povuče sa tenkovima do sela Batkovića. Oko 10 časova stižu nam tri naša tenka iz Gacka i jedan oklopni automobil.[26] Oni stupaju odmah u borbu, ali su odbijeni od jačih neprijateljskih tenkova i od švapske protivkolske odbrane. Neprijatelj ponovo napada i stiže do Kifinog Sela. Naš jedan tenk je uništen. Naši bataljoni prisiljeni su da se povuku. Na našem lijevom krilu neprijatelj se stalno prebacuje na bok naših dviju četa 4. Bataljona, koje se tamo nalaze i koje s tim su prisiljene da se povlače. Ogorčene borbe vode se čitavo poslije podne i pred mrak situacija je slijedeća: neprijatelj je ovladao linijom Međedari — Kifino Selo — Krekovi, dok se naši bataljoni nalaze na liniji Vranješa — Plužine — Knežak.

GUBITCI:

a. Kod neprijatelja.

Neprijatelj u toku mjes. novembra o.g. imao je 76 mrtvih, 30 zarobljenih i veliki broj ranjenih. Među poginulim neprijateljskim vojnicima nalaze se i dva njemačka oficira. Napominjemo da gornji brojevi su mnogo manji nego u stvarnosti, jer smo naveli samo one koje smo izbrojili.

b. Kod nas.

U toku proteklog mjeseca naša brigada je imala 30 mrtvih (među njima jednog političkog komesara čete i jednog vodnika) i 68 ranjenih, od kojih 28 teže.

ZAPLIJENJENO:

Naša brigada je u toku mjeseca zaplijenila od neprijatelja jedan kamion, 4 puškomitraljeza, jedan teški mitraljez »Breda« sa 500 metaka, 33 puške, 200 granata za njemački laki bacač, 30 granata za italijanski teški bacač, 5.000 metaka za pušku i druge spreme.

IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODIOCA:

Imena njemačkih rukovodioca nisu nam poznata,[27] dok imena četničkih rukovodioca su ista kao i u prošlom mjesecu.

---

[26] Vidi dok. br. 15.

[27] Bliže o tome vidi u navedenom djelu Franca Šramla (str. 91).

IMENA NAŠIH RUKOVODIOCA:

Štab Brigade:

Komandant brigade drug major Andrić Jovan.
Zamj. komandanta brigade major drug Skender Slavo.
Pol. komesar brigade drug Mijović Čedo.
Pomoćnik pol. komesara brigade drug Muminagić Džemal.
V.d. načelnika štaba brigade drug Benić Aleksa.

Štab 1. Bataljona:

Komandant kapetan drug Terzić Milovan.
Zamj. komandanta poručnik drug Govedarica Petar.
Pol. komesar drug Đurica Đorđo.
Pomoćnik pol. komesara drug Gavrilović Anđelko.

Štab 2. Bataljona:

Komandant bataljona poručnik drug Ivković Danilo.
Zamj. komandanta poručnik drug Adžić Dušan.
Politički komesar drug Pedalo Petar.
Pomoćnik pol. komesara drug Pelević Sreten.

Štab 3. Bataljona:

Komandant drug poručnik Šarenac Danilo.
Zamj. komandanta poručnik drug Crnogorac Nemanja.
Politički komesar drug Ivanović Božidar.
Pomoćnik pol. komesara drug Babić Milorad.

Štab 4. Bataljona·

Komandant poručnik drug Ristić Mile.
Zamjenik komandanta drug Slijepčević Dušan.
Politički komesar drug Šarenac Đorđo.
Pomoćnik pol. komesara drug Subotić Obrad.

ZAKLJUCAK:

U toku mjeseca novembra naša je brigada uspješno izvršila svoje zadatke. Razbila je sve pokušaje neprijateljskog garnizona u Nevesinju da prodre na našu oslobođenu teritoriju. Na nevesinjskom i na kalinovačkom sektoru razbila je sve veće grupe četnika i onemogućila da se oni koncentrišu i da vrše mobilizaciju za njihov račun. Pored toga brigada je uspjela da mobiliše 231 borca iz gatačkog, nevesinjskog i osobito kalinovačkog sreza.

Novomobilisani borci stekli su dosta vojničkog iskustva u borbama koje je ova brigada vodila u proteklom mjesecu. Sa steknutim uspjesima moral i borbenost novog ljudstva podigao se na zavidnu visinu.

S obzirom da je brigada povećana sa većim brojem novomobilisanih boraca, kao i zbog godišnjeg doba osjeća se velika potreba u odjevnoj opremi i obući, kao i u automatskom oružju i u puškama. Brigada je snabdjevena sa zadovoljavajućom količinom municije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar, major: **Čedomir Mijović** V.d. načelnika štaba: **Aleksa Benić** V.d. komandanta, major **Slavo Skender**

M. P.

PRILOG:

— Operativne zapovjesti za mjesec novembar 1944 g.
— Pregled brojnog stanja i naoružanja.
— [28]Spisak poginulih podoficira.
— Spisak poginulih boraca.

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 1037
Dana 6-XII- u ____ č.
Trebinje

[28] U originalu je sljedeći dio teksta dopisan mastilom.

BR. 23

UPUTSTVO ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 5. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA O POSTUPKU PRI SAHRANI POGINULIH I UMRLIH PRIPADNIKA NOV I POJ[1]

ŠTAB
III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 154/44.
5. XII. 1944 g.

ŠTABU XXVII. N.O.U. DIVIZIJE

Sahrana poginulih
i umrlih drugova.

U toku ovog oslobodilačkog rata redovno nije bilo mogućnosti da se poginulim ili umrlim drugovima — borcima i starješinama organizuje sahrana sa svim počastima koje se daju pripadniku naše vojske. Međutim, primjećeno je da se i danas, pod mnogo povoljnijim uslovima, ovome ne poklanja potrebna pažnja. U Tuzli je bilo nekoliko slučajeva da je sahranjen neki drug a da njegova jedinica o tome nije znala i da niko od nje nije prisustvovao sahrani. Sličnih slučajeva ima i na terenu.

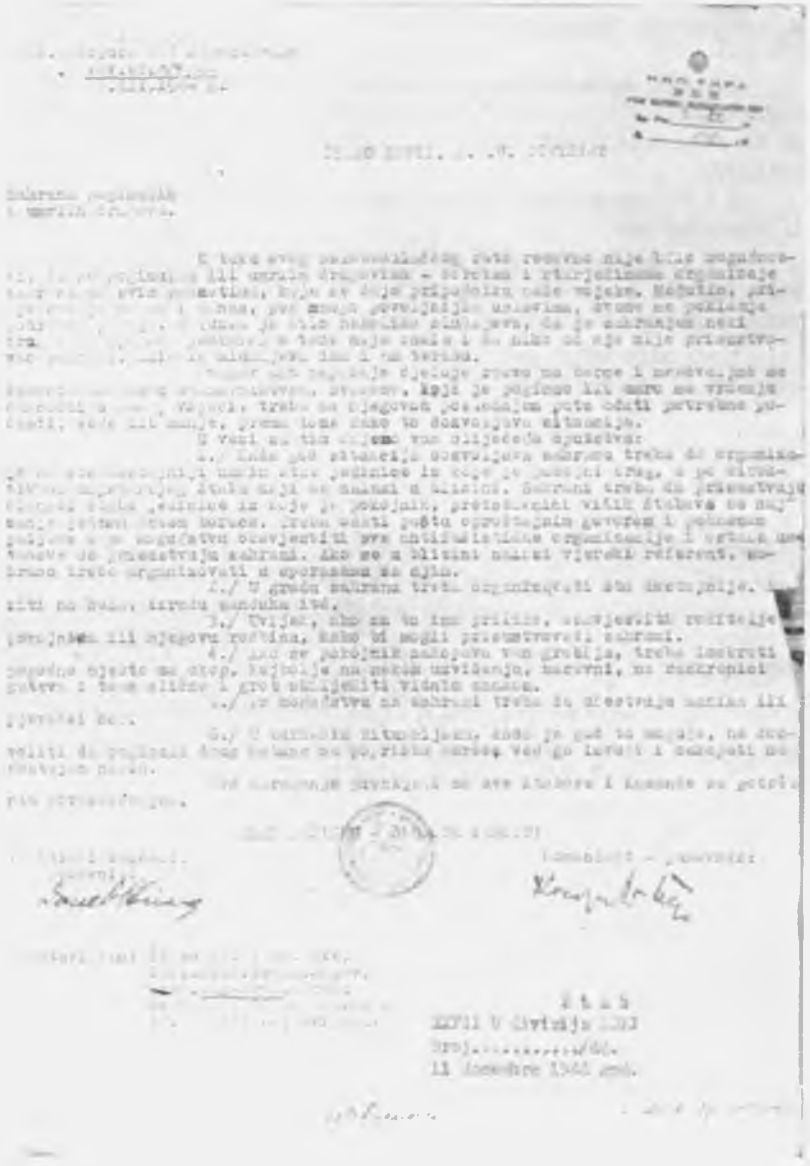
Ovakav akt nepažnje djeluje rđavo na borce i nepovoljno se komentariše među stanovništvom. Svakome, koji je poginuo ili umro na vršenju dužnosti u našoj vojsci, treba na njegovom poslednjem putu odati potrebne počasti, veće ili manje, prema tome kako to dozvoljava situacija.

U vezi sa tim dajemo vam slijedeća uputstva:

1.) Kada god situacija dozvoljava sahranu treba da organizuje na što dostojniji način štab jedinice iz koje je pokojni drug, a po direktivama najstarijeg štaba koji se nalazi u blizini. Sahrani treba da prisustvuju članovi štaba jedinice iz koje je pokojnik, pretstavnici viših štabova sa najmanje jednom četom boraca. Treba odati poštu oproštajnim govorom i počasnom paljbom a po mogućstvu obavjestiti sve antifašističke organizacije i ostale ustanove da prisustvuju sahrani. Ako se u blizini nalazi vjerski referent, sahranu treba organizovati u sporazumu sa njim.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 42—12, k. 1111.



Fotokopija dokumenta br. 23

2.) U gradu sahranu treba organizovati što dostojnije. Paziti na kola, izradu sanduka itd.

3.) Uvijek, ako za to ima prilike, obavjestiti roditelje pokojnika ili njegovu rodbinu, kako bi mogli prisustvovati sahrani.

4.) Ako se pokojnik zakopava van groblja, treba izabrati pogodno mjesto za ukop. Najbolje na nekom uzvišenju, zaravni, na raskrsnici puteva i tome slično i grob obilježiti vidnim znakom.

5.) Po mogućstvu na sahrani treba da učestvuju muzika ili pjevački hor.

6.) U borbenim situacijama, kada je god to moguće, ne dozvoliti da poginuli drug ostane na poprištu borbe, već ga izvući i zakopati na dostojan način.

Ovo naređenje prenijeti na sve štabove i komande sa potrebnim obrazloženjem.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
pukovnik:
Dane Olbina

Komandant — pukovnik:
Kosorić Pero

M. P.

Dostavljeno: Štabu 27. i 38. div.,
Tuzl., Klad., Srebr., Majev.,
Birč., Pos.-Treb. odredu,[2]
Korpusnoj vojnoj oblasti,
17. Majevičkoj brigadi.

ŠTAB
XXVII U. DIVIZIJE NOV
broj ...../44.
11 decembra 1944 god.

Politkomesar: K-dant — ppukovnik

[2] Riječ je o Tuzlanskom, Kladanjskom, Srebreničkom, Majevičkom, Birčanskom i Posavsko-trebavskom NOP odredu.

BR. 24

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 5. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA NEPRIJATELJA U ZAHVATU KOMUNIKACIJE SOKOLAC — VLASENICA[1]

ŠTAB
XXVII U. DIVIZIJE NOVJ
5 decembra 1944 god. u 12 časova

ZAPOVIJEST
(Sekcija Višegrad, Sarajevo, Zvornik 1 : 100.000)

Situacija: Jake njemačke snage i dalje se povlače višegradskim pravcem za Sarajevo. Druge njemačke snage nadiru od Sokoca za Vlasenicu u cilju prihvata njihovih snaga koje se povlače od Ljubovije i Drinjače ka Vlasenici.[2]

Na sektoru Snagovo — Čelopek jedinice XXXVIII divizije vode teške borbe sa neprijateljem koji iz Zvornika hoće da se probije ka Tuzli.[3]

Naš zadatak: Štab Korpusa naredio nam je da orijentišemo glavninu snaga naše divizije na komunikaciju Sokolac — Vlasenica sa zadatkom dočekivanja i uništavanja neprijatelja na toj komunikaciji.

NAREĐUJEMO:

1) XVI brigada: sa glavninom svojih snaga postavlja se po pravcu Zakomo — Gučevo sa zadatkom dejstva na komunikaciji Rogatica — Sokolac. Jedan bataljon postavlja na

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 36—1, k. 1111.

[2] Riječ je o pokretu Borbene grupe »Graf« (zvali su je i »Fichum« — »Fitzthum«). U njenom se sastavu nalazila Borbena grupa »Skenderbeg« i Borbena grupa »Ajzele«. Borbena grupa »Graf« je 2. decembra 1944. dostigla Vlasenicu, a 6. decembra kod Drinjače se spojila sa glavninom 11. vazduhoplovno-poljske divizije, gdje je Borbena grupa »Skenderbeg« ostala na obezbjeđenju Zvornika. Opširnije o tome vidi dok. br. 90; knj. 30, dok. br. 118; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 465—467 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«, dio dnevnika za 6. decembar), reg. br. F-194, sn. br. 1183—1185 i 1199—1200 (izvještaje Grupe armija »F« od 29. novembra 1944) i reg. br. F-195, sn. br. 21, 34, 53 i 83 (izvještaje Grupe armija »F« od 2, 3, 4. i 6. decembra 1944).

[3] Vidi dok. br. 92 i 146.

prostoru Šenkovići sa zadatkom dejstva na cestu preko Kule i Rabra, kao i pritiska na Sokolac. Ovaj bataljon treba da suzbija svaki neprijateljski ispad prema Glasincu u cilju sprečavanja paljevine naših partizanskih sela.

Štab ove brigade kombinovaće udarne grupe i povremeno ih slati na prostor komunikacije Višegrad — Rogatica, u cilju dočekivanja i uništavanja neprijatelja putem zasjeda.

2) XIX brigada: Postavlja se na prostor Mrkalji i na najpovoljnijim položajima dočekuje i uništava neprijatelja koji vrši pokrete od Sokoca ka Vlasenici i obratno. Ova brigada dejstvovaće na komunikaciju od Krama do Han Pijeska.

3) XX brigada: Postavlja se na prostor Sijerci — Margetići — Košutica i dejstvuje na cestu od Vidrića do Žljebova. Zadatak kao XIX brigada. Ova brigada radi efikasnijeg dejstva na komunikaciji prebaciće izvjestan dio snaga sa druge strane (prostor Brejakovići — Tukovi).

4) Napomene:

a) Ovaj štab ujutro se premješta u Sokoloviće (Klečkovac).

Hirurška ekipa tokom današnjeg dana biće u Klečkovcu.

b) Brigade neka izbjegavaju frontalnu borbu s neprijateljem, nego istoga dočekivati putem snažnih zasjeda i prepada na cesti.

c) Gornji raspored izvršiti tokom nastupajuće noći.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — ppukovnik,
Škerović

Komandant — ppukovnik,
Mil. Zekić

M. P.

BR. 25

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 6. DECEMBRA 1944. KOMANDI DRVARSKOG VOJNOG PODRUČJA O DEJSTVIMA U SREDNJOJ BOSNI[1]

ŠTAB
5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Dne 6 decembra 1944 god.

Ratni izvještaj za 4 i
5 decembra 1944 god.

KOMANDI DRVARSKOG PODRUČJA. —

2. XII. na cesti Doboj — Derventa vođena je borba sa njemačkom motorizovanom kolonom koja se je dne 1. XII. o.g. probila od Zavidovića preko Maglaja u Doboj i produžila nadiranje ka Brodu.[2] Nakon višečasovne borbe neprijatelj je bio zaustavljen, razbijen i potisnut natrag ka Doboju, ali dobivši veća pojačanja u tenkovima uspio se je probiti ka Derventi. U ovoj borbi spaljeno je 7 kamiona, 1 luksuzni automobil i 4 motora, dok je veći broj kamiona oštećen. Ubijeno preko 60 Njemaca a među njima i 1 pukovnik. Zapljenjen je 1 top, koji je uništen budući da se nije mogao izvući sa komunikacije, 4 mitraljeza, veći broj pušaka i druge ratne spreme.

3. XII. o.g. kolona od 50 kamiona i tenkova krenula je iz Zenice cestom ka Žepču. Naše snage dočekale su neprijatelja i nakon dvočasovne borbe odbacile ga natrag u Zenicu.[3] Tom prilikom uništena su 3 kamiona, dok ih je nekoliko oštećeno. Ubijeno je preko 30 Njemaca.

Noću 3 na 4. XII. na cesti Sarajevo — Kiseljak snage VII brigade X divizije napale su i potpuno uništile neprijateljsku kolonu od 33 kamiona, koji su bili natovareni municijom, benzinom i automobilskim gumama. Neprijatelj je pružao žilav otpor ali je nakon kraće borbe snažnim jurišem naših boraca bio potpuno razbijen.[4] Na mjestu borbe nađeno 70 mrtvih

[1] Original (umnožen na šapirografu) u Arhivu VII, reg. br. 10—2, k. 458.

[2] Riječ je o borbama koje su toga dana vodile jedinice Srednjobosanske NOU divizije. Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 16. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 7—1, k. 21/A).

[3] Bliže o toj akciji vidi dok. br. 140.

[4] Opširnije o tome vidi dok. br. 120, dio izvještaja za 3. i 4. decembar.

Njemaca, dok su 3 Njemca i 1 talijanski fašista zarobljeni. Svi kamioni su spaljeni. Uništena su 2 topa. Zapljenjen je 1 flak, veći broj pušaka i mitraljeza kao i veća količina municije.

5. XII. o.g. jače njemačke i ustaške snage izvršile istovremeno ispade iz Zenice i Busovače u pravcu Travnika. Nakon 5-časovne borbe neprijatelj je protivnapadom bio na oba pravca razbijen i uz gubitke oko 50 mrtvih i veći broj ranjenih odbačen natrag na polazne položaje. Spaljen je 1 kamion i zapljenjena je izvjesna količina ratnog materijala.[5]

Istog dana pred noć djelovi VIII brigade između željezničke stanice Lašva i Zenice napali su iz zasjede jedan transportni voz u kojemu se je nalazilo 500 do 600 njemačkih vojnika. Neprijateljski transport bio je upušten u zasjedu i tada je na njega otvorena vatra iz 70 automatskih oruđa koja je trajala 20 minuta, nakon čega su naše snage izvršile juriš i skoro potpuno uništile neprijatelja. U ovoj borbi ubijeno je preko 300 njemačkih vojnika i oficira a oko 100 ih je natjerano u r. Bosnu i tu se podavilo. Vrlo mali broj neprijateljskih vojnika uspio se je spasiti bjegstvom. Kompozicija od 16 vagona je uništena.[6]

Od 30. XI. do 5. XII. 1944 god. djelovi snaga ovog korpusa nastavljajući napade na neprijateljski saobraćaj dolinom r. Bosne uništili su 57 kamiona, od čega preko 40 natovarenih ratnim materijalom (municijom, benzinom, automobilskim gumama i drugim), 2 tenka, 4 motora, 1 luksuzni automobil i 1 transportni voz, dok su teže oštetili 40 kamiona. Za isto vrijeme na željezničkoj pruzi Mostar — Sarajevo — Brod dignuto je u vazduh 7 mostova i porušeno 800 m. željezničke pruge. U svim ovim borbama ubijeno je 850, ranjeno preko 900 i zarobljeno 40 njemačkih vojnika, tako da je ukupno za posljednjih 6 dana na liniji Sarajevo — Brod izbačeno iz stroja preko 1700 Njemaca. Među ubijenim nalazi se 1 pukovnik i veći broj oficira. Zapljenjena su 23 mitraljeza, 360 pušaka, 1 flak, veća količina municije i druge ratne spreme.

Napadi na neprijateljski saobraćaj se nastavljaju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Načelnik štaba
p.pukovnik,
Vel. M. Knežević

---

[5] Opširnije o tim borbama, koje su vodile 6. i 11. krajiška brigada 4. NOU divizije, vidi dok. br. 27 i 140.

[6] Bliže o tome vidi dok. br. 140.

BR. 26

IZVJEŠTAJ ŠTABA 39. DIVIZIJE OD 6. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA SEKTORU BANJA LUKA — KOTOR-VAROŠ[1]

ŠTAB 39. DIVIZIJE
V. KORPUSA NOVJ
St. pov. br. 696
6. decembra 1944.

Mjesečni operacijski
izvještaj — dostavlja

ŠTABU V. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE — OP.

Izvještaj o akcijama ove divizije u mjesecu novembru 1944 godine.

1. XI. 1944. **XV KNOU brigada:** jedan bataljon izvršio napad na neprijatelja koji se nalazio u Gor. Šeheru.[2] Neprijateljski gubitci nepoznati. U sukobu patrola ubijen jedan neprijateljski vojnik.[3]

Banjalučki NOP odred sa jednim djelom svojih snaga vodio je borbu sa jednim bataljonom I. Vrbaske četničke brigade u selu Rađićima.[4] Poslije jednočasovne borbe neprijatelj je protjeran u pravcu Kotor-Varoša. Neprijateljski gubitci 2 ranjena.

2. XI. 1944. **XIII KNOU brigada:** jedan bataljon vodio borbu sa ustašama na liniji Bakinci — Cerička Kosa. Neprijatelj odbijen uz nepoznate gubitke.[5] Naši gubitci 1 ranjen.

---

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 46—2, k. 1265.

[2] Taj napad je izvršio 4. bataljon. Bliže o tome vidi izvještaj Štaba 15. krajiške NOU brigade od 1. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 44—3, k. 1270).

[3] Patrola je bila iz 1. bataljona (vidi Arhiv VII, reg. br. 44—3, k. 1270: izvještaj Štaba 15. krajiške NOU brigade od 1. decembra 1944. godine).

[4] Borba je vođena protiv 3. čete 2. bataljona Vrbaske četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12480: izvještaj Vrbaske četničke brigade od 4. novembra 1944).

[5] Tu borbu je vodio 2. bataljon. Bliže o tome vidi knj. 30, dok. br. 124.

XV KNOU brigada: manji dio snaga sukobio se sa neprijateljskim izviđačkim djelovima na rijeci Suturliji.[6] Neprijateljski gubici 1 mrtav i 1 ranjen.

XX KNOU brigada: dva bataljona vodila borbu sa neprijateljem u selu Koturovima, Gornješevcima i Kadinom Jelovcu,[7] koji je krenuo iz Dubice[8] u 3 pravca u jačini 2.500 ustaša. Borba je trajala 9 sati i neprijatelj je povraćen u garnizon uz gubitke od 40 mrtvih.[9] Broj ranjenih nepoznat. 1 neprijateljski vojnik zarobljen. Naši gubitci 1 mrtav. Plijen 3 karabina, 1 puškomitraljez, 2.000 metaka, 20 ručnih bombi.

Podgrmečki NOP odred s jednim djelom snaga u zasjedi kod neprijateljskog uporišta Dubice.[10] Na isto uporište bačeno je 13 granata iz t. bacača. Neprijateljski gubitci nepoznati.

3. XI. 1944. **Podgrmečki NOP odred** manjim djelom snaga dočekao 60 četnika koji su krenuli prema Čađavici. Nakon kraće borbe neprijatelj je vraćen uz nepoznate gubitke. Naši gubitci 2 ranjena.[11]

4. XI. 1944. **Podgrmečki NOP odred** sa djelovima svojih snaga u zasjedi prema neprijateljskim uporištima Perušića Zidu,[12] Ozoci[13] i Blatnoj. Neprijatelj je naišao na zasjedu u jačini od 80 vojnika »Tigar« divizije.[14] Neprijateljski gubitci 3 mrtva i 7 ranjenih. Naši gubitci 1 ranjen. Plijen 2 puške i 65 metaka.

Minerska grupa na pruzi Otoka — Krupa potrgala prugu na 20 mjesta, uništeno 240 metara pruge (40 šina).

---

[6] Odnosi se na dejstva 4. bataljona (vidi Arhiv VII, reg. br. 44—3, k. 1270: izvještaj Štaba 15. krajiške NOU brigade od 1. decembra 1944).

[7] Na karti 1 : 100.000 piše: Jelovac.

[8] To jest: Bosanske Dubice.

[9] Tu borbu je vodio 2. i 3. bataljon 20. krajiške NOU brigade (vidi knj. 30, dok. br. 129).

[10] Odnosi se na Rudice (vidi dok. br. 19).

[11] Opširnije o dejstvima pomenutog odreda u novembru vidi dok. br. 19.

[12] i [13] Mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[14] Tako su zvali njemačku 373. legionarsku diviziju.

Zmijanjski NOP odred prilikom prebacivanja svojih snaga iz Krupe u selo Dobrnju zarobio 5 četnika. Plijen 5 pušaka i 175 metaka.

Mrkonjićki NOP odred: manji dio snaga sukobio se sa 2 četničke čete u s. D. Dubici.[15] Poslije trosatne borbe neprijatelj je protjeran u pravcu Manjače. Neprijateljski gubitci nepoznati.

Banjalučki NOP odred: udarna grupa vodila borbu sa četnicima jačine 60 vojnika u selu Vlatkovićima.[16] Isti su poslije kraće borbe razbijeni uz nepoznate gubitke.

5. XI. 1944. **XV KNOU brigada:** neprijatelj je jačine jedne satnije napravio ispad u pravcu Bukvaluka gdje je držao položaj jedan bataljon.[17] Neprijatelj je odbijen uz gubitke 25 mrtvih i 15 ranjenih. Naši gubitci 1 mrtav, 5 ranjenih i 1 nestao.

6. XI. 1944. **XIII KNOU brigada:** jedan bataljon vodio borbu sa neprijateljem koji je nadirao na njihove položaje (s. Prijakovci).[18] Neprijatelj je odbijen uz gubitke 6 mrtvih, 9 ranjenih.

XV KNOU brigada: izviđačka grupa vodila borbu sa četnicima s druge strane Vrbasa. Neprijateljski gubitci 4 mrtva i 1 ranjen. Naši gubitci 1 ranjen.

Zmijanjski NOP odred sa svojim snagama vršio pretres od Grabavca do Dubice. Zarobljen 1 četnik. Plijen 1 puška i 40 metaka.

Mrkonjićki NOP odred: izviđačka grupa sukobila se je sa jednom četničkom četom u s. Dubici. Neprijatelj je protjeran u pravcu Lokvara.

---

[15] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Postoji predio Dubica, istočno od Ključa.

[16] Komanda Vrbaske četničke brigade je 4. novembra 1944. naredila da njene jedinice napadnu Banjalučki NOP odred na tome sektoru (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12483).

[17] Bliže o tome i o dejstvima pomenute brigade u novembru vidi Arhiv VII, reg. br. 44—3, k. 1270: izvještaj njenog štaba od 1. decembra 1944. godine.

[18] Bliže o tome i o dejstvima te brigade u novembru vidi knj. 30, dok. br. 124.

7. XI. 1944. **XV KNOU brigada.** Neprijatelj jačine 3 satnije napao je djelove snaga brigade na položaju k. 420. Poslije ogorčene borbe od 14 sati neprijatelj je odbačen na polazne položaje. Neprijateljski gubitci 19 mrtvih i 15 ranjenih. Naši gubitci 1 mrtav i 8 ranjenih. Plijen 1 puška, cjev od »šarca«, 2 bombe i 150 metaka.

Podgrmečki NOP odred: jedan dio snaga odreda u zasjedi između Novoga i Rudica na koju je naišla neprijateljska desetina na koju je otvorena vatra. Neprijatelj je intervenisao od Novog u jačini oko 150 vojnika i od Rudica od jedne satnije pomješano od ustaša i četnika. Borba je trajala nepuna 2 sata i neprijatelj je vraćen u uporišta uz gubitke 12 mrtvih ustaša i 8 ranjenih. Naši gubitci 1 mrtav. Plijen 1 puškomitraljez, 2 puške i 150 metaka.

Banjalučki NOP odred: jedan dio snaga vodio borbu sa ustašama i četnicima jačine 80 vojnika u selu Bregovima.[19] Poslije 2-časovne borbe neprijatelj je protjeran u pravcu Kotor-Varoša. Neprijateljski gubitci 2 ranjena.

8. XI. 1944. **Drvarski NOP odred:** neprijatelj je od Bihaća prema Ripču krenuo sa 3 tenka, 2 oklopna kola, 4 blindirana kamiona i kolonom pješadije od 150 vojnika.[20] Jedan bataljon dočekao je neprijatelja i vratio ga na polazne položaje uz nepoznate gubitke. Neprijateljski kamion naišao je na našu nagaznu minu i odletio je u zrak.

9. XI. 1944. **Podgrmečki NOP odred:** na pruzi između Otoke i Krupe mineri potrgali 360 metara pruge. Istog dana voz iz Krupe naišao je na minu, uništen je 1 vagon sa materijalom.

Mrkonjićki NOP odred. Izviđačka grupa u Gor. Ratkovu zarobila 3 četnika. Plijen 2 puške i 40 metaka.

10. XI. 1944. **XX KNOU brigada.** Manji dio snaga dočekao neprijateljsku patrolu jačine 40 Čerke-

[19] Na karti 1 : 100.000 to mjesto se naziva Brijegovi.

[20] Na sektoru Bihać — Ripač u to vrijeme su se nalazili dijelovi njemačke 373. legionarske divizije »Tigar« (vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 203, 204 i 205).

za[21] u s. Mašićima. Neprijatelj je povraćen uz gubitke od 2 mrtva. Izviđačka četa dočekala iz zasjede ustaške svatove iz Volinje. Neprijateljski gubitci 3 mrtva i 8 ranjenih.

11. XI. 1944. **XV KNOU brigada.** Vodila se borba između izviđačkih djelova s obe strane. Neprijateljski gubitci 3 mrtva i 1 ranjen. Plijen 700 metaka.

Zmijanjski NOP odred vodio borbu sa ustašama na Grabovnici.[22] Neprijateljski gubitci 1 mrtav ustaša i 3 ranjena.

Banjalučki NOP odred vodio borbu sa četnicima jačine 80 vojnika u s. Bregovima. Neprijatelj je odmah razbijen uz gubitke 3 ranjena.

12. XI. 1944. **Podgrmečki NOP odred.** Između Rudica i Novoga naišao je voz na minu. Uništena 2 vagona. Također na cesti između Rudica i Novoga naišao na jedna kola sa 5 vojnika na minu. Svih 5 vojnika su teško ranjena.

13. XI. 1944. **XIII KNOU brigada** sa dva bataljona vršila čišćenje Manjače. Ubijen 1 četnik. Plijen 1 teški mitraljez »Breda« i 60 metaka.

XV KNOU brigada: sukob između izviđačkih djelova. Neprijateljski gubitci 2 mrtva i 1 ranjen. Plijen 800 metaka.

XX KNOU brigada. Jedan bataljon otvorio je vatru na neprijatelja na Volinjskom mostu. Neprijateljski gubitci nepoznati.

14. XI. 1944. **XX KNOU brigada.** Jedan bataljon sa grupom minera porušio bunkere na Paukovića Brdu[23] i u selu Ravnicama kao i 2 zgrade, koje su neprijatelju služile kao uporište. Izviđačka četa kod B. Kostajnice dočekala je neprijatelja koji je pošao u selo radi pljačke. Isti je povraćen nazad uz gubitke 2 mrtva.

Drvarski NOP odred. Manji dio snaga vodio borbu sa četničkom grupom u s. Kestenovcu. Neprijateljski gubitci nepoznati.

---

[21] Pripadali su 1. kozačkoj (konjičkoj) diviziji (vidi knj. 30, dok. br. 129).

[22] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se, vjerovatno, na predio Grabavac.

[23] Nije označeno na karti 1 : 100.000.

Zmijanjski NOP odred sa manjim dijelom snaga vršio pretres s. Dobrnje. Zarobljen 1 četnik. Plijen 2 puške i 70 metaka.

Banjalučki NOP odred. Udarna grupa odreda vodila borbu sa četnicima jačine 80 vojnika u s. Vlatkovićima. Neprijateljski gubitci 2 ranjena i 1 zarobljen.

15. XI. 1944. **XX KNOU brigada.** Sa manjim snagama dočekala je neprijatelja jačine 70 vojnika. Neprijateljski gubitci 7 mrtvih i 4 ranjena. Istog dana snage jednog bataljona u s. Mašićima bile su u zasjedi. Neprijatelj je o istoj obavješten i sa snagama oko 50 Čerkeza obišao i napao s leđa. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši gubitci 1 mrtav. Sa drugim dijelom snaga vršen je demonstrativan napad na Kulsko brdo[24] prema B. Novom. Neprijateljski gubitci nepoznati.

Naveče je vršen napad na neprijateljsko uporište Ravnice. Akcija nije uspjela uslijed nedovoljnog pripremanja akcije i zakašnjenja I bataljona. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši gubitci 1 ranjen.

Banjalučki NOP odred sa svojim snagama vodio borbu sa četnicima u s. Bočcu i Aginu Selu.[25] Neprijatelj je razbijen uz gubitke 9 mrtvih i 5 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijen 6 pušaka i 120 metaka.

16. XI. 1944. **XX KNOU brigada.** Sa dva bataljona vršen napad na neprijateljsko uporište Ravnice. Sa ostala 2 bataljona vršen demonstrativni napad na Dobrljin i Kulsko brdo. Akcija nije uspjela radi utvrđenog uporišta a i sam neprijatelj bio je upoznat sa napadom. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši gubitci 1 mrtav i 21 ranjen.

Podgrmečki NOP odred. Jedan bataljon u zasjedi između Krupe i Perušića Zida. Neprijatelj je krenuo iz Krupe u jačini od 1 sat-

---

[24] Nije označeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno je riječ o predjelu Kuli, sjeveroistočno od Bosanskog Novog.

[25] Borba je vođena protiv pripadnika Vrbaske četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12500: izvještaj komande četničke Vrbaske brigade od 17. novembra 1944).

nije. Otvorena je vatra na kolonu. Neprijatelj je intervenisao sa Perušića Zida. Borba je trajala 3 sata. Neprijatelj je odbijen uz gubitke od 14 mrtvih i 8 ranjenih. Naši gubitci 3 mrtva. Između Rudica i Novoga potrgano 360 metara pruge.

Zmijanjski NOP odred sa manjim snagama vršio pretres Vilusa i Radmanića. Zarobljen je 1 četnik i 2 se predala. Plijen 3 puške i 90 metaka.

17. XI. 1944. **XV KNOU brigada.** Neprijatelj je pokušao napasti predstražarski položaj ali mu nije uspjelo i odmah se povukao uz gubitke 1 mrtav.

Podgrmečki NOP odred. Manje snage u zasjedi prema Rudicama, na iste je naišla jedna ustaška satnija u jačini od 150 vojnika. Neprijatelj je vraćen nazad uz gubitke od 12 ranjenih. Naišao voz između Novog i Rudica. Uništen 1 vagon. Na istoj cesti naišao je 1 kamion sa vojskom na minu. Kamion je uništen. Gubitci nepoznati. Zatim su također na cesti naišla jedna kola sa 4 ustaše na minu i sve je skupa odletilo u zrak.

Mrkonjićki NOP odred. Iz zasjede u Jasenovim potocima ubijen 1 četnik.

18. XI. 1944. **XX KNOU brigada.** Sa jednim bataljonom vršen je pritisak na neprijateljsko uporište Ravnice. Neprijateljski gubici 5 mrtvih i 16 ranjenih. Naši gubitci 1 ranjen. Neprijatelj je bio prisiljen da napusti Ravnice.

19. XI. 1944. **XX KNOU brigada.** Neprijatelj jačine 120 Čerkeza krenuo prema s. Mašićima i Bereku. 1 bataljon ih je dočekao i vratio nazad. Neprijateljski gubici 4 mrtva i 3 ranjena. Plijen 500 metaka. Sa jednim bataljonom vršen pritisak na Dobrljin, a sa drugim snagama uz pomoć minera vršilo se rušenje neprijateljskog uporišta Ravnice. Izviđačka četa dočekala je neprijatelja iz zasjede na Paukovića Brdu. Neprijatelj je odbijen uz nepoznate gubitke. Naši gubitci 4 ranjena.

Podgrmečki NOP odred. Jedan bataljon na položaju prema neprijateljskim uporištima Rudice, Čilića Brdo[26] zarobio 18 četnika. Plijen jedan »šarac«, 13 pušaka i 960 metaka.

Drvarski NOP odred. Sa manjim djelom snaga postavio zasjedu na komunikaciji Lapac — Bihać. Neprijatelj je naišao na kolonu od 30 kamiona i 3 tenka. Kolona je napadnuta ali uslijed intervencije tenkova nije bilo uspjeha. Neprijateljski gubitci nepoznati.

20. XI. 1944. **XIII KNOU brigada.** Neprijatelj je vršio ispade na više mjesta u pravcu položaja brigade. Odbijen uz gubitke 4 mrtva, 1 ranjen.

XX KNOU brigada. Jedan bataljon dočekao neprijatelja u s. Mašićima, koji je kretao iz Topole u jačini od 120 Čerkeza. Neprijatelj je povraćen uz gubitke 1 mrtav i 2 ranjena. Naši gubitci 1 lakše ranjen. Plijen 2 puške, 1 strojnica, 3 bombe i 250 metaka. Sa drugim djelom snaga ugrožavana je komunikacija B. Novi — Kostajnica, i na taj način ispomagale se snage IV. Korpusa.

21. XI. 1944. **XIII KNOU brigada.** Jedan bataljon u pokretu sudario se sa grupom četnika kod s. Vagana. Isti su rastjerani uz nepoznate gubitke.

Podgrmečki NOP odred. Neprijatelj je krenuo iz B. Novog i Krupe u pravcu slobodne teritorije, a u jačini od 3 satnije s namjerom da pljačka. Snage ovog odreda su iste dočekale i vratile nazad, uz gubitke 1 mrtav i 3 zarobljena neprijateljska vojnika. Plijen 5 pušaka i 300 metaka. Istoga dana su uhvaćena 2 četnika sa 2 karabina i 140 metaka. Mineri potrgali 180 metara pruge.

Drvarski NOP odred. Diverzantska grupa postavila 2 nagazne mine na komunikaciji Lapac — Bihać, koje su uništile 2 neprijateljska kamiona.

Zmijanjski NOP odred. Izviđačka patrola ubila 1 četnika u Surjanu. Plijen 1 puška i 45 metaka.

---

[26] Nije označeno na karti 1 : 100.000.

22. XI. 1944. **XIII KNOU brigada.** Izviđačka grupa u s. Debeljacima napala grupu domobrana. Ubijena 3, ranjena 2 i zarobljena 2 domobrana. Plijen 3 puške i 45 metaka.

XV KNOU brigada. Neprijatelj napao na predstražarske djelove.[27] Odbijen uz gubitke 1 mrtav, 2 ranjena. Plijen 1 puška i 50 metaka.

Podgrmečki NOP odred. Sa manjim djelovima snaga iz zasjede kod Perišića Zida dočekao jedan neprijateljski kamion. Ubijena 2 neprijateljska vojnika. Plijen 2 puške, 150 metaka. Naišao 1 voz na minu. Uništen jedan vagon.

23. XI. 1944. **XIII KNOU brigada.** Jedan bataljon vodio borbu sa ustašama, koji su napravili ispad iz Kotor Varoša. Neprijateljski gubitci 1 mrtav i 3 ranjena. Naši gubitci 1 ranjen i 1 prebjegao neprijatelju. Izgubljen 1 puškomitraljez. Izviđačka četa vodila borbu sa četnicima na prostoriji s. Jagare.[28] Ranjena 2 četnika, 1 naš ranjen.

XV KNOU brigada. Izviđačka četa zarobila 3 četnika. Plijen 3 puške i 200 metaka.

24. XI. 1944. **XIII KNOU brigada.** Sa dva bataljona vršen pretres prostorije Jagare — Kremenovac[29] — Bastahi — Ljubačevo — Memići i naišli na jake četničke snage (oko 1200), borba je trajala 8 časova.[30] Neprijatelj je razbijen uz gubitke 35 mrtvih, broj ranjenih nepoznat, 2 zarobljena i oko 30 natjerano u rijeku Vrbas. Naši gubitci 1 mrtav, 2 ranjena i 6 nestalih. Plijen 4 puške i 200 metaka. Sa drugim djelom snaga sukobile su se dve četničke čete. Ubijeno 4, zarobljeno 2 i broj ranjenih nepo-

---

[27] Napad je izvršen na predstražu 3. bataljona (vidi Arhiv VII, reg. br. 44—3, k. 1270: izvještaj Štaba 15. krajiške NOU brigade od 1. decembra 1944).

[28] Ta borba je vođena protiv četnika Vrbaske brigade. Bliže o tome vidi izvještaj Srednjobosanskog četničkog korpusa od 28. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12550).

[29] Treba: Karanovac.

[30] Prema izvještaju Srednjobosanskog četničkog korpusa od 28. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12550) tu borbu su vodili 3. brigada četničkog Bosanskog krajiškog korpusa i dijelovi Vrbaske četničke brigade. Bliže o tome vidi knj. 30, dok. br. 124.

znat. Naši gubitci 1 mrtav i 1 nestao. Plijen 2 puške i 60 metaka.

XX KNOU brigada. Jedan dio snaga vodio je borbu sa neprijateljem jačine 250 Čerkeza i ustaša koji su nadirali na oslobođenu teritoriju sa namjerom da pljačkaju. Neprijatelj je povraćen uz gubitke 16 mrtvih i 7 ranjenih. Naši gubitci 4 ranjena.

25. XI. 1944. **XX KNOU brigada.** Sa jednim djelom snaga vršen pritisak na neprijateljsko uporište Dobrljin.

Mrkonjićki NOP odred. Jedna manja grupa išla u akciju prema Podrašnici. Ubijen 1 četnik i 2 ranjena. Plijen 1 puška i 200 metaka.

Podgrmečki NOP odred. Patrola uhvatila 1 četnika. Plijen 1 puška, 1 »šarac« i 90 metaka.

26. XI. 1944. **XIII KNOU brigada.** Jedan dio snaga naišao na grupu četnika kod Vrbasa, koji su se splavom prebacili preko vode. Ubijeno 9, ranjen 1 i zarobljena 2 četnika, sem toga u Vrbas natjeran četnički pop Đorđo Kaluđer sa pratnjom od 5 ljudi. Također i ostali djelovi brigade naišli su na manje grupe četnika. Naši gubitci 1 ranjen. Plijen 1 pištolj.

XX KNOU brigada. Sa jednim djelom snaga kod Volinjskog mosta na cesti uništila 2 kamiona. Neprijateljski gubitci 12 mrtvih Njemaca.

27. XI. 1944. **XX KNOU brigada.** Sa djelom snaga uništila skelu na rijeci Uni, koja je služila neprijatelju za prebacivanje trupa.

29. XI. 1944. **Zmijanjski NOP odred.** Uhvaćeno 6 četnika. Plijen 1 puška i 2000 metaka.

Podgrmečki NOP odred. Manji dio snaga odbio neprijatelja jačine 60 vojnika koji je pošao u pljačku iz Rudica prema Čađavici.

30. XI. 1944. **XV KNOU brigada.** Sa jednim bataljonom vršeno nasilno izviđanje Rudnika i Rakovačkih Bara. Ubijena 2 i zarobljena 2 neprijateljska vojnika. Plijen 3 puške.

Zmijanjski NOP odred. Prilikom pokreta iz Rekovice u Dujakovce zarobio 2 četnika. Plijen 2 puške, 2 bombe i 75 metaka.

Jedinice ove divizije u toku mjeseca novembra imale su:

I. **Gubitci:**	1. *Neprijateljski:*	ubijeno	266
		ranjeno	168
		zarobljeno	118
		dobrovoljno prešlo na našu stranu	4
		Ukupno	556
	2. *Vlastiti* a) u ljudstvu:	poginulo	10
		ranjeno	61
		nestalo	9
	b) nestao 1 puškomitraljez		
II. **Plijen:**	1. *Oružje:*	pušaka	95
		teš. mitraljeza	1
		puškomitraljeza	2
		»Šarac«	2
		strojnica	1
	2. *Municija:*	puščana	8690
		bombi	29
	3. *Oprema:*	opasača	9
		fišeklija	16
		ćebad	9
		nišan. sprava za top	1
		kazana	2
	4. *Ostalo:*	konji	8
III. **Uništeno:**		kamiona	7
		mostova	4
		skela	1
		vagona	5
		bunkera	23
		zidane kuće (utvrđene)	2
IV. **Oštećeno:**		željez. pruge	1140 m.

V. **Raspored jedinica:**

Štab divizije Gor. Pervan (Kosići).

Štab XIII KNOU brigade nalazi se u s. Mehovcima. Sa 3 bataljona na prostoriji s. Bal-

te — G. Lipovac — Podosoje[31] sa zadatkom razbijanja četnika i milicije oko Kotor-Varoša i sprečavanje prebacivanja četnika preko r. Vrbasa.

XV KNOU brigada. Štab brigade u s. Marjancima. Sa svojim snagama na prostoriji djelom Krčmarica — Han Kola sa zadatkom zatvaranja komunikacije Banja Luka — Han Kola i sprečavanja prebacivanja bande preko r. Vrbasa. Sa drugim djelom na prostoriji s. Podkućnice sa zadatkom zatvaranja pravca Banja Luka — Bronz. Majdan. Djelom u s. Orlovac sa zadatkom zatvaranja pravca Banja Luka — Ivanjska. Djelom u s. Jeliku sa zadatkom kontrole pravca Banja Luka — B. Gradiška.[32]

XX KNOU brigada. Štab brigade u s. Pruscima (Majkić). Jednim djelom snaga u s. Brekinji sa zadatkom sprečavanja ispada neprijatelja i kontrole komunikacije Hr. Dubica — Hr. Kostajnica. Djelom snaga u s. M. Žuljevici sa zadatkom zatvaranja pravca B. Novi — Prijedor. Djelom u s. Kuljanima sa zadatkom kontrole komunikacije B. Novi — Sunja. Jedan dio snaga u s. Vodičevu kao brigadna rezerva.[33]

Podgrmečki NOP odred. Štab odreda u s. M. Dubovik. Jedan dio snaga zatvara pravac Prijedor — B. Novi — Suhača i kontroliše uporišta Rudice, Blatnu i Bair. Drugi dio snaga kontroliše komunikaciju Krupa — Bihać i zatvara pravac B. Krupa — Petrovac i B. Krupa — s. Jasenica.

---

[31] Prema izvještaju 13. krajiške NOU brigade od 23. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 29—4, k. 1281) njen 1. bataljon se 30. novembra nalazio na prostoriji s. Balte, 2. bataljon u s. Jasiku, 3. bataljon na prostoriji Skender-Vakuf — Bokani, 4. bataljon na maršu pravcem Trijebovo — Kopljevići prema Skender-Vakufu.

[32] Tridesetog novembra se 1. bataljon 15. krajiške NOU brigade nalazio na položaju Krčmarice — Han-Kola, 2. bataljon kod s. Potkućnice, 3. bataljon u s. Jeliku, 4. bataljon na položajima Orlovac — Ojdanići (vidi Arhiv VII, reg. br. 44—3, k. 1270: izvještaj Štaba 15. krajiške NOU brigade od 1. decembra 1944).

[33] Prema izvještaju 20. krajiške NOU brigade od 23. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10—1, k. 1282) njen 1. bataljon se nalazio u s. Ramići, 2. bataljon kod Bos. Novog, 3. bataljon između Dobrljina i Kostajnice, 4. bataljon na prostoriji Brekinja — Pobrđane — Kijevci.

Zmijanjski NOP odred. Sa svojim snagama na prostoriji Dujakovci — Lokvare sa zadatkom razbijanja četnika.

Drvarski NOP odred. Jedan dio snaga na Hrgaru selu sa zadatkom zatvaranja pravca Bihać — Ripač. Jedan dio snaga na komunikaciji Bihać — Lapac, u s. Buševići, sa zadatkom kontrole navedenog pravca. Jedan dio kontroliše komunikaciju Bihać — Krupa i zatvara pravac Grabež — Bihać.

Mrkonjićki NOP odred. Sa glavnim snagama u Gor. Ratkovcu sa zadatkom razbijanja četnika a manji dio snaga nalazi se na želj. stanici Mlinište.

Banjalučki NOP odred. Nalazio se je od 15 o.mj. u selu Bočcu sa zadatkom razbijanja četnika.

VI. **Zaključci:** U mjesecu novembru nisu vođene diviziske akcije u kojima bi učestvovala glavnina snaga divizije. Svaka jedinica djelovala je na određenom terenu i sa određenim zadatcima, što je omogućilo izvođenje širih i korisnijih akcija.

Glavnina snaga upotrebljena je na zatvaranje pravca na oslobođenu teritoriju iz neprijateljskih garnizona: B. Novi — Dobrljin — Kostajnica — Dubica — Gradiška — Banja Luka (sa jedinicama XX i XV brigade), dok je jedna brigada sa tri odreda upotrebljena za razbijanje i uništavanje četničkih grupa u Centralnoj Bosni i Manjači.

Prve dvije brigade (XV i XX) su jedinice u kojima se uglavnom radilo na organizacionom sređivanju i popuni sa ljudstvom i komandnim kadrom, koja je nedostajala i u jednoj i u drugoj brigadi.

XV brigada postavljena je na najpovoljnije položaje za sprječavanje neprijateljskog ispada iz Banje Luke ka oslobođenoj teritoriji, i da sa svojim djelovima vrši pritisak i upade u grad sa ciljem uznemiravanja i ometanja neprijatelja u gradu, kao i izviditi stanje i sistem neprijateljske odbrane grada.

Neprijateljske snage u tom sektoru su bile uglavnom neaktivne i svele se na defan-

zivnu odbranu samoga grada, izuzimajući ispade prema oslobođenoj teritoriji sa manjim snagama, koji su uvjek odbijani i povraćeni na polazne položaje.

XX brigada po dosadašnjem rasporedu drži odbranbene položaje prema oslobođenoj teritoriji i tako postavljena na dosta široku prostoriju nije pokazala nikakve vidne rezultate u aktivnosti svojih jedinica.

Za obe ove brigade (XV i XX) nameće se kao nužno, zbog novomobilisanog ljudstva i neučestvovanja u težim akcijama, uvođenje jedinica u što češće akcije gdje bi se jedinice vojnički osposobile i stekle potrebno borbeno iskustvo.

XIII brigada iako ima dosta iskustva u borbi sa četnicima, još uvjek u akcijama pokazuju se vidni nedostaci, što se naročito moglo uočiti u zadnjim akcijama koje je vodila sa četnicima u C. Bosni. U toj akciji, iako su postojali objektivni uslovi da se četnicima zadaju osjetni gubitci, četnici su se zbog izvjesnih propusta štaba (slabe pripreme i ob. službe) uspjeli povući i probiti bez onih gubitaka kakve su trebali imati u toj akciji. Glavni razlog potpunog neuspjeha bio je u tome, što je štab brigade radi netačnih obavještenja uputio svoju glavninu snaga na prostoriju gdje je manje bilo četnika nego što je to predviđeno, a na prostoriju gdje je bila četnička glavnina upućene su manje snage i tako je četnicima sa svojom glavninom omogućeno probijanje i bjegstvo bez velikih gubitaka.[34]

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik Vojo Stupar s.r.	Načelnik štaba major	Komandant, ppukovnik: službeno otsutan
	(M. P.)	
Da je prepis vjeran originalu		o v j e r a v a Načelnik štaba ppukovnik **Jovo Pavić**
	M. P.	

[34] Vidi dok. br. 116.

BR. 27

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. KRAJIŠKE BRIGADE OD 6. DECEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O AKCIJI KOD BUSOVAČE[1]

ŠTAB
XI. KRAJIŠKE BRIGADE
IV. DIVIZIJE NOVJ
Br. 632
6. XII. 1944 g.

Predmet: Izveštaj o akciji kod Kupresa na 5. o.mj. dostavlja

ŠTABU IV NOU DIVIZIJE

5. XII. o.g. u 7 sati izjutra neprijatelj je napao položaj druge čete I bataljona jačine jedne satnije. Četa je primila borbu, ostavivši jedan vod u rezervi. U toku same borbe neprijatelj je izvršio manevar sa dvije grupe od po prilici 25 ljudi sa petokrakim zvijezdama na kapama, predvođen jednim vojnikom, koji je prije izvjesnog vremena dezertirao iz iste čete koja je napadnuta i otišao neprijatelju u Busovaču. Jedna od tih neprijateljskih grupa uspjela je da zaobiđe od sela Kupresa i napadne s leđa vod, koji je bio u rezervi. Po izvršenom napadu neprijatelja naš je vod bio odbačen sa tog položaja, tako da se je neprijatelj našao za leđima ostalim snagama koje su vodile borbu. Intervencijom ostalih snaga našeg I bataljona neprijatelj je odbačen sa položaja nazad u Busovaču. Neprijatelj je bio u jačini od oko 180 vojnika, i to ustaše i Njemci.

U isto vrijeme jedna naša zasjeda, koja je postavljena između želj. stanice i Ciglane na cesti, prema selu Busovača, napala je puškomitraljeskom vatrom jedan luksuzni i jedan teretni auto, koji su sretnuvši se na cesti stali. Oštećen je luksuzni auto.

U toku ovih borbi imali smo 1 mrtvog i 8 ranjenih drugova. Neprijatelj je imao 24 mrtva i 14 ranjenih.[2]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 34—2, k. 769/A.

[2] Vidi dok. br. 25.

U ovoj borbi izgubljen 1 mali talijanski bacač i 5 karabina.

U OVOJ BORBI NAŠE SNAGE IMALE SU:

I. **Gubitci:**

a) neprijateljskih 24 mrtva
14 ranjenih
U k u p n o: 38 izbačenih iz stroja. —

b) vlastiti 1 mrtav
8 ranjenih.

II. **Uništeno:** 1 luksuzni auto.

III. **Ostalo:** U ovoj borbi izgubljen je 1 mali bacač i 5 karabina.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major,
J.[3] **B. Marjanović**

M. P.

Komandant — major,
Mićo[4]

[3] Joca
[4] Kolundžija

BR. 28

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 7. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O STANJU SLUŽBE VEZE[1]

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Br. 1616
dne 7. XII. 1944. g.

ŠTABU V. KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE,

Položaj.

Mjesečni izvještaj o
službi veze — dostavlja.

Jedinice ove divizije u vremenu od 1. XI. — 30. XI. 1944. godine u pogledu službe veze imale su slijedeće:

1. — **Pregled veze:** Štab ove divizije nalazio se u selu Putičevu do 13. XI., a od 13. XI. do 30. XI. u selu Vitezu.

a.) Veza između Štaba divizije i Štaba V. Korpusa: Radio veza bila je neprekidna cijelog mjeseca. Telefonska veza bila je cijelog mjeseca sem 13. XI. uslijed pokreta ovoga štaba. Kurirska veza bila je stalna.

b.) Veze između ovog štaba i brigada i ostalih potčinjenih jedinica:

Sa VI brigadom radiotelegrafska veza bila je cijelog mjeseca. Telefonska veza cijelog mjeseca sem 13. XI. radi pokreta ovoga štaba. Kurirska veza bila je stalna.

c.) veza sa VIII. brigadom: Radiotelegrafska veza bila je stalna preko cijelog mjeseca. Telefonska veza bila je stalna sem od 12. do 14. XI. i od 22. do 24. XI. Nije bilo telefonske veze uslijed pokreta jedinica. Kurirska veza bila je stalna.

d.) Veza sa XI. brigadom: Radiotelefonska veza bila je stalna preko cijelog mjeseca. Telefonska veza bila je stalna sem 13. XI. i 21. XI. uslijed pokreta štaba divizije. Kurirska veza bila je stalna.

e.) I sa I. art. divizionom: Telefonska veza bila je neprekidna preko cijelog mjeseca. Kurirska veza bila je stalna.

f.) Sa Vlašićkim odredom: Radiotelegrafska veza nije bila zadovoljavajuća radi kvara u stanici i slabe sposobnosti radiotelegrafista. Kurirska veza bila je stalna.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17/1—4, k. 461/A.

g.) Sa bolnicom IV. divizije: Telefonska veza bila je stalna sem 13. XI. uslijed pokreta štaba divizije. Kurirska veza bila je stalna.

h.) Sa intendanturom IV. divizije: Telefonska veza bila je stalna sem 13. XI. radi pokreta ovog štaba. Kurirska veza bila je stalna.

i.) Sa X. divizijom: Radiotelegrafska veza koja nije bila po određenom planu veze toga otsjeka radi toga što radiotelegrafista X. divizije svega bi jedanput dnevno pozvao ovu stanicu pri našem Štabu.

j.) Sa 39. divizijom: Radiotelegrafska veza koja je bila preko cijelog mjeseca neprekidna (stalna).

II. — **Nedostaci:** U VI. brigadi: mali broj ljudstva koji ne mogu da izvrše zadatak većih razmjera, onakav koji se daje jednoj četi.

Pri obilasku četa ove divizije štab VI. brigade je upoznat o nedostacima u svojoj četi za vezu, ali se ne slaže da se ta četa dopuni sa potrebnim brojem ljudi. Zadovoljavajući se time, što imaju na svakom telefonu po jednog ili 2 telefoniste. Kažu da im je više suvišno.

Radi tako malog broja ljudstva nemoguće je izvoditi obuku u toj četi ili upoznavanje bilo kakvog uputstva u službi veze. Pošto je nemoguće izvoditi obuku po jedinicama, a na licu ih nema.[2]

Nedostataka ima u svim jedinicama u kablu, ali se otkloni sa polustalnom telefonskom linijom (žicom). Tako isto sa signalnim barjačićima, ali se isti prave u intendanturi ove divizije, koji će biti podjeljeni u najkraće vrijeme po jedinicama i izvodiće se obuka za održavanje veze pomoću njih.

Nedostaci kalemova, motalica, viljušaka, pristupilo se popravci postojećih i izgradnji novih, i dobavkom našeg materijala koji je zaplijenjen u akciji Ljubija, Prijedor, Banjaluka i ostalih uporišta prema Gradiškoj. Isti materijal je onda nepotreban i evakuisan u Podgrmeč. Tako koji će biti pri dolasku podijeljen jedinicama i formiranju voda za vezu u I. art. divizionu i Vlašićkom odredu.

Nedostatak baterija za radiostanice SCR[3] se ne može otkloniti. Pošto se za sada ne raspolaže sa džepnim baterijama, a sve naše radiostanice imaju samo po jednu bateriju u upo-

[2] Tako piše u originalu. Rečenica je nedovršena.

[3] U to vrijeme je bilo više tipova tih radio-stanica američkog porijekla (SCR-499, 193, 506, 508, 528 itd.). U izvještaju je, vjerovatno, riječ o radio-stanicama SCR-248—A (Arhiv VII, reg. br. 31/1—4, k. 461/A).

trebi. Tako isto nema ni za radiofonske stanice baterija i nemoguće je izvoditi praktičnu obuku sa istima.

Ostale čete za vezu su popunjene dosta sa nepismenim drugovima, sa kojima se teško postizava stručna izobrazba.

3. — **Prijedlozi:**

1. — Bezuslovno potreba baterije za radiostanice. U koliko ih imate, pošaljite ih u što kraćem vremenu, jer može da stane radio služba.

2. — Da se popune čete za vezu sa odgovarajućim ljudstvom tako da bi se moglo otpočeti sa stručnim usavršavanjem.

3. — Potrebno je da nam dostavite baterije za radiotelefonske stanice da se može izvesti obuka ljudstva u praksi, po novim pravilima privremenim, koje smo dobili od strane toga otsjeka za vezu.

4. — Potrebno bi bilo otvoriti obilnije kurseve kroz koje bi prvenstveno trebali proći svi rukovodioci jedinica za vezu. S tim bi se postiglo pravilno rukovođenje sa jedinicama, te racionalno iskorišćavanje svih sretstava za vezu.

5. — U koliko bi vaša radiotehnička radionica mogla da izradi zumere,[4] bilo bi potrebno da nam dostavite za svaku četu po jedan zumer tako da bi otpočeli sa obukom primanja i predaje na sluh. Time bi se izvršio izbor ljudstva i skratili budući radiotelegrafski kursevi.

4. — **Nastava:**

Nastava se je izvodila uglavnom: ponavljanje i upoznavanje drugova koji su nanovo stupili u ove jedinice u osnovne stvari službe veze, kao: telefona raznih tipova, centrala, elemenata, kabla, ostalih telefonskih linija i učenje Morzeove azbuke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komesar, potpukovnik
Dmitar D. Bajalica

Komandant, pukovnik
Petar[5]

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Br. 2533
Dne . . . . . 194 . .

---

[4] Obično se naziva: zujalica (uređaj za emitovanje radio-telegrafskih signala).

[5] Vojnović. U knj. 29, dok. br. 37 (objašnjenje 9), 65 i str. 820 (2 kolona, 8. red odozgo) treba: Vojnović.

BR. 29

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 7. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O STANJU SLUŽBE VEZE[1]

ŠTAB
X. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Pov. br. 197
dne 7/XII 1944 g.

Mjesečni izvještaj o
službi veze — dostavlja

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
(odseku za vezu)

Jedinice ove divizije u vremenu od 1. XI do 30. XI 44 g. u pogledu veze imale su sledeće:

PREGLED VEZE:

Štab divizije nalazio se od 1. XI do 28. XI u Fojnici, od 28. XI do 30. XI u Gornjem Vakufu, veza se održavala sa:

V Korpusom svakodnevno radio-veza, telefonska od 24. XI, i sa kuririma,

IV divizijom svakodnevno radio-veza, jedan put dnevno,

XXXIX divizijom svakodnevno radio-veza,

VII brigadom svakodnevno radio-veza, telefonska i sa kuririma.

Među jedinicama brigade veza je održavana telefonska, sa signalnim stanicama i kuririma.

[Sa] IX brigadom svakodnevno radio-veza, telefonska i sa kuririma.

Među jedinicama brigade veza je održavana telefonska, sa signalnim stanicama i kuririma.

XVII brigadom svakodnevno radio-veza i sa kuririma.

Među jedinicama brigade veza je održavana signalnim stanicama i sa kuririma.

Artiljerijskim divizionom telefonska i sa kuririma, baterije sa divizionom telefonski i sa kuririma.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 19/1—4, k. 461/A.

Visočko-Fojničkim odredom svakodnevno radio-veza, telefonska i sa kuririma.

Livanjsko-Duvanjskim odredom svakodnevno radio-veza i sa kuririma.

Jajačko-Travničkim odredom sa kuririma.

Intendanturom i bolnicom br. 2 telefonska a sa bolnicom kuririma.

NEDOSTATCI:

Radi kvara generatora, radio-veza sa XVII brigadom nije postojala od 5. XI do 17. XI, s jedne strane, a drugo, što poslati generator navodno nije bio ispravan, te ga je štab brigade, kao i onaj koji je bio neispravan, povukao u štab brigade, sa namerom da ga pošalje sa prvim kuririma u radionicu divizije da se popravi, a koji su prilikom napada neprijatelja na štab brigade pali neprijatelju u ruke.[2] Drugo što vođa radio-telegrafskog odeljenja navedene brigade, kao i radio-telegrafista nisu dovoljno poveli računa da im je stanica u svakom slučaju sposobna za namenjene svrhe, pa se je desilo i to, kada im je poslat treći ispravan generator, radio-veza nije se sa istim uspostavila sve dok nije šef radio-veze divizije otišao i konstatovao, da im je antena neodgovarajuća, tj. kraća nego što mora da bude, i da nije od odgovarajućeg materijala, te kada je navedeni nedostatak otklonjen, veza je uspostavljena. Za učinjeni propust kako vođe radio-telegrafskog odeljenja tako i radio-telegrafiste, biće pozvani na odgovornost.

Sa Visočko-Fojničkim odredom nije postojala radio-veza od 22. do 25. XI 1944 god. radi toga što je generator navedene stanice usled promene temperature bio ovlažen i time onesposobljen za rad, koja je greška otklonjena u radionici ove divizije.

Radio-stanica Godjevac tipa IV, koji je bio na upotrebi štaba IX brigade, u ovome mjesecu nije radio radi toga što za isti nismo imali baterije i što mu je generator neispravan, u tome što kod davanja nije mogao da radi a koja greška nije se mogla u našoj radionici da otkloni.

Telefonska linija sa Visočko-Fojničkim odredom, kako sa divizijom tako i sa IX brigadom nije radila od 24. XI radi toga što je neprijatelj ovladao sa cestom Busovača — Kiseljak, a prethodno nije učinjeno pripremanje navedene linije da se sa njome poslužimo i tada kada neprijatelj bude ovladao navedenom komunikacijom, što

[2] Vidi knj. 30, dok. br. 128.

je moglo na taj način, da se linija ukopa pažljivo u zemlju i da se na odgovarajućoj daljini od ceste dobro kamuflira; pomenuta linija i prije gore navedenog nije dobro svaki put funkcionisala zbog toga što kada je postavljana nije se mislilo da će duže služiti zbog bliskosti neprijateljskih garnizona, i tako je ostala mjesec dana. Po tome sam preduzeo i to sastao se sa komandom čete IX brigade i dao im potrebna uputstva, na koji način da dovedu liniju u ispravno stanje, u koliko smo imali sredstava sa kojima bi se mogli da poslužimo u tom pogledu, postavljanje čaša u koliko ih ima, postavljanje stubova na potrebnim mjestima, kao i izolacija, pa ako je nemoguće doći do propisnih porculanskih čaša onda se poslužiti i sa najprimitivnijim sredstvima kao: parče gume, suha krpa, katran itd. Četa za vezu IX brigade otpočela je otklanjanjem gore navedenih nedostataka ali usled svakodnevnih borbi sa neprijateljem na tome sektoru nije mogla učiniti što je trebalo da bi linija postala sigurna i stalno upotrebljiva.

Glavni razlog gore navedenom je taj, kako kod boraca tako i kod rukovodioca po četama za vezu ima se pogrešan stav u tome pogledu, tj. kada se postavlja st. t. linija bliže borbenih položaja, misleći da će im poslužiti samo par dana, te u nedostatku materijala, a linija ostane taka i po mjesec dana, o čemu sam poučio drugove kako se ne bi u buduće činili taki i slični propusti.

St. t. linija Rastovo — Rankovići, Rastovo — Fojnica takođe nije svaki put dobro funkcionisala, prvo radi toga što je kroz šumu gde su stubovi zamenuti sa drvećem zategnuta više nego što se je to smelo usled nedovoljnog poznavanja kako da se postavlja linija a naročito ona koju mi imamo, koja je vrlo slaba, tanka je a pored toga je mnogo zahrđala, te je sa time postala i nejača, tako da se više puta desilo da kada je pirio jači vetar zatežući drvo u stranu dolazilo do prekida, kao i tamo gde je suviše zategnuta; po prednjem smo odmah poduzeli i to da se linija na mestima gde je mnogo zategnuta otpusti, što je odmah i učinjeno i sada je veza bolja.

Jedan od glavnih nedostataka je taj, što čete za vezu nisu dovoljno jake, prvo da bi sa tim ljudstvom mogle pravilno da upotrebe sva raspoloživa sredstva za vezu, a drugo nema se mogućnosti da se sa ljudstvom izvode stručni kursevi kako bi bili sposobni da pravilno rukuju sa svim sredstvima veze koja ćemo imati na raspoloženju; ovo ljudstvo koje sada imamo po četama sko-

ro svakoga dana je zauzeto na održavanju i popravki linija koje imaju na svome terenu i u jedinici, te je i sa njima otežano izvođenje stručne nastave koja je neophodna. Dešava se i to da se ima i dalje u praksi povlačenje pojedinih drugova iz čete za vezu i postavljaju se na druge dužnosti u borbene jedinice o naročito po bataljonima, gde u tom slučaju ostaju telefonsko-signalna odelenja po bataljonima bez stručnjaka i drugova odgovornih za vezu po istim; u tom pogledu poduzeli smo mjere da se u buduće ne bi dešavalo gore navedeno.

Razlog gore navedenom je izgleda taj, što se po bataljonima i četama na službu veze gleda sa izvesnim potcenjivanjem i nedovoljnim shvatanjem potrebe službe veze u ratu.

PREDLOZI:

Da bi bar postojeće st. t.[3] linije koje se nalaze na glavnim telefonskim saobraćajima a koje su i sada jednostruke i sa nedovoljno izolatora, kao i sa slabim stubovima te zbog toga rad na istim nije potpun, mišljenja sam da se u koliko postoji u novooslobođenim gradovima više telefonsko-telegrafskih vodova poskidaju i da se sa njima poduplaju dosadanje jednostruke t.[4] linije na kojima će se u tom slučaju kud i kamo lakše obavljati telefonski saobraćaj. Da se ne bi i dalje činili pojedini propusti u četama i bataljonima što se tiče službe veze a kako je to navedeno pod tačkom nedostaci, mišljenja sam da bih otišao po bataljonima naših brigada i sa komandama četa borbenih jedinica razradio potrebe i važnost službe veze, a naročito u ratu, sa kojim mislim da bi se najlakše otklonili dosadašnji nedostatci u tom pogledu.

Kako se u praksi do sada pokazalo da bi vrlo dobro poslužili optički aparati za noćnu signalizaciju i po našim brigadama, koji nisu predviđeni formacijom brigadnih četa za vezu, a do kojih se može doći na taj način, što će se, u koliko ima neke količine žive i srebra na raspolaganju, izraditi od zaštitnih balona sa velikih uličnih sijalica, tako da će se mešavina srebra i žive staviti sa spoljne strane, u kom slučaju ćemo dobiti zrcalo (ogledalo) sa unutrašnje strane, koje će nam u potpunosti odgovarati da se od istih naprave vrlo dobri i lako pri-

[3] stalne telefonske
[4] telefonske

menljivi optički aparati, koje osim navedenog sočiva možemo da izradimo u našim diviziskim tehničkim radionicama, navedena sočiva mogu se izrađivati u elektrolizi fabrike u Jajcu.

NASTAVA:

21. XI 1944 god. održan je sastanak sa komandama četa za vezu VII i IX brigade, i sa komandom divizijske čete za vezu, kojem je prisustvovao i načelnik štaba divizije, drug potpukovnik Hotić,[5] a na kome je glavna tema diskusije bila nedostatci u službi veze u poslednjoj akciji na četničke bande na Kralupima.[6] Dalje je iznešen rad četa za vezu od prošlog sastanka, u pogledu organizacije i spremanja stručnog kadra po četama, gde smo se na sve učinjene propuste najkritičnije osvrnuli i najviše zadržali. Na pomenutom sastanku četa za vezu VII brigade dobila je zadatak da podigne st. telefonsku liniju od s. Bakovića do Kreševa.

Od 6. XI do 24. XI 1944 god. četa za vezu divizije podigla je stalnu t. liniju Rastovo — Rankovići, Rastovo — Gornji Vakuf i Rastovo — Fojnica; za navedenu liniju upotrebljena je gola žica koja je prenešena iz Turbeta, debljine 1 1 2 mm, a koja je pre toga gorela u zapaljenoj zgradi u kojoj se nalazila, te je usled toga vrlo slaba; na podizanju pomenute linije naročito se istakao komandir pomenute čete drug Racić Drago, kao i vodnici telefonskih odeljenja drugovi: Markez Gojko i Bandulaja Rade.

Četa za vezu VII brigade podigla je st. t. liniju od s. Bakovića do Kreševa, koja dosta dobro funkcioniše, pošto je postavljena na stubovima i sa čašama, a za podizanje navedene linije neverovatno se je bila zauzela čitava četa, što se vidi iz razdoblja u kojem je postavljena, iako je tada bilo veliko nevrijeme. Za gore navedeni rad drugovi koji su se u radu istakli, kao i savlađivanje svih poteškoća i nedostataka materijala, predloženi su štabu divizije za pohvalu.

Pri radio-tehničkoj radionici ove divizije otpočeli smo na dan 9-XI o.g. i sa teoretskim večernjim tečajem koji se izvodi svako veče u granicama mogućnosti, a na kojemu prisustvuju pored drugova koji su u praktičnom

---

[5] Mesud

[6] Bliže o tome napadu na četnike u s. Kralupima vidi knj. 30, dok. br. 109.

navedenom kursu i drugovi iz komande čete za vezu divizije, kao i slobodni radio-telegrafisti koji rade na divizijskoj stanici. Dosadašnji rad pokazao se je vrlo dobar, na kojem je pređeno sledeće gradivo: elektro-tehnika, molekul-atomi, kondenzatori, kapacitet, vezivanje kondenzatora, struja, vrsta struje, razni izvori struje, vezivanje elemenata, napon, otpor, Omov zakon, i magnetizam. U izgledu je da će navedeni drugovi, koji su na navedenom kursu, skoro moći da pođu u brigade, i da će moći samostalno vršiti sve manje opravke na svim sredstvima veze koja imamo na raspolaganju, a komanda čete i radio-telegrafisti divizije upoznaće se bar sa najosnovnijim pojmovima o radio i elektro-tehnici.

U I artiljerijskom divizionu ove divizije u toku mjeseca novembra završen je telefonsko-signalni kurs, na kome je pređeno i savladano sledeće: opis sredstava za vezu, žični telegraf, radio-telegraf i radio-telefon, elektro-tehnika u primjeni telefonije, napon, struja, otpor, izvori električne struje, inducirana struja i samoindukcija.

Praktično: podizanje i skidanje linija, uvođenje linije u aparate, ispitivanje linije, vezivanje na dodir, ispitivanje primarnog i sekundarnog lanca kao i pozivnog pribora, spajanje jednostrukih i dvostrukih telefonskih linija u telefon i centralu, manipulacija, rad na telefonu i centrali, manipulacija, rad na signalnim stanicama, rad sa barjačićima, Morzeovom azbukom, brojevima i brzom borbenom signalizacijom, spajanje elemenata seriski i paralelno.

U toku izvođenja navedene nastave osposobljeno je 15 slušalaca koji su pokazali vrlo dobar uspeh, a koji po završenom kursu raspodeljeni po baterijama navedenog diviziona. Po ostalim četama za vezu održavani su sa raspoloživim ljudstvom časovi, u glavnom već pređeno gradivo.

20. XI 1944 god. otpočeli smo sa dresurom pasa, i to sa jednim psom kojega smo dobili od XVII brigade, tj. sa običnim ovčarskim koji je dosta spor u dresuri, do sada se je sa istim uspjelo da prenaša izveštaje na vežbalištu na odstojanju od 2 km. ali mu je za to vreme trebalo 20 min., iz kojega se vidi da rado zastaje uz put te malo teže pronalazi onoga kome je upućen: dalje radimo na tome da pronađemo još dobrih pasa, po mogućnosti vučijaka, sa kojima ćemo nastaviti sa dresurom.

PRILOG:

Pregled materijalnih sredstava veze i skica postojećih veza u diviziji u mjesecu novembru 1944 godine.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, ppukovnik **Rade**[7]	Oficir za vezu poručnik ...[8]	Komandant, pukovnik **Milorad**[9]

M. P.

BR. 30

IZVJEŠTAJ ŠTABA SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE OD 7. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O STANJU SLUŽBE VEZE[1]

ŠTAB
SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
P. br. 161
7. XII. 1944. g.

Mjesečni izvještaj o
službi veze dostavlja

ŠTABU V. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

1. PREGLED VEZE:

Jedinice ove divizije u vremenu od 1. XI. do 31. XI. u pogledu službe veze imale su sledeće:

Štab divizije nalazio se od 1. XI do 31. XI. u Teslići. Veza se održavala sa:

V. Korpusom svakodnevno radio vezom i kuririma.

XIV. brigadom održavana je svakodnevno radio veza od 1. XI. do 31. XI. radio vezom, telefonskom i kuririma. Štab brigade nalazio se u okolini Doboja — Tešnja — Crnog vrha.

---

[7] Bašić
[8] Potpis nečitak.
[9] Mijatović

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18/1—4, k. 461/A.

XVIII. brigada nalazila se Donji Cerani — Ukrinski lug — Pojezna.[2] Veza se održavala radio vezom svakodnevno. Kuriri su slati po potrebi.

Štab XI[3] brigade nalazio se u Maslovarima, veza se održavala sa radio vezom svakodnevno, od 1. XI. do 31. XI. 1944. godine.[4]

Štab artiljerije nalazio se u Buletiću kod Teslica.[5] Održavana je svakodnevno telefonska veza.

Motajički odred nalazio se na sektoru Motajice, veza je održavana sa kuririma i radio vezom.

Uzlomački odred nalazio se na sektoru Karač — Šnjegotina. Veza je održavana kuririma.

[Sa] Banjalučkim područjem održavana je od 1. XI. do 31. XI. svakodnevno radio veza.

Brigadom Ozne održavana je od 22. XI. do 31. XI. svakodnevno radio veza.

10. divizijom održavana je od 24. XI. do 31. XI. svakodnevno radio veza.

39. divizijom održavana je svakodnevno od 24. XI. do 31. XI. radio veza.

Vlašićkim odredom održavana je svakodnevno radio veza.

4. divizijom uhvaćena je radio veza, samo nismo imali šifre ni tablica, ali sada su već dobivene.

Operativnim štabom veza još nije uspostavljena.[6]

XIV. brigada održavala je vezu sa svojim bataljonima koji su se nalazili Crni vrh — Nikići — Spletena lipa — Rudanka — Čivčije telefonskom vezom.

XVIII. brigada održavala je telefonsku vezu sa II. bataljonom koji se nalazio na Detlaku i sa III. bataljonom koji se nalazio u Martincu — Rakovcu — Smrtići održavana je radio veza.

XIX. brigada održavala je vezu sa svojm bataljonima — I. bataljonom koji se nalazio na položaju Garišno[7] kod Kotor Varoša, II. bataljonom koji se nalazio u Šipragama. Sa svim gore navedenim bataljonima održavana je telefonska veza.

---

[2] Vidi knj. 30, dok. br. 134.

[3] Treba: XIX.

[4] Vidi dok. br. 9.

[5] Srednjobosanska NOU divizija je u novembru imala u svome sastavu artiljerijski divizion (vidi knj. 30, dok. br. 78).

[6] Riječ je o Operativnom štabu 5. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 31).

[7] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Gariće, jugoistočno od Kotor-Varoša (vidi dok. br. 9).

Štab divizije održavao je telefonsku vezu sa Tešnjom, Komandom područja i Komandom mjesta Prnjavor, Komandom mjesta Kulaši, Križ, Jelah i Komandom mjesta Teslić.

2. NEDOSTATCI:

Radi stalnog pokreta gore navedenih brigada ljudstvo četa za vezu nije dovoljno na visini stručnog znanja koje treba da posjeduje a i sami štabovi brigada ne poklanjaju dovoljno pažnje istim četama, tako da i same izvještaje mjesečne koje treba da dostavljaju najdalje do 28. u mjesecu, oni šalju 5. narednog mjeseca.

3. PREDLOZI:

XIV. brigada podigla je deset i pol km. stalne veze koju je koristila za održavanje veze sa svojim bataljonima.

XIX. brigada podigla je 14 km. telefonske linije na sektoru Maslovare — Kotor Varoš.

4. NASTAVA:

Pri ovoj diviziji odpočelo je sa kursom za dresiranje pasa. Do sada imamo svega tri vučjaka i dobit ćemo još sedam ovčarskih pasa.

O uspehu ovoga kursa dostavit ćemo u narednom izvještaju.

5. PRILOZI:

Dostavlja Vam se pregled materijalnih sredstava za vezu[8] i skica veze[9] u Sredniobosanskoj diviziji u mjesecu novembru 1944. godine. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik: **Simo**[10]	Oficir za vezu poručnik	Komandant, pukovnik: **Đurin**[11]

M. P.

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. br. 1175
Dne . . . . . 194 . . g.

---

[8] Vidi dok. br. 7.
[9] Tu skicu redakcija nije pronašla u Arhivu VII.
[10] Tadić
[11] Đurađ Predojević Đurin

BR. 31

ZAPOVIJEST ŠTABA OPERATIVNE GRUPE 5. KORPUSA NOVJ OD 7. DECEMBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA UNIŠTENJE ČETNIKA U DOLINI RIJEKE VRBASA I U SREDNJOJ BOSNI[1]

OPERATIVNI ŠTAB[2]
Op. str. pov. br. 1/44
7. decembra 1944. god.

ZAPOVJEST

Sekcije Prnjavor, Travnik, Jajce, Banja Luka 1 : 100.000

Vojno-politički značaj akcije: poseban prilog.

Podatci o neprijatelju: Na prostoru sjeverno od komunikacije Banja Luka — Teslić oko planinskih masiva Borje, Uzlomac, Crni Vrh i Čavka nalaze se rasute po grupama, a negde i skoncentrisane četničke bande, koje pripadaju tkzv. brigadama Tešanjsko-Teslićkoj, Jošavačkoj i Banjalučkoj. Teslićka brigada djeluje na prostoru Pribinić — Buletić, Čečava — Šnjegotina i rasuta je obično po seoskim četama. Komandant je Novo Prodić. Brojno stanje 500—600 ljudi sa 17 puškomitraljeza. Borbenost slaba. Jošavačka brigada djeluje na prostoru Šnjegotina — Jošavka. Brojno stanje oko 400 ljudi. Naoružanje nepoznato. Moral im slab, borbenost prilična. Banjalučka brigada djeluje na prostoru Crni Vrh — Klašnice. Brojno stanje nije poznato, a tako i naoružanje.

Ove poslednje dve brigade pri nailasku naših jačih snaga priklanjaju se neprijateljskim uporištima Banjaluci i Čelincu, u blizini kojih ostaju dok naše snage ne prođu.

Južno od komunikacije Banja Luka — Teslić četničke bande nalaze se oko planinskih masiva Čemernice, Tisovca, Osmače. Posle dolaska XIII brigade na ovaj teren oko Čemer-

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 32—3, k. 1281.

[2] U depeši Štaba 5. korpusa NOVJ od 27. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/121—1, k. 461: knjigu depeša 5. krpusa NOVJ), upućenoj Štabu Srednjobosanske divizije, kaže se:

»13. brigada, jedna Vaša brigada, Banjalučki NOP i Uzlomački NOP [odred] sačinjavaju Operativnu grupu za uništenje četnika u C. Bosni i u dolini Vrbasa. Komandant potpuk. Zorić, Stevo Samardžija kao zamenik.«

Operativna grupa je rasformirana po naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ od 15. decembra 1944 (vidi dok. br. 56).

nice ostala su dva četnička bataljona, koji se kriju po Čemernici. Nešto se četnika krije kraj Vrbasa i blizu Gornjeg Šehera, dočim su se ostale snage sa ovog terena vjerovatno prebacile ili preko Vrbasa u Manjaču ili preko Vrbanje na prostor Jošavka — Crni Vrh.[3]

Podatci o našim snagama: U akcijama na razbijanju i uništavanju ovih četnika djelovaće XIII i XVIII brigada, Banjalučki i Uzlomački odred.

Naši zadatci: Uništenje četnika u dolini Vrbasa i na terenu Centralne Bosne.

U vezi toga

NAREĐUJEMO:

XIII KNOU brigada:

Sa jednim svojim bataljonom zaposješće prostoriju Baljevine — Bočac, koji će pored akcije za uništenje četnika na tom prostoru imati kao glavni zadatak napraviti most na Vrbasu između Baljevine i Crne Rijeke.[4] Most treba što hitnije napraviti i u tu svrhu mobilisati civilnu radnu snagu. Kao garancija za efikasno izvršenje ovog zadatka uz Štab toga bataljona treba da ide jedan član Štaba brigade.

Sa ostala dva[5] bataljona izvršiti efikasno čišćenje četničkih grupa na prostoru Ljubačevo, Osmača, Javorani, Ćemernica, Krmine i Agino Selo, posle čega zaposjesti prostoriju Javorani, Ljubačevo, Krmine. Štabu brigade daje se puna samoinicijativa za čišćenje četničkih grupa na tom prostoru.

Pod komandu Štaba ove brigade stavlja se i Banjalučki NOP odred, kojemu će izdavati zadatke i od istog primati izvještaje.[6]

Banjalučki NOP odred:

Stavlja se pod komandu Štaba XIII KNOU brigade, od koje će primati zadatke i kojoj će podnositi izvještaje.

XVIII Sr. Bos. brigada:

Sa dva svoja bataljona krenuće za Rankoviće, a odatle razvijajući se u desetične kolone tako da

---

[3] Opširnije o pomenutim četničkim jedinicama vidi dok. br. 105.

[4] Most je gradio 2. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 29—4, k. 1281: izvještaj Štaba 13. krajiške NOU brigade od 23. decembra 1944).

[5] Riječ »dva« je u originalu dopisana mastilom.

[6] Vidi Arhiv VII, reg. br. 29—4, k. 1281: izvještaj Štaba 13. krajiške NOU brigade od 23. decembra 1944.

desno krilo zahvati do Ukrnjica, pretrese svu Čečavu, pri čemu nastojati da ni jedan potok, šumica, kuća i košara ne ostanu nepretreseni. Sve civile koji budu uhvaćeni uputite ovom Štabu preko Komande mjesta Maslovare.

Posle čišćenja Čečave sa oba bataljona prečistiti Šnjegotinu, Žiške, Jankoviće a potom zaposjesti prostoriju Dubrava — Lađevci (Kremna glava, k. 423 — Kozja glava — Divan).

Sa ostala dva bataljona koji se nalaze na prostoru Dujaković — Kovačević prečistit teren Donja i Srednja Šnjegotina i zaposjest prostoriju Spasevići — Čačino brdo — Rajlići.

Po dolasku na ovu prostoriju biti aktivan u pretraživanju i čišćenju terena dajući u tom pogledu samoinicijativu bataljonima. Ukoliko na terenu Jošavka — Crni Vrh bude nekih četničkih koncentracija razbiti ih jednom dobro pripremljenom akcijom.

Pre pokreta u ove akcije ovom Štabu poslati izvještaj o dosadašnjim akcijama po jednom vodu, koji će do daljneg ostati uz ovaj Štab.[7]

Uzlomački NOP odred:

Djelovaće na prostoriji Borci — Maljeva — Burča sa zadatkom uništenja četnika na toj prostoriji.

Znaci raspoznavanja:

Dostavljaju se za 10 dana.

Veza:

Sa XIII KNOU brigadom preko radio-stanice i kuririma, sa XVIII Sr. Bos. brigadom preko radio-stanice počev od 10. ov.mj. Počam sa tim danom stanica XVIII brigade ima da se javlja u svako određeno vrijeme po planu veze koji se prilaže, bez obzira na to da li našu stanicu čuju ili ne. Ako do 12. ov. mj. ne bude uhvaćena veza, onda će uputiti kurirsku vezu sa izvještajima, a rad sa radio-stanicom i dalje nastaviti.

Sanitet:

U akcijama brigade neka formiraju brigadna previjališta. XIII KNOU brigada će svoje teže ra-

[7] Vidi dok. br. 114.

njenike upućivati u centralnu bolnicu Šiprage, a XVIII Sr. bos. brigada teže za Šiprage, a lakše u Teslić odnos. svoju ambulantu.

Komandno mjesto:

Operativni štab do daljnjeg biće u Skender Vakufu. Gdje treba upućivati kurire. U ovim akcijama, kao i svim ostalim glavnu ulogu odigraće snalažljivost nižeg komandnog kadra. Potrebno je ukoliko ima mogućnosti da štabovi bataljona sa komandama četa, vodnicima i desetarima održe sastanke, ukažu im na te okolnosti i razviju kod njih volju za proganjanje i uništavanje četničkih bandi. Pored toga treba održavati konferencije sa seljacima na kojima objašnjavati vojno-političku situaciju u našoj zemlji i izvan nje, govoriti o amnestiji i ukazati na tu poslednju mogućnost koja se pruža četnicima da se spasu. Nastojati na svaki način privući neke četnike ili manje grupe da se predaju i prema njima postupati dobro, pokazujući na taj način ostalim četnicima, koji nemaju na svojoj duši zločinstava da se mogu predavati. Pored jakih vojničkih udaraca i ovo će biti jedan način da se pospješi osipanje četnika.

Važnu ulogu odigraće pokretnost bataljona na taj način što bataljoni ne treba na jednom prostoru da budu duže od dva dana.

Na taj način stvorićemo nesigurnost kod domaćih četnika i njihovo osipanje biće mnogo brže.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamj. komandanta, major
Samardžija[8]

Komandant, ppukovnik
Mil.[9] **M. Zorić**

[8] Stevo
[9] Milan

BR. 32

ZAPOVIJEST ŠTABA 1. TENKOVSKE BRIGADE NOVJ OD 7. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PRIKUPLJANJE NA SEKTORU ČAPLJINA — FOJNICA[1]

ŠTAB
I. TENKOVSKE BRIGADE NOVJ
Str. pov. br. 137
7. XII 1944

ZAPOVIJEST
(Sekcija: Makarska — Mostar — Gacko — Nikšić — Trebinje 1 : 100.000)

Zbog dosadašnje svoje raštrkanosti Brigada je mnogo gubila od svoje udarne moći a pregled i rukovođenje isto zbog rasparčanosti bio je veoma otežan. U cilju prikupljanja naših delova i koncentracije istih na najpogodnijim pravcima

NAREĐUJEMO:

I. tenk. bataljon:

Koncentrisaće jednu četu tenkova u Čapljini a drugu u Fojnici s tim što će delove iz Imotskog povući u Čapljinu, a delove iz Trebinja i Gacka koncentrisati u Fojnici.[2] Protivkolsku bateriju uputiće u Fojnicu.

Štab bataljona smestiće se u Čapljini.

III. okl. bataljon:

Koncentrisaće sve svoje snage u Čapljini gde će prikupiti sve svoje delove iz Trebinja, Imotskog i Gacka.

Štab bataljona smestiće se u Čapljinu.

IV. inžinjeriski bataljon:

Prikupiće jednu četu[3] u Čapljini a jedan vod smestiće u Fojnici, koji staviti pod komandu starešine tenkovske jedinice.

Štab bataljona premestiće se u Čapljinu.

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5—6, k. 1144/I.

[2] Prema operacijskom dnevniku Štaba 1. tenkovske brigade NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 1—5, str. 11, k. 323) u Čapljini se nalazila 1. četa 1. tenkovskog bataljona, a u Fojnici 2. četa.

[3] Odnosi se na 1. četu (vidi Arhiv VII, reg. br. 1—5, str. 11, k. 342: operacijski dnevnik Štaba 1. tenkovske brigade NOVJ).

Intendantura:
Ostaće u Trebinju.

Mehanička radionica:
Biće i dalje u Trebinju.

Brigadna ambulanta:
Ostaće pri Štabu Brigade.

Štab brigade:
Nalaziće se i dalje u Trebinju.

Ovu koncentraciju i prikupljanje naših snaga izvršiti odmah.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar, ppukovnik
Franc Hočevar

Zam. komandanta, major
Jos.[4] N. Kuštrin

M. P.

DOSTAVLJENO NA IZVRŠENJE:
— svim jedinicama.

DOSTAVLJENO NA ZNANJE:
Štabu XXIX Ud. divizije

[4] Josip

BR. 33

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. SLAVONSKE BRIGADE OD 7. DECEMBRA 1944. ŠTABU 28. NOU DIVIZIJE O BORBAMA OKO BIJELJINE[1]

ŠTAB XVII. UDARNE BRIGADE
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE
Sl. dana 7/XII. 1944. g.

Predmet: **Operativni** izvještaj
o borbama s levu stranu
Drine i za Bijeljinu. —

ŠTABU 28. UDARNE DIVIZIJE NOVJ
(za operativnog oficira)

Položaj

Dostavlja Vam se operativni izvještaj za borbe koje su vođene sjeverozapadno od Drine na sektoru Balatun — Bijeljina — Šubare — V. Obarska.[2]

1. — OPIS POLOŽAJA:

Položaj na kome se vodila borba jest i to oko Balatuna ravan, dok je prema Brčkom od Bijeljine geografski vijugav, tj. bregovit i prema tome dominirao je našim nastupnim pravcima. Sekcija Šabac — Bijeljina 1 : 100.000.

2. — JEDINICA KOJA JE VODILA BORBU:

U ovim borbama učestvovao je naš I., III. i IV. bataljon kako slijedi, IV. bataljon je vodio borbu u selu Balatun — Travnjaci, te jedan dan u obrani Bijeljine na kanalu koji se proteže od zapada k istoku uz sjevero-zapadnu stranu Bijeljine i poslednju borbu vodio je na k. 117 i zaselku Šubare. Naš III. bataljon vodio je također obranbenu borbu ispred gore pomenutog mjesta te dvije borbe na k. 117, u selu Šubare

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26—11, k. 1134.

[2] Riječ je o borbama od 29. novembra do 4. decembra 1944. Bliže o tome vidi dok. br. 157 i 158; Arhiv VII, reg. br. 6—4, list 97—101, k. 1125 (knjigu depeša), reg. br. 15—2/I, list 34—39, k. 1125 (operacijski dnevnik 28. NOU divizije).

i Bukov.[ički] Potok. Naš I. bataljon također je odbio jedan napad neprijatelja na Bijeljinu i vodio borbu u selu V. Obarska — D. i G. Mahala.

3. — NAZIV I JAČINA NEPRIJATELJSKIH SNAGA:

U borbi oko Balatuna i Travnjaka nalazili su se sami četnici u jačini 2 bataljona, broj nepoznat.[3] Naoružanje 2 teška mitraljeza, 2 antitenkovske puške i 8 mitraljeza. U mjestu Bijeljini nalazilo se nekoliko zelenaša koji su prilikom ulaska naših jedinica u samo mjesto razbjegli se kao i četnici, bez da su pružili ikakov otpor našim snagama.[4] U prvom napadu koga je neprijatelj vršio na nas u mjestu Bijeljini učestvovali su Njemci[5] i četnici uz pomoć od 4 tenka. Drugog dana isto tako. Trećeg dana isto tako, dok četvrtog dana napadali su nas 12 tenkova teže tonaže kao i veći broj neprijateljske pješadije, većinom Njemci. Isti su nas napali s pravca D. Crnjelova te cestom Brčko — Bijeljina i sa pravca Suhopolja. Dok je jedan manji broj četnika pokušavao da nas napada s pravca Dvorovi.

4. — OBOSTRANA SITUACIJA:

Neprijatelj koji je pokušavao ući u Bijeljinu 3 puta i svaki puta bio je odbijen, smatramo da su mu bile namjere uglavnom da drži mjesto Bijeljinu pod svojim patroliranjem kao i cestu Bijeljina — Janja, s tim da bi mogao osigurati odnosno prihvatiti jedinice koje su dolazile sa pravca Zvor-

[3] Odnosi se na pripadnike 3. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa. Ovaj je korpus 28. novembra 1944, po naredbi njegovog komandanta, preformiran tako da je imao četiri grupe brigada: 1. grupu (Papraćka, Birčanska i Sprečanska brigada), formiranu 18. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 6); 2. grupu (1, 2, 3, 4. i Leteća majevička brigada), pod komandom Radivoja Kerovića, tzv. »vojvode majevičkog«; 3. grupu (Semberska, Semberska leteća i Brčanska četnička brigada), pod komandom potporučnika Jeremije Lazića Zeke; 4. grupu (Podrinska, Zvornička i Jurišna brigada), pod komandom kapetana Sime Matavulja. Tuzlanska (požarnička) četnička brigada je ostala neposredno pod komandom korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11372). Brigade su bile uglavnom teritorijalnog karaktera (osim letećih, jurišnih) i u svome sastavu su imale 150—500 četnika, većinom mobilisanih, od kojih na licu, prema proceni redakcije, najčešće nije bilo više od jedne trećine. O Majevičkom četničkom korpusu pre reorganizacije vidi knj. 29, dok. br. 6; knj. 30, dok. br. 83.

[4] Bijeljinu je 30. novembra, poslije manjih borbi, zauzela 17. slavonska NOU brigada (vidi dok. br. 157 i 158; Arhiv VII, reg. br. 6—4, list 98, k. 1125: knjigu depeša, reg. br. 15—2/I, list 34, k. 1125: operacijski dnevnik 28. NOU divizije).

[5] Odnosi se na dijelove 1. brdske divizije koji su, poslije njenog izvlačenja, ostali kao obezbjeđenje u dolini Drine (vidi knj. 30, dok. br. 105).

nika u Janju i Bijeljinu,[6] zbog pomanjkanja snaga u pješadiji nije mogao postaviti svoje manje dijelove u Bijeljinu iz bojazni da ih ne napadnemo, 3 pokušaja ulaska u Bijeljinu nisu im uspjela i svaki je bio odbijen uz gubitke po neprijatelja.

5. — IZDATE ZAPOVJEDI:

Zapovjedi za prelaz preko Drine izdate su usmenim putem od članova Štaba Brigade štabovima bataljona. Isto tako usmene zapovjesti primio je štab I. i IV. bataljona za napad na Bijeljinu u koliko se tamo nalazi neprijateljskih snaga, isto tako za prvi napad na Šubare izdata je usmena zapovjed dok za drugi napad na Šubare izdata je pismena zapovjed, zbog nesređenosti kancelarijskog materijala izrađena je samo u četiri primjerka koji su dostavljeni štabovima bataljona, te iste ne možemo priložiti.

6. — VRIJEME KADA JE BORBA POČELA:

U selu Balatunu i Travnjacima borba je počela 29. XI. 1944. u 7 sati ujutro. Prvi napad neprijatelja bio je na naše jedinice u Bijeljini 30. XI. 1944. u 11 sati i vodila se je borba

[6] Krajem novembra otpočeo je prelaz jednog dijela Grupe armija »E« preko rijeke Drine kod Zvornika (vidi knj. 30, dok. br. 105). Do 30. novembra prešli su Drinu preko popravljenog mosta kod Ljubovije (most je popravljen 29. novembra) i uputili se prema Zvorniku: motorizovani dijelovi 1. brdske divizije (koji su se povlačili sa 34. armijskim korpusom), glavnina 21. lovačkog puka (1. bataljon ovoga puka prešao je Drinu kod Ljubovije 26. novembra radi smjene dijelova 1. brdske divizije u Zvorniku), 1. četa 11. protivtenkovskog diviziona i 2. divizion 11. artiljerijskog puka 11. vazduhoplovno-poljske divizije. Dvadeset drugi lovački puk je 1. decembra prešao Drinu kod Ljubovije i nalazio se u pokretu prema Drinjači, dok se Borbena grupa »Dauner« (Borbena grupa 1. brdske divizije, ojačana dijelovima 737. puka 117. lovačke divizije), poslije zauzimanja Kozluka, 4. decembra nalaziła na 15 km južno od Bijeljine. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 415—467 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika od 28. do 30. novembra i od 1. do 6. decembra 1944), reg. br. F-194, sn. br. 1160—1162, 1183, 1199—1203 (izvještaje Grupe armija »F« od 27, 29. i 30. novembra 1944), reg. br. F-195, sn. br. 3, 21, 34 i 53 (izvještaj Grupe armija »F« od 1, 2, 3. i 4. decembra 1944).

Borbena grupa 1. brdske divizije, koja se, prema izvještaju Grupe armija »F« od 4. decembra 1944, nalazila pod komandom 34. armijskog korpusa, u svome sastavu je imala 3. bataljon 99. puka, 54. izviđački bataljon, 79. dopunski bataljon, 1. divizion 79. art. puka i dijelove za snabdijevanje (vidi Arhiv VII. mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 61). Nazivana je i Borbenom grupom »Grot« (Kampfgruppe »Groth«). Bliže o tome vidi Hubert Lanz, Die 1. Gebirgsdivision 1935 — 1945, Verlag Hans-Henning Podzun, Bad Nauheim, 1954 (Hubert Lanc, 1. brdska divizija), str. 278—290; Erich Schmidt-Richberg, Das Ende auf dem Balkan, Band 5, Kurt Vorwinckel Verlag, Heidelberg, 1955 (Erih Šmit-Rihberg, Kraj na Balkanu), str. 53.

do 13.40 sati. Drugi napad neprijatelja na naše snage u Bijeljini bio je 1. XII. 1944. g. u 14 sati i borba se vodila do 15.30 sati i neprijatelj je odbijen. Isto tako usledio je naš napad na četnike na brdu Šubare u noći 30. XI. na 1. XII. 1944. g. Treći napad neprijatelja na Bijeljinu bio je 2. XII. 1944. g. u 15 sati. Naš napad također je usledio na četnike u noći 2. na 3. XII. o.g. i uspjeli smo protjerati neprijatelja do određenog cilja, t.j. Bukovički Potok, na dan 3. XII. 1944. g. neprijatelj je napao nas oko 9 sati sa jačom motorizacijom i većim brojem pješadije iz više pravaca kako je to napred navedeno, toga puta bili smo prisiljeni na odstupanje. Njemački tenkovi bili su tipa »Mark« ili »Panter«, što se vidi iz toga što se kreće po svakom terenu i raspolaže sa topom od 0.75 mm na sebi.

7. — TOK BORBE:

U borbi oko Balatuna i Travnjaka nije bilo nekog naročitog okršaja, pošto je neprijatelj nakon nekoliko izbačenih mina počeo da se povlači. Isto tako u obranbenim borbama mjesta Bijeljine, borba se razvijala svojim tokom, nije se primjetilo nikakovo panikerstvo a niti kukavičluk. Borba odnosno napad koji smo vršili na četnike bili su nesređeni i naši rukovodioci nisu se snašli u ovim napadima, tako je bio prisiljen IV. bataljon na povlačenje. Isto tako bio je prisiljen i I. bataljon na povlačenje zbog dobrog manevra neprijatelja.

8. — ISHOD BORBE:

Postavljeni zadatci izvršeni su u potpunosti, iz čega se vidi da smo izdali naređenje štabovima bataljona da se ovlada mostom na Bukovičkom potoku, to je izvršeno.

U ovim borbama ubijeno je, ranjeno i zarobljeno veći broj neprijateljskih vojnika. Za ubijenih 17 neprijateljskih vojnika te zarobljenih 15 točno se zna, veći broj zarobljenih odnosno prebjeglih k nama nismo zaveli ali računa se oko 60. Isto tako broj ranjenih i poginulih je mnogo veći nego što je to gore navedeno. Mi računamo da broj raspršenih, zarobljenih, ubijenih i ranjenih iznaša od 190 do 220 neprijateljskih vojnika. U ovoj borbi uništeno je:

1. — jedan tenk,
2. — jedan tenk oštećen.

Zarobljeno:

1. — 2 teška mitraljeza »Švarcloze«
2. — jedan p. mitraljez »Brno«
3. — 16 karabina »Mauzer«

4. — 3 pištolja,
5. — 5 motor kotača,
6. — 8 komada konja,
7. — 7.950 kom. metaka, i ostale razne ratne spreme.

9. — NAŠI GUBITCI U LJUDSTVU I MATERIJALU:

U ovim borbama naši gubitci iznose 6 mrtvih drugova, 17 ranjenih i 11 nestalih. Od ranjenih 17 drugova ranjen je politkomesar II. čete IV. bataljona Međumurac Matija, poručnik.

Naši gubitci u materijalu jesu: 1 antitenkovski bacač, jedan avionski mitraljez, 11 pušaka sa nestalim drugovima.

Ispucano 21.670 komada metaka, 127 mina za teški bacač i 30 mina za talijanski laki bacač.

10. — IMENA ONIH KOJE TREBA POHVALITI KAO I ONIH KOJI SU SE LABAVO DRŽALI:

U ovim borbama slabo se držao nišandžija kod **antitenkovskog bacača** koji se odmakao od tenka 200 metara i antitenkovski bacač bacio u travu. I isti garantuje da će ga u koliko mi krenemo sa tim pravcem pronaći. U koliko ga ne pronađe izvesti ćemo ga pred Ratni sud pri Štabu 28. Udarne divizije.

U ovim borbama dobro su se držali i to: mitraljesci Struček Karlo, Šarić Jozo, Naglav Marko, desetar Kolman Ivan i borac Jeftić Vlastimir i vodnik I. voda II. čete IV. bataljona Švajger Stanko.

11. — KRITIKA OPERACIJE:

Posle ovih operacija analizirali smo borbe sa komandantima bataljona, komandama četa a u nekom bataljonu i sa vodnicima. Na istim analizama smo ustanovili da su se desile sledeće nepravilnosti.

1. — Naše komande četa možemo reći potpuno su se izgubile u svojim sadanjim jedinicama i nisu bile u stanju da savladaju to ljudstvo. U isto vrijeme ni jedna komanda čete nije raspolagala sa nikakovom rezervom iako joj je to bilo moguće da si uzme.

2. — Isto tako pokazalo se da borci nemaju nikakovog poštovanja prema municiji i ratnoj spremi i prema tome ne gađaju i rasipaju ratnu spremu, o ovome je naročito skrenuta pažnja komandantima bataljona, komandama četa i vodnicima od strane Štaba ove Brigade. Za vreme ovih operacija ta-

kođer se pokazalo slabim nesadejstvo i uzajamna pomoć jedinica jedna drugoj, kao što se to desilo da naš III. bataljon vodi borbu a ne potpomogne ga naš I. bataljon i III. bataljon 21. Ud. brigade. Da je saradnja bila veća bili bi mnogo veći rezultati borbe. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major:
Sl. o.

Komandant — major:
Joka Milan

M. P.

BR. 34

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 8. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA NA KOMUNIKACIJI ROGATICA — SOKOLAC — HAN-PIJESAK[1]

ŠTAB
XXVII. U. DIVIZIJE NOVJ
8 decembra 1944 god.

ZAPOVIJEST
(Sekcija Višegrad — Sarajevo 1 : 100.000)

I.

Neprijatelj koji je nadirao u pravcu Vlasenice produžio je prema Zvorniku.[2] U Vlasenici se nalaze naše snage. Neprijatelj još uvjek koristi komunikaciju Višegrad — Sokolac — Sarajevo. Da bi neprijatelju zadavali što uspješnije udarce to

Naređujemo:

XVI Muslimanska brigada ostaće i nadalje na dosadašnjoj prostoriji sa istim zadacima.

XIX Birčanska brigada smjestiće se jednim dijelom na prostoriju Miletci — Krševi, a glavninu brigade na prostoriju Sijerci — Margetići, sa zadatkom sređivanja i odmora jedini-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 37—6, k. 1111.

[2] Riječ je o pokretu Borbene grupe »Graf« (vidi dok. br. 24).

ca, a istovremeno kontrolisati komunikaciju Sokolac — Han Pijesak i povremeno vršiti pritisak na Sokolac.

XX brigada postaviće se na prostoriju Ponor — Miošići — Ozerkovići — Nepravdići sa zadatkom postavljanja jačih zasjeda i vršenja prepada na komunikaciju Crvene Stijene — Podromanija, te kontrola pravca Renovica — Pale. Čišćenje prostorije od četničkih grupa i uništavanje svih banditskih grupacija još uvjek je aktuelno.[3]

Napomena:

1) Sa bataljonom XX brigade koji se nalazi na prostoriji Sočice hvataće vezu bataljoni XX brigade po prelasku na lijevu prostoriju. Tome bataljonu je javljen dolazak ostalih bataljona.

2) Sa XX brigadom kreće politkomesar ove divizije.

3) XX brigada predaće svoje teške ranjenike bolnici XIX brigade, odakle će prvom prilikom biti otpremljeni u divizijsku bolnicu.

II.

XX brigada prebaciće se preko ceste u toku noći, dok XIX brigada zaposješće određene prostorije sjutra 9. XII. o.g., do podne.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — ppukovnik,
Škerović

Komandant — pukovnik,
Mil. Zekić

Načelnik — major,
Voj.[4] Ilić

M. P.

---

[3] Prema operacijskom dnevniku Štaba 20. romanijske NOU brigade, na prostoriji Miošići — Ponor nalazio se 2. bataljon ove brigade, dok su se ostali dijelovi nalazili sjeverno od druma Rogatica — Sokolac, na prostoriji s. Dolovi — s. Jasik. Osmog decembra 2. bataljon je prihvatio borbu protiv četnika kod s. Ponora (vidi Arhiv VII, reg. br. 10—4, str. 72, 73. i 74, k. 1112/A). Bliže o tome vidi dok. br. 47.

[4] Vojislav

BR. 35

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 9. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA KOMUNIKACIJI SARAJEVO — KISELJAK[1]

ŠTAB
X. DIVIZIJE 5. KORPUSA
Op. pov. br. 203
Dne 9. XII. 1944. g.

Koncept

Operacijski izvještaj o akciji 3./4. XII. 44. —

ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ — OP.

1. — Noću 3./4. XII. 44. snage VII. brigade napale su neprijateljsku motorizovanu kolonu kod k. 625 na komunikaciji Sarajevo — Kiseljak i istodobno napale na toj komunikaciji neprijateljska uporišta u s. Podkraj, kod Paleške Ćuprije i kod s. Kobilja Glava.[2]

2. — *Vlastite snage:*

— dva bataljona bez dvije čete napali su nepr. motorizovanu kolonu kod k. 625;

— jedan bataljon napao je nepr. uporište u s. Podkraj i Palešku Ćupriju;

— jedan bataljon ojačan sa dvije čete i izviđačkom četom napao je nepr. uporište kod s. Kobilja Glava;

Neprijateljske snage:[3]

— motorizovana kolona: 50 raznih vozila sa 200—250 Njemaca i 3 flaka, iz 904. Kraftfahr-kolonne;

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 23—4, k. 854.

[2] Bliže o toj akciji 7. krajiške NOU brigade vidi dok. br. 120 (dio izvještaja za 3. i 4. decembar).

[3] U Sarajevu je 4. decembra rasformirana Borbena grupa »Šojerlen«. Do tada su se u njenom sastavu nalazili: jedan policijski puk (3 bataljona), 639. puk za osiguranje »Eberlajn« (dva njemačka bataljona i jedan bataljon Sjevernokavkažana), Vazduhoplovni puk »Bemer« — »Böhmer« (tri bataljona), dva željeznička bataljona, četiri bataljona bjelogardijaca (dijelovi 3, 4. i 5. puka Ruskog zaštitnog korpusa) i dvije protivavionske baterije. Dio tih snaga je upotrijebljen prema Travniku, kao bočno obezbjeđenje njemačkih jedinica, koje su se dolinom rijeke Bosne izvlačile prema Slavonskom Brodu. Bliže o tome

— u s. Podkraj: 30 ustaša;
— kod Paleške Ćuprije: nepoznat broj Njemaca;
— u s. Kobilja Glava: 200 Njemaca i Rusa Rusko-Ukrajinskog dobrovolj. korpusa iz Srbije sa 2 tenka i 10 kamiona;
— u s. Rakovici: oko 500 Njemaca sa 2 flaka.

3. — Iznenadnim prepadom naših snaga na nepr. motorizovanu kolonu kod k. 625 uspjelo je u polučasovnoj borbi gotovo potpuno uništiti neprijatelja i vozila.

Snage koje su napadale neprijatelja kod s. Kobilje Glave razbile su djelomično neprijatelja nakon jednočasovne borbe i primorale ga na povlačenje ka s. Rakovici.

Snage koje su napale nepr. uporište u s. Podkraj likvidirale su ga nakon 15 minuta borbe. Napad na Palešku Ćupriju nije uspio radi nadmoći neprijatelja i intervencije tenkova iz Kiseljaka.

4. — Premda je ovom akcijom postignut uspjeh i neprijatelju nanešeni osjetljivi gubitci u ljudstvu i materijalu, ipak pripreme za ovu akciju nisu izvedene dovoljno brižljivo. Rukovodstvo nije prije akcije raspolagalo sa dovoljno tačnih podataka o neprijatelju i o njegovom rasporedu. Zapovjest za akciju mjenjala se dva puta u toku njenog izvođenja. Isto tako nisu bile predviđene mjere za evakuaciju plijena, sa kojim se moralo računati, tako da je najveći dio plijena morao biti uništen.

Ojačani bataljon koji je napadao nepr. uporišta kod s. Kobilje Glave nije dovoljno izviđao neprijatelja radi pravilnijeg rasporeda i upotrebe vlastitih snaga, tako da je ovaj uspjeh mogao biti postignut sa manje žrtava.

5. — Gubici: a) neprijateljski: — ubijeno 81
— ranjeno 28
— zarobljeno 12

Ukupno: 121

---

vidi dok. br. 38, 55, 105, 145 i 146; knj. 30, dok. br. 90 i 91; Arhiv VII, reg. br. 12—1, k. 2 (Oberbefehlshaber Südost, Die grosse Absetzbewegung im Südosten, Hauptquartier, Januar 1945 — Komanda Jugoistoka, Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku, skica br. 19 i 20), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 83 (izvještaj Grupe armija »F« od 4. decembra 1944), reg. br. 1/5, k. 6 (ratni dnevnik majora Bema, dio dnevnika za 2. i 31. januar 1945); Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 56, 57, 59. i 90.

b) vlastiti:

— poginulo	1
— ranjeno	12
— nestalo	4
Ukupno:	17

6. — Plijen: a) oružje: 1 flak, 2 puškomitraljeza (šarca), 14 pušaka, 3 pištolja, 1 raketni pištolj;

b) municija: 4860 pušč. metaka, 17 ručnih bombi;

c) oprema: 1 dvogled, 2 opasača, 17 ranaca, 5 kožnih torbica, 25 šatorskih krila.

d) ostalo: 56 ćebadi, 5 čaršava, 1 pisaća mašina, 6 l ulja, 28 kg duhana.

7. — Uništeno: 33 motorna vozila (većinom kamiona, od kojih 16 sa prikolicom), 2 flaka, veće količine municije, velike količine benzina i druge spreme.

8. — Oštećeno: 2 kamiona.

9. — Ova akcija karakterisana je nedovoljnim pripremama (podaci o neprijatelju, izviđanje neprijatelja i mjere za evakuaciju plijena) kako je u tački 4. navedeno, što leži do štaba brigade, čemu treba u buduće posvetiti više pažnje i važnosti.

Obzirom na postignut rezultat, ova je akcija uspjela.

10. — Raspored jedinica:

Štab X. divizije u G. Vakufu.
Štab VII. brigade u Kreševu.
Bataljoni na prostoriji: s. Mratinići — s. Kreševo — s. Bjelovići — s. Kojsina, sa zadatkom ometanja neprijatelja na komunikaciji: Sarajevo — Kiseljak.

11. — Prilog: zapovijest za akciju VII. brigade od 3. XII. 44, koja je u duhu zapovjesti ove divizije od 1. XII. 44. o pojačanom dejstvu

na komunikacijama: Sarajevo — Busovača i Jablanica — Konjic, osobito zasjedama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar ppukovnik:	Načelnik štaba ppukovnik:	K o m a n d a n t pukovnik:

M. P.

BR. 36

ZAPOVIJEST ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 9. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA BLOKADU NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA PROSTORU NEVESINJE — KOTLINA RIJEKE NERETVE — ŠIROKI BRIJEG I UNIŠTENJE ČETNIKA NA SEKTORU KALINOVIK — FOČA[1]

S T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 1055
9. XII 1944. god.
u _____ časova

Z A P O V I J E S T
(Sekcija: Sarajevo — Konjic — Mostar — Nevesinje — Gacko — Trebinje 1 : 100.000)

U Nevesinju se nalazi oslabljeni 369. puk »vražije« divizije sa nešto tenkova, automobila i oko 12 topova raznih kalibara.[2] Iz Nevesinja neprijatelj povremeno vrši ofanzivne akcije u pravcu naših položaja sa ograničenim ciljem. Poslednjih dana iz Nevesinja je pošlo za Mostar nešto kamiona sa vojskom i sadašnja jačina nevesinjskog garnizona računa se najviše do 1200 boraca.

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/9—7/I, k. 1143/A.

[2] Opširnije o 369. puku 369. legionarske divizije vidi knj. 30, dok. br. 102.

Na prostoru Mostar — Blagaj — Buna nalazi se jedan oslabljeni bataljon domobrana[3] koji su većinom naši simpatizeri, jedan bataljon 369 »vražije« divizije jačine oko 700 boraca, nešto jedinica »TOT«-organizacije,[4] nešto malo avijatičara[5] na aerodromu Rodoč i jedinice IX ustaškog zdruga,[6] a pored toga ima priličan broj artiljeriskih jedinica, tako da možemo reći da se u kotlini Neretve nalazi do 2000 neprijateljskih vojnika. Neprijatelj se u kotlini rijeke Neretve utvrđuje izgrađujući razne fortifikacijske objekte i postavlja nagazne mine na raznim pravcima.

U Širokom Brijegu nalazi se oko 1200 ustaša koji su formirani u dvije bojne i koji pripadaju IX ustaškom zdrugu,[7] oko 500 Švaba koji pripadaju »vražijoj« diviziji i oko 200 mornara koji su tu došli iz obalnog područja. Neprijatelj je ovdje ojačan sa jednom baterijom protivkolskih oruđa.

U Bijelom Polju nalaze se jače neprijateljske koncentracije, vjerovatno oko 3000 vojnika, i prilično velike količine pogonskog materijala.[8]

Neprijatelj kontroliše i saobraća komunikacijama Nevesinje — Mostar, Mostar — Buna, Mostar — Široki Brijeg i Mostar — Konjic — Tarčin — Sarajevo.

Prema svim prikupljenim podatcima neprijatelj ima namjeru da postepeno vrši evakuaciju svojih snaga i materijala iz kotline Neretve, iz Nevesinja, iz Širokog Brijega i iz Bijelog Polja u pravcu Sarajeva i sada ima znakova da je neprijatelj sa evakuacijom postepeno otpočeo, a da bi evakuaciju lakše izveo jako je utvrdio liniju Nevesinje — Blagaj — Buna — Jasenica — Široki Brijeg. Vjerovatno neprijatelj neće preduzimati protiv naše slobodne teritorije ofanzivu sa jačim snagama, ali nije isključeno da će povremeno i na pojedinim sektorima ofanzivno dejstvovati u cilju odbacivanja naših snaga sa pojedinih sektora, u cilju pljačke i slično.

Ovih dana formirana je, od II gorskog zdruga, od II posadnog zdruga, od VI ustaškog zdruga, od IX ustaškog zdruga i jedinica XI gorskog zdruga, IX gorska divizija[9] koja bi navodno imala zadatak da omogući švapskim snagama lakšu i sigurniju evakuaciju iz kotline rijeke Neretve. U poslednje vri-

---

[3] Riječ je o jednoj bojni 9. posadnog zdruga (vidi knj. 30, dok. br. 161).

[4] Vidi knj. 30, dok. br. 102, objašnjenje 15.

[5] Odnosi se na pripadnike domobranske 8. zrakoplovne skupine.

[6] Pun naziv u to vrijeme je bio: 9. ustaški djelatni zdrug.

[7] Vidi dok. br. 105.

[8] Bliže o rasporedu 369. legionarske divizije u to vrijeme vidi knj. 30, dok. br. 70, 84 i 102.

[9] Opširnije o formiranju ustaško-domobranske 9. gorske divizije vidi dok. br. 105.

jeme na sektoru Zapadne Hercegovine primijećene su pojedine vrlo slabe ustaške grupice sa petokrakim zvijezdama na kapama, koje se legitimišu kao partizani i pokatkada napadaju naše kurire i veze, pa će u vezi toga naše jedinice na sektoru Zapadne Hercegovine obratiti naročitu pažnju na otkrivanje takvih grupica kako bi ih lakše uništili.

Usled napredovanja Crvene armije i jedinica Narodnooslobodilačke vojske dolinom Zapadne Morave i iz doline Ibra u pravcu rijeke Drine, osjeća se koncentracija četničkih bandi koje su sastavljene od hercegovačkih, bosanskih, crnogorskih, sandžačkih i srbijanskih četnika, a među njima ima i bandi koje pripadaju Nedićevim i Ljotićevim organizacijama, — na prostor Jahorina — Donja Prača — Goražde — Pljevlja — Čajniče — Foča — Miljevina.[10] Ove bande su demoralisane, slabe borbenosti i bez dovoljne količine municije. Potrebno je da se ove bande napadnu i razbiju. Poslednjih dana naše jedinice pohvatale su priličan broj četničkih vođa, među kojima majora Lukačevića,[11] komandanta operacije za Istočnu Bosnu i Hercegovinu, i Mitra Šakotu, koji je bio komandant »stolačke četničke brigade«.

X Hercegovačka NOU brigada nalazi se na prostoru Slepčići — Čule — Ljuti Dolac — Čitluk i poslednjih dana nije imala nekih naročitih borbi.[12] Njen 3. bataljon,[13] koji je bio u poslednje vrijeme u Kotoru, stigao je danas u Bileću.

XI Hercegovačka NOU brigada sa jednim bataljonom i sa II italijanskom brigadom divizije »Garibaldi« nalazi se na

---

[10] Vidi dok. br. 44.

[11] Major Vojislav Lukačević, sa još tri četnička oficira, predao se jednoj engleskoj artiljerijskoj jedinici koja se tada, privremeno, nalazila u Bileći, a Englezi su ih izručili vojnim vlastima NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 2—2, k. 1146/I: depešu Štaba 29. divizije od 6. decembra 1944. upućenu Štabu 2. korpusa NOVJ). Presudom Višeg vojnog suda JA od 9. avgusta 1945. Lukačević je, kao ratni zločinac osuđen na smrt strijeljanjem (vidi knj. 30, dok. br. 32, objašnjenje 7; Arhiv VII, reg. br. 1/11—8, k. 1143/A: zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 9. oktobra 1944; Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depešu br. 535 pukovnika Petra Baćovića od 15. januara 1945).

U četničkoj depeši br. 100 od 13. decembra 1944. piše u vezi s Lukačevićevim odlaskom za Bileću:

»Krajem novembra Lukačević otišao za Hercegovinu sa pratnjom od 30—40 ljudi. Pratnja ga pratila do Bilećkog sreza i prije četiri dana vratila se u Foču. Lukačević produžio sa tri Engleza, svojim doktorom i nekoliko svojih pratilaca da uhvati vezu sa Englezima koji su u Bileći. Govorio je da ide na taj put po Vašem naređenju. Ta tri Engleza izgleda doveo iz Pljevlja« (vidi Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande).

[12] Vidi relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 4. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 6—5, k. 1146/II).

[13] Vidi dok. br. 21.

prostoru Krekovi — Kifino Selo — Bratač, a sa ostala svoja tri bataljona nalazi se na sektoru: Kalinovik — Miljevina.[14] Poslednjih dana njene jedinice vršile su pritisak na Nevesinje i Švabe su bile potisnute u sam grad, dok je jedan njen bataljon[15] potpomagao akciju XIII Hercegovačke NOU brigade pravcem Trusina — Ponor — Biograd.

XII Hercegovačka NOU brigada nalazi se na položajima oko Širokog Brijega, južno od komunikacije Knežpolje — Kočerin i skoro svakodnevno vodi manje borbe sa neprijateljem.[16] Njen jedan bataljon nalazi se u Ljubuškom a jedan u Dubravama.[17]

XIII Hercegovačka NOU brigada nalazi se na položajima Gubavica — Vranjevići — Žulji — Rabina. Vodila je 5., 6. i 7. o.mj. jake borbe sa švapskim i ustaškim snagama koje su napadale od Nevesinja u pravcu Biograda, od Bakračuše u pravcu Rotimlje, od Blagaja u pravcu Stanojevića i od Bune u pravcu Gubavice. Neprijatelj je u početnim operacijama imao uspjeha, potisnuvši brigadu unazad prema Stocu i Domanovićima, ali kada su se jedinice brigade prikupile, prešle su u napad i protjerale neprijatelja u pravcu Nevesinja, Bla-

[14] i [30] Prema relaciji Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—5, k. 1146/II), 9. decembra su se 1. i 4. bataljon ove brigade nalazili u Kifinom Selu, a 2. i 3. bataljon, Konjički i Kalinovički NOP odred na liniji Poljice — Jelašca — Šivolje — Vlaholje. Sutradan se 1. bataljon prebacio preko nabujale rijeke Neretve, a zatim, 11. decembra, posjeo položaje na prostoriji Jažići — Vihovići, dok se italijanska 2. partizanska brigada divizije »Garibaldi« nalazila na sektoru Bratač — Krekovi — Obrnja. Konjički NOP odred se nalazio pod komandom njenog štaba do 15. decembra 1944, kada je, po naređenju Štaba 29. NOU divizije, stavljen pod komandu 14. hercegovačke brigade, dok je italijanska 2. partizanska brigada divizije »Garibaldi« 19. decembra stavljena neposredno pod komandu Štaba 29. NOU divizije (vidi dok. br. 44 i 77).

[15] Riječ je o 4. bataljonu. On je 6. decembra upućen usiljenim maršem prema s. Ponoru radi napada na bok njemačkih snaga koje su ugrožavale položaj 13. hercegovačke NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—5, k. 1146/II: relaciju Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1945).

[16] O rasporedu i dejstvima te brigade u decembru 1944. vidi relaciju njenog štaba od 1. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 3—5, k. 1146/II).

[17], [33], [37] i [34] Njen 1. bataljon je 3. decembra upućen na sektor Ljubuškog, 2. bataljon se nalazio u s. Škegri, 3. bataljon na prostoriji s. Jare — Markišići, a 4. bataljon 10. hercegovačke NOU brigade (tada pod njenom komandom) na liniji s. Mokro — Osoje (k. 520). Njen 4. bataljon u to vrijeme se nalazio na području Kifinog Sela, pod komandom Štaba 11. hercegovačke NOU brigade; ponovo je ušao u sastav svoje matične brigade po naređenju Štaba 29. NOU divizije od 29. decembra 1944. Bliže o tome vidi dok. br. 131; Arhiv VII, reg. br. 3/3—5 (zapovijest Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 3. decembra 1944), reg. br. 5/13—5 (zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 9. decembra 1944), k. 1146/II.

gaja i Bune, nanijevši mu velike gubitke. Neprijatelj je imao početnih uspjeha iz razloga što je zatekao jedinice brigade u nepovoljnom položaju, što je postigao početno iznenađenje, što članovi štaba brigade nijesu bili na okupu već rastureni po bataljonima i na taj način nijesu mogli pravilno komandovati, što međusobno dijelovi brigade nijesu održavali vezu i zbog toga što štab brigade nije redovno obavještavao štab divizije o akcijama. U ovoj borbi neprijatelj je uspio da zaplijeni jedan bacač, jednu protivtenkovsku pušku i prilično razbije njen 2. bataljon.[18]

Na sektoru oko Kočerina nalazi se XIII brigada IX divizije i sa njom održava neprekidnu vezu naša XII brigada.[19]

Na dan 7. o.mj. formirana je u Ljubinju I Hercegovačka brigada Narodne odbrane.[20]

XIV Hercegovačka NOU brigada poslednjih dana razbila je četničke bande i jedinice muslimanske milicije na prostoru Borci — Glavatičevo i nanijela im je velike gubitke, a sada se nalazi u Konjičkoj Župi.[21]

U Crnoj Gori naše jedinice oslobodile su Danilov Grad[22] i nastavljaju sa gonjenjem četničko-švapskih bandi u pravcu Podgorice.[23] Na pravcu od Skadra prema Tuzi jedinice Narodno-oslobodilačke vojske u Crnoj Gori spojile su se sa albanskim partizanskim jedinicama, a jedinice Primorske operativne grupe oslobodile su čitav crnogorski primorski pojas (Budvu, Bar i Ulcinj) i izbile na rijeku Bojanu.[24] Jača koncentracija švapskih snaga je i dalje na prostoru Tuzi — Podgorica i one grčevito pokušavaju da se preko Bioča i Mateševa spoje sa nemačkim snagama koje iz Sandžaka idu njima u susret i koje su ovladale sa Bijelim Poljem, a jednim svojim dijelom

---

[18] Zbog propusta u komandovanju, Štab 29. NOU divizije, svojom naredbom od 29. decembra 1944, kaznio je opomenom Štab 13. hercegovačke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 14—11 i reg. br. 15—11, k. 1145/I). Opširnije o tome i o borbama koje je pomenuta brigada vodila od 5. do 10. decembra na tome sektoru vidi dok. br. 40; Arhiv VII, reg. br. 4—5, k. 1146 II (relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 2. januara 1945).

[19] Vidi dok. br. 112.

[20] Vidi dok. br. 5.

[21] O dejstvima pomenute brigade u decembru vidi dok. br. 152.

[22] To mjesto je oslobođeno 9. decembra 1944 (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 312 i dok. br. 357, str. 742.

[23] Vidi tom III, knj. 8, dok. br. 357.

[24] Opširnije o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 353.

kreću prema Mojkovcu i vjerovatno dalje u pravcu Kolašina radi prihvata snaga sa prostora Podgorica — Tuzi.[25]

Vrhovni štab NOV i POJ svojom depešom od danas izvijestio nas je da će jedinice VIII Korpusa NOVJ smijeniti sa sadašnjih položaja našu XII Hercegovačku NOU brigadu i da je mi po izvršenoj smjeni najzgodnije upotrijebimo. Depeša je prenijeta i štabu VIII Korpusa kako bi se smjena što prije izvršila.[26]

Smjenjivanjem XII brigade sa sadašnjih položaja dobivamo jednu manevarsku grupu sa kojom možemo po potrebi zgodno manevrovati i napadati neprijatelja i domaće izdajnike gdje se god ukaže potreba.

U ovakvoj situaciji zadatak naše divizije biće da jačim snagama drži u blokadi neprijatelja na prostoru Nevesinje — kotlina Neretve — Široki Brijeg i kada se ukaže zgodna prilika da pređe i u ofanzivu na tome sektoru, a da sa ostatkom svojih snaga manevruje na sektoru Konjičke Župe i prema Foči radi uništenja četničkih bandi i grupa organizovane milicije. Za manevar i udar služiće XII brigada i jedan dio XI Hercegovačke NOU brigade, a za vrijeme prebacivanja XII brigade ka Konjicu mogu se usput likvidirati pojedina uporišta ako bude za to povoljna situacija. Pored gore navedenog zadatak divizije biće da vrši mobilizaciju i da čisti slobodnu teritoriju od pojedinih preostalih neprijateljskih grupica.

Radi izvršenja gore navedenih zadataka

NAREĐUJEMO:

1. — X HERCEGOVAČKA NOU BRIGADA:

Ostaće na sadašnjim položajima i sa istim zadatcima kao i do sada. Kada bude smijenjena XII Hercegovačka NOU brigada od jedinica VIII Korpusa NOVJ, uzeće u svoj

---

[25] U to vrijeme u Crnoj Gori su jedinice 2. korpusa NOVJ opkolile njemački 21. brdski armijski korpus. U njegovom deblokiranju učestvovala je 22. pješadijska divizija 91. armijskog korpusa. Korpus je deblokiran 18. decembra 1944. Opširnije o tome vidi knj. 30, dok. br. 32; tom III, knj. 8, dok. br. 357; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 394—510 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika od 25. novembra do 18. decembra 1944); Friedrich-August von Metsch, Die Geschichte der 22. Infanterie-Division, Verlag Hans-Henning Podzun, Kiel, 1952 (Fridrih-August fon Meč, Istorija 22. pješadijske divizije).

[26] Smjena je izvršena 16. decembra 1944. Bliže o tome vidi dok. br. 112; Arhiv VII, reg. br. 7/166—8, k. 1143/A (operacijski dnevnik Štaba 29. NOU divizije), reg. br. 3/4—5, k. 1146/II (zapovijest Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 16. decembra 1944).

sastav bataljon koji joj se sada nalazi pod komandom XII brigade.[27]

3. bataljon je stigao danas iz Kotora u Bileću i u toku narednih dana prebaciće se u Trebinje, gdje će ostati do daljega naređenja kao divizijska rezerva.[28]

Kada XII brigada bude smijenjena sa sadašnjeg položaja, uhvatiće vezu sa jedinicama VIII Korpusa koje budu smijenile XII brigadu, i sa njima će stalno održavati vezu. Pored toga održavaće vezu i desno sa XIII Hercegovačkom NOU brigadom, kako bi što bolje mogla pratiti razvoj situacije u kotlini rijeke Neretve.[29]

2. — XI HERCEGOVAČKA NOU BRIGADA:

Svoja tri bataljona prebaciće na prostor: Kalinovik — Miljevina sa zadatkom da najenergičnije napadaju četničke bande u Miljevini, prema Foči i prema Jabuci, a i svuda ostalo gdje se ukaže potreba.[30]

Jedan svoj bataljon[31] i II italijansku brigadu divizije »Garibaldi«[32] smjestiće na prostor Bijenja — Postoljani — Krekovi — Kifino Selo sa zadatkom da u zajednici sa bataljonom XII Hercegovačke NOU brigade,[33] koji će se nalaziti u Bratača, zatvara pravac od Nevesinja ka Gacku i da po potrebi ofanzivno dejstvuje prema Nevesinju. Pod svoju komandu stavite i 4. bataljon XII brigade, koji će vjerovatno u toku sjutrašnjeg dana biti u Bratača i upotrijebiti ga prema nahođenju kako je to u danoj situaciji najzgodnije.[34]

---

[27] i [40] Riječ je o 4. bataljonu, koji se nalazio privremeno pod komandom 12. hercegovačke NOU brigade. Taj bataljon je, po zapovijesti Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 16. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/4—5, k. 1146/II), upućen u s. Jare da se ponovo stavi pod komandu svoga štaba. U toku pokreta, 17. decembra, on je napadnut kod Kunića Mahale, ali je neprijatelj odbijen uz gubitke. U s. Jare prispio je 19. decembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 6—5, k. 1146/II: relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 4. januara 1945).

[28] Vidi dok. br. 21.

[29] Vidi dok. br. 112; Arhiv VII, reg. br. 3/4—5, k. 1146/II: zapovijest Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 16. decembra 1944. godine.

[31] Odnosi se na 4. bataljon, koji je, prema zapovijesti Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 9. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/13—5, k. 1146/II) smijenio 1. bataljon na prostoriji s. Kifino Selo — s. Krekovi, pošto se ovaj imao uputiti prema Kalinoviku.

[32] Potpunije o italijanskoj 2. partizanskoj brigadi divizije »Garibaldi« vidi knj. 29, dok. br. 30.

[34] Kada se, 12. decembra, 4. bataljon 11. hercegovačke NOU brigade prebacio u s. Ulog, njega je na položajima Kifino Selo — Postoljani smijenio pomenuti bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/3—5, k. 1146/II: zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 9. decembra 1944).

3. — XII HERCEGOVAČKA NOU BRIGADA:

Dok ne bude smijenjena od jedinica VIII Korpusa NOVJ ostaje na sadašnjim položajima i sa istim zadatcima.[35] Održavaće vezu sa XIII brigadom IX divizije i po potrebi će, koordinirajući rad sa njom, napasti Široki Brijeg. Kada dođe bataljon I Hercegovačke brigade Narodne odbrane[36] u Ljubuški, tada ćete u ovaj sastav povući vaš bataljon[37] koji vam se sada nalazi na prostoru oko Ljubuškog i u samom Ljubuškom.

Vaš 4. bataljon dobio je zadatak da se iz Dubrava preko Dabrice — Trusine — Drežnja prebaci u Bratač i da uhvati vezu sa Štabom XI Hercegovačke NOU brigade stavljajući se pod njegovu komandu, radi što uspešnijeg zatvaranja pravca od Nevesinja prema Gacku jer su tri bataljona XI Hercegovačke NOU brigade već otišla ka Kalinoviku.[38]

Kada bude smijenjena od jedinica VIII Korpusa NOVJ[39] tada će uputiti bataljon X Hercegovačke NOU brigade[40] u sastav svoje brigade s tim što će ga X brigada smjestiti gdje je to najpogodnije — po našem mišljenju u Ljuti Dolac, a sa ostatkom svoje brigade, t.j. sa tri bataljona krenuće preko prostora Dubrava, prolazeći Neretvu kod Žitomislića ili kod Čapljine, a iz Dubrava će se prebaciti na prostor Biograd — Udrežnje i na tom prostoru će prikupiti detaljne podatke o neprijatelju na prostoru Nevesinje — Bakračuša, u čemu će je do njenog dolaska potpomoći i štab XI Hercegovačke NOU brigade i na tom prostoru dobiće nove zadatke.

Sa prostora Udrežnje brigada će najverovatnije biti prebačena ka Konjičkoj Župi a odatle preko prostora Umoljani — Lukovac — Rakitnica ka prostoru Jablanica — Umčani — Trnovo pa i Dobro Polje. Sa prostora Trnovo — Umčani — Jablanica brigada će dejstvovati najprije ka Sarajevu a potom preko Jahorine ka Prači i dalje prema Ustikolini. Zadatak brigade biće razbijanje četničkih bandi i muslimanske milicije i najenergičnija akcija na koncentrisane četnike na prostoru Foča — Jahorina.

---

[35] Zadatak je te brigade bio (prema zapovijesti njenog štaba od 9. decembra 1944) da čisti od četničko-ustaških ostataka (grupica) oslobođeno područje u Hercegovini. U vezi s tim, 1. bataljon se nalazio u širem rejonu s. Hrasno — s. Gabela, 2. bataljon oko Ljubomira, 3. bataljon oko Gacka, Avtovca i Fazlagića Kule, 4. bataljon oko Bileće, a 5. bataljon na sektoru s. Domaševo — s. Ždrijelovići. Prema tome, riječ je, najvjerovatnije, o 1. bataljonu (vidi Arhiv VII, reg. br. 7—6, k. 1144/I).

[36] Bliže o toj brigadi vidi dok. br. 5.

[39] Vidi dok. br. 112.

Uništenje četničkih bandi u dolini Drine i dolini Prače izvodiće najenergičnije u zajednici sa bataljonima XI Hercegovačke NOU brigade koji se budu tamo nalazili i sa Kalinovičkim partizanskim odredom.

Na prostoru Biograd — Udrežnje vjerovatno je da ćete dobiti i drugi zadatak, pa ćete nam se sa toga prostora bezuvjetno javiti radio-stanicom i tačno naznačiti vaš raspored. Usputno će brigada vršiti mobilizaciju svega sposobnoga ljudstva.

Sa nama svaki dan održavajte radiogramsku vezu radi dobivanja detaljnijih naređenja.[41]

4. — XIII HERCEGOVAČKA NOU BRIGADA:

Ostaće na sadašnjim položajima sa zadatkom povremenog ofanzivnog dejstva ka Nevesinju, ka Bakračuši, ka Blagaju i ka Buni. Što jače će pregraditi put između Bune i Gubavice kako ne bi bili iznenađeni od neprijatelja iz Bune.

Razviće najaktivnije obaveštajnu službu jer se po pokretu neprijatelja na njenom sektoru mogu donijeti važni i tačni zaključci. Izvještaje će redovno slati o svom rasporedu i o pokretima neprijateljskim.[42]

5. — XIV HERCEGOVAČKA NOU BRIGADA:

Ostaće na sadašnjoj prostoriji, napadajući najenergičnije četničke bande i muslimansku miliciju. Sa XI brigadom održavaće stalnu vezu.

Sa nama će stalno održavati vezu i obaveštavati nas o situaciji na komunikaciji Jablanica — Konjic — Tarčin.[43]

6. — II ITALIJANSKA BRIGADA DIVIZIJE »GARIBALDI«:

Nalaziće se pod komandom XI brigade kako je naznačeno pod tačkom 2 ove zapovijesti.[44]

---

[41] Dvanaesta hercegovačka NOU brigada (bez 4. bataljona) nalazila se od 17. do 31. decembra na sektoru Biograd — Udrežnje, gdje je vodila manje borbe protiv neprijatelja koji je vršio ispade prema njenim položajima radi obezbjeđenja komunikacije Mostar — Nevesinje i radi ekonomske pljačke okolnih sela (vidi dok. br. 77; Arhiv VII, reg. br. 3—5, k. 1146/II: relaciju štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1945).

[42] Vidi Arhiv VII, reg. br. 4—5, k. 1146/II (relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 2. januara 1945), reg. br. 13/10—1, k. 149/E (izvješće Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 28. decembra 1944).

[43] Vidi dok. br. 152.

[44] Ta brigada se u decembru nalazila na sektoru Nevesinja (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—5, k. 1146/II: relaciju njenog štaba od 1. januara 1945).

7. — I TENKOVSKA BRIGADA NOVJ:

Ostaće na sadašnjim položajima i sa istim zadatcima kao i do sada, s time što će joj glavne koncentracije biti na sektoru Domanovići i na sektoru Gacko — Fojnica.

Ako bude potrebna na izvjesnom pravcu akcija jačeg obima dobiće za to blagovremeno naređenje, a akcije manjega stila može preduzimati u sporazumu sa štabovima brigada.[45]

8. — ARTILJERIJSKI DIVIZION XXIX NOU DIVIZIJE:

Raspored Artiljerijskog diviziona uglavnom će ostati isti kao i sada.

Kada bude XII brigada smijenjena sa svojih položaja, vaša četiri topa koja se tamo nalaze krenuće sa XII brigadom i pratiće je do prostora Udrežnje — Biograd i na tome prostoru će dobiti dalje naređenje. Ako imate neispravnih topova trebate ih za nekoliko dana opraviti i urediti jer nije isključeno da ćemo uskoro koncentrisati jači dio vašeg diviziona na pravcu prema Nevesinju, pa ćete i za ovo dobiti blagovremeno naređenje.[46]

---

[45] Prema operacijskom dnevniku njenog štaba (vidi Arhiv VII, reg. br. 1—5, str. 11—15, k. 323), 1. tenkovska brigada NOVJ bila je 8. decembra prikupljena na prostoru Čapljina — Fojnica. Ona 16. decembra dijelom snaga (četiri tenka i dva protivtenkovska topa) učestvuje u borbama u sadejstvu sa 4. bataljonom 12. hercegovačke NOU brigade, a 19. decembra (tri tenka, dva oklopna automobila i jedan protivtenkovski top), u sadejstvu s jedinicama 10. hercegovačke NOU brigade, učestvuje u odbrani Čitluka, pri čemu je ostvarena uspješna saradnja pješadije, artiljerije i tenkova. Brigada je 27. decembra pregrupisana na prostoriji Stolac — Fojnica — Domanovići (vidi dok. br. 32; Arhiv VII, reg. br. 6—5, k. 1146/II).

Franc Šraml u svojoj knjizi »Hrvatsko ratište«, na str. 112, iznosi podatak da je u akciji od 19. decembra 1944. učestvovao 370. puk 369. legionarske divizije, kako bi se isprobala njegova borbenost poslije preformiranja. Ta akcija je izvršena pod šifrom »Hojšober« — »Heuschober« (»Plast sijena«).

[46] Prema izvodu iz operacijskog dnevnika Štaba Artiljerijskog diviziona 29. NOU divizije od 28. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—6, k. 1146/II), 10. decembra su se Štab diviziona, 4. baterija i popunjujući dio nalazili u s. Berkoviću, 1. baterija u s. Rijeci, na putu Gacko — Nevesinje, 2. baterija bez 1. voda (pod komandom 12. hercegovačke NOU brigade) u s. Čitluku, a 2. vod u s. Buhovima, 3. baterija u s. Đinovoj Mali. Druga baterija je 19. decembra učestvovala u odbrani Čitluka, dok se 4. topovsko odjeljenje 1. baterije nalazilo sa 11. hercegovačkom brigadom prema Foči. Bliže o tome vidi dok. br. 63; Arhiv VII, reg. br. 3/4—5, k. 1146/II: zapovijest Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 16. decembra 1944. godine.

Prva baterija se nalazila pod komandom 11. hercegovačke NOU brigade do odlaska ove brigade na sektor Kalinovika, odnosno Foče (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—5, k. 1146/II: relaciju Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1945).

9. — ŠTAB XXIX NOU DIVIZIJE:

Nalaziće se u Trebinju odakle će rukovoditi operacijama i gdje će sve brigade i prekomandovane jedinice podnositi izvještaje.

10. — BOLNICA XXIX U. DIVIZIJE NOVJ:

Centralna bolnica naše divizije nalazi se u Trebinju. Prihvatna bolnica naše divizije nalazi se u Stocu gdje će se liječiti lakši ranjenici i bolesnici a oni kojima je potrebno liječenje više od mjesec dana kao i teži ranjenici i bolesnici upućivaće se u Trebinje.

Motorizovana hirurška ekipa nalaziće se na komunikaciji Domanovići — Čapljina — Čitluk i jedinice sa toga sektora će je telefonski tražiti prema potrebi.

X i XIII Hercegovačka NOU brigada, a XII dok bude na tome sektoru, upućivaće svoje ranjenike i bolesnike prema Stocu.

Jedna hirurška ekipa nalaziće se u Gacku i prema potrebi biće prebačena i bliže štabu XI brigade.

Ranjenici i bolesnici XI, XIV i djelom XII brigade biće prenošeni preko Gacka za Trebinje.

11. — VEZE:

Sve jedinice sa nama održavaće radiogramsku vezu a pored toga koristiće i telefonske šifre. Izvještaje podnositi redovno.

12. — IDEJA MANEVRA:

Glavninom snaga pritiskivati neprijatelja u kotlini Neretve i na prostoru sreza Nevesinja, a sa ostatkom najenergičnije napadati četničke bande i ostale izdajnike. Ako bi neprijatelj izvršio ispad u pojedinim pravcima, susjedne jedinice treba akcijom da potpomognu napadnutu našu jedinicu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za političkog komesara
Vukašin Mićunović

M. P.

Načelnik štaba,
potpukovnik
Drago Đukanović

Komandant,
general-major
Vlado Šegrt

Dostavljeno: svim jedinicama.

ŠTAB XIV. HER. OML. N.O.U. BRIGADE
O. pov. broj 147
16. XII. 1944. g.
Kalinovik

Po prijemu na znanje
a. a.

Za štab
K-dant, kapetan
R. Šakotić

BR. 37

IZVJEŠTAJ ŠTABA 6. KRAJIŠKE BRIGADE OD 9. DECEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA KOMUNIKACIJI VRANDUK — TOPČIĆ POLJE[1]

ŠTAB
VI. KRAJIŠ. BRIGADE
IV. DIVIZIJE NOVJ
Or. pov. br. 354
9. XII. 1944

Izvještaj o zasjedama dostavlja

ŠTABU IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA N.O.V.J.

Položaj

Dostavljamo vam operacijski izvještaj, tj. o zasjedama koje su postavljene od tri bataljona naše brigade. Zasjeda je bila postavljena između Vranduka i Topčić Polja i držana od 7 ov.mj. do 9[ov.mj.] — 12 sati.

Za to vrijeme nije ništa naišlo cestom i naše snage su u noći 8/9 ov.mj. napale osiguranje ceste.

I. bataljon držao je zasjedu od Vranduka do vode Loznika, ovaj bataljon nije vodio nikakve borbe, nego 9[-og] prije

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 40—2, k. 769/A.

podne tukao je sa automatskim oružjem i protukolskim topom koji je krenuo iz Zenice u 9 sati. Uništeno je 6 vagona koji su bili puni vojske. Gubitci neprijatelja su nam nepoznati.

III. bataljon zaposio je položaj od rijeke Loznika do Orahovičkog polja. Noću između 8/9 napao je utvrđenog neprijatelja koji se nalazio u Nemiloj sa lijevu stranu ceste i osiguravao most u Orahovičkom polju. U istom uporištu ubijeno je 12 Nijemaca i 8 ranjeno. Za vrijeme borbe poslata je njima pomoć od željezničke stanice Nemile prema selu Nemiloj. Pomoć koja im je stigla u pomoć na brisanom prostoru potučena je i neprijatelj je ostavio na mjestu 9 mrtvih a ostali su izranjavani. Plijen se nije mogao iskoristiti jer su bili preko rijeke Bosne a i pancer se kretao prugom i tukao sa svom svojom snagom našu zasjedu.[2]

IV. bataljon držao je zasjedu od Gojakovca-kote 509 do Topčić Polja. Isti je napao neprijatelja koji se je nalazio na cesti u Bistricama i osiguravao most na cesti. Neprijatelj je bio u bunkerima, ovaj bataljon ih je napao i protjerao sa ovoga osiguranja. U ovom neprijateljskom uporištu ubijeno je 7 neprijateljskih vojnika i 5 ranjeno.

Jedni dijelovi ovoga bataljona koji su bili prema Topčić Polju dočekali su neprijatelja koji je pošao u pomoć u Bistrice. Ista zasjeda pustila je neprijatelja na vrlo blisko ostojanje i na mjestu je ostalo 13 mrtvih i 9 ranjenih, a ostali pod zaštitom pancera povukli su se u Topčić Polje.

Iste noći ovaj bataljon zapalio je kuću u Bistricama gdje je bila smještena neprijateljska straža i tu je uništeno 6000 razne municije, dok su naši uspjeli iznijeti samo 1000 metaka, 2 šinjela i nekoliko šatorskih krila.

1. **Gubitci:** a) neprijateljski: ubijeno 41
ranjeno 22

Broj ranjenih i mrtvih vojnika u vozu nije se mogao utvrditi.

2. **vlastiti** 2 teže i 1 lakše ranjen.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Načelnik štaba, kapetan:
Vinko[3]

---

[2] Bliže o napadu na Nemilu vidi dok. br. 45; Arhiv VII, reg. br. 57/14—2, k. 149/C: izvješće Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 27. decembra 1944. godine.

[3] Menart

BR. 38

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 10. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA NA KOMUNIKACIJI BUSOVAČA — ZENICA — DOBOJ — DERVENTA[1]

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Predane depeše
80	10/XII	78	279	9. ov. mj. sa pravca Zenica i Busovača neprijatelj sa jačim snagama je prešao u napad ka Travniku.[2] Radi približavanja naših snaga i Crvene armije ka [Slavonskom] Brodu neprijatelj verovatno pokušava da osposobi još jednu komunikaciju za svoje izvlačenje ka sjeveru, radi čega pokušava ovladati ovom komunikacijom. U vezi toga naređujemo: 1. — IV divizija zatvoriće pravce koji sa linije Zenica — Busovača izvode ka Travniku, a na kojima se već vode borbe. Organizovati odbranu sa ciljem da se pređe u napad, neprijatelj razbije i nabaci na polazne položaje.[3] 2. — X divizija jednom brigadom sa prostorije Fojnica — Modri Kamen preduzeće odmah snažno dejstvo u leđa i bok neprijatelja koji nadire od Busovače, povezujući se sa snagama XI brigade. Sa ostalim snagama vršiti snažan pritisak na komunikacije.[4]

[1] Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/130—1, k. 461: knjiga depeša 5. korpusa NOVJ.

[2] Prema izvještajima Grupe armija »F« od 11. i 12. decembra 1944, na pravcu Busovača — Vitez napadao je 505. izviđački bataljon, a od Zenice 5. puk bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa (vidi dok. br. 35, 45, 52, 55 i 140; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 156 i 166).

[3] Vidi dok. br. 140.

[4] Vidi dok. br. 111, 113 i 120.

				3. — S.B. divizija vršiće snažan pritisak i dejstvo na liniju Žepče — Doboj — Derventa radi usporavanja saobraćaja na ovoj liniji i dovlačenja materijala i namirnica neprijatelju koji nadire ka Travniku.[5] 4. — Artiljer. grupa korpusa dejstvovaće na sektoru IV divizije. 5. — Potvrdite prijem. Rodić[6]

BR. 39

NAREDBA ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 10. DECEMBRA 1944. VOJNOJ OBLASTI ZA NJEN SMJEŠTAJ U JAJCU[1]

NAREDBA pov. broj 126

Štaba 5. korpusa NOV Jugoslavije za 10. decembar 1944. god.

Teritorija Vojne oblasti ovog korpusa u cijelosti je, izuzev granične linije: Bihać — Sunja, Sarajevo — Brod i Banja Luka — Gradiška, oslobođena. U vezi sa ovakvom situacijom naše operativne jedinice raspoređene su prema neprijateljskim uporištima radi konačnog oslobođenja još neoslobođenog našeg korpusnog teritorija. Zbog toga je Štab korpusa odmakao se od centra slobodnog teritorija, sa koga bi uspješno mogla djelovati korpusna vojna oblast kao sastavni dio ovog štaba.

S obzirom na ovakvo stanje i na to, da će operativni dio Štaba korpusa vjerovatno u skoroj budućnosti sa svojim jedinicama krenuti sa ovog terena radi, u skladu opštih zadataka naše i savezničkih armija, konačnog uništenja Hitlerovih hordi i njegovih slugu kao i da se Korpusna vojna oblast osposobila u samostalnom radu, odlukom ovog štaba

RIJEŠENO JE:

1. — Da se korpusna vojna oblast 5. korpusa NOVJ sa svim svojim otsjecima smjesti kao samostalna vojna ustanova — u centru slobodne teritorije — u gradu Jajcu.

---

[5] Vidi dok. br. 102 i 114.

[6] Slavko

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 34—7, k. 1265.

2. — Korpusnom vojnom oblasti rukovodiće do daljeg naređenja pukovnik drug Vlatković Nemanja, do sada pomoćnik načelnika štaba istog korpusa.

3. — Pukovnik drug Vlatković Nemanja, kao rukovodioc korpusne vojne oblasti, u vremenu dok se Korpus bude nalazio na ovom području stajaće u vezi sa ovim Štabom, a naročito po pitanju zajedničkog rešavanja važnih zadataka.[2]

Ova naredba stupa odmah na snagu. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR
p u k o v n i k :
Službeno otsutan.

KOMANDANT
general-major,
S. Rodić s.r.

M. P.

M. P.[3]

Ovjerava prepis:

Načelnik štaba
major
J.[4] Pavić

[2] Vojna oblast 5. korpusa NOVJ u to vrijeme imala je sedam vojnih područja: prozorsko, jajačko, mrkonjićko, livanjsko, drvarsko, podgrmečko i srednjobosansko (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—1, k. 771/A: naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 4. januara 1945).

[3] Okrugli pečat Štaba 39. NOU divizije.

[4] Jovo

BR. 40

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 10. DECEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA OD 5. DO 10. DECEMBRA NA SEKTORU NEVESINJE — BLAGAJ — BUNA[1]

ŠTAB
XIII HERC. N.O.U. BRIGADE
XXIX UD. DIVIZIJE
O. pov. br. 300
10. decembra 1944 g. u 16 časova
s. Jasena

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Podnosimo izvještaj u vremenu od 5 do 10 decembra 1944 godine.

5. XII 1944 godine oko 4 časa izjutra, neprijatelj iz Nevesinja — Bakračuše [Drage] — Blagaja i Bune[2] napao je položaje naše brigade. Jačina neprijatelja bila je 2.000 do 2.500 vojnika potpomognutih sa dvije baterije topova i to jednom baterijom iz Nevesinja, a drugom sa prostora Bišine i Buska, sa 6 tenkova koji su se kretali do Gubavice.

Neprijatelj koji se kretao iz Nevesinja napao je naš 2. bataljon koji se nalazio na liniji Debelo Brdo — Križevac — Babja Glava i poslije jedne kraće borbe neprijatelj je uspio da ovlada sa položajima 2. bataljona, a ostali bataljoni uspjeli su da zadrže neprijatelja i da mu u prvom naletu nanesu priličan broj gubitaka.

Pošto je neprijatelj ovladao sa položajima 2. bataljona i počeo da vrši pritisak na isti, bataljon se raspršio, tako da je od toga bataljona ostao samo štab sa jednom komandom čete. Ljudstvo ovoga bataljona pobjeglo je sve u pravcu Dubrava.[3] Neprijatelj je munjevitom brzinom gonio 2. bataljon i ovladao sa Tanjevom — Mahala — Osredina — Milošev Do — Ponor — Knez Glava (k. 1098) — Kruševo — Golo Brdo (k. 1064)[4] i

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 12—8, k. 1144/II.

[2] Vidi knj. 30, dok. br. 102.

[3] Štab 29. NOU divizije, svojom naredbom od 29. decembra 1944, zbog slabosti u komandovanju, kaznio je Štab 2. bataljona ukorom a Štab 13. hercegovačke brigade opomenom (vidi dok. br. 36, objašnjenje I8).

[4] Treba: trig. 1064.

Oštra Gomila (k. 1050).[5] Za vreme čitave ove borbe 2. bataljon imao je samo jednog ranjenog.

Pošto nismo imali snaga na raspoloženju da bacimo na ovaj prostor gdje je bio 2. bataljon i da sprečimo neprijateljsko nadiranje, a nismo mogli sa jednim bataljonom da zatvorimo prostor od Rabine do Oštre Gomile, rokirali smo se sa čitavom brigadom na liniji Gubavica — Hum (k. 532) — 548 — 691[6] — 602 — 725 — 803 i Crni Vrh (k. 957), a jednu četu 4. bataljona ojačanu sa pratećim vodom štaba brigade bacili smo na prostor Snježnice, da vrati neprijatelja koji se kretao prema Snježnici i da dejstvuje neprijatelju u bok. Ove smo položaje uspjeli da zadržimo sve do 6. ov. mj. do 18 časova. U 18 časova neprijatelj je uspio da prodre u Rotimlju — Trijebnju i Brštaniku i da ovlada sa Crnim Vrhom, te je uspio da nas odbaci sa navedenih položaja.[7]

7 ov. mj. stavili smo se na liniju Stjepan Krst[8] — Hodovo — Kozice — Bivolje Brdo, a sa jednom četom i pratećim vodom brigade na prostoru Snježnice. Odatle smo prešli u kotranapad i oko 15 časova ovladali sa Gubavicom — Hodbinom — Humom — Gornjim Vranjevićima — Kamenom — Žuljima — Klepetušom i Cinciljem.

Neprijatelj se povukao sa ovih položaja Buni — Blagaju — Tanovića Hanu[9] — Bakračuši i Nevesinju na svoje prvobitne položaje, a sa jednom kolonom jačine od 1.000 vojnika produžio je u Malo Polje i Blagaj pa dalje Mostaru.

Neprijatelj koji nas je napadao bio je sastava od ustaša[10] i Njemaca.

Mi smo imali 30 drugova izbačeno iz stroja, od kojih 9 poginulih.

Neprijatelj je imao sigurno 50 mrtvih i viši broj ranjenih.

Prilikom nesređenog odstupanja 2. bataljona stvorila se je panika kod naših komora koje su se nalazile na Stjepan Krstu, pa su bez naređenja štaba brigade otišle za Kozice.

Pošto je neprijatelj ovladao bio sa zapadnim djelom Stjepan Krsta — Brštanikom i Rotimljom, mi smo naredili komorama da pođu za Stolac, a odatle preko Blaca — Podkom

---

[5] Treba: trig. 1059.

[6] To jest: trig. 691 (Gradina).

[7] U borbama su toga dana učestvovala i četiri tenka 1. čete 1. tenkovskog bataljona 1. tenkovske brigade NOVJ. Bliže o toj borbi vidi dok. br. 43; Arhiv VII, reg. br. 4—5, k. 1146/II (relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 2. januara 1945) reg. br. 2/15—1, k. 149/C (izvješće Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. decembra 1944).

[8] Treba: Stjepankrst (selo jugozapadno od Nevesinja).

[9] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[10] Riječ je o pripadnicima 9. ustaškog djelatnog zdruga 9. gorske divizije (vidi dok. br. 105).

i za Bračiće. S time što smo mislili da se sa dva bataljona prebacimo preko Snježnice opet na svoje stare položaje. Radio-stanica i pisaća mašina bili su skupa, pa su bez naređenja štaba brigade uputili se sa ostalim komorama. Zato nijesmo mogli redovno da vas izvještavamo.

Sa jugoslovenskom municijom vrlo slabo stojimo, te molimo da nam se uputi veća količina municije. Borci nam prosječno imaju od 3—5 metaka, a puškomitraljesci od 15—20 metaka.

Položaj naše brigade je prilično rastegnut, a pogotovo pošto je prostor Biograda prazan, te smatramo da je potrebno više snaga na ovaj prostor kako bi se uspješno mogli braniti ovi položaji i napadati neprijatelja sa ovih položaja.

Bataljon XI brigade za koga ste nam javili da je upućen da nas pomogne i da se stavi pod našu komandu.[11] Sa navedenim bataljonom uopšte nismo imali veze niti se javio nama, a obavješteni smo preko pozadinskih vlasti, da se taj bataljon povratio ima dva dana za Bratač gdje se i sada nalazi.[12]

Potvrđujemo prijem telefonske šifre koju ste nam poslali. Pretprošlim našim izvještajem tražili smo telefona i kabla, jer sa istim oskudjevamo, a otežana je veza sa bataljonima radi rastegnutosti, pa dok nam stigne izvještaj od bataljona prođe 2 do 3 sata.

2. bataljon se prikuplja i do sada prema izvještaju 2. bataljona iskupili su oko 180 boraca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pom. polkoma, kapetan
Anđelić Novak

Komandant, majore
Milorad Kujačić

Načelnik štaba
poručnik
Smajo[13] **Balalić**

M. P.

---

[11] Rečenica je nedovršena. Vjerovatno bi trebalo da se završava sa: nije došao.

[12] Riječ je o 4. bataljonu (vidi dok. br. 36, objašnjenje 15). On je, prema relaciji Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/3—5, k. 1146/II), 8. decembra usiljenim maršem došao u s. Ponor. Ne naišavši na neprijatelja, on se sutradan vratio u s. Bratač.

[13] Ime mu je Smajil (vidi dok. br. 17).

BR. 41

ZAPOVIJEST ŠTABA 10. NOU DIVIZIJE OD 11. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA NA PROSTORU FOJNICA — MODRI KAMEN I KOMUNIKACIJAMA KISELJAK — SARAJEVO I RAMA — PROZOR[1]

ŠTAB
X DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Str. pov. br. 200
Dne 11-XII 1944 g.
u 7 čas.

ZAPOVJEST
(Sekcija Travnik — Zenica — Konjic)
Razmer 1 : 100.000

9. o.mj. sa pravca Busovače i Zenice neprijatelj sa jačim snagama je prešao u napad ka Travniku.[2] Radi približavanja naših snaga i Crvene armije ka Brodu neprijatelj vjerovatno pokušava da osposobi još jednu komunikaciju za svoje izvlačenje ka sjeveru i radi toga pokušava ovladati komunikacijom Busovača — Travnik — Jajce i dalje prema sjeveru i sjevero-zapadu.

Naša divizija dobila je zadatak da sa jednom brigadom sa prostorije Fojnica — Modri Kamen preduzme odmah snažno dejstvo u leđa i bok neprijatelju koji nadire od Busovače, povezujući se sa snagama IV divizije.[3] Sa ostalim snagama vršiti snažan pritisak na komunikacije. U vezi prednjeg

NAREĐUJEMO:

1. — IX brigada sa prostorije s. Kupreš — s. Dvorišta — s. Kozica — s. Majdan snažno će dejstvovati u leđa i bok neprijatelju koji nadire od Busovače ka Travniku. Na lijevom krilu povezaće se sa XI brigadom i koordinirati akcije.[4]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8—8, k. 856.

[2] Bliže o neprijateljevim snagama koje su napadale prema Travniku vidi dok. br. 38.

[3] Opširnije o tome vidi dok. br. 38 i 140.

[4] Bliže o tome kako je 9. krajiška NOU brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 111.

2. — VII brigada sa prostorije Kreševa djelovaće što snažnije na komunikaciju Sarajevo — Kiseljak.[5]

3. — XVII brigada postaviće se na najpogodnije položaje za zatvaranje pravca Rama — Prozor. Uništavati i razbijati miliciju na tome sektoru i omogućiti komandi Prozorskog područja sakupljanje namirnica za prehranu jedinica. Obavještajnu službu angažovati do maksimuma za pravovremeno otkrivanje pregrupacije i koncentracije neprijateljskih snaga na komunikaciji Mostar — Sarajevo, koje bi eventualno moglo da uslijedi.[6]

4. — Visočko-Fojnički odred sa dva bataljona sa prostorije s. Duke — s. Oglavak — s. Pločari aktivno će dejstvovati na komunikaciji Kiseljak — Busovača. Bataljon iz Kralupa prebaciti u Male Sotnice sa istim zadatkom. Održavati čvrstu vezu na lijevom krilu sa IX brigadom i blagovremeno je obavještavati o svim pokretima neprijatelja sa pravca Sarajevo — Kiseljak.[7]

5. — Štab Artilerijskog diviziona postaviće sva oruđa što bliže komunikaciji Kiseljak — Busovača i artileriskom vatrom tući neprijateljske kolone, neprijateljsku artileriju kao i uporišta na toj komunikaciji. Obezbjediti popunu sa municijom, na vrijeme, iz Rastova.

6. — Vezu sa štabom divizije održavati radio-vezom i kuririma. Na vanredne radio-veze redovno se javljati i zakazivati ih. Visočko-Fojnički odred, IX i VII brigada održavaće telefonsku vezu međusobno i starati se da ta veza pravilno funkcioniše. Brigade i odred održavaće međusobnu radio-vezu po ranije izdatom planu veze.[8]

7. — Znaci raspoznavanja poslati su vam a borbene znake odrediće svaka jedinica za sebe.

8. — Hirurška ekipa nalazi se u Fojnici a prihvatna bolnica u s. Turkovići i Rastovo (Zekine staje).

9. — Operativni dio štaba divizije nalaziće se u Fojnici.

Napomena: Za izvršenje postavljenog zadatka štabovi brigada i štab Visočko-Fojničkog odreda ostvariće koordinaciju i puno sadejstvo sa susjednim jedinicama. Teška oruđa iskoristiti potpuno i usredsrediti njihovu vatru na glavni udar.

---

[5] Opširnije o izvršenju tog zadatka vidi dok. br. 120.

[6] Vidi dok. br. 113.

[7] Bliže o tome kako je taj odred izvršio postavljene zadatke vidi dok. br. 124.

[8] Opširnije o organizaciji veze u 10. NOU diviziji vidi dok. br. 127.

Na komunikaciji izvoditi kombinovane diverzantske akcije (sa nagaznim minama, sa kablmašinom,[9] udarne grupe sa automatskim oruđima i »Džon BULLima« i sl.). Izviđačke jedinice i obavještajnu službu angažovati za pravovremeno otkrivanje neprijateljskih pokreta i namjera. Sa izviđačkim jedinicama osmatrati prugu Sarajevo — Visoko — Lašva na koju slati diverzantske grupe radi ometanja saobraćaja. *Za sve propuste za izvršenje postavljenog zadatka štabovi će snositi punu odgovornost.*

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik, **Rade**[10]	M. P.	Komandant, pukovnik **Milorad**[12]
	Načelnik štaba, ppukovnik, **Mes.**[11] **Hotić**	

[9] Tako su zvali uređaj za paljenje eksploziva pomoću električnog kabla.

[10] Bašić

[11] Mesud

[12] Mijatović

BR. 42

NAREĐENJE ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 11. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 15. KRAJIŠKE BRIGADE, ZMIJANJSKOG I PLJEVSKOG NOP ODREDA ZA DEJSTVA NA PODRUČJU MRKONJIĆ-GRADA[1]

ŠTAB
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Str. p. br. 713
11-XII-1944.

ŠTABU *kopija*

1. — Zmijanjski NOP odred,[2] sa još jednim bataljonom XV. KNOU brigade,[3] orijentisati će se prema Mrkonjiću, odaklen će sa neprekidnim dejstvom uništiti bandu i ne dozvoliti joj stabilizaciju na ovom terenu (u Manjači, Trijebovu, Krupi, Rekavici, Dobrinji itd.).

Druga dva bataljona Štab XV. KNOU brigade povratiti će na svoje stare položaje.[4]

2. — Pljevski NOP odred sa svojim snagama smjestiti će se na prostoriji Kola (s. Gajići i Čavići) gde će se zadržati do daljnjeg naređenja.[5]

3. — Osiguranje komunikacije Mrkonjić — Čađavica vršiti će bataljon Narodne odbrane.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Načelnik štaba
major
J.[6] Pavić

Dostavljeno:
1. — XV. KNOU brigadi
2. — Zmijanjskom NOP odredu
3. — Pljevskom NOP odredu.

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 38—1/I, k. 1265.

[2] Prema depeši Štaba 39. NOU divizije od 4. decembra 1944. taj odred je zadržao tri čete — 150 boraca, a ostalo ljudstvo uputio za popunu 13. krajiške brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/47—5, k. 461/A: knjigu primljenih depeša 5. korpusa NOVJ).

[3] Odnosi se na njen 1. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 51/3—3, k. 1270: izvještaj Štaba 15. krajiške NOU brigade od 22. decembra 1944).

[4] Odnosi se na 2. i 3. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 51/3—3, k. 1270: izvještaj Štaba 15. krajiške NOU brigade od 22. decembra 1944).

[5] Vidi dok. br. 48.

[6] Jovo

BR. 43

IZVJEŠTAJ ŠTABA 1. TENKOVSKE BRIGADE NOVJ OD 11. DECEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O AKCIJI 1. ČETE 1. TENKOVSKOG BATALJONA KOD GUBAVICE[1]

ŠTAB
I. TENKOVSKE BRIGADE N.O.V.J.
BR. 144
dne 11. XII 1944.

ŠTABU XXIX. UDARNE DIVIZIJE NOVJ
(Sekcije: Mostar — Nevesinje 1 : 100.000)

Izvještaj o akciji I. čete
I. tenkovskog bataljona
na Buni kod Mostara.

Na dan 6. decembra ov. god. na traženje štaba I. bataljona XIII. brigade, pošto je neprijatelj izvršio ispad iz Mostara i ugrozio komunikaciju Čapljina — Stolac, štab I. tenkovskog bataljona uputio je 4 tenka u susret neprijatelju koji je prodirao od Bune prema selu Gubavica.[2]

Tenkovi su u 3 sata ujutro stigli u Gubavicu i dobivši podatke o neprijatelju od komandanta I. bataljona XIII. brigade[3] krenuli su napred da svojom vatrom potpomognu našu pešadiju da zauzme svoje stare položaje. Kada su naišli na neprijateljsku pešadiju koja je nastupala, naši tenkovi otvorili su jaku vatru. U cilju da zauzmu bolje položaje, odakle bi njihova vatra bila najefikasnija, tenkovi su krenuli napred ali kada su stigli na položaj, tamo su već bili neprijateljski tenkovi koji su ranije stigli iz Bune. Naši tenkovi su odmah otvorili vatru ali neprijatelj je uspeo da uništi jedan naš tenk. Zbog nadmoćnosti neprijatelja i nepovoljnog položaja u kojem su se nalazili naši tenkovi, komandir je naredio povlačenje. Pri povlačenju neprijatelj je pogodio jedan naš tenk ali nije naneo nikakve štete.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/2—8, k. 1144/II.

[2] Vidi operacijski dnevnik Štaba 1. tenkovske brigade NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 1—5, str. 10, k. 323).

[3] Vidi dok. br. 40.

U toj akciji izgubili smo jedan tenk koji je oštećen pao neprijatelju u ruke, a jedan drug je teško ranjen u noge.

Neprijateljski gubitci su nepoznati.

Iako smo izgubili jedan tenk, akcija je uspjela i neprijatelj je bio potisnut i odbačen. Komunikacija Čapljina — Stolac bila je zaštićena a time nije bila ugrožena naša bolnica u Stolcu sa ove strane.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik
sl. otsutan

Zam. komandanta, major
Kuštrin

M. P.

BR. 44

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 11. DECEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA PROTIV ČETNIKA NA SEKTORU KALINOVIK — MILJEVINA — DOBRO POLJE[1]

ŠTAB
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Pov. broj 628
dana 11. XII 1944. g.
u 9.20 časova

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Dostavljamo vam izvještaj o situaciji na sektoru Kalinovik.

Na prostoru Miljevina — Gornji Budanj — Donji Budanj nalaze se dva četnička korpusa, jačine oko 1.200 bandita. Bande su uglavnom sastavljene od Srbijanaca, među njima

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15—8, k. 1144, II.

ima izvjestan broj bosanskih četnika.[2] Naoružani su prilično, sa najmanje 3 teška bacača, više lakih, kao i priličan broj automatskih oružja. Municijom ne oskudijevaju.

Na sektoru Mrežica — Pribisalići — Osmaja[3] nalazi se oko 100 bandita mještana, koji se nadaju pomoći, koja bi imala doći iz Jabuke.

Na prostoru Trnovo nalazi se oko 700 bandita raspodijeljeni u tri brigade i to: II Sarajevska brigada, Čajnička i Rogatička brigada.[4] I Sarajevska brigada nalazi se na prostoru Trebević gdje bi imala ostati. Te brigade imaju namjeru da se prebace u Dobro Polje, dok bi Zenička brigada preko Kijevo — Trnovo — Varoš — Mrežica imala da pođe do Foče.

Na prostor Jabuka — Dragovići stigla je jedna Nedićeva divizija, u jačini od oko 2.500 boraca.[5] Ona se nalazi pod ko-

---

[2] Četnička komanda za Srbiju, radiogramom od 4. decembra 1944, naredila je svojim jedinicama da izvedu akciju prema Kalinoviku (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-2594: operacijski dnevnik Šumadijske grupe četničkih korpusa). U toj akciji su, prema naređenju komande Šumadijske grupe četničkih korpusa od 5. decembra 1944, bili angažovani: Šumadijska grupa korpusa (1. i 2. Šumadijski i Požeški korpus, 1. kragujevačka i Jurišna prateća brigada — oko 2000 četnika), Kalinovička, Fočanska i 2. sarajevska brigada Romanijskog korpusa, Bilećka brigada Trebinjskog korpusa, Zenička brigada Zeničkog korpusa, dijelovi Durmitorskog i ostaci Nevesinjskog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-2610). Jedna četa 2. bataljona 11. hercegovačke NOU brigade i jedna četa Kalinovičkog NOP odreda prvo su se, 5. decembra kod Miljevina, sukobile sa dijelovima 1. i 2. šumadijskog četničkog korpusa, i tom prilikom su zarobljena 3 četnika. Zbog pojave četnika na toj prostoriji, upućen je, kao pojačanje, 3. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—5, k. 1146/II: relaciju Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1945. i reg. br. S-V-2594).

[3] Treba: Osija.

[4] Na prostoriji Trnovo — Dobro Polje nalazili su se 2. sarajevska brigada, Jurišna brigada »Igman« i Trnovski operativni bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-2610: naređenje Komande Šumadijske grupe četničkih korpusa). Čajnička i 1. i 2. rogatička brigada nisu se nalazile u rejonu Trnova, već u rejonima Čajniča i Rogatice. Bliže o tome vidi zapovijest Komande Drinskog četničkog korpusa od 26. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-1602).

[5] Odnosi se na četnički Srpski udarni korpus (1, 2. udarna i 3. divizija graničara sa oko 2.500 nedićevaca). Taj korpus je, po naređenju četničke komande za Srbiju od 6. oktobra 1944, formiran od Nedićeve Srpske državne strane (SDS) u okupiranoj Srbiji. Prva udarna divizija formirana je od pripadnika SDS sa teritorije okruga leskovačkog, niškog, zaječarskog, požarevačkog, beogradskog i moravskog, a 2. udarna divizija od pripadnika SDS sa teritorije okruga užičkog, kraljevačkog, kosovsko-mitrovačkog, kruševačkog, valjevskog, šabačkog i kragujevačkog. Divizije su imale po tri brigade, a svaka brigada po tri bataljona (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-17332, 17333, 17334 i 17336: naređenja Komande Srpskog udarnog korpusa od 6. i 7. oktobra 1944, reg. br. S-V-65 i 69/1: naređenja Štaba četničke komande za Srbiju od 17. i 30. novembra 1944, reg. br. S-V-17353: izvod iz operacijskog,

mandom nekog đenerala Trifunovića,[6] a ljudstvo je obučeno u jugoslovensku uniformu. Naoružani su sa oko 25 teških i lakih bacača, sa velikim brojem automatskog oružja (laki i teški mitraljezi, avionski mitraljezi i protivtenkovske puške). Sve im je oružje njemačko. Sa sobom vode jedan zbjeg žena i djece od oko 4.000 duša.

Sve te bande se koncentrišu na prostoru Kalinovik u namjeri da se vežu sa engleskim trupama, koje se nalaze na našoj oslobođenoj teritoriji u Hercegovini. Za sada oni žele da nas napadnu na prostoru Kalinovik i da odbace naše jedinice na lijevu obalu Neretve. Po nekim dobivenim izvještajima to bi imali uraditi najdalje do 15. o. mj. U tom slučaju hercegovačke bande bi nas napale preko Zelengore.

8. o. mj. dva njemačka oficira i četiri Nedićeva oficira dolazili su u Foču, gdje izgleda da su izradili plan za ovu akciju četničkih bandi.

U toku prošla dva dana četničke bande napale su naše jedinice iz pravca Dobro Polje i iz pravca Miljevina i uspjele su potisnuti naše jedinice na liniju Borija — Šivolje — Vlaholje. U toku jučerašnjeg dana banditi su bili ovladali i sa Borijom, ali noćašnjim protivnapadom naših bataljona bande su se povukle, tako da se sada naši bataljoni nalaze na liniji Jelašca — Borija — Šivolje — Vlaholje. Borbe su bile ogorčene. Tačne podatke o našim i neprijateljskim gubitcima nemamo, ali nam je javljeno da je u jednom uskom krilu bilo oko 30 mrtvih što naših što njihovih.[7]

U toku prošle noći, 9/10. o. mj., uspjele su se prebaciti dvije naše čete iz Uloga preko Neretve i nalaze se u putu preko Obalj — Štavanj — Zelengora, tako da bi udarili neprija-

---

dnevnika 2. divizije Srpskog udarnog korpusa). Njegove jedinice su u decembru bile angažovane prema Tuzli (vidi dok. br. 146). O tome korpusu vidi dok. br. 119; Arhiv VII, reg. br. 5/45—4, k. 271 (operacijski dnevnik Štaba Južne operativne grupe NOVJ), reg. br. 4—10, k. 272/A (relaciju Štaba 14. korpusa NOVJ od 4. januara 1945).

[6] Riječ je o divizijskom generalu Miroslavu Trifunoviću, četničkom komandantu za Srbiju (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-65: naređenje Štaba četničke komande za Srbiju od 17. novembra 1944).

[7] Od 6. do 8. decembra borbe su vođene protiv četnika iz 1. šumadijskog korpusa, dijelova 2. šumadijskog korpusa i Miljevskog bataljona Kalinovičke brigade. Tom prilikom je 1. šumadijski korpus imao 10 ranjenih, od kojih 4 teže. Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-2594 (operacijski dnevnik Komande Šumadijske grupe četničkih korpusa, str. 17), reg. br. S-V-2613 (izvještaj Komande Šumadijske grupe korpusa od 9. decembra 1944).

telja u bok. Ove čete su se prebacile preko Neretve u škipu po dva, držeći se za žicu, koja je bila zategnuta sa jedne strane na drugu Neretve.[8]

Ovaj čas izviješteni smo, preko telefona, da su naši uspjeli ovladati jutros sa Ručnik.[9]

Jedan italijanski bataljon[10] prebačen je iz Obrnje u Ulog sa zadatkom da u što kraćem vremenu napravi most preko Neretve, tako da bi mogli što lakše se prebacivati i pješadija i komora.

Ako imamo dobiti u sastav naš jedan top, molimo Vas da naknadno naredite bateriji da ga uputi za Kalinovik.[11]

Do ovoga momenta 4. bataljon XII brigade nije još stigao. Čim bude stigao, mi ćemo ga uputiti za Kalinovik.[12]

Jutrošnju depešu tražili smo da predamo u 5.30 časova, ali smo tek u 7.15 časova dobili vezu sa Gackom. I pored toga što smo razgovarali sa Komandom Područja da je njihovo

---

[8] Riječ je o prebacivanju 1. bataljona, koji se do tada nalazio u Kifinom Selu. Borci su Neretvu prelazili pomoću žice, jer je nabujala rijeka odnijela mostove (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—5, k. 1146/II: relaciju Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1945).

[9] Mali i Veliki Ručnik (trig. 1494) dva su vrlo jaka topografska objekta sjeverno od Kalinovika. Desetoga decembra četnici su otpočeli napad na Kalinovik i ponovo ovladali Ručnikom. U borbama, do 16. decembra, četnici su pretrpjeli teške gubitke; pored ostalih, poginuli su komandanti Lepeničke i Udarne brigade 2. šumadijskog korpusa. Tom prilikom je 11. hercegovačka NOU brigada, u sadejstvu sa 14. hercegovačkom NOU brigadom, odbacila četnike prema Foči i Trnovu. Opširnije o tome vidi dok. br. 63 i 152; Arhiv VII, reg. br. 5—5, k. 1146/II (relaciju Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1945), reg. br. S-V-2594, str. 18 (operacijski dnevnik Komande Šumadijske grupe četničkih korpusa), reg. br. S-V-2612 (zapovijest Komande Šumadijske grupe korpusa od 9. decembra 1944. za napad prema Kalinoviku), reg. br. S-V-2620 i 2621/1 (zapovijesti Komande Šumadijske grupe korpusa od 12. i 13. decembra 1944), reg. br. S-V-2613 (obavještenje Komande Šumadijske grupe korpusa od 9. decembra 1944), reg. br. DM-55 (knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande: depeše br. 6, 55, 66, 73 i 79).

[10] Riječ je o bataljonu iz italijanske 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi«. Ta brigada se u to vrijeme nalazila pod komandom Štaba 11. hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 36).

[11] Bliže o upućivanju 4. topovskog odjeljenja 1. baterije Artiljerijskog diviziona 29. NOU divizije vidi dok. br. 63.

[12] Taj bataljon je 12. decembra 1944. smijenjen od 4. bataljona 11. hercegovačke NOU brigade u Kifinom Selu i povučen u sastav svoje brigade po zapovijesti Štaba 29. NOU divizije od 29. decembra 1944 (vidi dok. br. 36 i 131).

ljudstvo aljkavo i nemarno u pogledu vršenja svoga dežurstva kod telefona, desilo nam se da se to više puta ponavlja, a jutros smo stalno tražili vezu skoro puna dva sata. Smatramo da bi Vi trebali sa svoje strane upozoriti dotičnu komandu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik politkoma
Džemal Muminagić

V.d. načelnika štaba
Aleksa Benić

M. P.

BR. 45

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 12. DECEMBRA 1944. KOMANDI DRVARSKOG PODRUČJA O DEJSTVIMA U BOSNI[1]

ŠTAB
5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Dne 12 decembra 1944 god.

Ratni izvještaj za 6, 7, 8,
9, 10, 11 i 12 decembra
1944 god.

KOMANDI DRVARSKOG PODRUČJA

6. XII. o.g. u nastavku napada na neprijateljske komunikacije u dolini r. Bosne porušeno je 2000 m. željezničke pruge između Zenice i Doboja. Istovremeno zauzeta je i spaljena jedna željeznička stanica kod Maglaja.[2] U ovim akcijama ubijeno je i ranjeno više Njemaca i ustaša, a 12 ih je zarobljeno. Zapljenjen je 1 mitraljez, veći broj pušaka, municije i druge ratne spreme.

Noću 6 na 7. XII. izvršen je napad na rudnik uglja Rakovac, 1500 m. sjevero-zapadno od Banjaluke, koji se nalazi u

---

[1] Original (umnožen na šapirografu, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 11—2, k. 458.

[2] Te akcije je izvršila 14. srednjobosanska NOU brigada. Opširnije o tome vidi depešu Štaba Srednjobosanske NOU divizije od 7. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/127—1 i reg. br. 7/51—1, k. 461: knjige depeša Štaba 5. korpusa NOVJ) i izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 16. januara 1945 (reg. br. 7—1, k. 21/A).

sklopu vanjske odbrane samoga grada. Nakon kraće borbe likvidirano je 8 bunkera i zauzet rudnik.[3] U isto vrijeme demonstriran je napad sa više strana na Banjaluku kao i na uporišta od Banjaluke do Klašnica.[4] U ovim borbama ubijen je i ranjen veći broj ustaša, a zapljenjena je veća količina oružja, municije i druge ratne spreme.

Na prostoru oko Banjaluke razbijena je jača grupacija četnika. Ubijeno je 45, a ranjeno oko 60 četnika.[5]

8. XII. Nastavljajući napade na neprijateljski saobraćaj dolinom r. Bosne, naše snage razbile su 1 veću i 2 manje njemačke motorizovane kolone i to jednu na cesti Sarajevo — Kiseljak,[6] a dvije na cesti Busovača — Zenica. U ovim borbama ubijeno je 90, ranjen veći broj, a zarobljena 3 njemačka vojnika. Spaljeno je 9 kamiona, 1 motor, 1 radio-stanica i uništen je 1 protivavionski top koji je bio zapljenjen, ali se nije mogao izvući sa komunikacije. Zapljenjena je izvjesna količina oružja i municije.[7]

Na željezničkoj stanici Nemila napadnut je jedan transportni voz sa njemačkim vojnicima. Ubijen je i ranjen veći broj Njemaca.[8]

Noću 8. na 9. XII. porušeno je 1800 m. željezničke pruge Sarajevo — Brod. Dignut je u vazduh 1 voz. Uništena je 1 lokomotiva i 5 vagona sa materijalom. Neprijateljske snage koje su osiguravale prugu razbijene su na nekoliko mjesta i tom prilikom ubijen je i ranjen veći broj a zarobljeno je 7 ustaša i Njemaca.[9]

Istovremeno na željezničkoj pruzi Mostar — Sarajevo kod željezničke stanice Tarčin dignut je u vazduh 1 voz i porušen 1 most.[10] Uništena je lokomotiva i 10 vagona. Ubijeno je više a zarobljena su 4 neprijateljska vojnika.

9. XII. Jače neprijateljske snage koje su iz Sarajeva preko Kiseljaka probile se za Busovaču, Lašvu i Zenicu, preduzele

---

[3] Prema izvještaju Štaba 4. bataljona 15. krajiške NOU brigade od 20. decembra 1944, napad na rudnik Rakovačke bare izvršen je 5. decembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 51/5—3, k. 1270).

[4] i [5] Te borbe je vodila 15. krajiška NOU brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 51/3—3, k. 1270: izvještaj njenog štaba od 22. decembra 1944).

[6] Napad na tu kolonu izvršio je 2. bataljon 7. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 120).

[7] Opširnije o tome vidi dok. br. 140.

[8] Vidi dok. br. 37.

[9] Vjerovatno je riječ o akcijama dijelova Srednjobosanske NOU divizije. Bliže o tome vidi depešu njenog štaba od 9. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/128—1, k. 461).

[10] Tu akciju je izvršio 4. bataljon 7. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 120).

su snažan napad sa linije Lašva — Busovača, ka Travniku. Prvi pokušaj neprijateljskog prodora bio je snažnim protivnapadom naših snaga razbijen i neprijatelj odbačen natrag u Busovaču. Poslje podne neprijatelj je ubacivši u borbu nove snage ponovno prešao u napad i nakon višečasovne borbe uspio ovladati prvim kosama iznad Busovače, gdje je zaustavljen. Tokom noći od 9 na 10 borbe su nastavljene. Do sada neprijatelju su nanešeni teški gubitci u ljudstvu. Svoje poginule neprijatelj izvlači kamionima za Busovaču i Zenicu.

10. XII. sa nesmanjenom žestinom nastavljaju se borbe sa neprijateljem koji sa pravca Zenice, Lašve i Busovače pokušava da se probije ka Travniku. Svi napadi neprijatelja od Busovače i Lašve odbijeni su i neprijatelju su nanešeni veliki gubitci, dok je kolona koja je bila krenula iz Zenice razbijena protivnapadom naših snaga i odbačena natrag u Zenicu.

Noću 10. na 11. XII. jedna naša jedinica zabacila se je za leđa neprijatelju koji napada sa linije Lašva — Busovača i napala jednu motorizovanu kolonu koja je išla kao pojačanje snagama koje napadaju ka Travniku. Tom prilikom ubijeno je 120 Njemaca. Uništen 1 tenk, 3 kamiona i nekoliko motorcikla.

11. XII. neprijatelj je preduzeo ponovan napad sa linije Busovača — Lašva — Zenica ka Travniku. U prvom naletu uspjelo je neprijatelju zauzeti nešto zemljišta ali su zatim, nakon 8-časovne ogorčene borbe, naše jedinice preduzevši odlučan protivnapad uz snažnu potporu artilerije razbile obuhvatnim manevrom desno krilo neprijatelja, a zatim prešavši u opšti protivnapad, goneći ga, odbacile natrag na polazne položaje.[11]

Neprijateljske snage koje su tokom 9, 10. i 11. XII. o.g. učestvovale u pokušajima prodora ka Travniku bile su slijedeće:

1. — Djelovi »Princ Eugen« divizije.[12]

2. — Djelovi jedne njemačke divizije koja je pristigla preko Višegrada i Sarajeva na prostor Busovača — Zenica.[13]

---

[11] Opširnije o tadašnjim borbama na prostoriji Travnik — Zenica vidi dok. br. 140.

[12] U širem rejonu Zenice dejstvovao je 7. SS samohodni (jurišni) artiljerijski divizion 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 105; knj. 30, dok. br. 37).

[13] Riječ je o 505. izviđačkom bataljonu i 5. puku bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa (vidi dok. br. 38).

3. — Ustaške garnizonske snage sa linije Zenica — Lašva — Busovača.[14]

U borbama tokom 9, 10. i 11. XII. sa neprijateljem koji je nadirao ka Travniku ubijeno je 635, a ranjeno preko 630 Njemaca i ustaša. Zapljenjena je 1 pukovska zastava, veća količina oružja, municije i druge ratne spreme. Uništen je 1 tenk, 2 kamiona i nekoliko motorbicikla.

Prema izjavama zarobljenika zadatak neprijateljskih snaga bio je da se u roku od 3 dana, tj. do 12. XII. o.g. probiju po svaku cenu do Travnika.

12. XII. neprijatelj je dobivši nova pojačanja prešao sa linije Busovača — Lašva — Zenica u ponovan napad ka Travniku.[15] U toku su žestoke borbe.

Dejstvo savezničke avijacije:

11. XII. — 11 savezničkih aviona bombardovalo je željeznički most preko r. Bosne sjevero-zapadno od Zenice. Most je lakše oštećen.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

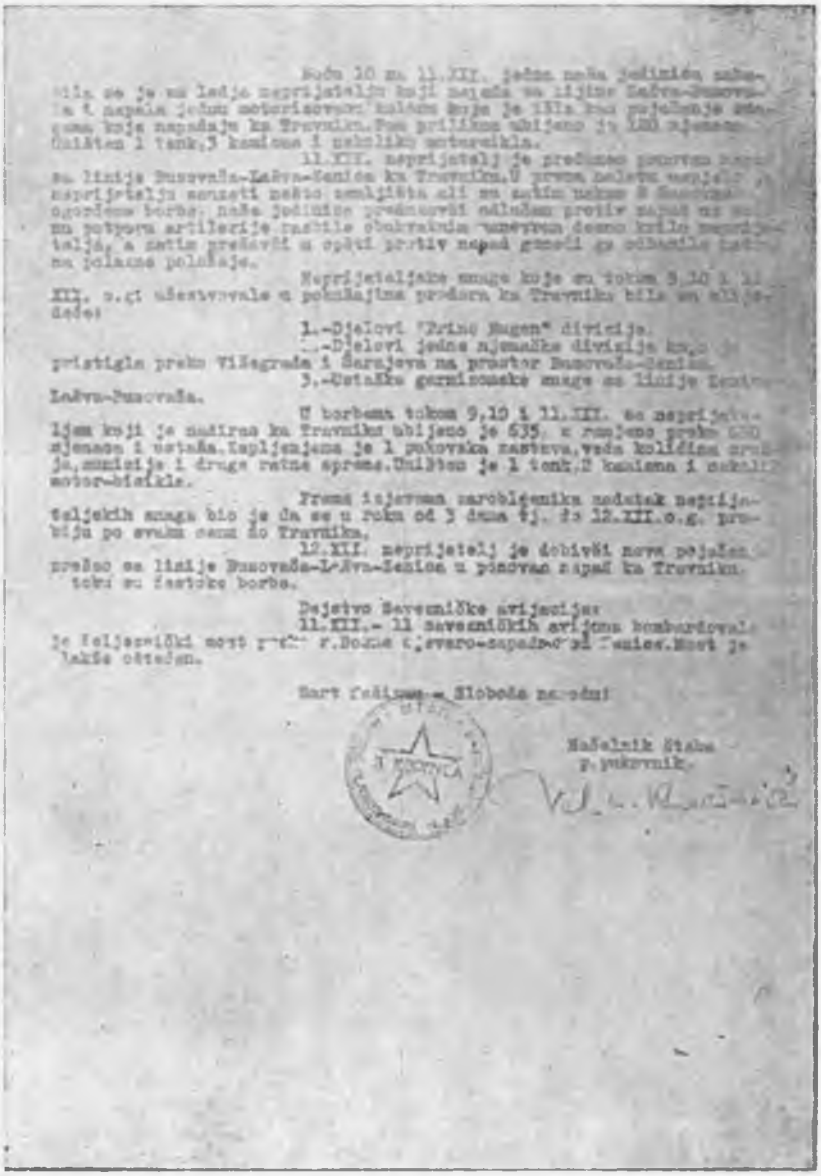
M. P.

Načelnik štaba
p.pukovnik,
Vel. M. Knežević

---

[14] Bliže o ustaškim i domobranskim jedinicama na tome prostoru vidi dok. br. 105 i 161.

[15] Prema ratnom dnevniku br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F« — dio dnevnika za 12. decembar 1944, Nijemci su toga dana preduzeli poduhvat na prostoru Busovača — Zenica — Travnik (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 488—491). Pored njemačkog 505. izviđačkog bataljona i 5. puka bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa, koji su učestvovali u tome napadu, u to vrijeme, prema izvještaju Grupe armija »F« od 14. decembra 1944, nalazile su se u pokretu 967. tvrđavska pješadijska brigada za osiguranje pruge na odsjeku Doboj — Brod i 969. tvrđavska pješadijska brigada za osiguranje pruge na odsjeku Sarajevo — Žepče, pa je, vjerovatno, o njima riječ (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 190).



Fotokopija posljednje stranice dokumenta br. 45

BR. 46

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 12. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA SREĐIVANJE JEDINICA POSLIJE ČETVORODNEVNIH BORBI PROTIV ČETNIKA I PRIPREMANJE ZA NOVE ZADATKE[1]

ŠTAB
XXVII U. DIVIZIJE NOVJ
12 decembra 1944 god.

ZAPOVIJEST

(Sekcija Zvornik — Višegrad 1 : 100.000)

Poslije teških četverodnevnih bojeva koje su vodile naše jedinice sa nadmoćnijim neprijateljskim snagama, neprijatelj je uspio da nas potisne iz Sokolovića i da nas na taj način odbaci dalje od komunikacija na kojima je bila orijentisana naša glavnina.

Ukupni neprijateljski gubici u toku ovih bojeva bili su veliki (preko 600 izbačenih iz stroja, a zarobljeno 8 p. mitraljeza), ali i naši gubici bili su osjetni.[2]

Da bi se brigade unekoliko odmorile i sredile za ponovne zadatke naš privremeni raspored biće takav da glavnine brigada budu na odmoru, manji predstražni dijelovi istureni u pravcu neprijatelja.

NAREĐUJEMO:

XVI brigada: Neka se postavi na prostoriju Plane — Podžeplje — Krivače, a jedan bataljon u Crnu Rijeku (zaseok Bulina Poljana). Zadatak: sređivanje i odmor. Brigada služi kao divizijska rezerva za pravac Han Pijesak — Vlasenica (preko Crne Rijeke).

XIX brigada: Ostaje sa istim svojim dosadašnjim rasporedom na prostoru Mrkalja, a jedan bataljon u Džimrijama (zaseoci Strmica — Sveza). Zadatak: sa glavninom sređivanje i odmor a manji dijelovi istureni preko Devetaka prema Sokolovićima — Žljebovima. Ove isturene dijelove smatrati pokretnim, tj. preko Devetaka upućivati jača izviđačka odeljenja u cilju hvatanja kontakta sa neprijateljem, prikupljanja podataka o istom i priređivanja prepada.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 38/6, k. 1111.

[2] Opširnije o tim borbama i gubicima u njima vidi dok. br. 47.

XX brigada: Neka sa dva bataljona ostane na liniji G. Čapori — Visočnik — Podvisočnik, a sa dva bataljona i ostalim brigadnim dijelovima neka se smjesti na prostoriji Japaga — Mitrovići — Berkovina. Zadatak: sređivanje i odmor. Bataljoni na liniji G. Čapori — Visočnik isturaju izviđačka odeljenja u pravcu Žljebova — Košutice, sa istim zadatkom kao i XIX brigada.[3]

Opšte napomene:

1) Ukoliko bi neprijatelj produžio sa svojim nastupanjem od Sokolovića preko Devetaka i od Kopita — Košutice preko Žljebova,[4] onda će snage XIX i XX brigade da razviju sa istim uporne bojeve dočekujući ga sa najpodesnijih položaja tako da XIX brigada dejstvuje sa istočne strane na drum Sokolac — Vlasenica a XX brigada sa zapadne strane. Neprijatelja hvatati u procijep a naročito upornu i odlučnu bitku primati na liniji Visočnik — Debela Međa.

2) Ovaj štab ujutro u 7 časova izvršiće pokret sa dosadašnjeg mjesta i smjestiće se u Crnu Rijeku (zaseok Terzići — Crna Rijeka).

3) Komanda Romanijskog područja ostaje na istom mjestu (Mironje).[5]

4) Sjutra u 3 sata po podne izvršiće se svečano predavanje odlikovanja borcima i rukovodiocima koji su odlikovani.[6] Predavanje odličja obaviće se u s. Mrkalji (zaseok Tukovi — mjesto gdje se sad nalazi ovaj štab). Neka svaka brigada pošalje do označenog roka iz svake čete po 2 delegata da prisustvuju svečanosti u Tukovima. Osim toga XIX i XX brigada uputiće one borce i rukovodioce koji treba da prime odlikovanje (dostavljamo vam spisak odlikovanih). Na svečanost neka dođe i po jedan član štaba brigade odnosno štabova bataljona. Poslije svečanog predavanja odlikovanja obaviće se zajednička večera a potom će kulturna ekipa izvesti priredbu. (Zajedničku večeru neka organizuje intendant XIX brigade sa načelnikom divizijske intendanture).

5) Ujutro u 7 časova krenuće iz s. Tukova transport za Šekoviće. Sa transportom će biti otpremljeni naši teški ranjenici, a iz Šekovića će se dotjerati hrana i materijal koji nam je uputio Korpus. Obezbjeđenje ovome transportu daće XVI

[3] Bliže o rasporedu 20. romanijske NOU brigade na tome sektoru vidi operacijski dnevnik njenog štaba (Arhiv VII, reg. br. 10—4, str. 77, k. 1112 A).

[4] Vidi dok. br. 146.

[5] Bliže o tome području vidi dok. br. 47.

[6] Ta odlikovanja su upućena 5. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4—8/I, list 64, k. 408/A: knjigu poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ).

brigada, i to: neka uputi jednu četu od onog bataljona koji treba da se smjesti u Crnu Rijeku. Četa neka dođe u Tukove ujutro do 6 časova.

XVI i XX brigada neka pošalju po tri konja sa konjskom opremom, i to do 6 sati ujutro. (Konji su potrebni za div. bolnicu u Šekoviće).

6) Veza: Sa ovim štabom brigada će uglavnom održavati radio-vezu, ali jedanput dnevno dostavljati opširnije izvještaje putem kurira.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppukovnik,
Škerović

Komandant-major,
Mil. Zekić

Načelnik-major,

M. P.

BR. 47

IZVJEŠTAJ ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 12. DECEMBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O BORBAMA PROTIV ČETNIKA OD 8. DO 12. DECEMBRA 1944. NA PROSTORU ROGATICA — SOKOLAC — DŽIMRIJE[1]

ŠTAB
XXVII U. DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. br. 18/44.
12 decembra 1944 god.
P o l o ž a j

Izvještaj o borbama
od 8 do 12 o.m.

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

7 o.m. jedan ojačan bataljon XX brigade[2] prebačen je južno od druma Rogatica — Sokolac sa zadatkom razbijanja

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 37—7, k. 1111.

[2] Riječ je o 2. bataljonu, koji se sa izviđačkom četom prebacio 7. decembra u rejon s. Ponora (vidi Arhiv VII, reg. br. 10—4, str. 70. i 71, k. 1112/A: operacijski dnevnik 20. romanijske NOU brigade). O tome vidi i dok. br. 34.

četničkih grupa koje su se pojavile na tom prostoru, i kažnjavanje četničkih jataka za počinjena ubistva naših drugova Steva Preće, Ibrahima Čelika i Desimira Mihajlovića.[3] Ostali dijelovi ove brigade ostali su na prostoriji: Podbratci — Sijerci — Mandra; XIX brigada[4] na prostoriji Mrkalji, a XVI brigada[5] glavninom na prostoriji Zakomo — Šenkovići sa isturenim dijelovima prema drumu Rogatica — Sokolac i jednim bataljonom u Žepi u ekonomskoj akciji.

Jača grupa Nedićevih, Ljotićevih i Dražinih bandi koje su se u povlačenju pred našim snagama prebacile iz Srbije i Sandžaka preko Goražda na prostoriju između komunikacija Rogatica — Sokolac i Goražde — Pale[6] sukobljava se

[3] Riječ je o partijsko-političkim radnicima na terenu koje su, prema izjavi Save Preće, 5. decembra 1944. u selu Ozerkovićima ubili četnici 2. rogatičke brigade. Pomenuti su imali sljedeće funkcije: Stevan (Steva) Preća je bio član Izvršnog odbora Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Romaniju; Ibrahim Čelik je bio sekretar Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Romaniju; Desimir Milošević je bio sekretar Sreskog komiteta KPJ za Sokolac.

[4] Odnosi se na 19. birčansku NOU brigadu.

[5] Odnosi se na 16. muslimansku NOU brigadu.

[6] Na tome području nije bilo jačih snaga NOVJ, jer su u to vrijeme jedinice 3. korpusa NOVJ bile angažovane najvećim dijelom u borbi protiv Nijemaca na komunikaciji Višegrad — Rogatica — Sokolac — Vlasenica (27. NOU divizija) i u dolini rijeke Drine (dvije brigade 38. NOU divizije). Međutim, skoro sve četničke jedinice iz Srbije pod snažnim udarima 1. proleterskog i 12. korpusa NOVJ u septembru i oktobru 1944, a u isto vrijeme i kasnije pod pritiskom 13. i 14. korpusa NOVJ u Srbiji i 37. divizije 2. korpusa NOVJ u Sandžaku, početkom druge polovine novembra povukle su se u Sandžak (prostor Pljevlja — Čajniče — Goražde). Tako je Šumadijska grupa četničkih korpusa (1. i 2. šumadijski i Požeški korpus, 1. kragujevačka i Jurišna prateća brigada — oko 2000 četnika) dijelom svojih snaga ušla 18. novembra 1944. u Goražde, a 22. novembra sve njene jedinice (osim 1. šumadijskog korpusa) nalazile su se na lijevoj obali rijeke Drine; Srpski udarni korpus (1. i 2. udarna i 3. divizija graničara — oko 2.500 ljudi) prispio je 1. decembra u Goražde; Grupa korpusa Gorske garde (Oplenački, Kosmajski, Crnogorski i Zlatiborski četnički korpus i 1, 2. i 3. četnička brigada — oko 2700 četnika) pristigla je do 25. novembra u Goražde; Rasinsko-toplička grupa četničkih korpusa (oko 1500 četnika), Južnomoravska grupa četničkih korpusa (takođe oko 1500) i Mlavsko-smederevska grupa četničkih korpusa (sa oko 600 četnika) dostigle su Drinu, vjerovatno, krajem novembra, kao i Javorski korpus, dok je Avalski korpus (oko 300 četnika), kao zaštitnica četničke komande za Srbiju, stigao 2. decembra u Goražde. Opšta rezerva četničke Vrhovne komande (Cerski korpus, 1. kosovski korpus i Posavsko-kolubarska grupa četničkih korpusa — oko 2500 četnika), pod komandom potpukovnika Dragoslava Račića, nalazila se do 27. decembra 1944. na sektoru Goražde — s. Jabuka — s. Osijećani — Odska rijeka. Krajem novembra i početkom decembra na prostoru Goražde — Foča — Miljevina prikupili su se i četnici 2. jurišnog (1. i 2. mileševski i Drinski korpus) i Romanijskog korpusa, dijelovi Tre-

8 o.m. sa bataljonom XX brigade na prostoriji Ponor — Miošići. U žestokom okršaju neprijatelju su zadati osjetni gubici.[7]

Istoga dana, izdajničke bande u jačini oko 1500 nastupaju od Gučeva u dvije kolone prema položajima XVI brigade: Zmijnica — Kozadre i preko Karaule i Crnog Vrha prema Rakitnici.[8] U toku dana XVI brigada vodi žestoke borbe, ali neprijatelj uspjeva da zaposjedne Veliki Kom, Preseku i Stupin Do. U toku noći jedinice XVI i XX brigade napale su neprijatelja na tim položajima, nanijele mu osjetne gubitke, ali se neprijatelj održao na istim položajima.

Birčanska brigada prebačena je iz Mrkalja na prostoriju Mandra — Klečkovac kao divizijska rezerva.

Neprijatelj raspolaže sa nekoliko bacača i priličnim brojem raznovrsnog automatskog oružja, potpomognut njemač-

---

binjskog, Nevesinjskog, Zeničkog i Durmitorskog korpusa radi napada, u sadejstvu sa Nijemcima, na 29. NOU diviziju na prostoru Trnovo — Kalinovik — Foča.

Sve navedene četničke jedinice bile su slabog borbenog morala, izgladnjele, gole i bose. Neke su jedinice, zbog gubitaka, samo formalno postojale. Dezerterstvo je bilo masovna pojava, a naročito su bežali prinudno mobilisani. U sprovođenju prinudne mobilizacije nisu imali uspjeha i pored terorističkih kaznenih ekspedicija. Borili su se zajedno sa Nijemcima, koji su ih snabdijevali municijom i njihove ranjenike primali u svoje bolnice. Tako pukovnik Gojko Borota u svojoj depeši od 16. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-17, k. 14: knjigu depeša Štaba Istaknutog dijela četničke Vrhovne komande za istočnu Bosnu i Hercegovinu), između ostalog, piše:

»14. ovog mjeseca razgovarao sa 11 (šifra za Nijemce — prim. red.) ... Sa strane njihove vojničke pomoći učiniće se što je moguće. Đeneral Trifunović prima već sada izvesnu pomoć od trupa, koje se nalaze na terenu ...«

Opširnije o tome vidi dok. br. 44, 119 i 146; tom I, knj. 11, dok. br. 175, knj. 12, dok. br. 200, knj. 13, dok. br. 1 i 182, knj. 15, dok. br. 180; Arhiv VII, fasciklu 6 III, k. DM-IV (depeše od 14, 17. i 24. decembra 1944), reg. br. DM-55 (knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande), reg. br. 57/6 III, k. DM-IV (knjigu primljenih depeša Štaba Istaknutog dijela četničke Vrhovne komande za Bosnu i Hercegovinu), reg. br. BH-17, 18, 19. i 20, k. 14 (knjige depeša četničkih komandi u istočnoj Bosni), reg. br. S-V-1740/14 (operacijski dnevnik Grupe korpusa Gorske garde), reg. br. S-V-2594 (operacijski dnevnik Štaba Šumadijske grupe četničkih korpusa), reg. br. S-V-6629 (pregled borbenih dejstava Avalskog četničkog korpusa), reg. br. VK-V-417 i 418 (zapovijest Štaba Opšte rezerve četničke Vrhovne komande od 27. i 28. decembra 1944), reg. br. S-V-2610 (četničko naređenje od 6. decembra 1944), reg. br. BH-V-1602 (zapovijest komandanta Drinskog četničkog korpusa od 26. decembra 1944), reg. br. S-V-1686/2 i reg. br. 1686/3 (četnička naređenja od 25. i 28. oktobra 1944).

[7] Vidi dok. br. 146; Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 65, k. 408/A: knjigu primljenih depeša 3. korpusa NOVJ, depeše od 9. decembra 1944. godine.

[8] Riječ je o četnicima Grupe korpusa Gorske garde (vidi dok. br. 146).

kom artiljerijom od Rogatice, produžuje napade na naše položaje. Upornom odbranom i protivnapadima naše jedinice odbacuju neprijatelja nanoseći mu teške gubitke. Neprijatelj dovlači stalna pojačanja sa južne strane ceste Sokolac — Rogatica, jačim snagama vrši obuhvatne manevre i prisiljava naše jedinice na odbranbene bojeve. Neprijatelj je uporan i nameće frontalnu borbu proširujući front stalnim pojačanjima, od Košutice do Ravne Raduše. U žestokim bojevima od pet dana (od 8 do 12 o.m.) neprijatelj je uspio da ovlada linijom Kopito — Devetak — Džimrije[9] gdje se zadržao u noći 12 o.m. U toku ove noći vršimo kontranapad na neprijatelja u Džimrijama, a zatim će se jedinice povući prema naređenju štaba toga Korpusa[10] na prostoriju: XVI brigada: Plane — Kućurine — Borovina — Crna Rijeka; XIX brigada: Mrkalji; XX brigada: Čapori — Visočnik — Berkovina. Štab divizije sa svojim dijelovima biće u Crnoj Rijeci. Komanda Romanijskog područja[11] sa Komandom mjesta Sokolovići i Šenkovići i izbjeglim stanovništvom smjestiće se u Japage.

Kako jedinice ove divizije od svoga dolaska na ovu prostoriju vode stalne i uporne borbe sa neprijateljem, to se kod jedinica uveliko osjeća premorenost, koju otežava prilično slaba odjeća a naročito obuća. Pored toga, moral i borbeni duh kod boraca je na visini.

Sastav neprijateljskih jedinica: Korpusi Račića[12] i Niko-

---

[9] Položajima Kopito — Devetak ovladale su jedinice četničkog Srpskog udarnog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. Š-V-17353: izvod iz operacijskog dnevnika 2. divizije Srpskog udarnog korpusa) i četnici pod komandom pukovnika Dragutina Keserovića (vidi dok. br. 146). Opširnije o tome vidi četničke depeše br. 2, 5, 14, 24, 27, 28, 29 i 56 od 11, 12, 13. i 17. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande).

[10] Bliže o tome naređenju vidi depešu Štaba 3. korpusa NOVJ od 11. decembra 1944 (Arhiv VII reg. br. 4—8/I, list 66, k. 408/A: knjigu poslatih depeša 3. korpusa NOVJ).

[11] Bliže o tome području vidi izvještaj Štaba 3. korpusa od 24. januara 1945. Vrhovnom štabu NOV i POJ (Arhiv VII, reg. br. 51—2, k. 409) i depešu 3. korpusa NOVJ od 2. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 4—8/I, list 64, k. 408/A).

[12] Četnički potpukovnik Dragoslav Račić bio je u to vrijeme komandant Opšte rezerve četničke Vrhovne komande (sa oko 2500 četnika) i nalazio se na sektoru Goražde — s. Jabuka, — s. Osiječani — Odska rijeka (vidi Arhiv VII, reg. br. 57—6, k. DM-IV: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande — depešu br. 39 od 16. decembra 1944, reg. br. BH-V-20: knjigu primljenih depeša Štaba Istaknutog dijela četničke Vrhovne komande za Bosnu i Hercegovinu, str. 86, 87, 88 i 90, reg. br. VK-V-417 i 418: zapovijesti Štaba Opšte rezerve četničke Vrhovne komande od 27. i 28. decembra 1944).

le Kalabića.[13] Prema izjavi jednog zarobljenog borca iz Kalabićeva korpusa sa ovim grupama izdajnika nalazi se i Dimitrije Ljotić,[14] a i Draža Mihailović »nije daleko«. Rukovodioci su uglavnom bivši aktivni jugoslavenski oficiri. Po upornosti neprijatelja može se zaključiti da borački elemenat sačinjavaju najokoreliji banditi. Namjere neprijatelja nisu provjerene ali je najvjerovatnije da želi ovladati Romanijom povezujući se sa Derikonjom, a potom da se širi u pravcu Višegrad — Stari Brod — Zvornik.

U ovim borbama neprijatelj je imao oko 600 izbačenih iz stroja (350 mrtvih), zarobljeno: 2 teška i 4 p. mitraljeza, 15 pušaka i ostale spreme.

Naši gubici: 14 mrtvih, 40 ranjenih, 5 nestalih;[15] izgubljena 3 p. mitraljeza i 3 ruska pikavca.

(U borbama sa »Skenderbeg« divizijom[16] koja je prodrla kroz Vlasenicu zarobljena su 4 »šarca« koji su unešeni u radio-telegrafski izvještaj od 11 o.m.).

Napomena: Po primljenim podacima četničko-ljotićevske bande zamjenile su posade njemačko-ustaške u Sokocu, Rogatici i na sektoru koji je držao »drugi ustaški zdrug«.[17]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — ppukovnik, **Škerović**

Komandant — ppukovnik, **Mil. Zekić**

M. P.

---

[13] Nikola Kalabić je tada bio komandant četničke Grupe korpusa Gorske garde.

[14] Dimitrije Ljotić je bio šef fašističke organizacije »Zbor« u Kraljevini Jugoslaviji i istaknuti saradnik Nijemaca prije i za vrijeme 2. svjetskog rata. Pripadnici ove organizacije nazivani su ljotićevcima. U okupiranoj Srbiji, uz pomoć Nijemaca, krajem 1942. formiran je Srpski dobrovoljački korpus (SDK), koji je 1944. u svome sastavu imao 5 pukova. On je 8. oktobra napustio Beograd (tada je u svome sastavu imao 4000 ljudi) i prebacio se u Srem, a zatim u Sloveniju, gdje je razbijen i potučen maja 1945. Bliže o tome vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 373 i 1173 (obavještenje Grupe armija »F« od 11. oktobra i 28. novembra 1944), sn. br. 444—445 (predlog Grupe armija »F« od 14. oktobra za upotrebu SDK), sn. br. 538 (naređenje Grupe armija »F« od 17. oktobra 1944); Malu enciklopediju, knj. 1, Prosveta, Beograd, 1959, str. 793; Vojnu enciklopediju, knj. 9, Beograd, 1967, str. 186.

[15] Brojevi su u originalu ispisani zelenim mastilom.

[16] Bliže o toj diviziji vidi dok. br. 90.

[17] Taj podatak o 2. ustaškom zdrugu nije bio tačan, pa je Štab 3. korpusa NOVJ intervenisao 11. decembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 4—8/I, list 66, k. 408/A). Na tome sektoru nalazili su se dijelovi 1. ustaškog djelatnog zdruga (vidi dok. br. 135).

BR. 48

NAREĐENJE ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 12. DECEMBRA 1944. ŠTABU 15. KRAJIŠKE BRIGADE O RASFORMIRANJU MRKONJIĆKO-PLJEVSKOG NOP ODREDA[1]

ŠTAB
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Str. p. br. 716
12-XII 1944. g.

Mrkonjićki odred
rasformira se. —

ŠTABU XV. KNOU BRIGADE

1. — Odlukom Štaba Korpusa, dosadašnji Mrkonjićki NOP odred[2] rasformira se, i sa svoje dvije čete, Štabom Odreda, radnim vodom i ambulantom ulazi u sastav XV. KNOU brigade.[3]

Jedna četa toga Odreda upućuje se na Mliništa radi obezbeđenja pruge i železničke stanice, gde će ostati do daljnjeg naređenja.[4]

2. — Štab XV. KNOU brigade rasporediti će te čete u sastav jednog svog ili u dva bataljona kompletne čete Mrkonjićkog NOP odreda, s tim što će jednu četu iz ovog bataljona rasformirati i sa tim ljudstvom popuniti čete Mrkonjićkog NOP odreda.

3. — Sa četama dolazi u brigadu zamjenik komandanta poručnik Kozomora Marko i pomoćnik politkomesara Odreda,

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 39—1/I, k. 1265.

[2] Mrkonjićki NOP odred, Pljevski NOP odred ili Mrkonjićko-pljevski NOP odred su nazivi koji se odnose na jednu te istu jedinicu. Bliže o tome vidi knj. 25, dok. br. 56, 109 (str. 370) i 122.

[3] Mrkonjićko-pljevski NOP odred rasformiran je na predlog Štaba 39. NOU divizije od 4. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/47—5, k. 461/A: knjigu primljenih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ). Prema izvještaju 15. krajiške NOU brigade od 22. decembra 1944, ta brigada je iz toga odreda zadržala 112 boraca (vidi Arhiv VII, reg. br. 27—5, k. 1270). O tome vidi i dok. br. 109.

[4] Ta četa (40 boraca) stavljena je, prema predlogu 39. NOU divizije, na raspolaganje Komandi mjesta Mliništa (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/47—5 i reg. br. 6/52—5, k. 461/A: knjigu primljenih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, depeše Štaba 39. NOU divizije od 4. decembra 1944).

koje ćete postaviti na dužnost zamjenika komandanta bataljona, a drugoga na dužnost pomoćnika politkomesara bataljona. Ova dvojica su stari borci i na svojim dužnostima dosada u svemu zadovoljili i za kratko vrijeme poručnik Kozomora moći će da zadovolji na većoj funkciji. O istim će politkomesar drug Šejtan dati detaljne podatke, kao i o ostalim rukovodiocima koji dolaze u Vašu brigadu.

4. — Komesar Odreda drug Šejtan,[5] komandir I. čete potporučnik Šobot[6] i pomoćnik politkomesara II. čete Aćimović,[7] radi slabe fizičke kondicije (iznemoglosti) imaju se javiti po predaji boraca Vašem Štabu, na raspored ovoj Diviziji.

Naređenje za rasformiranje Odreda upućeno je Štabu Mrkonjićkog NOP odreda.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba
major
J. Pavić

M. P.

[5] Ilija
[6] U to vrijeme komandir 1. čete je bio Simo Šobić.
[7] Ostoja

BR. 49

NAREĐENJE ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 13. DECEMBRA 1944. ŠTABU 18. HRVATSKE BRIGADE ZA DEJSTVO NA KOMUNIKACIJI KOZLUK — ČOLOPEK[1]

ŠTAB
XXXVIII NOU DIVIZIJE
III KORPUSA NOVJ
Broj sl. 1944.

Dana 13. XII. 1944

ŠTABU 18 NOU BRIGADE

Položaj

General Vlado Popović obavijestio nas je: Vjerovatno danas-sutra prebaciće se iz Srbije tri naše divizije, među kojima i 17, između Čolopeka i Janje u cilju definitivnog razbijanja neprijateljskih snaga na ovome sektoru.[2] Ubrzo će doći do formiranja armija.[3] Dvije brigade 28 divizije nalaze se negdje u visini Šepka i Banjice (ne znamo tačan njihov raspored)[4] i prema istim obavještenjima spremne su za napad na komunikaciju Zvornik — Janja, kako bi olakšali prelaz naših jedinica iz Srbije.

Vaš zadatak je da se sutra izjutra što ranije, a najkasnije u 5 časova pomjerite na prostoriju Malešići — Čolopek sa zadatkom razbijanja neprijatelja i presijecanja komunikacije Čolopek — Kozluk.[5] Nastojte se obavezno povezati sa jedinicama 28 divizije i po mogućnosti koordinirati akcije, a ako to nije odmah moguće, onda izvršite sami zadatak. Ispitajte stanje u Kozluku i nastojte ovladati istim. Nastojte prebaciti patrolu u Srbiju i obavijestite tamo naše snage o situaciji na ovom sektoru i mogućnosti najlakšeg prebacivanja. U ove akcije za čišćenje pomenute prostorije uložite maksimum truda i ubacite sve snage u borbu kako bi po mogućnosti što više olakšali prebacivanje naših jedinica, a potrebno bi bilo i za

---

[1] Dokumenat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5—2, k. 1258.

[2] Vidi dok. br. 147 i 150.

[3] Opširnije o formiranju 1, 2, 3. i 4. armije NOVJ vidi naredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1. januara i 2. marta 1945 (Arhiv VII, reg. br. 1—1, k. 21, reg. br. 1—2, k. 25/A, reg. br. 15—1, k. 118).

[4] Riječ je o 21. slavonskoj i Brodskoj NOU brigadi (vidi dok. br. 130).

[5] Bliže o izvršenju toga zadatka vidi dok. br. 92.

vašu brigadu da postignete jedan značajniji uspeh. Dok se nalazite na prostoriji Malešići — Čolopek nastojte svojim desnim krilom da bar izviđate cestu prema Sapni. Ukoliko bi u toku vašeg pokreta prema novoj prostoriji neprijatelj izvršio napad od Zvornika, angažujte se u borbi na najpodesnijem mjestu i pravcu. Jedan bataljon Majevičke brigade i jedan bataljon 21 brigade sutra izjutra do 5 časova posješće liniju Lišina — Križevići.

Vaš zadatak ne možemo vam u tančine precizirati, potrebno je da vi na terenu odnosno na novoj prostoriji u duhu situacije pristupite izvršenju istoga onako kako je to najpodesnije i kako bi zadatak bio izvršen što uspješnije. Štab divizije i Hirurška ekipa nalaziće se do daljnjeg u Potočanima. 21 brigada u toku dana postaviće se na vaše sadanje položaje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
potpukovnik,

BR. 50

PREGLEDI BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA 1. PODRUČJA VOJNE OBLASTI 29. NOU DIVIZIJE 14. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

Pregled

brojnog stanja ljudstva na dan *14 decembra* 1944 god.

Redni broj	Naziv jedinice	Oficira		Podofic.		Političkih komesara		Boraca		SVEGA	Primjedba
		Drugova	Drugarica	Drugova	Drugarica	Drugova	Drugarica	Drugova	Drugarica		
1	Komanda Područja	7				1		40	3	50	
2	Kom. mjesta Bileća	2		1		2		89	1	94	
3	Kom. mjesta Gacko	1				2		79	4	86	
4	Kom. mjesta Nevesinje					2		53	2	57	
5	1 partizanski bataljon	1				4		79	2	86	
6	2 partizanski bataljon	2				3		87		92	
7	3 partizanski bataljon					3		92		95	
	Ukupno	13		1		17		519	12	560	

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar: **Slobodan Vuković**

Načelnik:

Za komandanta **Đoka J. Pašajlić**

M. P.

[1] Original (obrazac štampan ćirilicom a podaci upisani mastilom) u Arhivu VII, reg. br. 42—3, k. 1711.

1) U rashodu:
   a) oficira:
   b) podoficira:
   c) komesara:
   d) boraca:

2) Razlika po spisku od prošlog puta:
   a) novomobilisani:
   b) poginulih:
   c) dezertiralo:
   d) prekomandovano:

Pregled
brojnog stanja stoke i vozila na dan *14 decembra* 1944 god.

Red. broj	Naziv jedinice	KONJA			VOZILA						
		Jahaći	Tovarni	Tegleći	Teretnih	Polu teretnih	Luksuz.	Motorcikla sa korpom	Motorcikla bez korpe		Kola
1	Komanda Područja	4	4						1		
2	Kom. mjesta Bileća	2									6
3	Kom. mjesta Gacko	2	4								1
4	Kom. mjesta Nevesinje	2	4								
5	1 partizanski bataljon	1	1								
6	2 partizanski bataljon	2	1								
7	3 partizanski bataljon	1	1								
UKUPNO		14	15								7

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar: **Slobodan Vuković**

Načelnik štaba:

Za komandanta **Đoka J. Pašajlić**

M. P.

Pregled

Redni broj	Naziv jedinice	Broj ljudi	Pušaka				Puškomitraljeza			
			Mauzer 7.9	Italijanski 6.5 m/m	Engleskih	Njemačkih	Brno	Engleskih	Njemačkih	Italijanskih
1	Komanda područja	50	31	6	2		1	2		
2	Komanda Bileća	94	39	7	3			1	1	1
3	Komanda Gacko	86	49	1	2	1	2	1		2
4	Komanda Nevesinje	57	19	7	2	1		1		
5	1 part. bataljon	86	65	6	1			1		2
6	2 part. bataljon	92	76	6			3			3
7	3 part. bataljon	95	42	22	3		1		1	2
UKUPNO		560	321	55	13	2	7	6	2	10
Za gore navedena oružja										
1	Komanda područja		800	180	800	100	100	300		
2	Kom. mj. Bileća		900	350	250			200	100	150
3	Gacko		600	20	100	20	100	200		100
4	Nevesinje		200	60	50	30		100		
5	1 bataljon		1351	160	50			130		400
6	2 bataljon		510	90			610			720
7	3 bataljon		700	200		50	100		100	800
UKUPNO			5061	1060	1250	110[2]	910	930	200	1570[3]

Politički komesar
Slobodan Vuković

Načelnik štaba

M. P.

[2] U originalu je broj 110 precrtan i dopisan broj 200.
[3] U originalu je broj 1570 precrtan i dopisan broj 2170.

n a o r u ž a n j a — Na dan 14 decembra 1944. godine.

Mašinskih pušaka					Pištolja						Bomba		Primjedba
Njemačkih	Engleskih	Ruskih	Italijanskih	Hrvatskih	Njemačkih (rčv)	Belgiskih	Vojno-državnih	Mauzer 7.65	Mauzer 6.35	Italijanskih	Ofanzivnih	Defanzivnih	
2	1				3					4	13	15	
					1		1			3	37		
	5						1			6	16	10	
1	1						1			2	15	20	
1	3					2	1				18	28	
	3						4				20	19	
						1	1			1	20	12	
4	13				4	3	9			16	139	104	
Pregled municije										Na dan 14 decembra 1944 godine			
100	60				50	15				30			
					20		5			15			
	400						6			30			
80	40						10			15			
50	200					20	10						
							19						
							10			15			
140[4]	160[5]				70	35	60			105			

Zam. komandanta
Đoka J. Pašajlić

[4] U originalu je broj 140 precrtan i dopisan broj 230.
[5] U originalu je broj 160 precrtan i dopisan broj 700.

BR. 51

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA KOMANDE 3. PODRUČJA VOJNE OBLASTI 29. NOU DIVIZIJE 14. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

Redni broj	Naziv jedinice	Članovi komande	Kancelarijsko osoblje	Kuriri	Komandno osoblje jedinice	Boraca	Ekonomsko osoblje	Kovačka radionica	Stolarska rad.	Mehanička rad.	Brijačnica	Obućarska rad.	Krojačka rad.	Pekara	Mesara	Sedlarska rad.	Puškarska rad.	Željez. ložiona	Željez. stanice
		L	j	u	d	s	t	v	o										
1	Kom. III. Područja	1	2	2	2	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Komanda mjesta Ljubuški	1	9	6	2	—	6	1	7		4	10	10	7	6	—	—	—	—
	Part. straža Mostar. vrata					33													
	Part. straža Komande mjesta					87													
	Part. straža Studenci					16													
	Radne jedinice					99													
3	Čapljina Koman. mjesta	3	6	8	4	—	9	—	5	6	5	6	7	5	3	2	1	42	39
	Posadna četa pri Komandi mjesta					81													
	Partizanska straža Hutovo					28													
	— „ — Tersana					15													
	— „ — Gabela					15													
	— „ — Šurmanci					15													
	— „ — Žitomislići					15													
	Radna jedinica					68													
4	Komanda mjesta Posušje	—	4	4	2	—	5	—	—	—	2	—	4	—	2	—	—	—	—
	Posadna četa pri kom. mjesta					20													
	SVEGA:	5	21	20	10	462[2]	22	1	12	9	11	16	21	12	11	2	1	42	39

Polit. komesar:
Franjo Budimir (Bundi) M. P.

[1] Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 42—3, k. 1711.

[2] Treba: 492.

Sekcijsko osoblje	Osoblje Duhanske stanice	Saobraćajno osoblje	Sanitetsko osoblje	Naoružanje																		Primjedba
				Oružje										Municija								
				Puške			Puškomitraljez.			Mašinke							Za puške i puškomitr.			Za mašinke			
				Jugoslaven.	Engleske	Italijanske	Jugoslav.	Engleski	Italijanski	Engleske	Njemačke	Ustaške	Pištolja	Bombi	Jugoslav.	Engleske	Italijanske	Engleske	Njemačke	Za pištolje	
—	—	14		2	—	—	—	—	—	—	2	—	3	6	40	—	—	—	200	60	
—	2	27	6	28	3	20	1	1	—	1	—	—	4	5	900	650	400	32	—	—	
				18	—	13	—	1	—	—	—	—	—	—	250	400	180	—	—	—	
				25	—	20	1	1	—	1	—	—	—	20	1000	500	850	20	—	—	
				7	—	5	1	—	—	—	—	—	—	8	280	—	80	—	—	—	
				5	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	80	—	70	—	—	—	
168	21	60		5		3				2			7	15	250	—	100	40		100	
				20	5	15	1	—	—	—	—	—	3	18	700	150	250	—	—	10	
				12	—	7	—	—	—	—	1	—	—	10	180	—	110	—	30	—	
				11	—	4	—	—	—	—	—	—		11	300	—	140	—	—	—	
				9	—	6	—	—	—	—	—	—	—	10	200	—	100	—	—	—	
				8	—	7	—	—	—	—	—	—	—	8	200	—	120	—	—	—	
				12	—	3	—	—	—	—	—	—	—	6	200	—	50	—	—	—	
				—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	40	—	3		2	—	—	—	—	—	—	2	5	90		40	—	—	40	
				10		8		2		1			—	10	200	900	150	60	—	—	
168	23	141	6	175	8	118	4	5		5	3		19	132	4870	2600	2640	152	230	210	

Komandant — poručnik
Martin Čule

BR. 52

IZVJEŠTAJ ŠTABA 1. ARTILJERIJSKOG DIVIZIONA OD 14. DECEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA SEKTORU TRAVNIKA[1]

ŠTAB
I. ART. DIVIZIONA
IV. DIVIZIJE NOVJ
Pov. br. 65
14. XII 1944

Operacijski izvještaj
od 8 do 13-XII-1944 g.
Dostavlja se:

ŠTABU IV DIVIZIJE NOVJ — OP.[2]

Položaj

Dostavljamo vam operacijski izvještaj od 8-XII do 13 ov. mjeseca 1944 godine.

Od 8 do 10 ov. mjes. bilo je na položaju i to: 1 protivkolski top koji je bio u sastavu XI brigade, 1 brdski top u sastavu VI brigade i 2 ruska topa koji su bili na položaju u selu Kruščici. Za ovo vrijeme nije bilo nikakvih sukoba sa neprijateljem.

10-XII. Jedno odeljenje brdske baterije[3] zauzelo je položaj u selu Kruščici, odakle su tukli neprijatelja koji je imao namjeru da zauzme cestu koja vodi preko Han-Kumpanije za Zenicu, top iz sela Kruščice je gađao kotu 444, kotu 534, 520 i raskrsnicu puteva u Barama. Utrošeno je 25 granata. Brdski top koji je bio u sastavu VI brigade tukao je neprijateljske položaje koji su se nalazili oko Busovače. Utrošeno je 39 granata.

11-XII. 2 ruska topa[4] zauzeli su položaj 1 km. jugoistočno od sela Divjaka uz cestu. Prema naređenju topovi su otvorili vatru na kotu 553 i kotu 609 (istočno od sela Rovne) na kojima se je nalazio neprijatelj. Istog dana topovi su otvorili vatru na selo Kajmakovice gde se je nalazio neprijatelj. Gađanje je trajalo do 12 sati i utrošeno je 40 granata. U 14 sati

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 41—2, k. 769/A.

[2] Skraćenica za operativni odsjek.

[3] U toj bateriji nalazili su se brdski topovi kal. 75 mm, M-28.

[4] Riječ je o artiljerijskim oruđima kal. 76 mm, M-27, sovjetskog porijekla.

i 15 minuta topovi otvaraju vatru na kotu 517 gde se nalazio neprijatelj i utrošeno je 9 granata. U 15 sati i 15 minuta topovi otvaraju vatru na kotu 609 (istočno od sela Rovne), gađanje je prestalo u 15 sati i 45 minuta, utrošeno je 26 granata.

Istovremeno gađao je i vod američkih topova[5] sa položaja kod škole iz sela Viteza. Gađani su ciljevi i to: kota 517, 553, strane između ovih kota, selo Rovna (raskrsnica kota 609). Gađanje je vršeno od 11 sati do 14 i 30 minuta. Na tim položajima su oba voda i prenoćila.

12-XII. U 11 sati vod ruskih topova preuzima američke topove i u 11.30 sati kreću za selo Donje Rovno po naređenju komandanta XI brigade.

U 15 sati vod je zauzeo položaj jugoistočno od kote 553 i u 15.30 sati otvorio vatru na prostor između kote 513 i sela Jazbine i na samo selo Jazbina. Gađanje je prestalo u 17 sati. U 17.30 sati vod se je povukao u selo Han-Kumpaniju, gde je stigao u 19.15 sati i tu je zanoćio.

Napominjemo da protivkolska baterija nije imala pogodnih ciljeva koje bi tukla iako je bila na određenim položajima.

I. Gubitci: Neprijat. Neprijatelju su nanešeni osjetni gubitci, ali broj mrtvih i ranjenih nije poznat.[6]

Vlastitih Vlastitih gubitaka nije bilo.

II. Utrošeno municije:

Brdske 75 m/m M. 28 . .	64
Ruske 7,62 m/m	75
Amer. 75 m/m M. 43 . .	383 granate
Svega:	522 granate.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major:
Mil. Mikić

Komandant major:
Sl. otsutan

[5] Odnosi se na oruđa 76 mm, M. 1—4, američkog porijekla.

[6] Divizion je pismeno pohvaljen što je uspješno izvršio zadatke u prvoj polovini decembra (vidi dok. br. 55).

BR. 53

NAREDBA UPRAVE PODOFICIRSKOG KURSA 39. NOU DIVIZIJE OD 14. DECEMBRA 1944. O ORGANIZACIJI I RADU OVOGA KORPUSA[1]

764 Pov.

NAREDBA Br. 9

Uprave podoficirskog kursa 39. Divizije za 14. decembar 1944. god.

Koristeći se do sada stečenim iskustvom u predmetu organizacije rada na pješadijskim kursevima

NAREĐUJEMO:

1. Pješadijski podoficirski kurs djeli se na 3 odeljenja (čete).[2] Svaka od četa biće jaka po odgovarajućem broju kursista. Takođe svaka četa će imati svoga komandira koji će biti postavljen od samih nastavnika.

2. U sastavu kursa kao četvrtu četu sačinjavat će minobacački kurs, koji će imati naziv prateća četa, dok artiljerijski kurs nosiće naziv baterije, a po broju kao peto odeljenje (četa). Isto tako komandir čete, baterije biće postavljen između dotičnih nastavnika.

3. Vršenje dužnosti dežurnih oficira, dežurnih kursa, dežurnih četa, komandira straže, razvodnika straže, stražara i patrole ostaje po starom planu i naredbi br. 2 i br. 5 ove Uprave.

4. Smjenu dežurnih oficira vršiće upravnik, dežurnih kursa vršiće dežurni oficir škole, a dežerni četa smenjivati će se kod svojih komandira četa. Isto tako komandiri četa će vršiti raporte u svojim četama te za manje učinjene greške biće vlasni da kažnjavaju sa popravnim mjerama, dok veće učinjene greške predvodiće na raport upravniku.

5. Radno vrijeme za ove oficire u ovoj školi počinje u 7 časova ujutru, kada trebaju svi oficiri da se nađu u prostorijama škole spremni za svoje poslove. Radno vrijeme traje preko čitavog dana do 7 sati uvečer ne uzimajući u obzir samo vrijeme ručka i odmora oko istog. Za ovo čitavo vrijeme rada zabranjuje se svako udaljavanje oficira iz kasarne bez

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 42—1/I, k. 1265.

[2] Prema pregledu brojnog stanja 3. podoficirskog kursa od 12. decembra 1944, na kursu je bilo 16 oficira, 89 podoficira, 38 vojnika i 21 lice pomoćnog osoblja (vidi Arhiv VII, reg. br. 14/2—1, k. 1265).

znanja ove Uprave i bez odobrenja iste. Preko čitave sedmice samo nedeljom poslije podne imaju oficiri slobodno vrijeme i četvrtkom od 17 do 23 časa. Za sve ostale dane predviđen je slijedeći plan rada:

a) Ponedeljak: politički čas (referat).
b) Utorak: politički čas (referat).
c) Srijeda: zajednička konferencija oficira i kursista.
d) Četvrtak: gradske usmene novine.
e) Petak: politički čas (referat).
f) Subota: radna konferencija (podnošenje izveštaja, diskusija o radu).
g) Nedelja: poslije podne voljno kako je to već navedeno.

6. Večernji časovi počinju tačno u 7 časova te do toga vremena da svaki obavi svoje poslove, večeru i drugo te da dođe na vrijeme na čas.[3]

7. Dužnosti nastavnika na časovima večernjeg učenja kursista ostaju po starom planu i rednoj listi, koje se treba pridržavati.

8. Ova naredba stupa na snagu odmah, a iste se treba striktno pridržavati. Za najmanji prekršaj ma koje tačke iz ove naredbe pozivaće se na strogu odgovornost od strane ove Uprave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Štrbac Jovan

Upravnik kapetan:
Granić[4]

M. P.

ŠTAB
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Pov. Br. 764
24-XII-1944. g.

[3] O uspjesima toga podoficirskog kursa vidi izvještaj Uprave podoficirskog kursa 39. NOU divizije od 31. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1—6, k. 1267).

[4] Josip

BR. 54

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 15. DECEMBRA 1944. ŠTABU 27. DIVIZIJE ZA ORGANIZACIJU I OBUKU LJUDSTVA U ČETAMA ZA VEZU[1]

ŠTAB
III. KORPUSA NOVJ
Br. 166/44
15. XII. 1944

ŠTABU XXVII. N.O.U. DIVIZIJE

Položaj

U prilogu dostavljamo uputstva za rad, organizaciju i obuku ljudstva u četama za vezu.

I pored do sada izdatih naređenja, organizaciji tehničkih jedinica kod naših štabova nije poklanjana dovoljna pažnja. Treba imati u vidu jačanje naših jedinica u ljudstvu i popunu sa svim modernim tehničkim sredstvima i radi toga već sada usposobljavati kadar, koji će moći rukovati sa ovim sredstvima. Iako još ne možemo dati formaciju svih ovih dijelova, ipak je potrebno već danas stvarati u sastavu četa za vezu jedinice svih struka, koje će sutra narasti na jedinice predviđene po formaciji.

Dajemo privremenu formaciju čete za vezu kod štaba divizije:

Četa za vezu treba da ima kurirski vod, telefonsko-signalni vod, radio-sekciju i minersko-pionirski vod. Svi ovi vodovi treba da budu centri obuke i srž za tehničke jedinice koje će se u sastavu divizije morati formirati u skorašnje vrijeme.

Kurirski vod pored obuke čisto kurirske službe treba obučavati rukovanju sa svim tehničkim sredstvima za vezu. Po mogućstvu kuriri treba da završe motociklistički kurs.

Telefonsko-signalni vod treba da sadrži najmanje dvije telefonske desetine i tri signalne desetine (za svaku brigadu po jednu). Signalisti treba da uče da rade sa signalnim aparatima (Gerz) morzeovom azbukom. Oni mogu služiti kao rezerva radio-telegrafistima.

Kod radio-sekcije treba da se održavaju redovni kursevi radio-telegrafista. Treba računati na to, da će u skoroj budući-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br 27/1—2, k. 408.

nosti svaki bataljon biti snabdjeven sa radio-stanicom i radi toga treba već sada obučavati dovoljan broj radio-telegrafista. Na svakoj radio-stanici treba imati po dva radio-telegrafista.

Pored toga u četi za vezu treba imati potreban broj ljudi električara, mehaničara, elektro-mehaničara, motorista itd. za popravku tehničkog materijala i iz njih stvarati kadar koji će moći sutra primiti odgovarajuće položaje u raznim radionicama i preduzećima.

Uz četu za vezu privremeno treba organizovati pionirsko-minerski vod i u njemu obučavati ljudstvo u pionirsko-minerskim radovima. Ovaj vod treba docnije da se osamostali u inžinjersku jedinicu kod štaba divizije.

U okviru brigade potrebno je formirati isto tako čete za vezu sa svim gore navedenim dijelovima, a u bataljonima telefonsko-signalne desetine i pionirsko-minerske desetine. Zbog pomanjkanja stručnog ljudstva ove jedinice formirati najprije kod štaba divizije, u njima obučavati ljudstvo i od njih formirati ove dijelove po brigadama i bataljonima.

Tehničkim jedinicama, zbog njihove važnosti u savremenom ratovanju, treba poklanjati potrebnu pažnju i nastojati da se sve jedinice u okviru divizije popune sa ovim ljudstvom odnosno da se ono u najkraće vrijeme obuči na kursevima, koje će organizovati štab divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik:
D. Olbina

Komandant — pukovnik:
Kosorić Pero

M. P.

BR. 55

NAREDBA ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 15. DECEMBRA 1944. O POHVALI 7. I 8. KRAJIŠKE BRIGADE I 1. ARTILJERIJSKOG DIVIZIONA 4. DIVIZIJE ZA USPJEHE U BORBAMA U DOLINAMA RIJEKA BOSNE I LAŠVE[1]

NAREDBA Broj 128
Štaba 5 korpusa NOV Jugoslavije za 15 decembar 1944 god.

U zadnjim borbama u dolini rijeke Bosne i Lašve svojom borbenošću, aktivnošću i snalažljivošću istakli su se VIII brigada IV divizije, I artiljerijski divizion IV divizije i VII brigada X divizije.

1. — U četverodnevnim borbama[2] sa neprijateljskim jačim snagama[3] koje su napadale od Zenice i Busovače i imale zadatak po svaku cijenu prodrijeti ka Travniku, snažnim protivnapadima i jurišima naročito se istakla VIII brigada, razbivši potpuno neprijatelja na svom pravcu, nabacujući ga u polazne garnizone.[4] U ovim borbama uništen je bjelogardijski Kubanski puk sa jednim bataljonom Nijemaca, od koga je III bataljon ove brigade zarobio pukovsku zastavu.[5]

2. — I artiljerijski divizion IV divizije brzom snalažljivošću u rukovanju sa novim art. oruđima, tačnom i smjelom

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 28—1, k. 459.

[2] Riječ je o borbama od 9. do 12. decembra (vidi dok. br. 52, 60 i 140; Arhiv VII, reg. br. 57/14—2, k. 149/C: izvješće Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 27. decembra 1944).

[3] Bliže o njima vidi dok. br. 38.

[4] Opširnije o tome vidi dok. br. 60.

[5] U depeši Štaba 5. korpusa NOVJ od 12. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/55—1, k. 461: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ) u vezi sa tim borbama, između ostalog, piše:

»U toku trodnevnih borbi od 9 — 12 ov. mj. skoro je uništen jedan kubanski puk čija je zastava zarobljena i jedan njemački bataljon. Ukupni gubici neprijatelja su 635 mrtvih i 630 ranjenih ... U ovim borbama za razbijanje neprijatelja naročito se istakla VIII brigada pod komandom majora Saje Grbica i 1. artiljerijski divizion IV divizije majora Ljubana Crnobrnje ...«

Na prostoriji Zenica — Travnik u to vrijeme je dejstvovao 5. puk bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa (vidi dok. br. 38 i 45). Kubanski puk je pripadao njemačkoj 1. kozačkoj diviziji (vidi knj. 29, dok. br. 57), dok je 3. puk Ruskog zaštitnog korpusa najvjerovatnije rasformiran radi popune 4. i 5. puka ovoga korpusa (vidi dok. br. 35 i 145). Četvrti puk Ruskog zaštitnog korpusa pominje se tek u poduhvatu »Lavina« (vidi dok. br. 145; Arhiv VII, reg. br. 5—5, k. 772: obavještajni izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 10. januara 1945).

upotrebom svoje artilerije snažno je ispomagao pješadijske jedinice i znatno doprinio razbijanju neprijatelja koji je napadao ka Travniku.[6]

3. — Pored niza uspješnih akcija, VII brigada X divizije je 3. XII. o. g. energičnim napadom i snažnim jurišem uništila jednu neprijateljsku kolonu na Kobiljoj glavi kod Sarajeva, gdje je zapaljeno 33 kamiona sa ratnim materijalom, uništena dva topa, izbačeno iz stroja preko 120 neprijateljskih vojnika i zaplijenjen bogat ratni materijal.

7. XII. o. g. dijelovi ove brigade su u napadu na neprijateljsku kolonu između Sarajeva i Kiseljaka uništili 5 kamiona, jedan motorcikl, radio stanicu, jedan protivavionski top, ubili 48, više ranili i zarobili 3 Nijemca.[7]

13. XII. o. g. snage ove brigade ponovo su razbile neprijateljsku motorizovanu kolonu na Kobiljoj glavi i tom prilikom uništile 9 kamiona, ubile veći broj Nijemaca, među kojima i jednog njemačkog kapetana.[8]

14. XII. o. g. u napadu na neprijateljsku motorizovanu kolonu između Kiseljaka i Busovače snage ove brigade uništile su 5 kamiona, a neprijatelju su nanešeni veći gubitci u mrtvim i ranjenim.[9]

---

[6] Vidi dok. br. 52.

[7] Opširnije o pomenutim dejstvima 7. krajiške NOU brigade vidi dok. br. 120.

[8] Riječ je o 524. puku njemačke 297. pješadijske divizije, ojačanom 2. divizionom 297. artiljerijskog puka. On se, prema izvještajima Grupe armija »F« od 2, 12, 18, 20. i 21. decembra 1944, nalazio na maršu od Užica, preko Višegrada i Sarajeva, prema Slavonskom Brodu: 2. decembra se uputio od Užica prema Višegradu; 7. decembra je dostigao Višegrad; 15. decembra je napadnut jugoistočno od Kiseljaka (jugoistočno od Kiseljaka je i Kobilja glava, prevoj na komunikaciji prema Sarajevu); 16. decembra, sa 68. izviđačkim bataljonom, dostigao je Zenicu; od 16. do 20. decembra probijao se komunikacijom Maglaj — Doboj; 21. decembra njegovi prednji dijelovi nalazili su se u Bosanskom Brodu (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 21, 97, 199, 229, 252, 284 i 301). O tome vidi i Velike pokrete povlačenja na Jugoistoku, skicu br. 18—21 (Arhiv VII, reg. br. 12—1, k. 2).

Za to vrijeme je 68. izviđački bataljon 20. novembra prešao Drinu kod Višegrada, a krajem novembra i početkom decembra dejstvovao je na pravcu Mesići — Goražde (vidi knj. 30, dok. br. 104 i 130; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1183—1185: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 29. novembra 1944).

Na Kobiljoj glavi u to vrijeme dejstvovali su i dijelovi 4. bojne 1. ustaškog djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—35, k. 59: bojnu relaciju 1. ustaškog djelatnog zdruga od 19. februara 1945).

[9] Opširnije o dejstvima 7. krajiške NOU brigade 13. i 14. decembra vidi dok. br. 120.

Za pokazanu aktivnost, hrabrost i snalažljivost

POHVALJUJEMO

Borce i rukovodioce VIII brigade na čelu sa komandantom majorom drugom Sajom Grbićem, ističući naročito III bataljon ove brigade pod komandom druga Osmana Džafića, koji je zarobio pukovsku zastavu.

Borce i rukovodioce I artiljerijskog diviziona IV divizije pod komandom artiljerijskog majora druga Ljubana Crnobrnje.

Borce i rukovodioce VII brigade na čelu sa komandantom majorom drugom Radom Brkićem.

VIII brigadu i I art. divizion IV divizije i VII brigadu X divizije ističemo ostalim jedinicama kao primjer borbenosti i udarnosti u uništavanju posljednjih neprijateljskih jedinica koje se izbacuju i progone iz naše zemlje.

Naredbu pročitati svim jedinicama pred strojem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR,
pukovnik,
sl. ots.[10]

M. P.

KOMANDANT
general-major,
S. Rodić

BR. 56

NAREĐENJE POLITIČKOG KOMESARA ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 15. DECEMBRA 1944. ZA RASFORMIRANJE OPERATIVNE GRUPE KORPUSA[1]

POLITKOMESAR
5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
15 decembra 1944 g.

ŠTABU OPERATIVNE GRUPE
ŠTABU: XVIII I XIII BRIGADE
ŠTABU: BANJALUČKOG I UZLOMAČKOG ODREDA
ŠTABU: III BATALJONA BRIGADE N. ODBRANE

Operativni štab, koji je postavljen naredbom Štaba 5. korpusa NOV Jugoslavije,[2] pod čiju su komandu stavljene na-

[10] U originalu dopisano zelenim mastilom, latinicom.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 49—5, k. 1421.

[2] Bliže o toj naredbi vidi dok. br. 31.

pred navedene jedinice za borbu protiv četnika na terenu Centralne Bosne, rasformira se, s tim što će se XIII KNOU brigada staviti privremeno pod operativnu komandu Štaba 53. divizije u borbi protiv četnika.

Dosadanji komandant Operativnog štaba drug ppukovnik Zorić Milan, po prijemu ove naredbe odmah će krenuti u Štab 39. divizije, gde će primiti dužnost komandanta iste divizije.

Drug zamjenik komandanta 53. divizije major Stevo Samardžija, dosadanji zamjenik komandanta Operativnog štaba, kao član Štaba iste divizije, i dalje će ostati u Štabu XIII KNOU brigade, i zajedno sa istim Štabom donositi sve odluke za povezivanje i koordinaciju svih napred navedenih snaga u borbi protiv četnika na terenu Centralne Bosne.

Drug major Stevo Samardžija požuriće sa izvođenjem akcija protiv četnika i nastojati da postavljeni zadatak što prije izvrši, jer će se po izvršenoj akciji XVIII brigada[3] vratiti u sastav svoje divizije.

Štab 53. NOU divizije, do sada Srednjobosanske divizije,[4] dodijeliće Štabu III bataljona brigade Narodne odbrane[5] radiostanicu, pomoću koje će održavati vezu i primati potrebna naređenja od zamjenika komandanta 53. divizije druga majora Steve Samardžije.

Prijem naredbe pismeno potvrdite.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — pukovnik.
Došen[6]

---

[3] Odnosi se na 18. srednjobosansku NOU brigadu.

[4] Riječi »do sada Srednjobosanske divizije« u originalu su dopisane mastilom. Bliže o preimenovanju Srednjobosanske NOU divizije u 53. NOU diviziju vidi dok. br. 86.

[5] Bliže o toj brigadi vidi knj. 30, dok. br. 72.

[6] Ilija

BR. 57

PREGLEDI BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA KOMANDE 2. PODRUČJA VOJNE OBLASTI 29. NOU DIVIZIJE 15. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

Pregled

brojnog stanja ljudstva na dan *15. decembra* 1944 god.

Redni broj	Naziv jedinice	Oficira		Podofic.		Političkih komesara		Boraca		S V E G A	Primjedba
		Drugova	Drugarica	Drugova	Drugarica	Drugova	Drugarica	Drugova	Drugarica		
1	Komanda II Područja	5		2		1		22	5	35	
2	Komanda mjesta Trebinje	3				2		613	2	620	
3	Komanda mjesta Ljubinje	2		10		1		274	2	289	
4	Komanda mjesta Stolac	3				1		256	1	261	Radionice 60
5	I Terenski bat. II Područja					3		123		126	
6	II Terenski bat. II Područja	3		7		1		100		111	
Ukupno:		16		19		9		1368[2]	10	1442[3]	

[1] Original (obrazac štampan ćirilicom a podaci upisani mastilom) u Arhivu VII, reg. br. 42—3, k. 1711.

[2] U originalu je broj 1328 precrtan i dopisan broj 1368.

[3] U originalu je broj 1407 precrtan i dopisan broj 1442.

Od pokazatog broja oficira nije unapređeno 6, koji se nalaze na položaju oficira. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
kapetan,
O.[4] Pašić

Načelnik:

Komandant
kapetan,
Petar Milidragović

M. P.

1) U rashodu:
   a) oficira: —
   b) podoficira: —
   c) komesara: 2
   d) boraca: 26

2) Razlika po spisku od prošlog puta:
   a) novomobilisani: 34
   b) poginulih: 1
   c) dezertiralo: 3
   d) prekomandovano: 119

P.S.
Pošto je nedavno formiran III bat. to još nismo dobili nikakve podatke.[5]

[4] Omer
[5] Ta rečenica je u originalu dopisana mastilom, latinicom.

Pregled

Redni broj	Naziv jedinice	Broj ljudi	Pušaka					Puškomitraljeza		
			Mauzer 7.9	Italijanskih 6.5 m/m	Engleskih	Njemačkih	Austrijskih	Brno	Engleskih	Italijanskih
1	Kom. II. Podr.	25	8	7	1	1			1	
2	Kom. mjesta Trebinje	613[5]	116	77	6			3		
3	Kom. mjesta Ljubinje	220	49	73	2				1	2
4	Kom. mjesta Stolac	189	41	29	3	7				
5	I. Ter. bat. II. Podr.	123[7]	19	73		4	13			
6	II. Ter. bat. II. Podr.	111	37	42	2			2		2
	U K U P N O	545[6]	270	301	14	12	13	5	2	4
	Za gore navedena oružja									
1	Kom. II. Podr.		225	325	15	30			100	
2	Kom. mjesta Trebinje		3300	2168	320			300		
3	Kom. mjesta Ljubinje		986	1201	90				450	200
4	Kom. mjesta Stolac		1355	1696	1541	55				
5	I. Ter. bat. II. Podr.		549	2219						
6	II. Ter. bat. II. Podr.		1030	1367	497			120		230
	U K U P N O		7445	8976	2463	85		420	550	430

Politički komesar — kapetan,
O. Pašić

Načelnik štaba:

M. P.

[6] i [7] Broj je u originalu dopisan plavim mastilom.
[5] Treba: 1281.

n a o r u ž a n j a — Na dan 15. decembra 1944 godine.

Mitralj. Lakih		Bacača Lakih		Mašinski pušaka				P i š t o l j a							Bomba		PRIMJEDBA
Njem.	Šarac	Njemač. 45	Ital. 45	Njemačkih	Engleskih	Hrvatskih	Belgiskih	Njemačkih (rev)	Belgiskih	Vojno-državnih	Mauzer 7.65	Italijanskih	Raznovrsnih	Štajer	Ofenzivnih	Defenzivnih	
				2			1	3		1		2			3		
	2		1	1				2	1	1		2	3				nije dostavila broj ljudi
					2					1	1	3			14	31	
					1					1		2		1	14	26	
								1	1	1		1	2	1	11	6	nije dostavio broj ljudi
						1				1					2	2	
	2		1	3	3	1	1	6	2	6	1	10	5	2	44	65	

P r e g l e d m u n i c i j e — Na dan 15. decembra 1944 godine

				110			100	40		20		20			23	8	
	407			60				50	10	18		20	30				
					130					10	10	40					
					30					8		15		10			
								20	8	8		7	15	10			
						30				9							
	407			170	160	30	100	110	18	73	10	102	45	20	23	8	

Komandant — kapetan,
Petar Milidragović

Pregled

brojnog stanja stoke i vozila na dan *15. decembra* 1944 god.

Red. broj	Naziv jedinice	KONJA			VOZILA						
		Jahači	Tovarni	Tegleći	Teretnih	Polu-teretnih	Luksuz.	Motorcikla sa korpom	Motocikla bez korpe	Bicikla	Kola
1	Komanda II Područja	2			1				1	1	
2	Komanda mjesta Trebinje	1		2						2	2
3	Komanda mjesta Ljubinje	2	4	2							2
4	Komanda mjesta Stolac	3	3	4						2	2
5	I Terenski bat. II Područja		4								
6	II Terenski bat. II Područja	2	2								
Ukupno:		10	13	8	1				1	5	6

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
kapetan,
O. Pašić

Načelnik štaba:

Komandant
kapetan,
Petar Milidragović

M. P.

BR. 58

IZVJEŠTAJ ŠTABA 6. KRAJIŠKE BRIGADE OD 15. DECEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA ODSJEKU ZENICA — TRAVNIK[1]

ŠTAB
VI. KRAJIŠ. BRIGADE
IV. DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. op. br. 364
15-XII-1944. g.

Operacijski izveštaj
dostavlja

ŠTABU IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA N.O.V.J.

Položaj

Dostavljamo vam operacijski izveštaj od 8. XII. do 14. XII. 1944. g.

8. i 9. XII. 1944. g. I. bataljon držao je zasjedu između Vranduka i rijeke Loznika. Ovaj bataljon automatskim oružjem i protukolskim topom tukao je voz koji je krenuo iz Zenice u 9 sati.

Uništeno je 6 vagona, koji su bili puni vojske. Oko 14 sati naišao je drugi voz natovaren vojskom i kamionima koji je isto bio tučen našom vatrom. Neprijatelj je imao 83 što ranjenih što mrtvih vojnika i 3 železničara su poginula.

III. bataljon zaposjeo je položaj od rijeke Loznika do Orahovičkog Polja.[2]

Noću između 8. i 9. napao je utvrđenog neprijatelja, koji se je nalazio u Nemiloj, sa lijevu stranu ceste i osiguravao most u Orahovičkom polju. U istom uporištu ubijeno je 12 Njemaca i 8 ranjeno. Za vrijeme borbe poslata je pomoć neprijatelju od željezničke stanice Nemila prema selu Nemila.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 3—3, k. 769/A.

[2] Na karti 1 : 100.000 piše: Orah polje.

Pomoć koja im je stigla uhvaćena je na brisanom prostoru, potučena je i neprijatelj je ostavio na mjestu 9 mrtvih, a ostali su izranjavani. Plijen se nije mogao iskoristiti jer su bili preko rijeke Bosne a i pancer se je kretao prugom i svom snagom tukao našu zasjedu.

IV. bataljon, držao je zasjedu od Gojakovca prema Topčić Polju. Isti je napao neprijatelja koji se je nalazio u Bistricama i osiguravao most na cesti. Neprijatelj se je nalazio u bunkerima, i ovaj ih je bataljon napao u protjerao sa ovoga osiguranja.

U ovom neprijateljskom uporištu ubijeno je 7 neprijateljskih vojnika i 5 ranjeno.

Jedini dijelovi ovoga bataljona koji su se nalazili prema Topčić Polju, dočekali su neprijatelja koji je pošao u pomoć u Bistrice. Ista zasjeda pustila je neprijatelja na vrlo blisko otstojanje i na mjestu je ostalo 13 mrtvih i 9 ranjenih neprijateljskih vojnika, a ostali su se pod zaštitom pancera povukli u Topčić Polje.

Iste noći ovaj bataljon zapalio jednu kuću u kojoj je bila smiještena neprijateljska straža, i tu je uništeno oko 6.000 kom. razne municije, dok su naši uspjeli iznijeti samo 1.000 kom. metaka, 2 šinjela i nekoliko šatorskih krila.

11. XII. 1944. g. Snage našeg II. bataljona dobile su zadatak da krenu na prostorije, koje je držala XI. brigada i dobila zadatak da izbaci neprijatelja sa kote 517 i 553.[3] Snažnim poletom neprijateljom snagama tog bataljona uspio da zbaci neprijatelja sa tog položaja, uz saradnju teškog oružja.[4] Neprijatelj je zauzeo položaj kota 534, selo Bare. Po izvr-

[3] Rečenica je nejasna. Njen drugi dio bi, vjerovatno, trebalo da glasi: i dobile zadatak da zbace neprijatelja sa kota 517 i 553.

[4] Početni dio rečenice je nejasan. Vjerovatno bi trebalo da glasi: snažnim naletom na neprijatelja, snagama tog bataljona uspjelo je da zbace neprijatelja sa tog položaja, uz sadejstvo teškog oružja Opširnije o sadejstvu toga bataljona sa dijelovima 11. krajiške NOU brigade vidi dok. br. 140; Arhiv VII, reg. br. 42/1—2, k. 769/A: izvještaj Štaba 11. krajiške NOU brigade od 14. decembra 1944. godine.

šenom zadatku bataljon se povratio u selo Rieka.

Neprijatelj je imao 10 mrtvih. Naši gubitaka nije bilo.

III. bataljon, potpomagao je svojim automatskim oružjem snage II. bataljona u njegovom nastupanju sa desne obale rijeke Lašve.

Po uspiješno završenom zadatku snage su se povukle u logor.

12. XII. 1944. g. Snage II. bataljona dobile su zadatak da potjeraju neprijatelja sa kote 534 iz sela Hrasno. Bataljon je krenuo pravcem kota 538, selo Hrasno, kota 534. Lijevo je održavao kontakt sa snagama VIII brigade[5] a desno snagama XI brigade.[6] Borba je trajala od 9 do 18 časova.

Naše snage na svom sektoru potisle su neprijatelja, ali isti je iz stanice Busovače izvršio juriš na snage VIII brigade i odbacio na polazni položaj.[7]

Uslijed odstupanja bataljona VIII brigade morao se je povući i naš bataljon na polazni položaj. Na neprijatelja izvršen je dva puta kontra-juriš.

Neprijateljski gubici bili su 35 mrtvih, a naši gubitci 2 lakše ranjena.

III. bataljon toga dana držao je položaj Podnadioci, Drum brdo, Topola, Jelinak. Bataljon je tu bio cijeli dan na položaju i neprijatelj nije na njega vršio nikakvog pritiska. Tek oko 15 sati naišla je neprijateljska patrola,[8] kojoj su nanešeni gubitci od 2 mrtva. Naši gubitci 3 lakše ranjena.

13. XII. 1944. g. Snage II. bataljona imale su frontalnu [borbu] sa neprijateljem i potpomagale bočnom vatrom snage XI brigade.

---

[5] Sadejstvovao je sa 1. bataljonom 8. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 60).

[6] Bliže o tome vidi dok. br. 140.

[7] Napadao je 505. izviđački bataljon (vidi dok. br. 38).

[8] Odnosi se na pripadnike 1. bataljona 5. puka bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa. Taj bataljon je, prema izvještaju Grupe armija »F« od 12. decembra 1944, zauzeo toga dana Jelinak (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 66).

U 16 časova dobili smo zadatak da istjeramo neprijatelja iz sela Jazbine zajedno sa snagama VIII brigade, dok su snage XI brigade napadale selo Kovačići.[9] Naše snage odbacile su neprijatelja na njegovu drugu liniju, ali usled neuspjeha VIII[10] i XI brigade snage tog bataljona su se povukle.

Neprijatelj je [imao] 9 mrtvih i 16 ranjenih. Naši gubitaka nije bilo.

I. **Gubitci:**

1. Neprijateljski	150	mrtvih
	88	ranjenih
	238	izbačenih iz stroja
2. Vlastiti	1	mrtav
	8	ranjenih
	9	izbačenih iz stroja

II. **Plijen:** a) Municije 1.000 kom.

III. **Uništeno:** 2 zemljana bunkera, 1 kuća (stražara), 6 vagona i veći broj kamiona.

V. **Raspored jedinica:** I. bataljon u selu Gornje Rovno — Krnjače — Odmeka.
II. bataljon u Neopalju.
III. bataljon u Šafradinu.
IV. bataljon u rezervi u selu Kruščici.
Intendantura u Han-Bili.
Štab brigade u Han-Kumpaniji.

VI. **Zaključak:** Suviše kruto držanje linije streljačkog stroja što odražava težnju za neprekidnom vezom i usljed toga, osjećaju se i borci i rukovodioci u usamljenim položajima malo nesigurnim.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar, major: **Sveto**[11] M. P. Komandant, major: **Milančić**[12]

---

[9] Bliže o tome napadu na Kovačiće vidi dok. br. 140.

[10] Odnosi se na neuspjeli napad 1. bataljona te brigade na k. 534 (vidi dok. br. 60).

[11] Aleksić

[12] Miljević

BR. 59

ZAPOVIJEST ŠTABA 7. KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD 15. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA NA KOMUNIKACIJI BUSOVAČA — KISELJAK[1]

ŠTAB
VII. N.O.U. BRIGADE
X. DIVIZIJE NOVJ
Pov. br. sl.
15. XII. 1944. g.
u 11 časova

ZAPOVJEST
(Sekcija Konjic, razmjer 1 : 100.000)

U cilju ometanja neprijateljskog pravilnog povlačenja na dijelu komunikacije s. Blažuj — Kiseljak i nanošenja gubitaka neprijatelju, koji se istom povlači, dio snaga ove brigade u toku današnjeg dana 15. decembra 1944. i noći 15./16. decembra 1944. izvršiće akciju na prostoriju s. Obrovac — s. Mišević — s. Košelji, sa zadatkom postavljanja zasjeda i uništavanja prolazećih neprijateljskih motorizovanih kolona na komunikaciji sjeverno od pomenute prostorije.

U cilju izvršenja ovoga zadatka

NAREĐUJEMO:

1. — Snage I. bataljona ove brigade danas 15. decembra 1944. god. u 14 sati krenuće sa svoje dosadanje prostorije pravcem: s. Mratinići — s. Bukovica — s. Bojaković — Batolovo Brdo — Dugi Do, sa zadatkom da obezbeđuju snage IV. bataljona ove brigade, koje će biti na zasjedi i to: sa jednom četom obezbediti na položaju k. 744 — s. Kukrike eventualno neprijateljsko nadiranje od s. Hadžića i s. Binježevo, s tim što će ta četa sa pomenutog položaja isturati patrole prema komunikaciji s. Hadžići — Blažuj. Sa drugom četom vršiti osiguranje na položaju na zapadnoj i jugozapadnoj ivici sela Rudnik, zatvarajući eventualne pravce neprijateljskog nadiranja od Han Ploče i Kobilje Glave, obezbeđujući se sa patrolama prema komunikaciji Kobilja Glava — Han Ploča. Treća četa I. bataljona biti će u rezervi u zaseoku Dugi Do.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5—1, k. 854.

2. — Snage IV. bataljona ove brigade danas 15. decembra 1944. god. u 14 sati krenuće sa svoje dosadašnje prostorije pravcem Kreševo — s. Mratinići — s. Bukovica — s. Bojakovići — Batolovo Brdo — Dugi Do sa zadatkom da sa svim svojim snagama postavi zasjede duž jugoistočne strane komunikacije Blažuj — Kiseljak na sektoru s. Obrovac — Miševići — s. Košelji. Dijelom svojih snaga obezbediti svoje bokove.

3. — Operativni štab ove brigade za vrijeme ove akcije nalaziće se u zaseoku Dugi Do.

4. — Brigadno previjalište nalaziće se uz operativni štab brigade u zaseoku Dugi Do.

5. — U slučaju nemogućnosti postavljanja zasjeda na pomenutom dijelu i prostoriji uslijed bilo kojih razloga snage IV. bataljona prebaciće se na sjevernu stranu komunikacije Blažuj — Kiseljak u s. Vrelu, odatle ispitati mogućnost najpogodnijeg mjesta postavljanja zasjeda duž komunikacije od s. Blažuja do Kiseljaka, te prema rezultatima izviđanja to i učiniti.

6. — Ranjenike upućivati u brigadno previjalište, koje će se uvijek nalaziti uz operativni štab ove brigade.

7. — Štabovi bataljona izdaće potrebne zapovjesti i prekontrolisati, da im područne jedinice budu snabdjevene sa dovoljnom količinom municije za sve vrste oružja.

8. — Vezu održavati kuririma, o promenama redovno izvještavati štab brigade.

9. — Znake raspoznavanja koristiti one, koji su vam dostavljeni. Za vidne znake koristiti: Puška dignuta okomito u vazduh znači: »Tko je tamo?«. Pušku izbaciti u pravcu desnog ramena jedanput znači: »Naši dijelovi«.

10. — Štabovi bataljona regulisaće potrebno u pogledu ishrane.

NAPOMENA:

1. — U toku akcije izbjegavati jače grupisanje snaga, već koristiti širi borbeni raspored u cilju paralisanja eventualnih neprijateljskih protumjera i smanjenja vlastitih gubitaka.[2]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar — major: **Čed.**[3] **M. Jovanović** M. P. Komandant — major: **R.**[4] **Brkić**

---

[2] Opširnije o izvršenju postavljenih zadataka vidi dok. br. 120.

[3] Čedomir

[4] Rade

BR. 60

IZVJEŠTAJ ŠTABA 8. KRAJIŠKE BRIGADE OD 15. DECEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA ODSJEKU BUSOVAČA — ZENICA[1]

ŠTAB
VIII KRAJIŠ. BRIGADE
IV DIVIZIJE NOVJ
Pov. br. 530
15. XII. 1944.

Operativni izvještaj
od 9 do 13-XII-1944.

ŠTABU IV DIVIZIJE 5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj.

9-XII-1944 god.

Manje snage I bataljona napravile su zasjedu na komunikaciji između Busovače i ž. st. Busovača kod ciglane, u 6 časova naišla su dva kamiona i 1 tenk od Busovače prema st. Busovača. Naše snage otvorile su vatru i u toku 25 minuta borbe uspjeli su uništiti 1 i 1 oštetiti kamion, tom prilikom ubijeno 25 i ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Plijena nije bilo usljed toga što je neprijatelj brzo intervenisao sa tenkovima od Busovače i od ž. st. Busovača, sem toga neprijatelj je tukao položaje naših snaga iz 1 flaka sa ž. st. Busovača.

Istoga dana u 7 časova neprijatelj je krenuo u jačini 500 vojnika iz »Princ Eugen« divizije iz ž. st. Busovača[2] jednom kolonom preko kote 375, drugom kolonom od ciglane prema koti 513, dok je neprijatelj sa više kolona kretao se u pravcu Kupreš — Odmeka — Krnjača prema položajima XI Brigade.[3] Neprijatelj koji je krenuo prema našem I bataljonu nakon kraće borbe uspio je da zbaci predstražne djelove I bataljona sa kote 513 (Granica) i odmah nastavio, pomoću svoje lake artiljerije, teških bacača, flakova, podilaženje I bataljonu koji je zauzeo položaj Hrasno, lijevo rijeka Lašva i desno pre-

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 43—2, k. 769/A.

[2] U rejonu Busovače u to vrijeme se nalazio 505. izviđački bataljon (vidi dok. br. 38). Od jedinica 7. SS divizije »Princ Eugen« u to vrijeme se nalazio u Zenici njen samohodni divizion (vidi dok. br. 45).

[3] Vidi dok. br. 140.

ma Barama, sa toga mjesta neprijatelj je vršio juriš tri puta, ali je bio odbijen. U 16 časova neprijatelj je uspio da odbaci neke snage XI Brigade prema Krnjači i koti 695, osim toga došao je sa dva tenka u Bare i tog momenta izvršio snažan juriš na naš I bataljon i odbacio ga desno kota 538, lijevo Šafardini.

U isto vrijeme neprijatelj je u jačini 1 bojne (Čerkeza[4] pomješano sa ustašama) sa 4 tenka i nekoliko kamiona krenuo iz Busovače u pravcu našeg III bataljona, koji je toga momenta bio na položaju lijevo Topola — Kratine, desno kota 515 i jedna četa IV bataljona držala je položaj južno od kote 515 na samoj cesti ž. st. Busovača — Han Kumpanija. Neprijatelj je nastupao sa jednom kolonom preko kote 557, drugom kolonom prema koti 515, a trećom kolonom u pratnji sa tenkovima pravac cestom, dok je sa jednom manjom kolonom nastojao da izađe na Gradinu, kota 658, odakle bi pravio obuhvat našeg III bataljona. III bataljon sačekao je neprijatelja na odstojanje 50 metara i otvorio žestoki plotun, gdje je neprijatelj pretrpio velike gubitke, ali usprkos tome neprijatelj je i dalje nadirao i jurišao na snage III bataljona, ali smjelim poduhvatom rukovodioca toga bataljona nakon 10 minuta plotuna izvrše protivjuriš na neprijatelja tako da je neprijatelj bio prisiljen na bježanje, dalje se nastavilo gonjenje neprijatelja sve do njegovih polaznih položaja za napad. U toj borbi neprijatelj je imao 40 mrtvih i 25 ranjenih. Naši gubitci 3 ranjena.

Istoga dana u 8 časova neprijatelj je izišao sa 1 tenkom i 1 bornim kolima iz Zenice u Donji Čajdraš, dok je jedna satnija neprijateljskih vojnika kretala se iz Zenice prema koti 606 i Dobriljevu. Naš II bataljon stjerao je toga neprijatelja natrag u Zenicu nakon 15 minuta borbe.

10-XII-1944 g.

U 9 časova neprijatelj je sa istim snagama napao na naš I bataljon na Šafardinu, kota 538, a ujedno potisnuo jedan bataljon XI Brigade prema Kovačići i to mu je omogućilo da obuhvati naš bataljon sa desnoga boka i nakon 4-satne borbe odbacio je naš I bataljon na kotu 553, neprijatelj je nastojao da goni i dalje naše snage, ali mu to nije uspjelo, jer su se naši brzo sredili i svaki

---

[4] Odnosi se vjerovatno na pripadnike 5. puka bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa ili 782. turkestanskog bjelogardijskog bataljona (vidi dok. br. 38 i 105).

neprijateljski napad odbili.[5] Na tom položaju ostao je I bataljon sve do 11 ov. mj. do 8 časova ujutro.

Istoga dana neprijatelj je napao naš III i IV bataljon sa četiri pravca i to: jednim pravcem ž. st. Busovača pravac Drum brdo, drugi pravac iz Grablje pravac Jelinak — Kratine, drugim pravcem nadirao preko Gumanaca — Suhi dol — Kuber (kota 853) i četvrtim pravcem od Zenice preko Dobriljeva pravac Kuber, neprijatelj koji je nadirao pravcem Gumanci i pravcem Zenica — Kuber bio je u jačini jedne bojne Čerkeza[6] i nakon kraće borbe uspio je da zbaci snage IV bataljona sa Kubera, kota 957 i 853. Oko 14 časova pojačali smo IV bataljon sa jednom četom i pratećim vodom II bataljona i izvršili napad na neprijatelja koji je otpočeo zakopavanje na koti 853 i 957. Nakon dvočasovne borbe i silnoga juriša naših snaga uz pomoć ručnih i teških bacača neprijatelj je odbačen nazad na polazne položaje. U ovoj borbi neprijatelj je imao 62 mrtva i 58 ranjenih. Naši gubitci 2 mrtva i 12 ranjenih.

Napominjemo, da u ovoj borbi neprijatelj dao žilav otpor, da su se naši borci izmješali sa neprijateljem i što više došlo do čupanja sa neprijateljskim vojnicima i davljenja sa golim rukama, a najveću su ulogu odigrale ručne bombe. Neprijatelj koji je u isto vrijeme kretao prema III bataljonu preko kote 658, Kratine i kote 515, Drum brdo, te nakon 4-časovne borbe povraćen je i gonjen sve do st. Busovača. Ovdje je učestvovala i jedna četa IV bataljona, koja je potiskivala neprijatelja pravac cestom prema Busovači, a koja je bila u rezervi i ubačena kada je to zahtjevala situacija. U istoj borbi došla je do izražaja i četa pratećih oruđa. U toj borbi neprijatelj je imao 50 mrtvih i 27 ranjenih vojnika. Na našoj strani nije bilo gubitaka.

---

[5] Riječ je o dejstvima 5. bojne 1. ustaškog djelatnog zdruga. Prema bojnoj relaciji Zapovjedništva ovoga zdruga od 19. februara 1945, pomenuta bojna je, u sadejstvu s Nijemcima, vršila napade 10. decembra pravcem Zenica — Čajdraš (1, 3. i 4. satnija) i Lašva — Busovača — Vitez (2. satnija). Tom prilikom su 3. i 4. satnija zauzele Čajdraš.

U vezi s tim u relaciji, između ostalog, piše: »...ali tu upotrebom neprijateljskog teškog oružja naše su se sati morale povući, jer je prestala podpora njemačkog teškog oružja, 2. sat stigla je pred sami Vitez, ali se morala povući jer u Vitezu nije bilo njemačke posade, nego su se nalazili partizani...« (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—35, k. 59).

[6] Riječ je o dijelovima 5. puka bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa (vidi dok. br. 38).

11-XII-1944 god.

Neprijatelj je u jačini sa tri bojne u tri pravca napao u 6 sati ujutro na položaje II, III i IV bataljona i to: jednom bojnom Čerkeza i ustaša napadao pravac Zenica — Kuber (kota 853), jednom bojnom samih Čerkeza pravcem Dvor — Kratine, dok je sa jednom bojnom samih Švaba u pratnji sa 4 tenka nadirao pravcem cestom ž. st. Busovača — Han Kumpanija i preko kote 557, Nadioci. Neprijatelj koji je nadirao prema II bataljonu u pravcu Kubera (kote 853) nakon kraće borbe odbačen je na polazne položaje, ali je neprijatelj koji je nadirao prema III i IV bataljonu u pravcu Jelinak — Kratina i Ahmića nastojao pod svaku cijenu da prodre do Han Kumpanije gdje je i uspio dvije čete III bataljona odbaciti do kote 586. Dok su ove dvije čete krvavo tukle i zadržavale neprijatelja, dotle je IV bataljon sa dvije čete i jedna četa III bataljona zabacila se neprijatelju sa desnoga boka od Oble glave (kota 838) i čak napravila obuhvat od Dvora, a na desnom našem krilu jedna četa IV bataljona i prateća četa snažno su gurnule pravac cestom prema Busovači i uz pomoć protukolskih topova i teških bacača odbacile tenkove do ž. st. Busovača i napravile obuhvat neprijatelju koji je bio u jačini od dvije bojne. Tu se razvila krvava borba i trajala od 6.30 ujutro do 13 časova. U toj borbi sadejstvovala je i naša teška artiljerija koja je dala vidne rezultate, za vrijeme te borbe neprijatelj je vršio nekoliko juriša i na posljetku po naređenju komandanta brigade izvršen je juriš od strane III bataljona, jedne čete IV bataljona i djelova čete pratećih oruđa gdje je neprijatelj i potisnut i gonjen sve do st. Busovača, gdje je u svome odstupanju dao žilav otpor na koti 515, odakle je zbačen pod pritiskom našeg teškog oruđa kao i daljnjeg juriša od strane našeg III bataljona.

U ovoj borbi neprijatelj je bio potpuno razbijen i većim dijelom potučen i izranjavan. Ubijeno je 343 i ranjeno 139 neprijateljskih vojnika, gdje je ostalo na bojnom polju oko 70 mrtvih, preko kojih su naši borci u jurišu prešli. Tom prilikom ubijen je i 1 njemački major, zarobljena su tri neprijateljska vojnika i 1 njemačka pukovska zastava odlikovana sa željeznim križom, oko koje je najviše ostalo mrtvih i ranjenih neprijateljskih vojnika.[7] Osim toga zarobljen je 1 puškomitraljez, 9 karabina, 10.000 puščanih metaka i ostalih sitnih stvarčica.

[7] Vidi dok. br. 55.

Istoga dana u 8 časova neprijatelj je u jačini oko 300 vojnika napao naš I bataljon sa kote 538, toga momenta I bataljon je držao položaj na koti 553. Neprijatelj je naglo navaljivao i vršio obuhvat našeg bataljona a naročito od Rovna, kota 609 i oko 11 časova uspio potisnuti naš bataljon na kotu 517, gdje je usljed labavosti komande četa i samoga Štaba bataljona neprijatelj zbacio taj bataljon sa kote 517, gdje je jedna četa toga bataljona zauzela položaj u kućama, a dvije čete na cesti Rijeka — Kruščica, ali po naređenju komandanta brigade bataljon je oko 13 časova izvršio protivnapad na kotu 517 i uz pomoć artiljerije, teških bacača neprijatelj bio zbačen sa te kote i potisnut do kote 553 i oko 16.30 časova neprijatelj je potisnut sa kote 553 na kotu 538. U ovoj borbi nijesmo mogli ustanoviti broj neprijateljskih gubitaka pošto je mrtve i ranjene izvlačio organizovano sa vatrenog položaja.

12-XII-1944 god.

Neprijatelj je u jačini od dvije satnije iz ž. st. Busovača oko 12 časova napao na naš III bataljon, koji je držao položaj na koti 515, lijevo Drum brdo, ali uz pomoć čete pratećih oruđa III bataljon je odbacio neprijatelja na polazne položaje uz gubitke 20 mrtvih i 10 ranjenih. U toj borbi potpomagala je jedna četa I bataljona III bataljon koja je tukla bočno neprijatelja sa Hrasnoga. Istoga dana oko 9 časova ujutro I bataljon uz pomoć bataljona VI brigade[8] i naše čete pratećih oruđa koja je tukla bočno preko Lašve protjerao je neprijatelja sa Rasnoga i oko 12 časova borbu nastavio za kotu 513, ali toga dana neprijatelj je prolazio sa jakom motorizacijom od Kiseljaka prema Zenici, među kojom su bila i preko 30 tenkova i 14 motorizovanih topova, i u 16 časova tenkovi i topovi su se zaustavili kod ž. st. Busovača i osuli paklenu vatru na naš I bataljon i III bataljon koji toga momenta tukao samu motorizaciju iz teških oruđa koja je prolazila na cesti ispod Bakija.

U 16.30 časova neprijatelj je osuo paklenu vatru iz tih topova i tenkova kao i iz 5 flakova na I bataljon koji se spuštao sa kote 534 preko potoka na kotu 513, usljed jake te vatre I bataljon je bio prisiljen da se sa jačim snagama povuče u mrtvi ugao, taj momenat je neprijatelj iskoristio i podvukao se i jednim jurišem odbacio naš I bataljon i bataljon VI brigade na Šafardini. U toj borbi

[8] Bliže o dejstvima 6. krajiške NOU brigade vidi dok. br. 58.

neprijateljski gubitci su nam nepoznati, dok je naša 2 lakše ranjena.

13-XII-1944 god.

Naš I bataljon vršio je napad na neprijatelja koji se je nalazio na Rasnome, kota 534 i usljed nadmoćnijeg neprijatelja ovaj bataljon nije uspio da protjera neprijatelja sa napomenutih položaja i tek poslije dva sata ogorčene borbe bataljon se je povukao nazad u Šafardini.[9]

U ovoj borbi neprijatelj je imao 15 mrtvih i 20 ranjenih. Naši gubitci su bili 1 mrtav i 5 ranjenih.

Na ostalim položajima bataljona ove brigade nije bilo borbe.

JEDINICE OVE BRIGADE U TOKU OVIH PET DANA IMALE SU:

I — **Gubitci:**	a) Neprijateljski:	ubijeno .	640 nepr. voj.
		ranjeno . .	349 „ „
		zarobljeno	3 „ „
		Svega:	992 „ „
	b) Vlastiti:	poginulo .	9 boraca
		ranjeno . .	70 „
		Svega: .	79 „
II — **Plijen:**	a) Oružje:	puškomitraljeza . . .	1
		karabina	9
		puščanih metaka	10.000
		zastava njemačka . .	1
III — **Vlastiti gubitci:**	a) oružje:	puškomitraljeza 3 (uništena)	
IV — **Uništeno:**	a) kamiona:	kamiona	1
V — **Oštećeno:**	a) kamiona:	kamiona	1
VI — **Utrošeno municije:**		puščanih metaka .	66.698
		granata za teški bacač	236
		granata za ručni bacač	143
		bombi ručnih . . .	124
		granata za protukolski top	61

[9] Vidi dok. br. 58.

VII — **Zaključci:**

Za vrijeme ovih borbi neprijatelj je bio jako lukav, ima veliku manevarsku sposobnost, osim toga dobro naoružan sa automatskim oruđima i ima jak moral, a vidilo se je u tome što je padalo po 9 neprijateljskih vojnika, a i deseti je jurišao, neprijatelj se u glavnom služio sa ručnim bombama, neprijatelj neće da otvara vatru dok ne dođe na odstojanje 100 do 150 metara ili, kada mi nastupamo, dok ne pusti na to odstojanje naše borce. Jedino se može razbiti i potući neprijatelj sa dočekivanjem na blisko odstojanje, udariti ga sa jakim plotunom i izvršiti momentalno juriš.

Naši su se borci dobro držali, dok pojedini rukovodioci ponekad popuste u svojoj upornosti i komandovanju, to se je desio slučaj kod I bataljona, dočim kod ostalih bataljona rad je bio dobar.[10]

S. F. — S. N!

Pol. komesar — major,
(sl. otsutan)

Komandant — major,
S.[11] Grbić

M. P.

[10] Za uspješna dejstva protiv jakih neprijateljskih snaga koje su se izvlačile dolinom rijeke Bosne prema sjeveru, Štab 5. korpusa NOVJ pismeno je pohvalio 8. krajišku NOU brigadu (vidi dok. br. 55).

[11] Sajo

BR. 61

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. MAJEVIČKE BRIGADE OD 15. DECEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORU PURAČIĆ — TUZLA — POŽARNICA[1]

ŠTAB
XVII MAJEVIČKE NOU BRIGADE
15 decembar 1944

ŠTABU XXXVIII N.O.U. DIVIZIJE

Položaj

Dostavljamo Vam 15-dnevni izveštaj o radu i akcijama ove brigade od 1. XII do 15. XII. 1944 g.

1. 12. ov.g. brigada se je nalazila na liniji Gornja Tuzla, Simin Han, Požarnica, Kundakovići sa zadatkom razbijanja četnika na ovome sektoru i zarušavanje komunikacije Tuzla — Zvornik. Rad po bataljonima, pešadiski egzercir.

2.12. brigada se nalazila na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Cesta Zvornik — Tuzla prekopana je i minirana na nekoliko mesta. Jedan bataljon pratio je đenerala Popovića[2] prema Drini gde je se i stavio na raspolaganje Štabu 38 divizije. Ovoga dana došao je bataljon koji je bio u Srbiji otsutan više dana[3] i smestio se u Simin Han.

3.12. brigada je držala iste položaje sa istim zadatkom. Porušene su tri kamene ćuprije na cesti Tuzla — Zvornik i postavljena su minska polja na istoj cesti.

4. 12. brigada je držala iste položaje sa istim zadatkom. Cesta se je i dalje završavala. Četnici u jačini 200—250 napali su Gornju Tuzlu.[4] Naš jedan bataljon sa jednim delom razbio je četnike i proterao ih u pravcu Jelice i Busije. U ovoj borbi naši gubitci jedan mrtav i dva ranjena. Neprijateljski gubitci 3 mrtva i dva ranjena.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17—1, k. 1259.

[2] Riječ je o odlasku general-majora Vladimira Popovića na novu dužnost u Vrhovni štab NOV i POJ (vidi dok. br. 146).

[3] Taj bataljon je bio upućen u Srbiju da primi 5.000 pari cipela iz 6. baze Ekonomskog odsjeka Vrhovnog štaba NOV i POJ (vidi knj. 30, dok. br. 130).

[4] Na prostoriji Gornja Tuzla — Požarnica u to vrijeme nalazili su se četnici Semberske, Majevičke i Tuzlanske brigade Majevičkog četničkog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11387 i 11389: naredbe Komande Majevičkog četničkog korpusa od 1. i 4. decembra 1944).

5. 12. brigada je držala iste položaje sa istim zadatkom. Rad po bataljonima, borbena obuka. Politički rad: tema šta je AVNOJ. Izviđačka četa po naređenju Štaba III Korpusa išla je na Majevicu po specijalnom zadatku.

6. 12. brigada je držala iste položaje sa istim zadatkom. Cesta se je i dalje prekopavala. Ovog dana predalo se je našoj brigadi 6 četnika sa oružjem. Naveče jedna četa išla je u Jablanicu radi progonjenja četnika. Pošto četnici nisu bili u Jablanici kako je obavešten ovaj štab brigade od štaba Korpusa, to se ova četa vratila u sastav brigade. Jedna četa je pratila materijal do Osmaka za 38 diviziju.

7. 12. brigada je držala iste položaje sa istim zadatkom. Na cesti Tuzla — Zvornik porušena su dva mosta i prekopana cesta na više mesta. Ovog dana predala su se dva četnika sa oružjem.

8. 12. brigada je držala iste položaje sa istim zadatkom. Rad po bataljonima: borbena obuka. Izviđačka četa koja se nalazila na Majevici vodila je borbu sa četnicima i belogardejcima.[5] U ovoj borbi ubijeno je 6 i ranjeno 10 četnika i belogardejaca. Naši gubitci dva mrtva i tri nestala.

9. 12. brigada je držala iste položaje sa istim zadatkom. Cesta je rušena kao i polagane mine na cesti Tuzla — Zvornik. Održan je sastanak sa vojnim komandnim kadrom I bataljona.

10. 12. brigada je sa dva bataljona u zajednici sa Tuzlanskim partizanskim odredom napala neprijateljsko uporište Puračić, koje je branilo 700—800 zelenokadrovaca, među kojima je bilo i ustaša naoružanih sa dva bacača, 12 puškomitraljeza. Napad je izvršen u 5 sati, gde je kroz kratko vreme likvidirano uporište Puračić. Zarobljeno je 8 neprijateljskih vojnika, 50 pušaka koje su predate odredu. Ubijeno je 30 neprijateljskih vojnika i ranjeno 25. Naši gubici 1 ranjen. Bataljoni po izvršenom zadatku povratili su se na svoje polazne položaje.[6]

---

[5] Riječ je o pripadnicima ostataka bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa, koji su se nalazili u sjeveroistočnoj Bosni (vidi knj. 30, dok. br. 100).

[6] U izvješću Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 10. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/10—1, k. 149/E), povodom zauzimanja Puračuća, piše:

»10. prosinca u 14.00 sati skupina od 650 partizana napala je posadu bos. planince u selu Puračić (14. km. j.z. Tuzla). Selo Puračić zauzeli, planince rastjerali. 7 planinaca poginulo, dok gubici partizana nepoznati«.

U Puračiću se u to vrijeme nalazila 3. bojna 3. gorskog zdruga (»bosanski planinci«). Bliže o zauzimanju toga mjesta vidi i izvještaj 9. bojne toga zdruga (Arhiv VII, reg. br. 2/14, k. 114/A).

11. 12. brigada se nalazila na liniji Gornja Tuzla, Simin Han, jedan bataljon u gradu Tuzli. Četnici Miloša Erkića[7] u jačini 300 napali su Gornju Tuzlu i sa jednim delom prema Siminu Hanu.[8] Naša dva bataljona sa jednim delom razbili su ove četnike i proterali ih u pravcu Busije. Ubijeno je osam i ranjeno jedanaest. Naši gubitci dva mrtva i dva ranjena.

12. 12. ov.g. brigada je sa jednim delom napala četnike u Požarnici. U ovoj borbi ubijeno je 27 četnika, ranjeno 15, zarobljeno 6 četnika i 25 pušaka. Naši gubici dva ranjena, od kojih je jedan komandir čete koji je podlegao ranama.

13. 12. ov.g. raspored brigade Gornja Tuzla — Simin Han — Požarnica — Kundakovići. Jedan bataljon u Tuzli sa isturenim delovima u Živinicama i na Ilinčici. Po bataljonima odmor i čišćenje oružja.

14. 12. ov.g. brigada se nalazila na istoj prostoriji sa zadatkom zarušavanje ceste Tuzla — Zvornik, kao i razgonjenje četnika na ovom sektoru. Vojnički rad po bataljonima: opis i upotreba pušaka i puškomitraljeza. Politički rad: prerađivan »Staljinov govor«.

15. 12. ov.g. brigada se nalazila na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Vojnički rad po bataljonima: stražarska služba. Politički rad prerađivanje »Vjesti«.

ZAKLJUČAK

1.) Zarobljeno: 14 četnika i zelenokadrovaca i 83 puške.
2.) Naši gubici: 6 mrtvih, 6 ranjenih i 3 nestala.
3.) Gubici neprijateljski: 74 mrtva, 63 ranjena.
4.) Dezerterstvo: ukupan broj 11. Svi novomobilisani iz okoline Živinica i Đurđevika.
5.) Dobrovoljni priljev: 8 boraca.
6.) Održan jedan sastanak sa štabom I bataljona po pitanju komandovanja i upotrebe vatre u borbi. Održan sastanak sa polit. komesarima bataljona po pitanju plana rada, kontrole, političkog rada po štabovima i komandama četa.
7.) Rad jedinica u slobodnom vremenu: vojnički, politički i kulturno-prosvetni po planu rada.

---

[7] Erkić je bio komandant Tuzlanske brigade Majevičkog četničkog korpusa.

[8] Prema naređenjima Komande Majevičkog četničkog korpusa od 6 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11393) i zapovijesti iste komande od 8. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 40—1, k. 212), četnici su dobili zadatak da napadaju jedinice NOVJ na prostoru Tuzla — Požarnica, u Semberiji i Podrinju. O tome vidi i reg. br. BH-V-11398: zapovijest Komande Semberske brigade od 10. decembra 1944.

8.) Vojnički život u brigadi zadovoljava i pravilno se odvija.

9.) Moral, borbenost i disciplina osetno se popravljaju.

10.) Kulturno-prosvetni rad prilično živ, borci ga vole.

11.) Ishrana proteklih 15 dana uglavnom dobra i snabdevanje vršeno pravilno.

12.) Odeća slaba, obuća isto tako. Novi borci dolaze slabo odeveni i posve bosi.

13.) Odnos vojske prema narodu srednji, pravilno se razvija. Težih grešaka nije bilo.

14.) Odnos naroda prema vojsci sve bliži i topliji izuzev pojedinih sela.

15.) Odnos drugova i drugarica prosečno pravilan.

16.) Situacija na terenu: na sektoru Požarnice četnici drski i uporni, zeleni kadar u znaku raspada.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR
major,
Mil.[9] Pejanović

ZAM. KOMANDANTA, KAP.
Tomo Trninić

M. P.

BR. 62

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 16. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA DRINJAČU I ZADRŽAVANJE NADIRANJA ČETNIKA PREMA HAN-PIJESKU[1]

ŠTAB
XXVII U. DIVIZIJE NOVJ
16 decembra 1944 godine
u 19 časova

ZAPOVIJEST
(Sekcija Zvornik 1 : 100.000)

Situacija: Razbijeni njemački ostaci koji se povlače iz Srbije drže Drinjaču kao mostobran.[2] Jačina neprijatelja na ovome sektoru je promjenljiva pošto je neprijatelj u pokretu

[9] Milutin

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br 39—6, k. 1111.

[2] Drinjaču su u to vrijeme držali dijelovi Pukovske (borbene) grupe »Skenderbeg« (vidi dok. br. 76).

prema Zvorniku odakle nastoji da se probije u pravcu Bijeljine i dalje na sjever.[3]

Nedićeve, Ljotićeve i Draže Mihailovića bande koje se nalaze na prostoriji Sokolovići — Mrkalji pokazuju tendenciju da se probijaju preko Vlasenice i spoje sa neprijateljem u Drinjači.[4]

Naš zadatak: Razbiti neprijatelja u Drinjači[5] i osujetiti mu daljnje povlačenje u pravcu Zvornika uništavajući mu živu snagu kao i tehniku. Istovremeno zadržati neprijatelja koji nadire sa juga u pravcu Vlasenice da bi ga po likvidaciji Drinjače razbili i potpuno uništili.

NAREĐUJEMO:

XVI Muslimanska brigada određenim joj pravcem ima da izbije u toku dana (17 o. m.) na prostoriju Brana — Lupoglava sa koje prostorije će vršiti napad preko Lipovačke Kose — Sopotnika na Drinjaču.

XIX brigada: Sjutra ujutro u 4 sata uputiće jedan bataljon najkraćim putem u pravcu Drinjače sa zadatkom da čim prije uhvati vezu sa neprijateljem kako bi na vrijeme mogli dobiti potrebne podatke o neprijatelju na prostoriji

---

[3] Prema Kriegstagebuch Nr. 27. SS-Gebirgs-Pionierbataillon (Ratni dnevnik 7. SS brdskog inžinjerijskog bataljona), od 16. do 18. decembra 7. SS divizija »Princ Eugen« je prelazila Drinu kod Zvornika, radi otvaranja komunikacije Zvornik — Bijeljina — Brčko, sljedećim redoslijedom: četa »Mering« (»Möhring«), Divizijska štapska lovačka četa, Štab divizije, Bataljon za vezu, 3. divizion, 2. bataljon 13. SS puka, ostaci 3. bataljona 21. lovačkog puka 11. vazduhoplovno-poljske divizije, 3. bataljon 14. SS puka, ostaci divizijskih dijelova, Štab 14. SS puka, 1. bataljon 14. SS puka, Dopunski bataljon i 1010. tvrđavski pješadijski bataljon (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-354, reg. br. F-146, sn. br. 3786865). O tome vidi i ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 17. i 18. decembar 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 506—510); izvještaj 1. bataljona 14. SS puka od 16. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 14—1, k. 11); Persi Ernst Šram (Percy Ernst Schramm), Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wermacht (Wehrmachtführungsstab), 1940—1945, Band IV$_1$, Erster Halbband, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1961 (Ratni dnevnik Operativnog štaba Vrhovne komande oružanih snaga, 1940—1945, knj. IV$_1$), str. 726.

[4] Vidi dok. br. 146.

[5] Prema depeši Štaba 27. NOU divizije od 19. decembra 1944. Drinjača je toga dana zauzeta poslije dvodnevnih borbi. Tom prilikom je poginulo 70 i zarobljeno 10 Nijemaca, a zaplijenjeno, pored ostalog materijala, 6 mitraljeza (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/1, list 68, k. 408/A: knjigu primljenih depeša 3. korpusa NOVJ). O tome vidi i dok. br. 76, 146, 165.

Drinjače. Bataljon neka ponese telefon te da se ukopča na liniju Vlasenica [Nova] Kasaba — Drinjača da bi izvještaji bili što brži. Komora toga bataljona može poći sa ostalim dijelovima brigade, da bi bataljon bio što pokretljiviji. Ostali dijelovi brigade izvršiće pokret u 6 sati ujutro 17 o.m. najkraćim putem preko Pobuđa i izvršiti napad na Drinjaču opštim pravcem Hrnčić — Konjevic — Pušinje — Drinjača.

XX brigada ostaje na prostoriji G. Čapori — Han Pijesak — Malo Polje sa zadatkom zadržavanja neprijatelja u njegovom nadiranju od Sokolca.

Napomene: Štab divizije u toku sutrašnjeg dana nalaziće se na pravcu Rajići — Pobuđe.

Birčanska brigada će osim radio-veze koristiti i kurirsku vezu sa ovim štabom.

Srebrenički NOP odred nalazi se s lijeve strane Drinjače na prostoriji Glodi[6] i napadaće na Drinjaču preko Liješnja. Sa njim će XIX brigada hvatati vezu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppukovnik,
Škerović

Komandant-ppukovnik,
Mil. Zekić

Načelnik — major,
V.[7] Ilić

---

[6] Srebrenički NOP odred je 11. decembra vršio napad na Bratunac i Drinjaču, ali ih nije zauzeo zbog jake minobacačke i mitraljeske vatre branilaca. Bliže o tome vidi izvještaj njegovog štaba od 11. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/1—4, k. 1627).

[7] Vojislav

BR. 63

NAREĐENJE NAČELNIKA ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 16. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 11. I 14. HERCEGOVAČKE (OMLADINSKE) BRIGADE I BRIGADI NARODNE ODBRANE ZA HERCEGOVINU ZA DEJSTVA PREMA FOČI I GLAVATIČEVU[1]

NAČELNIK ŠTABA
XXIX U. DIVIZIJE NOVJ
16/XII. 1944. god.
u 15[h]
Ulog

ŠTABU XIV. HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE

Položaj

Na sektorima X, XII brigade i na pravcu prema Nevesinju nema promjena.[2]

Po obavještenjima koja smo danas dobili na sektoru: Dobro Polje — Jabuka — Foča nalazi se oko 2000 stranih četnika, u koji broj nisu uračunati mještanski četnici i milicija. Bande su demoralisane i bez municije, pa je prema njima potrebno preduzeti najenergičniju akciju.[3]

U vezi sa ovakvom situacijom:

1. — *XI Hercegovačka brigada:* Staviće pod svoju komandu topovsko odeljenje[4] koje večeras stiže u Kalinovik i upotrebiće ga tamo gdje bude najzgodnije i gdje bude jača koncentracija bandi, a po potrebi odeljenje se može dodije-

[1] Kopija originala (pisana mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/14—7/I, k. 1143/A.

[2] O stanju na tome sektoru vidi Arhiv VII, reg. br. 3—5, k. 1146/II: relaciju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1945, reg. br. 6—5, k. 1146/II: relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 4. januara 1945. godine.

[3] Bliže o četnicima na tome prostoru vidi dok. br. 44.

[4] Riječ je o 4. odjeljenju 1. baterije Artiljerijskog diviziona 29. NOU divizije. To odjeljenje je 16. decembra stiglo u Kalinovik a 19. decembra, sa 11. hercegovačkom NOU brigadom, uputilo se prema Foči, gdje je 21. decembra stupilo u dejstvo. Bliže o tome vidi dok. br. 44; Arhiv VII, reg. br. 5—6, k. 1146/II: izvod iz operacijskog dnevnika Štaba Artiljerijskog diviziona od 28. januara 1945, reg. br. 5/10—5, k. 1146/II: zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 21. decembra 1944, reg. br. S-V-2594: operacijski dnevnik Štaba Šumadijske grupe četničkih korpusa, str. 24, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depešu br. 140 od 22. decembra 1944. godine.

liti i XIV. brigadi. Sa dva svoja bataljona najenergičnije će u toku sjutrašnjeg dana preduzeti gonjenje bandi preko Vratlo — Miljevina ka Jabuci, s tim što će manje djelove orijentisati ka Foči da uhvate vezu sa bataljonima Narodne odbrane,[5] a sa ostala dva bataljona u zajednici sa jedinicama XIV. brigade očistiće prostoriju Rogoj i potom čistiti teren — prostoriju prema Jabuci težeći da se sastane sa snagama koje dejstvuju od Miljevine. Ako četničke bande budu pokušale da se preko Trnova prebace prema Umoljani ili ka Sirijevu[6] tada ćete sa glavninom vaših snaga goniti u tom pravcu, t.j. u pravcu njihovog bježanja.

Zadatak brigade je da rastjera i djelom uništi četničke bande i snage milicije na datom sektoru, a po izvršenom zadatku smjestiće se na prostor Miljevina — Mrežica dejstvujući sa toga prostora ka Foči, Ustikolini i djelom prema Jahorini. Postavljeni zadatak treba izvršiti za dva do 3 dana. Stalnu vezu treba da održavate sa štabom XIV. brigade.[7]

---

[5] Prema relaciji Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—5, k. 1146 II) ti bataljoni su 18. decembra bili na prostoriji Đeđovo — Trebičina, a 19. decembra na sektoru Jeleča.

[6] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[7] Prema zapovijestima Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 15, 17. i 18. decembra 1944. i njegovoj relaciji od I. januara 1945, 16. decembra su 2. i 4. bataljon napali četnike kod s. Krbljine, dok su 1. i 3. bataljon i Kalinovički NOP odred izvršili napad na bok neprijatelja u s. Borije. Oni su tada razbili komoru Požeškog četničkog korpusa i dijelove 2. mileševskog četničkog korpusa u s. Ocrkavlje. U tome napadu je učestvovala i 14. hercegovačka (omladinska) NOU brigada. Zatim je 11. hercegovačka NOU brigada sve svoje jedinice orijentisala ka sektoru Ustikolina — Foča. Njen 1. i 3. bataljon, sa Kalinovičkim NOP odredom i 4. topovskim odjeljenjem, 21. decembra su izvršili jači pritisak na Foču, ali se direktni napad nije mogao izvršiti jer su mostovi na Drini bili porušeni (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/7—5, 5/11—5, 5/8—5, 5—5, k. 1146 II). U to vrijeme u Foči se nalazila glavnina četničke Šumadijske grupe korpusa: 2. šumadijski i Požeški korpus, sa ostacima Nevesinjskog i Trebinjskog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-2594: operacijski dnevnik Štaba Šumadijske grupe korpusa, str. 21—31. U vezi s tim, u depeši br. 82 komandanta Istaknutog dijela četničke Vrhovne komande za Bosnu i Hercegovinu od 17. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande) piše:

»Momčilović se povukao preko Krbljina, izgleda za Trnovo. Popović ovde ima oko 150 gaćana koji su ostali bez municije, goli i bosi. Foćanska brigada delom ljudstva je na položaju prema ustašama u vrh Prače, a delom je kod kuće. Ružić je ovde sa 50 ljudi. Kalaitović ima oko 300 ljudi ali je 16. [decembra] bio iznenađen kod Miljevine, pretrpeo gubitke i izgubio municiju. Nesposoban je za dalju akciju...«

Zbog teških gubitaka na tome sektoru, po naređenju Komande Šumadijske grupe korpusa od 27. decembra 1944, rasformirana je 1. kragujevačka četnička brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-2636). Opširnije o tome vidi dok. br. 44, 77, 152; Arhiv VII, reg. br. 7/168—8,

2. — *XIV. Hercegovačka brigada:* Jedan svoj bataljon držaće u blizini Uloga sa zadatkom da izviđa preko Trešnjevice u pravcu Glavatičeva, da izviđa desnom obalom Neretve prema Bjelemići i da čisti prostor oko Uloga od škripara. Jedan svoj bataljon držite u okolini Kalinovika da bude rezerva, čisteći Zagorje od škripara, izviđajući stalno prema Tušilima. Ako je potrebno da i ovaj bataljon angažujete u borbi upotrebite ga prema naređenju.

Sa ostala dva bataljona dejstvujte prema Dobrom Polju i Trnovu a prethodno sadejstvujte bataljonima XI. brigade u čišćenju prostora Rogoj. Gonite bande što dalje i što energičnije i štitite pravac od Sarajeva. Gdje se god bude pojavila kakva grupacija četnika ili milicije odmah prelazite u napad. Vaš zadatak je da najenergičnije razbijete bande i vršite mobilizaciju a manevrisaćete na prostoriji Dobro Polje — Trnovo — Tušila — Varoš — Bašići, ostavljajući dovoljno snaga na komunikaciji od Sarajeva. Održavajte vezu sa XI. brigadom i prema potrebi sadejstvujte joj.[8]

3. — *Tri bataljona brigade Narodne odbrane* očistiće prostor Čurevo — Vrbnica — Zakmur od bandi, uhvatiće vezu sa djelovima XI. brigade i po mogućstvu upasti u Foču i zauzeti je i osloboditi, goneći bande dalje ka Ustikolini. Ovaj zadatak nastojte izvršiti za četiri dana, zatim se vratite na prostor Gacko — Čemerno — Bodežište *ako to bude situacija, po vašoj ocjeni, na tome sektoru dozvoljavala.* Održavajte vezu stalno sa XI. brigadom i pred vaš pokret ka Gacku, ukoliko ga izvršite, izvijestite je. Sledećim izveštajem potvrdite prijem ove zapovjesti.

4. — Veza: Brigada će održavati sa štabom divizije redovnu radiogramsku vezu a koristiće i telefonsku šifru.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba
p.pukovnik
Drago Đukanović

PS. Ovu zapovijest je pisao drug potpukovnik Danilo Komnenović i izdata je u tri primerka (XI, XIV. i narodnoj odbrani). Jedan primerak sam pisao ja i jedan komesar omlad. čete XI. brigade.

Drago

---

k. 1143/A (operacijski dnevnik Štaba 29. NOU divizije), reg. br. DM-55 (knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depeše br. 88 i 89 od 22. decembra 1944).

[8] O tome kako je 14. hercegovačka (omladinska) NOU brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 152.

BR. 64

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA 21. ISTOČNOBOSANSKE BRIGADE OD 16. DECEMBRA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA KOMUNIKACIJAMA ZVORNIK — TUZLA I ZVORNIK — DRINJAČA[1]

ŠTAB
XXI NOU BRIGADE
Položaj 16 XII 44
Br.

Predmet: Izvod iz operativnog dnevnika

ŠTABU 38 NOU DIVIZIJE

Položaj

1. XII 44. Brigada na prostoriji Snagovo, Glumine, Gušteri sa zadatkom zatvaranja pravca Zvornik — Tuzla i razbijanje četničko-zelenokadrovskih bandi. Toga dana ujutro oko 7 sati jedna kolona Njemaca u jačini jedne kompanije se nekoliko motornih vozila u cilju ispitivanja komunikacije krenula je iz Zvornika prema Tuzli.[2] Naše snage koje su se nalazile uz komunikaciju, dočekale su neprijatelja vatrom. Kako je neprijatelj u ljudstvu bio nadmoćan a upotrebio automatsko oružje i teške bacače, naši su se pod borbom povlačili radi pomoći da bi ojačani mogli kontranapadom vratiti neprijatelja na polazne položaje. Oko 5 sati iza podne našim je uspjelo protjerati Njemce u Zvornik zahvaljujući upornoj borbi naših boraca i korisnim iskorištavanjem položaja za automatsko oružje. U borbi su uništena jedna motorna kola koja neprijatelj uspio da odvuče koristeći mrtvi ugao da ih priveže za ispravna kola, ubijeno je 10—15 neprijateljskih vojnika, dok sami nismo imali gubitaka kako u ljudstvu tako i u oružju.

2. XII 44. Brigada na istoj prostoriji sa istim zadatkom. U ranu zoru vršili smo sa izvjesnim djelovima demonstrativan napad na Zmajevac i Vratolomac u cilju ispitivanja jačine neprijatelja a po mogućstvu likvidiranja istih. Uporišta su dobro utvrđena i žicom bodljikavom opasana kao i branjena jakom vatrom automatskoga oružja kao i bacačima, usled če-

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 8—9, k. 1259.

[2] Odnosi se na dijelove Borbene grupe »Dauner« (vidi dok. br. 33).

ga nije likvidirano nijedno uporište. Ubijen je jedan njemački vojnik dok je vjerovatno više njih ranjeno. Prema našoj procjeni je ranjeno 8—10 vojnika. Vlastitih gubitaka nismo imali. Tokom dana rušena je cesta kao i rovovi kopani.

3. XII 44. Brigada na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Te noći napadali smo Zvornik, Vratolomac i Zmajevac u cilju ispitivanja jačine neprijatelja kao i zarobljavanja neprijateljskih vojnika. Uporišta nisu likvidirana iako su naši na uporištu Zvornik iz predstražnih položaja neprijatelja izbacili, jer se neprijatelj uporno branio automatskim oružjem i minobacačkom vatrom iz dobro utvrđenih položaja. Uporišta su branili Njemci. U toj borbi ubijeno je 11 vojnika, 8 ranili, i 6 konja ubili. Naši gubitci su sledeći: 3 teško ranjena i 2 lakše.

4. XII 44. Brigada na istoj prostoriji sa zadatkom zatvaranja komunikacije Zvornik — Tuzla. Sa dvije čete vršili smo demonstrativan napad na Kulu Grad. Značajnijega uspjeha nije bilo jer je neprijatelj bio jako utvrđen i branio se jakom [vatrom iz] automatskoga oružja i minobacačima. Naši gubitci dva ranjena. Jedan od njih zamjenik komandanta kapetan Blagoje Pejanović.

5. XII 44. Brigada je izvršila pokret i smjestila se na nove prostorije i to sa tri bataljona pored komunikacije Drinjača — Zvornik sa zadatkom uništavanja kolone i zarobljavanja neprijatelja radi podataka, a četvrti bataljon [upućen je za] kontrolu komunikacije Zvornik — Tuzla kao i kontrolu puteva od Kule Grada preko Liplja u pravcu naših položaja. Iste noći zasjeda je napala kolonu koja se kretala od Drinjače prema Zvorniku.[3] Kolona je bila njemačka sa mnogo motornih vozila a koja se sastojala iz: tenkova, bornih kola, flakova, motornih vozila i provijantne komore.[4] Cjeni se da je bilo oko 200 vozila u dužini 4 klm. Borba je bila žestoka i tvrdokorna. Neprijatelj je branio svim mogućim raspoloživim oružjem. Naši su drskim napadom uspjeli izbaciti iz stroja 70 Njemaca, 40 ubili, 4 kamiona uništili. Ratni plijen nije se mogao iskoristiti obzirom da je neprijatelj se branio svim oružjem a i sam teren to nije dozvoljavao. Sami nismo imali gubitaka jer je teren za zasjedu bio više nego povoljan. U toku dana ubijen je jedan ustaša.

6. XII 44. Brigada na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Iste noći naša zasjeda na komunikaciji Drinjača — Zvornik napala je jaku i veliku njemač-

[3] Kolona je pripadala glavnini 11. vazduhoplovno-poljske divizije (vidi dok. br. 24 i 33).

[4] Odnosi se na snabdevačke (pozadinske) dijelove.

ku motorizovanu kolonu i u žestokoj borbi zarobila 4 Njemca a izbacila oko 60 iz stroja. Uništena su 4 kamiona, zarobljeno: 1 šarac, 1500 metaka, 1 raketni pištolj, 6 pušaka i još raznoga materijala. Naši gubici 3 lakše ranjena.

7. XII 44. Brigada na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Iste noći naša zasjeda napala je njemačku kolonu motorizovanu ali bez uspjeha, pošto je neprijatelj bio jak i branio sa svim mogućim raspoloživim oružjem. Neprijatelju su nanešeni gubitci ali iste ne možemo procjeniti usljed jake odbrane neprijatelja. Gubitaka u ljudstvu i materijalu nismo imali. U toku dana i noći rušena je cesta.

8. XII 44. Brigada na istoj prostoriji sa istim zadatkom.

9. XII 44. Brigada se premjestila na novu prostoriju: Snagovo, Gušteri, Glumine, Planina. II bataljon sa udarnom grupom i dobrovoljcima ostalih bataljona napao je neprijateljsku kolonu koja se kretala s pravca Drinjače prema Zvorniku, sa zadatkom da presječe komunikaciju i napadne neprijatelja. Neprijatelj je bio mnogobrojan i naoružan automatskim oružjem kao i tenkovima, bornim kolima, flakovima pa nije bilo uspjeha. Naši gubitci 3 mrtva, 2 lakše i 1 teže ranjen. Zarobljen 1 pikavac i nešto municije kao i raznoga materijala.

10. XII 44. Brigada na istoj prostoriji sa zadatkom zatvaranja komunikacija od Zvornika prema Tuzli.

11. XII 44. Brigada na istoj prostoriji sa istim zadatkom.

12. XII 44. Brigada na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Cesta se ruši i danju i noću. U toku dana neprijatelj je pravio ispad na teritoriju koju mi ne kontrolišemo, na okolna sela, sa ciljem da pljačkaju. Naši djelovi koji su se nalazili u toj blizini napali su Njemce te u toj borbi ranili više neprijateljskih vojnika a ubili jednoga. Uvečer naša udarna grupa sa udarnom diviz. grupom i još 60 dobrovoljaca iz bataljona na-

pali su njemačko uporište Karakaja. Ubijen je jedan Njemac. Naši gubitci jedan lakše ranjen. Uporište nije likvidirano pošto je bilo dobro utvrđeno kao i opasano žicom a branjeno automatskim oružjem.

13. XII 44. Brigada je izvršila pokret i smjestila se u Dubnicu, Zolje i Memiće sa zadatkom zatvaranja komunikacije Zvornik — Tuzla. Tokom dana i noći rušenja na pomenutoj komunikaciji.

14. XII 44. Brigada je imala pokret i smjestila se na prostoriju Glumci,[5] Gušteri, Snagovo sa istim zadatkom.

15. XII 44. Brigada se nalazi na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Rušena je cesta po noći i danu.

Zaključak: Za ovo vrijeme ubijeno je neprijateljskih vojnika oko 69, zarobljena 4 njemačka vojnika, izbačeno iz stroja 138, uništeno 9 kamiona, zarobljen 1 šarac, 1 pikavac, 1 raketni pištolj, 6 pušaka, 1500 metaka kao i ostalog raznoga materijala.

Naši gubitci 6 mrtvih, 11 ranjenih. Od oružja nismo ništa izgubili.

Za isto vreme održavani su sastanci po bataljonima, komandama četa, štabovima bataljona, na kojima su postavljeni zadatci i pretresale se vojne akcije. Zadatci su u glavnom bili podizanje borbenosti i vojničko izgrađivanje. Naročito se održavali sastanci sa desetarima. Uspjeh je zadovoljavajući a osjeća se da su borci iz dana u dan borbeniji. Osjeća se pomanjkanje političkoga materijala.

S. F. — S. N.

Za štab
z. komandanta — kapetan
B.[6] Pejanović

---

[5] Treba: Glumine.

[6] Blagoje


Ш Т А Б
XIV.СРОСНОГ КОРПУСА Н.
СОБр. 65/
17 децембар 194 6.

Фотокопија документа бр. 65

BR. 65

IZVJEŠTAJ ŠTABA 14. KORPUSA OD 17. DECEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O PREBACIVANJU 17. I 28. DIVIZIJE PREKO RIJEKE DRINE U ISTOČNU BOSNU[1]

ŠTAB
XIV SRPSKOG KORPUSA N.O.V.J.
Op. br. 68
17 decembar 1944 g.

ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE[2]

Dostavljamo operativni izveštaj za 17 decembar u sledećem:

1) Prema izveštaju koga smo primili od načelnika štaba XVII divizije jutros u 7 sati, cela XXVIII divizija prebacila se na levu obalu Drine.[3] XVII divizija otpočela je prebacivanje svoje poslednje brigade i štab veruje da će se ista do večeras, najkasnije, prebaciti na levu obalu.[4]

2) Borbe se sada vode u neposrednoj blizini Bijeljine.

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 14—1, k. 271.

[2] Prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, od dijela Glavnog štaba NOV i PO Srbije i od štaba rasformiranog 13. korpusa NOVJ, u Valjevu je 7. decembra 1944. formiran Štab Južne operativne grupe NOVJ. Za komandanta je postavljen general-lajtnant Koča Popović, a za načelnika štaba pukovnik Ljubo Vučković. U sastav ove operativne grupe su ušli 14. korpus (23, 25. i 45. divizija), 17. i 28. divizija i 1, 2. i 3. artiljerijska brigada. Vidi tom I, knj. 15, dok. br. 170 (str. 439) i dok. br. 180 (str. 507, 509 i 512); Arhiv VII, reg. br. 5—4, k. 271: operacijski dnevnik Štaba Južne operativne grupe, str. 1.

Do tada su 17. i 28. NOU divizija bile neposredno pod komandom Glavnog štaba NOV i PO Srbije (vidi dok. br. 73); 1, 2. i 3. artiljerijska brigada ušle su u sastav Južne operativne grupe NOVJ 10. decembra 1944 (vidi dok. br. 82; Arhiv VII, reg. br. 5—4, str. 10, k. 271: operacijski dnevnik Štaba Južne operativne grupe).

Naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1—2, k. 25/A), od jedinica Južne operativne grupe NOVJ formirana je 2. armija NOVJ, kojoj je 3. korpus bio potčinjen u operativnom pogledu.

[3] O forsiranju rijeke Drine od strane jedinica 28. NOU divizije vidi dok. br. 130.

[4] O forsiranju rijeke Drine od strane jedinica 17. NOU divizije vidi dok. br. 150.

Detaljnih podataka nemaju, jer nisu još primili izveštaje svojih brigada ni [izveštaj] obaveštajnog oficira sa leve obale Drine.[5]

3) Stanje kod XXIII divizije nepromenjeno je.[6] Neprijatelj se nigde ne oseća. Most na Drini severno od Ljubovije raspona je oko 150 m., a porušena mu je sredina u dužini od oko 60 m. Za opravku ovoga mosta potrebna bi bila čelična užad, da bi se mogao napraviti viseći most. Kako potrebnog materijala ni čelične pletene žice nemamo, XXIII divizija nije u stanju da most kod Ljubovije opravi. Za prebacivanje preko Drine divizija ima jedan čamac kapaciteta 15 ljudi i jedan drugi za 4—5 ljudi.[7]

4) XXV diviziji naredili smo pripremanje za pokret i od nje nismo primili još nikakav izveštaj.[8]

5) Štab XIV srpskog korpusa danas u 14 časova kreće za Loznicu, kuda se premešta iz Osečine.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
pukovnik
Đuro Lončarević

Komandant — potpukovnik
Rad.[9] **Jovanović**

M. P.

ŠTAB
JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ
Operativno odelenje
Op. Br. 17
17. decembra 1944. g.

Op. Br. 16/44.
XIV korpus izveštava o prebacivanju XXVIII i

---

[5] Vidi dok. br. 130 i 150.

[6] Vidi dok. br. 147.

[7] Prema izvještaju Štaba 23. NOU divizije od 31. decembra 1944 (vidi tom I, knj. 15, dok. br. 203, str. 621—623), 14. decembra je svim jedinicama ove divizije naređeno da prave skele i splavove za forsiranje rijeke Drine, a za opravku mosta upućen je jedan bataljon Inžinjerijske brigade 14. korpusa (vidi dok. br. 68).

[8] Ta je divizija, u sadejstvu sa 2. proleterskom divizijom, 16. decembra oslobodila Užice (sada: Titovo Užice), a potom su njene jedinice orijentisane prema Kremni i Vardištu. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 15, dok. br. 180, 184, 202 i 204; knjigu depeša Štaba 25. NO divizije (Arhiv VII, reg. br. 25/6, list 14. i 15, k. 1089); operacijski dnevnik Štaba Južne operativne grupe (Arhiv VII, reg. br. 5—4, list 19. i 20, k. 271).

[9] Radivoje

XVII divizije na levu obalu Drine. Šalje operativni izveštaj o svojim divizijama na dan 17. XII. 44.

Po uzimanju potrebnih podataka za operaciski dnevnik
u akta.

Načelnik Operativnog odelenja
potpukovnik
Rad. Đ. Đurić

BR. 66

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. NOU DIVIZIJE OD 17. DECEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O DEJSTVIMA NA PROSTORU BIJELJINA — BREZOVO POLJE — BRČKO[1]

ŠTAB
XVII U. DIVIZIJE N.O.V.J.
Op. pov. br. 10
17. XII 1944 g.

ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE

Jedinice na našem desnom krilu u svom nastupanju izbile su na liniju Bijeljina — D. Crnjelovo — Jamena. Nastavlja se nastupanje u pravcu Bijeljina — Brezovo Polje — Brčko. Na tom pravcu nastupa 17 brigada XXVIII divizije. Neprijatelj daje slabi otpor.

Na sektoru Bijeljine naše jedinice su zauzele selo Dvorove i vode sada borbu u Petrovom Polju gde neprijatelj utvrđen u crkvi i kućama daje jači otpor. Privlači se artiljerija da potpomogne likvidaciju sela.

Na otseku fronta Branjevo naša 2 Krajiška brigada u sadejstvu sa 21 brigadom XXVIII divizije zadržala je neprijateljsku kolonu koja je nastupala od pravca Zvornika prema

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15—1, k. 271.

Janji.[2] Neprijatelj je zadržan kod Branjeva.[3] Svi mostovi, propusti i cesta koja vodi od Branjeva prema Janji porušena je. Protivkolske topove orijentisali smo prema Branjevu da tuku cestu i neprijateljsku motorizaciju.

U toku noći 16/17 ov. m. jedinice 2 Krajiške brigade napadale su Janju i uspele da zauzmu polovinu mesta, t.j. da stignu do reke koja prolazi kroz Janju — seče Janju. Dalje nisu mogli napredovati jer su ih na mostu dočekala dva tenka i sprečili napredovanje. Štab brigade nije pretpostavljao da će naići na tenkove i nije upotrebio topove. Izdato im je naređenje da odmah aktiviraju topove kod Janje. Jedinice 2 Krajiške brigade napadale su Modran — četničke snage ali do ovog momenta nemamo rezultate borbe.

U toku jučerašnjeg dana i danas naše jedinice zarobile su oko 100 četnika, ubile 10 Nemaca i oko 50 neprijateljskih vojnika ranile.

Zaplenjeno 2 šarca, 1 parabelum, nekoliko pušaka i hrane.

Na celom sektoru neprijatelj daje relativno slab otpor. Najjače se brani kod Bijeljine. Nisu primećena nikakva pojačanja prema Bijeljini.

Cilj nam je likvidacija Janje, što pre izbijanje i presecanje komunikacije Bijeljina — Brčko i otsecanje Bijeljine, t.j. stvaranje uslova za likvidaciju iste.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Za štab
Načelnik pukovnik
Rajko V. Tanasković

P.S. Još imamo da prebacimo 15 brigadu i komoru. Mislimo da će u toku dana biti prebačena cela divizija — pešadiski delovi.[4]

---

[2] Bliže o tome sadejstvu vidi dok. br. 122.

[3] Odnosi se na prednje dijelove 13. SS puka 7. SS divizije »Princ Eugen«. Taj puk je, prema izvještajima Grupe armija »F« od 17. i 18. decembra 1944, imao zadatak da otvori komunikaciju Zvornik — Bijeljina (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 241 i 253).

[4] Bliže o njenom forsiranju rijeke Drine vidi dok. br. 150.

BR. 67

ZAPOVIJEST ŠTABA 20. SRPSKE NOU BRIGADE OD 17. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA FORSIRANJE RIJEKE DRINE NA ODSJEKU KURIJAČICE[1]

ŠTAB XX SNOU BRIGADE
Br. sl.
17 decembra 1944 god.

ZAPOVEST

U vezi najnovijeg naređenja štaba divizije,[2] u toku same noći izvršićemo forsiranje reke Drine sa dva bataljona (III i IV) jugozapadno od Lipničke Mehane na mestu zv. Kurijačica.[3]

II Krajiška brigada napravila je mostobran na Kurijačici i dalje ispred Kurijačice, gde je i sama izvršila forsiranje i ostavila prevozna sredstva.[4]

U vezi prednjeg —

NAREĐUJEMO:

I i II bataljon izvršiće sve potrebne pripreme u toku same noći i kada se III i IV bataljon budu prebacili, izvršiće pokret iz s. Lešnice i doći do mesta forsiranja, tj. do mesta zv. Kurijačica. Da ne bi zalutali uzmite dobre vodiče.

III bataljon izvršiće pokret iz s. Straže 18 ov.m. posle pola noći do Lipničke Mehane i mesta forsiranja. Komoru ćete ostaviti kod Lipničke Mehane pa kada se budu prebacili pešadiski delovi onda ćemo preduzeti prebacivanje komore. Po prelazu prvih delova vašeg bataljona odmah ćete uspostaviti vezu sa II Krajiškom brigadom koja se nalazi s one strane Drine.

---

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24—1, k. 1335.

[2] Vidi tom I, knj. 15, dok. br. 185 i 196.

[3] Bliže o tome forsiranju rijeke Drine vidi dok. br. 68.

[4] Ta brigada je pripadala 17. NOU diviziji. Bliže o njenom forsiranju rijeke Drine vidi dok. br. 79.

IV bataljon — po prijemu ove zapovesti izvršiće pokret 18. ov.m. u 2,30 časova po ponoći istim pravcem za III bataljonom a komoru ćete ostaviti iza komore III bataljona. Po prebacivanju III bataljona odmah ćete i vi preduzeti forsiranje.

Svi štabovi bataljona naći će dobre vodiče a isto tako pokupiće civile koji verovatno znaju da veslaju da bi ih upotrebili za upravljanje čamcima.

Skreće se pažnja štabovima bataljona da svoje ljudstvo na vreme dovedu do mesta forsiranja jer će tu biti prisutan i jedan član štaba divizije.

Svaki štab bataljona ostaviće po jednog komesara i komandira koji će ići na začelju i prikupljati zaostalo ljudstvo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba — poručnik,
Petro. S. Jovančić, s.r.

Komandant — kapetan,
Vojin Vidović, s.r.

Da je prepis veran svome originalu tvrdi i overava

Načelnik štaba — poručnik,
Petro Jovančić

M. P.

BR. 68

IZVJEŠTAJ ŠTABA 14. KORPUSA NOVJ OD 18. DECEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O DEJSTVIMA U DOLINI DRINE[1]

ŠTAB
XIV SRPSKOG KORPUSA N.O.V.J.
Op. br. 62
18. XII. 1944 g.

ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE

Dostavljamo operativni izveštaj za 18 decembar u sledećem:

1) XLV divizija

23 brigada nalazi se na obali Drine kod Badovinaca odakle će odmah preduzeti prebacivanje na levu obalu.[2]

20 brigada jutros rano upućena je na obalu Drine kod Kurijačice.[3]

24 brigada nalazi se na dosadašnjem položaju i kako sa njom nemamo veze, od nje nismo dobili nikakav izveštaj. Naredili smo štabu XLV divizije da svoju radiostanicu odmah uputi štabu 24 brigade radi održavanja veze sa ovim štabom. Ova brigada u toku noći 18/19 preduzeće napad u cilju uništenja neprijateljske grupe na desnoj obali Drine kod M. Zvornika.[4]

2) XXIII udarna divizija nalazi se na dosadašnjim položajima sa pojedinim prebačenim izviđačkim delovima na levoj obali Drine kod Ljubovije. U toku noći jedna brigada ove divizije sadejstvovaće u napadu sa južne strane pravcem Ljubo-

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 16—1, k. 271.

[2] Ona je prebacivanje otpočela 18. a završila 20. decembra (vidi dok. br. 155).

[3] Brigada je otpočela forsiranje Drine 18. decembra, kod Kurijačice, a završila 22. decembra (vidi dok. br. 154).

[4] Ta brigada je 20. decembra zauzela Mali Zvornik i Zvornik. Izvršivši postavljeni zadatak, ona se, preko Drine, povukla na sektor Loznica — Banja Koviljača. Na tome je sektoru 24. decembra ponovo forsirala Drinu, prebacujući se sve do 28. decembra. Opširnije o tome vidi dok. br. 137; Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depešu od 22. decembra 1944. godine. U borbama na Zvornik učestvovala je i 21. istočnobosanska NOU brigada (vidi dok. br. 146).

vija — Crnča — Čuline — Čitluk — Budišić — Sakar — M. Zvornik.[5]

Ovoj diviziji uputili smo jedan bataljon inžinjerske brigade sa potrebnim materijalom radi opravke mosta.[6] Ostale dve brigade ove divizije prikupljaju materijal iz koga će se izgraditi splavovi kada na lice mesta stigne upućeni bataljon inžinjerske brigade.

3) XXV divizija nalazi se na maršu od Užica prema Valjevu.[7]

4) XVII divizija obavestila nas je jutros da su njene jedinice zauzele Janju i da vrše napad sa južne strane na Bijeljinu od Suhog Polja sa jednim svojim bataljonom zajedno sa 6 brigadom.[8]

Neprijatelj se nalazi u Branjevu i Glavičici. Ova neprijateljska kolona jaka je oko 5 bataljona, a u svom sastavu ima dosta motornih vozila, najviše kamiona, motocikla i automobila, i 8 tenkova.[9]

Teškom artiljerijskom divizionu XLV divizije naredili smo da se postavi na prostoriju Loznica — Koviljača — Trbušnica. Sa ovim divizionom biće jedan član štaba XLV div.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar pukovnik
Đuro Lončarević

Komandant — potpukovnik
Rad. T. Jovanović

M. P.

P.S.

1) U 12 časova primili smo od komandanta 17 divizije sledeći izveštaj: noćašnjim napadom nijesmo uspeli da likvidiramo Bijeljinu. Neprijatelj daje žilav otpor.
6 brigada je ovladala Petrovim Poljem i Golim Brdom i sa

[5] Prema izvještaju Štaba 23. NOU divizije od 31. decembra 1944, 7. srpska brigada je upućivala izviđačka odjeljenja preko r. Drine kod s. Tegare, 9. srpska brigada je prikupljala materijal za pravljenje skela, splavova i čamaca, a 14. srpska brigada je gonila dijelove 14. SS puka 7. SS divizije »Princ Eugen« prema Malom Zvorniku (vidi tom I, knj. 15, dok. br. 203, str. 622).

[6] Vidi dok. br. 65.

[7] Divizija je 18. decembra vodila borbu na sektoru Užica, pa je tek 21. decembra otpočela marš prema Valjevu (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/17—6, k. 1089: knjigu depeša 25. NOU divizije).

[8] Bliže o tome vidi dok. br. 150.

[9] Riječ je o 13. SS puku 7. SS brdske divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 66; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimak br. 508—510: ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 18. decembar). O tome vidi i u dok. br. 171.

prednjim delovima se nalazi u predgrađima Bijeljine. Potrebno je da naša avijacija tuče južni deo grada Bijeljine. Glavninu snaga orijentisali smo glavnom zadatku.[10]

2) U saglasnosti sa Štabom XVII divizije njihov teški artileriski divizion i bacački divizion stavljen je privremeno pod našu komandu.

BR. 69

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. DIVIZIJE OD 18. DECEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O DEJSTVIMA POSLIJE FORSIRANJA RIJEKE DRINE[1]

ŠTAB
XVII U. DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. br. sl.
18. XII. 1944 g. u 21 č.

ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE

Operacijski izveštaj za
16 i 17 ov.mj.[2]

I.

Situaciju kod neprijatelja naznačili smo u izveštaju za ob. centar koga u prilogu dostavljamo.[3]

II.

17 decembar 1944 g.

VI Proleterska brigada,[4] posle prebacivanja preko Drine 16 ov.mj. u 5,30 časova,[5] sa dva svoja bataljona izvršila

[10] Vidi dok. br. 150.

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 17—1, k. 271.

[2] Štab 17. divizije dostavio je Štabu Južne operativne grupe NOVJ i posebne dnevne izvještaje (vidi Arhiv VII, reg. br. 18—4, k. 982 i reg. br. 15—1, k. 271).

[3] Vidi Arhiv VII, reg. br. 7—6, k. 982.

[4] Prema odluci Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. jula 1944 (vidi tom II — Bilten VŠ NOV i POJ, br. 40—43, str. 434) 6. istočnobosanska brigada se naziva »VI proleterska narodnooslobodilačka udarna (istočnobosanska) brigada«. U vezi s tim, Štab 17. divizije tek se 29. oktobra 1944. pozvao na tu odluku (vidi Arhiv VII, reg. br. 54—1, k. 982).

[5] Vidi dok. br. 150.

je napad na neprijatelja — Popovo[6] Selo i Petrovo Polje. Jačina neprijatelja bila je u Petrovom Polju 300 Njemaca, 2 tenka, 30 kamiona, 1 p.k. top i nešto malo četnika. U selu Popovu nalazilo se 150 četnika — nedićevaca sa nešto automatskog oružja i pušaka.[7]

Posle kraće borbe neprijatelj koji se nalazio u Petrovom Polju potisnut je prema Bijeljini, samo u Petrovom Polju kod same crkve ostao je 1 tenk sa 1 topom i nešto automatskog oružja, kao zaštitnica.

Četnike koji su se nalazili u selu Popovi opkolili smo i posle kraće borbe zarobili 54 sa jednim oficirom koje smo predali OZN-i. Nekoliko ih je pobijeno bombama, dok je ostatak uspjeo razbijen da pobjegne.

Sa druga dva bataljona brigada je u isto vrijeme izvršila napad na selo Dvorove. Jačina neprijatelja bila je 250 Njemaca, 70 ustaša, 3 tenka, 2 flaka sa brzometnim tenkovskim mitraljezima i veći nepoznat broj kamiona. Ovaj neprijatelj stigao je u Dvorove pred sam naš napad. Pored toga u Dvorovima se nalazilo 6—700 četnika koji su koncentrisali iz Crnjelova i Dragaljevca.[8]

Neprijatelj je davao jak otpor i tek oko 12 časova po podne razbijen je, tako su Njemci sa tenkovima ostupili u pravcu Bijeljine, dok su četnici, rascepljeni u dva dela, jedni ostupili u pravcu Crnjelova, a drugi preko sela Mala Obarska.

U borbi kod Dvorova oštećen je jedan tenk kojeg je neprijatelj odvukao. Zarobljena su 2 brzometna protivavionska topa, 1 teški brzometni potpuno ispravan protivtenkovski mitraljez sa municijom, 1 brzi »šarac« kao i ostalo oružje i sprema. Pored toga zaplijenjeno je 1 neispravan t. bacač, 1 belgijski mitraljez, 6 kola sa konjima i materijalom i jedna radio-stanica.

Na položaju kod Dvorova zarobljeno je 9 Njemaca i 20 četnika...

Poslije razbijanja neprijatelja sa I i IV bataljonom zatvorena je cesta Bijeljina — Petrovo Polje i Petrovo Polje — Amajlije. Sa II i III bataljonom zatvorena je cesta koja vodi

---

[6] Treba: s. Popovi.

[7] i [9] U Semberiji su djelovali četnici 3. grupe brigada Majevičkog korpusa (vidi dok. br. 33). U dokumentu je, vjerovatno, riječ o bivšim pripadnicima pograničnih jedinica (graničarima) Nedićeve Srpske državne straže koji su se, pod pritiskom naših jedinica, povukli preko rijeke Drine i pristupili četnicima. O tome vidi depešu komandanta Sjeverne grupe bosanskih korpusa od 21. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjiga primljenih depeša četničke Vrhovne komande).

[8] Odnosi se na pripadnike 3. grupe četničkih brigada (vidi dok. br. 33).

od Bijeljine prema Dvorovima i sporedna cesta koja vodi pored Karavlasi. Kako su se naše jedinice približavale Bijeljini, neprijateljski otpor je se pojačao.

U ovoj borbi neprijatelj je imao:

Nemci 45 mrtvih i 100 ranjenih,

Četnici 24 mrtva i 37 ranjenih.

Zarobljeno 9 Nemaca i 79 četnika . . .

Napominjemo da su svi ovi četnici bili u poljskoj straži,[9] nacionalnoj službi[10] i da su prebjegli iz Srbije u Bosnu ispred naše vojske.

Zarobljeno: 2 protivavionska topa, 1 protivtenkovski mitraljez, 1 »šarac«, 1 belgijski mitraljez, oko 100 pušaka, 10000 metaka, 1 t. bacač, 1 strojnica, 1 radioaparat, 1 parabelum, 10 teglećih konja i 6 kola sa materijalom.

Gubitci VI brigade 24 mrtva, 60 ranjenih i kontuzovanih.

Među ranjenim nalaze se dva vodnika i jedan delegat, a poginuo je 1 komesar čete i 1 vodnik.

U to vreme XV Majevička brigada bila je u toku prebacivanja.

II Krajiška brigada na sektoru Brezovice — Pošak uspješno je odbijala njemačke napade duž komunikacije Branjevo prema Bijeljini.[11]

28 divizija:

XVII brigada nastupala je prema komunikaciji Bijeljina — Donje Crnjelovo, ovladavši istom produžila je napredovanje prema komunikaciji Bijeljina — Brčko. Na pravcu nastupanja te brigade neprijateljski otpor bio je slab.[12]

21 i 25[13] brigada 28 divizije uspešno su zatvarale pravac na prostoru Janja — Branjevo,[14] postavljajući se zapadno od te komunikacije, sadejstvujući sa II Krajiškom brigadom. Dva bataljona osiguravala su leđa od četničkih snaga na prostoru [Donja] Trnova. Neprijatelj je imao velike gubitke na tome otseku fronta, no tačne podatke o neprijateljskim gubicima sa tog otseka fronta nemamo. U toku toga dana potpuno jedinstvo u akciji svih jedinica nije postignuto zbog prebacivanja jedinica, slabih veza, širine fronta i razdvojenosti štabova.

---

[10] Riječ je o Nedićevoj omladinskoj radnoj organizaciji.

[11] Vidi dok. br. 79.

[12] Vidi dok. br. 130.

[13] Odnosi se na Brodsku NOU brigadu.

[14] Opširnije o dejstvima tih brigada vidi dok. br. 122 i 130.

17 decembar 1944 g.

U 23 časa VI Proleterska brigada izvršila je energičan napad na neprijatelja koji se nalazio u Petrovom Polju, Golom Brdu i u samoj Bijeljini. Napad je izvršen sa celom brigadom.

Posle prvog jednovremenog napada bataljoni su uspjeli upasti u prve blokove kuća u Bijeljini, dok se neprijatelj koji se nalazio u Petrovom Polju uporno branio i tek 18 ov.mj. u 5 časova uspjeli smo likvidirati Petrovo Polje i potisnuti neprijatelja u samu Bijeljinu. U prvom jurišu likvidirano je Golo Brdo — Trnjaci i neprijatelja potisli jednim dijelom u Bijeljinu a jednim dijelom u Patkovaču.

Zona širenja našega napada bila je: desno kanal koji vodi od Save u Bijeljinu, a levo cesta od Patkovače za Bijeljinu.

Borba je trajala preko čitave noći i naši bataljoni izvršili su po tri energična juriša, ali i pored najboljih nastojanja i upornosti boraca i rukovodioca, neprijatelj uspio da nas u ranu zoru izbaci iz Bijeljine.

Neprijatelj se uporno brani, jer prema izjavi zarobljenih njemačkih vojnika njegove su namere da obezbedi prolaz i prihvati »Princ Eugen« diviziju, koja treba ovih dana da prodre od Zvornika preko Bijeljine za Brčko.[15]

U ovoj borbi neprijatelj je imao 50 mrtvih, 100 ranjenih i 5 zarobljenih, koji su poslije saslušanja predati OZN-i . . .

Zarobljeno je nekoliko pušaka, 15000 metaka, 100 granata za t. bacač i ostalog sitnog materijala.

Naši gubici u borbi VI brigade 17 ov.mj.: 11 mrtvih, 46 ranjenih i 2 kontuzovana.

II Krajiška brigada, da bi osigurala operacije za Bijeljinu, u isto vreme napala je i likvidirala Janju, Modran, izbijajući sa jednim bataljonom na Suho Polje. Pored toga vršila je pritisak na samu Bijeljinu sa južne strane. Sa svoja dva bataljona sadejstvovala je u sprečavanju neprijateljske grupe da prodre od Zvornika prema Bijeljini.

XVII brigada 28 divizije izbila je na komunikaciju Bijeljina — Brezovo Polje.

25 i 21 brigada 28 divizije u zajednici sa II Krajiškom brigadom bile su orijentisane prema koloni koja prodire sa juga.[16] Neprijatelj je pokušao nekoliko puta prodor, ali je odbijen uz velike gubitke.

---

[15] Bliže o tome pokretu dijelova 7. SS divizije »Princ Eugen« vidi dok. br. 62, objašnjenje 3.

[16] Odnosi se na prednje dijelove glavnine 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 62).

XV brigada je u to vreme izvršila prebacivanje preko Drine i krenula prema komunikaciji Bijeljina — Brezovo Polje.

U operacijama koje su vođene ova dva dana, borci i rukovodioci pokazali su dovoljno požrtvovanosti, istrajnosti i upornosti u borbi.

Osetilo se za vreme ovih operacija da umnogome podbacuju veze između štabova te isto otežava komandovanje svim jedinicama na širokom frontu.

Takođe se pojavili nedostaci u obaveštajnoj službi, a naročito u sistemu obavještavanja, tj. slanja izvještaja, obavještavanja operativnim štabovima. Rezultat toga je nepoznavanje situacije (donošenja pravilnih odluka).

Komandovanje je u velikoj mjeri bilo otežano zahvaljujući dejstvu što su se jedinice iz raznih divizija prebacivale na raznim mjestima i tako gubile kontakt u operativnom pogledu sa svojim pretpostavljenim štabovima.

Artiljerija nije došla do efikasnog izražaja jer naš divizion[17] koji je dejstvovao na komunikaciju kod Branjeva nije imao dosta municije, naročito brdski topovi, a artiljerijska brigada[18] sa desne obale Drine, kod Bijeljine nije se mogla uspješno iskoristiti zbog velikog ostojanja i slabog osmatranja. Artiljeriju ne možemo prebacivati preko Drine, naročito tešku, sve dok ne padne Bijeljina, zbog slabih i nemogućih puteva za istu.

Artiljerijska brigada stavljena pod operativnu komandu Štaba XIV korpusa, izuzev protivkolskog diviziona[19] koji je ostao kod nas i prebačen na drugu stranu.

Mišljenja smo da bi se u interesu jedinstva u operacijama celokupne južne grupe, a naročito u koordinaciji rada između XIV korpusa i našega štaba trebalo urediti i konkretizovati pod čijom komandom će biti Artiljerijska brigada do formiranja ostalih artiljerijskih brigada, a takođe i konkretne zone dejstva odrediti, kako se ne bi iseckano pojedina divizija zadržavala oko jednog cilja, što dovodi u nezgodan položaj štabove divizija prilikom komandovanja.

---

[17] i [19] Odnosi se na Protivtenkovski divizion 1. artiljerijske brigade (vidi dok. br. 82). O njemu vidi i operacijski dnevnik Štaba Južne operativne grupe NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 5—4, list 18—23, k. 271).

[18] Riječ je o 1. artiljerijskoj brigadi Južne operativne grupe NOVJ, koja je, s Teškim divizionom, obezbjeđivala prelaz 17. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/18—4, k. 271: operacijski dnevnik Štaba Južne operativne grupe). O toj brigadi vidi i dok. br. 82.

Kao što smo napred naznačili, jedan od osnovnih problema je služba veze, kako na samim položajima između jedinica a pogotovu između štabova. Neophodno je potrebno svaku našu brigadu snabdjeti sa ispravnom radio-stanicom, a štab divizije sa dve, jer kurirske veze ne zadovoljavaju s obzirom na velika ostojanja i na nedostatak brzih prevoznih sretstava (motocikla i automobila za iste), tako da ćemo morati uglavnom se osloniti na radio-vezu.

TRENUTNI RASPORED NAŠIH SNAGA

XVII divizija:

VI brigada na sektoru Petrovo Polje, blokirajući Bijeljinu iz sjeveroistočne strane.

XV brigada nalazi se u pokretu na komunikaciju Bijeljina — Brezovo Polje.

II brigada nalazi se na sektoru Modran — Janja — Brezovica, sa zadatkom zatvaranja pravca Branjevo — Janja.

28 divizija:

XVII brigada dobila je naređenje da izbije na komunikaciju Bijeljina — Koraj, na prostoru Zabrđe.

21 brigada Donja Pilica — Tavna — Bjeloševac, sa zaseocima Srednja Mahala, sa zadatkom dejstvujući na komunikaciju prema Branjevu.

25 brigada Musl. Šepak — Rojčević, sa zadatkom dejstva na neprijateljsku grupu koja pokušava prodrijeti prema Janji, a sa svoja tri bataljona postavljajući se na liniji Krstac — Uzunovići — [Donja] Trnova, osiguravajući se od četničkih snaga na sektoru Trnjaci — Begutovo [Selo] — Grabovci.

Cilj nam je povezati sve brigade 28 divizije, a takođe i XVII divizije i krenuti na izvršenje postavljenog zadatka.[20]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab
M. P. Načelnik — pukovnik,
Rajko V. Tanasković

[20] Dvadeset osma NOU divizija se nalazila tada pod komandom 17. NOU divizije (vidi dok. br. 73).

ŠTAB
JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ
Operativno odelenje
Op. br. 21
19/XII. 1944 g.

Op. br. 21/44
Operativni izveštaj XVII divizije za 16 i 17. XII. 1944 g.

Po uzimanju potrebnih podataka za operaciski dnevnik u akta.

Načelnik operativ. odel.
potpukovnik
Rad. Đ. Đurić

BR. 70

OBAVJEŠTAJNI IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. DIVIZIJE OD 18. DECEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O NEPRIJATELJU NA ODSJEKU BIJELJINA — JANJA[1]

ŠTAB
XVII U. DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. br. sl.
18. XII. 1944 g. u 20 č.

ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE
(za Ob. centar)

SEKTOR BIJELJINA

Prema izjavi zarobljenih njemačkih vojnika, kao i prema prikupljenim podacima putem obavještajnih organa, u Bijeljini se nalazi jedan puk od 117. njemačke divizije.[2] Isti puk ima u sastavu 4 bataljona, ali bataljoni nijesu potpuni jer su prilikom pokreta i u poslednjim borbama imali velike gubitke.

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 7-6, k. 982.

[2] Ta divizija je u svome sastavu imala 737. i 749. lovački puk, 670. artiljerijski puk i pet samostalnih pristapskih bataljona. Ona je u prvoj polovini septembra 1944. upućena prema Beogradu. Njen štab je sa Izviđačkim bataljonom 3. oktobra prispio u rejon Beograda (5. oktobra ona je potčinjena Armijskoj grupi »Srbija«), a do 6. oktobra prispjeli su neki dijelovi 737. i 749. puka i Bataljon za vezu, dok su ostali dijelovi 737. i 749. puka, zatim 1. divizion 670. artiljerijskog puka i

Tako I bataljon ovoga puka broji svega 280 boraca. Jačina celog ovoga puka iznosi 1200 vojnika koji su uglavnom smješteni u Bijeljini. Pored ovoga puka 117. divizije, nalazi se u Bijeljini i samostalni pionirski bataljon koji broji oko 700 ljudi — ovaj broj se računa poslije gubitaka koje su pretrpeli u borbama i od avijacije u poslednjih dana.

U Patkovači se nalazi oko 600 Njemaca sa 45 kamiona i 2 topa.

U Bijeljini nalazi se štab 117. divizije, koji smješten sa lijeve strane ceste Janja — Bijeljina, oko 150 metara južnije od parka. Štab divizije ima kao svoje osiguranje 600 ljudi — ovaj broj uračunat je u gore pomenuto ljudstvo. Ova divizija raspolaže samo u Bijeljini sa 150 kamiona koji su uglavnom smješteni u parku i na ulici na severnoj strani parka, kao i po ostalim ulicama. Pored motorizacije sa kojom raspolažu imaju veliku komoru.

Prema izjavi zarobljenih Njemaca ista divizija nema tenkova, ali prema podacima prikupljenim preko obavještajnih

---

neki divizijski dijelovi, ne uspjevši da se probiju, ostali u sastavu Korpusne grupe »Miler« (ova grupa je 12. novembra preimenovana u 34. armijski korpus — vidi dok. br. 105). Oko 23. oktobra su dijelovi ove divizije i 1. brdska divizija prebačeni iz Srema na sektor Bijeljine, da bi obezbjeđivali izvlačenje njemačkih jedinica dolinom rijeke Drine (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-77, reg. br. F-770, sn. br. 5506951 — 5506983: izvještaj Komande Jugoistoka od 4. novembra 1944).

Poslije upućivanja 1. brdske divizije za Srem, krajem novembra 1944, u dolini Drine su ostali samo njeni manji zaštitni dijelovi. Njih su, početkom decembra, smijenili dijelovi 11. vazduhoplovno-poljske divizije. Kasnije, opkoljene zaštitne dijelove 11. vazduhoplovno-poljske divizije u Bijeljini deblokirao je 20. decembra 13. SS puk 7. SS divizije »Princ Eugen«, dok su dijelovi 1. brdske i 117. lovačke divizije koji su se nalazili u sastavu 34. armijskog korpusa, prešavši rijeku Drinu, 4. decembra otpočeli probijanje iz rejona Kozluka prema Bijeljini (u ovom se mjestu 9. decembra nalazio Štab 34. armijskog korpusa), a već 8. decembra su dijelovi 117. lovačke divizije ubačeni u borbu za vukovarski mostobran. Prema tome, u drugoj polovini decembra, u Bijeljini se nisu nalazili dijelovi 117. lovačke divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 33, 66, 72 i 122; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 432—438, 452—460, 472—475 i 476—479 (ratni dnevnik br. 3. Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«, dio dnevnika za 30. novembar, 4, 8. i 9. decembar 1944), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. 191, sn. br. 655—657 (izvještaj Grupe armija »F« od 2. oktobra 1944), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 937 i 1201 (naređenje Grupe armija »F« od 12. novembra i izvještaj od 30. novembra 1944), reg. br. 12—1, k. 2 (Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku, skica 1 i 8—19); Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 23, 25, 27, 39, 53, 54, 67 i 68; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV_1, str. 815 i 819, knj. IV_2, str. 1893; Order of Battle of the German Army, Millitary Intelligence Division, War Department, Washington, 1945 (Organizacija njemačke kopnene vojske), str. 362.

organa u Bijeljini se nalazi 3—5 tenkova manje tonaže (3—5 tona).

Od artiljerije raspolažu sa 5 topova i to: 3 u Bijeljini (1 je na marvenoj pijaci, 1 kod katoličke crkve, 1 u Galacu), a 2 u selu Patkovači. Osim ovoga imaju 10 flakova za koje do sada utvrđeno, a vjeruje se da ih ima i više.

Neprijatelj ima ovako velik broj kamiona zato što u ovom sastavu ima divizijsko previjalište, kao i razne radionice. Samo jedna radnička četa, od koje smo imali jednog zarobljenog, ima 43 kamiona.

U Bijeljini se nalazi izvjestan broj zelenog kadra, četnika i nedićevaca, čija jačina nije tačno utvrđena. Prema izvještaju ove mješavine nalazi se oko 500 ljudi.[3]

Njemci su jako uporni u odbrani Bijeljine, jer prema izjavi zarobljenog njemačkog vojnika, ove snage treba da sačekaju »Princ Eugen« diviziju koja mora da naiđe ovom komunikacijom za dva dana.[4] Saobraćaj na komunikaciji Bijeljina — Brčko prekinut je. Neprijatelj jedino saobraća od Bijeljine do Patkovače. Četnici koji su se bili koncentrisali u Velikoj Obarskoj i u Šumarićima,[5] razbijeni su i veći njihov deo povlači se u brda, a izvjestan deo istih razbježao se svojim kućama — to su većinom novomobilisani. Pojedinci dolaze i predaju se. Raspoloženje naroda u ovim krajevima prema našoj vojsci je dobro, i svesrdno nam pomaže.

SEKTOR BRANJEVO — JANJA

Duž komunikacije Zvornik — Kozluk — Branjevo nalazi se pet njemačkih bataljona sa 8 tenkova i nekoliko t. bacača. Ta kolona raspolaže sa oko 200 motornih vozila, uglavnom kamiona, a imaju i veliki broj konjske komore. Ta kolona pripada njemačkoj diviziji »Princ Eugen« a cilj joj je probijanje prema Brčkom i to komunikacijom na Janju — Modran — Koraj — Brčko. Zbog aktivnosti naših jedinica na sektoru Bijeljina ova kolona pokušava da prodre prema Janji i Bijeljini, kako bi se povezala sa Bijeljinskim garnizonom i istoga spasila od uništenja. Na tom sektoru do sada nisu primjećene druge njemačke jedinice.

Četničke snage u jačini 800 do 1000 ljudi nalaze se na prostoru Begutovo Selo. Komandant tih četničkih snaga je ak-

---

[3] Odnosi se na ostatke 3. gorskog zdruga (vidi dok. br. 161).

[4] Vidi dok. br. 66 i 72.

[5] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

tivni kapetan biv. jugosl. vojske Stevo Damnjanović-Leko.[6] On je rodom iz tih krajeva i poznati zlikovac još od 1941 godine. Pored četnika iz Bosne, u njegovim odredima se nalaze i prebjegli četnički banditi iz Srbije.

Ovo su najsvježiji podatci koje smo dobili sa sektora naših jedinica. Napominjemo da se na licu mesta mogu dobiti i u stvari naše jedinice raspolažu sa uvek svežim i dosta tačnim podatcima, ali obavještajni organi još nisu uspjeli da urede na vrijeme podnošenje izveštaja. Uglavnom uzroci leže u neorganizovanom administrativnom poslu ob. centra.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab
načelnik — pukovnik,
Rajko V. Tanasković

M. P.

[6] Riječ je o pripadnicima Majevičkog četničkog korpusa, čiji je komandant u to vrijeme bio potpukovnik Stevan Damjanović Leko. Bliže o četnicima na tome sektoru vidi dok. br. 69 i 95.

BR. 71

IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. HRVATSKE BRIGADE OD 18. DECEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA UPORIŠTA U REJONU ZVORNIKA[1]

ŠTAB
XVIII. N.O.U. BRIGADE
18. decembra 1944. g.
Položaj

ŠTABU XXXVIII. N.O.U. DIVIZIJE

Položaj

Sinoć su naša dva bataljona dobili zadatak da likvidiraju Lipovac, Karakaju, Pašino Brdo i Suljin Han. Obzirom da su bataljoni bili umorni, dali smo im da se odmore do 4 sata izjutra. Tačno u 4 sata otpočeo je napad na spomenuta uporišta. Naš III. bataljon, koji je dobio zadatak da likvidira Lipovac i Karakaju, te po likvidaciji istih da sa dvije čete sadejstvuje sa I. bataljonom u likvidaciji Suljin Hana, naišao je na neprijatelja u kućama ispod samog Lipovca. Jedna četa tog bataljona došla je pred same kuće, ne znajući da se u njima nalazi neprijatelj. Komandir te čete drug Mato Beroš ušao je u kuću i našao punu sobu Švaba[2] koji su spavali. On je sa samih vrata sasuo čitav rafal iz pikavca a onda je bacio tri ručne bombe. U uglu te sobe sjedila su dva do tri oficira koji su u tom momentu čitali sekciju. Oni su imali samo toliko vremena da ispale dva metka u komandira čete. Istovremeno borci te čete bacili su još nekoliko bombi u kuću i još u dvije kuće gdje su se također nalazili Nijemci. Tada je neprijatelj sa Lipovca, sa kosa iznad Karakaje i iz obližnjih kuća osuo žestoku mitraljesku i bacačku vatru. Ta vatra nije zbunila četu. Borci su bili pošli u kuće, ali u tom momentu neko je prenio da se četa hitno povuče nazad. Borci su to naređenje, koje sigurno nije došlo ni od jednog rukovodioca, izvršili i povukli se. Tako ova sjajna prilika da se dođe do lijepog ratnog plijena propuštena je. Mi smo preduzeli sve da se ispita ko je dao naređenje za povlačenje.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14—5, k. 1259.

[2] Riječ je o pripadnicima 21. SS brdske divizije »Skenderbeg« (vidi dok. br. 90).

Poslije je isti bataljon vršio napad na Lipovac sa druge strane, ali nije uspio jer je neprijatelj u toku prošle noći sa znatnim snagama pojačao pomenuta uporišta i skroz ih povezao od Zvornika do Suljin Hana. U ovoj borbi neprijatelj je sigurno imao 60 mrtvih i ranjenih, među njima nekoliko oficira.

Naš I. bataljon dobio je zadatak da likvidira Pašino Brdo i da po likvidaciji istoga, zajedno sa dvije čete III. bataljona, pristupi likvidaciji Suljin Hana. Taj bataljon na juriš je likvidirao Pašino Brdo i sve rovove ispred samog Suljina Hana. Sam Suljin Han nije mogao likvidirati. U ovoj borbi neprijatelj je imao 20—25 izbačenih iz stroja. Gubitci oba naša bataljona u ovoj borbi su 1 mrtav i 5 ranjenih.

Naš I. bataljon, koji prošle noći nije uspio likvidirati neprijateljsko uporište Suljin Han, zadržao se je na položajima Pašino Brdo.

Jutros rano neprijatelj jačim snagama uz pomoć artiljerije, bacača i flakova pošao u pravcu naših položaja. Bataljon koji se nalazio na tim položajima odmah je prihvatio borbu i sve do 13 časova održao se na gore pomenutim položajima. Zatim ponovnim napadom neprijatelj je posle duže i žestoke borbe uspio ovladati položajima Pašino Brdo. Ovaj bataljon po napuštanju Pašina Brda zauzeo je položaje na groblju u samom Jardanu. Također je neprijatelj danas pokušao sa nešto snaga, od prilike jednom kompanijom, da cestom koja vodi za Lopare zaobiđe naše snage i nađe se za leđima naših jedinica. Odmah je upućena jedna četa u susret ovoj koloni koju je napala i razbila tako da se ova kolona u neredu povlačila prema Suljin Hanu.

Po zauzeću položaja Pašino Brdo neprijatelj je pokušao i dalje sa napadima u cilju potiskivanja naših jedinica sa položaja Jardan, ali su ovi napadi svi odbijeni uz teške gubitke po neprijatelja.

Borba za pomenute položaje bila je vrlo jaka i žestoka jer je neprijatelj upotrebljavao sva oružja i oruđa s kojima je raspolagao. Borba je trajala od jutros rano pa sve do 16 časova.

Neprijatelj je potpomognut topovima, bacačima i flakovima tukao naše položaje čitavog dana sa tri strane, i to čelno od Suljina Hana, odakle je neprijatelj glavninom snaga nadirao, zatim sa kosa Karakaja i Lipovca i sa raskršća, tj. Tomina Hana.[3] U toku današnje borbe imali smo 6—7 ranjenih drugova i 2 poginula druga.

---

[3] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

Pretpostavljamo da smo u toku jučerašnjeg, sinoćnjeg i današnjeg dana izbacili sigurno do 150 neprijateljskih vojnika iz stroja. O ovim gubitcima može se tvrditi i po tome da su Nijemci ogorčeni tako da su spalili one kuće u kojima su stradali.

Tačno je to da nismo iskoristili sve ovo kako nam se pružila prilika, i na taj način naša brigada ne može javiti vidniji uspjeh.

U toku ove noći 3 bataljona ove brigade ponovo će izvršiti napad na neprijatelja i to: jedan bataljon napadaće Pašino Brdo, a po likvidaciji istoga produžiti za Suljin Han, a sa jednim bataljonom napadamo Karakaju[4] i Lipovac.[5] Po likvidaciji Karakaje i Lipovca sa dvjema četama toga bataljona produžava se u napad na Suljin Han. Dijelove II. bataljona večeras ćemo uputiti u zasjedu na cestu između Tomin Hana i Čolopeka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major:
Jovo Radić

Komandant — major:
V.[6] Janković

M. P.

[4] i [5] Zauzeti su 19. decembra (vidi dok. br. 146).

[6] Veljko

BR. 72

DIREKTIVA ŠTABA 14. KORPUSA NOVJ OD 19. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DALJA DEJSTVA U DOLINI RIJEKE DRINE OD ZVORNIKA DO NJENOG UŠĆA[1]

ŠTAB
XIV SRPSKOG KORPUSA N.O.V.J.
O. br. 72
19. XII 1944 g.

DIREKTIVA BR. 1
ŠTABA XIV KORPUSA NOVJ ZA 19 DECEMBAR 1944 GOD.

I. PODACI O NEPRIJATELJU:

Neprijateljske snage sa nešto motorizacije blokirane su u gradu Bijeljini.[2] Manje neprijateljske snage probile su se 19 o.m. iz Branjeva u Janju.[3] Treća grupa neprijateljskih snaga nalazi se na prostoriji od sela Glavičice pa na jug zaključno sa Zvornikom.[4] Čelne neprijateljske snage drže položaj: Glavičice — Donja Pilica. Jako utvrđene i posednute položaje neprijatelj drži na liniji Šepak — Relići. Od tih prednjih delova pa do Zvornika razmeštena je neprijateljska kolonska komo-

---

[1] Prepis originala (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 21—1, k. 271. Uz direktivu se nalazi i skica (skica u originalu je rađena u dve boje: plavoj i crvenoj). Oba dokumenta upućena su Štabu Južne operativne grupe NOVJ 20. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 21/4—1, k. 271: izvještaj Štaba 14. korpusa NOVJ od 20. decembra 1944).

[2] Opširnije o neprijatelju u Bijeljini vidi dok. br. 70.

[3] Janju je zauzeo 13. SS puk 7. SS divizije »Princ Eugen«. On je zatim, 20. decembra, dostigao Bijeljinu i deblokirao opkoljene zaštitne dijelove 11. vazduhoplovno-poljske divizije (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 511—517: ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande grupe armija »F«, dio dnevnika za 19. i 20. decembar, reg. br. F-195, sn. br. 277 i 285: izvještaje Grupe armija »F« od 19. i 20. decembra 1944). O tome vidi i dok. br. 90, 130, 150, 172 i 173.

[4] Odnosi se na glavninu 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi Arhiv VII, dokumenta u fasciklama 13. i 14, k. 11).

ra, koja ima za cilj da se probije na sever pravcem Janja — Bijeljina — Brčko. U Zvorniku nalazi se jači neprijateljski garnizon, koji bi po izvlačenju kolonskih komora napred naznačenim pravcem, trebao da preuzme ulogu zaštitnice.[5] Na desnoj obali Drine u M. Zvorniku neprijatelj takođe drži garnizon sa širim mostobranom, čije se snage cene na oko 3.500 vojnika.

II. NAŠE SNAGE:

XXVIII i XVII divizija pored blokiranja Bijeljine i presecanja svih komunikacija koje vode prema Brčkom imaju i dve brigade XXVIII divizije orijentirane prema Drini od Δ[6] 667 (oko 10 km zapadno od Trnovica) do druma Jardan — Priboj u blizini s. Boškovići.[7] Snage 45 divizije sa jednom brigadom raspoređene su oko Janje, sa drugom na položaju Potok — Gornja Pilica (4 km severno od Branjeva) i trećom brigadom na desnoj obali Drine, sa zadatkom blokiranja i uništenja neprijateljskog mostobrana i posade M. Zvornik.[8]

XXIII divizija sa jednom brigadom potiskuje neprijatelja pravcem desne obale Drine prema M. Zvorniku i prednji delovi ove brigade nalaze se kod Sakara. Ostale dve brigade prebacuju svoje snage kod Ljubovije sa zadatkom da pravcem: Polom — Drinjača — Novo Selo krenu sa juga prema Zvorniku.[9]

---

[5] Pošto je 16. decembra 1944. prešao Drinu kod Zvornika, 14. SS puk 7. SS divizije »Princ Eugen« sutradan je otpočeo probijanje prema Bijeljini, nastupajući pozadi 13. SS puka, dok su se u Zvorniku nalazili ostali dijelovi iz te divizije sa 3. bataljonom 21. lovačkog puka 11. vazduhoplovno-poljske divizije, 1010. tvrđavskim pješadijskim bataljonom i Borbenom grupom »Skenderbeg«. Opširnije o tome vidi dok. br. 90; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 518—519 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 21. decembar), reg. br. F-195, sn. br. 302 (izvještaj Grupe armija »F« od 21. decembra 1944), reg. br. 13—1, i 14—1, k. 11 (izvještaje i depeše 14. SS puka i njegovog 1. bataljona od 16, 17, 18. i 19. decembra 1944).

[6] Topografska oznaka za trigonometrijsku tačku.

[7] Bliže o dejstvima 17. i 28. NOU divizije u to vrijeme vidi dok. br. 130 i 150.

[8] O zauzimanju Malog Zvornika vidi dok. br. 68.

[9] Vidi dok. br. 147.

XXXVIII divizija blokirala je Zvornik.[10]

XXV divizija nalazi se na maršu iz Užica prema Valjevu na Loznicu.[11]

ZADATAK:

A) 45 DIVIZIJA:

Da svojim brigadama onemogući komuniciranje neprijateljskoj koloni od Janje prema Bijeljini i da sa jačim snagama sa položaja Potok — Gornja Pilica izvrši napad na neprijatelja direktrisom puta: Potok — Branjevo — Musl. Šepak dejstvujući manevrom desnog obuhvata neprijateljskog položaja, sa ciljem izbijanja kod Trnovca na komunikaciju: Šepak — Zvornik i uništenje opkoljene neprijateljske grupacije na prostoriji Branjevo — Njiverice — Rojčević — Šepak, a zatim dejstvom na jug uništavanjem druge grupe od Trnovca do Čolopeka.

B) XXXVIII DIVIZIJA:

Zadatak ove divizije je da blokira Zvornik, a zatim jačim snagama preko Grbavca — trigonometar 315[12] ovlada kosom s. Čolopek i prekine drum Čolopek — Zvornik, a zatim pristupi uništenju ove opkoljene neprijateljske grupe. Ovo je potrebno odmah preduzeti, da bi se postiglo jednovremeno razdvajanje neprijatelja u manje grupe i njegovo počesno uništenje.

C) DELOVI XXVIII DIVIZIJE:

Kada snage 45 divizije izbiju kod Trnovice i pristupe uništenju neprijateljske grupe kod Šepka, delovi XXVIII divizije snažnim bočnim napadom treba da unište srednju neprijateljsku grupu kod Trnovice do Čolopeka.

---

[10] Vidi dok. br. 146.
[11] Vidi dok. br. 68.
[12] Pogrešno; treba: trigonometar 215.

D) ARTILJERIJA:

Za početni napad snaga 45 divizije, koji će otpočeti 20 o.m. izjutra, sa polaznih položaja: Potok — Gornja Pilica na neprijateljski položaj Glavičica — Donja Pilica, teški artiljerijski divizion sa bacačkim divizionom treba da u toku noći 19 20 posedne položaje u okuci Drine, istočno od Braničeva[13] na prostoriji Bojica Ada — Starača — Klubačko — Rasadnik — Krndija. Sa te prostorije potpomagaće napad delovi 45 divizije, tukući neprijateljski položaj Glavičica — Donja Pilica, a zatim jakim koncentracijama vatre uništavati pojedina neprijateljska uporišta na položaju kose Šepak. Naročito izvoditi koncentracije na neprijateljske tenkove koji bi se drumom pojavili. Po izvršenju ovog zadatka, komande diviziona premeštaće artiljeriju prema jugu sa zadatkom da se i ostale neprijateljske grupe artiljerijskom vatrom uništavaju i pojedina neprijateljska uporišta i položaji lome. Pri ovom biti u tesnoj vezi sa komandantom 45 divizije i Štabom XIV korpusa.

E) JEDINICE XXIV BRIGADE I INŽINJERISKA BRIGADA XIV KORPUSA:

Odmah će se pripremiti da po uništenju neprijateljskog mostobrana kod Malog Zvornika otpočnu izgradnju jednog solidnog mosta. U tom cilju već sada otpočeti kod XXIV brigade prikupljanje mostovskog i građevinskog materijala, a kod inžinjerske brigade klamfi, eksera, alata i ostalog potrebnog.

Dostavljajući prednju direktivu,[14] pozivamo sve starešine da svojim jedinicama odlučno i odsudno pristupe cepanju neprijateljskih jedinica, a zatim njihovom uništavanju bez predaha i kolebanja. Samo inicijativan, brz i odlučan rad može dovesti do pozitivnih rezultata, tj. do potpunog uništavanja neprijatelja.

Po naređenju ovoga Štaba potpukovnik drug Mome[15] Poleksić, šef Operativnog otseka ovoga Štaba, biće kod XXXVIII divizije radi objedinjavanja dejstva po ovoj direktivi snaga XXXVIII i XXIII divizije. Komandant 45 divizije, dve brigade XXVIII divizije uputiće u sastav divizije, ukoliko to ne bi

[13] Treba: s. Branjevo.

[14] Direktiva je izdata po naređenju Štaba Južne operativne grupe NOVJ od 19. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 21/1—4, k. 271: izvještaj Štaba 14. korpusa NOVJ od 20. decembra 1944).

[15] Momčilo

bilo lošeg uticaja na sadašnju operacionu taktičku situaciju. Ukoliko ove dve brigade uputi u sastav XXVIII divizije, odmah će svoju XXIII orijentirati prema jugu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
pukovnik
Đuro Lončarević s.r.

Komandant
potpukovnik,
Radivoje Jovanović s.r.

Da je prepis veran svome originalu overava i tvrdi:

Za Štab
Načelnik Štaba — pukovnik,
M. P. **Mihovil Tartalja**

SKICA
UZ DIREKTIVU ŠTABA XIV. SRPSKOG KORPUSA NOVJ



19. XII 194. godine
Položaj

POLITKOM.
pukovnik
Đuro Lončarević

KOMANDANT
potpukovnik
Rad. Jovanović

ŠTAB
XIV SRPSKOG KORPUSA NOVJ
O. br. 72
19 XII 1944.

BR. 73

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 14. KORPUSA NOVJ OD 19. DECEMBRA 1944. ŠTABU 17. DIVIZIJE O NAREĐENJU ŠTABA JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ ZA DEJSTVA U DOLINI RIJEKE DRINE OD NJENOG UŠĆA DO ZVORNIKA[1]

ŠTAB
XIV. SRPSKOG KORPUSA N.O.V.J.
Str. pov. o. br. 316
19. XII. 1944 g.
19.30 čas.

ŠTABU XVII DIVIZIJE.

Danas u 18.30 časova primili smo od Štaba Južne operativne grupe sledeći šifrirani dopis:[2]

»Dosadašnji način dejstva naših jedinica na levoj obali Drine zastalo je samo na počesno zalaganje pojedinih bataljona i brigada. Ovo nije dalo željene rezultate već je omogućilo probijanje neprijateljske prethodnice.

Obzirom na jačinu i raspored neprijatelja kod Bijeljine i Zvornika imamo sve uslove za posebno uništenje ovih grupa, napadajući neprijatelja na pogodnom mestu sa jačim i grupisanim snagama. U tom cilju vršimo sledeću podelu:

Sektor: Bijeljina — Janja od reke Save na jug do linije Kurijačica — s. Banjica — Priboj zaključno: 17 i 28 divizija, pod rukovodstvom štaba 17. divizije, sa zadatkom uništenja Bijeljinske neprijateljske grupe.[3]

Sektor: Kozluk — Zvornik — Drinjača, južno od linije: Kurijačica — s. Priboj: 45, 38[4] i 23 divizija pod rukovodstvom štaba 14. korpusa, a sa zadatkom uništenja Zvorničke nepri-

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 7—1, k. 631.

[2] Tu depešu je Štab Južne operativne grupe NOVJ istoga dana uputio i Štabu 3. korpusa, pošto je ovaj korpus 18. decembra, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, u operativnom smislu stavljen pod komandu te grupe (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 11, k. 408/A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ).

[3] Dvadeset osma divizija je bila prije toga, prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30. novembra 1944, stavljena neposredno pod komandu Glavnog štaba Srbije (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/49—2, k. 372: knjigu depeša 1. proleterskog korpusa).

[4] Riječ je o 38. diviziji 3. korpusa NOVJ.

jateljske grupe na obema obalama.[5] U cilju objedinjenja dejstva 45 i 38 divizije odredite jednog člana štaba 14. korpusa, a koji će se nalaziti kod štaba 45 divizije.«

Prednji dopis vam dostavljamo na upotrebu.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

POLITKOMESAR,
pukovnik:
Đuro Lončarević

KOMANDANT,
potpukovnik:
Rad. T. Jovanović

---

[5] Zbog prodiranja četnika iz Srbije prema Tuzli (vidi dok. br. 146), Štab Južne operativne grupe NOVJ depešom od 18. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg br. 3—8/I, list 111, k. 408/A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ) naredio je Štabu 3. korpusa NOVJ da 27. i 38. diviziju orijentiše prema četnicima u cilju njihovog uništenja, a 22. decembra je naređeno 23. NOU diviziji (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 112, k. 408/A) da sadejstvuje sa 3. korpusom NOVJ. U ovom naređenju, između ostalog, piše:

«... Orijentisali smo čitavu XXIII div. od Zvornika prema četnicima. Vaš je zadatak da sa vaše dve i sa ovom div.[izijom] potpuno razbijete ovu grupu četnika. Najenergičnije pristupite izvršenju ovog zadatka. Koča.«

Opširnije o izvršenju tih zadataka vidi dok. br. 146, 147 i 150 u ovoj knjizi; tom I, knj. 13, dok. br. 203.

BR. 74

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA 9. NOU DIVIZIJE 19. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

PREGLED SOCIJALNOG I
jedinica IX. Udarne divizije N.O.V.

Redni broj	Jedinica	Brojno stanje po spisku	SOCIJALNI SASTAV						
			Radnika	Seljaka	Intelektualaca	Obrtnika i sitnih trg.	Namještenika i srednjošk.	Vojnih lica	Policajaca
1.)	Štab Divizije	138	77	20	9	14	16	2	
		534	360	68	11	62	29	1	3
2.)	III. D. U. Brigada	282	107	125	27	6	13	3	1
		1.465	351	1.022	34	16	35	2	5
3.)	IV. S. U. Brigada	154	40	76	17	12	8		1
		1.261	298	812	40	98	13		
4.)	XIII. Jd. U. Brigada	186	51	110	15	5	6	2	
		1.567	298	1.172	7	29	45	5	11
5.)	Art. divizion	50	21	25	1	1		2	
		186	43	131	5	5		2	
6.)	S V E G A:	810	296	246[2]	69	38	43	9	2
		5.013	1.350	3.205	97	210	122	10	19

Politkomesar — p.pukovnik:
Andro Kovačević M. P.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1—4, k. 842/A.
[2] Treba: 356.

NACIONALNOG SASTAVA
Jugoslavije na dan 19. XII. 1944. g.

NACIONALNI SASTAV													Primjedba
Srba	Hrvata	Slovenaca	Crnogoraca	Muslimana	Talijana	Jevreja	Rusa	Čehoslovaka	Poljaka	Bugara	Francuza	Grka	
5	115	2	5	2	6	1			2				
12	475	5	1	7	19	5	4	1	5				
16	209	9	1	4	37	3		1	1		1		
17	1.107	51	2	1	264	1	15		5			1	1 Austrijanac
11	136	2	1	3	1								
12	1.133	58	3	34	13	1	5		2				
12	152	18		3	1								
26	1.392	87		44	1	2	6	2	6				1 Njemac
2	44	1		3									
4	152	1		20	8	1							
46	654[3]	32	7	15	45	4		1	5[5]		1		
71	4.261[4]	202	6	106	305	10	30	3	16[6]			1	2

Komandant — major:
Ljubo Truta

[3] Treba: 656.
[4] Treba: 4259.
[5] Treba: 3
[6] Treba: 18.

BR. 75

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA 9. NOU DIVIZIJE 19. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

	LJUDSTVO								NAORUŽANJE																									INŽINJERSKO				ZA VEZU							VOZILA					STOKA						PRIMJEDBE
	Po spisku				Na licu				PJEŠADIJSKO										ARTILJERIJSKO				PROTU-OKLOPNO																																						
ĆA	Oficira	Polit. rukov.	Podoficira	Boraca	Oficira	Polit. rukov.	Podoficira	Boraca	Pušaka	Strojnica	Puškomitraljeza	Teških mitraljeza	Lakih bacača	Teških bacača	P i a t	Tromblona	Pištolja	Ručnih bombi	Pješad. topova	Brdskih topova	Poljskih topova	Ruskih topova 75/2	Pušaka	Mitraljeza	Topova	Eksploziva	Korde u m.	Nagaznih mina	Šrapnel-mina	Radio-st.	Telef. centrala	Telefona	Kabla u km.	Opt. aparata	Signal-pištolja	Barjačića	Kamiona	Putnič. automobila	Motocikla	Bicikla	Kola	Jahaćih	Tovarnih	Teglećih	M a z g i	Magaraca	Brojno stanje naoružanog ljudstva	
	29	31	65	494	29	31	64	488	394	112	10						78	193												6	2	16	65	5	5	6	6	3	3	7	14	22	71	36	4			Za navedena motorna vozila imamo na raspolaganju: 800 l. benzina, 600 l. nafte, 40 kg. ulja.
	2	2	9	40	2	2	9	40	14.021	6.766	3.143						1.347																	87															
rigada	50	80	47	1.495	45	77	43	1.182	859	255	146	7	24	10	9	3	113	1.356					9	1			200	21	8	1	1	13	20	2	2	8				1	17	15	205	25	4	4		Razlika između brojnog stanja od 9. o. mj. i 19. o. mj. iznosi plus 72 ljudi, koji su dijelom mobilisani, a dijelom primljeni na raspored od pozad. voj. oblasti.
	1	3	7	64	1	2	6	60	61.080	25.070	55.100	8.290	353	317	177	109	1.715						489	250										0														
rigada	40	73	66	1.162	33	66	61	981	831	115	125	7	28	9	6		142	906					11			100	170	28	2	3	1	12	20	1	3	6				1	22	217	6	3	2		Rashod iznosi 648 ljudi, od kojih 178 ranjenih kroz ovo razdoblje, dok se ostalo ljudstvo nalazi uglavnom u brig. previjalištima, div. bolnici i na raznim kursevima.
	0	2	1	71	0	2	1	59	39.759	13.830	81.886	7.100	556	244	82		1.912						498											6														
Brigada	31	67	81	1.496	29	65	76	1.332	1.003	167	127	6	17	9	7		123	1.249					4			69	200	35		3	1	7	12	1	2	4					22	189			1		
	2	5	0	71	0	5	0	57	102.830	35.684	110.338	17.530	624	499	197		2.152						114											17														
	5	10	34	182	5	10	34	173	175	35	6						24	76		5		2			4					1	5	15		2						8	24	26	42				
	0	0	1	4	0	0	1	4	6.959	3.060	1.620						236			391		51			390									10													
	155	261	293	4.829	141	249	278	4.156	3.262	684	414	20	69	28	22	3	480	3.780		5		2	24	1	4	169	570	84	10	13	6	53	132	9	14	24	6	3	3	8	32	89	706	93	53	7		
	5	12	18	250	3	11	17	320[2]	224.649	84.410	252.087	32.920	1.533	1.060	456	109	7.362			391		51	1.101	250	390										120													
judstvo, koje se nalazi na obuci								287																																										

esar — p.pukovnik:
Kovačević

M. P.

Komandant — major:
Ljubo Truta

(pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br.

20.

BR. 75

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA 9. NOU DIVIZIJE 19. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

| Redni broj | JEDINICA | LJUDSTVO | | | | | | | | NAORUŽANJE | | | | | | | |

BR. 76

NAREĐENJE ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 19. DECEMBRA 1944. ŠTABU KLADANJSKOG NOP ODREDA I KOMANDAMA BIRČANSKOG PODRUČJA I ČETE OZNE ZA DEJSTVA PROTIV ČETNIKA U REJONU VLASENICE[1]

ŠTAB
XXVII U. DIVIZIJE NOVJ
19 decembra 1944 god.

ŠTABU KLADANJSKOG NOP ODREDA
KOMANDI BIRČANSKOG PODRUČJA
ČETI OZN-e

Jedinice ove divizije, upornim bojevima sa grupom »Skenderbeg« — njemačke divizije, zauzele su Drinjaču i tom prilikom pobijeno je i ranjeno oko 100 (70 mrtvih) Švaba. Zarobljeno 10 Švaba, 6 »šaraca« i ostalog ratnog materijala. Neprijatelj je protjeran u Zvornik.[2] Jedinice XXXVIII divizije ovladale su sjevernim uporištima Zvornika i prodrle u grad. Uništeno je jedno skladište municije.[3] Borbe se za Zvornik nastavljaju. Jedinice XXIII i XXXXV[4] divizije prebacuju se kod Ljubovije na lijevu obalu Drine i nastupaju u pravcu Zvornika.[5] XVII divizija vodi borbe za Bijeljinu po prethodnom oslobođenju Janje.[6]

Na prostoriji Han Pijesak — Vlasenica — Cikote nalaze se bande Ljotića, Nedića i Mihailovića koje su se prebacile iz Srbije povlačeći se pred našim snagama. Sa njima se nalaze i grupe domaćih izdajnika sa sektora Papraće i Cikota.[7]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 40—6, k. 1111.

[2] Vidi dok. br. 62.

[3] Vidi dok. br. 146.

[4] Treba: XLV.

[5] Vidi dok. br. 147.

[6] Janju je 17. decembra 1944. zauzela 2. krajiška brigada 17. NOU divizije (vidi dok. br. 69).

[7] Pravcem Vlasenica — Šekovići nastupili su četnici pod komandom pukovnika Keserovića, dok su jedinice četničkog Srpskog udarnog korpusa sa Vlaseničkom brigadom nadirale pravcem s. Klještani — s. Turalići — s. Trnovo — s. Strmica. Tri brigade četničkog Južnomoravskog korpusa napadale su pravcem s. Žeravica — s. Dopasci, dok se Kladanjska brigada, s još jednom četničkom brigadom, nalazila na prostoriji Stupari — Prijanovići (vidi Arhiv VII, reg. br. VK-V-414/1: naređenje četničke Vrhovne komande od 20. decembra 1944). Četnička grupa korpusa Gorske garde nastupala je pravcem s. Zaklopača — s. Pijuke — s. Šadići — s. Korijen. U s. Šadićima uhva-

Naš zadatak: Razbiti ovu grupu narodnih izdajnika i uništavati ih. Pristupajući ovome zadatku

NAREĐUJEMO:

Kladanjski NOP odred ojačan četom OZN-e orijentisaće se na prostoriju Grabovica — Pravoslavni Džemat — Kozja Ravan sa zadatkom da vrši pritisak sa te strane na Vlasenicu i da bočno djeluje na neprijatelja.[8]

Kako štab ove divizije već par dana nema veze sa XX Romanijskom brigadom,[9] to će štab Kladanjskog odreda hitno i pod svaku cijenu uhvatiti vezu i da im preda priloženu zapovijest za napad koji će vršiti opštim pravcem Han Veternik — Igrište — Orlovina.

Komanda Birčanskog područja prikupiće sve raspoloživo naoružano ljudstvo, organizovati ga i gerilski zabacivati neprijatelju za leđa čineći to samoinicijativno, i odlučno. Istovremeno prikupljati podatke o svim neprijateljskim pokretima i na vrijeme ih dostavljati ovome štabu. Svoju pozadinu,

---

tili su vezu sa 1. grupom sprečanskih brigada Majevičkog četničkog korpusa, koja je tom prilikom stavljena pod komandu Gorske garde (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-1740/14: operacijski dnevnik četničke Grupe korpusa Gorske garde). Bliže o tome vidi depeše komandanta Majevičkog četničkog korpusa od 21, 25. i 27. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. DM-55).

[8] Bliže o dejstvima Kladanjskog NOP odreda u to vrijeme vidi izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 17. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 30—10, k. 272/A).

[9] Prema operacijskom dnevniku njenog štaba (vidi Arhiv VII, reg. br. 10—4, str. 79—87, k. 1112/A), 20 romanijska NOU brigada je od 14. do 18. decembra vodila borbe protiv četnika na prostoriji s. Mrkalji — s. Čapori — s. Mitrovići — Han-Pijesak — s. Nerići — Igrište (trig. 1406). Ona se 20. decembra prebacila na sektor s. Stoborani — s. Podžeplje — s. Plane i tako našla u pozadini glavnine četničkih jedinica na pravcu Han-Pijesak — Vlasenica. Potom je, 22. decembra, u dvije grupe, izvršila pokret sa prostorije Crna Rijeka pravcem Gornji Zalukovik — Vlasenica. Prva grupa (Štab brigade, Izviđačka četa, 1, 3. i 4. bataljon) ušla je 23. decembra u Vlasenicu bez borbe. Druga grupa (2. bataljon i ostali dijelovi brigade) sukobila se s Timočkim četničkim korpusom, koji je, nalazeći se tada u rezervi četničke Vrhovne komande (vidi Arhiv VII, reg. br. VK-V-410/1: zapovijest četničke Vrhovne komande od 23. decembra 1944), nastupao prema Vlasenici. Toga dana su poginula 51, a zarobljeno 25 četnika. O tome vidi dok. br. 146; Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 70, k. 408/A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, depešu Štaba 27. NOU divizije od 25. decembra 1944, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depeše od 16, 17. i 22. decembra 1944. godine.

tj. civilno stanovništvo smjestiti na najpodesnije mjesto prema nahođenju u konkretnoj situaciji.[10]

Jedinice ove divizije sa jednim dijelom Srebreničkog NOP odreda vršiće napad na neprijatelja opštim pravcima: Cikote — Vlasenica i Milici — Vlasenica. U napad krenuće sjutra 20 o.m. u 6 časova ujutro.

Napomena:

Znaci raspoznavanja 20. XII. 1944: **Metak — Mitrovica.** Borbeni znaci: Udri izdajnike.

Štab ove divizije nalaziće se na liniji: Nova Kasaba — Rajići — Baćino Brdo — Vlasenica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar ppukovnik,
Škerović[11]

Komandant — ppukovnik,
Mil. Zekić

Načelnik — major,
Voj. Ilić

P.S. 20 roman. brigada nalazi se negdje na prostoru Milan Planina — Riječice — Žeravice.[12]

M. P.

---

[10] Bliže o dejstvima Birčanskog područja (u svome sastavu je imalo oko 400 pripadnika partizanskih straža) vidi izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 24. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 51—2, k. 409) o radu korpusne vojne oblasti u decembru 1944. godine.

[11] Zarija

[12] Ta brigada se 19. decembra nalazila na prostoriji Han-Veternik — Podbukovik (vidi Arhiv VII, reg. br. 10—4, str. 84, k. 1112/A: operacijski dnevnik 20. romanijske NOU brigade).

BR 77

ZAPOVIJEST ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 19. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA NA PROSTORU FOČE, KALINOVIKA, NEVESINJA I MOSTARA[1]

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 1077
19. XII 1944. god.
u ____ časova

XIV brigada

M.P.

ZAPOVIJEST
(Sekcija: Mostar — Nevesinje — Konjic — Sarajevo — Gacko 1 : 100.000)

Situacija na prostoru Nevesinje — Blagaj — Buna — Široki Brijeg — Bijelo polje i situacija u Mostarskoj Kotlini i na željezničkoj pruzi Bijelo Polje — Sarajevo nije se mnogo izmijenila od prošlog puta, već je jačina neprijatelja i njegovo naoružanje uglavnom ostalo isto. Osjeća se postepena evakuacija Bijelog Polja i Mostara ali se prvenstveno evakuiše ratni materijal. Neprijatelj se još uvijek utvrđuje na svojim položajima, kako bi ih, koristeći fortifikacijske objekte, mogao što uspešnije braniti sa manjom snagom.[2]

Napredovanjem Crvene armije i snaga Narodno-oslobodilačke vojske od pravca Užica i iz doline Ibra u pravcu Višegrada i Lima, izvjestan broj četničkih bandi iz Srbije, koje pripadaju izdajnicima Ljotiću i Nediću, skoncentrisale su se na prostor: Ustiprača — Prača — Miljevina — Foča — Čajniče, a većim dijelom prema prostoru Rogatica — Han Pijesak. Bande koje su se skoncentrisale na prostor Foča — Čajniče — Prača — Miljevina i koje su došle iz Srbije sjedinile su se sa meštanskim bandama iz Sandžaka, Foče, Kalinovika, Sarajeva, Prače i Goražda, pa su tako sjedinjene preduzele na dan 12. o. mj. ofanzivne akcije u pravcu Kalinovika gdje su se nalazili djelovi naše XI brigade. Bande su u prvom momentu imale lokalnih uspjeha, potisnuvši djelove XI brigade do linije Vlaholje — Jažići — Jelašca.[3]

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/16—7/I, k. 1143/A.

[2] Bliže o neprijatelju u širem rejonu Mostara vidi dok. br. 36.

[3] Bliže o tome vidi dok. br. 44.

Prikupljanjem čitave XI brigade na sektor Kalinovika, dolaskom XIV brigade[4] na prostor Mjehovina — Božanovići — Bukovica — Daganj i dolaskom jedinica Narodne odbrane na sektor Izgori — Čemerno — Vrba — Bodežište, naše jedinice, koje su gore navedene, prešle su u opšti napad na bande i u munjevitom naletu uspjele su da razbiju četničke bande i da ih protjeraju na istočnu stranu rijeke Drine, ovladavši sa linijom Trnovo — Vujnovići — Jabuka — Gradišići — Foča — Vučevo. Borbe su trajale tri dana i bandama su naneseni veliki gubitci. Samo na prostoru Miljevina — Ocrkavlje — Poljice ubijeno je 280 četnika i zaplijenjen je veliki materijal, među kojima dosta teških i lakih mitraljeza, a zarobljeno je oko 40 bandita.[5]

U ovim ofanzivnim akcijama naši gubitci bili su minimalni — svega 2 mrtva i 8 ranjenih, dok u početnim operacijama, u kojim je neprijatelj imao uspjeha, naše jedinice su imale 8 mrtvih. Na pojedinim položajima bilo je vrlo jake borbe, ali samo u početnim operacijama, a čim su naše jedinice prešle u ofanzivu, neprijatelja su razbile i uspjele su da ga ispresijecaju, natjeravši ga na taj način na neuredno povlačenje.

Na sektor Zapadne Hercegovine ovih dana doći će jedinice VIII Korpusa NOVJ i tako će biti smijenjene naše jedinice sa toga prostora. Već je smijenjena naša XII brigada[6] a ovih dana biće smijenjena i X Hercegovačka NOU brigada,[7] pa ćemo na taj način moći da glavninu naših snaga orijentišemo prema Nevesinju — Bijelom Polju — Sarajevu i prema grupaciji četničkih banda na prostoru Prače i Jahorine.[8]

U Crnoj Gori jedinice NOVJ oslobodile su skoro čitavu Crnu Goru.[9] Neprijatelj se još jedino drži u Podgorici.[10] Tamo naše jedinice vrše napad i već je pola grada oslobođeno.

Pošto budu smijenjene naše jedinice sa desne obale rijeke Neretve prikupićemo ih i u zajednici sa ostalim našim je-

---

[4] Vidi dok. br. 152.

[5] Bliže o tome vidi dok. br. 63, objašnjenje 7.

[6] Tu brigadu je 16. decembra na sektoru Širokog Brijega smijenila 13. južnodalmatinska brigada 9. NOU divizije (vidi dok. br. 112).

[7] Tu brigadu je 23. decembra smijenila 4. splitska brigada 9. NOU divizije. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 56—2, k. 842/A: operacijski dnevnik Štaba 9. NOU divizije, dio dnevnika za 23. decembar 1944. godine.

[8] Vidi dok. br. 131.

[9] Opširnije o borbama u Crnoj Gori u drugoj polovini decembra 1944. vidi tom III, knjg. 8, dok. br. 326, 333, 335, 338, 340, 344, 345, 346, 350 i 357.

[10] Podgorica (sada Titograd) oslobođena je 18. decembra 1944 (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 330 i 357, str. 747).

dinicama na teritoriji Hercegovine preći ćemo u opštu ofanzivu protiv neprijateljskih uporišta u kotlini rijeke Neretve, gdje će nas potpomoći jedinice VIII Korpusa, protiv neprijateljskih uporišta na prostoru Nevesinje — Bijelo Polje i protiv uporišta na sektoru Jahorine i oko Sarajeva. Pripreme za opštu ofanzivu već su otpočele.

Baš ovoga momenta dobismo radiogram od štaba XI brigade da se njeni bataljoni nalaze u Ustikolini i Foči[11] a od štaba XIV brigade da se njeni bataljoni nalaze na liniji Trnovo — Trebečaj.[12] Obadvije brigade nastavljaju sa progonjenjem bandi.

U cilju priprema za vršenje opšte ofanzive

NAREĐUJEMO:

1. — X HERCEGOVAČKA NOU BRIGADA:

Ostaje na dosadašnjim položajima i sa istim zadatcima. Vezu će održavati sa XIII dalmatinskom brigadom na prostoru Široki Brijeg — Kočerin, koja je smijenila našu XII brigadu. Njen 3. bataljon ostaće i dalje na prostoru Krekovi — Postoljani radi zatvaranja pravca Nevesinje — Gacko.

Čim bude smijenjena od II dalmatinske proleterske brigade,[13] koja se već nalazi u pokretu sa prostora Dubrovnik — Zaton, prebaciće se na sektor Dubrave i odatle će se javiti radi dobivanja daljih naređenja.[14]

2. — XI HERCEGOVAČKA NOU BRIGADA:

Manevrisaće na prostoru Foča — Ustikolina — Mrežice — Miljevina sa zadatkom da razbija i uništava na

---

[11] Prema relaciji Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—5, k. 1146/II) i njegovoj zapovijesti od 19. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/8—5, k. 1146/II) 1. bataljon se nalazio u s. G. Budanj. 2. bataljon u s. Željevo, 3. bataljon u s. Putojevići, 4. bataljon u s. Ulinje a Kalinovički NOP odred u s. Prisoje. Na Foču je 21. decembra vršen pritisak, ali bez uspjeha (vidi dok. br. 63).

[12] Bliže o rasporedu te brigade u to vrijeme vidi dok. br. 152.

[13] Ta brigada se u to vrijeme nalazila na sektoru Dubrovnika. Ona nije smijenila 10. hercegovačku NOU brigadu, već 4. splitska. Bliže o tome vidi operacijski dnevnik Štaba 2. proleterske (dalmatinske) brigade (Arhiv VII, reg. br. 12—3, k. 846).

[14] Deseta hercegovačka NOU brigada se, pošto ju je 23. decembra 1944. smijenila 4. splitska NOU brigada prebacila 31. decembra na sektor Kifino Selo — Krekovi — Postoljani — Pridvorci (vidi dok. br. 36 i 131; Arhiv VII, reg. br. 6—5, k. 1146/II: relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 4. januara 1945).

tom prostoru svaku četničku grupaciju i da vrši najenergičniju mobilizaciju.[15] Održavaće stalnu vezu sa štabom XIV brigade, a uspostaviće telefonsku liniju, ako postoji stara telefonska mreža, između svoga štaba i Kalinovika. Telefon je poslat, a tako isto poslali smo izvjesnu količinu petroleuma. Sa nama svakodnevno održavati radiogramsku vezu radi dobijanja direktive.

3. — XII HERCEGOVAČKA NOU BRIGADA:

Skoncentrisaće se na prostor Biograd — Udrežnje i sa toga prostora prikupićete detaljne podatke o jačini neprijateljskih snaga u Nevesinju, Grepku i Bakračuši. Kada stignete na prostor Biograd — Udrežnje uhvatite vezu sa vašim 4. bataljonom koji se nalazi u Kifinom Selu. Sa nama održavajte stalnu vezu radi dobijanja daljih direktiva.[16]

4. — XIII HERCEGOVAČKA NOU BRIGADA:

Ostaće na dosadašnjim položajima i sa istim zadatcima. Razviće što jaču obaveštajnu službu u pravcu Mostarske Kotline i u pravcu Bakračuša [Draga] — Busak kako bi na vrijeme bila obaviještena o svakom neprijateljskom pokretu bilo u cilju evakuacije ili u cilju pojačanja garnizona ili pak u cilju pripreme nekoga napada, koji je manje vjerovatan.[17]

5. — XIV HERCEGOVAČKA NOU BRIGADA:

Pošto budu njeni bataljoni kod Uloga i Kalinovika smijenjeni od bataljona II italijanske brigade divizije »Garibaldi«, prikupiće ih prema Trnovu i sa čitavom brigadom manevrisaće na prostoru Trnovo — Ilovice — Umčani — Ledići — Godinje, a prema potrebi i na Dobrom Polju, na zapadu ka prostoru Umoljani — Tušila — Rakitnica — Lukavac i prema Treskavici. Održavajte stalnu vezu sa štabom XI brigade i sa italijanskom brigadom. Održavajte sa nama stalnu radiogramsku vezu a po mogućnosti uspostavite telefonsku liniju Trnovo — Kalinovik. Telefon vam je upućen. Stalno izviđajte ko-

[15] Bliže o akcijama 11. hercegovačke NOU brigade u drugoj polovini decembra 1944. vidi dok. br. 63 i 131.

[16] Vidi dok. br. 36, objašnjenje 41.

[17] Ta brigada se, prema relaciji njenog štaba od 2. januara 1945, nalazila na sektoru Nevesinja. Ona je 19, 23. i 25. decembra vodila jače odbrambene borbe protiv dijelova njemačke 369. legionarske divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 4—5, k. 1146/II).

munikacijom ka Sarajevu, prema Umoljanima i prema Jahorini.[18]

Bataljone na sektoru Kalinovik — Ulog možete povući i odmah ne čekajući smjenu od strane bataljona II italijanske brigade divizije »Garibaldi«.

6. — II ITALIJANSKA BRIGADA DIVIZIJE »GARIBALDI«:

Odmah po prijemu ovoga naređenja sa čitavom brigadom krenite pravcem Plužine — Svatovsko Groblje — Devojačko Groblje — Ulog i smjestite vašu brigadu na prostor Ulog — Romani — Kalinovik. Jedan bataljon držite u Ulogu sa zadatkom da štiti prelaz na rijeci Neretvi i da izviđa preko Trešnjevice u pravcu Živanj i da prikuplja podatke sa prostora: Kruševljani — Glavatičevo — Zaborani, jedan bataljon smjestite u Kalinovik sa zadatkom da izviđa preko Treskavice planine i u pravcu sela Vrhovina. Ovaj bataljon neka održava vezu na zgodan način sa djelovima XI i XIV brigade. Jedan bataljon smjestite u selo Romani sa zadatkom da izviđa prema Hotovlju i preko Čitluka ka selu Doljani, a tako isto da izviđa u jugoistočnom pravcu prema Sajkov Vrh.

Od danas bićete pod našom neposrednom komandom i nama ćete podnositi izvještaje.[19]

Za ishranu se obraćajte narodno-oslobodilačkim odborima. Po potrebi možete povremeno mijenjati mjesta vaših bataljona. Držite ljudstvo u ruci i ne dozvolite nikakvo iznenađenje.

7. — II. TENKOVSKA BRIGADA NOVJ:

Pošto bude smijenjena naša X Hercegovačka NOU brigada od strane jedinica VIII Korpusa NOVJ, glavninu svojih snaga prebacite na pravac: Gacko — Nevesinje, a manji dio ostavite na prostor Domanovići — Stolac — Gubavica. U svemu ćete se dogovoriti o daljim zadatcima sa ovim štabom i od njega ćete dobijati naređenja za dalji rad.[20]

8. — ARTILJERIJSKI DIVIZION XXIX NOU DIVIZIJE:

Težite da na pravcu Gacko — Nevesinje i na pravcu Berkovići — Nevesinje kompletirate pojedine vaše

[18] Bliže o dejstvima 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 19. do 31. decembra 1944. vidi dok. br. 152.

[19] Do tada je bila pod komandom 11. hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 36, objašnjenje 17).

[20] Vidi dok. br. 36, objašnjenje 45.

baterije tako da ih kompletne možete upotrijebiti gdje se ukaže potreba. Kada X Hercegovačka brigada bude smijenjena sa sadašnjeg položaja uzećete dva topa koji su do sada bili sa X brigadom i na taj način ćete moći kompletirati još jednu bateriju. Izvršite sve potrebne pripreme za upotrebu sviju oružja vašeg diviziona.[21]

Štab divizije izdaće vam blagovremeno potrebna naređenja.

9. — STAB DIVIZIJE:

Ostaje u Trebinju.

10. — CENTRALNA DIVIZISKA BOLNICA:

Biće u Trebinju, a prihvatna bolnica u Stocu. Referent saniteta XXIX NOU divizije organizovaće transport ranjenika.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, potpukovnik (službeno otsutan)	Načelnik štaba, potpukovnik **Drago Đukanović**	Komandant, general-major **Vlado Šegrt**

M. P.

Dostavljeno: svim jedinicama.

[21] Vidi dok. br. 36, objašnjenje 46.

BR. 78

IZVJEŠTAJ ŠTABA 39. DIVIZIJE OD 19. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O STANJU SLUŽBE VEZE[1]

ŠTAB
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Str. p. br. 695
19. XII 1944. g.

Mjesečni izvještaj o
službi veze dostavlja

ŠTABU V KORPUSA NOVJ
(O.Z.V.)

Jedinice ove divizije održavale su u toku mjeseca novembra slijedeće veze:

Pregled veze: Divizija se nalazila u s. Pervan. Telef. veza održavala se sa Sanskim Mostom. Dne 27. XI. linija za Sanski Most bila je prerezana na Debeljaku, a 28. XI. na Razboju (s. Sasina). Nije ustanovljeno tko je učinio taj kvar. Nadalje žica za zatege, za učvršćivanje stupova, duž čitave linije na mnogim mjestima poskidana. (Izgleda da su seljaci skinuli tu žicu za svoje potrebe.) Obavještena je Komanda mjesta S. Most.

Sa XVI brigadom održavana je radio i telef. veza do 9. XI. Toga dana prekinuta je veza sa XVI brigadom, jer je izašla iz sastava naše divizije.[2]

Sa XV brigadom dne 10. XI. uspostavljena je telef. veza na bivšoj liniji XVI brigade, a preko veza njenih bataljona s Ivanjskom. Radio veza do 8. XI redovna. Od 8. XI — 10. XI radio veza prekinuta. Generator u kvaru.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 23—4, k. 461/A.

[2] Šesnaesta krajiška brigada je 7. novembra 1944, po naređenju Štaba 39. NOU divizije, stavljena na raspolaganje Odjeljenju za zaštitu naroda za Bosnu i Hercegovinu radi ulaska u sastav 1. brigade 3. divizije Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (vidi knj. 30, dok. br. 72).

Generator kod nas popravljen (udešavanje releja i čišćenje kolektora).

Sa XX brigadom do 3. XI r. veza redovna. Od 3. XI — 9. XI r. stanica u kvaru (jedna lampa pregorila — zamjenjena s novom). Kratki spoj u dovodnom kablu također popravljen. U generatoru pregorio odpornik i elektrolitni kondenzator. Od 9. XI radio veza redovita.

Sa XIII brigadom radio veza redovita.

Sa V korpusom radio veza redovita.

Dne 5. XI uspostavljena telef. veza sa divizionom XXXIX div.

Sa Drv.-Petrov. odredom do 15. XI nije bilo r. veze. Nisu imali baterije za radio stanicu. Od 15. XI veza redovita.

Sa X div. uspostavljena radio veza na 10. XI. Poslije r. veze s riječim prekidima.

Sa IV div. r. veza čitav mjesec s riječim prekidima.

Kurirska veza u diviziji normalna.

Nedostaci: Nema baterija za radio stanice. Ukoliko ih najhitnije ne dobijemo ostaćemo bez radio veze. Uslijed loših stambenih prilika nije se mogao održati predviđeni kurs telef. za rukovodioce četa za vezu. Čim se prilike poprave održaće se.

Predlozi: Da nam se dostavi kabla, motalica i koturova, kako bi mogli što brže podizati i skidati liniju, te bi s time postigli veću brzinu i pokretljivost.

Nastava: U četi za vezu XXXIX div. održan je 15-dnevni telef. tečaj. Obradila se slijedeća građa: vezivanje kabla, ispitivanje telefona i telef. centrale i pripremanje istih za rad, gradnja telef. linija, podjela ljudstva za gradnju, brzo podizanje t. linije.

U četi za vezu XX brigade održava se sa signalistima dnevno po dva sata učenja Morzeove abecede.

Prilog: Brojno stanje,[3] Skica telef. veza,[4] Skica radio veza.[5]

S. F. — F. N.

Politkomesar, ppukovnik
Vojo Stupar

Komandant, ppukovnik
Milan N. Zorić

Oficir za vezu
Tikić ppor.

M. P.

· 26. XII 44

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. Br. 1222
Dne . . . . . 194. . . g.

[3] Vidi Arhiv VII, reg. br. 23—4, k. 461/A.
[4] Vidi Arhiv VII, reg. br. 23/3—4, k. 461/A.
[5] Vidi Arhiv VII, reg. br. 23/2—4, k. 461/A.

BR. 79

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA 2. KRAJIŠKE BRIGADE O DEJSTVIMA NA KOMUNIKACIJI ZVORNIK — JANJA DOSTAVLJEN 19. DECEMBRA ŠTABU 17. DIVIZIJE[1]

ŠTAB
II. KNOU BRIGADE
19. XII. 944 g.

ŠTABU XVII. U. DIVIZIJE NOVJ

Izvod iz operacijskog dnevnika za 15, 16 i 17. XII. 1944.g.[2]

14. XII. 1944 g. Brigada je dobila zadatak da se sa svim svojim snagama prebaci preko rijeke Drine na desnu obalu i postavi na prostoriju Jahovac — Ruhotine — Bjeloševac i da preseče komunikaciju Zvornik — Janja.[3]

15. XII. 1944 g. u 10 časova spušten na vodu prevozni materijal i to 1 ponton nosivosti 30 ljudi sa opremom, 2 dereglije nosivosti po 30 ljudi svaka, 2 — 3 konja sa opremom i 12 ljudi, 4 mala čamca nosivosti svaki 8 ljudi. Ovoga dana za vozače upotrebljeni meštani iz opštine lozničke i Banja Koviljača oko 40 ljudi. Pontonom i dereglijama za utovar i prevoženje i istovar bilo je potrebno oko jedan sat, a malim čamcima oko 30—40 minuta. Širina rijeke na mjestu prelaza (Ada Kurijačica) oko 300 m.

U 10.30 časova počelo je prebacivanje našeg III. bataljona i do 15 časova pomenuti bataljon bio je prebačen i obrazovao uži mostobran na suprotnoj obali Drine i odmah nastavljeno sa prebacivanjem našeg IV. bataljona i do 22 časa bilo završeno prebacivanje i ovog bataljona. Od ova dva pomenuta bataljona prebačena su i tovarna stoka, t.j. po jedan tovarni konj za svaku četu i po 2 konja za prateću četu. Jedna četa od prebačenih bataljona ostavljena za zaštitu užeg mostobrana na suprotnoj strani Drine, a III. bataljon upućen na raskrsnicu puteva severno od Branjeva sa zadatkom zatvaranja pravca od Zvornika. Na određene položaje bataljon je stigao oko 18 časova i poseo za odbranu sledeći položaj: k. 151 — k. 141 — k. 168 i desno se prevezao sa jedinicama XXI.

[1] Dokumenat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25—6, k. 987.

[2] Opširnije o dejstvima u prvoj polovini decembra 1944. vidi tom I, knj. 15, dok. br. 177.

[3] Opširnije o tome vidi dok. br. 150; tom I, knj. 15, dok. br. 174; Arhiv VII, reg. br. 28—6, k. 987: izvod iz operacijskog dnevnika 2. krajiške NOU brigade od 30. decembra 1944.

brigada XXVIII. divizije kod sela D. Pilica. IV. bataljon posle prebacivanja upućen je u pravcu Janje sa zadatkom zatvaranja pravca od Janje i Bijeljine i oko 0 časova ovaj bataljon izbija na liniju Obriježa gde je zanoćio. 24 časa istoga dana usled velike pomrčine prekinuto prevoženje do sledećeg dana. Neprijatelj nije ometao prebacivanje.

16. XII. 1944 g. U 6 časova nastavljeno sa prevoženjem. Prebačene su baterije p. k. topova naše i XV. Majevičke brigade koje su odmah upućene na položaj našeg III. bataljona. Posle toga prebačen naš V. bataljon i upućen u 13 časova u pravcu sela Donja Mahala (Čengići), a u 17 časova dobio zadatak da izbije na komunikaciju Janja — Suho Polje kod Modrana da isto selo očisti od četničkih bandi i da preseče komunikaciju. Posle V. bataljona nastavljeno sa prebacivanjem našeg I. bataljona i isti je prebačen do 18 časova. Posle prebacivanja ovaj bataljon je upućen u selo Ruhotinu, sa kojim je otišao i štab brigade. Zadatak ovog bataljona je sadejstvo III. bataljonu. Posle prebacivanja I. bataljona, nastavljeno sa prebacivanjem našeg II. bataljona, koji je prebačen do 24 časa i smestio se u selo Batar radi odmora i zaštite prebacivanja ostalih delova. Ovoga dana neprijatelj je pokušao artiljerijom prebacivanje, ali bez uspeha, izbačeno 6 topovskih granata sa pravca Branjeva. Naša haubička baterija s uspehom tukla neprijatelja u Branjevu.

17. XII. 1944 g. Celu noć 16/17. nastavljeno prevoženje komora već prebačenih boračkih delova brigade i produženo u toku celoga dana, te je ovoga dana u 24 časa prebacivanje potpuno završeno. Neprijatelj ovoga dana oko 12 časova iznenadno artiljerijskom vatrom iz dva topa sa pravca Branjeva osuo je mesto prelaza, tom prilikom ubio 7 konja i 4 druga ranio. Naša haubička baterija odmah intervenisala i preciznom vatrom ućutkala neprijatelja tako da kroz jedan sat prevoženje nastavljeno bez smetnji.

Prevoženje do 17. u 6 časova su vršili, a tada je prevoženje preuzela inžinjerska brigada XIV. Korpusa, koja je zadatak vršila sa puno volje i zalaganja. Organizacija posla bila je savršena, dočim inž. bataljon naše divizije u ovom prebacivanju uopšte nije došao do izražaja kako u smislu organizacije posla, prikupljanja materijala i same organizacije prevoženja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar	Načelnik	Komandant
major:	kapetan:	ppukovnik:

BR. 80

IZVJEŠTAJ ŠTABA 3. KORPUSA OD 20. DECEMBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U ISTOČNOJ BOSNI U NOVEMBRU[1]

ŠTAB
III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Br. 175/44
20. XII. 1944.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Operacijski izvještaj za
mjesec novembar 1944 god.

U toku mjeseca novembra u sastavu Korpusa bile su XXVII. i XXXVIII. divizija i odredi: Tuzlanski, Posavsko-trebavski, Srebrenički, Majevički, Birčanski, Kladanjski.

Početkom mjeseca novembra naše jedinice kontrolisale su u glavnom cijelu istočnu polovinu Istočne Bosne, t.j. sve komunikacije između Sarajeva, Goražda i Višegrada, Sarajeva, Sokolca, Vlasenice i Zvornika, a zatim komunikacije Zvornik — Tuzla — Doboj i Tuzla — Brčko.

Neprijateljske snage u toku mjeseca novembra bile su slabije ali se je u samom početku mjeseca osjećalo njihovo pojačavanje, naročito u spletu komunikacija Sarajevo — Višegrad i Brčko — Zvornik. Na sektoru Sokolac — Pale — Crvene stijene nalazio se je II. Ustaški zdrug,[2] pojačan sa nešto Nijemaca iz Sarajeva. Na sektoru Bijeljina — Brčko — Čelić nalazile su se garnizonske ustaške i domobranske snage[3] a potom na ovaj sektor pristiže iz Srijema I. Planinska divizija. Ova divizija je teško stradala u borbama oko Smedereva, gdje je izgubila svu tehniku ali je poslije toga obnovljena i kao takva stiže na ovaj sektor.[4] Ova divizija pojačana je sa jednim

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 12—3, k. 15.

[2] Na tome sektoru je dejstvovao 1. ustaški stajaći djelatni zdrug. U svom sastavu imao je sedam bojni — oko 5.300 ustaša (vidi knj. 30, dok. br. 130).

[3] Opširnije o tim ustaško-domobranskim jedinicama vidi dok. br. 161; knj. 30, dok. br. 21.

[4] i [13] Prva brdska divizija je 23. oktobra 1941. prešla rijeku Savu i, sa oko 7.000 vojnika, zaposjela lijevu obalu Drine od Zvornika do ušća te rijeke. Na tom sektoru je ostala do 21. novembra 1944, kada je počela sa izvlačenjem (vidi knj. 30, dok. br. 82).

pukom Rusa.[5] Na sektoru Gradačac — Modriča — Gračanica — Doboj nalaze se u glavnom domaće ustaške i zelenokadrovske snage, koje tijesno sarađuju sa četnicima iz Posavine, Trebave i Ozrena.

U ovakvoj situaciji a u vezi sa opštom vojnom situacijom, poslije oslobođavanja velikih dijelova Srbije, Makedonije i Crne Gore, bilo je jasno da će glavni pravci povlačenja njemačkih divizija iz Srbije, Sandžaka i Makedonije ići preko Istočne Bosne i to: jedan pravac Višegrad — Sarajevo, a drugi pravac Užice — Ljubovija — Zvornik — Brčko.[6] Radi ovoga, raspored i zadaci naših snaga bio je da se stalno ugrožavaju mogući otstupni pravci neprijatelja i pri tome uništava njegova živa sila i ratna tehnika. XXVII. divizija nalazila se je cijela na sektoru Romanije, dok je XXXVIII. divizija držala sektor Zvornik — Brčko — Tuzla. Odredi su djelovali na svojim operacijskim područjima.

Operacije na sektoru Sokolac — Goražde — Višegrad — Vlasenica.

Na tom sektoru nalazila se je XXVII. divizija.[7] U toku cijelog mjeseca jedinice ove divizije svakodnevno su vodile žestoke i uporne borbe, najprije sa neprijateljskim snagama koje su od Sokolca nastojale da oslobode komunikaciju Rogatica — Višegrad, a potom i sa njemačkim snagama koje su otstupale iz Srbije preko Višegrada.

1. novembra je neprijatelj u jačini od 1.500 ustaša i Nijemaca otpočeo napade od Sokolca u pravcu Rogatice. Jedinice XXVII. divizije bile su tada raspoređene na prilično velikoj prostoriji od Goražda — Višegrad — Rogatica — Sokolac, te je radi toga neprijatelj poslije trodnevnih borbi uspio da prodre u Rogaticu. Po upadu u Rogaticu, neprijateljska kolona je 4. novembra krenula prema Višegradu vozeći sa sobom materijal za opravku mosta u Višegradu.[8]

5. novembra divizija vrši napad na Rogaticu ali neprijatelj dobiva pojačanja od Sokolca i uspjeva mu da se održi u Rogatici. Toga dana vode se žestoke borbe na Semeću (između

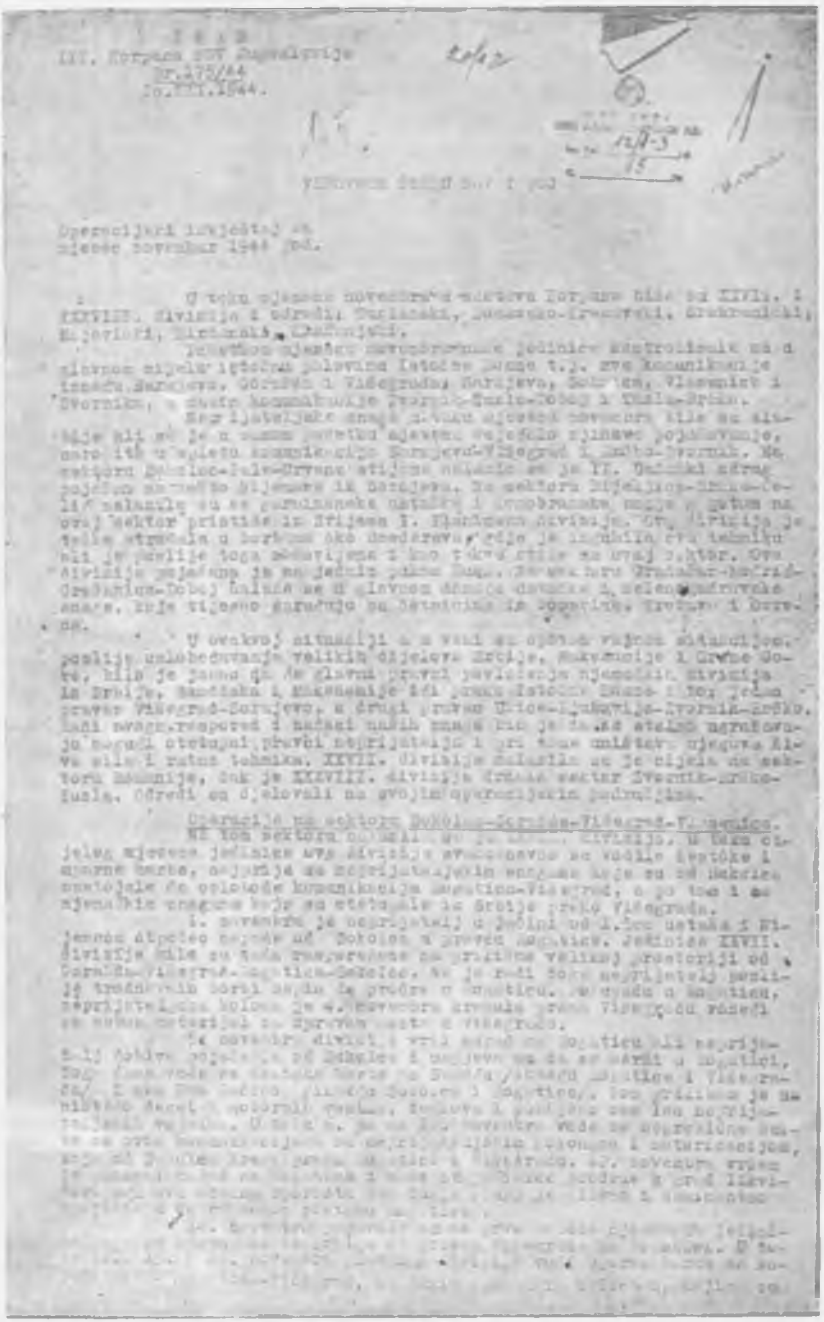
---

[5] i [14] Riječ je o pripadnicima bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa. Bliže o njihovom rasporedu u sjeveroistočnoj Bosni vidi knj. 30, dok. br. 100.

[6] Odnosi se na povlačenje njemačke Grupe armija »E« (vidi knj. 30, dok. br. 83, objašnjenje 10).

[7] Opširnije o dejstvima 27. NOU divizije u novembru 1944. vidi dok. br. 4 u ovoj knjizi i dok. br. 90 i 130 u 30. knjizi.

[8] Odnosi se na njemačku 42. mostovnu komandu (vidi knj. 30, dok. br. 69, objašnjenje 4).



Fotokopija prve stranice dokumenta br. 80

Rogatice i Višegrada) i oko Han Rudina (između Sokolca i Rogatice). Tom prilikom je uništeno desetak motornih vozila, tenkova i pobijeno oko 100 neprijateljskih vojnika. U toku 6. pa do 12. novembra vode se neprekidne borbe na ovim komunikacijama sa neprijateljskim kolonama i motorizacijom, koja od Sokolca kreće prema Rogatici i Višegradu. 12. novembra vršen je ponovni napad na Rogaticu i naše su jedinice prodrle u grad likvidirajući sva okolna uporišta sem Lunja (Lunj je glavno i dominantno uporište u odbrambenom sistemu Rogatice).

14. novembra pojavile su se prve kolone njemačkih jedinica koje su otstupale iz Srbije od pravca Višegrada ka Rogatici.[9] U toku 14., 15. i 16. novembra glavnina divizije vodi uporne borbe na komunikaciji Rogatica — Višegrad, sa jakim njemačkim kolonama, kojima su stalno pristizala pojačanja. Poslije trodnevnih borbi neprijatelj uspjeva da prodre u Rogaticu uz gubitke od preko 250 izbačenih iz stroja. Tom prilikom je uništeno 15 kamiona i oštećeno 10 tenkova i drugih vozila.

Od 16. do 20. novembra vode se žestoke borbe sa ovom istom neprijateljskom kolonom koja se od Rogatice probija ka Sokolcu. Jačina neprijatelja bila je oko 4.000 vojnika sa oko 400 motornih vozila. Poslije četvorodnevnih borbi na sektoru Rogatica — Han Rudine — Sokolac, uz velike gubitke, neprijatelj uspjeva, uz pomoć garnizonskih snaga iz Sokolca, da se probije ka Sokolcu.[10] Neprijatelj je pretrpio gubitke od preko 550 izbačenih iz stroja a uništeno je ili oštećeno oko 30 motornih vozila. Na ovaj način neprijatelj je uspio da ovlada cijelom komunikacijom Višegrad — Rogatica — Sokolac, kojom su danonoćno prolazile kolone Nijemaca. Sve dominantne čuke uz ovu komunikaciju bile su zaposjednute sa jačim snagama, koje su obezbeđivale kretanje kolonama.

29. novembra izvršen je napad na jednu neprijateljsku kolonu na sektoru Semeća.[11] Prilikom napada postignuto je puno iznenađenje i poslije 6 sati žestokih borbi cijela neprijateljska kolona od preko 500 Nijemaca i 186 motornih vozila bila je uništena. Tom prilikom je zapaljeno preko 1 milion metaka

---

[9] Riječ je o Borbenoj grupi »Šojerlen«. Bliže o njoj i njenom prelazu preko rijeke Drine kod Višegrada 14. novembra 1944. vidi dok. br. 35; knj. 30, dok. br. 90.

[10] Odnosi se na jedan SS bataljon 5. SS brdskog korpusa. On je, sa ustašama 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga, omogućio probijanje Borbene grupe »Šojerlen« prema Sarajevu. Do spajanja sa prethodnicom te borbene grupe došlo je 20. novembra na pola puta između Rogatice i Sokolca (vidi dok. br. 4, knj. 30, dok. br. 91).

[11] Taj napad je izvršilo pet bataljona: tri iz 16. muslimanske i dva iz 20. romanijske brigade 27. NOU divizije (vidi dok. br. 4).

i puni kamioni razne spreme, hrane i sanitetskog materijala. Zarobljene su i veće količine municije, hrane i druge spreme. Tom prilikom je ubijeno i 10 viših oficira a zarobljeno 15 Nijemaca, od kojih dva oficira i jedan podoficir. Istoga dana je i na komunikaciji Rogatica — Sokolac zapaljeno 5 kamiona i ubijeno 40 neprijateljskih vojnika.

Karakter borbi ove divizije bio je u glavnom sprečavanje neprijatelja da se nesmetano izvlači ovim komunikacijama i uništavanje njegove žive sile i tehnike. Uslovi pod kojima su vođene borbe bili su vrlo teški. Cio ovaj kraj je skoro sav spaljen, ekonomski potpuno iscrpljen a atmosferske prilike bile su vrlo teške. Pao je početkom novembra snijeg i naše jedinice, slabo obuvene i odjevene i sa slabom hranom, teško su podnosile napore, koji su traženi od njih. I pored toga, one su postigle lijepe rezultate, što govore ove cifre: neprijateljski gubici iznosili su 1089 mrtvih, 1193 ranjenih, 26 zarobljenih — ukupno izbačeno iz stroja 2308 neprijateljskih vojnika. Zapaljeno je i uništeno 249 motornih vozila, 2 flaka, 2 traktora, 1 brdski top, 1 radio-stanica i oštećeno oko 10 tenkova i oklopnih automobila. Uništeno je i preko 1 milion puščanih metaka. Zarobljeno je 10 puškomitraljeza, oko 200 pušaka, oko 30.000 puščanih metaka, veće količine ostale ratne spreme. Gubici divizije iznosili su: 60 mrtvih, 145 ranjenih i 16 nestalih, ukupno 221 drug-arica.

Operacije na sektoru Tuzla — Zvornik — Brčko.

Na tom sektoru nalazila se je XXXVIII. divizija[12] sa Majevičkim, Posavskim i Srebreničkim odredom. Divizija nije djelovala kao cjelina, već je njena jedna brigada dejstvovala na sektoru Čelić — Brčko, jedna brigada na sektoru Zvornika a jedna na sektoru Tuzle.

Početkom mjeseca novembra, neprijatelj pojačava ovaj sektor sa I. Planinskom divizijom[13] i jednim pukom Rusa.[14] Neprijatelj je uspio da iz Bijeljine prodre u Zvornik i na taj način je ovladao lijevom obalom rijeke Drine. Namjere neprijatelja bile su sprečavanje prebacivanja našim snagama iz Srbije i obezbjeđenje komunikacije Zvornik — Bijeljina, koja se je docnije vezala preko Drinjače za Ljuboviju i služila za povlačenje neprijateljskim snagama na sektoru Užice — Čačak.

a.) *Operacije na sektoru Brčkog.*

Od 1. do 15. novembra na sektoru Brčkog likvidirana su neprijateljska uporišta Ratković, Brka, Pukiš i Rahić. U ovim borbama zarobljene su veće količine ratnog materijala, oko

[12] Opširnije o dejstvima 38. NOU divizije u novembru vidi dok. br. 6 u ovoj knjizi i dok. br. 88, 93 i 100 u 30. knjizi.

100 Nijemaca i Rusa. Usljed potrebe za razbijanjem njemačkih snaga u dolini rijeke Drine, snage sa sektora Brčkog upućene su na sektor Janja — Zvornik. Prilikom pokreta preko Majevice razbijena je Majevička četnička grupa i tom prilikom ubijeno i ranjeno oko 100 četnika a ubijen je i komandant brigade.[15] Zarobljeno je prilično engleskog oružja, koje su Saveznici bili bacili četnicima prije nekoliko dana.

b.) *Operacije na sektoru Zvornik — Kozluk — Janja.*

U toku cijeloga mjeseca su na tom sektoru vođene oštre i neprekidne borbe u cilju likvidacije uporišta na lijevoj obali Drine i sprečavanja Nijemcima da se probiju od Zvornika prema Tuzli. Između 6. i 10. novembra vođene su žestoke borbe na sektoru Snagova sa Nijemcima jačine oko 2.000 ljudi, čija je namjera bila da se probiju ka Tuzli. Poslije oštrih borbi, neprijatelj je odbačen u Zvornik. U vremenu od 15. do 30. novembra likvidirana su neprijateljska uporišta Kozluk, Skočić i Rojčevići. Tom prilikom uhvaćena je veza sa jedinicama XXVIII. divizije[16] kod Koviljače i toj diviziji je omogućeno forsiranje rijeke Drine. U nastavku ovih operacija jedna brigada sa jedinicama XXVIII. divizije oslobodila je Janju[17] i prodrla do pred samu Bijeljinu. Ova brigada je dobila zadatak da se vrati na sektor Zvornika i u zajednici sa glavninom divizije da pristupi likvidaciji samoga grada.

Treba napomenuti da se je u ovom periodu pristupilo likvidaciji Zvornika u dva maha ali usljed jakog neprijateljskog garnizona zadatak nije bio izvršen.

Jedna brigada[18] ove divizije, koja se je nalazila na sektoru Tuzle, za cijelo ovo vrijeme vršila je akcije u cilju čišćenja doline rijeke Spreče od raznih bandi i radila na učvršćivanju naše vlasti.

Odredi.

Svi odredi su u toku ovog mjeseca dejstvovali u glavnom na svojim operacijskim područjima. Najaktivniji bio je Tuzlanski odred, koji je uspio da ovlada dolinom rijeke Spreče

---

[15] Komandant Podrinske brigade Majevičkog četničkog korpusa poginuo je 29. oktobra (vidi knj. 30, dok. br. 130).

[16] Kod Kozluka je patrola Brodske brigade 28. NOU divizije uspostavila vezu sa 18. hrvatskom NOU brigadom (vidi knj. 30, dok. br. 130).

[17] Janju su 28. novembra 1944. zauzele 18 hrvatska brigada 38. NOU divizije i 21. slavonska brigada 28. NOU divizije (vidi knj. 30, dok. br. 130).

[18] Odnosi se na 17. majevičku NOU brigadu (vidi dok. br. 6).

od Tuzle na zapad i razbije sve neprijateljske grupe na tom sektoru. Odred je ojačao i broji oko 600 ljudi.[19]

Srebrenički odred dejstvovao je u glavnom na sektoru Drinjača — Bratunac, vršeći napade manjih razmjera na neprijateljski saobraćaj.[20]

Posavsko-trebavski odred dejstvovao je na prostoriji Srebrnik — Posavina protiv raznih četničko-ustaško-zelenokadrovskih grupica.[21] I ovaj odred je ojačao i broji oko 300 ljudi.

Majevički odred nalazio se na sektoru Osmaka a po prelazu jedinica XXVIII. divizije upućen je na sektor Semberije sa zadatkom mobilizacije ljudstva.[22]

Birčanski odred dejstvovao je na sektoru Birča.

Kladanjski odred nalazio se na sektoru Kladanj — Vlasenica.[23]

Zaključak: u toku mjeseca novembra na svim sektorima Istočne Bosne, naročito oko komunikacija, vodile su se neprekidne oštre borbe sa njemačkim kolonama, koje su se povlačile prema sjeveru i zapadu. O oštrini ovih borbi govore i postignuti rezultati, koji su slijedeći:

Neprijateljski gubici:	1440 mrtvih, 1693 ranjenih, 201 zarobljenih.
Zaplijenjeno:	15 puškomitraljeza, 490 pušaka, oko 100.000 metaka.
Uništeno:	279 motornih vozila, 2 flaka, 2 traktora, 2 topa, 1 radio-stanica.
Oštećeno:	oko 15 tenkova i oklopnih automobila.
Sem toga je uništeno	preko 1 milion puščanih metaka.
Naši gubici:	101 mrtav, 233 ranjenih, 36 nestalih.

---

[19] Bliže o dejstvima toga odreda u novembru vidi dok. br. 6; knj. 30, dok. br. 94; Arhiv VII, reg. br. 32—3, 35—7 i 43—7 k. 408/A, reg. br. 17—5 i 18—5, k. 1672 (izvještaje Štaba Tuzlanskog NOP odreda od 16, 19. i 30. novembra i 1. i 2. decembra 1944).

[20] Taj odred je u novembru imao 4 čete. U tadašnjim borbama na sektoru Bratunac — Drinjača on je imao 2 mrtva i 6 ranjenih, a zaplijenio je 3 mitraljeza i 30 pušaka. Bliže o tome vidi njegove izvještaje od 25. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 39—7 i 41—7, k. 408/A).

[21] Vidi dok. br. 10.

[22] Bliže o dejstvima toga odreda u novembru vidi njegov istorijat u Arhivu VII, reg. br. 7—8, k. 1626.

[23] Opširnije o dejstvima toga odreda u novembru vidi izvještaj njegovog političkog komesara od 1. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 42—7, k. 408/A).

Od nagaznih mina poginuo je veći broj neprijateljskih vojnika.

Kod izvođenja operacija osjeća se još kod boraca pridošlih iz nepr.[24] jedinica strah od noćnih borbi a naročito strah od artiljerije.

Moral kod svih jedinica bio je visok. Sve starješine uložile su sve od sebe da postavljene zadatke izvrše u potpunosti, što su učinili i pored oskudice u hrani, odjeći a naročito obući i pod vremenski nepovoljnim uslovima. Ove borbe očelićile su borce i starješine, gdje su se svi oni uvjerili u uništavnost Nijemaca, koji su se kretali drumovima da samo spasu svoje glave. Sem toga veliki broj novih boraca, koji je pridošao u posljednje vrijeme, povezao se je sa onim manjim brojem starih i kod njih stekao povjerenje i drugarsku ljubav.[25]

15. novembra otvorena je u Tuzli Vojna škola III. Korpusa sa zadatkom da uzdiže i vaspitava kadrove svih rodova vojske i struka. Škola je organizovana po ugledu na ostale vojne škole sa svim potrebama. Izabrat je i najpotrebniji nastavnički kadar u kome se prilično oskudijeva. Za komandanta škole postavljen je major Ervin Salcberger, a pošto je on upućen na školovanje u Rusiju postavljen je major Jakša Vodušek, bivši kapetan jugoslovenske vojske koji je pristupio u partizane polovicom 1943 godine. Za političkog komesara škole postavljen je kapetan Radovan Vojvodić, bivši komesar komande Birčanskog područja, komesar bataljona u V. Crnogorskoj brigadi još 1942 godine, ranjavan. Za stalnog nastavnika postavljen je kapetan Bruno Frankić, bivši artiljerijski kapetan jugoslovenske vojske. U školi postoje slijedeći kursevi: srednji pješadijski, artiljerijski, radio-telegrafski, intendantski, obavještajni, sanitetski, apotekarski, veterinarski. Ukupan broj slušalaca kreće se oko 180 do 200.

Vrijeme trajanja kurseva je kod artiljerijskog 7 nedelja a kod ostalih 3 do 4 nedelje. Rad u školi izvodi se po nastavnom planu i programu, kojeg je izradio ovaj Štab. Zadatak ove škole je da uzdiže i vaspitava u glavnom četne, bataljonske i brigadne rukovodioce.

Sem ovoga, kod Štaba XXVII. divizije završen je vojnički kurs kojeg je pohađalo 24 druga, a u jednoj brigadi

---

[24] U originalu su riječi »iz nepr.« dopisane mastilom, latinicom.

[25] Bliže o tome i političkoj situaciji u istočnoj Bosni u oktobru i novembru vidi izvještaj političkog komesara 3. korpusa NOVJ od 4. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 21—3, k. 408).

XXXVIII. divizije obrazovan je petnaestodnevni kurs za desetare.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, pukovnik:	Načelnik štaba, p.pukovnik:	Komandant pukovnik:
D. Olbina	**R. Petovar**	**Kosorić Pero**

M. P.

BR. 81

ZAPOVIJEST ŠTABA 17. NOU DIVIZIJE OD 20. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA NA SEKTORU BIJELJINA — JANJA — KORAJ — BRČKO[1]

ŠTAB
XVII U. DIVIZIJE NOVJ
Br.: sl.
20 decembra 1944 g.
u 12,20

ZAPOVJEST
(Sekcija: Bijeljina — Tuzla 1 : 100.000)

Dosadašnji način dejstva naših jedinica na levoj obali Drine nije se efikasno ispoljio, sem zalaganja pojedinih bataljona i brigada. Ovo nije dalo željene rezultate, već je olakšalo probijanje neprijateljskih jedinica od juga ka Bijeljini.[2]

Obzirom na raspored i jačinu neprijatelja kod Bijeljine i Zvornika, stvoreni su uslovi za posebno uništavanje ove neprijateljske grupacije, napadajući na pogodnim mjestima sa grupisanim snagama.[3]

U vezi ovoga, štab Južne operativne grupe divizija izdao je naređenje, u cilju uništavanja neprijateljske grupe na sektoru Zvornik — Bijeljina, sa slijedećim rasporedom naših snaga: »a — sektor Bijeljina — Janja do reke Save, na jug do

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 22—2, k. 981.

[2] Riječ je o probijanju 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 72 i 173).

[3] Opširnije o neprijatelju na tome sektoru vidi dok. br. 70, 72 i 90.

linije Kurijačica — s. Banjica — Priboj, sve zaključno XVII i XXVIII divizija, pod rukovodstvom štaba XVII divizije, sa zadatkom uništenja Bijeljinske neprijateljske grupe. b — Sektor Kozluk — Zvornik — Drinjača, južno od linije Kurijačica — s. Banjica — s. Priboj 45 i 38 divizija, pod rukovodstvom štaba 14 korpusa, sa zadatkom uništenja Zvorničke neprijateljske grupe na obema obalama Drine. U cilju objedinjenja dejstva 45 i 38 divizije, odredite jednog člana štaba 14 korpusa, koji će se nalaziti kod štaba 45 divizije. **Koča«.**[4]

U vezi izloženog,

naređujemo:

1) *28 divizija:*

Sa glavninom svojih snaga dejstvovaće na komunikaciju od Kurijačice do Patkovače, likvidirati Janju i čvrsto zatvoriti drumove koji vode od Bijeljine i Janje za Koraj. Jedan deo snaga postaviti na prostoriju Teočaka, čisteći prostoriju od zelenog kadra i četničkih bandi i kontrolisati Priboj.[5] Čvrsto održavati vezu sa jedinicama 45 divizije,[6] a u levo sa jedinicama XVII divizije.[7]

2) *II Krajiška NOU brigada:*

Likvidiraće četničke bande na prostoriji Ugljevik — Begutovo Selo — Maleševci, produžujući i likvidirajući ustaše i zeleni kadar na prostoriji Koraj — Čelić — Pukiš. Sa ove prostorije dejstvovati prema Brčkom, onemogućiti svaku intervenciju neprijatelja iz Brčkog prema Bijeljini. Sa manjim odeljenjima čistiti prostoriju između Koraja i Brezova Polja od četničkih i ustaških bandi. Čvrsto održavati vezu sa jedinicama XV brigade na pravcu Brezovo Polje — Vršani.[8]

3) *XV NOU brigada:*

Postaviće se na prostoriju Velika Obarska — Dragaljevac — Vršani, sa zadatkom zatvaranja druma Bijeljina — Brčko, dejstvujući sa glavninom snaga na Bijeljinu, a sa jednim delom snaga likvidirati Brezovo Polje

---

[4] Opširnije o tome naređenju vidi dok. br. 73, objašnjenje 3; Arhiv VII, reg. br. 5/12—4, k. 271: operacijski dnevnik Štaba Južne operativne grupe NOVJ.

[5] O tome kako su izvršeni postavljeni zadaci vidi dok. br. 130.

[6] Bliže o sadejstvu s jedinicama 45. NOU divizije vidi dok. br. 137, 154 i 155.

[7] Vidi dok. br. 150.

[8], [9] i [10] Opširnije o tome kako su pomenute brigade izvršile postavljene zadatke vidi dok. br. 150.

i dejstvovati prema Brčkom. Čvrsto održavati vezu levo i desno sa susjednim jedinicama.[9]

4) *VI Proleterska brigada:*

Zadržaće se na svojim dosadašnjim položajima, čvrsto braneći mostobran na Drini, s tim što će jedan svoj bataljon prebaciti na komunikaciju Bijeljina — Jamena, sa zadatkom dejstva na Bijeljinu i na komunikaciju Bijeljina — Brezovo Polje. Zadatak brigade je da u povoljnom momentu napadne i likvidira varoš Bijeljinu.[10]

5) Hirurška ekipa Br. 1 kretaće se sa štabom II brigade, a hirurška ekipa Br. 2 postaviće se u s. Dvorove, i tu slati sve ranjenike kojima je potrebna hirurška intervencija.

Divizijska bolnica do daljnjeg nalaziće se u s. Badovinci.

Štab divizije do 21 ov.mj. nalaziće se u s. Leskovača, odakle će krenuti za G. Crnjelovo, gdje slati što češće izvještaje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab,
Komandant — pukovnik,
Gligo Mandić

P.S.

Protivkolski divizion postaviće se na komunikaciju Bijeljina — Brezovo Polje, a pukovski divizion[11] na prostoriju Obarska, plasirajući se tako da efikasno tuče Bijeljinu, kao i drumove koji vode od Bijeljine za Brčko. Zaštitu divizionima dati će jedinice koje su najbliže istima.

Teška protivkolska baterija ostaće na svojim dosadašnjim položajima.

Minobacački divizion[12] čim stigne postaviće se na prostoriju Kuzovrat — Dvorovi.

Gligo Mandić

---

[11] i [12] Odnosi se na divizion 1. artiljerijske brigade. Ona je u svom sastavu imala pet diviziona, od kojih je jedan bio minobacački (vidi dok. br. 82). U vezi s tim, u operacijskom dnevniku Štaba Južne operativne grupe NOVJ za 22. decembar 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/36—4, k. 271), između ostalog, piše:

»... Artiljerija — tri diviziona — na levoj obali Drine (prebačena od strane štaba 17. divizije, protivno izričitom naređenju da se još ne prebacuje obzirom na situaciju na sektoru Janja — Bijeljina) ...«

BR. 82

RASPIS ŠTABA 17. NOU DIVIZIJE OD 20. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA O TAJNIM NAZIVIMA ZA JEDINICE JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ[1]

ŠTAB
XVII U. DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. br. 20/44
20 decembra 1944 god.

ŠTABU II, VI, XV I ART. BRIGADE
ART. DIVIZIONA
INŽ. BATALJONA
UPRAVI DIV. BOLNICE I
DIVIZIJSKOJ INTENDANTURI

Od Štaba Južne operativne grupe dobili smo akt sledeće sadržine:

»U prilogu Vam dostavljamo spisak naziva svih jedinica u sastavu Južne operativne grupe.

Da ne bi neprijatelj još u samom početku naših operacija saznao sastav i jačinu naše Grupe, kao i pojedinih divizija, od sada pa u buduće umjesto pravih naziva koristiti se samo sa skraćenicama. Objasniti svima borcima po jedinicama njihove nove nazive i podvući im važnost održavanja u tajnosti pravih naziva naših jedinica.

Da bi se ovaj spisak pravilno razumjeo, dajemo sledeće objašnjenje:

Npr. 23 divizija od sada će umesto pravog naziva u službenoj i ostaloj prepisci pisati »Štab K. 1.«, a umjesto da piše Štabu XIV Korpusa, pisati samo Štabu B 1.

Svaka jedinica je dobila izvestan broj brojeva sa kojima će označiti bataljone u svome sastavu. Npr. 23 divizija ima brojeve od 1 do 50. 7-moj brigadi dati brojeve od 1 do 10, 9-toj brigadi od 10 do 20, 14-toj brigadi od 20 do 30 itd. 7 brigada će imenovati bataljone sa red. br. od 1 do 10, s tim što će nazivati npr. 5 bataljon Mitr. četu, 6 bataljon intendanturu, 7 bataljon Bolnicu itd.

Nazive koji su stavljeni u rubrici »Za telefonske razgovore«, upotrebljavati prilikom telefonskih razgovora. Npr. umesto »ovde Štab XVII divizije«, upotrebiti »Ovde Kozara«.

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 24/1—2, k. 982.

Da ne bi intendantski organi prilikom davanja raznih potvrda otkrivali pravi naziv naših jedinica, po svima divizijama (intendanture) napraviti će po jedan štambilj, a brigadama davati potvrde blanko, ovjerene sa ovim štambiljem iz intendanture divizije.

Prave štambilje upotrebljavati samo na dokumentima najvažnije prirode i gde postoji sigurnost da ne mogu pasti u neprijateljske ruke.

Štab Korpusa i štabovi divizija ovo naređenje što detaljnije objasniti i razraditi, kako bi se što pre upoznale sve jedinice i svi borci prelazeći na nazive sa skraćenicama.«

Dostavljamo Vam prednje naređenje i u prilogu istog spiska u kojem su označeni nazivi — skraćenice naših jedinica i jedinica XXVIII divizije. Odmah po prijemu ovog potrebno je najdetaljnije upoznati sve borce i rukovodioce sa svim skraćenicama, kao i o važnosti pridržavanja istih.

Prijem ovog naređenja potvrditi i izvjestiti o učinjenom.

Prilog: spisak.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik,
Mil.[2] Stojaković

Načelnik — pukovnik,
Rajko V. Tanasković

M. P.

[2] Milenko

ŠTAB
XVII U. DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. br. 20/44
20 decembra 1944 god.

SPISAK

Jedinica **Južne operativne grupe** za održavanje veze.

Jedinica ili štab		Skraćenica	Za telefonske razgovore	Primjedba
Štab Operat. Grupe		C 1	Avala	
XIV Korpus		B 1	Povlen	
23 Divizija		K 1	Kopaonik	
25 Divizija		D 1[3]	Timok	
17 Divizija		A 1	Kozara	
28 Divizija		V 1	Ozren	
Inžinjer. brigada XIV K.		B 2	Krka	250—270
23 DIVIZIJA	7 Brigada	K 2	Nišava	1—50
	9 Brigada	K 3	Zlatibor	
	14 Brigada	K 4	Mlava	
	Art. brigada[4]	K 5	Cer	
25 DIVIZIJA	16 Brigada	P 2	Homolje	50—100
	18 Brigada	P 3	Maljen	
	19 Brigada	P 4	Mlava	
	Art. brigada[5]	P 5	Mučanj	
45 DIVIZIJA	20 Brigada	D 2	Suvobor	100—150
	23 Brigada	D 3	Ibar	
	24 Brigada	D 4	Raška	
	Art. brigada[6]	D 5	Zlatar	
17 DIVIZIJA	6 Brigada	A 2	Bosna	150—200
	2 Brigada	A 3	Vrbas	
	15 Brigada	A 4	Romanija	
	Art. brigada[7]	A 5	Vranica	
28 DIVIZIJA	1 Brigada	V 2	Sava	200—250
	2 Brigada	V 3	Konjuh	
	3 Brigada	V 4	Drina	
	Art. brigada[8]	V 5	Jahorina	

[3] Tako piše u originalu. Međutim, to je pogrešno. Oznaka D1 odnosi se na Štab 45. NO divizije, dok je Štab 25. NO divizije imao konspirativnu oznaku P1.

[4], [5], [6], [7] i [8] U sastavu Južne operativne grupe NOVJ nalazile su se 1, 2. i 3. artiljerijska brigada (vidi dok. br. 65).

Prva artiljerijska brigada je obezbjeđivala dejstva 17. i 28. NOU divizije (vidi dok. br. 69, objašnjenje 17, 18. i 19, dok. br. 81, objašnjenje 11. i 12, dok. br. 150).

Druga artiljerijska brigada je krajem decembra 1944. i početkom januara 1945. podržavala dejstva 25. i 45. NO divizije. Tako u depeši

Bataljoni i ostale jedinice biće označeni kako sledi:

U **VI brig.:** Bataljoni pod br. 151, 152, 153 i 154, Intendantura 155, Bolnica 156, Prateća četa oruđa br. 157 itd.

U **II brig.:** Bataljoni pod br. 161, 162, 163, 164 i 165, Intendantura 166, Bolnica 167, Prateća četa oruđa 168 itd.

U **XV brig.:** Bataljoni pod br. 171, 172, 173, 174 i 175, Intendantura 176, Bolnica 177, Prateća četa oruđa br. 158 itd.

U **Artiljerijskoj brigadi:** P.K. divizion[9] imaće br. 181, Poljski divizion[10] br. 182, Teški divizion[11] br. 183, Minobacački divizion[12] br. 184, Pukovski divizion[13] br. 185, Intendantura 186, Ambulanta 187 itd.

Štaba Južne operativne grupe NOVJ od 25. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/17—6, k. 1089: knjigu depeša 25. NOU divizije) upućenoj Štabu 25. NO divizije, između ostalog, piše:

»Druga artiljerijska brigada u Valjevu. Preuzmite je sutra 26. ov. mes... Koča«.

Prema zapovijesti Artiljerijskog odjeljenja Štaba 2. armije od 25. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 9—2, k. 271) ova brigada je pripadala 23. NOU diviziji.

Treća artiljerijska brigada se, vjerovatno, nalazila neposredno pod komandom Štaba Južne operativne grupe, odnosno 2. armije NOVJ, pa je njeno grupisanje (kao i grupisanje 1. i 2. brigade) vršeno prema potrebi i prema situaciji u dolini rijeke Drine, bez obzira na organizacijsku pripadnost. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, operacijski dnevnik Štaba Južne operativne grupe NOVJ (reg. br. 5—4, k. 271), zapovijest Štaba 2. armije NOVJ od 5. januara (reg. br. 1—1, k. 272) i zapovijest njegovog artiljerijskog odjeljenja od 6. januara 1945 (reg. br. 11—1, k. 1330), izvještaj o radu artiljerije 2. armije Jugoslovenske armije od 14. aprila 1945. za period od 23. decembra 1944. do 19. februara 1945 (reg. br. 10—1, k. 273), kao i izvještaj Štaba 14. korpusa NOVJ od 20. decembra 1944 (reg. br. 21/1—4, k. 271).

[9] Riječ je o 1. protivkolskom (protivtenkovskom) divizionu koji je u svome sastavu imao tri baterije po 4 protivtenkovska oruđa M. 42, kal. 45 mm (vidi dok. br. 150).

[10] Odnosi se na 2. poljski divizion koji je u svome sastavu imao tri baterije po 4 oruđa M. 42 »ZIS-3«, kal. 76 mm.

[11] Riječ je o 3. teškom divizionu koji je u svome sastavu imao dvije baterije po 4 oruđa M. 42 »ZIS-3« i jednu bateriju haubica od 4 oruđa M. 38, kal. 122.

[12] Odnosi se na 4. minobacački divizion koji je imao tri baterije po 4 oruđa M. 38, kal. 120 mm.

[13] Riječ je o 5. pukovskom divizionu koji je, obično po baterijama, pridavan brigadama kao artiljerija za neposrednu podršku. U svome sastavu je imao tri baterije po 4 oruđa M. 27, kal. 76, sovjetskog porijekla. U Crvenoj armiji ova oruđa su služila za neposrednu podršku pješadije u pukovima, pa otuda najvjerovatnije i naziv »pukovski«.

Art. divizion[14] nosiće br. 191.
Inžinjerski bataljon nosiće br. 192.
Divizijska intendantura nosiće br. 193.
Divizijska bolnica nosiće br. 194.
Prateća četa nosiće br. 195.
Kulturna ekipa nosiće br. 196.
Izviđačka grupa nosiće br. 197.
Hirurška ekipa br. 1 nosiće br. 198.
Hirurška ekipa br. 2 nosiće br. 199.
Tehnika nosiće broj 200.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — ppukovnik,
Mil. Stojaković

Načelnik — pukovnik,
Rajko Tanasković

M. P.

[14] Riječ je o Artiljerijskom divizionu pri Štabu divizije (vidi dok. br. 150).

BR. 83

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 20. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA PROTIV ČETNIKA NA SEKTORU VLASENICA — ŠEKOVIĆI[1]

ŠTAB
XXVII U. DIVIZIJE NOVJ
20 decembra 1944 god.

ZAPOVIJEST
(Sekcija Zvornik — Kladanj 1 : 100.000)

Neprijatelj četnici Draže Mihailovića i ostale bande iz Srbije u jačini od oko 2000 nalaze se na prostoru Vlasenice. Jedan dio tih snaga orijentisan je na Šekoviće (jačina neprijatelja i dokle je dospio još nije poznata).[2] U Papraći se takođe nalaze pored domaćih četnika[3] i četničke snage koje su prebjegle s Majevice.

Naša divizija dobila je zadatak da usiljenim maršem krene preko Cikota na Šekoviće sa ciljem razbijanja četničkih bandi na tom prostoru.[4] Pri tome će nas pomoći jedna brigada XXXVIII divizije koja je orijentisana od Zvornika i dejstvovaće preko Papraće na Šekoviće.

NAREĐUJEMO:

XVI brigada izvršiće pokret odmah usiljenim maršem sa dosadašnje svoje prostorije opštim pravcem kretanja: Pobuđe — Nova Kasaba — Tikvarići — Hobera Šuma (Rašića Gaj) — crkva na Rudištima — Velika Stijena (Vrelo) — Bačkovac. Zadatak u nastupnom maršu na svom pravcu kretanja po svaku cijenu razbiti četničke bande. Štab brigade radiće u duhu situacije, tj. samoinicijativno. Ne smije se desiti da se sa neprijateljem razvija frontalna borba nego prodirati po svaku cijenu. Kretanje vršiti u dvije do tri brigadne kolone. Liniju napredovanja označavati paljenjem nevažnih objekata

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 41—6, k. 1111.

[2] O četnicima na tome sektoru vidi dok. br. 76, objašnjenje 7.

[3] Riječ je o četnicima 1. grupe sprečanskih brigada (vidi dok. br. 76, objašnjenje 7).

[4] Prema naređenju Štaba 3. korpusa NOVJ od 18. decembra 1944, ona je imala zadatak da se orijentiše prema Vlasenici. Tim naređenjem pod njenu komandu su stavljeni Kladanjski i Srebrenički NOP odred i Birčansko područje (vidi Arhiv VII, reg. br. 4—8/I, list 68, k. 408/A: knjigu predatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ).

kao što su slame, klasure i slično. Po izbijanju na Bačkovac brigada će dobiti daljnje naređenje, ali ako situacija bude zahtjevala produženje rada onda će štab brigade samoincijativno dejstvovati ne čekajući naređenje.

XIX brigada usiljenim maršem vrši odmah pokret sa dosadašnje prostorije opštim pravcem kretanja: Nova Kasaba — Pribinić — Metaljka — Rogosija — Šadići — Milovanovići — Stolica. Zadatak: isto kao i XVI brigada. Naročito vodite računa o tome da pokret bude izvršen brzo, prodorno i u dvije do tri brigadne kolone obuhvatajući i čisteći teren lijevo-desno. Po izbijanju na Stolicu brigada će dobiti daljnje naređenje, u protivnom važi kao što je rečeno za XVI brigadu.[5]

Srebrenički NOP odred staviće se na raspoloženje štabu XIX brigade od koga će dobiti zadatak u napad na četnike. Jedna četa ovog odreda neka odmah krene na prostor Bratunca radi prikupljanja stoke (mesa) za naše jedinice. Kod Bratunca se nalaze snage XXIII divizije sa kojima će stupiti u vezu.[6] Po izvršenom zadatku četa će se vratiti sa prikupljenom stokom preko Nove Kasabe — Cikota prema Šekovićima gdje će se spojiti sa našom divizijom.

U Novoj Kasabi raspitaće se za raspored naših snaga na prostoru Cikote — Šekovići.

Napomene:

1) Ovaj štab kretaće se pravcem XIX brigade i u prvi mah postaviće se kod Šadića, a dalje će se kretati prema mjeri napredovanja XIX brigade.

2) Hirurška ekipa biće sa ovim štabom. (XVI i XIX brigada neka kod Nove Kasabe prihvate svoje teške ranjenike — nosila. Neka radi toga predvide ljudstvo za nošenje.)

3) XX brigada nalazi se na prostoru Podžeplje — Plane i kada naše snage budu orijentisane od Šekovića ka Vlasenici dejstvovaće sa Ploče na Vlasenicu.[7]

4) Štabovi XVI i XIX brigade neka pripreme borce i rukovodioce na krajnje napore i izdržljivost. Razbijanje i uništenje četnika moramo izvršiti po svaku cijenu. Naše prodira-

---

[5] O izvršenju postavljenih zadataka vidi dok. br. 91.

[6] Vidi dok. br. 147.

[7] Štab 27. NOU divizije nije imao vezu sa 20. romanijskom brigadom od 17. do 20. decembra. Bliže o tome vidi depeše Štaba 27. NOU divizije od 19. i 20. decembra (Arhiv VII, reg. br. 3—8 I, list 68, k. 408/A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ). O rasporedu ove brigade i njenim borbama u pozadini glavnine četničkih jedinica koje su u to vrijeme nadirale prema Tuzli vidi dok. br. 76, objašnjenje 9.

nje mora biti neodoljivo. I nikakva nas sila na putu ne smije zaustaviti. U najskorije vrijeme jače naše snage biće angažovane za totalno uništenje bandi Draže Mihailovića i ostalih.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar	Načelnik — major,	Komandant
potpukovnik,	**Voj. Ilić**	ppukovnik,
Škerović		**Mil. Zekić**

M. P.

Borbeni znaci: **Udri izdajnike!**

BR. 84

INSTRUKCIJA ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 20. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA BORBU PROTIV ČETNIKA[1]

ŠTAB
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Str. p. br. 744
20. XII 1944 g.

ŠTABOVIMA

Akcije koje su izvođene od strane naših jedinica protiv četničke bande na prostoru Centralne Bosne dovele su četničku bandu u vrlo težak položaj. Videvši da nijesu u stanju da prime otvorenu borbu sa nama, jer bi ih dovelo do potpunog uništenja, a ako bi htjeli ostati u većim grupama morali bi ispred naših jedinica da se sklanjaju u ustašku žicu, što ni u kom slučaju, radi kompromitovanja, ne žele, primorani su da mjenjaju način borbe protiv nas. Ovi razlozi su ih natjerali da pribjegnu taktici borbe sa manjim grupama i to svaka grupa na svom terenu. Na ovaj način su htjeli postići dva cilja: prvo, terorom manjih grupa držati seljake uza se i drugo, sačuvati živu snagu, s obzirom na poznavanje terena i lakše skrivanje. Za ove grupe u većini slučajeva spremili su skloništa, n.pr. kolibe duboko u šumi, specijalno građene zemunice u šumi (za vodove i čete), zemunice (trapove) u selu za petorke i trojke i pećine u vrletnim stranama, za koje se ne zna, i kojima se vrlo teško prilazi. Pri pojavi naših snaga, oni se u ova skloništa skrivaju, a po njihovom odlasku dolaze opet u sela i produžuju po starom. Ima slučajeva da borave uporedo sa nama u jednom te istom selu i to u pojatama duboko zavučeni u sijeno u stogu sijena (sijeno sadeveno oko drvene kištre u kojoj leže), u trapovima, u kućama i trapovima van kuća, koji obično imaju vezu ispod zemlje sa kućom, na tavanu kuća (dok su naši u kućama) i t.d. Poneki, ako je jedinica nepoznata, sakriju puške i budu zajedno sa našim borcima.

Mi sa svoje strane moramo takođe izvršiti izvjesne izmjene u našem načinu borbe protiv njih i primjeniti taktiku koja će nam donjeti najviše koristi, što znači:

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 41—1/I, k. 1265.

1. — Pojačati obaveštajnu službu do najveće mjere. Obaveštajci treba da se povežu sa civilima i da među njima pronađu najbolje ljude, koji će im davati podatke. U ovu svrhu može se koristiti davanje novca, stoke, namirnice i t.d., ali ovo sve raditi tajno, pošto ima dosta civila koji će za platu učiniti mnogo, samo ako su sigurni da za to neće doznati četnici. Obavještajci brigada i odreda treba odmah po dolasku na nepoznat teren da se povežu sa obavještajnim organima komandi mjesta i područja, jer će im oni u ovom pogledu pomoći mnogo, pošto poznaju u mnogim selima ljude na koje se može osloniti. Treba koristiti i izviđačke čete, koje takođe u ovom pogledu mogu dati odlične rezultate. Imati uvijek u vidu, da bez obavještajne službe nema uspjeha u borbi protiv četnika.

2. — Ako se radi o napadu na neku četničku grupu koja se nalazi u nekom zaseoku, raspored treba udesiti tako, da zasjede budu na mjestima, kuda postoji najviše vjerovatnoće da će četnici bježati. Zasjede treba da na to mjesto dođu neprimetno, pa makar morale prevaliti tri puta veći put nego obično, i prije jedinice koja će da nastupa frontalno selu. Sve pokrete vršiti noću, a udesiti ih tako da jedinica s fronta u svanuće ulazi u selo, dok zasjeda mora prije ovoga biti na svome mjestu. Svaka jedinica mora da stigne na svoje mjesto tačno u određeno vrijeme, jer deset minuta zakašnjenja jedne obično znače uzaludan trud za sve jedinice koje učestvuju u toj akciji.

Ako se radi o borbi sa jačom grupom danju, onda sa fronta obično čarkati s vodom ili četom, dok ostale snage smjelo i neprimjetno kroz mrtve uglove zabacivati s leđa. Na ovaj način se postižu dva cilja: prvo pojava naših snaga s leđa nateraće četnike da odmah napuste položaj i počnu da bježe i drugo neće moći pobjeći, a da ne naiđu na naše snage koje će im u većini slučajeva nanijeti teške gubitke. Ima slučajeva da poneka četnička grupa logora stalno u jednom selu i zahvaljujući svojoj obaveštajnoj službi sukob sa našim snagama uvijek izbjegne kada bi ove počele da ih progone, a našim odilaskom iz sela odmah se vraća ponovo u isto selo. U ovom slučaju prilikom našeg odlaska iz sela treba ostaviti u selu desetinu ili vod dobro naoružan automatskim oružjem i dobro sakriven da za njega u selu nitko ne zna. Ovo je moguće postići na taj način, što će se u selu pretraživati pojate i štale bez prisustva seljaka i u samom pretresu ova grupa može da se sakrije u sijeno i tako nezapaženo ostane. Ova grupa se takođe može skloniti i na neko zabačeno mjesto (jaruga,

šuma i t.d.) i čim opazi četnike ispada, otvara vatru i nanosi gubitke. Četnici ovako iznenađeni uopšte ne primaju borbe.

3. — Kad god se nalazimo u selima četničkim, treba uvijek vršiti detaljni pretres kuća, pojata, štala i uopšte svih zgrada. Pretres pojata i sijena vršiti na taj način što će se s nožem na pušci bosti u sijeno i ako su četnici u sijenu udariće u njih. Može se čak i po koji metak ispaliti u sijeno, jer se oni često zavuku duboko u sijeno da ih se nožem ne može dohvatiti. Ovde treba paziti da se ne puca iz bliza, jer se lako može da zapali sijeno. Pretres se mora vršiti uzastopce po nekoliko puta, jer oni posle prvoga pretresa dođu u selo noću i sklone se misleći da ih se više tražiti neće.

4. — Na pravcima kuda četnici prolaze danju ili noću treba postaviti skrivene zasjede. U ovim zasjedama treba da su borci dobro obučeni i snabdeveni hranom dva do tri dana, za koje vrijeme ne smiju ni od koga biti primjećeni. Čak i ako zasjeda ne uspije, ne smije nitko znati da je zasjeda tu bila, inače u protivnom će natjerati četnike da budu oprezniji i na tom mjestu se nema više računati na uspjeh. Ove zasjede se obično mogu postavljati u šumi oko koliba, gdje se dozna da četnici često prolaze. Ako se zasjede postavljaju u šumi, borci mogu podalje od puta u dolini ložiti vatru, a na putu imati uvijek osmatrača. Ovo je sada vrlo teško radi zime, ali bez muke i patnje neće se postići nikakvi rezultati u borbi protiv četnika.

5. — Pravilan odnos prema civilima u mnogome će doprinjeti u borbi protiv četnika, jer samo pravilnim odnosom steći će se simpatije civila, kojima su četnici nabili u glavu da mi ubijamo, pljačkamo i vršimo razna nasilja, te zbog toga mnogi civili bježe kad mi dolazimo u njihova sela, što svakako ide u prilog četnicima. Civilima treba objašnjavati amnestiju AVNOJ-a[2] i uveriti ih da se četniku, koji se sam preda, neće ništa dogoditi, kao i to da spas im leži jedino u predaji.

6. — Likvidirati sa uobičajenom praksom hvatanja četnika, jer je hvatanje u mnogo slučajeva bio razlog za neuspjeh u akcijama. Ovakav stav imaće najviše koristi i za četnike koji su zavedeni i za nas radi toga što će četnici steći uvjerenje da im života nema ako se ne predaju i drugo što će seljaci na njih

---

[2] Riječ je o odluci Predsjedništva Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije od 21. novembra 1944. o opštoj amnestiji lica koja su bila u neprijateljskim jedinicama (vidi Arhiv VII, reg. br. 17—14, k. 856; »Politiku« od 22. novembra 1944). O neprijateljevoj reakciji na tu amnestiju vidi objašnjenje Stožera Ustaške vojnice Ministarstva oružanih snaga NDH od 14. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 4/10—1, k. 114/A).

vršiti presiju da se predaju, kad osjete da više ne pali parola »spašavaj glavu«. U najmanju ruku ovakav stav će ih da natjera da razmišljaju o svojoj sudbini. S druge strane četnike koji se predaju treba dobro prihvatiti, ne razoružavati ih, već ih odmah uvrstiti u naše jedinice kao borce.

O ovome svemu upoznati štabove bataljona i komande četa na sastancima i narediti im da se ovih uputstava u potpunosti pridržavaju. Ovo ne prenositi pismenim putem na niže štabove.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik
Vojo Stupar

Komandant, ppukovnik
Milan V. Zorić

M. P.

BR. 85

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 21. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA TUZLANSKOG I POSAVSKO-TREBAVSKOG NOP ODREDA ZA DEJSTVA NA PROSTORU ŽIVINICE — PURAČIĆ I BRČKO[1]

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 172/44
21. XII. 44

ŠTABU TUZLANSKOG I POSAVSKO-TREBAVSKOG NOP ODREDA

Posle oslobođenja Zvornika[2] naše jedinice vode borbu u cilju razbijanja neprijateljske grupe na sektoru Vlasenica — Šekovići.[3] Prema podatcima na Ozrenu ima koncentracija četničkih bandi.[4] Ove podatke treba ispitati.

Raspored jedinica biće sledeći:

1. Tuzlanski NOP odred na sektoru Živinice — Đurđevik — Omazići, sa zadatkom obezbjeđenja bolnice i aktivnog dejstva u pravcu Ozrena i Kladnja radi razbijanja svih neprijateljskih grupa koje bi se tamo pojavile.

2. Posavsko-Trebavski NOP odred ostaje u Puračiću sa zadatkom aktivnog dejstva prema ozrenskim četnicima.

Oba odreda treba da održavaju vezu među sobom i da po potrebi sadejstvuju.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 28—2, k. 408.

[2] Za njega su u drugoj polovini decembra vođene u više navrata borbe (vidi dok. br. 146 i 147).

[3] Vidi dok. br. 76.

[4] Ozrenski četnički korpus je prema naređenju četničke Vrhovne komande od 13. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 58/6 III, k. DM-IV) imao zadatak: da otpočne akciju u pravcu Spreče; da desnim krilom napada s. Đurđevik; da sadejstvuju sa Kladanjskom brigadom. U izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 10. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/10—1, k. 149/E) za 23. decembar se navodi podatak da je u Puračiću napadnuta posada »bosanskih planinaca« i da je ona, zajedno sa Ozrenskim četničkim odredom, prihvatila borbu i odbila napade partizana. Bliže o tome i o saradnji četnika i domobrana na tome sektoru vidi dok. br. 146; Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depešu od 20. decembra 1944. godine.

Ne sme se dozvoliti nikakvo iznenađenje od četničkih bandi.

Posavsko-Trebavski odred staviće pod svoju komandu Brčanski bataljon i davaće mu zadatke na sektoru Brčko — [Musl.] Maoča — Majevica u cilju razbijanja raznih grupica i mobilizacije. Tome bataljonu treba dati potreban broj kadrova i njega organizaciono srediti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant — pukovnik:
Kosorić Pero

M. P.

BR. 86

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 53. NOU DIVIZIJE OD 21. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA O PREIMENOVANJU OVE DIVIZIJE[1]

ŠTAB
53. NOU DIVIZIJE
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Broj: službeno
21. XII. 1944. god.

Štabu: *XIV, XVIII i XIX brigade, Motajičkog i Uzlomačkog odreda, Artiljerijskog diviziona, intendanturi divizije i bataljonu pri intendanturi, bataljonu pri Štabu divizije, komandi Srednjobosanskog područja.*

Štab ove divizije izvješten je radiogramom,[2] da je dosadanja Srednjobosanska NOU divizija imenovana, tj. dobila naziv: *53. NOU divizija 5. korpusa NOV Jugoslavije.*

Prednje se dostavlja radi znanja i ravnanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — ppukovnik,
Simo[3]

Komandant — pukovnik,
Đurin[4]

M. P.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 57—5, k. 1421.

[2] U radiogramu od 15. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. br. 8/133—1, k. 461: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ) kaže se: »Srednjobos. divizija je imenovana kao 53. divizija«.

[3] Tadić

[4] Đurađ Predojević Đurin

BR. 87

NAREĐENJE ŠTABA 10. NOU DIVIZIJE OD 22. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA VISOČKO-FOJNIČKOG NOP ODREDA I 2. BATALJONA 7. KRAJIŠKE BRIGADE DA OBEZBJEĐUJU FORSIRANJE RIJEKE BOSNE OD STRANE GRUPE BATALJONA 4. NOU DIVIZIJE[1]

ŠTAB
X. DIVIZIJE 5. KORPUSA
NOVJ
Str. pov. br. 211
Dne 22. XII 1944 g.
u 3,15[h]

ŠTABU VIS.-FOJNIČKOG ODREDA I
ŠTABU II BATALJONA VII NOU BRIGADE

Položaj

Noću sa 23. na 24. o. mj. tri bataljona IV divizije prebacuju se preko r. Bosne, između Kaknja i Lašve.[2] Komandant kolone koja vrši prelaz rijeke je major Mićo Kolundžija.

Snage Vis.-Fojničkog odreda i II bataljon VII brigade određeni su za obezbjeđenje prebacivanja ove kolone.

U vezi s time

NAREĐUJEMO:

1. — Štab Vis.-Fojničkog odreda sa dva bat. krenuće 23. o. mj. u 6 časova na prostoriju s. Papratnica i spojiti se sa snagama IV divizije u s. Sebinju, koje će se tu nalaziti u toku 22. i 23. o. mj.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6—1, k. 854.

[2] Ta akcija je izvršena 25. decembra 1944. Trebalo je ovladati desnom obalom rijeke Bosne i izvršiti uže povezivanje s jedinicama 3. korpusa NOVJ. Razbivši ustaško-domobransku miliciju na desnoj obali, bataljoni su produžili prema Varešu i zauzeli ga noću 31. decembra. Zbog toga ih je Štab 5. korpusa, svojom naredbom od 4. januara 1945, pohvalio (vidi Arhiv VII, reg. br. 22—2, k. 1283). Opširnije o tome vidi dok. br. 120 i 124; Arhiv VII, reg. br. 1—2, k. 462 (ratni izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 4. januara 1945), reg. br. 36—5, k. 771/A (izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 31. januara 1945), reg. br. DM—55 (knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depeše od 31. decembra 1944. i 1 i 2. januara 1945), reg. br. 17/10—1, k. 149/E (izvješće Župskog oružničkog zapovjedništva u Sarajevu od 8. januara 1945).

2. — Štab II bataljona VII brigade krenuće također 23. o. mj. u 6 časova na prostoriju s. Zarače, istočno od komunikacije Kiseljak — Busovača. Po dolasku u selo Zarače, štab II bataljona uspostaviće vezu sa majorom Mićom Kolundžijom, komandantom kolone koja se prebacuje.

3. — Snagama koje će obezbjeđivati prelaz bataljona IV divizije rukovodiće kapetan drug Slavko Vuković, komandant Vis.-Foj. odreda, koji će se na vrijeme sastati sa komandantom kolone drugom majorom Kolundžijom, radi donošenja potrebnog plana.[3]

4. — Po izvršenom prebacivanju bataljona IV divizije, snage Vis.-Foj. odreda vratiće se na stare položaje, a bataljon VII brigade na prostoriju s. Podoglavak za zatvaranje pravca Kiseljak — Fojnica. Štab II bataljona po svom dolasku izvjestiće štab divizije.

5. — Štab Vis.-Foj. odreda za zatvaranje pravca Kiseljak — Fojnica ostaviće jedan bataljon, kome će dati konkretne zadatke i održavanje veze sa štabom divizije. Sa ovim bataljonom ostaće jedan član štaba Vis.-Foj. odreda.

Prijem naređenja potvrdite.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — ppukovnik sl. odsutan

Načelnik štaba — ppukovnik
M. H[4]

M. P.

[3] Bliže o tome sadejstvu vidi dok. br. 124.

[4] Mesud Hotić

BR. 88

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. NOU DIVIZIJE OD 22. DECEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O DEJSTVIMA NA SEKTORU BIJELJINA — CRNJELOVO — ČELIĆ[1]

ŠTAB
XVII U. DIVIZIJE N.O.V.J.
Pov. Op. Br. 8
22 decembra 1944 g.

ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE

Neprijatelj vrši komuniciranje po cesti Kozluk — Janja — Bijeljina. Jutros rano neprijatelj je sa jačim snagama prodro u Janju i nastavio prodiranje prema Bijeljini. Jedna jaka neprijateljska kolona potisnula je 23 brigadu 45 divizije i uspjela da zauzme Begovo Brdo[2] — Amajlije — Petrovo Polje i da prodre do južnog predgrađa s. Popovi gde se i sada nastavljaju jake borbe.

Neprijatelj koncentriše jake snage u Bijeljini, vjerovatno sa namjerom da oslobodi taj garnizon od našeg pritiska i da sa celom grupom probija u pravcu Brčkog.[3]

II Krajiška brigada vodi oštre borbe sa njemačko-četničkim-bjelogardističkim snagama na sektoru Čelić — Pukiš — Ratkovići.[4] Na taj sektor protiv naše II brigade neprijatelj ša-

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 24—1, k. 271.

[2] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[3] Pošto je deblokirao zaštitne dijelove 11. vazduhoplovno-poljske divizije u Bijeljini, 13. SS puk 7. SS divizije »Princ Eugen« nastavio je probijanje prema Brezovom Polju, gdje je 22. decembra smijenio dijelove 21. lovačkog puka 11. vazduhoplovno-poljske divizije. A 1. bataljon 14. SS puka je 21. decembra zauzeo Janju i tako izbio čelom prema Bijeljini, dok je 22. decembra izbio u rejon Petrovo Polje — Amajlija. Opširnije o tome vidi dok. br. 72; Arhiv VII, ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 21. i 22. decembar (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F—191, sn. br. 518—522), izvještaj Grupe armija »F« od 21. decembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 302), Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku, skica br. 19 i 20 (reg. br. 12/1, k. 2), izvještaj 14. SS puka od 20. i 21. decembra (reg. br. 13/1—83 i 13/1—86, k. 11) i izvještaje i depeše 1. bataljona 14. SS puka od 20, 21. i 22. decembra (reg. br. 13/1—82, 13/1—85 i 13/1—87 i reg. br. 14—1, k. 11).

[4] Na tome prostoru nalazili su se tada ostaci bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa (vidi knj. 30, dok. br. 100). Detaljnije o dejstvima 2. krajiške NOU brigade u to vrijeme vidi dok. br. 150 i izvod iz operacijskog dnevnika njenog štaba od 30. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 28—6, k. 987).

lje pojačanja iz Brčkog. Pretpostavljamo da neprijatelj ima namjeru odbaciti II Krajišku brigadu sa te komunikacije i sa pojačanjima iz Brčkog prihvatiti svoju grupaciju sa sektora Bijeljine. Na sektoru Begutovo [Selo] — Koreniš[5] opaža se jače djelovanje četničkih snaga koje se takođe na tom sektoru grupišu.

VI proleterska brigada nalazi se na položaju južno od sela Dvorovi, k. 88 protežući se svojim desnim krilom do Obarske a levim do Petrovog Polja, povezujući se tu sa 23 brigadom 45 divizije. Sa te dve brigade u toku ove noći izvršiće se protivnapad na neprijateljske položaje Petrovo Polje — Amajlije — Begovo Brdo sa ciljem rasterećenja toga sektora i stvaranjem pozicija za osiguranje mostobrana kod Badovinaca koji bi inače daljim neprijateljskim prodiranjem bio neposredno ugrožen. Tri artiljerijska diviziona I Art. brigade upotrebićemo u noćašnjoj akciji pa ćemo ih posle toga prebaciti na desnu obalu Drine, ukoliko situacija ne bude povoljnija.

XV Majevička brigada nalazi se na sektoru: Gornje Crnjelovo — Dragaljevac — Donja Čađavica i vodi borbu sa neprijateljem koji pokušava tom komunikacijom prodirati prema Brčkom. Neprijatelj se takođe zadržao u Brezovom Polju.

28 divizija već dva dana nam se ne javlja i pored više opomena da nam jave raspored njihovih snaga i situaciju na njihovom sektoru. S obzirom da neprijatelj nesmetano komunicira cestom Zvornik — Kozluk — Janja — Bijeljina, pretpostavljamo da se brigade 28 divizije nalaze u borbi sa neprijateljem na sektoru Suho Polje. Mi smo poslali nekoliko patrola do 28 divizije koje se još nisu vratile. Neke depeše koje smo dobili od 28 divizije samo nam javljaju da vode borbu a ništa o tome na kojem mestu, niti nam javljaju o situaciji. Preduzećemo sve potrebne mjere da uhvatimo vezu sa štabom 28 divizije i da utvrdimo zbog čega nas ne izveštavaju.[6]

Neprijatelj koncentriše jače snage na sektoru Janja — Modran — Bijeljina, tako da je neophodno potrebno aktivno angažovanje snaga XIV Korpusa za precesanje neprijateljske linije Bijeljina — Zvornik.

23 brigada 45 divizije već tri dana nalazi se na prostoru Janja — Amajlije ne vršeći nikakav aktivan pritisak na ne-

---

[5] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[6] Prema knjizi depeša i operacijskom dnevniku Štaba 28. NOU divizije 17. brigada se nalazila na položajima oko Koraja, 21. brigada na sektoru Bjeloševac — Studenac — Teočak (kod ovoga mjesta je 1. bataljon obezbjeđivao divizijsku bolnicu), a Brodska brigada oko Loknja (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/113—4, k. 1125, reg. br. 15/51—2, I, k. 1125).

prijateljski saobraćaj niti kreće prema svome zadatku. Ukoliko smo mi obavešteni ta brigada bi trebala da izbije na komunikaciju Janja — Kozluk, orijentišući prema jugu sa ciljem povezivanja sa ostalim snagama 45 divizije. Ne znamo tačno gde se nalaze ostale brigade 45 divizije, no sudeći po nesmetanim neprijateljskim pokretima prema Bijeljini, njihovo prisustvo na ovom sektoru ne dolazi do punog izražaja.

Predlažemo da se snage XIV korpusa aktivno angažuju na komunikaciji Janja — Zvornik i da po svaku cijenu preseku neprijateljsku grupaciju i prepreče njihovo dalje prodiranje prema severu. Tu bi apsolutno trebalo angažovati celu 45 divizije i rad brigada te divizije objediniti neposrednom komandom Štaba 45 divizije.[7]

Mišljenja smo da bi 28 diviziju trebalo svu orijentisati prema Zvorniku sa zadatkom da u zajednici sa II Krajiškom brigadom prečisti neprijateljske četničke[8] grupe i sa juga ugrozi Brčko. Taj naš predlog zasnivamo na dejstvu što u ovoj konkretnoj situaciji ne možemo sa sektora Bijeljine — Brezova Polja odvajati VI i XV brigadu jer 23 brigada 45 divizije nije u stanju braniti mostobran na Drini, a ukolko bi XVII cijelu orijentisali prema Brčkom imali bi konkretno cijelu neprijateljsku grupaciju sa sektora Janja — Modran — Bijeljina na leđima i doveli u opasnost mostobran.

Molimo da štab XIV Korpusa obavijestite o ovoj situaciji, jer oni nemaju veze sa 23 brigadom, niti dovoljnog pregleda nad situacijom celokupnoga sektora, naročito kod Bijeljine.[9]

Ukoliko se slažete sa našim predlogom po pitanju angažovanja XIV Korpusa i predloga za 28 diviziju, molimo da nam javite.[10]

SMRT FAŠIZMU SLOBODA — NARODU!

Za štab
Načelnik — pukovnik
Rajko V. Tanasković

M. P.

---

[7] Opširnije o dejstvima jedinica 45. NO divizije u to vrijeme vidi dok. br. 137, 154 i 155.

[8] U originalu je riječ »četničke« dopisana mastilom.

[9] U originalu su riječi »naročito kod Bijeljine« dopisane mastilom.

[10] Vidi dok. br. 95.

BR. 89

IZVJEŠTAJ ŠTABA PODGRMEČKOG NOP ODREDA OD 22. DECEMBRA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O AKCIJAMA NA PROSTORU BOSANSKA KRUPA — BOSANSKI NOVI[1]

ŠTAB
PODGRMEČKOG N.O.P. ODREDA
Op. pov. broj 329
22-XII-1944 g.

Mjesečni operativni
izvještaj dostavlja

ŠTABU 39. DIVIZIJE — OP.

1-XII-1944 god. Patrole na položaju, ostali u logoru.

2-XII-1944 god. Na pruzi Otoka — Blatna srušen 1 voz, uništena 3 vagona sa ratnim materijalom i 2 neprijateljska vojnika teže ranjena.

3-XII-1944 god. Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem. Pruga Novi — Rudice potrgana na 15 mjesta, uništeno 30 šina i postavljena 1 nagazna mina na cestu.

5-XII-1944 god. Patrole na položaju, a ostale snage u logoru.

6-XII-1944 god. Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

7-XII-1944 god. Između Novoga i Rudica potrgana pruga na 17 mjesta, uništeno 34 šina i postavljene 2 mine na cestu.

8-XII-1944 god. Jedna četa u zaštiti minerima na prostoriji Krupa — Otoka, gde je postavljena 1 mina na pruzi. Jedan dio snaga vodio borbu sa Noginom milicijom[2] na Ekićima,[3] neprija-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 20/1—6, k. 1630.

[2] Prema bojnoj relaciji Zapovjedništva 7. lovačkog zdruga od 5. januara 1945, ta milicija se nalazila na položajima oko s. Zamlače. Od nje je 12. decembra 1944. formirana 7. satnija 2. bojne 7. lovačkog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—129, k. 59).

[3] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

telj protjeran, gubitci nepoznati, naši gubitci 1 lakše ranjen. Neprijatelj je izašao na Prisjeku i postavio našim patrolama zasjedu. Naši su ga primjetili i krenuli sa četom u napad. Neprijatelj nije smio dočekati već je pobjegao nazad u uporište.

Istoga dana naišao je na cesti Novi — Rudice 1 neprijateljski kamion sa ratnim materijalom i 8 njemačkih vojnika na minu. Kamion je uništen i izgorio, vojnici svi izginuli. Istog dana naišla su također na minu 1 civilna kola u kojima je bio 1 ustaša-koljač iz 1941 god. Bešić Salko, 3 muškarca civila i 2 žene, svi su izginuli.

9-XII-1944 god. Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

10-XII-1944 god. Jedna četa na čišćenju minskih polja kod Kezlovca[4] na brini oko pruge, gdje se uspjelo popaliti 6 mina.

11-XII-1944 god. Jedan vod u zaštiti minerima na pruzi Otoka — Rudice. Pruga potrgana na 25 mjesta, uništeno 50 šina.

12-XII-1944 god. Jedan dio snaga na osiguranju iznosa žita iz Blatne, zatim za evakuaciju kampenja NOO, koju su izvozili iz D. Rakana. Istog dana odbijen je neprijatelj koji je pošao iz uporišta Rudice pljačkati slamu iz Čađavice. Neprijateljski gubitci 1 ranjen, naših gubitaka nije bilo.

13-XII-1944 god. Snage ovog odreda nisu imale borbi sa neprijateljem.

14-XII-1944 god. Vođena borba sa neprijateljem koji je kretao u tri pravca (prema Kokotama,[5] Mosuri[6] i cestom) u jačini od oko 180 vojnika. Neprijatelj je povraćen uz nepoznate nam gubitke. Naveče davato osiguranje minerima, radi trganja pruge. Pruga potrgana Novi —

---

[4] Treba: kod s. Kežljevca.

[5], [8], [9] i [11] To mjesto nije označeno na karti 1 : 100.000.

[6] Na karti 1 : 100.000 piše: Vranjska Mosura.

Rudice na 50 mjesta, uništeno 100 šina, kao i 1 mina postavljena na cesti.[7]

15-XII-1944 god. Jedan domobran izašao iz neprijateljskog uporišta Bajir[8] i iznio 1 pmitraljez sa 6 okvira municije.

16-XII-1944 god. Bataljon bio u zasjedi Tješnjak[9] — D. Rakani — Žarkovac. Naišla neprijateljska patrola prugom od Blatna prema Rudicama. Naši otvorili vatru na njih, ubijeno 5 neprijateljskih vojnika i 2 ranjena. Plijen nije mogao biti pokupljen radi minskih polja oko pruge i intervencije iz bunkera oko ceste i pruge.[10]

17-XII-1944 god. Dvije čete u zasjedi Tješnjak i Čulića brdo.[11] Naišla neprijateljska patrola, ubijen 1 neprijateljski vojnik i 4 ranjena i 1 zarobljen.[12] Naši gubitci 1 mrtav, zaplijenjen 1 pištolj »Vis«, 1 bicikl, 1 cipele i 1 odijelo.

18-XII-1944 god. Dvije čete u zasjedi između Novoga i Rudica. Ubijena 3 neprijateljska vojnika i 2 ranjena. Naših gubitaka nije bilo. Jedan vod u zaštiti prilikom izvoženja sijena iz Suhače. Jedna četa krenula za Hrgare.

19-XII-1944 god. Izašlo iz Bihaća 15 neprijateljskih vojnika (14 Holanđana i 1 domobran) sa kamionom i 14 karabina.
Neprijatelj iz uporišta Bajira prema Matavazima i Rakanima. Borba je počela u 9 sati i trajala do 12. Neprijatelj je povraćen uz gubitke od 4 ranjena i 4 mrtva. Naših gubitaka nije bilo. Jedan vod u zaštiti izvoza sijena iz Suhače.

20-XII-1944 god. Snage ovog odreda nisu imale borbe sa neprijateljem.

---

[7] Pruga je istoga dana popravljena (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—129, k. 59: bojnu relaciju Zapovjedništva 7. lovačkog zdruga od 5. januara 1945). Bliže o akciji na tome sektoru vidi i dok. br. 167.

[10] Prema bojnoj relaciji 7. lovačkog zdruga od 5. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—129, k. 59) do borbe je došlo 17. decembra. Tu, između ostalog, piše:

»Dana 17. XII. 1944. g.: Obhodnja 11-e sati, jačine 2 roja, upućena prema Rudicama, naišla je na odmetničku zasjedu. Po prihvaćenoj borbi obhodnja se je morala povući radi slabijeg položaja...«

[12] To je bila izviđačka grupa (jačine 3 voda) iz 11. sati. Naišla je na zasjedu 18. decembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—129, k. 59).

Napomena: Četa Drvarsko-Petrovačkog odreda[13] vodila je borbu 14-og. o.mj. na Hrgaru sa neprijateljem jačine jedne bojne. Neprijateljski gubitci 5 mrtvih. Neprijatelj je uspio da ovlada Ripačkim klancem, jednim djelom Hrgara i tog puta ova četa je izgubila 2 p. mitraljeza, oni pravdaju da su izgubili zato što im je nestalo municije. Komandir čete lakše ranjen.

JEDINICE OVOG ODREDA U TOKU DECEMBRA MJESECA IMALE SU:

1) **Gubitci:**

neprijateljski:
27 ubijeno
15 ranjeno
16 izašlo (predalo se)
1 zarobljen

59 svega izbačeno iz stroja

vlastitih:
1 poginuo
2 lakše ranjena.

2) **Plijen:**

oružja: 1 puško-mitraljez, 14 pušaka, 1 pištolj.
municije: 460 puščanih metaka.
opreme: 1 cipele, 1 odijelo.
ostalog: 1 bicikl.

3) **Uništeno:** 1 voz dignut, 1 kamion, 3 vagona uništena, pruga potrgana na 107 mjesta, uništeno 214 šina.

4) **Raspored jedinica:**

22-XII-44 u 21 č. Štab odreda se nalazi u Jasenici, kuće Drljačke, I. bataljon nalazi se od Pučenika do Ripačkog klanca, kao glavno težište je zatvaranje pravca Bihać — Petrovac, dok s jednim snagama zatvara pravac Petrovac — Krupa — Jasenica. II. bataljon i Tehnička četa nalaze se na prostorijama opština Čađavica i Rašće. Glavno je težište rušenje

[13] Po naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ od 1. decembra, Drvarsko-petrovački NOP odred je rasformiran i od njega je zadržana samo jedna četa. koja je stavljena pod komandu Podgrmečkog NOP odreda (vidi dok. br. 2).

pruge i postavljanje zasjeda između Novog i Rudica, a sa manjim djelovima između Rudica i Otoke.

5) **Zaključak:** Proteklih 20 dana nisu izvođene neke veće akcije, sem što su postavljene zasjede i trgana pruga. Neprijatelj isto tako nije vršio nekih ispada sem od Bihaća prema Petrovcu i jedan manji ispad u vezi pljačke iz uporišta Blatne. Radi velikog prostora kojeg kontrolišemo i zatvaramo kao i lošeg vremena bilo je nemoguće skupljati snage na jednom mjestu radi nekih akcija.
Neprijatelj se služi taktikom skoro istom kao i u prvim vremenima, a to je fortifikaciski se utvrđuje i mnogo se služi sa miniranjem svih prilaza prema uporištu ili komunikaciji. Prema dobivenim podatcima od vojnika koji su došli sa neprijateljske strane, u neprijateljskim jedinicama vrlo je slab moral, ali pod pritiskom Gestapoa i ustaša još podržavaju neke jedinice u svojim rukama. Mnogo je važno razviti što aktivnije ob. službu i proturati letke »Amnestije«[14] u njihove redove, jer osjeća se kod nekih domobranskih jedinica priličan broj koji bi prešli na našu stranu.

SMRT FAŠIZMU SLOBODA — NARODU!

Politički komesar:
sl. otsutan

Komandant, major
Dane Agbaba

M. P.

[14] Vidi dok. br. 84, objašnjenje 2.

BR. 90

OBAVJEŠTAJNI IZVJEŠTAJ ŠTABA 14. KORPUSA NOVJ OD 23. DECEMBRA 1944. O NEPRIJATELJU NA ODSJEKU JANJA — BIJELJINA[1]

ŠTAB
XIV. SRPSKOG KORPUSA NOVJ.
Obaveštajni otsek
Str. pov. ob. br. 73 K/aa
23. XII. 1944. g.

(Skica 1 : 200.000 nem. izdanje)

Šaljemo Vam dnevni izveštaj za 23. decembar 1944. godine:

I. *Podaci o neprijatelju*

a) Nemci. Ranije izjave zarobljenih nemačkih vojnika u pogledu nemačkih jedinica na sektoru Janja — Bijeljina slažu se sa danas saslušanim Paulom Švarcerom, hauptgerajfterom,[2] rođenim u mestu Indenburgu (Gornja Šlezija) 19. VIII. 1920. godine, a koji je u građanstvu bio sarač i puškar a od 1. decembra 1940. godine nemački mornar sve do povlačenja iz Grčke kada je kod Peći priključen »Skenderbeg« diviziji[3] i to u prvoj četi I bataljona,

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 37—3, k. 631.

[2] Vjerovatno se odnosi na »obergefrajter« (Obergefreiter), što bi odgovaralo činu desetara.

[3] Odnosi se na 21. SS brdsku diviziju »Skenderbeg« (21. Waffen-SS Gebirgsdivision »Skenderbeg«) 21. armijskog korpusa. Ona je u drugoj polovini jula 1944, na prostoru Andrijevica — Murine — Čakor, učestvovala sa glavninom snaga (oko 6000 vojnika) u poduhvatu »Draufgenger« (»Draufgänger«), a njen 1. SS puk se nalazio na prostoru Tetovo — Debar, odakle su se, poslije masovnog dezertiranja, njegovi ostaci prebacili u Prištinu. Glavnina divizije razbijena je krajem jula i početkom avgusta u rejonu Andrijevice, pa su se samo neki njeni dijelovi prebacili preko Čakora za Peć (20. avgusta je u Peći bio 1. bataljon, a u Dečanima 2. bataljon 2. SS puka). Na prostoru Peć — Đakovica — Prizren, 2. novembra, od njenih preostalih vojnika i komandnog kadra (3000 Nijemaca) i od 4000 pridošlih mornara iz Grčke, preko Uroševca, preformirana je u jednu brojno slabiju jedinicu, pod komandom bivšeg komandanta policije u Albaniji general-lajtnanta Fichuma (Fitzthum). Tada je imala tri bataljona, izviđački bataljon i artijerijski divizion. Neposredno poslije formiranja, 13. novembra 1944, ovaj divizion su na željezničkoj stanici Kosovo Polje uništili avioni. (Tom prilikom je poginulo 300, a ranjeno oko 280 ljudi). Divizija je 10. novembra izašla iz sastava 21. brdskog armijskog korpusa i stavljena pod komandu 5. SS brdskog armijskog korpusa kao Pukovska

iz koga je 18. XII. dezertirao, preplivao Drinu i predao se našim jedinicama (njegov drug koji je pošao da se takođe preda nije mogao da prepliva Drinu, vratio se natrag te su ga uhvatile naše druge jedinice). Ovo slaganje se vidi u pogledu jedinica na ovome sektoru, t.j. da se radi o »Skenderbeg« diviziji, »Princ Eugen« SS diviziji i dopunskom bataljonu 11. »Luft Vafe«[4] divizije, čije ukupne snage iznose oko 10.000 (»Skenderbeg« oko 3.000,

---

grupa »Skenderbeg« (u nekim dokumentima se pominje i kao Borbena grupa »Skenderbeg«). Iz rejona prikupljanja Peć — Priština — Prizren, na je, željezničkim transportom, 11. novembra upućena prema Kraljevu, pa je 23. novembra, u sastavu Borbene grupe »Fichum« (»Fitzthum«), otpočela prelaz preko rijeke Drine kod Višegrada pravcem Višegrad — Rogatica — Sokolac — Vlasenica. Od 4. decembra u sastavu je 34. armijskog korpusa. U borbi protiv jedinica 27. NOU divizije, do 8. decembra izbila je na sektor Zvornika, gdje će obebjeđivati mostobran za povlačenje njemačkih jedinica (11. vazduhoplovno-poljske i 7 SS divizije »Princ Eugen«). Tom prilikom je zauzela sledeći raspored: 2. bataljon u Zvorniku, 3. bataljon na istočnoj obali rijeke Drine, 4. bataljon zapadno a 1. bataljon južno od Zvornika. Na tome sektoru je ostala do 20. decembra, kada je, kao zaštitnica, sa dijelovima 14. SS. puka 7. SS divizije »Princ Eugen«, otpoćela povlačenje prema Bijeljini. Krajem decembra, kada su Bijeljinu napustile jedinice 7. SS divizije »Princ Eugen«, Pukovska grupa »Skenderbeg« u okruženju, obezbjeđivala je taj sektor sve do 19. februara 1945, kada su je deblokirali 734. puk 104. lovačke divizije i 65. grenadirski puk 22. pješadijske divizije. Poslije toga je rasformirana: mornaričke jedinice su upućene za Njemačku, a ostatak (oko jednog bataljona) pripojen je 14. SS puku 7. SS divizije »Princ Eugen«. Opširnije o tome vidi: dok. br. 24, 33, 96 i 146; tom I, knj. 18, dok. br. 7; tom III, knj. 8, dok. br. 19, 24, 25, 26, 28, 31—49 i 354, 355, 356 i 357; Arhiv VII: mikrofilm NAV — N — T — 311, reg. br. F-190, sn. br. 835—837, 851—862, 875—878 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 18, 23, 24, 25, 26. i 29. jul 1944); reg. br. F—191, sn. br. 110, 298—301, 324—328, 329—331, 368—374, 423—431 i 465—467 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 17. septembar, 7. 13, 22. i 29. novembar i 6. decembar 1944); reg. br. F-192, sn. br. 47—50, 214—217, 273—277, 486—487 i 674—681 (izvještaje Grupe armija »F« od 18, 27. i 30. jula i 12. i 20. avgusta 1944); reg. br. F-193, sn. br. 12—18, 446, 457—461, 678—684, 1100—1104 (izvještaje Grupe armija »F« od 1, 11, 17. i 28. septembra 1944); reg. br. F-194, sn. br. 916—919, 931—934, 948—951, 961—963, 997—999, 1046—1049, 1104—1106, 1160—1162 i 1183—1185 (izvještaje Grupe armija »F« od 11, 12, 13, 14. 17, 21, 24, 27. i 29. novembra 1944); reg. br. 1—5, k. 6 (ratni dnevnik majora Bema); reg. br. 34—1, k. 72 (izjavu ratnog zarobljenika poručnika Alfreda Šredera — Alfred Schräder, bivšeg pripadnika Pukovske grupe »Skenderbeg«, od 31. oktobra 1947). O ovome još vidi: Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV$_2$, str. 1882 i 1893; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 61, 69. i 94; Fridrih-August fon Meč, navedeno djelo, str. 81.

[4] Riječ je, vjerovatno, o dijelovima puka za snabdijevanje 11. vazduhoplovno-poljske divizije (11. Luftwaffen-Feld-Division). Ta jedinica je ostala u rejonu Bijeljine radi snabdijevanja i radi prihvata 7. SS divizije »Princ Eugen« i 3. bataljona 21. lovačkog puka 11. vaz-

»Princ Eugen« oko 7.000 i dopunski bataljon oko 170 ljudi).

U prvobitnom planu povlačenja bilo je predviđeno da se »Skenderbeg« divizija ima probijati za Tuzlu kako bi se dočepala željeznice i što pre transportovala mornare za kojima se oseća oskudica u Nemačkoj. Međutim, ovaj plan su pokvarile naše jedinice.

Naoružanje »Skenderbeg« divizije sastoji se iz karabina i puškomitraljeza (8—9 na jednu četu od 130—150 ljudi) a na svaki bataljon dolazi po baterija minobacača od 80 mm. a na celu diviziju nekoliko protivavionskih topova. Imaju zaliha municije ali istu dopunjavaju iz jedinica koje idu ispred njih. Ishrana je vrlo slaba. Dnevno dobijaju jedan hljeb na tri čoveka a jednu konzervu na osam — devet ljudi.

Moral kod vojske popustio. Izražavaju želju da se rat što pre okonča. Događaju se negodovanja zbog propagande oficira da je ovo povlačenje kroz Jugoslaviju »pobedonosno povlačenje« u Nemačku gde će se voditi borba za konačnu odluku, zatim zbog neobaveštenosti o situaciji na frontu i kod kuće (poslednja pisma primili su u avgustu mesecu ov. g.), zbog velikih teškoća u probijanju, neprekidnih maršruta i slabe ishrane. One koji negoduju izvode pred vojni sud ali ne streljaju.

Dok je odelo još prilično dobro, obuća je slaba.

Mnogi od Nemaca bi se predali ali neki još uvek žive pod utiskom propagande da će ih kao zarobljenike partizani mučiti i klati, dok drugi ne mogu da umaknu oku SS-ovaca, koji su raspoređeni na svaku četu.

Za obaveštajnu službu Nemci upotrebljavaju neke inteligentnije folksdojčere koji odlično govore srpski i raspoređeni su kod svakog štaba. Oni od meštana prikupljaju podatke o našim jedinicama.

Skenderbeg« je u pokretu od Peći dovde imao oko 50 mrtvih i veliki broj ranjenih. Ranjenici su u glavnom transportovani u Nemačku.

---

duhoplovno-poljske divizije (Ovaj bataljon je, kao bočno osiguranje obezbjeđivao svojoj diviziji forsiranje Drine kod Lubovije. U međuvremenu voda je odnijela novopodignuti most od 24 tone, uslijed čega se bataljon morao povlačiti s jedinicama 7. SS divizije »Princ Eugen«). Opširnije o tome vidi dok. br. 33 i 72; Arhiv VII, reg. br. 3—1, k. 72/A: Izjavu ratnog zarobljenika general-majora Henkea, bivšeg komandanta 11. vazduhoplovno-poljske divizije, reg. br. 4—1, k. 72: izjavu ratnog zarobljenika Hansa Bauernštetera (Hans Bauernstädter), bivšeg pripadnika 11. vazduhoplovno-poljske divizije.

Sa »Skenderbeg« divizijom kreće se izvestan broj ustaša a po sećanju zarobljenika na sektoru Čačak — Požega priključili su im se neki četnici i mlađe žene koje četnicima kuvaju hranu. Žena ima oko 20 i nemaju oružja, nose dugačke pantalone. Četnike vodi jedan komandant sa dugačkom kosom i bradom, sa cvikerima i kreće se na konju. Zarobljeni nemački vojnik kaže da ceneći po kazanu za kuvanje četnika ima oko 150 i da su oni već prošli napred još kod Ljubovije. Koliko je on mogao da oceni, odnos između četnika i Nemaca prema ovim ženama je prijateljski i ne bi se moglo reći da su one njihove zarobljenice (ovo napominjemo u vezi odvođenja žena na sektoru Požege, što je izneto u našem petnaestodnevnom izveštaju od 15. XII. t.g.).[5]

Zarobljeni Paul Švarcer (generalije gore) tvrdi da je pripadao omladinskoj levičarskoj organizaciji »Crveni soko« u Gornjoj Šleziji, do dolaska Hitlera na vlast. Onda je, veli, hapšen i mučen i nije mogao ući u nijednu hitlerovsku organizaciju a čin je dobio zahvaljujući samo svome stručnom zanatu. Iznenađen je zbog odličnog prijema kod nas i želi da stupi kao borac u neku od naših jedinica i da se bori protiv Hitlera.

b) Domaći izdajnici. Veće snage četnika, ljotićevaca i poljske straže kreću se od Sarajeva ka Han Pijesku i Vlasenici. Pojedini od njih vode sa sobom i porodice. Prema neproverenim vestima ovu grupu prate dva puka nemačke vojske a radi se o onoj grupi četnika koja je trebala iz Srbije da se prebaci u Crnu Goru, pa se sada vratila ka severu.

Koncentracija novih četničkih snaga i ostalih vrši se na izvoru reke Prače. Od planine Papraće[6] preko Sokolca a u pravcu Sarajeva, prema prikupljenim podacima, ima ih oko 6.000. Naoružani su sa nekoliko minobacača, ostalo teški mitraljezi i puškomitraljezi »brno«, ali nemaju dovoljno municije. Četnici se nalaze u Vlasenici i na prilazima Vlasenice. Tu i oko Papraće, 20-ta bosanska brigada vodila je sa njima borbu.[7] Namera ove grupe neprijatelja da se preko Drinjače prebaci u Zvornik. U Ciko-

---

[5] Opširnije o tome izvještaju vidi Arhiv VII, reg. br. 21—3, k. 631.

[6] Planine Papraće nema, već postoji rijeka Prača i predio oko nje (Gornja Prača).

[7] Opširnije o tome i četnicima na tome sektoru vidi dok. br. 76.

tama i Papraći nalaze se četnici, koji su došli iz Majevice pod komandom kapetana Leke.[8]

Neprijateljskih 4.000 snaga pomenutih u sinoćnjem telefonskom razgovoru, koje se nalaze u selu Sokolovići ka Romaniji, sastavljene su iz četnika, ljotićevaca i poljske straže, izgleda pripadaju broju od 6.000, što se iz izveštaja Ob. centra XXIII divizije ne može tačno zaključiti. Zatražen je hitan izveštaj po ovome. Prelaz preko Drine na sektoru od Bjelovca (ispod Tegara) do Skelana (naspram Bajine Bašte) branio je »Drinski odvojak 23. bojne« pod komandom poručnika Omera Mustafića iz Skelana.

U Bratuncu i Srebrenici nalazila se 1. pukovnija,[9] čiji je komandant dopukovnik Sudar, sa svojom 23-om i 22-om bojnom, čiji su komandanti: 23-će bojne nadporučnik Kršulj a 22-ge satnik Carat. Gde su ostale 3 bojne iz 1-ve pukovnije bile nije poznato niti gde su ove snage (jedna bojna broji 1.000 ljudi), samo se zna da je Štab »Drinskog odvojka« u selu Osmači i da je ovaj odvojak naoružan sa tri teška nemačka mitraljeza, četiri teška jugoslovenska mitraljeza, trideset puškomitraljeza (»brno« i poljskih, 10 mašingevera »pikavaca«, ostalo su puške). Ovi već tri meseca nemaju veze sa glavnom komandom i municiju koju su dobivali iz Sarajeva preko Rogatice više ne dobijaju pa istu moraju da štede. Hranu pribavljaju narezom na narod. 45 muslimanskih milicionera iz Tegara, 93 iz Bjelovca sa vodnikom Hasanom i 70 u Fakovićima pod komandom zastavnika Reufa Mustafića povukli su se prema Rogatici. U Skeli i sada ima 200 ljudi muslimanske milicije pod komandom Nezira Fihića.
U selu Osmači ima 400 muslimanskih milicionera pod komandom Đedović Mustafe, zastavnika.[10]

Ovi podaci su prikupljeni od strane izviđača XXV-te divizije u toku poslednjih tri dana bilo od komandanta mesta u Drinjači, bilo od meštana, bilo pak ličnim dodirom sa neprijateljem.

---

[8] U to vrijeme četnici sa Majevice nisu prelazili na sektor Cikote — Papraća. U tome dijelu istočne Bosne nalazili su se tada četnici 1. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa. Komandant korpusa je bio potpukovnik Stevan Damjanović Leka. Bliže o tome vidi dok. br. 33 i 76.

[9] Odnosi se na 1. ustaški djelatni zdrug (komandant je bio Franjo Sudar). Podaci o rasporedu toga zdruga u to vrijeme nisu tačni (vidi dok. br. 105).

[10] Bliže o rasporedu ustaško-domobranskih jedinica u dolini rijeke Drine vidi dok. br. 105.

Naše snage. Na sektoru Obrijež — Čađavica Gornja XXII-ga brigada 17-te divizije, dalje na sever prema Crnjelovu XV-ta brigada XVII-te divizije. Na sektoru Golo brdo — Dvorovi, istočno od Bijeljine, 6-ta bosanska brigada.[11] Na sektoru južno od nje prema Janji, između Drine i komunikacije, 23-ća brigada 45-te divizije, na sektoru Banjica — Janjari 20-ta brigada 45-te divizije.[12] Na sektoru Drinjača — Zvornik 9-ta brigada XXIII-će divizije; Zvornik — Jardan 14-ta brigada XXIII-će divizije.[13] XXVII-ma udarna divizija je na sektoru Vlasenica — Šekovići[14] a između Zvornika i Tuzle XXVIII-ma divizija (slavonska ili slovenačka).[15] Srebrenički partizanski odred na sektoru Kravica — Drinjača.[16]

g) Preduzete mere. Naređeno dublje izviđanje na pravcu kretanja naših divizija i čvrsto povezivanje sa ob. centrima III-eg korpusa. Urgirano za spiskove obaveštajnih organa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ŠEF
Obaveštajnog otseka,
Vuković

P.S.[17] Prilaže se spisak naknadno zarobljenih Nemaca (4) i skica za ob. odeljenje. Nemci se danas šalju ob. odeljenju.

---

[11] Opširnije o rasporedu i dejstvima 17. NOU divizije u to vrijeme vidi dok. br. 150.

[12] Bliže o rasporedu i dejstvima 45. NO divizije u to vrijeme vidi dok. br. 137, 154 i 155.

[13] Detaljnije o rasporedu i dejstvima 23. NOU divizije vidi dok. br. 147.

[14] O rasporedu i dejstvima u to vrijeme 27. NO divizije vidi dok. br. 80 i 91.

[15] Dvadeset osma NOU slavonska divizija. Bliže o njenim dejstvima u to vrijeme vidi dok. br. 130.

[16] Vidi dok. br. 91.

[17] Cijela napomena je dopisana mastilom.

BR. 91

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 23. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA PROTIV ČETNIKA NA PROSTORU ŠEKOVIĆI — VLASENICA[1]

ŠTAB
XXVII U. DIVIZIJE NOVJ
23 decembra 1944 god.
u 22,30

ZAPOVIJEST
(Sekcija Kladanj — Zvornik 1 : 100.000)

1) *Situacija:* Skupina narodnih izdajnika nedićevaca, ljotićevaca i dražinovaca probija se već nekoliko dana od Romanije ka Majevici i to u dvije grupe: jedna grupa od Vlasenice preko Šekovića — Spreče uspjela je tokom današnjeg dana da se probije na Jelicu. S tom grupom vode borbu jedinice XXIII srpske i XXXVIII divizije.[2] Druga grupa probija se pravcem Kladanj — Stupari i vjerovatno namjera ove grupe je za Ozren. Dijelovi ove druge grupe danas su prolazili od Pelemiša preko Majdana — Matijevića za Podgajeve i vjerovatno su se prebacili na prostor Brnjica — Višća. Prema izvjesnim podacima u pokretu ovim pravcem ima još jedan dio četničkih snaga.

Našom jučerašnjom borbom u dolini rijeke Drinjače, gdje su jedinice XVI i XIX brigade snažnim napadom uspjele da potpuno rasprše i dijelom unište jednu »Oplenačku« brigadu Kalabićeva korpusa, uništivši i zaplijenivši tom prilikom cijelu korpusnu komoru, odsjekli smo zadnje — zaštitne dijelove prve grupe, i ovi dijelovi nalaze se sada na prostoru Bačkovac — Tupanari — Jakovice.[3]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 43—6, k. 1111.

[2] Vidi dok. br. 121, 123, 132 i 136.

[3] U operacijskom dnevniku četničke Grupe korpusa Gorske garde (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-1740/14, str. 52. i 53) u vezi s tim, između ostalog, se kaže: da su dva bataljona koji su štitili komoru vodili očajničku borbu sa 16. muslimanskom brigadom i jednim delom Birčanske brigade; da se u neposrednoj blizini — 3 kilometra — nalazio Avalski četnički korpus i da nije ukazao pomoć; da je to bila borba na život i smrt bez ičije pomoći; da je cjelokupna komora nastradala.

2) *Naš zadatak:* Sa potrebnim dijelom snaga hitno se baciti na drugu četničku grupu u cilju uništavanja i rastrojavanja iste, a izvjesnim dijelom naših snaga suzbiti odsječenu zaštitnicu prve neprijateljske grupe i odbaciti je ka Romaniji ukoliko ne bude mogućnosti da se ista uništi.[4]

NAREĐUJEMO:

XVI brigada: Zauzeće slijedeći raspored: jedan bataljon na liniji Mekići — Mrkajići; jedan bataljon u rezervi na najpodesnijem mjestu na prostoru Šekovića (može da bude na prostoru Dukići — Čanići). Ovaj bataljon neka istura zasjedu na Mimića Gaj[5] a patrole da šalje u pravcu Topola[6]; jedan bataljon na prostoru Divovići[7] — Marjanovići (patrole u pravcu Akmačića — Popovića); jedan bataljon na prostoru Javora. Teški dijelovi sa izviđačkom četom mogu ostati na istom mjestu kod Ristića — Vasilića.[8] Zadatak: prva dva bataljona da osmatraju i održavaju kontakt sa neprijateljskom grupom na prostoru Bačkovac — Tupanari — Jakovice. Ukoliko bi ova neprijateljska grupa pokušala da se probija bilo kojim pravcem prema Paprači i Spreči, istu odmah napasti i energično je odbacivati nazad u pravcu Vlasenice. Druga dva bataljona su orijentisani na neprijatelja koji je na prostoru Trnovo —

U depešama komandanta Grupe korpusa Gorske garde od 22. i 23. decembra 1944. upućenih četničkoj Vrhovnoj komandi (vidi Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande), između ostalog, piše:

»... Juče sam Vam javio za komoru. Komora mi je sva propala kao i dosta ljudstva posle borbe od 10 sati na život i smrt a napala ih je 27. divizija u samom Šekoviću. Avalci bili udaljeni 3 km. pa nisu spasli. Zločin! Posle ove katastrofe ne znam dalje šta da radim jer su mi dva najbolja bataljona propala kao i mnogo municije... čika Pera«.

Prema depeši Štaba 27. NOU divizije od 23. decembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/8/I, list 69, k. 408/A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ) tom prilikom je poginulo 110 i zarobljeno 40 četnika, a zaplijenjeno je: 10 mitraljeza, 1 bacač, troja kola municije, troja kola sanitetskog materijala, 80 volova, 10 konja i druge opreme.

Štab 3. korpusa NOVJ ocijenio je ovaj uspjeh 16. muslimanske i 19. birčanske brigade kao jedan od prelomnih momenata u borbi za uništenje četničke grupacije koja je nadirala prema Tuzli. Ovim dejstvima i dejstvima 23. i 38. NOU divizije u dolini rijeke Spreče nanesen je težak udarac četnicima; time je osujećen njihov plan za zauzimanje tuzlanskog bazena. Bliže o tome vidi dok. br. 121, 123, 132, 136, 146 i 147; Arhiv VII, reg. br. 30/10, k. 282/A: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 17. januara 1945. godine.

[4] Bliže o toj četničkoj grupi vidi dok. br. 146.

[5] Nije nađen na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na gaj kraj sela Mumića.

[6] i [7] Nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[8] Treba: Vasiljevića.

Dopasci — Pelemiši. U tom pravcu neka izviđaju tokom sutrašnjeg dana pa prema procjeni štaba brigade neka sjutra predvečer ili u toku noći 24/25 o.m. napadnu i likvidiraju jedan dio neprijateljskih snaga na tom prostoru bilo u Dopascima ili na Trnovu — Strmici.

XIX brigada: Sa dva bataljona izvršiće ujutro u 6 časova pokret pravcem Ristići — Kaštijelj — Bijelo Polje — Toliša i postaviće se na prostoru Jelečići — Noćajevići. Zadatak: sačekati i napasti dijelove neprijateljske druge grupe koji će se vjerovatno tokom sutrašnjeg dana kretati sa Pelemiša (Bogaza) za Majdan, odatle u pravcu Matijevića i Stupara. Kad bataljoni izbiju na pomenutu prostoriju, neka odmah izvide Majdan — Krivajeviće, pa ukoliko tu bude neprijatelja, istoga odmah napasti i uništavati. Jedan bataljon ove brigade neka takođe ujutro u 6 časova krene pravcem Ristići — Kaštijelj — Zloselo gdje će se smjestiti i povezati se sa bolnicama naše i XXXVIII divizije koje se nalaze na prostoru s. Svojat. Zadatak ovog bataljona je da u zajednici sa Kladanjskim NOP odredom obezbjeđuje pomenute bolnice. Kladanjski odred već se nalazi kod bolnica. Sa ovim bataljonom neka bude jedan član štaba brigade. Bataljon će prihvatiti sve teške ranjenike (nosila i teže konjanike) iz XIX i XVI brigade i usput će ih otpremiti u našu divizijsku bolnicu. Za nošenje teških ranjenika može upotrijebiti zarobljene četnike a potražiti i nešto civila. Ranjenike XVI brigade prihvatiće u s. Ristićima, a u prolazu kroz s. Kaštijelj neka se javi ovome štabu, da bi eventualno prihvatio nekoliko ranjenika koji se nalaze kod naše hirurške ekipe.[9] (Ostali dijelovi XIX brigade neka idu sa prva dva bataljona).

XVII Majevička NOU brigada sa dva bataljona tokom ove noći — do svanuća — postaviće se na liniju Naseoci — Kršići — Zukići.[10] Zadatak: da dočekaju dijelove druge četničke grupe koji će se kretati tim pravcem i prebacivati preko Podgajeva prema Brnjici — Vranojevićima — Višći. Jedan bataljon neka ostane u Zloselu dok ga ne smjeni bataljon XIX

---

[9] Prihvat bolnica je naredio Štab 3. korpusa NOVJ depešama od 21. i 22. decembra 1944. Bliže o tome vidi knjigu predatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 4—8/I, list 69, k. 408/A).

[10] Prema naređenjima Štaba 3. korpusa NOVJ od 21. i 23. decembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 4—8/I, list 69, k. 408/A: knjigu predatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ), 17. majevička brigada 38. NOU divizije i Kladanjski NOP odred pratili su bolnicu. Po izvršenju prihvata, toj brigadi je naređeno da sadejstvuje s jedinicama 27. NOU divizije. Bliže o tome vidi i depeše Štaba 27. NOU divizije od 24. i 26. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 69 i 70, k. 408/A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ).

Birčanske brigade, a po izvršenoj smjeni neka krene u sastav brigade u Naseoke.

XVII i XIX brigada treba u punoj mjeri da izraze sadejstvo oko uništavanja i rastrojavanja druge četničke grupe čiji će se dijelovi vjerovatno kretati tokom sutrašnjeg dana pravcem na kome su postavljene ove brigade. Štabovi brigada neka budu samoinicijativni i neka rade u duhu situacije. Ukoliko se četnici budu kretali nešto dalje od pravca na kome su brigade, na iste se odmah orijentisati i uporno ih napadati i proganjati.

Kladanjski NOP odred neka ostane i dalje u s.Svojatu kod div. bolnica sa zadatkom obezbjeđenja istih. (Obje bolnice — XXVII i XXXVIII divizije — zatim Kladanjski odred i bataljon XIX brigade biće pod komandom člana štaba XIX brigade).

Komanda Birč. područja i četa OZN-e neka ostanu na istom mjestu (Mitrovići). Četa OZN-e odmah po prijemu ovog naređenja neka uputi pouzdanu patrolu u Majdan radi prikupljanja podataka o četnicima. Prikupljene podatke dostaviti ovome štabu najkasnije do svanuća, da bi ih mogli blagovremeno uručiti XIX brigadi koja ide na zadatak u tom pravcu. Komanda Područja i dalje će slati patrole u pravcu Pelemiša — Trnova radi prikupljanja podataka o četnicima, a preko Komande mjesta u Spreči pratiće razvoj operacija na tom sektoru i obavještavaće nas o svim promjenama.

Birčanski NOP odred neka ostane na prostoru Brainaca i neka izviđa u pravcu Papraće, o čemu će nam dostavljati podatke. Ovo naređenje neka mu prenese štab XIX brigade.

Opšte napomene:

1) Ovaj štab ostaje do daljnjeg u s. Kaštijelj.

2) Hirurška ekipa u s. Žepinići (Javor).

3) Srebrenički NOP odred u pokretu od Bratunca prema Cikotama — Šekovićima.

4) XX brigada u pokretu preko Grabovice ka Trnovu. Današnja borba koja se čula na prostoru Grabovice — Klještana je vjerovatno između ove brigade i četničkih dijelova koji su na tom prostoru.[11]

5) Kladanjski NOP odred neka upozna sa ovom zapovješću kapetana Slobodana Bobara-Boću, koji se nalazi kod naše div. bolnice. Drug Boće neka ujutro krene sa muslimanskom četom i izviđačkom divizijskom četom u s. Kaštijelj. Mu-

[11] Bliže o dejstvima koje je 20. romanijska NOU brigada vodila 23. decembra vidi dok. br. 76, objašnjenje 9.

slimansku četu neka uputi u Ristiće, a izviđačku neka postavi u Bijelo Polje.

6) Štabovi brigada uputiće ovome štabu po 10 boraca, fizički zdravih, razvijenih i pismenih, koji treba da idu na artiljerijski nastavni kurs koji će se održati pri štabu III Korpusa. Za imenovane borce dostaviti generalne podatke i karakteristike. Borce uputiti u ovaj štab najkasnije do 27. o.m.[12]

Ovo važi za 16, 19 i 20 brigadu.

7) Štab XVI brigade kurirske veze održavaće sa ovim štabom i vezu radio-putem po priloženom planu veze.

8) Sve jedinice razviće do maksimuma ob. službu i izvještaje ovome štabu dostavljati što češće.

SMRT FAŠIZMU SLOBODA — NARODU!

Za štab,
komandant — ppukovnik,
M. P. **Mil. Zekić**

[12] Prema depeši Štaba 3. korpusa NOVJ od 23. decembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 4—8/I, list 69, k. 408/A: knjigu predatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ) taj kurs je organizovan u Artiljerijskom nastavnom centru u Valjevu.

BR. 92

IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. HRVATSKE BRIGADE OD 23. DECEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O BORBAMA U REJONU ZVORNIKA[1]

ŠTAB
XVIII. N.O.U. BRIGADE
23. decembra 1944. g.
Položaj

ŠTABU XXXVIII. N.O.U. DIVIZIJE — POLOŽAJ

Dostavljamo Vam izvadak iz operaciskog dnevnika od 1. XII. do 15. XII. 1944. g.

1.XII.1944. g. Čitava brigada vrši pokret sa prostorije Musl. Šepak — Rojčević na prostoriju Čirilovo Brdo — Hodžići — Kitovnica, sa zadatkom kontrolisati komunikaciju Zvornik — Janja i Zvornik — Lopare kao i pomaganje XXI. brigade u kolko neprijatelj pokuša prodrijeti prema Tuzli.[2]

2.XII.1944. g. Brigada je izvršila izvjesno pomjeranje sa prostorije Hodžića — Kitovnice i sa dijelovima postavila se u Orahovcu i Križevićima sa zadatkom zatvaranja pravca Zvornik — Tuzla.

3.XII.1944. g. Dijelovi naše brigade noću 3. na 4. o. mj. napali su Tršić-Han. Borba je trajala čitavu noć, koja se produžila i preko čitavog dana.[3] U ovim borbama stupile su sve jedinice ove brigade. U toku borbe neprijatelj je imao od 30 — 40 vojnika izbačenih iz stroja što mrtvih što ranjenih. Naši gubitci su u toku ove borbe 4 poginula druga, među kojima je zamjenik komandira 3. čete II. bataljona, kao i 12 ranjenih drugova. Među ovim ranjenim drugovima nalazi se i zamjenik komandanta II. bataljona.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17—5, k. 1259.

[2] Tada je 21. istočnobosanska NOU brigada zatvarala pravac Zvornik — Tuzla (vidi dok. br. 64).

[3] Borba je vođena protiv dijelova Borbene grupe »Dauner« koja je bila u pokretu (vidi dok. br. 33).

5.XII.1944. g. Brigada se nalazi na liniji Ćirilovo Brdo — Krš — Lišina — Križevići, sa zadatkom zatvaranja pravca Zvornik — Tuzla i Zvornik — Lopare.

6.XII.1944. g. Brigada je na istim položajima sa istim zadatkom.
Noću 6. na 7. o.mj. dijelovi naše brigade napali su neprijatelja u Tršiću,[4] gdje je neprijatelj imao 10 mrtvih vojnika koje smo našli na položaju gdje su se borbe vodile. Naše jedinice u ovoj borbi nisu imale gubitaka.

7.XII.1944. g. Brigada se ponovo postavila na iste položaje sa istim dosadanjim zadatkom kao i sa stalnim ofanzivnim djelovanjem prema neprijatelju na komunikaciji Zvornik — Janja.

8.XII.1944. g. Jedinice ove brigade napale su neprijateljska uporišta Čolopek i Tršić-Han. U ovim napadima naše jedinice imale su uspjeha i likvidirana su pomenuta uporišta i neprijatelju su zadati osjetni gubitci. Cijeni se da je neprijatelj imao od 40 do 50 vojnika i oficira izbačenih iz stroja. Naši gubitci bili su 13 ranjenih, od kojih jedan teže, te jedan poginuo drug.

9.XII.1944. g. Čitava brigada vrši pokret sa prostorije Lješanj[5] — Ćirilovo Brdo na prostoriju Pećine — Malešići — Tabanci. Zadatak je stalno napadati neprijateljska uporišta na ovoj liniji, i onemogućavati mu povlačenje na ovoj komunikaciji. U nastupu na novoj prostoriji naše jedinice naišle su na neprijatelja, međutim naši bataljoni brzim naletom uspjeli su potisnuti neprijatelja sa njihovih položaja i sjuriti ih prema cesti. Iste noći postavljena je jedna jača zasjeda na cesti Tršić Han — Kozluk. Ova zasjeda sačekala je jednu neprijateljsku manju kolonu automobila i istu napala i uspjela

[4] Prema izvještajima Grupe armija »F« od 6. i 8. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 83 i 113), prednji dijelovi 11. vazduhoplovno-poljske divizije (Divizijski fizilirski bataljon, 1. artiljerijski divizion i 1. četa 11. protivtenkovskog diviziona) nalazili su se 6. decembra u pokretu prema Janji, a 8. decembra su dostigli Bijeljinu, dok se 22. lovački puk te divizije toga dana nalazio u Janji. Njega je u Zvorniku bila smijenila Borbena grupa »Skenderbeg«.

[5] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

je uništiti jedan kamion pun ranjenika. Naknadno smo saznali da je u ovom kamionu bilo 15 ranjenih njemačkih vojnika koje su ranili istog dana naši avioni.

10.XII.1944. g. Brigada se nalazi na prostoriji Pećine — Malešići — Tabanci, sa istim zadatkom.

11.XII.1944. g. Noću 11. na 12. o.mj. dva bataljona naše brigade uspjeli su upasti u Kozluk i da razbiju neprijatelja u Tabancima.
Naređenjem štaba divizije naša brigada odmah 12. o.mj. morala se postaviti na liniji Grbavci — Kitovnica — Križevići, sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja pravca Zvornik — Tuzla i Zvornik — Lopare.

13.XII.1944. g. Vršimo pokret sa dosadanje prostorije na liniji Ahmetovo Brdo — Lišina — Krš, sa zadatkom čvrstog zatvaranja komunikacije Zvornik — Tuzla i ne dozvoliti mu po svaku cijenu da se probije ovom komunikacijom prema Doboju.

14.XII.1944. g. Čitava brigada vrši pokret sa prostorije Ahmetovo Brdo — Lišina — Krš i postavlja se na prostoriji Čolopek — Malešići, sa zadatkom likvidacije ovih uporišta i povezivanje sa našim jedinicama preko Drine i na taj način olakšamo prelaz našim jedinicama na lijevu obalu Drine.

15.XII.1944. g. Brigada se nalazi na istoj prostoriji sa istim zadatkom. 15. XII. naveče naše jedinice vodile su borbu sa neprijateljem na liniji Čolopek — Tršić — Tabanci, ali bez naročitih uspjeha obzirom da je neprijatelj ova uporišta bio još u toku dana pojačao.[6]
Oko 30 izbačenih iz stroja.[7]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major: **Jovo Radić** M. P. Komandant — major. **V. Janković**

---

[6] U tim mjestima su se, vjerovatno, nalazili manji zaštitni dijelovi 11. vazduhoplovno-poljske divizije koji su obezbjeđivali prihvat 7. SS divizije »Princ Eugen«.

[7], [8] i [9]. Zabilješke o zarobljenicima i o gubicima dopisane su u originalu mastiljavom olovkom.

Zarobljeno:[8]

Izbačeno iz stroja 40, 10, 50, 15, 30—145, 83 pušaka.

Naši gubici[9]

mrtvi 4, 1—5
ranjeni 12, 13—25.

Zarobljeno 14, 4.

Izbačeno iz stroja 137, 207, 145—589.

Naši gubici
mrtvi 6, 6, 5,
ranjeni 6, 11, 25—42,
nestali 3, 11.

BR. 93

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 24. DECEMBRA 1944. ŠTABU 10. DIVIZIJE DA POPUNI SVOJE BRIGADE SASTAVOM RASFORMIRANOG VISOČKO-FOJNIČKOG NOP ODREDA I 1. BATALJONOM LIVANJSKO-DUVANJSKOG NOP ODREDA[1]

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
S. pov. br. 1224
Dne 24 - XII - 1944.

Predmet: Rasformiranje Visočko-Fojničkog NOP odreda. —

ŠTABU X. DIVIZIJE 5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

1. — Radi popune brigada sa ljudstvom, rasformiraćete Visočko-Fojnički NOP odred i prema potrebama rasporediti i uključiti borce i rukovodioce odreda u vaše brigade.

Jedan od najboljih odredskih bataljona zadržati u sadašnjem sastavu, nadopunjujući ga sa starim i boljim borcima i rukovodiocima. Ovaj bataljon uključiti kao peti bataljon i to u onu brigadu, koja se bude zadržavala i djelovala na prosto-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1—7, k. 854.

Ш Т А Б
5. КОРПУСА НОВ
ЈУГОСЛАВИЈЕ
Бр.
Дне 194 -

215

Предмет:Реформирање
Врховно-војног СНОЈ
одреда.-

ШТАБ XVIII ДИВИЗИЈЕ 5 КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1.- Ради попуне бригада на ј[illegible]ству ,реформирадете Врховно-војни СНОЈ одред и према потребама распоредити и укључити борце и руководиоце одреда у ваше бригаде.

Један од најбољих одредских батаљона задржати у састављеном саставу,одвајајући га за акције и ближе борбама с руковођењем.Овај батаљон укључити као пети батаљон и то у ону бригаду,која се буде налазила и дјеловала на простору ,и Рогатица-Višegrad-Вишеград, а тиме ће он за сада још задатак,ако је реално само одред /контрола терена између р.Босне и Сане,блокада овог терена од четника и милиције, одвајање,р.,пружање ,заштита ће грађева ,диверзионо дејство и др./.Водити рачуна да се овај батаљон не претвори у одредску и теренску јединицу те да он постане атрактивно дезертера.Батаљон мора бити под командом штаба бригаде и да се у пуној мјери дефа као саставни дио бригаде.

2.- Један члан штаба дивизије отићи ће Ливањско-Ду - ванјске одред,прегледати и извидити стање одреда и према тамошњој ситуацији предложити му одредјене задатке,ради војничког и организационог учвршћивања,мобилизације и оперативних задатака.

Ради попуне и одласка XVII бригаде извршити ја састава овог одреда први батаљон и укључити га у XVII бригаду.Пребацивање и прикључивање овог батаљона припремити,тако да не би дошло до одлагања и дезертерства.

3.- Команданта/команданта одреда капетана друга Вуковића и политичког комесара друга Шаиновића упутити у овај Штаб корпуса, који ће извршити нову дислокат.

4.- О извршењу/извјестити овај Штаб.-

[illegible]

ПОЛИТИЧКИ КОМЕСАР,
[illegible]

К О М А Н Д А Н Т
Генерал-мајор,

Ш Т А Б
X ОДРЕДА 5 КОРПУСА
Н О Р Ј
Бр.
Дне 1944.г.

Реформирање извршено према нар. бр.7 од 8.I.1944. корпуса извјештаја под Стр.пов.бр.22 од 10.I.1945. В.Ш.

[illegible]

Фотокопија документа бр. 93

riji Fojnica — Visoko — Sarajevo, s tim da mu se dadnu isti zadatci, koje je ranije imao odred (kontrola terena između r. Bosne i ceste, čišćenja ovog terena od četnika i milicije, mobilizacija, prihvat ljutstva iz gradova, diverziono dejstvo i dr.). Voditi računa da se ovaj bataljon ne pretvori u odredsku i terensku jedinicu te da ne postane utočište dezertera. Bataljon mora biti pod komandom Štaba brigade i da se u punoj mjeri osjeća kao sastavni dio brigade.

2. — Jedan član Štaba divizije obići će Livanjsko-Duvanjski odred, pregledati i izviditi stanje odreda i prema tamošnjoj situaciji postaviti mu određene zadatke, radi vojničkog i organizacionog učvršćivanja, mobilizacije i operativnih zadataka.

Radi popune i ojačanja XVII. brigade izuzeti iz sastava ovog odreda prvi bataljon i uključiti ga u XVII. brigadu. Prebacivanje i priključivanje ovog bataljona pripremiti, tako da ne bi došlo do osipanja i dezerterstva.[2]

3. — Dosadašnjeg komandanta odreda kapetana druga Vukovića[3] i političkog komesara druga Hakirovića[4] uputiti u ovaj Štab korpusa, koji će primiti novu dužnost.

4. — Po izvršenom izvijestiti ovaj Štab. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR,
Pukovnik,
Došen

M. P.

KOMANDANT
General-major,
S. Rodić

ŠTAB
X. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Str. pov. br. 215
Dne ..... 1944. g.

1. I. 45
op. od.

Rasformiranje izvršeno prema Nar.
br. 7 od 8. I. 1945. Korpus izvješten pod str. pov. br. 22 od 16. I. 1945.

u.a.

šef kanc. — poručnik:
Dane[5]

---

[2] Odnosi se na 1. bataljon (vidi dok. br. 139).
[3] Slavka
[4] Avdu
[5] Vojvodić

BR. 94

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 24. DECEMBRA 1944. ŠTABU 10. DIVIZIJE O REGULISANJU ŽELJEZNIČKOG SAOBRAĆAJA[1]

Prepis

ŠTAB
5. KORPUSA NOVJ
Br. 2684/44
24. XII. 1944.

ŠTABU X DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ.

Saobraćaj je jedna od vrlo važnih grana našeg državnog života, koji omogućava normalan i pravilan rad poljoprivrede, a još više naše vojske. Radi toga moramo nastojati da naš porušeni i od strane okupatora uništeni saobraćaj opravimo i osposobimo, kako bi što prije koristili sve prednosti koje nam on daje.

Međutim i pored ranijih opomena i naređenja i sada se ponavljaju slučajevi da pojedinci (oficiri, podoficiri i borci) onemogućavaju i ometaju redovan i pravilan željeznički saobraćaj. Navodimo najčešće slučajeve koji se dešavaju:

Pojedinci oružanom silom tjeraju vozovođe da na otvorenoj pruzi zaustavi voz, da bi se oni iskrcali. Sprovodnici materijala ne poštuju saobraćajne propise o količini tereta kojeg ukrcavaju u vagone i ne prihvaćaju savjete i opomene saobraćajnih organa u tom pogledu. Pojedini oficiri zadržavaju cijelu kompoziciju na pruzi, radi svojih ili službenih potreba, tako da vozovi redovno zakašnjavaju. Isto tako pojedini oficiri uzimaju u zaštitu civile od kojih saobraćajni organi traže naplatu vožnje.

Svi ovi i slični nepravilni postupci od strane vojske unose nered u naš saobraćaj, tako da on ne može odgovoriti i udovoljiti našim vojnim i privrednim potrebama. Radi ovoga se i saobraćajni organi ograđuju od svake odgovornosti, pravdajući se nepravilnim postupcima vojske, a ovo im daje moralnu podlogu da svoj posao mogu zanemarivati i praviti nesavjesne propuste.

---

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2—21, k. 856.

Da bi se spriječili nepravilni postupci pojedinaca, te da bi se omogućilo pravilno funkcionisanje našeg željezničkog saobraćaja

NAREĐUJEMO:

1. — Željezničkim saobraćajnim sredstvima i voznim parkom neposredno rukovodi Saobraćajni otsjek ovoga štaba i Uprava željeznica, te se svi propisi i pravila izdata od ovih organa imaju poštovati.

2. — Svakom licu koje putuje službenim poslom nadležni štab ili komanda izdaće propisnu objavu sa naznakom da može koristiti željeznicu besplatno.

3. — Ukrcavanje putnika i utovar robe vrši se samo na zato određenim stanicama, gdje se vozovi zadržavaju određeno vrijeme. Najstrožije se zabranjuje svako samovoljno zaustavljanje vozova na pruzi ili prekovremeno zadržavanje na stanici.

4. — Sprovodnici će blagovremeno pripremiti i izvršiti utovar materijala. Ako sprovodnici ne vode računa o utovaru, te sa istim zakasne, radi toga se voz ne smije zadržavati. Prilikom utovara materijala opterećivati vagone u sporazumu sa vozovođom kako ne bi dolazilo do nepotrebnih iskliznuća.

5. — Vozovođe i kontrolni saobraćajni organi su jedino odgovorni za normalnu, pravilnu i propisnu vožnju kao i opterećenje voza, te se svim drugim licima zabranjuje da bilo na koji način ometaju rad vozovođa i nameću im svoju volju ili im izdaju naređenja na putu.

6. — Svaki grub i nasilan postupak prema saobraćajnim organima se zabranjuje, a u koliko se primjeti nepravilan rad saobraćajnih organa, sve primjedbe sa obrazloženjem dostaviti redovnim putem preko svojih nadležnih štabova i komandi.

7. — Svi oni koji budu i dalje pravili nepravilne istupe i ometali redovan saobraćaj biće uzimani na odgovornost.

8. — Ovo naređenje pravilno prenijeti i objasniti svim borcima i rukovodiocima, a naročito intendantskim, kuririma i jedinicama pri štabu.

Prijem naređenja potvrditi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar — pukovnik:
Došen s.r.

Komandant — general major
S. Rodić s.r.

ŠTAB
X DIVIZIJE 5. KORPUSA N.O.V.J.
Br. 695
Dne 2. I. 1945. god.

SVIMA JEDINICAMA X DIVIZIJE.

Dostavlja vam se prednje naređenje Štaba 5. Korpusa s tim, da sa istim upoznate sve borce i rukovodioce i skrenete im pažnju da ga se u potpunosti i pridržavaju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar — ppukovnik:
Rade[2] s.r.

Komandant — pukovnik:
Voja[3] s.r.

ŠTAB
VII NOU BRIGADE X DIVIZIJE N.O.V.J.
Br. 4
Dne 6. I. 1945. god.

SVIMA JEDINICAMA VII NOU BRIGADE.

Sa prednjim naređenjem štaba 5. Korpusa upoznati sve rukovodioce i borce i skrenuti im pažnju na dolično i vojničko ponašanje prilikom putovanja željeznicom. Svako nepravilno držanje strogo će se kažnjavati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar — major:
Čed.[4] Jovanović

M. P.

Komandant — major:
R.[5] Brkić

ŠTAB
I BAT. VII NOU BRIGADE
Br.
Dne 9. januara 1945 godine

Priepis gornjeg naređenja dostavljen je komandama četa ovog bataljona, te su sa istim upoznati svi borci i rukovodioci ovog bataljona.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant, poručnik

---

[2] Bašić
[3] Todorović
[4] Čedomir
[5] Rade

BR. 95

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 14. KORPUSA NOVJ OD 24. DECEMBRA 1944. ŠTABU 17. DIVIZIJE O SITUACIJI U DOLINI DRINE[1]

Hitno!

ŠTAB
XIV SRPSKOG KORPUSA N.O.V.J.
O. br. 81
24. XII. 1944 g.

ŠTABU 17 DIVIZIJE

Treba da nas povratkom ovoga kurira obavestite o situaciji na vašem sektoru i date podatke gde se sada nalazi XXIII brigada 45 divizije, jer smo jutros dobili podatke od komesara te divizije, da je ova brigada na desnoj obali Drine, dok je načelnik Štaba 45 divizije obavestio, da se ova brigada: sa jednim bataljonom nalazi u selu Popovi, sa jednim u selu Amajlije, sa jednim na mostobranu Balatun i Badovinci, dok se 4 nalazi negde na prostoriji Janje. Ukoliko imate veze sa ovom brigadom, naredite joj da odmah krene na prostoriju: Donja Pilica — Šepak — Trnovica. Ako je ova brigada na desnoj obali Drine, neka odmah krene pravcem: Badovinci — Lešnica — Kurijačica, gde da se prebaci na levu obalu Drine.[2]

Od potpukovnika Poleksića,[3] koji je 22 i 23 o.m. bio još na sektoru oko [Donje] Trnove, danas u 12,10 časova primili smo i ova obaveštenja, koja možete koristiti:

S. Koraj osvojila je 17 brigada 28 divizije.[4] U blizini nje nalazi se i II Krajiška brigada.[5]

Brodska brigada nalazi se na prostoriji Šepak — Bjeloševac, a Slavonska brigada na prostoriji: Bjeloševac — Čengiće,[6] sa ovom brigadom, po ovom izveštaju, trebala bi da ima neposredno vezu i kontakt XX brigada 45 divizije.

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 8—1, k. 631.

[2] Bliže o dejstvima i rasporedu te brigade toga dana vidi dok. br. 155.

[3] Momčilo

[4] Koraj je zauzet 21. decembra (vidi dok. br. 130).

[5] Vidi dok. br. 150.

[6] Opširnije o rasporedu pomenutih brigada 28. NOU divizije vidi dok. br. 130.

Jutros u 8,30 časova obavešteni smo da se neprijatelj ne nalazi više u Janji.[7] Ukoliko je ovo tačno kao i prisustvo brigada 28 divizije na napred spomenutoj prostoriji, molimo vas, da i XX brigadu 45 divizije orijentišete na prostoriju za uništenje neprijateljske četničke grupacije na prostoriji: Šekovići — Papraća — Memići.[8] Ovo je petnaestak kilometara jugozapadno od Zvornika. Snaga ove četničke bande iznosi oko 6.000.[9] Severno na prostoriji Priboj — Sapna nalazi se korpus četnika Leko u snazi od 5 do 6 stotina bandita.[10] Predstražu ovaj korpus drži na liniji položaja: Crni Vrh (kota 532) — Visoka Glava (trig. 664) — kota 368. Sa kote 368 neprijateljska brigada u toku 23. XII povukla se u pravcu s. Kiseljak.

Radi obaveštavanja Štaba južne operativne grupe potrebno je da odgovor dostavite u što kraćem roku. Ovaj izveštaj pokažite načelniku Štaba, pukovniku Ljubi Vučkoviću.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načesnik Štaba — pukovnik,
M. P. **Mihovil Tartalja**

---

[7] To mjesto je 21. decembra zauzeo 1. bataljon 14. SS puka 7. SS divizije »Princ Eugen«, a potom je izvršio prodor prema s. Balatunu (vidi dok. br. 88; Arhiv VII, reg. br. 13—1 i 14—1, k. 11: izvještaje toga bataljona od 21, 22, 23. i 24. decembra 1944).

[8] Potpunije o dejstvima 20. srpske NOU brigade u to vrijeme vidi dok. br. 154.

[9] Opširnije o tim četnicima vidi dok. br. 146.

[10] Riječ je o pripadnicima Majevičkog četničkog korpusa, čiji je komandant u to vrijeme bio potpukovnik Stevan Damjanović Leka (vidi dok. br. 33). U dolini Drine dejstvovala je 4. grupa (podrinskih) brigada toga korpusa. Tako su se četnici ove grupe u to vrijeme nalazili na sektoru Zvornik — Lokanj — Teočak (vidi Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depešu od 20. decembra 1944, reg. br. BH-V-11405: izvještaj Podrinske četničke brigade od 22. decembra 1944, reg. br. BH-V-11406: obavještenje Komande Majevičkog četničkog korpusa od 23. decembra 1944).

BR. 96

IZVJEŠTAJ ŠTABA 20. SRPSKE BRIGADE OD 24. DECEMBRA 1944. ŠTABU 45. NO DIVIZIJE O FORSIRANJU RIJEKE DRINE NA ODSJEKU KURIJAČICE[1]

ŠTAB D.2[2]
O. br. sl.
24. XII. 1945 g.
Položaj

ŠTABU D. I[3]

Dostavljamo vam operativni izveštaj za dane 18, 19, 20, 21. i 22. XII. 1945 g.

PODACI O NEPRIJATELJU:

Glavne neprijateljske snage izvlače se komunikacijom prema Brčkom i Bijeljini dok slabije snage — zaštitnice brane istu komunikaciju i pokušavaju da ometu forsiranje reke Drine od strane naših jedinica.[4]

RASPORED NAŠIH SNAGA:

Naše jedinice nalaze se na prostoriji s. Jadranska Lešnica — s. Straže.

ZADACI NAŠIH JEDINICA:

Naša jedinica dobila je zadatak da forsira reku Drinu.

---

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 52—2, k. 1335. Prepisano je iz operacijskog dnevnika 20. srpske NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 56—2, list 36—42, k. 1335), sa izvjesnim manjim dodavanjima (dodat je dio izvještaja »Mišljenje o operacijama«). O tome vidi dok. br. 154, objašnjenje 6.

[2] Šifra za Štab 20. srpske NOU brigade (vidi dok. br. 82).

[3] Šifra za Štab 45. NO divizije (vidi dok. br. 82).

[4] Prema izvještajima Grupe armija »F« od 23. i 24. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 344 i 359) u to vrijeme 13. SS puk 7. SS divizije »Princ Eugen« je preuzeo mostobran kod Brčkog, dok se njegov 2. bataljon nalazio kod Čelića i Koraja; 14. SS puk je sa 3. bataljonom SS puka »Skenderbeg« napadao istočno i sjeveroistočno od Bijeljine; 3. bataljon 21. lovačkog puka 11. vazduhoplovno-poljske divizije i komora 117. lovačke divizije nalazili su se na komunikaciji Bijeljina — Brčko. Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 13/1—94, 13/1—96 i 13/1—97, k. 11 (depeše 14. SS puka od 23. i 24. decembra 1944), reg. br. 13/1—89 i reg. br. 14/1, k. 11 (depeše 1. bataljona 14. SS puka od 23. i 24. decembra).

OPERACIJE:

18 ov. m. III i IV bataljon izvršili su prelaz Drine na Kurijačici, s tim što su prebacili i svoje kuhinje — teško oružje. Za vreme prebacivanja II Krajiška brigada vodila je borbu sa neprijateljem koji je napadao na mostobran.[5]

U toku borbe neprijatelj je uspeo da zbaci II Krajišku brigadu i da ovlada mostobranom i položajima: s. Glavičice i sa raskršća K. 165 i K. 168, i zapadno ispred s. Obriježˇ, mesta zv. Gradina (126).

Noću između 18 19 ov. m. II bataljon prebacio se sa tri streljačke čete bez komore u cilju pojačanja ova dva bataljona, radi probijanja komunikacije Janja — Zvornik.

III bataljon dobio je zadatak da likvidira neprijatelja iz s. Johovac — Johovačke škole preko K. 137. Po likvidaciji neprijatelja iz s. Johovca — s. Ruhotine da zaposedne položaje i to: južno ispred reke Brezovice (K. 111), (K. 126),[6] (K. 115), zv. mesto Gradina (K. 136),[7] južno ispred reke Grabovice,[8] sa glavnim zadatkom da osigura mostobran u slučaju neprijateljskog nadiranja od Janje.

IV bataljon dobio je naređenje — zadatak da likvidira neprijatelja iz s. Potok koji se nalazi istočno ispred komunikacije raskrsnica Janja — s. Dugo Polje i s. Srednja Mahala. Po likvidaciji ovih neprijateljskih uporišta da zaposedne položaje severoistočni deo s. Glavičice, selo Potok na samom raskršću (K. 165 i 168) zaključno sa s. Tavna, gde će se povezati na svom desnom krilu sa delovima B. 19 i osigurati mostobran ostalim delovima brigade za prebacivanje.

Noću između 18 i 19 ov.m. bataljoni su izvršili napad po predviđenom planu (rasporedu) izbijajući svaki na svom pravcu. Bataljoni nisu naišli ni na kakav otpor pošto je neprijatelj sa pomenutih položaja izvršio pokret u pravcu Janje pre izbijanja naših bataljona na svoje pravce.

Po dobivenom zadatku štab IV bataljona nije učinio onako kako mu je naređeno, već je napustio određene mu položaje i sa bataljonom smestio se u s. Bjeloševac — s. Brezovice. Takođe III bataljon nije u potpunosti izvršio svoj zadatak kako mu je naređeno. Jedino što je ostavio jednu streljačku

---

[5] Na mostobran su napadali dijelovi 13. SS puka 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 66 i 79).

[6] Na karti 1 : 100.000 je ucrtan trigonometar 126, istočno od Gradine.

[7] Ta kota se nalazi sjeverozapadno od Gradine.

[8] Ta rijeka nije označena na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na potok Glovaču.

[9] Šifra za Štab 14. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 82).

četu južno ispred reke Brezovice na mestu zv. Gradina, što nije postavio obezbeđenje preko ceste na K. 126 i 171.[10] Dok su članovi štaba brigade obišli položaj pomenutih bataljona i ponovo im naredili da zatvore pravac od Janje, između Drine i ceste na pomenutim kotama.

19 ov.m. ujutru rano u 5 čas. pošao je komandant brigade sa II bataljonom i naređeno je II bataljonu da se odmah veže sa levim krilom IV bataljona i da zatvara pravac od s. Glavičice do Drine, misleći da je IV bataljon ostao na određenim mu položajima. Prilikom obilaska položaja IV bataljona od strane komandanta brigade, zatekao je prazan položaj bez ikakvog obezbeđenja i kontrole na komunikaciji ispred neprijatelja, što se II bataljon morao rokirati u desno i zatvarati pravac sektora IV bataljona.

Štab II bataljona dobio je usmeno zadatak od štaba brigade da zajednički sadejstvuju sa jedinicama B. 1 koje su vodile borbu u s. Donja Pilica, zaseok Ivanići. Istog momenta poslato je i pismeno naređenje štabu IV bataljona da i oni orijentišu svoje delove u s. Brezovica, gde su posle svi otišli u jugozapadni deo s. Kacevac. Neprijatelj je u isto vreme udario na delove IV bataljona koji su bili na desnom krilu II bataljona na jugoistočnom delu s. Tavna. Kao i ostale dve čete koje su išle u napad bile su napadnute od strane neprijatelja. Utvrđeno je da IV bataljon nije primio borbu sem što je u prvo vreme jedna četa primila borbu jugozapadno ispred s. Tavna, dočim svi ostali delovi pomenutog bataljona otišli su u s. Kacevac i s. Brđane. Napuštanjem položaja ispred s. Tavna i s. Bjeloševac ova četa koja je vodila borbu, ista se povukla prema s. Počivala na Brđansku kosu, jugoistočno ispred s. Brđane. Kao što je već utvrđeno, sad se IV bataljon povukao nevojevački, bez borbe, neprijateljske snage ispred II i IV bataljona bile su oko 1000 ljudi.

Kada se je neprijatelj probio i zbacio II bataljon sa njegovih položaja, momentalno je pošao u pravcu III bataljona i udario ih sa leđa. Patrole III bataljona koje su išle sa svoga položaja preko brda Johovac — koje su bile kao izvidnice, iste su primetile neprijatelja na ostojanju od položaja od 500 metara. Momentalno su izvestile njihov štab da neprijatelj nastupa u njihovom pravcu. Bataljon je odmah orijentisan prema neprijatelju gde je borba primljena. Borba je primljena u 8 čas. pre podne.

U toj borbi učestvovala je protivkolska brigadna četa koja se prebacila zajedno sa dve čete I bataljona. 20 ov. m.

[10] Treba: 111.

u 5.30 čas. čete I bataljona uspele su se prebaciti preko ceste pre nego što je neprijatelj nastupio. Čete su došle u s. Ruhotine, momentalno se postavile na položaj u pravcu neprijatelja koji je nastupao preko Dugog Polja — severno ispred raskršća — komunikacije Janja — Banjica.[11]

Videći da se borba vodi na desnom krilu sa delovima II i IV bataljona a misleći da su oba bataljona celokupni stupili u borbu, komandant brigade momentalno je otišao da bi blagovremeno zaustavio i orijentisao II i IV bataljon kao i II[12] i III bataljon, preko s. Brezovice i da bi bataljone povezao. Pomenute bataljone II i IV nije stigao do s. Brezovice nego ih je stigao u s. Kacevac i s. Brđane. Odmah je naredio štabovima da prikupe i srede svoje bataljone i da izvrše napad na neprijatelja koji je zaposedao brdo Lazarevica (K. 271)[13] i sa kose iznad Mršića. IV bataljon dobio je zadatak da sa svoje 3 čete likvidira neprijatelja sa brda Lazarevica, K. 271 i K. 252.

II bataljon dobio je zadatak da likvidira kosu iznad s. Mršići. Napad je izvršen u 14.45 čas. U toku vođenja borbe od jednog sata neprijatelj je potisnut sa pomenutih položaja i sve su kose očišćene zaključno sa s. Jelići — s. Studenac — s. Lučići. Misleći da će se uhvatiti veza sa III bataljonom u s. Jelići — s. Studenac. Dočim I i III nisu dospeli do tih sela. Ova dva bataljona ostala su na položajima na brdu Lazarevica (K. 271 i K. 252) — s. Mršići (K. 213)[14] — s. Lučići (K. 150).[15]

Po izgubljenim položajima III bataljon na mestu zv. Gradina na cesti Jahovac (Jahovačka škola) na mestu zv. Oštrica povukao se u s. Ruhotine, kao i brigadna protivkolska četa, gde se povezala sa četama I bataljona. I i III bataljon držali su položaj u s. Ruhotine — s. Bjelička Mahala, gde se zadržali na tom položaju jedan sat. Prednji delovi I bataljona izvestili su da neprijatelj vrši obuhvat ispred s. Brezovice i Čengića. Zamenik komandanta brigade i komesar brigade, kada su obavešteni da neprijatelj nastupa u pravcu njih a u cilju da vrše opkoljavanje, momentalno su naredili štabovima I i III bataljona da se probiju u pravcu s. Čengića, s tim što će III bataljon vršiti proboj preko s. Studenac a komandant I bataljona dobio je naređenje da ide levo od III bataljona sa jednom četom koja će služiti kao leva pobočnica. Komandi protivkol-

[11] Prema izvještaju 1. bataljona 14. SS puka od 20. decembra 1944, njegove jedinice su dostigle Tavnu, Brezovicu i Ruhotinu (vidi Arhiv VII, reg. br. 14—1, k. 11).

[12] Treba: I.

[13] Treba: (trig. 271).

[14] Odnosi se na k. 223.

[15] Odnosi se na k. 170.

ske brigadne čete izdato je naređenje da sa svojom četom bude zaštitnica svih delova koji idu napred.

Pomenute jedinice išle su bez otpora do s. Studenac — s. Lučići. Dolaskom bataljona u s. Studenac — s. Lučići naišli su na neprijatelja.

19 ov.m. u 16 čas. poslato je naređenje štabovima II, III i IV bataljona da izvrše napad na neprijateljska uporišta koja se nalaze ispred njih, [po]što se je ocenilo da će neprijatelj u toku sutrašnjeg dana izvršiti napad, jer je celog dana bio miran i nije vršio nikakav pritisak na naše pravce, [pa će] verovatno vršiti proboj presečene mu linije. Napad je naređen u cilju da se neprijatelj odbaci nazad, i smanji[16] lakše i čvršće držanje položaja radi sigurnijeg mostobrana za prelaz ostalih delova. Napad je bio određen da se vrši noću 19/20 ov. m. u 24 časa.

Štab II bataljona imao je zadatak da napadne neprijatelja na svom pravcu koji se nalazio u s. Glavičice — s. Ivanići, s tim što bi išao sa dve čete istočno od komunikacije Janja — Zvornik, preko s. Glavičice a sa 3 četom da se poveže sa ovim dvema četama na komunikaciji preko s. Ivanići i da se čvrsto poveže sa delovima IV bataljona na svom desnom krilu.

Po likvidaciji neprijateljskih uporišta da ostane na istim položajima [s tim] što bi držao dve čete preko ceste na Drini. 3 četa što bi bila na samoj komunikaciji sa zapadne strane ceste i što bi održavala vezu sa IV bataljonom.

IV bataljon dobio je zadatak prvenstveno da se poveže sa desnim krilom II bataljona i levim krilom jedinica XXI slavonske brigade[17] i da izvrši napad na neprijateljska uporišta i dalje ostane na osvojenim neprijateljskim položajima, a ukoliko bi bilo potrebno pojačanje II bataljona radi zatvaranja pravca njegovog, da rokira svoje snage u levo ka II bataljonu.

III bataljon dobio je zadatak da likvidira neprijateljska uporišta koja se nalaze sa severne strane Glovača, K. 127 i s. Obriježa. Noću između 19/20 ov. m. oko 21 čas komandant II bataljona došao je sa položaja svog bataljona u štab brigade koji se nalazio na mestu zv. Gradina jugozapadno ispred s. Obrijež i izvestio ovaj štab da se neprijatelj ne nalazi na gore

---

[16] Tako je u originalu. Vjerovatno treba: omogući.

[17] Ta brigada je od 11. do 22. decembra vodila borbe na prostoru Čengiće — Bjeloševac — D. Pilica — Pašina Kula (vidi dok. br. 122; Arhiv VII, reg. br. 15/51—2I, k. 1125: operacijski dnevnik Štaba 28. NOU divizije).

pomenutim položajima gde je trebao da napada već je otišao u Janju.

Po dolasku komandanta III bataljona u štab brigade, naređeno mu je da pošalje jedno jače odeljenje u pravcu neprijatelja kako bi ispitao gde se neprijatelj zaustavio, što je isti učinio. Neprijatelj se nalazio ispred Janje na tri km., u s. Lučići[18] — Dugo Polje (K. 109) i kod Petrovića koliba, severno od s. Obriježi.

Gore pomenuti štabovi, tj. II i IV bataljon po prijemu naređenja štaba brigade za izvršenje zadatka, isti nisu učinili u potpunosti, jedino što su poslali po jednu četu. Od svake čete vršio je napad na neprijatelja samo po jedan vod, što je napad bio samo demonstrativnog karaktera, što im je bilo jasno a što je u zapovesti napisano da će neprijatelj verovatno u toku sutrašnjeg dana vršiti napad na presečenu komunikaciju. Štabovi II i IV bataljona nisu izvršili naređenje (napad na neprijatelja) a još najgore što nisu postavili obezbeđenja onako kako je naređeno. Štab II bataljona držao je istočno preko komunikacije na položaju u s. Potok dva voda i jedan vod držao je sa zapadne strane komunikacije, koji je bio na drumu. Druga četa nalazila se na desnom krilu, koja se vezivala sa četom koja je bila na drumu. III četa nalazila se sa štabom bataljona u s. [Srednja] Mahala na južnom delu.

IV bataljon takođe nije postavio čete na položaju radi samog zatvaranja pravca, jedino što je imao jednu četu na desnom krilu II bataljona iznad potoka istočno ispred s. Tavna. Sa ostalim delovima i štabom bataljona nalazio se u s. Bjeloševac i s. Srednja Mahala.

20 ov.m. u 6.30 čas. neprijatelj je izvršio napad na delove II i IV bataljona, uspeo je da u toku kraće borbe preseče streljački stroj naših četa vodeći borbu sa delovima II bataljona koji su se nalazili na raskršću s. Potok (K. 165). Jedna neprijateljska kolona u jačini od 300 vojnika probila se i prešla preko s. Batar i udarila na III bataljon, koji se nalazio na položajima kod škole Johovac — K. 111 — Trig. 126 — K. 115 i K. 136.

Prilikom prvog naleta neprijatelja kada je udario na II bataljon, ispresecao je čete II bataljona tako da se II bataljon momentalno povukao u s. Brezovicu, uhvatio vezu sa našim II[19] bataljonom i isti se probio — provukao bez borbe ali nije izvestio komesara brigade (štab III bataljona) koji mu je ostao na desnom krilu vodeći borbu u s. Studenac. Borba

[18] To selo se nalazi 10 km jugozapadno od Janje, pa će se ovdje, vjerovatno, odnositi na predio Lužić.

[19] Vjerovatno bi trebalo da piše: III.

je trajala od 14 do 15.30 časova. Bataljon je uspio da potisne neprijatelja nešto unazad sa prvih neprijateljskih položaja gde je bio oteo neprijateljsku komoru, ali tom prilikom neprijatelj je za kratko vreme dobio pojačanje, izvršio protivnapad i bataljon potisnuo na stare položaje, gde je zaposeo nove položaje zapadno ispred s. Obrijež, K. 127 — K. 136. Na ovim položajima borbe nije bilo. Bataljon i protivkolska brigadna četa i jedna četa I bataljona zadržali su se na pomenutim položajima do same noći. U toku same noći bataljon je krenuo u pravcu Suhog Polja gde se zaustavio.

Delovi I bataljona, tj. dve čete koje su se prebacile 20 ov.m. ujutru rano oko 7 čas. krenule su za s. Ruhotine da bi došle u sastav onih dveju četa koje su se ranije prebacile. Ove dve čete poslednje nisu uspele da se prebace preko druma a u isto vreme stigao ih je načelnik ovoga štaba i pošao sa njima istim pravcem. Kada su stigli u prednji deo s. Batar obavešteni su da su Nemci prošli kroz s. Batar na 15 minuta ranije. Načelnik štaba naredio je da čete krenu napred u streljačkom stroju pravac Johovac. Na prvoj kosi nemačke patrole susrele su se sa našim prvim odeljenjima. Borba je primljena u 8.30 i trajala je do 10.30 čas. kada je neprijatelj uspeo da potisne ove čete koje su se vratile nazad na obalu Drine. Na obali Drine bili su iskrcani resto delovi I bataljona od dve čete. Načelnik štaba ove brigade obavestio je o situaciji na komunikaciji druma Janja — Zvornik načelnika štaba divizije, koji mu je naredio da pokuša proboj u toku noći. Oko 23 časa prikupljeni delovi I bataljona ponovo su pokušali da pređu komunikaciju ali nije uspelo. I tom prilikom vođena je borba oko dva časa. Načelnik štaba divizije obavestio je načelnika ovoga štaba da će u toku 21 ov.m. prebaciti jedan bataljon 24 brigade koji treba da im pomogne probijanje radi hvatanja veze sa našim delovima.

II bataljon 24 brigade došao je na obalu oko 18 čas. i odmah je preduzeto prebacivanje istog bataljona. Isti se prebacio 22 ov. m. do 5 čas. ujutru. Obadva bataljona prikupili su se za napad i krenuli su u 6 čas. pravac s. Johovac i Johovačka škola radi prelaza druma. Bataljoni su krenuli nesmetano do na prvu kosu s. Batar gde se neprijatelj na drugoj kosi nalazio. Obadva bataljona primili su borbu u 8 čas. i borba je trajala do 12 čas.[ova]. Na prostoru II bataljona 24 brigade neprijatelj je bio nadmoćniji i uspeo da ih potisne sa prvih položaja. Neprijateljska jaka vatra nanela je priličnu zabunu tako da se bataljon počeo povlačiti u neredu. Komesar bataljona 24 brigade došao je kod načelnika ovoga štaba i izvestio ga da je neprijatelj izbio na njihovo desno krilo. Načelnik štaba brigade naredio je da se vrati nazad i da drži

svoje položaje. Kako je vojska bila uplašena i u rasulu, načelnik štaba brigade naredio je komesaru I bataljona ove brigade da se naši delovi povuku sa svojih položaja. Povlačenje kod naših delova bilo je u rastrojstvu iz razloga što su se delovi 24 brigade bili već daleko odmakli od svojih položaja. O svemu ovome bio je blagovremeno obavešten štab D. 1 koji je naredio prebacivanje ljudstva s one strane Drine.

NAŠI GUBICI U LJUDSTVU:

64 mrtvih — od toga 8 utopljenih, ranjenih 111, nestalih 51, kontuzovanih 18.

NAŠI GUBICI U MATERIJALU:

14 ruskih puškomitraljeza, 4 »Šarca«, 5 poluautomatskih ruskih pušaka, jedan bacač od 82 mm, 2 postolja od bacača 82 mm, 1 nogare za bacač, 3 teška ruska Maksima, 7 protivkolskih pušaka, 164 običnih pušaka, 15 konja.

Drugog materijala u ovim borbama nije propalo. Navedeni broj izgubljenog oružja nije pao sav u ruke neprijatelju. Ima jedan deo koji su dezerteri odneli ili pak bacili.

Od nestalog broja ljudstva koje je ovde navedeno većina ih je dezertirala i stalno sami dolaze ili ih naše patrole doteruju.

NEPRIJATELJSKI GUBICI U LJUDSTVU:

87 mrtvih kao i nepoznat — veći broj ranjenih.
Od materijala nije zaplenjeno ništa.

MIŠLJENJE O OPERACIJAMA:

1. — Bataljoni nisu imali međusobne veze i nije vršeno nikakvo izviđanje ispred pojedinih jedinica. Štabovi bataljona nisu pravilno shvatili stanje položaja neprijateljskog i nisu mislili na to da će neprijatelj nastojati da se po svaku cenu probije. S tim u vezi nisu razvijali svoju obaveštajnu službu a niti su obaveštavali štab brigade o ma kakvim izmenama. Nije bilo dovoljnog zalaganja u samoj borbi. Štab I bataljona nije izvestio štab III bataljona o svom proboju a prešao je bez borbe.

2. — II i IV bataljon nisu shvatili svoj zadatak ni najmanje u samom izvlačenju. Dozvolili su svojim četama da idu kuda god koja hoće i da bez borbe odstupaju, a znali su gde se III bataljon nalazi. Da su II i IV bataljon dali otpor neprijatelju na svom pravcu, I i III bataljon ne bi bili ugroženi.

3. — U povratku III bataljon iz s. Jelići nije trebalo da dođe u pravcu komunikacije Janja — Bijeljina — Koraj — s. Suho Polje. Ukoliko nije mogao probiti se u pravcu s. Kacevac trebalo je provući se severno ispred s. Rogović preko brda zv. Rašće (K. 209) — [Donja] Trnova.

4. — Štabovi nisu bili dovoljno budni i nisu kontrolisali izvršuju li se naređenja ili ne.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar
major,
Inđić Lazar s. r.

Komandant
kapetan
Vojin Vidović, s.r.

Načelnik štaba
poručnik
Petr. S. Jovančić s.r.

Da je ovaj prepis veran svome originalu tvrdi i overava

Načelnik štaba — poručnik,
Petr. S. Jovančić

M.P.

BR. 97

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 25. DECEMBRA 1944. ŠTABU 38. DIVIZIJE ZA RAZBIJANJE ČETNIKA U DOLINI RIJEKE SPREČE[1]

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Br. sl./44
25. XII. 44

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

Položaj

Jedinice XXIII NOU divizije nalaze se na sektoru Capardi.[2] Orijentacija cijelog XIV Korpusa je prema Tuzli.[3]

Sa vašim jedinicama u dolini rijeke Spreče razbijte četničke bande u selima oko druma Tuzla — Zvornik i povežite se sa jedinicama XIV Korpusa sa zadatkom uništenja četničke grupe na sektoru Jelice. U toku sutrašnjeg dana uputićemo vam naš vod za vezu radi uspostavljanja telefonske linije Tuzla — Capardi.

Jedan član Štaba divizije treba da krene do Štaba XXIII divizije i ovu obavjesti o situaciji u Istočnoj Bosni kao i poveže snage radi zajedničkih operacija.

XVII brigada treba aktivno da se angažuje u razbijanju četničkih grupa koje se od Vlasenice prebacuju na sektoru Đurđevik — Kladanj prema Ozrenu.[4] Jedan bataljon Tuzlanskog odreda od sinoć vodi borbu sa ovim grupama oko Đurđevika.[5]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 29—2, k. 408.

[2] Bliže o tome vidi dok. br. 147.

[3] Prema obavještenju Štaba Južne operativne grupe NOVJ od 24. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 112, k. 408/A: knjigu primljenih depeša 3. korpusa NOVJ) trebalo je da cio 14. korpus NOVJ bude orijentisan prema Tuzli, ali, zbog promjene situacije na ovome sektoru i u dolini rijeke Drine, do toga nije došlo, pa je u operaciji protiv četnika iz Srbije i istočne Bosne, u sadejstvu s jedinicama 3. korpusa NOVJ, učestvovala samo 23. NOU divizija (vidi dok. br. 147).

[4] O dejstvima 17. majevičke NOU brigade na tome sektoru vidi operacijski dnevnik 38. NOU divizije za vrijeme od 22. do 31. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 54—5, k. 1258).

[5] O dejstvima toga odreda na sektoru Tuzla — Gračanica — Puračić — Živinice vidi izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 17. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 30—10, k. 272/A).

Potrebni su nam podaci sa sektora Lopare — Čelić.
Štab XIV Korpusa nalazi se u Zvorniku.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Za Štab,
načelnik — p.pukovnik
R.[6] Petovar

BR. 98

NAREĐENJE ŠTABA 14. KORPUSA NOVJ OD 25. DECEMBRA 1944. ŠTABU 25. DIVIZIJE ZA FORSIRANJE RIJEKE DRINE NA ODSJEKU KURIJAČICA — ZVORNIK[1]

ŠTAB
XIV. SRPSKOG KORPUSA N.O.V.J.
Op. br. 82
25. XII 1944.

ŠTABU XXV DIVIZIJE NOVJ

Radi upotrebe XXV divizije s obzirom na zadatak koji ima štab ovoga korpusa potrebno je:

1) Da se štab te divizije odmah javi u štab ovoga korpusa.

2) Da diviziju odmah otpočnete prebacivati na levu obalu Drine s tim što će se jedna brigada prebaciti na levu obalu kod Kurijačice. Dve brigade kod Zvornika.[2]

Da se u ovome ne bi gubilo vremena, brigadu koja se sada nalazi u Loznici i prvu sledeću koja za njom stigne odmah uputite u Zvornik a treću prebacujte na levu obalu kod Kurijačice, s tim ćete dobiti u vremenu, te će sve tri brigade jednovremeno otpočeti prebacivanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ŠTAB
25. DIVIZIJE N.O.V.J.
O. br. 101.
25. XII 1944.
Položaj

Za štab — načelnik štaba
pukovnik
Mihovil Tartalja

---

[6] Rudolf (Rudi)

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 49—2, k. 1089.

[2] Opširnije o prebacivanju preko rijeke Drine vidi dok. br. 100.

BR. 99

IZVJEŠTAJ ŠTABA 14. KORPUSA NOVJ OD 26. DECEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O DEJSTVIMA NA ODSJEKU RIJEKE DRINE I U DOLINI SPREČE[1]

ŠTAB
XIV. SRPSKOG KORPUSA N.O.V.J.
O. br. 84
26-XII 1944 g.

ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE

Podnosimo operativni izveštaj [za] 26. XII (decembar) u sledećem:

1. — XXIII divizija:

Svi izveštaji pokazuju da se pred našim nastupajućim jedinicama nalaze slabije četničke bande, koje bezglavo bežc kad primete nadiranje naših snaga.[2] Do borbe dolazi retko, a i tada je borba slaba i bez jačeg neprijateljskog otpora. Brzinom nadiranja snaga naše 23. divizije nismo bili zadovoljni i zato smo naredili da se tempo nadiranja prema Tuzli ubrza i da gonjenje poprimi ubrzaniji tempo, čime će se postići da se neprijatelj ne mogne grupisati, odmarati, odvoditi stoku i komoru i rasparčavaće se na manje grupe.

Snage 23. divizije jutros se nalaze na liniji: Prnjavor — Vacetina — Brainci — Šekovići, obezbeđujući delovi ovih snaga nalaze se zapadno od ovih mesta.[3] Osim ovoga istureni su izviđački delovi daleko na zapad, radi hvatanja dodira sa neprijateljem. Primetili smo da naše jedinice vode borbu sa neprijateljem, a da nikad nemaju tačne podatke gde se nalazi neprijateljska glavnina i u kom se pravcu ona kreće. Radi ovoga smo našem obaveštajnom otseku dali zadatak da odmah prikupi podatke o neprijatelju na sektoru: Žoliće[4] — Ozren — Sireća,[5] zatim prostorija: Majevica — Gračanica do Doboja i sektor: Šamac i Brčko.[6]

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 28—1, k. 271. Uz original, u Arhivu VII se nalazi i skica borbenih dejstava u dolini Drine.

[2] O tome vidi dio operacijskog dnevnika Štaba 23. NOU divizije za 25. i 26. decembar (Arhiv VII, reg. br. 18—6, list 22. i 23, k. 1069).

[3] Opširnije o tome vidi tom I, knj. 15, dok. br. 203, str. 626.

[4] i [5] Nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[6] O neprijatelju na tome prostoru vidi dok. br. 105, 146 i 147.

2. — Kod XLV divizije stanje nepromenjeno. Vrši se koncentracija na određene prostorije na levoj obali Drine kod Šepka.

3. — XXV divizija zanoćila je 25/26. svojim brigadama na prostoriji: 18. brigada jugozapadno od Loznice,

16. brigada s. Draginac,

19. brigada s. Osječina,

sa ranijim zadatkom divizije da se kod Kurijačice sa jednom i kod Zvornika sa dve brigade prebaci na levu obalu Drine.[7]

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba
pukovnik,
Mihovil Tartalja

Komandant
p.pukovnik,
Rad. T. Jovanović

M. P.

P.S. Veza sa XXVII divizijom uspostavljena je. Jedna brigada ove divizije (Šesnaesta)[8] nalazi se na prostoriji Šekovići — Sunčana[9] a Devetnaesta brigada[10] — Vlasenica.

---

[7] Opširnije o rasporedu 25. NO divizije u to vrijeme i organizaciji forsiranja rijeke Drine sa 16. i 18. srpskom brigadom kod Zvornika i 19. srpskom brigadom kod Kurijačice vidi dok. br. 100.

[8] i [10] Riječ je o 16. muslimanskoj i 19. birčanskoj brigadi 27. NOU divizije. Bliže o njihovim dejstvima u to vrijeme vidi dok. br. 101 i 108.

[9] To mjesto nije nađeno na karti 1 :100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Supčane, 21 km jugozapadno od Zvornika.

BR. 100

NAREĐENJE ŠTABA 25. NO DIVIZIJE OD 26. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA FORSIRA NJE DRINE NA ODSJEKU KURIJAČICA — ZVORNIK[1]

ŠTAB P. 1[2]
26-XII-44
u 22 sata

ŠTABU P.2, P.3 i P.4.[3]

Prema naređenju Štaba br. od 26/XII 44 god.[4] naša divizija ima se do 29 o.mj. prebaciti preko Drine na levu obalu i razmjestiti se na prostoriju: Kozluk — Prav. i Musl. Skočić — Trnovica — Rojčević — Šepak — Branjevo — Glavičice — Begovo Polje. Radi izvršenja gornjeg zadatka

NAREĐUJEMO:

BRIGADA P.2.

27 o. mj. izbiće na prostoriju s. Runjani — Klupci — Voćnjak, a noću 27/28. o.mj. u 24 sata izvršiće pokret, t.j. početi sa pokretom pravcem Loznica — Zvornik, gdje će se prebaciti sa čamcima i izbiti na prostoriju: s. Karakaja — Jardan — Kučič Kula — Petkovci — Šešići — Sapna, gdje će ostati do 30 o.mj. Pokret vršiti na sledeći način: prvi svoj bataljon uputiti, kako je navedeno, noću 27/28 o.mj. u 24 sata, drugi svoj bataljon uputiti iste noći u 2 sata, treći svoj bataljon uputiti iste noći u 4 sata i 4 svoj bataljon uputiti u 6 sati iste noći. Pošto je neophodno potrebno da se jedan član Štaba Brigade nađe kod prelaza preko reke radi organizovanja disciplinovanog i brzog prebacivanja, to će sa prvim bataljonom krenuti jedan član Štaba Brigade.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 51—2, k. 1089.

[2] Štab 25. NO divizije (vidi dok. br. 82).

[3] Tajni nazivi za 16 (P. 2), 18 (P. 3) i 19 (P.4) srpsku brigadu 25. NO divizije (vidi dok. br. 82).

[4] Odnosi se na naređenje Štaba 14. korpusa NOVJ. Bliže o njemu vidi dok. br. 98 i knjigu depeša Štaba 25. NO divizije (Arhiv VII, reg. br. 25/26—6, k. 1089).

BRIGADA P.3.

Sa dosadašnjih prostorija izvršiće pokret noću 26/27 o.mj. pravcem: Loznica — Zvornik, gdje izvršiti prebacivanje preko Drine i razmjestiti se na prostoriju: Kozluk — Trnovica — Rojčević — Branjevo. Pokret vršiti na sledeći način: u napred navedeno vreme uputiti svoj prvi bataljon u 24 sata, iste noći u 2 sata uputiti drugi bataljon i tako redom u razmaku po dva sata bataljon iza bataljona. Na napred navedenoj prostoriji ostati do 30 o. mj. Sa prvim bataljonom poći će jedan član Štaba Brigade radi organizacije disciplinovanog prebacivanja i brzog preko reke.

BRIGADA P.4.

U toku 27 o.mj. izbiće na prostoriju: Lipnica — Obriješ — Kozjak i u toku 28 o. mj. izvršiti prebacivanje preko Drine kod Kurijačice a potom se smjestiti odnosno razmjestiti na prostoriju: Glavičice — D. Pilica — Potok — Batar — Jahovac, gdje ostati do 30 o. mj. Prebacivanje izvršiti na sledeći način. Po dolasku na prostoriju Lipnica — Obriješ — Kozjak odmah postaviti telefonsku liniju od reke do glavnine snaga kako bi jedinice se odmarale i ne bi suvišan broj ljudstva se nakrcavao kod Drine i zebao a i kako bi se jedinice blagovremeno upućivale kod prelaza. Jedan član Štaba Brigade treba da se nalazi kod reke za vreme prebacivanja radi organizacije disciplinovanog i brzog prebacivanja jedinica.

ŠTAB P.1.

Obavjestiće podčinjene o svom pokretu.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

ZAMJ. KOMANDANTA MAJOR
Dim.[5] Pisković

KOMANDANT MAJOR
Kukolj Uroš

---

[5] Dimitrije

BR. 101

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 26. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA ČETNIKE NA PROSTORU NOĆAJEVIĆI — STUPARI I ZA SADEJSTVO S JEDINICAMA 38. NOU DIVIZIJE U ODBRANI TUZLE[1]

ŠTAB
XXVII U. DIVIZIJE NOVJ
26 decembra 1944 godine

ZAPOVIJEST
(Selekcija Kladanj — Tuzla 1 : 100.000)

Situacija: četničke bande Draže Mihailovića, ljotićevci i nedićevci, već nekoliko dana uporno nastoje da prenesu poprište borbi bliže Tuzli, vršeći pokret i prodiranja uglavnom u dvije grupe. Desna grupa prodire pravcem Međaš — Požarnica, i sa istom vode borbu jedinice XXXVIII divizije u prostoru Čaklovići — Požarnica.[2] Jedan dio ove desne grupe odsječen je i zadržan na prostoru Papraća — Kamenica i sa ovim dijelom vode borbu jedinice XXIII Srpske divizije.[3]

Druga neprijateljska grupa pokušava da prodre pravcem Stupari — Živinice.[4] Sa ovom grupom vodila je borbu XIX brigada jučer čitav dan na prostoru Jošje — Majdan — Noćajevići (uz sadejstvo dijelova XVI i XVII brigade) a danas se

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 44—6, k. 1111.

[2] Vidi dok. br. 121, 123 i 136.

[3] Vidi dok. br. 147.

[4] Prema zapovijesti četničke Vrhovne komande od 26. decembra 1944, na pravcu Stupari — Đurđevik — Živinice dejstvovale su 1. i 2. divizija Srpskog udarnog korpusa (ojačane Vlaseničkom brigadom), Kladanjska brigada Zeničkog četničkog korpusa (ojačana Kozjačkom i Vlasinskom brigadom Južnomoravskog korpusa) i preostale snage Južnomoravskog korpusa. Avalski korpus, izvučen iz borbe, imao je zadatak da obrazuje rezervu četničke Vrhovne komande na prostoriji s. Tarevo — s. Stupari (vidi Arhiv VII, reg. br. VK-V-414). Bliže o tome vidi dok. br. 119 i 146; Arhiv VII: izvod iz operacijskog dnevnika 2. divizije četničkog Srpskog udarnog korpusa (reg. br. S-V-17353), depeše načelnika štaba četničke Vrhovne komande od 25. i 26. decembra (reg. br. 73/6 III, k. DM-IV: knjigu predatih depeša četničke Vrhovne komande), pregled dejstava Avalskog četničkog korpusa za period oktobar — decembar 1944 (reg. br. S-V-6629) i četničke depeše od 26, 27. i 28. decembra 1944 (reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande).

ta borba produžila na liniji Džebarska Gradina — Matijevići.) Rezultat borbe nije nam još poznat.)[5]

Vjerovatne namjere neprijatelja su za Tuzlu. Primicanjem borbi ka Tuzli u jačoj mjeri bi se angažovale i domaće četničke snage sa Ozrena, Trebave[6] i Majevice, a dijelovi četničkih snaga sa Romanije već su u sastavu lijeve (druge) neprijateljske grupe.

Naš zadatak je da spriječimo prodiranje druge neprijateljske grupe i da je odbacimo nazad ili na Konjuh, kako bi na taj način u sadejstvu sa XXXVIII divizijom i drugim našim jedinicama odbranili Tuzlu. Uspješnim razbijanjem plana ovih narodnih izdajnika pružiće nam se mogućnost da poslije njihovog neuspjeha, koji će se teško odraziti na ove bande, pristupimo konačnoj i potpunoj likvidaciji istih. Radi toga će sve brigade i ostale jedinice naše divizije sa krajnjom upornošću i požrtvovanošću dati sve od sebe za uspješno izvršenje našeg zadatka.

NAREĐUJEMO:

XIX i XX brigada tokom ove noći do svanuća izvršiće napad na neprijateljsku grupu koja je na prostoru Noćajevići — Stupari. Plan napada izradiće štabovi brigada u duhu najnovije situacije. Neprijatelja će napasti tamo gdje bude zanoćio. Po uspješnom razbijanju neprijatelja XX brigada postaviće se na prostor Đurđevika sa zadatkom zatvaranja pravca ka Tuzli i aktivnosti prema Ozrenu, a XIX brigada vršiće progonjenje neprijatelja i rastrojavanje istog odbacujući ga nazad ili na Konjuh. Prostor smještaja XIX brigade biće i dalje Matijevići — Džebari — Gladojevići — Naseoci. Zadatak: sprečavanje eventualnih neprijateljskih pokreta ovim pravcem (imati na umu da su div. bolnice u Svojatu i Lukavici). Patrolama kontrolisati Bijelo Polje — Javor i na taj način osmatrati prostor Šekovići — Brainci.

Kladanjski NOP odred tokom noći neka se prebaci na prostor Đurđevika (zaseoci Galovići — Musići), sa zadatkom zatvaranja pravca Stupari — Brnjica — Živinice. Kada XX brigada izbije u toku sutrašnjeg dana na prostor Đurđevika, Kladanjski odred prebaciće se na desnu stranu komunikacije Stupari — Živinice i smjestiće se u Bašigovce sa zadatkom sprečavanja neprijateljskih prodora ka Živinicama u sadejstvu sa XX brigadom.

---

[5] Bliže o rezultatima te borbe vidi dok. br. 108.

[6] Bliže o angažovanju četnika sa Ozrena i Trebave vidi dok. br. 85, objašnjenje 4.

Opšte napomene:

1) Ovaj štab ostaje u D. Lukavici.

2) Divizijska bolnica XXXVIII divizije u G. Lukavici a naša div. bolnica u Svojatu. *Srebrenički odred* daje obezbjeđenja za obje bolnice.

3) Hirurška ekipa kod ovog štaba.

4) Drug Spasan[7] dobio naređenje od Korpusa da sa bataljonom XXI brigade i četom Narodne odbrane krene u Tuzlu, a Kladanjski odred da se stavi pod našu komandu.[8] Štab XIX brigade neka ovo saopšti drugu Spasanu. Ujutro u 6 časova neka Spasan krene sa bataljonom i četom Nar. odbrane do ovoga štaba gdje će dobiti konkretna uputstva i obavještenja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — ppukovnik,
Škerović

Komandant — ppukovnik,
Mil. Zekić

M. P.

P.S.

1) XVI brigada postavljena je na liniju Kovačevići — Kamenito Brdo — Gavranići — Ilinčica sa zadatkom direktne odbrane Tuzle na ovom sektoru sadejstvujući sa snagama XXXVIII divizije.

2) Ukoliko se XX brigada spustila na prostor Gračanica — Zloselo, onda neka se ne vraća nazad prema 19 brigadi, nego neka direktno produži na prostor Đurđevika sa zadatkom kao što je u zapovijesti navedeno. Ovu zapovijest neka joj uruči štab XIX brigade.

M. Zekić

---

[7] Spasan Ristić, kapetan, pomoćnik komesara 21. istočnobosanske brigade 38. NOU divizije.

[8] Vidi Arhiv VII, reg. br. 4—8/I, list 71, k. 408/A: knjigu predatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, naređenje toga štaba od 26. decembra 1944. godine.

BR. 102

IZVJEŠTAJ ŠTABA 19. SREDNJOBOSANSKE BRIGADE OD 26. DECEMBRA 1944. ŠTABU 53. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA ODSJEKU DOBOJ — DERVENTA[1]

ŠTAB
XIX BRIGADE 53 NOU DIVIZIJE
5 KORPUSA N.O.V.J.
Broj 120/44.
Dne 26. XII. 44.

Predmet: Jednomjesečni operacijski izvještaj, brojno stanje i rad sa vojskom.

ŠTABU 53 NOU DIVIZIJE

Položaj

1. XII. 1944. I bataljon izvršio je pokret iz Garića preko Maslovara — Borja — Klupa za Čečavu, gdje se je smjestio.

II bataljon sa dvije čete u zaštiti Centralne bolnice u Šipragama,[2] a sa jednom četom u pratnji karavana za Turbe.

III bataljon izvršio je pokret iz Pavlovića preko Maslovara — Klupa — Čečave — Rastuše, te se smjestio u zaseok Petkovići, gdje je vojska prenoćila.

IV bataljon također je izvršio pokret iz Garića za Čečavu, gdje se je smjestio. Tom prilikom ubio je 1 četnika i zarobio 1 pušku sa municijom, 1 par cipela i 1 šinjel. Na Ukrnjici je razbio četničku bandu.

2. XII. 1944. I bataljon krenuo je za Stanare, gdje se je smjestio u svrhu odmaranja.

II bataljon na istom položaju sa istim zadatkom.

III bataljon izvršio je pokret iz Rastuše u Dragolovce, gdje je vojska prenoćila.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14—1, k. 1423.

[2] Riječ je o bolnici 5. korpusa NOVJ.

IV bataljon krenuo je iz Čečave za Tedin Han (selo Ljeb) sa zadatkom razbijanja četničkih bandi. Putem je naišao na četničke grupice, koje je razbio i protjerao. Ubijena su 4 četnika.

3. XII. 1944. I bataljon poslije podne izvršio je pokret na liniju Leskove Vode — Jelanska sa zadatkom razbijanja četničkih bandi.

II bataljon na mjestu sa istim zadatkom.

III bataljon na istom položaju.

IV bataljon također na istom položaju sa istim zadatkom. Bataljoni nisu imali dodira sa neprijateljem.

4. XII. 1944. I i II bataljon na istim položajima sa istim zadatkom. Četa II bataljona, koja je išla u pratnju karavana, vratila se u sastav bataljona.

III bataljon sa svojih dosadašnjih položaja izvršio je pokret iz Dragolovaca — Mitrovići — Pojezna — Cerani — Drijen — G. Detlak, gdje se je vojska smjestila i prenoćila.

IV bataljon krenuo je preko Krnjina — Jelanske za Osinju i tu se smjestio sa zadatkom kontrole terena Osinja — Foča — Cer[3] — Johovac.

5. XII. 1944. I i II bataljon na istim položajima sa istim zadatkom.

III bataljon na istom mjestu. Sa dvije čete i minerskim odjeljenjem tehničke čete krenuo na rušenje pruge Derventa — Vrhovi, ali zbog velike vode nije mogao prići istoj.

IV bataljon sa dvije čete krenuo je u akciju na prugu Lupljanica — Dažnica i četničke grupe oko Cera. Prilazak pruzi bio je nemoguć, jer je neprijatelj, koji se povlačio, isturio jaka bočna osiguranja duž komunikacije i na Ceru. Snage ovog bataljona izvršile su napad na ova osiguranja, ali su se uslijed jake intervencije neprijateljskog automatskog i teškog oružja morale povući na polazne položaje. Tom prilikom ubijeno je 6 četnika, 8 Njemaca, među kojima 1 poručnik, te dva željezničara, a ranjeno

[3] Odnosi se na s. Cerane.

11 Njemaca i zarobljene 4 puške. Naši gubitci: 1 mrtav.

6. XII. 1944. I bataljon izvršio je pokret u Osinju sa zadatkom razbijanja četničkih bandi i prikupljanja podataka o neprijatelju na komunikaciji Derventa — Doboj.[4]

II bataljon na istom položaju.

III bataljon izvršio pokret u Štrpce, gdje se je smjestio i prenoćio.

IV bataljon izvršio je pokret na liniji Drijen — Detlak, gdje se je smjestio, sa zadatkom kontrolisanja istog terena, kao i pravca prema Lupljanici i Kalenderovcima.

7. XII. 1944. I bataljon, nakon izvršene smotre, krenuo je za Stanare, sa zadatkom razbijanja i hvatanja četničkih bandi.[5]

II bataljon u zaštiti Centralne bolnice u Šipragama.

III bataljon izvršio je pokret Štrpci — Prnjavor — Ilova — Štivor — Šibovska — Jadovica, gdje se smjestio, sa zadatkom kontrolisanja ceste Derventa — Prnjavor, kao i razbijanja četničkih bandi na tom sektoru.[6]

IV bataljon na istim položajima sa istim zadatkom.

8. XII. 1944. I bataljon sa dvije čete vršio akciju na četničke bande u selu Rastuši i tom prilikom uhvatio 2 četnika i zarobio 1 pušku. Sa jednom četom na Križu, sa zadatkom osiguranja karavana. U borbi u Ljebu ranjena 3 četnika.

II bataljon sa dvije čete krenuo je iz Šipraga u Maslovare, gdje je zanoćio. Sa jednom četom osigurava Centralnu bolnicu u Šipragama.

III bataljon na istim položajima sa istim zadatkom.

---

[4] Opširnije o neprijateljskim snagama u to vrijeme na komunikaciji Doboj — Derventa vidi dok. br. 105 i 161.

[5] Na sektoru s. Stanari — s. Vučijak — s. Popovići nalazila se Ljubićka brigada 2. srednjobosanskog četničkog korpusa. Bliže o tome vidi izvještaj Komande 2. srednjobosanskog četničkog korpusa od 25. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12852).

[6] Na sektoru Prnjavor — Derventa — Motajica nalazila se Motajička brigada 1. srednjobosanskog četničkog korpusa.

IV bataljon izvršio je pokret na liniju Cerane — Pojezna, sa zadatkom rušenja komunikacije Doboj — Derventa i zatvaranja pravca prema toj komunikaciji.

9. XII. 1944. I bataljon sa dvije čete nastavio akciju na četničke bande u selu Radanji gdje na neprijatelja nije naišao. Jedna četa i dalje na Križu.

II bataljon nastavio pokret pravcem Maslovare — Teslić sa dvije čete, te se smjestio na Rudnik[7] i Bariće, sa zadatkom osiguranja Teslica. Jedna četa još uvijek u osiguranju bolnice u Šipragama. Uvečer stiže u sastav bataljona.

III bataljon izvršio je akciju na četničku bandu u selu G. Smrtići.[8] Neprijatelj u jačini 30—40 ljudi, naoružan sa dva puškomitraljeza, ostalo puškama, protjeran iz ovog sela.

IV bataljon na istim položajima sa istim zadatkom.

10. XII. 1944. I bataljon, koji se nakon izvršene akcije vratio u Stanare, krenuo je u selo V. Sočanicu, gdje se je smjestio, sa zadatkom ugrožavanja komunikacije Doboj — Derventa.

II bataljon na istim položajima. Tokom dana vršeno je kupanje i raskuživanje vojske.

III bataljon na istim položajima sa istim zadatkom.

IV bataljon izvršio pokret u Kalenderovce, gdje se je smjestio sa zadatkom ugrožavanja komunikacije i razbijanja neprijatelja, koji se povlači tom komunikacijom.

11. XII. 1944. I bataljon na istim položajima sa istim zadatkom.

II bataljon izvršio pokret pravcem Jelah — Miljanovci — Omanjska — Sivša, sa zadatkom protjerivanja neprijateljskih bandi, koje

---

[7], [11] i [13] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[8] Na području Smrtića su se nalazili dijelovi Motajičke četničke brigade. Bliže o tome vidi izvještaj ove brigade od 12. decembra 1944. o neuspjelom napadu na 19. NOU brigadu i Motajički NOP odred (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12567) i izvještaj njenog 2. bataljona od 17. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12575).

su se ovdje ukopale.[9] U borbi koja je trajala 10 sati ubijeno je 7 a ranjeno 8 ustaša. Naši su imali 1 teže ranjenog. Bataljon je nakon borbe zauzeo položaje na Križu.

III bataljon izvršio je pokret u Miškovce, sa zadatkom protjerivanja četnika, na koje u toku dana nisu naišli.

IV bataljon kontrolisao je teren Kalenderovaca, kao i pravac Doboj — Derventa.

12. XII. 1944. I bataljon na istim položajima sa istim zadatkom. Održano je vojno savjetovanje sa komandama četa, a uveče, t.j. između 12. i 13. XII. spustio se je na prugu između Dažnice i Lupljanice, te porušio 1 želj. most kod Dažnice dugačak 10 metara. Ovom bataljonu predala su se dva Rusa, koji su bili zarobljeni kod Staljingrada.

II bataljon sa 1 četom osigurava na Križu komunikaciju Jelah — Kulaši, a sa druge dvije čete kreće sa Križa pravcem Vitkovci — Donja Radnja — Rastuša — Čečava, sa zadatkom uništenja i proganjanja četničkih bandi. U Čečavi su naišli na četnike, koje su nakon 4 sata borbe razbili i protjerali sa toga sektora. Uvečer sa 1 četom izvršio je pokret pravcem Križ — Omanjska, sa zadatkom razbijanja ustaških bandi, koje su se na tom sektoru utvrdile. Nakon kraće borbe neprijatelj je protjeran sa tih položaja.

III bataljon na istim položajima, sa zadatkom kontrolisanja ceste Prnjavor — Derventa, kao i razbijanja čet. bandi na tom sektoru.

13. XII. 1944. I bataljon na odmoru u Vel. Sočanici.

II bataljon vratio se iz Čečave i Omanjske na Križ, gdje se je smjestio, sa zadatkom osiguranja komunikacije Jelah — Kulaši, kao i u cilju odmaranja vojske.

III bataljon sa dvije čete izvršio je pokret u Jadovicu, dok je jednu četu ostavio u Miškovcu, sa zadatkom kontrolisanja ter.[ena].

---

[9] Riječ je o dijelovima ustaško-domobranske 15. hrvatske divizije (vidi dok. br. 161).

IV bataljon na istim položajima sa istim zadatkom.

14. XII. 1944. I bataljon na istim položajima. Sa dvije čete izvršen uvečer pokret na prugu kod Dažnice, te ista minirana, nakon čega su se čete vratile u sastav bataljona. Održano savjetovanje komandnog kadra.

II bataljon izvršio pokret Križ — Gojakovac — Spletena Lipa — Veliki Prnjavor,[10] gdje se smjestio sa zadatkom rušenja komunikacije, te napadanja neprijateljske kolone, ukoliko se pojavi na toj komunikaciji.

III bataljon izvršio je pokret u G. Smrtiće sa zadatkom razbijanja i uništenja četničkih bandi.

IV bataljon sa dvije čete izvršio je pokret preko Eptinga — Debele Obale[11] — Brđana na želj. prugu, razrušivši je u dužini od 100 metara. Miniran je jedan voz, porušeno nekoliko telefonskih stubova između Vrhova i Bišnje, te je tom prilikom ubijeno 20 Čerkeza, zarobljeno nešto pušaka i druge spreme, nakon čega je bataljon zauzeo okolne položaje.

15. XII. 1944. I bataljon na istim položajima sa istim zadatkom. Izvršeno je čišćenje i pregled oružja.

II bataljon sa dvije čete krenuo je pravcem Vel. Prnjavor — Tolići — Juraćevo Brdo — Kutušić — Vranduk u nasilno izviđanje sa zadatkom prikupljanja podataka o neprijatelju potrebnih radi rušenja komunikacije Doboj — Derventa.[12] Sa jednom četom na istom položaju sa zadatkom osiguranja istog.

III bataljon nalazi se u Jadovici i Koprivaku[13] sa zadatkom kontrolisanja ceste Derventa — Prnjavor.

IV bataljon držao je položaj na liniji Debela Obala — Brđani — most na Bišnji, te sve

[10] Prema izvješću Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 10. januara 1945, prilikom napuštanja toga mjesta poginula su 2 milicionera (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/10—1, k. 149/E).

[12] Prugu Doboj — Derventa obezbjeđivali su njemačka 967. tvrđavska pješadijska brigada (vidi dok. br. 45, objašnjenje 15) i 1202. bataljon za osiguranje transporta (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1036: naređenje Grupe armija »F« od 20. novembra 1944).

do 10 sati ujutro ometao neprijatelju saobraćaj i popravak pruge. Neprijatelj je intervenirao nastupajući prema našim položajima u pet kolona u jačini jedne bojne (500—600 ustaša, Njemaca i Čerkeza). Neprijatelj je razbijen i protjeran na polazne položaje. Nakon toga je bataljon zauzeo nove položaje na liniji Brđansko groblje — Epting. Potom je usljedio novi pojačani neprijateljski napad. .Neprijatelj je ponovo razbijen i protjeran uz gubitke 12 mrtvih, 7 ranjenih. Zarobljeno je 3 puške, 3 opasača sa municijom, 5 ćebeta, 3 para odijela, 3 para cipela i jedne čizme. Naših gubitaka nije bilo. Navečer se bataljon vratio na polazne položaje.

16. XII. 1944. I bataljon na istim položajima sa istim zadatkom.

II bataljon krenuo je pravcem Vel. Prnjavor — Spletena Lipa — Mišić sa zadatkom rušenja pruge i postavljanja nagaznih mina na istoj. Te noći dignuta je pruga, jedan manji most u dužini od 2 metra, nakon čega se bataljon vratio na ranije položaje.[14]

III bataljon izvršio je napad na četničku bandu u G. Smrtićima.[15] Neprijatelj je protjeran uz gubitke 3 mrtva i dva ranjena, od kojih je jedan kasnije umro. Naši gubitci jedan teže ranjen (umro u bolnici). Nakon toga se bataljon vratio na polazne položaje.

IV bataljon izvršio je pokret iz Kalenderovaca u Vel. Sočanicu, gdje se je smjestio sa zadatkom kontrolisanja terena i napada na komunikaciju Doboj — Derventa.

17. XII. 1944. I bataljon izvršio je uvečer pokret na cestu između Cera i Foče i postavio zasjedu neprijatelju, koji međutim na istu nije naišao.

II bataljon sa dvije čete, ojačan teškim bacačem i protuoklopnom puškom čete prate-

[14] U izvješću Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 10. januara 1945. kaže se da je pruga na odsjeku Rudanka — Johovac 16. decembra minirana i porušena u dužini od 20 metara (vidi dok. br. 104; Arhiv VII, reg. br. 25/10—1, k. 149/E).

[15] i [17] Napadnut je 2. bataljon Motajičke četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12575: izvještaj 2. bataljona Motajičke četničke brigade od 17. decembra 1944).

ćih oruđa, te minerskim odeljenjem tehničke čete, spustio se je na prugu između Čifčije i Rudanke te istu porušio u dužini od 400 metara, a također i jedan most dugačak 10 metara, visok 5 metara.[16] Nakon toga je bataljon napravio zasjedu neprijatelju.

III bataljon ponovno je vršio akciju na četničku bandu u G. i D. Smrtiće,[17] dok je sa jednom četom kontrolisao teren na Koprivaku. Pošto nigdje nije naišao na neprijatelja, bataljon se povratio na polazne položaje.

IV bataljon na istim položajima sa istim zadatkom. Navečer je bataljon izvršio akciju na prugu i potrgao je u dužini od 300 met. između Dažnice i Lupljanice, a nakon toga se smjestio na liniju Dažnica — Vel. Sočanica — Lupljanica.

18. XII. 1944. I bataljon se povukao u V. Sočanicu sa zadatkom kontrolisanja terena, mobilizacije i prikupljanja podataka o neprijatelju.

II bataljon, koji je neprijatelju napravio zasjedu, protjerao je pancere, koji su došli — jedan od Doboja, a drugi od Johovca — s namjerom da osiguravaju rad oko popravke pruge. Istoga dana poslije podne neprijatelj je na mjesto porušene pruge došao sa 3 pancera, te jednom bojnom, naoružanom sa tri teška bacača i dva flak-topa, te otvorio jaku vatru na naše snage. Opet je neprijatelj protjeran uz gubitke u mrtvim i ranjenim, kojih se broj nije mogao tačno ustanoviti. Nakon toga neprijatelj je ponovo došao sa namjerom popravke pruge i mosta ali se bataljon prije toga povratio na svoje polazne položaje pošto je vojska — uslijed duže akcije — bila umorna.

III bataljon nalazi se na liniji Jadovica — Koprivak sa zadatkom razbijanja četničkih bandi i kontrolisanja ceste Derventa — Prnjavor.

IV bataljon na istim položajima. U 10 sati prije podne neprijatelj je napao naše položaje nastupajući od Cera, pruge i Lupljanice.

[16] Vidi Arhiv VII, reg. br. 25/10—1, k. 149/E.

Protunapadom neprijatelj je razbijen i protjeran uz neutvrđene gubitke.

19. XII. 1944. I bataljon na istim položajima. Održano je savjetovanje komandnog kadra.

II bataljon sa dvije čete krenuo je pravcem Vel. Prnjavor — Spletena Lipa — Obsine sa zadatkom postavljanja zasjeda neprijatelju na komunikaciji Doboj — Derventa i napadanje na neprijateljsku kolonu u koliko bi se pojavila. Sa jednom četom ostao je na istim položajima u cilju osiguranja od Počivaljke i Vranduka.

III bataljon na istim položajima sa istim zadatkom. Sa jednom četom krenuo je u Prnjavor sa zadatkom obezbeđenja rada Komisiji za prikupljanje hrane.

IV bataljon izvršio je sa dvije čete pokret preko Lupljanice — Detlaka za Kalenderovce, a sa jednom četom preko Lupljanice — Debele Obale — Brđana — Eptinga, te je tom prilikom ratsjerao četničke grupice, ubio dva četnika i 1 ustašu, zarobio 2 puške, vojničku spremu i 1 par cipela.

20. XII. 1944. I bataljon izvršio je pokret iz Vel. Sočanice u D. Lupljanicu za zadatkom rušenja komunikacije Doboj — Derventa. Uvečer je izvršena akcija na prugu, kojom je prilikom likvidirana želj. stanica Kamen, izbačen jedan voz i oštećena lokomotiva, te potrgano 200 metara pruge i ubijeno 10 ustaša, a nekoliko ranjeno.[18]

II bataljon sa dvije čete ometao je popravku pruge, te napadao na neprijateljske kolone,[19] a navečer potrgao prugu u dužini od 1 km između Čivčije i Rudanke, te ponovo porušio most kod Čivčija u dužini od 10 i visini 5 metara. Sa jednom četom i minerskim odeljenjem tehničke čete potrgao je prugu između Dažnice i Počivaljke u dužini od 100 me-

[18] Vidi dok. br. 104.

[19] Tada se od Doboja prema Slavonskom Brodu kretao ojačani 524. grenadirski puk njemačke 297. pješadijske divizije (vidi dok. br. 55, objašnjenje 8; Arhiv VII, reg. br. 8/4—1, k. 277: knjigu depeša Štaba 53. NOU divizije).

tara i postavio nagazne mine, a zatim se vratio na svoje polazne položaje.[20]

III bataljon na istim položajima sa istim zadatkom.

IV bataljon nalazio se na liniji Kalenderovci — Epting sa zadatkom kontrolisanja terena i pruge. Navečer sa dvije čete izvršio je akciju na prugu između Vrhova i Bišnje i potrgao je u dužini od 200 metara, zatim porušio jedan most i dvije skretnice.

21. XII. 1944. I bataljon na položaju D. Lupljanice sa zadatkom isturanja patrola prema pruzi i prikupljanja podataka o kretanju i snazi neprijatelja.

II bataljon na istim položajima. Vršeno je raskuživanje boraca, te čišćenje i pregled oružja.

III bataljon na istim položajima.

IV bataljon nalazi se na Kalenderovcima — Eptingu sa zadatkom kontrolisanja terena i ometanja popravke komunikacije Doboj — Derventa.

22. XII. 1944. I bataljon na istim položajima. Navečer je izvršena akcija na neprijateljsko uporište između Bišnje i Vrhova, te je isto likvidirano. Zarobljena je jedna teška »Breda«, 4 puške, 2000 metaka, nešto hrane i vojne spreme, te porušeno 2500 metara pruge i sasječeno 19 telegraf-štangi.

II bataljon sa dvije čete i minerskim odeljenjem tehničke čete spustio se na prugu između Rudanke i Čivčija, te istu potrgao na nekoliko mjesta u dužini od oko 50 metara, usprkos neprijateljskom ometanju sa uporišta Čivčije. Po završenom zadatku bataljon se vratio na polaz. položaje.[21]

III bataljon na istim položajima sa istim zadatkom.

IV bataljon nalazio se u Kalenderovcima — Eptingu, sa zadatkom ometanja saobraćaja na pruzi i kontrolisanja okolnog terena. Nave-

[20] i [21] Vidi dok. br. 104: Arhiv VII, reg. br. 25/10—1, k. 149/E: izvješće Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 10. januara 1945. godine.

čer je bataljon izvršio akciju na prugu, te je porušio preko 1 km. pruge i rastjerao neprijatelja. Potom je zapaljena želj. stanica Bišnja i nekoliko bunkera uz prugu, kao i baraka u kojoj je neprijatelj bio smješten.

23. XII. 1944. I bataljon na istim položajima sa istim zadatkom. Neprijatelj je pokušao da zauzme položaje ovog bataljona, ali je odbijen uz gubitke u mrtvim i ranjenim.

II bataljon na istim položajima sa istim zadatkom.

III bataljon također na istim položajima. Sa jednim vodom postavio je zasjedu četnicima između potoka Jadovice i Miškovaca, kojom su prilikom naišla 2 četnika, od kojih je jedan teže ranjen. Istoga dana oko 12 sati ustaše i Čerkezi, jačine oko 150 vojnika, došli su iz Derventskog Luga do Tromeđa. Odatle je neprijatelj u dvije kolone nastupao prema Smrtićima, gdje ih je dočekao jedan vod ovog bataljona i iznenadio tako da su se u paničnom bjegstvu povukli prema Derventi. Neprijatelj je imao 1 mrtvog, 1 teže ranjenog, dok naši nisu imali gubitaka. Namjera neprijatelja nije poznata, ali izgleda da je izišao u cilju pljačke po selima.

IV bataljon na istim položajima sa istim zadatkom. Ometajući popravak pruge ubijena su 4 neprijateljska vojnika, dok ih je više ranjeno. Zarobljeno je tom prilikom 2 para cipela, 4 para odijela i nešto veša. Naši gubitci: 1 mrtav i 1 lakše ranjen.

24. XII. 1944. I bataljon na istim položajima sa istim zadatkom. Neprijateljski pokušaj da zauzme naše položaje opet je propao, uslijed odbrane naših snaga.

II bataljon na istim položajima. Prilikom nasilnog izviđanja prema Rudanki, u cilju prikupljanja podataka o neprijatelju na pruzi i četnicima u Bukovici i Stanovima, naišla su tri četnika, od kojih su dva zarobljena. Među zarobljenim četnicima jedan je komandir 3 čete III bataljona Dobojske četničke brigade. Kod njih su pronađene dvije puške, spisak

ljudstva pomenute čete, legitimacija, štambilj i četnički propagandni materijal.[22]

III bataljon smješten je u Jadovici — Koprivaku — Gradini sa zadatkom kontrole ceste Derventa — Prnjavor, te razbijanja četničkih bandi na tome sektoru.

IV bataljon nalazi se u Kalenderovcima — Eptingu, sa zadatkom zatvaranja pravca od Dervente i ometanja saobraćaja na pruzi Derventa — Doboj.

25. XII. 1944. Svi bataljoni na istim položajima sa istim zadatkom.

26. XII. 1944. Bataljoni su izvršili pokret sa dosadašnjih položaja te se smjestili i to:

I bataljon u Osinji,

II bataljon u Pojezni,

IV u Drijenu, svi u cilju odmaranja vojske, sređivanja bataljona i pripreme za nove zadatke.

III bataljon na istom položaju sa istim zadatkom.

Održano je savjetovanje štabova bataljona sa Štabom brigade.

SANITET

Sanitetsko stanje u ovoj brigadi nije se znatno promijenilo tokom ovog mjeseca. Skorim dolaskom novog sanitetskog osoblja, kao i referenta saniteta brigade, stvoreni su temeljni uslovi za bolje organizovanje sanitetske službe, na čemu se zadnjih dana ubrzano radi. Obzirom na to, ima izgleda da će se postignuti željeni uspjesi.

STANJE NA SEKTORU

O neprijateljskom garnizonu Derventa, kao i svim uporištima na liniji Derventa — Doboj ste već obaviješteni od strane ovog Štaba, sem što neprijatelj prolazi tom komunikacijom.

---

[22] O tome piše i u izvještaju 2. srednjobosanskog četničkog korpusa od 25. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12852).

U prilogu se dostavljaju i to:

1) Brojno stanje ljudstva, oružja, municije, komore i opreme.

2) Izvještaj poginulih — ubijenih neprijateljskih vojnika.

3) Spisak mrtvih, ranjenih, te dezertera ove brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major,
P.[23] M. Divjak

Komandant,
Mom.[24] V. Lalović

BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA

Jedinice XIX brigade 53 NOU divizije tokom mjeseca decembra imale su:

I. **Gubitci:**	*1. Neprijateljski:*	Ubijeno:	85
		Ranjeno:	21
		Zarobljeno:	4
		Zarobljeno prešlo na našu stranu	2
		Ukupno:	112.
	2. Vlastiti:	a) u ljudstvu: poginulo	4
		ranjeno	2
		b) u materijalu: 1 puškomitraljez.	

II. **Plijen:** 1) *Oružje:* 1 teška breda, te 15 ispravnih pušaka.
2) *Municije:* 2030 kom.
3) *Oprema:* 8 odijela, 1 šinjel, 7 pari cipela, 1 čizme, 5 ćebeta i 3 opasača.

III. **Uništeno:** 2 željezničke stanice (Kamen i Bišnja) i 1 lokomotiva.

IV. **Oštećeno:** 5 mostova, 5.550 m. pruge, 2 skretnice, 2 voza i 19 tel. štangi.

[23] Petar (Pero)
[24] Momir

V. **Raspored jedinica:** *26.XII.1944.* I bataljon — Osinja
II bataljon — Pojezna
III bataljon — Jadovica, Koprivak,[25] Gradina
IV bataljon — Drijen.

VI. **Zaključci:**

Stanje u ovoj brigadi po svim sektorima nije zadovoljavajuće iako se je poboljšalo od prošlog izvještaja. Pojedinačni ispadi — nepravilan odnos rukovodioca prema borcima i narodu zataškao je sav rad.

Za ovo vrijeme, odnosno vrijeme dolaska na ovaj teren,[26] odnos prema narodu je bio vrlo dobar, što se je iz diskusija seljana sa terena na kojem smo se nalazili moglo viditi...

Što se tiče same discipline, kao i odgovornosti boraca i rukovodioca, još nije na visini, kako je to gore navedeno, ali radom stanje se popravlja i radi se na tome, kako bi isto došlo u onako kako treba.

Za ovaj prošli period, a prilikom štabskih sastanaka uočili smo, da pored toga što su pojedini rukovodioci griješili iz neznanja, nisu dobivali potrebnu pomoć od strane ovog Štaba, što u budućem izvještaju ni u kojem slučaju ovaj nedostatak neće biti ponovljen.

Po svim ovim sektorima od strane ovoga Štaba u buduće biće pružena pomoć onolika koliko je mi budemo mogli dati, a što smatramo, da davanjem iste neće se ponoviti niti biti ovakvih ispada, koji su do sada činjeni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major,
P. M. Divjak

Komandant,
Mom. V. Lalović

---

[25] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[26] Prema naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ od 9. decembra 1944, Štab Srednjobosanske divizije dobio je zadatak da sa dvije brigade vrši pritisak na komunikaciju Žepče — Doboj — Derventa da bi neprijatelju usporavao saobraćaj i sprečavao dovlačenje materijala. Na komunikaciju Doboj — Derventa dejstvovala je 19. srednjobosanska brigada, a na komunikaciju Doboj — Maglaj — Zavidovići 14. srednjobosanska brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/120—1, 8/123—1 i 8/130—1, k. 461: knjigu depeša Štaba 5. korpusa NOVJ).

BR. 103

IZVJEŠTAJ ŠTABA VLAŠIĆKOG NOP ODREDA OD 26. DECEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O AKTIVNOSTI NA PODRUČJU TRAVNIKA[1]

ŠTAB VLAŠIĆKOG N.O.P. ODREDA
Položaj
Broj: 229/44, dana. 26. XII. 1944.

Sadržaj: Mjesečni operacijski izvještaj — dostavlja

ŠTABU IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA

Položaj

27. XI. 1944. Štab se nalazi u selu Fazlićima, a čete su smještene na položaju u okolišnja sela, sa zadatkom da vrše vojničke vježbe.

28. XI. 1944. Odred je ostao na istom položaju, a po četama je nastavljeno sa vojničkim radom. Komandant je održao vojničku konferenciju sa komandom čete.

29. XI. 1944. Odred je ostao na istom mjestu. Po četama su rađeni vojni termini, teoretski i praktično.

30. XI. 1944. Odred je ostao na istom mjestu i sa istim zadatcima.

1. XII. 1944. Izvršen je raspored za akciju u dva pravca i to: jedan dio uputio se sa komandantom u Kruševo Brdo u akciju na četnike, drugi dio uputio se sa zamj. komandanta u zasjedu prolazećim kolonama Njemaca između Zenice i Žepča, te da uhvati vezu sa našom izviđačkom grupom i bataljonima VIII. brigade. Štab sa jednim članom štaba, te intendantura i ambulanta smjestili su se u selo Ćukle.

2. XII. 1944. Štab je ostao na istom mjestu. Ona grupa koja je pošla u Kruševo Brdo stigla je u selo Novakoviće. Na putu su ubili jednog četnika koji

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 21/1—3, k. 769/A.

je bježao i zarobili jednu pušku, jedne cipele, jedno odijelo i jedan šinjel. Druga grupa sa zam. komandanta stigla je u selo Orahovicu i postavila zasjedu. Do borbe nije došlo.

3. XII. 1944. Štab je ostao na istom mjestu. Prva grupa postavila je zasjedu četnicima kod sela Gelića, ali do borbe nije došlo. Druga grupa postavila je ponovo zasjedu ali do borbe nije došlo.

4. XII. 1944. Štab je ostao na istom mjestu. Prva grupa postavila je zasjedu četnicima između sela Gelića i oko Selačke, ali do borbe nije došlo. Druga grupa postavila je ponovno zasjedu, od kuda je pripucavala na neprijateljsku kolonu, koja je prolazila cestom. Neprijateljski gubitci nisu nam poznati, vlastitih gubitaka nema.

5. XII. 1944. Štab je ostao na istom mjestu. Prva grupa imala je odmor u selu Kovačevićima.[2] Druga grupa postavila je ponovnu zasjedu, ali do borbe nije došlo.

6. XII. 1944. Obadvije grupe vratile su se iz akcije i smjestile u selo Ćukle i Pode.[3] Štab se smjestio u selu Pode.

7. XII. 1944. Štab je ostao u selu Pode. Čete su se odmarale nakon izvršenih pokreta. Komandant je održao sa komandama četa vojničku konferenciju i kritiku preko izvršenog pokreta.

8. XII. 1944. Odred je ostao na istom mjestu. Po četama se nastavilo sa vojničkim radom i vojničkom izobrazbom ljudi. Mobilisano je 8 vojnika.

9. XII. 1944. Upućeno iz odreda 85 boraca u IV. diviziju, po naređenju divizije. Odred, primivši naređenje IV. divizije, zauzeo je položaje Osojnica — Obrenovići — Janjac. Štab odreda smjestio se sa ambulantom i intendanturom u selo Grahovčići. Do borbe nije došlo.

10. XII. 1944. Odred je ostao na istim položajima sa istim zadatkom. Vršena je mobilizacija. Do borbe nije došlo.

---

[2] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Kovačiće, jugoistočno od Travnika.

[3] Treba: Podovi.

11. XII. 1944. Odred je ostao do navečer na istom položaju, a navečer i preko noći je, po naređenju IV. divizije, zauzeo položaje Stranjani — Bukovica — Gradišće. Štab se smjestio u Stranjanima, a ambulanta i intendantura u Vrhselju. Do borbe nije došlo.

12. XII. 1944. Odred je ostao na istom položaju. Ustaše su se, oko 30, pokušali privući u selo Bukovicu radi otimanja stoke, ali naša patrola je primila borbu i odbila ih natrag u Zenicu. Neprijateljski gubitci nisu poznati, vlastitih gubitaka nema. Isto tako pokušali su ustaše ući u selo Gradišće ali su odbijeni. Gubitaka nije bilo ni na jednoj strani.

13. XII. 1944. Odred je ostao na istom položaju. Po četama se, u koliko je to dozvoljavalo držanje položaja, vršile vojničke vježbe (zanimanje). Do borbe nije došlo.

14. XII. 1944. Odred je ostao na istom položaju. Komandant je održao vojne sastanke sa komandama četa. Borbe nije bilo.

15. XII. 1944. Odred je ostao na istom položaju, po četama je vršeno zanimanje i vršena je mobilizacija. Formiran je vod za vezu kod odreda.

III. Uništeno (oštećeno) . . . . 10 kamiona (u zajednič. akciji sa II. Bat. XI. br.).

IV. Raspored jedinica: dne 27. XII. 1944. g. u 20 sati. Štab odreda nalazi se u u selu Šerići, a čete se nalaze na položajima Šerići — Orahovica, sa zadatkom da osiguravaju ovaj sektor, postavljaju zasede prolazećim neprijatelj. kolonama na cesti Zenica — Žepče i da vrše mobilizaciju.

V. **Zaključci:** U toku ovog mjeseca ovaj odred imao je nekoliko akcija protiv neprijatelja, koje su sa uspjehom završile. Borbenost i moral boraca,

iako su većinom sami mladi i novi borci, bio je vrlo dobar. Isto tako je disciplina i izdržljivost boraca bila vrlo dobra.
Moral je kod svih neprijatelja (Njemaca, ustaša i četnika) vrlo slab, te su sve njihove akcije u sela bile poduzete samo radi pljačke, tj. nabavljanja hrane, te su svugdje gdje god su mogli izbjegavali borbu sa našim jedinicama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Komandant:
(poručnik)
Marić[4]

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Pov. br. 847
Dne 28-XII-1944. g.

30-XII

Pod br. 852 pov. podnešen izvještaj Š. 5. k.

a/a

Načelnik štaba
major:
TP[5]

[4] Mile
[5] Teufik Pletilić

BR. 104

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 27. DECEMBRA 1944. KOMANDI DRVARSKOG VOJNOG PODRUČJA O DEJSTVIMA U BOSNI[1]

ŠTAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Dne 27 decembra 1944 god.

Ratni izvještaj za period
od 18 do 26. XII. 1944 god.

KOMANDI DRVARSKOG PODRUČJA

18. XII o.g. na cesti Kiseljak — Busovača — Lašva[2] i Maglaj — Žepče[3] napadnute su i razbijene 3 njemačke motorizovane kolone. U svim ovim borbama ubijeno je 152, ranjeno više, a zarobljeno 25 njemačkih vojnika. Spaljeno je 15 kamiona, 1 tenk, 1 borna kola, 2 osobna automobila i 5 motorbicikla, dok su 4 kamiona jače oštećena. Zapljenjen je 1 teški bacač, nekoliko mitraljeza i veći broj pušaka i druge spreme.

Između Doboja i Dervente porušeno je 700 m. željezničke pruge i dignut u vazduh 1 most, te na taj način prekinut saobraćaj na tom djelu pruge.[4] Razbijena je neprijateljska posada koja je osiguravala most i željezničku prugu i tom prilikom ubijeno je i ranjeno više Njemaca.

Na prostoru oko Banjaluke razbijena je veća grupa četnika.[5] Ubijeno je 40, a ranjeno više četnika. Zapljenjena su 3 mitraljeza, 30 pušaka i druge ratne spreme.

20. XII. o.g. na cesti između Žepča i Maglaja napadnuta i nakon kraće borbe razbijena jedna njemačke motorizovana kolona.[6] Ubijeno je i ranjeno više Njemaca. Spaljena su 3 ka-

---

[1] Original (umnožen na šapirografu, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 12—2, k. 458.

[2] Kolonu na cesti Kiseljak — Busovača napali su, iz zasjede, 2. i 4. bataljon 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« (vidi dok. br. 111).

[3] Na komunikaciji Maglaj — Žepče dejstvovale su jedinice 53. NOU divizije (vidi dok. br. 102; Arhiv VII, reg. br. 7—1, k. 21/A: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 16. januara 1945). U to vrijeme na toj komunikaciji nalazio se u pokretu ojačani njemački 524. grenadirski puk (vidi dok. br. 55, objašnjenje 8).

[4] Opširnije o pomenutim rušenjima vidi dok. br. 102.

[5] Riječ je o akcijama 18. srednjobosanske NOU brigade (vidi dok. br. 114).

[6] Napad je izveo 1. bataljon 14. srednjobosanske brigade (53. NOU divizije) 19. decembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/5—1, k. 277: knjigu depeša Štaba 53. NOU divizije).

miona. Zapljenjen je 1 osobni automobil, 1 motorbicikl, izvjesna količina oružja i druge spreme.

Jače njemačko-ustaške snage pokušale su izvršiti prodor iz Bos. Novog ka Blagaju.[7] Nakon 5-časovne borbe neprijatelj je bio razbijen i odbačen natrag na polazne položaje uz gubitke od preko 30 mrtvih i ranjenih.

Noću 20 na 21. XII. o.g. napadnuto je i likvidirano neprijateljsko uporište i želj. stanica Kamen na pruzi Doboj — Derventa.[8] Ubijeno je i ranjeno više ustaša a zapljenjena je izvjesna količina oružja i municije. Istovremeno porušeno je 1500 m. želj. pruge Doboj — Derventa i dignuta u vazduh 3 mosta na istoj.[9] Saobraćaj na tom djelu pruge ne radi već od 18. XII. o.g.

U napadima na njemačke motorizovane kolone na cesti Kiseljak — Busovača — Lašva i Maglaj — Žepče tokom 18. XII. o.g. uništeno je još: 9 kamiona, 2 flaka, 2 teška bacača, 2 teška mitraljeza, 1 radio-stanica, te 1500 l. benzina, 25 automobilskih guma i drugog materijala koji je bio natovaren na kamionima.[10] Među ubijenima Njemcima nađen je i njemački major Neumann.

22. XII. o.g. jače njemačko-ustaške snage pokušale su od Rame da prodru do Prozora. Nakon 5-časovne žestoke borbe neprijatelj je razbijen i odbačen natrag.[11] Ubijeno je i ranjeno više neprijateljskih vojnika.

23. XII. o.g. djelovi 383. njemačke infanteri divizije potpomognuti tenkovima pokušali su iz Zenice i Busovače izvršiti prodor ka Travniku.[12] Istovremeno jedna njemačka kolona

---

[7] To je bio sektor 20. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 109).

[8] Željezničku stanicu Kamen zauzeo je 1. bataljon 19. srednjobosanske NOU brigade (vidi dok. br. 102).

[9] Bliže o tim rušenjima vidi dok. br. 102; Arhiv VII, reg. br. 8/5—1, k. 277: knjigu depeša Štaba 53. NOU divizije.

[10] Opširnije o dejstvima jedinica 10. NOU divizije na komunikaciji Kiseljak — Busovača i dijelova 53. NOU divizije na odsjeku Maglaj — Žepče vidi dok. br. 102, 111, 120; Arhiv VII, reg. br. 7—1, k. 21/A (izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 16. januara 1945), reg. br. 8—1, k. 277 (knjigu depeša Štaba 53. NOU divizije).

[11] Vidi dok. br. 113.

[12] Ta divizija se u julu nalazila na centralnom dijelu istočnog fronta, odakle je, poslije teških gubitaka, povučena i, vjerovatno, rasformirana (vidi Order of Battle of the German Army, Millitary Intelligence Division, War Department — Organizacija njemačke armije, Wachington, 1945, str. 253). Stoga se vjerovatno radilo o dijelovima 41. tvrđavske divizije, koja je 18. decembra potčinjena 5. SS brdskom armijskom korpusu (do tada pod komandom 91. armijskog korpusa). U probijanju za Srem, 17. decembra 1944. prednji dijelovi ove divizije dostigli su Višegrad i sutradan su se nalazili u Rogatici, 19. decembra motorizovani dijelovi su bili u Sarajevu a sutradan u Busovači, dok su pješački dijelovi (938. i 965. tvrđavski pješadijski puk) dostigli 21. decem-

krenula je od Vranduka ka Zenici. Naše snage upustile su neprijatelja dublje ka Han-Kumpaniji a zatim obuhvatnim manevrima i snažnim jurišem razbile ga na svim pravcima i odbacile na polazne položaje.[13] Na mjestu borbe nađena su 52 mrtva Njemca, dok ih je veći broj ranjen a 17 zarobljeno. Zapljenjena su 3 mitraljeza, 38 pušaka, 4 pištolja, nekoliko hiljada metaka, 1 radio-stanica i veća količina druge ratne spreme. Uništen je 1 kamion.

Na cesti Sarajevo — Kiseljak napadnuta je jedna njemačka motorizovana kolona. Ubijeno je i ranjeno više Njemaca. Oštećena su 2 kamiona.

Između Bos. Novog i Dobrljina razbijena je grupa od 300 ustaša i Čerkeza koji su pokušali da osiguraju opravak želj. pruge Bos. Novi — Sunja.[14] Ubijeno je i ranjeno 20 a zarobljen 1 neprijateljski vojnik.

Noću 23 na 24. XII. na želj. pruzi Mostar — Sarajevo, između želj. stanice Ostrošca i Rame dignut je u vazduh 1 most, a želj. pruga porušena na dužini od 100 m.[15]

24. XII. o.g. željeznička pruga Sarajevo — Brod porušena je između Visokog i Zenice na dužini od 5000 m. a između Doboja i Dervente na dužini od 3000 m. i na taj način obustavljen svaki saobraćaj na istoj.

Noću 24 na 25. XII. iznenadnim napadom zauzeto je neprijateljsko uporište želj. stanica Bišnja između Doboja i

---

bra Sarajevo, a 24. decembra Kiseljak (poslednji ešelon se u to vrijeme nalazio u pokretu od Sjemeća prema Rogatici). Dalji tok izvlačenja 41. tvrđavske pješadijske divizije dolinom Bosne, dok nije prešla Savu, bio je sljedeći: prednji dijelovi su 25. decembra dostigli Zenicu, a začelje se nalazilo u Podromaniji; 26. decembra prednji dijelovi su bili u pokretu iz Zenice prema Slavonskom Brodu, dok se začelje nalazilo u Sarajevu; 27. decembra u Žepču se nalazila 965. tvrđavski puk (začelje u Sarajevu); 28. decembra dostignut je Slavonski Brod (začelje u Kiseljaku); 30. decembra divizija je potčinjena 34. armijskom korpusu (začelje se toga dana nalazilo na relaciji Žepče — Maglaj); 31. decembra glavnina je otpočela prelaz preko Save, dok se začelje nalazilo u Doboju. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 506—547 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika od 17. do 30. decembra 1944), reg. br. F-195, sn. br. 61, 252, 284, 301, 314, 343, 360, 373, 381 386—387, 398, 410, 423, 437 i 445 (izvještaji Grupe armija »F« od 4, 18, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30. i 31. decembra 1944), reg. br. 12/1, k. 2 (Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku, skica br. 20, 21 i 22).

[13] Ta su dejstva bila na sektoru 4. NOU divizije (vidi dok. br. 140).

[14] Na tom sektoru je dejstvovala 20. krajiška NOU brigada (vidi dok. br. 109).

[15] Tu akciju je izvršio 3. bataljon 17. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 113).

Dervente.[16] Ubijen je i ranjen veći broj neprijateljskih vojnika. Zapljenjena je izvjesna količina automatskog i drugog oružja. Uništen je 1 voz i spaljena zgrada želj. stanice.

25. XII. o.g. jače njemačko-ustaške snage pokušale su sa linije Busovača grad — želj. stanica Busovača izvršiti prodor ka Travniku. Nakon 8-časovne borbe neprijatelj je razbijen i odbačen natrag na polazne položaje uz gubitke od 23 mrtva i 36 ranjenih.[17]

Na cesti Sarajevo — Kiseljak i Kiseljak — Busovača napadnute su 2 njemačke motorizovane kolone.[18] Ubijeno je 50 a ranjeno preko 40 Njemaca. Uništeno je 7 kamiona, od kojih jedan natovaren municijom, 1 tenk, 1 flak i 3 prikolice. Zapljenjena je veća količina oružja, municije i druge spreme, među kojom 80 ćebadi, 90 šatorskih krila i dr.

Na cesti Zenica — Žepče napadnuta je njemačka motorizovana kolona od 250 vozila.[19] Ubijeno i ranjeno oko 60 neprijateljskih vojnika. Uništeno je i oštećeno 11 kamiona.

Kod Volinjskog mosta[20] na želj. pruzi Bos. Novi — Sunja napadnuta je i razbijena grupa ustaša.[21] Ubijeno je i ranjeno više ustaša. Zapljenjen je 1 mitraljez, više pušaka i druge spreme.

Kod Banjaluke razbijena je veća grupa četnika.[22] Ubijen je i ranjen veći broj, dok je 14 četnika zarobljeno. Zapljenjeno je automatskog i drugog oružja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Načelnik štaba
p.pukovnik,
Velimir M. Knežević

---

[16] Prema depeši Štaba 53. NOU divizije od 25. decembra 1944, tu željezničku stanicu je zauzela 19. srednjobosanska brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/7—1, k. 277: knjigu depeša Štaba 53. NOU divizije).

[17] Opširnije o tome vidi dok. br. 140.

[18] Napale su ih, 24. decembra, jedinice 7. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 120).

[19] Napao ju je, iz zasjede, 2. bataljon 11. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 140).

[20] Nalazi se na rijeci Uni kod Željezničke stanice Volinje.

[21] Razbile su je jedinice 39. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 7—1, k. 21/A: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 10. januara 1945).

[22] To su izvršile jedinice 39. NOU divizije (vidi dok. br. 109; Arhiv VII, reg. br. 7—1, k. 21/A: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 16. januara 1945. godine).

BR. 105

OBAVJEŠTAJNI IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 27. DECEMBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O STANJU, ORGANIZACIJI KOMANDOVANJA I FORMACIJSKOM SASTAVU NJEMAČKIH I KVISLINŠKIH ORUŽANIH SNAGA[1]

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. ob. br. 991
Dne 27. XII. 1944.

Pregled stanja kod neprijatelja za vrijeme od 25. XI. do 27. XII. 1944. g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ
(Obavještajno odjeljenje)

Zbog opšte situacije u našoj zemlji nastale su znatne promjene kod neprijateljskih snaga, kako u organizaciji komandovanja, tako i u dislokaciji jedinica. Ovo se naročito odnosi na kvislinške snage kod kojih je izvršena potpuna reorganizacija vojske.

Prema posljednjim podacima sa kojima raspolažemo do 25. ov. mj. stanje kod neprijatelja je slijedeće.

A. NJEMAČKA VOJSKA

I. Organizacija komandovanja

O. K. H. Süd-Ost (Oberkommando des Heeres Süd-Ost)[2] — komanda vojske za jugoistok. Komandant feldmaršal von Weichs.[3]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17—2, k. 24. Dokumenat je kao informacija dostavljen potčinjenim jedinicama (vidi Arhiv VII, reg. br. 33—4, k. 770/A, reg. br. 1—8/I, k. 855 i reg. br. 12—7, k. 1267), kao i štabovima 4. i 8. Korpusa NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 45—16, k. 428/B i reg. br. 3—6, k. 521).

[2] Tačan naziv jeste: Oberkommando Südost. Ona se u decembru nalazila u Zagrebu (vidi Arhiv VII, reg. br. 12/1, k. 2: Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku).

[3] General-feldmaršal Maksimilijan fon Vajks (General-Feldmarschall Maximilian von Weichs).

U sastavu ove komande su:

1. — *O. Kdo H. Gr. E*[4] (za Grčku) — Štab bio u Solunu. Prema posljednjim podacima štab grupe »E« nalazi se u Sarajevu od 21. XI. o. g. Komandant generalobrst von Lehr.

2. — *O. Kdo H. Gr. F.*[5] (za Jugoslaviju) — štab bio u Beogradu.

3. — *Pz. A. O. Kdo 2*[6] (štab II. oklopne armije) — štab se nalazio u Brodu.

U sastavu ove armije su:

Gen. Kdo V. SS. Geb. Korps (Štab V. SS korpusa)[7]

---

[4] Komanda Grupe armija »E« (Oberkommandoheeresgruppe »E«). Bliže o premještanju njenog štaba vidi knj. 30, dok. br. 99, objašnjenje 6.

[5] Komanda Grupe armija »F« (Oberkommandoheeresgruppe »F«). Ona je istovremeno bila i Komanda Jugoistoka.

[6] Komanda 2. tenkovske armije (Panzerarmeeoberkommando 2). Ona se nalazila do polovine novembra u Novoj Gradiški, a potom je prebačena u Mađarsku i 2. decembra 1944. potčinjena, u taktičkom pogledu, Grupi armija »Jug«. Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 12/1, k. 2 (Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku, skica br. 14 i 15), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 452—460 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«, dio dnevnika za 4. decembar 1944), reg. br. F-195, sn. br. 9 i 192 (izvještaj Grupe armija »F« od 1. decembra i zabilješke telefonskih razgovora od 14. decembra 1944); Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV[2], str. 1893 i 1895; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 82—93, skice br. 4 i 5.

Druga tenkovska armija u decembru 1944. je imala u svom sastavu: Štab 22. brdskog armijskog korpusa, Štab 68. armijskog korpusa sa 44. pješadijskom divizijom »Reichsgrenadierdivision Hoch - und Deutschmeister«, 1. brdsku diviziju (bez dijelova koji su se nalazili u sastavu 34. armijskog korpusa), 118. lovačku diviziju (bez Izviđačkog bataljona i 738. lovačkog puka), 92. motorizovanu grenadirsku brigadu, Borbenu grupu »Brandenburg« sa Oklopno-grenadirskim jurišnim bataljonom i Borbenu grupu »Handžar«. Opširnije o tome vidi dok. br. 33, 113 i 145; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 452—460, 528—531 i 543—547 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 4, 25. i 29. decembar 1944), reg. br. F-194, sn. br. 1107 (naređenje Grupe armija »F« od 24. novembra 1944), sn. br. 1146 (obavještenje Grupe armija »F« od 26. novembra 1944), reg. br. F-195, sn. br. 62 (izvještaj Grupe armija »F« od 4. decembra 1944); Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 91; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV[2], str. 1893.

[7] Štab toga korpusa i njegove jedinice su 17. novembra 1944. pretpotčinjeni Grupi armija »E« (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 337—341; ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 16. novembar; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 82; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV[2], str. 1893).

U decembru su se pod komandom 5. SS brdskog armijskog korpusa nalazili: 369. legionarska divizija, Izviđački bataljon i 738. puk 118. lovačke divizije, 7. SS samohodni (jurišni) art. divizion 7. SS divi-

Gen. Kdo XV. Geb. Korps (Štab XV. brdskog korpusa)[8]
Gen. Kdo XXI. Geb. Korps (Štab XXI. brdskog korpusa)[9]

---

zije »Princ Eugen« i, od ustaško-domobranskih jedinica, 2. zborno područje (korpus) sa 8. i 9. divizijom (vidi dok. br. 113 i 145; knj. 30, dok. br. 37 i 102; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 61: izvještaj Grupe armija »F« od 4. decembra 1944; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 82). Od 18. do 30. decembra pod njegovom se komandom nalazila privremeno i 41. tvrđavska pješadijska divizija (vidi dok. br. 104). Krajem decembra je 5. SS korpus otpočeo predaju svoga operativnog područja 21. brdskom armijskom korpusu, pa je potom, polovinom januara 1945, upućen u Štajersku (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 536—539: ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 27. decembar 1944, reg. br. F-195, sn. br. 437: izvještaj Grupe armija »F« od 30. decembra 1944, reg. br. 1/5, k. 6: ratni dnevnik majora Bema; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 84 i skica br. 5).

[8] Štab toga korpusa i njegove jedinice su 1. decembra 1944. potčinjeni Grupi armija »E« (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 9: izvještaj Grupe armija »F« od 1. decembra 1944; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 85).

Taj korpus je u decembru u svome sastavu imao: ostatke 264. pješadijske divizije, 373. i 392. legionarsku diviziju (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 61: izvještaj Grupe Armija »F« od 4. decembra 1944).

[9] Štab toga korpusa i njegove jedinice su pretpotčinjene Grupi armija »E« 11. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. 191, sn. br. 85—89 — ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 11. septembar 1944, reg. br. F-193, sn. br. 412 — naređenje Grupe armija »F« od 10. septembra).

U sastavu 21. brdskog armijskog korpusa su se nalazile u decembru: 181. pješadijska divizija (bez ojačanog 359. grenadirskog puka), 297. pješadijska divizija (bez ojačanog 524. grenadirskog puka), 964. i 1017. tvrđavska pješadijska brigada, a od artiljerije, pored divizijske, 222. i 999. artiljerijski i 945. obalski artiljerijski puk kopnene vojske (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 61 — izvještaj Grupe armija »F« od 4. decembra 1944, sn. br. 292 — izvještaj Grupe armija »F« od 20. decembra 1944; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV[2], str. 1893).

Tvrđavska 964. i 1017. brigada su se nalazile u sastavu Borbene grupe »Štojerer« (»Steyerer«), dok je ojačani 359. grenadirski puk (Borbena grupa »Hart« — »Hardt«) krajem decembra obezbjeđivao mostobran kod Višegrada. Tada se 524. puk izvlačio za Srem (vidi dok. br. 55; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 551—554 — ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 31. decembar 1944, reg. br. F-195, sn. br. 359, 437 i 445 — izvještaj Grupe armija »F« od 24, 30. i 31. decembra 1944, reg. br. 1—5, k. 6 — ratni dnevnik majora Bema, reg. br. 12—1, k. 2 — Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku, skica br. 19—21).

U drugoj polovini decembra jedinice 21. korpusa su pretpotčinjene 91. armijskom korpusu: 297. divizija je pretpotčinjena 23. decembra, a 181. divizija i Borbena grupa »Štojerer« 27. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 359 i 397: izvještaji Grupe armija »F« od 24. i 27. decembra 1944).

Gen. Kdo LXIX. Ers. Korps (Štab LXIX. rez. korpusa)[10]

Dt. bev. General in Kroatien (njemački opunomoćeni general u Hrvatskoj)[11]

Mil. Befehlsha.[ber] Albanien — Montenegro (Vojni zapovjednik Albanije i Crne Gore)[12]

Gen. Kdo V. SS. Geb. Korps — Kasindo.

U sastavu ovog korpusa su:

115. (ranije 7.) SS. Freiwillige Geb. Div. P. E.[13]

13. SS. Freiwillige Div. »Handžar«[14]

118. Jäger Division[15]

369. Infanterie Division.

---

[10] Štab toga korpusa je bio u to vrijeme u taktičkom pogledu neposredno potčinjen Komandi Jugoistoka, dok je disciplinski i dalje ostao potčinjen Komandi 2. tenkovske armije (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 9: izvještaj Grupe armija »F« od 1. decembra 1944).

U njegovom sastavu su se nalazili 1. kozačka divizija i 1. rezervni lovački puk. Ovaj korpus je 1. decembra taktički potčinjen Komandi Jugoistoka (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 9 i 62: izvještaj Grupe armija »F« od 1. i 4. decembra 1944; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV$_2$, str. 1893).

[11] On je bio neposredno potčinjen Komandi Jugoistoka.

[12] Ta ustanova u to vrijeme nije postojala. U Albaniji, kao i u Crnoj Gori do decembra 1944, tj. do njihovog rasformiranja, nalazile su se ustanove: Deutscher Bevollmöchtigter General in Albanien (njemački opunomoćeni general u Albaniji) i Deutscher Bevollmöchtigter General in Montenegro (njemački opunomoćeni general u Crnoj Gori). Bliže o tome vidi Fritz Freiherr von Siegler, Die Höheren Dienststellen der Deutschen Wehrmacht, 1933—1945, Institut für Zeitgeschichte, München, 1953 (Fric Frajher fon Zigler, Više komande njemačkih oružanih snaga).

[13] i [20] Njemačka 115. SS divizija nije postojala, a 7. SS brdska dobrovoljačka divizija »Princ Eugen« (7. SS Freiwilligegebirgs-Division »Prinz Eugen«) zadržala je svoj formacijski naziv do kraja rata. Ona je u to vrijeme bila potčinjena 34. armijskom korpusu (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 61: izvještaj Grupe armija »F« od 4. decembra 1944; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV$_2$, str. 1893).

[14] Jedinice 13. SS divizije »Handžar« su se rasule. Jedan dio njenih ostataka krajem novembra nalazio se u širem rejonu Zagreba, a drugi dio u sastavu 2. tenkovske armije (vidi 6. objašnjenje u ovome dokumentu; knj. 30, dok. br. 82, objašnjenje 8; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV$_2$, str. 1893 i 1895).

[15] i [23] Glavnina te divizije se u decembru 1944. borila u Sremu, dok su se njen Izviđački bataljon i 738 puk nalazili u širem rejonu Mostara, a krajem decembra su prebačeni u rejon Sarajeva (vidi dok. br. 113 i 145; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 439—554, ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«, dio dnevnika za decembar).

Gen. Kdo XV. Geb. Korps — Privilica kod Bihaća.

U sastavu ovoga korpusa su:
264. pješadijska divizija
373. divizija »Tiger«
392. divizija »Plava«
92. grenad. motorizovana brigada[16]
202. tenkovski bataljon.[17]

Gen. Kdo XXI. Geb. Korps — Štab bio u Tirani.

Prema podacima ovaj je štab stigao posljednjih dana u Sarajevo.[18]

U sastavu ovog korpusa su:
181. Pješadijska divizija
292. Pješadijska divizija[19]
297. Pješadijska divizija.

Gen. Kdo LXIX. Ers. Korps — Štab u Zagrebu.

U sastavu ovog korpusa su:
1. Kozačka konjička divizija
369. Dopunski puk (legionarski)
1. Dopunski lovački puk.

II. OPERATIVNA VOJSKA

115. SS. brdska divizija »Princ Eugen«[20]

Snage ove divizije bile su od mjeseca septembra o. g. u

---

[16] Ta brigada je, prema naređenju Grupe armija »F« od 27. avgusta 1944, upućena sa sektora Bihaća prema Beogradu (vidi knj. 29, dok. br. 1; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, sn. br. 893). Ona se u to vrijeme nalazila pod komandom 2. tenkovske armije.

[17] Taj bataljon je krajem avgusta, izašavši iz sastava 15. brdskog armijskog korpusa, prebačen u rejon Beograda (vidi knj. 29, dok. br. 1). U drugoj polovini novembra njegovi ostaci nalazili su se u rejonu Brčkog u sastavu Korpusne grupe »Kibler« — »Kübler« (vidi knj. 30, dok. br. 100).

[18] Štab 21. brdskog armijskog korpusa je 27. decembra, na putu za Sarajevo, radi smjene 5. SS brdskog armijskog korpusa, prema ratnom dnevniku br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 27. decembar 1944, dostigao motorizovanim dijelovima, Rogaticu (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 536—539).

[19] Ta divizija nije se nalazila u sastavu 21. brdskog armijskog korpusa. Ona je u to vrijeme bila na istočnom frontu (vidi Order of Battle of the German Army, Millitary Intelligence Division, War Department, Washington, 1945 — Organizacija nemačke kopnene vojske, str. 228).

Srbiji. Na sektoru ovog korpusa ostali su samo manji pozadinski dijelovi i oklopni odred ove divizije.[21]

13. SS. dobrovoljačka divizija »Handžar«

Od ostataka ove divizije nalaze se na našem sektoru samo manje jedinice, koje služe za pojačanje garnizonskih snaga na prostoru Žepče — Doboj. Neke od preostalih jedinica ove divizije njemačke vojne vlasti su razoružale, a ljudstvo je upućeno na prisilni rad.[22]

118. Lovačka divizija — Štab divizije na prostoru Prača — Rogatica.[23]

U sastavu ove divizije su:

738. lovački puk
750. lovački puk
660.[24] artiljerijski puk
37. dopunski puk
Izviđački bataljon
Protuoklopni bataljon
Pionirski bataljon.

Dijelovi ove divizije još se nalaze na prostoru Mostara i Sarajeva, dok se jedan dio snaga sa teškim naoružanjem ranije prebacio prema Brodu. Nemamo tačnih podataka o dislokaciji. Prema posljednjim podacima predstoji povlačenje ove divizije u pravcu Broda. U tome smislu je vršena koncentracija jedinica i dijelovi divizije u pokretu su ka sjeveru.

369. Pješadijska divizija — Štab divizije u Mostaru

U sastavu ove divizije su:

369. Pješadijski puk
370. Pješadijski puk
369. artiljerijski puk
Izviđački bataljon
Pionirski bataljon
Dopunski bataljon
Protukolski bataljon.

Glavnina snaga ove divizije je na liniji Mostar — Široki Brijeg, dok se neki dijelovi još nalaze na prostoru Višegrada,

---

[21] Riječ je o 7. SS samohodnom (jurišnom) artiljerijskom divizionu.

[22] Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 81; knj. 30, dok. br. 82.

[24] Tako piše u dokumentu. Treba: 668 (vidi knj. 30, dok. br. 112).

gdje su ranije upućeni radi prihvata neprijateljskih jedinica koje su na povlačenju iz Srbije.[25]

Prema posljednjim podacima vrši se grupisanje jedinica ove divizije na prostoru Mostara u cilju povlačenja prema sjeveru. Dijelovi su već u pokretu.

373. Pješadijska divizija »Tigar« — Štab u Ostrošcu kod Bihaća.

Formacija:

383. Pješadijski puk
- 1. bataljon
- 2. bataljon
- 3. bataljon

384. Pješadijski puk
- 1. bataljon
- 2. bataljon
- 3. bataljon

373. Artiljerijski puk
- 1. divizion
- 2. divizion

Izviđački bataljon
Pionirski bataljon
Dopunski bataljon
Bataljon za vezu
Pekarska, veterinarska i sanitetska četa.

U posljednje vrijeme jedinice ove divizije bile su stalno u borbama protiv naših snaga, kod Knina, a naročito 383. puk. U tim borbama te neprijateljske jedinice pretrpjele su znatne gubitke. Po oslobođenju Knina preostale snage povukle su se prema Lapcu i sada osiguravaju komunikaciju Lapac — Bihać.[26]

---

[25] Dijelovi 369. legionarske divizije nisu se nalazili u to vrijeme kod Višegrada. Odsjek Goražde — Višegrad u drugoj polovini decembra 1944. zaposjeo je 359. puk 181. pješadijske divizije (Borbena grupa »Hart«), vršeći prihvat njemačkih jedinica koje su se preko rijeke Drine povlačile prema Sarajevu. Bliže o tome i o rasporedu 369. divizije vidi knj. 30, dok. br. 102; Arhiv VII, reg. br. 1—5, k. 6: ratni dnevnik majora Bema; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 69. i 87.

[26] Bliže o borbama kod Knina i dejstvima 373. legionarske divizije »Tigar« u decembru vidi tom V, knj. 36, dok. br. 19; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 439—554 : ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«, dio dnevnika za decembar 1944. godine.

I. Jurišni bataljon — Štab u Otoki.
1. četa — Čulića Brdo, Blatna.
2. četa — Željezni most, Tomića Brdo
3. četa — Otoka
4. četa — Otoka.

Ovaj Jurišni bataljon potpada pod operativnu komandu 373. »Tiger« divizije.

392. Pješadijska divizija »Plava«

Formacija:

846. Grenadirski puk
1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon

847. Grenadirski puk
1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon

392. Artiljerijski puk
1. divizion
2. divizion

Konjički izviđački bataljon
Protukolski bataljon
Pionirski bataljon
Dopunski bataljon
Bataljon za vezu.

Neke jedinice ove divizije učestvovale su u borbama kod Knina. Sada se na liniji Lapac — Bihać nalaze dva bataljona te divizije.[27]

I. Kozačka konjička divizija

Poslije povlačenja V. Donskog puka sa linije B. Luka — Bos. Gradiška, nema snaga ove divizije na sektoru ovog korpusa izuzev nekih djelova IV. Kubanskog puka koji se nalaze na prostoru Kostajnica, Bos. Novi sa zadatkom osiguranja Pruge od Bos. Novog do Dobrljina, koja se sada popravlja.[28]

---

[27] Bliže o formaciji i dejstvima te divizije u decembru vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 439—554: ratni dnevnik br. 3 Operacijskog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za decembar; Order of Battle of the German Army, Millitary Inteligence Division, War Department, Washington, 1945, str. 256.

[28] Opširnije o tome i o pokretima njemačke 1. kozačke (konjičke) divizije na sektoru Bosanski Novi — Kostajnica — Sisak vidi depeše Štaba 39. NOU divizije od 11, 12. i 18. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2/26—5 i 2/30—5, k. 460: knjigu primljenih depeša 5. korpusa NOVJ).

Russische Schutzkorps (Ruski zaštitni korpus) — Štab korpusa u Busovači. Komandant generallajtnant Stejfon (bjelogardejac).

Formacija i dislokacija:

I. Pješadijski puk — razbijen u oktobru o. g. negdje u Hrvatskoj.

II. Pješadijski puk — nalazi se u Austriji.[29]

III. Pješadijski puk — dva bataljona na sektoru Visoko — Busovača, a jedan bataljon se prebacio prema Brodu početkom ovog mj.

IV. Pješadijski puk — razbijen u Srbiji kod Kraljeva. Preostalim ljudstvom ovog puka popunjen je V. Pješadijski puk.

V. Pješadijski puk — na liniji Kiseljak — Visoko — Busovača.[30]

Artiljerijski puk trebao se formirati u Raškoj, ali do toga nije došlo uslijed povlačenja.

Svaki pješadijski puk ima tri bataljona. Bataljon ima tri čete i jedan vod teških oružja (četiri teška bacača i četiri teška mitraljeza). Četa ima tri voda sa 40—50 vojnika.
Ovaj korpus formiran je u mjesecu septembru 1941. g. od bjelogardejaca iz Jugoslavije i Bugarske sa jednim pješadijskim pukom. Kasnije su formirani i drugi pukovi od dobrovoljaca iz Besarabije, Moldavije i Bukovine i od prisilno mobilisanih mladića koje su Njemci u povlačenju 1943. g. povukli sa sobom.

Jedinice ovog korpusa izbile su na prostoriju Sarajeva koncem mjeseca novembra o. g. povlačeći se iz Srbije.[31] U povlačenju od Kosovske Mitrovice do Sarajeva išli su pješke na čelu motorizacije sa zadatkom, da osiguraju probijanje motorizacije. Po izjavama zarobljenika, na putu za Sarajevo bilo je odbjegavanja, pojedinačnih i u manjim grupama i to jednim dijelom u četnike a jednim dijelom u NOV. U Sarajevu su se odmarali desetak dana, a potom su jedinice ovog korpusa upućene na osiguranje komunikacije Sarajevo — Kiseljak — Busovača — Zenica.

---

[29] Ostaci 1. i 2. puka bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa su se nalazili u širem rejonu Brčkog (vidi dok. br. 150; knj. 30, dok. br. 100; Arhiv VII, reg. br. 2—6/A, k. 408/A: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 17. novembra 1944).

[30] Bliže o 3, 4. i 5. puku bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa i o njihovom rasporedu u decembru vidi dok. br. 35, 38, 55 i 145; Arhiv VII, reg. br. 36—5, k. 771/A: izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 28. decembra 1944. godine.

[31] Bliže o prelazu jedinica toga korpusa preko Drine kod Višegrada vidi knj. 30, dok. br. 90.

Ostale njemačke jedinice.

Turkestanisches bataillon — Zenica, Derventa (750)[32]
Panzer Abteilung 115. P. E. div. — Busovača (450)[33]
Aufklärungs Abteilung 505[34] — Zenica, Busovača
Ersatz Abteilung[35] — Maglaj (400)
Pi. bataljon 369 — Zavidovići (400)[36]
Landeschützen bataillon[37] — Doboj (450).

U Sarajevu je formiran jedan njemački puk od raznih njemačkih jedinica iz pozadinske službe sa zadatkom odbrane grada.[38] Operativno ovaj puk potpada pod direktnu komandu V. SS. korpusa.

Početkom ovoga mjeseca stiglo je u Zavidoviće oko 1500 njemačkih vojnika za obezbjeđenje i prihvat neprijateljskih snaga, koje se povlače prema sjeveru. Formacija i naziv jedinice kojoj pripadaju nije nam poznat.[39]

B. KVISLINŠKE SNAGE

Početkom mjeseca decembra ove godine preformirana je sva hrvatska vojska. Od ustaških i domobranskih zdrugova formirana je 16 divizija na čitavoj teritoriji NDH.

Na sektoru ovog korpusa formirane su slijedeće divizije:

4. Hrvatska divizija — Dvor na Uni
6. Hrvatska divizija — B. Luka
8. Hrvatska divizija — Sarajevo
9. Hrvatska divizija — Mostar
15. Hrvatska divizija — Doboj.

---

[32] Riječ je o 782. turkestanskom bjelogardijskom bataljonu (vidi knj. 30, dok. br. 37). Broj u zagradi u ovom dokumentu označava brojno stanje jedinice.

[33] Odnosi se na 7. SS samohodni (jurišni) artiljerijski divizion 7. SS divizije »Princ Eugen«.

[34] Riječ je o 505. izviđačkom bataljonu (vidi dok. br. 38; Arhiv VII, reg. br. 1—2, k. 462: ratni izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 4. januara 1945).

[35] Dopunski bataljon (vidi knj. 30, dok. br. 112).

[36] Taj pionirski bataljon se nije nalazio u Zavidovićima, već u rejonu Mostara (vidi knj. 30, dok. br. 112, objašnjenje 10).

[37] Odnosi se na Landesšitcen (Landesschützen) bataljon (vidi knj. 30, dok. br. 112).

[38] Vidi knj. 30, dok. br. 160, objašnjenje 16.

[39] Vidi dok. br. 35.

Formacija i dislokacija:

Do sada nemamo tačnih podataka o formaciji ovih jedinica, pa pregled o formaciji iznosimo prema ranijem po zdrugovima.

4. Hrvatska divizija[40] — Dvor na Uni, komandant general Nardeli.[41]

Ova divizija formirana je od:

IV. lovačkog zdruga
IV. posadnog zdruga
II. lovačkog zdruga
VIII. ustaškog zdruga.

II. lovački zdrug — Skočaj

Poslije rasformiranja 10. lovačkog puka u sastavu ovog zdruga ostao je 1. lovački puk i 8. artiljerijski divizion.

Snage ovog zdruga sa jedinicama 373. divizije osiguravaju komunikaciju Lapac — Bihać i prostor oko Bihaća.

IV. lovački zdrug — Dvor na Uni

7. lov. puk — ostaci: 2. i 4. četa — Bos. Novi
13. lov. puk;
Štabske jedinice — Bos. Novi
1. bataljon — Dvor
2. bataljon — Vidorja, Jablanica.

IV. *posadni zdrug — Sisak*

1. bataljon —
2. bataljon —
3. bataljon —

Dijelovi ovog zdruga već se nalaze na prostoru Bos. Novi, Krupa.

VIII. ustaški zdrug — Kostajnica

1. bataljon — B. Luka, Kotor Varoš
2. bataljon — Petrinja
3. bataljon — Kostajnica
4. bataljon — Bos. Novi.

---

[40] Opširnije o organizaciji, rasporedu i dejstvima te ustaško-domobranske divizije u decembru vidi dok. br. 181 i 182.

[41] Antun

VI. Hrvatska divizija[42] — Banja Luka, komandant general Metikoš.[43]

Ova divizija formirana je od:

V. posadnog zdruga

X. ustaškog zdruga.

Divizija bi imala područje B. Luka, Kotor Varoš, Bos. Gradiška. Za sada nemamo tačnih podataka o toj diviziji, a na pomenutom području još se nalaze snage Banjalučkog pothvatnog zdruga.

Banjalučki pothvatni zdrug — B. Luka

8. lov. pukovnija III. lov. zdruga (2000)
Jedan bataljon XI. ust. zdruga (350)
4. bataljon X. ust. zdruga (500)
Jedan bataljon VIII. ust. zdruga (500)
1. baterija 1. artiljerijskog diviziona
1. baterija 13. artiljerijskog diviziona.

8. Hrvatska divizija — Sarajevo,[44] komandant general Domanik.[45]

Ova divizija formirana je od:

VIII. posadnog zdruga
I. ustaškog zdruga
XI. ustaškog zdruga.

VIII. posadni zdrug — Sarajevo

1. bataljon — Sarajevo
   1. četa — Pašino Brdo
   2. četa — Trebević
   3. četa — Vraca
   4. četa — Dolac
2. bataljon — Zvornik
   1. četa — Zvornik
   2. četa — Zvornik
   3. četa?
   4. četa — likvidirana

---

[42] Bliže o organizaciji i rasporedu te ustaško-domobranske divizije u decembru vidi dok. br. 161; knj. 30, dok. br. 112.

[43] Vladimir

[44] Bliže o rasporedu te ustaško-domobranske divizije vidi dok. br. 157, knj. 30, dok. br. 112.

[45] Roman

3. bataljon — Ilidža
   1. četa — Trnovo
   2. četa — Umoljani
   3. četa — Kotorac
   4. četa — Bjelemići
   5. četa — Glavatičevo
   6. četa — Bjela
4. bataljon — Breza
   1. četa — Vareš
   2. četa — Breza
   3. četa — Budoželj
   4. četa — Vijaka
   5. četa — Zavidovići
   6. četa — Breza
5. bataljon sa štabom i jedinicama u Goraždu.
6. bataljon — Ustikolina
7. bataljon — Visoko
8. bataljon — Lisičići — Ostrožac

Jedna baterija — Poligon.

U ovaj zdrug uključena je milicija okolnih sela, koja sačinjava više od polovicu od ukupnog brojnog stanja zdruga.

I. ustaški stajaći djelatni zdrug — Sarajevo

Štabske jedinice — Sarajevo (600)
1. bataljon — Romanija, Sokolac (480)
2. bataljon — Rogatica (1260)
3. bataljon — Rogatica (1200)
4. bataljon — Kiseljak (290)
5. bataljon — Zenica (450)

Doknadni bataljon — Pale, Stambulčići (580)

Posadni bataljon — Sarajevo (1020).

Naoružanje: 6 topova, 12 bacača, 19 tm, 140 pm.

XI. ustaški zdrug — Sarajevo

Štabske jedinice — Sarajevo (370)
Jedan bataljon — Semizovac, Visoko
Jedan bataljon — Kakanj, Zenica
Jedan bataljon — Doboj, Brod.
Ova tri bataljona broje oko 2500 ustaša.
Naoružanje: 42 bacača, 16 tm, 86 pm.
Jedan bataljon ovog zdruga nalazi se u B. Luci.

9. *Hrvatska divizija* — Mostar, komandant general Zorn.[46]

Ova divizija formirana je od:

II. gorskog zdruga
VI. ustaškog zdruga
IX. ustaškog zdruga.

II. gorski zdrug — Konjic

2. gorski puk — Jablanica
Štabske jedinice — Jablanica
1. bataljon — Konjic
2. bataljon — Rama.
9. gorski puk — Bradina
Štabske jedinice — Bradina
1. bataljon — Ivan Sedlo
2. bataljon — Bradina.
9. artiljerijski divizion — Pazarić
1. baterija — Konjic, Rama, Jablanica
2. baterija — Tarčin, Pazarić, Ivan Sedlo
3. baterija — Sarajevo.

---

[46] Prema naređenju Ministarstva oružanih snaga NDH od 21. novembra 1944. izvršena je reorganizacija ustaško-domobranskih jedinica (vidi Arhiv VII, reg. br. 11/6—4, k. 123: naređenje 2. gorskog zdruga od 29. novembra 1944). Ustaško-domobranska 9. gorska divizija je po formiranju u svome sastavu imala 2. gorski zdrug, 6. i 9. ustaški stajaći djelatni zdrug i dijelove 2. bojne 9. posadnog zdruga. Komandant divizije je bio general Božidar Zorn.

Drugi gorski zdrug je, po preformiranju, u svome sastavu imao pet bojni i dva topnička sklopa (diviziona). Prva bojna se nalazila na sektoru Rame (Žuglići — Jablanica), 2. bojna u Konjicu, 3. bojna u Ostrošcu (sve tri pomenute bojne, prije reorganizacije, pripadale su 2. gorskoj pukovniji), 4. bojna u Tarčinu, 5. bojna na sektoru Ivan-sedla (4. i 5. bojna su bivše 1. i 2. bojna 9. gorske pukovnije). Stožer zdruga nalazio se u Konjicu.

Šesti ustaški djelatni zdrug, desetkovan u borbama u oktobru i novembru, sa stožerom i 1. bojnom nalazio se na sektoru Širokog Brijega (sada: Ličtica).

Deveti ustaški djelatni zdrug je u svome sastavu imao pet bojni: 1, 2. i 5. bojna su se nalazile na sektoru Čitluk — Šurmanci, 3. bojna u Studencu, 4. bojna na prostoriji Ljubuški — Gabela (1. i 4. bojna povremeno su se nalazile i u Mostaru).

Dijelovi 2. bojne rasformiranog 9. posadnog zdruga nalazili su se na položajima oko Mostara. Opširnije o tome vidi dok. br. 3 i 157; knj. 30, dok. br. 128 i 161 (objašnjenje 5 i 7); Arhiv VII, reg. br. 19/18, k. 114 (izvješće 9. ustaškog djelatnog zdruga od 3. februara 1945), reg. br. 37/18—6, 1/18—3, 4/18—2, 6/18, 7/18, k. 117/II (naređenja 2. gorskog zdruga od 27. i 29. decembra 1944. i od 5. i 17. januara 1945), reg. br. 2/12, 4/12, 7/12 i 5/20, k. 112 (naređenja 2. gorskog zdruga od 4. i 10. januara i 2. februara 1945), reg. br. 25/1, k. 44 (karta cjelokupnog rasporeda ustaško-domobranskih jedinica na teritoriji NDH 25. novembra 1944).

20. artiljerijski divizion — Sarajevo
1. baterija — Sarajevo
2. baterija — Sarajevo.

Snage ovog zdruga osiguravaju prugu i prostor Jablanica — Raštelica. Ukupna jačina je oko 4000 domobrana.

Naoružanje: 20 topova raznog kalibra, 35 bacača, 45 teških mitraljeza, 150 puškomitraljeza.

VI. ustaški zdrug — Široki Brijeg

Jedan bataljon — Široki Brijeg (600)
Jedan bataljon — Rakitno (800).

Ostale snage ovog zdruga rasule su se svojim kućama gdje služe kao milicija.

IX. ustaški zdrug Mostar

Jedan bataljon — Mostar
Jedan bataljon — Mostar
Jedan bataljon — Ostrožac.

Ova tri bataljona uključivo i štabske jedinice broje ukupno 2500 ustaša. Ostalih 1500 ustaša ovog zdruga nalaze se pod oružjem u svojim selima.

15. Hrvatska divizija — Doboj, komandant pukovnik Čudina.[47]

Ova divizija formirana je od:

VI. posadnog zdruga
XVI. novoformiranog ustaškog zdruga.

Nemamo podataka o formaciji, jačini i dislokaciji ove divizije.[48]

Teritorijalne jedinice.

III. doknadni zdrug — Sarajevo

Ovaj zdrug ima u sastavu:

4. lov. doknadni bataljon — Mostar
3. doknadni bataljon — Sarajevo
4. doknadni željez. bataljon — Zavidovići
3. doknadni artilj. divizion — Sarajevo
3. doknadni pionirski bataljon — Sarajevo
3. doknadni bataljon za vezu — Sarajevo
3. doknadna auto četa — Mostar

---

[47] Zorko

[48] O rasporedu i sastavu te divizije vidi dok. br. 161.

3. doknadna sanitetska četa — Sarajevo
3. doknadna pionirska četa — Sarajevo
3. kažnjenička četa — Sarajevo
3. doknadni radni puk — Sarajevo
1. bataljon — Sarajevo
1. četa — radna
2. četa — radna
3. četa — radna
4. četa — streljačka
2. bataljon — Sarajevo
5. četa — radna
6. četa — radna
7. četa — radna
8. četa — streljačka

Štab željezničke mreže za Bosnu — Brod[49]
14. željezn. stražar. bataljon
15. željez. stražar. bataljon
16. željez. stražar. bataljon — Zavidovići
1. četa — Zavidovići
2. četa — Žepče
3. četa — Begov Han
4. četa — Zenica
5. četa — Doboj.

Vazduhoplovstvo.

Flugplatz[50] Butmir. Posada na ovom aerodromu je njemačka a broji oko 200 vojnika. Za sada na aerodromu nema neprijateljskih aviona.

Aerodrom Rajlovac. Na ovaj aerodrom došlo je posljednjih dana 18 njemačkih aviona tipa »Štuka« sa zadatkom, da osiguravaju povlačenje njemačkih trupa prema sjeveru.

Od hrvatskih vazduhoplovnih snaga na ovom aerodromu ima:

II. vazduhoplovna grupa
4. eskadrila
5. eskadrila
6. eskadrila
7. eskadrila
20. eskadrila.

---

[49] Vidi dok. br. 161.

[50] Aerodrom

Aviona ima u svemu:

4 aparata tipa »Breguet«
5 aparata tipa »Bucker«
2 aparata tipa »Dornier«.

Za osiguranje aerodroma i radove na aerodromu služi:

2. vazduhoplovni bataljon.
1. četa
2. četa
3. četa
4. četa
Udarni vod
Požarni vod
Auto četa
Četa za vezu.

Protuavionska odbrana

V. protuavionska grupa — Sarajevo
1. teška baterija — Stup
2. teška baterija — Hum
3. teška baterija — Grdan
Reflektorska baterija — Lukavica.

Svaka teška baterija ima po 4 protuavionska topa kal. 80 mm. i po 2 protuavionska mitraljeza kal. 15 mm.

Laki vod — Vraca
Laki vod — Lemezovo Brdo
Laki vod — Rajlovac
Laki vod — Čengić Vila
Laki vod — Stup.

Svaki ovaj vod ima po 2 protuavionska mitraljeza kal. 15 mm.

VII. protuavionska grupa — Sarajevo
1. teška baterija — Dragoljac
2. teška baterija — Kovačići
3. teška baterija — Rajlovac.

1. i 3. teška baterija ima po 4 teška topa kal. 80 mm. i po 2 protuavionska mitraljeza kal. 15 mm., dok je 2. baterija bez oružja.

Četnici

I. Bosanski četnički korpus, komandant Vranješević[51]

1. brigada, k-dant Mišić[52] *(450)*

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon
4. bataljon
5. bataljon.

Dva bataljona su na periferiji B. Luke sa desne strane Vrbasa; dva bataljona su u Gornjem Šeheru sa lijeve strane Vrbasa; jedan bataljon na prostoru Pavlovac, Petričevac (kod B. Luke).

2. brigada, k-dant Mutić[53] *(600)*

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon
4. bataljon
5. bataljon
6. bataljon.

Tri bataljona su sa desne strane Vrbasa u selima Rebrovac, Debeljaci, Vrbanja, a ostala tri bataljona su na Manjači.

3. brigada, k-dant Trivunčić[54]

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon
4. bataljon
5. bataljon
6. bataljon
7. bataljon.

---

[51] Slavoljub Vranješević je u to vrijeme bio komandant četničke Komande zapadne Bosne. Ovdje je riječ o četničkom Bosanskom krajiškom korpusu. Komandant toga korpusa je bio Joca Mihailović. Opširnije o tome korpusu vidi knj. 29, dok. br. 57, objašnjenje 20; Arhiv VII, reg. br. 4—4, k. 360 (izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 26. novembra 1944), reg. br. BH-V-9877 (izvještaj četničke Komande zapadne Bosne od 23. januara 1945).

[52] Jovan

[53] Prema naređenju četničke Komande zapadne Bosne od 3. novembra 1944, sveštenik Georgije Sulić postavljen je za komandanta te brigade, pošto je dotadašnji komandant Pavle Mutić podnio ostavku (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9820). Međutim, to naređenje nije sprovedeno u život.

[54] Mitar

Šest bataljona ove brigade nalaze se na prostoru od Slatine prema Lijevču Polju, a 7. bataljon upućen je po specijalnom zadatku u Dalmatinski četnički korpus.

I. Srednjobosanski četnički korpus

1. Banjalučka četnička brigada (510)[55]

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon
4. bataljon.

Naoružanje: 1 ptt, 1 tb, 18 pm i puške.

Vrbaska četnička brigada (490)

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon
4. bataljon.

Naoružanje: 1 tb, 1 tm, 11 pm i puške.

Motajička četnička brigada (180)[56]

1. bataljon
2. bataljon.

Naoružanje: 1 tb, 10 pm i puške.

II. Srednjobosanski četnički korpus

Teslićka četnička brigada (730)

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon
4. bataljon.

Naoružanje: 1 tb, 2 lb, 5 tm, 17 pm, 8 ruskih strojnica.

Ljubićka četnička brigada (245)

1. bataljon
2. bataljon.

Naoružanje: 11 pm, 10 pbl i puške.

---

[55] Prema izvještaju četničke Banjalučke brigade od 10. januara 1945, njeno brojno stanje toga dana iznosilo je 642 četnika (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12593).

[56] U izvještaju četničke Motajičke brigade od 26. januara 1945. navedeno je da njeno brojno stanje toga dana iznosi 519 četnika (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12598). Taj podatak, vjerovatno, nije tačan, jer se iz čitavog niza izvještaja i naređenja njene komande iz novembra i decembra vidi da je ona, uslijed dejstava jedinica 53. NOU divizije, bila razbijena i rasuta po trojkama, pa je ovdje, vjerovatno, riječ o broju na koji je njena komanda računala pri sprovođenju prinudne mobilizacije.

Poljska[57] *četnička brigada (350)*

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon.

Naoružanje: 1 tm, 4 pm i puške.

Vučjačka četnička brigada

Tešanjska četnička brigada

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon.

Zenički četnički korpus, k-dant Mitranović[58]

Zenička četnička brigada (650)

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon
4. bataljon.

Žepačka četnička brigada (300)

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon
4. bataljon.

Visočka četnička brigada (300)

1. bataljon
2. bataljon.

Kladanjska četnička brigada (350)

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon.

---

[57] Vjerovatno se misli na Dobojsku četničku brigadu, pošto je ona jedno vrijeme bila u sastavu toga korpusa (vidi dok. br. 143).

[58] Bora Mitranović. Bliže o tome korpusu vidi dok. br. 3; knj. 30, dok. br. 112; Arhiv VII, reg. br. 22—9/I, k. 854/A: informativni izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 5. novembra 1944. godine.

Romanijski četnički korpus,[59] *k-dant Borota*[60]

I. Sarajevska četnička brigada[61]

II. Sarajevska četnička brigada

Vlasenička četnička brigada (300)

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon.

I. Rogatička četnička brigada (450)[62]

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon
4. bataljon.

II. Rogatička četnička brigada (250)

1. bataljon
2. bataljon.

Uz Štab brigade postoji i štabska četa. Štab sačinjava: komandant, ađutant, načelnik štaba i blagajnik.

Četničke brigade iznijete su po formaciji ali one ne djeluju kao cjeline, nego u manjim grupama po srednjobosanskim brdima i masivima. Kao cjeline pojavljuju se u blizini gradova koje drži okupator, radi oslonca kojeg oni nalaze kod okupatora. Tako oko B. Luke i Kotor Varoša brigade se pojavljuju u cjelini, a identičan je slučaj i kod drugih gradova koji stoje pod okupatorom.

U selima u kojima se zadržavaju četnici, prisiljavaju pojedine seljake da im nabavljaju oružje, ili da imaju dati izvjesnu količinu žita, u koliko ti seljaci ne mogu nabaviti oružje.

Pokreti neprijateljskih trupa

Koncem mjeseca novembra o. g. počele su izbijati od Višegrada u Sarajevo jake neprijateljske motorizovane i pješadijske kolone, koje su na povlačenju iz Bugarske, Grčke, Ma-

[59] Opširnije o tome korpusu vidi dok. br. 44; knj. 30, dok. br. 112.

[60] Komandant Romanijskog četničkog korpusa bio je u to vrijeme major Milorad Momčilović, a njegov pomoćnik (zamjenik) pukovnik Gojko Borota (vidi dok. br. 3. objašnjenje 29).

[61] Riječ je o 1. bosanskoj brigadi Gorske garde. Komandant brigade bio je Savo Derikonja (vidi knj. 30, dok. br. 96 i 112). Ova brigada je po naredbi četničke Komande istočne Bosne, Hercegovine i Boke od 10. decembra stavljena pod komandu Zeničkog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-2370 i 2371).

[62] U toj brigadi je, prema izvještaju njenog komandanta od 29. decembra 1944, ostalo samo 40 četnika (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-6388).

kedonije, Albanije i Crne Gore.[63] Neke od ovih jedinica zadržavale su se kraće vrijeme u Sarajevu i okolici radi odmora, a potom su produžavale sa probijanjem prema sjeveru. Veći dio ovih kolona nije se uopšte zadržavao nego je produžavao odmah prema sjeveru.

Povlačenje od Sarajeva prema Brodu vršeno je uglavnom komunikacijama Sarajevo — Kiseljak — Zenica — Žepče — Doboj — Brod.

Prema iskazima zarobljenih neprijateljskih vojnika i iz zapljenjenih dokumenata ustanovljeno je slijedeće:

Motorizacija sa manjim brojem pješadije išla je skoro na čelu ostalih jedinica. Na mjestima koja su bila ugrožena od strane NOV osiguravale su i štitile pješadijske snage prelaz motorizovanim kolonama. Motorizacijom je prebacivan uglavnom ratni materijal, dok je pješadija veoma malo prebacivana motornim vozilima. Njemci su nastojali da izvuku što više ratnog materijala, a ono što nisu mogli pokrenuti uništavali su. Snabdjevanje motornih vozila benzinom vršeno je na etape. Za put do Sarajeva uzimali su benzin iz nekih slagališta koja su bila u Albaniji, a za daljnje prebacivanje uzimaju benzin iz slagališta koja se nalaze u okolici Sarajeva. Zalihe benzina su veoma malene i zbog toga se veliki dio motornih vozila transportuje vozovima od Sarajeva prema Brodu. Kod povlačenja kolona nema nekog organizovanog reda pošto se u kolonama nalaze razne jedinice. Svaka kolona nastoji da se čim prije prebaci do određenog mjesta.

Na prolazu od Sarajeva prema Brodu identifikovane su slijedeće jedinice:

19. Flackdivision.[64] Povlači se iz Grčke.

U sastavu ima: 12, 23, 58, 73, 131, 201 i 286-tu Flack Regimentu.

Do sada su prošle prema Brodu 12, 23, 201-a Regimenta, dok su ostale još u povlačenju, izuzev 286. Regimente i jednog bataljona 23. Regimente koji su ostali na Kritu. Od ovih regimenti motorizovane su 23. i 73. Regimenta. 131. Regimenta, koja je bila na Kritu, uništila je svoje topove prije povlačenja.

---

[63] Vidi dok. br. 35; knj. 30, dok. br. 90, 99, 104 i 118.

[64] Riječ je o 19. protivavionskoj artiljerijskoj diviziji. Ona se, u sastavu Grupe armija »E«, povlačila iz Grčke dolinom Ibra (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 504 — 505 i 865 — 866: izvještaje vazduhoplovnog oficira za vezu pri Komandi Grupe armija »F« od 15. oktobra i 11. novembra 1944).

Dijelovi 20. Flack divizije koji su bili u Rumuniji povlače se u istom pravcu. Kod Niša su bili dva puta razbijeni. Ostalih podataka o ovoj diviziji nemamo.[65]

297. Pješadijska divizija povlači se iz Albanije.[66] U sastavu ima 522, 523 i 524-ti puk.[67] Ova je divizija krenula iz područja Tirane u mjesecu novembru o.g. i povlačila se pravcem Elbasan — Skoplje — Kos. Mitrovica — Kraljevo — Užice — Čačak — Sarajevo.

41. Festung divizija povlači se iz Grčke. Detaljnih podataka nemamo.[68]

104. divizija — nemamo detaljnih podataka.[69]

117. divizija — nemamo detaljnih podataka.[70]

22. divizija — nemamo detaljnih podataka.[71]

29. divizija — nemamo detaljnih podataka.[72]

---

[65] Ta se divizija početkom novembra nalazila dijelom u severnoj Hrvatskoj, dijelom u južnoj Mađarskoj (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 504 — 505 i 865 — 866).

[66] Bliže o povlačenju te divizije vidi knj. 30, dok. br. 32 (objašnjenje 20) i 99 (objašnjenje 2); tom III, knj. 8, dok. br. 357; Arhiv VII, reg. br. 1/5, k. 6: ratni dnevnik majora Bema; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 67, 69 i 95.

[67] Taj puk je krajem septembra izdvojen iz sastava svoje matične divizije i upućen prema Beogradu. Borio se u sastavu Borbene grupe »Fišer« (»Fischer«) u dolini Ibra i Zapadne Morave. Početkom decembra 524. grenadirski puk je prešao Drinu kod Višegrada i preko Sarajeva, dolinom Bosne, izvlačio se za Srem (vidi dok. br. 55; Arhiv VII, reg. br. 12/1, k. 2: Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku, skica br. 8—14 i 17—21; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 27, 53 i 54).

[68] Riječ je o 41. tvrđavskoj diviziji. Bliže o njenom povlačenju vidi dok. br. 104.

[69] U 104. lovačkoj diviziji nalazili su se 724. i 734. lovački puk, 654. artiljerijski puk i pet samostalnih prištapskih bataljona (vidi Order of Battle of the German Army, Millitary Intelligence Division, War Department, Washington, 1945, str. 362). Ova divizija je 18. decembra kod Višegrada otpočela prelaz preko rijeke Drine i nastupala pravcem Višegrad — Sarajevo — Travnik. Zadnji dijelovi su prešli Drinu 30/31. decembra 1944. Opširnije o tome i o borbama koje je ova divizija krajem decembra vodila na odsjeku Zenica — Travnik vidi dok. br. 124, 131 i 145; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 243, 397, 423, 438 i 446: izvještaje Grupe armija »F« od 18, 27, 29, 30. i 31. decembra 1944, reg. br. 12/1, skica br. 19—22, k. 2: Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 67 i 87.

[70] O njoj vidi dok. br. 33 i 70.

[71] Ta divizija je u decembru u Sandžaku i Crnoj Gori vodila borbe protiv jedinica NOV i POJ a za deblokiranje opkoljenih dijelova 21. brdskog armijskog korpusa (vidi dok. br. 146; knj. 30, dok. br. 99; tom III, knj. 8, dok. br. 357).

[72] Ta divizija se u to vrijeme borila u Italiji (vidi Order of Battle of the German Army, Millitary Intelligence Division, War Department, Washington, 1945, str. 149 i 309).

24. Luftnachrichten-Regiment[73] povlači se iz Grčke i Rumunije. U sastavu ima:

1. bataljon — ranije bio u Rumuniji.
2. bataljon — ranije bio u Grčkoj.
3. bataljon — ranije bio u Pančevu.

904. Kraftfahrkollone[74] povlači se iz Albanije. U sastavu ima šest kompanija.

Transportabteilung »BT« ima tri kompanije, a svakoj kompaniji pripada po 50 kamiona. Povlači se iz Srbije.

Motorizovane kolone, koje sada dolaze u Sarajevo, ne mogu dobivati benzina u dovoljnoj količini, pa zato utovaruju luksuzne automobile i motocikle na kamione. Za sva motorna vozila ima toliko benzina kako mogu doći do Broda.

Neprijateljske trupe, koje su u povlačenju, trpe oskudicu u svemu, a naročito u hrani. Oprema im je isto tako veoma slaba. Oficiri obećavaju vojnicima, da će se ovo stanje popraviti čim dođu do Broda.

Na prolazu kroz pojedina mjesta vojnici ovih prolazećih jedinica pljačkaju civilno stanovništvo, a naročito životne namirnice. Zapaženo je da njemački vojnici jedu prijesan krompir i kupus, što potvrđuje da su veoma oskudni u ishrani.

Radi što boljeg obezbjeđenja prolazećih snaga, Njemci su uspostavili na komunikacijama niz manjih uporišta u vidu punktova od svojih ili kvislinških snaga. Ovi punktovi se s vremena na vrijeme pojačavaju, a neprijateljske snage vrše bočne ispade od komunikacije.

U cilju zaštite kolona od napada iz vazduha raspoređena su na komunikacijama njemačka flak odjeljenja. Neka od ovih odjeljenja su za zaštitu željezničkih transporata, a ostala odjeljenja osiguravaju cestu i kolone koje prolaze cestom. Svako ovo odjeljenje ima određeni prostor kojeg zaštićava. Odjeljenja su naoružana sa po nekoliko flakova.

Saobraćaj

Na svim komunikacijama saobraćaj se odvijao pretežno od juga prema sjeveru. Transportovane su trupe i ratni materijal. Od sjevera prema jugu saobraćali su prazni vagoni i druga prevozna sredstva, ili su prevozili hranu i drugi materijal za trupe koje se nalaze na jugu. Neprijatelj je nastojao da održi u ispravnom stanju sve saobraćajne objekte i u tome nije štedio snaga već je za održavanje komunikacija ubaci-

[73] Puk za obavještavanje (vidi dok. br. 146).

[74] Auto-kolona

vao pojačanja u garnizone i uporišta, a isto tako uspostavljao je nova uporišta. Željezničke objekte, zatim mostove i propuste na cestama Njemci miniraju i pripremaju za uništenje poslije izvlačenja glavnine svojih snaga.

Razno

Poslije preformiranja hrvatske vojske domobrani su polagali ustašku zakletvu.

Poglavnik je izdao naredbu da hrvatske oružane snage u buduće ne smiju napadati četnike i nedićevce i ostale strane trupe koje su pod njemačkom komandom na teritoriji NDH.

U Sarajevu je najavljena opšta mobilizacija svih muških i ženskih lica sposobnih za vojnu službu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
pukovnik:
Sl. otsutan

Komandant
general-major:
S. Rodić

M. P.

29. I 1945

VRHOVNI ŠTAB
NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
Str. pov. Br. 20
dne 29. I. 1945 god.

Obaveš. odeljenju
na nadležnost

S. F. — S. N.

M. P.

Po naredbi načel.
šef. kan.
major
Omer Gluhić

BR. 106

IZVJEŠTAJ ŠTABA 14. KORPUSA NOVJ OD 27. DECEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O DEJSTVIMA U PRAVCU TUZLE I U DOLINI DRINE[1]

ŠTAB
XIV. SRPSKOG KORPUSA N.O.V.J.
O. br. 88
27. XII. 1944. g.

ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE

Dostavljamo operativni izveštaj za 27. XII. 1944. god. u sledećem:

1. — Izveštaje koje smo primili, kao i po izvršenim pokretima četničkih snaga na sektoru: Vlasenica — Zvornik — Priboj — Majevica — Tuzla mogli smo zaključiti sledeće: jače neprijateljske snage sa prostorije Vlasenice kretale su se pravcem severa preko: Podcrkovina — Kalabače — Papraća — Osmaci — Jelica — Priboj. Za ovo vreme četnička grupa jačine oko 1.000 bandita, sa kojom se kreće i njihova vrhovna komanda, iz do sada nepoznatih razloga nije uspela da izvrši pokret pravcem, kojim je pošla njihova glavnina prema Priboju. Radi ovoga četnička glavnina, koja se probila do Priboja promenila je pravac prema jugu i preko: Papove — Ravni [Zavid] vratila se na prostoriju: Babina Luka — Vukovije — Prnjavor — Miljanovci — Kiseljak. Grupa sa vrhovnom komandom krenula je severozapadnim pravcem i zadržala se na prostoriji Trnova.[2] U ovom vremenu ispoljio se napad naše 14 brigade na glavninu četničkih snaga na gore spomenutoj prostoriji: Kiseljak — Miljanovci — Prnjavor — Vukovije. Ovaj pokret naše 14 brigade imao je za posledicu da je četnička grupa iz Trnova produžila svoj pokret istim smerom na prostoriju komunikacije: Živinice — Kladanj i spojila se s tamošnjom četničkom grupom, koja je brojala oko 1.000 bandita, tako da se na prostoriji južno od s. Živinice sada nalazi četnička grupa od 2.000 četnika. Za uništenje ove grupe izdali

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 29—1, k. 271. Istovjetan izvještaj je dostavljen, kao informacija, i Štabu 25. NO divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 18—3, k. 1089). Uz original, u Arhivu VII se nalazi i šema borbenih dejstava u dolini Drine.

[2] Opširnije o pomenutim četničkim snagama vidi dok. br. 146.

smo naređenje štabu 23 divizije u 22 časa 26 o. m. da IX brigadu odmah uputi pravcem: Tupković — Živinice sa zadatkom da zapreči neprijateljsko nadiranje prema Tuzli i da ovu neprijateljsku grupu uništi. Jednovremeno poslali smo naređenje štabu 27 divizije da sa 19 i 16 brigadom odmah krene istim zadatkom pravcem: Stupari i izbije zapadno od komunikacije: Živinice — Kladanj i onemogući povlačenje i probijanje ove četničke grupe prema Ozren planini.[3]

2. — Imamo obaveštenje da se i četničke snage koje su bile krenule prema Brčkom vraćaju preko Majevice prema jugu ka Tuzli.[4] Radi provere ovih podataka preduzeli smo hitne mere i uputili jača izviđačka odeljenja.

3. — Sa obronaka Ozren planine prema dolini Spreče snage 3 korpusa vode borbu sa neprijateljskim bandama, koje su jake oko 1.000 bandita.[5] Ove se borbe vode na liniji: s. Krtova — Porječina — Petrovo Selo — Kakmuž — Sočkovac — Karanovac — Boljanić.

4. — Manje četničke grupe u ukupnoj snazi od oko 200 četnika i jedna druga grupa oko 150 zadržale su se, prva na prostoriji Vlasenice a druga na prostoriji Bogoljevo[6] — Papraća — Kalabače.[7]

---

[3] Bliže o sadejstvu s jedinicama 3. korpusa NOVJ vidi dok. br. 97 i 146.

[4] Prema naređenju komandanta Majevičkog četničkog korpusa od 26. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11411) 2. i 3. grupa četničkih brigada imale su zadatak da odbace dijelove 28. NOU divizije kod Koraja, a potom produže zajedničke akcije prema Brčkom. Ali do toga nije došlo zbog uspjeha naših jedinica na tome sektoru: 21. istočnobosanske brigade 38. NOU divizije i 17. slavonske brigade 28. NOU divizije, pa su pomenute grupe četničkih brigada zadržane na svojim dotadašnjim položajima. Bliže o tome vidi dok. br. 123 i 130; Arhiv VII, reg. br. BH-V-11418 (izvještaj četničkog Štaba 2. grupe (majevičkih) četničkih brigada od 28. decembra 1944), reg. br. BH-V-11419 (naređenje Komande Majevičkog četničkog korpusa od 28. decembra 1944), reg. br. DM—55 (knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depeše od 25. i 27. decembra 1944).

[5] Vidi dok. br. 146.

[6] Odnosi se na Borogovo (trig. 854).

[7] Na toj su prostoriji dejstvovali četnici 1. grupe (sprečanskih) brigada Majevičkog četničkog korpusa (ova grupa je u to vrijeme stavljena pod komandu Grupe korpusa Gorske garde), dok su se na sektoru Vlasnice nalazili četnici Vlaseničke brigade (vidi dok. br. 76; Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depeše br. 106, 107, 108, 178, 179 i 271).

5. — Da bi se četnička grupa na sektoru: Vukovije — Suho Polje — Svračići — G. Čaklovići — trig. k. 520 — Babina Luka[8] opkolila i uništila, 23. divizija angažovala je sve tri brigade bez dva bataljona. Raspored ova dva bataljona je sa dve čete na padinama Glumine 2 km. severno od trigonometra 379. Jedan bataljon bez dve čete južno od Divić. I jedan bataljon na prostoriji severno od Drinjače, kod Papraće.

4 bataljon 14 brigade iz Kiseljaka krenuo je pravcem Lipovice i tu je uhvatio vezu sa 18 brigadom 38 divizije. Prvi bataljon iz s. Kalesije napadao je preko Dubnice neprijatelja u Svračiću. Ovaj napad izvodio je u sadejstvu sa drugim bataljonom koji je napadao iz Miljanovca.

Treći bataljon napao je iz Memića preko Prnjavora četnike u Suhom Polju. Posle ovih napada neprijatelj je isteran iz s. Lipovice, Suhog Polja i napad se produžava na Babine Luke i Vukovije. Napad na Svračić i dalje traje. 7. brigada sa dva bataljona sadejstvovala je sa 14. brig. ali do sada nemamo podataka o njihovom rasporedu i situaciji.

U toku jučerašnjeg dana 9 brig. je sa tri bataljona napadala četničku grupu, koja se probila na prostoriju: Bogoljevo — Papraća i Kalabače.[9]

Gubitci neprijatelja u jučerašnjim borbama sa našom 14 brig. iznose 20 mrtvih i više ranjenih i 10 zarobljenih.

Naša 14 brig. imala je 7 ranjenih.

6. — 25 diviziji naredili smo noćas da sa dve brigade usiljenim maršem krene za Zvornik. U 24 časa jedna brigada otpočela je pokret. Namera nam je da ove dve brigade upotrebimo u borbama oko Tuzle, kako bi se neprijateljske snage uništile i raspršile.[10]

---

[8] Na položajima kod Dubnice, Gornje Tuzle, Požarnice i Čaklovića nalazili su se u to vrijeme četnici Tuzlanske (Požarničke), Podrinske i Leteće majevičke brigade, dijelovi razbijene Papraćke brigade i četničke grupe pod komandom pukovnika Dragutina Keserovića. Opširnije o tome vidi dok. br. 123 i 136; Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depeše (br. 222, 223, 236—242) komandanta Majevičkog četničkog korpusa od 27. i 28. decembra i depešu (br. 271) komandanta Sjeverne grupe bosanskih korpusa od 29. decembra 1944, reg. br. BH-V-11412: izvještaj Štaba Tuzlanske četničke brigade od 26. decembra 1944. godine.

[9] Opširnije o pomenutim dejstvima 23. NOU divizije vidi tom I, knj. 15, dok. br. 203, str. 626. i 627.

[10] Vidi dok. br. 99.

Četnici u ovim borbama daju žilav otpor. Imaju dosta bacača i automatskog oruđa, dok artiljerije nemaju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
pukovnik
Đuro Lončarević

M. P.

Komandant
p.pukovnik,
Rad. T. Jovanović

Načelnik
pukovnik,

P. S.
1. — Bataljon 9 brigade u borbama kod Papraće ubio je 30 a zarobio 3 četnika i arhivu jednog četničkog korpusa.
2. — 3 korpus hitno traži municije za pušku mauzer 7.9 m.m.

ŠTAB
JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ
OP. Br. 34
28. XII. 1944 g.

Op. br. 34 44
Operativni izveštaj XIV korpusa
za 27-XII-1944 g.

Po uzimanju potrebnih podataka
za operaciski dnevnik
u akta.

Načelnik operativnog odeljenja,
potpukovnik

BR. 107

ZAPOVIJEST ŠTABA 17. NOU DIVIZIJE OD 27. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA NA SEKTORU JANJA — BRČKO — BIJELJINA[1]

A — 1[2]
Str. pov. br. 9/44
27. XII. 1944 g. u 23 č.

ZAPOVIJEST
Sekcija Bijeljina 1 : 100.000

Prema podacima sa kojima raspolažemo neprijatelj nastavlja sa izvlačenjem svojih snaga sa sektora Bijeljine prema Brčkom. Prema izjavi zarobljenog njemačkog vojnika u Bijeljini se nalaze još dva neprijateljska bataljona u jačini oko 1200 ljudi. Neprijatelj za svoje izvlačenje koristi komunikaciju Bijeljina — Brezovo Polje — Brčko.[3]

Četničke snage sa ovoga područja grupišu se i kreću prema Posavini, dok se izvesne njihove snage još uvijek zadržavaju na sektoru Begutovo Selo — Priboj — Lopare.[4]

U vezi predstojećih operacija,

NAREĐUJEMO:

1.) 28 divizija odmah po prijemu ovog naređenja postaviće se sa svojim brigadama na prostoriju Janja — Modran — Suho Polje — Zagoni — Čađavica.

Zadatak divizije je iz južne strane dejstvovati na neprijateljske pozicije koje brane prilaze Bijeljini, vršiti pritisak

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 26—2, k. 982.

[2] Šifra za Štab 17. NOU divizije (vidi dok. br. 82).

[3] U to vrijeme mostobran kod Brčkog je obezbjeđivao 13. SS puk 7. SS divizije »Princ Eugen«, dok se 14. SS puk prikupljao u rejonu Bijeljine radi pokreta preko Brezovog Polja prema Brčkom. Štab 7. SS divizije i 14. SS puk su 29. decembra otpočeli prebacivanje preko Save u rejon Županje. Opširnije o tome vidi dok. br. 96; Arhiv VII, reg. br. 13/1—97, 13/1—98, 13/1—99 i 13/1—100, k. 11 (zapovijest Štaba 14. puka od 24. decembra i njegove izvještaje od 24, 30 i 31. decembra 1944), reg. br. 14/1, k. 11 (izvještaje 1. bataljona 14. SS puka od 24. do 31. decembra 1944), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 372, 422 i 437 (izvještaje Grupe armija »F« od 25, 29. i 30. decembra 1944).

Na tome prostoru su se nalazili i dijelovi bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa (vidi dok. br. 150; knj. 30, dok. br. 100; Arhiv VII, reg. br. 12/1, k. 2: Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku, skica br. 21).

[4] Vidi dok. br. 106.

na Bijeljinu i osiguravati mostobran kod Kurijačice.[5] Zatvarati komunikacije Bijeljina — Suho Polje — Koraj, Bijeljina — Suljin Han — Ljeljenča — Koraj (Tuzlanska cesta). Vršiti aktivan pritisak na komunikaciju Bijeljina — Dragaljevac. Sve neprijateljske komunikacije na sektoru divizije a koje vode prema Bijeljini, porušiti i napraviti zasjede. Štab divizije će u okviru zadatka postavljenog pred diviziju likvidirati neprijatelja u s. Puhare i s. Pučile.[6] Ceo rad divizije mora biti usmjeren na jak pritisak prema Bijeljini, kombinujući svoje akcije tako da se što jače ugrozi neprijateljski garnizon. Štab divizije postaviće se na tako mjesto odakle može neposredno rukovoditi operacijama svojih brigada.[7]

2.) VI Proleterska brigada po izvršenom prikupljanju svih svojih snaga na sektoru Suho Polje, prebaciće se na sektor Maleševci — Begutovo Selo — Ugljevik.[8]

Zadatak je brigade da na tom prostoru sredi i odmori svoje jedinice. Sa manjim dijelovima vršiti čišćenje četničkih bandi na toj prostoriji, osiguravajući se iz pravca Priboj — Lopare. Brigada će tesno održavati vezu sa II Krajiškom brigadom na sektoru Koraja i sa jedinicama 28 divizije na sektoru Suho Polje — Ćađavica.

3.) XV Majevička brigada, po dolasku snaga 28 divizije na njenu sadašnju prostoriju, prebaciće se na sektor Mrtvica — Piperci — Korenita. Zadatak brigade je da dejstvuje na neprijateljsku komunikaciju Dragaljevac — Brezovo Polje — Brčko. Neprijatelja na njegovom povlačenju tući manevarski, težeći da se pojedine neprijateljske grupe izoliraju i uništavaju. Brigada će se oslanjati i koordinirati rad desno sa jedinicama 28 divizije, a lijevo sa II Krajiškom brigadom.[9]

4.) II Krajiška brigada ostaće na istim položajima sa glavnim dejstvom prema neprijateljskim uporištima Čelić — Pukiš i zatvaranje komunikacije Čelić — Koraj.[10]

5.) Sve brigade razviće što jače mrežu svoje obaveštajne službe sa ciljem da se dobiju što tačniji podatci o neprijatelju.

---

[5] Prema operacijskom dnevniku Štaba 28. NOU divizije, taj mostobran je osiguravala Brodska brigada, koja se 29. decembra nalazila u opštoj rezervi (vidi Arhiv VII, reg. br. 15/55—2/1, k. 1125: operacijski dnevnik Štaba 28. NOU divizije).

[6] Na tome je sektoru, prema depeši Štaba 28. NOU divizije od 29. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/114—4, k. 1125: knjigu depeša pomenutog štaba), pritisak vršila 21. brigada ove divizije.

[7] Opširnije o dejstvima 28. NOU divizije i izvršenju postavljenih zadataka vidi dok. br. 130.

[8], [9] i [10] Opširnije o tome kako su 6. proleterska, 15. majevička i 2. krajiška NOU brigada izvršile postavljene zadatke vidi dok. br. 150.

6.) Štab 28 divizije forsiraće pokret svojih brigada tako da bi jedinice XVII divizije mogle na vreme zauzeti svoj novi raspored.

7.) Po dolasku na nove položaje Štab 28 divizije i štabovi brigada XVII divizije poslaće detaljan izveštaj o rasporedu svojih snaga i situaciji na svom sektoru.[11]

8.) Štab 28 divizije i štabovi brigada XVII divizije slaće ovom štabu obavezno svakoga dana najmanje dva puta izveštaje radio putem, a prema situaciji, ukoliko postoje telefonske veze, uspostaviti je sa Štabom divizije. Na svaka 24 časa obavezno slati ovome Štabu detaljne pismene izveštaje.

Štab divizije od sutra, tj. 28 ov. mjeseca nalaziće se u s. Srednje Zabrđe.

Na izvršenje.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik
Mil. Stojaković

Komandant
pukovnik
Gligo Mandić

Načelnik
pukovnik,
Rajko V. Tanasković

[11] Bliže o rasporedu 17. i 28. NOU divizije u to vrijeme vidi dok. br. 130 i 150.

BR. 108

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 27. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA GONJENJE I UNIŠTENJE ČETNIKA NA PROSTORIJI TUZLA — KLADANJ[1]

ŠTAB
XXVII U. DIVIZIJE NOVJ
27 decembra 1944 god.

ZAPOVIJEST
(Sekcija Kladanj — Tuzla 1 : 100.000)

Situacija: Desna četnička grupacija koja je nadirala prema Tuzli pravcem Međaš — Požarnica tokom prošle noći pretrpila je težak udarac i potpuno razbijena od snaga XXXVIII divizije[2] i naše XVI brigade.[3] Prema obavještenju koje smo dobili od Korpusa dijelovi ove grupacije neorganizovano se probijaju u pravcu Busije, dok je glavnina u probijanju između Živinice i Đurđevika. To su ove četničke snage s kojima mi danas vodimo borbu.[4]

XXXVIII divizija potpuno je uništila jedan četnički korpus (oplenački) i zarobila komandanta korpusa Njegovana sa

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 45—6, k. 1111.

[2] Vidi dok. br. 121, 123 i 136.

[3] Prema depeši Štaba 27. NOU divizije od 26. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 70, k. 408/A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ), toga dana se 16. muslimanska brigada nalazila na odsjeku Đurđevik — Bašigovci. O tome vidi i dok. br. 101.

[4] Riječ je o četničkim jedinicama pod komandom pukovnika Dragutina Keserovića (Rasinsko-toplička grupa korpusa, Grupa korpusa Gorske garde, ostaci Mlavsko-smederevske grupe korpusa i 3. divizije Srpskog udarnog korpusa). One su, prema zapovijesti Štaba četničke Vrhovne komande od 26. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. VK-V-414), imale zadatak da napadnu bok jedinica 3. korpusa NOVJ na odsjeku Đurđevik — Živinice. Međutim, taj četnički plan je osujećen dejstvima jedinica 3. korpusa NOVJ na tome sektoru. Opširnije o tome vidi dok. br. 118 i 146; Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depeše pukovnika Keserovića od 28. decembra 1944. godine.

Na pravcu Tojšići — Kikače — Kovači probijali su se, u neredu, Grupa korpusa Gorske garde i dijelovi (»jedan i po bataljon«) 3. divizije Srpskog udarnog četničkog korpusa (vidi dok. br. 121; Arhiv VII, reg. br. DM-55: depeše komandanta Grupe korpusa od 25. i 27. decembra 1944, reg. br. Š-V-1740/14: operacijski dnevnik Grupe korpusa Gorske garde).

15 oficira, a zaplijenila veliku nepr. komoru, dosta oružja i municije.[5]

Naša XX brigada također je kod Bašigovaca nanijela neprijatelju jake gubitke zarobivši oko 30 četnika sa jednim kapetanom i zaplijenivši nekoliko mitraljeza, komore i drugog plijena.[6]

Štab XIX brigade izvještava nas da se četnička grupacija koja je bila na prostoru Noćajevići — Stupari prebacila tokom prošle noći i jutros prema Lupoglavu i Djedini. Sa zaštitnim dijelovima ove grupacije[7] XIX brigada vodila je jutros borbu.

Očito je da sve ove četničke skupine koje su bile pošle na Tuzlu, sada poslije neuspjeha, imaju namjeru da se dohvate Ozrena gdje bi predahnule a istovremeno stvorile naslon na okupacione snage koje se izvlače komunikacijom Sarajevo — Brod.

Zadatak naših jedinica je da nastave neumorno progonjenje neprijatelja napadajući ga i noću i danju, kako bi ga na taj način što više uništile i rastrojile.

NAREĐUJEMO:

XIX brigada neka produži sa napadima na neprijatelja opštim pravcem: Naseoci — Zukići — Djedina — Brnjica. Izvjestan dio snaga sa teškim brigadnim dijelovima neka ostane na dosadašnjoj prostoriji (Naseoci — Gladojevići — Matijevići).

XX brigada neka također produži glavninom svojih snaga sa napadima na neprijatelja opštim pravcem: Bašigovci — Đurđevik (po prethodnom odbacivanju neprijatelja sa Golubnjaka — Borovnjaka). Teški dijelovi sa potrebnim obezbjeđenjem neka u prvo vrijeme ostanu u D. Lukavici, a potom ih pomjeriti sa brigadom prema mjeri napredovanja brigade.[8]

---

[5] Vidi dok. br. 121, 123 i 136.

[6] i [8] Opširnije o borbama 20. romanijske NOU brigade na prostoriji D. Lukavica — Bašigovci vidi Arhiv VII, reg. br. 10—4, str. 91, k. 1112/A (operacijski dnevnik njenog štaba), reg. br. 3—1, k. 1112/A (izvještaj njenog štaba od 28. decembra 1944).

[7] Odnosi se na 2. diviziju četničkog Srpskog udarnog korpusa. Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-17353 (izvod iz operacijskog dnevnika 2. divizije), reg. br. DM—55 (četničku depešu br. 201 od 27. decembra), reg. br. 3—8/I, list 71, k. 408/A (knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, depešu Štaba 27. NOU divizije od 27. decembra).

Drug Spasan[9] neka se stavi pod komandu štaba XX brigade radi učestvovanja u ovim operacijama sa bataljonom XXI brigade i četom Narodne odbrane. Kad bude potrebno ovaj štab uputiće druga Spasana sa pomenutim jedinicama u Tuzlu.[10]

Kladanjski odred takođe neka se stavi pod komandu štaba XX brigade koji će mu dati zadatak u napadu na četnike.

Srebrenički odred ostaje i dalje u zaštiti div. bolnice u s. Svojatu.

Bataljon XVII Majevičke brigade ostaje u zaštiti div. bolnice XXXVIII divizije u s. G. Lukavice.

XVI brigada, koja je danas učestvovala u razbijanju neprijatelja kod Čaklovića, ovog časa kreće u sastav naše divizije i napadaće neprijatelja opštim pravcem: Živinica — Višća — Đurđevik.

Opšte napomene:

1) Kod svih štabova treba da se izrazi u punoj mjeri samoinicijativa. Neprijatelj je veoma demoralisan, izgladnio i premoren. Ostao je sa vrlo malo municije. Radi toga ga treba neumorno napadati ne žaleći truda i napora.

2) Ujutro u 4 sata neka jedinice XVI, XIX i XX brigade (sa pridatim jedinicama) izvrše opšti napad na neprijatelja koji će vjerovatno da zanoći na prostoru Djedina — Brnjica — Višća — Đurđevik. Napadni pravci brigada biće kao što je gore rečeno. Štabovi brigada izradiće detaljne planove u duhu situacije i najnovijih podataka o rasporedu neprijatelja. Važno je da sve jedinice jednovremeno i odlučno započnu sa napadom, a potom da vrše energično gonjenje neprijatelja i nabacivanje istog na Konjuh.

3) Borbeni pokliči: **Udri izdajnike! Ruši staru Jugoslaviju! Živila nova Jugoslavija! Živio Maršal Tito.**

4) Ovaj štab nalaziće se do daljnjeg u s. G. Lukavica. Izveštaje slati kuririma i radio-vezom, i to što češće.

Politički komesar ppukovnik (Otsutan)	Načelnik — major,	Komandant ppukovnik, **Mil. Zekić**

---

[9] Ristić (vidi dok. br. 101).

[10] Upućeni su vozom iz Živinica 28. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 46—6, k. 1111: naređenje Štaba 27. NOU divizije od 28. decembra 1944).

Dostavljeno:
Štabu XVI, XIX i XX brigade,
Štabu Srebreničkog i Kladanjskog odreda.

P.S. Prijem ove zapovijesti potvrdite.

Štab XX brigade upoznaće sa ovom zapovješću pomoćnika komesara XXI brigade druga Spasana, a štab Srebreničkog odreda upoznaće Upravu bolnice XXVII i XXXVIII divizije, kao i štab bataljona XVII Majevičke brigade, koji je kod bolnice XXXVIII divizije.

BR. 109

IZVJEŠTAJ ŠTABA 39. DIVIZIJE OD 27. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PROSTORU BANJE LUKE, BOSANSKOG NOVOG I BOSANSKE KOSTAJNICE[1]

ŠTAB
39. DIVIZIJE V. KORPUSA
NOVJ
St. pov. br. 783
27. XII. 1944. g.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU V. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE — OP.

Izveštaj o akcijama ove Divizije u mjesecu decembru 1944. godine

1. XII. 1944. **XIII KNOU brigada** sa manjim grupama vršila nasilno izviđanje[2] i u selu Dragojevićima[3] napala četnike. Ubijeno 3 i 1 ranjen četnik. Plijen 3 puške, 3 bombe i 70 metaka.

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 50—2, k. 1265.

[2] To izviđanje je vršio Vod za nasilno izviđanje iz sastava 2. bataljona 13. krajiške NOU brigade. Bliže o tome i o dejstvima pomenute brigade u decembru vidi Arhiv VII, reg. br. 29—4, k. 1381: izvještaj njenoga štaba od 23. decembra 1944. godine.

[3] Odnosi se na s. Dragojlovići, 35 km jugozapadno od Banje Luke.

2. XII. 1944. **XX KNOU brigada** sa jednim bataljonom tukla neprijatelja na lijevoj strani rijeke Une.[4] Neprijateljski gubitci 6 mrtvih.

Podgrmečki NOP odred. Na pruzi Otoka — Blatna[5] naišao je na minu voz. Uništena tri vagona sa ratnim materijalom, dva neprijateljska vojnika teže ranjena.[6]

3. XII. 1944. **XV KNOU brigada.** Neprijatelj je jakom art. vatrom tukao položaje jednog bataljona kod Han Kola.[7] Naši gubitci 1 mrtav.

4. XII. 1944. **XIII KNOU brigada.** Izviđački dijelovi sukobili se sa četnicima na prostoriji s. Karanovac. Neprijatelj je razbijen uz gubitke 1 ranjen. Naši gubitci 1 ranjen.

Zmijanjski NOP odred sa svojim snagama vršio akciju na četnike u s. Dobrnji. Do sukoba je došlo sa Mutića četnicima.[8] Neprijatelj je protjeran uz gubitke 6 mrtvih i 11 ranjenih. Plijen 1 p. mitraljez, 5 pušaka i 800 metaka. Naši gubitci 1 ranjen..

5. XII. 1944. **XV KNOU brigada** vršila demonstrativni napad na neprijateljska uporišta: Šibovi,[9] La-

---

[4] Riječ je o akciji 4. bataljona. Bliže o tome i o dejstvima 20. krajiške NOU brigade u decembru vidi izvještaj njenog štaba od 23. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 10—1, k. 1282).

[5] Odnosi se na željezničku stanicu Blatna 13 km sjeveroistočno od Bos. Krupe.

[6] Bliže o tome i o dejstvima toga odreda u decembru vidi dok. br. 89.

[7] Tučen je položaj 1. bataljona. Bliže o tome i o dejstvima 15. krajiške NOU brigade u decembru vidi Arhiv VII, reg. br. 51/3—3, k. 1270 (izvještaj njenog štaba od 22. decembra 1944), reg. br. 51—3, k. 1270 (izvještaj Štaba 1. bataljona 13. krajiške NOU brigade od 21. decembra 1944).

[8] Riječ je o četnicima 2. brigade Bosanskog krajiškog četničkog korpusa. Komandant ove brigade je bio Pavle Mutić (vidi dok. br. 105).

[9] Napad na Šibove je izvršio 1. bataljon 4. decembra 1944. u 3 časa (vidi izvještaj njegovog štaba od 21. decembra, Arhiv VII, reg. br. 51—3, k. 1270).

uš,[10] Petričevac, Zalužani[11] i Klašnice.[12] Tom prilikom likvidirano je neprijateljsko uporište rudnik Rakovačke Bare. Neprijateljski gubitci 10 mrtvih i 1 zarobljen. Vlastiti gubitci 6 ranjenih. Plijen 10 pušaka, 7 bombi. 3020 metaka, 1 okvir za puškomitraljez i 2 rezervne cijevi za mitraljez.

XX KNOU brigada. Jedan bataljon tukao je neprijateljsku kolonu, koja se kretala iz Bos. Novoga prema Kostajnici. Neprijateljski gubitci 2 mrtva i 3 ranjena. Izviđačka četa vodila borbu sa neprijateljom koji je izašao iz Dubice.[13] Neprijatelj je povraćen uz gubitke 2 mrtva.

6. XII. 1944. **XV KNOU brigada.** Tri četničke brigade napale su kod s. Krćmarice na položaje jednog bataljona.[14] Poslije duže borbe neprijatelj je odbačen na polazne položaje. Neprijateljski gubitci 21 mrtav i 30 ranjenih, zarobljena 4 četnika. Naši gubitci 3 mrtva i 7 ranjenih. Laki bacač i 9 pušaka.

7. XII. 1944. **XV KNOU brigada** sa dva bataljona izvršila napad na koncentrisane četničke snage na prostoriji Rekavice — Vodički Vrh.[15] Usljed nadmoćnosti neprijatelja, a poslije duže bor-

---

[10] Tako se zove jedan dio Banje Luke.

[11] Zalužane je napadala jedna četa 4. bataljona, dok je glavnina bataljona, ojačana sa dva teška bacača iz Prateće čete 15. krajiške NOU brigade, izvršila napad na rudnik u Rakovačkim Barama (vidi Arhiv VII, reg. br. 51/5—3, k. 1270: izvještaj Štaba 4. bataljona od 20. decembra 1944). O tome vidi i dok. br. 45; Arhiv VII, reg. br. 6/50—5, k. 461/A (knjigu depeša 5. korpusa NOVJ, depešu Štaba 39. divizije od 7. decembra 1944), reg. br. 7—1, k. 21/A (izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 16. januara 1945).

[12] Napad na Klašnice izvršila je jedna ojačana četa 3. bataljona 15. krajiške NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 51/6—3, k. 1270: Izvještaj Štaba 3. bataljona od 21. decembra 1944).

[13] Vidi dok. br. 182, objašnjenje 5; bojnu relaciju Zapovjedništva 7. lovačkog zdruga od 5. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 2/1—129, k. 59).

[14] i [15] Šestoga i 7. decembra 1. i 2. bataljon 15. krajiške NOU brigade vodili su borbe protiv četnika 1, 2. i 3. brigade Bosanskog krajiškog korpusa. Opširnije o tome vidi dok. br. 164; Arhiv VII, reg. br. 51—3, k. 1270 (izvještaj Štaba 1. bataljona 15. krajiške NOU brigade od 21. decembra 1944), reg. br. 51/7—3, k. 1270 (izvještaj Štaba 2. bataljona od 21. decembra 1944), reg. br. 6/51—5, k. 461/a (knjigu depeša 5. korpusa NOVJ, depešu Štaba 39. divizije od 8. decembra 1944), reg. br. BH-V-9828 (obavještenje četničke Komande za zapadnu Bosnu od 10. decembra 1944).

be oba bataljona su se povukla na svoje polazne položaje. Neprijateljski gubitci 38 mrtvih i 50 ranjenih. Naši gubitci 3 mrtva i 8 ranjenih, 2 zarobljena i 17 nestalo. Palo neprijatelju u ruke 1 p. mitraljez i 7 pušaka. Plijen 7 pušaka, 1530 metaka, 7 bombi i 1 pištolj »Vis« sa 30 metaka.

Istog dana neprijatelj je napao kod s. Podkućnice na položaje jedne čete. Neprijatelj je odbijen uz gubitke 2 mrtva i 2 ranjena četnika.

Podgrmečki NOP odred. Minerska grupa između Novoga i Rudica potrgala prugu na 17 mjesta i uništila 34 šine.

8. XII. 1944. **XIII KNOU brigada** vršila čišćenje prostorije: Osmača — s. Krmine — Agino Selo, Vagani — Javorani — Čukovac. Ubijena 3, ranjeno 5 i zarobljeno 5 četnika. Naši gubitci 1 mrtav i 3 ranjena.

XX KNOU brigada. Neprijatelj jačine jedne satnije ustaša krenuo u pravcu s. Kuljana. Istoga je dočekao jedan bataljon i posle kraće borbe vratio na polazne položaje. Naši gubitci 1 mrtav.

Minerska grupa potrgala 360 metara željezničke pruge između Dobrljina i Volinjskog Mosta.[16]

Podgrmečki NOP odred. Neprijateljski kamion sa ratnim materijalom naišao na minu i izgorio na cesti između Novog i Rudica. Poginulo je 8 neprijateljskih vojnika. Također naišla su na minu jedna kola i tom prilikom poginuo je 1 ustaša.[17]

9. XII. 1944. **XIII KNOU brigada** sa jednim djelom snaga vršila pretres pravcem Vidovo Vrelo — Šljepura — Zmijska Ravan — Jelov Gaj. Pri pretresu šume (Lokva) ubijena 4 četnika. Plijen 2 puške.

XV KNOU brigada sa jednim djelom snaga vršila pretres pravcem Podkućnice — Čokori — Zagorac — Malići. Tom prilikom dije-

[16] Odnosi se na most kod s. Volinja, južno od Kostajnice.
[17] Bliže o tim dejstvima Podgrmečkog NOP odreda vidi dok. br. 89.

lovi izviđačke [čete] uhvatili su 7 četnika. Plijen 1 puška i 45 metaka.

10. XII. 1944. **XIII KNOU brigada** sa dijelom vršila pokret preko Krmina za s. Ljubačevo i tom prilikom predhodnica je naišla na grupu četnika i ranila jednog.

11. XII. 1944. **Podgrmečki NOP odred.** Minerska grupa na pruzi Otoka — Rudica potrgala prugu na 25 mjesta, uništeno 25 šina.

12. XII. 1944. **XV KNOU brigada.** Neprijatelj je vršio jača izviđanja od Banja Luke prema Ivanjskoj. Tom prilikom sukobio se sa našom izvidnicom. Neprijateljski gubitci 2 mrtva i 1 ranjen.

XX KNOU brigada sa manjim snagama u zasjedi kod Grabovca i s. Kruškovca.[18] Na istu su naišli ustaše i tom prilikom poginuo je 1 ustaša.

Izviđačka četa vršila je akciju na neprijateljsku predstražu u s. Aleksandrovcu. Neprijatelj je protjeran uz gubitke 10 mrtvih i 10 ranjenih. Plijen 1 p. mitraljez, 7000 metaka i pištolj »Vis«.

Podgrmečki NOP odred. Sa manjim snagama neprijatelj je krenuo iz uporišta Rudice u pravcu Čađavice. Istog su dočekali manji djelovi odreda i povratili nazad uz gubitke od 1 ranjenog.

Zmijanjski NOP odred krenuo iz Surjana prema Krupoj (na Vrbasu) i usput se sukobili sa Trivunčićevom brigadom[19] na Bojanića Visu (Krupa). Neprijateljski gubitci 11 mrtvih i 21 ranjen. Naši gubici 2 mrtva i 2 ranjena.

13. XII. 1944. **XIII KNOU brigada** sa jednim bataljonom vršila pokret sa prostorije Javorani prema Rađićima — Zubovićima. Predhodnica je napala grupu četnika. Ubijen 1 četnik, plijen 1 puška.

XV KNOU brigada. Manji djelovi sukobili su se sa neprijateljem u jačini 1 ustaške satnije, te 1 bataljona četnika na cesti B. Luka

---

[18] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[19] Odnosi se na četnike 3. brigade Bosanskog krajiškog korpusa. Komandant te brigade bio je tada Mitar Trivunčić (vidi dok. br. 105).

— Br. Majdan u visini Kobilišta. Neprijatelj se je povukao uz gubitke od 3 mrtva.

XX KNOU brigada sa dva bataljona vršila akciju na selo Užice i Gradanovac kod Kostajnice.[20] Naši gubitci 1 lakše ranjen.

14. XII. 1944. **Podgrmečki NOP odred.** Mineri potrgali prugu Novi — Rudice na 50 mjesta. Uništeno 100 šina.[21]

15. XII. 1944. **XX KNOU brigada.** Jedan bataljon vršio akciju na neprijateljsko uporište Klašnice.[22] Akcija nije uspjela radi zadocnjenja i neprijateljske opreznosti.

XV KNOU brigada sa dva bataljona i 1 bataljonom XX brigade vrši demonstrativni napad na neprijateljska uporišta Lauš, Novu Varoš i Pištelići,[23] te Zalužani i tom prilikom likvidirali rudnik Rakovačke Bare.[24] Istovremeno izvršen napad sa ostalim snagama na Klašnice,[25] sa akcijom se zakasnilo, uslijed čega nije došlo do potpunog uspjeha. Neprijateljski gubitci 6 mrtvih. Naši gubitci 7 ranjenih i 3 nestala. Plijen 3 puške, 1 bomba, 50 metaka i 2 okvira za p. mitraljez.

---

[20] Tu su akciju, prema izvještaju 20. krajiške NOU brigade od 23. decembra 1944, izvršili jedna četa i Prateći vod 3. bataljona (vidi Arhiv VII, reg. br. 10—1, k. 1282). O tome vidi i dok. br. 182.

[21] Vidi dok. br. 89.

[22] Napadao je 1. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 10—1, k. 1282: izvještaj 20. krajiške NOU brigade od 23. decembra 1944).

[23] Prema izvještaju Štaba 1. bataljona 15. krajiške NOU brigade od 21. decembra 1944, njegove dvije čete su napadale uporišta u Laušu, Novoj Varoši i Pištelićima, dok je 1. četa napadala Šibove (vidi Arhiv VII, reg. br. 51—3, k. 1270). O tome vidi i dok. br. 169.

[24] Zalužane je napadala jedna četa 4. bataljona 15. krajiške NOU brigade, a dvije čete su napadale rudnik u Rakovačkim Barama, spalivši električnu centralu i sva postrojenja i zgrade koje su služile rudniku (vidi Arhiv VII, reg. br. 51/5—3, k. 1270: izvještaj Štaba 4. bataljona od 20. decembra 1944).

[25] Klašnice su napadali 3. bataljon 15. krajiške NOU brigade i 1. bataljon 20. krajiške NOU brigade. Bliže o tome vidi dok. br. 171; Arhiv VII, reg. br. 51/3—3, k. 1270 (izvještaj Štaba 15. krajiške NOU brigade od 22. decembra 1944), reg. br. 51/6—3, k. 1270 (izvještaj Štaba 3. bataljona 15. krajiške NOU brigade od 21. decembra 1944), reg. br. 10—1, k. 1282 (izvještaj Štaba 20. krajiške NOU brigade od 23. decembra 1944). O dejstvima na komunikaciji Banja Luka — Bosanski Novi vidi i izvještaj 3. oružničke pukovnije od 13. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 36/10—1, k. 149/E).

16. XII. 1944. **XX KNOU brigada** sa manjim snagama postavila zasjedu u s. Hrvatskoj Slabinji. Na istu naišli su neprijateljski kamioni sa vojnicima. Neprijateljski gubitci 10 mrtvih. Onesposobljeno 8 kamiona.

Podgrmečki NOP odred sa jednim bataljonom napravio zasjedu na prostoriji Tiješnjak — D. Rakani — Žarkovac. Na istu je naišla neprijateljska jača patrola prugom od Blatne prema Rudicama. Naši su otvorili vatru i ubili 5, a ranili 2 vojnika.[26]

17. XII. 1944. **XIII KNOU brigada** sa jednim bataljonom vršila čišćenje prostorije Osmača — Krmine — Agino Selo. Zarobljena 3 četnika. Plijen 3 puške i 1 pištolj.

Podgrmečki NOP odred sa manjim dijelovima u zasjedi na prostoriji Tiješnjak — Čulića Brdo. Na istu je naišla neprijateljska patrola od koje je 1 ubijen, 4 ranjena i 1 zarobljen.[27] Naši gubitci 1 mrtav. Plijen 1 pištolj.

18. XII. 1944. **XV KNOU brigada** sa jednim bataljonom držala položaje u s. Stupićima,[28] Josipovićima[29] i kod škole u Motikama. Neprijatelj u jačini 1 ustaške satnije napao je položaj na k. 329. Neprijatelj je odbijen uz gubitke od 3 mrtva, naši gubitci 2 ranjena.

XX KNOU brigada sa manjim dijelovima postavila zasjedu u s. Grbavci (Gradiška), na istu je naišla manja grupa ustaša, koji su razbijeni uz gubitke 1 ranjen.

Podgrmečki NOP odred sa manjim snagama u zasjedi između Novog i Rudica, na istu su naišle manje neprijateljske snage. Neprijateljski gubitci 3 mrtva i 2 ranjena.

19. XII. 1944. **XX KNOU brigada.** Neprijatelj jačine 4 satnije ustaša, Čerkeza, te domobrana udario je od Novog prema slobodnoj teritoriji i sukobio se sa jednim bataljonom.[30] Poslije kra-

---

[26] Bliže o tome vidi dok. br. 89.

[27] Vidi dok. br. 89.

[28] i [29] Mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[30] Prema bojnoj relaciji Zapovjedništva 7. lovačkog zdruga od 5. januara 1945, u toj akciji je učestvovala 6. satnija (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—129, k. 59). O tome vidi i dok. br. 173 i 181.

će borbe neprijatelj je povraćen uz gubitke 15 mrtvih, 25 ranjenih i 1 zarobljen. Plijen 6 pušaka.

Podgrmečki NOP odred. Iz uporišta Baira[31] neprijatelj je krenuo prema Matavazima i Rakanima. Neprijatelj je povraćen na polazne položaje uz gubitke 4 mrtva i 4 ranjena.

20. XII. 1944. **XX KNOU brigada.** Neprijatelj jačine 800 Njemaca i Čerkeza krenuo je ka položajima jednog bataljona. Neprijatelj je povraćen uz gubitke 10 mrtvih, 3 zarobljena (Čerkeza). Naši gubitci 1 lakše ranjen. Plijen 5 karabina i 2000 metaka.

»BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA«

Jedinice ove divizije u toku mjeseca decembra imale su:

I. Gubitci:	1. Neprijateljski	ubijeno	205
		ranjeno	180
		zarobljeno	27
		dobrovoljno prešlo na našu stranu	21
		Ukupno	433
	2. Vlastiti: a) u ljudstvu		
		poginulo	14
		ranjeno	42
		zarobljeno	2
		nestalo	21
	b) u oružju nestalo:		
		p. mitraljeza	2
		bacača	1
		pušaka	16
II. Plijen:	1. — Oružje:	pušaka	73
		p. mitraljeza	3
		šmajsera	1
		pištolja	5
		rezervni cjevi	5
		okvira za pm.	9
	2. — Municije:	puščana	15863
		bombi	21

[31] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

	3. — Oprema:	odijela	3
		pari cipela	18
		šinjela	13
		ranaca	14
		ćebadi	31
		šat. krila	13
		opasača	4
		fišeklija	8
		sedla	1
		dvogleda	4
		telefon	1
	4. — Ostalo:	konja	8
III. **Uništeno:**		kamiona	9
		želj. vagona	3
		šina	214
		bunkera	8
		četn. koliba	12
		buradi benzina	15
IV. **Oštećeno:**		željez. pruge	360 m.
		svo postrojenje rudnika Rakovac kod B. Luke.	

V. **Raspored jedinica:**

Štab divizije u Kozarcu.

XIII KNOU brigada. Štab brigade nalazi se u Jajcu. Sa svojim snagama nalazi se na prostoriji s. Divičani, Carevo Polje i Kuprešani sa zadatkom snabdjevanja sa spremom i pripreme za pokret.

XV KNOU brigada. Štab brigade nalazi se u s. Bistrici (Marjanci). Sa svojim snagama djelom u s. Čokorima, zatim dijelom u Han Kolima, a sa ostalim snagama na prostoriji s. Motike, Ramića i Dragočaja. Sa zadatkom zatvaranja pravaca Banja Luka — Han Kola, Banja Luka — Br. Majdan i kontrola komunikacije Banja Luka — B. Gradiška.

XX KNOU brigada. Štab brigade u s. Pruscima (Majkići). Sa svojim snagama djelom u s. Ramićima, zatim djelom u Blagaju i s. Kuljanima kod Dobrljina i sa ostalim dijelom snaga u s. Brekinjama. Sa zadatkom zatvaranja pravca Banja Luka — Ivanjska, B. Novi — Prijedor, kontrolom komunikacije Do-

brljin — Kostajnica i kontrolom komunikacije Banja Luka — Gradiška, kao i zatvaranje pravca B. Gradiška — Podgradci.

Podgrmečki NOP odred. Štab odreda u s. Jasenici. Sa jednim bataljonom od Pučanika do Ripačkog Klanca, a drugim djelom na prostoriji Čađavice i Rašića. Sa zadatkom zatvaranja pravca Bihać — Petrovac, Petrovac — Krupa — s. Jasenica i rušenjem pruge.

Zmijanjski NOP odred. Sa svojim snagama na prostoriji Krupa — Dobrnja sa zadatkom razbijanja četnika.

VI. **Zaključci:** Radi popune jedinica u brigadama razformirani su Timarski[32] i Mrkonjićki NOP odred.[33] Ljudstvo iz Timarskog odreda raspoređeno je u XX brigadu, a ljudstvo iz Mrkonjićkog NOP odreda raspoređeno je u XV KNOU brigadu.

Drvarsko-Petrovački odred je također rasformiran i upućen u brigadu narodne odbrane, s tim što je jedna četa ostala na sektoru Bihaća,[34] a koja je stavljena pod komandu Podgrmečkog NOP odreda. Popunu XIII KNOU brigade izvršićemo iz Zmijanjskog NOP odreda, iz koga ćemo moći izuzeti do 250 boraca.

Snage ove divizije zbog svog širokog razmještaja i zadatka nisu pokazale tokom ovog mjeseca vidnih rezultata. XIII brigada na desnoj obali Vrbasa u borbi protiv četnika nije imala uspjeha.[35] Četnici, da bi izbjegli borbu a s tim i gubitke rasuli su se po grupama na velikoj prostoriji, a jednim djelom, najčešće sa glavninom svojih snaga bili su naslonjeni na neprijateljska uporišta Banja Luka i Kotor Varoš, tako da brigada nije uspjela da nanese

---

[32] Bliže o njegovom rasformiranju vidi Arhiv VII, reg. br. 6/50—5, k. 461/A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ, depešu Štaba 39. divizije od 29. novembra 1944. godine.

[33] Vidi dok. br. 48.

[34] Vidi dok. br. 2 i 89.

[35] Trinaesta krajiška NOU brigada je, za borbu protiv četnika, bila privremeno u sastavu Operativne grupe 5. korpusa NOVJ od 15. decembra 1944, kada je ova grupa rasformirana (vidi dok. br. 31 i 56).

neprijatelju veće gubitke.[36] Kao glavni razlog za slab uspjeh u borbi protiv četnika je slaba obavještajna služba. Neiskusan i slab kadar obavještajaca po brigadama, koji se nije mogao dovoljno snaći (nasjedaju lažima i četničkoj propagandi). U tom smislu već su se preduzele neke mjere.[37] Organiziran je kurs i neki ljudi iz obavještajne službe smješteni su, a na njihova mjesta postavljeni su drugi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik
Vojo Stupar s.r.

Komandant, ppukovnik:
sl. odsutan.

(M. P.)

Da je prijepis vijeran originalu tvrdi i ovjerava,

načelnik štaba, ppukovnik
Jovo Pavić

M. P.[38]

---

[36] Prema obavještenju četničke Komande zapadne Bosne od 10. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9828), sve tri krajiške četničke brigade (1, 2. i 3. brigada Bosanskog krajiškog korpusa) prebacile su se na lijevu obalu Vrbasa, dok se, prema depeši Štaba 39. NOU divizije od 5. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/21—5, k. 460: knjigu obavještajnih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ), na sektoru Gornjeg Šehera nalazila 1. četnička brigada, 2. brigada se nalazila na lijevoj obali Vrbasa a 3. brigada oko Slatine. Vrbaska četnička brigada 1. srednjobosanskog četničkog korpusa nalaziła se na području Kotor-Varoš — Čelinac.

[37] Štab divizije je 20. decembra 1944. izdao uputstvo za borbu protiv četnika (vidi dok. br. 84).

[38] Na tome pečatu piše: »Štab 39. divizije VI. armije«. Prepis je izvršen poslije rata. Redakciji nije poznato gdje se nalazi original. Vjerovatno je uništen poslije prepisivanja.

BR. 110

IZVJEŠTAJ ŠTABA 39. DIVIZIJE OD 27. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O STANJU SLUŽBE VEZE[1]

ŠTAB
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Str. p. br. 784
27. XII. 1944. g.

Mjesečni izvještaj o
službi veze dostavlja

ŠTABU V. KORPUSA NOVJ
(O.Z.V.)[2]

Jedinice ove divizije održavale su u toku mjeseca decembra slijedeće veze.

Pregled veza: Do 14. XII. divizija se nalazi u selu Pervan. Telefonska veza održavala se sa XV. brigadom i Sanskim Mostom.

Od 14. XII. divizija se nalazila u Kozarcu. Sa XV. brigadom telefonska veza preko Ivanjske i preko Prijedor — Sanski Most — Bronzani Majdan. Telefonska veza preko Bronzani Majdan nešto bolja nego preko Ivanjske, jer se na liniji za Ivanjsku nalazi dosta priključaka telefonskih.

Radio veza do 24. XII. redovna, od 24. XII. nema r. veze. Nemaju baterije za radio stanicu.

Sa XX. brigadom telefonska veza preko Prijedor — Kozarac. Veza prilično dobra. Mora se prenašati. Radio veza do 4. XII. redovna. Od 4. XII. — 7. XII. generator u kvaru. Popravljen u Prijedoru (udešavanje generatora). Od 7. XII. — 24. XII. veza redovna.

Od 24. XII. do 27. XII. generator zamijenjen u diviziji. Ne daje niski napon i treba ga udešavati (štimati) preko Prijedora.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24/1—4, k. 461/A.

[2] Odsjek za vezu

Sa XIII. brigadom ne postoji telefonska veza. Radio veza normalna čitav mjesec.

Drvar-Petrov. odred[3] od 1. XII. izašao iz sastava naše r.[4] veze.

Sa X. div., IV. div. i Srednjobosanskom div. r. veza normalna.

Sa V. Korpusom telef. veze pomoću prenošenja. Radio veza čitav mjesec redovita. Kurirska veza normalna.

Sa divizionom ove divizije tel. veza preko Prijedora.

Nedostaci: U četama za vezu ima dosta nepismenih drugova, koji ne odgovaraju potrebama veze. Održavaju se kursevi za nepismene, te svi oni koji ne budu dovoljno naučili moraće se prekomandirati.

Borci izvježbani za potrebe četa za vezu prekomandiraju se u druge jedinice, tako da se stalno dobivaju novi ljudi, što škodi stručnom znanju. (Štab div. je upoznat s tim.)

Izobrazba je otežana radi teških stanbenih i vremenskih prilika, osim toga borci su takorekuć stalno zaposleni radom na telef. linijama itd.

Za izobrazbu manjkaju potrebni papir i olovke. Potrebno je da O.Z.V. pošalje nekoliko sekcija našega područja, za izradbu skica.

Predlog: Da bi se pojačao rad čete za vezu započelo je mjesečno takmičenje u ovoj diviziji, a da bi se olakšala izobrazba i da bi bila jednoobrazna izgrađena su privremena pravila i uputstva za izobrazbu telefonista. Dobro bi bilo kada bi taj rad bio jednoobrazan u cijelom korpusu.

Nastava: U div. četi za vezu održano je 15 sati davanja Morzeovih znakova za optički kurs, te 10 sati o telefonu i telef. centrali, i praktički izgrađena je telefonska centrala. U 15. bri-

[3] Drvarsko-petrovački NOP odred je rasformiran (vidi dok. br. 2).

[4] Radio

gadi održano 20 sati o vezivanju kabla, o telefonu i gradnji telefonskih linija.

U 20. brigadi održavala se nastava o t. centrali i telefonu.

13. brigada nije poslala izvještaj.

Prilog: Brojno stanje,[5] skica veze,[6] mjesečno takmičenje, izobrazba telefonista.

S. F. — S. N.

Politkomesar, ppukovnik
Vojo Stupar

Komandant, ppukovnik
sl. otsutan

Oficir za vezu
. . .[7] ppor.

[5] i [6] Vidi Arhiv VII, reg. br. 24—4, k. 461/A.
[7] Potpis nečitak.

BR. 111

IZVJEŠTAJ ŠTABA 9. KRAJIŠKE BRIGADE »SIMO ŠOLAJA« OD 27. DECEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORU ZENICA — BUSOVAČA — KISELJAK[1]

ŠTAB
IX KRAJIŠKE NOU BRIGADE
Str. pov. op. broj: 197/44
Dne 27 decembra 1944 g.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU X DIVIZIJE 5 KORPUSA — OP.[2]

Izvještaj o akcijama ove brigade u decembru mjesecu.

27-XI-1944 — *Snage I bataljona* nalazile su se na prostoriji s. Živčići — s. Mehurići gdje su osiguravale prilaz Fojnici sa sjeverne strane, a istovremeno činile po potrebi zasjede na cesti Kiseljak — Busovača. Oko 7,30 časova naišlo je 200 ustaša iz Busovače prema Mehurićima gdje ih je dočekala 1 četa ovog bataljona i nakon dvočasovne borbe prisilila na povlačenje u Busovaču.[3] Ubijeno 5, a ranjeno 11. Naši bez gubitaka.

Snage II bataljona nalazile su se u s. Oglavak sa zadatkom osiguravanja pravca prema Fojnici i postavljanja zasjeda na komunikaciji Kiseljak — Busovača. Dodira s neprijateljem nije bilo.

Snage III bataljona nalazile su se u s. M. Sotnica sa zadatkom vršenja pritiska na neprijateljske kolone koje su se kretale od Kise-

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14—5, k. 854.

[2] Operativni odsjek

[3] U bojnoj relaciji 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1—80, k. 59) za 27. novembar piše:

»27. studeni: 1. i 2. sat 5. bojne izvršili razviđanje preko Stare Zenice u s. Vrašalj, radi odterećenja njemačkih postrojbi, koje su vodile borbu između Busovače i Zenice sa partizanima. Vlastitih gubitaka nije bilo . . .«

ljaka za Busovaču. Jednu njemačku kolonu, koja je pošla prema našem položaju jačine 50 vojnika iz Gromiljaka, tukli smo bacačem i ubili 7, a ranili 3. Naši bez gubitaka. U 20 časova izvršen je pokret iz s. M. Sotnice na južnu stranu ceste Kiseljak — Busovača u s. Pobrđe i s. Maslinovići.

Snage IV bataljona bile su na odmoru u s. V. Sotnica. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

28-XI-1944. *Snage I bataljona* nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage II bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage III bataljona bile su napadnute od 300 ustaša Kreševačke[4] i Kiseljačke bojne s kojima je išao jedan manji broj Njemaca iz Busovače. III bataljon je prihvatio borbu na položaju Pobrđe i ista je trajala od 11 do 14 časova. Neprijatelj se razbijen povukao u polaznu bazu. Ubijeno je 8 a ranjeno 10. Naši gubici 4 mrtva, 3 ranjena i 1 zarobljen.

Snage IV bataljona potpomagale su III bataljon i napale neprijatelja sa levog boka. Neprijateljski gubici nepoznati, naši bez gubitaka.

29-XI-1944 *Snage I bataljona* izvršile su pokret u s. Dragačići. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage II bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage III bataljona bile su napadnute od istog neprijatelja koji je zanoćio u s. Bukovcima. Neprijatelj je u 3 kolone zaobišao bataljon i udario s leđa. Jedna četa je dočekala neprijatelja na industrijskoj pruzi koja vodi od Busovače prema Pobrđu i zatvorila neprijatelju dalje zaobilaženje, dok je 3 četu neprijatelj zaobišao i razbio.[5] U ovoj borbi neprijatelj je

---

[4] Tako su zvali posadnu bojnu 1. ustaškog djelatnog zdruga.

[5] O toj njemačko-ustaškoj akciji ništa se ne govori u bojnoj relaciji 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1—80, k. 59). Relacija se završava 27. novembrom, a bojna relacija istoga zdruga od 19. februara 1945. otpočinje 1. decembrom (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—35, k. 59). Na prostoru Kiseljak — Kreševo, prema pomenutim relacijama, nalazila se njegova 4. bojna (»Kiseljačka«).

imao 7 mrtvih i 5 ranjenih. Naši gubici 1 mrtav. Bataljon se smjestio u s. Luke i s. Banje kod Fojnice.

Snage IV bataljona vodile su borbu sa neprijateljem koji je prolazio komunikacijom Kiseljak — Busovača. Njemačka motorizovana kolona neutvrđene pripadnosti napadnuta je ispod s. V. Sotnice od naše zasjede.[6] Ubijeno je 10, a ranjeno 10. Naši gubici 3 ranjena. Izvršen je pokret u s. Ostružnicu, sa cijelim bataljonom.

30-XI-1944 — *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem.

1-XII-1944 — *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem.

2-XII-1944 — *Snage ove brigade* u jačini 4 bataljona napravile su zasjedu na komunikaciji Kiseljak — Busovača na prostoriji s. Prosje — s. V. Sotnica u 20 časova. Te noći nije neprijatelj prolazio.

3-XII-1944 — *Snage I bataljona* povukle su se sa zasjede u 8 časova. Sa dve ćete napadnut je neprijateljski položaj na Gustom Grabu, gdje su Njemci osiguravali cestu Kiseljak — Busovača za prolaz motorizacije.[7] Pod pritiskom naše vatre neprijatelj je napustio kuće i povukao se na sjevernu stranu ceste. Ubijeno je 7, ranjeno 4. Naši bez gubitaka.

Snage II bataljona nalazile su se u zasjedi na cesti Kiseljak — Busovača do 7 časova, kada su se povukle u pravcu Fojnice. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage III bataljona povukle su se u 7 časova sa zasjede u s. Banje kod Fojnice. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage IV bataljona pri povlačenju sa zasjede sukobile su se sa neprijateljskom ustaš-

---

[6] U ratnom dnevniku br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F« za 29. novembar 1944. piše da su se vodile borbe kod Busovače, ali se ni u njemu ne navode jedinice (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 423—431).

[7] Bliže o pokretu neprijatelja na pravcu Sarajevo — Kiseljak — Zenica vidi dok. br. 35, objašnjenje 3.

kom kolonom jačine 150 vojnika u 8 časova. Nakon kratke borbe neprijatelj se povukao. Ubijeno je 7, a ranjeno 6. Naši bez gubitaka. Bataljon se smjestio u s. Ostružnicu.

4-XII-1944 — *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem.

5-XII-1944 — *Snage I bataljona* napravile su zasjedu kod s. Klokota i s. Mehurića. Neprijateljska njemačka patrola jačine 80 vojnika koja je išla iz Busovače, naišla je na zasjedu kod s. Mehurića. Nakon kraće borbe neprijatelj se povukao u Busovaču. Gubici neprijatelja nepoznati. Naši gubici 1 ranjen. U toku noći napravljena je opet zasjeda na istom mjestu, ali motorizacija nije prolazila, te se bataljon povukao u s. Rizviće.

Snage II bataljona napravile su zasjedu kod s. Bukovci, ali motorizacija nije naišla, te se bataljon povukao u s. Botun.

Snage III bataljona napravile su zasjedu kod s. Klokota. Pošto motorizacija nije prolazila, povukao se bataljon u s. Pobrđe.

Snage IV bataljona bile su na zasjedi na komunikaciji Kiseljak — Busovača. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

6-XII-1944 — *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem. III bataljon izvršio je pokret iz s. Pobrđa u s. Banje.

7-XII-1944 — *Snage I bataljona* nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage II bataljona nalazile su se na istim položajima, samo je jedan vod bio u zasjedi na željezničkoj pruzi kod Kaknja, gdje je srušio voz sa 29 vagona. Ubijen 1 željezničar i 1 ustaša, zarobljeno 3 domobrana, 1 Njemac, 2 Čerkeza i 5 željezničara. Uništena 1 lokomotiva i 3 vagona natovarena ugljenom.[8]

---

[8] Prema depešama Ravnateljstva hrvatskih državnih željeznica u Zagrebu (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/8—20 i 8/8—23, k. 207), između Dobrinje i Ćatića napadnut je 6. decembra voz i tom prilikom je uništeno više vagona, dok je 7. decembra kod Lašve eksplodirala mina pod vozom br. 154, uništivši lokomotivu i 6 vagona. O tome vidi i dok. br. 124.

Snage III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

8-XII-1944 *Snage I bataljona* nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage II bataljona napravile su zasjedu ispod s. Očenića. Oko 24 časa naišla je jaka njemačka motorizacija u pratnji tenkova. Borba je trajala do 4 časa i za to vrijeme kolona je bila zaustavljena. Oštećen je 1 tenk, 3 kamiona i 1 motocikl. Ubijeno 80, a ranjeno 40. Naši bez gubitaka.

Snage III bataljona napravile su zasjedu kod s. Klokota. U toku noći prolazila je jaka njemačka motorizacija, ali ova zasjeda nije mogla ništa uništiti, jer je prilaz cesti bio nezgodan zbog nabujalog potoka. Otvorena je vatra na kolonu iz automatskog oružja. Neprijateljski gubici nepoznati, naši bez gubitaka.

Snage IV bataljona izvršile su pokret u s. V. Sotnica.
Dodira sa neprijateljem nije bilo.

9-XII-1944 *Snage I bataljona* nalazile su se na istim položajima, dok je jedna četa bila u zasjedi kod s. Bukovci i napala njemačku motorizaciju, koja je dolazila iz Kiseljaka. Oštećena su 2 kamiona. Neprijateljski gubici nepoznati, naši bez gubitaka.

Snage II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

10-XII-1944 *Snage I bataljona* nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage II bataljona postavile su zasjedu ispod s. Mehurića u 1,00 čas i nalazile se do 14,00 časova. Motorizacija nije za to vrijeme prolazila.

Snage III bataljona izvršile su pokret iz s. V. Sotnica u s. Nadbare.

Snage IV bataljona izvršile su pokret iz s. V. Sotnica u s. Smajloviće. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

11-XII-1944 *Snage I bataljona* izvršile su pokret iz s. Živčića u pravcu s. Kupreša sa zadatkom da napadnu neprijatelja, koji je vodio borbu sa

XI brigadom na prostoriji Rovno, gdje je stigao u 22,00 časa. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage II i III bataljona napale su neprijateljsko uporište u Gustom Grabu u 5,00 časova. Uporište je branilo 250 Čerkeza.[9] Dvije čete III bataljona osiguravale su ispod s. Očenića prilaz neprijateljske intervencije od Busovače, dok su snage II bataljona i jedna četa III bataljona opkolile samo uporište i isterali neprijatelja iz školske zgrade. Neprijatelj se uporno branio iz rovova i okolnih zgrada do svanuća, kada su se čete morale povući zbog vidljivosti i brisanog prostora.

Ubijeno je 21 a ranjeno 17. Naši gubici 1 mrtav i 4 ranjena.

Snage IV bataljona izvršile su pokret iz s. Smajlovići u s. Predolu. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage I i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

12-XII-1944 *Snage II i III bataljona* napale su ponovno uporište Gusti Grab u 1,00 čas. Uporište je branilo 350 Čerkeza sa 2 bacača i 15 mitraljeza. Borba je trajala do 6,00 časova ali uporište ipak nije likvidirano, jer se neprijatelj mnogo bolje utvrdio, nego prvu noć. Ubijeno je 18, a ranjeno 23. Naši gubici 1 mrtav i 11 ranjenih.

13-XII-1944 *Snage I i IV bataljona* krenule su u pravcu s. Buselji sa zadatkom da udare bočno na neprijatelja koji je napadao na položaje IV divizije. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage II i III bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

14-XII-1944 *Snage I i IV bataljona* napale su neprijatelja u s. Bare i Jazbine, koji je izišao iz Bu-

---

[9] Odnosi se na pripadnike bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa (vidi dok. br. 38). U izvješću Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 28. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 53/8—1, k. 149/E, između ostalog, piše:

»... Dne 9. XII 1944. u okolna sela Busovače došla je njemačka vojska, tj. kombinovano zaštitni puk ruske vojske koja je u zajednici sa njemačkom vojskom. Zauzeli položaje oko sela 1. i 2. bat. Rusa i Nijemci i pljačkaju...«

sovače u namjeri da prodre prema Travniku.[10] Njemci su se u s. Bare i Jazbine ukopali i utvrdili, a iz Busovače su im dolazili tenkovi preko Ciglane, uporno branili svoje položaje sa velikim snagama koje su koncentrisali na tom predjelu. Snage neprijatelja nisu se mogle utvrditi. Borba je vođena od 24,00 časa do 5,00 časova. Predstraže neprijatelja su potisnute do glavnine u s. Bare gdje se neprijatelj uporno branio. Ubijeno je 9, a ranjeno 14. Naši bez gubitaka.

Snage II bataljona napravile su u 5,00 časova zasjedu ispod s. Bukovica i dočekale neprijateljsku njemačku kolonu koja je išla iz Kiseljaka u Busovaču. Kada su naišli biciklisti i komora otvorena je vatra na kolonu. Neprijatelj je prihvatio borbu i zauzeo položaje sa suprotne strane ceste, a istovremeno su im došli u pomoć tenkovi, koji su tukli naše položaje iz flakova. Ubijeno 32, a ranjeno 40. Naši gubici 1 mrtav i 5 ranjenih.

Snage III bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

15-XII-1944

Snage I i IV bataljona držale su položaje iznad Busovače, u šumi iznad G. Buselja i vršile pritisak na neprijatelja koji se nalazio u s. Bare.

Snage II bataljona napravile su zasjedu kod s. Bukovica u 1,00 čas, ali motorizacija nije prolazila sve do 6,00 časova, kada se pojavila veća kolona njemačke motorizacije iz Kiseljaka.[11] Neprijatelj je prolazio u grupama uz pratnju tenkova. Kada su naišla 2 tenka i 8 kamiona otvorena je vatra na kamione, ali su tenkovi odmah intervenisali, te se isti nisu mogli uništiti. Ubijeno je 8, a ranjeno 7.

---

[10] U to vrijeme u rejonu Busovače dejstvovao je njemački 505. izviđački bataljon (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 181 i 190: izvještaje Grupe armija »F« od 13. i 14. decembra).

[11] Riječ je o pokretu dijelova 524. grenadirskog puka 297. pješadijske divizije (vidi dok. br. 55). O tome vidi i Arhiv VII, reg. br. 35—4, k. 854: izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade od 16. decembra 1944. U borbi je učestvovao i Visočko-fojnički NOP odred (vidi dok. br. 124).

Snage III bataljona srušile su jedan transport Njemaca između Kaknja i Lašve u kojemu je bilo oko 750 lakših ranjenika i 60 pratioca transporta. Ubijeno je 780, a ostali su natjerani u rijeku Bosnu, gdje su se većinom podavili.[12] Uništeno 3 vagona. Zaplenjeno 100 puščanih metaka i manji broj ćebadi, šatorskih krila i ostale vojničke spreme. Naši bez gubitaka. Po završenoj akciji bataljon se vratio u s. Mehurići.

16-XII-1944 *Snage I i IV bataljona* izvršile su pokret iz s. Buselji u Pridolu. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage II i III bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

17-XII-1944 *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage II i IV bataljona napravile su zasjedu kod s. Bukovci, ali neprijateljska motorizacija nije prolazila.

18-XII-1944 *Snage I bataljona* izvršile su pokret iz Predole u s. Lužine. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage II i IV bataljona napravile su zasjedu kod s. Bukovci i kote 621. U 14,00 časova naišla je njemačka motorizacija iz Kiseljaka, oko 500 motornih vozila. Otvorena je žestoka vatra na kolonu a neprijatelj je poskakao iz kamiona i dao se u bijeg. Ovu zabunu iskoristili su naši borci i zajurišali na kolonu. Tom prilikom uništen je 1 tenk, 18 kamiona, 5 motocikla, 1000 ručnih bombi, 25 komada

---

[12] Podaci o njemačkim gubicima su netačni. To se može vidjeti iz više dokumenata. Tako, na primjer, u izvješću 5. oružničke pukovnije od 27. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 57/14—2, k. 149/C) o tome piše:

»15. XII. 1944. u 08.45 sati partizani su postavili minu na željezničku prugu između postaje Modrinje i Kakanj — pruga Sarajevo — Brod, na koju je nasao vlak sa njemačkim ranjenim i bolesnim vojnicima. Jedan vagon potpuno uništen. Poginulo 22, a ranjeno 16 njemačkih vojnika. Partizani su zatim puščanom vatrom napali na vlak, ali su ih Nemci odbili.«

Slični podaci se iznose i u izvješću Oružničkog voda u Zenici od 31. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 57/14—1, k. 149/C).

Kompozicija je imala 29 vagona (vidi izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 16. decembra 1944, Arhiv VII, reg. br. 34—4, k. 854).

automobilskih guma, 1500 litara benzina i drugog raznog materijala. Uništeno je i 500.000[13] puščanih metaka. Zaplijenjeno je 45 ručnih bombi, 3 šarca, 1 tromblon, 1 automatska puška, 3 raketna pištolja, 2 pištolja, 5000 puščanih metaka, 1 pronalazač mina, 1 pisaća mašina i druge vojničke spreme. Ubijeno 30, a ranjeno 20. Naši gubici 3 mrtva, 7 ranjenih i 2 nestala. Izgubljen je džon-bul i 2 puškomitraljeza.

Snage III bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

19-XII-1944 *Snage I bataljona* nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage II bataljona izvršile su pokret iz s. Rizvići u s. Božići kod Bakovića. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage III bataljona izvršile su pokret iz s. Mehurića u s. Gojevići. Dodira sa neprijateljem nije bilo. Jedna četa išla je u zasjedu na prugu Kakanj — Lašva, ali se nije mogla približiti istoj, jer je pruga bila jako osigurana i svi prilazi njemačkim snagama zatvoreni.

Snage IV bataljona izvršile su pokret iz Predole u s. Bistrica kod Bakovića. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

20-XII-1944 *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem.

21-XII-1944 *Snage I bataljona* izvršile su pokret iz s. Lužani u s. Alagići i Komari kod Kreševa. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage II bataljona izvršile su pokret iz s. Božići u s. Osojnica. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage III bataljona izvršile su pokret iz s. Gojevići u s. Krešev Kamen. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage IV bataljona izvršile su pokret iz s. Bistrica u s. Rastovica. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

22-XII-1944 *Snage I bataljona* prihvatile su borbu u s. Komari u 12,00 časova sa 300 ustaša Kise-

[13] U originalu, sa strane, dopisano na pisaćoj mašini.

ljačke bojne koji su napali na položaj 3 čete. Pošto je bataljon imao da izvrši pokret odmah iza ručka povukao je sve patrole, tako da se neprijatelj neosmotren privukao na obližnje visove. Borba je trajala 1 čas i neprijatelj je odbačen prema Kiseljaku. Ubijeno je 5, ranjeno 7 i zarobljen 1. Naši gubici 2 mrtva i 5 ranjenih. Izgubljen je jedan puškomitraljez, jer mu je nišandžija poginuo, a bio je opkoljen. Nestala su 4 novomobilisana borca.[14] Nakon borbe bataljon je izvršio pokret u s. Miševići gdje je sa zapadne strane ceste Blažuj — Kiseljak postavio zasjedu zajedno sa ostalim delovima VII i ove brigade.

Snage II, III i IV bataljona zajedno sa 3 bataljona VII brigade napravile su zasjedu na komunikaciji Blažuj — Kiseljak i to na prostoriji Rakovica — Han Ploča. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

23-XII-1944

Snage I i IV bataljona zaposjele su položaje sa jugozapadne strane ceste dok su II i III bataljon napravili zasjedu sa sjeveroistočne strane ceste oko Kobilje Glave. Neprijatelj je otkrio naše zasjede, jer su ga obavjestili civili i napao sve naše dijelove i to I i IV bataljon od Hadžića u 7,00 časova sa 140 vojnika ustaša. Istovremeno njemačka pješadija i motorizacija tukla je naše zasjede sa ceste Blažuj — Kiseljak flakovima i vatrom iz automatskog oružja. Borba je trajala do 15 časova. Ubijeno je 39, a ranjeno 26. Naši gubici 19 ranjenih. Oštećen je 1 kamion. Neprijatelj je u jačini od 160 Njemaca napao i položaje II i III bataljona iz pravca Han Ploče a ujedno tukao naše položaje flakovima sa ceste. Borba je počela u 8 ča-

[14] O ovome vidi još i dok. br. 120, kao i bojnu relaciju Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 19. februara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 2/1—35, k. 59). U toj relaciji piše, da se 22. decembra vodila borba protiv partizana kod sela Vodovoje. To selo razdvaja samo jedan potok od s. Komara, pa se, vjerovatno, podaci na ovu borbu odnose. Tekst glasi:

»*22. prosinac:*

Dielovi IV. bojne u razviđanju u smjeru Kreševa došli su kod s. Vodovoje u dodir sa partizanima, koji su se morali povući. Vlastiti gubici: 1 mrtav i 2 ranjena. Neprijateljski: 30 mrtvih i 60 ranjenih. Plien: 1 strojopuška i 7 pušaka.«

sova. Neprijateljska pješadija pripuštena je na blisko odstojanje na koti 754[15] kada je otvorena žestoka vatra nakon koje se neprijatelj iznenađen razbježao u pravcu uporišta na Kobiljoj Glavi. Dijelovi II i III bataljona izvršili su juriš na neprijateljsko uporište na Kobiljoj Glavi i protjerali neprijatelja prema Han Ploči. U toj borbi intervenisali su flakovi iz Rakovice i Han Ploče, što je onemogućilo potpunu evakuaciju plijena. Ubijeno 28, a ranjeno 35. Naši gubici 1 mrtav i 16 ranjenih. Uništeno 5 kamiona sa prikolicama. Zaplijenjeno 3 puške, 90 ćebadi i ostale razne vojničke spreme.[16]

24-XII-1944

Snage I bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage II bataljona napale su neprijateljsko uporište na cesti između s. Brnjaka i Han Ploče. Uporište je branilo oko 140 Njemaca sa dva flaka. Borba je počela u 3 časa i trajala do 6 časova. Uporište se nije savladalo usled uporne odbrane neprijatelja i nepristupačnog okolnog terena.[17] Ubijeno je 6, a ranjeno 9. Naši bez gubitaka. Bataljon se prebacio na jugozapadnu stranu ceste u sastav brigade i smjestio u s. Polje.[18]

Snage III bataljona izvršile su pokret u s. Komari. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage IV bataljona izvršile su pokret sa Kobilje Glave u s. Bukve. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

25-XII-1944

Snage I bataljona izvršile su pokret u s. Han Ivicu. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

26-XII-1944

Snage I bataljona izvršile su pokret u s. Krešev Kamen i Rakova Noga. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage II bataljona izvršile su pokret u s. Stojčići. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

---

[15] Odnosi se na k. 854.

[16] i [17] Potpunije o ovome vidi dok. br. 120.

[18] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

Snage III bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage IV bataljona vodile su borbu sa neprijateljem u jačini 40 Njemaca koji je patrolirao uz dolinu Lepenice kod s. Boljkovići. Ubijeno je 4, ranjeno 5. Naši bez gubitaka.

»BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA«

Jedinice ove brigade u toku mjeseca decembra imale su:

I. **Gubici**	1) *Neprijateljski:*	ubijeno . . .	1216
		ranjeno . . .	269
		zarobljeno . . .	24
		Ukupno . .	1509
	2) *Vlastiti:* a) u ljudstvu:		
		poginulo . . .	15
		ranjeno . . .	80
		nestalih . . .	10
	b) u materijalu:		
		pušaka	6
		puškomitraljeza	3
		džon-bul . . .	1
II. **Plijen**	1. *Oružje*	pušaka	11
		puškomitraljeza	3
		bombi	60
		noževa	12
		pištolja . . .	2
		strojnica . . .	1
		tromblon . . .	1
		sve ispravno	
	2. *Municija:*	puščanih metaka	8300
		trombl. bombi .	25
	3. *Oprema:*	čebeta	172
		šator. krila . .	125
		odijela	17
		košulja . . .	16
		gaća	17
		šinjela	16
		cipela	20
		čizama	9
		ranaca	18

	4. *Ostalo:*	dvogled . . .	1
		pronalazač mina	1
		pisača mašina .	1
III. **Uništeno**		kamiona . . .	26
		vagona . . .	3
		tenka	2
		motocikla . . .	6
		ručnih bombi .	1000
		metaka . .	500.000
		autoguma . . .	25
		benzina . . .	1500
IV. **Oštećeno**		kamiona . . .	8
		lokomotiva . .	1
		vagona	8
		prikolice . . .	3

V. **Raspored jedinica**

27-XII-1944 u 20 časova

Štab brigade nalazi se u Kreševu,

I bataljon jeste na prostoriji Krešev Kamen — Osojnica sa zadatkom postavljanja zasjeda na komunikaciji Blažuj — Kiseljak i osiguranja Kreševa od pravca Kiseljaka.

II bataljon jeste na prostoriji Stojčići — Polje sa zadatkom postavljanja zasjeda na komunikaciji Hadžići — Tarčin i osiguranja Kreševa od pravca Lepenice.

III bataljon jeste na prostoriji Vranci sa zadatkom osiguranja Kreševa sa jugozapadne strane i ujedno se nalazi kao rezerva.

IV bataljon nalazi se u Kreševu kao rezerva i ujedno se vrši vojna obuka, koja kod toga bataljona nije na dovoljnoj visini.

VI. **Zaključci:**

U toku ovoga mjeseca izvršeno je više akcija sa manjim i većim uspjesima. Akcije su se uglavnom sastojale iz postavljanja zasjeda i to najviše na prostoriji od Gromiljaka do Busovače, koji je bio sektor djelovanja naše brigade skoro u toku cijelog prošlog mjeseca. Pošto smo zasjede redovno postavljali na istom prostoru, neprijatelj je pojačavao svakim danom osiguranja i uporišta na samoj cesti, tako da je bilo svakim danom sve teže postaviti nepri-

mjetnu zasjedu, koja bi uspješno svoj zadatak izvela. Postavljanjem jakih i čestih uporišta redovno su naše zasjede otkrivane ili uopće nisu dozvolili saobraćaj komunikacijama, pustivši naše borce da po dva dana leže na položajima. Primijećeno je da neprijatelj prije prolaza motorizacije istura jače snage na visove iznad ceste i time omogućava slobodan prolaz motorizaciji, a ujedno otkriva naše zasjede.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major, **Mišo**[19] M. P. Komandant — major, **Veljko**[20]

ŠTAB
X. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Str. pov. Br. 220
Dne 1944

[19] Puhača
[20] Stojaković

BR. 112

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 13. JUŽNODALMATINSKE BRIGADE 9. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U NOVEMBRU I DECEMBRU 1944. NA PROSTORU IMOTSKI — ŠIROKI BRIJEG[1]

1. XI 1944. Izvršen je pokret jedinica u Imotski. I. i II. bataljon smjestili su se u s. Kutleša, odakle ispituju stanje neprijatelja u Posušju. Nije bilo nikakovih naročitih promjena. Odmor jedinica. Intendantura, bojna komora i brigadno previjalište u Prološcu. Počela je mobilizacija novog ljudstva u Imotskom Kotaru.

2. XI 1944. Neprijatelj je napustio Posušje; I. bat. upao je u ovo mjesto gdje je nađen izvjesni ratni plijen.

3. XI 1944. I. bat. je povučen u s. Aračići kraj Imotskog, a II. bataljon posjeo je Posušje sa zadatkom ispitivanja neprijateljskih snaga u Vraniću.

4. XI 1944. Nema promjena. Mobilizacija i čišćenje bande »zelenog kadra« na Imotskom sektoru.

5. XI 1944. Kao i prošlog dana.

6. XI 1944. Bez promjena.

7. XI 1944. Proslava oktobarske revolucije. IV. bat. učestvovao je na paradnom maršu kod zbora. Uveče je kulturna grupa IX. Divizije priredila priredbu za građanstvo.

8. XI 1944. Pokret iz Imotskog preduzele su jedinice u toku noći. II. bataljon dobio je zadatak: pregledavši komunikaciju od Posušja do Mesihovine da se smjesti u Kutleše. I. bat. smjestio se u Studencu u brig. rezervi gdje su na odmor smještene i prištabske jedinice. III. i IV. bataljon prebačeni su na sektor kod Aržana u samo mjesto u cilju zatvaranja pravca od Duvna prema Sinju ukoliko bi neprijatelj pokušao prodor ovim pravcem.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18—13, k. 487/A.

9. XI 1944. Vršena je mobilizacija u općini Lovreč.

10. XI 1944. Formirali smo dopunski bataljon kao privremenu jedinicu za novomobilisano ljudstvo. Ovaj bataljon smješten je u s. Studenci.

11. XI 1944. Jedna četa III. bataljona ovih dana nalazi se u Lovreču i Svibu u cilju mobilizacije i uništavanja »zelenog kadra«.

12. XI 1944. Jedinice su radile vojnički i politički po rasporedu. Stiglo je odijelo i obuća za odjevanje boraca.

13. XI 1944. Neprijatelj je zauzeo Posušje i jednom kolonom krenuo za Duvno. IV. bataljon iz Aržana organizirao je položaj na Prisiki. Ostale jedinice u pripravnosti. Pretpostavlja se prodor neprijatelja iz Duvna i Posušja za Sinj ili samo iz jednog pravca.

14. XI 1944. Neprijatelj je sa jačim snagama kamionima od Posušja prema Duvnu u cilju izvlačenja snaga iz Duvna.

15. XI 1944. Sa manjim snagama neprijatelj je pokušao odbaciti naše snage II. bat. sa položaja iznad rijeke od Posušja prema Imotskom.

16. XI 1944. Duvno je napušteno i neprijatelj otstupa prema Posušju.[2] Za bočno osiguranje svojih kolona neprijatelj je zauzeo greben između rijeke i s. Kutleša koji je branio naš II. bataljon. Borba je vođena do 16 sati. Neprijatelj se pred mrak povukao u Posušje gdje mu je sada zaštitnica ojačana sa 2 tenka i 1 haubicom. Ostale jedinice preduzele su ubrzani marš prema Imotskom. Nepr. u Duvnu demonstrativno je napadnut. I. bat. kamionom je prebačen za pojačanje položaja kod s. Kutleše i zanoćio je u s. Aračići. Imali smo 3 mrtva i 3 ranjena. 2 tenka su uništena.

17. XI 1944. Artiljerijom neprijatelj tuče naše položaje iz Posušja. Sve jedinice izvršile su pokret na liniju Imotski — Posušje i smještene su: I. bat. u s. Leke, II. u s. Kutleše (G. Vinjani), III.

---

[2] Opširnije o zauzimanju Duvna vidi knj. 30, dok. br. 102.

i IV. desno od komunikacije Imotski — Posušje u D. Vinjani sa zadatkom pritiska na neprijatelja u Posušju. Štab brig. i prištab. jedinice u s. Markote na komunikaciji.

18. XI 1944. Brigada je u nastupnom maršu krenula komunikacijom prema Kočerinu. U prethodnicu određen je II. bataljon. Uhvaćen je dodir sa neprijateljem u Kočerinu. Jedinice su razmještene po sledećem rasporedu: I. bat. u Kolobarići, II. bat. u Budimci,[3] III. bat. u s. Vranić, IV. bat. u s. Vukojeva M. Štab i prištabske jedinice su razmješteni u s. Kolobarići, osim intendanture i bolnice koja je u s. Grude.

19. XI 1944. Neprijatelj je oko 13 sati počeo da napada na k. 541 iznad Kočerina u cilju odbacivanja naših snaga sa neposredne blizine svog uporišta. Borbu je uglavnom vodio II. bataljon potpomognut s leve strane od djelova IV. bataljona. Bacačka i protitenkovska vatra iz neprijateljskog uporišta bila je veoma jaka. K. 541 prelazila je četiri puta iz ruku u ruke. Neprijatelj je ovim ispadom donekle osigurao svoje djelove u uporištu. Borba je završena u samu noć. Neprij. je imao 10 mrtvih i 15 ranjenih. Mi smo imali 1 mrtvog i 7 ranjenih.

20. XI 1944. Oko 2 sata neprijatelj je pod pritiskom naših snaga napustio uporište Kočerin.[4] Iza sebe ostavio je izvjestan materijal koji su zaplenile naše jedinice: karbit, jedna kola, sanitetski materijal i instrumenti, 44 top. granate cal. 105 mm. I. i III. bat. nastavili su gonjenje neprijatelja u pravcu Širokog Brijega.[5]

21. XI 1944. Prema naređenju Divizije sve naše snage, osim drugog bataljona koji je ostao na zatvaranju pravca Kočerin — Široki Brijeg, prebačene su na sektor s. Grude na odmor.

22. XI 1944. Odmor jedinica u s. Grude. Vojnički i politički rad po planu. Takmičenje je u toku.

---

[3] Treba: Budim.

[4] U tome mjestu se nalazila Borbena grupa »Bolman«. Bliže o njoj i o borbama koje su u to vrijeme vođene vidi dok. br. 16; Arhiv VII, reg. br. 56—2, k. 842, A: operacijski dnevnik Štaba 9. NOU divizije.

[5] Sada: Lištica.

23. XI 1944. Bez naročitih promjena. Kao i prethodnog dana.

24. XI 1944. Radi sadejstva naših snaga sa djelovima XXIX. Divizije još dva bataljona prebačena su na sektor Kočerin gdje se je pristupilo uspostavljanju veze sa XII. Herceg. brigadom[6] i sakupljanju podataka o neprijateljskom uporištu Široki Brijeg.[7]

25. XI 1944. Kao i prethodnog dana.

26. XI 1944. Kao i prethodnog dana.

27. XI 1944. U 22^h napad je izvršen u sadejstvu sa XII. Herceg. brigadom na Široki Brijeg.[8] U napadu su učestvovala dva bataljona dok je jedan bataljon bio u rezervi. I. bataljon napadao je pravcem Dobrkovići — Cigansko brdo — Š. Brijeg. III. bataljon napadao je pravcem D. Dobrkovići — Okljaj — Š. Brijeg. II. bat. bio je u brigadnoj rezervi u s. Jozići. Kod ove akcije 2 čete IV. bat. bile su u rezervi u s. Ljubotići za slučaj potrebe zaštite leđa naših snaga. Napadu je prethodila bacačka priprema. Neprijatelj je davao jak i žilav otpor. III. bat. nije uopće izvršio svoj zadatak prelazeći dugo preko potoka. Upornim napadajem I. bataljon je ovladao Okljajem i Ciganskim brdom. XII. Herceg. brigada nije uspjela likvidirati manastir. Pred zoru jedinice su se povukle na prikladnije položaje. Zarobljen je jedan neprij. podoficir, a ubijeno je 1 oficir i 10 vojnika, a ranjeno 22 neprij. vojnika.

Naši gubici: 1 mrtav i 8 ranjenih.

28. XI 1944. Obnovljen je napad na Široki Brijeg uz sadejstvo naše Motorne grupe[9] iz Imotskog u jačini 3 tenka i 3 blinde koji su napadali ko-

---

[6] Vidi dok. br. 16.

[7] Opširnije o neprijatelju u Širokom Brijegu vidi knj. 30, dok. br. 102.

[8] Vidi dok. br. 16; Arhiv VII, reg. br. 56—2, k. 842/A: operacijski dnevnik Štaba 9. NOU divizije.

[9] Odnosi se na dijelove 1. tenkovske brigade NOVJ. Bliže o njihovim dejstvima vidi dok. br. 20.

munikacijom od Kočerina. Raspored snaga bio je isti. Motorna vozila pratili pješadijski djelovi IV. bataljona. Napad je započeo oko 23 sata, a borba se završila u 4 sata. Naše jedinice uspjele su likvidirati neprijatelja sjev. od komunikacije. U prvom naletu juriš nije uspio. Neprijatelj je dobio pojačanje u toku borbe iz Mostara u pješadiji i motor. vozilima. Neprijatelju su naneseni veliki gubici — 30 mrtvih i 50 ranjenih. Naši gubici: 1 mrtav i 8 ranjenih. Uništen je jedan naš tenk.

29. XI 1944. I. bataljon zatvara pravac Kočerin — Široki Brijeg, dok su ostale jedinice krenule u pravcu Imotskog na taj sektor sa zadatkom čišćenja bandi »zelenog kadra«.

30. XI 1944. Dolaskom jedinica na sektor Imotski jedinice su dobile sledeći raspored: II. bat. Gorica, III. bat. Posušje, IV. bat. i ostale jedinice brigade Imotski.

1. XII 1944. IV. bataljon sa svoje dvije čete logoruje u s. Podbablju, dok jedna četa ostaje u Imotskom. Zadatak ovog bataljona je: čišćenje bandi na tom zemljištu manjim akcijama.

2. XII 1944. Akcija IV. bataljona na s. Runović — Podbablje. U ovoj akciji uhvaćeno je desetak vojnih bjegunaca i »zelenog kadra«.

3. XII 1944. Bataljoni su na svojim sektorima preduzeli akciju čišćenja terena sa jednom četom. Rezultati su postignuti — uhvaćeno je oko 20 bandita i nekoliko pušaka i jedan puškomitraljez.

4. XII 1944. Akcijom čete II. bat. u s. Putešavica pronađene su 3 puške i jedan pištolj. Pomoćnik komesara brig. kap. Aračić[10] premješten je za komesara I. Dalm. prol. brigade.

5. XII 1944. Čišćenje terena: Posušje — Rastovača — Gradac. Kod ovoga zadatka učestvovao je III. bataljon i jedna četa II. bataljona. Ostale jedinice izvršile su čišćenje na svom sektoru sa manjim snagama. U ovim akcijama je zarob-

[10] Niko

ljeno oko 40 ljudi koji izbjegoše od svojih kuća, a jedan od ovih je ranjen. Zaplenjeno je 9 pušaka i dosta druge vojničke spreme.

I. bataljon odbio je napad ustaša na svoje pretstražarske položaje kod Galića i protjerao ih u toku noći u pravcu »Rudnike«.

6. XII 1944. Dolaskom patrole IV. bat. u s. Poljica, tri bandita naoružana i sa partizanskim kapama mučki su iz kuće napali patrolu i ubili dva druga — vodnika i borca. Banditi su pod okriljem noći nagnali u bjeg. Jedan od njih uhvaćen je i stavljen pred sud, a dvojica su uspjela pobjeći.

7. XII 1944. Nije bilo naročitih promjena. IV. bataljon je u čišćenju terena na sektoru Podbablja zaplijenio jedan engl. puškomitraljez od bandita.

8. XII 1944. Ništa novo nije bilo. Održana je priredba u Imotskom od kult. ekipe III. bataljona — Obostrana čarkanja na položajima Kočerin.

9. XII 1944. Bez promjena.

10. XII 1944. Bez promjena.

11. XII 1944. U 12 sati izvršena je polubrigadna smotra u gradu Imotskom na dan proslave IX. Divizije udarnom. Prigodne govore održali su komandant brigade i komesar brigade. Poslije ovoga održana je priredba od kulturne ekipe ove brigade.

Komandant brigade major Žužul[11] otputovao u VIII. Korpus na raspoloženje i predao je dužnost majoru Mati Meštroviću,[12] dosada k-dantu Grupe ud. bataljona. IV. bat. izvršio pokret u Podbablje, a II. bat. u Imotski.

---

[11] Josip

[12] Mate Meštrović je prije toga bio komandant Grupe južnodalmatinskih NOP odreda. U sastavu ove grupe nalazili su se: 1. grupa biokovskih udarnih bataljona, Biokovski, Neretvanski i Zapadnohercegovački odred (vidi izvještaje Štaba grupe od 8. septembra i 9. oktobra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 25—12 i 27—12, k. 1603/A). Grupa je, prema naređenju Štaba 8. korpusa NOVJ od 10. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 13—2, k. 113/A), rasformirana, pa je Grupa biokovskih udarnih bataljona sa svojim štabom ušla u sastav 9. NOU divizije, dok su Biokovski i Neretvanski NOP odred ušli u sastav 26. NOU divizije. Zapadnohercegovački NOP odred stavljen je pod komandu 29. NOU divizije (vidi knj. 30, dok. br. 120).

12. XII 1944. Preduzete su sledeće akcije na terenu: *Četa II. bat.* pretresla s. Sovici i našla tri ispravne puške.

Treći bataljon krenuo je iz Posušja i sa tri čete blokirao Rakitno sa rasporedom: 1. četa sa j.istoka, 2. četa sa j.zapada i sj.zap., a 3 četa sa sjevera i sjeveroistoka. Razvođenje je izvršeno u svanuće. Snijeg magla i kiša ometale su dobru vidljivost. Banda je primjećena u G. Podklečanima oko 20, u D. Podklečanima veća grupa sa 2 šarca i teš. mitraljezom, u Koljanima oko 20, u stajama iznad Koljana oko 20 i više manjih grupica jačine trojke. Alarmirani su i pobjegli uz slabiji otpor. Ubijen je jedan, a više ih je ranjeno. U borbi zaplenjeno: 1 bomba i 60 metaka; 1 čizme, 2 para cipela, 2 ranca i 4 porcije. Utrošeno je 2.528 metaka i 3 bacačke granate 81 m.m. Gubitaka nismo imali. Konfiskovano je: 64 goveda, 803 ovce, 40 koza, 10 konja i 2 svinje. Stoka je predata N.O.O. i komandi mjesta Posušje.

IV. bataljon iz Podbabljá sa četom i po krenuo je pravcem Karini — Lovreč, a sa jednom četom: Karini — Imotski — Poljica — Krstatice radi hvatanja i razbijanja bandi na sektoru Lovreč — Provo — Mandića Staje[13] — Jasenak — Vitrenik[14] — Cista. Izvršena je blokada pojedinih prostorija. Nije pronađen nitko, izgleda da je banda blagovremeno bila obavještena o dolasku vojske. U 25 banditskih kuća u s. Provo izvršena je konfiskacija u suglasnosti sa mjesnim odborom i članom O. O. Materijal je predat općini.

U s. Krstatice nije pronađeno bande. Zadnjih dana nije se pojavljivala. Na sektoru Provo — Cista ima oko 50 bandita koji koče sav rad narodnih vlasti. Vođe su im neki krvnici i razbojnici: Kegalj Ivan, Mandarić Ivan i Kapulica iz Ciste. Sobom su pronijeli 3 puškomitraljeza i oko 30,000.000 novaca.

13. XII 1944. Bez promjene na položajima i u garnizonu.

---

[13] Treba: Madunića Staja.
[14] Vitrenik je k. 660.

14. XII 1944. 2. četa I. bat. vodila je borbu sa milicijom kod Kočerina. Od IX. U. divizije dobili smo naređenje da što prije smjenimo djelove XII. Hercegovačke u. brigade na položaju oko Širokog Brijega.[15] U cilju pokreta naređeno je prikupljanje jedinica, a II. bataljon izvršio je pokret iz Imotskog u Grude.

15. XII 1944. Jedinice ove brigade prebačene su na sektor Kočerin — Grude u cilju smjenjivanja XII. Hercegovačke udarne brigade. Bataljoni su smješteni za prenoćište u s. Kočerin, Bobanova Draga i Ledinac. Štab brigade sa prištabskim jedinicama nalazi se u s. D. Grude. Jedan vod IV. bat. bio je na čišćenju terena Cista — Lovreč. Kod povratka sa zadatka informativni oficir IV. bat. drug Marijan Plejić sa još 5—6 drugova prebjegao je u bande, hoteći da ga i ostali slijede. Tom prilikom isti je ranio zamj. komandira 3. čete IV. bat. poručnika Drnazin Ivana koji je bio sa ovim vodom, a koji se je odupro Plejiću. Povodom ovoga povedena je istraga.

16. XII 1944. Smjenjene su jedinice XII. Hercegovačke udarne brigade na položajima oko Širokog Brijega. Raspored naših snaga je sledeći: I. bat. u Kočerinu sa istim zadatkom kao i ranije, tj. zatvaranje pravca Široki Brijeg — Kočerin. II. bat. u Kunića Mahali držeći položaje: Osoje — Gradina — Čerigaj. IV. bat. u zaseoku Škegri sela Buhova sa zadatkom zatvaranja pravca Šir. Brijeg — Buhovo. Desno imamo vezu sa jedinicom X. Hercegovačke u. brigade u s. Jare.[16]

I. bataljon u s. Kočerin vodio je jednosatnu borbu sa Švabama Vražje divizije koji su preduzeli napad od Crnih Lokvi i Širokog Brijega. Žrtava nije bilo, napad je uspješno odbijen.

17. XII 1944. Štab brigade sa prištabskim jedinicama izvršio je pokret u s. Ledinac, dok su Ambulanta, Dopunski bataljon i Intendantura ostali

---

[15] Vidi dok. br. 36, objašnjenje 26.

[16] Vidi Arhiv VII, reg. br. 6—5, k. 1146/II.

smješteni u D. Grude. Uspostavljena je kurirska veza sa jedinicama na položaju. Nije bilo promjena na položajima oko Širokog Brijega, osim što je I. i IV. bataljon vodio borbu sa jačim izviđačkim djelovima. Četa III. bat. provela je akciju u s. Rakitno.

Neprijatelj je jačine oko 150 ustaša napao položaje IV. bataljona na liniji Rujeva Staja — Vlake — Turčinovići u cilju pljačke. Borbu je vodila jedna četa i u kontranapadu odbacila neprijatelja na polazne položaje. Desno od te čete borbu su vodili djelovi X. Herc. brigade.

18. XII 1944. Osim artiljerijske i minobacačke vatre sa Širokog Brijega u pravcu naših položaja nije bilo značajnijih promjena.

19. XII 1944. Neprijatelj je na ovom sektoru preduzeo napad na pravcu svih naših položaja. Napad je započeo u 7 sati potpomognut sa artiljerijskom i bacačkom vatrom. Na našem sektoru napad su vršile ustaše.[17] Nakon dva uzastopna napada neprijatelj je našim protunapadima povraćen na polazne položaje. Naneseni su mu gubici od 6 mrtvih i 12 ranjenih, zaplenjen je sanitetski materijal. Mi smo imali 3 druga ranjena i 2 puškomitraljeza oštećena. Istoga dana desno od naših položaja djelovi X. Herceg. brigade vodili su borbu sa neprijateljem koji je učinio dulji ispad sa motorizovanim sredstvima prema Blatnici.

20. XII 1944. Nije bilo naročitih promjena na položajima. III. bataljon je izvršio pokret iz Posušja u s. Ljubotići kraj Kočerina. Izdato je naređenje svim jedinicama na opreznost za slučaj neprijateljskog napada u toku idućeg dana.

21. XII 1944. Vođena je borba na položajima oko Širokog Brijega.

---

[17] Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 17—13, k. 847/A (operacijski dnevnik Štaba 9. NOU divizije), reg. br. 17—13, k. 847 (izvještaj Štaba 13. južnodalmatinske NOU brigade od 23. decembra 1944), reg. br. 19—13, 20—13, 21—13 i 22—13, k. 947/A (izvještaje štabova 1, 2, 3. i 4. bataljona pomenute brigade).

1. *Opis položaja za dotičnu jedinicu.* Sekcija Mostar 1 : 100.000. Položaji oko Kočerina: Ljubotići — Galići — Osoje — Magaonik — Čerigaj — Polugrno — Stojnica. Ovi položaji čine širu odbranu neprij. uporišta Široki Brijeg.

2. *Naziv naše jedinice koja se borila.* Borbu su vodila sva četiri bataljona ove brigade, a desno od nas borbu je vodio IV. bat. X. Herceg. ud. brigade na položajima Jare.

3. *Naziv, jačina i sastav neprijateljske jedinice.* U borbi je učestvovalo ukupno 1230 nepr. vojnika sa 2 topa i 6 bacača. Od toga broja bilo je 800 Njemaca koji pripadaju Vražjoj diviziji,[18] 300 ustaša IX. ust. zdruga i 130 milicionera.

4. *Obostrana situacija.* Namjera neprijatelja bila je ovladati našim položajima, izvršiti prodor prema Kočerinu, zauzeti ga i izvršiti pljačku po okolnim selima i podizanje morala vojsci i pozadini. Naša je odluka bila sprečiti neprijateljske namjere i ostati na zauzetim položajima.

5. *Izdate zapovjedi:* Posebna zapovjed za ovu odbranu nije izdata. Odbrana je predviđena kod samog posjedanja ovih položaja. Uoči dana izdato je pismeno naređenje kojim se naređuje budnost i skreće pažnja da bi neprij. mogao preduzeti napad.

6. *Vrijeme kada je borba počela.* Borba je počela 21. XII. 44 u 7.30 sati.

7. *Tok borbe.* Neprijatelj je krenuo u napad iz Uporišta Široki Brijeg u samu zoru u tri pravca: jednom kolonom preko Dobrkovića put Ljubotići. Drugom komunikacijom prema s. Jozići, koja je odatle krenula jednim djelom na most, a drugim djelom na Seline — Dužice. Treća kolona krenula je prema Čerigaju. III. bataljon u svom nastupanju od Kočerina prema Ljubotićima napao je i protjerao desnu ko-

[18] U poduhvatu koji se izvodio pod šifrom »Mars« (Unternehmen »Mars«), pored ustaša, učestvovali su 2. i 3. bataljon 370. puka njemačke 369. legionarske divizije. Bliže o tome vidi navedeno djelo Franca Šramla, str. 112.

lonu preko rijeke Ugrovače. Jedna četa I. bat. sa položaja kod Galića mosta odbila je napad neprijatelja i potom se povukla na položaje Gradina zbog situacije koja je poslije nastala. Neprijateljska kolona srednjim pravcem iskoristivši prazan prostor između I. i II. bat. neprimjetno se je povukla pravcem Kraljevići — Seline te bočno i sa leđa napala snage II. bat. na Osoju. Borba je bila kratka i oštra. Snage II. bat. bile su iznenađene i povukle se na Magaonik. Leva neprijateljska kolona nešto kasnije jačim je snagama uz pomoć art. vatre sa Širokog Brijega napala položaje Čerigaj i drugim djelom snaga koje su se skoncentrisale u s. Turčinovići napala položaje IV. bat. Rujeva staja — Stojnica — Polugrno. Naše snage sa Čerigaja pod pritiskom i zbog ugroženosti sa lijevog boka povukle su se na Polugrno i tu davale žilav otpor. II. bataljon oko 14 sati povukao se je sa svih svojih položaja prema Brkića Njivama. To je pred sam mrak primoralo i IV. bat. da odstupi prema s. Rasnu. Neprijatelj je ovladao sa našim položajima. U toku noći uspjeli smo uz mali otpor povratiti sve položaje kontranapadom osim položaja IV. bataljona, a nepr. otstupio u Š. Brijeg i Turčinoviće.

8. *Ishod borbe.* Postavljeni zadaci nisu izvršeni, jer je neprijatelj privremeno uspio zauzeti naše položaje. Naneseni su neprijatelju sledeći gubici: 63 mrtva i 70 ranjenih i ubijena 3 konja.

9. *Naši gubici u ljudstvu i materijalu.* Poginula su 3 druga, ranjeno je 10 drugova, od kojih je komandant II. bat. Puharić Ante.[19] Nestalo je 6 drugova.

10. *Utrošak municije, izgubljeno i oštećeno* oružje. Utrošeno je 28.600 metaka, 19 granata za bacač 81 m/m i 82 granate za mali bacač. Izgubljen je jedan puškomitraljez »Bren«, 2 puške i 480 metaka.

11. *Tko se je naročito istakao.* Istakao se je u ovoj borbi I. bataljon sa komandantom i zamj.

[19] »Ante« je u originalu napisano olovkom.

komandanta bataljona koji su bez obzira na ostale jedinice izvršili naređenje i ličnim zalaganjem pratili situaciju i zauzeli k. Osoje.

12. *U borbi slabo se je pokazao* II. bat. koji je dozvolio da ga neprijatelj iznenadi i nije pokazao upornost u držanju položaja.

13. *Kritika akcije.* Akcija je bila dobro pripremljena. Odluke i izdate zapovjedi prije borbe bile su realne, a u toku akcije nisu bile realne niti na vrijeme izdane. Upravljanje odnosno rukovođenje borbom nije bilo dobro kod II. i IV. bataljona, zbog slabe veze. Komandno osoblje snašlo se je prilično slabo. Upotreba i sadejstvo oružja bilo je dobro, sem upotrebe teških bacača. Taktički i borbeni postupci naših starešina i trupa nisu bili dovoljno u skladu sa razvojem situacije na bojištu. Veza između jedinica slabo je funkcionisala, izveštavanje je bilo sporo i kasno.

22. XII 1944. Neprijatelj nije bio aktivan. Vršili smo sređivanje jedinica i zauzimanje starih položaja tako da su u toku dana jedinice zauzele one položaje oko Širokog Brijega koje smo držali 20. o. mj.

23. XII 1944. Nije bilo naročitih promjena na položajima. II. i IV. bataljon sa po jednom četom odbio je neprijateljske ispade na položaj Čerigaj i Turčinovići. Gubitaka nije bilo.

24. XII 1944. II. bat. odbio je neprijateljski ispad jačine 300 ustaša na položaju Čerigaj. Borba je započela u 8 sati, a završila u 9 sati. Gubitaka nismo imali. Neprijatelj je imo gubitaka. Broj nam nije poznat. Na sektoru IV. bat. bilo je također manjih borbi sa jednom četom kao što se to dešava svakog dana. Predveče istoga dana bili smo obavješteni da je neprijatelj napustio Široki Brijeg. Za provjeravanje ovoga izvršen je u 21 sat prepad na uporište sa po 1 četom od dva bataljona i ustanovljeno je da je neprijatelj u uporištu u istoj jačini. Jedinice su se povratile na svoje stare položaje. Gubitaka nije bilo.

25. XII 1944. Nije bilo nikakovih operativnih promjena na položajima koje drže naše jedinice. Javio se na dužnost politkom Cvrlje, a major Bosnić Marinko otišao iz jedinice.

Jedna četa IV. bataljona upavši u s. Turčinovići zarobila je 2 ustaše koje su, pošto su pokušali bjegstvo, ubili na samom položaju. Održano je savjetovanje sa štabovima bataljona, na kome su prisustvovali komandanti i politički komesari bataljona, ovaj štab i dva člana politodjela IX. Divizije.

26. XII 1944. Bez promjene. Došao načelnik kapetan Stančić Mate.

27. XII 1944. Štabovi bataljona su dobili naređenje za novo posjedanje položaja radi što bolje kontrole i dodira sa neprijateljem kako slijedi:

IV. bataljon: Ostaje na svojem položaju s tim da održava svaki dan vezu sa IV. Split. brigadom.

II. bataljon: Ostaje na istom položaju sa budnošću i veza s IV. bataljonom.

I. Bataljon: Smjestio se u sj. dio sela *Dužice* sa zadatkom da kontroliše cestu Š. Brijeg — Posušje a naročito most na Ugrovači. Položaje držati na Osoju i k. 352 — Kraljević.

III. bataljon: Smjestio se u kući sj. od s. Galića sa zadatkom kontrole nad mostom na Ugrovači i sj. stranom s. Ljubotića.

Politkom, major:
Čedomir Cvrlje

Komandant, major.
Mate Meštrović

M. P.

BR. 113

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. KRAJIŠKE BRIGADE OD 27. DECEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O AKTIVNOSTI NA KOMUNIKACIJI PROZOR — OSTROŽAC — KONJIC[1]

ŠTAB
XVII. KRAJ. NOU BRIGADE
X. DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. br. 122
27. XII. 1944. g.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU X. DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ

Dostavljamo Vam izvještaj o akcijama ove brigade u toku mjeseca decembra 1944. godine:

8. XI—8. XII. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

9. XII. Dva bataljona prebačena na prostoriju s. Orlište — s. Raotići sa zadatkom aktivizacije na pruzi Mostar — Sarajevo. Ostala dva bataljona sa glavninom brigade ostala na prostoriji s. Kruščica — s. Ivanci — s. Crni Vrh. Snage brigade bez dodira sa neprijateljem.

10. XII. U 23 časa dvije čete III. bataljona napale neprijateljsko uporište na potoku Kraljuščica, branjeno od ustaša i domobrana, jačine 40—50 ljudi.[2] Likvidiran jedan bunker i jedna utvrđena kuća. Nakon jednočasovne borbe naši dijelovi povukli su se uz gubitke: 1 mrtav i 2 ranjena. Neprijateljski: 3 mrtva, 4 ranjena. Plijena nije bilo, a pruga prekinuta na dva mjesta u dužini 30 m.

11—13. XII. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13—5, k. 854.

[2] Na području Konjica nalazili su se stožerni dijelovi i 2. bojna 2. gorskog zdruga (vidi dok. br. 105).

14. XII. Sa glavninom brigade izvršen pokret na prostoriju s. Uzdol — s. Kranjčići — s. Here. III. bataljon ostavljen u s. Crni Vrh.[3]

15. XII. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

16. XII. Sa dva bataljona i ostalim dijelovima izvršen pokret na prostoriju s. Podbor — s. Lapsunj — s. Gostovo.

17. XII. Sa dijelovima I. i IV. bataljona čišćena milicija na prostoriji s. Višnjani — s. Maglice — s. Orašac — Proslapska Pl. Prije dolaska naših dijelova milicija se povukla. Ubijena su 2 zaostala milicionera. Izabrana grupa od 60 boraca II. bataljona čistila ustaše na prostoriji s. Crkvice — s. Kozice — Peđi Do.[4] Neprijateljski gubitci: 1 mrtav i 2 ranjena. Naši dijelovi bez gubitaka. Jedan vod III. bataljona sa grupom diverzanata na pruzi Ostrožac — Rama srušio most raspona 9 m. i prekinuo prugu na 4 mjesta.

18.XII—20.XII. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

21. XII. Noću između 21. i 22. o. mj. grupa od 40—50 izabranih boraca II. bataljona čistila od ustaša iz G. Vrbasa prostoriju s. Crkvice — s. Jelići — s. Kozice. Neprijatelj je imao 1 zarobljenog i 1 ranjenog. Naši dijelovi bez gubitaka.

Plijen: jedna puška i 100 metaka.

Jedna četa III. bataljona sa minerskom grupom na pruzi Ostrožac — Rama porušila željezni most raspona 10 m. i prugu na 5 mjesta u dužini od ukupno 40 m.[5]

22. XII. Neprijatelj jačine 700—800 vojnika[6] sa 4 teška bacača, brdskim topom i većim brojem auto-

[3] Vidi dok. br. 41.

[4] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[5] i [7] Vidi dok. br. 104.

[6] Riječ je o 1. bataljonu 738. puka 118. lovačke divizije. On se, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 23. i 24. decembra 1944, nalazio u rejonu Rame, a 24. decembra se nalazio u pokretu prema Prozoru (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 343 i 360). U Rami se nalazila i 1. bojna 2. gorskog zdruga (vidi dok. br. 105).

matskog oružja, koji je 21. XII. krenuo iz Rame i zanoćio u s. Skrobučanima, 22. XII. ujutro napao, popravio most kod s. Luga, preko kojeg je prešao r. Ramu i ispao prema položajima našeg IV. bataljona, koji ga je uspio potisnuti, uz vlastite gubitke od 4 ranjena.

23. XII. Ista kolona koja se je sastojala od 700—800 legionara, Nijemaca iz Mostara, ustaša i milicije, a koja je 22. XII. potisnuta od IV. bataljona, tučena u visini s. Gračanice iz zasjede od grupe od 50 boraca II. bataljona i natjerana u bjegstvo. Naši dijelovi imali su 1 mrtvog.

U borbama 22. i 23. XII. neprijatelj je imao ukupno 9 mrtvih i 16 ranjenih.

Jedna četa III. bataljona sa minerskom grupom porušila 60 m. želj. pruge Ostrožac — Rama. Jedan borac slučajno ranjen paljenjem mina.[7]

24. XII. Jedna patrola I. bataljona kod s. Gorice ubila 1, a ranila 2 ustaša, bez vlastitih gubitaka.

25. i 26. XII. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

Jedinice ove brigade u toku mjeseca decembra imale su:

I. **Gubitci:**	a) neprijateljski:	16 ubijenih	
		25 ranjenih	
		1 zarobljen	
	svega	42	izbačenih iz stroja
	b) vlastiti:		
		2 poginula	
		6 ranjenih	
	svega	8	izbačenih iz stroja
II. **Plijen:**	a) oružje:	5 pušaka	
	b) municija	1.100 metaka	
III. **Uništeno:**	1 bunker, 170 m. pruge, 2 mosta		

IV. **Raspored jedinica:**

26. XII. 1944. g. u 20 časova. I. bataljon nalazi se na prostoriji s. Lug sa zadatkom zatvaranja pravca Rama — Prozor, odakle kontroliše porušene mostove na rijeci Rami.

II. bataljon smješten je u s. Podbor na odmoru. III. bataljon nalazi se na prostoriji s. Ripci odakle kontroliše mostove na rijeci Rami kod s. Proslap i Kopčići. IV. bataljon smješten je u s. Jaklići sa zadatkom izviđanja u pravcu s. Zahum. Štab brigade nalazi se u s. Gostovo. U istom selu nalazi se zaštitnica štaba brigade i izviđačka četa. Sanitet, intendantura, četa za vezu i topovsko odjeljenje nalazi se u s. Gmići.

V. **Zaključci:** U toku ovog mjeseca, radi situacije na terenu i u brigadi, kao i postavljenih zadataka, naše jedinice nisu bile naročito aktivne i nisu izvodile većih akcija.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major,
Sl. odsutan

Komandant — major,
Šef.[8] **Talić**

M. P.

[8] Šefik

BR. 114

IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. SREDNJOBOSANSKE BRIGADE OD 27. DECEMBRA 1944. ŠTABU 53. NOU DIVIZIJE O AKTIVNOSTI PROTIV ČETNIKA U SREDNJOJ BOSNI[1]

ŠTAB
XVIII S.B.N.O.U. BRIGADE
S.B. DIVIZIJE
Pov. broj: 67
dne 27 XII. 1944. g.

Predmet: Mjesečni operaciski izvještaj za mjesec decembar.

ŠTABU SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE

Položaj

U toku mjeseca decembra 1944. godine, imale su jedinice ove brigade dodir s neprijateljem kako slijedi:

1.XII.1944. g. Snage ove brigade bile su raspoređene na sledećim položajima:

I. bataljon: Bio je na položaju u selu Pojezni, gdje se ljudstvo odmaralo i borci parili odijela.

II bataljon: Držao položaj u selu Sočanici, gdje se radilo sa borcima vojnički i politički.

III bataljon: Sa svojim snagama izvršio je pokret prema Prnjavoru i smjestio se na Ceru,[2] odmarao ljudstvo i čekao daljnje naređenje.

IV bataljon: Sa snagama se nalazio na položaju u selu Crnči, gdje je održao savjetovanje komandi četa u štabu bataljona.

2.XII.1944. g. *I bataljon:* Izvršio je pokret sa svojim snagama iz sela Pojezne za selo Glogovac i tu se smjestio.

II. bataljon: Oko 5 sati izvršio je pokret za selo Dragolovce i tu se smjestio, odmarao ljudstvo i čekao na daljnje naređenje.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5—6, k. 1421.

[2] Odnosi se na s. Cerane.

III bataljon: Kontrolisao je teren oko Cera, a poslije podne izvršio je pokret sa svojim snagama za selo Vijačane, gdje se smjestio i odmarao ljudstvo.

IV bataljon: Izvršio je pokret iz sela Crnče za selo Stanare, gdje se bataljon smjestio i držao položaj.

3.XII.1944. g. *I bataljon:* Izvršio je pokret iz sela Glogovca, preko Vučijaka, razvijajući bataljon u četne i vodne kolone, te nastupajući preko Popovića, Ljubića, Vijačana, prelazeći rijeku Ukrinu, te dalje za Anteševiće[3] — Žižke,[4] gdje su se sa bataljonom i smjestili. U ovome pokretu su naše snage naišle na četničku bandu u selu Popovićima, gdje su je razbili i protjerali, ali gubitci neprijatelja su ostali nepoznati.

II bataljon: Izvršio je pokret oko 4 sata ujutro u tri pravca. Sa jednom četom pokraj kuće Zimonje[5] uz rijeku koja vodi Čečavi i preko Prodanovića izbiti školi. Sa dvije čete kretao se preko Velike i Male Balabanovice i Prokopa do kote 485, odakle je sa jednom četom skrenuo preko Vinogradine u potok Jelovac, a odatle ispod Prodanovića glavice Čečavskoj školi, sa trećom četom od kot. 485 krenula je preko Kraljičinog [Guvna] na Grualj i Miladića [brdo] u sastav bataljona. Tu se bataljon smjestio i odmarao ljudstvo za daljnji pokret.

III bataljon: Izvršio je pokret sa svojih položaja u tri pravca prema selu Jankovićima. Lijevo krilo u vodnim i desetičnim kolonama izbijajući preko Klepala[6] na rijeku Ukrinu gdje su naišli na manju grupu četnika, koji su pobjegli preko rijeke Ukrine, dok je od tih jedan ubijen. Desno krilo je zahvatilo Branešce i staru Dubravu te je prešlo rijeku Ukrinu kod tromeđe.[7] Isto tako i ono je naišlo na manju grupu četnika koji su pobjegli prema Bjeliboru. Srednja grupa nije došla u dodir ni s kakvom

---

[3] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Anikiće.

[4] Odnosi se na predio Žiškovića njive.

[5] Redakcija nije mogla da ustanovi ime.

[6] i [7] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

četničkom grupom. U selu Jankovićima bataljon se smjestio i odmarao ljudstvo.

IV bataljon: Bataljon sa svojim snagama izvršio je pokret iz sela Stanara za selo Čečavu, u cilju uništenja i razbijanja četničkih bandi na tome terenu.

4.XII.1944. g. *I bataljon:* Izvršio je pokret iz sela Anteševića — Žižaka u pravcu Liplja razvijajući snage u desno i lijevo, sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na tom sektoru. U ovom pokretu snage bataljona došle su u dodir sa manjom grupom četnika, od kojih je 1 ubijen, i zarobljena 2 konja. U selu Liplju bataljon se smjestio i odmarao ljudstvo.

II bataljon: Oko 4 sata ujutro izvršio je pokret preko Plana, Bogdanica, M. Borka, V. Borka, Brestovca za Klupe, a odatle preko Beba za selo Jotanoviće, gdje se sa bataljonom smjestio i odmarao ljudstvo.

III bataljon: Izvršio je pokret sa svojim snagama u tri pravca preko Bjelibora, Kneževića za Kovačeviće. U ovom pokretu 3. četa naišla je na četnike u zaseoku Grabovići, na »Borjanski bataljon«,[8] koga je protjerala prema Jošavci. U ovoj borbi ubijena su 2 četnika i jedan ranjen, dok je jedan naš poginuo nesporazumom od našeg I bataljona.

IV bataljon: Izvršio je pokret iz sela Čečave za selo Pribinić, radi uništenja četničkih bandi na tom sektoru. U tom pokretu ubijena su 3 četnika i zarobljena 1 puška.

5.XII.1944. g. *I bataljon:* Nalazio se na istim položajima, radeći sa jedinicama vojnički i politički. Istog dana štab bataljona išao je na savjetovanje u štab brigade.

II bataljon: Nalazio se na svojim starim položajima kontrolišući teren. Istog dana štab bataljona išao je u štab brigade na savjetovanje.

III bataljon: Kontrolisao teren oko Uzlomca, te štab bataljona išao na savjetovanje u štab brigade.

---

[8] Pripadao je četničkoj Vrbaskoj brigadi.

IV bataljon: Nalazio se na svojim položajima u selu Pribiniću, te toga dana štab bataljona išao u štab brigade na savjetovanje. U bataljonu sa četama radilo se politički i vojnički. —

6.XII.1944. g. *I bataljon:* Nalazio se na istim položajima u selu Liplju, te održao savjetovanje sa komandnim kadrom.

II bataljon: Nalazio se na svojim položajima u selu Jotanovićima, gdje se ljudstvo odmaralo i radilo se vojnički.

III bataljon: Kontrolisao teren na kome je držao položaje. Istog dana pronađen je jedan četnički magazin u kome se nalazila manja količina duhana, suhog mesa, masti kao i jedne vojničke cipele.

IV bataljon: Nalazio se na istim položajima u selu Pribiniću, gdje je toga dana održao savjetovanje sa rukovodiocima u štabu bataljona. Sa jednom četom izvršen je pokret prema selu Čečavi radi pronalaženja materijala koga su Saveznici bacili iz aviona. Rad po četama bio je vojno-politički povodom upoznavanja boraca o novim zadatcima.

7.XII.1944. g. *I bataljon:* Bataljon se nalazio na svom starom položaju, te je toga dana održana bataljonska konferencija. —

II bataljon: Oko 5 sati ujutro izvršio je pokret iz sela Jotanovića, Maslovara za Šiprage gdje je smijenio bataljon XIX SB brigade i ostao kao zaštita Centralne bolnice.

III bataljon: Kontrolisao teren na kome je držao položaje i održao savjetovanje sa komandnim kadrom u vezi daljnjih zadataka.

IV bataljon: Logorovanje na istim položajima, rada nije bilo toga dana pošto je doktor pregledavao cijeli bataljon.

8.XII.1944. g. *I bataljon:* Bataljon se i dalje nalazio na svojim starim položajima, dok je istog dana izvršena vakcinacija protiv pjegavca i pregled svih boraca od strane brigadnog ljekara.

II bataljon: Nalazio se kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama.

III bataljon: Vršio kontrolu terena na kome je držao položaje.

IV bataljon: Nalazio se na istim položajima u selu Pribiniću. Rad sa četama, prestrojavanja i vojno-politička konferencija.

9.XII.1944. g. *I bataljon:* Nalazio se na starim položajima u selu Liplju i kontrolisao taj teren. Toga dana pronađena je manja količina četničkog žita i zarobljena 4 konja. —

II bataljon: Nalazio se kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama.

III bataljon: Nalazio se na svojim starim položajima u selu Kovačevićima gdje je kontrolisao isti teren.

IV bataljon: Nalazio se na starim položajima u selu Pribiniću gdje je kontrolisao teren i radio sa četama borbene obuke. —

10.XII.1944. g. *I bataljon:* Izvršio je pokret iz sela Liplja u pravcu G. Šnjegotine, S. Šnjegotine i prelazeći rijeku Ukrinu za Spasojeviće, gdje su se i smjestili. U tom pokretu naše snage došle su u dodir sa manjom četničkom grupom od kojih je 1 ubijen, a jedan živ uhvaćen. Također je zarobljen jedan konj, te mobilisano 6 novih boraca.

II bataljon: Nalazio se u zaštiti Centralne bolnice i kontrolisanje terena na kome se nalazi.

III bataljon: Izvršio je pokret u tri pravca oko 5 sati ujutro razvijajući se u vodne i desetične kolone preko D. Šnjegotine prema Dubravi. U ovom pokretu naše snage došle su u dodir s neprijateljem na Divanu, ali posle kraće borbe isti su se povukli prema Jošavki i Crnom Vrhu. Bataljon se smjestio na liniji N. Kamenica — Stara i Nova Dubrava.

IV bataljon: Izvršio je pokret iz sela Pribinića u selo Jankoviće, sa zadatkom uništavanja četničkih bandi na tome sektoru. U tom pokretu nijesu naše snage naišle ni na kakav otpor sem na jednog sakrivenog četnika, koji je pošao bježati ispred naših snaga, te je u bježanju ubijen.

11.XII.1944. *I bataljon:* Sa svoje dvije čete pošli su iz sela Spasojevića preko rijeke Ukrine u pravcu G. Šnjegotine i Čavke, gdje su pronađena dva četnička magazina. U istim je pronađeno žita, dva vola, nekoliko goveđih koža, 3 ranca.

II bataljon: Nalazio se kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama.

III bataljon: Kontrolisao teren Dubrava — Branešci — Brezičani i Jošavka. Pohvaćano je nekoliko četnika koji su ranije bili četnici, a sada su se krili kod kuće. Od istih je nešto ostalo u našim redovima, a ostalo je pušteno kućama.

IV bataljon: Izvršio je pokret iz sela Jankovića za Divan te po smještaju na Divan sa jednom četom krenuli su prema Jošavačkoj crkvi, u cilju proganjanja četnika koji su se tu nalazili.

12.XII.1944. *I bataljon:* Bataljon se nalazio na svojim starim položajima, kontrolišući teren Jošavka — Uzlomac.

II bataljon: Nalazi se u zaštiti Centralne bolnice u Šipragama.

III bataljon: Izvršio je pokret sa jednom četom u selo Devetine, ali nije naišao ni na kakav otpor. Iste noći jedan vod je krenuo prema selu Branešcima gdje je ubio jednog četnika.

IV bataljon: Nalazio se na svojim starim položajima, rad sa vojskom bio je nastava gađanja i pozdravljanje.

13.XII.1944. *I bataljon:* Bataljon se nalazio na istim položajima dok je jedna četa išla u G. Šnjegotinu, u cilju razbijanja četničkih bandi, ali se nigdje nije naišlo na četničke bande. U tom pokretu je mobilisano 5 novih drugova. —

II bataljon: Nalazio se u zaštiti Centralne bolnice u Šipragama. —

III bataljon: Bataljon se nalazio na svojim starim položajima te je istog dana vršio mobilizaciju u NOV.

IV bataljon: Nalazio se na svojim starim položajima, te održao savjetovanje komandi četa

u štabu bataljona, kao i čitanje karata i planova.

14.XII.1944. g. *I bataljon:* Nalazio se na istim položajima, dok je jedna četa pratila karavan za naš II bataljon na vrh Uzlomca, a odakle je jedan vod dalje otpratio karavan do Maslovara. Dok se drugi vod povratio preko Liplja — Karača za Spasojeviće i mobilisao 4 nova druga.

II bataljon: Nalazio se u zaštiti Centralne bolnice u Šipragama, kao i kontrolisanje terena na kome se nalazi.

III bataljon: Oko 7 sati naveče izvršio je pokret prema Čelincu, saznavši usput da se četnički korpus nalazi u Štrbama. Bataljon je odmah krenuo u pravcu toga sela te je odmah naišao na četničke patrole koje je rastjerao i 1 ubio, u tom selu se nalazio cijeli II četnički bataljon Banjalučke brigade,[9] koji je također razbijen i povukao se prema Čelincu i Crnom Vrhu.

IV bataljon: Nalazio se na istim položajima, te je sa dvije čete izvršio pokret na četničke bande koje su se nalazile na Crnom Vrhu. U toj akciji ubijeno je 6 četnika, zarobljeno 4 puške, 6 šinjela, 8 pari cipela.

15.XII.1944. g. *I bataljon:* Nalazio se na svojim položajima i održao savjetovanje sa komandnim kadrom 3. čete.

II bataljon: Nalazio se u zaštiti Centralne bolnice u Šipragama. —

III bataljon: Nalazio se na starim položajima u selu Dubravi gdje je odmarao ljudstvo.

IV bataljon: Bataljon se nalazio na starim položajima u selu Kamenici. Sa jednom četom izvršen je pokret na četničke bande koje su se nalazile u selu Kadinjanima i Četojevićima. U ovom pokretu ubijena su 3 četnika, dok sa ostalim borcima vršena je nastava gađanja.

---

[9] Taj napad je, prema obavještenju 1. srednjobosanskog četničkog korpusa od 14. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12571), izvršen na 1. bataljon Banjalučke četničke brigade.

16.XII.1944. g. *I bataljon:* Bataljon se nalazi na svojim pređašnjim položajima, te se sa jedinicama radilo vojnički i politički.

II bataljon: Nalazio se u zaštiti Centralne bolnice u Šipragama i kontrolisanje terena na kome drže položaj. U jedinicama se radilo vojnički i politički.

III bataljon: Sa svojim snagama nalazio se na svojim starim položajima, te je toga dana formirana 4. četa i vršena mobilizacija u NOV.

IV bataljon: Nalazio se na položaju u selu Kamenici, i odmarali ljudstvo.

17.XII.1944. g. *I bataljon* je toga dana izvršio pokret iz sela Spasojevića, preko Dubrave, Lađevaca, Boškovića, Čardačana do obale Vrbasa, razvijajući se u četne i vodne kolone. U tom pokretu zarobljene su 4 puške, 1 četnik i 5 drugova novomobilisanih.

II bataljon: Nalazio se u zaštiti Centralne bolnice u Šipragama, te je toga dana ubio jednog četnika i zarobio 1 pušku.

III bataljon: Izvršio je pokret sa svojih položaja prema Slatini i Boškovićima, gdje se i smjestio.

IV bataljon: Nalazio se na svojim starim položajima, a sa jednom četom išao u proganjanje i uništenje četničkih bandi, u selu Jošavki. Rad u četama bio je teoretski časovi po pitanju discipline i borbenosti. Uveče je izvršen pokret u pravcu Slatine, sa zadatkom razbijanja i uništenja četničkih bandi.

18.XII.1944. g. *I bataljon:* Nalazio se je na svojim starim položajima kontrolišući teren.

II bataljon: Nalazio se u zaštiti Centralne bolnice, u Šipragama. Rad po četama bio je politički i vojnički. —

III bataljon: Oko 4 sata ujutro izvršio je pokret u tri pravca preko Crnog Vrha, Četojevića prema Slatini. U G. Slatini vodio je borbu IV bataljon sa 3. četničkom krajiškom brigadom,[10] a u 7 sati ujutro dvije čete III bataljo-

[10] Ta brigada je pripadala Bosanskom krajiškom korpusu. O toj akciji vidi dok. br. 104.

na udarile su neprijatelju s leđa. Neprijatelj je počeo davati žilav otpor, ali našim naglim naletom i preciznom vatrom razbijen je neprijatelj i u daljnjoj borbi ubijeno je 19 četnika, zarobljen 1 p. mitraljez, 10 pušaka, 1 pištolj, 4 ručne bombe kao i četnička arhiva. U ovoj borbi je ranjeno oko 40 četnika.

IV bataljon: Vodio je borbu sa 3. četničkom krajiškom brigadom, u selu Slatini. U toj borbi ubio je 21 četnika, zarobio 2 p. mitraljeza, 15 pušaka, 1 šmajser, 1 pištolj, 1 dvogled, 8 kom. bombi, 2 tovarna konja i 3 ćebeta. U ovoj borbi bataljon nije imao ni jednog poginulog ni ranjenog druga.

19.XII.1944. g. *I bataljon:* Nalazio se na položajima Boškovići — Čardačani, te je toga dana održano savjetovanje komandnog kadra u štabu bataljona.

II bataljon: Nalazio se kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama. Rad po četama bio je nastava o gađanju.

III bataljon: Nalazio se na svojim starim položajima, dok je jedna četa krenula u V. Blaško gdje je došla u dodir s Crnovrškim bataljonom,[11] te je u ovoj borbi poginuo jedan naš drug. Po noći istoga dana udarna grupa III bataljona došla je do samog mosta u Klašnicama i otvorila vatru na neprijatelja, koji se je branio iz bunkera preko Vrbasa.

IV bataljon: Nalazio se na svojim starim položajima u selu Kadinjanima gdje je odmarao ljudstvo.

20.XII.1944. g. *I bataljon:* Nalazio se na svojim starim položajima, te je održao konferenciju sa 2. i 3. četom.

II bataljon: Nalazio se kao zaštita u Centralnoj bolnici u Šipragama. Rad sa četama bio je vojnički i politički.

---

[11] Taj bataljon se nalazio u sastavu Banjalučke četničke brigade I. srednjobosanskog korpusa. Formiran je od bivše Crnovrške četničke brigade. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-1213 (naredbu komandanta Srednjobosanskog četničkog korpusa od 18. avgusta 1944) i reg. br. 4—1, k. 1421 (obavještajni izvještaj Štaba 14. srednjobosanske NOU brigade od 22. novembra 1944).

III bataljon: Kontrolisao teren Dovići — V. Blaško, te su četnici istoga dana izišli iz Klašnica oko 2 sata poslije podne i krenuli u pravcu Čardačana, Dovića i V. Blaška pripucavajući iz velike daljine na položaje III bataljona, koji je odmah izvršio protunapad i stjerao neprijatelja ponovo u ustaške bunkere. Gubitci neprijatelja su ostali nepoznati.

IV bataljon:
Nalazio se sa svojim snagama na svojim starim položajima u selu Kadinjanima i vršio kontrolu terena na kome se nalazi.

Rad po četama bio je savjetovanje vodnika i desetara.

21.XII.1944. g. *I bataljon:* Snage ovoga bataljona izvršile su pokret preko Milosavaca, Papražana, Kriškovca, Martinca za Povelić do Srpca, sa zadatkom razbijanja četničkih bandi koje su se nalazile na tom terenu. U ovom pokretu snage bataljona nisu nigdje došle u dodir s neprijateljem. Mobilisano je 8 novih boraca, te se bataljon smjestio u Srbac i zauzeo položaje.

II bataljon: Nalazio se u zaštiti Centralne bolnice, u Šipragama, te je toga dana održao savjetovanje komandnog kadra. —

III bataljon: Oko 6 sati ujutro izvršio je pokret u pravcu Boškovići — Dragovići — Gumijera — Martinac za Nožičko. Bataljon se kretao u tri pravca pretresajući cijeli teren kojim je prelazio. U ovom pokretu snage III bataljona nisu nigdje naišle u dodir s neprijateljskim snagama.

IV bataljon: Izvršio je pokret iz sela Kadinjana za selo Sitneš, gdje su se i smjestili i odmarali ljudstvo.

22.XII.1944. g. *I bataljon:* Bataljon se nalazio na svojim starim položajima u selu Povelić — Srbac, gdje je ljudstvo odmarao.

II bataljon: Nalazio se kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama. Rad sa četama bio je politički i vojnički.

III bataljon: Nalazio se na istim položajima, kontrolišući teren Martinac, Selište i prostor oko Vrbasa.

IV bataljon: Nalazio se na svojim starim položajima u selu Sitnešu. Rad po četama bio je rukovanje s mitraljezima.

23.XII.1944. g. *I bataljon:* Bataljon se nalazio na istim položajima, sem jedne čete koja je krenula za selo Kaoce, radi prikupljanja podataka i izviđanja.

II bataljon: Nalazio se kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama. Rad u jedinicama bio je obuka boraca sa oružjem.

III bataljon: Ostao je na istim položajima, kontrolišući teren na kome se nalazio.

IV bataljon: Bataljon se nalazio na istim položajima, kontrolišući teren i rad po četama bio je vojnički i politički.

»BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA«

Jedinice ove brigade u toku mjeseca decembra[12] imale su:

I. **Gubitci:**	*1. Neprijateljski:*	ubijeno	66
		ranjeno	41
		zarobljeno	2
		Ukupno	109
	2. Vlastiti	a) u ljudstvu poginulo	
		ranjeno	
		nestalo	
		b) u materijalu	
II. **Plijen:**	*1. Oružje:*	ispravnih pušaka	35
		" p. mitr.	3
		" strojnica	1
		" pištolja	2
		" r. bombi	12

[12] Dopunski izvještaj Štaba 18. srednjobosanske NOU brigade za vrijeme od 24. do 31. decembra objavljen je kao dok. br. 149 u ovoj knjizi.

2. *Oprema:*	šinjela	8
	vojničkih cipela	9
	ranaca	3
	ćebadi	3
	dvogleda	1
3. *Ostalo:*	konja	9
	volova	2
	goveđih koža	4
	četničku arhivu	
	žita	
	masti	

III. **Zaključci:**

Posmatrajući brigadu kroz vojnički i politički rad, borbu i postignute rezultate, rad i odnos prema narodu može se s punim pravom reći da je brigada kao cjelina uznapredovala. Jedno vrijeme brigada je zaista bila u znaku stagnacije kako u pogledu borbe tako i u pogledu rada i razvoja samih jedinica. No, svi rezultati postignuti ne znače još uvijek ono što brigada može da da. Elemenat naše brigade je dobar i ukoliko rukovodstvo bude polučivalo rezultate u radu sa borcima kao i komandovanju, brigada može da postigne značajnije rezultate... Mnogo mlađih rukovodioca nije sebi osiguralo autoritet rukovodioca pa se u više slučajeva oportunistički i liberalno odnose prema greškama boraca. Tako držanje rukovodioca povlači za sobom nedisciplinu i nezdrav odnos unutar jedinice i greške i samovolju u odnosu prema narodu van jedinice. Rad sa takvim rukovodiocima kao i svakodnevna kontrola je nužan. Sa svim nižim rukovodiocima radi se stalno i ukazuju im se pomoći. Uspjeli smo u izvjesnoj mjeri naučiti ljude da rade, ali još uvijek nisu osposobljeni da samostalno rade. Potrebno je naglasiti da je manje više sav kadar poletan i zdravog karaktera. Mladi ljudi, odani i pošteni rade sa predanošću i požrtvovanjem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major: **Momir Kapor**

Komandant — kapetan: **D.**[13] **Ćurguz**

M. P.

[13] Dragutin

BR. 115

BROJNO STANJE LJUDSTVA 3. KORPUSA NOVJ 28. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

Brojno stanje
jedinica III Korpusa N.O.V. Jugoslavije
na dan 28. XII. 1944. god.

Jedinica	Ljudstvo			
	Drugova	Drugarica	Svega	
Štab Korpusa i dijelovi oko Štaba	304	20	324	
Korpusna vojna oblast	1159	29	1188	
XXVII Divizija	2036	215	2251	
XXXVIII Divizija	2527	179	2706	
Birčanski partiz. odred	91	—	91	
Srebrenički partiz. odred	257	8	265	
Majevički part. odred	95	8	103	
Posavsko-Trebavski part. odred	165	5	170	
Tuzlanski part. odred	451	6	457	
Kladanjski part. odred	77	2	79	
Narodna odbrana na teritoriji Istočne Bosne	185	1	186	
Ukupno	7347	473	7820	

Napomena: Objašnjenje razlika u ljudstvu od prošlog izvještaja.

Politički komesar: M. P. Komandant:

[1] Kopija originala (tabela je umnožena na šapirografu, a rubrike u njoj su ispisane mastilom) u Arhivu VII, reg. br. 23—2, k. 408.

BR. 116

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KORPUSA OD 28. DECEMBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U NOVEMBRU NA PODRUČJU SREDNJE I ZAPADNE BOSNE[1]

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. 1235
Dne 28-XII-1944 g.

Operacijski izvještaj
za novembar i »Pregled
brojnog stanja na dan
15. XII. 1944 god.«

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

U prilogu Vam dostavljamo operacijski izvještaj za mjesec novembar 1944 god. i »Pregled brojnog stanja ljudstva, oružja, municije, motornih vozila, komore i minerske spreme na dan 15. XII. 1944 godine«.

Broj nenaoružanog ljudstva u jedinicama ovoga korpusa na dan 15. XII. 1944 god. iznosi 4.852. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
p u k o v n i k,
sl. otsutan

M. P.

K o m a n d a n t
general-major,
S. Rodić

29. I. 1945.

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. 22
dne, 29. I. 1945 god.

[2]Operativnom odeljenju
na nadležnost.

S. F. — S. N.

Po naredbi načel.
šef kabineta
major
Omer Gluhić

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6/2—3, k. 15.

[2] Naredni dio teksta u originalu je dopisan mastilom.

Mjesečni operacijski
izvještaj — dostavlja

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Izvještaj o akcijama jedinica ovoga korpusa u novembru mjesecu:

1.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* demonstrirale su napad na neprijateljsko uporište želj. stanicu Busovača.[3] Tom prilikom ranjeno je 5 neprijateljskih vojnika. Naša 2 ranjena. Plijena nije bilo.

Snage X divizije, odbijajući ispad kolone od 400 Nijemaca iz Duvna ka s. Mokronoge ubile su 4 a ranile 2 njemačka vojnika.[4] Naš 1 ranjen. Plijen: 3 puške, 1 strojnica i 500 puščanih metaka.

Na cesti Konjic — Sarajevo dignut je u vazduh jedan most dug 5 m. i porušeno 10 telegrafskih stubova.[5]

Na cesti Kiseljak — Visoko dignuta su u vazduh 4 propusta i porušeno 40 telegrafskih stubova. Istovremeno porušeno je 500 m. željezničke pruge između Sarajeva i Visokog.[6]

Na prostoru s. Srhinje i s. Stuparići napadnuta je i nakon kraće borbe razoružana neprijateljska milicija.[7] Zaplijenjeno je 29 pušaka, 500 metaka i drugog materijala.

Snage XXXIX divizije, napale su i razbile grupu ustaša u Gornjem Šeheru (Banjaluka).[8] Ubijene su 3 a ranjene 3 ustaše. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

---

[3] Opširnije o tome i dejstvima 4. NOU divizije u novembru vidi knj. 30, dok. br. 133.

[4] Tu akciju je izvršio 2. bataljon Livanjsko-duvanjskog NOP odreda (vidi Arhiv VII, reg. br. 8—5, k. 854: izvještaj Štaba Livanjsko-duvanjskog NOP odreda od 24. novembra 1944).

[5] Tu akciju je izvršio 2. bataljon 17. krajiške NOU brigade (vidi knj. 30, dok. br. 128).

[6] Bliže o tome i dejstvima 10. NOU divizije u novembru vidi dok. br. 14.

[7] Te akcije je izvršio Visočko-fojnički NOP odred (vidi knj. 30, dok. br. 125).

[8] Prema izvještaju Štaba 15. krajiške NOU brigade od 1. decembra 1944, u toj akciji je učestvovao 4. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 44—3, k. 1270), a opširnije o borbenim dejstvima 39. NOU divizije u novembru vidi dok. br. 26.

Prilikom napada na manju grupu četnika kod s. Rađići ubijen je 1 a ranjen 1 četnik.[9] Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u sukobu sa manjom grupom četnika kod s. Obodnik ranile su 1 četnika.[10] Plijen 1 puška. Naši bez gubitaka.

2.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* između Zenice i želj. stanice Lašva dočekale su iz zasjede kolonu od 230 ustaša i Čerkeza koji su osiguravali želj. prugu. Ubijeno je 5 a ranjeno 6 ustaša i Čerkeza. Naš 1 mrtav. Plijena nije bilo.

Želj. pruga između Lašve i Žepča porušena je na dužini od 1450 m.

Snage X divizije, porušile su 2200 m. želj. pruge Sarajevo — Brod između ž. st. Modrinja i Kaknja. Rad oko rušenja neprijatelj je ometao artiljerijskom i minobacačkom vatrom. Gubitaka nije bilo.

Želj. pruga Sarajevo — Mostar između ž. st. Tarčin i Raštelica porušena je na dužini od 600 m. i na istoj je jednovremeno porušen 1 most dužine 8 m.

U manjem sukobu sa ustašama kod s. Viduše ubijena su 3 a ranjena 3 ustaše. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX divizije, odbijajući ispad 2500 ustaša iz [Hrvatske] Dubice i Jasenovca ka oslobođenoj teritoriji Kozare, u 9 časovnoj borbi ubile su 40, ranile 30 i zarobile 1 ustašu. Naš 1 mrtav. Plijen 3 puške, 1 p. mitraljez, 2000 puščanih metaka i 20 ručnih bombi.

---

[9] Južno od Banje Luke, između rijeka Vrbasa i Vrbanje, nalazila se Vrbaska brigada Srednjobosanskog četničkog korpusa, dok je oko Skender-Vakufa dejstvovao Banjalučki NOP odred, s kojim se Vrbaska brigada često sukobljavala. Odred je i 1. novembra vodio borbe protiv dijelova te četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12173: operacijski dnevnik Vrbaske brigade). Bliže o tome vidi dok. br. 26; Arhiv VII, reg. br. BH-V-12480 (izvještaj Komande Vrbaske četničke brigade od 4. novembra 1944. o borbi kod Rađića).

[10] Opširnije o tome i dejstvima Srednjobosanske NOU divizije u novembru 1944. vidi dok. br. 9; knj. 30, dok. br. 134; Arhiv VII, reg. br. 1—8, k. 1417 (istorijat Srednjobosanske NOU divizije rađen poslije rata) i reg. br. 4—7, k. 1241 (izvještaj Štaba 18. srednjobosanske NOU brigade od 10. januara 1945. za period od 1. avgusta 1944. do kraja godine).

U sukobu patrola kod Gornjeg Šehera ubijen je 1 a ranjen 1 ustaša. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u sukobima sa manjim grupama četnika kod s. Lepenice i s. Žarkovine ubile su 5 četnika. Naš 1 ranjen.

3.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* iznenadnim napadom zauzele su neprijateljsko uporište — želj. stanicu Vranduk. Zarobljeno je 14 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen 12 pušaka, 1 puško-mitraljez, 1 strojnica, 4 pištolja i 5000 puščanih metaka. Po likvidaciji uporišta Vranduk porušena je želj. pruga između Zenice i Vranduka na dužini od 3000 m. Tom prilikom dignut je u vazduh a zatim osvojen 1 voz. Potpuno je uništena 1 lokomotiva i 5 vagona.

Na cesti Zenica — Žepče napadnuta je jedna grupa ustaša. Ubijene su 2 ustaše. Naši bez gubitaka.

Na želj. pruzi Zenica — Žepče dignut je u vazduh 1 voz. Poginulo je 6 neprijateljskih vojnika. Uništena je lokomotiva i 3 vagona.

Snage X divizije, iznenadnim napadom zauzele su neprijateljsko uporište — želj. stanicu Lisičići na pruzi Mostar — Sarajevo. Ubijeno je 13 a zarobljeno 14 domobrana. Naš 1 ranjen. Plijen: 2 puškomitraljeza, 15 pušaka, 1 strojnica, 2 pištolja, 3000 puščanih metaka. 20 bombi, 12 mina za laki bacač i druge spreme. Uništen je 1 teški mitraljez.

Kod s. Carice dočekana je iz zasjede kolona od 200 Nijemaca. Ubijena su 3 a ranjeno 5 Nijemaca. Naši bez gubitaka.

Željeznička pruga Visoko — Sarajevo porušena je na dužini od 200 m., a cesta Kiseljak — Visoko prekopana je na 5 mjesta i na istoj srušen jedan most.

Snage XXXIX divizije, napale su grupu četnika u blizini Bos. Novog. Ubijena su 3 a ranjena 2 četnika. Naša 2 ranjena.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, napale su grupu četnika kod s. Kobaš. Ranjena su 3 četnika. Naši bez gubitaka.

4.XI.1944 god. *Snage X divizije*, odbijajući ispad kolone od 150 ustaša iz Kiseljaka ka s. Tušnjići ubile su 3 a ranile 7 ustaša. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 t. bacač, 1 p. mitraljez, 20 pušaka, 7 mina za teški bacač i 400 puščanih metaka.

U s. Sopotnici napadnuta je i nakon kraće borbe razoružana neprijateljska milicija. Zaplijenjeno je 15 pušaka, 1 strojnica i 400 metaka.

Želj. pruga Visoko — Sarajevo porušena je na dužini od 2000 m.

Željeznička pruga Lašva — Modrinje porušena je na dužini od 700 m. Tom prilikom razbijena je grupa od 70 Nijemaca koji su osiguravali prugu. Ubijeno je 7 a ranjeno 8 Nijemaca. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX divizije, dočekale su na cesti između Otoke i Bos. Novog grupu od 80 Nijemaca. Ubijena su 3 a ranjeno 7 Nijemaca. Naš 1 ranjen. Plijen: 2 puške i 65 metaka.

Želj. pruga između Bos. Krupe i Otoke porušena je [na] 20 mjesta u ukupnoj dužini od 240 m.

Kod s. Dobrnje zarobljeno je 5 četnika. Zaplijenjeno je 5 pušaka i 175 puščanih metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, digle su u vazduh na pruzi Doboj — Derventa 1 teretni voz a potom ga osvojile.[11] Ubijen je 1 a zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Zaplijenjeno je 15 bala štofa i 7 sanduka šećera.

Kod s. Lupljanice zarobljen je 1 četnik sa oružjem.

5.XI.1944 god. *Snage IV divizije*, odbijajući ispad jedne satnije ustaša iz Zenice ka s. Gradišću, ubile su 7, a ranile 11 ustaša. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 bacač 50 mm, 1 pištolj, 5 bombi i 200 metaka.

Snage X divizije, u napadu na kolonu od 700 Nijemaca koji su kretali sa 7 tenkova ka s. Mokronoge i s. Baljci, ubile su 2, a ranile

[11] Bliže o tome i akcijama na pruzi Doboj — Derventa od 23. oktobra do 7. novembra vidi izvješća Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 11. i 12. novembra (Arhiv VII, reg. br. 7—14 i 53—13, k. 149/C).

6 Nijemaca. Naš 1 ranjen. Plijen: 3 puške, 400 puščanih metaka i druge spreme.

Kod želj. st. Raštelica na pruzi između Konjica i Sarajeva dignut je u zrak jedan teretni voz. U borbi sa posadom voza ubijeno je 5, ranjeno 3 i zarobljena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 7 pušaka i druge spreme. Uništen je 1 automobil i 1 motorcikl.

Pri odbijanju ispada grupe ustaša iz Visokog ka s. Mestovcima, ubijena su 2, a ranjene 4 ustaše. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX divizije, kod Gornjeg Šehera razbile su grupu od 150 ustaša. Ubijeno je 25 a ranjeno 15 ustaša. Naš 1 mrtav i 5 ranjenih.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u sukobu sa manjom grupom četnika u s. Savići, ranile su 1 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška.

Željeznička pruga Doboj — Derventa, porušena je u dužini 200 m. U sukobu sa četnicima i milicijom, kod s. Lupljanice ubijeno je 8, a ranjeno 12 četnika i milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 4 puške i 140 metaka.

6.XI.1944 god. *Snage IV divizije*, napale su neprijateljsko uporište željez. stanicu Vraca. Posadu stanice sačinjavalo je 45 domobrana. Neposredno prije napada na stanicu je stigla jedna kompozicija sa 300 neprijateljskih vojnika i 180 konja. Nakon tročasovne borbe neprijatelj je bio razbijen i stanica zauzeta. Ubijeno je 17, ranjeno 7 i zarobljeno 12 neprijateljskih vojnika. Naša 2 mrtva, 3 ranjena i 1 nestao. Plijen: 12 pušaka, 5 bombi, 2000 metaka, 11 ćebadi, 7 bluza, 11 šinjela i 8 pari cipela. Ubijeno je 160 konja koji su se nalazili u vagonima, i nisu se mogli izvući.

Željeznička pruga Zenica — Žepče porušena je u dužini 1500 m.

Snage X divizije, napale su neprijateljsko uporište Gromiljak i demonstrirale napad na Kiseljak. Uporište nije potpuno likvidirano, uslijed intervencije neprijatelja iz Kiseljaka. Ubijeno je 21, ranjeno 9 i zarobljeno 7 nepri-

jateljskih vojnika. Naš 1 mrtav i 4 ranjena. Plijen: 10 pušaka.

Željeznička pruga Lašva — Modrinje porušena je u dužini 400 m. Tom prilikom razbijena je grupa Nijemaca koji su osiguravali prugu. Ubijen je 1 a ranjena 2 Nijemca. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX divizije, napale su i razbile kod Banjaluke grupu ustaša. Ubijeno je 6 a ranjeno 9 ustaša.

U manjim sukobima sa četnicima u Manjači ubijena su 4, ranjen 1 i zarobljen 1 četnik. Zaplijenjena je 1 puška i 40 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, pretresajući teren na prostoriji s. Gojakovac — s. Jelah — s. Čifčije, ubile su 1, zarobile 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška.

Željeznička pruga Žepče — Derventa porušena je u dužini 11.500 m. Tom prilikom porušena su i 2 mosta.

7.XI.1944 god. *Snage IV divizije*, odbijajući ispad jedne satnije ustaša iz Zenice ka s. Kozarice, ubile su 10 i ranile 3 ustaše. Naši bez gubitaka.

Snage X divizije, nakon 8 časovne borbe odbile su ispad neprijatelja jačine 900 ustaša, Nijemaca i domobrana iz Ostrošca, Konjica, Bradine i Ivan Sedla ka s. Višnjevici — s. Ljesovinje — s. Bukovlje. Ubijeno je 6, ranjeno 14 Nijemaca, ustaša i domobrana. Naša 4 mrtva i 2 ranjena.

Napadnuto je i zauzeto neprijateljsko uporište želj. stanica Podorašac na pruzi između Konjica i Sarajeva. Ubijeno je 4, ranjeno 5 i zarobljeno 11 neprijateljskih vojnika. Naši bez puščanih metaka i druge spreme. Uništen je 1 nadvožnjak dužine 8 m, 1 kamion i želj. skretnica.

Na cesti Kiseljak — Visoko srušen je 1 betonski most dužine 12 m i 1 propust, a cesta prekopana na 3 mjesta.

Snage XXXIX divizije, odbile su nakon 14 časovne borbe ispad 3 satnije ustaša iz Banjaluke ka Saračici. Ubijeno je 19 a ranjeno 15 ustaša. Naš 1 mrtav i 5 ranjenih. Plijen: 1 puška, 2 bombe i 150 puščanih metaka.

Između Bos. Novog i Rudica razbijena je grupa od 200 ustaša i četnika. Ubijeno je 12 a ranjeno 8 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 2 puške i 160 metaka.

U manjem sukobu sa grupom od 80 ustaša i četnika kod Kotor Varoša ranjena su 2 neprijateljska vojnika.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, napale su neprijateljsko uporište Kotorsko na željez. pruzi između Doboja i Dervente.[12] Uslijed brze intervencije tenkova i 500 ustaša iz Doboja naše snage su se povukle. Ubijeno je 7, a zarobljena 2 domobrana, od kojih 1 satnik. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške.

8.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* u napadu na jednu satniju ustaša kod s. Obrenovića, ubile su 1, a ranile 3 ustaše. Naši bez gubitaka.

Snage X divizije, porušile su željezničku prugu između Modrinja i Kaknja u dužini 200 m.

Snage XXXIX divizije, nakon 2 časovne borbe odbile su ispad kolone od 150 Nijemaca koji su sa 3 tenka i 2 oklopna automobila krenuli od Bihaća ka Ripču. Ubijeno je 8 a ranjeno 10 Nijemaca. Uništen je 1 kamion.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u sukobu sa milicijom kod s. Ularica, ubile su 1, a ranile 1 milicionera. Naši bez gubitaka.

Pri pretresu prostorija s. Vijačani, s. Vršani, ubijen je 1 četnik. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 karabin i 300 metaka.

9.XI.1944 god. *Snage X divizije,* razoružale su miliciju u s. Koprivnici. Plijen: 7 pušaka.

Snage XXXIX divizije, između Bos. Krupe i Otoke digle su u vazduh 1 voz. Uništen je 1 a oštećena 4 vagona.

U sukobu sa manjom grupom četnika kod s. Ratkova zarobljena su 3 četnika. Plijen: 2 puške i 40 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, odbijajući ispad jedne neprijateljske kolone jačine 500 ustaša iz Doboja ka s. Ularicama i Ali-

[12] Bliže o tome vidi izvješće Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 34—14, k. 149/C).

begovcima, ubile su 5, a ranile 11 ustaša. Naši bez gubitaka.

Pri odbijanju ispada ustaša i milicionera i četnika iz Kotor Varoši ka s. Živinicama, ubijena su 4, a ranjeno 8 ustaša, milicionera i četnika. Naši bez gubitaka.

10.XI.1944 god. *Snage X divizije,* nakon 12 časovne borbe razbile su i povratile kolonu od 900 Nijemaca koja je iz Duvna bila krenula ka Livnu. Ubijeno je 20, ranjeno 13 Nijemaca. Naši 2 mrtva i 6 nestalo. Plijen: 27 pušaka, 2 pištolja i 8000 puščanih metaka.

U sukobu sa neprijateljskom milicijom kod Kreševa i s. Osojnice, ubijen je 1 milicioner. Plijen: 1 puška i 2 konja.

Snage XXXIX divizije, kod s. Volinje napale su iz zasjede grupu ustaša. Ubijena su 3 a ranjeno 8 ustaša.

Kod s. Mašića u sukobu patrola ubijena su 2 Čerkeza.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, vršeći pretres prostorije oko s. N. Šeher ubile su 2 neprijateljska vojnika. Naša 3 mrtva i 1 ranjen.

U sukobima sa manjim grupama četnika kod s. Kalenderovci i s. Cera ubijen je 1 a zarobljena 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 4 puške.

U napadu na ustaše u s. Crna Rijeka, zarobljen je 1 ustaša. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška, 1 bomba i 60 metaka.

11.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* između Lašve i Zenice porušile su željezničku prugu u dužini 450 m., a između Vrace i Vranduka u dužini 1400 m.

Snage X divizije, u sukobima sa ustašama i Nijemcima kod s. Lepenice, s. Zeželova, ubile su 12, ranile 12 ustaša i Nijemaca, a zarobile 1 ustašu. Naša 2 mrtva i 1 ranjen. Plijen: 23 puške, 1 puškomitraljez, 1 pištolj i 4550 puščanih metaka.

U napadu na neprijateljsko uporište Modrinje i Bošnjakov most, ubijeno je 20 a ranjeno 45 neprijateljskih vojnika. Naša 4 mrtva i 12 ranjenih.

U sukobu sa grupom milicionera na pl. [Velikoj] Goliji i Zakopaniku, zarobljeno je 15 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 15 pušaka, 2000 puščanih metaka i 10 bombi.

Snage XXXIX divizije, kod s. Brijegova napale su grupu od 80 četnika i tom prilikom ranile 3 četnika.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, kod s. Vel. Sočanice i Cera napale su i razbile neprijateljsku kolonu koja je iz Dervente nadirala prema Prnjavoru. Ubijeno je 8, a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

12.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* noću 12 na 13 ov. mj., iznenadnim napadom razbijena je veća grupa ustaša i Nijemaca, koji su vršili osiguranje željez. pruge Lašva — Kakanj. Ubijeno je 18, ranjeno 13 neprijateljskih vojnika. Naša 3 ranjena. Porušeno je 500 m. željez. pruge.

Snage X divizije, u sukobu sa grupom ustaša kod s. Kućana, ubile su 1, a ranile 2 ustaše. Naši bez gubitaka. Plijen: 11 pušaka i 3000 metaka.

Snage XXXIX divizije, između željez. stanice Rudica i Bos. Novog digle su u vazduh 1 teretni voz. Uništena su 2 vagona. Istovremeno na cesti između Rudica i Bos. Novog napadnuta je grupa ustaša. Ranjeno je 5 ustaša. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, napale su grupu četnika u s. Palačkovcima. Ubijena su 3, ranjeno 7 i zarobljen 1 četnik. Naši bez gubitaka. Tom prilikom napadnut je i 1 neprijateljski voz. Ubijena su 2 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa jednom grupom četnika kod s. Srpca, ubijen je 1, a ranjeno 4 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 pištolj, 2 bombe, 40 metaka, 1 konj i druga sprema.

13.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* na željezničkoj pruzi Kakanj — Modrinje srušile su 2 propusta i 600 m željezničke pruge.

Snage X divizije, kod s. Brestovskog i s. Krčevina sačekale su i napale neprijateljsku kolonu jačine 800 ustaša i Nijemaca, koji su

potpomognuti sa 6 tenkova nadirali od Kiseljaka prema Busovači. Nakon 8 časovne borbe neprijatelj je razbijen i odbačen u Kiseljak. Ubijeno je 40, ranjeno 50 i zarobljeno 9 Nijemaca i ustaša. Naš 1 mrtav i 7 ranjeno. Plijen: 3 puške i 80 metaka.

Snage XXXIX divizije, pri čišćenju prostora pl. Manjače ubile su 1 četnika. Naši bez gubitaka. Zaplijenjen je 1 teški mitraljez i 60 puščanih metaka.

U sukobu patrola kod Banjaluke ubijena su 2 a ranjen 1 ustaša. Naši bez gubitaka. Plijen: 800 puščanih metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, pri razbijanju četnika na prostoriji Kotor Varoš — s. Borak, ubile su 3, ranile 1 i zarobile 10 četnika, od kojih 1 četnički komandir. Naši bez gubitaka. Plijen: 9 pušaka, 2 pištolja, 60 metaka, 2 para odijela i 2 šinjela.

14.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* napale su jednu satniju Nijemaca u Brezovu Polju, ubijeno je 9, ranjeno 5 Nijemaca. Naš 1 mrtav i 4 ranjena.

Željeznička pruga između Zenice i Žepča porušena je u dužini 1500 m.

Snage X divizije, u sukobu sa grupom od 500 četnika na prostoriji s. Kralupi, ubile su 10, ranile 15 četnika. Naša 4 mrtva i 4 ranjena.

Cesta Sarajevo — Kiseljak porušena je na 6 mjesta.

Snage XXXIX divizije, u manjim sukobima sa četnicima na prostoru pl. Manjače i Čemernice ranile su 2 i zarobile 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i 70 metaka.

U sukobu patrola kod Kostajnice ubijena su 2 ustaša.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, kod s. Kalenderovci sačekale su i napale iz zasjede jednu kolonu od 400 Nijemaca i Čerkeza koji su iz Dervente krenuli ka Prnjavoru. Nakon kraće borbe neprijatelj je bio razbijen i protjeran za Derventu. Ubijeno je 17, među kojima 2 oficira i 2 podoficira, ranjeno 19 i zarobljeno 8 Nijemaca i Čerkeza. Naših 8 ranjeno. Plijen: 2 ruska mitraljeza, 1 šarac, 4 pušaka, 1500 metaka i druge spreme.

Na pruzi Žepče — Derventa dignut je u vazduh neprijateljski oklopni voz. Poginula su 4 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen. Uništeno je 12 vagona.

U sukobu patrola zarobljena su kod Kotor Varoša 3 četnika, među kojima 1 četnički komandir. Plijen: 1 puška i 100 metaka.

15.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* dočekale su i odbile 1 satniju ustaša kod s. Gradišća, koja je sa oklopnim vozom i 1 tenkom iz Zenice krenula u pravcu željezničke stanice Vraca, radi popravke pruge. Ubijeno je 6, ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX divizije, u manjim sukobima sa neprijateljem na sektoru Bos. Novi — Kostajnica, ubile su 7 a ranile 4 Čerkeza. Naš 1 mrtav i 1 ranjen.

Pri razbijanju jače grupe četnika kod s. Bočac ubijeno je 9 a ranjeno 5 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 6 pušaka i 120 puščanih metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u sukobu sa četnicima u s. Popovcu i Rankovićima, ubile su 2 a ranile 4 četnika. Naši bez gubitaka.

16.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* odbile su ispad kolone od preko 600 ustaša i Nijemaca koji su potpomognuti tenkovima i oklopnim vlakom krenuli iz Zenice u tri kolone prema našim položajima na liniji Pobrežje — Gradišće. Nakon žestoke borbe neprijatelj je razbijen i odbačen natrag u Zenicu. Ubijeno je 28, ranjeno 35 Nijemaca i ustaša. Naša 4 mrtva i 6 ranjenih. Neprijatelj je u s. Gradišću zapalio nekoliko kuća i džamiju, te ubio nekoliko civila.

Snage X divizije, u sukobu sa milicijom kod s. Zahum, ubile su 1, a ranile 1 miliciona. Naš 1 mrtav.

Snage XXXIX divizije, izvršile su napad na neprijateljsko uporište, i željez. stanicu na pruzi Bos. Novi — Sunja, Ravnice. Napad nije uspio. Ubijeno je 10 a ranjeno 12 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 1 mrtav i 21 ranjen.

Između željez. stanice Rudica i Bos. Novog porušeno je 360 m. željez. pruge.

Na cesti Bos. Krupa — Bos. Novi dočekata je iz zasjede i razbijena kolona od 150 ustaša. Ubijeno je 14 a ranjeno 8 ustaša. Naša 3 mrtva.

U manjem sukobu sa četnicima kod s. Vilusa zarobljena su 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i 90 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, odbijajući ispad neprijatelja jačine 4 satnije ustaša i milicionera iz Doboja ka s. Sivši ubile su 10 a ranile 2 neprijateljska vojnika. Naš 1 mrtav.

U manjem sukobu sa četnicima i milicionerima na prostoru između Vrbanje i Vrbasa ubijeno je 5 četnika a zarobljena 3 milicionera. Plijen: 3 puške.

17.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* odbijajući ispad jačih ustaško-njemačkih snaga iz Zenice i Busovače ka Vitezu i s. Brajkovićima, ubile su 11, a ranile 10 ustaša i Nijemaca. Naših 6 ranjeno.

Željeznička pruga Busovača — Lašva porušena je u dužini od 2000 m., dok je željeznička pruga Zenica — Žepče porušena u dužini 1500 m.

Snage XXXIX divizije, napale su iz zasjede i razbile kolonu od 150 ustaša na cesti Rudice — Bos. Novi. Ubijene su 4 a ranjeno 12 ustaše. Naši bez gubitaka. Uništen je 1 kamion.

Na željez. pruzi Bihać — Bos. Novi između Rudica i Bos. Novog dignut je u vazduh 1 voz. Uništen je 1 vagon a 3 su oštećena.

U sukobu patrola kod Banjaluke ubijen je 1 ustaša i 1 četnik. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, razbijajući grupu četnika ubile su 3, a ranile 4 četnika. Naš 1 mrtav a 2 ranjena. Plijen: 2 puške, 7 okvira za puškomitraljez i 200 metaka.

18.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* odbijajući ispad kolone od 300 ustaša koji su krenuli iz Zenice ka s. Gradišću, u cilju osiguranja opravke željez. pruge, ubile su 40, a ranile 33 ustaše. Naša 2 ranjena.

Željeznička pruga Zenica — Žepče porušena je u dužini 2000 m., od čega je 1500 m. bačeno u r. Bosnu zajedno sa pragovima.

Između željez. stanice Vrace i Vranduka na postavljenu nagaznu minu na željez. pruzi naišla je jedna desetina Nijemaca. Poginulo je 6 Nijemaca.

Na cesti između željezničke stanice Busovače i Lašve ubijeno je iz zasjede 5 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

Snage X divizije, u sukobu sa grupom ustaša kod s. Budišnja Ravan, ubile su 5, a ranile 7 ustaša. Naša 4 mrtva i 12 ranjenih. Izgubljena su 2 puškomitraljeza i 1 strojnica.

Snage XXXIX divizije, napale su i nakon kraće borbe zauzele neprijateljsko uporište željez. stanicu Ravnice. Ubijeno je 5 a ranjeno 16 ustaša. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, odbijajući ispad jače ustaško-njemačke kolone iz Lupljanice ka Prnjavoru ubile su 3 a ranile 5 neprijateljskih vojnika.[13] Naša 4 ranjena.

U napadu na grupu četnika u s. Šnjegotini, ubijena su 2, a ranjen 1 četnik. Naša 2 ranjena. Plijen: 1 pisaća mašina, 6 pari cipela, i arhiva XII NOU Slav. brigade, koju su četnici bili ranije zaplijenili.

U sukobu patrola kod s. Vrbanje, ubijen je 1 ustaša. Naši bez gubitaka.

19.XI.1944 god. *Snage IV divizije*, odbijajući ispad ustaško-njemačke kolone od 300 vojnika iz Zenice ka s. Pobrežju, ubile su 19, a ranile 20 ustaša i Nijemaca. Naša 2 mrtva i 10 ranjenih.

Snage X divizije, napale su i razbile grupu od 950 četnika koji su se nalazili na prostoriji: s. Kralupi, s. Čifluk i s. Bioča. Istovremeno napadnuta su neprijateljska uporišta Kiseljak i Visoko. U ovim borbama ubijeno je 47, ranjena 42 i zarobljeno 12 neprijateljskih vojnika. Naša 3 mrtva i 1 ranjen. Plijen: 14 pušaka. Uništen 1 tenk i 1 kamion.

Snage XXXIX divizije, odbijajući ispad grupe od 120 Čerkeza, iz Kostajnice ka Kozari,

[13] Prema izvješću Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 11. decembra 1944. jedan Nijemac je poginuo, 2 Nijemca i 2 ustaše su ranjeni, a 1 ustaša i 1 domobran su zarobljeni (vidi Arhiv VII, reg. br. 34/14—2, k. 149/C).

ubile su 4 a ranile 3 Čerkeza. Naši bez gubitaka. Plijen: 500 puščanih metaka.

Pri odbijanju ispada jedne ustaške kolone iz Bos. Novog ka Kozari ubijene su 2 a ranjene 4 ustaše. Naša 4 ranjena.

Kod Bos. Novog napadnuta je grupa četnika. Zarobljeno je 18 četnika. Plijen: 1 šarac, 13 pušaka i 960 puščanih metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, prilikom napada na grupu četnika na prostoriji s. Krišković — s. Sitneši, ranile su 3 četnika. Naša 2 ranjena.

20.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* napale su neprijatelja koji je zaposjeo s. Dobriljevo — Vražale i Plane. Neprijatelj je posle kraće borbe odbačen u Zenicu. Ubijeno je 5, ranjeno 7 Nijemaca. Naš 1 mrtav i 2 ranjena. Plijena: 3000 puščanih metaka i nešto druge ratne spreme.

Snage X divizije, napale su i likvidirale neprijateljsko uporište Gromiljak. Ubijeno je 3 a ranjeno 7 ustaša. Naši bez gubitaka. Uništen je 1 drveni cestovni most dužine 40 m.

Snage XXXIX divizije, na cesti Banjaluka — Gradiška napale su grupu od 120 Čerkeza. Ubijen je 1 a ranjena 2 Čerkeza. Plijen: 2 puške, 1 strojnica, 3 bombe i 250 metaka.

U sukobu patrola kod Banjaluke ubijena su 4 a ranjen 1 ustaša. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u napadu na jaču grupu četnika na prostoriji s. Kadinjani, ubile su 19, a ranile 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 12 pušaka i 100 metaka.

Kod Kotor Varoša ubijeno je iz zasjede 5 četnika. Naši bez gubitaka.

21.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* napale su neprijateljska uporišta Busovaču — grad i željez. stanicu Busovaču. Cilj napada je bio da se likvidacijom ovih uporišta presiječe suhoputna komunikacija Sarajevo — Zenica, te da se zaposjedanjem pogodnijih položaja spriječi brzi prodor neprijatelja istom, od Sarajeva ka Brodu, i ujedno da se stvore mogućnosti efikasnijeg dejstva na željez. prugu Sarajevo — Brod na odsjeku između Kaknja i Zenice.

Napad na ova neprijateljska uporišta vršile su slijedeće naše snage:

1.) XI brigada IV divizije
2.) VI brigada IV divizije i
3.) Artiljerijski divizion IV divizije.

Operacijom je rukovodio štab IV divizije.

Napad je otpočeo 21. XI. o.g. u 15.30 časova artiljerijskom pripremom, koja je trajala pola časa, nakon čega je pješadija prešla u napad.

Tokom noći od 21. na 22. XI. bataljon XI. brigade koji je napadao Busovaču — grad sa jugoistočne strane uspio je likvidirati nekoliko bunkera na svom pravcu napada i stvoriti brešu u neprijateljskim položajima, ali naišavši na snažan otpor neprijatelja nije uspio probiti se u grad već je bio zaustavljen. Bataljon koji je napadao sa sjeverozapadne strane likvidirao je samo jedan bunker ali je odmah povratnim napadom neprijatelj uspio isti povratiti. Tokom 22. XI. neprijatelj je potpomognut tenkovima preduzeo na sektoru gdje je izvršen prodor nekoliko povratnih napada sa ciljem izbacivanja naših snaga iz bunkera koji su tokom noći bili osvojeni, ali su svi njegovi napadi bili razbijeni. U 12 časova istoga dana bataljon koji je napadao od jugozapadne strane ponovno je prešao u napad i slomivši neprijateljski otpor prodro u grad, potisnuvši neprijatelja u sam centar grada.

Istovremeno sa napadom na Busovaču grad započet je napad i na željez. stanicu Busovača. I pored žestokog otpora neprijatelja naše snage uspjele su nakon 18 časovne borbe razbiti neprijateljsku vanjsku odbranu, stjerati neprijatelja u samu zgradu željez. stanice i u bunkere u blizini iste.

U 14 časova 22. XI. jače neprijateljske snage uspjele [su] prodrijeti od Lašve za Busovaču te su se naše snage povukle.

U ovim borbama ubijeno je 90 a ranjen 81 neprijateljski vojnik. Naši gubitci bili su 11 mrtvih, 57 ranjenih i 1 nestao. Zaplijenjeno je 3.150 puščanih metaka i nešto druge ratne spreme.

Snage XXXIX divizije, odbile su ispad 3 satnije ustaša koje su iz Bos. Novog bile krenule ka s. Hozićima. Tom prilikom ubijen je 1 a ranjene 3 ustaše. Plijen: 5 pušaka i 300 metaka.

Kod Bos. Novog zarobljena su 2 četnika. Plijen: 2 puške i 140 metaka.

Željeznička pruga Krupa — Bos. Novi porušena je na dužini od 180 m.

Na cesti Lapac — Bihać dignuta su minama u vazduh 2 kamiona. Poginulo je 4 a ranjeno 5 Nijemaca.

Kod s. Surijan, u sukobu patrola ubijen je 1 četnik. Plijen: 1 puška i 50 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, pri pretresu s. Rapčani ubile su 2 četnika. Naši bez gubitaka.

U napadu na četnike na prostoriji s. Rakovac, s. G. Cerani i s. Sitneši, ubijeno je 7, a ranjen 1 četnik. Plijen: 1 puška.

22.XI.1944 god. *Snage X divizije,* napale su i likvidirale neprijateljsko uporište Gromiljak, čiju je posadu sačinjavalo 60 ustaša. Ubijeno je 4 a ranjeno 10 ustaša. Naši bez gubitaka. Uništen je 1 tenk. Tom prilikom porušeno je između Lašve i Kaknja 30 m. željez. pruge.

Snage XXXIX divizije, u s. Debeljacima napale su grupu domobrana. Ubijena su 3, ranjena 2 i zarobljena 2 domobrana. Plijen: 3 puške i 45 metaka.

U sukobu patrola kod Banjaluke ubijen je 1 a ranjene 2 ustaše. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška i 70 metaka.

Na željez. pruzi između Otoke i Bos. Novog dignut je u vazduh 1 teretni voz. Uništen je 1 a oštećena 3 vagona.

Na cesti Otoka — Bos. Novi napadnut je iz zasjede 1 neprijateljski kamion. Ubijena su 2 Nijemca. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i 160 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u napadu na grupu četnika na prostoriji s. Srdjevići, ranile su 2 četnika. Naši bez gubitaka.

23.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* u 6 časovnoj borbi razbile jače njemačko-ustaške snage koje su jednovremeno potpomognute tenkovima krenule iz Zenice i Busovače ka Travniku. Ubijeno je 35 a ranjeno oko 46 ustaša i Nijemaca. Naša 4 ranjena. Oštećena su 2 kamiona.

Snage X divizije, odbijajući ispad neprijateljske kolone od 1000 Nijemaca i 800 ustaša koji su uz pomoć 20 tenkova nadirali iz Kiseljaka prema Busovači, ubile su 17, a ranile 15 Nijemaca i ustaša. Naš 1 ranjen.

Napadnuto je i likvidirano neprijateljsko uporište željez. stanica Jehovina na pruzi između Kaknja i Lašve. Ubijeno je 7 a ranjeno 12 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Oštećen je oklopni vlak, porušena 4 propusta i 4000 m. željezničke pruge.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa grupom ustaša i četnika kod Kotor Varoša, ubile su 1 a ranile 5 ustaša i četnika. Naša 2 ranjena.

U blizini Banjaluke, zarobljena su 3 četnika. Plijen: 3 puške i 200 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, napale su i razbile grupu četnika kod s. Trstenci i s. Maslovara. Ubijena su 3 a ranjena 4 četnika. Naš 1 ranjen.

Željeznička pruga Doboj — Derventa porušena je u dužini 500 m. Na istoj srušena su 2 manja mosta.

24.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* napale su jednu kolonu Nijemaca kod s. Krnjače. Neprijatelj je odbačen u Busovaču. Ubijeno je 5, a ranjeno 6 Nijemaca. Naši bez gubitaka. Zaplijenjena je manja količina municije.

Noću 24 na 25 ov. mj. na cesti Zenica — Žepče srušeno je 5 mostova. Jedan dužine 12 m., 2 po 8 m., 2 po 6 m. i 2 betonska propusta.

Prilikom pretresa prostorije s. Mladikovina, s. Komušine i doline r. Usore, zarobljen je 1 četnik. Naši bez gubitaka.

Snage X divizije, nastavljajući borbe sa kolonom od 1000 Nijemaca i 800 ustaša koji su se probijali uz pomoć 20 tenkova od Kiseljaka za Busovaču ubile su 48 a ranile 86 Nijemaca i ustaša. Naš 1 mrtav i 7 ranjenih.

Na cesti Sarajevo — Kiseljak dočekat je iz zasjede 1 kamion sa ustašama. Ubijeno je 5 ustaša. Naši bez gubitaka. Zaplijenjeno je 1,100.000 kuna. Uništen 1 kamion.

Pri razbijanju grupe od 300 četnika na prostoru s. Kralupi, ubijeno je 9 a ranjeno 15 četnika. Naš 1 mrtav a 3 ranjena. Plijen: 2 puške i 50 metaka.

U napadu na grupu ustaša kod s. Kućani, ubijeno je 11 a ranjeno 7 ustaša. Naši bez gubitaka. Plijen: 5 pušaka, 500 metaka i manja količina druge spreme.

Snage XXXIX divizije, na prostoru s. Jagare — s. Ljubačevo razbile su u 8 časovnoj borbi grupu od 1200 četnika. Ubijeno je 39, ranjeno 40 a zarobljena su 4 četnika, dok ih se je 30 koji su bili natjerani u r. Vrbas podavilo. Naša 2 mrtva i 2 ranjena. Plijen: 6 pušaka i 260 metaka.

Kod Bos. Novog razbijena je grupa od 250 Čerkeza i ustaša koji su pokušali da prodru na oslobođenu teritoriju Kozare. Ubijeno je 16 a ranjeno 7 ustaša i Čerkeza. Naša 4 ranjena.

25.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* nakon 8 časovne borbe razbile su i odbacile natrag ispad dviju jačih ustaško-njemačkih kolona koje su nastojale, koristeći maglu, da se probiju iz Zenice ka Vitezu i na taj način uobruče naše snage koje su zatvarale pravac Busovača — Vitez. Ubijeno je 13, a ranjeno 16 Nijemaca i ustaša. Naša 3 mrtva i 7 ranjenih. Plijen: 4 bombe i 1 ranjenička nosila.

Na cesti željez. stanica Busovača — Lašva napadnuta je iz zasjede jedna neprijateljska motorizovana kolona od 6 tenkova i 30 kamiona. Ubijeno je 16, ranjeno 7 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Oštećena su 3 kamiona.

Snage X divizije, napale su neprijateljsko uporište Žuglić polje. Napad nije uspio. Ranjen je 1 neprijateljski vojnik. Naš 1 ranjen. Plijen: 4 puške. Uništena 2 željez. mosta.

Na cesti Busovača — Sarajevo kod s. Jehovca napadnuta je iz zasjede jedna njemačka

motorizovana kolona. Ubijeno je 6, ranjeno 10 Nijemaca. Naš 1 mrtav. Oštećen 1 tenk i 1 kamion.

U sukobu sa grupom od 200 ustaša kod s. Svinjareva, ubijena su 3 a ranjeno 5 ustaša. Naš 1 ranjen.

Snage XXXIX divizije, u manjim sukobima sa četnicima kod s. Podraščani ubile su 1, ranile 2 i zarobile 1 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puškomitraljez »šarac«, 2 puške i 290 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u manjem sukobu sa četnicima kod V. Prnjavora, ubile su 1 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška.

Pri odbijanju ispada kolone od 150 ustaša iz Kotor Varoša ka s. Vrbanjcima i s. Dabovcima, u 2 časovnoj borbi ubijeno je 6 a ranjeno 7 ustaša. Naših 5 ranjeno.

U napadu na manju grupu četnika u s. Hrvaćanima, ranjena su 4 četnika. Naš 1 ranjen.

26.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* odbile su ispad neprijatelja koji je u dvije kolone jačine po 450 ustaša i Nijemaca, potpomognutih tenkovima, krenuo iz željez. stanice Busovače i Busovače grada ka Travniku. Napad neprijatelja bio je potpomognut jakom artiljerijskom i minobacačkom vatrom. Nakon 10 časovne žestoke borbe, neprijatelj je jurišem razbijen i odbačen natrag u Busovaču. Ubijeno je 65, ranjeno 55 Nijemaca i ustaša. Naša 2 mrtva, 14 ranjenih.

Snage X divizije, napale su neprijateljsku motorizovanu kolonu od 250 motornih vozila kod s. Krčevina i Klokota, koja se je probijala od Kiseljaka prema Busovači. Ubijeno je 29, a ranjeno 48 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav i 2 ranjena. Uništena 2 tenka i 5 kamiona.

U napadu na grupu milicionera na pl. Svinjači, zarobljeno je 8 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 11 pušaka, 3000 metaka, 7 bombi i 4 konja.

Snage XXXIX divizije, kod s. Rekavice razbile su grupu četnika. Ubijeno je 12, ranjeno 10 i zarobljena 4 četnika. Naš 1 ranjen.

27.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* napale su na cesti Zenica — Žepče jednu motorizovanu kolonu. Ubijeno je 10 a ranjeno 12 Nijemaca. Oštećena su 4 kamiona.

Snage X divizije, razbile su ispad neprijatelja jačine 600 ustaša i Nijemaca koji su iz Konjica, Ostrošca i Rame krenuli ka s. Viljak, s. Bare, s. Kruščica i s. Jasenik. Ubijeno je 19 a ranjeno 7 ustaša i Nijemaca, dok je 1 ustaša zarobljen. Naši gubitci: 7 mrtvih i 11 ranjenih. Plijen: 1 bacač, 12 pušaka, 2000 metaka i 9 bombi.

Snage XXXIX divizije, napale su iz zasjede na cesti Bos. Novi — Kostajnica 2 neprijateljska kamiona. Ubijeno je 12 Nijemaca. Naši bez gubitaka. Spaljena su 2 kamiona.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, napale su grupu Nijemaca i ustaša u s. N. Šeher. Zarobljena su 2 Nijemca i 1 ustaša. Naši bez gubitaka. Plijen: 3 puške i 150 metaka.

Kod s. Rakovac napadnuta je i razbijena jača grupa četnika. Ubijeno je 12 a ranjen 1 četnik. Naš 1 mrtav. Plijen: 7 pušaka i 400 metaka.

U sukobu sa četnicima na prostoriji s. Bežlja — Crna Rjeka ubijeno je 6 a ranjeno 9 četnika. Naš 1 mrtav.

28.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* na cesti Zenica — Žepče digle su minom u vazduh 1 kamion. Poginulo je 14 Nijemaca. Kamion je uništen.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, pri pretresu sela oko N. Šehera, zarobili su 15 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 14 pušaka i 600 metaka.

29.XI.1944 god. *Snage X divizije,* u napadu na veću grupu milicionera kod s. Kongora, zarobile su 5 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puškomitraljez, 13 pušaka, 5 pištolja i 450 metaka.

Snage XXXIX divizije, na prostoru pl. Manjače zarobile su 6 četnika. Plijen: 1 puška i 300 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, na Selišću dočekale su neprijateljsku motorizovanu kolonu koja se je kretala iz Žepča ka Maglaju.

Nakon tročasovne borbe neprijatelj je odbačen natrag u Žepče. Istovremeno napadnuta je jedna ustaška kolona kod s. Kajića i s. Stražbenice, koja je imala zadatak pomoći probijanje neprijateljske motorizovane kolone ka Maglaju. U ovim borbama ubijeno je 10 Nijemaca i ustaša. Naša 2 mrtva. Plijen: 2 strojnice, 4 puške, 5000 metaka, 10 komada ćebadi, 5 pari odijela, 5 pari cipela, 4 para čizama, 3 šinjela, kao i druge spreme. Uništena su 2 kamiona.

U napadu na miliciju u s. Vitalcima ubijen je 1 a ranjen 1 milicioner. Plijen: 6 pušaka.

Iznenadnim napadom likvidirano je neprijateljsko uporište na Radinoj Luci. Ubijeno je 5 a zarobljeno 17 neprijateljskih vojnika. Plijen: 17 karabina, 3000 metaka, 15 šinjela, 10 pari cipela i druge spreme.

U manjem sukobu sa četnicima u s. Komušina, ubijen je 1 četnik. Naši bez gubitaka.

30.XI.1944 god. *Snage IV divizije,* napale su na cesti Zenica — Žepče jednu motorizovanu kolonu. Ubijeno je 5 a ranjeno 5 Nijemaca. Oštećena su 2 kamiona.

Snage XXXIX divizije, kod s. Rekavice razbile su manju grupu četnika. Zarobljena su 2 četnika. Plijen: 2 puške, 75 metaka i 2 bombe.

U sukobu patrola kod Banjaluke ubijene su 2 i zarobljene 2 ustaše. Naši bez gubitaka. Plijen: 3 puške.

JEDINICE OVOG KORPUSA U TOKU NOVEMBRA MJESECA IMALE SU:

1) **Gubitci:**	a) neprijateljski	1338	ubijeno
		1271	ranjen
		241	zarobljen
		2850	svega izbačeno iz stroja
	b) vlastiti	82	poginula
		267	ranjenih
		8	nestalih
2) **Plijen:**	a) oružje	1 teški bacač, 2 laka bacača, 1 teški mitraljez, 2 ruska mi-	

		traljeza, 3 šarca, 9 puškomitraljeza, 455 pušaka, 8 strojnica, 18 pištolja.
	b) municija	57.900 puščanih metaka, 12 mina za teški i 7 za laki bacač, 81 bomba.
	c) ostalog	1,100.000 kuna, 7 konja, 15 bala štofa, 7 sanduka šećera, 21 ćebe, 1 pisaća mašina i drugo.
3) **Uništeno:**		39.710 m. želj. pruge, 16 mostova, 13 propusta, 1 teški mitraljez, 50 telegrafskih stubova, 1 automobil, 1 motorcikl, 1 nadvožnjak, 1 želj. skretnica, 4 tenka, 17 kamiona, 25 vagona, 2 lokomotive, 160 konja, prekopane ceste na 11 mjesta.
4) **Oštećeno:**		1 oklopni vlak, 1 tenk, 12 kamiona i 10 vagona.

Raspored jedinica
na dan 30. XI. 1944 g.

IV divizija, — zapadno od linije Nemila — Zenica — Busovača sa zadatkom dejstva na komunikaciju Sarajevo — Brod na tom odsjeku kao i sa zadatkom zatvaranja pravaca Busovača — Travnik i Zenica — Travnik.[14]

X divizija, — dvije brigade jugozapadno od linije Sarajevo — Kiseljak — isključno Busovača, sa zadatkom dejstva na komunikaciju Sarajevo — Brod na odsjecima Sarajevo — Visoko — Lašva i Sarajevo — Kiseljak — Busovača;[15] jedna brigada sjeverno od linije Konjic — Rama sa zadatkom dejstva na komunikaciju Mostar — Sarajevo.[16]

---

[14] Vidi knj. 30, dok. br. 133.

[15] Taj zadatak su dobile 7. i 9. krajiška NOU brigada (vidi knj. 30, dok. br. 119 i 123).

[16] Na komunikaciji Sarajevo — Mostar dejstvovala je u to vrijeme 17. krajiška NOU brigada (vidi knj. 30, dok. br. 128).

XXXIX divizija — jedna brigada jugoistočno od Banjaluke na prostoru između r. Vrbasa i r. Vrbanje[17] sa zadatkom dejstva protiv četnika; jedna brigada jugožapadno, zapadno i sjeverozapadno od Banjaluke sa zadatkom zatvaranja pravaca Banjaluka — H. Kola, Banjaluka — Bronzani Majdan i Banjaluka — Ivanjska i vršenja pritiska na neprijateljski garnizon u Banjaluci;[18] jedna brigada južno od linije Kostajnica — [Bos.] Dubica i istočno od linije Bos. Novi — Kostajnica sa zadatkom dejstva na komunikacije Bos. Novi — Kostajnica i Kostajnica — Dubica.[19]

Srednjo-bosanska divizija — dvije brigade zapadno od linije Derventa — Doboj — Maglaj sa zadatkom dejstva na komunikaciju Brod — Sarajevo na tom odsjeku;[20] jedna brigada na prostoru Teslić — Kotor Varoš sa zadatkom dejstva protiv četnika.[21]

Zaključak:

Tokom mjeseca novembra aktivnost jedinica ovoga korpusa uglavnom se je ispoljila u dejstvu na neprijateljske saobraćajne veze u dolini r. Bosne i Neretve, gdje je bila orijentisana glavnina snaga korpusa.

Obzirom na odnos neprijateljskih i naših snaga borbe na tom sektoru mogu se podijeliti u dva perioda:

1.) Od 1 do 25. XI, u kom periodu su naše snage, držeći presječen[e su[22]]hoputne komunikacije u dolini r. Bosne sprečavale svaki neprijateljski saobraćaj istim na većoj dužini, orijentišući svoje dejtsvo [u]glavnom na želj. prugu Sarajevo —

---

[17] Na toj prostoriji se nalazila 13. krajiška NOU brigada (vidi dok. br. 26).

[18] Taj zadatak je dobila 15. krajiška NOU brigada (vidi dok. br. 26).

[19] Taj zadatak je dobila 20. krajiška NOU brigada (vidi dok. br. 26).

[20] Na pomenutom odsjeku dejstvovale su 14. i 18. srednjobosanska NOU brigada (vidi knj. 30, dok. br. 134).

[21] Protiv četnika na tome prostoru dejstvovala je 19. krajiška (srednjobosanska) NOU brigada (vidi dok. br. 9).

[22] U četvrtastu zagradu su unijeti dijelovi teksta koji se u originalu dokumenta ne mogu jasno pročitati.

Brod koja je, kao posljedica pr[voga], bila jedina veza Sarajeva sa Brodom.

2.) Drugi period od 25. XI. kada je čelo njemačkih snaga koje se [pov]lače sa juga izbivši na prostoriju Sarajeva krenulo dalje pro[bija]jući se cestom preko Kiseljaka, Busovače, Zenice, Doboja i Derven[te] ka Brodu.

Uslijed nadmoćnosti snaga neprijatelju je uspjelo izvršiti pro[dor] tim pravcem i naše jedinice bile su prinuđene da nakon nekoli[ko] dana borbi odstupe sa položaja koji su frontalno presijecali c[es]tu i da se postave duž iste. Od toga momenta dejstvo svih jedi[ni]ca ovoga korpusa na tom sektoru ispoljava se u stalnim napad[ima] na neprijateljske motorizovane kolone koje se sa juga probijaju ka sjeveru dolinom r. Bosne pored nastavljenog dejstva na želj. pruge Mostar — Sarajevo i Sarajevo — Brod.

Da bi obezbijedio kako cestu tako i želj. prugu Sarajevo — Brod neprijatelj je po probijanju tim pravcem pojačao svoje garnizone i uspostavio niz novih uporišta duž tih komunikacija, zadržavajući uvijek u njima veći broj tenkova a u želj. stanicama oklopne vozove sa zadatkom da u momentima napada naših snaga odmah intervenišu na ugroženim mjestima. Uslijed toga kao i uslijed poteškoća oko prebacivanja preko r. Bosne bilo je otežano jednovremeno dejstvo naših snaga na neprijateljske kolone koje se probijaju ka sjeveru komunikacijama sa obe strane r. Bosne, s tim i izvođenje akcija većih razmjera.

Na prostoru Banjaluke snage XXXIX divizije nastavile su sa vršenjem direktnog pritiska na sam ustaški garnizon u gradu i sa izvođenjem akcija na neprijateljski saobraćaj dolinom r. Bosne, nastavljajući istovremeno sa razbijanjem četnika prvo na prostoru Manjače, a zatim, kada su se isti sa glavninom snaga prebacili na prostor između r. Vrbasa i Vrbanje, i na tom prostoru gdje je pred kraj mjeseca prebačena XIII brigada te divizije. Veličina sektora XXXIX divizije dovela je do rastresitosti snaga iste, što je imalo za posljedicu da dejstvo divizije kao cjeline nije došlo do izražaja.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
p u k o v n i k
Sl. otsutan

M. P.

K o m a n d a n t
general-major,
S. Rodić

BROJNO STANJE[23]

ljudstva, oružja, municije, motornih vozila, komore i minerske spreme na dan 15. XII. 1944 god.

Redni broj	JEDINICA	LJUDSTVA		ORUŽJA: Topova								ORUŽJA: Bacača					ORUŽJA: Ž	ORUŽJA: J							TENKOVA		oklopnih automobila	AVIJONA			MUNICIJE: za topove										MUNICIJE: za bacače					MUNICIJE:		MOTORNIH VOZILA: Auto	
		po spisku	na licu	poljskih haubica	brdskih haubica	brdskih	protivkolskih	pješadijski	tenkovski	ruske haubice	Flak	teških	srednjih	lakih	džon-buli	protivtenkov. puška	pušaka	puškomitraljeza	protivavijon. mitralj.	teških mitraljeza	strojnica	pištolja	ofanz.	defanz.	Hočkiss	Spaa		Moran	Bicker	Beta	poljske haubice	brdske haubice	brdske	protivkolske	pješadijske	tenkovske	ruske haubice	Flak	teške	srednje	lake	džon-buli	protivtenkov. puška	puščane i mitraljeske	strojničke	terenni
1	Štab korpusa i bataljon pri št.	681	658						3					2			335	11	4	3	67	136	169	61	2	1							499		1476					26			22835	10089	30
2	IV. divizija	7422	6672			11	13			4		38		24	13	10	4166	328		29	411	663	1263	875								72	268			38		407		332	235	395	324163	34097	3
3	X. divizija	4894	4800			7	6				1	23		14	7	12	3169	275		18	304	323	666	1207								90	497				40	527		239	212	482	249643	46221	1
4	XXXIX. divizija	6485	5669			3	6	1		2		22		27	5	14	3096	245	2	23	233	401	788	613								236	125	82				331		733	49	1016	170188	15197	2
5	LIII. divizija	5058	4797			2	2	1		5		16	2	7	2	4	2935	220		20	429	410	713	375										28		72		108	3	39	44	190	187688	21064	3
6	Partizanski odredi	3395	3198									4	3	8		2	2239	140		15	156	219	483	330														56	65	63		163	123087	12641	
7	I. Art. brigada	861	803	12	2												629	16			34	96	88	72							568	87												16710	2398	
8	Inženjerski bat.	290	279														258	12			14	8																						13775	740	
9	I. i II. Vazd. baza	175	169														129	6	3	1	21	20	3	51				2	1	1									13					6385	2610	2
10	Komande mjesta, podr. i part. straže	2653	2642														1971	42		4	24	80	135	127																				78983	2459	
11	Oficirska škola	30	157			1											98				46	67	14	34																				5880	3680	
12	Zaštitnice bolnice	373	362														151	5			13	23	30	34																				7240	910	
	SVEGA:	32317	30201[24]	12	2	24	27	2	3	11	1	103	5	82	27	42	19176	1300	9	113	1752	2446	4452[25]	3779	2	1	—	2	1	1	568	323	287	1346	28	1476	110	40	429	81	1432	540	2246	1206577	152106	41

Politički komesar,
pukovnik,
Sl. otsutan

M. P.

[23] Original brojnog stanja nalazi se u Arhivu VII, reg. br. 42—7, k. 458/A. Pregled je štampan latinicom, a popunjen na mašini.

[24] Zbir je pogrešan; treba: 30206.

[25] Zbir je pogrešan; treba: 4352.

BROJNO STANJE[23]

ljudstva, oružja, municije, motornih vozila, komore i minerske spreme na dan 15. XII. 1944 god.

| JEDINICA | LJUDSTVA | | ORUŽJA: Topova | | | | | | | | ORUŽJA: Bacača | | | | | ORUŽJA: protivtenkov. pušaka | ORUŽJA: pušaka | ORUŽJA: puškomitraljeza | ORUŽJA: protivavijon. mitralj. | ORUŽJA: teških mitraljeza | ORUŽJA: strojnica | ORUŽJA: pištolja | ORUŽJA: Ručnih bomba | | TENKOVA | | oklopnih automobila | AVIJONA | | | MUNICIJA: za topove | | | | | | | | | MUNICIJA: za bacače | | | | MUNICIJA: protivtenkov. pušku | MUNICIJA: pušćane i mitraljeske | MUNICIJA: strojničke | MOTORNA VOZILA | | | | | KOMORA: konji | | | | MINERSKO ODJELJENJE | |
|---|---|---

BR. 117

NAREĐENJE ŠTABA 14. KORPUSA NOVJ OD 28. DECEMBRA 1944. ŠTABU 25. DIVIZIJE ZA REGULISANJE PREVOŽENJA PREKO RIJEKE[1]

STAB
XIV. SRPSKOG KORPUSA N.O.V.J
Br. 359V
28. XII. 1944 g.

Najhitnije.[2]

Red pri prevoženju
trupa preko reka.

ŠTABU 25 SRPSKE DIVIZIJE

Primećuje se da prebacivanje jedinica preko Drine nije pod nadzorom odgovornih rukovodioca dotične jedinice. I pored uputstava koje je ovaj Štab davao telefonskim i pismenim putem i svojim naređenjima, štabovi do sada tome nisu poklanjali dovoljno pažnje niti su se zalagali da prebacivanje preko reka odgovara odredbama ratne službe. Ovaj nered konstatovao je lično komandant i komesar Korpusa i komandant Južne operativne grupe.

Da bi se ovom neorganizovanom prevoženju trupa preko reka stalo na put

NAREĐUJEMO:

1.) Svakom prevoženju trupa preko reke mora da prisustvuje jedan član Štaba divizije i da rukovodi operacijom prevoženja.

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 56—2, k. 1089.

[2] Na originalu je to dopisano crvenom olovkom.

2.) Ceo štab brigade mora da bude sa svojom jedinicom na prostoriji ukrcavanja.

3.) Štabovi bataljona su kod svojih jedinica.

4.) Na ovoj strani reke određuje se uređivač ukrcavanja, a na onoj uređivač iskrcavanja. Uređivač iskrcavanja i ukrcavanja prima uputstva od člana Štaba divizije, koje prenosi štabu brigade i bataljona, a prevoženje sam organizuje tako, da:

a) od obale reke pa unazad na otstojanju od 100 metara postavi jedan niz stražara paralelno sa tokom reke. Ovaj stražarski niz ne sme **niko** da pređe bez odobrenja ili znaka uređivača ukrcavanja. Pozadi ovog stražarskog niza formiraju se bataljoni u onoliko grupa koliko ima prevoznih sredstava. Svaka grupa formira se opet u onoliko odeljenja koliko može da stane u jedan ponton, čamac ili na skelu. Ostale jedinice za ovo vreme sklonjene su od zime po obližnjim kućama. U dato vreme uređivač ukrcavanja daje znak i stražari propuštaju odeljenja prvog ešalona na obalu. Ovaj ešalon se ukrcava, pa kada je ukrcavanje završeno, uređivač ukrcavanja daje znak da se čamci otisnu, a drugi ešalon da prilazi obali itd. dok se ne završi sa zadnjim ešalonom, kada na ukrcanu prostoriju dolazi sledeći bataljon.

b) Ni jedno vojno lice koje nema pismenu dozvolu overenu pečatom dotičnog štaba divizije ni pod kojim uslovima ne sme se puštati preko reke, ako to nisu viši starešine ili hitni kuriri. Civilni saobraćaj preko reke i njihovo prevoženje najstrožije je zabranjeno. U ovome naročito mnogo propusta je do sada dozvolila inženjerska brigada XIV korpusa, što daje sliku da postavljeno naređenje nije ozbiljno shvatila.

c) Uređivač iskrcavanja uređuje onostranu obalu nastojeći da se iskrcani ešaloni odmah postroje i udalje sa mesta iskrcavanja, kako ne bi zakrčavali put sledećem ešalonu. Odmah vraća čamce preko reke.

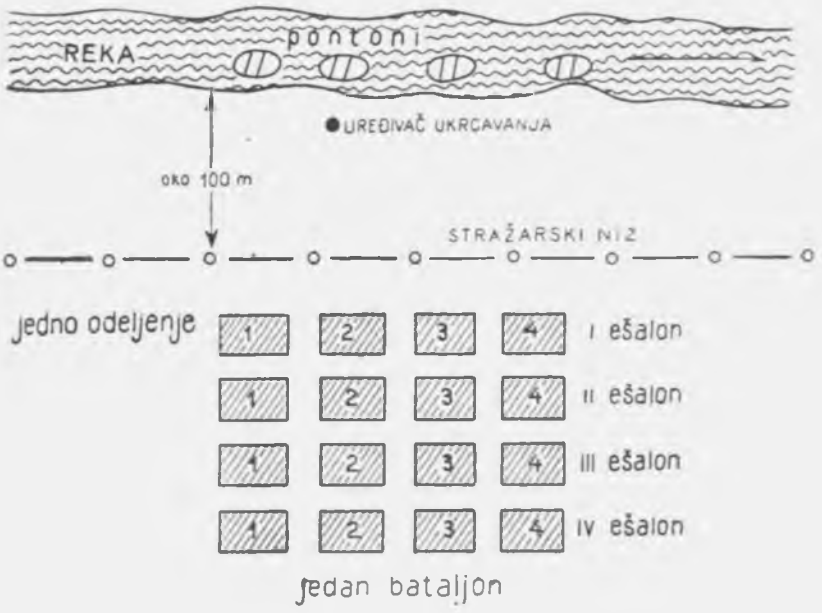
5.) Ovo naređenje odmah raspisati potčinjenim jedinicama i njega se tačno pridržavati, jer se nikakova naređenja ni saveti u tom pogledu više neće izdavati.

6.) Šemu uređenja ukrcavanja prilažemo niže crtežom.



Један батаљон

Фотокопија посљедње странице документа бр. 117



Na ovoj šemi imamo 4 odeljenja jer imamo 4 pontona. Kada bi imali 6, 7, itd. pontona onda bi imali 6, 7, itd. odeljenja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab
M. P. načelnik štaba — pukovnik,
Mihovil Tartalja

ŠTAB
25 DIVIZIJE N.O.V.J.
O. br. 100
30. XII. 1944
Položaj

dostavljeno brigadama

BR. 118

IZVJEŠTAJ ŠTABA 14. KORPUSA OD 28. DECEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O DEJSTVIMA U DOLINAMA REKA DRINE I SPREĆE[1]

ŠTAB
XIV SRPSKOG KORPUSA N.O.V.J.
O. br. 89
28. XII 1944 g.

ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE

Dostavljamo operativni izveštaj za 28. XII t.g.

1. **XXIII divizija:** U toku noći 26/27, pod pritiskom naše XIV brigade, četničke snage napustile su: Gornji[2] i Svračić. Ove neprijateljske snage povukle su se južno od Tuzle preko s. Petrovice — Vukovija — Dubrava za Živinice.[3]

Ovu akciju vršila je XIV brigada sa 4 bataljona u sadejstvu sa 2 bataljona 7 brigade i nekih jedinica 18 brigade XXXVIII divizije.[4]

3 bataljon napadao je pravcem: Prnjavor — Petrovice — Vukovije i izbio na Gornji, goneći ispred sebe neprijatelja.

2 bataljon sa prostorije Miljanovci preko Gornjeg i Svračića proterao je neprijatelja i stigao do Čaklovića. Ovim manevrom ovaj bataljon je presekao neprijatelju otstupnicu za Simin Han.

1 bataljon sadejstvovao je napadu 3 bataljona napadajući iz Dubnice preko Lipovice i dopro u Simin Han.

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 30—1, k. 271. Uz original, u Arhivu VII, se nalazi i šema borbenih dejstava.

[2] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[3] Na tome prostoru se nalazila grupa četničkih korpusa pod komandom pukovnika Dragutina Keserovića (vidi dok. br. 119). Prema operacijskom dnevniku Grupe korpusa Gorske garde, 26. i 27. decembra su jedinice ove grupe korpusa, ostaci Mlavsko-smederevske grupe korpusa i dijelovi 3. divizije Srpskog udarnog četničkog korpusa pretrpjeli znatne gubitke (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-1740/14). Bliže o tome vidi i dok. br. 108, 121, 123, 136, 146, i 147; Arhiv VII, reg. br. 54/40—5, k. 1258 (operacijski dnevnik Štaba 38. NOU divizije) i reg. br. DM-55 (knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depeše — br. 217 i 218 — komandanta Grupe korpusa Gorske garde od 27. decembra 1944).

[4] Na desnom krilu 23. NOU divizije napala je 17. majevička brigada 38. NOU divizije (vidi dok. br. 121).

4 bataljon, kao desnokrilna jedinica, napadao je iz Kiseljaka preko Babinih Luka i preko ovog pravca četnici su ispred snaga ovog bataljona pobegli na Majevicu.

Ovakvim dejstvom bataljona XIV brigade, neprijateljska grupacija presečena je na dva dela od kojih je jedan krenuo prema Majevici, a drugi prema Živinici.

Razlog da je neprijatelju uspelo da se izvuče prema Majevici i Živinici, leži u tome, što su snage XVIII ostavile nekoliko otvora, kojima su razbijene četničke grupice uspele da se izvuku ka Živinici. Za ovo vreme bataljoni VII brigade nisu uspeli na vreme da zatvore krug oko tih četničkih snaga.

VII brigada nalazila se u maršu glavnom direktrisom napada XIV brigade, tj. drumom: Zvornik — Osmaci — Simin Han — Tuzla, a samo sa dva bataljona sadejstvovala napadu XIV brigade, ali oni nisu stigli na vreme da zatvore otstupnicu neprijateljskim grupicama prema Majevici.

IX brigada vršila je opkoljavanje neprijateljske grupice od 150 četnika na levoj obali Drinjače na prostoriji: Korijen — Bogoljevo[5] — Kalabače. Borba se završila 27 o.m. pred zoru s tim, da neprijatelj nije uništen no samo nateran u begstvo.

U toku dana ova brigada prebačena je na prostoriju: Tupković — Lukavica.

Neprijateljski gubici u borbama sa XIV brigadom iznose: 106 poginulih i preko 100 ranjenih, zarobljeno 140, među njima nalazi se jedan kapetan i 3 poručnika. Primećeno je da je nekoliko oficira i podoficira — četnika u bezizlaznoj situaciji izvršilo samoubistvo na položaju.

Zaplenjeno je: 2 teška minobacača, 4 mitraljeza, oko 100 pušaka, 5.000 metaka, 2 konja sa sanitetskim materijalom i 50 konja.

U borbama sa IX brigadom neprijateljski gubici iznose 30 mrtvih i 3 zarobljena. Broj ranjenih bio je veliki, ali nije mogao biti utvrđen.

Naši gubici: XIV brigada 10 poginulih i 20 ranjenih, a kod IX brigade nije bilo gubitaka.

IX brigada po dobijenom zadatku u pokretu je sa ciljem izbijanja severno od linije Kovači — Potok Oskova na prostoriji Živinice i od nje zasada nemamo nikakvih podataka.[6]

---

[5] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se, vjerovatno, na Borogovo (trig. 854).

[6] Opširnije o borbama koje je 23. NOU divizija vodila toga dana vidi izvještaj njenog štaba od 31. decembra 1944 (tom I, knj. 15, dok. br. 203, str. 627) i njen operacijski dnevnik (Arhiv VII, reg. br. 18—2, k. 1069).

2. **45 divizija:** Sa XX brigadom nalazi se na komunikaciji: Janja — s. Potok.

XXIII brigada sa 3 bataljonom na prostoriji s. Lešnica i Straža, a 1 bataljon na prostoriji s. Čengić.

XXIV brigada sa 2 bataljona na levoj obali Drine na prostoriji: s. Branjevo i Muslimanski Šepak, a ostala 2 na desnoj obali u s. Šor.[7] Zbog prebacivanja jedinica 6 brigade 17 divizije[8] ova dva bataljona čekaju na svoj red da otpočnu prebacivanje.

3. **XXV divizija** je 18 brigadu već skoro svu prebacila na levu obalu Drine kod Zvornika, druga će se prebaciti kod Kurijačice, treća je na maršu za Zvornik.[9]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar
pukovnik
Đuro Lončarević

Komandant ppukovnik
Rad. T. Jovanović

Načelnik štaba
pukovnik
Mihovil Tartalja

[7] Bliže o rasporedu i dejstvima jedinica 45. NO divizije u to vrijeme vidi dok. br. 137, 154 i 155.

[8] Vidi dok. br. 150.

[9] Vidi dok. br. 100.

BR. 119

OBAVJEŠTAJNI IZVJEŠTAJ ŠTABA 14. KORPUSA NOVJ OD 28. DECEMBRA 1944. O ČETNIČKIM JEDINICAMA IZ SRBIJE[1]

ŠTAB
14 SRPSKOG KORPUSA NOVJ
— Obaveštajni otsek —
Ob. br. 89
28[2]-II-1944 godine

K.

Dostavljamo Vam dnevni izveštaj za 27-XII-1944 god.

Iz saslušanja Tanasijević Živorada, selo Trnovče, srez V. Orašje, i Miodraga Avramovića, selo Žitorađa, srez Dobrički, pripadnika I čete I bataljona III divizije Srpskog udarnog korpusa jugoslovenske vojske u otadžbini[3] (prvi je redov a drugi podnarednik), izlazi da se na sektoru Tuzla nalaze sledeće neprijateljske snage: Srpski udarni korpus jugoslovenske vojske u otadžbini, čiji je komandant đeneral Radovanović,[4] pomoćnik komandanta đeneral Jonić[5] a načelnik štaba p. pukovnik Skodlar.[6] Formacija ovoga korpusa je sledeća: korpus ima tri divizije: I, II i III. Svaka divizija ima po 3 bataljona[7] a svaki bataljon po 3 čete. Najbolje je naoružana III divizija, čiji je komandant pukovnik Pogačar.[8] Ova divizija ima 3 teška bacača mina i 6 lakih minobacača, 6 teških breda, 3—4 šarca, 2—3 p. mitraljeza Brno i 40 holanđana. Ostalo su puške, većinom engleske i holandske. Mina za bacač imaju svega 4 sanduka po 12 komada. Puščane municije engleske i holandske imaju prilično. U komori imaju oko 100 konja, od kojih 30 nose stvari samoga štaba a oko 70 municiju i neupotrebljiva oruđa. Komandant I bataljona ove divizije major Jevtić Dragiša, ko-

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 44—3, k. 631.

[2] U originalu je broj 7 ispravljen, mastilom, na broj 8.

[3] Bliže o tome četničkom korpusu vidi dok. br. 44, objašnjenje 5.

[4] Stevan

[5] Borivoje

[6] Lav (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—45—4, k. 271: operacijski dnevnik Južne operativne grupe NOVJ).

[7] Divizije Srpskog udarnog četničkog korpusa su pri formiranju imale po 3 brigade. Vjerovatno su kasnije, uslijed gubitaka u borbama s jedinicama 3. i 14. korpusa NOVJ, brigade preimenovane u bataljone (vidi dok. br. 44, objašnjenje 5).

[8] Ljudevit

mandant II bataljona major Jović Ranko, a komandant III bataljona major Milisav Bogdanović. Sa ovim korpusom odnosno sa I i II divizijom ovog korpusa kreće se štab korpusa kao i komanda Srbije, na čelu koje stoji komandant Srbije đeneral Trifunović.[9] Njegov pomoćnik je đeneral Damnjanović. Zajedno sa njima kreće se i đeneral Đukić,[10] komandant Srema. Brojno stanje ovoga korpusa iznosi (računajući svaka divizija ima oko 6—700) oko 2000. Ovde treba dodati razne prištabske delove od oko 100 ljudi. Ljudstvo je većinom bivši nedićevci, granična i poljska straža, i izvestan broj četnika koji im je naknadno pridodat.

Pored gornjeg korpusa kreću se i grupe korpusa pod komandom pukovnika Keserovića,[11] i to [1)] rasinski korpus (I i II trstenička brigada, studenička, kruševačka i župska), čiji je komandant Gordić[12] poginuo kod Pljevalja; [2)] jastrebački korpus; [3)] toplički korpus, čiji je komandant p. pukovnik Jovović,[13] koji se sastoji iz sledećih brigada: I toplička — komandant kapetan Julijanac,[14] II toplička — komandant kapetan Boža Ivanović, III toplička — komandant kapetan Miodrag Đurković, I kosanička — komandant kapetan Nićiforović,[15] I i II dobrička; 4) I kosovski korpus, čiji je komandant major Brajović,[16] a sastoji se iz I labske brigade, čiji je komandant kapetan Dragović, II labske kapetan — Golubović[17] i leteće, čiji je komandant neki poručnik; 5) javorski korpus, čiji je komandant major Cvetić;[18] 6) Zlatiborski korpus[19] i 7) Jablanički korpus,[20] koji se sastoji iz I, II i III jablaničke brigade i ostataka kozjačkog odreda. Komandanti su Pero Ivović, po-

---

[9] Miroslav

[10] Vidi dok. br. 146.

[11] Pukovnik Dragutin Keserović je bio komandant Rasinsko-topličke grupe korpusa. Tada su se pod njegovom komandom, pored pomenute grupe, nalazili: Grupa korpusa Gorske garde, Južnomoravska i Mlavsko-smederevska grupa korpusa, Avalski i Javorski korpus.

Rasinsko-toplička grupa korpusa je u svome sastavu imala Rasinski, Toplički, Jastrebački i 1. kosovski korpus (ovaj je korpus, poslije prelaska preko Drine na odsjeku Foča — Goražde, ostao u sastavu Opšte rezerve četničke Vrhovne komande na tome sektoru). Opširnije o tome vidi dok. br. 47 i 146, a o Rasinsko-topličkoj grupi korpusa vidi četničke dokumente u Arhivu VII, reg. br. S-V-11580—11605.

[12] Nikola

[13] Steva

[14] Ime mu je: Preslav Julinac.

[15] Miloš

[16] Blažo

[17] Veličko

[18] Radoslav

[19] Taj korpus je pripadao Grupi korpusa Gorske garde (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-1740/14: operacijski dnevnik pomenute grupe).

[20] Pripadao je Južnomoravskoj grupi korpusa.

ručnik, i Sava Milovanović, kapetan. U naoružanju Keserovićeve grupe korpusa ima 11 koje lakih koje teških minobacača i veliki broj šaraca, ostalo su puške. Oskudeva u municiji. Ova grupa korpusa broji najmanje 2000 ljudi.

Posebnu formaciju sačinjavaju bande Kalabića[21] nazvane Gorska kraljeva garda. Od naoružanja ovi imaju 3 brede, veliki broj šaraca, 5 teških minobacača i 2—3 laka minobacača. Njeno brojno stanje iznosi oko 1500.

Timočki korpus pukovnika Ljube Jovanovića,[22] kome je priključen i Knjaževački korpus (sa svega 30 ljudi), ima oko 200 ljudi.

Grupa korpusa (smederevski, mlavski) koju vodi major Siniša Pazarac ima oko 400.[23]

O snagama Račića,[24] koji se do skora kretao sa ovim grupama, nemamo podataka.

Nijedna gornja banda, kod koje nije naznačeno da ima minobacače — istih nema.

Sa municijom svi slabo stoje.

Sa Kalabićevom grupom korpusa kreće se i oko 400 domobrana.

I i II majevička brigada majevičkog korpusa (ovaj ukupno broji oko 1500) sa oko 500 ljudi kretale se poslednjih dana sa ovom bandom ali su se isti delimično — prema neproverenim izveštajima i u potpunosti — za poslednja dva dana prebacili na Majevicu.[25]

Iz gornjeg izlazi da ukupne neprijateljske snage na ovom sektoru iznose oko 6600, koje podeljene u dve grupacije vode borbu sa našim trupama i to prva grupacija[26] južno od sela Prnjavora (komunikacija Zvornik — Tuzla), a druga[27] oko 15 km. jugozapadno od ove, na sektoru sela Đurđevik — Lukavica. Posebno se računaju snage Majevičkog korpusa od 1500 ljudi i snage Račića koje su — kao i njihov pravac — nepoznate.

---

[21] Major Nikola Kalabić. Bio je tada komandant Grupe korpusa Gorske garde.

[22] Ljuba Jovanović Patak. Pod njegovom su komandom bili i četnici Simeuna Ocokoljića. Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depešu (br. 6) od 13. decembra 1944. godine.

[23] Simeun Ocokoljić, zvani Siniša Pazarac, u to vrijeme je bio komandant Mlavsko-smederevske grupe korpusa (vidi dok. br. 47).

[24] Potpukovnik Dragoslav Račić u to vrijeme je bio komandant Opšte rezerve četničke Vrhovne komande (vidi dok. br. 47 i 146).

[25] Opširnije o četnicima Majevičkog korpusa vidi dok. br. 33.

[26] i [31] Odnosi se na jedinice pod komandom pukovnika Dragutina Keserovića (vidi dok. br. 76 i 108).

[27] Vidi dok. br. 101.

Kratak pregled pokreta ovih bandi: posle bitke kod Lapova u Srbiji kretali su se pravcem Kraljevo — Kosovo — Novi Pazar — Sjenica — Prijepolje — Pljevlja — Goražde — Sokolac. 10-XII-1944 god. bili su skoncentrisani na sektoru Sokolac — Kopito pl. — Devetak pl.,[28] gde su se zadržali 5 dana tobož radi prijema pomoći u ratnom materijalu od saveznika. 16-XII produžili su preko Han Pijeska za Vlasenicu,[29] odatle preko Šekovića i 23-XII uveče stigli su u selo Kalesiju na putu Zvornik — Tuzla. Ovde se smestio Kalabić i III divizija;[30] Keserović 5 kilometara desno od nje,[31] na 15 km. u levo od njih I i II divizija sa štabovima i Siniša Pazarac.[32] 24-XII ove bande su krenule drumom za Tuzlu, tako što je drumom išla III divizija, desno od nje Keserović a levo Kalabić i timočki korpus na po 3 kilometra bočnog odstojanja, dok su I i II divizija, Pazarac i štabovi ostali dalje još više u levo. Uveče su započeli borbu sa našim jedinicama i vode je neprekidno. 27-XII izjutra naše jedinice su otsekle komoru III divizije i Keserovićevih:[33] javorskog, zlatiborskog, topličkog i jablaničkog korpusa sa ukupno preko 200 konja natovarenih municijom, neupotrebljivim oružjem itd. Od naše precizne minobacačke vatre štab III divizije je pobegao i ostavio svoje stvari a i 2 sanduka novca. Neprijatelj je imao veći broj mrtvih, ranjenih i zarobljenih. Tvrdi se da je izvestan broj oficira izvršio samoubistvo.

Sa opkoljenim neprijateljem juče se nastavila borba a čula se borba i kod one grupacije koja se nalazi levo.

I i II majevička brigada, koje su iz Osmaka pre tri dana bile krenule za Rudnik, juče se prebacile za Majevicu.

Namere neprijatelja prilično su nejasne. Tako je on u svojoj propagandi vojnicima tvrdio da će ići za Semberiju radi ishrane, potom na Majevicu gde treba da dođe Vrhovna komanda a u jednoj zapovesti pročitanoj 19-XII pred strojem iznosi se od prilike sledeće: 1) Da u Tuzli ima 4 »hrvatska« pešadiska i 2 artiljeriska puka koji pripremaju doček za ove bande, kao i da će tu doći još »hrvatske« vojske. 2) Da se vojska pripremi za doček komande Srbije i Vrhovne komande. 3) Da će se u Tuzli jedinice nanovo formirati, uniformisati jednoobrazno i naoružati i da se četnici imaju obrijati i ošišati i 4) Da će se potom pokrenuti za Srbiju s tim što će na čelu ići Račić, Kalabić i ostali. (Misli se da se Račić sada nalazi jugoistočno od ove grupacije, to jest u pokretu negde niz Drinu).

[28] Vidi dok. br. 47.
[29] Vidi dok. br. 76 i 146.
[30] Vidi dok. br. 108.
[32] Vidi dok. br. 101.
[33] Vidi dok. br. 118.

Prioritet imaju četnici, kako u pogledu ishrane tako i u ostalome.

Napominjemo da je III divizija ponela sa sobom oko 80,000.000 dinara i da je celoj vojsci podeljeno 20.000 dinara na osobu na ime »pomoći«.

Napomena: Proveravanje ovih podataka nastavićemo saslušanjem novih zarobljenika i pregledom zaplenjene arhive. Izviđanje u pravcu Žepča, pl. Ozrena, pl. Majevice i Brčkog je u toku.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef
Obaveštajnog otseka,
Vuković

BR. 120

IZVJEŠTAJ ŠTABA 7. KRAJIŠKE BRIGADE OD 28. DECEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORU KREŠEVO — KISELJAK[1]

ŠTAB
VII. N.O.U. BRIGADE
X. DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. br. 82
28. XII 1944. g.

Mjesečni operacijski izvještaj za mjesec decembar 1944. godine — dostavlja

ŠTABU X. DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ — OP.

Izvještaj o akcijama ove brigade u mjesecu decembru 1944. god. (od 27. novembra do 26. decembra 1944. zaključno):

27. XI 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem. Ova brigada sa svim svojim dijelovima izvršila je pokret sa prostorije s. Bakovići, s. Gojevići, s. Lužine na prostoriju Kreševo. Razmještaj snaga ove brigade na prostoriji Kreševa je sljedeći: I. bataljon u s. Mratinići, II. bataljon istoga dana do mraka po naređenju Štaba divizije povratio se iz s. Bjelovići u s. Bakovići; III. bataljon u s. Bjelovići, IV bataljon u s. Kojsine; brigadna intendantura i ambulanta u selima Bjelovići i Lipa, a štab brigade sa prištabskim jedinicama u Kreševu.

28. XI. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem. Jedna četa II bataljona upućena je iz s. Bakovići u s. Pločari sa zadatkom zatvaranja komunikacije Kiseljak — Fojnica.

29. XI. 1944. Snage II., III. i IV. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Predstraža I. bataljona u s. Han Ivici bila je napadnuta po jednoj manjoj grupi ustaške milicije. Neprijatelj je u

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 11/1—5, k. 854.

kratkotrajnoj borbi odbijen, te se povukao prema Lepenici. Neprijateljski gubici nepoznati, vlastitih nije bilo.

30. XI. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

1. XII. 1944. Snage II., III. i IV. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Četa II. bataljona povučena je sa položaja Pločari u sastav bataljona u s. Bakovići. Snage I. bataljona postavile su zasjedu na komunikaciji Sarajevo — Kiseljak južno od s. Buhotine (k. 625). Napadnuto je začelje prolazeće njemačke motorizovane kolone.[2] Tom prilikom neprijatelj je imao 5 mrtvih i veći broj ranjenih. Naše snage bez gubitaka. Uništena su: 3 kamiona, 1 radiostanica, veća količina sanitetskog materijala i ostale vojničke spreme, a oštećen je teško 1 kamion. Zaplenjeno je: 2 puške, 3 bombe, 100 kom. metaka, 2 opasača, 2 fišeklije, 12 vojničkih ćebadi, 4 vojničke porcije, 1 sanduk raznog sanitetskog materijala i instrumenti za zubnu lekariju.

2. XII. 1944. Snage I. i II. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. II. bataljon u toku dana prebacio se iz s. Bakovići u Kreševo. Snage III. bataljona tukle su neprijateljsku prolazeću pješačku kolonu na Kobiljoj Glavi (Čerkezi). Neprijatelj je u toj borbi imao 15 mrtvih, 10 ranjenih i 5 zarobljenih. Naši gubici: 2 lakše ranjena, 1 nestao. Zaplenjeno je: 7 pušaka, 4 vojnička noža, 6 ručnih bombi, 2850 metaka, 5 opasača, 9 ćebadi, 1 šatorsko krilo, 2 ranca, 6 fišeklija i 2 uprtača. Snage IV bataljona tukle su neprijateljsku pješačku kolonu na Kobiljoj Glavi (Nijemci i Čerkezi). Neprijateljski gubici: 16 mrtvih, 9 ranjeno, 2 zarobljeno. Vlastitih gubitaka nije bilo. Zaplenjeno je: 7 pušaka, 10700 puščanih metaka, 10 bombi, 10 ćebadi,

[2] Te borbe su do 7. decembra vođene, najvjerovatnije, protiv jedinica bivše njemačke Borbene grupe »Šojerlen« (vidi dok. br. 35; Arhiv VII, reg. br. 14—4, 15—4, 18—4 i 22—4, k. 854: izvještaje Štaba 7. krajiške NOU brigade od 2, 3, 5. i 9. decembra 1944).

4 šatorska krila, 11 ranaca, 5 čaršava, 2 sedla, 2 tegleća pribora, 2 konja, 2 mazge i 13500 srp. dinara.

3. XII. 1944. Snage III. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage I. bataljona tukle su neprijatelja u njegovom uporištu u s. Rakovici (Nijemci i ustaše), kao i prolazeću neprijateljsku njemačku motorizovanu kolonu zapadno od s. Rakovice. Neprijatelj je u toj borbi imao 8 mrtvih i veći broj ranjenih. Snage tog bataljona imale su jednog poginulog i 8 lakše ranjenih. Snage II. bataljona tukle su prolazeću njemačku motorizovanu kolonu na Kobiljoj Glavi. Neprijatelj je imao veći broj mrtvih i ranjenih. Vlastitih gubitaka nije bilo. Uništeno je 17 kamiona sa ratnom srpemom. Zaplijenjen je 1 flak i razne druge ratne spreme. Snage IV. bataljona tukle su njemačku motorizovanu kolonu na Kobiljoj Glavi. Neprijateljski gubici: 43 ubijena, 17 ranjenih i 3 zarobljena. Naši gubici: 1 poginuo, 4 ranjena i 2 nestala. Plijen: 1 teški mitraljez, 6 pušaka, 3 pištolja, 1 raketni pištolj, 1 dvogled, 12 bombi, 15 metaka za raketni pištolj, 29 ćebadi, 17 ranaca, 28 kg. duhana i 6 litara ulja. Uništeno: 16 kamiona sa prikolicom natovarenih raznim ratnim materijalom, veća količina benzina i razne vrste municije. Oštećeno: 2 kamiona.

4. XII. 1944. Snage I., II. i IV. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage II. bataljona u noći 3/4. XII. zadale su neprijatelju sledeće gubitke: 20 mrtvih i 9 ranjenih. Zaplenjeno: 1 teški mitraljez, 5 pušaka, 27 ćebadi, 7 šatorskih krila i 1 pisaća mašina. Snage III. bataljona tukle su neprijateljsku kolonu (Nijemce i ustaše) kod Han Ploče. Neprijateljski gubici: 10 mrtvih, 2 ranjena, 8 zarobljeno. Vlastitih gubitaka nije bilo. Zaplenjeno: 3 puške, 5 bombi, 420 metaka za pušku i 2 opasača.

5. XII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

6. XII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem. II. bataljon izvršio je pokret od Kre-

ševa do s. Rudnika, te postavio zasjedu na Kobiljoj Glavi sa namjerom prepada na prolazeće njemačke kolone.

7. XII. 1944. Snage III. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage I. bataljona vodile su borbu sa prolazećim neprijateljem (Nijemcima i ustašama) kod Han Ploče. Neprijatelj imao je 3 poginula i 2 teže ranjena. Bataljon bez gubitaka. Snage II. bataljona tukle su slabiju njemačku pješačku kolonu kod Kobilje Glave nanevši neprijatelju sledeće gubitke: 17 mrtvih i 2 zarobljena. Vlastitih gubitaka nije bilo. Uništen je jedan motorkotač. Istoga dana bataljon se povukao u s. Zenik i tu zanoćio. Snage IV. bataljona tukle su neprijateljsku kolonu (ustaše i Nijemci) kod s. Hadžići. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 6 ranjenih. Bataljon bez gubitaka.

8. XII. 1944. Snage III. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage I. bataljona vodile su borbu sa ustašama i domobranima jačine oko 180 vojnika na položaju kod s. Han Ivice.[3] Posle kratkotrajne borbe neprijatelj je odbijen uz gubitke od 4 mrtva i 2 ranjena. Bataljon imao je 1 poginulog. Snage II. bataljona napale su prolazeću njemačku motorizovanu kolonu na Gladnom Polju, nanijevši joj slijedeće gubitke: 50 mrtvih i 3 zarobljena. Bataljon nije imao gubitaka. Uništeno je: 12 kamiona, 1 protuavionski top i 1 radiostanica. Posle ove akcije bataljon se povukao u s. Vela, a u toku noći 8/9. XII. povratio se u Kreševo.[4] Snage IV. bataljona digle su u vazduh 1 neprijateljski teretni voz na željezničkoj pruzi Mostar — Sarajevo između Tarčina i Raštelice. Neprijatelj imao je 2 mrtva i 2 zarobljena. Bataljon bez gubitaka. Zaplenjeno: 1 puška i 50 puščanih

[3] Prema bojnoj relaciji 1. ustaškog djelatnog zdruga od 19. februara 1945, u toj akciji su učestvovali 2. i 5. satnija i po jedan vod iz 6. i 7. satnije 4. bojne. Cilj ove ustaške akcije je bio da se obezbijedi saobraćaj — »Pošto su već duže vremena partizani ometali cestovni promet između Kiseljaka i Blažuja, te na taj način otežavali obskrbu jedinica u Kiseljaku...« (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—35, k. 59).

[4] Vidi dok. br. 45.

metaka. Uništeno: 1 lokomotiva, 3 vagona i 1 željeznički most dužine 8 metara.[5]

9. XII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

10. XII. 1944. Snage II., III. i IV. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Dijelovi snaga I. bataljona napali su jednu omanju grupu ustaških milicionera u s. Grivići. Zarobljena su 4 milicionera. Zaplenjeno je: 9 pušaka, 30 ručnih bombi, 1400 puščanih metaka, 2 fišeklije, 2 opasača, 2 vojničke porcije, 1 pištolj. Uništeno je: 3 puške i 1200 puščanih metaka.

11. XII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

12. XII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem. II. bataljon izvršio je pokret od Kreševa u s. Bakoviće, gdje je zanoćio.

13. XII. 1944. Snage II. i IV. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. II. bataljon izvršio je pokret iz s. Bakovići na prostoriju s. Šćitovo, sa zadatkom zatvaranja druma Kiseljak — Fojnica, te da sa te prostorije napada neprijateljske prolazeće kolone na komunikaciji Kiseljak — Busovača. Dijelovi našeg I. bataljona u sadejstvu snaga III. bataljona napali su neprijateljsku njemačku prolazeću motorizovanu kolonu praćenu pješadijom (ustašama) kod Kobilje Glave i Gladnog Polja.[6] Neprijatelj je u ovoj borbi imao 75 mrtvih, 15 ranjenih i 1 zarobljenog. Vlastiti gubici: 8 poginulih i 10 ranjenih. Uništeno je: 9 kamiona sa ratnom spremom, 1 osobni automobil. Oštećen je 1 kamion. Vlastiti gubici u oružju: 1 mitraljez, 1 strojnica i 1 nosila, koji su uništeni od neprijateljske artiljeriske vatre.

---

[5] Prema izvješću 5. oružničke pukovnije od 11. decembra 1944, voz br. 60 je 9. decembra kod Tarčina naišao na minu; lokomotiva se prevrnula, a službena kola su iskočila iz šina (vidi Arhiv VII, reg. br. 32/14—1, k. 149/C). O tome vidi i dok. br. 45.

[6] Na Kobiljoj glavi, kao posada, nalazili su se dijelovi 1. ustaškog djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—35, k. 59). U isto vrijeme od Sarajeva prema Kiseljaku probijao se 524. grenadirski puk (vidi dok. br. 55).

14. XII. 1944. Snage I., III. i IV. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage II. bataljona tukle su njemačku motorizovanu kolonu kod s. Krčevine, nanijevši neprijatelju gubitke od 40 mrtvih i većeg broja ranjenih. Bataljon bez gubitaka. Teško je oštećeno 12 kamiona.[7]

15. XII. 1944. Snage I., III. i IV. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage II. bataljona postavile su zasjedu na komunikaciji Kiseljak — Busovača, na Brezovoj Kosi i kod s. Krčevine, te tu tukle jednu prolazeću njemačku motorizovanu kolonu. Neprijateljski gubici su nepoznati, vlastitih nije bilo. Uništena su 2 kamiona, 1 osobni automobil.

16. XII. 1944. Snage I., III. i IV. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage II. bataljona tukle su neprijateljsko osiguranje na Brezovoj Kosi (Nijemci[8]) i u borbi, koja je trajala 4 sata, nanešeni su neprijatelju sledeći gubici: 70 mrtvih i 20 ranjenih. Bataljon imao je 2 mrtva i 8 ranjenih. Uništen je 1 motorkotač.

17. XII. 1944. Snage I., II. i III. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage IV. bataljona tukle su neprijateljsku pješačku kolonu na komunikaciji Sarajevo — Kiseljak, na Gladnom Polju a istovremeno digle su u vazduh 1 neprijateljski voz na pruzi Sarajevo — Mostar kod Zovika.[9] Neprijateljski gubici: 40 mrtvih, 10 ranjenih, 8 zarobljenih. Bataljon bez gubitaka. Plijen: 4 puške, 30 košulja, 2 ranca, 4 ćebeta, 200 paketića bombona. Uništeno je: vagona sa ratnim materijalom i živežnim namirnicama. Oštećeno je: 2 lokomotive i 17 vagona.

18. XII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

---

[7] Vidi dok. br. 55, 59 i 124.

[8] U toj borbi je učestvovao i 3. bataljon Visočko-fojničkog NOP odreda (vidi dok. br. 124).

[9] Prema depeši Ravnateljstva hrvatskih državnih željeznica, na tome sektoru je 16. decembra izvršen napad na voz br. 60; tom prilikom su 2 lokomotive uništene, 6 vagona oštećeno, 1 vagon iskliznuo sa pruge, 2 vagona su izgorjela (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/8—25, k. 207). O tome piše i u izvješću 5. oružničke pukovnije od 20. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27/8—1, k. 149/C).

19. XII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

20. XII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

21. XII. 1944. Snage IV. bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Dijelovi snaga I. bataljona napadnuti su po neprijateljskoj patroli od 50—60 ustaša kod s. Bukve. U kratkotrajnoj borbi neprijatelj je razbijen i odbačen uz gubitak od 4 ranjena. Snage II. bataljona tukle su njemačku prolazeću motorizovanu kolonu[10] kod s. Krčevina, nanijevši joj gubitak od 5 mrtvih i nekoliko ranjenih. Bataljon imao je 2 ranjena. Uništeno je: 2 kamiona i 1 osobni automobil. Četa III. bataljona u zasjedi kod s. Čizme zarobila je 1 neprijateljskog vojnika.

22. XII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

23. XII. 1944. Snage I., III. i IV. bataljona prebacile su se preko komunikacije Sarajevo — Kiseljak i postavile zasjedu na Gladnom Polju. Kako su zasjede bile po neprijatelju otkrivene, to je isti reagirao ispadom iz s. Rakovice i raskrsnice puteva Sarajevo — Kiseljak — Tarčin.[11] U borbi koja je trajala oko 2 i po sata neprijatelj je odbijen uz gubitke od 19 mrtvih, 29 ranjenih i 3 zarobljena (četnici). Naši gubici: 1 poginuo i 3 ranjena. Zaplenjeno je: 4 puške, 4 opasača, 4 bombe, 1 nož, 200 pušč. metaka. Oštećena su 2 kamiona. Snage II. bataljona prebacile su se sa prostorije s. Smajlovići pre-

---

[10] Odnosi se na prednje dijelove 41. tvrđavske divizije, koji su se tada kretali komunikacijom Sarajevo — Kiseljak — Busovača (vidi dok. br. 104).

[11] U bojnoj relaciji 1. ustaškog djelatnog zdruga od 19. februara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—35, k. 59) za 23. decembar, između ostalog, piše:

»... Dijelovi IV bojne u razviđanju u području Kobilje Glave došli su u dodir sa partizanima, koji su imali namjeru napadati njemačke kolone na prolazu za Kiseljak. Partizani su nakon duže borbe morali se povući u smjeru Rakovice ...« O tome vidi i dok. br. 111.

ko druma sa zadatkom osiguranja prelaza rijeke Bosne snagama IV. divizije.[12] Sa ovog zadatka snage tog bataljona vratile su se u s. Smajloviće noću između 27. i 28. XII. Dodira sa neprijateljem nisu imale.

24. XII. 1944. Snage I. i III. bataljona napale su na prolazeću njemačku pješačku kolonu na dijelu komunikacije Han Ploča — s. Brnjaci.[13] U borbi koja je trajala oko 2 sata, neprijatelju su nanešeni sledeći gubici: 35 mrtvih i 15 ranjenih, 5 zarobljenih. Zaplenjeno je: 8 pušaka, 8 opasača, 3 fišeklije, 1 ćebe i 680 kom. puščanih metaka. Istoga dana jedna četa I. bataljona sudarila se sa neprijateljem (Nijemcima), koji su izašli iz s. Brnjaci na kosi Rastik. Poslije kratkotrajne borbe neprijatelj je odbijen i povraćen u svoje uporište uz gubitak od 7 mrtvih i više ranjenih. Bataljon imao je 2 lakše ranjena. Snage IV. bataljona digle su u vazduh na pruzi Sarajevo — Mostar kod s. Gradac jedan njemački i ustaški vojni transportni voz.[14] Neprijatelj je imao sledeće gubitke: 180 mrtvih i 95 ranjenih vojnika. Bataljon imao je 1 mrtvog i 1 ranjenog. Uništena je jedna vlastita protivkolska puška. Neprijatelju je uništeno: 4 vagona, a oštećena 1 lokomotiva i 3 vagona.

25. XII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

26. XII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem. Brigada sa cjelokupnim svojim jedinicama i dijelovima izvršila je pokret sa prostorije Kreševa u Fojnicu, osim snaga II. bataljona, koje su još uvijek nalazile se na izvršenju zadatka kako je to pod datumom 23. XII. navedeno.

---

[12] Vidi dok. br. 87.

[13] Vidi dok. br. 111.

[14] Prema izvješću Župskog oružničkog zapovjedništva iz Sarajeva od 8. januara 1945, voz br. 168 naišao je na paklenu mašinu. Tom prilikom je teško oštećena lokomotiva i 2 vagona, dok su 24 njemačka vojnika poginula, a 32 ranjena (vidi Arhiv VII, reg. br. 17/10—1, k. 149/E).

BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA:

Jedinice ove brigade u vremenu od 26. XI. do 26. XII. 1944. imale su:

1. — **Gubici:**

1. — Neprijateljski:

ubijeno	672
ranjeno	245
zarobljeno	47
Ukupno	964

2. — Vlastiti: a) u ljudstvu:

poginulo	15
ranjeno	40
nestalo	3
Ukupno:	58

b) u materijalu: 1 mitraljez, 1 protukolska puška, 1 strojnica i 1 nosila.

2. — **Plijen:**

1. — **Oružje:** 1 flak, 2 p. mitraljeza, 56 pušaka, 4 pištolja, 1 raketni pištolj, 5 voj. noževa i 1 dvogled.

2. — **Municija:** 16400 puščanih metaka i 70 ručnih bombi.

3. — **Oprema:** 23 opasača, 2 uprtača, 32 ranca, 12 šatorskih krila, 13 fišeklija, 6 porcija, 92 ćebeta, 5 čaršava i 30 košulja.

4. — **Ostalo:** 2 sedla, 2 tegleća pribora, 2 konja, 2 mazge, 135000 srp. dinara, 28 kg. duhana, 6 litara ulja, 1 pisaća mašina, 200 paketića bonbona, oko 5000 litara benzina i velike i raznovrsne količine ratnog materijala, koji je izgoreo u zapaljenim kamionima.

3. — **Uništeno:** 61 kamion, 3 osobna automobila, 3 motocikla, 2 radiostanice, 1 protuavionski top, 2 flaka, 1 lokomotiva, 12 vagona i 1 most raspona 8 metara.

4. — **Oštećeno:** 18 kamiona, 3 lokomotive i 20 vagona.

5. — **Raspored jedinica:** Na dan 26. XII. 1944. raspored jedinica ove brigade je sledeći: Snage I., III. i IV. bataljona, Štab brigade, brigadne intendanture i brigadne ambulante, kao i svih prištabskih jedinica u Fojnici na odmoru. Snage II. bataljona u akciji u dolini rijeke Bosne.

6.— **Zaključci:** U toku mjeseca decembra 1944. godine snage ove brigade bile su veoma aktivne u izvođenju akcija, prvenstveno u napadima na neprijateljske kolone, koje se povlače sa naše teritorije, a tek u izuzetnim slučajevima vršili su se mahom demonstrativni napadi na manja neprijateljska uporišta, a i to samo u vezi sa akcijama na neprijatelja koji se povlači. Sve izvedene akcije karakterišu se punim uspjehom, tek sa malim nedostacima, a to se dokazuje izloženim u bilansu. Što su uspjehom redovito urodile sve akcije, naročito treba istaći činjenicu svestrane inicijative rukovodstva, volje i želje kao i mržnje, bolje reći gnjeva, koji vlada kako među rukovodstvom, tako i među borcima ove brigade prema bježećem i moralno rastrojenom njemačkom neprijatelju i njegovim slugama ustašama i četnicima. Moral boraca i rukovodstva ove brigade na dostojnoj je visini. U taktičkom pogledu kako kod rukovodioca, tako i kod boraca nije bilo većih grešaka. Ukoliko su iste u početku i postojale, iskustvom stečenim u nizu uzastopnih akcija ispravljene su i danas su skoro sasvim nestale. Može se reći, da su pripadnici ove brigade postali majstori za izvođenje prepada na prolazeće neprijateljske kolone, kako u susretu, tako i iz zasjeda. Što se uspjesi, koji su bili već postignuti, nisu iskoristili do kraja, može se pripisati jedino zatajivanju oružja u odlučnim momentima borbe uslijed hladnoće i neraspolaganja podmaza za isto, odlaskom u otkomande većeg broja starih boraca i rukovodioca i tome slično. Kao što je napred rečeno, ljudstvo se dobro izvježbalo u ovakvom načinu borbe, a napadi urode redovito i uvijek dobrim uspjehom samo onda, kad se postigne iznena-

đenje i ako zemljište za ovakvu vrst borbe odgovara. Iz samog izvještaja vidi se, da su u početku mjeseca postizavani veći uspjesi i bolji rezultati, a kasnije što dalje bili su skopčani sa davanjem većih žrtava, a to iz razloga, što je neprijatelj postajao što duže sve obazriviji pri prolazu komunikacijom Blažuj — Kiseljak. On je obrazovao više gustih svojih uporišta, a svaku svoju kolonu pri prolazu ovog dijela komunikacije štitio je bočnim osiguranjima. Da bi uspjesi i dalje mogli se postizavati na tom dijelu komunikacije, korisno bi bilo za izvršenje tih akcija upotrebiti manje snage na širokom prostoru, čime bi se svakako donekle mogla bolje postići ta tako važna tajnost i sa njom u vezi iznenađenje. Istodobno u vezi sa zasjedama potrebno je uvijek vršiti demonstrativne napade na obližnja neprijateljska uporišta. Kud i kamo bi se uspjesi podvostručili, ukoliko bi se detaljnije i na vreme pribavljali podaci o neprijatelju, a na što se baš najmanje posvećuje pažnja. Što se neprijatelja tiče, on je demoraliziran, gladan, uopšte neraspoložen da poduzima ma kakve aktivne pothvate, već mu jedini cilj iznijeti živu glavu iz Jugoslavije, a po stizanju u njegovu zemlju, da odbaci uniformu i oružje, kako to mnogi njegovi zarobljenici izjavljuju.

Pomoćnik polit. komesara,
Kapetan:
Boža Mašanović

Komandant — major:
R.[15] Brkić

[15] Rade

BR. 121

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. MAJEVIČKE BRIGADE OD 28. DECEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O ČETNIČKIM GUBICIMA I O PLIJENU ZA VRIJEME PROTEKLIH BORBI KOD TUZLE[1]

ŠTAB
XVII MAJEVICKE NOU BRIGADE
XXXVIII NOU DIVIZIJE
Broj: sl./44
28 decembar 1944
P o l o ž a j

ŠTABU XXXVIII N.O.U. DIVIZIJE

Položaj

Dostavljamo Vam izveštaj o zarobljenom oružju, ljudstvu i materijalu u protekloj akciji, kao i gubitke naše i neprijatelja.

U borbi 26 do 27 ov.m. do 13 časova koju je vodila ova brigada na prostoriji Masle — Bare — Tojšići — Kovačevići — Hamzin Han — Dedajići — Petrovice, potiskujući neprijatelja prema Jelici.[2]

Iako je neprijatelj bio duplo jači u ljudstvu, dok s naoružanjem nije bio jači od nas.

Posle dvodnevne žestoke borbe razbili smo ih i zavladali svim ovim položajima.

Naši bataljoni su se držali vrlo dobro u ovoj borbi.

U borbama 25, 26 i 27 ov.m. ova brigada zarobila je i to:

160 pušaka — 20 — 50[3]
8 puškomitraljeza + 9
5 lakih mitraljeza belgiskih
2 teška mitraljeza + 2
2 laka italijanska bacača
1 teški bacač + 2
4 pikavca od kojih jedan »Šmajser« + 4
5 pištolja

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 18—1, k. 1259.

[2] Kraj rečenice bi trebalo da glasi: »... potisnut je neprijatelj prema Jelici«. Brigada je te borbe protiv četnika vodila u sadejstvu sa 23. NOU divizijom (vidi dok. br. 118).

[3] Svi brojevi sa oznakom »+« ili »—« dopisani su u originalu mastilom.

120 ručnih granata
15.000 raznog kalibra metaka + 2.000 + 20.000
1 zastavu (gardiskog jurišnog korpusa)
1 radio-stanicu
300.000 dinara srpskih u gotovu
73 četnika, od kojih Vam upućujemo 51-oga, među kojima 2 poljska[4] i 2 ženske, ostale smo likvidirali hvatajući po manjim grupicama
40 konja
7 sedala
1 pisaću mašinu.

Neprijateljski gubici sem zarobljenih: oko 130 mrtvih, dok je veći broj ranjenih.

Naši gubitci:

18 mrtvih i
36 ranjenih.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POM. POL. KOMESARA
kapetan
Ilić[5]

KOMANDANT
major,
Petar[6]

M. P.

[4] Ne označava narodnost, već pripadnike Poljske straže (vidi dok. br. 69 i 119).
[5] Miloš
[6] Borojević

BR. 122

IZVJEŠTAJ ŠTABA 21. SLAVONSKE BRIGADE OD 28. DECEMBRA 1944. ŠTABU 28. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA PROTIV NIJEMACA I ČETNIKA NA PROSTORIJI BIJELJINA — JANJA[1]

ŠTAB XXI. UDARNE BRIGADE
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE
Br. sl. dana 28/XII-1944 g.

Predmet: Tridesetodnevni izvještaj
o radu i stanju u Brigadi. —

ŠTABU XXVIII. UDARNE DIVIZIJE

P o l o ž a j. —

Rad jedinice:

U vremenu od 28. XI. jedinice ove brigade po prelazu preko rijeke Drine kod Kurijačice izvršile su postavljeni zadatak, tj. izvršile su sam prelaz preko rijeke Drine bez smetnje,[2] a potom nastavljajući proganjanje odstupajućeg neprijatelja na sektoru komunikacije Zvornik — Janja — Bijeljina vodile besprekidnu borbu.

U vremenu od 28. XI. pa do 3. XII. zaključno jedinice ove brigade proganjale su neprijateljske zaštitnice na sektoru Glavičica — Johovac — Janja — Bijeljina. U tom proganjanju neprijatelj je pružao vrlo slab otpor, radi svog bezglavog odstupanja, i borba uglavnom vodila se sa narodnim izrodima, četničkim skupinama, koje su neprijatelju — Švabama pripomagale u samom odstupanju.[3] Jače borbe odvijale su se na sektoru zapadnog djela grada Bijeljine a potom na liniji Brijesnica — Zagoni — Suho Polje — Tuzlanska cesta gdje je okupator u dovoljnoj mjeri uspio iskoristiti narodne izrode, jače čet-

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 37—2, k. 1124.

[2] Bliže o forsiranju Drine vidi operacijski dnevnik Štaba 28. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 5/35—2/I, k. 1125).

[3] U dolini rijeke Drine od Zvornika prema Janji dejstvovala je 4. grupa brigada Majevičkog četničkog korpusa (vidi dok. br. 33, objašnjenje 3).

ničke skupine, koje su uspjele spriječiti našim jedinicama daljnje napredovanje u pravcu Brčkog, kao i na pravcu Koraj — Čelić. Za uspjeh toga sprečavanja našeg napredovanja četnički izrodi koristili su se i okupatorskim tenkovima, koji su dolazili iz Brčkog, kao i manjim snagama okupatora koje su se nalazile u Brčkom.

U ovim operacijama, tj. na sektoru Bijeljine naše desno krilo naslanjalo se na jedinice naše XVII. Udarne brigade koja je vršila operacije sjeverno i sjeverozapadno od Bijeljine u pravcu V. Obarske, s tim što je taj spoj jedinica naše i XVII. brigade bio na komunikaciji Bijeljina — Brčko.[4]

Neprijatelj osjetivši koncentraciju naših jačih snaga na tom sektoru ubacio je 3. i 4. XII. u borbu jače motorizirane jedinice kao i pešadiju. Sa tim snagama tokom dana 4. XII. vođena je borba do u sam mrak, na položajima V. Obarska — Zagoni — G. Obriježˇ. Prema procjeni situacije, a po dobivenim izvještajima da se jače okupatorske neprijateljske snage probijaju od Ljubovije u pravcu Zvornika[5] donesena je odluka, a po naređenju Komandanta Divizije, da se snage naše brigade skoncentriraju na sektor D. Trnova — Srpska Trnova — Glinje — Teočak.

Po izvršenoj koncentraciji naših snaga 5. XII. a i po sređenju jedinica, jedinice naše brigade u vezi prodiranja okupatorskih neprijateljskih snaga od Zvornika u pravcu Janja — Bijeljina rokirane su na komunikaciju Branjevo — Janja, s tim da usljed izdajničke rabote narodnih izroda četnika osigura se i položaj D. Trnova — Srpska Trnova — Glinje — Teočak — Krstac, i to tako da III. bataljon zaposjedne položaje Čengić — D. Trnova, dok II. bataljon položaje D. Krčina — Glinje — Crveno Brdo, s tim što će jednu pješačku četu staviti na komunikaciju Potok — D. Krćina, selo Bjeloševac. IV. bataljon zauzeo je položaje D. Pilica — Pašina Kula, no I. bataljon osiguravao je leđa zaposjednutog položaja Teočak — Krstac, kako četnički izrodi ne bi uznemiravali sa te strane jedinice koje su se skoncentrisale na gore spomenutom sektoru.

Ovako zauzeće položaja ostalo je do 9. XII., kada se morala izvršiti smjena IV. i I. bataljona na njihovim položajima, jer su borci IV. bataljona kod izvršavanja

---

[4] Vidi dok. br. 33.

[5] i [7] Bliže o neprijatelju koji se u to vrijeme povlačio dolinom Drine od Ljubovije prema Bijeljini vidi dok. br. 33 i 92.



ŠTAB XXI.NARODNE OSLOBODILAČKE
JUGOSLAVIJE
br. 58 dne 28/12-1944.

Predmet:Tridesetodnevni izvještaj o radu i stanju u brigadi.-

37-1/2
1944

Štabu XXVIII.divizije Livanjske

P o l o ž a j.-

Pod jedinice:

U vremenu od 28.XI. jedinice ove brigade po prelasku preko rijeke Drine kod Ljubačice izvršile su postavljeni zadatak tj.izvršile su nad prelaz preko rijeke Drine bez smetnje,a potom nastavljajući progonjenje odstupajućeg neprijatelja na sektoru komunikacije Zvornik-Vlasenica-Kladanj vodile bespoštednu borbu.

U vremenu od 28.XI.je do 2I.XII.zaključno jedinice ove brigade progonjale su neprijateljske zaštitnice na sektoru Glavičice-Jahovac-Vlasenica-Kladanj.U tom progonjanju neprijatelj je pružao vrlo slab odpor,radi svog beznađajnog odstupanja i borbe u glavnom vodila se na narodnim herojima,četničkim skupinama,koje su neprijatelju pomagale dvobema podpirajuć u njegovom odstupanju.Jače borbe odvijale su se na sektoru zapadnog dijela grada Kladnja a potom na liniji Brijesnica-Zagon-Gubo Polje-Tuzlanske tenje gdje je okupator u dovršenoj mjeri uspio iskoristiti narodne heroje,jake četničke skupine,koje su uspjele spriječiti naših jedinicama daljnje napredovanje u pravcu Drčkog,kao i na pravcu koraj Čelić.Je uspjeh toga sprečavanja našeg napredovanja četničke i ovaj koristili su se i okupatorskim tenkovima,koji su dolazili iz Drčkog,kao i nekim manjim okupatora koje su se nalazile u Drčkom.

U ovim operacijama tj.na sektoru Kladnja naše desno krilo nalazilo se na jedinice naše XVII.dalmatinske brigade koja je vršila operacije sjeverno i sjeverozapadno od Kladnja u pravcu V.dalmatinske stim što je taj spoj jedinica naše i XVII.brigade bio na komunikaciji Kladanj-Drčko.

Neprijatelj sljedivši koncentraciju naših jačih snaga na tom sektoru kladnje je 3.i 4.XII.u borbu jake motorizirane jedinice kao i pedalije.Sa tim snagama tokom dana 4.XII. vođena je borba do u sam mrak,na položajima V.dalmatinske-Zagorske-D.Lipac.Prema prikupljenim obavještenjima,a po izvršenim izviđanjima da se jače okupatorske neprijateljske snage probijaju od [illegible] u pravcu Zvornika donesena je odluka a je naređenje komandanta divizije,da se snage naše brigade koncentrišu na sektor D.Tmava-Orjesa Tmava-Glinje-Čeotan.

Po izvršenoj koncentraciji naših snaga [illegible] po [illegible] jedinica,jedinice naše brigade u vezi prodiranja okupatorskih neprijateljskih snaga su izvršile u pravcu [illegible] rejonima na komunikaciji Vlasenica-Kladanj, stim [illegible] jedinice naše brigade [illegible] se i položaj D.Tmava-Orjesa Tmava-Glinje-Čeotan.Izvršenje,a to tako da [illegible] stim što će jedan [illegible]

prepada na neprijatelja koji je prolazio komunikacijom Zvornik — Janja pokazali paničnost.

U vremenu od 11. XII. pa do 22. XII. jedinice naše brigade koje su nalazile se na sektoru Čengiće — Bjeloševac — D. Pilica — Pašina Kula vodile su besprekidnu ogorčenu borbu, napadajući neprijatelja svom žustrinom.[6]

U tim napadima na krvavog neprijatelja, koji se probijao u jačini od 7 divizija,[7] naši borci pokazali su herojstvo narodnog borca i uspjeli uništiti veći broj neprijatelja a isto tako i spriječiti njegove namjere odbacivanja naših snaga sa položaja koji se držao.

U vremenu od 22. pa do 28. ov. mj. uspjele su snage naše brigade, iako grozno iscrpljene u svakodnevnim borbama, održati uski kontakt sa neprijateljem, a isto tako i u njegovom naglom povlačenju zaštitnica nanesti osjetne gubitke, s tim više što po zauzeću Janje po našim snagama izvršen je prepad na njegove predstražarske linije: [Puhare] Pučile — Patkovača — Golo Brdo — Amajlije, gdje se i tu nanelo neprijatelju gubitaka i zarobilo priličnu količinu ratnog materijala.[8]

U svim ovim borbama koje su vođene na napred naznačenim sektorima najbolja ilustracija vođenja borbi može da se dobije iz niže navedenih uspjeha:

Ubijeno 450 njemačkih i 120 četničkih neprijateljskih vojnika, dok ih je mnogo više ranjeno.

Zarobljeno 3 njemačka i 10 četničkih vojnika, među kojima 1 njemački kapetan sanitetski referent iz 111. divizije.[9]

Od materijala zarobljeno: 1 šarac, 1 avionac, 2 šmajsera, 102 puške, 10 pištolja, 200 kom. ručnih bombi,

---

[6] Riječ je o povlačenju dijelova 11. vazduhoplovno-poljske divizije i 117. lovačke divizije. Tako se, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 12. decembra 1944, toga dana dio glavnine 11. vazduhoplovno-poljske divizije nalazio u pokretu na pravcu Vukovar — Osijek, dok se 1. bataljon njenog 21. puka sa 670. poljskim dopunskim bataljonom 117. lovačke divizije nalazio u Čeliću, Štab 21. puka sa 2. bataljonom i 749. pukom (bez 1. bataljona) 117. lovačke divizije u Janji, a njegov 3. bataljon u rejonu Ljubovije (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 167). Treći bataljon 21. puka se 16. decembra prebacio preko Drine s jedinicama 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 62).

[8] Te borbe su vođene sa dijelovima 14. SS puka 7. SS divizije »Princ Eugen« i Borbenom grupom »Skenderbeg« (vidi dok. br. 90 i 96; Arhiv VII, reg. br. 13/1 i 14/1, k. 11: izvještaje 14. SS puka i njegovog 1. bataljona od 24. do 31. decembra 1944).

[9] Treba: 11. vazduhoplovno-poljske divizije.

9 konja, 1 trokolica, 18.000 metaka i mnogo druge vojničke odjevne i obućne spreme, kao i 1 kola uz ostali zarobljeni sanitetski materijal iz kamiona, pun sanitetskog materijala.

Oštećeno 10 kamiona.

Naši gubitci: 71 mrtav, 155 ranjenih, nestalih 53.

Među mrtvim drugovima poginuo je komesar brigade Branko Kuprešanin, 2 komesara četa Musić Sulejman, Kovijanić Đuro, 1 komandir čete Buzdun Nikola, dok u tim borbama ranjen je komandant bataljona (Čamac)[10] Dokić Milovan, polit. kom. Glavina Mato, komandir čete Perošević Stjepan, zamjenik komandira čete Vedriš Martin i Teodorović Petar, te delegat Drljača Milan.

Oštećena 2 puškomitraljeza.

Moral naših boraca baš u vezi mobilizacije koja je izvršena u Srbiji bio je na visini. Jedino se opažalo da tokom ovih borbi izvjesni četnički nastrojeni elementi pokušali su unesti među borce a naročito novomobilisane separatizam velikosrpstva.

Isti su uklonjeni.

Pokazalo se da borci novomobilisani intenzivnim radom vojno-političkih rukovodioca sa svjesnošću bore se protiv okupatora i njegovih izdajnika.

Usljed borbi koje su vođene a i usljed ostalih elementarnih nepogoda vjerujemo da se nije moglo posvetiti dovoljno pažnje vojničkoj a isto tako i političkoj obuci boraca.

Štabovi bataljona nisu mogli održavati više vojnih sastanaka i savjetovanja u vezi napred iznesenih okolnosti, ali sve slobodno vrijeme iskorišćeno je radi usavršavanja vojno političkog kadra.

Formacijsko stanje:

Ova brigada po formacijskom stanju raspolaže sa 4 bataljona, koja po svojoj formaciji imadu 3 pješačke i jednu prateću četu, kao i u sastavnom djelu Štaba brigade nalaze se jedinice pri štabu predviđene po formacijskom stanju.

Komandno vojno i političko rukovodstvo je popunjeno, jedino što nije popunjeno mjesto komesara brigade a isto tako i mjesto komandanta I. bataljona, dok komandno osoblje kako vojno tako i političko po četama

---

[10] Tako stoji u originalu. Nadimak Milovana Dokića.

popunjeno je s tim što zato u našoj brigadi imade za sada dovoljno komandnog kadra za preuzimanje te dužnosti.

Napominjemo da u vezi ranijeg podnesenog izvještaja o formiranju trećih vodova štab ove brigade našao je za potrebno da po formiranju tih trećih vodova, a i u vezi pojačanja brojnog stanja ljudstva, formira po vodovima i tri desetine.

Komandni kadar kako vojni tako i politički jeste za sada u čisto gerilskom ratovanju zadovoljavajući, no što se tiče frontalnog ratovanja iskorišćava se sve slobodno vrijeme za upoznavanje građe teorijske, koji materijal crpimo kako iz podsjetnika tako i iz ratne službe u vezi stečenog ratnog iskustva, a naročito služimo se datim pismenim uputstvima od strane Štaba divizije u vezi izrade tridesetodnevnog radnog plana[11] i brošura koje su nam dostavljene.

Naročitu pažnju posvetio je Štab ove brigade skretanju pažnje štabovima bataljona, kako treba u frontalnom ratovanju izgrađivati fortifikacijske objekte.

U vezi napred iznesenog formacijskog stanja brojno stanje ove brigade jest kako slijedi:

I. Na boračkim dužnostima:
Svega muških 1942, ženskih 32, ukupno 1974.

II. U intendanturi i komori:
Svega muških 215, ženskih 2, ukupno 217.

III. Brigadno previjalište:
Svega muških 36, ženskih 4, ukupno 40.

Ukupno na licu: I. — II. — III.[12]

Muških 2193, ženskih 38, svega 2231. Od toga oficira 131, podoficira 203, boraca 1897. Svega 2231.

IZVEDENE AKCIJE:

U borbama koje su vođene u vremenu od 28-XI- pa do 28-XII- tek. god. izneseni su uspjesi pod I. tač. ovoga izveštaja, stavka »Rad u jedinicama«.

STANJE U JEDINICAMA:

Stanje u jedinicama za sada je dosta dobro. Novomobilisani borci očeličili su se u poslednjim borbama, i vjerujemo da u tom pogledu velike zabrinutosti ne tre-

[11] Misli se na plan rada.
[12] Odnosi se na bataljone.

ba da imamo. Razvoj drugarstva između rukovodioca, starih boraca i novomobilisanih drugova dosta se usmjerio.

MORAL I DISCIPLINA:

Moral i disciplina jest dobra. No, opaža se da pojedini rukovodioci ponekada dosta drsko ispadaju prema borcima i putem sastanaka koji su već održani upozoreni su da te greške imadu se otkloniti.

Slaba odjeća i obuća uticala je dosta na borbenost naših jedinica, ali u vezi poslednjega zbrinjavanja o odjeći i obući od strane naših nadležnih rukovodioca taj nedostatak vjerujemo otkloniti će se.

Prispjela odjevna sprema ne može u potpunosti zadovoljiti potrebe naše Brigade, a naročito što se tiče obuće. Opanci koji nam se upućuju kao obućna sprema su mizerni i treba 2—3 dana pa da borac koji je dobio tu obuću u ovim sadašnjim elementarnim nepogodama ostane bos.

RAD ŠTABA:

Sva naređenja koja se dobivaju od višeg štaba prorađuju se na zajedničkim sastancima i svi članovi o prispjelim naređenjima se upoznavaju.

Pismeni izveštaji u ovom razdoblju nisu se redovno odašiljali usled okolnosti koje su u tom razdoblju vladale kod nas.

Odnos članova Štaba je drugarski i korektan. Članovi Štaba nalaze se redovno u jedinicama i pružaju prema svojoj stručnoj sposobnosti svaku pomoć podređenim štabovima.

Možda bi se ta pomoć mogla pružiti i u većoj mjeri, ali s obzirom na okolnosti koje su vladale u ovom vremenskom periodu nije se dalo ono što bi trebalo dati. Po izvršenom savetovanju koje je održano u Štabu Brigade sa svim članovima 27 ov. mes. napravljen je raspored rada za idući mjesečni period i u tom pravcu date su direktive svima članovima Štaba za budući intenzivni rad. Te direktive primljene su sa drugarskom pažnjom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

P.politkomesar, kapetan
Adamović[13]

Komandant, major
Dušan Đ. Kreća

[13] Ante

BR. 123

IZVJEŠTAJ ŠTABA 21. ISTOČNOBOSANSKE BRIGADE OD 28. DECEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O BORBAMA PROTIV ČETNIKA ISTOČNO OD TUZLE[1]

ŠTAB XXI N.O.U. BRIGADE
28-XII-1944.

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

20 o. mj. rano, u 6 časova izjutra, sa brigadom krenuli smo na Borogovo i Kominjaču sa zadatkom dočekivanja četničkih bandi koje su nadirale prema dolini Spreče.

Putem prema Borogovu rastjerali smo manje četničke grupe oko Rudnika i Matkovca. Dolaskom na gore navedene položaje došli smo u sukob sa četničkim bandama, gdje je došlo do borbe. Ali pošto je bilo vrlo gadno i maglovito vrijeme te su položaji bili opšte nepregledni i orijentacija je bila vrlo otežana a podataka o neprijatelju, njegovoj jačini i naoružanju kao i položajima nismo ni približno imali i baš zbog toga cilj koji smo trebali postići nijesmo uspjeli, tako da brigada kao cjelina nije stupila u kontakt sa neprijateljem, već su stupile u kontakt sa neprijateljem samo neke jedinice naše brigade. Veza između jedinica odn. bataljona nije opšte postojala kroz cijelo vrijeme borbe. Uslijed gadnog vremena i nadmoćnosti neprijatelja 21 oko 12 časova brigada se je povukla na slijedeće položaje Kula — Osmaci — Kakanj, gdje je ponovo primila borbu sa neprijateljem koji je kretao prema Spreči. Nakon duže i oštre borbe gdje je neprijatelj pretrpio osjetne gubitke mi smo se povukli preko Spreče vode na liniju Bulatovci — Memići. Razlog povlačenja bio je taj pošto je neprijatelj brojno bio mnogo jači i ugrožavao je naša krila tako da je povlačenje moralo uslijediti. Jačina neprijatelja sa kojim smo vodili borbu cijeni se oko 2.000 vojnika sa prilično dobrim moralom i naoružanjem a njihov sastav su sami četnici.[2]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10—9, k. 1259.

[2] Na područje Podborogovo — Osmaci — Kakanj 21. decembra 1944. izbila je Grupa korpusa Gorske garde i 3. divizija (graničara) Srpskog udarnog četničkog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande — depeše br. 122 i 125 komandanta Grupe korpusa Gorske garde od 22. decembra 1944. godine).

Noću između 21 i 22 sa brigadom smo izvršili pokret sa linije Memići — Bulatovci na prostoriju Simin Han — Požarnica i nastavili smo razbijanje četničkih bandi na prostoriji Požarnica — Busija a isto tako pristupili smo i sređivanju brigade i popuni komandnog kadra koji je u pretprošlim akcijama izbačen iz stroja.

Od 22 do 25 vodili smo manje borbe sa četničkim bandama na sektoru Požarnice.[3] 25 stupili smo ponovo u kontakt sa glavninom četničkih bandi koje su nadirale prema Tuzli.[4] 25 i 26 vođene su teške borbe sa četničkim bandama na sektoru Ružino brdo[5] — Požarnica — Pelemiš gdje su pojedini položaji u danu prelazili nekoliko puta iz ruku u ruke. Neprijatelj je uporno napadao navedene položaje bez obzira na teške gubitke dok su od naše strane položaji grčevito branjeni sa stalnim kontranapadima. Tako da je neprijatelj u tim borbama potpuno demoralisan i počeo je da se povlači.

Noću između 26 i 27 napali smo neprijatelja na sektoru Kolimera — Busija. Nakon kraće borbe naše snage ovladale su ovim položajima i nastavile sa gonjenjem neprijatelja prema Zloselu.

Pošto je na našem sektoru sastav neprijatelja većinom bio domaći četnici koji ne sačinjavaju nikakvu vojničku formaciju već obična banda i baš iz tih razloga nekog vojničkog plijena nije moglo biti.

U ovim borbama koje smo vodili sa neprijateljem od 20 do 28. o. mj. neprijateljski gubici cijene se oko 220 izbačenih iz stroja, koji je broj dosta tačan a vjerovatno ih ima i više, dok su naši gubitci 8 mrtvih, 31 ranjen i 2 nestala. Među mrtvim nalazi se jedan komesar i komandir čete dok u ranjenim ima priličan broj komandnog kadra kao i jedan komesar bataljona.

Zarobljen je jedan teški bacač sa konjem, kojega je prihvatio Tuzlanski odred, kao i nekoliko pušaka, 1000 komada municije i jedan brdski kazan. Također na sektoru Kolimera zarobljen je jedan manji četnički magacin sa hranom, koja je uzeta za potrebe vojske. U ovim borbama gubitaka u oružju sa

---

[3] Bliže o četnicima na prostoriji Tuzla — Požarnica — Dubnica vidi dok. br 106; Arhiv VII, reg. br. BH — V: 11399, 11402, 11408, 11410, 11412 i 11418 (četničke izvještaje i naređenja od 12, 20, 24, 26. i 28. decembra 1944), reg. br. DM-55 (knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depeše br. 107, 178, 179, 222, 223 i 237 komandanta Majevičkog četničkog korpusa od 21, 25. i 27. decembra 1944), reg. br. 54/40—5, k. 1258 (operacijski dnevnik Štaba 38. NOU divizije).

[4] Vidi dok. br. 106 i 118.

[5] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na Lučino brdo.

naše strane nije bilo, samo su izgubljena 2 tovarna konja sa hranom.

U ovom izveštaju nije detaljno obuhvaćena borba našeg I. bataljona pošto se isti ne nalazi u sastavu jedinice a od istoga nemamo izvještaja.

S. F. — S. N.!

Politkomesar major:
Moni[6]

Komandant major
Stojanda[7]

M. P.

[6] Finci
[7] Stojan Milinović Stojanda

BR. 124

IZVJEŠTAJ VISOČKO-FOJNIČKOG NOP ODREDA OD 28. DECEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O AKCIJAMA NA KOMUNIKACIJI KISELJAK — BUSOVAČA — ZENICA[1]

ŠTAB
VISOČKO-FOJNIČKOG N.O.P.
ODREDA
Pov. br. 148
Dne 28. XII 1944.

Mjesečni operacijski
izveštaj dostavlja

ŠTABU X DIVIZIJE 5 KORPUSA

Izveštaj o akcijama ovog odreda u mjesecu decembru ove god.

1. XII. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.

2. XII. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.

3. XII. 1944 Snage I i III bataljona ovog odreda vodile su borbu sa neprijateljskom motorizacijom i pješadijom i to: I bataljon na položajima Veliki Hrastovi — Gaj, a III bataljon na položajima Brezova Kosa — Jehovac. Jačina neprijateljskih snaga 250 vojnika Nijemaca[2] i ustaša, te 7 velikih tenkova koji su se kretali komunikacijom Kiseljak — Busovača. Jačina naših snaga koje su vodile borbu 1 bataljon. Borba je trajala 2 časa i 30 minuta, kada su se naši pred nadmoćnim neprijateljem koji je otvorio paljbu iz protivtenkovskih topova i automatskog oružja morali povući. U ovoj akciji neprijatelj je imao 9 mrtvih i 17 ranjenih, naši 1 mrtav i 2 ranjena.

4. XII. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/1—5, k. 854.

[2] i [3] Vidi dok. br. 35 i 111.

5. XII. 1944 Snage III bataljona ovog odreda vodile su borbu sa neprijateljem na položajima Brezova Kosa, pokraj komunikacije Busovača — Kiseljak. Jačina neprijateljskih snaga 200 vojnika — Čerkeza,[3] i 2 topa, 1 tenk. Jačina naših snaga 1 četa III bataljona. Prvi plotuni nisu gađali neposredno u kolonu već povrh kolone iz razloga što smo dobili podatke da će se Čerkezi predati čim mi pripucamo. Neprijatelj ovo nije učinio već otvorio vatru na naše položaje te je borba trajala 2 sata, kada je neprijatelj bio odbačen i prisiljen da se povuče u Kiseljak. U ovoj akciji neprijatelj je imao 9 mrtvih i 22 ranjena, a naš 1 lakše ranjen.

6. XII. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.

7. XII. 1944 Snage I bataljona i diverzantska grupa ovog odreda izvršile su akciju na neprijateljski saobraćaj i to: I bataljon na komunikaciji Kiseljak — Busovača kod Brezove Kose, a diverzantska grupa u zajednici sa diverzantskom grupom IX brigade na željezničkoj komunikaciji Kakanj — Modrinje kod zaseoka Rašćevine.[4] U akciji na komunikaciji Kiseljak — Busovača jačina neprijatelja bila je 100 vojnika ustaša i Nijemaca, a jačina naših snaga jedna četa. U akciji na komunikaciji nije bilo u prevrnutom vozu neprijateljske vojske osim jednog ustaše i jednog Nijemca i 2 domobrana. Tokom borbe na komunikaciji Kiseljak — Busovača neprijatelj je imao 6 mrtvih i 4 ranjena, a naši bez gubitaka, zaplijenjeno je 500 metaka, 3 kišne kabanice, 2 ranca, 7 pari veša, 4 vojničke uniforme i 2 para ćizama, uništen i spaljen 1 veliki kamion, a 3 kamiona oštećena. Na željezničkoj komunikaciji Kakanj — Modrinje neprijatelj je imao 2 mrtva, a naši bez gubitaka. Uništena 3 vagona i 1 lokomotiva koju je uništila sama naša diverzantska grupa.

8. XII. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

---

[4] Vidi dok. br. 111.

9. XII. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

10. XII. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

11. XII. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

12. XII. 1944 Snage III bataljona ovog odreda vodile su borbu sa neprijateljem na položajima Brezove Kose i Jehovca. Jačina neprijateljskih snaga 150 vojnika Nijemaca i ustaša, 4 kamiona i 2 tenka. Jačina naših snaga dvije čete III bataljona. Borba je trajala 2 sata, kada je neprijatelj protjeran u pravcu Belalovca. U ovoj akciji neprijatelj je imao 13 mrtvih i 8 ranjenih, a naši 2 ranjena od kojih 1 teže. Zaplijenjeno je 700 metaka municije, onesposobljeno 4 velika neprijateljska kamiona.

13. XII. 1944 Snage I bataljona sa diverzantskom grupom i snage III bataljona ovog odreda vršile su akciju na neprijateljski saobraćaj i to: I bataljon i diverzantska grupa na željeznički saobraćaj između stanice Kakanj — Lašva kod sela Viduše, a III bataljon na komunikaciji Kiseljak — Busovača ispod Brezove Kose.[5] U akciji na željeznički saobraćaj jačina naših snaga bila je jedna četa i diverzantska grupa, a jačina neprijatelja jedan vojni transport od 32 vagona sa 900 Nijemaca, 10 kamiona i 2 tenka.[6] U akciji III bataljona jačina naših snaga 20 boraca, a jačina neprijatelja 30 kamiona. U akciji na željeznički saobraćaj neprijateljski gubitci iznose 150 mrtvih Nijemaca, a naši 1 mrtav i 1 ranjen. Uništeno 3 vagona i 1 lokomotiva, te porušeno 60 m. pruge i oštećeno 5 vagona. U akciji III bataljona uništena su 2 neprijateljska kamiona.

---

[5] Opširnije o tim akcijama vidi dok. br. 41; Arhiv VII, reg. br. 57/14—2, k. 149/C (izvješće 5. oružničke pukovnije od 27. decembra 1944), reg. br. 57/14—1, k. 149/C (izvješće Oružničkog voda iz Zenice od 31. decembra 1944).

[6] Vidi dok. br. 167.

14. XII. 1944 Snage III bataljona ovog odreda u zajednici sa II bataljonom VII brigade[7] i snage I bataljona ovog odreda vodile su borbu sa neprijateljem i to: III bataljon sa snagama II bataljona VII brigade na položajima Brezova Kosa sa neprijateljem koji se kretao komunikacijom Kiseljak — Busovača, a I bataljon sa neprijateljskom pješadijom kod sela Sebinja koja je napadala na naše položaje sa pravca Busovače i Lašve. U akciji III bataljona jačina naših snaga bila je 40 boraca, a jačina neprijatelja 50 kamiona punih Nijemaca sa 3 tenka. U akciji I bataljona jačina naših snaga je bila oko 110 boraca, a jačina neprijatelja 300 nemačkih vojnika.[8] U borbi na komunikaciji Kiseljak — Busovača neprijatelj je imao 10 mrtvih, naši bez gubitaka. U borbi sa neprijateljskom pešadijom kod sela Sebinja naši su se usled nadmoćnosti neprijatelja povukli poslije 5-časovne borbe na prostoriju sela Džindići, kojom prilikom je neprijatelj imao gubitaka čiji nam broj nije poznat.

15. XII. 1944 Snage III bataljona ovog odreda vodile su borbu sa neprijateljskom motorizovanom kolonom[9] na komunikaciji Kiseljak — Busovača kod Brezove Kose. Jačina neprijatelja 48 kamiona, kombinovano malih luksuznih i velikih vojničkih, te 5 bornih kola i 3 tenka. Jačina naših snaga 40 boraca. U ovoj akciji neprijatelj je imao 2 mrtva, a naši 2 lakše ranjena. Onesposobljena su 2 velika neprijateljska kamiona i 1 mali luksuzni automobil.

16. XII. 1944 Snage III bataljona ovog odreda u sadejstvu sa jednom četom II bataljona VII brigade vodile su borbu sa neprijateljskom pješadijom koja je držala položaje na Brezovoj Kosi.[10] Ja-

---

[7] Bliže o sadejstvu sa 2. bataljonom 7. krajiške NOU brigade vidi dok. br. 120.

[8] Prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 15. decembra 1944, kod Lašve je dejstvovao 505. izviđački bataljon. Njega su toga dana smijenili dijelovi bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 199).

[9] Riječ je o pokretu dijelova 524. grenadirskog puka (vidi dok. br. 111, objašnjenje 11).

[10] Vidi dok. br. 120.

III bataljona bila je 5 kamiona punih njemačkih vojnika, a jačina naših snaga 40 boraca. Borba je trajala 1 sat, u kojoj je neprijatelj imao 10 mrtvih i 12 ranjenih, a naši bez gubitaka. Onesposobljena 3 velika kamiona. II bataljon je u svojoj akciji porušio 3.000 metara željezničke pruge.

25. XII. 1944 Snage I bataljona ovog odreda, sa zadatkom vršenja zaštite prebacivanja snaga IV divizije na drugu stranu rijeke Bosne,[15] nisu imale dodira sa neprijateljem, te su tom prilikom porušile 2.500 metara željezničke pruge između stanice Modrinje i Gore.

26. XII. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.

27. XII. 1944 Snage III bataljona ovog odreda vodile su borbu sa neprijateljem na položajima Brezova Kosa, Jehovac i Krčevine. Jačina neprijateljskih snaga 250 vojnika potpomognutih tenkovima i flakom sa ceste Kiseljak — Busovača.[16] Jačina naših snaga 120 boraca. Borba je trajala 8 časova, u kojoj je neprijatelj imao 17 mrtvih i 23 ranjena, a naši 1 ranjenog.

»BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA«

Jedinice ovog odreda u toku mjeseca decembra imale su:

I. **Gubitci:**	1. Neprijateljski:	Ubijeno	289
		ranjeno	151
		zarobljeno	14
		dobrovoljno prešlo na našu stranu	4
		Ukupno:	458
	2. Vlastiti a) Ljudi:	Poginulo	3
		ranjeno	14
		nestalo	

[15] Vidi dok. br. 87.

[16] U to vrijeme između Busovače i Zenice nalazio se u pokretu 734. puk 104. lovačke divizije (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 397: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 27. decembra 1944. godine).

b) U materijalu: Nije ništa u materijalu izgubljeno, palo neprijatelju u ruke, uništeno niti nestalo.

II. **Plijen:**

1. Oružje: Zaplijenjeno je slijedeće oružje: 23 puške u ispravnom stanju.
2. Municija: Zaplijenjena je slijedeća količina municije: 1.800 metaka za pušku.
3. Oprema: Zaplijenjena slijedeća oprema od neprijatelja i to: 3 kišne kabanice, 10 ranaca, 7 pari veša, 5 vojnih uniformi, 2 para čizama, 21 fišeklija, 1 opasač, 13 deka, 5 šatorskih krila, 10 okvira i 1 dvogled.
4. Ostalo: Nije zaplijenjeno ostalog, kao mašina, radiostanica, konja, sedla itd.

III. **Uništeno:** Uništeno je 1 vagon, 2 lokomotive, spaljen 1 kamion, te porušeno 5560 m. željezničke pruge.

IV. **Oštećeno:** Onesposobljeno 28 neprijateljskih kamiona.

V. **Raspored jedinica:**
I i II bataljon nalaze se na prostoriji s. Mladoš — Sebinje — Džindići sa zadatkom zaštite prebacivanja snaga IV divizije. III bataljon nalazi se na prostorijama s. Tekija[17] — Pločari i Duke sa zadatkom uništavanja neprijateljske motorizacije na komunikaciji Kiseljak — Busovača. Operativni dio štaba odreda nalazi se uz I i II bataljon.

VI. **Zaključci:** Opšti uspjeh u toku mjeseca bio je dosta dobar imajući u vidu da je ljudstvo mlado i neiskusno. Za jedan kraći period može se očekivati i bolji uspjeh.[18]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar: **Avdo Hakirović** M. P. Komandant — kapetan: sl. otsutan

[17] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.
[18] Po naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ od 24. decembra 1944 (vidi dok. br. 93) Visočko-fojnički NOP odred je rasformiran.

BR. 125

ZAPOVIJEST ŠTABA 3. KORPUSA OD 29. DECEMBRA 1944. O POHVALI JEDINICA ZBOG USPJEHA U BORBI PROTIV ČETNIKA U ISTOČNOJ BOSNI[1]

ZAPOVIJEST

Štaba III. Korpusa NOV Jugoslavije za 29. XII. 1944 god.

U vremenu od 1. do 29. decembra 1944 godine na teritoriji Istočne Bosne vođene su i danju i noću žestoke ali pobjedonosne borbe sa njemačkim trupama i sa ostacima raznih »korpusa« Milana Nedića i Draže Mihailovića, koji su iz Srbije, Crne Gore i Sandžaka povlačili se prema sjeveru.[2]

U ovom periodu, poslije upornih bojeva, naše jedinice sadejstvujući sa bratskim srpskim jedinicama narodno-oslobodilačke vojske na juriš su oslobodile mjesta Zvornik i Drinjaču.[3] Poslije toga, u desetodnevnim upornim bojevima na sektoru Vlasenica — Šekovići — Tuzla — Kladanj — Zivinice, naše jedinice razbile su Nedićeve i Dražine »korpuse«, čiji su ostaci u povlačenju prema Ozrenu.

U ovim borbama ubijeno je i ranjeno 4.506 neprijateljskih vojnika a zarobljeno 529 neprijateljskih vojnika. Zarobljeno je bacača 15, mitraljeza 94, pušaka 649, municije 289.000, mina za bacače 1032, radio-stanica 3, konja 374. Uništeno je motornih vozila 27, topova i flakova 7, tenkova 5, magacina sa municijom 1.

Svojim junaštvom, izdržljivošću i vještim manevrom, naše jedinice razbile su sve planove okupatora da preko svojih slugu i dalje sprovodi svoje paklene namjere u podjarmljivanju i sijanju mržnje između bratskih naroda Istočne Bosne. Bratska saradnja jedinica XXIII. Srpske udarne divizije pokazala je svima i svakome, da su svi narodi Jugoslavije sjedinjeni kada je u pitanju ma koji kraj naše domovine.

Ovim putem priznanje i našu zahvalnost jedinicama pod komandom p. pukovnika Miloša Zekića,[4] p. pukovnika Franje Herljevića,[5] p. pukovnika Miladina Ivanovića,[6] majora Mitra

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 12—5, k. 408.

[2] Vidi dok. br. 146 i 147.

[3] Bliže o zauzimanju tih mjesta vidi dok. br. 146.

[4] Komandant 27. NOU divizije.

[5] Komandant 38. NOU divizije.

[6] Komandant 23. NO divizije.

Minića,[7] majora Voje Ivanovića-Crnogorca,[8] majora Petra Borojevića,[9] majora Veljka Jankovića,[10] majora Stojande Milinovića,[11] kapetana Spase Mićića,[12] kapetana Mehmedalije Hukića[13] i naređujemo, da nam štabovi jedinica dostave prijedloge za odlikovanje i unapređenje boraca, podoficira i oficira koji su se istakli u ovim borbama.

Slava borcima, podoficirima i oficirima palim za slobodu i nezavisnost naše domovine.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik:
Dane Olbina

Komandant — pukovnik:
Kosorić Pero

M. P.

[7] Komandant 20. romanijske brigade 27. NOU divizije.
[8] Komandant 19. birčanske brigade 27. divizije.
[9] Komandant 17. majevičke brigade 38. NOU divizije.
[10] Komandant 18. hrvatske brigade 38. NOU divizije.
[11] Komandant 21. istočnobosanske brigade 38. NOU divizije.
[12] Komandant 16. muslimanske brigade 27. NOU divizije.
[13] Komandant Tuzlanskog NOP odreda.

BR. 126

NAREĐENJE ŠTABA 14. KORPUSA NOVJ OD 29. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA O ORGANIZACIJI KOMORA I INTENDANTURA[1]

ŠTAB
XIV KORPUSA NOVJ
Op. br. 93
29. XII. 1944

ŠTABOVIMA XXIII UDARNE, XXV I 45. DIVIZIJE NOVJ

Prelazom naših jedinica na levu obalu reke Drine, a da bi iste bile što pokretljivije za lakše izvršavanje dodeljenih zadataka i u cilju uspešnijeg njihovog manevra štabovi divizija će se u pogledu organizacije komora i intendantura držati u potpunosti propisane formacije od strane Glavnog štaba NOV i PO Srbije.

Intendanture i komore bataljona imaju biti isključivo na tovarnoj stoci. Sva druga prevozna sredstva, kao kola, čeze i motorna vozila, imaju se izuzeti iz bataljona i upotrebiti za intendanture štabova brigada i divizija. Odrediti i popisati najnužniji broj tovarnih i jahaćih konja za bataljone, a sve u cilju rasterećenja istih od glomaznosti, a za što lakšu njihovu pokretljivost.

Takođe rasteretiti i intendanture brigada i divizija od suvišnosti i manje potrebnih sredstava. Spremu, koja se dobija za snabdevanje i opremu jedinica, odmah razdeljivati istima, i ni u kom slučaju ne zadržavati je u komorama.

Po izvršenju ovoga naređenja dostaviti nam izveštaj koliko u kome bataljonu ima tovarnih i jahaćih konja, a koliko u intendanturama brigada i divizija ima tovarne i tegleće stoke, prevoznih sredstava i kakvih. Ovaj izveštaj dostaviti najkasnije do 10 januara 1945 god.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
pukovnik
Đuro Lončarević

Komandant — potpukovnik
Rad. T. Jovanović

M. P.

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 2—1, k. 1090.

BR. 127

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 29. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O STANJU SLUŽBE VEZE[1]

ŠTAB
X DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Str. pov. br. 221
dne 29. XII 1944. g.

Mjesečni izvještaj o
službi veze dostavlja

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
(odseku za vezu)

Jedinice ove divizije u vremenu od 1. XII do 31. XII 1944. godine u pogledu veze imale su sledeće:

PREGLED VEZE:

Štab divizije nalazio se od 1. XII do 16. XII 1944 god. u Gornjem Vakufu, od 16 do 25. XII u Fojnici, a od 25 do 31. XII u Bakovićima, veza se održavala sa:

V korpusom svakodnevno radio-veza.

IV divizijom svakodnevno radio-veza.

XXXIX i XL[2] divizijom nije radio-veza bila redovna.

VII brigadom svakodnevno radio-veza, telefonska i kurirska.

Među jedinicama brigade veza se održavala, telefonska, kuririma i sa signalnim stanicama.

IX brigadom svakodnevno radio-veza, telefonska i sa kuririma.

Među jedinicama brigade veza se održavala, telefonska, kurirska i sa signalnim stanicama.

XVII brigadom svakodnevno radio veza i sa kuririma.

Među jedinicama brigade veza se održavala, kurirska i sa signalnim stanicama.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25/1—4, k. 461/A.

[2] Ta divizija je imala naziv Srednjobosanska do njenog preimenovanja u 53. NOU diviziju (vidi dok. br. 86).

Visočko-Fojničkim NOP odredom, svakodnevno radio-veza, telefonska i sa kuririma.

Među jedinicama odreda veza se održavala, telefonska i sa kuririma.

Livanjsko-Duvanjski NOP odredom, svakodnevno radio-veza, kuriri upućeni dva puta.

Jajačko-Travnički NOP odredom, kurirska.

I artiljeriskim divizionom, telefonska i sa kuririma.

Divizion sa baterijama, telefonska i sa kuririma.

Bolnicom 1 i 2, telefonska i sa kuririma. Intendanturom telefonska.

NEDOSTATCI:

Radi kvara generatora, radio-veza sa VII brigadom nije postojala od 22 do 24. XII o.g., a koji je popravljen u radionici ove divizije. Radio-veza sa IX brigadom nije takođe postojala, od 9 do 12. XII, radi toga što mu je baterija na stanici naglo izdala, odmah je poslata druga baterija i veza je uspostavljena.

Sa XL divizijom radio-veza nije postojala i to: 5, 10, 11, 13, 14, 15, 19, 20, 26 i 27. XII o.g. radi toga što telegrafista pomenute divizije nije svaki put, tj. gore navedenih dana nije mogao da pronađe našu stanicu i veza nije održana. Stanica ove divizije svaki put je čula stanicu pomenute divizije, te preko stanice toga štaba pokušala da se uspostavi veza ali svaki put nije uspelo.

Sa XXXIX divizijom radio-veza nije održana i to: 4, 8, 13, 14, 15, 17, 24 i 25-XII o.g. nije se javio, razlog nepoznat. Pokušali smo preko stanice toga štaba da se veza uspostavi, ali svaki put nije uspelo.

Sa IX brigadom nije postojala telefonska veza od 11 do 16. XII, radi nedostatka kabla. Nabavljena je žica i veza je uspostavljena, ali kako nije bilo izolatora, nije bila najbolja pošto se usput gubio izvestan deo energije, te se je slabo čulo. Sve ostale telefonske linije dosta dobro su funkcionisale, jedino što je nedostatak u tome što je, usled nedostatka telefonske linije, više telefonskih stanica uključeno na dodir, a telefonisti nisu potpuno verzirani u manipulaciji na telefonima, te je više puta dolazilo do upadanja u razgovor i ometanja istoga.

NASTAVA:

U I artiljeriskom divizionu, od 1—19. XII o.g. održan je telefonsko-signalni kurs po nastavnom planu, a od 19—31. XII radi se sa slušaocima kursa na terenu i po baterijama, praktično. U prošlom i ovom mjesecu u navedenom divizionu osposobljeno je 28 drugova, koji su pokazali vrlo dobre rezultate, a koji su sposobni da se posluže u vezi sa svim sredstvima koja sada imamo na raspolaganju. Dalje se podučavaju u kucanju i primanju morzeovih znakova oni koji su pokazali volje za rad, da bi mogli da budu telegrafisti, pa ako ne na radio-stanici onda na žičnom telegrafu. Sa ostalim se radi i dalje manipulacija na centralama, telefonima i signalnim stanicama.

Po ostalim četama za vezu ove divizije nije se vodio nikakvi kurs za vezu, pošto nemamo novoprimljenog ljudstva, već je prelazito do sada pređeno gradivo sa kurseva. Dalje je popravljana stalna telefonska linija Fojnica — Kreševo, Fojnica — Rastovo — Travnik i Rastovo — Gornji Vakuf. A koja sada dosta bolje funkcioniše nego prošloga mjeseca.

U divizijskoj radio-tehničkoj radionici kurs se vodi i dalje, a na kojem se je do sada osposobilo četiri druga koji su sposobni da izvrše popravke na telefonima i centralama. Sa istim se dalje vodi kurs iz radio-tehnike, kako teoretski tako i praktično, da bi se osposobili da mogu vršiti opravke i na radio-stanicama, generatorima i na ostalim savremenim sredstvima veze koje ćemo imati na raspolaganju.

Dresura pasa koja je počela prošlog mjeseca, sa jednim psom — Luksionom, starim 6 mjeseci, pasmine ovčarske, postiglo se je sledeće: naučen je da prenosi poštu na terenu, u daljini od 5 km, gde mu je potrebno do 30 minuta. Isti se ne može upotrebiti da unosi poštu u kancelarije ili da pronađe gospodara u zgradama, pošto je ovčarske pasmine koji se jedino mogu upotrebiti na terenu. Poslednju poštu 26. XII o.g. donio je preko tri brijega, pošumljena, u daljini od 5 km.

Otpočeta je dresura sa još dva psa stara od po dva mjeseca, isto ovčarske rase, od kojih je jedan dosta dobar, i već prenosi poštu na udaljenosti od 2—3 km. Dok je drugi lošiji u prenošenju pošte te će se sa istim da vrši obuka u izviđanju terena, gde izgleda da će se više uspjeti.

PRILOG:

Brojno stanje ljudstva, stručnjaka, sredstava veze, komore i oružja[3] jedinica za vezu ove divizije, i skica postojećih veza[4] u mjesecu decembru 1944. godine.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar ppukovnik,
Rade

Komandant pukovnik,
Vojo Todorović

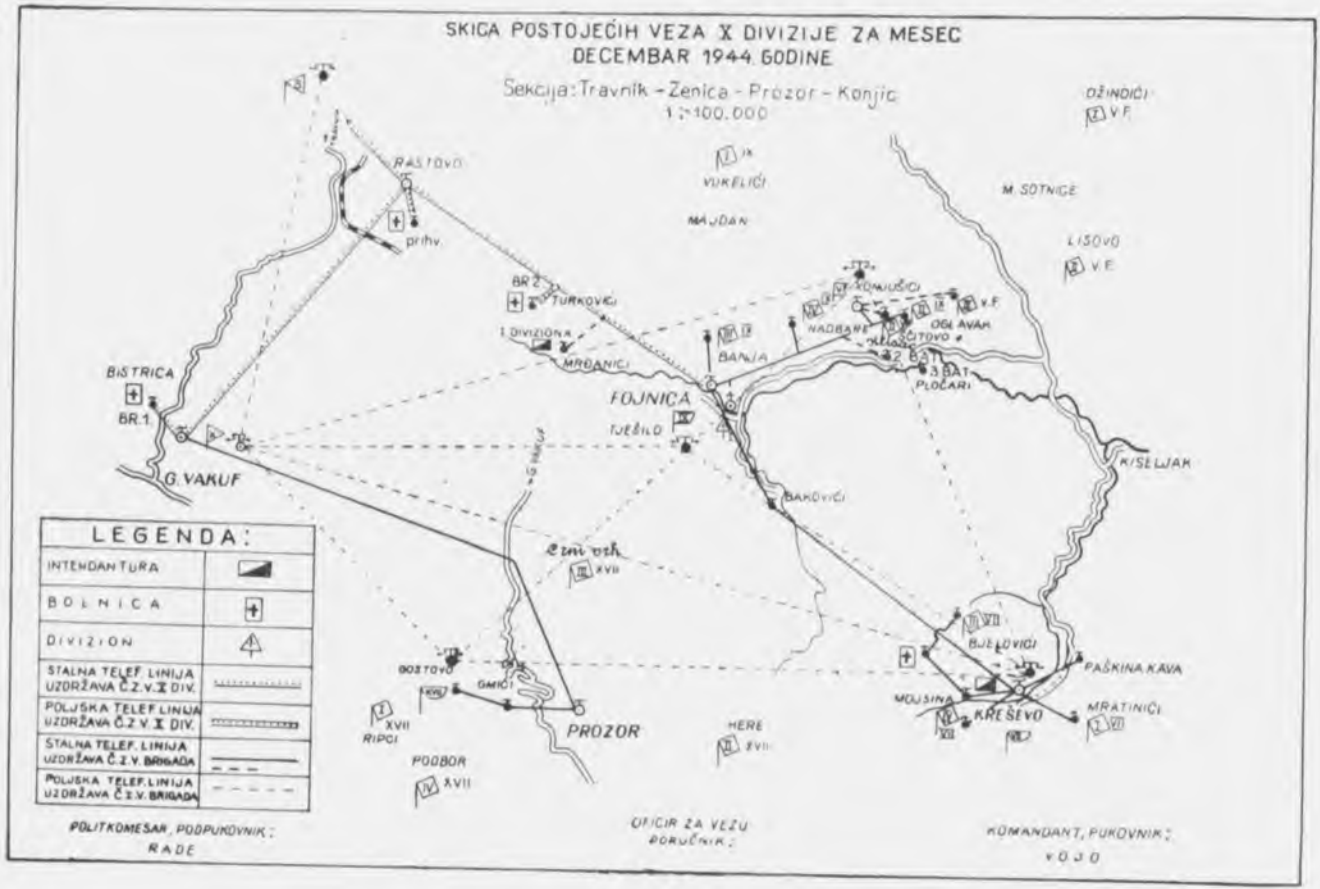
Oficir za vezu
poručnik
...[5]

M. P.

[3] Vidi Arhiv VII, reg. br. 25/3—4, k. 461/A.

[4] Ta skica se objavljuje kao prilog uz ovaj dokumenat.

[5] Potpis nečitak


SKICA POSTOJEĆIH VEZA X DIVIZIJE ZA MESEC DECEMBAR 1944. GODINE
Sekcija: Travnik - Zenica - Prozor - Konjic
1:100.000
RASTOVO
prihv.
VUKELIĆI
MAJDAN
DŽINDIĆI
V.F.
M. SOTNICE
LISOVO
V.F.
BR.2
TURKOVIĆI
I DIVIZIONA
MRDANIĆI
KONJUŠIĆI
V.F.
NADBARE
OGLAVAK
ČITOVO
BANJA
3 BAT.
PLOČARI
BISTRICA
BR.1
G. VAKUF
FOJNICA
IVEŠILO
KISELJAK
BAKOVIĆI
Crni vrh
XVII
BOZTOVO
GMIĆI
RIPCI
XVII
PROZOR
PODBOR
XVII
HERE
XVII
BJELOVIĆI
PAŠKINA KAVA
MOJSINA
KREŠEVO
MRATINIĆI
LEGENDA:
INTENDANTURA
BOLNICA
DIVIZION
STALNA TELEF. LINIJA UZDRŽAVA Č.Z.V. X DIV.
POLJSKA TELEF. LINIJA UZDRŽAVA Č.Z.V. X DIV.
STALNA TELEF. LINIJA UZDRŽAVA Č.I.V. BRIGADA
POLJSKA TELEF. LINIJA UZDRŽAVA Č.I.V. BRIGADA
POLITKOMESAR, PODPUKOVNIK:
RADE
OFICIR ZA VEZU
PORUČNIK:
KOMANDANT, PUKOVNIK:
VOJO

BR. 128

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. DIVIZIJE OD 29. DECEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O NEPRIJATELJU NA SEKTORU BIJELJINA — BRČKO — ČELIĆ[1]

ŠTAB A—1[2]
Str. pov. op. br. 10 44.
29. XII. 1944 g. u_ č.
Situacija: Kopija

ŠTABU C — 1[3]

U Bijeljini se nalazi još uvek oko 1200 neprijateljskih vojnika (Nemaca).[4] Prema podacima koji su provereni četnička brigada Raje Bančića u jačini oko 800 ljudi krenula je sa sektora Majevice za Donje Crnjelovo.

O situaciji severno prema Savi još nemamo podataka.

Neprijatelj se još zadržava u Brezovom Polju, ali u toku jučerašnjeg dana nije vršio nikakve pokrete na komunikaciji Bijeljina — Brčko.[5]

Na komunikaciji Čelić — Pukiš — Brčko nalazi se oko 2000 neprijateljskih vojnika. Manji broj od toga Nemaca a ostalo su nedićevci,[6] belogardejci,[7] zeleni kadar[8] i četnici.[9]

Na prostoru Popovo Polje — Donja Bukovica nalaze se izvesne četničke grupe.

Na Majevici na prostoru Tobut — Priboj — Lopare nalazi se oko 1000 četnika.[10]

Raspored naših snaga:

V—1[11] na liniji Janja — Suho Polje — Zagoni — Čađavica, sa zadatkom zatvaranja pravca Bijeljina — Koraj, pritiska na Bijeljinu sa južne strane, čuvanja mostobrana kod Kurijačice i dejstva na komunikaciju Bijeljina — Dragaljevac.

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 33—4, k. 982.

[2] Tajni naziv za 17. NOU diviziju (vidi dok. br. 82).

[3] Tajni naziv za Štab Južne operativne grupe (vidi dok. br. 82).

[4] i [5] Vidi dok. br. 88, 90, 96 i 130.

[6] Vidi dok. br. 69.

[7] Vidi dok. br. 150, objašnjenje 29.

[8] Vidi dok. br. 105.

[9] Vidi dok. br. 146.

[10] Vidi dok. br. 106.

[11] Tajni naziv za 28. NOU diviziju (dok. br. 82). Bliže o njenim dejstvima u to vrijeme vidi dok. br. 130.

A—2[12] na prostoru Maleševci — Begutovo Selo — Ugljevik. Zadatak je brigade odmor i sređivanje, dajući osiguranje prema četničkim snagama na prostoru Priboj — Tobut — Lopare. Brigada ima zadatak ispitivanja četničkih snaga na tome prostoru radi kasnijeg čišćenja toga terena.

A—3[13] na prostoru prema Čeliću i Pukišu, sa zadatkom osiguranja iz toga pravca i dejstva na komunikaciju Čelić — Pukiš — Brčko.

A—4[14] na sektoru Korenita — Piperci — Mrtvica. Brigadi je stavljeno u zadatak čišćenje terena na prostoru između Koraja i Brezovog Polja i direktnog napada na komunikaciju Brezovo Polje — Brčko.

A—5[15] se nalazi u s. Badovinci.

Prilikom izbijanja A—2 na novoodređene položaje noću 28 29 ov. mes., jedna grupa četnika u jačini od 300 vojnika sačekala je II bat. na položaju Ravni Gaj (k. 282[16] — 439) i primila borbu. Posle kraće borbe četnici su razbijeni i potisnuti u pravcu Tobuta preko r. Janje. U toj borbi imali smo 3 mrtva i 2 ranjena druga. Neprijatelj je imao veće gubitke ali nam broj još nije poznat.[17] Na drugim sektorima u toku današnjeg dana nije bilo borbe.

Preduzeli smo prikupljanje podataka na celom sektoru radi čišćenja terena od četnika i likvidacije neprijateljskih uporišta prema Brčkom.

Sa jedinicama B—1[18] nemamo veze.

Tražene relacije dostavićemo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab
načelnik — pukovnik,
Rajko V. Tanasković

---

[12] Tajni naziv za 6. proletersku brigadu 17. NOU divizije (vidi dok. br. 82). Bliže o njenim dejstvima u to vrijeme vidi dok. br. 150.

[13] Tajni naziv za 2. krajišku brigadu 17. NOU divizije (vidi dok. br. 82). Bliže o njenim dejstvima u to vrijeme vidi dok. br. 150.

[14] Tajni naziv za 15. majevičku brigadu 17. NOU divizije. O tome i njenim dejstvima u to vrijeme vidi dok. br. 82 i 150.

[15] Tajni naziv za 1. artiljerijsku brigadu. Ona je bila u sastavu 17. NOU divizije (vidi dok. br. 82 i 150).

[16] Odnosi se na k. 292.

[17] Komandant Majevičkog četničkog korpusa u svojoj depeši od 3. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depešu br. 344) u vezi s tim je izvijestio: da četnici vode borbe protiv jedinica NOVJ u Podrinju; da su četnici potisnuti u Semberiji; da su vodili trodnevne borbe kod Tuzle; da su imali znatne gubitke. O tome vidi i depeše (br. 236 i 242) od 27. i 28. decembra (Arhiv VII, reg. br. DM-55).

[18] Tajni naziv za 14. korpus NOVJ (vidi dok. br. 82).

BR. 129

ZAPOVIJEST ŠTABA 25. NO DIVIZIJE OD 29. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA ČIŠĆENJE MAJEVICE OD ČETNIKA[1]

ŠTAB P.1.
29. XII. 1944. god.
u 11 i 15 časova
op. br. 97

ZAPOVEST

Sekcije: Zvornik — Bijeljina — Tuzla; razmera 1 : 100.000.

PODACI O NEPRIJATELJU:

Četnička grupacija[2] jačine 5 do 6.000 koja je vršila pritisak na Tuzlu oko 25 i 26 ov.m. prilikom nastupanja snaga K.1.[3] potpuno je razbijena na više grupa. Jedna grupa četničkih bandi otstupila je u pravcu Majevice planine jačine oko 500 ljudi — bandita.

Jedinica K.1. angažovala je sve svoje snage u cilju uništenja četničke grupacije koja je napadala na Tuzlu. Delovi ove jedinice već su doprli komunikacijom Zvornik do u Tuzlu.[4]

NAŠ ZADATAK:

Sa dve brigade izvršiti, tj. očistiti teren od leve obale Drine preko Majevice do linije Ljepunice — Dobrnja — Podorašje — Srebrnik — Špionica — Bijela. Sektor čišćenja obuhvata leva granica: Kozluk — Jusići — Ramići — Goduš — Stolice (k. 915) — Pulkov Do — Gajevi — G. Tuzla — Kavčići — Brđani — Dobrnja.

Desna granica: Obriježˇ — Studenac — D. Trnova — Atmačić — Begutovo Selo — Miloševići[5] — Milino Selo — Dragovo brdo (k. 381.) — Čelić — Vražići — Zovik Kalajdžija — Musl. Maoča — Bijela — Crnice.

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 54—2, k. 1089.

[2] Bliže o njoj vidi dok. br. 146.

[3] Tajna oznaka za Štab 23. NOU divizije (vidi dok. br. 82).

[4] Opširnije o tome vidi izvještaj štaba 23. NOU divizije od 31. decembra 1944 (tom I, knj. 15, dok. br. 203, str. 626 i 627) i izvještaj Štaba 14. srpske NOU brigade od 28. decembra 1944 (tom I, knj. 15, dok. br. 199, str. 579. i 580).

[5] Odnosi se na s. Maleševci.

Sektor čišćenja dijeli se na dva otseka i to: I otsek južni deo Majevice, II otsek severni deo Majevice. Južni deo Majevice ulazi u sektor čišćenja P.2.[6] Severni otsek ulazi u sektor čišćenja P.4.

Radi izvršenja postavljenog zadatka

NAREĐUJEMO:

P.2. ZADATAK:

Očistiti od četničkih bandi južni deo Majevice. U prvoj borbenoj liniji imati dva bataljona koji će se kretati pravcem (I bataljon) Skočići — Jasenica — Ravne Njive — Rastošnica — Muzeli — Okruglica (k. 733) — Busija (k. 847) — Površnica — Kasimovići — Tetima — Crno Blato — Čanići. (II bataljon) kretaće se pravcem Rojčević — Gradac — Vasiljevići — Čaklovica — Brijest (trig. 551) — Jasike — Ploča (k. 700) — Smrekova Njiva — Međednik (k. 843) — Greda (k. 771) — Gavranić (k. 721) — Kik (k. 701) — Dvor. U drugoj borbenoj liniji (rezervi) kretaće se druga dva bataljona pravcem za prvom borbenom linijom na otstojanju od 5 km. Bataljoni će se kretati u nastupnom maršu.

P.4. ZADATAK:

Očistiti južni deo Majevice od četničkih bandi. Dva bataljona nalaziće se u prvoj borbenoj liniji koji će se kretati desno od P.2. i to: jedan bataljon kretaće se pravcem D. Pilica — G. Krčina — Teočak — Krstac — Trnjaci — Vukosavci — Jablanica — Navioci — Humci — Sitari — Malo Sijeno. (Drugi) jedan bataljon u prvoj borbenoj liniji kretaće se pravcem Begovo Polje — Kacevac — Trnova — Zelenkovići — Arapovići — Panjevići — Kameniti Breg — Čivin vis (k. 750) — Kokošinjac (k. 415) — Brusnica — Lukavica — Papratnica — Paljevina — Islamovska Kosa — Maoča Karavlaška — Tomići i izbiti na liniju Gornji Hrgovi — Špionica — Topalovići — Bubanj. U drugoj borbenoj liniji kretaće se druga dva bataljona na otstojanju 5 km. Bataljoni će se kretati u rasporedu nastupnog marša obuhvatajući teren od desnog krila P.2. do desne granice sektora čišćenja.

---

[6] Bliže o tajnim oznakama jedinica 25. NO divizije vidi dok. br. 82.

P.3. ZADATAK:

Dva bataljona zadržati na sadanjoj prostoriji Drinjača — Kamenica. Sa jednim bataljonom osigurati i sprovesti komore P.2., P.3. i ostale komunikacijom Zvornik — Tuzla — Dobrnja. Ove komore krenuće iz Zvornika 1. I. 1945. g. I bataljon zadržati do daljnjeg na sadašnjoj prostoriji.

I dnevni marš P.2. i P.3. biće do linije Goduš — Rastošnica — Snježnica — Mezgraja — Begutovo Selo.

II dnevni marš biće do linije G. Tuzla — Tetima — Međednik (k. 843) — Jablanica — Vakuf — Brusnica — Čelić.

III dnevni marš završava operaciju.

POČETAK NAPADA:

Sa pokretom jedinica za čišćenje terena otpočeti 30. XII. 1944. g. u 7 časova.

VEZE:

P.2. održavaće vezu sa P.1. a desno sa P.4 kuririma i patrolama. P.4. održavaće vezu levo sa P.2. a desno sa susednim jedinicama. Sa P.1. vezu održavati kuririma i preko radio-stanice. Naročito vezu održavati preko krila za vreme nastupnoga marša, tj. preko pobočnica.

EVAKUACIJA RANJENIKA:

Ranjenike upućivati najbližim putem u Zvornik gde će se nalaziti diviziska bolnica.

ISHRANA JEDINICA:

Ishranu vršiti na terenu na dobrovoljnoj bazi u sporazumu sa narodno-oslobodilačkim odborima te konfiskacijom i rekvizicijom od narodnih neprijatelja.

POSTUPAK SA ZAROBLJENICIMA:

Sa zarobljenicima postupati prema međunarodnim pravilima i sprovoditi ih veću vojnog suda pri štabu divizije.

MESTO ŠTABA P.1.:

31. ov.m. štab P.1. izvršiće pokret za s. Rastošnica.

NAPOMENA:

Svi glomazni delovi jedinica izvršiće prebacivanje u Zvorniku 30. i 31. ov.m. gde će se sprovodnici, tj. komandiri komora javiti štabu P.3. odakle će 1. I. 1945. g. izvršiti pokret za svoje jedinice.

Po završenom čišćenju Majevice P.2. razmestiće se na prostoriju Dobrnja — Ljepunice — Brđani — Čanići. P.4. razmestiće se na prostoriju Muslimanska Obodnica — Podorašje — Tinja — Straža — Podpeći — Srebrnik. Jedan bataljon razmestiti na prostoriji Ćehaje — Špionica — Hrgovi koji će imati zadatak osiguranja desnoga boka jedinica na odmoru.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POL. KOMESAR
ppukovnik
Milojica Pantelić

KOMANDANT
major
Kukolj Uroš

BR. 130

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 28. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA ODSJEKU JANJA — BIJELJINA OD 28. NOVEMBRA DO 29. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

Datum	Koja jedinica	Na kom sektoru je djelovala	Zaplijenjeno ili uništeno	Gubitci							Izgubljeno
				neprijatelj.			naši				
				ubijeno	ranjeno	zarobljeno	mrtvih	ranjenih	nestalih	zarobljenih	
. . .[2]	XXI ud. brigada	Jedinice smještene na istoj prostoriji i vršile poslednje pripreme za prebacivanje preko Drine.									
28 XI 1944 g.	XVII ud. brigada	Jedinice smještene na pomenutoj prostoriji i vršile poslednje pripreme za prebacivanje preko Drine.									
	Brodska brigada	Brigada otpočinje prebacivanje preko Drine i sa ostalim bataljonima na sektoru Kozluka, koje teče bez borbe i ikakvog ometanja od strane neprijatelja.									
29 XI 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice smještene na prostoriji Loznica — Lešnica, odakle je na svom mjestu prelaza upućivala manje grupe radi ispitivanja leve obale Drine.									
	XVII ud. brigada	Sa dosadanje prostorije gdje su jedinice kantonovale, počele prebacivanje sa 2 bataljona kod Balatuna, a sa 1 kod Badovinaca. Jedan bataljon je ostao u Srbiji, koji bi u slučaju našeg povlačenja poslužio kao prihvatnica naših snaga.[3] Bataljoni koji su se prebacivali u Semberiju imali su zadatak da najprije pročiste sela uz Drinu od četnika, a kasnije koordinirajući rad sa XXI u. brigadom da napadnu Bijeljinu.									
	Brodska brigada	Prebacivanje i dalje traje na navozu kod Kozluka. Borbe nije bilo niti drugih uznemirenja od strane četnika.									
30 XI 1944 g.	XXI ud. brigada	Brigada otpočinje prebacivanje na sektoru Batra, koje teče bez borbe. Jedinice po prebacivanju imaju zadatak zaposjesti Janju i vršiti pritisak sa juga na Bijeljinu.									
	XVII ud. brigada	Nakon pročišćenih podrinskih sela u Semberiji, jedinice ušle uz manje borbe u Bjeljinu i radi odbrane mjesta posjele položaj kod Suljina Hana gdje su vodile borbu sa četnicima koji su imali namjeru upasti u Bijeljinu.[4]									

	Brodska brigada	Po prebacivanju jedinice sa 2 bataljona posjele položaj kod Čelopeka, osiguravajući na taj način cestu Janja — Zvornik.								
1 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice ove brigade nakon zauzimanja Janje[5] dobile su zadatak da drže položaj jugozapadno od Bijeljine, braneći na taj način mjesto od četničkih grupa koje su stalno od Suhopolja i Ugljevika napadale u tom pravcu.								
	XVII ud. brigada	Držala položaje ispred Bijeljine, kod Suljina Hana, Bukovičkog potoka i Humke, stalno odbijajući neprijatelja sa ove teritorije.					1	3		
	Brodska brigada	Sa 3 bataljona koja su prebaćena u Bosnu vodila borbu kod Čelopeka, po danu sa manjim nepr. grupama, a u noć sa jačim snagama.		3	5		5	7		
2 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice držale položaj ispred G. Obriježa, Suhopolja, Brijesnice i Modrana i vodile borbu kod Obriježa i Brijesnice sa četnicima koji toga dana organizovano napadali naše položaje na tom sektoru. Kod Obriježa naše jedinice su se povukle prema Suhopolju, a od Brijesnice neprijatelj je odbijen.[6]	Zarobljena 1 puška sa nešto municije i spreme.	45			4	13	10	Izgubljeno 6 pušaka i oštećena 2 mitraljeza.
	XVII ud. brigada	Jedinice držale pomenute položaje ispred Bijeljine i vodile borbu sa četnicima kod Suljina Hana i Šubara. Neprijatelj napadao organizovano uz pomoć tenkova, ali je bio odbijen.[7]	Zarobljen 1 t. mitraljez i 5 pušaka sa nešto municije i spreme.				2	3		
	Brodska brigada	Neprijatelj jačim snagama u tri kolone napadao na te položaje kod Čelopeka,[8] usled čega smo bili primorani da se povučemo na nove položaje ispred Kozluka.		90	136		43	64	5	Izgubljeno 68 pušaka, 1 puškomitr.
3 XII 1944 g.	XXI. ud. brigada	Sa dosadanjeg sektora neki dijelovi se rokirali u Musl. Janjare i D. Trnovu, u kojim mjestima su vođene borbe sa četnicima. Sem toga vođena je borba u D. Obriježu kuda se je probijao njihov III batalj. Neprijatelj je na svim sektorima odbijen i proteran.	Zaplijenjene 2 puške sa nešto municije.	27	30	2	9	18	24	
	XVII ud. brigada	Jedinice držale prije pomenute položaje ispred Bijeljine i vodile borbu na Šubarama i kod Suljina Hana sa četnicima koji su bili potpomognuti sa 4 tenka. Neprijatelj je odbijen.	Zaplijenjen od četnika 1 t. mitraljez.							
	Brodska brigada	Radi zauzimanja povoljnijih položaja naše jedinice su se povukle do Trnovice i obrazovale nove položaje, gdje ih je neprijatelj sastavljen	Zaplijenjena 1 puška sa nešto municije i spreme.							

		od četnika i Nemaca organizovano napao, ali nakon 3 časa vođene borbe je odbijen.		7	10	1	3	
	XXI. ud. brigada	Brigada smještena sa 3 bataljona u D. Trnovi, a 1 bataljonom držali Teočak i Lopare. Borbe toga dana nije bilo, već su se jedinice odmarale i sređivale.						
4 XII 1944 g.	XVII ud. brigada	Jedinice ispred Bijeljine vodile borbu na Subarama i kod Suljina Hana sa Nemcima i četnicima koji su organizovano sa jakim snagama i uz pomoć iz pantera napadali sa zadatkom da upadnu u Bijeljinu gdje bi trebali prihvatiti svoje jedinice koje su se probijale od Zvornika. Nakon 2 sata ogorčene borbe neprijatelju je uspjelo doći do same Bijeljine, kada su naše jedinice odstupile prema Drini radi prebacivanja u Srbiju, koje je nastupilo u toku noći.[9]	Zaplijenjeno 5 pušaka sa nešto municije i vojne spreme.					Izgubljeno 1 p. mitraljez i 1 kurdi-vardi sa 8 mina.
	Brodska brigada	Brigada na položaju kod Trnovice. Neprijatelj napadao položaje jačim snagama i mi smo bili primorani da se povučemo prema Jusićima i Milićima.	Uništeno po jedinicama 4. batalj. 8 kola, ubijeno 30 konja, uništ. 5 kamiona.	38	40	2	2	
	XXI ud. brigada	Jedinice se nalaze u Donjoj i Srpskoj Trnovi,[10] gdje su se odmarale i sređivale, jer ih neprijatelj nije napadao.						
5 XII 1944 g.	XVII ud. brigada	Sve jedinice bez ikakvog pritiska od strane neprijatelja prebacile se u Srbiju i smjestile se radi odmora i sređivanja u Badovince i Crnobar.[ski] Šalaš.						
	Brodska brigada	Nakon povlačenja naših jedinica u Jušiće i Miliće zauzeli smo nove položaje, gdje nas je neprijatelj ponovno napao, ali je bio odbijen.	Zaplijenjeno 5 pušaka sa nešto municije.	39	35	2	3	
6 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice smještene u D. Trnovi, Srp. i Musl. Trnovi odakle su 2 čete upućene na Teočak radi zatvaranja tog pravca od eventualnog nepr. napada s te strane. Ostale jedinice se odmarale i čistile oružje, dok je sa rukovodiocima vršena analiza proteklih borbi.						
	XVII ud. brigada	Jedinice smještene u Badovincima i Crnobar. Šalašu, kontrolišući obale Drine do ušća u Savu. Ljudstvo se odmaralo i sređivalo.						

	Brodska brigada	Brigada pošto se nije više mogla održati uz cestu, jer je nepr. zagospodario dominantnim kotama, povukla se u Lokanj. Putem je naišla na četnike kod Kiseljaka, koji su odmah razbijeni i protjerani.	Uništena 21 kola, 9 kamiona, ubijeno 80 konja.	107	10	Izgubljen 1 puškomitraljez i 7 pušaka.
7 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Brigada sa 2 batalj. ostala u D. Trnovi, a sa druga 2 rokirala se prema Obriježu, Bjeloševcu i Čengiću radi kontrolisanja ceste Zvornik — Janja.				
	XVII ud. brigada	Jedinice smještene u Badovincima i Salašu Crnobar. gdje pored kontrolisanja Drine odmarale se i sređivale.				
	Brodska brigada	Jedinice smještene u Loknju i odmarale se. Bataljon koji je bio na desnoj obali Drine u Koviljači i Zvorniku tukao bacačima i mitraljezima neprijateljsku kolonu koja je prolazila cestom Kozluk — Janja.	Uništena 1 kola, 1 kamion i ubijena 2 konja.	180	98	
8 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice razmještene na položajima Teočak, Dugo Polje, D. Krčina i G. Pilica. Borba vođena na svim ovim sektorima sa četnicima i Nemcima.				
	XVII ud. brigada	Brigada smještena u pomenutim mjestima na desnoj obali Drine izviđajući njene obale kako na ovoj tako i na onoj strani.				

	Brodska brigada	Brigada smještena u Loknju odakle je nasilno ispitivala okolna mjesta u kojim su bili četnici.			2	
	Brodska brigada	Bataljon koji se nalazio s desne obale Drine u Koviljači i Zvorniku tukao nepr. kolonu bacačima i mitraljezima na cesti Kozluk — Janja.	Ubijeno nekoliko konja, oštećena 1 kola i zapaljen 1 kamion.	87	50	
9 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice ostale na novim položajima sem neke manje rokade koja je izvršena u cilju zaštićavanja bokova i određivanja boljih položaja. Tom prilikom je vođena borba kod D. Pilice.			1	
	XVII ud. brigada	Brigada smještena u Badovincima i Salašu. Crnobar, gdje se odmarala i sređivala vršeći izv. djelatnost prema Drini.				
	Brodska brigada	Sa prostorije Loknja vršili ofanzivu na četnike kod Lokanjske glave,[11] Velike strane i Crnog vrha u cilju da bi ove što dalje protjerali kako ih ne bi kasnije uznemiravali.				
10 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice raspoređene na prostoriji Teočak, D. Krčina, Srp. Trnova, D. Trnova, D. Pilica. Napadali nemačke kolone kod Han Pilice i četnike u D. Trnovi u kojim akcijama je bilo potpunog uspjeha.[12]	Uništeno 5 kamiona.	86		

	XVII ud. brigada	Jedinice smještene u pomenutim mjestima u Srbiji vršeći izv. djelatnost prema Drini.						
	Brodska brigada	Brigada smještena u Loknju gdje se odmarala i sređivala nakon borbe.						
11 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Brigada smještena na istoj prostoriji i sa 2 bataljona napadala nepr. kolonu kod Han Pilice i Dugog Polja, k. 148.	Uništeno 7 kamiona, zaplijenjen 1 pištolj.	1				
	XVII ud. brigada	Smještena na istoj prostoriji, odmarajući se i vršeći izviđanje prema Drini.						
	Brodska brigada	Sa 2 bat. bili na odmaranju u Loknju, a sa druga 2 u zasjedi u Rojčeviću, odakle su se povratili u Lokanj pošto nepr. nije naišao.						
12 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice smještene na prostoriji Teočak — D. Trnova — D. i G. Pilica odakle su sa 3 batalj. vršili napad na nepr. kolonu kod Han Pilice i Jahovca.	Uništeno 12 kamiona, 1 luk. aut., 2 mosta, 5 kola i 2 tenka, zaplijenjeno 3 p.mitr., 60 pušaka, 6.000 met. i zar. 9 konja sa sam.	150		2	2	8
	XVII ud. brigada	Jedinice smještene u Badovincima i Salašu Crnobar. gdje su pored odmora i rada vršile izviđačku djelatnost prema Drini.						

	Brodska brigada	Krenuli iz Loknja za G. Pilicu, odakle su se naveče spustili na cestu kod Branjeva i sacekali neprijatelja, potukli i vratili se u Pilicu.						2
13 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice smještene na istoj prostoriji. Neprijatelj je pokušao prodrijeti u D. Pilicu, ali je uz osjetne gubitke odbijen. Na prostoriji D. Trnova — Modran vođena borba sa četnicima koji su pokušali prodrijeti u D. Trnovu. Isti su također odbijeni.	Zaplijenjena 1 trokolica sa nešto ratne spreme.	22				11
	XVII ud. brigada	Jedinice smještene u Badovincima i Crnobar. Salašu, gdje su vršile pripreme za prebacivanje preko Drine.						
	Brodska brigada	Brigada boravila u G. Pilici. Navečer 2 bat. sačekala nepr. kolonu kod Prav. Šepka i po izvršenoj akciji vratili se u Pilice.	Uništeno 5 kamiona i 50 bačava benzina. Zaplijenjeno 10 pušaka.	50			4	15
14 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Brigada smještena na pomenutoj prostoriji i vodila borbu kod Srp. Trnove gdje su je napadali četnici, koji su odbijeni.		6	10		1	3
	XVII ud. brigada	Jedinice smještene na pomenutoj prostoriji u Srbiji i vršile posljednje pripreme za forsiranje Drine.						

	Brodska brigada	Napadali četnike u Kiseljaku i na toj prostoriji vodili ceo dan borbu, nakon čega su se povratili u Pilice za odmor i sređivanje jedinica.	Zaplijenjena pis. mašina, 1000 metaka i druge spreme manje važnosti.	30	3	5	
15 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Bataljoni smješteni na istoj prostoriji. Jedan bataljon držao zasjedu na cesti kod Han Pilice, ali do borbe nije dolazilo. Jedinice radile vojn. i politički.					
	XVII ud. brigada	U sastavu 17. divizije[13] brigada se prebacivala u Semberiju, na prostoriji Balatun — Badovinci, i po prebacivanju dobila zadatak da pročisti sela uz Drinu.	Zaplijenjeno 13 pušaka sa nešto municije.	13			
	Brodska brigada	Brigada postavljena na prostoriji Šepak — Gradac s namjerom da sačeka neprijatelja ukoliko ovaj naiđe. Borbe nije bilo.					
16 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Brigada smještena na prostoriji Modran — D. Trnova — Čengić — D. Pilica i napadala neprijatelja u D. Pilici i Pašinoj Kuli, ali usled njegovog jačeg pritiska bude primorana da se povuče na liniju G. Pilica — Grab.			3	6	
	XVII ud. brigada	Nastavlja sa prebacivanjem svojih jedinica na pomenutoj prostoriji, čisteći sela na lijevoj obali Drine.					

	Brodska brigada	Držala položaj kod Šepka i prihvatne položaj kod Gradca. Neprijatelj nadirao cestom od Kozluka, ka Janji, što mu je napokon uz tešku borbu uspjelo.[14]	Uništeno 4 kamiona.	50	4	6	
	XXI ud. brigada	Jedinice smještene na istoj prostoriji i vodile borbu sa neprijateljem kod Ivanovića.			1	5	
17 XII 1944 g.	XVII ud. brigada	Nakon toga što su se sve jedinice prebacile krenula je cijela brigada usiljenim maršem preko M. Oborske na cestu Bijeljina — Brčko, koju je presjekla kod V. Oborske.					
	Brodska brigada	Brigada držala položaj kod M. Šepka i Gradca. Neprijatelj koji je iz Kozluka kretao za Janju napao nas je i odbacio sa prvobitnih položaja.		50	10	10	
18 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice držale položaj na liniji Ivanovići — Bjeloševac — Brezovica — Tomići — Studenac i vodile borbu sa neprijatelj. koji je od ceste napadao. Neprijatelju je uspjelo da nakon dobivene pomoći potisne naše jedinice na liniju Grab — G. Pilica — Paš. kula — Kacevac — Lazarevica.					

	XVII ud. brigada	Nalazila se na položaju ispred Bijeljine kod Šubara i Suljina Hana. 800 Švaba iz Bijeljine pokušalo se prebaciti za Brčko, ali ovdje budu potučeni i odbijeni ka Bijeljini.[15]	Zaplijenjena 2 flaka, 27 puš. 2000 mauz. met. 2200 met. za flak i 6 šaraca. Uništena 2 flaka.	120	4	7	
	Brodska brigada	Brigada bila na položaju kod Šepka i vodila borbu sa neprijateljem koji se probijao cestom prema Janji.					
19 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Brigada u toku noći zauzela stare položaje Bjeloševac — Studenac i tjerala u toku dana neprijatelja prema cesti gdje je isti zaštićen od svojih tenkova.		50	9	31	
	XVII ud. brigada	Jedinice se nalazile na starim položajima gdje su u toku jučerašnjeg dana vodile borbu i sređivale stanje.					
	Brodska brigada	Jedinice držale položaje iznad Šepka, gdje ih je neprijatelj napao i usled nedostatka municije naše jedinice su primorane da se povuku na prihvatne položaje prema Gradcu. Borba vođena ceo dan.[16]	Zaplijenjeno 15 pušaka sa nešto municije.	15	5	10	
20 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Brigada držala položaj Bjeloševac — Tomići — Studenac. Neprijatelj napadao na sektoru Bjeloševac — Tomići i uspio naše jedinice potisnuti prema Kacevcu.		8	14	13	Izgubljeno 18 pušaka i 1 l. bacač.
	XVII ud. brigada	Smjenjena sa položaja koje je dosad držala i krenula prema Zabrđu da na tom prostoru zatvori pravac od Koraja.					
	Brodska brigada	Brigada radi odmora i sređivanja jedinica smjestila se u Lokanj i toga dana nije imala borbe.					
21 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice ostale na položajima Bjeloševac — Studenac, a 1. bataljon na Teočaku za osiguranje diviz. bolnice. Toga dana nije bilo borbe.					
	XVII ud. brigada	Ostala na položaju kod Zabrđa i 1. bat. napala i likvidirala Koraj uz manju borbu.	Zaplijenjeno 5 pušaka i dosta spreme.		5		
	Brodska brigada	Brigada smještena u Loknju držeći manje snage na Gradcu i Osoju, odakle ih je neprijatelj toga dana uspio protjerati.					
22 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice se nalazile na istim položajima i vršile izviđanje prema cesti. Borbe nije bilo.					
	XVII ud. brigada	Brigada smještena u Koraju i Tutnjevcu i vršila pretres okolnih mjesta.					

	Brodska brigada	Brigada smještena u Loknju i vršila izviđanje prema Gradcu — Osoju i cesti, te hvatana veza sa III korpusom. Četa koja je upućena za vezu s III korpusom vodila je borbu kod Kiseljaka.			5
23 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Brigada smještena na pomenutoj prostoriji i vršila pritisak prema Janji, koju je toga dana uspjela zauzeti i dalje pristupiti ispitivanju Bjeljine.[17]			
	XVII ud. brigada	Jedinice se nalazile na prostoriji Tutnjevac — Koraj, vršeći ispitivanje Čelića.[18]			
	Brodska brigada	Brigada rokirala jedinice prema Šepku i Rojčeviću, koja mjesta je nepr. napustio odstupajući prema Janji.			
24 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Brigada smještena sa 1 bat. u Teočaku, a sa druga 3 u Bjel. Mahali, Bjeloševcu i Janji, ispitujući nasilno položaje ispred Bijeljine koje je neprijatelj radi odbrane mjesta zaposjeo.	Zaplijenjene 2 puške sa nešto metaka.	2	
	XVII ud. brigada	Nalazila se na prostoriji Koraj — Tutnjevac gdje se odmarala i sređivala.			
	Brodska brigada	Smjestila se u D. Pilicu radi odmora i sređivanja jedinica.			
25 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Smještena u Janji i Bjeloševcu, odakle je vršila pritisak u Amajlije, Patkovaču i Puhare radi izvlačenja jedinica 17. div. od Drine.[19]		6	8
	XVII ud. brigada	Sa 2 batalj. ostala na prostoriji Koraj — Tutnjevac, a sa druga 2 sa zapada vršila pritisak na Bjeljinu u sadejstvu sa XXI u. brigadom.[20]			
	Brodska brigada	Smjestila se radi boljeg smještaja u Bjeloševcu, gdje se odmarala i sređivala.			
26 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Povukla svoje jedinice u Janju i Obrijež odakle je vršila izviđačku djelatnost u pravcu Bijeljine. Bataljon na Teočaku i dalje ostao za osiguranje div. polj. bolnice.			
	XVII ud. brigada	Sa 2 bat. ostala je i dalje na prostoriji Koraj — Tutnjevac, vršeći izviđačku djelatnost prema Čeliću. Sa druga 2 bat. koji su vršili [pritisak] na Bijeljinu vratila se u iste baze.			
	Brodska brigada	Brigada smeštena u Bjeloševcu, gdje se odmarala i sređivala.			

27 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Jedinice smještene u Janji i Banjici, a 1 bat. na Teočaku. Toga dana nije bilo borbe, već je vršeno izviđanje prema Bijeljini.
	XVII ud. brigada	Nalazila se na prostoriji Koraj — Tutnjevac, gdje se odmarala i sređivala.
	Brodska brigada	Jedinice smještene u Bjeloševcu, gdje su se odmarale i sređivale.
28 XII 1944 g.	XXVIII ud. divizija	Jedinice na istim položajima. Sređivale stanje i vršile izv. djelatnost.
29 XII 1944 g.	XXI ud. brigada	Radi boljeg ispitivanja Bijeljine[21] jedinice se postavile na liniju Glavičor — Kojčinovac — Glogovac — Jabanuša zadržavajući izvjesni dio snaga u Janji radi potpomaganja ovih u njihovom radu.
	XVII ud. brigada	Sa istim zadatkom brigada rokirala svoje jedinice na prostoriju Suhopolja — Zagona, čvrsto vezujući se desno sa jedinicama XXI u. brigade, a lijevo sa jedinicama XV Maj. brigade.[22]
	Brodska brigada	Ova brigada zadržana je na prostoriji Čengić služeći kao opšta rezerva i za osiguranje mostobrana kod Kurijačice.

[1] Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 15—2/I, list 34—55, k. 1125.

[2] Redakcija je iz operacijskog dnevnika Štaba 28. NOU divizije dosada objavila dio dnevnika za drugu polovinu septembra i početak oktobra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 137 i knj. 30, dok. br. 28), dok od 9. oktobra do 27. novembra 1944. izvodi iz dnevnika nisu objavljeni, pošto je 28. NOU divizija, u to vrijeme, dejstvovala u Srbiji, ali su objavljeni drugi dokumenti koji govore o tim dejstvima.

[3] Bliže o prebacivanju te brigade preko rijeke Drine vidi dok. br. 33; tom I, knj. 15, dok. br. 174.

[4] Opširnije o ulasku 17. slavonske NOU brigade u Bijeljinu vidi dok. br. 33.

[5] Bliže o zauzimanju Janje vidi dok. br. 122.

[6] Opširnije o borbama protiv četnika Majevičkog četničkog korpusa vidi dok. br. 122.

[7] Vidi dok. br. 33.

[8] Riječ je o dejstvima Borbene grupe »Dauner« (vidi dok. br. 33).

[9] Opširnije o tome vidi dok. br. 33.

[10] Na karti 1 : 100.000 piše: Trnova (Srednja i Donja).

[11] Na karti 1 : 100.000 piše: Lokanjska pl.

[12] Vidi dok. br. 122.

[13] U to vrijeme 28. NOU divizija je bila potčinjena 17. NOU diviziji (vidi dok. br. 73).

[14] Na pravcu Kozluk — Janja napadao je 13. SS puk 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 62, 66 i 72),

[15] U Bijeljini su se nalazili opkoljeni zaštitnički dijelovi 11. vazduhoplovno-poljske divizije. Njih je 20. decembra, prodirući prema Bijeljini, oslobodio blokade 13. SS puk 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 72).

[16] Te borbe su vođene protiv 1. bataljona 14. SS puka 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi Arhiv VII, reg. br. 13/1—73; depešu 3. čete 1. bataljona od 19. decembra i reg. br. 13/1—77: izvještaj 14. SS puka od 19. decembra, k. 11).

[17] Bliže o zauzimanju Janje vidi dok. br. 88 i 122.

[18] Na prostoru Čelić — Koraj nalazio se 2. bataljon 13. SS puka (vidi dok. br. 96).

[19] Vidi dok. br. 150.

[20] Vidi dok. br. 96.

[21] Bliže o neprijatelju u Bijeljini u to vrijeme vidi dok. br. 70 i 96.

[22] Riječ je o 15. majevičkoj brigadi 17. NOU divizije (vidi dok. br. 150).

BR. 131

ZAPOVIJEST ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 29. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA NA SEKTORU NEVESINJE — BLAGAJ — MOSTAR I RAZBIJANJE I UNIŠTENJE ČETNIKA NA PROSTORU DOBRO POLJE — KALINOVIK — FOČA[1]

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 1113
29-XII-1944 god.
u 23,30 časova

ZAPOVIJEST

(Sekcija Nevesinje — Sarajevo — Gacko 1 : 100.000)

Neprijatelj je i dalje ostao na liniji Široki Brijeg — Buna — Blagaj — Nevesinje — Bijelo Polje u istoj jačini i neprekidno se utvrđuje u cilju davanja jačeg otpora,[2] ali se ipak osjeća da vrše povremenu evakuaciju ratnog materijala, a u manjoj mjeri ljudstva, prema Banjoj Luci i prema Bosanskom Brodu.

Neprijateljske snage iz Crne Gore orijentišu se glavninom prema Pljevljima i dalje će se postepeno probijati ka Sarajevu, koristeći komunikaciju Pljevlja — Goražde — Sarajevo.[3] Vjerovatno je da će ove snage u svome odstupanju ka Sarajevu svojim krilom zahvatiti Ustikolinu i Praču.

Neprijateljske snage iz Sarajeva izvršile su ispad u pravcu Trnova i ovladale sa njim u zajednici sa četničkim bandama i sa mještanskom milicijom.[4]

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 35—8, k. 1143.

[2] Opširnije o rasporedu neprijateljskih jedinica na tome sektoru vidi knj. 30, dok. br. 102.

[3] Opširnije o tome vidi knj. 30, dok. br. 32, objašnjenje 20.

[4] Trnovo je 17. decembra 1944. zauzeo 1. bataljon 14. hercegovačke NOU brigade. Međutim, 1. bataljon 734. puka njemačke 104. lovačke divizije, dijelovi ustaško-domobranske 8. hrvatske divizije i pripadnici Romanijskog i Trebinjskog četničkog korpusa to mjesto su ponovo zauzeli 26. decembra 1944, poslije trodnevnih borbi. Opširnije o tome vidi dok. br. 44, 152 i 172; Arhiv VII: reg. br. 7/172—8, k. 1143/A (operacijski dnevnik Štaba 29. NOU divizije); reg. br. 7/19—5 i 7/20—5, k. 1146/II (zapovijesti Štaba 14. hercegovačke NOU brigade od 17. i 21. decembra 1944); reg. br. 1/5, list 1389—1394, k. 6 (Major Behm, Kriegs-

Snage NOV u Crnoj Gori ovladale su sa Mateševom i dalje progone neprijatelja u pravcu Kolašina.[5]

Jedna brigada narodno-oslobodilačke vojske iz Crne Gore dejstvovaće preko Podpeća i Meljaka ka Foči, radi protjerivanja tamošnjih četničkih bandi i čišćenje toga terena od bandi.

Naša divizija nalazi se na liniji: Gubavica — Vranjevići — Rabina — Muknica — Bilek — Babja Glava — Kifino Selo — Krekovi — Mijatovci, orijentisana ka Mostaru, Blagaju i Nevesinju, a djelom se nalazi na liniji Rogoj, Buzduhanj, Pijevac, Jabuka, Miljevina, orijentisana prema Sarajevu, Ustikolini i Foči. Italijanska brigada nalazi se na prostoru Ulog — Obalj — Romani. I Tenkovska brigada nalazi se djelom na prostoru Domanovići — Stolac, djelom u Trebinju, a glavninom na prostoru Kifino Selo — Fojnica.[6]

Zadatak naše divizije biće da budno prati razvoj situacija na prostoru Nevesinje — Blagaj — Mostar i da u povoljnom momentu pređe u napad radi protjerivanja neprijatelja iz tih garnizona, uz pripomoć jedinica VIII Korpusa NOVJ sa prostora Ljubuški — Široki Brijeg, a djelom da razbija četničke bande na prostoru Kalinovik — Dobro Polje — Ustikolina — Foča pa i Goražde, u zajednici sa crnogorskim snagama, koje će stići na prostor Foča — Čajniče i koje će vjerovatno dalje dejstvovati prema Goraždu.

U vezi toga

NAREĐUJEMO:

1. — **X hercegovačka NOU brigada:**

Čitava brigada sa baterijom amerikanskih topova 75 mm[7] prebaciće se noću 31. decembra o.g. preko prostora Ud-

---

tagebuch, 23.10. 44 — 7.2.45 — Ratni dnevnik majora Bema, komandanta 421. bataljona za vezu 21. brdskog armijskog korpusa); reg. br. DM-55 (knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depešu br. 212 komandanta istočne Bosne, Hercegovine i Boke od 27. decembra 1944); reg. br. 33/8—1, k. 149/E (izvješće Oružničke postaje Jahorina od 20. decembra 1944).

Prvi bataljon 734. puka 104. lovačke divizije je 26. decembra 1944. otpočeo izvlačenje s toga područja i pošao u sastav svoga matičnog 734. puka kod Zenice (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 360, 381 i 398).

[5] Mateševo je 28. decembra 1944. oslobodila 9. crnogorska brigada, dok je Kolašin 29. decembra oslobodila 5. crnogorska brigada 3. NOU divizije. Opširnije o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 341, 342, 344 i 345.

[6] Opširnije o rasporedu te brigade vidi operacijski dnevnik njenog štaba (Arhiv VII, reg. br. 1/8—5, k. 323).

[7] Riječ je o 2. bateriji Artiljerijskog diviziona 29. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—6, str. 3, k. 1145: izvod iz operacijskog dnev-

režnje — Biograd pa dalje pravcem preko Odžak — Zalužje ka prostoru Kifino Selo — Krekovi — Postoljani — Bijenja — Pridvorci i na tom će se prostoru smjestiti uzimajući pod svoju komandu svoj 3. bataljon koji se sada nalazi u selu Krekovi — Mijatovci.[8] Pokret izvršiti određenim pravcem i to tako da se prebacivanje preko Polja Nevesinjskog izvrši noću i na određenu prostoriju stigne ujutro, kako bi se mogao pokret izvršiti u tajnosti i kako ne bi trpjeli gubitke od neprijateljske artiljerije iz Nevesinja.

Ako vam je pogodnije, možete komore i intendanturu uputiti preko prostora Drežanj pa dalje preko Bratača ka Kifinom Selu.

Kada stigne na određenu prostoriju razbiće najenergičnije mještansku miliciju i prikupljaće podatke o stanju neprijatelja u Nevesinju, a biće oprezna od pravca Glavatičevo — Zaborani. Sa te prostorije može povremeno sa djelom snaga dejstvovati prema prostoru Zijemlja i prema Zaborani ako se za to ukaže potreba.[9]

2. — **XI hercegovačka NOU brigada:**
Manevrisaće na prostoru Miljevina — Mrežica — Jabuka — Foča, razbijajući tamošnje bande, održavaće najtješnju vezu sa štabom XIV Hercegovačke brigade i po potrebi će je potpomoći. Topovsko odjeljenje će i dalje zadržati pod svojom komandom a prema potrebi može ga prebaciti i prema Dobrom Polju.[10]

3. — **XII hercegovačka NOU brigada:**
Ostaje na prostoru Biograd — Udrežnje, manevrišući na tome prostoru i prikupljajući tačne podatke o stanju u Nevesinju i na komunikaciji Nevesinje — Mostar. Ako

---

nika pomenutog diviziona). U svome sastavu imala je brdske topove 75 mm M. 1—4, američkog porijekla (vidi knj. 30, dok. br. 31).

[8] Taj bataljon je, prema zapovijesti Štaba 29. NOU divizije od 19. decembra, ostao na tom prostoru radi zatvaranja pravca Nevesinje — Gacko (vidi dok. br. 77).

[9] O tome kako je 10. hercegovačka NOU brigada izvršila postavljene zadatke vidi Arhiv VII, reg. br. 6—5, k. 1146/II: relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 4. januara 1945. godine.

[10] Riječ je o 4. odjeljenju 1. baterije (vidi dok. br. 63, objašnjenje 4).

bude neprijatelj povremeno vršio ispade iz Nevesinja, treba uvijek imati na umu mogućnost manevrovanja, a ne treba držati pojedine beznačajne čuke uporno, jer se na taj način daju suvišni gubitci, a konačni uspjeh je mali.[11] Vaš bataljon[12] iz Kifina Sela povucite u vaš sastav.[13]

4. — **XIII Hercegovačka NOU brigada:**

Ostaje i dalje na prostoru Gubavica — Vranjevići — Rotimlja s tim što će jedan svoj bataljon držati na prostoru Žulji — Rabina. Zadatak ove brigade je kako je to regulisano ranijom zapovješću,[14] a bataljon koji treba da se uputi na prostor Žulji — Rabina treba da tamo stigne najkasnije 31. o.mj. do 16 časova, kako bi mogao da vrši obezbeđenje na tom pravcu i izviđanje u pravcu Bakračuše.

5. — **XIV Hercegovačka NOU brigada:**

Ostaje na dosadašnjim položajima i sa istim zadatcima, izviđajući u pravcu neprijatelja i prikupljajući detaljne podatke o stanju neprijatelja prema Umoljanima, Trnovu i Grabu, prema Jahorini i prema Mrežici. Nikakvo iznenađenje ne smije dozvoliti.[15]

6. — Sve ostale naše jedinice (I Tenkovska brigada, Art. divizion i II Italijanska brigada divizije »Garibaldi«) ostaju na dosadašnjim položajima i sa dosadašnjim zadatcima.[16]

7. — **Štab divizije:**

Nalaziće se u Trebinju.

8. — **Diviziska bolnica:**

Nalaziće se u Trebinju.

9. — **Ishrana:**

Sve naše jedinice vrše ishranu na terenu.

---

[11] Vidi dok. br. 36.

[12] Riječ je o 4. bataljonu (vidi dok. br. 36 i dok. br. 77).

[13] Bliže o tome kako je 12. hercegovačka NOU brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 36.

[14] Vidi dok. br. 77.

[15] Opširnije o tome kako je ta brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 152.

[16] Bliže o njihovim zadacima vidi dok. br. 77.

Naročitu pažnju će obratiti svi naši štabovi da im borci budu snabdjeveni sa obućom, kako se ne bi desilo smrzavanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab,
Načelnik štaba — potpukovnik
Drago Đukanović

Dostavljeno: Štabu X, XI, XII, XIII i XIV Herc. NOU brigade; Štabu Art. div.; Štabu I Tenk. brig.; Štabu Her. brig. NO; Vojnoj oblasti XXIX div. — radi znanja.

M. P.

BR. 132

KRITIČKI OSVRT ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 29. DECEMBRA 1944. U VEZI SA GREŠKAMA I NEDOSTACIMA U BORBI SA ČETNICIMA U DRUGOJ POLOVINI DECEMBRA[1]

ŠTAB
XXXVIII NOU DIVIZIJE
III KORPUSA NOVJ
Broj: sl. 44.
29. XII. 1944.
P o l o ž a j

ŠTABU 17, 18 I 21 NOU BRIGADE[2]

P o l o ž a j

U vezi sa borbama koje je naša divizija vodila u poslednje vreme, kao i u vezi sa perspektivom popune naše divizije novim borcima,[3] i prerastanja iz partizanske u regularnu vojničku jedinicu, u nemogućnosti da u skoro vrijeme održimo sastanak sa štabovima brigada na kojemu bi pretresli sva ova pitanja, dostavljamo štabovima brigada slijedeća zapažanja:

Borbe koje je naša divizija vodila posljednjih mjesec dana na sektoru Zvornika[4] i sa četnicima[5] iz Srbije oko Tuzle bile su po svojoj žestini i po naporima koje su iziskivale od svakoga borca i rukovodioca svakako među najtežim borbama naše divizije. Zahvaljujući borbama naše 18 i 21 brigade kod Zvornika, njihovoj upornosti i požrtvovanosti boraca koji su neprestanim napadima nanosili teške gubitke neprijatelju, Nijemci su bili primorani da ovo važno uporište napuste mnogo ranije nego što bi to učinili inače, omogućivši našim jedinicama iz Srbije[6] da razviju svoje operacije na ovoj strani rijeke Drine i razbijanje četničkih formacija koje su bježeći iz Srbije imale namjeru da u Istočnoj Bosni, oslanjajući se na njemačka uporišta u Zvorniku i Drinjači, razbiju naša upori-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 40—3, k. 1258.

[2] Brigade su imale i oznaku pripadnosti: 17. majevička, 18. hrvatska i 21. istočnobosanska.

[3] Prema depeši Štaba 3. korpusa od 15. decembra 1944. trebalo je da 38. NOU divizija primi, za popunu svojih jedinica, 5000 regruta iz Srbije (vidi Arhiv VII, reg. br. 4—8/I, list 9, k. 408/A: knjigu predatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ).

[4] Bliže o tim borbama na području Zvornika vidi dok. br. 146.

[5] Opširnije o borbama koje je, protiv četnika, vodila 38. NOU divizija vidi dok. br. 121, 123 i 136.

[6] Vidi dok. br. 147.

šta u dolini Spreče, i na taj način zadaju težak udarac narodnooslobodilačkom pokretu naše oblasti. Borbe u proteklom mjesecu pokazale su visoki borbeni moral i polet naših boraca, ali su istovremeno pokazale i niz nedostataka u našim jedinicama.

U borbama na komunikaciji Drinjača — Kozluk nije bilo dovoljno brzine i odlučnosti u naletu na neprijateljsku motorizaciju u momentu kada se neprijatelju već nanesu udarci i kada je potrebno samo malo više čvrstine pa da se uspjeh potpuno iskoristi i dođe do dragocjenog ratnog plijena. Teška oružja, protivkolci, bacači i protivtenkovske puške nisu upotrebljavani efikasno. U ovome pogledu treba da već sada pristupimo najenergičnije uklanjanju toga važnog nedostatka. Staro je pravilo da naši rukovodioci sa strahom i nesigurnošću dovlače teška oruđa u prve borbene linije i na taj način najpotpunije ih iskoriste. U ovome pogledu treba od sada prihvatiti princip da je glavno da oružje dođe do izražaja, a potom njegova bezbjednost. Danas, kada imamo obilnu savezničku pomoć, ne treba da se bojimo za oružje. Ako budemo naučili da ga koristimo, naučićemo da ga i čuvamo.

Borbe sa nedićevcima, ljotićevcima i dražinovcima pokazale su nesposobnost naših rukovodioca da se brzo prilagode načinu borbe koji iziskiva snaga i vrednost protivnika. U prvom momentu naši štabovi potcijenili su borbenost neprijatelja i pošli su mu u susret nedovoljno pripremivši borce i sa nedovoljno organizacije zadatka. Na taj način došlo je do prvih neuspjeha naše 21 i 18 brigade na sektoru Borogovo — Brainci.[7] Iz prve greške prešlo se je u drugu, tj. nakon prvih sukoba precjenjena je vrednost neprijatelja. Rukovodstva je obuhvatila malodušnost i rezignacija, nesigurnost u same sebe i svoje borce, što je dovelo do sljedećih neuspjeha u dolini Spreče. Ta malodušnost bila je očigledna kod štaba 21 brigade na Kaknju, a ona se docnije provlačila dugovremeno kod štaba 18 brigade. Ovdje treba dodati i to, da se nije dovoljno shvatila ozbiljnost i ogroman politički značaj borbi koje je vodila naša divizija za razbijanje ovih četničkih bandi i štabovi brigada, umjesto da su preduzeli sve da objasne borcima da je potrebno da dadu sve od sebe, neprestano su se tužakali na premorenost i iznemoglost boraca. Danas, kada su četničke bande razbijene, kada je postignuta ogromna vojno-politička pobjeda, može jasno da se vidi da bez upornosti, bez krajnjih napora ovaj veliki uspjeh ne bi ni mogao biti postignut.

Kao nužne posljedice takvog shvatanja situacije proizašle su i druge greške, kao nepravilan i nezdrav odnos prema

[7] Vidi dok. br. 123 i 136.

naređenjima štaba divizije, nedovoljan pregled boraca, nespremnost za izvršenje zadataka itd. Poslije borbi na sektoru Borogovo — Brainci štabovi brigada nisu bili u stanju da podnesu tačne izvještaje o sopstvenim gubicima, niti su znali šta se desilo sa pojedinim njihovim borcima i oružjem . . .

Za cijelo ovo vrijeme naređenja štaba divizije koja su bila vezana za rokove nisu izvršavana blagovremeno. Razumije se da je uslijed ovoga trpila administracija Korpusa i svi poslovi oko organizacije raznih kurseva[8] itd.

Kroz slijedećih nekoliko dana naša divizija treba da primi više hiljada novoga ljudstva i da se što je brže moguće osposobi za nove zadatke kao regularna jedinica. Ta činjenica nameće nam veliku odgovornost i primorava nas da bezuslovno prekinemo sa dosadašnjom praksom. Razumljivo je da naši štabovi koji su i onako mladi, neće moći odgovoriti svojim teškim zadacima, ukoliko se ne bude odlučno prestalo sa dosadanjim greškama komoditeta i pomanjkanja smisla za odgovornost. Štabovi brigada treba da odmah izvrše pripreme vojničke i političke za prihvat novoga ljudstva. O svima pitanjima nabačenim u ovom kratkom dopisu treba najozbiljnije prodiskutovati sa štabovima bataljona i naša zapažanja prenijeti na sve rukovodioce. U interesu naše borbe mi ćemo ubuduće preduzeti krajnje mjere, da bi naša divizija mogla u svako doba u potpunosti odgovoriti svojim zadacima.[9]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar	Načelnik	Komandant
potpukovnik,	major,	potpukovnik
Mil.[10] Pejanović	**Ćerić[11]**	**F.[12] Herljević**

M. P.

---

[8] Štab 3. korpusa NOVJ, svojim naređenjima od 16. i 23. decembra, tražio je određeni broj lica za razne kurseve, pa je intervenisao u vezi s neizvršavanjem naređenja (vidi Arhiv VII, reg. br. 4—8/I, list 98 i 99, k. 408/A: knjigu predatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ).

[9] Opširnije o ocjeni borbenih dejstava 38. divizije u decembru vidi izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 17. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 30—10, k. 272/A).

[10] Milutin. Po naređenju Štaba 3. korpusa NOVJ od 18. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4—8/I, list 99, k. 408/A, i reg. br. 9/5, k. 408) postavljen je za komesara divizije, a dotadašnji komesar Vladimir Rolović je upućen na novu dužnost u Vrhovni štab.

[11] Salem. Postavljen je za načelnika štaba divizije 7. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/72—16, k. 1111: knjigu depeša Štaba 27. NOU divizije).

[12] Franjo

BR. 133

IZVJEŠTAJ ŠTABA 38. DIVIZIJE OD 29. DECEMBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O REZULTATIMA SEDMODNEVNIH BORBI PROTIV ČETNIKA[1]

ŠTAB
XXXVIII NOU DIVIZIJE
III KORPUSA NOVJ
Broj: sl./4...4
29. XII. 1944.
Položaj

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Položaj

U vezi Vašega naređenja dostavljamo Vam kratak izvještaj, odnosno rezultate borbe koje su vodile naše jedinice sa četničkim bandama od 21. XII. do 27. XII. o.g.[2]

Neprijateljski gubici:		*Naši gubici:*	
Mrtvih	350 + 25	Mrtvih	38
Ranjenih	400 + 35	Ranjenih	188
Zarobljenih	148	Nestalih	9

Zaplijenjeno:		*Izgubljeno:*	
pušaka	230	engl. p. mitraljez	1
p. mitraljeza	17	tovarna konja	3
l. mitraljeza	5	sa kazanima i kom.	
t. mitraljeza	4	spremom	
bacača teških	4		
bacača lakih	2		
pikavaca	8		
pištolja	15		
ruč. granata	200		
teš. bac. mina	120		
lak. „ „	30		
municije puščane raz. kal.	45.000		

[1] Dokumenat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 39—3, k. 1258.

[2] Opširnije o tadašnjim borbama jedinica 38. NOU divizije protiv četnika vidi dok. br. 121, 123, 132 i 136.

tovarnih konja sa raz. materijalom	98
jahaćih konja	12
pisać. mašina	5
dinara	500.000
radio-stanicu	1
zastavu gard. jur. korpusa	1

i veću količinu raznog ratnog materijala i spreme.

Od navedenog broja ubijenih neprijateljskih vojnika oko 200 nađeno je mrtvo na mjestu borbe. Ostali gore iznešeni brojevi su prema procjeni naših štabova brigada, koji smatramo da nisu pretjerani s obzirom na žestinu borbe, a i naše sopstvene gubitke.

Među ubijenim neprijateljskim vojnicima nalaze se 2 potpukovnika, od kojih je jedan komandant korpusa i 15 oficira, ranga majora pa do potporučnika...

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar potpukovnik,	Načelnik, major	Komandant, potpukovnik,

BR. 134

ZAPOVIJEST ŠTABA 45. NO DIVIZIJE OD 29. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA SE PREBACE SA PROSTORA LOZNICE U ŠIRI REJON ZVORNIKA[1]

ŠTAB D 1
Br. 79
29. XII. 1944 g.
24 časa

ZAPOVEST
(Sekcije: Bijeljina — Zvornik. Razm. 1 : 100 000)

U sklopu opštih zadataka jedinica našega korpusa, naša divizija dobila je zadatak da se pomeri u levo i južno od prostorije na kojoj se sada nalazi i razmesti se na levoj obali Drine u oblasti Zvornika.

K 1[2] orijentisana severozapadno oko Tuzle i njeno dejstvo već se ispoljilo južno od komunikacije Zvornik — Tuzla — Doboj.

P 1[3] će takođe biti orijentisana severno od Tuzle u oblasti planine Majevice.

U cilju izvršenja prednjeg,

NAREĐUJEMO:

D 2[4] Po prijemu ove zapovesti hitno će izvršiti potrebne pripreme za pokret i sa svim svojim delovima krenuti pravcem: s. Glavičica — Kozluk — Zvornik — s. Drinjača, odakle će izvršiti raspored svojih bataljona na sledeći način: jedan bataljon isturiće uz Drinu, koji će se smestiti u s. Zelinje sa zadatkom izviđanja i zatvaranja pravca od Ljubovije. Jedan svoj bataljon uputiće komunikacijom Drinjača —

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 11—1, k. 1329.

[2] Tajni naziv za 23. NOU diviziju (vidi dok. br. 82). Opširnije o njenim dejstvima u drugoj polovini decembra 1944. vidi dok. br. 147.

[3] Tajni naziv za 25. NO diviziju (vidi dok. br. 82). Opširnije o njenim dejstvima u drugoj polovini decembra 1944. vidi dok. br. 100, 129 i 147.

[4], [5] i [6] Tajni nazivi za 20, 23. i 24. srpsku NOU brigadu (vidi dok. br. 82). O izvršenju zadataka koji su im postavljeni vidi dok. br. 137, 147, 154 i 155; Arhiv VII, reg. br. 14—2, k. 1329: relaciju Štaba 45. NO divizije za drugu polovinu decembra 1944. godine.

Vlasenica, koji će se smestiti u s. Nova Kasaba sa zadatkom izviđanja i zatvaranja pravca od Vlasenice. Štab brigade sa dva bataljona smestiće se u oblasti Drinjače, odakle će upućivati jaka izviđačka odeljenja a po potrebi i čete prema selima Cerska i Kamenica u cilju izviđanja i uništavanja četničkih grupica koje se tamo pojavljuju.

Pokret podesiti tako da brigada na određenu prostoriju prispe u toku 31 ov.mes. za dana. Po prispeću na novoodređenu prostoriju, D 2 će smeniti jedinicu P 3.

D 3[5] Izvršiće pokret sa sadašnje prostorije pravcem s. Lipnica — Loznica — Banja Koviljača — Zvornik, odakle će izvršiti raspored svojih bataljona na sledeći način: po jedan bataljon smestiće u selima Glumine — Kusonje — Capardi — Osmaci, sa zadatkom osiguranja komunikacije Zvornik — s. Kalesija sa obe strane, čišćenja terena i uništavanja četničkih bandi koje se tamo pojavljuju.

Pokret podesiti tako da brigada na određenu prostoriju prispe u toku 31 ov. mes. Bataljonu koji se nalazi na levoj obali Drine uputiti vezu tako da on uđe u sastav brigade čim prvi delovi brigade počnu prelaziti Drinu kod Zvornika.

Štab brigade će naročito pažnju obratiti organizaciji prevoza preko Drine kod Zvornika na taj način što će na ovoj strani reke odrediti uređivača iskrcavanja. Uređivač iskrcavanja uređuje onostranu obalu nastojeći da se [prebačeni kreću odmah] dalje sa mesta iskrcavanja, kako ne bi zakrčivali put sledećem ešalonu, a potom odmah vraća ponton, odnosno skelu ili čamac preko reke.

D 4[6] Po prijemu ove zapovesti izvršiće sledeći raspored svojih bataljona: jedan bataljon smestiće na komunikaciji s. Jardan — Priboj na prostoriji s. Petkovci i s. Kučić Kula sa zadatkom zatvaranja pravca od Priboja, izviđanja prema selima Kitovnica i Baljkovica i čišćenja terena od četničkih bandi koje se tamo pojavljuju. Jedan bataljon na prostoriji s. Čolopek i dva bataljona na prostoriji sela Trnovica i sela Kozluk sa zadatkom zatvaranja pravca od Janje i dubokog izviđanja i čišćenja terena severozapadno od komunikacije Kozluk — Glavičica. Po

prebacivanju jedinice D 4, odmah pristupiti prebacivanju preko Drine na Kurijačicu još neprebačenih svojih delova, bolnice i intendanture.

Štabovi brigade i štabovi bataljona u toku marša treba da obrate naročitu pažnju na to da osećaj reda i discipline u maršu bude u potpunosti zastupljen.

Štab D 1 u toku 31 ov. mes. prebaciće se preko Drine kod Zvornika i smestiti se u s. Jardan.

Sve brigade nastojaće da odmah po prispeću na novoodređenu prostoriju povežu se telefonom sa štabom D 1.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar — potpukovnik,
S.[7] Vukčević

Komandant — ppukovnik,
Rade Zorić

Načelnik štaba — potpukovnik
Milan Abramović

[7] Savo

BR. 135

IZVJEŠTAJ ŠTABA 45. NO DIVIZIJE OD 29. DECEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O GUBICIMA PRETRPLJENIM U DOLINI RIJEKE DRINE[1]

ŠTAB D 1[2]
Br. 76
29. XII. 1944 g.
Položaj
12 čas.

ŠTABU C 1[3]

Dostavljamo u ciframa gubitke naše D 2 i D 3 jedinice prilikom prelaza preko Drine i borbi na levoj obali:

a) *D 2*[4]

U ljudstvu		U materijalu	
poginulih	74	puškomitraljeza	18
ranjenih	148	t. mitraljeza	2
nestalih	200	p. autom. pušaka	18
		strojnica	15
		pušaka (raznih)	153
		protivkol. pušaka	6
		postolja od t. bacača	2
		kola	2
		konja	16
		kazana brdskih	4

b) *D 3*[5]

U ljudstvu		U materijalu	
poginulih	73	puškomitraljeza	20
ranjenih	191	t. mitraljeza	4
nestalih	293	p. autom. pušaka	15
		strojnica	74
		pušaka (raznih)	133
		protivkol. pušaka	6
		postolja od t. bacača	2

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 31—1, k. 271.

[2], [3], [4] i [5] Bliže o tim i ostalim tajnim nazivima jedinica Južne operativne grupe NOVJ vidi dok. br. 82.

Ukupni gubitci[6]

U ljudstvu		U materijalu	
poginulih	147	puškomitraljeza	38
ranjenih	339	t. mitraljeza	6
nestalih	593	p. autom. pušaka	33
		strojnica	89
		pušaka (raznih)	286
		protivkol. pušaka	12
		postolja od t. bacača	4
		kola	2
		konja	16
		kazana brdskih	4

Operacijski izveštaj i analizu borbe dostavićemo naknadno, tj. 31. o. mes.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar — potpukovnik,
Savo Vukčević

Komandant — potpukovnik,
Rade Zorić

[6] Potpunije o gubicima vidi dok. br. 137, 154 i 155.

BR. 136

IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. HRVATSKE BRIGADE OD 29. DECEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O BORBAMA PROTIV ČETNIKA NA PROSTORIJI TUZLA — ZVORNIK[1]

ŠTAB
XVIII N.O.U. BRIGADE
Položaj, 29. XII 1944.

ŠTABU XXXVIII N.O.U. DIVIZIJE

Položaj

Dostavljamo Vam izviještaj o sedmodnevnim borbama i radu naše brigade:

20. ovog mjeseca brigada je izvršila pokret sa dosadašnje prostorije Jardan i postavila se na liniji Lišina — Ahmetovo brdo — Capardi sa zadatkom zatvaranja pravca prema Tuzli i stalnim vršenjem pritiska na sam Zvornik. Istog dana naređenjem Štaba Divizije izvršen je pokret sa dosadašnje prostorije na prostoriju Šekovića sa zadatkom razbijanja četničkih bandi koje se povlače pred jedinicama naše vojske iz Srbije. Na ovoj prostoriji brigada je izbila 21. ovog meseca u 7 časova izjutra i odmah po izbijanju na ovu prostoriju sukobili smo se sa četničkim bandama,[2] koje smo u prvom naletu uspjeli da potisnemo ali našom greškom i umornošću nije nastavljeno sa proganjanjem neprijatelja već se dozvolilo da se neprijatelj skoncentriše i izvrši protivnapad i ponovo potisne naše jedinice. Poslije dužih borbi brigada se povukla sa prostorije Vidakovići — Petrovići i postavila se na prostoriji Rakino Brdo. Neprijatelj po svom nastupanju prema dolini Spreče sa jednom jačom kolonom krenuo je prema našim položajima i za vrlo kratko vrijeme naše jedinice stupile su u borbu sa ovim bandama. Naređenjem načelnika štaba divizije, uslijed neprijateljskog pritiska na XXI brigadu na Osmacima,[3] mi smo se postavili na liniji Vukovina — Vis. Na ovoj liniji odmah smo stupili u borbu jer je neprijatelj nastupao odmah za nama. Drugim naređenjem načelnika štaba divizije izvršeno je povlačenje na desnoj strani Spreče.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 19—5, k. 1259.

[2] Bliže o četnicima koji su u to vrijeme nadirali prema Šekovićima vidi dok. br. 76, 91 i 101.

[3] Vidi dok. br. 123, objašnjenje 2.

22. o.mj. neprijatelj je pokušao u više mahova da se prebaci na desnu stranu Spreče ispred Visa, zatim lijevo i desno od Visa, ali je u tom pokušaju neprijatelj razbijen uz osjetne gubitke.

23. o.mj. poslije duže borbe sa četničkim bandama koje su uspjele da se prebace na desnu stranu Spreče na sektoru Osmaka,[4] zatim pođu prema nama cestom, naše jedinice povukle su se na liniju Dubnica — Miljanovci. U toku čitavog dana vođena je borba sa ovim četničkim bandama i neprijatelju su nanešeni osjetni gubitci. Noću 23. na 24. o.mj. 3 bataljona ove brigade izvršili su napad na ove bande na liniji Dubnica — Kalesije — Prnjavor i potisle neprijatelja na kosama ispod Jelice. U ovom napadu neprijatelj je imao dobar broj ubijenih vojnika. Također imali smo i mi nekoliko ranjenih drugova a imali su i mrtvih, među kojima je poginuo i zamjenik komandanta II. bataljona.

24. o.mj. naređenjem štaba divizije brigada još u toku noći trebala se postaviti na liniji Međaš — Pješivica — Hamzin Han.[5] U toku ovog dana jedinice su se odmarale do 18 časova uveče, u koje vrijeme su četničke bande napale naše položaje Pješivica i Međaš.[6] Neprijatelj koji je napao na Međaš uspio je poslije duže borbe da potisne naš jedan bataljon koji se nalazio na ovoj prostoriji, dok bataljon koji se nalazio na Pješivici odbio je neprijatelja nanijevši mu osjetne gubitke, ubivši mu 20 vojnika i zarobio jednog narednika, također je zarobio 2 puškomitraljeza šarca i jedan pikavac. Naši gubitci su jedan ranjen.

25. o. mj. čitava brigada tačno u 8,30 časova napala je neprijatelja na liniji Međaš — Pješivica do same Spreče. Naše jedinice su u jakom naletu uspjele da potisnu neprijatelja tako da je naše lijevo krilo tjeralo neprijatelja do u Miljanovce, međutim naše desno krilo, koje je nabacilo neprijatelja na samu Spreču poslije duge i žestoke borbe bilo je prinuđeno da se povlači jer je neprijatelj, u odbrani svoje komore i drugih prateža koje su imali sa sobom, bacio sve raspoložive snage i uspio da nas povrati. Borba je trajala čitavog dana sve do

---

[4] Riječ je o četnicima pod komandom pukovnika Dragutina Keserovića (vidi dok. br. 91).

[5] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[6] Taj napad su izvršili Jastrebački i Javorski korpus četničke grupe korpusa pod komandom Dragutina Keserovića (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-1740/14, str. 54: operacijski dnevnik Grupe korpusa Gorske garde, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande — depeše br. 192, 193 i 194 komandanta Grupe korpusa Gorske garde od 25. decembra 1944).

18 časova uveče nesmetanom žestinom. Neprijatelj je u ovoj borbi imao najmanje izbačenih iz stroja od 100—150 vojnika. Naši gubitci su 29. ranjenih i 5 poginulih i 4 nestala druga. Jačina neprijatelja koji nas je napadao sigurno utvrđeno da je bilo 1100 ljudi a sa svojim rezervama koje je kasnije ubacio u borbu utvrđeno je da je bilo 1600 ljudi.[7] Također je u ovim borbama zarobljeno 4 živa četnika.

26. o. mj. tačno u 5 sati izjutra glavnina naših snaga napala je neprijatelja na liniji Vukovije — Tojšići i uspjela je da razbije neprijatelja i proganjati ga prema Kikaču i Požarnici. Zahvaljujući neenergičnom nastavljanju protjerivanja neprijatelja, isti je uspio da se sredi i skoncentriše i izvrši protivnapad i potisne naše snage na polazne položaje.[8] Neprijatelj je u ovim borbama imao 50 vojnika izbačenih iz stroja. Naši gubitci su 7 ranjenih i 4 poginula druga.

27. o. mj. u 2 časa izjutra glavnina snaga naše brigade izvršila je napad na četničke bande na liniji Kundakovići — Dedajići — Pelemiš.[9] Pred jedinice postavljeno je najenergičnije da se neprijatelj razbije i uništi i onako razbijen što dalje proganjati. I zaista snažnim i energičnim jurišem naših jedinica poslije duže i upornije borbe neprijatelj je bio potpuno razbijen na ovoj liniji, ostavivši čitavu svoju komoru. Po razbijanju neprijatelja dijelovi naših snaga nastavili su proganjanje neprijatelja prema Jelici, mada neprijatelj nije nigdje dao ozbiljniji otpor. U ovim borbama ubijeno je, što znamo, 70 neprijateljskih vojnika, mada se cijeni da je neprijatelj imao više od 100 izbačenih iz stroja. Također smo zarobili 36 četnika vojnika, 3 narednika i jednog kapetana. Zarobljena je ogromna neprijateljska komora od 50 konja, zatim zaplijenjeno je dva teška bacača, 2 teška mitraljeza »breda«, 5 puškomitraljeza, 30 pušaka i 4 pikavca, zatim 5.000 metaka raznog kalibra, 100 komada mina za laki bacač i 15 komada za teški bacač.

---

[7] Jastrebački i Javorski korpus su toga dana napustili položaje kod s. Međaša, odstupivši prema selu Jeginov Lug, a borbu je primila Grupa korpusa Gorske garde, čije su se jedinice, postepenim uvođenjem, do 12 časova potpuno angažovale u borbi (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-1740/14: operacijski dnevnik Grupe korpusa Gorske garde, str. 55; reg. br. DM-55: knjigu depeša četničke Vrhovne komande — depešu br. 252 od 26. decembra 1944).

[8] Napad je izvršen na položaje 2. i 3. četničke brigade Grupe korpusa Gorske garde. U protivnapadu su učestvovali Oplenački korpus i 1. brigada. Četnici su toga dana imali 5 mrtvih, 35 ranjenih (od toga 9 oficira i 2 podoficira) i jednog nestalog (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-1740/14: operacijski dnevnik Grupe korpusa Gorske garde, str. 57).

[9] U tom je napadu učestvovala i 17. majevička NOU brigada na odsjeku s. Dedajići — s. Tojšići — s. Međaš (vidi dok. br. 121).

Ukupni gubitci neprijatelja u ljudstvu i ratnom materijalu za poslednjih 7 dana [u borbama] koje je vodila naša brigada jesu 520 ubijenih, ranjenih i zarobljenih neprijateljskih vojnika i oficira, zaplijenjeno je 46 konja sa komorom, zarobljeno je 9 puškomitraljeza, 2 teška mitraljeza, dva teška bacača, 50 pušaka i 4 pikavca. Zaplijenjeno je 20.000 metaka raznog kalibra, 100 komada mina za laki bacač i 15 komada za teški bacač. Ovo su skromno iznešeni neprijateljski gubitci u borbama koje je vodila naša brigada.

Naši gubitci u borbama za ovih 7 dana su 51 ranjen, 12 mrtvih i 7 nestalih drugova. Izgubili smo jedan engleski mitraljez.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab
komandant — major:
M. P. **V.**[10] **Janković**

[10] Veljko

BR. 137

IZVJEŠTAJ ŠTABA 24. SRPSKE BRIGADE OD 29. DECEMBRA 1944. ŠTABU 45. NO DIVIZIJE O DEJSTVIMA U DOLINI RIJEKE DRINE[1]

ŠTAB D4[2]
Op. br. službeno
29. XII. 1944 g.

ŠTABU D 1

Položaj

U vezi Vašeg naređenja Op. br. 42 od 16 decembra 1944 godine dostavljamo Vam periodični operaciski izveštaj za proteklih petnaest dana, t.j. od 15 do 30 decembra 1944 godine:

Posle akcija i operacija koje je ova brigada vodila na komunikaciji Rogačica — Ljubovija, naše jedinice učinile su prema naređenjima veliki pokret na komunikaciju Krupanj — Zvornik, gde su blagovremeno zauzele određene položaje i otpočele borbu sa neprijateljem, koji se povlačio iz Ljubovije preko Malog i Velikog Zvornika u pravcu Bijeljine i Brčkog.

14. o. m. sve naše jedinice nalazile su se na sektoru varošice Krupnja gde su istoga dana primile novodobiveno oružje, podelile ga po svojim manjim jedinicama i krenule na nove položaje. Tako:

Prvi bataljon je učinio pokret iz rudnika Krupnja preko sela Planine za selo Radalj, gde je stigao uveče u 19 časova 15 o. m. i zauzeo položaje.

Drugi bataljon takođe je izvršio pokret iz Krupnja preko sela Korenite za selo Donju Borinu, gde je stigao istoga dana kada i prvi i zauzeo određene položaje prema istaknutom neprijatelju, koji je bio udaljen od bataljona samo 1800 metara. Blizina naših i neprijateljskih položaja morala je dovesti do sukoba, u kome je drugi bataljon uništio jedan luksuzni neprijateljski automobil u kome su se bez sumnje nalazili nemački oficiri i 21 kola koja su prevozila neprijateljsku komoru. Neprijateljski gubitci u ljudstvu iznosili su 44 mrtva i oko 60 ranjenih, dok sa naše strane nije bilo nikakvih gubitaka, pošto je neprijatelj otstupao u paničnom bekstvu, os-

[1] Dokumenat (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 44—4, k. 1338.

[2] Štab 24. srpske brigade (šifra D 4) dostavio je Štabu 45. NO divizije (šifra D 1) poseban izvještaj o dejstvima od 16. do 20. decembra 1944. Izvještaj je objavljen kao dok. br. 194 u 15. knj. I toma.

tavljajući za sobom mrtve vojnike, konje, kola i drugi ratni materijal.

Treći bataljon, pošto je izvršio pregrupisavanje i preuređenje u nekim četama, iz varošice Krupnja krenuo je preko sela Voćnjaka u pravcu sela Žarkovića, gde je zauzeo određene položaje.

Četvrti bataljon takođe je istoga dana izvršio pokret iz Krupnja za selo Planine, gde je zanoćio i odmarao vojsku.

Bolnica i intendantura zajedno sa štabom brigade krenuli su za selo Kostajnik, gde su zanoćili i otpočeli rad.

16 decembra 1944 g. Nemci koji su se nalazili pred našim položajima samo na nekoliko stotina metara napali su naš prvi bataljon i povela se borba, koja je trajala više od 30 časova. U borbi je poginuo komandir prve čete drug Dragutin Ristić. Naši vojnici su izvršili kontranapade i naneli neprijatelju osetne gubitke. Neprijateljskih gubitaka bilo je više od 100 mrtvih i isto toliko ranjenih. Na celom ovom sektoru, prema podacima koji su nađeni kod ubijenih Nemaca, operisala je nemačka »Princ Eugena« divizija,[3] zatim »Skenderbegova« divizija[4] i 117 — »Luftvafen« divizija,[5] koje se povlače od Grčke i uglavnom držale komunikacije Užice — Bajina Bašta — Ljubovija — Zvornik — Bijeljina. Jačina ovih triju divizija, prema iskazu zarobljenih, iznosila je preko 20000 ljudi, od kojih boraca 15000, dok su ostali vozili komoru i profijant, a imale su za cilj zadržavanje naših snaga, dok se njihove glavne trupe izvuku preko Bijeljine i Brčkog za Hrvatsku i dalje za Nemačku.

Drugi bataljon, treći i četvrti imali su iste položaje kao i pređašnjeg dana, zadržavajući ih sve do 18 decembra, kada su otpočele naše glavne akcije na ovom sektoru.

Naše snage u ovoj akciji-operaciji bile su postavljene tako, da su mogle direktno teškim bacačima i mitraljezima ugrožavati neprijateljske položaje a naročito komunikaciju Zvornik — Bijeljina. S leve strane naših jedinica operisala je 14 s. u. brigada 25 divizije,[6] dok s desne strane nismo imali nikog.

---

[3] Bliže o dejstvima 7. SS divizije »Princ Eugen« u to vrijeme vidi dok. br. 62 i 66.

[4] Vidi dok. br. 70.

[5] U dolini Drine dejstvovali su u to vrijeme i dijelovi 117. lovačke divizije. Međutim, oznaku »Luftwaffen« nosila je 11. vazduhoplovno-poljska divizija, koja se takođe tada povlačila dolinom Drine pravcem Zvornik — Bijeljina — Brčko — Vukovar (vidi dok. br. 33 i 122).

[6] Četrnaesta srpska brigada pripadala je 23. NOU diviziji. Bliže o tome vidi dok. br. 61 u ovoj knjizi; tom I, knj. 15, dok. br. 203.

17 o. m. naš prvi bataljon dobio je hitno naređenje da mora zauzeti položaje u blizini Radalja, na kojima se nalazio neprijatelj, prebacivši se preko Drine radi pljačke i uznemiravanja naših jedinica. Pokret je izvršen i zauzeti položaji na Rujevoj Glavici i Malom Zvorniku, kao i napad na brojno jačeg neprijatelja u kome nije uspeo i morao se povući na pređašnje položaje. U borbi na našoj strani nije bilo gubitaka, a tako isto se ne zna za neprijatelja jer je bila noć, kada su ih verovatno sklonili, a drugo mi smo morali otstupiti.

18 decembra prvi bataljon je na pređašnjim položajima, t.j. selo Gornja Borina i Zaječ,[7] gde se odmarao i sređivao jedinicu.

Drugi bataljon takođe se nalazi na svom starom položaju, sređuje i odmara vojsku.

Treći bataljon po naređenju poseo je položaje između sela Žarkovića i kote Kleka.[8] Na jednu prethodnicu-izvidnicu našeg trećeg bataljona, koja je bila isturena napred da bi izvidela neprijatelja, Nemci su otvorili vatru iz minobacača i teških mitraljeza i onda je počeo napadati sve jedinice trećeg bataljona, tukući ih teškim oružjem. Naše jedinice prihvatile su borbu, ali nisu mogle likvidirati neprijateljska uporišta jer su bila jako utvrđena i štićena bacačima i teškim oružjem. Ipak neprijatelju su nanešeni gubitci u 5 mrtvih i 10 ranjenih. Na našoj strani poginuo je 1, 1 nestao i 6 ranjenih drugova.

Četvrti bataljon izvršio je napad na uporišta Budišić, Sakar i Kameni Šanac i uspeo je da ih likvidira tek sutrašnjeg dana naveče.[9]

19—20 decembra sve naše jedinice dobile su specijalni zadatak: likvidirati sve isturene prema nama neprijateljske položaje s ove strane reke Drine, zauzeti Mali Zvornik i iste rati neprijatelja iz Velikog Zvornika.

Prvi bataljon 19 o. m. zauzima Rujevu Glavicu i napada u pravcu Malog Zvornika. U 6 časova ujutru 20 decembra posle teških borbi pao je Mali Zvornik, čime su bila otvorena vrata za upad u sami Zvornik. U 7 sati ujutru jedinice prvog bataljona umarširale su u Zvornik. Neprijatelj je uporno branio ova dva važna za komunikaciju uporišta i dao[10] je 30 mrt-

---

[7] Treba: Zajača.

[8] Odnosi se na brdo Klek (kota 274).

[9] Vidi dok. br. 68.

[10] Tako piše u originalu. Treba: imao.

vih i oko 50 ranjenih.[11] Zarobljena su dva vojnika i jedan podoficir. Od oružja je zarobljen jedan »šarac«, de[12] pušaka, jedan pištolj, i mnoga druga vojnička sprema. Na našoj strani poginulo je 8 a ranjeno 12 drugova. Izgubljen je jedan puškomitraljez i jedna strojnica, koje je razneo bacač na položaju.

Naš drugi bataljon na dan 19 o. m. prebacio je jednu trojku radi izviđanja s leve strane Drine. Neprijatelj ih je primetio i otvorio žestoku artilerisku i minobacačku vatru na celokupne položaje ovog bataljona. Radi što boljeg snalaženja i što uspešnijeg poduhvata ovaj bataljon je uhvatio vezu sa 18 hrvatskom brigadom i sa istom poseo je cestu Zvornik — Loznica. Istoga dana na samoj cesti bila je dočekana jedna grupa Nemaca od 60 ljudi, izvršili su opkoljavanje neprijatelja i u borbi zarobili 10 a ubili 32 neprijateljskih vojnika. Na našoj strani bilo je 4 mrtva, među kojima i komandir 2 čete.

Treći bataljon držao je položaje između Žarkoviće i Kleka. Uveče istoga dana izvršen je napad na kotu Klek kao i cestu Loznica — Mali Zvornik. Kota Klek nije mogla biti likvidirana zbog jake neprijateljske minobacačke vatre, ali zato na cesti su ubijena 3 Nemca i više od 20 ranjenih. Naših je 1 nestao i 4 ranjena druga. Idućeg dana, t.j. 20 decembra sa položaja Klek — Rovine[13] ovaj bataljon izvršio je napad na nemačko uporište Mali Zvornik i u desetčasovnoj borbi rasterao je neprijatelja sa kote Kleka i Rovina, Pilane[14] i Vijića[15] i ujutru na juriš zauzeo Mali Zvornik, a zatim je prebacio jednu četu i još neke delove bataljona preko Drine, koje su u sadejstvu sa četama iz prvog bataljona zauzele Zvornik.[16]

Neprijateljski gubitci za ova dva dana su sledeći: 60 poginulih, 20 udavljenih u Drini i oko 60 ranjenih, zarobljen je jedan domobranski oficir, a zaplenjen mnogi ratni materijal kao što: automobilske gume, mazivo, benzin, šarže za »Zorku«, ašova, sikira, delovi za automobile, tri kože volujske, 1 kazan i mnogo drugo. Na našoj strani poginuo je 1 vojnik i 6 je ranjeno, a 4 zarobljeno od strane neprijatelja, koje je odrobio drugi

---

[11] Zvornik je u to vrijeme obezbjeđivala Pukovska grupa »Skenderbeg«. U toj borbi je razbijen njen 1. bataljon (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 285: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 20. decembra 1944). U borbama oko Zvornika je učestvovala i 21. istočnobosanska brigada 38. NOU divizije (vidi dok. br. 146).

[12] U originalu je riječ započeta na ivici dokumenta, pa nedostaje nekoliko slova. Vjerovatno je trebalo napisati: devet ili deset.

[13] Odnosi se na Orlovine (k. 585), južno od Kleka (k. 274).

[14] Vjerovatno se misli na pilane u s. Diviću, južno od M. Zvornika.

[15] Treba: s. Divić.

[16] Detaljnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 22—1, k. 271: izvještaj Štaba 14. korpusa NOVJ od 21. decembra 1944. godine.

bataljon. Izgubljene su 4 puške koje su zarobljeni drugovi bacili.

Celokupna ova operacija bila je izvedena po naređenju štaba brigade, a razume se da je bilo i samoinicijative u toku izvođenja same akcije, naročito kod prvog i trećeg bataljona.

Četvrti bataljon u toku 19 i 20 o. m. uspeo je da likvidira nemačka uporišta: Budišić, Sakar i Kameni Šanac, nanevši neprijatelju osetne gubitke u ljudstvu i materijalu. Gubitaka nije imao.

Što se tiče postignuća određenog cilja u ovoj operaciji naše jedinice su u potpunosti izvršile svoj zadatak. Jačina neprijatelja, utvrđenja kojima su raspolagali, kao i potpuno gospodarenje terena, bile su ozbiljne prepreke koje je trebalo savladati i zauzeti dva uporišta kao što su Mali i Veliki Zvornik i time otvoriti slobodan upad na komunikaciju Zvornik — Bijeljina.

U toku ove akcije neprijateljske avijacije nije bilo. Vreme je bilo hladno, snežno, ali mrazovito i dosta zgodno za prebacivanje jedinica i vođenje operacija.

Naš štab nalazio se u selu Radalju, odakle je rukovodio operacijama.

21 decembra o. g. sve naše jedinice nalaze se u Loznici, gde su na odmoru. Istoga dana prvi bataljon izvršio je pokret za Lipnički Šor, gde je ostao sve do 23 decembra, kada se ponovo vratio za Loznicu.

Drugi bataljon ovog dana nalazio se u Banji Koviljači i istoga dana stigao u Loznicu.

Treći bataljon 21 o. m. izvršio je pokret za selo Voćnjak i tamo se smestio i odmarao, sređujući jedinice i radeći na vojničkom i političkom polju sa borcima.

Četvrti bataljon ostao je u Loznici.

22 decembra t. g. naš drugi bataljon dobio je zadatak da se prebaci preko Drine i izvrši izviđanja u pravcu sela Batara. U 10 časova izvršen je napad na drum po kome su Nemci u većim grupama prolazili i posle duže i ogorčene borbe bio je primoran da se povuče, jer su našim položajima dominirali nemački topovi i minobacači, pa čak i dva tenka, koji su svom žestinom napadali naše streljačke jedinice.

Treći bataljon nalazio se na svom starom mestu boravka, provodeći parenje veša i snabdevajući vojsku obućom i odelom.

Četvrti bataljon nalazi se u selu Klupci gde sprovodi unutarnji rad u jedinicama.

23 decembra t. g. Naš prvi bataljon izvršio je pokret za prelaz preko Drine i sutradan se prebacio i smestio u selo Ja-

senica i Trnovica, gde je počeo sprovoditi unutarnji rad na sređivanju jedinica.

Drugi bataljon nalazi se u Lipničkom Šoru, treći još uvek u Voćnjaku a četvrti na svom starom položaju u selu Klupci, gde odmaraju vojsku, oblače je, rade vojnički i politički, nadoknađujući ono što je propušteno za vreme operacija.

24 decembra t. g. prvi bataljon nalazi se preko Drine u već zaposednutom selu Jasenici i Trnovici. Drugi se preselio u Loznicu,[17] treći na starom položaju u selu Voćnjaku, dok četvrti se prebacio preko Drine i nastanio se u selu Rojčevićima.[18]

25 o. m. sve naše jedinice nalaze se na predašnjim položajima. Naš prvi bataljon sukobio se sa nekim manjim grupama bandi četnika, koje je rasterao u pravcu Majevice i Tuzle.

26 decembra t. g. uspeo je da se prebaci preko Drine i naš treći bataljon i nastanio se u selu Loknju, a docnije u selu Muslimanskom Šepku. Ostale jedinice nalaze se na starim mestima sprovodeći unutarnji rad i sređujući jedinice u vojničkom i političkom smislu.[19]

27 decembra sve jedinice kao i predašnjeg dana.

28 o. m. dobio je naređenje naš drugi bataljon da se prebaci preko Drine, uspeo je da prebaci samo četiri čete, dok ostali delovi ostali su s ove strane reke, pošto se prebacuju operativni delovi 25 divizije. Ostali naši bataljoni nalaze se već na posednutim položajima predašnjeg dana.

29 decembra sve naše jedinice nalaze se na položajima kao i predašnjeg dana, izuzev nekih delova drugog bataljona koji su privremeno smešteni u selu Lipnički Šor, gde očekuju mogućnost za prebacivanje preko Drine.

Naša intendantura, bolnica i ostali delovi brigade kao i štab od 21 decembra o. g. nalazili su se u Loznici, ali 26 [decembra] štab brigade zajedno sa protivkolskom četom i izviđačkim vodom prebacio se preko Drine i smestio se u selu Pravoslavni Šepak gde se i danas nalazi, dok intendantura i bolnica nalaze se još u Loznici snabdevajući jedinice sanitetskim i profijantskim potrebama.

---

[17] Bliže o dejstvima toga bataljona vidi izveštaj njegovog štaba od 27. decembra 1944 (tom I, knj. 15, dok. br. 198).

[18] i [19] Opširnije o forsiranju rijeke Drine od 24. do 26. decembra 1944. vidi zapovijesti Štaba 45. NO divizije od 24. decembra (tom I, knj. 15, dok. br. 196) i 25. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9—1, k. 1329), kao i njegov operacijski dnevnik i bojnu relaciju (Arhiv VII, reg. br. 6—2 i 14—2, k. 1329).

30 decembra t. g. naše sve jedinice nalaze se na položajima od pređašnjeg dana, sređujući i radeći na političkom i vojničko-strategiskom polju sa jedinicama.

Posle operacije na sektoru Zvornika u toku proteklih 10 dana naše jedinice uspele da se malo obuku i obuju, izvrše dezinsekciju i odmore i tim spreme za izvršenje novih zadataka.

Kao što se dade zaključiti iz napred navedenog neprijatelj je u toku proteklih 15 dana imao sledeće gubitke:

Mrtvih vojnika 230, ranjenih 240 i 12 zarobljenih.

Zaplenjen je 1 »šarac«, 10 pušaka i mnogo drugog ratnog i vojničkog materijala.

Naši gubitci u toku akcije iznose:

Mrtvih 16 vojnika, ranjenih 22 i 2 nestala.

Izgubljen je 1 puškomitraljez, 1 strojnica i 1 protivkolska puška.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zam. komandanta,
kapetan

BR. 138

ZAPOVIJEST ŠTABA BRIGADE NARODNE ODBRANE ZA HERCEGOVINU OD 29. DECEMBRA 1944. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA RAZBIJANJE I UNIŠTENJE PREOSTALIH ČETNIČKIH GRUPA U SREZU TREBINJSKOM[1]

ŠTAB
BRIGADE NARODNE ODBRANE
ZA HERCEGOVINU
O. pov. br. 30
29. XII. 1944. g.
Ljubinje

ZAPOVIJEST

(Sekcija: Dubrovnik — Trebinje — Gacko — Nevesinje — Mostar, razmjer 1 : 100.000)

Na oslobođenoj teritoriji Hercegovine još uvjek se nalazi veći broj četnika-škripara[2] kao i ustaša[3] i zelenokadrovaca.[4] Ove bande se nalaze po grupicama i vrše teror i pljačku po partizanskim selima. Takođe se sa ovim banditskim grupicama nalazi i jedan broj zlikovaca četničkih glavešina kao i ustaških, koji su povraćeni u pozadinu, t.j. na našu slobodnu teritoriju radi prikupljanja i povezivanja razbijenih četničkih i ustaških ostataka i radi sabotaže na našoj slobodnoj teritoriji. Nije isključeno da ove bande neće pokušati napade na naše manje dijelove (patrole, kurire i pozadinske radnike). Najviše se četnički rad osjeća u Trebinjskom srezu gdje se nalazi bandit Vidačić,[5] bivši komandant četničkog »korpusa«, kao i još drugi četnički »vojvode«. Takođe se osjeća aktivnost ustaških zlikovaca, pod firmom izdajnika Mačeka,[6] na prostoru zapadne Hercegovine, kuda se kreću u grupama jačine

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13—6, k. 1144/I.

[2] Objašnjenje pojma »škripar« vidi u knj. 29, dok. br. 22.

[3] Vidi dok. br. 161.

[4] Objašnjenje pojma »zeleni kadar« vidi u knj. 29, dok. br. 3.

[5] Milorad Vidačić je bio komandant Trebinjskog četničkog korpusa. On je ostao u Hercegovini sa oko 100 četnika. Bliže o tome vidi četničku depešu od 15. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depešu br. 535).

[6] Dr Vladimir Maček, saradnik okupatora. Prije rata se nalazio na čelu Hrvatske seljačke stranke (HSS). Bliže o njemu i toj stranci vidi Malu političku enciklopediju, str. 560 (Savremena administracija, Beograd, 1966).

po 20 bandita, a poslednjih dana je na tom terenu primjećena jedna jača ustaška skupina, njih oko 150, koji su se prebacili iza naših borbenih linija sa zadatkom nastavljanja i dalje svoga trogodišnjega zločinačkog rada i radi ometanja uspostavljanja naše narodne vlasti.

Jedinice XXIX U. Divizije nalaze se na liniji Gubavica — Udrežnje — Odžak — Kifino Selo i dalje uz Nevesinjsko Polje prema Bijelom Polju i Konjicu a jedan deo pomenute Divizije nalazi se u blizini Sarajevskog Polja kao i dalje preko Jahorine do Ustikoline i Foče.[7] Jedinice IX Divizije VIII Korpusa NOVJ nalaze se na prostoru Posušja — Kočerin i dalje ispod Mostarskog Blata do u neposrednu blizinu samoga Mostara.[8] Poslednjih dana neprijatelj je pokušavao ispad prema Širokom Brijegu kao i Prozoru gdje je bio odbijen na polazne položaje. Cilj ovog neprijateljskog ispada je svakako da bi šire obezbedio komunikaciju dolinom Neretve za povlačenje prema Sarajevu. Jedinice XXIX U. Divizije u Bosni ofanzivno djeluju prema Sarajevu i komunikaciji Sarajevo — Višegrad.[9]

Jedinice ove Brigade su postigle znatnih uspjeha u zapadnoj Hercegovini i oko Foče.[10] U zapadnoj Hercegovini je do sada prvi bataljon pohvatao preko 60 zelenokadrovaca i ustaša, među kojima i nekoliko zlikovaca-jamara, i desetak pobio u borbama, dok su bataljoni oko Foče pobili nekoliko četnika a desetak ih se utopilo u Drinu prilikom bježanja. Među pobijenim četnicima nalazi se i bandit Koprivica — poručnik.[11] Na ostalim sektorima Hercegovine nisu postignuti znatniji uspjesi koji su se očekivali, što znači da se rukovodioci nisu dovoljno zauzimali u svome radu, a mogućnost je postojala da se likvidiraju ili pohvataju mnoge četničke grupice.

Da bi osujetili četnički rad u Trebinjskom srezu i pohvatali ili razbili tamošnje četničke grupice, to je potrebno da jedan deo naše Brigade angažujemo u čišćenju toga terena, dok na čitavom oslobođenom teritoriju Hercegovine naša aktivnost mora biti mnogo više povećana kako bi se stvorilo za četnike i ustaše nesnošljivo stanje te kako bi njihov rad koji se osjeća bio potpuno onemogućen.

---

[7] i [9] Vidi dok. br. 131.

[8] Vidi dok. br. 112.

[10] Vidi dok. br. 63.

[11] Mihailo Koprivica je bio komandant Jurišne brigade Nevesinjskog četničkog korpusa.

U vezi prednjeg

NAREĐUJEMO:

1.) **4. Bataljon**

U vezi već dobivenog naređenja izvršićete čišćenje prostora Bobani[12] i Šuma Trebinjska[13] do linije Hum — Uskoplje gdje treba da budete 1. I. 45. Na ovom prostoru težite uništiti četničku grupicu koja se nalazi u Zelena Brda[14] u blizini Začula. Na prostoru Bobani se nalazi veći broj dezertera naše vojske koje pohvatati i privesti ovome Štabu.

1. idućeg mjeseca krenućete u 18 časova sa prednje linije i to u tri pravca: desnim krilom na Uskoplje — Krivi Do — Rupni Do — Zagradinje, zatim Glavska gornja i donja. Drugom kolonom od Zaplanik i Crnjak preko Orah, Bobovište, Sparožići i dalje ka Slivnici. Trećom kolonom od Hum preko Cerovac, Klikovići, Gola Glavica, Sparožići, Ljekova, Gradina, Jelačići. Sve ove kolone na pomenutim pravcima će u toku noći pretresti pomenuta sela i pohvatati tamošnje bande koje se kriju. Sa prednje linije koju ćete dostići u toku noći nastavićete dalje čišćenje u toku 2. januara (u toku dana) preko Podljur i dalje prema Duba lijevim krilom a desnim od Glavska preko Kolići, Baletine, Brotnice i Stravča. Težište: uspostaviti vezu ako bude stigao bataljon Narodne odbrane iz Dubrovnika a koji treba biti na prostoru Stravča — Duba — Podgrablje. Lijevo od vas će se kretati naš drugi bataljon sa kojim ćete održavati vezu radi bolje koordinacije rada a sa ovim bataljonom će se nalaziti i članovi ovog Štaba koji će davati na terenu dalja uputstva za rad. Na prostoru Duba — Stražnice dobićete dalji zadatak za rad.

2.) **2. Bataljon**

Krenuće po prijemu ove zapovjesti sa prostora Krušević — Krajpolje i to jednom četom preko Bjelošev Do, Korlati i Drapići, a odatle prema Vijetli,[15] Dolovi, Zagora. Ova četa će u tom pravcu pretresti četnička skloništa koja se nalaze negde oko Drapići i Bjelošev Do. Sa ostalim djelom bataljona krenite u pravcu Kruševice za Janač i Vlasače. Na ovom pravcu prema potrebi izvršite pretres terena, t.j. gdje se četnici skrivaju. Sa prostorije Janač — Vlasače — Zagora izvršite pretres prostora Zelenikovac, Vlake, Ljubenci, Trnovac i dalje krenite na prostor Staro Slano gde ćete se smjestiti na prostoru Lug, Slano, Gornja Kočela. Na ovaj prostor

[12] Odnosi se na predio južno od Popovog polja.
[13] Odnose se na predio kraj Trebinja.
[14] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.
[15] Treba: Vjetri.

treba da stignete 30. ov. mj. uveče, gde čete predaniti 31. ov. mj. i spremiti suhu hranu za dva dana. Sa ovog prostora taj bataljon će krenuti 1. januara posle podne preko mosta u Staro Slano i dalje preko Petrovići, Mijonići i dalje za Duži i Volujac, odakle ćete krenuti noću između 1. i 2. januara u zajednici sa 4. bataljonom u opšti pretres terena prema Zupcima. Detaljnija uputstva za rad dobićete od članova ovoga Štaba koji će 1. januara doći kod tog bataljona.

3.) **5. Bataljon**

Uputiće jednu svoju četu tako da stigne 1. januara uveče na prostor Staro Slano — Mrkonjići. Ova četa će u svome prolazu od Ljubomira do Slano pretresti teren oko Trebijovi i Narančići, koja su najverovatnija mjesta gde se mogle skrivati četničke bande. Po dolasku ove čete na prostor Slano — Mrkonjići postaviće zasjede na svima vjerovatnim prelazima i prevozima preko Trebišnjice, kuda bi mogle bande koje bi bježale ispred naših snaga u Šumi i Površi,[16] mogle prebjeći preko Trebišnjice na desnu obalu. Ove zasjede noću treba da budu tajne kako ne bi za njih saznalo stanovništvo, a danju patroliranjem od Mrkonjići do Slano. Takođe detaljno pregledati na ovom prostoru sav tok Trebišnjice, jer je vjerovatno da se negde nalazi skrivenih ili potopljenih čamaca kojima se služe četnici. Ova četa po završenom pretresu trebinjskog terena će vam se vratiti u sastav.

Ostali dio bataljona će se nalaziti na prostoru Domaševo — Žabica — Krtinje — Žrvanj, hvatajući na tome prostoru ljubinjske škripare, kojih ima priličan broj na tom prostoru. Sa nama, t.j. sa ovim Štabom svaki drugi dan budite u vezi kako bi mogli dobijati daljnja naređenja. Dosadašnji vaši izvještaji su vrlo rijetki te se ovo ne smije u buduće dogoditi i u vezi našeg naređenja br. 22 od 26. ov. mjeseca.

4.) **1. Bataljon**

Ostaje i dalje na terenu zapadne Hercegovine sa zadatkom hvatanja i razbijanja tamošnjih grupica zelenog kadra kao i grupe ustaša koja se poslednjih dana prebacila u našu pozadinu i razorno djeluje na tome prostoru. Vaš jedan vod će i dalje ostati na prostoru Gabela — Čapljina sa zadatkom osiguranja tamošnjih mostova i kontrole čitavog saobraćaja Čapljina — Žitomislić, Čapljina — Domanovići i Čapljina — Metković.

Vaš rad na tome prostoru treba da bude energičan u hvatanju tih bandi a ovo ćete najbolje postići postavljanjem

[16] Trebinjska površ, predio kod Trebinja. Na karti 1 : 100.000 nije naznačena.

na izvjesnim prolazima tajnih zasjeda kao i opkoljavanjem izvjesnog terena gde postoji mogućnost skrivanja bandi. Da bi ovo sve postigli potrebno je da razvijete što bolju Ob-službu kako bi imali uzjek jasan pregled o kretanju bandi te kako bi ih uspješnije mogli hvatati.

Svakodnevno pomoću telefonske šifre održavajte vezu sa nama a pismene izvještaje šaljite kako je to prethodnom zapovješću regulisano.

5.) **3. Bataljon**

Ostaće i dalje na prostoru Gatačko-nevesinjskog sreza sa zadatkom hvatanja i razbijanja tamošnjih četničkih grupica koje se najviše nalaze na prostoru Šipačno, Lukavica, Koleško, Trešnjevica kao i Borač. Centar bataljona treba i dalje da bude na prostoru Gacko — Fojnica a sa pojedinim četama vršite pretres pomenutih terena opkoljavanjem pojedinih četničkih skloništa kao i postavljanjem tajnih zasjeda i tajnih osmatračnica kako bi lakše i uspješnije mogli pohvatati tamošnje bande.

Svakodnevno nas izvještavajte preko telefona a pismene izvještaje šaljite bar svako pet do šest dana. Postarajte se da bi pronašli neki telefon kod komande područja ili mjesta u Gacku sa kojim bi nas mogli izvještavati sa prostora Fojnice a i Morina.

6.) **Ovaj Štab**

Nalaziće se i dalje u Ljubinju gde ćete slati svoje izvještaje. Takođe se u Lubinju nalazi i brigadna bolnica gde ćete slati svoje eventualne ranjenike kao i bolesnike.

7.) **Ishrana bataljona**

Vršiće se na terenima gde se bataljoni nalaze preko dotičnih komandi mjesta odnosno N.O. odbora, prema propisanoj tablici za operativne jedinice. Također težiti da borce snabdjevate sa obućom i po mogućstvu i odjećom preko N.O. vlasti, jer za sada nemamo na raspoloženju ništa od odjećne spreme.

8.) **Ideja i način rada na terenu**

Da bi uspješnije bilo vaše vojničko djelovanje u hvatanju, uništavanju ili razbijanju neprijateljskih grupica, potrebno je da postavljate tajne zasjede i osmatračnice na mjestima gde je vjerovatno da dolaze ili održavaju veze razbijene četničko-ustaške grupice, kako bi na taj način mogli postići uspjeh u njihovom hvatanju. Ove zasjede i osmatračnice treba snabdeti sa suhom hranom za sve vreme njihovog boravka na određenim mjestima i ne smiju biti opažene ni od koga, jer

ako bi stanovništvo za njih saznalo svakako bi obavjestilo bande i zasjede ne bi imale uspjeha. Takođe je potrebno da kada saznate za kakvu grupicu, odredite pojedina odjeljenja sa zadatkom gonjenja i uništavanja pronađene četničko-ustaške grupice. Isto tako je potrebno brzo intervenisati tamo gdje saznate za kakvu grupicu.

9.) U akciji na prostoru Površ — Zupci učestvovaće i jedan deo zaštitnog bat. XXIX U. Divizije koji će se postaviti na prostoru Tuli — Kunja Glavica — Grab kao zasjeda za sprečavanje eventualnog bježanja bandi prema Bijeloj Gori, prilikom našeg čišćenja terena Šume i Površ. Za ovaj zadatak zaštitni bataljon će dobiti naređenje od Štaba XXIX U. Divizije. (Ovo radi znanja našim bataljonima.)

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V.d. pomoć. polit. komesara **Milivoje Stijačić**

V.d. Komandanta — major, **Jovan R. Andrić**

M. P.

DOSTAVLJENO:

— Štabu 1. bataljona
— Štabu 2. bataljona
— Štabu 3. bataljona
— Štabu 4. bataljona i
— Štabu 5. bataljona na izvršenje.
— Štabu XXIX Udar. Divizije na znanje.
— Otsjeku zaštite naroda za Hercegovinu na znanje.

BR. 139

IZVJEŠTAJ ŠTABA LIVANJSKO-DUVANJSKOG NOP ODREDA OD 29. DECEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O AKCIJAMA U REJONU DUVNA[1]

ŠTAB
LIV.—DUV. NOP ODREDA
Br. 493
Dne 29. XII. 1944 god.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU X DIVIZIJE

Izvještaj o akcijama ovoga odreda u decembru mjesecu

19. XII. 1944 g. *Snage II bataljona* vodile su borbu sa Kapuličinom milicijom u Mandinu Selu jugoistočno od Duvna. Banda je pošla sa namjerom da opljačka navedeno selo, što joj je i uspjelo. Bilo ih je oko 200. Naoružati su bili sa 7 puškomitraljeza, jednim teškim mitraljezom i oko 70 pušaka. Municije su imali vrlo mali broj. Ostali su bili nenaoružati. Naš drugi bataljon stupio je u borbu oko 8 sati, i potjerao neprijatelja u bjegstvo. Tom prilikom zarobljena su dva bandita i 6 ih je ranjeno. Zarobljeno je također 12 goveda i tri konja. Zaplijenjena je jedna puška i jedan raketni pištolj. U ovoj akciji naši su bili bez gubitaka

BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA

Jedinice ovoga odreda u toku mjeseca decembra imale su:

I. **Gubitci:**	*Neprijateljski:*	Ubijeno	2
		ranjeno	13
		zarobljeno	25
		Ukupno	40

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17—5, k. 854.

Vlastiti: a) u ljudstvu — poginulo .../...
ranjeno .../...
nestalo .../...

b) materijala .../...

II. **Plijen:** *1. Oružje:* Zaplijenjeno je 7 pušaka, jedan raketni pištolj i dvije bombe.

2. Municija: Zaplijenjeno 340 komada metaka.

3. Ostalo: Zarobljeno je 12 goveda i 3 konja.

III. **Uništeno:** .../...

IV. **Oštećeno:** .../...

V. **Raspored jedinica:**

Štab odreda preselio se sa Karlova Hana u Duvno.

I bataljon otišao za XVII brigadu.[2]

II bataljon nalazi se u selu Bukovici, gdje se je smjestio štab bataljona sa pratećim vodom i II četom.

I četa II bataljona nalazi se u selu Mesihovini, sa zadatkom zatvaranja pravca Posušje — Duvno.

III četa nalazi se u selu Mrkodolu, koja kontroliše teren od Duvna u pravcu Roškog Polja. Zadatak bataljona jest zatvaranje pravca od Posušja prema Duvnu u slučaju neprijateljskog prodora iz Širokog Brijega.

III bataljon nalazi se u Roškom Polju sa zadatkom obezbeđenja pravca Posušje — Duvno, razbijanja milicije i sakupljanja oružja po okolnim selima.

VI. **Zaključci:** U toku ovoga mjeseca ovaj odred nije imao akcija jačih razmjera. Neprijatelj koji se nalazi na ovom sektoru, i to u Rakitnom, Boricama i Polju,[3] ne dolazi u dodir sa našim snagama i izbjegava jaču borbu. Mobilizacija ne

---

[2] Odnosi se na Glamočki bataljon. Poslije izdvajanja iz odreda, on je rasformiran i upotrebljen za popunu 9. krajiške NOU brigade. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 35—4, k. 854 (izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 16. decembra 1944), reg. br. 5/117, 118, 156 i 160—5, k. 461/A (knjigu depeša 5. korpusa NOVJ, depeše od 1, 3. i 8. decembra 1944).

[3] Odnosi se na Imotsko polje.

ide baš onako kako bi trebalo i kako je spočetka išla, jer milicija mnogo ometa, šireći razne glasine o dolasku Njemaca na ovaj sektor, a to se vidi i po tome što smo u zadnjih nekoliko dana imali 12 ljudi koji su dezertirali. Disciplina, borbenost kao i drugarstvo na dosta je dobroj visini. Najvažniji problem ovoga odreda jest slaba obuća i odjeća, sa kojom najslabije stojimo.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar:
B.[4] Kesić

Zamj. komandanta,
J.[5] Rodić

M. P.

[4] Bogoljub
[5] Jovo

BR. 140

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 30. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PROSTORU ZENICA — BUSOVAČA[1]

ŠTAB
IV DIVIZIJE 5 KORPUSA
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Br. 852.—
Dne 30. XII. 1944 god.

Operativni izvještaj
za decembar 44 god.

ŠTABU 5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Snage ove divizije u vremenu od 27 novembra do 27 decembra 44 godine imale su dodira sa neprijateljem i to:

27. XI. 1944 — II bataljon VIII brigade dočekao je na cesti Zenica — Žepče kod sela Gradišća neprijateljsku kolonu od 150 kamiona. Kolona je kretala od Zenice prema Žepču.[2] Borba je trajala 1 sat, nakon čega su naše snage otstupile, jer je neprijatelj napao desni bok ovog bataljona iz Zenice.[3] Gubitci neprijatelja 6 mrtvih i 5 ranjenih. Naši bez gubitaka.

28. XI. 1944 — Nismo imali dodira sa neprijateljem.

29. XI. 1944 — Jedan vod II bataljona VIII brigade napao je na cesti Zenica — Žepče kod sela Gradišće 4 neprijateljska kamiona sa vojskom. Kamioni su išli od Zenice prema Žepču. Gubitci neprijatelja su 4 mrtva i 7 ranjenih. Naši bez gubitaka. Usljed brze neprijateljske intervencije iz Zenice, ovaj se je vod morao povući.

30. XI. 1944 — II bataljon VI brigade postavio je zasjedu na cesti Zenica — Žepče, na položaju: Stari

---

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26—3, k. 769/A.

[2] Riječ je o pokretu 41. motorizovanog inžinjerijskog bataljona od Zenice prema Sremu (vidi knj. 30, dok. br. 104, objašnjenje 4).

[3] Bliže o neprijatelju u Zenici vidi dok. br. 105 i 161.

Banloz — Ravne Njive — Bobovnik.[4] Dio snaga ovog bataljona osigurao je desni bok leđa ovog bataljona na položaju: S. Bukovica — k. 436. U 18 sati naišla je neprijateljska kolona od 30 kamiona i 5 tenkova. Na kolonu je otvorena vatra ali su se kamioni pod zaštitom tenkova vratili u Zenicu. Ista kolona ponova je pokušala u 21 sat probiti se za Žepče. Dočekana od naših snaga kolona se je ponova vratila u Zenicu. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naših gubitaka nije bilo. Oštećena 3 kamiona.

III bataljon XI brigade napao je neprijatelja, koji je bio na k. 557 sjeverno od želj. stanice Busovača. Nakon borbe od jedan sat neprijatelj je protjeran u uporište želj. stanicu Busovaču uz nepoznate gubitke. Naši bez gubitaka.

I bataljon XI brigade napao je jednu kolonu pješadije na cesti Busovača grad — želj. st. Busovača kod Ciglane. Neprijateljski gubitci 6 mrtvih. Naši bez gubitaka.

1. XII. 1944 I bataljon VI brigade dočekao je na cesti Zenica — Žepče kod s. Gradišće neprijateljsku kolonu od 40 kamiona.[5] Pola kolone je propušteno, dok je na drugu polovinu otvorena vatra. Neprijatelj je odmah intervenisao iz Zenice sa jačim snagama i bataljon se je morao povući. Gubitci neprijatelja 5 mrtvih i 12 ranjenih. Naši gubitci 1 ranjen. Oštećeno 1 kamion i 1 luksuzni auto.

II bataljon VI brigade napao je u 10 sati jednu četu Njemaca koja je krenula iz s. Banloz za Vranduk. Na samom izlazu iz Banloza ova četa je tučena jakom i preciznom [vatrom], tako da je neprijatelj ostavio na cesti 50 mrtvih dok je 10 Njemaca skočilo u Bosnu, gde su se ugušili. Naši gubitci 1 mrtav i 3 ranjena.

Prateći vod II bataljona VI brigade tukao je jednu kolonu kamiona, koja je kretala od Zenice cestom prema Vranduku. Jedna ba-

[4] i [5] Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba 6. krajiške NOU brigade od 3. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 32—2, k. 769/A).

cačka mina pogodila je u kamion, isti se je zapalio i izgorio.

Diverzantska grupa VIII brigade porušila je u toku noći 1/2 XII 300 metara željezničke pruge između želj. stanice Lašva i postaje Janjići. Srušen je 1 most dužine 12 metara.

2. XII. 1944 Jedna četa 4 bataljona XI brigade dočekala je na cesti između Busovače grada i želj. stanice Busovača 3 neprijateljska kamiona sa vojskom. Kamioni su išli od željezničke stanice Busovača za Busovaču grad. Mitraljeskom vatrom oštećena su dva kamiona, dok je treći pobjegao u Busovaču grad. Neprijateljski gubitci 20 mrtvih. Naši bez gubitaka.

II bataljon XI brigade postavio je zasjedu na cesti Kiseljak — Busovača grad, kod škole u s. Gusti Grab. U 8 sati naišla su na zasjedu 2 kamiona, 1 tenk i 1 luksuzni auto. Nakon borbe od 20 minuta uništena su i zapaljena oba kamiona.[6] Gubitci neprijatelja 30 mrtvih, među kojima 1 njemački oficir. Ubijena su 2 jahaća konja, koji su voženi na kamionu. Naši gubitci 1 mrtav i 1 ranjen. Plijen 2 para cipela, 1 čizme, 3 šinjela, 3 para odjela. Do većeg plijena nije se moglo doći zbog vatre iz tenka, koji se je izmakao i neprestano tukao prostor oko kamiona.

3-XII-1944 II bataljon VI brigade postavio je zasjedu na cesti Zenica — Žepče kod s. Gradišće. Položaj zasjede je k. 332 i k. 602. Ispod položaja zasjede minirana je cesta pomoću nagaznih mina. U 6,30 sati krenula je iz Zenice jedna kolona od 20 kamiona. Dva kamiona koja su išla na čelu naišla su na nagazne mine i oštećena su. Ostatak kolone vratio se u Zenicu. Oko 10 sati ova kolona je ponovo pokušala proći prema Žepču, ali je tučena vatrom iz protukolskih topova i vraćena u Zenicu.

3 bataljon VI brigade spustio je manje dijelove u pravcu s. Banloz. U samom selu po-

[6] Bliže o tome vidi izvještaj Štaba 11. krajiške NOU brigade od 3. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 31—2, k. 769/A).

strojavao se je neprijatelj.[7] Na neprijateljski stroj otvorena je vatra. Gubitci neprijatelja 16 mrtvih. Naši gubitci 2 ranjena.

Jedan dio diverzantske grupe VI brigade srušio je most na cesti gde potok Rača sječe istu, pola kilometra zapadno od s. Tetovo.

4-XII-1944 Nismo imali dodira sa neprijateljem.

5.XII-1944 U 8,30 sati neprijatelj jak 1 bojnu Njemaca, ustaša i Čerkeza[8] krenuo je iz Zenice i napao na položaj I bataljona VI brigade. Bataljon je primio borbu na položaju s. Obrenovići — s. Kozarci — k. 587. U 14 sati neprijatelj je vraćen u Zenicu. Gubitci neprijatelja nepoznati. Naši bez gubitaka.

1 i 4 bataljon VIII brigade postavili su zasjedu na cesti Zenica — Lašva. Položaj zasjede je: s. Drivuša prema s. Janjići. Zadatak zasjede je bio tučenje neprijateljskih motorizovanih kolona koje su svakodnevno prolazile.[9] U toku ovoga dana nije naišla ni jedna kolona. Na zasjedu je naišla jedna kompozicija od 10 vagona sa 500 njemačkih vojnika koja je išla od Lašve za Zenicu. Na ovu kompoziciju otvorena je vatra iz 60 puškomitraljeza i tučena je 20 minuta. Iz kompozicije spasio se je vrlo mali broj vojnika. Jedan broj poskakao je u rijeku Bosnu. Prema podatcima koje smo dobili iz Zenice, spasilo se svega 10%. Neprijatelj je imao gubitke u mrtvima 210, a u ranjenima 150. Neprijatelj je odmah intervenisao oklopnim vozom od Zenice i tenkovima od Lašve. Nakon kratke borbe sa tenkovima naše snage su se povukle. Naši gubitci 3 ranjena.

---

[7] Opširnije o dejstvima 2. i 3. bataljona vidi izvještaj Štaba 6. krajiške NOU brigade od 3. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 33—2, k. 769/A).

[8] Odnosi se na pripadnike bjelogardijsko-njemačkog 782. turkestanskog bataljona (vidi dok. br. 105).

[9] Dijelovi rasformirane Borbene grupe »Šojerlen« prikupili su se u širem rejonu Zenice, da bi bočno obezbjeđivali jedinice Grupe armija »E« koje su se povlačile dolinom Bosne na sjever (vidi dok. br. 35; Arhiv VII, reg. br. 36—2, k. 769/A: izvještaj 8. krajiške NOU brigade od 6. decembra 1944).

U 7 sati neprijatelj jak 1 četu vojnika iz »Princ Eugen« divizije[10] napao je od Busovače u pravcu s. Jazbine. 1 bataljon XI brigade primio je borbu i nakon 2 sata protjerao neprijatelja u Busovaču.[11] Gubitci neprijatelja 24 mrtva i 14 ranjenih. Naši gubitci 1 mrtav i 8 ranjenih. U borbi je izgubljen 1 mali bacač i 5 karabina.

Jedna četa 2 bataljona XI brigade postavila je zasjedu na cesti Busovača i želj. st. Busovača, nekoliko stotina metara sjeverno od Ciglane. Pred zasjedom su se sastali 1 kamion i 1 luksuzni auto koji su išli jedan drugome u susret i stali. Vatrom je oštećen i kamion i luksuzni auto. Zbog nagle intervencije od Ciglane naši su se povukli.[12]

6-XII-1944 — Dijelovi I bataljona XI brigade u toku ovoga dana napali su na neprijateljske patrole, koje su osiguravale cestu od Busovače do želj. stanice Busovače. Ubijeno je 7 a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

7.XII-1944 — 3 i 4 bataljon XI brigade postavili su zasjedu na cesti Kiseljak — Busovača. Zasjeda je imala položaj: s. Prosje — s. Radenovići — s. Očenići. Neprijatelj je saznao za položaj zasjede i napao je na zasjedu i to: 1 kolonom od Busovače prema s. Kupresu, prema k. 859. Druga kolona — nekoliko tenkova i nešto pješadije cestom od Busovače prema zasjedi, treća kolona od škole u s. Gusti Grab u pravcu zasjede i četvrta kolona od s. Klokoti preko s. Bukovci i s. Mehurići u pravcu s. Prosje. Bataljoni XI brigade primili su borbu koja je trajala oko 5 sati i neprijatelj je uspio da zauzme položaj: s. Prosje, s. Radenovići — s. Očehnići — k. 859 — s. Kupres.[13] Naše snage povukle su se dublje u šumu u pravcu zapada. Gubitci

[10] Tada se na prostoru Zenica — Busovača nalazio 7. SS samohodni (jurišni) artiljerijski divizion 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 105).

[11] i [12] Vidi dok. br. 27.

[13] Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba 11. krajiške NOU brigade od 7. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 37—2, k. 769/A).

neprijatelja 47 mrtvih i nepoznat broj ranjenika. U ovoj borbi izgubljen je 1 puškomitraljez. Plijena nije bilo.

8-XII-1944 1 bataljon VI brigade postavio je zasjedu na cesti Zenica — Žepče na dijelu Vranduk — potok Loznik. Tokom ovoga dana cestom nije prolazilo ništa. Oko 14 sati naišla je 1 kompozicija, koja je išla od Zenice za Žepče. Na kompoziciju je otvorena vatra. Ubijena su 83 neprijateljska vojnika. Oštećeno je više vagona i kamiona.

3 bataljon VI brigade postavio je zasjedu od potoka Loznik do Orahovičkog Polja. Na ovaj bataljon u toku dana nije ništa naišlo. Noću 8/9 dijelovi ovoga bataljona napali su na uporište Orahovičko Polje. Neprijatelj je davao otpor, a uskoro mu je stigla i pomoć od želj. stanice Nemila. Ova pomoć kretala se je desnom obalom rijeke Bosne. Ista je puštena sasvim blizu na brisani prostor i tučena preko rijeke Bosne. Jednovremeno je intervenisao i oklopni vlak od Nemile. Naše snage su se poslije ovoga povukle. Gubitci neprijatelja 21 mrtav i 29 ranjenih.

4 bataljon VI brigade postavio je zasjedu na dijelu: s. Gojakovac — do Topčić Polja. Ni na ovaj bataljon nije ništa naišlo. Noću 8/9 dijelovi ovoga bataljona napali su neprijatelja, koji osigurava most na potoku Bistričak. Neprijatelj se je branio iz bunkera, ali je bio prisiljen da napusti bunkere i pobjegne. Ubijeno je 7 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Dijelovi ovoga bataljona koji su osiguravali lijevi bok bataljona dočekali su 1 jaču njemačku patrolu, koja se kretala prema s. Bistrici. Nakon kratke borbe neprijatelj je razbijen i počeo odstupati. Pod zaštitom flakova neprijatelj se je uspio povući u Topčić Polje. Ubijeno je 13 a ranjeno 9 neprijateljskih vojnika. Zapaljena je jedna stražara u blizini mosta na Orahovičkom potoku. Izgorjelo 6000 metaka i dosta druge spreme. Izneseno 1000 metaka, 2 šinjela i nekoliko šatorskih krila.[14]

[14] Bliže o tome vidi dok. br. 37 i 58; Arhiv VII, reg. br. 7/2—11, k. 21/A: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 16. januara 1945. godine.

Jedna četa 4 bataljona VIII brigade postavila je zasjedu na cesti između Lašve i Janjića, bliže Lašvi. U 10 sati naišao je 1 neprijateljski kamion sa 20 vojnika, koji je išao od Lašve za Zenicu. Zasjeda je otvorila vatru iz bliskog rastojanja i uništila kamion kao i svu posadu. Na zasjedu je naišla neprijateljska patrola od 5 vojnika, na koju je otvorena vatra. Ubijena su 4 neprijateljska vojnika. Neprijatelj je odmah intervenisao iz s. Janjića i iz Lašve, tako da se do plijena nije moglo doći.

1 vod prvoga bataljona VIII brigade dočekao je na cesti između Busovače i želj. st. Busovače istočno od natpisa granica dva kamiona sa vojskom i 1 tenk, koji su išli od želj. st. Busovača za Busovaču. Oštećen je 1 kamion i ubijeno 16 vojnika. Do plijena se nije moglo doći zbog tenka.

1 četa 3 bataljona VIII brigade privukla se je sa sjeverozapadne strane nad samo uporište želj. stanicu Busovača i otvorila vatru. Ubijeno je 5 neprijateljskih vojnika.

1 vod I bataljona VIII brigade na cesti 1 km sjeverno od Busovače iz protukolskog topa oštetio je 1 neprijateljski kamion i ubio 3 neprijateljska vojnika. Jedna četa ovoga bataljona napala je bok neprijatelja, koji je napadao na položaje XI brigade u s. Buselji. Tom prilikom ubijeno je 5, a ranjeno 4 neprijateljska vojnika. U svima ovim akcijama naši bez gubitaka.[15]

U 8 sati neprijatelj jak 400 Njemaca napao je iz Busovače na I bataljon XI brigade, koji je držao položaj: s. Kupres — s. Buselji. Borba je trajala 5 sati, kada je neprijatelj odbačen u Busovaču. Gubitci neprijatelja 7 mrtvih i 16 ranjenih. Naši gubitci 6 ranjenih. Izgubljen 1 mitraljez švarcloze.[16]

9-XII-1944 1 četa I bataljona VI brigade otvorila je vatru na kompoziciju, koja je stajala na željezničkoj stanici Nemila. Vojnici su napustili

[15] O dejstvima 8. krajiške NOU brigade toga dana vidi i izvještaj njenog štaba od 8. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 39—2, k. 769/A).

[16] Bliže o tome vidi izvještaj Štaba 11. krajiške NOU brigade od 8. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 38—2, k. 769/A).

kompoziciju i pobjegli. Gubitci neprijatelja nepoznati. Naši bez gubitaka.

Dijelovi I bataljona VIII brigade dočekali su između Busovače i Busovače želj. st. nekoliko stotina metara sjeverno od Ciglane, 2 kamiona i 1 tenk. Za nekoliko minuta borbe uništen je 1 kamion a drugi kamion je oštećen. Ubijeno je 25 a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Neprijatelj je odmah intervenisao iz Busovače stanice i od Ciglane sa tenkovima i vojskom, te je odbacio naše snage, koje su odstupile na k. 513.

U 7 sati neprijatelj je krenuo iz želj. st. Busovača u pravcu k. 375 sa jednom kolonom a sa drugom kolonom krenuo je od Ciglane u pravcu k. 513. Obe kolone bile su jake oko 500 vojnika »Princ Eugen« divizije.[17] Jednovremeno je neprijatelj krenuo iz Busovače grada sa tri kolone u pravcu položaja XI brigade. Prva kolona kretala se je u pravcu s. Buselji, druga u pravcu s. Jazbine, treća u pravcu s. Bare. Sve tri kolone bile su jake od 1000 ljudi. Napad ovih kolona neprijatelj je pomagao tenkovima, koji su izašli južno od k. 513 u pravcu s. Bare. Napad je potpomognula i neprijateljska artilerija, a obilno su korišteni i flakovi. Prve dvije kolone dočekao je I bataljon VIII brigade čiji su se predstražni djelovi nalazili na k. 513. Nakon kraće borbe a izloženi jakoj vatri ovi su se dijelovi povukli na Hrasno — k. 534. Ovaj bataljon držao je položaj od rijeke Lašve preko k. 534 u pravcu s. Bare. Neprijatelj je do 16 sati ovoga dana tri puta obnavljao napad na ovaj položaj ali je sva tri puta odbijen. Preostale 3 kolone napadale su na snage XI brigade[18] i dobro potpomognute tenkovima uspjele su probiti se preko s. Bare i s. Kovačići na k. 649. IV bataljon XI brigade protivnapadom povratio je k. 649 ali nije mogao istjerati neprijatelja iz sela Kovačići. Oko 16 sati neprijatelj potpomognut vatrom iz tenko-

[17] Vidi dok. br. 60 (objašnjenje 2) i dok. br. 165.

[18] Opširnije o tome napadu i o borbama koje je 11. krajiška NOU brigada vodila od 9. do 13. decembra vidi i izvještaj njenog štaba od 14. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 42—2, k. 769/A).

va uspio je odbaciti 1 bataljon VIII brigade sa njegovog položaja i ovladati selom Rasnom. U samu noć snage XI brigade i 1 bataljona VIII brigade držale su položaj: Krnjače — k. 695 — k. 649 — k. 609 — k. 553 — Šafardini.

Istoga dana u 7 sati ujutro neprijatelj u jačini 1 bataljona Njemaca sa 4 tenka i nekoliko kamiona krenuo je od želj. st. Busovača cestom u pravcu Han Kumpanije.[19] Tenkovi i manji dio pješadije napadali su duž ceste. Ostatak pješadije napadao je u 2 kolone: jedna kolona u pravcu k. 515 a druga preko k. 557 u pravcu sela Topola. Ove položaje držao je treći bataljon VIII brigade. Bataljon je pustio neprijatelja na 50 metara odstojanja kada je otvorio žestoku vatru te je neprijatelj pretrpio velike gubitke. Uprkos ovome neprijatelj je i nadalje jurišao, ali je bataljon prešao također u juriš, tako da je neprijatelj bio prisiljen na odstupanje. Neprijatelj je gonjen sve do uporišta želj. st. Busovača gde su utekli i njemački tenkovi. Na ovom sektoru borbe neprijatelj je poslije toga mirovao i nije u toku ovoga dana pokušao napadati.

Istoga dana neprijatelj je krenuo iz Zenice sa dva tenka cestom u pravcu Donjeg Čajdraša, dok je jedna satnija ustaša krenula u pravcu k. 609 i s. Dobriljevo. Nakon 15 minuta borbe sve ove neprijateljske snage stjerane su u Zenicu.

10.XII-1944

U 7 sati neprijatelj je otpočeo napad na sektoru XI brigade. Neprijatelj je napao na celi položaj brigade, i sve do 14 sati neprijatelj nije uspio u svome napadu. U 14 sati neprijatelj je dobio pojačanje jednu bojnu,[20] koja je odmah ušla u borbu, napadajući na k. 649. Zaobilaznim pokretom kroz šumu južno od s. Krnjača neprijatelj se je pojavio naglo na boku snaga XI brigade i iste su se povukle sa svog dosadašnjeg položaja na položaj: Rog — trigonometar 1242 — k. 990 — k. 912 — k. 639 — s.

[19] Riječ je o kolonama 505. izviđačkog bataljona koje su napadale pravcem Busovača — Vitez (vidi dok. br. 38).

[20] Riječ je o 5. bojni 1. ustaškog djelatnog zdruga (vidi dok. br. 60).

Kajmakovići. Na ovome položaju snage brigade su i zanoćile.

Istoga dana neprijatelj je u 9 sati napao i I bataljon VIII brigade na položaju: k. 583 — s. Šafardini. Borba se je vodila 4 sata i neprijatelj je najzad uspio da odbaci ovaj bataljon. Bataljon je zauzeo nove položaje: k. 533 — desna obala rijeke Lašve. Neprijatelj je pokušao goniti ovaj bataljon, ali naišavši na sređen otpor nije uspio. Na ovom položaju bataljon je zanoćio.

Istoga dana neprijatelj je izvršio napad i na levoj obali Lašve i to: jedna kolona nastupala je pravcem ž. st. Busovača — Drum Brdo, druga kolona: s. Grablje — s. Jelinak — s. Kratina, treća kolona s. Gumanci — Suhi Dol — Kuber, četvrta kolona Zenica — s. Dobriljevo — Kuber.[21] Prve dvije kolone naišle su na treći bataljon VIII brigade. Bataljon je primio borbu, te je nakon borbe od 4 sata uspio zaustaviti neprijatelja. Tada je ubačena u borbu 1 četa IV bataljona, koja je prodirala duž ceste u pravcu želj. st. Busovača. Ova četa bila je u rezervi. U protunapadu koji je pripremljen od prateće čete ove brigade neprijatelj je odbačen u pravcu želj. st. Busovača. Poslije ovoga neprijatelj u toku dana nije više obnavljao napad. Druge dvije kolone uspjele su nakon kraće borbe zbaciti 4 bataljon sa Kubera (k. 853) i trigonometra 957. Na ovim položajima neprijatelj se je odmah počeo zakopavati. U 14 sati 4 bataljon VIII brigade potpomognut 1 četom i pratećim vodom 2 bataljona iste brigade počeo je protivnapad. Nakon dvosatne borbe naše snage su u snažnom jurišu zbacile neprijatelja i odbacile ga u Zenicu i želj. st. Lašvu. Neprijatelj se je branio vrlo žilavo, tako da su se naši borci izmiješali sa neprijateljem, ali je ručnim bombama neprijatelj prisiljen na povlačenje.[22]

11-XII-1944 U 8 sati neprijatelj je otpočeo sa napadom na desnoj obali Lašve. Pravci napada bili

[21] i [22] Vidi dok. br. 60.

su: Odmeka — Rog — trigonometar 1242. Drugi pravac: Krnjača — k. 990, treći pravac: k. 649 — k. 639, četvrti pravac k. 583 — k. 553 — s. Kajmakovići — k. 517. Prva kolona uspjela je da zbaci naše snage sa Roga — trigonometar 1242 i da se nađe na krilu naših snaga. Ove snage su zauzele i k. 990 i produžile u pravcu k. 912, gde su zaustavljene. Jednovremeno je 1 bataljon ove brigade izvršio zaobilazan pokret kroz šumu i preko s. Krnjače izbio u bok neprijateljskih snaga. Kolona koja je napadala od k. 649 u pravcu k. 639 zaustavljena je. Kolona koja je napadala od k. 583 preko k. 553 uspjela je potisnuti 1 bataljon VIII brigade. Oko 11 sati neprijatelj je goneći ovaj bataljon ka k. 517 na kojoj je dejstvom naše artilerije i pješadije zaustavljen. Oko 13 sati izvršen je protunapad, koji je bio dobro pripremljen od strane naše artilerije i zajedničkim dejstvom dijelova XI i VIII brigade povraćena je k. 517.[23] U ovom momentu ubačen je u borbu i 1 bataljon VI brigade uz desnu obalu rijeke Lašve. Oko 16 sati prešle su naše snage na cijelom prostoru u protunapad, a bataljon XI brigade koji je izbio na bok neprijateljskih snaga, napao je neprijatelja u s. Jazbine. Ovaj protunapad pripremljen je vrlo dobro od strane artilerije koja je tokom cijeloga dana gađala vrlo precizno. Neprijatelj je odbačen sa k. 553 na k. 583. Također se neprijatelj povukao sa k. 649 u selo Kovačiće.

U toku ovoga dana u 6 sati neprijatelj je na lijevoj obali rijeke Lašve otpočeo sa napadom. Jedna kolona ustaša zloglasnog bandita Penave[24] napala je pravcem: Zenica — Dobriljevo — Kuber. 1 bataljon 5 kubanskog puka[25] nadirao je pravcem: s. Dvor i s. Kratine, 1 bataljon Njemaca sa 4 tenka nadirao je cestom od želj. st. Busovača ka Han Kumpaniji. Ustaška kolona koja je nadirala od Zenice do-

[23] Vidi dok. br. 58; Arhiv VII, reg. br. 1—3, k. 769/A: izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 16. decembra 1944. godine.

[24] i [38] Mladen Penava bio je tada, vjerovatno, komandant 5. bojne 1. ustaškog djelatnog zdruga (vidi dok. br. 105).

[25] Riječ je o pripadnicima 5. puka bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa (vidi dok. br. 58 i 60).

čekana je od 2 bataljona VIII brigade i odbačena u Zenicu. Druge 2 kolone nastojale su pod svaku cijenu da se probiju do Han Kumpanije. 2 čete 3 bataljona polako su uzmicale pred neprijateljem u pravcu k. 586. Dok su ove dvije čete zadržavale neprijatelja dotle su 2 čete 4 bataljona i 1 četa 3 bataljona zabacile sa pravcem: Gola Kosa — Obla Glava — Dvor. Jedna četa IV bataljona potpomognuta protukolskim topovima napadala je cestom u pravcu želj. st. Busovača. Ova četa je stjerala za kratko vrijeme neprijatelja u želj. st. Busovaču zajedno sa tenkovima. Kada su snage koje su izbile na desni bok neprijatelja otvorile vatru, jednovremeno su i 2 čete 3 bataljona koje su zadržavale neprijatelja prešle u protivnapad. U borbi koja je počela od 6,30 sadejstvovala je i artilerija, koja je dala dobre rezultate tukući neprijatelja preciznom vatrom.[26] U opštem jurišu na neprijatelja isti je potpuno razbijen, najvećim dijelom potučen i izranjavan. Neprijatelj je počeo bježati u pravcu želj. st. Busovača. Najjača borba razvila se oko zastave gdje je palo 70 neprijateljskih vojnika i oficira, a naši su uspjeli oteti zastavu. Među palima nalazi se i jedan njemački major. Ovdje bi bio postignut još i veći uspjeh, da neprijatelj nije izbio sa svojim snagama na Kuber, te su se morale odvojiti hitno dvije čete, koje su nakon kratke borbe protjerale neprijatelja za Zenicu. Posle ovoga neprijatelj tokom ovoga dana nije više napadao.

12-XII-44

Tokom ovoga dana naše snage na desnoj obali rijeke Lašve prešle su u napad. Napad je potpomagala artiljerija, koja je vrlo dobro čistila teren ispred pješadije. Neprijatelj je istjeran iz sela Kovačići, Donje Rovno, k. 444, selo Hrasno, k. 534. Neprijatelj je uspio da se održi na položaju: s. Granica — k. 519 — s.

[26] Prema operacijskom dnevniku Artiljerijske grupe 5. korpusa NOVJ, 3. haubički divizion se od 11. do 15. decembra privremeno nalazio pod komandom 4. NOU divizije (vidi dok. br. 52; Arhiv VII, reg. br. 8/130—1, k. 461: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ), ali je, prema izvještaju Štaba 4. NOU divizije od 16. decembra 1944, te borbe podržavao 1. artiljerijski divizion iz sastava 4. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 1—3, k. 769/A).

Bare — s. Jazbine — s. Bukva. Napad na selo Hrasno potpomagala je četa pratećih oruđa VIII brigade sa k. 515 na lijevoj obali Lašve. Oko 12 sati neprijatelj je jak dve satnije krenuo iz ž. st. Busovača u pravcu k. 515. Treći bataljon VIII brigade nakon kratke borbe vratio je ovog neprijatelja u ž. st. Busovača. Oko 14 časova I bataljon VIII brigade i II bataljon VI brigade prešli su u napad na neprijatelja na k. 513. Kako je ovoga dana prolazila motorizacija od Kiseljaka prema Zenici, to je neprijatelj zaustavio na cesti oko 30 tenkova i 14 topova i osuo paklenu vatru na položaje naših bataljona. Naše snage bile su primorane da se povuku.[27] Neprijatelj je pod zaštitom ove vatre izašao na Hrasno — k. 534.

13. XII 1944 — Oko 7 sati neprijatelj je krenuo u napad na sektoru XI brigade i uspio da odbaci naše snage na sektoru sela Kovačići. Oko 14 sati naše snage su prešle u protivnapad, napadajući neprijatelja u s. Kovačići i s. Hrasno. Neprijatelj je uspio održati sve svoje položaje zahvaljujući svojim jakim snagama.

14. XII 1944 — Po jedna četa I i IV bataljona XI brigade izvršile su napad na neprijatelja u s. Kovačići. Naše snage uspele su isterati neprijatelja iz sela, ali je neprijatelj izvršio protivnapad i odbacio naše snage. Gubici neprijatelja 4 mrtva i 5 ranjenih. Naši bez gubitaka.

15. XII 1944 — Nismo imali dodira sa neprijateljem.

16. XII 1944 — Nismo imali dodira sa nerpijateljem.

17. XII 1944 — Nismo imali dodira sa neprijateljem.

Noću 17 18 ov.mj. I, II i III bataljon VI brigade izvršili su napad na neprijatelja na položaju: s. Kovačići — s. Hrasno. Ove položaje branio je II i III bataljon ruskog dobrovoljačkog puka. I bataljon VI brigade imao je zadatak, da sa dvije udarne grupe napadne i likvidira neprijatelja u s. Kovačići. II bataljon imao je zadatak, da sa jednom četom napadne na neprijatelja u s. Bare i drži zasedu prema

[27] Vidi dok. br. 45, 58, 60, 111 i 167.

s. Kovačići, a sa preostale dve čete da prođe sjeverno od k. 520, zaokrene u pravcu sjeveroistoka i sa leđa napadne položaj u s. Hrasno. Treći bataljon imao je zadatak, da sa jednom četom napada frontalno na položaje u s. Hrasno, sa druge dve čete da prođe sjeverno od k. 520 i napada na s. Hrasno.

I bataljon napao je na s. Kovačiće sa dvije udarne grupe. Jedna udarna grupa napadala je iz šume jugozapadno od s. Kovačići, dok je druga udarna grupa napadala od k. 649. Prva udarna grupa probila se je kroz neprijateljsku liniju rovova i upala u selo, dok je druga udarna grupa bila zadržana. Neprijatelj se je branio iz kuća i to iz podruma, koji su od kamena. Kako su obadve udarne grupe pretrpile prilične gubitke, to su se povukle na polazne položaje u samu zoru.

Drugi i treći bataljon, koji su prošli sjeverno od k. 520, napali su sa boka i sa leđa neprijateljske položaje u s. Hrasnom. Neprijateljska odbrana bila je razbijena i neprijatelj se je povukao u grupu kuća sjeverno od slova »o« natpisa Rasno. Neprijatelj je odavle davao ogorčen otpor, a potpomagala ga je i artiljerija i flakovi sa ceste od Ciglane. Kako je u ovom napadu poginuo komandant trećeg bataljona, te je ovaj bataljon ostao bez čvrstog rukovodstva, to ni početni uspeh u celosti nije mogao biti iskorišćen. Naše snage su se u zoru povukle na polazne položaje.[28] Gubici neprijatelja u ovim borbama su 88 mrtvih, 37 ranjenih i jedan zarobljen. Naši gubici 8 poginulih i 37 ranjenih te jedan nestao.

Plijen: 3 karabina, 1400 metaka i drugih sitnica.

18. XII 1944 — Nismo imali dodira sa neprijateljem.

19. XII 1944 — Nismo imali dodira sa neprijateljem. Tokom dana neprijatelj je artilerijom i bacačkom vatrom tukao položaje VI brigade na desnoj obali rijeke Lašve. Poginula su 2 druga i 1 ranjen.

[28] Opširnije o pomenutim dejstvima 6. krajiške NOU brigade vidi izvještaj njenog štaba od 18. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26—3, k. 769/A).

20. XII 1944 — U 4 sata snage 4 bataljona VIII brigade izvršile su napad na neprijateljski logor u selu Grablje. Ovde se nalazila 1 četa Njemaca sa nekoliko kamiona i bornih kola, a imali su zadatak da popravljaju prolazeća motorna vozila. U borbi koja je trajala 30 minuta ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika i 8 ranjeno. Naši gubitci 1 mrtav i 10 ranjenih i 2 nestala. Uništena 1 borna kola, 5 kamiona i oštećena 4 kamiona.

21-XII-1944 — Jedan vod 4 bataljona VI brigade dočekao je u šumi jugozapadno od s. Kovačića jednu grupu od 50 neprijateljskih vojnika. Nakon kraće borbe neprijatelj se je povukao u selo Kovačiće. Gubitci neprijatelja 1 mrtav, 6 ranjenih. Naši gubitci 2 ranjena.

22-XII-1944 — Nismo imali dodira sa neprijateljem.

23-XII-1944 — Neprijatelj jačine jedne bojne krenuo je u napad iz Zenice i to: jedna kolona jaka jedna satnija krenula je cestom Zenica — Donji Čajdraš, druga kolona jaka jedna i po satnija krenula je od Zenice preko Katuna u pravcu sela Lokvine, a treća kolona jaka jedna i po satnija krenula je od Zenice u pravcu sela Dobriljevo. II bataljon VIII brigade sačekao je kolonu koja je išla od Zenice prema Donjem Čajdrašu i upustio je sve do k. 592, kada ju je napao. Nakon kratke borbe ova je kolona razbijena i vraćena u Zenicu. Ostale dvije kolone također su pobjegle u Zenicu.[29] Gubitci neprijatelja 53 mrtva, od kojih je ostalo na bojnom polju 41, samo 12 je uspio neprijatelj odvući, ranjeno je 35 a zarobljeno 15. Naši bez gubitaka. Zaplijenjeno: 35 karabina, 3 puškomitraljeza, 1 radio stanica, 5000 metaka, 4 pištolja i druge spreme.

24.XII-1944 — Nismo imali dodira sa neprijateljem.

25-XII-1944 — Oko 7 sati jedna bojna ruskog dobrovoljačkog puka koristeći maglu napala je na II bataljon VI brigade na k. 609, sa manjim snagama, dok je veći dio snaga ove bojne napao

[29] Riječ je o pokretu dijelova 41. tvrđavske divizije. Bliže o tome vidi dok. br. 104; Arhiv VII, reg. br. 11—3, k. 769/A: izvještaj Štaba 8. krajiške NOU brigade od 24. decembra 1944. godine.

uz rijeku Lašvu u pravcu k. 389. Razvila se je jaka borba, koja je trajala sve do 13 časova, kada je neprijatelj odbačen na polazne položaje u s. Rasno i s. Kovačiće. Gubitci neprijatelja 13 mrtvih i 26 ranjenih. Naši gubitici 1 mrtav i 11 ranjenih.[30]

Neprijatelj jak 200 Njemaca napao je kod želj. stanice Busovača preko k. 557 u pravcu s. Topole. Od k. 557 neprijatelj je krenuo u tri kolone. Jedna kolona prema selu Lugu, druga kolona prema k. 658, a treća kolona prema k. 515. Naše predstraže nisu otvorile vatru na neprijatelja, nego su se prednjim povlačile, sa ciljem da ga što dublje uvuku. Jedna četa zabacivala se je preko sela Kratine sa ciljem da neprijatelja obuhvati. Jedna četa bila je pred neprijateljem, a jedna je prodirala cestom prema Busovači. Čim je neprijatelj osjetio namjere naših snaga odmah je počeo sa povlačenjem štiteći povlačenje ka k. 557. Pritiskom naših snaga neprijatelj je stjeran i sa k. 557 u želj. stanicu Busovaču.[31] Gubitci neprijatelja 31 mrtav i 21 ranjen. Na bojištu je ostalo 5 mrtvih neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 3 ranjena.

26-XII 1944 U 10 sati neprijatelj jak 200 vojnika izašao je iz Lašve u selo Gumanci radi pljačke. 4 bataljon VIII brigade napao je neprijatelja i protjerao ga u Lašvu. Gubitci neprijatelja 10 mrtvih i 6 ranjenih. Naši bez gubitaka.[32]

2 bataljon XI brigade postavio je zasjedu na cesti Zenica — Žepče između Vranduka i Nemile. Oko 9 sati naišla je kolona od 250 kamiona, 15 tenkova. Iza kolone išla je komora od 30 konja. Na kolonu je otvorena plotunska vatra i ubijeno je 55 i ranjeno 36 neprijateljskih vojnika.[33] Ubijeno 13 konja. Oštećeno 11 kamiona, naši bez gubitaka.

---

[30] Bliže o tim dejstvima 6. krajiške NOU brigade vidi izvještaje njenog štaba od 25. i 28. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 14—3, i 22—3, k. 769/A).

[31] i [32] Te borbe je vodila 8. krajiška NOU brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 16—3, k. 769/A: izvještaj Štaba 8. krajiške NOU brigade od 26. decembra 1944).

[33] Bliže o tome vidi izvještaj Štaba 11. krajiške NOU brigade od 26. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 15—3, k. 769/A).

27-XII-1944 Noću 27/28 ovog mjeseca jedna grupa izviđačke čete VIII brigade spustila se je na cestu između Lašve i sela Janjići, kojom prilikom je zarobljen 1 njemački vojnik, a 4 ubijena. Zaplijenjen je 1 teški bacač.

28-XII-1944 Nismo imali dodira sa neprijateljem.

JEDINICE OVE DIVIZIJE U TOKU MJESECA DECEMBRA IMALE SU:

I. **Gubitci:**

1. neprijateljski:

ubijeno	1740
ranjeno	1043
zarobljeno	21
Ukupno	2804

2. vlastiti a) u ljudstvu

poginulo . .	45
ranjeno . .	225
nestalo . . .	13

b) u materijalu: 1 mali bacač, 1 mitraljez švarc loze, 13 pušaka, 1 puškomitraljez.

II. **Plijen:**

1. Oružje: 1 teški bacač, 4 puškomitraljeza, 50 pušaka, 1 šmajser i 6 pištolja.

2. Municija: 19.400 puščanih metaka i 55 ručnih bombi.

3. Oprema: 12 šatorskih krila, 7 šinjela, 12 ćebadi.

4. Ostalo: jedna radio stanica i jedna njemačka ratna zastava.

III. **Uništeno:** 14 kamiona, 300 metara željezničke [pruge] i jedan željeznički most.

IV. **Oštećeno:** 24 kamiona, 2 luksuzna auta, 2 voza.

V. **Raspored jedinica:**

Štab divizije selo Donja Večeriska.

VI brigada. Štab brigade u Han Kumpaniji. Tri bataljona drže položaje: Šafardini — Rovno — k. 649 — Rog. Jedan bataljon u istočnoj Bosni.

VIII brigada. Štab brigade u selu Počulice. Tri bataljona drže položaj: Ahmići — Vrhovine — Donji Čajdraš. Jedan bataljon u istočnoj Bosni.

XI brigada. Štab brigade selo Konjevići. Tri bataljona drže položaje: Selo Janjaci — Obrenovići — s. Stranjani. Jedan bataljon u istočnoj Bosni.

I artilerijski divizion. Štab sa dvije baterije u Han Bili. Jedna baterija na položaju u selu Kruščice.

Intendantura u selu Putičevo.

Bolnica u selu Turbe.

Podoficirska škola u Travniku u gimnaziji.

VI. **Zaključci:** Aktivnost divizije u toku decembra proističe iz zadatka divizije, koji je defanzivno-ofanzivan.

Zadatak je defanzivan u toliko, što je divizija zatvarala pravce, koji od Zenice, Lašve, želj. st. Busovača i Busovače izvode prema Travniku. Na ovome zadatku divizija je angažovala glavninu svojih snaga i tokom mjeseca decembra divizija je sa uspjehom izvršila ovaj zadatak. Proboj iz navedenih uporišta u pravcu Travnika neprijatelj je tokom ovoga mjeseca pokušao samo jedanputa. Neprijatelj je otpočeo napad 9 ov.mj. i produžio ga: 10, 11, 12 i 13 ov. mjeseca, kada je odustao od svoje namjere. Poslije ovoga pa do 28 ov. mjeseca neprijatelj nije pokušavao prodrijeti prema Travniku. Snage koje je neprijatelj angažovao da bi povratio Travnik jesu: Garnizonske snage iz uporišta Busovače,[34] Ciglana 2 kilometra sjevernije od Busovače i želj. st. Busovača, jedna bojna ustaša koja je do tada osiguravala cestu između Busovače i Kiseljaka,[35] jedan bataljon

[34] U rejonu Busovače se nalazio 505. izviđački bataljon (vidi dok. br. 38 i 111).

[35] Riječ je o 4. bojni 1. ustaškog djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—35, k. 59: bojnu relaciju 1. ustaškog djelatnog zdruga od 19. februara 1945).

Njemaca,[36] jedan bataljon Ukrajinaca Ruskog dobrovoljačkog puka,[37] 7 tenkova, nekoliko topova i flakova. Sve ove snage napadale su na obali r. Lašve. Na lijevoj obali Lašve učestvovale su neprijateljske snage od jednog bataljona Njemaca, jedna bojna ustaša zloglasnog razbojnika Penave[38] i jedan bataljon 5 puka I zaštitnog ruskog korpusa Srbije.[39] Pravci kojima je neprijatelj namjeravao prodrijeti jesu: Glavni pravac cestom od želj. stanice Busovača preko Han Kumpanije u pravcu Travnika. Glavnija snaga koja je ovim pravcem nadirala kretala se je lijevom i desnom obalom r. Lašve, a cestom je išlo nekoliko tenkova i manji dio pješadije. Drugi pravac jeste sporedni pravac i vodi od Busovače preko sela Kruščice na selo Rankoviće prema Travniku. Na ovom mjestu neprijatelj je angažirao manji dio snaga, koje su imale zadatak da obuhvate naše snage i na taj način izbacuju ih sa njihovih položaja. Treći pravac jeste sporedni pravac koji od Zenice izvodi prema Han Kumpaniji i Vitezu. Na ovome pravcu neprijatelj je angažovao najmanje snage, tako da je demonstrirao napad. Cilj demonstracije jeste sakrivanje glavnog pravca napada, kao i želje da razvuče naše snage. Tokom borbi neprijatelj je se pokazao žilavim i upornim. Borbenost kod neprijatelja je različita, uslijed različitih jedinica. Ova je u glavnom zavisila od taktike naših jedinica. Na sektorima gde su se naše jedinice pokazale ofanzivnim i preuzimale inicijativu u svoje ruke neprijatelj bi brzo popustio i odstupio. Na sektorima gde su naše jedinice ostale defanzivne i ostavile inicijativu u rukama neprijatelja, neprijatelj je bio uporniji.

Drugi dio zadatka, ofanzivnost, dolazi samo po sebi jer preko sektora divizije vode komunikacije, kojima neprijatelj odstupa sa juga i jugoistoka u pravcu sjevera. U glavnom su u napadima na kolone koje su išle komunikacijama učestvovale manje snage, najviše bataljon. Ove napade je vršila svaka jedinica sa-

[36] Vidi dok. br. 124.
[37] i [39] Vidi dok. br. 35 i 145.

ma za sebe i na svom sektoru. Neprijatelj je za svoje odstupanje u pravcu sjevera tokom ovoga mjeseca koristio i željezničku prugu Sarajevo — Brod i cestu Sarajevo — Kiseljak — Busovača — Zenica — Žepče — Brod,[40] za razliku od prošlog mjeseca kada je koristio samo željezničku prugu Sarajevo — Brod, a tek pred kraj prošlog mjeseca uspostavio je i saobraćaj cestom od Sarajeva za Brod. Pod kraj mjeseca naše jedinice kontrolisale su i držale u svojim rukama cestu Žepče — Zenica. Da bi preuzeo ovu cestu neprijatelj je sa jednom jačom motorizovanom kolonom krenuo od Žepča prema Zenici uspostavljajući čitav niz manjih uporišta, tako da je pod konac mjeseca novembra otpočeo saobraćaj. Isto tako neprijatelj je sa motorizacijom se probio od Kiseljaka za Busovaču, uspostavljajući uporišta. Na ovaj način neprijatelj je zagospodario sa cestom obezbeđujući nizom uporišta, a između ovih uporišta cestu su kontrolisali tenkovi. Zagospodarivši cestom neprijatelj je još više udaljio naše snage od željezničke pruge, tako da je dejstvo naših snaga na saobraćaj željezničkom prugom, kao i na rušenju same pruge, tokom decembra bilo jako slabo.[41] Dejstvo naših snaga u glavnom je bilo usmjereno na kolone, koje su prolazile cestom. Analizom akcija koje su naše snage izvele na cesti vidimo da je rezultat istih bio mali. Razlog za ovo jeste taj, što je cesta dobro osigurana čitavim nizom uporišta, a zatim i pokretnim snagama od tenkova kojima je neprijatelj uvijek blagovremeno intervenisao, primoravajući naše snage da se povlače.

Obezbedivši i osiguravši komunikacije neprijatelj je u glavnom držao naše snage vezane za komunikaciju. Kako naših snaga nije bilo na desnoj obali rijeke Bosne, koje bi sa te strane vršile pritisak na neprijatelja, nepri-

[40] Bliže o njemačkim jedinicama koje su se izvlačile pomenutim pravcem vidi dok. br. 35, 45, 55, 104 i 145.

[41] Bliže o neprijatelju koji je obezbjeđivao glavnu željezničku komunikaciju u dolini Bosne vidi dok. br. 45, 102 i 105; knj. 30, dok. br. 112.

jatelj je bio u mogućnosti da svoju aktivnost usmjeri samo u pravcu naših snaga. Iz ovoga razloga Štab ove divizije formirao je jednu grupu od 3 bataljona i uputio je na prostorije na desnoj obali rijeke Bosne, sa zadatkom da dejstvuje na toj prostoriji i vrši mobilizaciju.[42] Na ovaj način primoraće se neprijateljske snage, da dejstvuju i na prostoriju na desnoj obali rijeke Bosne, što će dovesti do razvlačenja neprijateljskih snaga.

U toku ovih borbi zapaženo je kod neprijatelja slijedeće:

Moral i borbenost su na visini. Ovo se dokazuje time što je u toku borbi neprijatelj prelazeći preko svojih palih vojnika nadirao dalje, ne obazirući se na žrtve. Bilo je slučajeva da su naši borci ubijali po 9 neprijateljskih vojnika ali je deseti pored svega nastavljao dalje. Jednu neprijateljsku grupu vojnika na zapadnoj padini k. 517 tukla je neposrednom vatrom naša artilerija. Poslije prve izbačene granate koja je ubila nekoliko neprijateljskih vojnika, ostali su se povukli u zaklon. Poslije nekoliko minuta ovi isti došli su na isto mjesto i počeli postavljati automatsko oružje. Preciznim pogotkom iz topa natjerani su u zaklon, ali su isti i poslije ovoga opet obnovili pokušaj.

U taktici neprijatelja takođe osjećamo promjenu. Neprijatelj sa manjim grupama provlači se kroz šumu i skrivenim pravcima težeći da iznenada izbije na pojedine dominantne tačke ili da se zabaci na krilo ili bok naših snaga. Ovakvom taktikom neprijatelj je uspio izmanevrisati snage naše XI brigade i odbaciti ih sa položaja.

U odbrani neprijatelj ne otvara vatru nego tek kada se naše snage približe, a u većini slučajeva nije otvarao nikako vatru nego se je branio ručnim bombama. Juriša i borbe prsa u prsa neprijatelj se nije plašio nego se je koristio i ovim načinom borbe. Akcije je obično izvodio u prvi sumrak ili u ranu zoru. Kod naših snaga primjećeno je slijedeće: Naše sna-

[42] Vidi dok. br. 87.

ge koje su vodile borbu na desnoj obali rijeke Lašve držale su se defanzivno. Položaje su držali linijski držeći na krilima čvrstu vezu sa susjednim jedinicama. Ako bi neprijatelj makar na jednom mjestu uspio probiti naše položaje, sve su se snage povlačile na idući položaj zbog opasnosti sa krila i boka.

Naše snage na lijevoj obali rijeke Lašve, iako su imale defanzivni zadatak, u stvari su bile ofanzivne. Manji dijelovi ovih snaga nalazili su se frontalno prema neprijatelju, a veći dio snaga zabacivao se na bokove neprijatelja. Napad pak izvodile bi sve ove snage jednovremeno, čime bi neprijatelja zbunile. Držanje rezerve također je omogućilo da se sveže snage ubace u borbu na mjestima gdje je najkorisnije, ili gdje je najugroženije.

Potpomaganje od strane artilerije bilo je na visini. Artilerija svojom preciznom vatrom krčila je put pešadiji i dala je veliku pomoć. Prema dobivenim izveštajima upotreba artilerije iznenadila je neprijatelja i gubici koje je artilerija nanela neprijatelju bili su veliki, a naročito na sektoru na desnoj obali reke Lašve.

Upotreba pratećih četa bila je u izvesnim momentima vrlo dobra, a u izvesnim momentima podbacila je. Ovo se naročito dešavalo u napadu, kada su se prateće čete sporo prebacivale, te nisu mogle dati punu pomoć pješadiji.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLIT. KOMESAR PPUKOVNIK:
Službeno otsutan

KOMANDANT PUKOVNIK,
Petar Vojnović s.r.

M. P.

Da je prepis veran originalu, tvrdi i overava:

Za šefa operativnog otseka
kapetan,
Miloš Kasabašić

BR. 141

NAREĐENJE ŠTABA 17. NOU DIVIZIJE OD 30. DECEMBRA 1944. ŠTABU 28. DIVIZIJE ZA DEJSTVA NA PROSTORIJI JANJA — SUHO POLJE — ČAĐAVICA[1]

A — 1[2]
30 decembra 1944 god.
u 12,30 č.

ŠTABU V — 1[3]

1.) Primili smo Vaš izveštaj o borbama Vaše divizije u vremenskom periodu od kada Vaša divizija potpada pod komandu ovog štaba.[4]

2.) U našoj zapovesti Str. pov. br. 9 od 27 ov.m. postavljeno je pred Vašu diviziju da se postavi sa brigadama na prostoriju Janja — Modran — Suho Polje — Zagoni — Čađavica.[5] Ti položaji imali su služiti Vašoj diviziji kao polazni sa kojih imate zadatak direktno ugrožavati Bijeljinu sa juga i aktivno dejstvovati, tj. napadati neprijatelja na komunikaciji Bijeljina — Brčko. Iz Vašeg operativnog izveštaja[6] koga smo danas dobili, jedna Vaša brigada nalazi se na prostoru Čengić, sa zadatkom čuvanja mostobrana kod Kurjačice.

3.) Pred našu grupu divizija postavljeno je da na ovom prostoru uništavamo neprijateljsku živu silu i tehniku a nikako da držimo jedinice u odbrani. Odmah postupite u pogledu rasporeda Vaših snaga (ovde mislimo cele divizije) prema našoj zapovesti od 27 ov.mj. i po depeši koju smo Vam danas poslali a u kojoj je naređeno da jednu Vašu brigadu postavite direktno na komunikaciji Bijeljina — Vršani. Na tom prostoru morate sa celom divizijom biti aktivni, napadati i uništavati neprijateljske kolone koje pokušavaju probijanje prema Brčkom.

4.) Od Vas nismo dobili tačnih podataka o neprijateljskoj jačini u Bijeljini. Javili ste nam da jedna jača neprijateljska kolona sa 100 kamiona je krenula iz Bijeljine za Brčko. Ništa ne javljate dokle je stigla, da li je ko napadao i koliko

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 47—3, k. 1123.
[2] Tajna oznaka za 17. NOU diviziju (vidi dok. br. 82).
[3] Tajna oznaka za 28. NOU diviziju (vidi dok. br. 82).
[4] Vidi dok. br. 130.
[5] Vidi dok. br. 107.
[6] Vidi Arhiv VII, reg. br. 38—2, k. 1124.

je neprijatelja još ostalo u Bijeljini. Postavljamo pred Vaš štab da nam u najkraćem roku dostavite iscrpne podatke o jačini i stanju neprijatelja u Bijeljini i Bijeljinskom sektoru. Štab divizije neka pronađe način na koji će najlakše doći do tačnih podataka. Morate do maksimuma aktivizirati Vašu obaveštajnu službu za dobijanje tačnih podataka i da ih obavezno sa celog sektora divizije dostavlja svakoga dana ovome štabu.

5.) Iskorišćavajte više radio službu i detaljnije nas obaveštavajte o neprijatelju, rasporedu Vaših snaga i borbama Vaše divizije, putem radio stanice.

6.) U pogledu dostavljanja izveštaja ovome štabu držite se striktno naređenja ovoga štaba Str. pov. br. 21 od 22 ov. m., koje Vam sada dostavljamo.

7.) Sa jedinicama XVII divizije preduzećemo napad na komunikaciji Čelić — Pukiš — Brčko, zato je potrebno da Vaša divizija izvrši zadatak.

8.) Brigadu koju budete postavili na komunikaciju Bijeljina — Vršani, angažujte da drži Obradovo Brdo (sa potrebnim snagama) kao najpogodnije tačke za napad na tu komunikaciju.[7]

9.) Javite nam mesto Vašeg štaba.

Dostavljamo Vaš poštu i materijal od Štaba Južne operat. grupe za Vašu diviziju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
p.pukovnik
Milenko Stojaković

Komandant — pukovnik,
Gligo Mandić

Načelnik — pukovnik,
Rajko V. Tanasković

---

[7] Opširnije o izvršenju postavljenih zadataka vidi izvještaje i bojnu relaciju Štaba 28. NOU divizije od 6. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 1—2, k. 271, reg. br. 5—2/I, k. 1125).

BR. 142

ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 30. DECEMBRA 1944. KOJOM SE JEDINICE OVE DIVIZIJE POHVALJUJU ZBOG USPJEŠNE BORBE PROTIV NIJEMACA I ČETNIKA[1]

ŠTAB
XXXVIII NOU DIVIZIJE
III KORPUSA NOVJ
Broj sl. 44.
30. XII 1944.
P o l o ž a j

Z A P O V I J E S T
Štaba 38. divizije NOV Jugoslavije
za 29. XII. 1944.

U vremenu od 1. do 29. decembra 1944. godine na prostoriji Zvornik — Snagovo — Borogovo — Tuzla vođene su žestoke, ali uglavnom pobjedonosne borbe s njemačkim trupama[2] i s ostacima raznih »korpusa« Milana Nedića i Draže Mihailovića, koji su se iz Srbije, Crne Gore i Sandžaka povlačili prema sjeveru.[3]

U ovom periodu, poslije upornih bojeva sve tri brigade, a naročito 17. i 18. brigada,[4] sadejstvujući sa ostalim jedinicama postigle su vidne uspjehe u borbama s neprijateljem i zadnjih dana u dolini Spreče u krvavim borbama razbile neprijatelja, onemogućivši mu time prodor u Tuzlu i vezivanje dolinom Spreče sa četničkim bandama na Ozrenu.

U ovim borbama neprijatelj je imao oko 1000 mrtvih i ranjenih, a zarobljeno je 200 neprijateljskih vojnika, zaplijenjeno je 300 pušaka, 17 p. mitraljeza, 4 t. mitraljeza, 6 bacača, 8 pikavaca, 200 ručnih granata, 150 bacačkih mina, 50.000 komada municije, 100 tovarnih konja, 12 jahaćih, 1 radio-stanica i znatna količina drugog ratnog materijala.[5]

Svojim junaštvom, izdržljivošću i vještim manevrom naše jedinice razbile su sve planove okupatora da preko svojih slugu i dalje sprovodi svoje paklene namjere u podjarmljivanju i sijanju mržnje između bratskih naroda Istočne Bosne.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7—2, k. 1258.

[2] Bliže o tim borbama protiv njemačkih jedinica vidi dok. br. 49, 61, 64, 71, 92, 121, 123 i 146.

[3] Bliže o tim četničkim snagama vidi dok. br. 146.

[4] Riječ je o 17. majevičkoj i 18. hrvatskoj NOU brigadi.

[5] Bliže o tome plijenu i gubicima vidi dok. br. 133.

Ovim putem odajemo priznanje i našu zahvalnost jedinicama pod komandom majora Petra Borojevića,[6] majora Veljka Jankovića,[7] majora Stojande Milinovića[8] i naređujemo da nam štabovi brigada dostave predloge za odlikovanje i unapređenje boraca i podoficira koji su se istakli u ovim borbama.

Slava borcima, podoficirima i oficirima palim za slobodu i nezavisnost naše domovine.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
p.pukovnik,
Milutin[9]

Komandant,
p.pukovnik,
F.[10] **Herljević**

M. P.

---

[6] Tada je bio komandant 17. majevičke NOU brigade.

[7] Bio je komandant 18. hrvatske NOU brigade.

[8] Stojan Milinović Stojanda bio je komandant 21. NOU istočnobosanske brigade.

[9] Pejanović

[10] Franjo

BR. 143

OBAVJEŠTAJNI IZVJEŠTAJ ŠTABA 53. NOU DIVIZIJE OD 30. DECEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O ČETNIČKIM SNAGAMA U SREDNJOJ BOSNI[1]

ŠTAB 53. N.O.U. DIVIZIJE
OBAVEŠTAJNI CENTAR
Ob. br. 57/44
30. XII. 1944. god.

Predmet: Brojno stanje, formaciski sastav i naoružanje četnika u S. Bos.[2] dostavlja

ŠTABU V. KORPUSA NOVJ
(za ob. otsjek)

U pogledu formacijskog sastava kod četničkih jedinica na sektoru ove divizije nastale su promjene u tome što je prije mjesec dana formiran II. Srednjobosanski četnički korpus na čelu sa komandantom majorom Sergijem M. **Živanovićem** i načelnikom štaba kapetanom I. kl. A.[3] Aranđelovićem. Formiranje toga korpusa nije uslijedilo usled narastanja četničkih snaga na ovome terenu, već usled, kako oni kažu, lakšeg komandovanja sa svojim jedinicama na ovome terenu. Sjedište ovoga korpusa je za sada u selu Rudanci kod Doboja, a kao zaštita mu služi Dobojska četnička brigada. Ovaj korpus zvanično nosi naziv: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini, Gorski štab br. 320.«[4]

U vezi sa formiranjem II. korpusa formirana je i Tešanjska brigada na čelu sa komandantom Kostom Jorgićem, rodom iz sela Vrela kod Teslića (unapređen po Draži u čin konjičkog p. poručnika). Ova brigada formirana je od dva bataljona Ljubićske brigade, tako da Ljubićska brigada ostaje za sada sa dva bataljona.[5]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25—2, k. 1417.

[2] srednjoj Bosni

[3] Aleksandrom

[4] Prema naredbi načelnika štaba četničke Vrhovne komande Dragoljuba Mihailovića Draže od 15. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-396) dotadašnji Srednjobosanski četnički korpus preformiran je u 1. i 2. srednjobosanski korpus. Opširnije o tome i sastavu četničkih korpusa vidi knj. 30, dok. br. 10.

[5] Vidi knj. 30, dok. br. 10, objašnjenje br. 2.

Dosadašnji četnički odred **Kovačevića** na Vučijaku između Doboja, Vinske i Modriča pretvoren je u Vučijačku četničku brigadu, koja potpada u sastav i komandu pod II. čet. korpus. Komandant ove brigade je Branko **Kovačević**, unapređen po Draži u čin p. poručnika, načelnik štaba žandarmerijski p. poručnik Dušan **Kurtinović**, komandant pozadine Dušan Blagojević.

Brigada u svom sastavu ima 9 bataljona i deseti udarni bataljon koji služi za zaštitu štaba brigade.

Ovaj četnički odred odn. sada brigada ranije se dobro odnosio prema NOV i nije bilo borbi između njih i NOV-e, međutim danas padajući pod uticaj pojačane četničke propagande i razvojem situacije u Grčkoj njegov stav prema NOV se izmjenio.

Dakle na terenu ove divizije postoje dva četnička korpusa sa 8 četničkih brigada i to:

I. **Četnički srednjobosanski korpus:** komandant Lazo **Tešanović,**[6] pomoćnik komandanta Nikola **Forkapa** — u svom sastavu ima tri četničke brigade i to:

1. *Banjalučka čet. brigada,* koja ima 4 bataljona, na čelu sa komandantom brigade Bogdanom Vujačićem, vazduhoplovnim kapetanom II kl. Ova brigada broji ukupno 510 vojnika.

Ona je formirana od Jošavačke, Crnovrške i Župske brigade koje su usled gubitaka u ljudstvu pretvorene u bataljone.[7]

Naoružanje: 1 top protivkolac, 1 bacač mina, 18 puš. mitraljeza. [Sektor:] Slatina i Klašnice.

2. **Vrbaska čet. brigada:** komandant Mirko Džombić iz Čelinca. Brigada u svom sastavu ima 4 bataljona a ukupno brojno stanje je 490 vojnika.

Naoružanje: 1 t. mitr., 1 b. mina, 11 puš. mit.

Sektor ove brigade Vrbanja, Rebrovac, Lipovac, Karanovac, Čemernica, Baljevine.

3. **Motajička čet. brigada:** Komandant Vlado Vinčić iz sela Smrtića. Brigada u svom sastavu ima 4 bataljona sa ukupno 460 ljudi.

---

[6] Lazar Tešanović je bio istovremeno i zamjenik komandanta zapadne Bosne.

[7] Banjalučka četnička brigada je formirana od navedenih brigada po naredbi komandanta Srednjobosanskog četničkog korpusa od 18. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12113). O tome vidi i obavještajni izvještaj 14. srednjobosanske NOU brigade od 22. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 4—1, k. 1421).

IV bataljon ove brigade formiran je prije 20 dana i to od ljudstva novomobilisanog u selima Palačkovci i Smrtići.

Naoružanje: 4 šarca, 1 b. mina, 10 p. mit.

Sektor ove brigade je teren od Dervente preko Motajice do Srbca. Pri ovoj brigadi nalazi se poznati četnički bandit Dušan Dukić u svojstvu načelnika štaba brigade, kao i pop Miladin koji je sa Dražom pobjegao iz Srbije. Ovaj pop bio je za vrijeme Jugoslavije na službi u selu Smrtićima.

II. Srednjobosanski četnički korpus: komandant major Sergije M. Živanović, a načelnik štaba kapetan I. kl. A. Aranđelović. Ovaj korpus u svom sastavu ima pet četničkih brigada i to:

1. **Dobojska čet. brigada:** komandant Božo Petrović iz sela Stanova. Brigada u svom sastavu ima tri bataljona, a ukupno broji 350 vojnika.

Naoružanje: 1 šarac, 1 talijanska breda, 4 puš. mit., 6 parabela. Sektor ove brigade je Rudanka, Stanovi, Bukovica, Uler,[8] Kladari.

2. **Teslićka čet. brigada:** Komandant Novo Prodić iz sela Čečave. Brigada ima 4 bataljona a ukupno broji 730 vojnika.

Naoružanje: 1 t. bac., 2 m. bac., 5 teš. mit., 17 puš. mit., 8—10 ruskih strojnica. Sektor ove brigade je Čečava, Ukrnjica, Rastuša, Radnja, Rankovići, Pribinić, Mladikovina i Blatnica.

3. **Ljubićska čet. brigada:** Komandant Ilija Malić iz sela Kulaša. Ova brigada ima u svom sastavu dva bataljona sa ukupno 245 vojnika.

Naoružanje: 11 puš. mit. i oko 10 rus. strojnica. Sektor brigade je sela oko Ljubića, Pojezna, Cerani, Drijen, Detlak i Kalenderovci.

4. **Tešanjska čet. brigada:** Komandant Kosta Jorgić, konj. p. poručnik, rodom iz sela Vrela kod Teslica. Brigada ima dva bataljona a ukupno broji 180 vojnika. Naoružanje iste momentalno nije poznato. Sektor brigade je Vitkovci, Donja Radnja, Cerovica, Gojakovac.

5. **Vučijačka čet. brigada:** Komandant Branko Kovačević, p. poručnik, rodom sa Vučijaka, načelnik štaba Dušan Kurtinović, žan. p. poručnik. Brigada ima 9 bataljona, a ukupno broji 800 vojnika.

Naoružanje: 3 teš. bac., 3 teš. mit., 20 p. mit. i oko 50 strojnica. Sektor brigade je teren Vučijaka, tj. između Doboja prugom do Dervente — Vinska pa do Modriča.

---

[8] Nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na selo Ularice, oko 7 km jugozapadno od Doboja.

Borbenost i moral kod četnika:

Pojačanom četničkom propagandom i razvojem situacije u Grčkoj uspjele su četničke glavešine da zadrže ljudstvo u četničkim redovima iako je bilo potpuno demoralisano u vezi sa ulaskom Crvene armije u našu zemlju. Što se tiče borbenosti ona je dosta slaba i naša jedna četa u stanju je raspršiti njihovu brigadu.

Odnos četnika prema okupatoru i ustašama:

Veza sa okupatorom još postoji, koju održavaju njihove starije vođe. Okupator im daje municiju i to za razne životne namirnice. Ovo se naročito ispoljilo u Lijevču Polju gde major Mlađenović redovno odlazi u Gradišku liferujući Nijemcima pšenicu, stoku i drugo za municiju.

...[9]

Na ovom terenu nalazi se i treća krajiška čet. brigada[10] čije smo brojno stanje i naoružanje javili u poslednjem našem pregledu.

U Lijevču Polju nalazi se četnički major Mlađenović sa 60 četnika. Tamo se nalazi u selu Gaj i četnička bolnica sa magacinima hrane.

Prilikom naših akcija na četnike sa ove strane Vrbasa oni uglavnom bježe za Lijevče Polje gde se zadrže sve dok se naše snage ne povuku iz doline Vrbasa.[11]

Prilaže se popis predloženih za odlikovanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef ob. centra — kapetan
Voj. Oljača[12]

Komandant — pukovnik,
Đurin

M. P.

---

[9] Tačke su napisane u originalu.

[10] Riječ je o 3. četničkoj brigadi Bosanskog krajiškog korpusa (vidi dok. br. 105).

[11] Prema naredbi komandanta Srednjobosanskog četničkog korpusa od 31. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12583) u Lijevču polju je formiran Lijevčanski četnički odred. Komandant odreda je bio Mihailo Ćuković, a major Branko Mrđenović je bio komandant mjesta Lijevča (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-10586). U izvještaju delegata četničke Vrhovne komande od 27. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9849) piše da je taj odred formiran uz pomoć Nijemaca. Bliže o tom odredu vidi Arhiv VII, reg. br. 23—4, k. 460: informativni izvještaj Pomoćnog obavještajnog centra za Podgrmeč i Kozaru od 17. decembra 1944, reg. br. 2/32—5, k. 460: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ, depešu Štaba 39. NOU divizije od 25. decembra 1944. godine.

[12] Vojislav Oljača Vojin

BR. 144

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I SREDSTAVA ZA VEZU 1. ARTILJERIJSKE BRIGADE 5. KORPUSA NOVJ 30. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

BROJNO STANJE

ljudstva, stručnjaka, sredstava veze, komore i oružja u jedinicama za vezu 1. artiljerijske brigade na dan 30. decembra 1944. g.

JEDINICA ZA VEZU	Ljudstva				Stručnjaka							Radio-stanica model							Radio-fon. stanica				Generatora			Akumulatora			Baterija			Telefonskih centrala						Telefona Mod.							Volt-met.			Kabla u km.			Nosači		
	Oficira	Polit. rukovodioca	Podoficira	Boraca	Radio-telegrafista	Radio-tehničara	Telefonist-mehaničara	Punjač akumulatora	Motor-biciklista	Signalista-optičara	Dreser pasa	B 2 (Engl.)	MST (Engl.)	SCR-284-A (USA)	100-A (Ruska)	Tip IV (Godevac)	Signal	Pj. r. st. 48	Svega radio-stanica	WS No 38 MK 2	Svega radio-fonskih stanica	Za SCR-284-A	Za 100-A	Za Tip IV	Pretvarača od SCR-284-A	Motora za punjenje akumulatora	2 Volti	6 Volti	12 Volti	Za SCR-284	Za WS No 38 MK 2	Za 100-A	10 brojeva M.	8 brojeva M.	5 brojeva M.	6 brojeva M.	2 broja M.	Stolnih	Svega centrala	DMK V (Engl.)	RM-29-A (USA)	M. 40 (Njem.)	M. 34 (erkson)	Stolnih	Ispitni M.	Svega telefona	Prenosnik (translatir)	1.5 do 12 Volti	100 do 300 Volti	Elemenata	Teži poljski kabl	Laki poljski kabl	Svega kabla	za veće kaleme	za manje kaleme	Penjalice
Štabska bater. I. Artil. brigade	2		4	15	4			1					1					3	4						1	1	3	3	1	1				1				1							9		1		10	4	2	6		2	1
Štab I. Artil. diviziona			2	26																													2				2			8	1			9				10		8,5	8,5			
Štab II. Artil. diviziona			2	13																												1	1				2			6				6					3	4	7			
Štab III. Artil. diviziona			1	20																												1	1				2			8				8				6		8	8	1	4	
SVEGA:	2		9	74	4			1					1					3	4					1	1	3	3	1	1				3	4				7		1	27	3	1		32		1		26	7	22,5	29,5	1	6	1
NEDOSTAJE:																																	1	3				4			12				12		3	1	74	15	20	35	10	20	4

Politički komesar,
major
M.[2] **Filipović**

Oficir za vezu,
potporučnik
. . .[3]

[1] Original (tabela štampana latinicom, a rubrike ispunjene mastilom) u Arhivu VII, reg. br. 33/6—6, k. 462/A.
[2] Milovan
[3] Potpis nečitak
[4] Marko

BR. 144

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I SREDSTAVA ZA VEZU 1. ARTILJERIJSKE BRIGADE 5. KORPUSA NOVJ 30. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

BROJNO STANJE

ljudstva, stručnjaka, sredstava veze, komore i oružja u jedinicama za vezu 1. artiljerijske brigade na dan 30. decembra 1944. g.

| Stručnjaka | | | | | Radio-stanica model | | | | | | | | Radio-fon. stanica | | Generatora | | | Pretvarača od SCR-284-A | Motora za punjenje akumulatora | Akumulatora | | | Baterija | | | Telefonskih centrala | | | | | | | Telefona Mod. | | | | | | | Prenosnik (translatir) | Voltmet. | | Elemenata | Kabla u km. | | Svega kabla | Nosači | | Penjalice | Viljuška za nabac. kabla | Optičke spr. | | Barjačića | Pasa | Golubova | Konja | | | Kola kareta | Motornih vozila | | | Bicikla | Oružja | | | |
|---|---|---

BR. 145

IZVJEŠTAJ ŠTABA 6. KRAJIŠKE BRIGADE OD 30. DECEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA KOMUNIKACIJI KISELJAK — BUSOVAČA — TRAVNIK[1]

ŠTAB
VI KRAJIŠ. BRIGADE
IV DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. br. 379
30. XII 1944 g.

Operacijski izvještaj
dostavlja se.

ŠTABU IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Položaj

28. XII 1944 g. Snage IV. bataljona postavile su toga dana zasjedu na cesti između Kiseljaka i Busovače, između sela Očenića i Carice. Dvije čete su bile u isturanju bokova dok je jedna četa pojačana sa deset puško-mitraljeza dočekala na cesti neprijateljsku komoru, koja je imala u svom sastavu volovska, konjska kola, kao i po neki kamion. Na ovu kolonu otvorena je vatra i to automatskim oružjem uzduž po koloni. U toj komori se je vozio vojnički materijal kao i vojska. Čim je vatra otvorena, koja je trajala 10 minuta, razbijena je većim djelom komora, a ostalo se je razbježalo na sve strane. Odmah poslije otvaranja vatre, neprijatelj je iz uporišta uz cestu krenuo u pomoć napadnutoj koloni, i to zašao je duboko u šumu, kako bi mogao zaokoliti cjelu zasjedu. U toj zasjedi je ubijeno 50 Njemaca, dok je 80 ranjeno.

Ubijeno je također 80 konja i uništen 1 kamion.

Naši gubitci: 2 lakše ranjena.

Plijena nije bilo.

29. XII 1944 g. Neprijatelj je na položaju Šafardini, pa prema koti trigonometru 1242. Neprijatelj je prvo uz jaku artiljerisku vatru koja je počela

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 27—3, k. 769/A.

u 7 č. tukao naše položaje. Oko 7,30 č. prema našem II. bataljonu neprijatelj je u 3 kolone, svaka u jačini od jedne satnije, počeo napadati položaje tog bataljona.[2] Pravci kojima je nastupao: Prvi pravac Hrasno i uz rijeku prema Šafardinima, drugi pravac kota 534 prema koti 538 i treći Bare kota 553. U toku cijelog dana su bile žestoke borbe i snage koje su bile na položaju bombama su odbijali neprijateljske juriše. Pred mrak t.j. oko 17. č. kada se je osjetio naš IV. bataljon na našem desnom krilu, dvije čete tog bataljona su izvršile juriš na neprijatelja i odbili ga na polazne položaje. Treća četa tog bataljona je bila pridodata u sastav III. bataljona, gdje je vršila bočno osiguranje.

Gubitci neprijateljski: 8 mrtvih, 19 ranjenih

vlastitih 5 mrtvih i 18 ranjenih.

---

[2] Riječ je o početku neprijateljskog poduhvata »Lavina« (»Lawine«). Nijemci su, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 28. i 29. decembra 1944, otpočeli sa tim poduhvatom 29. decembra na prostoru Kreševo — Fojnica — Travnik — Zenica u cilju razbijanja jedinica NOV i POJ koje su se nalazile na tom sektoru i radi zauzimanja Travnika. Za izvršenje toga zadatka angažovali su dijelove 104. lovačke divizije, 738. puk (bez 2. bataljona) 118. lovačke divizije, 505. izviđački bataljon sa još tri druga njemačka bataljona, 4. i 5. puk bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa sa pet bataljona i dijelove ustaško-domobranske 8. hrvatske divizije. Napad se, prema postojećem planu, imao izvršiti sa dvije borbene grupe: Borbenom grupom »Zenica-Busovača« (nalazila se pod komandom pukovnika Konrata — Konradt) i Borbenom grupom »Kiseljak«.

Borbena grupa »Zenica — Busovača« (zvali su je i »Sjeverna«) imala je u svom sastavu Borbenu grupu »Veker« (»Wecker«), 505. izviđački bataljon, tri njemačka bataljona, 4. i 5. puk Ruskog zaštitnog korpusa sa pet bataljona, dva artiljerijska diviziona, Pionirski bataljon i Samohodni (jurišni) art. divizion, dok se u sastavu borbene grupe, koja je trebalo da dejstvuje iz rejona Kiseljaka (zvali su je i »Južna«), nalazio 738. lovački puk (bez 2. bataljona) sa dijelovima ustaško-domobranske 8. hrvatske divizije (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 410 i 422).

Borbena grupa »Veker« je u svome sastavu imala 734. lovački puk i 845. njemačko-arabijski bataljon (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 241: izvještaj Grupe armija »F« od 17. decembra 1944. i reg. br. 1—5, k. 772: izvještaj 4. NOU divizije od 3. januara 1945. o saslušanju njemačkog ratnog zarobljenika Ezel Ahia — Aizel Achus — iz 845. njemačko-arabijskog bataljona). Borbena grupa »Veker« nazvana je po imenu njenog komandanta pukovnika Wecker-a (vidi Arhiv VII, reg. br. 17—5, k. 772: obavještajni izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 1. februara 1945).

III. bataljon na čiji položaj je neprijatelj udario isto u jačini od jedne bojne i to pravcima: Bare — Rovno kota 609, druga Bare — Neopalje, i treća Bare — Kovačići i prema koti 1242. Te snage su odmah u prvom naletu uspjele da potisnu III. bataljon sa njegovog položaja. Bataljon je uzaludno dva puta jurišao da preotme te položaje od neprijatelja. U toku cijelog dana na tom sektoru bile su najžešće borbe. Kolona koja je kretala prema šumi je bila zaustavljena poslije drugog juriša, kada smo izgubili 5 drugova i 1 puškomitraljez. Četa II. bataljona, koja je bila pridodata tom bataljonu se je povukla duboko u šumu i držala pod svojom kontrolom sve raskrsnice oko Roga. Oko 3 sata poslije podne su stigle snage IV. bataljona, koje su odmah stupile u akciju. Povodom toga jurišao je i III bataljon, na koga nije bila otvarana vatra sve dok nije došao na ostojanje 20 — 30 metara. Tu je poginuo puško-mitraljezac i njegov pomoćnik i puško-mitraljezac koji je htjeo spasiti puško-mitraljez i drugove, bio je zarobljen zajedno sa oružjem. Bataljon nije mogao potisnuti neprijatelja sa bivšeg svog položaja, te je neprijatelj i obno-

---

Tri pomenuta bataljona u sastavu Borbene grupe »Zenica — Busovača«, vjerovatno su bili iz sastava rasformirane Borbene grupe »Šojerlen« (vidi dok. br. 35). Tako je, prema saslušanju njemačkog ratnog zarobljenika obergefrajtera (kaplara) Rudolfa Rasera (Rudolf Rasser) od 3. januara 1945, njegov 5. vazduhoplovni bataljon za osiguranje ubačen u borbu 29. decembra kod sela Stranjana (vidi Arhiv VII, reg. br. 1—5, k. 772).

Sedam stotina trideset i osmi puk (bez 2. bataljona) 118. lovačke divizije nije otpočeo sa dejstvima u naznačeno vrijeme, jer se nalazio u Sarajevu, odakle je tek 30. decembra upućen željezničkim transportom na sjever. Njegov 2. bataljon u to vrijeme nalazio se u rejonu Mostara, gdje je 30. decembra smijenjen od 1012. tvrđavskog pješadijskog bataljona (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 426 i 438: izvještaje Grupe armija »F« od 29. i 30. decembra 1944).

Ustaše su ovaj poduhvat, prema bojnoi relaciji Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 19. februara 1945, nazivale »Viktoria« i u njemu su učestvovale njegova 2. i 4. bojna i 1. boina 11. ustaškog djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/2—47, k. 59).

Opširnije o tome i toku poduhvata vidi Arhiv VII, reg. br. 36—5, k. 771/A: izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 31. januara 1945, reg. br. 1/5, k. 6: ratni dnevnik majora Bema, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 438 i 446: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 30. i 31. decembra 1944. godine.

cio. To je u Gornjem Rovnu kota 609, 649. Od strane toga bataljona zadati su neprijatelju sledeći gubitci: 49 mrtvih, 29 ranjenih (sve Njemci). Naši gubitci: 7 poginulih, 8 ranjenih i 2 nestala. Naši gubitci u oružju: 3 puško-mitraljeza.

IV. bataljon je počeo borbu toga dana već oko 5 č. Bataljon, koji je bio u zasjedi je postavio svoje osiguranje na koti 459 južno od Carice i koti 529 zapadno od Carice, te trigonometru 527.

Neprijatelj je sa snagama od dva bataljona (bojne) naišao na te zasjede i uspio da zbaci sa njihovog položaja. Sve snage tog bataljona su se povukle prema Kuprešu gdje je ponovo zauzet položaj na koti 742. i oko Kupreša. Snage su bile pojačane sa dva teška mitraljeza i teškim bacačem. Oko 9 sati ponovno je neprijatelj naišao na položaj tog bataljona u jačini jednog voda, koji se je morao povući. Da bi taj vod uništili, jedan vod se je zabacio neprijatelju iza leđa, ali su tu stigle ostale neprijateljske snage, nakon čega je nastala borba prsa u prsa. Tu je zarobljen 1 neprijateljski vojnik sa pištoljem i sanitetskim materijalom. U toj borbi ubijeno je 26 vojnika i 36 ranjeno.

Naši gubitci 2 mrtva, 18 ranjenih i 3 nestala.

Od plijena je iskorišćeno par šatorskih krila, ćebadi i cipela. Izgubljeno je 6 pušaka i 1 puško-mitraljez, dok je puško-mitraljez razbijen.

Nakon ovih borbi bataljon je krenuo prema Rovnu, gdje je primio borbu i zajedno sa snagama III bataljona uspjeli su izbaciti neprijatelja iz šume u sami zaseok Gornje Rovno. U toj borbi mi smo imali 1 lakše ranjenog.

Od oružja iskorišten je 1 karabin.

1) **Gubitci:** a) neprijateljski

Ubijenih	133	
ranjenih	164	
zarobljeno	1	
Svega	298	izbačeno iz stroja

	b) vlastiti:	Poginulih 14 ranjenih 47 nestalih 5	
		S v e g a	66 izbačeno iz stroja
2) **Plijen:**	a) oružja	1 karabin 1 pištolj	
3) **Izgubljeno:**	a) oružja	5 karabina, 4 puško-mitraljeza	
4) **Uništeno:**		1 kamion, više konjskih kola i 80 konja	

5) **Raspored snaga:**

II. bataljon drži položaj Šafradini kota 553 III. bataljon Gornje Rovno, IV. bataljon u rezervi selo Kruščica.

6) **Zaključak:** Neprijatelj je bio jako potpomognut teškom artiljerijom i mnoštvom bacača, te je tim oružjem uspio izbaciti više od pola [naših] izbačenih iz stroja.

Neprijatelj je svugdje nastojao da zaobiđe položaj ili da vodi frontalnu borbu, zbog čega su se naše snage morale razvlačiti daleko na desnom boku.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Politkomesar, major
Sveto

Komandant major
Milančić

BR. 146

IZVOD IZ KNJIGE DEPEŠA ŠTABA 3. KORPUSA DOSTAVLJENIH VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U ISTOČNOJ BOSNI U DECEMBRU 1944. GODINE[1]

05201[2] 60[3] Jedna kolona Nemaca jačine 600 sa artiljerijom i motorizacijom pokušava ponovno od Sokolca da prodre za Vlasenicu.[4] Borbe su u toku. Na komunikaciji Višegrad — Rogatica slab saobraćaj. Uništen jedan kamion i ubijeno 10 Nemaca.

05301 75 Nemci osposobili most za motorizaciju kod Ljubovije i sa istom prelaze u Bratunac.[5] Između 29 30 ov. mj. jače snage Nemaca od Ljubovije stigle u Zvornik, desnom obalom Drine.[6] Vodimo borbu kod Zvornika, gde je nepr. imao 50 mrtvih i više ranjenih, uništen 1 t. bacač.

05401 37 Na komunikaciji Lukavac — Gračanica razbijena 14 ustaška bojna.[7] Nepr. imao 45 izbačenih iz stroja, zaplenjeno oružja i opreme.

P.[8] D.[9]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4—8 I, list 24, k. 408 A. Ovim dokumentom se nastavlja objavljivanje izvoda iz knjige depeša 3. korpusa NOVJ. Izvod iz te knjige za mjesec novembar objavljen je u knj. 30. kao dok. br. 130.

[2] Prve tri cifre u grupi označavaju redni broj depeše, a posljednje dvije — datum u odnosnom mjesecu.

[3] Te cifre označavaju broj grupa u depeši.

[4] Riječ je o pokretu Borbene grupe »Ajzele« 11. vazduhoplovno-poljske divizije. Ova grupa se probijala pravcem Višegrad — Sokolac — Vlasenica — Janja, a za njom se kretala Borbena grupa »Skenderbeg« (vidi dok. br. 24 u ovoj knjizi; knj. 30, dok. br. 118, objašnjenje 2).

[5] Popravka mosta je otpočela 18. novembra (vidi knj. 30, dok. br. 105), a dovršena 29. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm, NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1183 — 1185: izvještaj Grupe armija »F« od 29. novembra 1944).

[6] i [17] Vidi dok. br. 33.

[7] Ta bojna je pripadala 12. ustaškom djelatnom zdrugu ustaško-domobranske 12. hrvatske divizije (vidi dok. br. 161).

[8] Pero, tj. general-major Pero Kosorić, komandant 3. korpusa NOVJ.

[9] Dane, tj. pukovnik Dane Olbina, politički komesar 3. korpusa NOVJ.

15502 21 Vlada Popović[10] i Branko Jovović[11] krenuli danas za Beograd preko Sočnice.

15602 117 Situacija u Ist. Bosni sledeća:
a.) Komun.[ikaciju] Višegrad — Rogatica — Sokolac drži I ust. zdrug, jačine 3500 voj.,[12] koji osigurava probijanje 12 gebirgs div.[13] sa motorizacijom i artilj., »Ruskom« Schutz korpusu[14] i ostalim raznim pozadinskim djelovima.
b.) Na komunik. Sokolac — Han Pijesak djelovi 12 Gebirgs div. jačine 600 Njem. sa 50 motor. vozila i art. imaju namjeru da prodru u Vlasenicu da bi se spojili sa snagama u Zvorniku.

---

[10] i [48] General-major Vladimir (Vlado) Popović, koji je do 27. novembra 1944. bio komandant 3. korpusa NOVJ, krenuo je u Beograd da se, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, javi na novu dužnost (vidi knj. 30, dok. br. 130, objašnjenje 87). U zapadnu Srbiju prebacio se preko rijeke Drine 14. decembra, a u Vrhovni štab je došao 19. decembra. Bliže o tome vidi knjige depeša štabova 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 3—8 I, list 9, 12, 88. i 89, k. 408 A) i 28. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 6—4, list 104, 105. i 106, k. 1125).

[11] Naređenjem Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8 I, list 9, k. 408/A) premješten je u Personalno odjeljenje Vrhovnog štaba.

[12] Riječ je o 1. ustaškom djelatnom zdrugu ustaško-domobranske 8. hrvatske divizije. On je u decembru 1944. imao oko 5.400 ustaša. Bliže o tome vidi dok. br. 105.

[13] Vjerovatno je riječ o Borbenoj grupi »Ajzele«, motorizovanim dijelovima 11. vazduhoplovno-poljske divizije, jer je njemačka kopnena vojska imala samo devet brdskih divizija, kako u svojoj knjizi, na 301. strani, iznosi Hubert Lanc (Hubert Lanz: »Die 1. Gebirgsdivision — 1939—1945«, Verlag Hans-Henning Podzun, Bad Nauheim, 1954). Bliže o toj borbenoj grupi vidi dok. br. 24 u ovoj knjizi; knj. 30, dok. br. 118, objašnjenje 2).

[14] Riječ je o bjelogardijskom Ruskom zaštitnom korpusu (Russische Schutzkorps). On se, po dijelovima, povlačio u sastavu Grupe armija »E«. Tako su se u Borbenoj grupi »Šojerlen« nalazila četiri njegova bataljona, a u 639. puku za osiguranje, vjerovatno, njegov Sjevernokavkažanski bataljon. Manji dio ovoga korpusa nalazio se i u dolini rijeke Drine (ostaci 1. i 2. puka). Korpus je, vjerovatno, preformiran poslije prelaska njegovih jedinica preko Drine kod Višegrada, pa su njegova dva puka učestvovala u borbama oko Travnika, gdje je januara 1945. potčinjen Borbenoj grupi »Eberlajn« (639. puk za osiguranje, sastava: dva bataljona), čiji je komandant bio potpukovnik fon Eberlajn. Opširnije o tome vidi dok. br. 35; knj. 30, dok. br. 100; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-501, reg. br. F-257, sn. br. 59 — 92 (ratni dnevnik komandanta veza pri Komandi Jugoistoka); Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 86, 87. i 90.

15702 65 c.) Na sektoru Ljubovija — Bratunac — Drinjača — Zvornik 4 SS grenad. div.[15] i ostaci 7 SS Princ Eugen.[16] U Zvornik pristižu i dalje jače snage pješadije i motorizacije od Ljubovije.[17] Namjere ove nepr. grupe probijanje ka Vlasenici i drugim pravcem ka Tuzli.

25802 116 d.) Na sektoru Goražde — Renovica — Pale za sada nema nepr.[18]
U Sarajevu kao stalna posada 14000 nepr., od toga 4000 Njemaca, ostalo ustaše i domobrani.[19] U Doboju jedan bat. oko 600 Njem.[20] i I bojna XI staj. zdruga,[21] jačine 500 vojnika.
Gračanica: 14 i 25 ust. bojna 12 zdruga.[22] U Brč-

---

[15] Na tom sektoru se tada nije nalazila 4. SS policijska oklopno-grenadirska divizija. Ona je još krajem avgusta i početkom septembra 1944. prebačena iz Grčke prema Rumuniji, a na označenom sektoru se tada nalazila 11. vazduhoplovno-poljska divizija (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-190, sn. br. 988 — 1000, reg. br. F-191, sn. br. 6 — 17, 33 — 38, 65 — 75, 85 — 89, 101 — 104: ratni dnevnik br. 3. Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 26, 27. i 31. avgust i 7, 8, 11. i 15. septembar 1944; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 27 i 36; Order Of Battle of the German Army Military Intelligence Division, War Department, Washington, 1945, str. 338).

[16] Ta divizija se u to vrijeme nalazila u pokretu preko Užičke Požege ka Ljuboviji. Prvi motorizovani dijelovi su ušli u Ljuboviju 1. decembra 1944, a konačari su 4. decembra prispjeli u Bratunac. Na prostoru Ljubovija — Bratunac se nalazio 7. SS brdski inžinjerijski bataljon. Bliže o tome vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 445 — 448 i 484 — 487 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 2. i 11. decembar 1944), mikrofilm NAV-N-T-354, reg. br. F-146, sn. br. 3786841 — 64 (ratni dnevnik 7. SS brdskog inžinjerijskog bataljona, dio dnevnika od 18. oktobra do 16. decembra 1944).

[18] Pod snažnim udarima 1. proleterskog i 12. korpusa NOVJ, u septembru i oktobru 1944, i, u isto vrijeme i kasnije, pod pritiskom 13. i 14. korpusa NOVJ u Srbiji i 37. divizije 2. korpusa NOVJ u Sandžaku, početkom druge polovine novembra povukle su se u Sandžak i jugoistočnu Bosnu (sektor Pljevlja — Čajniče — Goražde — Foča) skoro sve četničke jedinice iz Srbije (vidi dok. br. 44 i 47). Međutim 3. korpus NOVJ tada nije o tome raspolagao podacima, jer su u to vrijeme njegove jedinice bile angažovane najvećim dijelom u borbi protiv Nijemaca na komunikaciji Višegrad — Rogatica — Sokolac — Vlasenica.

[19] Bliže o neprijatelju u Sarajevu vidi dok. br. 3.

[20] Vidi knj. 30, dok. br. 96, objašnjenje 6.

[21] Vidi dok. br. 105.

[22] Krajem novembra je 12. ustaški djelatni zdrug preformiran, pa su njegova 14. i 25. bojna preimenovane u 3. i 4. bojnu (vidi dok. br. 161).

kom I Plan. div.[23] u prebacivanju na ljevu obalu Save i oko 600 ustaša 12 zdruga.

25902 47 Kladanj — Olovo — Vareš manje zelkdr. grupe. 1-og ov. m. na sektoru Zvornik — Snagovo naše jedinice vodile žestoke borbe sa nepr. koji je pokušao da se probije prema Tuzli. Poslije jednodnevne borbe nepr. odbačen u Zvornik.

26002 69 Na komunikaciji Sokolac — Han Pijesak uništeno 6 kamiona sa vojskom. U svom nadiranju prema Vlasenici nepr. prodro u Kraljevo Polje gdje se nastavljaju borbe. Na komunik. Višegrad — Rogatica nepr. ne vrši nikakav pokret.
Na ostalim sektorima manja aktivnost naših jedinica.

P. D.

26103 248 Naš raspored: 38 Div. sa dve bde[24] oko Zvornika (Snagovo — Gušteri — Čelopek). Jedna bda[25] i Tuzlanski P.O. na sektoru Požarnica — Tuzla — Lukavac. 27 div. na komunikaciji Vlasenica — Sokolac — Rogatica — Višegrad.[26] Na sektoru Zvornika nepr. već treći dan nastoji da se probije u pravcu Tuzle i Bijeljine.[27] 30 ov. mj. vodile su se žestoke borbe na drumu Zvornik — Kozluk, zajedno sa jedinicama 28 div.[28] Na našem sektoru nepr. je imao preko 110 gubitaka i 2 kamiona uništena. U Zvorniku ima oko 4000 Njemaca sa jakom motorizacijom. Pristižu pojačanja od Ljubovije. Od Drinjače nepr. prodro u N. Kasabu, gdje nastoji da popravi most. Nepr. je od Han Pi-

[23] Bliže o prebacivanju njemačke 1. brdske divizije preko Save u Srem vidi knj. 30, dok. br. 105.

[24] Odnosi se na 18. hrvatsku i 21. istočnobosansku NOU brigadu (vidi dok. br. 64 i 71).

[25] Riječ je o 17. majevičkoj NOU brigadi (vidi dok. br. 61).

[26] Bliže o dejstvima 27. NOU divizije u prvoj polovini decembra vidi dok. br. 24 i 47.

[27] Vidi dok. br. 33.

[28] Opširnije o dejstvima 28. NOU divizije na tome prostoru vidi dok. br. 33 i 122.

jeska prodro u Vlasenicu, posle šestodnevnih borbi.[29] Borbe se nastavljaju na cjeloj komunikaciji Vlasenica — Sokolac. 30 ov. mj. je imao preko 50 izbač. iz stroja. Na komunikaciji Višegrad — Sokolac slabiji saobraćaj. Potrebno bi bilo bombardovati Zvornik, Drinjaču, Ljuboviju i komunikaciju Ljubovija — Zvornik.

Pero, Dane

36203 74 Sanitetskom odjeljenju V.Š.
U jedinicama III Korpusa mjeseca novembra bilo je 16 slučajeva pjegavca. Od toga 3 ozdravila, 1 umro — ostalo 12.
U civilnom sanitetu bilo 29 slučajeva, od toga 21 ozdravilo, ostalo 8. Endemijska žarišta Tuzla, Bukinje, Crvene Njive.

Dr. Levi[30]

36303 115 Luftnachrichten rgt. br. 40[31] ima 15 kompanija. Jačina rgt. 1500 vojnika. Svaka komp. naoružana sa 10 p. mitraljeza, 3 do 40 prislušna aparata i 10 do 12 radiostanica. 40 rgt. bila raspoređena na cjelom Balkanu, sa zadatkom osmatranja neba i javljanja pojave savez. avijacije. Tri komp. prolazile od Sokolca za Sarajevo. Ostale komp. ove rgt. će se skupiti u Njemačkoj. Kdt. rgt. oberst Sontag.[32]

36403 159 Pravcem Višegrad — Rogatica — Sokolac — Sarajevo sada u prolazu: 22 gebirgs div. sastavljena od 16 do 47 rgt. 16 rgt. kompletna, 47 rgt. ima dva bat. po 450 vojnika. Kdt. div. general

---

[29] Riječ je o prodoru Borbene grupe »Graf« (vidi dok. br. 24).

[30] Dr Moni Levi

[31] Odnosi se na 40. puk za vazdušno obavještavanje. On se, prema obavještajnoj informaciji Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 24—4, k. 16), nalazio u pokretu od Broda ka Zagrebu. Bliže o njemu vidi dok. br. 105; Arhiv VII, reg. br. 46—6, k. 408/A: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 3. decembra 1944. godine.

[32] Pukovnik Zontag je bio komandant Grupe »Agrinjon« — »Agrinion« (vidi Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 39).

Pülen. Ova div. bila na Kritu.[33] Sa 22 div. prolazi novoformirana jedinica od tri kom. luftnachrichten rgt. i trgovačkih mornara i železničara. Jačina novoform. jedin. 1000 vojnika, bez teškog naoružanja, sa 70 kamiona — kdt. oberst Šojerlen.[34] Ove jedinice nisu jele hleba 37 dana. Nedostaje im municije. Bolnica ove grupe ima oko 400 bolesnih i ranjenih i 60 vojnika amputiranih ruku i nogu.

---

[33] Njemačka 22. pješadijska divizija (16, 47. i 65. grenadirski i 22. artiljerijski puk) bila je u sastavu 91. armijskog korpusa. Njen komandant je bio general-lajtnant Helmut Fribe (Helmut Friebe). Ona se u to vrijeme nalazila u Sandžaku, oko Sjenice i Prijepolja. Krajem novembra, po naređenju komandanta Grupe armija »E«, upućena je s toga sektora prema Bijelom Polju radi deblokiranja opkoljenog 21. brdskog armijskog korpusa. Divizija se 18. decembra kod Mojkovca spojila s jedinicama toga korpusa i, kao zaštitnica njegovih jedinica (181. i 297. pješadijske divizije i Borbene grupe »Štojerer«), otpočela izvlačenje na sjever, prema Višegradu. Prednji dijelovi su tek početkom januara 1945, pri povlačenju iz Sandžaka, prešli rijeku Drinu kod Višegrada. Nalazeći se u zaštitnici, 65. grenadirski puk je napustio Bijelo Polje 7. januara 1945. Zajedno s Nijemcima odstupali su i četnici iz Crne Gore. Opširnije o tome vidi: knj. 30, dok. br. 32 i 99; tom I, knj. 15, dok. br. 103, 114, 120, 124, 153, 155, 164, 170, 176, 179 i 191; tom III, knj. 8, dok. br. 357; Arhiv VII, reg. br. 1 — 5, k. 6 (ratni dnevnik majora Bema, dio dnevnika za 2. januar 1945), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 449 — 460, 484 — 494 i 508 — 510 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 3, 4, 11, 12, 13. i 18. decembar 1944); Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 93; Friedrich-August v. Metzsch, Die Geschichte der 22. Infanterie-Division, Verlag Hans-Henning Podzun, Kiel, 1952 (Fridrih-August fon Meč, Istorija 22. pješadijske divizije), str. 74 — 77, skice 13, 14. i 17; Wolf Keilig, Das deutsche Heer 1939—1945, Band I, Podzun-Verlag, Bad Nauheim, 1956 (Volf Kajlig, Njemačka kopnena vojska), sveska I, registar br. 101.

Štab 3. korpusa NOVJ je podatke o prolasku 22. pješadijske divizije dostavio na osnovu pogrešno shvaćene depeše 27. NOU divizije od 2. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 61, k. 408/A), u kojoj, između ostalog, piše:

»... U povlačenju ovim pravcem su 16. i 47. regimenta 22. gebirgs div. koje se sad nalaze između Priboja i Prijepolja. XVI reg. je kompletna, dok 47. ima svega 2 bat. sa po oko 450 vojnika...

... Računa se da još ima da prođe 4000 mot. vozila pravcem Višegrad — Sarajevo«.

[34] Odnosi se na Borbenu grupu »Šojerlen« (»Scheuerlen«). Njena prethodnica je 14. novembra 1944. prešla Drinu kod Višegrada. Grupa se 20. novembra, između Sokolca i Rogatice, spojila sa odredom 5. SS brdskog korpusa upućenim iz Sarajeva (vidi knj. 30, dok. br. 91, objašnjenje 7). Ona je 4. decembra rasformirana u Sarajevu (vidi dok. br. 35). Nazvana je po imenu njenog komandanta general-lajtnanta Hajna Šojerlena (Hein Scheuerlen).

46504 36 Imamo radio-vezu sa Komandom Vazduhoplovstva. Meteorolog sa meteor. ključem nije stigao. Nemamo šifru za rad sa Vazduhoplovstvom.[35]

46604 91 Nepr. iz Zvornika, kamo stalno pristižu pojačanja iz Ljubovije, vrši jak pritisak u pravcu Tuzle i Bijeljine. U dvodnevnim borbama kod Snagova i Čelopeka nepr. ima preko 170 izbač. iz stroja. Stalnim i žestokim kontranapadima sa pravca Tuzle nepr. odbačen u Zvornik.[36] Naši gubitci 20 izbačenih iz stroja. Ranjena dva zamj. kom. brigade.[37]

56704 73 U toku jučerašnjeg dana je nepr. ovladao komunikacijom Sokolac — Vlasenica — Drinjača. Duž ove komunikacije na otsjeku Žljebovi — Han Pijesak ubijeno 100 Njemaca, borbe se nastavljaju.[38] Komunikacijom Višegrad — Sokolac — Sarajevo probijaju se ponovo jake njem. snage sa kojima se takođe vode borbe.[39]

56804 28 Sve ljudstvo koje ste od nas tražili uputili preko Loznice za Beograd, među njima i vazduhoplovce.[40]

P. D.

56905 81 Juče naši avioni bombardovali i mitraljirali Zvornik i okolinu. Bacali su letke o amnestiji.[41] Na svom sektoru su naše jedinice u jučerašnjoj borbi ubile 90 Nijemaca i veći broj ra-

---

[35] Meteorolog je, sa šifrom i instrumentima, upućen iz Vrhovnog štaba NOV i POJ 25. decembra 1944. U Štab 3. korpusa javio se 6. januara 1945. Bliže o tome vidi knj. 30, dok. br. 130, objašnjenje 26; Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 12, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ.

[36] Vidi dok. br. 33.

[37] Ranjeni su zamjenik komandanta 21. istočnobosanske brigade kapetan Blagoje Pejanović i zamjenik komandanta 2. bataljona 18. hrvatske brigade 38. NOU divizije (vidi dok. br. 64 i 71).

[38] Odnosi se na Borbenu grupu »Ajzele« (vidi dok. br. 24).

[39] Riječ je o pokretu dijelova Borbene grupe »Skenderbeg« (vidi dok. br. 24).

[40] Riječ je o upućivanju 50 boraca i 20 oficira za Prateću brigadu Vrhovnog štaba NOV i POJ (vidi knj. 30, dok. br. 130, objašnjenje 54) i 100 omladinaca za vazduhoplovstvo (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 8 i 10, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ, depeše Vrhovnog štaba od 2, 11. i 17. novembra i 3. decembra 1944).

[41] Vidi dok. br. 84.

nili. Sada je u pokretu od Zvornika prema Bijeljini jedna Pancer-Grenadirska div.[42] Borbe se nastavljaju na otsjeku Čelopek — Snagovo — Zvornik.

57005 110 Veoma žestoke borbe se razvijaju na komunikaciji Sokolac — Vlasenica. U tim borbama nepr. trpi velike gubitke. Ovom komunik. su u pokretu jake njem. motorizovane snage sa artiljerijom od Sokolca preko Vlasenice ka Zvorniku. Nepr. vuče sa sobom veliki broj ranjenika, vrlo bijedno obučen i premoren, uz put vrši strašnu pljačku.
Naše jedinice nastoje uzastopnim jurišima da presjeku komunikaciju Sokolac — Vlasenica. U toku borbi slijediće izvještaj.

P. D.

67105 34 Molimo intervenišite kod saveznika da bombarduju komunikaciju Sokolac — Vlasenica — Zvornik, jer će imati velikog učinka.

P. D.

67205 21 Vrlo se slabo čuje, skoro nikako, popodnevna emisija radiostanice Beograd.

67307 134 Nep. je sa jačim snagama i dalje u pokretu pravcem Sokolac — Vlasenica — Zvornik i pravcem Ljubovija — Zvornik — Bijeljina. Na cesti Zvornik — Drinjača uništena 4 kamiona, ubijeno 70 Nijemaca i veći broj ranjenika. O borbama koje stalno traju na otsjeku Žljebovi — Han Pijesak nemamo podataka.

Komunikacijom Sokolac — Vlasenica — Zvornik sada prolaze dijelovi mornarice, 36[43] i 118 div.,[44] u obje ukupno imaju oko 5000 vojnika. Podaci od prikupljenih dokumenata od poginulih njem. oficira.

P. D.

---

[42] Odnosi se na Borbenu grupu »Dauner« (vidi dok. br. 33).

[43] Ta je njemačka divizija u to vrijeme vodila borbe u Saru i Sjevernom Alzasu. Moguće je da su ubijeni oficiri ranije pripadali toj diviziji. Bliže o njoj vidi Order Of Battle Of The German Army, Military Intelligence Division, War Department, Washington, 1945, str. 151.

[44] U to vrijeme se glavnina te divizije nalazila u Sremu a dijelovi u širem rejonu Mostara (vidi dok. br. 145; knj. 30, dok. br. 102 i 108).

67407 47 General Vlado Popović nije uspio i pored nastojanja prebaciti se preko Drine, jer je nepr. sa jačim snagama posjeo cestu Zvornik — Bijeljina. On čeka da se prebaci preko Slavonaca.[45]

P. D.

67507 50 2000 pari odjela koje nam je odredio E.O.V.Š. u Šapcu ne možemo momentalno prihvatiti radi prisustva njem. snaga na cesti Zvornik — Bijeljina; čim situacija bude povoljna prihvatićemo.[46]

P. D.

77607 112 U trodnevnim žestokim borbama koje su trajale duž. cijele komun. Sokolac — Vlasenica — Drinjača — Zvornik, oslobođena je Vlasenica i Han Pijesak. Naše jedinice ponovo gospodare komun. Sokolac — Vlasenica. U ovim borbama nepr. imao preko 450 mrtvih i ranjenih, zarobljeno više automat. oružja municije i spreme. Likvidirano je nepr. uporište Šamani kod Zvornika. Nepr. imao veći broj mrtvih i ranjenih, zarobljen 1 mitraljez, municije i spreme.

77707 38 Na komun. Višegrad — Rogatica kod Sjemeća naše jedinice uništile 6 kamiona, 1 flak i 1 top. Ubijeno 30 Njemaca i veći broj ranjeno.

77807 20 Sada je u probijanju od Drinjače prema Zvorniku S.S. Skender Begova div.[47]

Pero, Dane

77907 82 General Vlada,[48] koji se nalazi kod Kozluka sa jednom našom bdom, javlja:

28 div. se sa većim delom postavila duž ceste Bijeljina — Zabrđe — Koraj.[49] Međutim, nepr.

---

[45] Odnosi se na pripadnike 28. NOU divizije.

[46] Prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 10, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ) trebalo je da 3. korpus navedenu opremu primi od Ekonomskog odjeljenja Vrhovnog štaba (EOVŠ).

[47] Vidi dok. br. 90.

[49] Bliže o rasporedu 28. NOU divizije u to vrijeme vidi Arhiv VII, reg. br. 5/35—2 I, k. 1125: operacijski dnevnik Štaba 28. NOU divizije.

nesmetano koristi cestu Bijeljina — Brezovo Polje — Brčko. Ukoliko nema drugi zadatak najefikasnije bi se mogla koristiti na cesti Zvornik — Janja — Bijeljina.

88008 45 Vašu stanicu u 07.30 i 16.30 časova na talasu 5616 ke. ne čujemo. Molimo, javljajte se u to vreme na talasu 4800 ke, a mi ćemo pozivati na talasu 4900 ke.

88208 87 Gradovi koje sada držimo su Tuzla i Vlasenica. Mjesta: Han Pijesak — Milići — Lukavac — Srebrenik — Živinice. Držimo pod kontrolom cijelu dolinu rijeke Spreče od Zvornika do Gračanice, Birač — Šekovići i deo Srebreničkog kraja. Na Majevici: Jablanica — Mačkovac — Špionica — Srnice. Na Romaniji: Glasinac — Sokolovići — Žepa — Malo Polje.[50]

P. D.

88308 152 »Rudari Kreke, okupljeni na proslavi svoga tradicionalnog praznika Barbare, šalju Ti svoje borbene pozdrave i obećavaju da će od sada biti uza Te, da će dati sve što bude trebalo u borbi za konačno oslobođenje naše zemlje i za izgradnju nove, slobodne, demokratske, federativne Jugoslavije, koju su upornom borbom izvojevali borci N.O.V.J. pod Tvojim vođstvom.

Rudari Kreke uvijek su bili uza Te, rudari Kreke uvjek će ostati s tobom.

Iz sveg srca kličemo:

Da živi naša hrabra N.O.V. i njen komandant drug Tito! Da živi nova demokratska federativna Jugoslavija

Rudari Kreke«

88308 92 Na sektoru Zvornika u jučerašnjim borbama ubijeno 30 a zarobljeno 6 Njemaca. U Zvornik još stalno pridolaze nove njem. snage od pravca Ljubovije preko Bratunca. Ovo su sna-

[50] Ta depeša je dostavljena po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 10, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

ge koje se povlače od Kraljeva.[51] Komun. Višegrad — Rogatica — Sokolac su u probijanju jake njem. motorizovane i pješačke snage.[52] Glavnina naše 27 div. ponovno angažovana u borbi na toj komunikaciji.

88408 91 Komun. Sokolac — Vlasenica bez saobraćaja i pristupili smo temeljitom rušenju iste. Na sektoru Puračića naše jedinice vodile borbu sa 14 ustaš. bojnom, koja onemogućava rušenje ceste i pruge Lukavac — Gračanica. Poslije jednodnevne borbe nepr. je odbačen uz veće gubitke u Gračanicu. Na ostalim sektorima lokalna aktivnost na četničke i zelenokadrovske bande.

P. D.

98609 85 Nač. sanit. odeljenja V.Š.
Brojno stanje zaraznih oboljenja III Korpusa je slijedeće:[53] XXVII div. ima 3 exanthematicusa,[54] 1 tuberkuloza. XXVIII div. ima 3 exanthematicusa, 1 abdominalis,[55] 1 erysipelas,[56] 1 tuberkuloza. Odredi imaju 2 exanthematicusa. Ukupno 8 exanthematicusa.

Dr Levi

98709 131 Već dva dana vodimo žestoke borbe sa nedićevsko-ljotićevskim snagama sjeverno i južno od komun. Rogatica — Sokolac. Jačina ove bande koja se nalazi sjeverno od druma na liniji Šekovići — Jasik preko 1500 četnika, dobro naoružanih i obučenih u njemačku uniformu. Jačina nedićevaca južno od druma na liniji Sočica — Ponor — Miošići je mnogo veća. Do sada je ubijeno 150 četnika i zaplenjena dva

---

[51] Odnosi se na prikupljanje 7. SS divizije »Princ Eugen«.

[52] Riječ je o probijanju ojačanog 524. grenadirskog puka (vidi dok. br. 55).

[53] Zahtjev za dostavljanje brojnog stanja zaraznih oboljenja postavilo je Sanitetsko odjeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ depešama od 2, 6. i 9. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 10, k. 408/A).

[54] To jest: typhus exanthematicus — tifus egzantematikus (pegavi tifus).

[55] To jest: typhus abdominalis — tifus abdominalis (trbušni tifus).

[56] Riječ je o crvenom vjetru (erizipelas).

p. mitr. Naši gubitci 30 izbačenih iz stroja. Četnike sa druma potpomaže njem. artiljerija. Žestoke borbe su i dalje u toku.[57]

98809 38 Nedićevsko-ljotićevske snage su stigle sa Njemcima. Prema još nepotvrđenim vjestima Draža se nalazi kod Derikonje[58] na Romanijskom Ozrenu — Nišićima.[59]

08909 47 Na komun. Drinjača — Zvornik — Kozluk uništena tri kamiona, ubijeno 115 i više ranjeno Njemaca. Od pravca Ljubovije preko Drinjače ka Zvorniku su i dalje u prolazu njemačke snage.

---

[57] Poslije prikupljanja četnika na sektoru Goražde — Foča — Miljevine (vidi dok. br. 47), Južna grupa četničkih korpusa otpočela je napad na sektoru Trnovo — Kalinovik (vidi dok. br. 44), dok je Sjeverna grupa, prema naređenju četničke Vrhovne komande, imala zadatak, da, u dvije kolone, izbije na liniju rijeka Drinjača — s. Popovići — pl. Javornik.

Desna kolona (Rasinsko-toplička, Južnomoravska i Mlavsko-smederevska grupa korpusa, Grupa korpusa Gorske garde, Timočki, Avalski i Javorski korpus), pod komandom pukovnika Dragutina Keserovića, nastupala je pravcem Goražde — s. Džimrije — Han-Pijesak — Vlasenica — Šekovići, a lijeva kolona (Srpski udarni korpus) pravcem Ustikoline — s. Butkovići — s. Košutica (ovdje stigla 9. decembra 1944) — s. Drapnići (u ovo selo došla 16. decembra) — s. Žeravice (u ovo selo pod borbom prispjela 19. decembra). Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-71 (zapovijest četničke Komande za Srbiju od 14. decembra 1944), reg. br. S-V-17353 (izvod iz operacijskog dnevnika četničke 2. udarne divizije), reg. br. 57—6/III, k. DM — IV (knjigu depeša četničke Vrhovne komande), reg. br. DM-55 (knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depeše br. 2, 3, 5, 6, 27, 28, 29, 46, 47 i 56 od 11, 12, 13, 15. i 17. decembra 1944).

Grupa četničkih korpusa Gorske garde, kao pobočnica desne kolone, izvršila je 4. decembra pokret sa sektora Goražde — Jabuka pravcem s. Jabuka — s. Mesići — Rogatica — Ferizović. Ovdje je ostala do 7. decembra, kad je produžila u pravcu s. Zakomo i u rejonu Velikog Koma imala kraću borbu sa izviđačkim patrolama 16. muslimanske brigade 27. NOU divizije. Kad je, 8. i 9. decembra, došlo do jačih borbi, 16. muslimanska i 20. romanijska NOU brigada morale su se povući pred nadmoćnim neprijateljem (vidi dok. br. 47; Arhiv VII, reg. br. S-V-1740/14: operacijski dnevnik Grupe korpusa Gorske garde).

[58] Savo Derikonja je u to vrijeme bio komandant 1. bosanske (bivše 1. sarajevske) brigade Gorske garde Romanijskog četničkog korpusa (vidi knj. 30, dok. br. 112).

[59] Draža Mihailović se tada nalazio južno od Olova, na prostoriji Rakova Noga — Knežina (vidi Arhiv VII, reg. br. 57—6/III, list 1. i 2, k. DM-IV: knjigu depeša četničke Vrhovne komande).

09009 33 Prema izvještaju koga smo primili iz Sarajeva, u Sarajevu se nalazi priličan broj Nedićevih oficira sa generalom Đukićem.[60]

19110 112 Nastavljamo vrlo teške borbe sa nedićevcima, kojima je uspjelo poslije ogorčenih borbi da izbiju na liniju Paklenik — Kalimanići, a lijevim krilom preko Sijeraka do Košutice. Nepr. je na ovoj liniji jak preko 3000 vojnika u prvom borbenom redu, i pojačanja im pristižu sa južne strane druma Rogatica — Sokolac. Nepr. raspolaže sa priličnim brojem lakih i teških bacača, kao i raznom vrstom automat. oružja. Sa ceste ga potpomaže njem. artiljerija.[61]

19410 35 U nastupanju nepr. pale sela. Do sada spaljen jedan dio sela na Glasincu.
U jučerašnjim borbama nepr. imao 200 mrtvih i ranjenih. Naši gubici osjetni. U ovim borbama je angažovana cijela naša XXVII div.[62]
P. D.

19510 30 Štab grupe armija[63] nalazi se u Hipotekarnoj banci u Sarajevu. Štab petog SS Korpusa[64] u Kasindolu kod Sarajeva.

19610 35 Do 2-og o.m. od pravca Višegrada stiglo do Sarajeva 25000 Njemaca, 5000 vozila i oko 2000 ranjenika.[65]

---

[60] Riječ je o divizijskom generalu Svetomiru Đukiću, četničkom komandantu za Srem (četničke komande za Srem i Vojvodinu formalno su postojale, pošto organizovanih četničkih jedinica u tim krajevima nije bilo). Bliže o tome vidi dok. br. 150; Arhiv VII, reg. br. BH-19, str. 41, k. 14: knjigu depeša četničke komande za okrug sarajevski.

[61] i [62] Vidi dok. br. 47.

[63] Riječ je o Grupi armija »E«.

[64] Odnosi se na njemački 5. SS brdski armijski korpus (vidi dok. br. 105).

[65] Taj podatak, vjerovatno, nije u potpunosti tačan. Dotada su se pravcem Višegrad — Rogatica — Sarajevo probijali, pod borbom, Borbena grupa »Šojerlen« i ojačani 524. grenadirski puk. Na pravcu Višegrad — Rogatica — Sokolac — Vlasenica maršovale su Borbena grupa »Ajzele« 11. vazduhoplovno-poljske divizije i Borbena grupa »Fichum« (vidi dok. br. 24, 35 i 55; knj. 30, dok. br. 90 i 118). Čijela Grupa armija »E«, pred početak svoga povlačenja iz Grčke, Albanije i Crne Gore, imala je oko 10.000 raznih motornih vozila (vidi Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 74).

19710 99 Namjesto trećeg domobr. zbornog područja formira se osma i deveta div., osmu div. treba da sačinjava osmi posadni zdrug, prvi i jedanaesti ust. zdrug. Jačina osme div. 8500 vojnika[66] Zapovjednik div. R. Domanik. Devetu div.[67] sačinjavao bi drugi gorski zdrug. Jačina div. 7000 vojnika. Zapovjednik div. gen. Zorn. Sjedište ove div. Mostar.

19810 26 Sa štabom XXVIII div. nemamo veze. Molimo nastojte da se sa njima povežemo radio-putem.

P. D.

29910 90 Neprekidno se vode žestoke borbe sa nedićevcima, ljotićevcima i ostalom bandom, koja je došla iz Srbije preko Sandžaka — Goražde. Borbe se vode na prostoriji Sokolovića linijom položaja Rađevići — Barnik — Mandra. Sa svim snagama naše XXVII div. vrše se ogorčeni i noću i danju protivnapadi, ali je nepr. mnogo jači i stalno vrši obuhvate desno i lijevo.[68] Predlažemo da i glavninu naše XXXVIII div. orijentišemo, t.j. dvije brigade na prostor Sokolovići — Devetak u cilju razbijanja nedić.--ljotićevskih bandi. U tom slučaju bi trebale jedinice XXVIII div. da ispolje veću aktivnost na komun. Zvornik — Janja i na prostoriji Semberija, ukoliko pred njima ne stoji kakav drugi zadatak. Molimo, odgovorite nam da li se slažete sa ovim planom.[69]

20210 25 S.O.V.Š.
Izvjestili smo dva puta o kretanju zaraznih bolesti i to trećeg i devetog ov. mj.

Dr. Levi

---

[66] Opširnije o formiranju ustaško-domobranske 8. hrvatske divizije vidi dok. br. 105; knj. 30, dok. br. 112.

[67] Bliže o toj diviziji vidi dok. br. 105.

[68], [70], [73] i [81] Vidi dok. br. 47; Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 65 i 66, k. 408/A: depeše Štaba 27. NOU divizije od 8. do 12. decembra 1944. godine.

[69] Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 10 i 11, k. 408/A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, depešu VŠ NOV i POJ od 14. decembra 1944. godine.

20311 64 Na sektoru Sokolovića na liniji Barnik — Točionik — Klečkovac i dalje se vode veoma žestoke borbe s jakim nedićevsko-ljotićevskim snagama. Nepr. trpi velike gubitke. U jučerašnjim borbama nepr. imao 100 izbačenih iz stroja. Naši gubici osjetni.[70]

20411 41 Na sektoru Zvornik — Drinjača ponovo likvidirano nepr. uporište Šamani. Nepr. imao 20 mrtvih i veći broj ranjenih. Zaplenjeno oružje i materijala.

20511 46 Na komun. Tuzla — Gračanica likvidirano je ustaško uporište Puračić.[71] Nepr. imao 49 mrtvih, veći broj ranjenih, zaplenjeno 50 pušaka, municije i ostale spreme.

30611 83 U vezi vaše depeše od 11 ov. mj. o namjeri njemačke grupe iz Zvornika da se probije preko Tuzle ka Doboju, mi smo zadržali našu XXXVIII div. na komun. Zvornik — Tuzla na otsjeku Zvornik — Caparde, sa zadatkom sprječavanja nepr. prodora. Pristupili smo temeljitom rušenju ove komunikacije.[72] U Zvornik je stiglo takođe nešto nedićevaca.

30711 30 General Vlado Popović još se nije uspjeo prebaciti preko Drine i nalazi se sa našim jednim bataljonom kod Kozluka.

30811 60 Imamo 200 teških ranjenika. U vezi aktiviziranja našeg sektora, ako bi ih mogli evakuisati u mnogome bi nam olakšalo uspješno izvođenje operacija. Avione možemo primiti i danju i noću na aerodromu Osmaci. Koordinate smo vam javili.

P. D.

31012 62 Vodimo dalje uporne borbe na sektoru Sokolovići — Devetak sjeverno od komunikacije Ro-

---

[71] To mjesto je 10. decembra zauzela 17. majevička brigada 38. NOU divizije u sadejstvu s Tuzlanskim NOP odredom (vidi dok. br. 61).

[72] Vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 10, k. 408/A: knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, depešu VŠ NOV i POJ od 10. decembra 1944. godine.

gatica — Sokolac.[73] U četvorodnevnim bojevima na ovom sektoru nepr. imao 350 mrtvih i 300 ranjenih. Zarobljeno 10 mitraljeza. Naši gubici su dosta teški. Nepr. — nedićevci, jačine 4000, smjenili su ustaški zdrug[74] u Sokolcu i Rogatici, koji je po nekim obavještenjima prebačen prema Kalinoviku. Prema izjavama zarobljenika namjera je nedićevaca da izbiju na Stari Brod.

41212 71 Kroz Zvornik prošla 117-a,[75] 140-a[76] i 141-a div.[77] Cestu Zvornik — Bratunac sada osiguravaju delovi Skender-Begove div. Na sektoru Požarnica — Majevica u borbi sa četnicima ubijeno 28 i 15 ranjeno. Zaplenjeno je 20 pušaka i municije.[78] P.K.[79] SKOJ-a za BiH preko O.K. SKOJ-a za I.B.[80] obavjestio nas je o formiranju Vojne akademije u našoj zemlji. Molimo javite nam o tome.

Pero, Dane

41413 79 U daljnim borbama na sektoru Džimrije — Devetaka ubijeno 40 nepr. vojnika, zarobljeno 2 p. mitr. i komora.[81] Poslije borbe oko Kozluka, naše su jedinice ušle u Kozluk. Nepr. imao 12 mrtvih. Nepr. u Kozluku pri povlačenju vršio silovanja nad ženama i zatrovao hranu, od koje je umrlo nekoliko seljaka.

---

[74] Riječ je o 1. ustaškom djelatnom zdrugu. Njegove jedinice su u decembru na sektoru Kreševo — Kiseljak — Busovača — Zenica vodile borbe protiv jedinica 5. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 111, 120, i 140; Arhiv VII, reg. br. 2/1—35, k. 59: bojnu relaciju 1. ustaškog djelatnog zdruga od 19. februara 1945).

[75] Dijelovi njemačke 117. lovačke divizije prošli su kroz Zvornik početkom decembra 1944 (vidi dok. br. 33 i 70).

[76] i [77] Navedene podatke o tim divizijama dostavio je Štab 38. NOU divizije svojom depešom od 12. decembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8 I, list 88, k. 408 A). Međutim, te dvije divizije nisu se nalazile na teritoriji Jugoslavije (vidi Order Of Battle Of The German Army, Military Inteligence Division, War Department, Washington, 1945, str. 181). U drugoj polovini novembra i početkom decembra kroz Zvornik su prolazili dijelovi 1. brdske divizije i 117. lovačke divizije, 11. vazduhoplovno-poljska i 7. SS brdska divizija »Princ Eugen«, (vidi dok. br. 33, 62, 70 i 122).

[78] Vidi dok. br. 61.

[79] Pokrajinski komitet

[80] To jest: Okružnog komiteta Saveza komunističke omladine Jugoslavije za istočnu Bosnu.

41513 12 Još nismo uspostavili vezu sa Kočom.[82]
Pero, Dane

41614 Da li se na kurs za vezu mogu uputiti i drugarice?[83]
P. D.

51814 42 U toku jučerašnjeg dana u borbama na cesti Drinjača — Zvornik nepr. imao osjetne gubitke. Uništen jedan tenk, zarobljeno više automatskog oružja, municije i spreme.

51914 23 Na komun. Zvornik — Kozluk — Bijeljina nepr. nije vršio pokrete već dva dana.

52014 24 Na sektor Sokolovića na liniji Džimrije — Mrkalji zaustavljeno nadiranje nepr. — nedićevaca.
Pero, Dane

52114 26 Odnosi li se na nas depeša upućena od Đide,[84] koja glasi: Nek Skender pošalje prerađen tekst »Stojanke«.[85]
P. D.

52215 44 Nepr. iz Zvornika ponovo sa jačim snagama i motorizacijom probija se za Bijeljinu.[86] Naše jedinice vrše bočni pritisak na nepr. na otsjeku Zvornik — Kozluk, borbe su u toku.

52315 40 Na komun. Puračić — Gračanica u borbi sa ustaško-četničkim bandama naše jedinice zarobile 2 bacača, oružja i municije.

---

[82] Vrhovni štab NOV i POJ naredio je depešom od 10. decembra 1944. Štabu 3. korpusa da stupi u vezu sa general-lajtnantom Kočom Popovićem, komandantom Južne operativne grupe NOVJ, a 18. decembra 3. korpus je, u operativnom pogledu, stavljen pod komandu Južne operativne grupe NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 10, 11. i 110, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

[83] Vrhovni štab NOV i POJ naredio je 11. decembra 1944. da se na radio-telegrafski i telefonski kurs uputi 50 lica, a 14. decembra dao je objašnjenje da se na kurs mogu upućivati i drugarice (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 11, k. 408/A).

[84] Milovan Đilas

[85] Odnosi se na poznatu pjesmu »Stojanka majka Knežopoljka«. Autor ove pjesme je Skender Kulenović.

[86] Riječ je o pokretu njemačke 7. SS. divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 62).

52415 Nepr. imao više mrtvih i ranjenih. Na sektoru Sokolovići — Devetak bez promjena. Naše jedinice oslobodile Kladanj od zelenokadrovskih bandi i vrši se čišćenje ovog sektora i uspostavljaju narodnu vlast.

2 45 Vrh. kom. NOV i P.O.J. i pretsjedniku Nac. kom. Jugoslavije[87] maršalu Titu.

Dragi naš druže Tito!

Mi sada u Istočnoj Bosni na romanijskom i zvorničkom drumu vodimo osvetničke bojeve sa poganim okupatorom i njegovim slugama vraćajući im milo za drago — šilo za ognjilo. U toj svetoj borbi za konačno oslobođenje mile nam domovine, dragi Tito, Narodni heroju, ponosni i dični sine naših napaćenih ali uvjek slobodarskih naroda, mi smo uz Tebe, mi smo sa Tobom.

Tvoja Istočna Bosna, Tvoji odredi, brigade i divizije, Tvoj Treći korpus šalje ti tople pozdrave i čestita ti najveće odlikovanje Narodnog heroja.

Druže Tito, za tebe, za slobodu, demokratsku federalnu B. i H., za milu i srećnu slobodnu federativnu demokratsku Jugoslaviju spremni smo na izvršenje svakog zadatka.
Za borce i rukovodioce III Korpusa

Polit. kom. pukovnik Dane Olbina — Komandant pukovnik Kosorić Pero

62716 79 Sa glavninom snaga vodimo borbu duž komun. Drinjača — Zvornik — Kozluk. Već dva dana vodimo žestoku borbu na Vratolomcu — Zmajevcu kod samog Zvornika i kod Čelopeka. Nepr. trpi velike gubitke o kojima ćemo javiti. Nastojimo likvidirati Drinjaču i Zvornik.[88] Održavamo svakodnevnu vezu sa Kočom.

P. D.

62817 63 Kod samog Zvornika likvidirana su dva jaka nepr. uporišta kojom prilikom poginulo 120

[87] Riječ je o Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije (NKOJ).

[88] Vidi dok. br. 62 i 68.

Nijemaca, veći broj ranjeno, zaplenjeno oružja, municije i spreme. Nastavljamo jake napade na Zvornik i Drinjaču.[89] Naši gubici 30 izbačenih iz stroja.

72917 79 Na sektoru Tuzla — Gračanica vrši se čišćenje od ustaško-zelenokadrovskih i četničkih grupa i uspostavlja se naša vlast. Na ovom sektoru zarobljeno 60 nepr. vojnika, 2 bacača, 1 mitraljez i municija. Na sektoru Kladnja učvršćuje se naša narodna vlast i vrši se čišćenje ovog sektora od ustaških manjih grupa.

P. D.

73017 59 Nedićevsko-dražinovska grupa jačine 4000 sa sektora Sokolovići — Džimrije nadire u pravcu Vlasenice.[90] Vodimo žestoke borbe sa njima na sektoru Han-Pijesak — Kraljevo Polje. Ova grupa četnika osigurava i kom. Rogatica — Sokolac.

Pero.

62817 95 Kod Zvornika poslije žestokih borbi u toku dana naše su jedinice ovladale položajima Lipovac,[91] Karakaja[92] i jednim djelom Vratolomca i Zmajevca.[93] Na ove položaje nepr. vrši stal-

---

[89] i [93] Prema operacijskom dnevniku 38. NOU divizije, dva bataljona 18. hrvatske brigade su 16. decembra napali neprijateljska uporišta na Lipovcu i u Karakaji, kod Zvornika, ali ih, zbog nadmoćnosti neprijatelja, nisu uspjeli savladati, dok su četiri bataljona 21. istočnobosanske brigade izvršili napad na neprijateljska uporišta Vratolomac (trig. 379), Zmajevac, Kula-Grad i Mlađevac (trig. 527) i tom prilikom ovladali prvom linijom odbrane kod Zvornika (vidi Arhiv VII, reg. br. 54/39—5, k. 1258). Na Drinjaču su napadali 16. muslimanska i 19. birčanska brigada 27. NOU divizije i Srebrenički NOP odred. Zauzeli su je 19. decembra, poslije dvodnevnih borbi (vidi dok. br. 62).

[90] Na pravcu s. Džimrije — Han-Pijesak napadali su četnici pod komandom pukovnika Keserovića (»desna kolona«). Bliže o tome vidi dok. br. 76; Arhiv VII, reg. br. 57/6, 58/6, 59/6 i 60/6, k. DM-IV (naređenja Draže Mihailovića od 13, 14, 15, 16. i 17. decembra), reg. br. S-V-71 (zapovijest četničke Komande za Srbiju od 14. decembra 1944).

Draža Mihailović je 14. decembra 1944. stavio četnički Srpski udarni korpus neposredno pod svoju komandu (vidi Arhiv VII, reg. br. 59/6, k. DM-IV: knjigu depeša četničke Vrhovne komande).

Grupa korpusa četničke Gorske garde 17. decembra se nalazila na maršu pravcem s. Mislovo — s. Podžeplje (vidi Arhiv VII, reg. br. SV-1740/14: operacijski dnevnik te grupe).

[91] i [92] To je mjesto, poslije borbe, 19. decembra zauzela 18. hrvatska NOU brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 54/39—5, k. 1258: operacijski dnevnik Štaba 38. NOU divizije). Bliže o tome i o borbama oko Zvornika vidi dok. br. 68 i 71.

ne kontranapade da bi oslobodio cestu prema Bijeljini i Tuzli. Gubici nepr. 180 mrtvih, veći broj ranjenih, zarobljen jedan kamion oružja i razne spreme. Naši gubici osjetni. Borbe neprekidno traju.

P. D.

73118 46 Za šefa II otsjeka, umjesto majora Akifa Bešlića,[94] koji je pozvat u Beograd, predlažemo majora Zvonka Grakalića, do sada šefa II otsjeka XXXVIII div.

73218 19 Molimo, javite da li je general Vlado Popović stigao do vas.

Pero

73318 145 U noći 17/18 ov. m. na položajima kod samog Zvornika odbijeni jaki kontranapadi Nijemaca, poslije čega su naše jedinice 38 Div. prodrle u grad. Zapaljen veliki magacin sa municijom. Eksplozija trajala duže vremena. Zarobljena veća količina bacačke i puščane municije, automatskog oružja i uništen jedan kamion sa ratnim materijalom i radiostanicom.[95] Ubijeno 110 Nijemaca i više ranjeno. Naši gubici osjetni. Usljed premoći nepr. naše jedinice se povukle na sjevernu ivicu grada, gdje se nastavljaju žestoke borbe, nepr. nastoji da se probije ka Bijeljini.

Pero, Dane

83418 41 Danas cjeo dan se neprekidno vode borbe za Drinjaču, gdje nepr. daje žilav otpor. Nedićevi

---

[94] On je, prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. decembra, stavljen Vrhovnom štabu na raspolaganje (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/1, list 11, k. 408/A: knjigu primljenih depeša 3. korpusa NOVJ).

[95] i [99] Taj upad je izvršila 21. istočnobosanska brigada 38. NOU divizije i tom prilikom imala 3 mrtva i 10 ranjenih. Ova brigada je 19. decembra ponovo izvršila upad u Zvornik, uništivši 5 topova i 4 kamiona (vidi Arhiv VII, reg. br. 54/39—5, k. 1258: operacijski dnevnik 38. NOU divizije). U borbama za Zvornik učestvovala je i 24. srpska brigada 45. NOU divizije (vidi dok. br. 68).

četnici posle uporne borbe prodrli u Vlasenicu[96] od pravca Han Pijeska.

83518 24 Na sektoru Puračić — Gračanica vode se borbe cjelog dana sa ozrenskim četnicima i ustašama.[97]

83618 53 Jedna ustaška kolona koja se povlačila iz Brčkog prema Gračanici raspršena je uz veće gubitke kod Srnica — Špionica. Na sektoru Posavine poslednjih dana prišlo u našu vojsku 200 novih boraca.

Pero, Dane

83719 113 Kod Zvornika u daljnim borbama ubijeno 160 Nijemaca, uništen 1 top, zarobljeno ratnog materijala. U dvodnevnim borbama zauzeta je Drinjača. Ubijeno 70, zarobljeno 10 Nijemaca, 6 šaraca, mitr. i municije.[98] Jake nedićevsko-dražićevske snage od pravca Vlasenice i Milan Planine prodiru u Šekoviće.

Orijentisali smo glavninu naših snaga za razbijanje ove četničke grupe na prostoriji Šekovića.

Sa Kočom održavamo vezu svakodnevno.

Pero

83820 43 U sinoćnjem napadu na Zvornik naše jedinice upale u grad, uništile artiljeriju i više kamiona, zarobile njem. hauptmana, municije, spreme, automatskog oružja i pušaka.[99]

93920 55 Radi prodiranja nedićevaca od pravca Vlasenice u Šekoviće — Papraću, prinuđeni da orijentišemo glavninu naših snaga na ove bande

---

[96] Vlasenicu su 17. decembra 1944. zauzeli četnici pod komandom pukovnika Dragutina Keserovića — »desna kolona«, koju Draža Mihailović, u svojim naređenjima za drugu polovinu decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 60—6, III, k. DM-IV) često naziva »srednjom kolonom« a pobočnicu — »desnom kolonom«. Bliže o zauzimanju Vlasenice vidi naređenje četničke Vrhovne komande od 20. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. VK-V-414) i četničke depeše br. 47, 109 i 161 od 15, 20. i 23. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande).

[97] Vidi dok. br. 85.

[98] Opširnije o zauzimanju Drinjače vidi dok. br. 62.

čije je brojno stanje prilično veliko.[100] Mi i dalje napadamo Zvornik sa manjim snagama.

Pero

94020 70 U daljnim borbama u gradu Zvorniku uništili još tri kamiona sa materijalom, 1 flak, 1 tenk i ubili 110 Nijemaca. Zaplenjeno 12 art. oružja, jedan bacač, veće količine pušaka, municije i spreme. Danas vodimo borbe sa nedićevcima na sektoru Šekovići — Papraća.

P. D.

94120 116 U jednomjesečnim borbama na sektoru Zvornika ubijeno je i ranjeno 1770 nepr. voj. Zarobljen 31 nepr. vojnik. Uništeno je: 27 kamiona, 5 topova, 3 tenka, 1 flak, 1 radiostanica sa kamionom i dignut u zrak jedan magacin sa municijom. Zarobljeno je 22 automobat. oružja, 1 bacač, veće količine municije, bac. mina, spreme i odjeće. Sopstveni gubici 250 izbačenih iz stroja. U ovim borbama se naročito istakla XXXVIII Div.

P. D.

94821 50 Vodimo vrlo žestoke borbe sa nedićevcima na sektoru Papraća — Borogovo — Šekovići — Rakino Brdo. Prema izjavama zarobljenika namjera im je da se povežu sa majevičkim i ozrenskim četnicima.[101]

P. D.

---

[100] Bliže o tome pregrupisavanju 3. korpusa NOVJ radi razbijanja četnika koji su s juga nadirali prema dolini rijeke Spreče vidi naređenje Južne operativne grupe NOVJ od 20. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3—8 I, list 111, k. 408 A) i izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 17. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 30—10, k. 272 A).

[101] Opširnije o tome vidi depeše Draže Mihailovića od 18, 19, 20, 21. i 22. decembra, u kojima se govori i o akcijama Ozrenskog i Majevičkog četničkog korpusa (Arhiv VII, reg. br. 64—6/III, 65 — 6/III i 66-III, k. DM-IV), i njegovu zapovijest od 23. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. VK-V-410/1). U vezi s tim naređenjima, komandant Sjeverne grupe bosanskih korpusa u depešama br. 207 i 208 od 27. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. DM-55) izvjestio je: da je Ozrenskom četničkom korpusu već četiri puta naredio da dejstvuje dolinom Spreče i hvatanje dodira sa četnicima iz Srbije; da je korpus neaktivan; da je naredio Trebavskom četničkom korpusu da dejstvuje pravcem Srnice — Srebrnik — Tuzla i u dolini Spreče; da je Majevički četnički korpus zauzet u borbi protiv jedinica NOVJ na prostoru Zabrđe, Tutnjevac, Koraj, Pukiš i Mrtvica, gdje se vode stalno borbe; da je u korpusu slaba borbenost, zalaganje i nesloga. O tome vidi Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, depeše od 13, 16. i 17. decembra.

04321 93 U toku današnjeg dana vodimo veoma ogorčene borbe sa četnicima jačine 3000, koji su prodrli u dolinu Spreče na liniji Rakino Brdo — Osmaci — Caparde.[102] Jedna druga jača kolona prodrla od pravca Šekovića preko druma Kladanj — Tuzla ka Ozrenu, ova kolona jaka 3000.[103] U borbama nepr. imao 250 izbačenih iz stroja, mi preko 100. Borbe se neprekidno vode.

04422 76 Vodimo i dalje borbe u dolini Spreče na liniji Vis — Vukovije — Osmaci sadejstvujući sa XXIII Div.[104] Takođe se vode borbe u dolini Drinjače kod Šekovića sa nepr. koji napada od pravca Vlasenice. U ovim borbama nepr. trpi velike gubitke. Zarobili smo 30 četnika i njihovu komoru. Ubijeno ih je 60.[105]

Pero

04522 60 Sastav nepr. na sektoru Šekovići — Capardi: Nacionalni srpski korpus koga sačinjavaju sve bande nedićevaca — ljotićevaca — dražinovaca iz Srbije, Sandžaka, C. Gore i Hercegovine kao i Odred kraljeve garde sa Kalabićem i bande sa Romanije.

Pero

04623 134 Nepr. grupa fašista u dolini Drinjače razbijena, potpuno uništena oplenačka bda kraljeve garde. Ukupno ubijeno 460 bradonja, zarobljeno oko 60. Sem toga zarobljeno 15 p. mitr., 1 bacač, 21 kola municije i sanitet. materijala, preko 100 kola i konja.[106] Vodimo i dalje bor-

[102] Vidi dok. br. 123; Arhiv VII, reg. br. VK-V-410/1: zapovijest četničke Vrhovne komande od 23. decembra 1944. godine.

[103] Odnosi se na četničku 1. i 2. diviziju Srpskog udarnog korpusa (koje su imale zadatak da izbiju na liniju s. Gračanica — s. Lukavica — s. Đurđevik), Južnomoravski korpus i ojačanu Kladanjsku četničku brigadu (vidi Arhiv VII, reg. br. VK-V-410/1: zapovijest četničke Vrhovne komande od 23. decembra, reg. br. VK-V-414/1: naređenje četničke Vrhovne komande od 20. decembra, reg. br. 17353: izvod iz operacijskog dnevnika 2. udarne divizije četničkog Srpskog udarnog korpusa).

[104] i [112] Iskoristivši privremenu nadmoćnost zbog angažovanja 3. korpusa NOVJ u borbi s njemačkim jedinicama, četnici su ozbiljnije ugrozili bok snaga NOVJ koje su se u to vrijeme borile protiv Njemaca u dolini Drine (vidi dok. br. 147). Zbog toga je Štab Južne operativne grupe NOVJ 22. decembra orijentisao cijelu 23. NOU diviziju iz Zvornika prema Osmacima (vidi dok. br. 73 i 147).

[105] i [106] Opširnije o tome vidi dok. br. 91.

be sa grupom koja se probila na Jelicu, ova grupa takođe trpi velike gubitke. Vodimo borbe i sa četničkom grupom na sektoru Puračića. Četnici se nalaze takođe na sektoru Vlasenice. Na sektoru Šekovići — Borogovo — Osmaci nema nepr.

P. D.

Vodimo i dalje borbe sa četničkom grupom u dolini r. Spreče i grupom oko Vlasenice, koja se probija u pravcu Ozrena. Na sektoru Puračića razbili ozrensku čet. grupu.[107]

P. D.

14825 83 Vodimo žestoke borbe za odbranu Tuzle. Oslobodili smo Vlasenicu razbivši Timočki čet. korpus.[108] U dvodnevnim borbama nepr. imao 350

---

[107] Prema zapovijesti četničke Vrhovne komande od 23. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. VK-V-410/1), Rasinsko-toplička i Mlavsko-smederevska grupa korpusa (bez Timočkog korpusa), Avalski i Javorski korpus i Grupa korpusa Gorske garde, sa 3. divizijom »graničara«, imali su zadatak da ovladaju linijom s. Lipovice — s. Svračić — s. Gornje Petroviće — s. Jeginov Lug, dok je četnički Srpski udarni korpus (bez 3. divizije), sa Vlaseničkom brigadom, imao da izbije na liniju s. D. Dubrave — s. Pasci — s. Ljubače. Kladanjska četnička brigada, ojačana Vlasinskom i Kozjačkom brigadom Južnomoravskog korpusa, trebalo je da prodire pravcem s. Đurđevik — s. Živinice — s. Ljubače, a tri brigade Južnomoravskog korpusa dobile su zadatak da, u sadejstvu sa Kladanjskom brigadom, napadaju pravcem s. Đurđevik — s. Banovići — Kiseljak — Katoličke Poljane — Puračić i da se, uhvativši vezu sa četnicima Ozrenskog korpusa, preorijentišu prema Tuzli. Timočki korpus se nalazio u rezervi četničke Vrhovne komande u rejonu s. Stupara. Plan je četničke Vrhovne komande bio da ove snage i jedinice Trebavskog i Majevičkog četničkog korpusa 25. decembra s pomenute linije izvrše napad na Tuzlu (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-17353: izvod iz operacijskog dnevnika 2. udarne divizije četničkog Srpskog udarnog korpusa, reg. br. S-V-1740/14: operacijski dnevnik Grupe korpusa Gorske garde, reg. br. 67, 69, 70, 71 i 79 — 6/III, k. DM-IV: knjigu depeša četničke Vrhovne komande, reg. br. S-V-6629 i 6635: pregled borbenih dejstava četničkog Avalskog korpusa).

Poslije pregrupisavanja 27. i 38. NOU divizije 3. korpusa i uvođenja u borbu 23. divizije 14. korpusa, jedinice NOVJ izvršile su jak udar. Četnici (oko 10.000), pretrpjevši veće gubitke, nisu uspjeli da ostvare plan, pa su otpočeli povlačenje i pregrupisavanje svojih snaga na prostoriji s. Banovići — s. Orahovica — s. Vozuća (vidi dok. br. 97, 101, 108, 109, 121, 136; Arhiv VII, reg. br. S-V-17353, reg. br. S-V-1740/14, reg. br. VK-V-76 do 80 — 6/III, k. DM-IV, reg. br. VK-V-414: zapovijest četničke Vrhovne komande od 26. decembra 1944, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, str. 28. do 45).

[108] U Vlasenicu je 23. decembra ušla 20. romanijska NOU brigada (vidi dok. br. 76, objašnjenje 9).

izbačenih iz stroja i 55 zarobljenih. Pljen 10 p.m. i dosta pušaka. Ubijeno pet-šest oficira. Nema još nikakvog sadejstva sa 14 korpusom a ono je potrebno.

P. D.

14926 49 Vodimo jake borbe za odbranu Tuzle. Sa Kočom nemamo veze. Molimo, javite Koči da bi bilo potrebno sadejstvo jedinica 14 Korpusa od pravca Zvornik — Tuzla. Sadejstva do sada nije bilo.

25227 91 Danas posle jakih borbi razbili čet. grupaciju na sektoru Požarnica — Čaklovići — Vukovje.[109] Ubili 250, zarobili 48 četnika. Plen 15 pm., 20 kola komore. Do sada zarobili 250.000 metaka raznog kalibra. Nastavljamo borbe sa izolovanim čet. grupama. Takođe vodimo borbe sa čet. grupama na sektoru Kladanj — Živinice — Ozren.[110]

25327 118 Produžavamo gonjenje i uništavanje razbijene četničke grupe, koja se sa sektora Požarnica — Međaš povlači dolinom r. Spreče u pravcu Ozrena. Nastavljamo uspješne borbe sa čet. grupom koja se sa sektora Živinice — Kladanj povlači u pravcu Ozrena.[111] Do sada pobili više stotina četnika, zarobili veće količine materijala i oružja. Detalje o ovome javićemo. Sem toga zarobili i pobili nekoliko desetina oficira.

25427 76 U sedmodnevnim borbama naši gubici iznose oko 400 izbačenih iz stroja. Od juče sadejstvuje sa nama jedna bda XXIII div.[112] U ovim teškim ali uspješnim borbama građanstvo Tuzle i Kreke bilo je potpuno ujedinjeno sa našom vojskom, pomažući je u svemu i dovozeći hranu direktno na položaje.

35527 18 Za štab Vazduhoplovstva: Meteorolog nije još stigao do nas.

Nastavljamo gonjenje potučenih četničkih grupa u dolinu reke Spreče, na sektoru Živinica.

---

[109] Vidi dok. br. 121 i 123.

[110] i [111] Vidi dok. br. 101, 121, 123 i 136.

Nepr. se glavninom snaga probija na Ozren. Imamo vezu sa XXIII div.

35729 81 U borbama 27, 28 ov. mj. ubijeno je 595 četnika, nađeno na bojištu, zarobljeno 358. Plijen: 37 aut. oružja, 11 bacača, 235 konja komore, oko 100.000 metaka i više razne druge spreme. Ubijeno je oko 25 oficira, među njima dva p. pukovnika. Zarobljena zastava 47 peš. puka biv. jug. vojske.[113]

P. D.

35831 77 U daljnjem gonjenju razbijenih četničkih bandi na Ozrenu. Pobijen cijeli štab II Div., dva p. puk., 5 oficira i 20 podoficira i vojnika. Zarobljeno 69 četnika, 2 bacača, više autom. oružja i pušaka kao i cijela div. arhiva.[114] Detaljnije podatke o ovoj četničkoj grupi dostavićemo vam.[115]

Pero, Blažo

35931 13 Drug Blažo, komesar našeg korpusa, stigao.[116]
[. . .][117]

P.

---

[113] i [114] Prema izvodu iz operacijskog dnevnika 2. divizije četničkog Srpskog udarnog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. SV-V-17353), 23. decembra kod s. Džebara poginuo je njen komandant pukovnik Dragutin I. Redić, a 26. decembra na prostoriji Djedina — Vrnojevići ranjen je i novopostavljeni komandant divizije pukovnik Vojislav Petrović. U operacijskom dnevniku Grupe korpusa Gorske garde (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-1740/14) iznose se podaci da je Gorska garda od 26. do 28. decembra imala 5 mrtvih, 36 ranjenih (10 oficira) i 32 nestala (1 oficir, 8 podoficira i 23 četnika), a na str. 63 piše da je Srpski udarni korpus iznenađen i da je komandant poginuo sa 54 oficira i vojnika, dok se u depešama br. 218, 253, 261, 262 i 263 od 27, 28. i 29. decembra 1944. iznose podaci da se, poslije poraza jedinica Grupe korpusa Gorske garde, hiljadu četnika nije vratilo u svoje jedinice (vidi Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu depeša četničke Vrhovne komande).

[115] Vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 33, k. 408/A: knjigu depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, depešu toga štaba od 1. januara 1945, u kojoj su izneti iscrpni podaci o toj četničkoj grupi, njenim komandantima, njenom sastavu i njenim gubicima.

[116] Blažo Đuričić je, naređenjem Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. decembra, po potrebi službe, postavljen za komesara 3. korpusa NOVJ, dok se dotadašnji komesar pukovnik Dane Olbina vratio na staru dužnost (vidi Arhiv VII, reg. br. 3—8/I, list 12, k. 408/A: knjigu primljenih depeša 3. korpusa NOVJ).

[117] Depeše 3. korpusa NOVJ za mjesec januar 1945. objaviće se u 32. knjizi IV toma.

BR. 147

RELACIJA ŠTABA 14. KORPUSA OD 31. DECEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O BORBAMA U DOLINI DRINE[1]

ŠTAB
XIV KORPUSA NOVJ
OPERATIVNI OTSEK
31 decembar 1944

Relacija o borbama na Drini.

ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE

1. — Povlačenjem neprijatelja sa juga dolinom reke Drine na sever uslovljena je potreba za dejstvo naših snaga na ovome pravcu u cilju presecanja komunikacija koje vode dolinom Drine sa desne i leve njene obale, u cilju onemogućavanja prolaza neprijatelju i u cilju njegovog uništenja.[2]

24 brigada 45 divizije bila je još od početka meseca decembra na položajima prema Ljuboviji u cilju presecanja komunikacije Rogačica — Ljubovija.[3] Pošto je ova brigada bila nedovoljna za jače i ozbiljnije dejstvo, zbog prilično jakih neprijateljskih snaga, orijentisana je i čitava XXIII udarna divizija sa sektora Čačak — Požega na sektor Rogačica — Ljubovija.[4] Brigade ove divizije su izbile prema Drini od 7 — 10 decembra i posele sledeće položaje: 7 brigada rasporedila je svoje snage s. Vrhpolje — k. 326 — 376 — 361[5] — 456 — 393 — 457 — s. Lukići — s. Ozorci — s. Rosuljevo — k. 401 — 396[6] — 686. 14 brigada na Golom Brdu prema Lazinom Visu (k. 752) — s. Đurići — s. Perići[7] — s. Donja Orovica. 9 bri-

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 1—4, k. 271.

[2] i [14] Riječ je o povlačenju jednog dijela njemačke Grupe armija »E« pravcem Užice (sada: Titovo Užice) — Rogačica — Ljubovija — Zvornik — Bijeljina — Brčko (vidi dok. br. 33, 62; knj. 30, dok. br. 83, objašnjenje 10).

[3] Bliže o rasporedu 45. NO divizije i o njenim borbama početkom decembra 1944. vidi tom I, knj. 15, dok. br. 142, 143, 168 i 180; Arhiv VII, reg. br. 5—4, k. 271: operacijski dnevnik Štaba Južne operativne grupe NOVJ.

[4] Opširnije o rasporedu i dejstvima 23. NOU divizije u prvoj polovini decembra vidi tom I, knj. 15, dok. br. 178, 180 i 199; Arhiv VII, reg. br. 18—2, list 16 — 20, k. 1069: operacijski dnevnik Štaba 23. NOU divizije.

[5] i [6] Ta kota nije nađena na karti 1 : 100.000.

[7] Treba: Erići.

gada: k. 797 prema k. 269 i s. Nemić Kamenu. Ovo su prvi položaji koje su posele brigade XXIII udarne divizije na desnoj obali Drine. 24 brigada 45 divizije se pomerila severnije uz Drinu, a docnije povukla u pravcu Pecke na sređivanje,[8] tako da su na čitavom ovom sektoru ostale isključivo tri brigade XXIII udarne divizije. Ostale dve brigade 45 divizije prispele su na Drinu tek 20-og decembra od Valjeva preko Loznice i dejstvovale na levoj obali Drine prema Janji i na putu Muslimanskog Šepka.[9]

XXV divizija nije učestvovala u borbama na Drini, već je bila na sektoru Užička Požega — Užice do njihovog oslobođenja, kada je preko Valjeva i Loznice izbila na Drinu po završetku operacija na istoj od juga do Janje. Prebacila se preko Drine kod Zvornika i na Kurijačici na levu obalu.[10]

2. — U operacijama na Drini u glavnom je učestvovala kompletna XXIII udarna divizija[11] uz sadejstvo 24 brigade 45 divizije, a docnije 20 i 23 brigade, severnije preko Drine u pravcu Janje i Pilice. Sa leve obale Drine sadejstvovale su dve brigade XXVIII divizije na prostoru Bjeloševci — Muslimanski Šepak — Čolopek,[12] kao i izvesni delovi III korpusa od pravca Tuzle i Vlasenice prema Zvorniku.[13]

3. — Jačina neprijateljskih snaga na sektoru Rogačica — Ljubovija — Zvornik — Janja iznosila je oko tri divizije koje su se izvlačile ovim pravcima.[14] Ovim snagama pridolazili su izvesni delovi neprijateljskih snaga od Vlasenice i Bajine Bašte. Ovim pravcem prošla je Princ Eugen divizija,[15] Plava divizija[16] i jedna motorizovana divizija[17] sa još nekim nepoznatim delovima. Neprijatelj je na sektoru Ljubovija — Rogačica za osiguranje prolaza ovim pravcem imao jake snage na polo-

---

[8] Bliže o toj brigadi i njenim dejstvima u decembru vidi dok. br. 137.

[9] Odnosi se na 20. i 23. brigadu. Opširnije o tome i dejstvima ovih brigada u decembru vidi dok. br. 154 i 155.

[10] Bliže o forsiranju Drine vidi dok. br. 100.

[11] Opširnije o dejstvima te divizije od 15. do 31. decembra 1944. vidi dok. br. 73, 97, 99, 106; tom I, knj. 15, dok. br. 104, 115, 190 i 203; Arhiv VII, reg. br. 18—2, list 20—24, k. 1069: operacijski dnevnik Štaba 23. NOU divizije.

[12] O tome i dejstvima te divizije u decembru vidi dok. br. 130.

[13] Riječ je o dejstvima dijelova 27. i 38. NOU divizije (vidi dok. br. 146).

[15] i [18] Odnosi se na 7. SS diviziju »Princ Eugen« (vidi dok. br. 33, 62, 66, 72, 88, 96 i 130).

[16] Tako su nazivali 21. SS brdsku diviziju »Skenderbeg« (vidi dok. br. 90).

[17] Riječ je o 11. vazduhoplovno-poljskoj diviziji (vidi dok. br. 33, 92 i 122).

žajima desne obale Drine, i to skoro jednu čitavu diviziju,[18] koje su pretstavljale jaka bočna osiguranja za prolaz njihovih trupa. U početku jačeg dejstva naših snaga na ovome sektoru neprijatelj je držao sledeće položaje: k. 435 — jedan deo Lazinog Visa — Šanac — Vladičica — k. 432 — k. 540 — k. 797[19] — Nemić Kamen[20] — Latkovići — k. 601 — Lukići — Oborišta — D. Košlje i Bačevac. Držeći ove položaje koje su bili dobro utvrdili, a negde i sa minama osigurali, obezbeđivali su kretanje i prolaz svojih motorizovanih jedinica koje su koristile noć za brzo prebacivanje drumom za Ljuboviju i dalje preko mosta na levu obalu Drine. Čim su bili na nekoj tački ugroženi odmah su privlačili pojačanja sa kamionima i tako su često uspevali da se i pored naših jačih ispada održe na položajima sa kojih su štitili prolaz motorizacije. Ovo im je prilično omogućila i njihova artilerija dobro postavljena i na mestima sa leve obale Drine.

Ovim nemačkim snagama sadejstvovale su i pomagale ih izvesne četničko-nedićevsko-ustaške bande, koje su se većinom nalazile sa leve obale Drine.[21]

4. — Tok borbi i razvoj obostrane situacije na sektoru Rogačica — Ljubovija bio je sledeći:[22]

Po zadatku naše jedinice dejstvom na ovom pravcu imale su da preseku komunikaciju Rogačica — Ljubovija i da spreče neprijatelja u izvlačenju svojih snaga na sever i da otsečene njegove delove uništavaju. Prvi jači napad naših snaga izvršen je 11 decembra o.g. na sektor prema Vrhpolju i Donjem Košlju. Neprijatelj dovlači brzo pojačanja i uspeva da se probije na pravac Latkovići — Glavica — Mramor i Rijići i time ugrožava naše snage na k. 456 koje su se morale povući ka Žutoj Stijeni, a potom i snage koje su se nalazile na levom krilu. Na desnom krilu ovoga dana 14 brigada uspeva da upornim napadima odbaci neprijatelja i zauzme Lazin Vis (k. 752), Vladičicu i Vrač (k. 432), te da produži napad u pravcu Ljubovije i Kika. Neprijatelj je docnije i ovde privukao prilično

---

[19] i [20] Na karti 1 : 100.000 postoji trig. 797 (Nemić kamen).

[21] U dolini rijeke Drine i prema Majevici nalazili su se četnici Majevičkog četničkog korpusa, a u pojedinim neoslobođenim garnizonima, kao posada, bili su pripadnici 3. gorskog zdruga (»bosanski planinci«) ustaško-domobranske 12. hrvatske divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 33, 105, 122, 161; Arhiv VII, reg. br. 5—9, str. 14. i 22, k. 273/A: dnevnik obavještajnog odjeljenja Štaba Južne operativne grupe.

[22] Na tome sektoru je dejstvovala 23. NOU divizija. Opširnije o tome vidi dok. br. 73, 97, 99, 106; tom I, knj. 15, dok. br. 104, 115, 178, 180, 190, 199 i 203; Arhiv VII, reg. br. 18—2 k. 1069: operacijski dnevnik Štaba 23. NOU divizije.

jaka pojačanja i uz jako učešće svoje artiljerije i bacača protivnapadima ponovo potiskuje naše snage sa Lazinog Visa i Vrača.

U toku 12 o.m. vode se oštre borbe na celom frontu. Ovoga dana ulazi u borbu i 9 brigada koja je napadala neprijatelja na položajima k. 540 — k. 432 — Vrač — k. 797 — Nemić Kamen. Uspela je da potisne Nemce uz prilične gubitke po njih, ali opet direktnim pojačanjima i koncentracijom jače artiljerijske vatre neprijatelj povraća izgubljene položaje.

U vremenu od 13 — 15 o.m. vodile su se neprestane borbe sa naizmeničnim uspesima. 7 brigada je uspela da povrati jedan deo svojih položaja i zauzme k. 666 — Glavica — k. 456 i sa izvesnim delovima da izađe na k. 401 povezujući se preko Kika sa snagama na k. 1027. Sa ovih položaja uspela je da jako i uporno tuče neprijateljske kolone u pokretu drumom od Rogačice ka Ljuboviji i da im nanese prilično jake gubitke u ljudstvu i materijalu.

15 decembra u 3 časa izjutra preduzet je opšti napad na celom frontu i sve brigade su uspele toga dana da odbace neprijatelja koji se velikom brzinom povlačio ka Zvorniku, a od Rogačice za Bajinu Baštu. Tako su naše jedinice ovladale desnom obalom Drine od Rogačice do Ljubovije i oslobodile samu Ljuboviju. Ovo su bile prilično jake borbe u kojima su neprijatelju naneti teški gubici na položajima i samoj cesti, a bilo ih je mnogo koji su se prilikom povlačenja i begstva pred našim snagama, koje su bile uporne, podavili u Drini.

Posle ovlađivanja ovom prostorijom u vremenu od 16 do 21 decembra, divizija je u glavnom vršila reorganizaciju, popunu i sređivanje jedinica, a posle velikih zamora u proteklim borbama. Postavljena su osiguranja i vršena su izviđanja u pravcu Bajine Bašte, preko Drine, od Bratunca ka Novoj Kasabi i ka Srebrenici i desnom obalom Drine u pravcu Malog Zvorniku. U ovom vremenu 7 i 9 brigada vršile su prikupljanje materijala i izgradnju skela i splavova radi prebacivanja na levu obalu Drine, dok je 14 brigada gonila neprijatelja u pravcu M. Zvornika.

22 o.m. jedinice ove divizije su zauzele M. i V. Zvornik i ovladale položajima na putu prema Tuzli, iznad grada, i očistile potpuno desnu obalu i levu do Kozluka.

23 i 24 decembra su se prebacile sve snage XXIII udarne divizije na levu obalu Drine kod Zvornika i orijentisane su na pravcu Zvornik — Tuzla i Drinjača prema četnicima koji su u jačim grupacijama kretali od Vlasenice na sever preko

Šekovića — Kalabače — Caparde i Miljanovca u pravcu Majevice, a docnije prema Tuzli.[23] Ovoga dana 14 brigada je izbila na položaje Muslimanski Nezuk — Baljkovica — Potočani i Križevci, a 7 brigada putem od Zvornika prema Tuzli na s. Glumina, dok je 9 brigada prema Drinjači ovladala sa s. Snagovo — Velja Glava — Kamenica. Sve brigade su odmah stupile u kontakt sa neprijateljem na ovome prostoru.

20 i 23 brigada 45 divizije prebacivši se preko Drine od Loznice na Kurijačici, vodile su borbe sa neprijateljem kod Janje i Beloševaca.[24] 20 brigada 20 i 21 decembra u sadejstvu sa jednom brigadom[25] XXVIII divizije vodila je jake borbe na prostoru Janja — Bjeloševci — Pilica, a 23 brigada je 21, 22 i 23 decembra takođe vodila borbe na prostoru Janja — Bijeljina, gde je nepravilnim postavljanjem bila primorana poslednjeg dana na povlačenje prema Drini i prebacivanje izvesnih delova na desnu obalu. Ova brigada nije radila po zadatku i tokom borbi nije imala vezu sa štabom divizije.

Posle ovih borbi do 24 o.m. očišćena je čitava dolina reke Drine do Janje i neprijatelj se povukao za Bijeljinu i sa većim delovima produžio za Brčko, pretrpivši na čitavom pravcu otstupanja sve do Bijeljine prilično velike gubitke.

5. — Ishod borbi i njihovi rezultati nisu zadovoljavajući, naročito poslednjih dana na prostoru Zvornik — Kozluk — Janja, gde su se neprijatelju sa vrlo pogodnih položaja mogli naneti veliki i ogromni gubici. Planskim dejstvom naših jačih snaga na prostoru od Janje do Čolopeka mogla se preseći otstupnica neprijatelju i postojala je mogućnost za potpunim uništenjem njegovih delova ili u najgorem slučaju da im se onemogući prolaz ovim pravcem na sever, već da se primoraju na povlačenje preko Vlasenice za Sarajevo, sa čime bi bili izloženi gubicima na toliko dugom putu i sa tim bi im bio onemogućen prolaz kratkim putem za Srem i neposredno potpomaganje fronta tamo.

6. — Ukupni neprijateljski gubici u borbama na levoj i desnoj obali Drine bili su sledeći:

Ubijenih 1257 neprijateljskih vojnika,
Ranjeno oko 1500 „ „
Zarobljeno 20 „ „

---

[23] Opširnije o pomenutim četničkim grupacijama vidi dok. br. 47, 76, 91, 101, 118, 136 i 146.

[24] Vidi dok. br. 154 i 155.

[25] Odnosi se na 21. slavonsku NOU brigadu (vidi dok. br. 122).

Uništeno je: jedan neprijateljski štab i jedan centar za vezu sa dve radio-stanice i nekoliko telefona, oko jedan tenk, oko 15 kamiona.

Zaplenjeno je: oko 150 pušaka, 7 puškomitraljeza od kojih jedan »Šarac«, 5 teških bacača sa oko 500 mina, jedan protivavionski mitraljez, 4 luksuzna automobila, jedan motocikl sa prikolicom i prilične količine sanitetskog materijala i ostale druge ratne spreme.

7. — Naši gubitci: 275 poginulih, 700 ranjenih i 300 nestalih drugova. Nestali drugovi su iz 45 divizije.

Izgubljeno je: 40 puškomitraljeza, 290 pušaka, 90 strojnica, 6 teških mitraljeza, 33 poluautomatske puške, 12 p.k. pušaka, 4 postolja teških bacača, 2 kola, 16 konja i 14 brdskih kazana. Ceo ovaj materijal izgubljen je od 45 divizije, dok XXIII divizija nije imala gubitaka u materijalu.

8. — U borbama na desnoj obali Drine istakle su se brigade XXIII udarne divizije svojom upornošću, a naročito 14 brigada.

9. — U ovim borbama podbacile su brigade 45 divizije, 20 i 23 brigada, u borbama na levoj obali Drine na prostoru Bijeljina — Janja — Bjeloševci, koje nisu radile u potpunosti po zadatku, a sa 23 brigadom se nije pravilno ni rukovodilo od strane njenoga štaba.

10. — Samokritički osvrt na ove operacije bio bi sledeći:

a) Jedinice XXIII divizije imale su prilično veliki sektor na desnoj obali Drine od Rogačice do Ljubovije i vodile su svakodnevne borbe, no ipak za uspešnije izvršenje dobivenog zadatka, a to je presecanje komunikacija i same otstupnice neprijatelju, te uništenje njegovih otsečnih delova, nije baš bio najbolji raspored snaga, tj. nije se dovoljno težilo tome da se na pojedinim mestima probije neprijateljski front i sa jačim i udarnijim jedinicama ispreseca komunikacija u cilju ozbiljnijeg udarca neprijatelju.

Kod 20 i 23 brigade 45 divizije nije bilo dovoljno organizovanosti ni veze, objedinjenja komande pogotovo, pa se usled toga na njihovom delu fronta i nije zadao jak udarac neprijatelju, već su pretrpljeni veći gubici u ljudstvu i materijalu, premda je teren za uspešno dejstvo bio povoljan.

b) Osnovni je propust što nisu jače snage na levoj obali reke Drine i to na prostoru Janja — Beloševac — Pilica — Tr-

novica — Čolopek iskorišćene pravilno,[26] odakle su se mogli naneti neprijatelju ozbiljni gubitci i presecanje njegove otstupnice na sever.

Op. br. 1a/45
XIV korpus. Relacija o borbama na Drini.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
pukovnik
Đuro Lončarević

Komandant — pukovnik
Rad. T. Jovanović

[26] U originalu su riječi »iskorišćene pravilno« dopisane mastilom, ćirilicom.

BR. 148

NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 31. DECEMBRA 1944. ŠTABU 7. KRAJIŠKE BRIGADE DA PREUZME POLOŽAJE 6. KRAJIŠKE BRIGADE I PRIVREMENO SE STAVI POD KOMANDU ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE[1]

ŠTAB
IV DIVIZIJE 5 KORPUSA
N.O.V.J.
Pov. br. 861/44
Dne 31. XII 1944 g.

Kopija

ŠTABU VI KNOU BRIGADE IV DIVIZIJE
ŠTABU VII BRIGADE X DIVIZIJE

Prema telefonskom naređenju štaba 5 Korpusa snage VII Brigade X Divizije treba da preuzmu položaje VI Brigade IV Divizije. Štab 5 korpusa uputio je Štabu X Divizije naređenje za ovo, ali je naredio štabu ove Divizije da se ova smjena izvrši odmah i da VII Brigada preuzme položaje VI Brigade, ne čekajući naređenje od štaba svoje Divizije.

U vezi gornjeg štab VI Brigade odmah će uhvatiti vezu sa štabom VII Brigade i predati im ovo naređenje. Štab VII Brigade odmah po prijemu ovoga sa snagama koje već ima na ovome sektoru preuzeće položaje VI Brigade. Preostale snage VII Brigade stići će na ovaj sektor u najkraćem roku.

Štab VI Brigade pošto preda svoj položaj VII Brigadi izvršiće koncentraciju svojih snaga u selu Kruščici, te će dobiti naređenje za dalji rad.

Prema naređenju štaba 5 Korpusa VII Brigada stavljena je pod komandu štaba ove Divizije do daljeg naređenja. Štab VII Brigade po preuzimanju položaja od VI Brigade održavaće vezu sa Štabom ove Divizije, a ukoliko nema sredstava za to, štab VI Brigade ostaviće im svoju telefonsku liniju i mrežu.

Štab VI Brigade ovo naređenje prenijeti će najhitnije štabu VII Brigade i u sporazumu sa njima u najkraćem roku izvršiti smjenu.[2]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P. Načelnik štaba, major
T. P.[3]

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 28—3, k. 768.

[2] Smjena brigada je otpočela 31. decembra 1944. godine. Opširnije o tome vidi izvještaje Štaba 4. NOU divizije od 8. i 31. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 6—5 i 36—5, k. 771/A).

[3] Teufik Pletilić

BR. 149

DOPUNSKI IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. SREDNJOBOSANSKE BRIGADE OD 31. DECEMBRA 1944. ŠTABU 53. NOU DIVIZIJE O AKTIVNOSTI PROTIV ČETNIKA U SREDNJOJ BOSNI[1]

24.XII.1944. g. *I bataljon:* Nalazio se na svojim starim položajima u selu Poveliću, kontrolišući teren na kome se nalazi, te je prikupljao podatke o neprijatelju.

II bataljon: Nalazio se kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama. Rad sa četama bio je vojnički i politički.

III bataljon: Nalazio se na starim položajima u selu Martinac — Srbac, kontrolišući teren i okolicu na kom se nalazio.

IV bataljon: Nalazio se na svom starom položaju u selu Sitnešu. Rad sa četama bio je vojnički egzercir.

25.XII.1944. g. *I bataljon:* Nalazio se na starom položaju kontrolišući teren i prikupljao podatke o neprijatelju.

II bataljon: Nalazio se na svojim pređašnjim položajima. Rad sa četama bio je vojnički i politički.

III bataljon: Nalazio se na prijašnjim svojim položajima, u selu Martincu, gdje je omogućena proslava Božića borcima rimokatoličke vjeroispovjesti.

IV bataljon: Nalazio se na svom starom položaju u selu Sitnešu. Rad sa četama bio je obuka s mitraljezom.

26.XII.1944. g. *I bataljon:* Bataljon se nalazio na svojim starim položajima u selu Srpcu te je toga dana održao savjetovanje vodnika i desetara.

II bataljon: Nalazio se kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama. Rad sa četama bio je vojnički egzercir.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5—6, k. 1421. Dokumenat je naknadno dostavljen Štabu 5. korpusa NOVJ, kao nastavak izvještaja Štaba 18. srednjobosanske brigade od 27. decembra 1944 (vidi dok. br. 114).

III bataljon: Nalazio se na svojim položajima u selu Martincu, gdje je odmarao ljudstvo i čekao daljnje naređenje.
IV bataljon: Nalazio se na svojim starim položajima u selu Sitnešima, te je toga dana vršena mobilizacija ljudstva u NOV.

27.XII.1944. g. *I bataljon:* Oko 4 sata izvršio je pokret sa svojih položaja iz sela Srpca preko Vlaknica, Bresnika, Seferovića, prema Kobašu, te odatle prema [Bos.] Korovu, Trstencima do Nove Vesi. U ovom pokretu snage I bataljona nisu došle u doticaj s neprijateljem. Bataljon se smjestio u Novu Ves gdje je odmarao ljudstvo i čekao daljnje naređenje.

II bataljon: Nalazio se kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama. Rad sa četama bio je nastava gađanja.

III bataljon: Izvršio je pokret iz sela Martinca preko Selišta, Srđevića, Lepenice, Motajice prema Korovima do Trstenaca. U tom pokretu snage III bataljona nisu došle u doticaj s neprijateljem. Bataljon se smjestio u Trstence gdje je odmarao ljudstvo i čekao daljnje naređenje.

IV bataljon: Toga dana izvršio je pokret iz sela Sitneša, preko D. i G. Lepenice, Kunove, Smrtića za Trstence u cilju uništenja četničkih bandi na tom sektoru. U tom pokretu snage IV bataljona nisu naišle ni na kakav neprijateljski otpor. Bataljon se smjestio u selo Trstence i zauzeo položaje.

28.XII.1944. g. *I bataljon:* Nalazio se na svojim položajima u selu Nova Ves, odmarali ljudstvo i čekali na daljnje naređenje.

II bataljon: Nalazio se na položajima kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama. Toga dana radilo se sa četama vojnički i politički.

III bataljon: Nalazio se na svojim položajima u selu Korovima gdje su odmarali ljudstvo i čekali na daljnje naređenje.

IV bataljon: Nalazio se na položajima u selu Trstencima, odmarali ljudstvo i čekali na daljnji pokret.

29.XII.1944. g. *I bataljon:* Toga dana bataljon je izvršio pokret iz sela Nove Vesi preko Motajice, Gornje i Donje Lepenice, za selo Srđeviće, u cilju razbijanja četničkih bandi na tom sektoru. U ovom pokretu snage I bataljona nisu naišle na četničke grupe. Noćne naše patrole koje su krstarile po selu, između istih je došlo do borbe u kojoj je jedan drug ubijen a dva ranjena. Bataljon se smjestio u selo Srđeviće gdje je zauzeo položaje.

II bataljon: Nalazio se kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama. Rad sa četama bio je vojnički i politički.

III bataljon: Izvršio je pokret iz sela Korova preko Pasije pravde, Kunove, Rakovca i Ilove u cilju razbijanja četničkih bandi koje su se nalazile na tom sektoru. U tom pokretu snage III bataljona došle su u doticaj s manjom grupom četnika, te poslije kraće borbe ubijena su 3 a ranjena 3 četnika. Bataljon se smjestio u selo Ilovu gdje se i smjestio.

IV bataljon: Izvršio je pokret iz sela Trstenaca preko Smrtića, Ilove za selo Kalabu u cilju razbijanja četničkih bandi na tom sektoru. U tom pokretu snage IV bataljona su došle u doticaj s neprijateljem u selu Smrtićima te poslije kraće borbe ubijena su 3 a zarobljena 2 četnika.[2] Bataljon se smjestio u selo Kalabu gdje je zauzeo položaje.

30.XII.1944. g. *I bataljon:* Izvršio je pokret iz sela Srđevića u dva pravca. Jednim pravcem preko Župskog Razboja, a drugim pravcem preko Paremije, Usrpovaca za Otpočivaljku. U ovom pokretu snage I bataljona nisu došle u doticaj s neprijateljem. Bataljon se smjestio u selo Otpočivaljku gdje je zauzeo položaje.

II bataljon: Nalazio se na svojim položajima kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama. Rad sa četama bio je vojnički i politički.

---

[2] Na području Motajice, sjeverno od Prnjavora, nalazili su se četnici Motajičke brigade 1. srednjobosanskog četničkog korpusa. Tim četničkim grupama koje je progonila 18. srednjobosanska NOU brigada, 3. bataljon 19. srednjobosanske (krajiške) NOU brigade je postavio zasjedu na liniji Baraka — Miškovići — Agići (vidi dok. br. 153).

III bataljon: Izvršio je pokret iz sela Ilove preko Careve Gore u tri pravca. U tom pokretu snage III bataljona nisu došle u doticaj s neprijateljem. Bataljon se smjestio u selo Mlince[3] gdje je odmarao ljudstvo.

IV bataljon: Izvršio je pokret preko Careve Gore u selo Čorle. U tom pokretu snage IV bataljona nisu došle u doticaj s neprijateljem. Bataljon se smjestio u selo Čorle gdje je zauzeo položaje i odmara ljudstvo.

31.XII.1944. g. *I bataljon:* Nalazio se na svojim starim položajima u selu Otpočivaljki kontrolišući teren na kome se nalazi.

II bataljon: Nalazio se na svojim položajima kao zaštita Centralne bolnice u Šipragama, kontrolišući teren na kome se nalazi.

III bataljon: Bataljon se nalazio na svojim položajima u selu Mlincima gdje je kontrolisao teren na kome se nalazio.

IV bataljon: Nalazio se na svojim položajima u selu Ćorlama kontrolišući teren na kome se nalazio.

»BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA«

Jedinice ove brigade imale su u toku mjeseca decembra:[4]

I. **Gubitci:**	*1. Neprijateljski:*	ubijeno	6
		ranjeno	3
		zarobljeno	2
			11

[3] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se vjerovatno, na s. Muinci.

[4] Navedeni podaci o gubicima se odnose samo na period od 24. do 31. decembra 1944. Bliže o gubicima za period od 1. do 23. decembra vidi dok. br. 114.

2. Vlastiti a) u ljudstvu poginulo 1
ranjeno 2
nestalo

3

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major:
Momir Kapor

Komandant — kapetan:
D. Ćurguz

BR. 150

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. NOU DIVIZIJE OD 31. DECEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE NOVJ O DEJSTVIMA U DOLINI RIJEKE DRINE[1]

ŠTAB
XVII U. DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. op. br. 11
31 decembra 1944 god.
u 9 čas.

ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE

U vezi Vašeg naređenja (radio-telegrafskim) dostavljamo Vam izveštaj o borbama naše i 28 divizije na području reke Drine.[2] Za 28 diviziju izveštaj je pisan samo u periodu od kad je ista stavljena pod komandu ovoga štaba.[3]

I. SITUACIJA

Posle uspešnog čišćenja Kosova i Doline Z. Morave jača nemačka grupacija, 3—4 divizije, vršila je brzo povlačenje

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 33—1, k. 271.

[2] Opširnije o dejstvima tih divizija u prvoj polovini decembra vidi dok. br. 130 u ovoj knjizi; tom I, knj. 15, dok. br. 105, 108, 109, 110, 118, 132, 133, 141, 147, 148, 149, 150, 163, 168, 170, 177, 180, 181 i 182.

[3] Stavljena je pod komandu 19. decembra 1944 (vidi dok. br. 73, objašnjenje 3).

svojih snaga prema severu linijom Užice — Bajina Bašta — Ljubovija — Zvornik — Janja — Bijeljina prema Brčkom. Cilj neprijatelja je bio iskoristiti reku Drinu kao prirodnu prepreku za svoje povlačenje i svojim prodiranjem prema severu ugroziti levi bok severne grupe naših divizija koja je napredovala prema zapadu. Duž cele linije svoga povlačenja, Nemci su postavili jaka osiguranja duž pomenutih komunikacija a na izvesnim strateškim tačkama kao što su Rogačica, Ljubovija, Zvornik, Janja i na tim tačkama postavili jaka osiguranja i jake garnizone koji su branili prelaze našim jedinicama na levu obalu Drine.[4]

II. ZADATAK DIVIZIJE I PLAN ŠTABA

Divizija je dobila naređenje da što pre forsira reku Drinu,[5] prekine neprijateljsku liniju povlačenja od juga prema severu, po mogućstvu uništenje bijeljinskog neprijateljskog garnizona i nasedanje na komunikaciju Bijeljina — Brčko sa pritiskom prema Brčkom. Trebalo je što pre sprečiti neprijateljsko povlačenje prema severu kako bi osigurali levi bok Severne grupe divizija, kojega je inače neprijatelj svojim jačim snagama ugrožavao i ozbiljno pojačavao svoje odbranbene pozicije u Sremu.

U vezi dobivenog zadatka Štab divizije stvorio je plan i izdao pismenu zapovest Štabu 28 divizije i brigadama XVII divizije.[6] Štab 28 divizije dobio je zadatak da prikupi bataljone 17 brigade (jer se jedino ona nalazila od brigada na desnoj obali Drine) i da sa svoja dva bataljona 15 decembra u 16,30 časova najkasnije, a po mogućstvu i u 10 časova preko dana počne prebacivanje preko reke Drine na sektor kod Balatuna. Ova dva bataljona imali su zadatak da 15 decembra u 6 časova napadnu i ovladaju Balatunima, a zatim nadiru jednim dijelom prema Međašima, a jednim delom prema Donjem Brodcu. Ostala tri bataljona 17 brigade imali su zadatak prebacivanje kod Badovinaca i po izvršenom prebacivanju sa jedinicama VI brigade čvrsto povezivanje. U to vreme 17 brigada nalazila se na prostoru Modran — Donja Trnova — Čengiće — D. Pilica, Brodska brigada 28 divizije u to vreme nalazila se na prostoriji Lokanj. Obe te brigade koje su bile,

---

[4] Riječ je o povlačenju jednog dijela Grupe armija »E« (vidi dok. br. 147).

[5] i [6] To naređenje je Štab 17. NOU divizije dobio 9. decembra 1944. Bliže o tome vidi tom I, knj. 15, dok. br. 174; Arhiv VII, reg. br. 5/18—4, k. 271: operacijski dnevnik Štaba Južne operativne grupe.

u vremenu našeg prebacivanja preko Drine, na levoj obali reke, dobile su zadatak napada na komunikaciju Janja — Zvornik.[7]

VI proleterska brigada dobila je zadatak da 15 decembra u 10 časova počne prebacivanje preko r. Drine na sektoru Badovinci i prikriveno ostane u šumi između Drine i rukavca Drinjica i Starača i odmah po padu mraka a najdalje do 18 časova forsirati rukavac Starača — Drinjica, orijentišući svoje bataljone na s. Dvorove i Petrovo Polje. Po izbijanju na komunikaciju Bijeljina — Dvorovi i Bijeljina — Bujuklića Ada, brigada je imala zadatak postaviti protivkolska oruđa i dobro se obezbediti od neprijateljske motorizacije.

Po ovlađivanju tom komunikacijom glavninu svojih snaga usiljenim maršem orijentisati na komunikaciju Bijeljina — Subotište, Bijeljina — Brezovo Polje, a sa manjim snagama držati uži mostobran na mestu prelaza r. Drine.

Tri bataljona XVII brigade 28 divizije imali su zadatak prebaciti se za VI brigadom, likvidirati četnike u Međašima, izbiti na komunikaciju Bijeljina — Bos. Rača, produžiti prema Dvorovima, smeniti jedinice VI brigade, produžiti prema Petrovom Polju, čvrsto zatvarajući komunikaciju Bijeljina — Dvorovi i Bijeljina — Bujuklića Ada.[8]

Protivkolska baterija 75 mm (iz sastava Art. diviziona divizije) stavlja se na raspoloženje Štabu VI brigade da je upotrebi na cesti Bijeljina — Bujuklića Ada i Bijeljina — Dvorovi.[9]

II Krajiška brigada imala je zadatak 15 decembra u 8 časova da počne forsiranje r. Drine na sektoru Kurijačice.[10] Odmah po prebacivanju da stvori čvrst mostobran na prostoriji šume Kurijačica prebacujući sva teška pešačka oružja i pod teškim čvrstim mostobranom početi prebacivanje do mraka. Po padu mraka izbiti na cestu Branjevo — Bijeljina postavljajući protivkolska oruđa na cestu, prekinuti neprijatelju saobraćaj, a sa ostalim snagama prebaciti se preko ce-

---

[7] i [8] Opširnije o forsiranju rijeke Drine od strane jedinica 28. NOU divizije vidi dok. br. 130; tom I, knj. 15, dok. br. 181 i 182.

[9] Divizija je u svome sastavu imala formacijski artiljerijski divizion (vidi tom I, knj. 15, dok. br. 118, str. 311). Pre nego što je ona ojačana 1. artiljerijskom brigadom, taj divizion je imao u svome sastavu tri baterije: protivtenkovsku, brdsku i haubičku.

U protivtenkovskoj bateriji nalazila su se zaplijenjena protivtenkovska oruđa M. 40 (PAK), kal. 75 mm, njemačkog porijekla.

Ovaj divizion, kao što se vidi, raspoređen je po brigadama. Njegove baterije su, vjerovatno, upotrebljavane kao prateća artiljerija (vidi dok. br. 82).

[10] Opširnije o forsiranju Drine od strane pomenute brigade vidi dok. br. 79.

ste, orijentišući glavninu snaga pravcem Donja Trnova — Ugljevik, presecajući neprijatelju komunikaciju Janja — Koraj.

Haubička i Brdska baterija Art. diviziona divizije stavljaju se pod komandu Štaba II Krajiške brigade s tim da ih ista postavi na prostoriju Kurtovića Ada — s. Lipnica.

XV Majevička brigada imala se je takođe prebaciti kod Kurijačice, ali zbog sporog prebacivanja plan je promenjen po pitanju prebacivanja te brigade i ista je dobila naređenje da se prebaci na prostoriju Badovinci. Odmah po izvršenom prebacivanju da produži nastupanje na komunikaciju Bijeljina — Jamena i Bijeljina — Brezovo Polje.

Art. brigada[11] 15 ov.m. najdalje do 12 časova imala je zadatak smestiti teški divizion i minobacački divizion na prostoriju Badovinci (kod groblja), uzeti elemente za s. Dvorovi, Petrovo Polje, Međaši, Amajlije, Bijeljina, omogućujući prodiranje jedinicama VI Proleterske i XVII udarne brigade 28 divizije.

Protivkolski divizion da se postavi sa jednom baterijom na Bojića Adi, jedna kod Jeremića Ade, a jedna kod Koviljače. Zadatak diviziona dejstva na komunikaciju Šepak — Branjevo.

Pukovski divizion zadržao se u Loznici.

III. OPIS OPERACIJA

15.XII.44.

Tačno prema određenom zadatku i u određeno vreme brigade su počele prebacivanje preko r. Drine. Jednovremeno je počelo prebacivanje II, VI brigade i bataljona XVII brigade 28 divizije, dok je se XV brigada u to vreme nalazila u pokretu na prostoru Lipnica — Obrječ. Za vreme prebacivanja neprijatelj nije davao nikakav otpor i prebacivanje je teklo u redu.

16.XII.44.

VI Brigada u 5,30 časova izvršila je napad na neprijatelja koji se nalazio na prostoriji s. Dvorovi — Leskovača — Popovi i Amajlije, sa ciljem stvaranja što čvršćeg mostobrana za prebacivanje ostalih jedinica. U isto vreme 16 ov. m. u zoru neprijatelj je imao nameru da zaposedne položaje na Drini od

[11] Riječ je o 1. artiljerijskoj brigadi. Ona je 14. decembra ušla u sastav 17. NOU divizije. Bliže o tome vidi dok. br. 65 i 82; Arhiv VII, reg. br. 5/17—4, k. 271 (operacijski dnevnik Štaba Južne operativne grupe NOVJ).

s. Balatuna do Amajlija.[12] Jačina neprijatelja bila oko 600 Nemaca i 100 ustaša i oko 700 nedićevaca i četnika, sa 3 mala tenka i nekoliko protivavionskih mitraljeza, veći broj kamiona, teških bacača i dobro naoružan automatskim oružjem.

Leva kolona: Komandant poručnik drug Celestin.[13] Sastav 6 i IV bataljon. Napala je neprijatelja pravcem: Dijelovi — Petrovo Polje odvajajući jedan deo snaga preko s. Popovi sa zadatkom likvidacije neprijatelja u Popovima i prodiranja prema Amajlijama.

Desna kolona: komandant kapetan drug Čorak.[14] Sastav II i III bataljon. Napala je neprijatelja pravcem: Bogdanovača — Leskovača — Dvorovi sa ciljem otsecanja neprijatelja u Dvorovima, praveći levi i desni obuhvat, vezujući se levo sa kolonom na cesti Petrovo Polje — Dijelovi.

Za vreme napada jedan bataljon XVII brigade 28 divizije ostavljen na Drinjici sa zadatkom čvrstog držanja mostobrana.

Napad je otpočeo tačno u 6 časova i tek posle 7-močasovne borbe desna kolona ovladala je sa Dvorovima i potisla neprijatelja koji je ostupio prema Bijeljini, dok je leva kolona prečistila Dijelove, s. Popove i izbila u s. Amajlije. Neprijatelj koji se nalazio u Petrovom Polju održao se uz pomoć tenkova i jake artiljerijske vatre. Neprijateljski otpor bio je vrlo oštar jer mu je izbijanje naših jedinica na liniju Amajlije — Petrovo Polje — Dvorovi neposredno ugrožavalo garnizon u Bijeljini.

Posle završene borbe VI brigada postavila se na položaje: Gojsovac — Gajevi — Krivaci — Petrovo Polje — Kovanluk — Amajlije, naslanjajući levo krilo na r. Drinu kod Samurovića Ade.[15]

U ovoj borbi neprijatelj je imao kod VI brigade:

Nemaca 45 mrtvih, 100 ranjenih i 9 zarobljenih.

Četnika 24 „ 37 „ 79 „

Među zarobljenim četnicima nalazio se 1 oficir potporučnik i 3 podnarednika.

Zaplenjeno je: 2 protivavionska mitraljeza »Flaka«, 1 t. protivtenkovski mitraljez, 1 brzi »šarac«, 1 belgijski mitraljez, 3 p. mitraljeza jugosl., 1 t. bacač, oko 100 pušaka, 1 strojnica,

---

[12] Opširnije o neprijatelju na tome sektoru vidi dok. br. 72 (objašnjenje 3) i 122.

[13] Matulić

[14] Rade

[15] Bliže o dejstvima 6. proleterske NOU brigade u to vrijeme vidi izvještaj njenog Štaba od 17. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35—6, k. 989), kao i dok. br. 69 u ovoj knjizi.

nekoliko pištolja, 1 radio-stanica, oko 20.000 metaka, 6 kola sa spremom, 10 teglećih konja i oštećen jedan tenk.

Gubitci VI brigade za taj dan: 24 mrtva, 73 ranjena i 3 kontuzovana.

II Krajiška brigada nastavila je preko celog dana uspešno prebacivanje na svom sektoru. Neprijatelj ie pokušao ometati prebacivanje artiljerijom ali bez uspeha.[16]

XV Majevička brigada izvršila je pokret u pravcu Badovinaca, tako da se predveče prebaci preko r. Drine.

28 divizija:

XVII brigada nastavila je prebacivanje preko r. Drine i sadejstvovala je sa jedinicama VI brigade na levoj obali.

XXI brigada trebala je da napada na komunikaciju Branjevo — Janja, ali ju je neprijatelj odbacio prema G. Pilici i Grabu.

Brodska brigada držala je položaje kod Šepka i vršila je napad na komunikaciju Šepak — Branjevo. Neprijatelju je uspelo da se probije uz teške gubitke, Brigada je uništila 4 kamiona i pobila 50 Nemaca. Zarobljeno — izgubljeno nije ništa, a sopstveni gubitci brigade su 1 mrtav i 5 ranjenih.[17]

17.XII.44.

Toga dana brigada je vodila borbe (VI brigada) i napala neprijatelja u Petrovom Polju i Golom Brdu. Posle žestoke borbe neprijatelj je proteran iz Petrovog Polja i Golog Brda. Brigada je se postavila na liniju: Kuzovrat — Petrovo Polje — Trnjaci — Golo Brdo.

II Krajiška brigada je toga dana u 24 časa završila sa prebacivanjem cele brigade na levu obalu Drine.[18] U 14 časova neprijatelj sa leve obale Drine od pravca Branjeva jakom artiljerijskom vatrom, koja je trajala 45 minuta, tukao prelaz kod Kurijačice. Tom prilikom brigada je imala 4 ranjena druga i ubijeno je 7 tovarnih konja.

XV Majevička brigada toga dana prebacila se preko Drine, izvršila pokret u pravcu Mala Obarska — Donje Crnjelovo.

28 divizija:

21 brigada na istim položajima vodila je borbu sa neprijateljem kod Ivanovića, gde su neprijatelju nanešeni veliki gubitci. Brigada je imala 1 mrtvog i 5 ranjenih.

17 brigada po izvršenom prebacivanju preko r. Drine krenula je usiljenim maršem preko Male Obarske na komunika-

---

[16] i [18] Vidi dok. br. 66 i 79.

[17] i [30] Opširnije o dejstvima 28. NOU divizije u drugoj polovini decembra vidi dok. br. 130.

ciju Bijeljina — Brezovo Polje — Brčko, koju je presekla kod Velike Obarske. Kod D. Mahale razbila je manje četničke snage.

Brodska brigada, koja se nalazila kod Musl. Šepka, bila je napadnuta od strane neprijatelja koji se kretao iz Kozluka prema Janji i uspio da odbaci brigadu. Neprijatelj je imao 50 mrtvih, a brigada 10 mrtvih.

18.XII.44.

VI brigada u sadejstvu sa II Krajiškom i XV Majevičkom brigadom toga dana izvršila je napad na Bijeljinu. Neprijatelj je davao jak otpor iz samih utvrđenih zgrada u Bijeljini.[19] Brigada je izvršila tri energična juriša, potpomognuta artiljerijom i bacačima, ali nije uspela savladati neprijateljske odbrane. Posle žestoke borbe brigada se povukla na polazne položaje. Samim tim što jedinice 28 divizije i II Krajiška brigada nisu uspele da preseku komunikaciju Kozluk — Bijeljina, nije bilo mogućnosti da VI brigada produži sa napadom.

U borbi toga dana kod VI brigade neprijatelj je imao 50 mrtvih, 100 ranjenih i 5 Nemaca zarobljenih. Zarobljeno je nekoliko pušaka, 15000 metaka i 100 mina za bacač.

Gubitci brigade u toj borbi: 11 mrtvih, 67 ranjenih i 1 kontuzovan.

II Krajiška brigada toga dana vodila je borbe na liniji k. 168 — k. 141 do k. 151.[20] Neprijatelj je nadirao cestom od Branjeva ka pomenutoj liniji. Jačina neprijatelja 2 — 3000 pešadije, 8 tenkova, 5 — 6 topova i mnogo motornih vozila.[21] Borba je trajala 7 časova, ali brigada nije uspela preseći komunikaciju i tim osigurati akciju VI brigade na Bijeljinu. Usled premoći u ljudstvu i tehnici a uz velike gubitke neprijatelj je prodro u Bijeljinu.

Neprijateljski gubitci: uništena 2 tenka, onesposobljeno nekoliko kamiona, 1 tenk uništen nagaznim minama, ubijeno 220 neprijateljskih vojnika i oficira a ranjeno mnogo više. Ranjenike su Nemci odneli sa bojnog polja pa isti nisu izbrojani.

Gubitci brigade za taj dan: 29 mrtvih, 56 ranjenih i 16 nestalo.

Izgubljeno od materijala: 1 mitraljez, 1 strojnica i 20 pušaka.

---

[19] Bliže o neprijatelju u Bijeljini vidi dok. br. 70.

[20] Bliže o tome i dejstvima te brigade u drugoj polovini decembra vidi izvod iz operacijskog dnevnika njenog štaba od 30. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 28—6, k. 987).

[21] Riječ je o dejstvima 13. SS puka 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 66).

XV Majevička brigada toga dana izbila je i smestila se na prostoriju Velika Obarska — D. Dragaljevac — Sr. Dragaljevac — Obradovo Brdo — G. Crnjelovo. Brigada je poslala manje delove za ispitivanje neprijateljskih snaga prema Brezovom Polju i Čađavici. Grupa koja je išla prema Brezovom Polju sukobila se sa četnicima, gde je 6 ubila, 3 ranila i 2 zarobila. Zaplenjena su 3 konja. Četa koja je išla prema Čađavici zarobila 4 četnika, a zaplenila 1 pisaću mašinu i 4 puške. U borbi toga dana brigada je izgubila 1 druga.

28 divizija:

Celoga toga dana 21 i Brodska brigada vodile su borbe duž komunikacije Šepak — Janja, gde je neprijatelj izbacivao jake pobočnice sa ciljem osiguranja izvlačenja svojih trupa od Zvornika.

Brigade nisu uspele ozbiljno ugroziti neprijateljsku liniju povlačenja jer je isti bio u velikoj nadmoćnosti potpomognut tenkovima.

17 brigada toga dana stigla je na određeno mesto i postavila osiguranja od Brčkog i Bijeljine. Borbe toga dana nije imala.

Toga dana jedinice 28 divizije ubile su 50 neprijateljskih vojnika. Gubitci brigade: 25 mrtvih, 43 ranjena.

19.XII.44.

VI brigada imala je položaje ispred same Bijeljine dobro utvrđene sa zadatkom čvrstog držanja mostobrana na Drini. Većih borbi nije bilo, već vladala izviđačka delatnost.

II Krajiška brigada vodila je borbe na sektoru Janje i Zabrđa sa manjim nemačkim snagama.[22] Toga dana na sektoru II brigade neprijatelj je imao 8 mrtvih, 22 ranjena. Zaplenjeno: 2 p. mitraljeza. Iz brigade je ranjen 1 drug.

XV brigada u toku toga dana nalazila se na prostoru: Obarska — Bukovica, gde je vodila borbu sa jačom četničkom grupom.

Neprijatelj je imao 65 mrtvih i 15 ranjenih.

Brigadni gubitci toga dana bili su: 2 mrtva, 20 ranjenih i 2 nestala. Izgubljeno je: 1 m. bacač, postolje od teškog bacača i 27 mina za t. bacač.

28 divizija:

17 brigada, koja se nalazila na komunikaciji Bijeljina — Brčko, na liniji trigon. 117 — Šubare (k. 112), bila je napad-

[22] To su bili dijelovi 13. SS puka. Oni su 19. decembra zauzeli Janju (vidi dok. br. 72).

nuta od neprijatelja u jačini oko 800 vojnika, pojačan sa 4 flaka. Borba je vođena preko celog dana i imala je vrlo oštar karakter.

U toj borbi ubijeno je 120 neprijateljskih vojnika. Zarobljen 1 4-vorocevni i 1 1-dnocevni flak, 27 karabina, 2000 mauzer metaka, 2200 metaka za protivavionske topove, a uništeno 2 neprijateljska protivavionska topa.

Brigadni gubitci toga dana iznose 4 mrtva i 7 ranjenih.

Brigada je uspela da odbije neprijatelja prema Bijeljini.

Na liniji Šepak — Janja u toku toga dana neprijatelj je vršio jače napade na položaje 21 i Brodske brigade. U toku dana kod te dve brigade neprijatelj je imao 65 mrtvih i mnogo ranjenih vojnika.

Gubitci Brodske i 21 brigade za taj dan iznose: 14 mrtvih i 41 ranjenih.

Zaplenjeno je 15 pušaka i nešto municije.

20.XII.44.

Toga dana dobili smo naređenje depešom od štaba Grupe da se postavimo na prostoru Janja — Bijeljina do reke Save na sever, a na jug do linije: Kurijačica — Banjica — Priboj, sa zadatkom uništenja bijeljinske neprijateljske grupe, dok je XIV Korpus imao zadatak uništenja zvorničke neprijateljske grupe.[23] U vezi s tim izdali smo naređenje[24] 28 diviziji da 17 brigadu prebaci na sektor: G. Čađavica — Zabrđe kako bi celu diviziju imali povezanu i objedinili rad brigada 28 divizije pod neposrednom komandom Štaba 28 divizije. 17 brigada imala je zadatak da se na tom položaju osigura od Koraja — Suhog Polja — Ugljevika i Tobuta.

28 diviziji stavljeno je u zadatak da preseče komunikaciju Zvornik — Bijeljina i osigura akciju na Bijeljinu od pravca juga. Takođe je imala vršiti osiguranje od pravca Koraja prema Bijeljini.

VI brigada dobila je zadatak da noću 20/21 ov. m. ponovo uz pripremu artiljerije izvrši napad na Bijeljinu. I pored jake artiljerijske vatre koja je potpomagala našu pešadiju, brigada nije uspela likvidirati neprijateljski garnizon, jer je neprijatelj u tom međuvremenu dobio pojačanje od 1000 vojnika koji su došli od pravca Janje.[25]

U ovoj borbi neprijatelj je imao: 25 mrtvih i 40 ranjenih.

Gubitci brigade u toj borbi: 19 poginulih, 37 ranjenih i 5 kontuzovanih.

---

[23] Vidi dok. br. 68.
[24] Vidi dok. br. 81.
[25] Vidi dok. br. 72.

II Krajiška brigada nalazila se je toga dana u pokretu na prostor Čelić — Pukiš — Mrtvice — Piperci. Brigada je poslata na taj sektor sa zadatkom da što duže prodre u neprijateljsku pozadinu i ugrozi samo Brčko.

XV Majevička brigada, koja se nalazila na komunikaciji Bijeljina — Brčko, vodila je jake borbe sa neprijateljem, gde je istu neprijatelj uspio potisnuti na prostoriju: Gradac — Grede — Crnjelovo — Čađavica i tim osiguravati izvlačenje svojih snaga prema Brčkom. Borbe su uzimale takav karakter da su se borci tukli kundacima sa Nemcima.

U toku toga dana na sektoru XV brigade neprijatelj je imao: 40 mrtvih i preko 150 ranjenih.

U toku toga dana komandant XV brigade vršio je obilazak bataljona na položaju i pri svom povratku u štab u s. Glendiće naišao je na neprijatelja na vrlo bliskom ostojanju gde je i poginuo.[26]

Brigadni gubitci u toku toga dana bili su: 11 mrtvih, 42 ranjena i 2 nestala.

Toga dana, tj. noću 20/21 ov.m. pukovski i bacački divizion I Art. brigade prebačeni su na levu obalu Drine, gde su uspešno potpomagali VI brigadu pri napadu na Bijeljinu.[27]

21.XII.44.

VI brigada posle neuspelog napada na Bijeljinu, zadržala se na liniji: Dvorovi — Petrovo Polje — Amajlije, osiguravajući mostobran na kome je vršila prebacivanje 23 brigada 45 divizije.[28] Vođene su borbe manjeg značaja.

II krajiška brigada, po stizanju na prostoriju Čelić — Pukiš — Mrtvice — Piperci, sukobila se na toj liniji sa neprijateljskim snagama u jačini od oko 2000 vojnika, sastavljenim od Nemaca, belogardejaca, zelenokadrovaca i četnika.[29] Borba je trajala od 8 časova ujutro pa se produžila preko čitavog dana i noći do 5 časova ujutru 22 ov.m. Brigada je uspela kod Pukiša i Mrtvice da razbije neprijatelja. Kod Čelića neprijatelj uspio da zadrži položaje.

Neprijateljski gubitci u toku te borbe: 23 mrtva, 68 ranjenih i 2 zarobljena.

Gubitci brigade: 2 mrtva, 22 ranjena, 2 nestala.

Izgubljen je 1 p. mitraljez.

---

[26] Komandant te brigade je bio major Vlado Karanović (vidi tom I, knj. 15, dok. br. 202, str. 598).

[27] i [32] Vidi dok. br. 81, objašnjenje 11. i 12.

[28] i [31] Vidi dok. br. 155.

[29] Bliže o neprijatelju na tome prostoru vidi dok. br. 96 i 161; knj. 30, dok. br. 100, objašnjenje 7.

Uništeno neprijatelju: 2 kamiona, zaplenjen 1 mitraljez i nešto spreme.

XV Majevička brigada vodila je manje borbe sa neprijateljem na sektoru Čađavice.

28 divizija:

17 brigada stigla je toga dana na sektor Koraj, a u vezi izdatog naređenja da se poveže sa svojom divizijom, odmah po stizanju na tu prostoriju brigada je napala Koraj i posle kraće borbe uspela da upadne u mesto.

Zarobljeno je sa oružjem 5 zelenokadrovaca i zaplenjeno odeće i obuće.

21 brigada ostala je na istim položajima, tj. zapadno od komunikacije Šepak — Janja i nije imala nikakvih borbi.

Brodska brigada nalazila se na položajima Loknja a sa manjim snagama na Gradcu i Osoju, odakle ih je neprijatelj uspeo protjerati i iste položaje zauzeti. Brigada nije imala gubitaka.[30]

22.XII.44.

VI brigada zadržala je iste položaje s tim što je II bataljon rokirala udesno i postavila na cesti Bijeljina — Jamena kod Humke, sa zadatkom čvrstog zatvaranja toga pravca i povezivanja sa jedinicama XV brigade.

Neprijatelj je pojačao svoj garnizon u Bijeljini snagama koje [su] stigle sa pravca Janje i otpočeo sa protivnapadima na položaje brigade koji su bili odbijeni. Istoga dana tačno u 14 časova jedna neprijateljska kolona u jačini od 600 vojnika, koja se kretala sa pravca Janje, i potisla 23 brigadu 45 divizije prema Drini,[31] izvršila je napad na položaje IV bataljona VI brigade koji je bio prisiljen na povlačenje do s. Popovi, na levo krilo I bataljona iste brigade. Sa drugom jakom kolonom u jačini od 500 vojnika uz pomoć artiljerije neprijatelj je napao na položaje I bataljona VI brigade u s. Petrovo Polje i na taj način ovladavši Petrovim Poljem odbacio I bataljon. Tom prilikom je neprijatelj zarobio naša 2 p.k. topa koji su bili istureni napred i plasirani na Petrovom Polju za odbranu od motorizacije. Usled težine isti se nisu mogli izvući.

U ovoj borbi neprijatelj je imao: 20 mrtvih i 35 ranjenih.

Gubitci brigade: 4 mrtva i 12 ranjenih.

U cilju poboljšanja položaja a s obzirom da smo videli neprijateljske namere da nas odbaci od Bijeljine, izdali smo naređenje Štabu I Art. brigade da pukovski i minobacački divizion vrati na desnu obalu Drine, jer situacija nije dozvoljavala da isti ostanu između Bijeljine i Drine.[32] VI brigada je

noću 22/23 ov.m. izvršila ponovni napad na neprijatelja[33] sa zadatkom likvidacije spoljnih uporišta (Petrovo Polje) i što dubljeg prodiranja prema centru grada. Posle uporne i žestoke borbe krilni bataljoni uspeli su doći do prvih blokova kuća u Bijeljini, dok je neprijatelj na pravcu I bataljona davao žilav otpor i u samu zoru jedinice su bile prisiljene da se povuku na polazne položaje.

U ovoj borbi neprijatelj je imao: 38 mrtvih i 71 ranjenih.

Gubitci brigade: 20 mrtvih, 60 ranjenih i 8 kontuzovanih.

II Krajiška brigada nastavila je toga dana borbu na sektoru Pukiš — Čelić koja je trajala od 16 do 20 časova.

Neprijateljski gubitci na sektoru II brigade toga dana: 14 mrtvih, 40 ranjenih i 2 zarobljena.

Gubitci brigade: 11 mrtvih i 12 ranjenih.

XV Majevička brigada na sektoru Dragaljevca vodila je borbe sa neprijateljskim kolonama koje su nastupale iz Bijeljine prema Brčkom. U tim borbama ubijeno 25 neprijateljskih vojnika i zaplenjen 1 kamion.

Brigada je imala 5 ranjenih i 1 mrtvog.

28 divizija:

Toga dana brigade 28 divizije bile su neaktivne, zadržavajući se na liniji Janja — Lokanj — Koraj, dajući samo manja obezbeđenja.

23.XII.44.

U nameri da oslobodi garnizon Bijeljinu, koja mu služi kao jedno najjače uporište za izvlačenje svojih snaga prema severu, neprijatelj je u ranu zoru toga dana preduzeo napad sa jačim snagama na položaje VI brigade sa ciljem rasecanja naših snaga i čišćenja terena severno od Bijeljine između Save i Drine da bi na taj način oslobodio komunikaciju Bijeljina — Brčko.

Glavne neprijateljske kolone nadirale su od Bijeljine prema Balatunima preko Dvorova i od Bijeljine prema G. Crnjelovu, dok je sa sporednim snagama napadao od Bijeljine preko Petrovog Polja i s. Amajlije ugrožavajući mostobran na Drini.[34] Jačina neprijatelja bila je 3—4 hiljade vojnika. Sastav neprijatelja bio je Nemci, ustaše, nedićevci i četnici.

Pored toga neprijatelj je u isto vreme zaposeo cestu Bijeljina — Dragaljevac i na taj način odvojio jedinice XV brigade te nisu mogle sadejstvovati sa jedinicama VI brigade u odbrani položaja.

---

[33] U širem rejonu Bijeljine u to vrijeme su se nalazili 14. SS puk i Pukovska grupa »Skenderbeg« (vidi dok. br. 90 i 96).

[34] Riječ je o napadu dijelova 14. SS puka (vidi dok. br. 96).

Neprijatelj je posle kraće borbe uspeo da potisne IV i I bataljon i na taj način ugrozi mostobran na Drinici, dok su II i III bataljon zadržavali neprijatelja na liniji Dvorovi — Mala Obarska. Borba je vođena do 14 časova i posle toga vremena neprijatelj je uspeo da odvoji II i III bataljon od I i II i da ih odbaci zapadno od komunikacije Bijeljina — Balatun, dok su ostala dva bataljona ostala istočno od te komunikacije reke Drine.

U toku noći između 23 24 ov. mj. II i III bataljon VI brigade, sa kojima je bio i komandant VI brigade, skoncentrisali su se u s. Vel. Obarska i povezali sa jedinicama XV brigade, dok su I i IV bataljon uporno branili mostobran na Drini sa ciljem osiguranja izvlačenja naših nepokretnih delova i artiljerije kao i jedinica 23 brigade 45 divizije,[35] koje su, ne vodeći nikakvu borbu, kretale se oko Drine.

II Krajiška brigada na sektoru Čelića vodila je toga dana borbe sa 500 četnika koji su pokušavali napadati položaje brigade.[36] U borbi koja je trajala 6 časova neprijateljski napad je odbijen. Ubijeno 3 četnika i 15 ranjeno. Ubijeno 7 konja.

Gubitci brigade 3 ranjena.

XV Majevička brigada toga dana vodila je manje borbe na sektoru Bukovice. Oko 17 časova neprijatelj je prodro od zaseoka Budžak i prisilio IV bataljon te brigade da se povuče u pravcu Begov Breg — Struke.

Gubitci brigade toga dana: 3 ranjena, 1 mrtav i 6 nestalih.

Neprijateljski gubitci: 5 mrtvih i 10 ranjenih.

28 divizija:

21 brigada nalazila se na prostoriji: G. Pilica — Teočak — Bjeloševac i toga dana ušla je u Janju. Istog dana brigada je imala zadatak da prebaci ranjenike 28 divizije u Srbiju.

17 brigada nalazila se na prostoriji Koraj — Tutnjevac, vodeći manje borbe sa četnicima.

Brodska brigada toga dana rokirala svoje jedinice prema Šepku i Tutnjevcu. Borbe nije imala.

24.XII.44.

VI brigada sa I i IV bataljonom držala je mostobran na Drinjici na liniji s. Leskovača — Djelovi — s. Popovi, dok je II bataljon sa jačim dijelom III bataljona iste brigade zajedno sa jedinicama XV brigade prebacio se preko ceste Bijeljina — Brčko na prostoriju s. Dragaljevac.

---

[35] Vidi dok. br. 155.

[36] Vidi dok. br. 106.

Neprijatelj je pravio uzastopne kontranapade na položaje I i IV bataljona u nameri da ovlada sa mostobranom na Drinjici, ali je bio odbijen uz pomoć naše artiljerije koja je dejstvovala sa desne obale Drine.

II Krajiška brigada vodila je toga dana borbe na položaju Koretaši — Smiljevci i kod Čelića.[37] Jačina neprijatelja bila (Nemaca i četnika) oko 600 vojnika.

Neprijateljski gubitci: 31 mrtav i 44 ranjena.

Gubitci brigade: 1 mrtav i 8 ranjenih.

XV brigada, zbog opasnosti da ih neprijatelj ne nabaci na Savu, a prema naređenju Štaba divizije, brigada se je toga dana prebacila preko ceste Bijeljina — Brezovo Polje i razmestila na prostoriju G. Dragaljevac — Teočak — Obradovo Brdo — G. Čađavica.

Prilikom prebacivanja preko ceste, protivkolski divizion I Art. brigade, a koji je bio pod komandom Štaba XV brigade, samovoljno se odvojio od kolone i otišao u pravcu Crnjelova gde je pao neprijatelju u ruke.[38]

28 divizija:

Sve tri brigade te divizije zadržale su iste položaje, kao i 23 ov.m. Do borbi nije došlo.

25.XII.44.

VI brigada: I i IV bataljon te brigade držali su i dalje mostobran na Drinjici, osiguravajući prelaz 23 brigade preko Drine, noću 25/26 ov. m. ta dva bataljona napala su i razbila oko 200 četnika i Nemaca u s. Popovi, nateravši ih u begstvo prema Bijeljini. Još iste noći neprijatelj je dovukao pojačanje,[39] u s. Amajlije i sa 700 vojnika napao je 23 brigadu 45 divizije koja se je bez borbe povukla prema Drini i počela prebacivanje. Da bi izbegli ugrožavanje našeg levog boka i sprečili neprijatelju i dalje prodiranje, I bataljon VI brigade izvršio je kontranapad na neprijatelja koji već bio prodro u južna predgrađa sela Popovi. Borba je bila vrlo jaka na bliskom ostojanju i tra-

---

[37] Vidi dok. br. 96.

[38] U izvještaju o radu artiljerije 2. Jugoslovenske armije od 14. aprila 1945. iznosi se podatak da je 1. protivtenkovski divizion 1. artiljerijske brigade, poslije neuspjelih borbi oko Bijeljine 23/24. decembra 1944, izgubio 8 oruđa. Divizion je 16. decembra stavljen privremeno pod komandu 15. majevičke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 10—1, k. 273). Bliže o tome i o gubicima vidi izjašnjenje Štaba 17. NOU divizije od 29. decembra 1944. dostavljeno Štabu Južne operativne grupe NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 34—4, k. 982).

[39] Riječ je o prikupljanju 14. SS brdskog puka i motorizovanih dijelova 7. SS divizije »Princ Eugen« na sektoru Bijeljine radi prebacivanja u Srem kod Brčkog (vidi dok. br. 96 i 130).

jala je celu noć. U toj borbi naši borci, iako ih nije učestvovalo više od sto, uspeli su snažnim jurišom da ga gone sve do Amajlije nanevši mu preko 100 mrtvih. Izjutra je se taj bataljon morao povući na položaje s. Popovi da ne bi bio izložen bočnom dejstvu od strane neprijatelja od pravca Petrovog Polja i Bijeljine. Pošto 23 brigada 45 divizije nije bila u stanju sama da štiti svoje prebacivanje preko Drine, to su I i IV bataljon oba ostali na liniji s. Popovi, stvarajući uži mostobran za prelaz 23 brigade preko Drine.

II Krajiška brigada toga dana vodila je manje borbe na sektoru Čelića.

Neprijateljski gubitci: 3 mrtva i 10 ranjenih.

Gubitci brigade: 1 ranjen.

XV Majevička brigada toga dana izvršila je pomeranje svojih jedinica prema jugo-zapadu na sektor Zabrđa. Borbe nije bilo.

28 divizija:

21 brigada smjestila se sa tri bataljona u Janji, sa zadatkom pritiska na neprijatelja na liniji Amajlije — Golo Brdo — Patkovača — Puhare Pučile — Hase. Prilikom napada na te položaje neprijatelj je imao 6 mrtvih i više ranjenih. Zarobljen je 1 šarac, 1 puška i 5000 metaka. Brigada je imala 8 ranjenih.

17 udarna brigada dobila je zadatak da sa prostora Tutnjevac vrši pritisak na Bijeljinu sa zapadne strane. Brigada taj zadatak nije izvršila već je se posle sukoba sa neprijateljem povukla. Imala je 2 mrtva i 14 ranjenih drugova.

Brodska brigada bila je smeštena u s. Bjeloševac gde se je odmarala i sređivala.

26.XII.44.

VI brigada sa svojim I i IV bataljonom toga dana prebacila se na desnu obalu Drine za s. Badovince, gde su se skoncentrisali i krenuli pravcem Kurijačica da se tu ponovo prebace na levu obalu Drine i dođu u sastav brigade.

Brigada je počela sa prebacivanjem tek kada je bilo završeno prebacivanje svih delova 23 brigade.

II Krajiška brigada toga dana nije imala borbe.

XV Majevička brigada: oko 12 časova toga dana neprijatelj je pokušao da se probije preko ceste od Brezovog Polja za Koraj. Nakon kraće borbe je odbijen.

Gubitci neprijatelja: 11 mrtvih i 15 ranjenih.

Brigadni gubitci: 4 ranjena i 1 mrtav.

28 divizija nalazila se na istoj liniji i nije bila aktivna.

27.XII.44.

VI brigada: I i IV bataljon sa nepokretnim delovima izvršili su prebacivanje preko r. Drine kod Kurijačice, dok su se ostala dva bataljona nalazila na položajima Modran — Suho Polje.[40] Borbe nije bilo.

II Krajiška brigada: Neprijatelj je u jačini oko 700 vojnika, belogardejaca i četnika, napao iz pravca Čelića brigadne položaje: Smiljevac — Koretaši — Babetino Brdo — Mrtvica. Borba je trajala 11 časova. Neprijatelj je odbijen.

Gubitci neprijatelja za taj dan: 20 mrtvih i 30 ranjenih.

Gubitci brigade: 7 mrtvih, 7 ranjenih i izgubljen 1 mitraljez.

XV Majevička brigada zadržala se toga dana na istim položajima, s tim [što] je I bataljon upućen u s. Mariće. U toku toga dana uhvaćena su živa 3 nemačka vojnika sa oružjem.

28 divizija nalazila se na istim položajima kao što smo naznačili 27. ov.mj. i na celom sektoru divizije nije došlo do borbe.

28.XII.44.

VI brigada je toga dana bila skoncentrisana na prostoriji Suho Polje — Modran, a uveče prema naređenju ovoga štaba izvršila pokret na prostoriju sela Maleševci — Begutovo Selo — Ugljevik.

Prilikom izbijanja na novoodređenu prostoriju II bataljon sukobio se sa neprijateljem na prostoriji Begutovo Selo na liniji Ravni Gaj — Trešnik.[41] Posle kraće borbe četnici u jačini 300 vojnika proterani su u pravcu Priboja i Tobuta.

II Krajiška brigada toga dana nije imala borbe a zadržala se na istoj prostoriji, na položajima oko Čelića i Pukiša.

XV Majevička brigada toga dana vodila je borbe sa neprijateljem i pod pritiskom neprijatelja svoj III bataljon povukla u s. Obrijež.

28 divizija nalazila se na prostoriji: Janja — Modran — Suho Polje — Čađavica sa zadatkom ugrožavanja Bijeljine sa juga i napada na komunikaciju Bijeljina — Brezovo Polje.[42]

---

[40] i [42] Vidi dok. br. 107.

[41] Odnosi se na s. Triješnicu.

29.XII.44.

VI brigada na istim položajima kao 28 ov. m. Borbi nije bilo.

II Krajiška brigada na sektoru Čelić — Pukiš — Koraj toga dana vodila je borbe sa manjim neprijateljskim snagama kod s. Puškovci. Posle kraće borbe neprijatelj je proteran.

Neprijateljski gubitci: 7 mrtvih i 15 ranjenih.

Brigada nije imala gubitke.

XV Majevička brigada izvršila je pokret na prostoriju: Mrtvica — Piperci — Korenita, sa zadatkom povezivanja sa II Krajiškom brigadom, čišćenja terena od četničkih bandi i napada na komunikaciju Brezovo Polje — Brčko. Borbi toga dana brigada nije imala.[43]

28 divizija na prostoriji kako smo naznačili 28 ov. m.

30.XII.44.

VI brigada na prostoriji Ugljevik — Begutovo Selo — Maleševci, vršila je izviđanje prema Priboju i Loparama, ali do borbe nije došlo.

II Krajiška brigada na prostoriji Smiljevac — Koretaši — Puškovci. Borbe nije imala.

XV Majevička brigada na položajima Bukovica — Bukvari napala je u s. Bukvarima Nemce i belogardejce, kao i četnike. Nemci su bili iznenađeni, i imali su 15 mrtvih i 25 ranjenih vojnika, dok je brigada imala 3 mrtva i 3 teže ranjena.

28 divizija na istim položajima. Do borbi nije došlo.

31.XII.44.

Danas 31 ov. m., tj. u momentu pisanja ovog izveštaja raspored naše i 28 divizije je sledeći:

VI brigada: Ugljevik — Begutovo Selo — Maleševci, sa zadatkom čišćenja terena od četničkih bandi na sektoru Priboj — Lopare.

II Krajiška brigada na prostoriji: Čelić — Pukiš, sa zadatkom pripreme za likvidaciju Čelića.

XV Majevička brigada na položajima: Mrtvica — Piperci — G. Bukovica sa zadatkom napada na komunikaciju Brezovo Polje — Brčko.

---

[43] Opširnije o dejstvima pomenutih jedinica u toku 29. decembra 1944. vidi izvještaj Staba 17. NOU divizije za taj dan (Arhiv VII, reg. br. 32—1, k. 271).

28 divizija na prostoru: Janja — Glogovac — Suho Polje — G. Čađavica — Obradovo Brdo.[44]

Divizija je dobila zadatak priprema napada na Bijeljinu.

IV. UPOTREBA ARTILJERIJE

Artiljerijska brigada, kao i Art. divizion divizije uspešno su potpomagali pešadijske jedinice pri prelazu Drine i za vreme napada na Bijeljinu.

U vremenu oba napada na Bijeljinu, tj. 21/22 i 22/23 ov. m. Art. brigada je koncentričnom vatrom uspešno tukla neprijateljske položaje na prilazima Bijeljine i u samoj Bijeljini. Neprijatelj je od strane artiljerije u Bijeljini imao velike gubitke u ljudstvu i materijalu. Takođe na sektoru Kurijačice Art. divizion divizije i delovi Art. brigade uspešno su potpomagali prebacivanje naših delova preko Drine kod Kurijačice, gde su u nekoliko mahova svojom preciznom vatrom uspjeli da ukoče neprijateljski promet cestom i da ućutkaju neprijateljsku artiljeriju koja ometala prebacivanje preko Drine. Naročito na tom otseku fronta neprijatelj je pretrpio velike gubitke u ljudstvu i materijalu od strane naše artiljerije. Pošto još nismo dobili izveštaj od Štaba Art. brigade, to ne možemo tačno navesti njihove gubitke i gubitke koje su oni nanijeli neprijatelju. Taj izveštaj dostavićemo naknadno.

V. NAŠI I NEPRIJATELJSKI GUBITCI U LJUDSTVU I MATERIJALU

28 divizija:

U proteklom periodu ubijeno: 305 neprijateljskih vojnika, ranjeno 10, a zarobljeno 20.

Zaplenjeno: 63 puške, 7 šaraca, 2 flaka, 8000 metaka.

Uništeno: 4 kamiona i 2 flaka.

Gubitci divizije za to vreme: 77 mrtvih i 150 ranjenih.

Divizija je izgubila: 18 pušaka i 1 l. bacač.

VI brigada:

Neprijateljski gubitci: 228 mrtvih, 576 ranjenih i 15 zarobljenih Nemaca.

Četnika: 24 mrtvih, 37 ranjenih i 82 zarobljena.

Ukupno 252 mrtvih, 613 ranjenih i 97 zarobljenih.

---

[44] Opširnije o rasporedu 28. NOU divizije i njenim dejstvima toga dana vidi operacijski dnevnik i knjigu depeša njenog štaba (Arhiv VII, reg. br. 6/115—4 i reg. br. 15/56—2 I, k. 1125).

Zaplenjeno: 3 protivavionska mitraljeza flaka sa 5000 metaka, 1 protivtenkovski mitraljez sa 500 metaka, 1 t. bacač sa 200 mina, 1 šarac, 3 p. mitraljeza, 1 strojnica, nekoliko pištolja, 1 radio-stanica, oko 150.000 metaka za puške, 150 pušaka, 6 kola sa sitnim materijalom i 10 teglećih konja.

Oštećeno: 1 motorbicikl sa prikolicom i 1 tenk.

Gubitci brigade:

153 mrtva, 528 ranjenih, 17 kontuzovanih i 85[45] nestalih. (70 se vratilo).[46]

U gore navedeni broj ranjenih kod VI brigade uračunato je i 42 druga koji su lako ranjeni i povraćeni u jedinicu. U broju nestalih uračunati su svi drugovi za koje brigada ne zna, a vjerujemo da jedan broj nije dezertirao i da se [nalaze] negde u drugim jedinicama.

Izgubljena ratna sprema:

9 šaraca, 3 zbrojovke, 1 brengal, 2 t. brede, 1 l. breda, 242 puške, 2 t. i 2 l. bacača, 1 kola sa materijalom i 16 konja.

II Krajiška brigada:

Neprijateljski gubitci: mrtvih 332, ranjenih 449, zarobljeno 4, ubijeno 7 konja.

Uništeno: 2 kamiona i 2 tenka.

Zaplenjeno: 3 mitraljeza i 1 pištolj.

Gubitci brigade:

mrtvih 41, ranjenih 115, nestalo 18. Ubijeno 7 konja.

Izgubljeno: 3 mitraljeza, 1 strojnica i 20 pušaka.

XV Majevička brigada:

Neprijateljski gubitci: mrtvih 144, ranjenih 203, zarobljenih 9 (od zarobljenih 3 Švabe i 6 četnika).

Zaplenjeno: 1 pisaća mašina, 4 puške, 4 para cokula, delovi radio-stanice i 1 cerada.

Uništeno: 1 kamion.

Gubitci brigade:

mrtvih 21, ranjenih 77, nestalih 10.

---

[45] U originalu je broj 85 podvučen mastilom a iznad njega je mastilom dopisan broj 115.

[46] To u zagradi je dopisano mastilom.

Izgubljeno u materijalu: 1 mali bacač, postolje od t. bacača i 27 mina za t. bacač.

VI. KRATKA ANALIZA

Borbe XVII i XXVIII divizije na području Drine možemo podeliti u dve faze i to:

Prva faza obuhvata operaciju širokopoteznog karaktera za forsiranje reke Drine. Taj zadatak je izvršen sa uspehom i jedinice su bez borbe forsirale Drinu i stvorile jake mostobrane na levoj obali Drine.

Druga faza borbe obuhvata operacije za likvidiranje neprijateljske grupe na području Bijeljine.

Smatramo da borbe u drugoj fazi nisu uspele iz sledećih razloga:

1.) Nije se uspelo u poduhvatu da se neprijatelju preseče komunikacija Zvornik — Bijeljina i tako onemogući izvlačenje neprijateljske grupacije prema severu i pojačanje neprijateljskog garnizona u Bijeljini.

2.) Slaba veza između Štaba divizije i štabova brigada, kao i Štaba 28 divizije i Štaba ove divizije, što je u velikoj meri otežavalo komandovanje i koordinaciju rada između pojedinih jedinica.

Prema prvobitnom zadatku naše dve divizije imale su, kad forsiraju reku Drinu, ne obaziruci se na Bijeljinu, produžiti napredovanje prema Brčkom i ugroziti samo Brčko. U tom cilju mi smo koncentrisali 28 diviziju, a II Krajišku i XV Majevičku brigadu orijentisali prema zapadu na pravcu Brčkog.

U ovim borbama težište je primila na sebe VI Proleterska brigada koja je branila mostobran. VI brigada bila je nužna na tom sektoru jer je osiguravala prebacivanje 23 brigade 45 divizije na levu obalu Drine, a takođe i kasnije prebacivanje iste brigade na desnu obalu Drine. Takođe je morala čuvati mostobran i zbog prebacivanja dva art. diviziona na desnu obalu Drine pošto situacija nije dozvoljavala da ostanu na levoj obali Drine.

Ta dva momenta, prebacivanje artiljerije i 23 brigade 45 divizije uslovili su da je VI brigada morala po svaku cenu držati mostobran jer bi u protivnom slučaju, ukoliko bi mi VI brigadu prebacili zapadno od Bijeljine, doveli u pitanje

uopšte opstanak 23 brigade koja nije bila sposobna dati nikakav otpor, a takođe i dovesti u nezgodan položaj svu komoru koja se nalazila na levoj obali Drine, preko 800 kola.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Milenko Stojaković

Komandant — pukovnik,
Gligo Mandić

M. P.

Načelnik pukovnik
Rajko V. Tanasković

BR. 151

BROJNO STANJE LJUDSTVA, STOKE I NAORUŽANJA 28. NOU DIVIZIJE 31. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

| Redni broj | Naimenovanje neposrednо potčinjenih jedinica, štaba, komande i ustanove | Delovi potčinjenih jedinica | Ljudi | Stoke: Jahačih konja | Stoke: Tegljačih konja | Stoke: Tovarnih konja i mazgi | Topova: 45 m/m M. 37 | Topova: 76 m/m M. 27 | Topova: 76 m/m M. 42 | Topova: Brdskih 75 mm | Topova: | Topova: | Haubica: 122 m/m M. 38 | Haubica: | Haubica: | Minobacača: 81 m/m Teških | Minobacača: 82 m/m M. 37 | Minobacača: Džon Bul | Minobacača: Lakih 46 mm | Minobacača: Nemačkih 37 mm | Minobacača: Raznih | Mitraljeza: Lakih: Ruskih DP 7,62 m/m | Mitraljeza: Teških: Ruskih »Maksima« | Mitraljeza: Teških: Švarcloze | Mitraljeza: Teških: Raznih | P. A. mitr.: 12,7 m/m M 38 | P. A. mitr.: | P. A. mitr.: | Puškomitraljeza: Engleskih | Puškomitraljeza: Šaraca | Puškomitraljeza: Brno | Puškomitraljeza: Taljanskih | Puškomitraljeza: Raznih | Strojnica: Ruskih 7,62 m/m | Strojnica: Nemačkih | Strojnica: Engleskih | Strojnica: Raznih | Protivtenk. oruđa: Puškara: Ruskih 14,5 m/m | Protivtenk. oruđa: Puškara: Engleskih | Protivtenk. oruđa: Topova: 37 m/m | Protivtenk. oruđa: Topova: 47 m/m | Protivtenk. oruđa: Topova: | Protivtenk. oruđa: Topova: | Pušaka: Ruskih 7,62 m/m | Pušaka: Ruskih poluautom. 7,62 m/m | Pušaka: Ruska snajperka | Pušaka: Manzerovih 7,9 m/m | Pušaka: Italijanskih 6,5 m/m | Pušaka: Bugarskih 8 m/m | Pušaka: Engleskih | Pušaka: Raznih | Tenkova: Težina tona | Tenkova: Težina tona | Tenkova: Težina tona | Motorna vozila: Kamiona: Nosivost tona | Motorna vozila: Kamiona: Nosivost tona | Motorna vozila: Kamiona: Nosivost tona | Motorna vozila: Prikolica za kamione: Nosivost tona | Motorna vozila: Prikolica za kamione: Nosivost tona | Motorna vozila: Prikolica za kamione: Nosivost tona | Motorna vozila: Putničkih automobila | Motorna vozila: Traktora | Motorna vozila: Motorcikla: Sa prikolicom | Motorna vozila: Motorcikla: Bez prikolice | Bicikla | Stočna vozila | Materijal za vezu: Radio-stanica | Materijal za vezu: Telefonskih centrala | Materijal za vezu: Telegrafskih aparata | Materijal za vezu: Aparata za ispit | Materijal za vezu: Telfonskog kabla u km. |
|---|---|---

BR. 151

BROJNO STANJE LJUDSTVA, STOKE I NAORUŽANJA 28. NOU DIVIZIJE 31. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

| Delovi potčinjenih jedinica | Ljudi | Stoke: Jahaćih konja | Stoke: Teglećih konja | Stoke: Tovarnih konja i mazgi | Topova: 45 m/m M. 37 | Topova: 76 m/m M. 27 | Topova: 76 m/m M. 42 | Topova: Brdskih 75 mm | Topova: | Topova: | Topova: | Haubica: 122 m/m M. 38 | Haubica: | Haubica: | Haubica: | Minobacača: 81 m/m Teških | Minobacača: 82 m/m M. 37 | Minobacača: Džon Bul | Minobacača: Lakih 46 mm | Minobacača: Nemačkih 37 mm | Minobacača: Raznih | Mitraljeza: Lakih: Ruskih DP 7,62 m/m | Mitraljeza: Teških: Ruskih »Maksimov« | Mitraljeza: Teških: Švarceloze | Mitraljeza: Teških: Raznih | P. A. mitr.: 12,7 m/m M 38 | P. A. mitr.: | P. A. mitr.: | P. A. mitr.: | Puškomitraljeza: Engleskih | Puškomitraljeza: Saraća | Puškomitraljeza: Brno | Puškomitraljeza: Taljanskih | Puškomitraljeza: Raznih | Strojnica: Ruskih 7,62 m/m | Strojnica: Nemačkih | Strojnica: Engleskih | Strojnica: Raznih | Protivtenk. oruđa: Pušaka: Ruskih 14,5 m/m | Protivtenk. oruđa: Pušaka: Engleskih | Protivtenk. oruđa: Topova: 37 m/m | Protivtenk. oruđa: Topova: 47 m/m | Protivtenk. oruđa: Topova: | Protivtenk. oruđa: Topova: | Pušaka: Ruskih 7,62 m/m | Pušaka: Ruskih poluautom. 7,62 m/m | Pušaka: Ruska snajperka | Pušaka: Mauzerovih 7,9 m/m | Pušaka: Italijanskih 6,5 m/m | Pušaka: Bugarskih 8 m/m | Pušaka: Engleskih | Pušaka: Raznih | Tenkova: Težina tona | Tenkova: Težina tona | Tenkova: Težina tona | Motorna vozila: Kamiona: Nosivost tona | Motorna vozila: Kamiona: Nosivost tona | Motorna vozila: Kamiona: Nosivost tona | Motorna vozila: Prikolica za kamione: Nosivost tona | Motorna vozila: Prikolica za kamione: Nosivost tona | Motorna vozila: Prikolica za kamione: Nosivost tona | Motorna vozila: Putničkih automobila | Motorna vozila: Traktora | Motorna vozila: Motorcikla: Sa prikolicom | Motorna vozila: Motorcikla: Bez prikolice | Bicikla | Stočna vozila | Materijal za vezu: Radio-stanica | Materijal za vezu: Telefonskih centrala | Materijal za vezu: Telegrafskih aparata | Materijal za vezu: Aparata za ispit. | Materijal za vezu: Telfonskog kabla u km. | Napomena |
|---|---|---

BR. 152

RELACIJA ŠTABA 14. HERCEGOVAČKE (OMLADINSKE) BRIGADE OD 31. DECEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA PROSTORU GORNJEG NEVESINJSKOG POLJA I KALINOVIKA[1]

ŠTAB XIV. HER. OML. N.O.U. BRIGADE
Pov. broj 175
31-XII. 1944. g.
Dobro Polje

ŠTABU XXIX. U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Dostavlja se bojna relacija o operacijama i radu XIV. herc. omlad. NOU brigade za mjesec decembar 1944. god.

I.

ZADATAK BRIGADE

1. Čišćenje četničkih bandi i milicije na prostoru gornjeg Nevesinjskog polja — Glavatičevo — Borci.
2. Sadejstvo sa XI. herc. NOU brigadom prilikom protjerivanja četničkih bandi oko Kalinovika.[2]
3. Likvidacija neprijateljskog uporišta u Trnovu.[3]
4. Mobilizacija vojske i učvršćivanje jedinice vojno-politički.

II.

PROCJENA SITUACIJE

a. *Kod neprijatelja:*

Privremeni okupatorski garnizon u Nevesinju početkom mjeseca decembra bio je jačine 2.500 do 3.000 neprijateljskih vojnika. Vojnici su pripadali 369. vražjoj diviziji, od kojih su većinom bili Hrvati pod rukovodstvom njemačkih oficira, a ostatak su bili pravi Nijemci.[4] Naoružanje ovoga garnizona

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 7—5, k. 1146/II.

[2] Vidi dok. br. 11, 36 i 44.

[3] Vidi dok. br. 131, objašnjenje 4.

[4] i [5] Opširnije o neprijatelju u tome garnizonu vidi knj. 30, dok. br. 65 (objašnjenje 6) i 102 (objašnjenje 12).

je slijedeće: 8 dalekometnih topova, 3 do 5 protivkolska topa, 4 do 5 tenka, veći broj teških i lakih bacača i dovoljan broj automatskog oružja. Za ova oružja neprijatelj je imao dovoljan broj municije i granata.

Osim ove posade u Nevesinju je bilo u službi okupatora 250 ustaša iz Fazlagića Kule kao i nevesinjska milicija koja je brojila od 150 do 200. Ustaše kao i nevesinjska milicija bili su naoružani sa nekoliko automatskih oružja i jednim bacačem.[5]

Moral kod posade u Nevesinju je opao usled razvoja vojničkih događaja u našoj zemlji i na strani. Razbijanjem njemačkih divizija koje se povlače iz Srbije i Crne Gore[6] i njihovim djelomičnim uništavanjem, svakodnevnim prekidanjem komunikacija u dolini Neretve, oslobađanjem gradova u ostalim našim pokrajinama, napredovanjem narodno-oslobodilačke vojske i bratske Crvene armije u Srijemu i Slavoniji kod ovih vojnika zavladao je strah da im se ne desi sudbina opkoljenih njihovih divizija. Nastupanjem hladnih zimskih dana neprijatelj mora da koristi samo komunikacije kako bi na taj način izveo svoju motorizaciju, a napredovanjem Crvene armije u Mađarskoj kao i saveznika na zapadnom frontu neprijatelj je prisiljen da izvlači svoje jedinice iz Jugoslavije kako mu se ne bi našle opkoljene i kako bi pojačao ostale frontove na svojim granicama gdje su mu vrlo potrebne.

Zbog ovakvog stanja i razvoja situacije, približavanjem naših jedinica njegovim glavnim uporištima neprijatelj se dao na defanzivan način odbrane pravećи razna utvrđenja i minirajući pojedine predjele oko uporišta. U slučaju jače opasnosti ovim uporištima vršio bi povremene napade na pojedine naše jedinice sa ciljem da ih odbaci. Koncentričan napad na našu diviziju otpao je uslijed neimanja snage i slabog morala. U pogledu ishrane također oskudijeva te napade koje vrši na naše jedinice ujedno vrši i radi snabdijevanja sa hranom.

Prisustvom naših brigada ka Mostaru i bojeći se opasnosti da mu se ne presiječe komunikacija za povlačenje, a oskudijevajući sa ljudstvom neprijatelj je koncem mjeseca novembra izvršio napad na našu brigadu[7] a zatim na ostale težeći time da nas odbaci sa prvobitnih položaja. U ovome je imao djelomičnog uspjeha. Ovaj napad izvršio je iz svojih uporišta Nevesinje, Mostar, Konjic. Poslije ovoga napada snage su se povratile u Nevesinje odaklen je izvukao jedan dio snaga tako da jačina garnizona u Nevesinju ostala kao i prije napada,

---

[6] Riječ je o povlačenju Grupe armija »E« (vidi knj. 30, dok. br. 83, objašnjenje 10).

[7] Vidi dok. br. 18.

t.j. 1.000 do 1.500 vražjaka sa milicijom i sa istim naoružanjem.

Ustaše, četnici, milicija, vjerne sluge okupatora, u svim borbama su ga pomagali. Njihov moral je slab dok se bore sami a u društvu okupatora dobijaju odvažnost te napadaju na sve strane. Naučeni kroz tri i po godine dana pljački i ubijanju hoće do poslednjeg momenta da rade svoj stari zanat, u čemu ih pomaže okupator.

Četničke bande koje su se poslije njihovog razbijanja u Srbiji prebacile preko Drine u jačini od 3.000 do 4.000 nedićevaca, dražinovaca i ljotićevaca skoncentrisale su se sa ostalim četnicima iz Hercegovine na prostor oko Kalinovika sa namjerom da pokušaju napad na Kalinovik i da stvore uporište za svoju organizaciju u Hercegovini.[8] Moral ovih banda je slab a pomanjkanjem municije i hrane dovedeni su u bezizlazan položaj. Na ostalim sektorima gdje je operisala ova brigada četnici i milicija zajednički sarađuju sa okupatorom.

Radi svog opstanka u Nevesinju, neprijatelj je imao pomoćno uporište na žandarmerijskoj stanici Bišina čija je posada bila 300 Švaba koji su bili naoružani sa dva brdska topa, dva protivkolska topa i jednim teškim bacačem. Posada je smještena u samoj žandarmerijskoj stanici i barakama izgrađenim oko zgrade. Uporište je jako utvrđeno sa iskopanim rovovima a obližnje kote oko kasarne su utvrđene i cijeli prostor oko uporišta opleten žicom.

b. *Kod nas:*

Brigada je sastavljena od 4 bataljona čije je brojno stanje i naoružanje pokazano u »Pregledu brojnog stanja i naoružanja«.[9]

Brigada je vrlo mlada.[10] Od početka ovoga mjeseca vodila je svakodnevno borbe sa Švabama, četnicima i milicijom tako da je rad po bataljonima bio otežan u njihovom izgrađivanju. Nije se moglo posvetiti onoliko pažnje i truda za izgrađivanje kao što bi se činilo da se brigada nalazila izvjesno vrijeme na odmoru.

Rukovodstvo po bataljonima i nižim jedinicama je mlado, neiskusno, nesnalažljivo u pojedinim momentima. Ne raspolaže sa vojničkim znanjem u rukovođenju sa jedinicama a također ne posjeduje ni samoinicijative. Naročito se u ovom pogledu ističu niži rukovodioci. Pojedini rukovodioci imaju autoriteta dok kod najnižih, t.j. desetara i vodnika autoriteta nema i ne osjećaju se kao rukovodioci. Starih boraca i ruko-

---

[8] Opširnije o tim četničkim jedinicama na prostoru oko Kalinovika vidi dok. br. 44.

[9] Pregledi se nalaze uz ovaj dokumenat.

[10] Formirana je 4. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 28).

vodioca u bataljonima nema jer su poslati u druge jedinice. Zbog stalnih borbi rukovodioci su izranjavani i nalaze se na liječenju u bolnicama tako da su na njihova mjesta postavljeni novi rukovodioci koji u potpunosti ne mogu odgovoriti svojim položajima. Oskudica u rukovodstvu se osjeća kako u nižim tako i u višim, a naročito u štabovima bataljona, koje bi trebalo odmah popuniti kako bi se nižim rukovodiocima moglo pomoći u izgrađivanju.

Borbenost bataljona se poboljšava od prošlog mjeseca usled svakodnevnih borbi sa neprijateljem ali nije došla na onu visinu na kojoj bi trebala da bude. Bataljoni su sastavljeni pretežno od građanskog elementa čija borbenost je na slabom stupnju. Kod ovih obično prevlađuje kukavičluk i strah dok kod boraca koji su mobilisani sa sela borbenost je zadovoljavajuća. Borci su borbeni sa četnicima i milicijom dok u borbi sa Švabama osjećaju strah koji se povlači od prošlog mjeseca kada je ova brigada vodila borbu sa mnogo jačim neprijateljem. U ofanzivi bataljoni su bolji nego u defanzivi. Disciplina u brigadi nije zadovoljavajuća. Ukoliko ima discipline ona je kruta vojnička dok svjesna disciplina se slabo osjeća.

U brigadi se osjeća dezerterstvo u većem broju a po katkada se pojavljuje organizovano. Dezerteri su većinom novomobilisani borci koji su u brigadi proveli po nekoliko dana.[11] Osim njih dezertiraju i vražjaci koji su uvršteni u redove boraca kao i oni borci koji su bili u četničkim redovima ili u škripu, a koji su nastrojeni četnički.

Sa automatskim oružjem brigada stoji srednje dok sa municijom a naročito jugoslovenskom stoji vrlo slabo. U brigadi su većinom jugoslovenske i njemačke puške i puškomitraljezi za koje nemamo dovoljan broj municije. Ova oskudica naročito se osjeća za vrijeme borbi kada se ne može postići vatrena nadmoćnost nad neprijateljem a bez municije borci se osjećaju nelagodno. U poslednje vrijeme dobivena je izvjesna količina ali ni ona nije dovoljna da se borci snabdeju sa municijom. Ostale municije, engleske i italijanske, brigada ima dovoljno. U pogledu teškog oružja brigada stoji srednje te bi trebalo dostaviti teških bacača. Ukoliko imamo bacača oskudijevamo sa granatama tako da ovo oružje ne može doći do izražaja.

U pogledu odjeće i obuće brigada stoji vrlo slabo. Borci su slabo obučeni, a usled hladnih dana i snijega i golotinje

[11] Mladi borci nenaviknuti na ratne teškoće odlazili su svojim kućama, ili se, najvećim dijelom, priključivali lokalnim jedinicama (stražama, terenskim bataljonima ili partizanskim odredima).

do sada je bilo nekoliko slučajeva premrzavanja. Naročito je oskudica u obući i šinjelima.

Obaveštajna služba u brigadi je organizovana ali njezin cilj nije postignut. Obaveštajci u svom poslu su nemarni i na vrijeme ne dostavljaju podatke o neprijateljskim snagama tako da smo uvijek dockan obaviješteni o neprijateljskim pokretima.

Mobilizacija u ovom mjesecu je slaba bila iz razloga toga što se brigada ni na jednom terenu nije zadržala duže od nekoliko dana i što je kroz čitav ovaj mjesec stalno bila u borbama.

Ishrana brigade je dobra zato što se je nalazila na terenu gdje nije bilo stalno naše narodno-oslobodilačke vojske i što je operisala na neprijateljskom terenu.

c. *Kod susjeda:*

Kada se brigada nalazila na prostoru Kalinovika u napadanju na četničke bande sadejstvovala je sa XI. herc. NOU brigadom. Ova brigada se je nalazila oko Kalinovika kada su je bile napale četničke bande ali ih je uspjela zadržati, a zajedničkim napadom četničke bande su protjerane. Zajedničko potpomaganje ovih dviju brigada je došlo do potpunog izražaja za vrijeme napada.

III.

PROCJENA ZEMLJISTA

Neprijateljsko uporište Nevesinje leži u Nevesinjskom polju. Sa sjevero-zapadne strane pruža se planina Velež čiji se ogranci pružaju do iznad samog Nevesinja. Sa zapadne i južne strane nalaze se brda Grebak, Vilenjak, Debelo Brdo, Babja Glava koja se postepeno u blagom nagibu spuštaju prema samome gradu. Sa sjeveroistočne i istočne strane pruža se Nevesinjsko polje u kome se nalaze po nekoliko malih uzvišenja, ova brda su gola te je teško prići samome gradu i napasti ga. Kroz Nevesinje prolaze komunikacije Mostar — Nevesinje — Kalinovik; Nevesinje — Gacko; Nevesinje — Dabar — Stolac. Ove komunikacije su mjestimično porušene i za neprijatelja neupotrebljive izuzev komunikacije Mostar — Nevesinje. Važnost Nevesinja za okupatora je u tome što odatle oslobođenjem komunikacije Nevesinje — Ulog — Kalinovik može održavati vezu sa komunikacijom Foča — Sarajevo. Oslobođenjem ovih komunikacija i održavanjem neprijatelj bi imao pobočnicu za odstupajuće svoje dijelove koji se povlače od Višegrada ka Sarajevu, a ujedno bi bile i prihvatnica za

snage koje mu se nalaze u Nevesinju i Mostaru ukoliko ne bi uspio prodrijeti dolinom rijeke Neretve. Druga važnost je u tome što padom Nevesinja postaje direktno ugrožen grad Mostar u kojemu su se skoncentrisale veće neprijateljske snage. Zbog svoje važnosti opstanak neprijatelja u Nevesinju kao i njegovog narnizona u Mostaru moguće jedino sa jačim snagama i jakim artiljeriskim oružjem kao i utvrđenjima. Zato je neprijatelj oko grada opleo žicu a izvjesne prilaze Nevesinju minirao kako ne bi dozvolio iznenađenje.

Gornje Nevesinjsko polje nalazi se između planine Crna Gora i Crvnja čiji se ogranci strmo spuštaju u Nevesinjsko polje. Manjim dijelom polje je pošumljeno i nema odbranbenih položaja izuzev samo u gornjem dijelu gdje se sastaju ogranci Crvnja i Crne Gore. Polje obiluje vodama i barama te neprijatelju u jesenjim i zimskim danima ne dozvoljava kretanje izuzev komunikacijama koje vode kroz polje. Za neprijatelja ovo polje je od važnosti u tome što dolaskom naše brigade na ovaj teren ostaje ugroženo i samo Nevesinje a s druge strane postaje mu ugroženo i Bijelo Polje kao i komunikacija Mostar — Konjic.

Četničko uporište Zimlje — Čičevo — Glavatičevo nalazi se na padinama brda koja se postepeno pružaju ka rijeci Neretvi. Zajedno sa ovim četnicima nalazi se milicija, koji zajedno sarađuju a koji su vezani preko mosta na Neretvi kod Glavatičeva a koji je jedini most preko Neretve na ovome terenu. Teren je sa lijeve strane Neretve brežuljkast dok sa desne strane uzdižu se veća brda koja su pošumljena. Za neprijatelja ovaj sektor predstavlja važnost u tome što kontrolišući isti ima osiguranje u uporišta Bijelo Polje — Konjic i što time može kontrolisati komunikacije Mostar — Konjic — Sarajevo. Radi toga je podržavao četničke bande i miliciju na ovome terenu koji su mu služili kao predstraža a u zajednici sa njima vršio je napad na našu brigadu prilikom dolaska na ovaj teren. Desnu stranu Neretve, t.j. Glavatičevo i prostor Bjelimiće[12] mogao se očistiti jedino na taj način ako se je imao u rukama most u Glavatičevu kojega je neprijatelj uporno branio, a za odbranu imao je i podesne položaje koji su se nalazili odmah uz samu rijeku. Preko Neretve u ovo vrijeme nema drugijeh gazova ni mostova pošto ista nadođe uslijed snijega i malih pritočica.

Teren oko Kalinovika je brežuljkast sa mnogim uvalama te je pogodan za manevar. Na jugo-zapadnoj strani ovi brežuljci prelaze u planinu Mahač koja je pošumljena a kroz koju vodi komunikacija Kalinovik — Foča, a na sjevero-zapadnoj

[12] Sada: Odžaci.

strani uzdiže se planina Treskavica sa svojim ograncima, preko koje veže se sa Sarajevskim poljem.[13] Odbrana Kalinovika je laka jer u samoj blizini grada nalaze se pogodni položaji za odbranu a ujedno i za napad. Važnost ovog grada za četničke bande koje su ga mislile zauzeti je u tome što bi imali oslonac za rad u Hercegovini i što bi bili povezani sa bandama koje se nalaze u Foči i Trnovu (Sarajevskim poljem). Iz ovoga grada ove bande bi mogle ispoljiti dejstvo na našu oslobođenu teritoriju.

Neprijateljsko uporište Trnovo leži na komunikaciji Sarajevo — Kalinovik između ogranaka planine Treskavice i Jahorine čiji se ogranci postepeno pružaju u pravcu Trnova. Oko samog Trnova ima veći broj pošumljenih brda koji su vrlo zgodni za napad ali su ispresijecani raznim uvalama i koritima pojedinih potoka te su gotovo neprohodni. U samom Trnovu nema nikakvih fortifikacijskih utvrđenja a stanovništvo je neprijateljski raspoloženo prema našoj vojsci. Važnost ovog uporišta za okupatora je u tome što dolaskom naše brigade na ovaj prostor postaju ugrožene neprijateljske snage u Sarajevskom polju a ujedno je dovedena u opasnost i njegova komunikacija Višegrad — Sarajevo preko koje izvlači svoje trupe iz Srbije. Zbog toga neprijatelj je osjetio opasnost koja mu prijeti te je u zajednici sa ustašama i četnicima izvršio napad na našu brigadu sa ciljem da je odbaci sa toga terena kako bi obezbedio svoje trupe u okolici Sarajeva. Za odbranu Trnova pre našega dolaska upotrebljavao je četnike i miliciju.

IV.

PROCJENA SITUACIJE I PLAN IZVRŠENJA

Poslije neprijateljskog napada na brigadu koji je bio izvršen koncem mjeseca novembra[14] brigada je uspjela ostati na prostoru gornjeg Nevesinjskog polja manevrišući po istome i čisteći ga od četnika i četničkih bandi i milicije. Pošto se nalazila na neprijateljskom zemljištu a neprijatelj je napao XI. brigadu moralo se je osigurati sa svih strana. Brigada se nalazila na istaknutom dijelu terena kojega je neprijatelj morao kontrolisati ako je htio da mu ne napadnemo njegovo uporište u Bijelom Polju i Konjicu. Zato što se nalazila na osamljenom mjestu i neprijateljski raspoloženom brigada se bila smjestila na prostoriju Zaborani — Luka — Kljuni — Ko-

[13] To polje nije označeno na karti 1 : 100.000. Nalazi se ispod Igmana, prema Sarajevu.

[14] Bliže o tome neprijateljskom napadu vidi dok. br. 18.

vačići — Kruševljani, držeći položaje iznad ovih sela i na taj način obezbeđujući se. Bataljoni su u ovome rasporedu imali kontrolu terena ispred sebe a u slučaju neprijateljskog napada mogli su se uzajamno potpomagati.

Radi izvršenja specijalnog zadatka kojega je trebao izvršiti II. bataljon potrebno je bilo očistiti prostoriju Česim — Čičevo — Kula — Borci, gdje su se nalazili milicija i četnici. Pošto je stanovništvo neprijateljski raspoloženo prema našoj narodno-oslobodilačkoj vojsci pretpostavljalo se je da će isti davati otpor, zbog čega je na ovaj prostor bačeno 2 bataljona koji će očistiti pomenuti sektor i na istome se zadržati dok se ne izvrši specijalni zadatak. Čišćenjem pomenutog sektora nije bila isključena mogućnost da će okupator intervenisati iz Konjica pošto smo došli u neposrednu blizinu te radi toga bilo je određeno da se očisti čitavi teren Boraka i da se bande koje se nalaze tamo protjeraju u pravcu Konjica kako ne bi ometale izvršenje zadatka. Pošto smo morali zatvarati pravac i od Nevesinja kao i od Zimlja, ovo čišćenje izvršila su dva bataljona i to: jedan bataljon čistio je prostor u pravcu s. Glavatičevo dok je drugi čistio teren Čičevo — Kula. Kada bataljon koji je čistio prostor u pravcu Glavatičeva bude očistio potpomagaće jednim dijelom i ovaj bataljon koji je čistio Čičevo — Kula i zajednički će očistiti prostor Borci. Posle čišćenja jedan bataljon bi ostao na prostoru Kula — Čičevo — Glavatičevo dok bi se drugi vratio na prostor Zaborani — Česim zatvarajući pravac od Zimlje — Hansko Polje. Čišćenje je izvršeno prema predviđenom planu i bande su protjerane u pravcu Konjica i preko Neretve u pravcu Ribari — Razići — Bjelimići. Poslije čišćenja pomenute prostorije bataljon je krenuo na specijalni zadatak a ostali bataljoni su se nalazili na prostoru Zaborani — Čičevo — Kula — Kovačići — Humčani.

Zbog napada na četničke bande koje su se bile skoncentrisale na prostoru Kalinovik a koje je XI. herc. brigada uspjela zadržati stvoren je plan da sa dva bataljona naša i bataljonima XI. herc. brigade napadnemo ove bande i da ih protjeramo. Naši bataljoni trebali su napadati na centar neprijatelja dok bi bataljoni XI. herc. brigade obuhvatnim napadom presjekli ovim bandama otstupnicu. Napad je izvršen po stvorenom planu ali četničke bande su koristeći maglu povukle se u pravcu Foče i Trnova tako da prilikom napada nije bilo velikog otpora nego se naišlo na njihovu zaštitnicu i komoru koja im je zarobljena. Poslije izvršenog napada ova dva bataljona nastavili su gonjenje ovih bandi u pravcu Trnova i jednim naletom osvojili su Trnovo, poslije čega se cijela brigada prebacila na prostor Trnova. Četničke bande i milicija

koju su ovi bataljoni razbili zadržale se na prostoru Presjenica — Jahorina, a i samo stanovništvo je neprijateljski raspoloženo prema našoj vojsci tako da kada bi brigada htjela ostati na ovome terenu morala je prethodno očistiti ovaj prostor, što je ista učinila i zadržala se na prostoru Šabanci — Ostojići — Grab — Divčići — Zabojsko — Trnovo, držeći položaj iznad ovih sela i obezbeđujući od strane Umoljani, Sarajevo, Jahorina kuda su se bande razbježale. Položaji koje je brigada držala su bili podesni za odbranu i nisu dozvoljavali nikakvo iznenađenje ali neprijatelj nije dozvolio da ostanemo na tome sektoru zato što smo pravili ispade u pravcu Sarajevskog polja gdje se je bio skoncentrisao te smo izvršili povlačenje brigade na liniji Boljanovići — Rogoj — Karaula — Krilo — Varoš — Kolakovići, sa koje linije se moglo preći u napad protiv neprijatelja koji se nalazio u Trnovu. Sa iste se je također moglo braniti i neprijateljski prodor u pravcu Kalinovika.

V.

RASPORED SNAGA I RAD PO DANIMA U MJESECU DECEMBRU 1944

Ovaj period je nastavak operacija koje je brigada vodila prošlog mjeseca.

U vremenu od 1. do 4. decembar 1944

1. XII. Poslije izvedenog manevra brigada se smjestila:

1. bataljon: Zaborani — Česim sa obezbeđenjem na Djevojački Kuk (kota 1211) i na k. 1083 i k. 1302.

2. bataljon: Humčani — D. Bijenja sa obezbeđenjem na Humanik (kota 993) i Dernek (kota 1061) i na k. 900.

3. bataljon: Pridvorci — Nekudine sa obezbeđenjem na k. 911 i šaljući patrole u pravcu Lakat — Hrušta.

4. bataljon: Kruševljani — Luka sa obezbeđenjem na k. 1281 i na Kruševac (kota 1261).

U vremenu od 1. do 4. decembra o.g. nije bilo većih borbi sa neprijateljem jer se isti povratio u Nevesinje od napada kojega je vodio sa XI. brigadom, izuzev našeg trećeg bataljona koji je rastjerao miliciju kod sela Lakat — Hrušta — Sopilji i protjerao ih u pravcu Veleži.

U ovim borbama milicija je imala 3 poginula i 5 ranjenih milicionera dok mi nismo imali gubitaka.

U vremenu od 5. do 11. decembar 1944

Zadatak brigade je čišćenje prostorije Glavatičevo — Čičevo — Kula — Borci i izvršenje specijalnog zadatka.[15]

Jačina bandi i milicije na ovome prostoru je 300 do 400. Plan napada je bio da sa dva bataljona očistimo ovaj prostor i to jedan bataljon u pravcu Glavatičeva a drugi u pravcu Čičevo — Kula i poslije čišćenja prostora Glavatičevo bataljon bi vršio potpomaganje prvom bataljonu za čišćenje Boraka. Bande su dočekale ova dva bataljona i poslije borbe očišćen je pomenuti sektor i četničke bande protjerane u pravcu Konjica a milicija preko mosta na Neretvi na drugu stranu. Po izvršenju čišćenja drugi bataljon je krenuo na specijalni zadatak i na putu susreo je grupice četnika koji su bježali ka Zimljima te ih je razbio.

U vremenu od 6. do 11. decembra četničke bande koje su se povratile svakodnevno su napadale naš bataljon[16] koji se nalazio na prostoru Kula — Čičevo — Glavatičevo, a koji ih je uvijek uspio odbaciti.

U ovim borbama imali smo 8 ranjenih, 4 mrtva, 2 smrznuta dok je neprijatelj imao 15 mrtvih i oko 30 ranjenih.

11. XII. drugi bataljon se vraća sa zadatka kojega je u potpunosti izvršio. Prilikom izvršenja ovoga zadatka razbio je Idbarsku miliciju koja ga je napala i protjerao je u pravcu Konjic.[17]

Po izvršenju zadatka raspored bataljona je slijedeći:[18]

1. bataljon: s. Česim sa obezbeđenjem na Rt Kamenu (kota 1302) i na k. 1229.

2. bataljon: s. Zaborani sa obezbeđenjem na k. 1083.

---

[15] Riječ je o akciji protiv četnika Konjičke brigade Nevesinjskog četničkog korpusa na prostoriji Čičevo — Kula — Borci i dijelova 2. gorskog zdruga ustaško-domobranske 9. gorske divizije u Glavatičevu. Bliže o tome vidi dok. br. 162; Arhiv VII, reg. br. 7/9—5, k. 1146/II (zapovijest Štaba 14. hercegovačke — omladinske — NOU brigade od 4. decembra 1944), reg. br. 2/15—1, k. 149 C (izvješća Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. decembra 1944).

[16] Odnosi se na 4. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/9—5, k. 1146/II: zapovijest 14. hercegovačke — omladinske — NOU brigade od 4. decembra 1944).

[17] i [18] Zadatak je 2. bataljona bio »da zatvori pravac od Porima i Zimlja preko Hanskog Polja« (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/9—5, k. 1146/II). Pri izvršenju toga zadatka on je imao sukob i sa oko 80 četnika Konjičke brigade i tom prilikom ih razbio u Rudom Polju, ubivši dvojicu. Opširnije o tome i o novom rasporedu 14. hercegovačke brigade vidi dok. br. 36 (objašnjenje 43), zapovijest Štaba brigade od 12. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/10—5, k. 1146/II) i izvješća Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 25. i 28. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 16/7 i reg. br. 39/7, k. 145, reg. br. 13/10—1, k. 149/C).

3. bataljon: s. Humčani — Kovačići sa obezbeđenjem na Humanik (kota 993) i šaljući patrole u pravcu s. Hrušta — Lakat.

4. bataljon: s. Čičevo — Glavatičevo sa obezbeđenjem u najpogodnijim mjestima.

Dne 12. i 13. decembar 1944

Zadatak brigade je da se prebaci na sektor Kalinovik preko Bjelimića da bi pomogla XI. herc. brigadu u borbi protiv četničkih bandi koje su se skoncentrisale na tome prostoru.[19]

Plan: ovladati sa mostom na Glavatičevu kojega je milicija čuvala i obezbediti ga za prelaz ostalim bataljonima, a ujedno obezbediti i leđa zbog iznenađenja. Komore prebaciti preko Kifina Sela ka Ulogu i Kalinoviku. Sa dva bataljona napasti most i proterati bande preko Razića dok bi ostalim krenuli preko mosta putem za Bjelimiće.

Međutim neprijatelj 12. XII. jačine 300, potpomognut sa dva tenka, napada naš 3. bataljon koji je bio na prostoru Humčani — Kovačići. Borba je trajala od 6 do 17 sati i bataljon se je uslijed jače snage morao povući u pravcu Crvnja odakle je vršio kontranapad na neprijatelja i uspio ga odbaciti na liniju Pridvorci — Hrušta — Lakat gdje je zanoćio.

Istog dana neprijatelj je napadao od Boraka i Glavatičeva u jačini 500 sa milicijom i četnicima na naš 4. bataljon kome je bio dodat 2. bataljon na isti prostor radi predviđenog zadatka, t.j. radi ovlađivanja sa mostom. Uspjeli su da odbace neprijatelja u pravcu Boraka dok je neprijatelj na drugoj strani uspio da ovlada preko mosta sa s. Glavatičevo. U toku noći 12. na 13. izvršen je ponovo napad na neprijatelja u Glavatičevu da bi se isti odbacio ali napad nije uspio tako da su bataljoni ostali na položajima iznad s. Glavatičevo — Čičevo — Lađanica. 13. XII. naš 1. bataljon koji je imao zadatak da štiti zaleđa svim bataljonima bio je napadnut od neprijatelja koji je napadao od Zimlja — Hansko Polje. Borba se vodila od 7 do 14 sati.

---

[19] U depeši Štaba 29. NOU divizije od 12. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/11—5, k. 1146 II) piše:

»Sa cijelom brigadom usiljenim maršem krenite Bjelemići — Kalinovik. Pomozite XI. brigadu koja vodi teške borbe sa srbijanskim četnicima kod Kalinovika, XI. brigada danas drži Vlaholje — Vihovići — Jažići.

Šegrt«.

Opširnije o organizaciji toga pokreta vidi zapovijesti Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 12. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/12—5 i 7/13—4, k. 1146 II).

Usled postavljenog zadatka da se hitno pomogne XI. brigadi, a preko mosta na prostor Bjelimića nije se moglo prebaciti, to se borba sa ovim kolonama neprijateljskim nije mogla u potpunosti primiti nego je ovaj bataljon zadržavao neprijatelja dok bi se izvukli 2. i 4. bataljon koji su bili na položajima Ćičevo — Glavatičevo, poslije čega je izvršeno povlačenje preko Dramiševa — Seljani — Grdača — Živanj — Trešnjevica — Ulog, poslije čega je odmah produženo za Kalinovik.

Naš 3. bataljon koji se nalazio na prostoru kod Humčana prebacio se je sa komorama ka Kifinom Selu odakle je produžio za Ulog.[20]

U ovim borbama imali smo 3 mrtva, 12 ranjenih, 2 nestala dok je neprijatelj imao 25 mrtvih, 30 ranjenih, 8 zarobljenih što domobrana, četnika i milicije.

Po dolasku u Kalinovik raspored bataljona je bio:

1. bataljon: s. Mjehovina
2. bataljon: Kalinovik
3. bataljon: Suvo Polje
4. bataljon: s. Garosanovići.[21]

U vremenu od 16. do 21. decembar 1944

Zadatak brigade je da u zajednici sa XI. herc. brigadom napadne četničke bande kod Kalinovika a koje su došle iz Srbije. Ove bande poslije neuspjelog napada na XI. herc. brigadu zadržale su se na liniji Borija — Šivolje — Krbljine.[22]

Naš jedan bataljon napada u pravcu Jažići — Mosorovići — Šivolje čisteći ovaj prostor, a drugi bataljon u pravcu Vihovići — Borija. Bataljon XI. brigade napadaće sa desnog i levog krila neprijatelju u bok i po mogućnosti presjeći odstupnicu.

Napad je izvršen 16. XII. ali četničke bande koristeći maglu povukle su se u pravcu Foče i Trnova tako da su ih samo napali naš drugi bataljon i 1. bataljon XI. brigade koji su zarobili komoru.[23]

---

[20] Bliže o promjeni pravca kretanja 14. brigade, uslijed navedene situacije, vidi naređenje njenog štaba od 13. decembra i zapovijest od 14. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/14—5 i 7/15—5, k. 1146/II).

[21] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 1000.000. Vjerovatno se odnosi na s. Grajsaliće.

[22] Vidi dok. br. 44; Arhiv VII, reg. br. 7/17—5, k. 1146/II: zapovijest Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 15. decembra 1944. godine.

[23] Bliže o tome napadu i o razbijanju četničke komore vidi dok. br. 63.

Poslije izvršenog zadatka i čišćenja ove prostorije bataljoni su se smjestili:

1. bataljon: s. Mušići
2. bataljon: s. Krbljine
3. bataljon: s. Strane — Obrnje
4. bataljon: s. Mjehovina.

17. XII. nastavljeno je gonjenje četničkih bandi preko Dobrog Polja u pravcu Trnova.[24]

Četničke bande koje su se povukle u pravcu Trnova zajedno sa milicijom dočekali su kod s. Tošići naši bataljoni, gdje se borba razvila, poslije čega su ove bande pobjegle u pravcu Presjenice i Jahorine, a ova dva bataljona su zauzeli Trnovo. Po zauzimanju Trnova ova dva bataljona su ostala na tome prostoru.

U ovim borbama neprijatelj je imao više ranjenih i 1 zarobljenog.

21. XII. izvršen je pokret ostalih bataljona sa prostora Ulog — Kalinovik ka Trnovu.[25]

U vremenu 22. do 23. decembra 1944

Četničke bande koje su bile odbačene sa milicijom od s. Tošići i Trnova zadržale su se na prostoriji Presjeka[26] — Jahorina.

Zadatak brigade je čišćenje ovog terena od bandi.

Plan: napasti neprijatelja na ovoj prostoriji i očistiti čitav ovaj teren i protjerati bande u pravcu Sarajeva. Čišćenje izvršiti sa tri bataljona koji će opkoljavajući sela iste čistiti. Prostor kojega su trebali očistiti je veliki i nije moglo doći do uzajamnog potpomaganja između bataljona, ali pošto smo vjerovali da neće biti jačeg otpora od neprijatelja, to smo i uputili bataljone u tri razna pravca kako bi čitav teren mogli očistiti.

Čišćenje je izvršeno 22. XII. u pravcu Presjeke — Kijeva — Jahorine opkoljavajući pojedina sela i čisteći ih. Neprijatelj je davao otpora ali poslije energičnog napada isti je pobjegao u pravcu Umoljana, Sarajevskog Polja i preko Jahorine tako da su ih naši bataljoni u jednim pravcima gonili te

---

[24] Odnosi se na četnike Romanijskog, Nevesinjskog i Trebinjskog korpusa. Bliže o tome vidi dok. br. 44; Arhiv VII, reg. br. 7/19—5 i 7/20—5, k. 1146/II: zapovijesti Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 17. i 21. decembra 1944. godine.

[25] Opširnije o organizaciji toga pokreta vidi Arhiv VII, reg. br. 7/20—5, k. 1146/II: zapovijest Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 21. decembra 1944. godine.

[26] Odnosi se na s. Presjenicu, kod Trnova.

svojim prednjim dijelovima u gonjenju dolazili do samoga Sarajevskog Polja (Vojkovići).

Poslije čišćenja određene prostorije bataljoni su se smjestili:

1. bataljon u s. Tošići — Kisjelice — Vrbovnik držeći obezbeđenje na Gradina (kota 1013) i Parice (trig. 987).[27]

2. bataljon u s. Šabanci — Ostojići držeći obezbeđenje na Gradac (kota 1067) i na k. 1015 i Oblo Brdo (kota 1056).

3. bataljon: s. Grab držeći obezbeđenje na Grabska strana (kota 1006) i preko Grabskih šuma (kota 1312) upućujući patrole u pravcu Kijeva.

4. bataljon: s. Divčić — Zabojska držeći obezbeđenje na k. 1398 i na Plan (kota 1173) i Oštra Stara[28] (kota 1346), šaljući patrole u pravcu s. Ubolić[29].

U ovom čišćenju zarobljen je jedan milicioner i oslobođeno 12 Rusa.[30]

U vremenu 24. do 27. decembra 1944

24. XII. Neprijatelj potpomognut sa četiri tenka, zajedno sa četnicima i milicijom, jačine 800, napada na naš 3. i 2. bataljon. Glavni njegov napad bio je na 3. bataljon sa ciljem da ovlada sa njegovim položajem odakle bi produžio napad ka Trnovu.[31] Iako je most između Kijeva i Jablanice porušen tenkovi su uspjeli preći preko rijeke kao i pješadija te napasti na položaje 3. bataljona i podići koristeći Grabske šume. Borba je trajala od 8 do 16 sati kada je bataljon uslijed jače snage bio prisiljen da napusti svoje položaje koje je neprijatelj zaposjeo. Međutim kontranapadom bataljona neprijatelj je ponovo odbačen do Kijeva.

U isto vrijeme kada je napadao na 3. bataljon milicija i četnici sa Švabama izvršili su napad na položaje 2. bataljona, koji ih je dočekao i povratio u pravcu Presjenice. U toku noći 3. bataljon je izvršio napad na neprijatelja koji je ostao kod Kijeva radi ispitivanja snaga ali u ovome napadu nije ga uspio odbaciti od Kijeva.

25. XII. Neprijatelj ponovo napada sa istim snagama na naš 2. i 3. bataljon i borba je trajala od 11 do 18 sati. Neprijatelju u prilog išla velika magla te je ponovo uspio podići

---

[27] Treba: Paprica (trig. 987).

[28] Odnosi se na V. Stranu (k. 1436).

[29] Treba: Ulobić.

[30] Riječ je o ruskim ratnim zarobljenicima.

[31] Vidi dok. br. 131.

položajima našeg bataljona. Isti je napredovao kolonama koje su se kretale preko Grabskih šuma od Kijeva direktno ka s. Grabu te na taj način uspio odbaciti ovaj bataljon i ovladati sa s. Ilovice, dok se je bataljon povukao na položaje iza sela Mađari i Pendići.[32]

26. XII. u 4 sata izvršen je napad sa svim bataljonima na neprijateljske položaje ali ovaj napad nije izvršen jednovremeno, tako da je poslije ovoga napada neprijatelj uzeo inicijativu u svoje ruke i napao naše bataljone težeći da prodre u Trnovo i da sa istim ovlada. Zbog slabog držanja naših bataljona, a potpomognut sa tenkovima uspio je prodrijeti u Trnovo. Borba je bila žestoka i vodila se cio dan. Bataljoni su bili prisiljeni da se povuku preko Rogoja ka Dobrome Polju.[33]

Po izvlačenju bataljona u pravcu Dobro Polje raspored bataljona je slijedeći:[34]

1. bataljon: s. Boljanovići držeći obezbeđenje na Videš (kota 1389) i na Karaula (kota 1328), kontrolišući komunikaciju od Trnova ka Dobrom Polju.

2. bataljon: s. Varoš — Kolakovići sa obezbeđenjem na Varize (kota 1049) i na k. 1238, upućujući patrole u pravcu s. Bašci i zatvarajući pravac od Jabuke.

3. bataljon: s. Krbljine za osiguranje komora i držeći obezbeđenje na Krbljina Zvijezda (kota 1414) i služeći kao brigadna rezerva.

4. bataljon: u s. Dobro Polje sa obezbeđenjem na Lokve (kota 1351) i krila.

U ovim borbama neprijatelj je imao 30 mrtvih i 20 ranjenih dok smo mi imali 5 mrtvih, 6 ranjenih i 8 nestalih.

U vremenu od 28. do 31. decembar 1944

U vremenu sa 28. do 31. decembra neprijatelj je svakodnevno pokušavao napade na položaje 1. bataljona koji je kontrolisao komunikaciju Trnovo — Dobro Polje ali je uvijek bio odbačen nazad.

U ovome periodu imali smo 2 ranjena dok je neprijatelj imao 2 mrtva i 1 ranjenog. Raspored bataljona je isti.

---

[32] Treba: Pendičići.

[33] U zapovijesti Štaba 14. hercegovačke NOU brigade od 26. decembra 1944. iznosi se da je do toga došlo uslijed slabe borbenosti, nesložnog i nepovezanog udara na neprijatelja. Pri tome je Štab brigade bio iznenađen u Trnovu a komora u s. Tošićima (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/22—5, k. 1146/II).

[34] i [37] Vidi i skicu položaja u Arhivu VII, reg. br. 5/19—7/I, k. 1143/A.

VI.

GUBITCI

a. *Kod neprijatelja:*

Mrtvih 73
Ranjenih 98
Zarobljenih 10
Streljanih

b. *Kod nas:*

Mrtvih 11
Ranjenih 26
Zarobljenih
Nestalih 12
Dezertiralo 86

c. *Zaplijenjeno:*

10 pušaka, 640 metaka, 12 bombi i četnička komora.

d. *Izgubljeno:*

1600 engleske municije, 200 protivkolske municije, 2 p. mitraljeza.

VII.

IMENA NEPRIJATELJSKIH STARJESINA[35]

1. Fišer, komandant njemačkog garnizona u Nevesinju
2. Smajo Jugo, vođa nevesinjske milicije
3. Salko Ćatić, vođa nevesinjske milicije
4. Remetić, vođa četničkih bandi
5. Salatić Dušan, vođa četničkih bandi
6. Milutinović, vođa četničkih bandi
7. Kureš, vođa bilećkih bandita

VIII.

IMENA NAŠIH RUKOVODIOCA

1. *Štab brigade:*

1. Komandant brigade kapetan drug Šakotić Radovan
2. Politički komesar brigade drug Mirko Ignjatić
3. Zamjenik komandanta kapetan drug Mile Vukalović

[35] Vidi dok. br. 18, objašnjenje 42—48.

4. Pomoćnik političkog komesara drug Miljo Milatović
5. Načelnik štaba major drug Huso Alikalfić
6. Operativni oficir major drug Mile Glogovac

2. *I. bataljon:*

1. Komandant poručnik drug Milosav Kundačina
2. Politički komesar drug Danilo Tomanović
3. Zamjenik komandanta
4. Pomoćnik političkog komesara drug Krsto Šegrt

3. *II. bataljon:*

1. Komandant poručnik drug Šćepo Šarić
2. Politički komesar drug Mirko Škender
3. Zamjenik komandanta drug Vojko Bulut
4. Pomoćnik političkog komesara drug Hamid Kebo

4. *III. bataljon:*

1. Komandant poručnik drug Veljko Gerun
2. Politički komesar drug Ratko Krunić
3. Zamjenik komandanta potporučnik drug Mirko Papić
4. Pomoćnik političkog komesara drug Savo Vico

5. *IV. bataljon:*

1. Komandant poručnik drug Obren Milojević
2. Politički komesar drug Risto Rašević
3. Zamjenik komandanta
4. Pomoćnik političkog komesara drug Uroš Šćepanović

IX.

ZAKLJUČAK

Postavljene zadatke brigada nije u potpunosti izvršila. Potpuno izvršenje postavljenih zadataka pred ovu brigadu otežavalo je što je ista mlada, rukovodioci novi, koji su mladi i neiskusni, oskudijevaju sa znanjem. Kroz čitav mjesec dana brigada je bila u borbama i na položajima koji bi odgovarali starijim i iskusnijim brigadama. Oskudica u rukovodstvu također je otežavala izvršenje zadataka. Starih boraca i rukovodioca brigada nema a [na] njihovo mjesto su postavljeni borci koji su nedavno stupili u NOV, koji se još nijesu osposobili za rukovođenje sa jedinicama, a kojima treba obratiti više pažnje njihovom izgrađivanju. I ono što je bilo starih boraca nešto je prekomandovano a većina ih se nalazi u bolnicama na liječenju jer su se izranjavali u ovim borbama. Također ni štabovi bataljona nisu popunjeni u kojima fale dva

zamjenika komandanta bataljona koji su vrlo potrebni radi uzdizanja ljudstva u vojničkom pogledu. Potpuno neizvršenje postavljenih zadataka otežala je i obaveštajna služba koja nije aktivna u pogledu prikupljanja podataka te radi toga nekada se ne saznaju na vrijeme podatci o neprijateljima i njegovim namjerama, a što je osnov za izvođenje ma kakve operacije. Nasuprot tome neprijatelj je imao jaku obaveštajnu službu i o svakom pokretu naše brigade bio je na vrijeme obaviješten. Također je otežavala izvršenje zadataka i oskudica u jugoslavenskoj municiji, čijega oružja brigada ima u većini, te radi toga nije se mogla postići vatrena nadmoćnost nad neprijateljem niti su automatska oružja mogla doći do izražaja. Odjeća i obuća također je slaba.

Radi toga potrebno bi bilo brigadu odrediti na sektor gdje bi se mogla srediti i osposobiti za daljne zadatke. Rukovodstvo po bataljonima popuniti, snabdjeti se sa dovoljnom količinom jugoslovenske municije i granatama od bacača, dodijeliti veći dio odjeće i obuće, osposobiti obaveštajne oficire u njihovim dužnostima, tek tada bi brigada u potpunosti mogla izvršavati postavljene zadatke.

Prilozi:

1. operativne zapovijesti za mjesec decembar[36]
2. skice položaja na dan 31. decembar[37]
3. pregled brojnog stanja i naoružanja[38]
4. spisak poginulih oficira
5. spisak poginulih podoficira
6. spisak poginulih boraca
7. promjene kod oficira
8. promjene kod podoficira
9. spisak ranjenih
10. spisak dezertera
11. spisak nestalih

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
major
Mirko Ignjatić

M. P.

Načelnik štaba,
major
Huso Alikalfić

Komandant,
kapetan
R. Šakotić

---

[36] O tim zapovijestima vidi Arhiv VII, reg. br. 7/7—5, 7/9—5, 7/10—5, 7/12—5, 7/13—5, 7/14—5, 7/15—5, 7/17—5, 7/19—5, 7/20—5 i 7/22—5, k. 1146/II.

[38] Riječ je o pregledima brojnog stanja ljudstva, stoke, naoružanja i municije (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/29—7/I, k. 1143/A). Objavljuju se kao prilozi uz ovaj dokumenat. Pregledi su štampani, a rubrike popunjene mastilom.

PREGLED

Brojnog stanja ljudstva XIV Herc. Omlad. NOU. brigade

Na dan 31 decembra 1944 god.

Redni broj	Naziv jedinica	Oficira		Podoficira		Političkih komesara		Boraca		SVEGA	Primjedba
		Drugova	Drugarica	Drugova	Drugarica	Drugova	Drugarica	Drugova	Drugarica		
1	Štab brig. i oko brigade	4			1	3		35	3	46	2 talijana
2	Intendant. bojna, omlad. boln.	2				2		84	8	96	6 talijana
3	1 bataljon	7		1		8		189	13	218	
4	2 bataljon	2				15		186	8	211	
5	3 bataljon	5		2		8		232	8	255	9 talijana
6	4 bataljon	1		2		16		192	11	222	2 talijana
	UKUPNO	21		5	1	52		918	51	1048	19 talijana

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Politički komesar:
major
Mirko Ignjatić

Komandant:
kapetan
R. Šakotić

Načelnik
major
Huso Alikalfić

1) U rashodu:
   a) oficira: 3
   b) podoficira: 1
   c) komesara: 16
   d) boraca: 184

2) Razlika po spisku od prošlog puta
   a) novomobilisani: 3
   b) poginulih: 11
   c) dezertiralo: 86
   d) prekomandovano: 26
   e) nestalih: 12

Pregled

Redni broj	Naziv jedinice	PUŠAKA				Puško-mitraljeza				MITRALJEZA		BACAČA				
												Teških			Lakih	
		Mauzer 7.9	Italijanskih 6.5 m/m	Engleskih	Francuskih	Brno	Engleskih	Njemačkih	Italijanskih	Breda	Fiat	Kal. 81 mm	Kal. 82 mm	Ruskih	Njem. 45	Ital. 45
1	1. bataljon	63	60	13		1	12	1	1	2				1		1
2	2. bataljon	71	50	11	1	4	7	1	2	1		1				
3	3. bataljon	115	36	6		2	6	6	1	1		1				
4	4. bataljon	94	42	2		1	9	5		2		1				
5	oko brigade	47	39	2			3									
6	bojna komora			2												
UKUPNO		390	227	34	1	8	37	13	4	6		3		1		1

Za gore navedeno oružje

Pregled

1	1. bataljon	1110	3080	1880	15	150	1300	3800	75		10000				48	120
2	2. bataljon	2330	2330	995			1300	2530	160	350	3600	20				
3	3. bataljon	2138	5387	6700		400	2090	1620	300	4450	38					
4	4. bataljon	1706	1331	110		200	3352	550		5670						
5	oko brigade	1414	660	110			850									
6	bojna komora	2600	1500	10992						6000		24	12			28
UKUPNO		11298	14288	20757	15	2050	12662	2405	650	29720		82	12	48		148

Politički komesar
Mirko Ignjatić

M. P.

naoružanja — Na dan 31 decembra 1944. godine

Protiv kolskih pušaka		Mašinskih pušaka					PIŠTOLJA							Signal. pištolja			Bomba		Trombona		Nagaz mina		PRIMJEDBA
Ruskih	Engleskih	Njemačkih	Engleskih	Ruskih	Italijanskih	Hrvatskih	Njem. (rčv.)	Belgijskih	Vojno-držav.	Mauzer 7.65	Mauzer 6.35	Italijanskih	Američkih	Jugoslaven.	Njemačkih	Engleskih	Ofenzivnih	Defenzivnih	Njemačkih		Eng leskih	Ruskih	
	2	1	1					1	5		1	1					111	64	5		11	5	
	2	1				2	3		3	4					2		91	82			10		
	2	3	3		1	1	4		4	10		6		1			117	115	3				
	2	4				1	3		5	3		6	1	1			73	112					
		5	3	1			7		3			4	2		1		61	69					
																	12	154			7		
	8	14	7	1	1	4	17	1	20	17	1	17	3	2	3		470	596	8		28	5	

municije — Na dan 31 decembra 1944. godine

																	111	64			11	5	
																	91	82			10		
																	117	115	3				
																	73	112					
																	61	69					
																	12	154			7		
100	100	200	30					5	32		2	4											
50		200				200	200		30						50								
285		200	420		90		110		29	55		46		50					3				
100		340				70	45		35			37	7	70									
		750	480	73			150		37			30	47		187								
270		350																					
805		2040	930	73	90	310	505	5	163	95	2	117	54	120	237		470	596	3		28	5	

Načelnik štaba
Huso Alikalfić

Komandant
R. Šakotić

PREGLED

Brojnog stanja stoke i vozila Na dan 31 decembra 1944. god.

Red. broj	Naziv jedinice	KONJA			VOZILA						
		Jahači	Tovarni	Tegleći	Teretnih	polu teret.	Luksuz.	Motorcikla sa korpom	Motorcikla bez korpe		Kola
1	1. bataljon		29								
2	2. bataljon	3	18								
3	3. bataljon	1	27								
4	4. bataljon	3	19								
5	Oko štaba brigade	5	17								
6	vojna komora		30								
	UKUPNO	12	140								

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Politički komesar:
Mirko Ignjatić

Komandant:
R. Šakotić

Načelnik štaba:
Huso Alikalfić

BR. 153

IZVJEŠTAJ ŠTABA 19. KRAJIŠKE (SREDNJOBOSANSKE) BRIGADE OD 31. DECEMBRA 1944. ŠTABU 53. NOU DIVIZIJE O RAZBIJANJU ČETNIČKIH GRUPICA U ŠIREM REJONU DERVENTE[1]

ŠTAB
XIX BRIGADE 53 NOU DIVIZIJE
K. broj: 120/44
dne 31 decembra 1944.

Predmet: Nadopuna jednomjesečnog operacijskog izvještaja.[2]

ŠTABU 53 NOU DIVIZIJE

Položaj

27-XII-1944. Snage ove brigade bile su raspoređene i to:

I bataljon u Osinji sa zadatkom kontrole pravca Lupljanica — Cer.[ani].

II bataljon Pojezna.

III bataljon sa dvije čete Jadovica — Miškovci, a s jednom u zaštiti komisije za ishranu prema Potočanima.

IV bataljon u Drijenu.

Ovoga puta III bataljon sa svoje dvije čete izvršio pokret na liniji Barake — Miškovci — Agići sa zadatkom pravljenja zasjeda četničkoj bandi, koju je progonila XVIII brigada[3] od Vrbasa preko Motajice. Tom prilikom ubijen je jedan četnik.

28-XII-1944. I bataljon sa svojih dosadašnjih položaja došao je u Štrpce, a u cilju gledanja ton kina, koje se je nalazilo u Glogovcu.

II bataljon također je izvršio pokret i smjestio se u Glogovcu, zaseok Gornjani,[4] a u cilju gledanja kina.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15—1, k. 1423.

[2] Vidi dok. br. 102.

[3] Vidi dok. br. 149.

[4] Nije nađen na karti 1 : 100.000.

III bataljon na istim položajima.

IV bataljon izvršio pokret na liniju Detlak — Kalenderovci sa zadatkom razbijanja četničkih bandi i rušenja pruge Derventa — Doboj. Ovom prilikom ubio je u koloni 3 četnika, zarobio jednu pušku, te vojničku spremu.

29.XII.1944. U toku dana bataljoni su izvršili slijedeći pokret:

I bataljon sa svoje 2 čete preko Vučijaka — Kulaša — Kamenice[5] za Popoviće sa zadatkom uništenja četničkih bandi koje se tamo nalaze. S jednom četom preko Cerana — Osinje u Sočanicu sa istim zadatkom. U Popoviću ubio je 4 četnika, 2 zarobio, [zaplienio] 3 puške i 1 englesku strojnicu.

II bataljon u toku noći izvršio pokret preko Kremne — Ljubića za Popoviće sa zadatkom uništenja četnika na tom prostoru, a zahvatio jednom svojom četom i selo Vijačani. Ovaj bataljon u ovom pokretu na neprijatelja nije naišao.

III bataljon na raspolaganje Komisije za ishranu.

IV bataljon u toku noći sa dvije grupe ušao u Lupljanicu, gdje je ubio 4 četnika, zarobili dvije puške i njihovu opremu. Ovom prilikom poginuo je jedan naš desetar.

30.XII.1944. Snage ove brigade raspoređene su sledeće:

I bataljon Osredci — Ljeb — Stanari sa zadatkom hvatanja i uništenja četničkih grupica na tom prostoru.

II bataljon u Popovićima sa zadatkom pomoću udarnih grupa hvatanje četnika.

III bataljon na raspolaganju Komisiji za ishranu i kontrolišući pravac Jadovica — Miškovci.

IV bataljon u toku noći, a po naređenju toga štaba, izvršio je pokret u Brestovo u cilju odmaranja i pripreme za pokret brigade.

31.XII.1944. I bataljon na prostoriji Osredci — Ljeb — Stanari sa istim zadatkom.

II bataljon Popovići — Kremna.

---

[5] To je potok.

III bataljon i dalje na raspolaganju Komisiji za ishranu.
IV bataljon u Brestovu.

1-I-1945. Snage ove brigade na istim položajima sa istim zadatkom:

U prilogu se dostavljaju: spisak ubijenih neprijateljskih vojnika, te podatci za poginulog desetara, koji su poslati od bataljona nepotpuni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pom. politkomesara, kapetan, Komandant,

NADOPUNA BILANSA MJESEČNOG OPERACIJSKOG IZVJEŠTAJA ZA MJESEC DECEMBAR:

Jedinice XIX brigade 53 NOU divizije od 27—31. XII. 1944. imale su:

I. **Gubitci:** *1. Neprijateljski:* Ubijeno: 12 četnika.
Ranjeno: —
Zarobljeno: —

2. *Vlastiti:* a) u ljudstvu: poginulo 1
ranjeno —
b) u materijalu: —

II. **Plijen:** 1) *Oružje:* 1 engleska strojnica i 6 pušaka, te 1 pištolj.
Ostalo bez promjene.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pom. politkomesara, kapetan;
Omerhodžić[6]

Komandant,
Momir Lalović

[6] Meho

BR. 154

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 20. SRPSKE NOU BRIGADE O DEJSTVIMA U DECEMBRU 1944. NA PROSTORU UŽICA I U DOLINI DRINE[1]

Datum	Vreme	SADRŽAJ	Primedba
. . .			
1. decembar 1944. g.		PODACI O NEPRIJATELJU: Podaci o neprijatelju ostaju isti kao i prethodnoga dana, izuzev što je neprijatelj aktivniji na celom sektoru, jer ubacuje sve novije i sveže snage.[2] RASPORED NAŠIH SNAGA: Naše jedinice nalaze se na položajima Mandina Stena — s. Kalenići — Žudovina Kosa — Loret — Bobija — Bijela Stijena. ZADATAK NAŠE JEDINICE: Zadatak jedinice ostaje isti: da se energično suprotstavi neprijatelju, uništavajući njegovu živu snagu. OPERACIJE: Sve naše jedinice u 4,45 časova izvršile su napad na neprijateljske položaje. Kroz kratko vreme razvila se žestoka borba. Naše jedinice su žestokim napadom ponovo zauzele brdo Strmac, koje je u toku noći 1. o.m. bilo izgubljeno.	

[1] Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 56—2, list 31—46, k. 1335.

[2] Opširnije o neprijatelju na tome pravcu vidi izvještaj Obavještajnog centra 45. NO divizije od 9. decembra 1944 (tom I, knj. 15, dok. br. 157).

Datum	Vreme	SADRŽAJ	Primedba

U toku ovih borbi, neprijatelju su naneseni osetni gubici.

Gubici neprijatelja: mrtvih 20, ranjenih 60.

Naši gubici: 2 mrtva, 7 ranjenih.

Od materijala je zaplenjeno: 2 mala bacača od 50 mm, 15 pušaka i 45 ručnih bombi.

Avijacija nije dejstvovala.

M. P. Komandant:

---

2. decembar 1944. g.

PODACI O NEPRIJATELJU:

U toku ovih dana neprijatelj je nešto aktivniji, nego prethodnih dana.

RASPORED NAŠIH SNAGA:

Naše jedinice nalaze se na položajima Bobija — Bijela Stijena — Žudovina — s. Smišalj — M. i V. Strmac.

ZADATAK NAŠIH JEDINICA:

Naše jedinice u toku današnjeg dana dobile su zadatak da se utvrde na zauzetim položajima.

OPERACIJE:

Naše jedinice u toku ovoga dana nisu imale većih operacija, sem izviđačke delatnosti.

M. P. Komandant:

Datum	Vreme	SADRŽAJ	Primedba

. . .[3]

4. decembar 1944. g.

PODACI O NEPRIJATELJU:

Neprijateljske snage izvlače se munjevitom brzinom komunikacijom Užice — Požega, a njihova obezbeđenja energično brane komunikaciju, da bi zaštitili njihovo izvlačenje.

RASPORED NAŠIH SNAGA:

Naše jedinice nalaze se na položajima Bobija — Bijela Stijena — Žudovina — Smišalj — M. i V. Strmac.

ZADATAK NAŠIH JEDINICA:

Naše jedinice imaju zadatak da energično napadaju na neprijateljska utvrđenja uništavajući neprijateljsku živu snagu, kao i ometanje neprijateljskog izvlačenja na komunikaciji.

OPERACIJE:

Posle jake minobacačke pripreme u 4,30 časova naše jedinice prešle su u ofanzivni napad na celom sektoru. Za kratko vreme borba je dobila žestok karakter. Teška borba se produžila i na noć 4/5 ov. mes., sa jakom žestinom. Kasno u noć, neprijatelj je dobio pojačanje u ljudstvu i tokom ogorčenih borbi uspeo je da potisne naše delove na svoje polazne položaje.

U toku ovih akcija, neprijatelju su naneseni osetni gubici.

[3] Redakcija je izostavila dio teksta koji ne sadrži značajnije podatke, i to je u dokumentu označila sa tri tačke.

Datum	Vreme	SADRŽAJ	Primedba
		Neprijateljski gubici: mrtvih 20, ranjeno 200, zarobljeno 4 Švabe. Sopstveni gubici: mrtvih 11, ranjeno 39. Od materijala je zaplenjeno: 7 pušaka, 2 mitraljeza, 1 strojnica, 2 pištolja, 7000 mitraljeskih metaka, 25 ćebadi, 40 šatorskih krila, i druge sitne vojničke spreme. Moral kod boraca na visini. M. P. Komandant:	
5. decembar 1944. g.		PODACI O NEPRIJATELJU: Ostaju isti kao i prethodnoga dana. RASPORED NAŠIH JEDINICA: Naše jedinice se nalaze na položajima Bobija — Bijela Stijena — Žudovina — s. Smišalj — V. i M. Strmac, sa istim zadacima kao i prethodnog dana. OPERACIJE: . . . M. P. Komandant:	
6. decembar 1944. g.		PODACI O NEPRIJATELJU: Neprijatelj je ovog dana nešto aktivniji nego prethodnog dana. Primećeno je da ubacuje pojačanja na izvesnim tačkama. Takođe je primećeno da naglo opada moral kod njiho-	

vih isturenih delova. Razlog ovome leži u neuspesima njihovih operacija poslednjih dana na svim sektorima fronta.

RASPORED NAŠIH SNAGA:

Naše jedinice nalaze se na položajima Bobija — Bijela Stijena — Žudovina — Smišalj — M. i V. Strmac.

ZADATAK NAŠIH JEDINICA:

Naše jedinice dobile su zadatak da uporno brane [svoje položaje] i energično napadaju na neprijateljska uporišta.[4]

OPERACIJE:

U toku današnjeg dana neprijatelj je bio čitavog dana aktivniji i napadao je na naše položaje stalno potpomagan artilerijom. Svi njegovi napadi ostali su bez uspeha. Naše jedinice uvek su primale borbu i jakom vatrom iz svih oružja vraćale neprijatelja natrag.

U toku ovoga dana neprijatelj je pretrpeo osetne gubitke.

Neprijateljski gubici: mrtvih 100, ranjeno 200, zarobljeno 5 Nemaca.

Sopstveni gubici: 7 mrtvih, 18 ranjenih, 9 drugova nestalo u borbi.

Od materijala zaplenjeno je: 7 pušaka, 2 pištolja, 1000 metaka mauzerovih, 50 ručnih bombi, 40 ćebadi, 38 šatorskih krila.

[4] Vidi zapovijest Štaba 45. NO divizije od 5. decembra 1944 (tom I, knj. 15, dok. br. 142).

Datum	Vreme	SADRŽAJ	Primedba
		Od materijala izgubljeno je: 5 pušaka, 1 laki mitraljez i 1 teški mitraljez. M. P. Komandant:	
9. decembar 1944. g.		PODACI O NEPRIJATELJU: Podaci o neprijatelju ostaju isti kao i prethodnoga dana. RASPORED NAŠIH SNAGA: Naše jedinice nalaze se na položajima Bobija — Bijela Stijena — Žudovina — Smišalj — V. i M. Strmac sa istim zadatkom kao i prethodnog dana. OPERACIJE: U toku ovih dana nije bilo značajnijih operacija, sem izviđačke delatnosti. Neprijateljska artiljerija tukla je naše položaje. Gubitaka nije bilo. Moral kod boraca na visini. M. P. Komandant:	
11. decembar 1944. g.		PODACI O NEPRIJATELJU: Nemačke snage ubrzanim maršem izvlače svoje snage komunikacijom Požega — Užice — Višegrad — Sarajevo, odakle se dele i vode u dva pravca. Jedna kolona ide za Bosanski Brod, dok druga ide pravcem Sarajevo — Vlasenica — Zvornik — Bijeljina — Brčko.	

Zadatak ovih jedinica je da se nesmetano izvlače sa što manje gubitaka.

RASPORED NAŠIH SNAGA:

Naše jedinice dobile su zadatak da se ubrzanim maršem prebace na prostoriju Loznica — Lešnica.

Po ovako dobivenom zadatku jedinica se prikupila u s. Duman 12. XII. odakle je formirala brigadnu marševsku kolonu i izvršila pokret pravcem s. Duman — s. Osečina — s. Zavlaka — s. Brezovica i posle dugog i napornog marša stigla oko 21 čas na prostoriju s. Zavlaka i s. Brezovica, gde se razmestila radi odmora.

OPERACIJE:

U toku ovih dana nije bilo nikakvih operacija sem pokreta.

Načelnik Štaba,
M. P. **Petro Jovančić**

. . .

15. decembar 1944. g.

PODACI O NEPRIJATELJU:

Podaci o neprijatelju su isti kao i prethodnoga dana.

ZADATAK NAŠIH JEDINICA:

Naše jedinice radi sprečavanja nesmetanog neprijateljskog izvlačenja dobile su zadatak, da se sa prostorije s. Zavlaka i s. Brezovica prebace na prostoriju s. G. i D. Nedjeljica.

Prema ovome jedinica je na dan 15. XII. t.g. formirala

brigadnu marševsku kolonu i krenula komunikacijom Valjevo — Loznica do s. G. i D. Nedjeljica, gde je stigla istoga dana i razmestila se radi odmora.

OPERACIJE:

U toku ovih dana nije bilo operacija.

Gubitaka nije bilo.

Moral i borbeni duh kod boraca su na dostojnoj visini.

Komandant, kapetan:

M. P.

---

16. decembar 1944. g.

PODACI O NEPRIJATELJU:

Ostaju isti kao i prethodnog dana.

RASPORED NAŠIH SNAGA:

16. XII. jedinica ostaje na odmoru i dovodi u ispravnost spremu i oružje.

OPERACIJE:

U toku dana nije bilo nikakvih operacija.

Komandant, kapetan:

M. P.

---

17. decembar 1944. g.

PODACI O NEPRIJATELJU:

Nemačke snage, u želji da izbegnu presecanje na teritoriji Jugoslavije, ubrzano izvlače svoje snage prema Brčkom i Bos. Brodu.

Datum	Vreme	SADRŽAJ	Primedba

RASPORED NAŠIH SNAGA:

Prema dobivenoj zapovesti,[5] naša je jedinica izvršila pokret sa prostorije s. G. i D. Nedjeljica u 19 čas. i stigla na prostoriju s. Jadranska Lešnica — s. Straže, gde je počela sa pripremama za forsiranje reke Drine.

OPERACIJE:

Sem pokreta nije bilo nikakvih drugih operacija.

Gubitaka nije bilo.

Moral i disciplina kod naših boraca su na dostojnoj visini.

Oseća se oskudica u odeći i obući.

Komandant, kapetan:

M. P.

. . .[6]

23. decembar 1944. g.

PODACI O NEPRIJATELJU:

Nemačke snage po cenu velikih žrtava brane komunikaciju prema Brčkom i Bijeljini.[7]

RASPORED NAŠIH SNAGA:

Na osnovu zapovesti Štaba divizije, naša jedinica se prebacila na levu obalu reke Drine, izvršila pokret i izbila na komunikaciju Janja — s. Branjevo.

[5] Vidi tom I, knj. 15, dok. br. 185.

[6] Redakcija je sa tri tačke označila izostavljeni dio teksta koji se odnosi na period od 18. do 22. decembra, jer ponavlja podatke iz dok. br. 96 u ovoj knjizi.

[7] Opširnije o neprijatelju na tome prostoru vidi dok. br. 96.

Datum	Vreme	SADRŽAJ	Primedba

OPERACIJE:

Sem pokreta nije bilo drugih operacija.

Gubitaka nije bilo.

Moral i borbeni duh kod boraca je na visini.

Načelnik štaba:
M. P. **Petro Jovančić**

---

24. decembar 1944. g.

PODACI O NEPRIJATELJU:

Podaci o neprijatelju su isti kao i prethodnog dana.

RASPORED NAŠIH SNAGA:

Pokret je produžen i jedinica je izbila na prostoriju s. Jahovac — s. Batare — s. Dugo Polje — s. Potok, gde se smešta i dovodi u ispravnost opremu i oružje.

OPERACIJE:

U toku dana nije bilo operacija, jer nismo došli u kontakt sa neprijateljem.

Gubitaka nije bilo.

Moral i disciplina kod naših boraca su dobri.

Oseća se nedostatak odeće i obuće.

Načelnik štaba:
M. P. **Petro Jovančić**

---

25. decembar 1944. g.

PODACI O NEPRIJATELJU:

Podaci o neprijatelju su isti kao i prethodnih dana.

Datum	Vreme	SADRŽAJ	Primedba

RASPORED NAŠIH SNAGA:

U toku ovih dana naša jedinica je ostala na prostoriji s. Jahovac — s. Batare — s. Dugo Polje — s. Potok sa istim zadacima.

OPERACIJE:

Operacija nije bilo.

Gubitaka nismo imali.

Moral i disciplina kod naših boraca su dobri.

Načelnik štaba:
M. P. **Petro Jovančić**

---

30. decembar 1944. g.

PODACI O NEPRIJATELJU:

Prema dobivenim podacima na prostoriji s. Zelinje — Nova Kasaba — s. Drinjača pojavile su se četničke bande.

RASPORED NAŠIH SNAGA:

Prema dobivenoj zapovesti od Štaba divizije,[8] naša jedinica je izvršila pokret 30. o.m. pravcem Kozluk — s. Tabanci — s. Tršić — Čolopek.

OPERACIJE:

Po smeštaju jedinica je preduzela čišćenje terena od četničkih bandi.

Gubitaka nije bilo.

Moral i disciplina kod naših boraca su dobri.

Načelnik štaba:
M. P. **Petro Jovančić**

[8] Vidi dok. br. 134; Arhiv VII, reg. br. 27—1, k. 1335: zapovijest Štaba 20. srpske NOU brigade od 29. decembra 1944. godine.

Datum	Vreme	SADRŽAJ	Primedba
31. decembar 1944. g.		PODACI O NEPRIJATELJU: Novih podataka o neprijatelju nema. RASPORED NAŠIH SNAGA: Sa jučerašnje prostorije, jedinica je stigla na prostoriju s. Zelinje — s. Nova Kasaba — s. Drinjača, gde se smestila. OPERACIJE: Jedinica je po smeštaju preduzela čišćenje terena od četničkih bandi. Gubitaka nije bilo. Moral i disciplina kod naših boraca su dobri. Načelnik Štaba: **Petro Jovančić** M. P.	

Operacijski dnevnik XX brigade XLII divizije za 1944 godinu zaključuje se sa 31. decembrom 1944. godine.

Za Štab,
Načelnik — poručnik,
M. P. **Petro Jovančić**

BR. 155

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 23. SRPSKE NOU BRIGADE O DEJSTVIMA OD 11. DO 31. DECEMBRA 1944. U DOLINI RIJEKE DRINE[1]

OPERACIJSKI DNEVNIK 23 BRIGADE
za vreme od 11 do 31 decembra 1944 g.[2]

11 decembar — Cela brigada sa svim svojim delovima nalazi se u Valjevu, sa zadatkom sređivanja jedinica i odmaranja boraca.[3] Rad politički i vojnički. Svi delovi brigade razmestili su se u samoj varoši. Preduzeto je parenje i šišanje boraca i čišćenje oružja, tom prilikom smo divizijskoj intendanturi predali sve italijanske i bugarske puške sa municijom, ne dobivši u zamenu drugo.

12 decembar — Cela brigada izvršila je pokret iz Valjeva i zadržala se u varošici Osečini, put nije bio dug, te se putovalo dobro, i raspoloženje boraca je bilo dobro. U Osečinu se stiže uveče, gde se smestio štab brigade i bolnice i intendantura, dok su bataljoni bili razmešteni po okolnim selima. Iskorišćeno je vreme za odmor i sređivanje jedinica.[4]

13 decembra — Brigada je krenula iz Osečine pravcem Loznica, u međuvremenu je od štaba divizije dobiveno naređenje da se promeni pravac za Krupanj. Štab brigade, bolnica i intendantura smestili su se u samom Krupnju, dok su se protiv-

---

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7—1, k. 1337. Prepis izvršio štab 23. srpske brigade iz operacijskog dnevnika brigade. Original toga dnevnika se nalazi u Arhivu VII, reg. br. 56—1, k. 1337/A.

[2] Opširnije o dejstvima pomenute brigade u to vrijeme vidi bojnu relaciju njenog štaba (Arhiv VII, reg. br. 8—1, k. 1337).

[3] Prema operacijskom dnevniku Štaba Južne operativne grupe NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/4—4, k. 271), 7. decembra 1944. naređeno je 17. NOU i 45. NOU diviziji da se prebace, sa sektora Užica, na prostoriju Loznica — Krupanj u cilju vatrenih dejstava na neprijateljsku komunikaciju Zvornik — Bijeljina radi usporavanja neprijateljskog povlačenja sjeverno od Zvornika, i olakšanja forsiranja Drine dijelovima XXVIII NOU divizije.

[4] Vidi tom I, knj. 15, dok. br. 168.

kolska četa i bataljoni smestili po okolnim selima. U Krupanj smo stigli uveče, a u samom mestu ostalo se dva dana.

14 decembar — Izvršeno je detaljno sređivanje naših jedinica. Bataljoni su radili vojnički, održavali su se politički časovi. Izvršeno je parenje boraca i čišćenje oružja. Čitani su časopisi i vršene su diskusije o pojedinim političkim problemima.

15 decembar — Cela brigada na istom položaju i sa istim zadacima.

16 decembar — Cela brigada izvršila je pokret prema Loznici, Terzići, Voćnjak, Klupci, intendantura i bolnica su se kretale preko Zavlake dok su bataljoni išli preko Stolica.[5] Disciplina u maršu bila je prilična, i kolone su išle u dosta dobrom redu, dok su komore trupne i bojne išle u vrlo rđavom redu, zbog čega su komandiri bojne i trupne komore bili više puta oštro prekoreni.

17 decembar — Cela brigada je izvršila pokret preko Drine. I, II bataljon i protivkolska četa smestili su se na prostoriji Prnjavora sa jednim delom članova štaba brigade, bolnicom i intendanturom, dok su 3 i 4 bataljon sa drugim delovima članova štaba brigade smešteni u selu Badovinci i pripremaju se za prelaz preko Drine.

18 decembar — 3 i 4 bataljon su prešli reku Drinu pomoću skele. Bataljoni su ljudstvo razmestili blizu reke, pošto nije bilo kuća, gde bi se borci smestili. Ložile su se vatre, da bi se borci ogrejali. Ovi bataljoni su ostali na istom mestu sve do 19. XII ujutru do 4 časa. I i II bataljon, protivkolska četa, bolnica i intendantura, smeštaju se na prostoriju u Badovincima zajedno sa ostalim delom članova štaba brigade.

19 decembar — Tokom današnjeg dana nastavljeno je sa prebacivanjem preko Drine. U toku ovoga dana prebačena je protivkolska četa i II bataljon, sem jedne čete koja je ostala u zaštitnici. U toku noći prebacila se i brigadna bojna komora. 2, 3 i 4 bataljon su se smestili na pro-

[5] Vidi zapovijest Štaba 45. NOU divizije od 16. decembra 1944. za forsiranje Drine (tom I, knj. 15, dok. br. 185).

storiji sela Amajlije, Popovog Sela,[6] kuda su se smestili i delovi naše brigade koji su u toku dana prelazili. Jedinice koje su prešle nalazile su se na odmoru pošto je prelaz preko reke išao sporo i borci su mnogo čekali kod skele, te su dosta ozebli. Sem toga čistili su oružje. U Badovincima su još ostale bolnica, brigadna trupna komora i jedan deo članova štaba koji kontrolišu utovar i prelaz preko reke.

20 decembar Tokom današnjeg dana se završilo prebacivanje do 22 časa u toku noći i prebacili su se svi delovi naše brigade preko vode. I bataljon po prelasku preko Drine smestio se u selo Popovo, do daljeg naređenja. II bataljon smestio se isto tako u Popovu polju[7] kao i protivkolska četa. Po izveštaju koji smo dobili i koji smo proverili, neprijatelj se kretao od Janje prema Bijeljini.[8] Dok smo mi imali na okupu dva bataljona koji su se prebacili, isti su zaposeli: III bataljon Golo Brdo — Orašje sve do Ćiperovine. 4 bataljon od Ćiperovine, Čardačine sve do Glavičora. Zadatak ova dva bataljona je: u slučaju nadiranja [neprijatelja] prema Amajlijama i uz reku Drinu da spreče svako njegovo nadiranje i da mu se suprotstave. Na ovom sektoru kojim se neprijatelj kretao računa se da je bilo 2—3000 SS trupa. Na desnom krilu III bataljona nalazila se 6 proleterska brigada.[9] U 14 h. istoga dana nailazi ruska avijacija i napada neprijateljsku kolonu i nanosi joj osetljive gubitke. Naši neki delovi 4 bataljona, kada se neprijatelj sredio i otišao sa tih položaja, postavili se na drum kod Čardašije[10] i pokupili nešto stoke koju je neprijatelj napustio. I ovog dana jedinice su bile na istom položaju sa istim zadacima držanja pomenutih položaja. Neprijateljska avijacija nije delovala.

---

[6] Odnosi se na s. Popove.

[7] To polje nije nađeno na karti 1 : 100.000. Postoji s. Petrovo Polje, 4 km sjeveroistočno od Bijeljine. Ovdje je vjerovatno riječ o polju kraj s. Popova.

[8] Riječ je o pokretu 13. SS puka kao prethodnice 7. SS divizije »Princ Eugen«. Borbu sa tim pukom u to vrijeme prihvatili su dijelovi 17. i 28. NOU divizije (vidi dok. br. 72, 130 i 150).

[9] Vidi dok. br. 160.

[10] Treba: Čardačine.

III i IV bataljon nalazili su se na gore pomenutim položajima dok su nam glavne snage bile ispred sela Amajlije. Nismo imali detaljne izveštaje da li ima neprijatelja u selu Amajliji i da li se kreće drumom. U 10 č. sa 4 bataljonom krenuli smo da očistimo selo Amajliju i da ispitamo gde se nalazi neprijatelj. Kad smo sredili jedinicu i krenuli oko 15 časova, stigli smo u selo Amajliju, ali neprijatelja nije bilo u samom selu. Nismo imali nikakve podatke na kojim se položajima nalazi neprijatelj te smo krenuli prema Janji na putu za Zvornik, da bi ispitali položaj Obriježa i Kuhotine i zauzmemo preko Čengića položaj Donja Trnova i da uhvatimo vezu sa 20 brigadom.[11] Tačno u 15,30 h. krenuli smo i stigli na 2 km ispred Obriježa, K. 126[12] i 115, tada smo videli na njoj dosta vojnika, ali nismo znali koji su te smo mislili da je to 20 brigada. Uputili smo patrolu da ispita ko je na toj koti. Kad je patrola stigla i prišla na nekoliko metara i pitala ko je to, oni su odgovorili: partizani, otvorili vatru i ranili dva druga te smo videli da je to neprijatelj. O neprijatelju smo malo znali i verovali smo da se nalazi na drumu prema Zvorniku. Sa ovim bataljonom vratili smo se na prostoriju same varošice Janje. Jedne delove smo izbacili prema Dugom Polju a druge prema Gradini i Crnoj Bari da bi u slučaju nadiranja sprečili isto. Ovaj položaj nije bio povoljan, jer je neprijatelj većim manevrom mogao da nas zbaci prema Drini. Iste noći u 22 h. uputili smo u razne pravce patrole: prema Glavičici, Bjeloševcu (za 20 brigadu), drugu patrolu prema Modranu, Donjoj Mahali i S.[uhom] Polju. III patrolu prema Obriježu i Studencu sve do Čengića. Između 20 i 21 decembra u noći stižu patrole u Modran, gde se neprijatelj ne nalazi kao ni u Obriježu, već samo na koti Gradina.[13] Vezu sa 20 brigadom uhvatili smo sa 4 čete i dobili podatke da je neprijatelj izvršio jak napad te je

[11] Vidi dok. br. 96.

[12] Treba: trig. 126.

[13] Gradine su predio 13 km južno od Bijeljine, u čijem je rejonu trig. 126, pa je ovdje o tome, vjerovatno, i riječ.

brigada prešla preko Drine, a te čete su ostale kao zaštitnica. Dobili smo podatke o stanju neprijatelja. Štab brigade nije bio na okupu, jer su članovi bili po bataljonima. Komandant je bio u Amajliji, komesar na skeli a načelnik u Janji.

21 decembar Raspored naših snaga bio je sledeći: 3 bataljon prema donetoj odluci u 2 h. u noći imao je da krene na dodeljeni sektor prema Modranima, Donjoj Mah. i da se orijentiše prema Donjoj Trnovi. II bataljon da likvidira Obrijež, Donju Mah. i da izbije na sektor Čengića, uhvativši vezu sa III bataljonom. IV bataljon da krene sa druma Janja — Zvornik i da sadejstvujući II bataljonu likvidira selo Obrijež orijentišući se prema Beloševcu. Napad bi otpočeo u 7 časova ujutru. I bataljon da ostane u Janji obezbeđujući pravac od Bijeljine. Protivkolska četa da uđe u sastav II bataljona. Tačno u 7 časova neprijatelj je krenuo iz sela Modrana sa većim snagama prema Janji i susreo se sa III bataljonom. III bataljon je rasporedio svoje snage i otpočeo borbu uspevši da zadrži neprijateljsko nadiranje.

Na sektoru 4 bataljona neprijatelj je krenuo uz Drinu preko Kardašice, Rantovača, Isakovića Ade da bi zaobišao Janju i udario s boka. 4 bataljon se rasporedio oko Janje i presekao nadiranje neprijatelja. Tačno u 7 h. neprijatelj nadire sa još jačim snagama preko druma i polja. 4 bataljon ga je pustio do na 300 metara preda se i otvorio paklenu vatru. Borba je trajala oko pola sata i naš bataljon uspeva da raspršri neprijatelja. Gotovo svi neprijateljski vojnici koji su učestvovali u ovom napadu ostali su mrtvi i ranjeni na bojnom polju, dok je samo malo od njih uspelo da pobegne. U 8 časova nailazi II bataljon i raspoređuje se prema rečici Janji sa izvesnim svojim delovima, dok su drugi ostali u rezervi. U 8 časova neprijatelj napada istim pravcem sa oko 500 vojnika. Oba dva bataljona ga dočekuju i nanevši mu još teže gubitke vraćaju ga nazad, posle bitke koja je trajala pola sata. Neprijatelj napada i po treći put jačim snagama s druma.

Ali sav njegov uspeh sastojao se u tom što je uspeo da izvuče svoje ranjene dok se naši bataljoni nisu uopšte pomerili s mesta. Na sektoru III bataljona neprijatelj je dobio jaka pojačanja i uz velike gubitke uspeo je da nas potisne nešto u nazad. I bataljon stigao je blizu Janje i dobio naređenje da se postavi na sektoru Čardašice, Čiperovine, vršeći obezbeđenje od eventualnog neprijateljskog nadiranja. Oko 12 časova neprijatelj je uspeo da pređe rečicu Janju i da nas potisne iz Janje.[14] Izdato je naređenje da 3 bataljon zaposedne Orlovo Polje, 2 bat. Govedar a I bataljon Orašje sve do Golog Brda. Naše povlačenje iz Janje nije u redu, već se povlačimo u priličnoj panici, čemu je doprinelo i to što su skoro svi komandanti i pomoćnici kao i komandiri ranjeni ili izginuli. Čim smo ove jedinice donekle sredili izbacili smo ih opet na položaj: IV bataljon i protivkolska četa bačeni su u brigadnu rezervu. U tom momentu, oko 2 sata, neprijatelj udara na levo krilo našeg 3 bataljona, ali ovaj naš bataljon uz osetne gubitke po neprijatelja uspeo je da ga odbije. Situacija je ista i kod II bat. koji je još teže porazio i odbio neprijatelja, dok na sektoru I bataljona neprijatelj nije ništa pokušavao. II i III bataljon ostali su na položaju celu noć do 22 ov. m. dok su ostali delovi na odmoru u Amajliji. Na desnom krilu imali smo vezu sa 6 proleterskom brigadom.[15] Položaj na kome su vođene borbe bio je veoma gadan — brisan, što je smetalo neprijatelju a još više nama. Neprijatelj je imao sledeće gubitke: Samo kod Janje u 3 svoja naleta neprijatelj je imao 300 mrtvih i oko 600 ranjenih. Naši gubitci iznose 86 ranjenih i 46 mrtvih. Štab brigade za sve vreme bio je na položaju, saveznička kao i neprijateljska avijacija nisu delovale.

22 decembar Na sektoru naše brigade neprijatelj se nalazio na komunikaciji Janja — Bijeljina, tačne podatke o njemu nemamo, ali znamo da su pro-

[14] Opširnije o neprijatelju na tome sektoru i zauzimanju Janje vidi dok. br. 88.

[15] Vidi dok. br. 150.

lazile trupe SS i Princ Eugen divizije u sastavu sa četnicima i ustašama.[16] U noći između 21 i 22 naređeno nam je da smenimo ove bataljone, t.j. II i III sa I i IV bataljonom. Dok su bataljoni stizali na položaje, neprijatelj je vršio napredovanje preko Golog Brda i Amajlije i naročito na levom krilu k drumu od Ćiperovine, te smena nije mogla biti izvedena. Tačno oko 7 časova neprijatelj je počeo jak napad na naše levo krilo i to samo na sektoru II i III bataljona sa oko 1700 vojnika ne uračunavši u taj broj konjicu. Borba je trajala oko 2 sata i neprijatelj je sa velikim gubicima vraćen na stari položaj. U tom trenutku poginuo je komandant II bat. te je u istom i nastala panika. Ovaj se bataljon bez ikakvog nadiranja povukao, dok su III i IV bataljon ostali na istim položajima iako je neprijatelj 4 puta navaljivao i bio odbačen sa velikim gubitcima. U tome momentu I bat. smenjuje III, koji se povlačio u Popovo da se sredi i odmori. Kad je neprijatelj video da neprijatelj ništa ne može na levom krilu da uspe, napao je na desno krilo i uspeo da odbaci 6 proletersku brigadu, koja se povukla preko Amajlije, dok je IV bataljon ostao na položaju. Oko 14 časova neprijatelj je napao na levom krilu na I bataljon ali ga je ovaj odbio. U međuvremenu neprijatelj je potisnuo desno krilo 6 proleterske brigade i naše su se jedinice morale povući do ispred Popova Sela. Tada smo najhitnije sredili bataljone i u saglasnosti sa 6 proleterskom brigadom doneli odluku da napadnemo neprijatelja u Amajliji, Golom Brdu, Patkovači i Čardačini, dok smo sa II i IV bataljonom bili u Popovima na odmoru, sa ostalim bataljonima krenuli smo na zadatak, likvidirali Amajliju i postavili se na stari položaj. Štab brigade sve do jutra nalazio se u Popovima a zatim prešao u Amajliju. U toku dana neprijatelj je imao sledeće gubitke: oko 150 mrtvih, i mnogo više ranjenih, čiji broj nismo mogli utvrditi. Naši gubici: 28 mrtvih i 60 ranjenih.

[16] Ustaških jedinica u dolini Drine u to vrijeme nije bilo, osim ostataka 1, 2, 6. i 7. bojne 3. gorskog zdruga »Bosanskih planinaca« (vidi dok. br. 161, objašnjenje 8).

23 decembar Na sektoru naše brigade neprijatelj je bio sa istim snagama kao i prethodnog dana. U noći 22 i 23 decembra stiglo je naređenje od štaba divizije da se hitno prebacimo na desnu obalu Drine. Odmah smo počeli sa prebacivanjem brigadne intendanture i bataljonskih komora. Ujutru neprijatelj vrši napad na sektoru našeg 3 bataljona kod Amajlije, i na 6 proletersku brigadu, i prodire u Amajliju i u 7.30 h. nadire u Popove. Tu se nalazio štab brigade sa II i IV bataljonom. Odmah smo izdali naređenje IV bataljonu da preduzme sve za zaštitu mostobrana i prebacivanja preko Drine. II bataljonu izdali smo naređenje da se postavi više Popova i zaustavi neprijateljsko nadiranje prema Drini. U tom momentu naš I i III bataljon nalazili su se na većoj opasnosti, stoga smo sa II bataljonom krenuli sa istočne strane sela Popova da bi se sastali sa ova dva bataljona i protivkolskom četom. Protivkolsku četu postavljamo na sektoru mostobrana a sa II bat. produžavamo dalje izbijajući na stari položaj Čardačine, čime smo ove bataljone stavili van opasnosti. Čim je neprijatelj prošao kroz Amajliju, naš III bataljon je okrenuo stroj na levokrug, napao na Amajliju, likvidirao je i posadio se prema Popovima. I bataljon kretao se pokraj Janje, prešao jedan krak reke Drine kod Međuvođe i prebacio se preko Kurijačice za Lipnički Šor, gde se zadržao i uhvatio vezu sa štabom divizije. Ostali bataljoni su se povukli zajedno sa štabom brigade prema mostobranu i zaposeli položaje ispred sela Popova dok se vršilo prebacivanje. Jedan smo bataljon prebacili i brigadnu intendanturu, ali stiže naređenje da se odmah vraćamo nazad i preko noći 24. XII vraćamo se opet nazad. Na današnji dan neprijatelj je imao osetne gubitke: 60 mrtvih i dosta ranjenih. Na našoj strani bilo je 7 mrtvih i 26 ranjenih. Avijacije nije bilo.

24 decembar Na sektoru naše brigade neprijatelj je napadao manjim snagama iz Popova Sela ka mostobranu. 4 i delovi 2 bataljona vodili su borbu pred Popovima a ostali delovi ovog bataljona koji su bili prebačeni vraćaju se na levu

obalu Drine po naređenju štaba korpusa. Istog dana stiglo je naređenje da se odmah prebacimo nazad.[17] Oko 12 h. u noći brigadna intendantura i II bataljon je odmah vraćen na desnu obalu Drine. Za ovima se žurno prema naređenju prebacuje protivkolska četa, III bataljon i najzad oko 10 časova i IV bataljon. U toku dana neprijateljski gubitci: 6 mrtvih i 20 ranjenih. Naši 16 ranjenih.

25 decembar — 25. XII u 10 časova završeno je sa prebacivanjem cele brigade koja se smešta u Badovincima. I bataljon se prebacio preko Kurijačice i došao u Studenac, Jelić i Donju Mahalu. Po prebacivanju ovih delova brigada se sređuje, prikupljaju se delovi i dezerteri, popunjava se municijom i odmara.

26 decembar — Dobijeno je naređenje da se krene k mostobranu Kurijačice i da se smestimo kod Lipničkog Šora i Lešnice. Brigada je izvršila pokret sa tri bataljona, protivkolskom četom i intendanturom i stigla na određeno mesto oko 15 časova. Na tom sektoru ostajemo do daljeg naređenja. Zadatak: sređivanje jedinica i prikupljanje dezertera i popuna komandnog kadra.

27 decembar — Brigada se nalazi u Lipničkom Šoru, a bataljoni su raspoređeni po okolnim selima. Bolnica i intendantura smeštene su takođe u s. Lipnički Šor, odmah se pristupilo sa sređivanjem jedinice, čišćenjem oružja i odmaranjem ljudstva. Držali se vojnički i politički časovi. Nastavljeno je sa prikupljanjem dezertera.

28 decembar — Sve naše jedinice nalaze se i dalje u Lipničkom Šoru i okolnim selima. I dalje se nastavlja da se jedinice što bolje srede, kako bi se gubitak ljudstva u poslednjim borbama, a pogotovo komandnog kadra što manje osećao. Zato se odmah pristupilo reorganizaciji jedinice, popuni ljudstvom i municijom, kao držanjem vojničkih i političkih časova.

---

[17] Vidi zapovijest Štaba 45. NO divizije od 24. decembra 1944 (tom I, knj. 15, dok. br. 196).

Za sve ovo vreme, i pored teških borbi koje smo vodili, [moral] nije sasvim srozan već na visini. Preduzeto je odmah sa parenjem, šišanjem i brijanjem boraca. Hrana je prilično dobra, i pored svih teškoća stizala na vreme.

29 decembar — Dobijeno je naređenje da sa brigadom izvršimo pokret preko Loznice — Koviljače — Mali Zvornik i da se prebacimo na levu obalu Drine i razmestimo bataljone: Glumine, Kusonje, Muslimanski Capardi i Osmaci.[18] Brigada je u toku tog dana vršila pripreme za pokret koji je sledio 30. XII. 1944 god.

30 decembar — Izvršili smo pokret tačno u 10 časova na određenu prostoriju i sa celim bataljonom stigli smo u Mali Zvornik oko 20 časova. Po stizanju odmah smo počeli sa prebacivanjem na levu obalu Drine, tako da smo koristili celu noć između 30 i 31 ov. m. za prevoz sa jednom skelom. Celog dana 31. XII prebacivale su se naše snage, tj. komore su do to doba bile prebačene, a bataljoni su završili sa prebacivanjem do 15 časova i svaki bataljon krenuo je na svoj određeni sektor. Prebacivanje je izvršeno dosta dobro, sem pojedinih slučajeva oko komore, gde je bila velika gužva, iz razloga toga što je bilo i drugih jedinica na skeli.

31 decembar — Stigli smo na određenu prostoriju 31. XII u 20 časova, sem što su pojedini bataljoni došli ranije. Poslednje selo do Zvornika bilo je određeno za smeštaj jednog bataljona, tj. Glumine. Tada smo rešili da prebacimo ovaj bataljon u selo Maljane[19] i okolne Zaseoke. Na ovom položaju nema još nikakvih naročitih promena, dok ne uhvatimo bolju vezu sa okolnim selima gde se verovatno nalaze četnici. Vezu sa divizijom nismo mogli odmah da uspostavimo jer smo od iste bili udaljeni oko 20 km. a telefonskog kabla nismo imali tada dovoljno. Osim toga i same četničke bande su neprestano sekle i kidale žicu, što je još više otežavalo dobru vezu.

---

[18] Vidi dok. br. 134.

[19] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Malešići, 12 km sjeverno od Zvornika.

Za ovaj dan smo zakazali zborno mesto kod sela Muslimanskih Capardi da bismo izvršili pregled brigade. Štab brigade nalazi se u selu Mahala. Neprijateljska ni naša avijacija nisu delovale.

Da je prepis veran originalu tvrdi i overava

Komandant — major,
Milan Damjanović

M. P.

BR. 156

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA 10. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE NA DAN 31. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

PREGLED

Brojnog stanja i naoružanja: X. Herc. N.O.U. brigade
Na dan 31. decembra 1944. g.

I

Ljudstvo

	oficira		podoficira		boraca		politkom.		Ukupno
	Po spisku	u rash.	po spisku	u rash.	po spisku	u rash.	po spisku	u rash.	
Drugova	40	5	64	9	1.183	170	75	18	1.362
Drugarica	2	—	2	—	28	4	—	—	32
Svega:	42	5	66	9	1.211	174	75	18	1 394
Primjedba									

II

Oružje i municija:

1. — Brdskih topova	—	municije za njih	—
2. — Prot. kol. topova	—	municije za njih	—
3. — Teških. mitr. »breda«	6	municije za njih,	21.117
4. — Teških mitr. »fiat«	2	municije za njih,	4.000
5. — Za avione tešk. mitr.	—	municije za njih,	—
6. — Teških mitr. drugog tipa	—	municije za njih,	—
7. — Teških mitr. »Švarc Loze«	1		
8. — Puško-mitr. »Brno«	24		
9. — Puško-mitr. »Švarc«	—		
10. — Jugosloven. i njemačkih pušaka	641	municije 7/9 mm.	49.502
11. — Italijanskih puško-mitraljeza	18		
12. — Italijanskih pušaka	130	municije za njih,	12.930
13. — Puško-mitraljeza »Šoša«	—	municije za njih,	—

[1] Original (pisan na mašini, latinicom, a brojevi upisani mastilom) u Arhivu VII, reg. br. 6/5—5, k. 1146/II.

14. — Sovjetskih puško-mitraljeza	—	municije za njih,	—
15. — Engleskih puško-mitraljeza	37	municije za njih,	34.430
16. — Puško-mitraljeza drugog tipa	1	municije za njih,	—
17. — Engleskih pušaka	25	municije za njih,	23.841
18. — Sovjetskih pušaka	—	municije za njih,	—
19. — Tromblona za njemačku pušku	6	municije za njih,	87
20. — Teških bacača 81 mm.	4	municije za njih,	320
21. — Teških bacača 100 mm.	—	municije za njih,	—
22. — Teških bacača drugih	—	municije za njih,	—
23. — Lakih bacača italijanskih	7	municije za njih,	209
24. — Lakih bacača njemačkih	1	municije za njih,	174
25. — Lakih bacača drugih	1	municije za njih,	163
26. — Protivkolskih pušaka Sovjet.	2	municije za njih,	60
27. — Protivkolskih pušaka Engles.	4	municije za njih,	410
28. — Mašinki Sovjetskih	2	municije za njih,	320
29. — Mašinki Engleskih	7	municije za njih,	610
30. — Mašinki njemačkih	11	municije za njih,	2.840
31. — Mašinki ustaških	5	municije za njih,	390
32. — Revolvera Jugoslovenskih	39	municije za njih	271
33. — Revolvera njemačkih	25	municije za njih,	557
34. — Revolvera italijanskih	31	municije za njih,	277
35. — Revolvera engleskih	—	municije za njih,	—
36. — Revolvera sovjetskih	—	municije za njih,	—
37. — Revolvera drugih modela	8	municije za njih,	42
38. — Signalnih revolvera	13	municije za njih,	447
39. — Ručne bombe italijanske	1709		
40. — Ručne bombe jugoslovenske	80		
41. — Ručne bombe njemačke	120		
42. — Ručne bombe engleske	1.051		
43. — Ručne bombe sovjetske	—		
44. — Ručne bombe ostale	—		

III

Stoka

Konja 200: jahaćih 25, tovarnih 175, teglećih —

Politički komesar: **Sveto Kovačević**

Načelnik štaba:

M. P.

Komandant: (Major) **Radomir Mirković**

II

USTAŠKO-DOMOBRANSKI DOKUMENTI

BR. 157

IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 2. DECEMBRA 1944. O DEJSTVIMA KOD BIJELJINE, BOSANSKOG NOVOG I MOSTARA[1]

DNEVNO IZVJEŠĆE
GLAVNOSTOŽERNOG UREDA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
2. XII 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

Na Iztočnoj i Jadranskoj fronti bez promjena. Borbe u području Bos. Novog.

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

. . .[2]

U zaleđu fronte na r. Drini jače partizanske snage okupljaju se u području Bijeljine.[3]

Jadranska fronta:

. . .

Sv. Ivan Zelina:

Bos. Novi:

Noću 30. XI/1. XII jače partizanske snage napale su uporište Zamlača (5 km s.s.i. Bos. Novog). Nakon

[1] Dokumenat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/1—1, k. 45.

[2] Redakcija je izostavila dio teksta koji se nalazi u odgovarajućim dnevnim izvještajima objavljenim u 36. knjizi V toma, i ta mjesta je, u ovom i sljedećim izvještajima, označila trima tačkama.

[3] Vidi dok. br. 33.

kratke borbe posada se povukla u Dvor na Uni pretrpjevši gubitke.[4]

1. XII u protunapadaju uporište je ponovno vraćeno. Neprijateljski gubitci: 3 poginula i veći broj ranjenih partizana. Vlastiti gubitci: 6 ranjenih, 39 nestalih, a izgubljeno je: 2 bacača, 15 granata, 6 strojopušaka i 4 konja. Zapovieđena je iztraga.

Osobitosti:

. . .

Prema izvješću III zbor. područja od 19 do 21. XI iz Mostarske posadne bojne pobjeglo je 7 častnika, 14 dočastnika i 21 domobran.[5] 26. XI pobjegao je partizanima zapovjednik V bojne 8. posadnog zdruga.[6]

Zapovjedničtvo Hum — Dubrava javlja, da se prema izkazu prebjeglica u redovima partizana na Neretvanskom odsjeku bore i njemački vojnici zarobljeni na poluotoku Pelješcu.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

RAZASLATO:
Poglavnom županstvu
Min. oružanih snaga,
Sastavak.

Glavar glavnostožernog ureda
general i ust.pukovnik (T. Sertić)

---

[4] Na području Banja Luka — Kostajnica — Dobrljin dejstvovala je 20. krajiška NOU brigada. Prema izvještaju njenog štaba od 23. decembra 1944, njen 3. i 4. bataljon dejstvovali su na odsjeku Bosanski Novi — Kostajnica, ali se pri tom o akciji kod Zamlače ništa ne kaže (vidi Arhiv VII, reg. br. 10—1, k. 1282).

[5] Odnosi se na pripadnike domobranskog 9. posadnog zdruga (vidi dok. br. 105).

[6] U izvješću Kotarskog oružničkog zapovjedništva u Goraždu od 31. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 49/10, k. 149/E), u vezi sa stanjem na sektoru Goražde — Ustikolina (5. i 6. bojna), između ostalog, piše:

»...Ove dvije bojne brojale su oko 4.500 momaka. Od toga broja našao sam 68 momaka u Goraždu, oko 50 momaka u Kopačima i Zorlacima i oko 100 momaka u Prači a imade ih u Stambolčiću oko 30 momaka. Osim ove dve bojne, postojala je u Renovici, kotar Rogatica, jedna satnija od 200 momaka. Od ove poslednje nema niti traga...«

BR. 158

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 3. DECEMBRA 1944. O ULASKU PARTIZANA U BIJELJINU[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 338/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
3. XII 1944. g.

I OBĆI PREGLED:

. . .

U Bijeljinu ušli partizani, iza što je po zapoviedi višeg podhvatnog zapovjedništva prolazno izpražnjena po vlastitim četama.

. . .

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Odsjeku Drine osim neprijateljske topničke vatre i izviđačke djelatnosti nije bilo promjene. U zaleđu tog odsjeka neprijatelj je zaposjeo cestu Zvornik — Brčko kod Bijeljine i ušao u Bijeljinu, koja je po zapoviedi višeg podhvatnog zapovjedništva prolazno izpražnjena.[2]

. . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
M. P. Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
Glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagreba, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 3/1—1, k. 45.

[2] Bijeljinu je 30. novembra zauzela 17. slavonska NOU brigada (vidi dok. br. 33).

BR. 159

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 5. DECEMBRA 1944. O BORBAMA NA PODRUČJU ROGATICE, ZVORNIKA I DOBOJA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 340/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
5. XII 1944. g.

I OBĆI PREGLED: . . .

II PODRUČJA: . . .

Iztočna fronta:

Sa iztočne fronte nema novih viesti.

U pozadini fronte na Drini u području Rogatica — Zvornik pojačana je partizanska napadačka djelatnost.[2]

. . .

Doboj:

Noću na 1. XII ustaške i domobranske postrojbe iznenadno su napale partizane u s. Sivši (9 km j.z. Doboja) i razpršile ih.[3] Neprijateljski gubitci: 15 poginulih i 10 zarobljenih partizana. Plien: 6 strojopušaka i veći broj pušaka. Vlastiti gubitci: 4 ustaše i 1 domobran poginuli.

Brod:

. . .

Djelat. nepr. zrakopl.:

3. XII četiri neprijateljska zrakoplova napala su Vareš majdan, razorila želj. prugu i ranila 1 osobu.

4. XII više neprijateljskih zrakoplova napalo je strojnicama i bombama želj. prugu i vlak na pruzi Brod — Doboj između ž.p. Lužani i Derventa.

---

[1] Original (umnožen na geštetneru, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/1—1, k. 45.

[2] Vidi dok. br. 146.

[3] Na sektoru Doboj — Maglaj — Zavidovići dejstvovala je 14. srednjobosanska NOU brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/123—1, k. 461: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ).

Događaji na želj. prugama:

Zubčasti dio pruge Sarajevo — Konjic se popravlja pa je promet između ž.p. Podorašac i Bradina prekinut na 20 dana, ali će se pojedini vlakovi povremeno puštati.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
M. P. Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
Glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

BR. 160

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 7. DECEMBRA 1944. O BORBAMA KOD BANJE LUKE I RAME[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 342/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
7. XII 1944. g.

I OBĆI PREGLED: . . .

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Na iztočnoj fronti na Drini nije bilo značajnijih događaja, dok su u Sriemu u toku žestoke borbe s neprijateljem koji napada.

. . .

Banja Luka:

Jake partizanske snage napale su noću 5/6. XII uporište Dragočaj, Klašnice (10 km s. i 16 km s.s.i. Banje Luke), te uporište u neposrednoj blizini Banje Luke.[2] Partizani su uspjeli potisnuti posadu jednog uporišta, dok su na drugim mjestima odbijeni svi napadaji uz znatne gubitke. Ustanovljeno je 8 ranjenih partizana, a predalo se 8.

Opaža se okupljanje jakih partizanskih snaga u području Banje Luke, koje vjerovatno pripremaju nov napadaj na grad.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 7/1, k. 45.

[2] Vidi dok. br. 109.

Konjic:

3. XII odbijen je napadaj partizana na uporište Kučani (7 km s. Rame). Neprijateljski gubitci nisu ustanovljeni. Vlastitih gubitaka nije bilo.

* * *

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
M. P. Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
Glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

BR. 161

PREGLED JEDINICA ZAPOVJEDNIŠTVA 2. ZBORNOG PODRUČJA 8. DECEMBRA 1944. GODINE[1]

Divizija	ZDRUGOVI	NOV NAZIV ZDRUGA	B O J N E	TOPNIČKE POSTROJBE
3. hrvatska	3. lovački zdrug	8. lovački zdrug	I/5. II/5. III/5. I/8. II/8.	Top. sklop. bit.
	II. ustaški zdrug	II. ustaški zdrug	II. III. IV. i VII.	1. bitnica
	XIII. ustaški zdrug	XIII. ustaški zdrug	VI/II/X/ posad. bojna Vinkovci /II/ pos. boj. Županja /III/ Pos. boj. Đakovo /IV/.	
6. hrvatska	X. ustaški zdrug	X. ustaški zdrug	I./X. IV/X. posad. bojna Kotor Varoš i V/VII	
	V. posadni[2] zdrug	15. pješački zdrug	I/5. II/5. III/5. IV/5.	2 bitnice
			III/8 lov. puk./kao izvid./	top. sklop. 2 bitnice
7. hrvatska Gorska	1. gorski zdrug	1. gorski zdrug	I/1. II/1. II/5. III/5.	top. sklop. 2 bitnice
	4. gorski zdrug	4. gorski zdrug	I/4. II/4. III/4. IV/4. gor. zdr.	top. sklop. 2 bitnice
12. hrvatska	XII. ustaški zdrug	XII. ustaški zdrug[7]	I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII pos. bojna Bos. Šamac	
	10. posadni zdrug	3. gorski zdrug[8]	10 boj. razne jakosti (prilič.)	
14. hrvatska	XIV. ustaški zdrug	XIV. ustaški zdrug	11. doknad. obkoparska I. ust. žestra bojna II. dok. žestra boj. /II/. Moslavačka pos. boj. /III/.	
		XIX. pješački zdrug	IV. V. VI. VII. VIII. IX. i X.	
15. hrvatska	/nov/ XVI. ustaš. zdrug	XVI. ustaški zdrug[15]	Ust. pos. bojna Brod /I/. II. žestra /II/. Ust. pov. boj. Derventa /III/	
	6. posadni zdrug	16. pješački zdrug[15]	I/6. III/39. IV/6. posad. XVI i XVII žestra	

Zapovjedničtvo II. zbornog područja
Glavnostožerni Odjel
K. Glast. br. 7195/taj.
u Brodu, dne 8. XII. 1944. god.

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 39/2, k. 60.

[2] Stjepan. Vidi Abecedno kazalo Ministarstva oružanih snaga NDH za 1943. godinu.

[3] To jest: njemački armijski korpus.

Prilog X uz zapovijed GLST br.

ZAPOV. DIVIZIJE	POMOČ. ZAPOV. DIVIZIJE	MJESTO STOŽ. DIVIZIJE	PODRUČJE DJELATNOSTI DIVIZIJE	TAKT. IZVJEŠTAJ STEGOV. USTROJSTVENA I UPR. PODRED.	FIZIČKA PODREĐENOST
General MIFEK[2]	Bit će određen u najskorije vrijeme	Vinkovci	Vel. Župa Vuka — Baranja do Čađavice — Čačinci — Lev. Varoš — Vrpolje — Babina Greda — Sava	II. Zborno područje	Preko Gen. Gustovića nadlež. njem AK[3].
General Metikoš[4]	„	Banja Luka	Pakrac — Garešnica — Vojdor — Sunja — Dubica — Prijedor — Krupa n/V — Kotor Varoš — Hrvačani — Medari — Dragalić	II. Zborno područje	LXIX. AK[5]
General PERIČIĆ[6]	„	N. Kapela Batrina	Brod — Kutjevo — Velika — Pakrac (isključno) — Medari — Sava	II. Zborno područje	LXIX. AK.
Pukovnik CESARIĆ[8]	„	Brčko	Sava — Bosna do Modriča — Gračanica — Bukovi — Krivaja — rijeka Krivaja — Drinjača — Drina	II. Zborno područje	Preko Gen. Gustovića nadl. njem AK.
Zap. Hrv. Stož. za vezu kod NJ. Osig. Žel. puk. SOTOLA[10]	„	Brod	Željeznička pruga Zagreb — Zemun	II. Zborno područje	Eisenbahn Sich. Stab[11] Brod
General ĆUDINA[12]	„	Doboj	Željeznička pruga Brod — Sarajevo	Zborno područje	Eisenbahn Sich. Stab. Brod

P.o.z.
Glavar stožera
glast. pukovnik (EBLINGER)
Eblinger v.r.

[4] Vladimir

[5] Riječ je o njemačkom 69. rezervnom armijskom korpusu. U nadležnosti osiguranja ovoga korpusa bilo je i područje Banje Luke (vidi dok. br. 105; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 82). Prema karti rasporeda svih ustaško-domobranskih jedinica na teritoriji NDH

od 25. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/1—1, k. 44) i dokumentima ustaško-domobranske 6. hrvatske divizije za decembar 1944. i januar 1945 (vidi Arhiv VII, fascikla 7 i 8, k. 114/A), u Banjoj Luci su se nalazile: 2. bojna 8. ustaškog zdruga (5. bojna ovoga zdruga — prikazana u ovome pregledu — nalazila se u Ivanjskoj), 4. bojna 8. lovačke pukovnije, Bojna »Orsa« (Opšta radna služba) i 1. bojna 4. zdruga. Jedinice (pet bojni) 15. pješačkog zdruga nalazile su se na postavama oko Banje Luke. Opširnije o tome vidi dok. br. 105; Arhiv VII, reg. br. 5/4, k. 114 B (obavještajni pregled Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. decembra 1944).

[6] Stjepan

[7] Stožer 12. ustaškog djelatnog zdruga nalazio se u to vrijeme u Brčkom, gdje se nalazila i 1. bojna. Druga bojna (bivša 36. bojna) nalazila se u Kladnju, 3. bojna (bivša 14. bojna) i 4. bojna (bivša 25. bojna) u Gračanici, 5, 6. i 7. bojna u luku rijeka Bosne i Save. Osma bojna (posadna) nalazila se u Županji (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/1—4, k. 44: kartu cjelokupnog rasporeda ustaško-domobranskih jedinica na teritoriji NDH sa stanjem na dan 25. novembra 1944).

[8] Stožer 3. gorskog zdruga »Bosanski planinci« nalazio se u Brčkom. Ostaci 1, 2, 6. i 7. bojne nalazili su se na sektoru Zvornik — Janja, 3. bojna je bila na prostoriji Puračić — Lukavac, 4. i 9. bojna na sektoru Gračanice, 5. bojna oko Miričine, 8. bojna u Čeliću, a 10. bojna u Gradačcu. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 25/1—1, k. 44, reg. br. 1 14 i 2 14, k. 114/A (izvješća 9. bojne od 12. decembra 1944), reg. br. 3 14 i 4 14, k. 114/A (izvješća Zapovjedništva 3. gorskog zdruga od 20. i 23. decembra 1944), reg. br. 2/21—5 i 2/24—5, k. 460 (knjigu primljenih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, depeše Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 4. i 8. decembra 1944).

[9] Slavko

[10] Jaroslav

[11] Štab za osiguranje željezničkih komunikacija

[12] Stožer novoformiranog 16. ustaškog djelatnog zdruga nalazio se u Derventi. Njegova 1. bojna (posadna) nalazila se u Slavonskom Brodu, 2. bojna (žestra) i 3. bojna (posadna) u Derventi. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 25/1—1, k. 44 (kartu cjelokupnog rasporeda ustaško-domobranskih jedinica od 25. novembra 1944), reg. br. 4/10, k. 149/E (izvješće Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 28. decembra 1944), reg. br. 25/8—1, k. 113 (naređenje Zapovjedništva ustaško-domobranske 15. hrvatske divizije od 13. januara 1945), reg. br. 12/18—1 i reg. br. 13/18—1, k. 114 (obavještenje Zapovjedništva ustaško-domobranske 15. hrvatske divizije od 29. januara 1945), reg. br. 4/18, k. 114 I (izvješće Kotarske oblasti u Derventi od 27. decembra 1944).

[13] Stožer 16. pješačkog zdruga (bivšeg 6. posadnog zdruga) sa 2. bojnom nalazio se u Doboju, 1. bojna se nalazila u Derventi, 3. bojna u Maglaju, 16. žestra bojna u Žepču, 17. žestra bojna u Zenici, 4. bojna (izviđačka) — nije prikazana u pregledu — u Zavidovićima. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 25/1—1, k. 44 (kartu cjelokupnog rasporeda ustaško-domobranskih jedinica od 25. novembra 1944), reg. br. 25/8—1, k. 113, reg. br. 26/8—1, k. 113 (preglede rasporeda 1. bojne 16. pješačkog zdruga).

[14] Zorko

BR. 162

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 9. DECEMBRA 1944. O DEJSTVIMA NA PROSTORU NEVESINJE — GACKO[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 344/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
9. XII 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

Na Iztočnoj fronti nastavljaju se žestoke borbe s neprijateljem, koji napada s jakim snagama.

Na Jadranskoj fronti samo borbe mjestnog značaja.

Uspjeh u podhvatu u području Bihaća.

U toku je podhvat na Kalniku.

Manji napadaji nepr. zrakoplovstva na želj. promet.

Oboren 1 neprijateljski zrakoplov.

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Na Iztočnoj fronti na Drini nije bilo značajnije borbene djelatnosti.

. . .

Na Neretvanskom odsjeku u toku su borbena izviđanja u području 11 — 14 km j. Mostara i jugozapadno Nevesinja.

Niemci su porušili most na cesti 9 km j.i. Nevesinja i sve mostove na cesti Kifino Selo — Fojnica.[2]

U zaleđu Neretvanske fronte partizani su zauzeli s. Borci (7 km j. Konjica) i približavaju se Konjicu.

. . .

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 9/1, k. 45.

[2] Vidi dok. br. 152.

Djelat. nepr. zrakopl.:

4. i 6. XII neprijateljski zrakoplovi bacili su nekoliko manjih bombi na Kiseljak. Štete i žrtve su neznatne. Tom prigodom srušen je 1 neprijateljski lovac, a 2 pilota, koji su izkočili padobranima, zarobljeni su.

8. XII osam neprijateljskih lovaca-bombardera napali su bombama i strojničkom vatrom na pruzi Brod — Sarajevo između ž.p. Maglaj i Trbuk 2 teretna vlaka, a između postaje D. Bišnja i Vrhovi jedan teretni vlak. Oštećena su 3 stroja, 11 vojnika je ranjeno.

Istog dana 4 nepr. lovca napala su bombama želj. postaju Lužani južno Bos. Broda i oštetili 2 kola i 2 kolosjeka.

Događaji na želj. prugama:

8. XII na pruzi Doboj — Zenica između ž.p. Begov Han i Nemila napali su odmetnici 2 teretna vlaka. Oštećen 1 stroj, a 3 osobe su ranjene.

8. XII na pruzi Sarajevo — Konjic kod ž.p. Bradine odmetnici su napali teretni vlak, koji je predhodno naišao na minu. Stroj vlaka je prevrnut, a osoblje vlaka je nestalo.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
M. P. Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

BR. 163

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 10. DECEMBRA 1944. O BORBAMA NA PROSTORU BANJE LUKE, SARAJEVA I ZENICE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 345/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
od 10. XII. 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

. . .

Uspjeh u podhvatu kod Ogulina i Banje Luke. Borbe u području Zenice.

. . .

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Na Drini bez većih promjena.

. . .

Jadranska fronta:

. . .

Opaženi su pokreti neprijatelja u 14 samovoza preko Bos. Grahova, Drvara i Bos. Petrovca prema Bihaću.

. . .

Banja Luka:

Opaža se ponovno prikupljanje part. snaga u području zapadno i sjeverozapadno Banja Luke. Jedna borbena skupina koja čisti područje zapadno od Banja Luke odbacila je neprijateljske snage kod Kola dalje prema zapadu.[2] Neprijateljski gubitci: 35 poginulih. Plien: 2 bacača, 3 strojopuške, 35 pušaka.

Zenica:

Neprijatelj bacačkom i strojopuščanom vatrom uznemiruje uporište Bukva (1,5 km s.z. Busovače), zatim Zenicu. želj. postaju Busovača i Gromiljak. Topničkom vatrom tučeni su neprijateljski postavi.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 10/1, k. 45.

[2] Na tome sektoru je dejstvovala 15. krajiška NOU brigada. U izvještaju njenog štaba od 22. decembra 1944. o tome ništa ne piše (vidi Arhiv VII, reg. br. 27—5, k. 1270).

Cesta Busovača — Kiseljak zaposjednuta je od neprijateljski postavi. Cesta Busovača — Kiseljak zaposjednuta je od neprijatelja kod Bukovca (8 km j.i. Busovače).[3]

Most kod Zenice popravljen osposobljen za promet.

Sarajevo:

Dielovi jednog ustaškog zdruga u svome napredovanju prema iztoku dostigli su Praču i Banja Stijena (24 i 34 km i.j.i. Sarajeva), odbacivši četnike prema jugu. Pruga između ta dva mjesta porušena je na nekoliko mjesta.[4]

. . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

BR. 164

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 11. DECEMBRA 1944. O DEJSTVIMA NA SEKTORU BANJA LUKA — BOSANSKI NOVI[1]

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 346/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
od 11. XII. 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

. . .

Uspješne borbe jugozapadno Banje Luke i u području Bos. Novog.

---

[3] Vidi dok. br. 140.

[4] Riječ je o akcijama 2. i 3. bojne 1. ustaškog djelatnog zdruga. Opširnije o tome vidi bojnu relaciju njegovog zapovjedništva od 19. februara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 2/1—35, k. 59).

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 11/1, k. 45.

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Na Iztočnoj fronti na Drini nije bilo značajnije borbene djelatnosti.

* * *

Banja Luka:

Jedna borbena skupina (četnici) u borbi s part. kod Han Kola (kraj Banje Luke) naniela je neprijatelju gubitke od 35 poginulih i zaplienila 2 bacača, 3 strojopuške i 35 pušaka. Tom prilikom predalo se našim postrojbama 15 prebjeglih part.[2]

Bos. Novi:

Jedna borbena skupina protjerala je part. s područja sjeverozapadno Bos. Novog i dostigla s. Miličeviće (9 km s.z. Bos. Novog) nanievši neprijatelju gubitke.[3]

* * *

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
M. P. Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

---

[2] Šestoga i 7. decembra 1. i 2. bataljon 15. krajiške brigade vodili su borbe protiv četnika 1, 2. i 3. brigade Bosanskog krajiškog četničkog korpusa. Bliže o tome i o gubicima vidi dok. br. 109 i 171.

[3] Riječ je o akciji od 8. decembra. Tada je jedna ustaška satnija napala položaje 3. bataljona 20. krajiške NOU brigade. Bataljon je imao jednog mrtvog, a gubici neprijatelja nisu poznati (vidi Arhiv VII, reg. br. 10—1, k. 1282: izvještaj Štaba 20. NOU brigade od 23. decembra 1944).

BR. 165

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 12. DECEMBRA 1944. O DEJSTVIMA NA SEKTORU BANJE LUKE I ZENICE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 347/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
od 12. XII. 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

. . .

Uspješne borbe u području Zenice, Koprivnice, u Kalniku i u Lici. Odbijen je napadaj na Josip Dol.

. . .

II PODRUČJA:

. . .

Zenica:

U području Busovače (10 km j. Zenice) podhvatne snage slomile su jak neprijateljski odpor i izbacile part. iz postava 4 km j.z. mjesta u smjeru j.z. i naniele im veće gubitke.[2] Poginula su 43 part. 3 su prebjegla i 1 je zarobljen.

Banja Luka:

U području sjeverozapadno Banje Luke vlastite zasjede naniele su neprijatelju znatne gubitke[3] dok je ju-

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 12/1, k. 45.

[2] Vidi dok. br. 140.

[3] Sjeverozapadno od Banje Luke su dejstvovali 20. krajiška NOU brigada i Podgrmečki NOP odred. O tome se ništa ne govori u njihovim izvještajima (vidi dok. br. 89 i 109; Arhiv VII, reg. br. 10/1, k. 1282: izvještaj Štaba 20. krajiške NOU brigade od 23. decembra 1944).

gozapadno Banje Luke razpršena t.zv. »15 part. brigada«.[4] Gubitci neprijatelja iznose oko 300 poginulih, ranjenih i zarobljenih.[5]

* * *

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
M. P. Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

[4] Odnosi se na 15. krajišku brigadu 39. NOU divizije. Nije tačno da je ona »razpršena«. Opširnije o tome vidi dok. br. 109; Arhiv VII, reg. br. 51—3, k. 1270: izvještaj Štaba 15. krajiške NOU brigade od 22. decembra 1944).

[5] Podatak o gubicima je proizvoljan. Trideset deveta NOU divizija čije su jedinice u to vrijeme dejstvovale na sektoru Banja Luka — Kostajnica — Bosanski Novi, imala je u decembru 14 poginulih, 42 ranjena, 2 zarobljena i 21 nestalog borca (vidi dok. br. 109).

BR. 166

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 14. DECEMBRA 1944. O BORBAMA NA PODRUČJU KONJICA I BANJE LUKE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 349/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
od 14. XII 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

. . .

Odbijen napadaj na jedno uporište u području Konjica.

Napadaj neprijateljskih zrakoplova na Bijelo Polje kod Mostara, Brčko i želj. uređaje.

II PODRUČJA:

Banja Luka: . . .

Topničkom vatrom spriečeno je skupljanje partizana kod D. Kola (4 km z. Banja Luke).

Konjic:

Odbijen je napadaj partizana na uporište Lisičići (8 km s.z. Konjica).

Djelatnost nepr. zrakoplova:

11. XII neprijateljski zrakoplovi bacili su 6 bombi na Bijelo Polje kod Mostara bez učinka.

11. XII. neprijateljski zrakoplovi napali su bombama želj. postaju Jablanica i Prenj na pruzi Konjic — Mostar, te želj. prugu kod Jablanice gdje su oštećena 2 propusta.

12. XII 16 neprijateljskih zrakoplova napalo je bombama i strojničkom vatrom Brčko s namjerom rušenja mosta na r. Savi. Sjeverni dio mosta je oštećen i prohodan samo za pješake. Većina bombi pala je u rieku dok su 3 pale na mjesto. Oštećene su 3 kuće i 3 osobe ranjene.

. . .

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 14/1, k. 45.

Općenito:

Na cesti Kiseljak — Visoko porušili su partizani sve mostove.

* * *

Događaji na želj. prugama:

* * *

13. XII na pruzi Sarajevo — Zenica između ž.p. Lašva i Modrinje naišao je na minu vlak. Ranjen je 1 kočničar.

* * *

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

BR. 167

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 15. DECEMBRA 1944. O BORBAMA NA PODRUČJU ZENICE, BANJE LUKE I KONJICA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 350/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
15. XII 1944. g.

I OBCI PREGLED:

. . .

U području Nevesinja odbačeni su neprijateljski dielovi kod Humčana.

Odbijen je neprijateljski napadaj na Medak (u Lici), Bos. Krupu i jedno uporište u području Kutine.

. . .

Odbaćen neprijatelj u području Busovače (kod Zenice).

II PODRUČJA:

. . .

Na Drini, Dunavu i Dravi bez promjene.

Jadranska fronta:

Južno Mostara neprijatelj tuče bacačkom vatrom naše postave.[2]

. . .

Bos. Krupa:

Odbijen je napadaj partizana na Bos. Krupu uz 5 poginulih, 1 zarobljenog i 2 prebjegla partizana.[3] Plien: 1 strojosamokres, više pušaka i 2 konja.

. . .

Banja Luka:

U području Banje Luke nastavlja se okupljanje jačih partizanskih snaga.

Zenica:

Borbena skupina iz Busovače, uzprkos jake neprijateljske topničke vatre i vatre bacača odbila je neprija-

[1] Original (umnožen na geštetneru, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/1, k. 45.

[2] Na tome sektoru dejstvovali su dijelovi 29. NOU divizije (vidi dok. br. 36).

[3] Riječ je o akciji Podgrmečkog NOP odreda (vidi dok. br. 89).

telja i dostigla crtu: v. 557 — v. 515 — Rasno — v. 520 i v. 695 (4 km s. i 4 km z. Busovače).[4]

Želj. pruga Kakanj — Lašva južno Zenice nalazi se pod neprijateljskom vatrom s visova južno želj. pruge.[5]

Cesta Zenica — Vitez jako je minirana od partizana, te je promet moguć samo po danu.

Općenito:

Prema naknadnom izvješću, u podhvatu ustaških postrojbi 26. XI kod Ostrožca (podr. Konjica) pretrpjeli su partizani gubitak od 190 poginulih i većeg broja ranjenih te izgubili 1 bacač, 1 strojopušku, 13 pušaka, više samokresa, strjeljivo, brzoglasnu središnjicu[6] s 4 aparata, eksploziv i naboje. Uništeno je jedno part. skladište s 90 pušaka i strjeljivom. Vlastiti gubitci: 2 vojničara poginula, 3 ranjena i 8 ih je nestalo.[7]

Jedna ustaška postrojba s milicijom napala je Prozor i zauzela ga 23. XI pri čemu je palo 30, ranjeno 27 i zarobljeno 7 partizana (među ovima i neki partizanski dužnostnici). Zaplienjeno je: 40 pušaka, 1 strojopuška, hrana i stoka. Vlastiti gubitci: 1 častnik, 2 dočastnika i 6 vojničara poginuli.[8]

Kod Dervente topničkom vatrom uništena je 1 nepr. strojnica pri čemu je poginulo 7 i ranjeno 6 partizana.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu

M. P. Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

---

[4] Na području Busovače dejstvovali su dijelovi 4. i 10. NOU divizije. U izvještaju je, vjerovatno, riječ o dejstvima neprijatelja protiv 11. brigade 4. NOU divizije, kao i o akcijama 9. brigade 10. NOU divizije (vidi dok. br. 111 i 140).

[5] Vidi dok. br. 124.

[6] Odnosi se na telefonsku centralu.

[7] Riječ je o akciji od 27. novembra na pomenutom sektoru protiv 17. krajiške brigade 10. NOU divizije. Ova je brigada tom prilikom imala 7 mrtvih i 11 ranjenih, a od materijala je izgubila 2 puške, 3 vreće soli, 20 metara štofa, arhivu intendanture, 3 telefona, jednu telefonsku centralu, 3 konja i 1800 metaka (vidi knj. 30, dok. br. 128).

[8] Na sektoru Prozora nalazili su se dijelovi 17. krajiške NOU brigade. Prema izvještaju njenog štaba od 29. novembra 1944 (vidi knj. 30, dok. br. 128), njene jedinice nisu 23. novembra imale dodira s neprijateljem, a sutradan su na sektoru Prozora dvije čete 3. bataljona izvršile uspješnu akciju na jednu grupu od oko 70 ustaša, bez vlastitih gubitaka.

BR. 168

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 16. DECEMBRA 1944. O BORBAMA U DOLINI NERETVE I NA PODRUČJU ZENICE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 351/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
16. XII 1944. g.

I OBĆI PREGLED:

. . .

Odbijen nepr. protivnapadaj u području Zenice.

II PODRUČJA:

. . .

Jadranska fronta:

. . .

Cesta na prievoju Klanac i most kod Martin Broda (21 km j.i. Bihaća) porušeni su od vlastitih snaga.

. . .

Na Neretvanskoj fronti u nastavku podhvata jedna vlastita borbena skupina napredovala je dalje prema s.i. i dostigla s. Kruševljani (20 km s. Nevesinja), nakon što je slomila jači neprijateljski odpor kod Zaborana (25 km s.i. Mostara).[2] Sjeverna borbena skupina zauzela je visove sjeverno Kule (16 km j.i. Konjica). Južna skupina dostigla je i zauzela Borovčiće (18 km s. Nevesinja). Neprijatelj je protjeran s tog područja te se povukao u smjeru jugoiztoka.[3]

. . .

---

[1] Original (umnožen na geštetneru, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16/1, k. 45.

[2] Na komunikaciji Mostar — Nevesinje dejstvovali su dijelovi 10. hercegovačke NOU brigade. Od 12. do 16. decembra ova brigada nije imala značajnijih borbi (vidi Arhiv VII, reg. br. 6—5, k. 1146/II: relaciju njenog štaba od 4. januara 1945).

[3] Prema relaciji Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. januara 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5—5, k. 1146/II), tada su na komunikaciji Nevesinje — Gacko, pod njegovom komandom, dejstvovali 4. bataljon 12. hercegovačke NOU brigade i italijanska 2. partizanska brigada divizije »Garibaldi«.

Bihać:

U nastavku podhvata u području zapadno Bihaća izbačeni su partizani iz Drežnik Grada (20 km s.z. Bihaća) i protjerani prema sjeveru. Tako je uzpostavljen spoj s borbenom skupinom z. Plitvičkih Jezera. Svi neprijateljski protunapadaji kod Drežnik Grada odbijeni su.

Iz Hrgara (8 km j.i. Bihaća) izbačeni su partizani uz 27 poginulih, 8 zarobljenih i 1 prebjeglog partizana, 2 strojnice su zaplienjene.

* * *

Zenica:

U nastavku podhvata u području zapadno Zenice odbijen je neprijateljski protunapadaj podpomognut topničtvom.[4]

Cesta od Busovače prema Travniku minirana je od partizana.

Osobitosti:

3. XII po izjavi pučanstva 3 zrakoplova bombardirala su partizane kod Turjaka (19 km j.z. Bos. Gradiške), a nakon toga su partizani za odmazdu strieljali 25 angloamerikanaca, koji su se kod njih nalazili.

* * *

Događaji na želj. prugama:

* * *

Dovršeni su popravci na pruzi Sarajevo — Mostar između ž.p. Bradina i Podorašac te otvorena za promet.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
M. P. Glavara glavnog stožera
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

[4] Vidi dok. br. 111 i 140.

BR. 169

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 18. DECEMBRA 1944. O DEJSTVIMA NA PODRUČJU BIHAĆA, BANJE LUKE I ZENICE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 353/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
18. XII 1944. g.

U borbama u području Bihaća i D. Lapca izgubio je neprijatelj 103 poginula pronađena, a cieni se da ima još 130 poginulih dok je 16 partizana zarobljeno. Plien: 1 bacač, 2 strojopuške i više pušaka.

Odbijen je jači napadaj partizana na jedno uporište južno od Cazina.

U području Banje Luke odbijeni su napadaji na pojedina vanjska uporišta i tom je prigodom pronađeno 30 poginulih partizana, a ocienjeno da ima još najmanje 30 ranjenih, a 5 partizana je zarobljeno.[2]

Opaža se jače prikupljanje neprijatelja u području Busovača — Zenica.[3]

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Glavar glavnog stožera Orsa
general i ust. pukovnik (T. Sertić)
T. Sertić v.r.

ZA TOČNOST:
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

M. P.

---

[1] Original umnožen na geštetneru, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18/1, k. 45.

[2] Odnosi se na dejstva 15. krajiške NOU brigade 15. decembra 1944. Podaci o njenim gubicima nisu tačni: ona je imala 2 ranjena i 3 nestala (vidi dok. br. 109).

[3] Vidi dok. br. 111, 120 i 140.

BR. 170

IZVJEŠTAJ GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 19. DECEMBRA 1944. O RASPOREDU I DEJSTVIMA JEDINICA NOV I POJ NA PROSTORU BANJE LUKE I BIJELJINE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 354/44
GLAVNOG STOŽERA ORUŽANIH SNAGA
19. XII 1944. g.

Na Drini u toku su borbe s partizanima, koji su se prebacili s iztočne na zapadnu obalu te ugrožavaju područje između Bieljine i Janje te oko Branjeva.[2]

. . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Glavar glavnog stožera
general i ust. pukovnik (T. Sertić)
T. Sertić, v.r.

ZA TOČNOST:
Pročelnik operativnog odjela
Glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich M. P.

Vojnička tajna

DODATAK DNEVNOM IZVJEŠĆU BROJ 354/19. XII 44.

IZVJEŠĆE I c
(Samo za viša zapovjedničtva Orsa)

PODRUČJA:

. . .

Banja Luka:

XX part. »brigada« stigla je iz područja Ivanjske na položaj: Motike — Vučići — Čokori (5 s.z. — 7 z. s.z.

---

[1] Original (umnožen na geštetneru, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 19/1—2, k. 45.

[2] Riječ je o 17. i 28. NOU diviziji (vidi dok. br. 150).

Banja Luka), gdje je smienila XV part. »brigadu«.[3] Zapovjednik XV part. »brigade« je Herceg Rade. Naoružanje slabo, moral slab, nakon borbe s četnicima »brigada« se nalazi pred razpadom.[4] Prikuplja se u Dragočaju. (Č. i.).

Navodno je iz Ivanjske stigla i XIX part. »brigada« (?) u Dragočaj (10 km. s.z. Banja Luka).[5]

XIII part. »brigada«,[6] u jakosti od oko 1500 ljudi, (4 »bataljona«) otišla je iz područja 11 km. j.i. Banja Luke prema Manjači, da napadne II četničku »brigadu«. Zapovjednik XIII part. »Brigade« je Kasap[7] Pero... (Č. i.).

U užem i širem području Banja Luke nalaze se trenutno ove part. snage:

— 39. part. »divizija«: XIII, XV i XVI »brigada«.[8]

— 14. part. »divizija«?: XIV, XVIII, XIX i XX part. »brigada«[9] i

— XII kozaračka part. »brigada« (novo-ustrojena). — (Č. i.).[10]

---

[3] Podatak o smjeni nije tačan: 20. krajiška NOU brigada se u to vrijeme nalazila na prostoru Bos. Novi — Kostajnica — Klašnice (vidi dok. br. 109).

[4] Taj podatak nije tačan: 15. krajiška NOU brigada je i dalje ostala na prostoru prema Banjoj Luci. U to vrijeme njen komandant je bio Branko (Brane) Tanjga. (Bliže o tome i o borbama protiv četnika vidi dok. br. 109; Arhiv VII, reg. br. 30—7, k. 1265: naredbu Štaba 5. korpusa NOVJ od 30. novembra 1944.)

[5] Riječ je o 19. srednjobosanskoj brigadi 53. NOU divizije. Ona se u to vrijeme nalazila na prostoru Derventa — Doboj (vidi dok. br. 102).

[6] Bliže o rasporedu i dejstvima 13. krajiške NOU brigade u to vrijeme vidi dok. br. 109.

[7] Kasapović

[8] Ta je divizija u svome sastavu imala 13, 15. i 20. krajišku brigadu, Podgrmečki i Zmijanjski NOP odred. Šesnaesta krajiška NOU brigada nalazila se u njenom sastavu do 7. novembra 1944, kada je ušla u sastav 3. divizije Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (vidi dok. br. 109, 178; knj. 30, dok. br. 72).

[9] Ta se divizija u to vrijeme nalazila u Sloveniji. Podaci se odnose na 53. NOU diviziju, koja je u svom sastavu imala 14, 18. i 19. srednjobosansku brigadu, Motajički i Uzlomački NOP odred (vidi dok. br. 30, 102 i 114).

[10] U jedinicama NOV i POJ nije postojala 12. kozaračka brigada, nego 12. krajiška brigada, u saštavu 11. NOU divizije, ali se ona u to vrijeme nalazila u Sremu. Vjerovatno je riječ o 1. brigadi 3. divizije KNOJ-a, koja je u novembru 1944. formirana na tome sektoru (vidi dok. br. 178; knj. 30, dok. br. 72).

Bjeljina:

XVIII hrv. »brigada«[11] i dio XXI »brigade«[12] 38. part. »divizije« nalaze se između Zvornika i Bjeljine s namjerom olakšanja prielaza 27. part. »divizije« iz Srbije u Bosnu.[13] Ostali dielovi XXI »brigade« nalaze se oko Tuzle i Živinice (14 km. j.j.z. Tuzla), dok je štab »divizije« u Živinicama, gdje se nalazi i jedno part. uzletište. (Č. i.).

Part. snage, koje su se prebacile s iztoka preko Drine, ugrožavaju cestu: Janja — Bjeljina, dok su cestu: Branjevo — Glavičice (20 km. i 16 km. j.j.z. Bjeljina) zaposjeli partizani iz područja Majevice pl. (Č.i.).[14]

* * *

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik Operativnog odjela
M. P. glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

---

[11] Bliže o rasporedu, zadacima i dejstvima 18. hrvatske NOU brigade u to vrijeme vidi dok. br. 71, 92 i 136.

[12] O rasporedu, zadacima i dejstvima 21. istočnobosanske NOU brigade u to vrijeme vidi dok. br. 64 i 123.

[13] U to vrijeme 27. NOU divizija je vodila borbe protiv Nijemaca na sektoru Zvornik — Drinjača i protiv četnika na odsjeku Vlasenica — Šekovići. Opširnije o tome vidi dok. br. 62, 76 i 83.

[14] Opširnije o tome vidi dok. br. 146, 147 i 150.

BR. 171

IZVJEŠTAJ GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 20. DECEMBRA 1944. O DEJSTVIMA U DOLINI DRINE I NA PODRUČJU BANJE LUKE, MAGLAJA I ZENICE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 355/44
GLAVNOG STOŽERA ORUŽANIH SNAGA
20. XII 1944 g.

Na Drini i nadalje traju borbe s partizanima u području Bijeljina — Janja kao i kod Dragaljeva (13 km s.z. Bijeljine).[2]

. . .

Bijeljina je obkoljena sa tri strane i nalazi se pod neprijateljskom topničkom vatrom. Cesta Bijeljina — Brčko presječena je kod Dragaljevca (13 km s.z. Bijeljine).[3] Podhvatna skupina, koja s juga napreduje prema Bijeljini dostigla je razkršće ceste južno Branjeva.[4]

. . .

U području Banje Luke nanešeni su partizanima osjetljivi gubitci kod Slatina Ilidže (11 km s.i. Banje Luke) i zaplienjena je veća količina oružja, 18 partizana je prebjeglo našim postrojbama.[5] U borbama kod Klašnica noću 15/16. XII nanešeni su partizanima gubitci od 150 poginulih, dok su svoje ranjene odvukli na 40 kola.[6] Među poginulim nalazi se 1 »komandant« i 1 »polit. komesar«.

Podhvatne snage očistile su visinsko područje zapadno od ceste Žepče — Maglaj i odbacile partizane u smjeru Novoga Šehera.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 20/1, k. 45.

[2] Vidi dok. br. 147 i 150.

[3] Vidi dok. br. 81.

[4] Riječ je o pokretu 13. SS brdskog puka 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 68).

[5] Vidi dok. br. 164.

[6] Riječ je o napadu 3. bataljona 15. krajiške NOU brigade i 1. bataljona 20. krajiške NOU brigade. Napad nije uspio, zbog slabe organizacije. Tom prilikom je 3. bataljon imao 2 ranjena i 3 nestala (vidi dok. br. 109).

U području Busovače obostrana topnička vatra. Jedna jača izviđačka skupina naniela je partizanima gubitke od 55 poginulih.[7]

19. XII u 1730 sati neprijateljsko zrakoplovstvo bombardiralo je područje Sarajeva (Hrasno, Koševo i Alipašin Most).

Na pruzi Brod — Sarajevo miniran je jedan propust između Johovca i Rudanke i odbijen jedan napadaj na uporište između Modrinja i Kaknja.

Na pruzi Sarajevo — Mostar miniran je jedan most i 200 metara pruge između Ostrožca i Lisičića.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Glavar glavnog stožera Orsa
general i ust. pukovnik T. Sertić

ZA TOČNOST:
Pročelnik operativnog odjela
Glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich M. P.

[7] Ti podaci nisu tačni (vidi dok. br. 140).

BR. 172

IZVJEŠTAJ GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 21. DECEMBRA 1944. O BORBAMA NA PROSTORU ZENICE I SARAJEVA I U DOLINI DRINE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 356-44
GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
21. XII 1944.

U dolini Drine podhvatna skupina, koja napreduje s juga, slomila je žestok partizanski odpor kod Janje i očistila područje između Janje i Bijeljine.[2]

. . .

Izviđački dielovi protjerali su mjestne partizane iz sela južno i sjeveroistočno Vrtoče, dok je jedna borbena skupina prodirući sa sjevera prema Bos. Petrovcu odbacila kod ovog mjesta oko 200 partizana i zaplienila nešto oružja i tvoriva.

. . .

Jedna podhvatna skupina protjerala je partizane kod Brestovskog (13 km j. Kaknja) kojom je prilikom poginulo 20 partizana i 3 su zarobljena.[3]

U toku je čišćenje područja južno od želj. pruge Lašva — Kakanj.

U području Busovače nije bilo borbene djelatnosti.

Trnovo (22 km j. Sarajeva) izpražnjeno je noću od 18/19. XII od naših četa.[4]

Izviđačke skupine iz Sokolca nisu naišle na neprijatelja do 23 km s.i. Sokolca. Cesta Sokolac — Zvornik očišćena je od mina i postavljenih zapreka.

. . .

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 21/1, k. 45.

[2] Janju su zauzeli dijelovi 13. SS puka 7. SS divizije »Princ Eugen«. Bliže o tome i o prodiranju neprijatelja prema Bijeljini vidi dok. br. 72.

[3] Vidi dok. br. 111 i 120.

[4] Trnovo je 17. decembra zauzeo 1. bataljon 14. hercegovačke brigade 29. NOU divizije (vidi dok. br. 131).

U području Banje Luke predalo se 18 partizana.

20. XII naše je zrakoplovstvo izvršilo prievoz tvoriva, pošte i vojničkih osoba.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Glavar glavnog stožera Orsa
general i ust. pukovnik (T. Sertić)
T. Sertić, v.r.

ZA TOČNOST:
Pročelnik operativnog odjela
Glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

M. P.

BR. 173

IZVJEŠTAJ GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 22. DECEMBRA 1944. O BORBAMA NA PODRUČJU BOSANSKOG NOVOG, BANJE LUKE, TRNOVA I U DOLINI DRINE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 357/44
GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
22. XII 1944 g.

Sa Drine javljene su samo mjestne borbe s partizanima. Uzpostavljena je zaprečna fronta 5 km. južno Zvornika.[2] Jedna vlastita podhvatna skupina protjerala je partizane i odteretila obkoljenu posadu Bijeljine.[3]

. . .

U području Bos. Novog protjerale su naše lovačke postrojbe jednu jaču partizansku skupinu 5 km. iztočno-sjeveroiztočno Bos. Novog.[4] 23 partizana su poginula i 3 zarobljena, a cieni se da su gubitci neprijatelja znatno veći.

. . .

Odbijen je manji napadaj partizana na jedno uporište sjeverno Banje Luke. Okupljanje partizana zapadno od Windhorsta[5] tučeno je vatrom našeg topničtva.[6]

U toku je izviđanje u području južno od Sarajeva prema Trnovu, gdje su javljene jake partizanske snage.[7]

U toku manjih djelatnosti i izviđanja kod Broda, Nove

---

[1] Original (umnožen na geštetneru, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 22/1, k. 45.

[2] U to vrijeme Zvornik je bio zauzet (vidi dok. br. 146).

[3] Bijeljinu je deblokirao 13. SS puk 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 72).

[4] Riječ je o borbama koje je 19. i 20. decembra vodio 2. bataljon 20. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 109).

[5] To jest: Topola (sada: Nova Topola).

[6] Bliže o tim dejstvima vidi dok. br. 109.

[7] Vidi dok. br. 77 i 152.

Gradiške, Kutine i Banje Luke palo je 11 partizana, 2 su prebjegla, a veći broj ih je ranjen dok su 2 domobrana poginula i 3 ranjena.

. . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Glavar glavnog stožera Orsa
general i ustaški pukovnik (T. Sertić)
T. Sertić v.r.

ZA TOČNOST:
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich M. P.

BR. 174

IZVJEŠTAJ GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 23. DECEMBRA 1944. O BORBAMA NA PROSTORU BOSANSKOG NOVOG, ZENICE I VLASENICE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 358/44
GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
23. XII 1944 g.

Na Drini u toku su borbe s partizanima. Neprijatelj tuče topničkom vatrom područje Branjeva i Kozluka. Brezovo Polje (12 km i. Brčkog) zauzeto je i partizani protjerani uz velike gubitke.[2]

. . .

Sjeveroiztočno Bos. Novog protjerani su partizani kod Mazića, gdje je slomljen jači neprijateljski odpor.[3]

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 23/1, k. 45.

[2] Vidi dok. br. 182.

[3] Na prostoru Bosanski Novi — Kostajnica dejstvovali su 20. krajiška brigada i Podgrmečki NOP odred 39. NOU divizije, ali se u njihovim izvještajima ništa ne kaže o toj akciji neprijatelja. Bliže o tome vidi dok. br. 89, 109; Arhiv VII, reg. br. 7—2, k. 1267 (izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 25. januara 1945), reg. br. 1—1, k. 1283 (izvještaj Štaba 20. krajiške NOU brigade od 23. januara 1945).

U području Banje Luke naši lovački odjeli uspješno protjeruju manje partizanske skupine.

Topničkom vatrom osujećeno je približavanje partizana želj. pruzi i cesti Maglaj — Doboj i njihovo okupljanje kod sela Šije (12 km s.z. Maglaja),[4] 38 partizana je poginulo.

Izviđačke snage prokrstarile su područje između Sokolca i Vlasenice bez sukoba s neprijateljem.

* * *

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Glavar glavnog stožera Orsa,
general i ust. pukovnik (T. Sertić)
Sertić v.r.

ZA TOČNOST:
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

M. P.

[4] Na odsjeku Doboj — Maglaj — Zavidovići dejstvovala je 14. srednjobosanska NOU brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/123—1, k. 461: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ, reg. br. 8/5—1, k. 277: knjigu depeša 53. NOU divizije).

BR. 175

BOJNA RELACIJA 1. USTAŠKOG STAJAĆEG DJELATNOG ZDRUGA OD 23. DECEMBRA 1944. DOSTAVLJENA GLAVNOM STOŽERU ORUŽANIH SNAGA NDH O DEJSTVIMA NA SEKTORU SARAJEVO — ROGATICA — TRAVNIK U OKTOBRU[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA VOJNICA
STOŽER
I. STAJAĆEG DJELATNOG SDRUGA
ZAPOVJEDNI SKUP
Broj 3038/taj. sa __ priloga
U Sarajevu dne 23. XII. 1944.

Predmet: Bojna relacija za mjesec *listopad* 1944.

DIO PRVI

— GLAVNOM STOŽERU ORUŽANIH SNAGA (OPER. ODJEL)
— ZAPOVJEDNIČTVU III. ZBORNOG PODRUČJA (GLST.)

OBĆA BOJNA RELACIJA

o podhvatima postrojbi I. stajaćeg djelatnog sdruga u mjesecu listopadu 1944. godine.[2]

A. — Razpored postrojbi, jačina i naoružanje u toku mjeseca listopada 1944.

I. — Stožer I. ustaškog stajaćeg sdruga u Sarajevu sa ukupno ljudstva 124, naoružanje: 13 pušaka i 13 samokresa. *Stožerna sat* sdruga u Sarajevu, jačine 134, naoružanje: 60 pušaka i 1 strojopuška. *Samovozna sat* u Sarajevu jačine 104, naoružanje: 36 pušaka, 1 strojnica, 1 strojopuška, 3 strojosamokresa i 22 samokresa. *Oklopni vod* u Sarajevu, jačine 27, naoružanje 15 pušaka. *Topnička bitnica* u Sumbulovcu, jačine 62, naoružanje: 50 pušaka. *Obkoparski vod* jačine 64, naoružanje: 61 puška, 2 strojosamokresa i 1 samokres.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10/2—2, k. 57.

[2] Bliže o dejstvima toga ustaškog zdruga u septembru vidi knj. 30, dok. br. 160.

II. — Stožer I. bojne u Gromilama, jačine 37, naoružanje: 30 pušaka, 1 strojosamokres, 4 samokresa i 1 težki bacač. *1. sat* na Romaniji, jačine 138, naoružanje: 103 puške, 6 strojopušaka, 1 bacač 45 mm, 3 samokresa, 4 strojosamokresa. *2. sat* na Sokolcu, jačine: 118, naoružanje: 86 pušaka, 7 strojopušaka, 5 samokresa, 7 strojosamokresa.

Stožerni vod II. bojne u Rogatici, jačine 79, naoružanje: 34 puške, 2 strojopuške, 12 samokresa, 5 strojosamokresa. *1. sat* Rogatica, jačine 166, naoružanje: 104 puške, 7 strojopušaka, 9 samokresa i 7 strojosamokresa. *2. sat Rogatica*, jačine 168, naoružanje: 132 puške, 13 strojopušaka, 1 bacač 81 mm, 2 bacača 46 mm, 14 samokresa i 5 strojosamokresa. *3. sat* u Rogatici jačine: 212, naoružanje: 156 pušaka, 5 strojopušaka. *4. sat* u Rogatici, jačine 172, naoružanje: 95 pušaka, 7 strojopušaka, 2 strojnice, 10 samokresa i 15 strojosamokresa. *5. sat* u Žepi, jačine 220, naoružanje: 131 puška, 2 strojopuške, 3 samokresa i 1 strojosamokres. *6. sat* Breza, jačine 169, naoružanje: 136 pušaka, 6 strojopušaka, 1 bacač 81 mm, 1 bacač 46 mm, 2 samokresa i 10 strojosamokresa. *7. sat* u Rogatici, jačine 116, naoružanje: 116 pušaka, 2 strojopuške.

Stožer III. bojne u Rogatici, jačine 63, naoružanje: 29 pušaka, 3 samokresa i 3 strojosamokresa. *1. sat* jačine 204, naoružanje: 136 pušaka, 13 strojopušaka, 1 strojnica, 1 bacač 45 mm, 10 samokresa, 11 strojosamokresa. *2. sat* u Rogatici, jačine 177, naoružanje: 90 pušaka, 9 strojopušaka, 1 bacač 45 mm, 6 samokresa i 7 strojosamokresa. *3. sat* u Rogatici: jačine 178, naoružanje: 67 pušaka, 5 strojopušaka, 1 bacač 46 mm, 5 samokresa, 10 strojosamokresa. *4. sat* u Rogatici, jačine 126, naoružanje: 68 pušaka, 7 strojopušaka, 2 strojnice, 1 bacač 45 mm, 2 bacača 81 mm, 7 samokresa i 8 strojosamokresa. *5. sat* Fakovići, jačine 150, naoružanje: 140 pušaka, 4 strojopuške. *6. sat* u Klotijevcima, jačine 150, naoružanje: 130 pušaka i 3 strojopuške. *7. sat* u Osmačama, jačine 150, naoružanje: 140 pušaka, 2 strojopuške i 2 strojnice.

Stožer IV. bojne u Kiseljaku, jačine 7, naoružanje: 3 puške, 2 samokresa i 1 strojosamokres. 1. sat Kiseljak, jačine 132, naoružanje: 4 puške. *2. sat* Kiseljak, jačine 127, naoružanje: 80 pušaka i 1 samokres. *3. sat* Kiseljak, jačine 87, naoružanje: 13 pušaka i 1 strojosamokres.

Stožer V. bojne u Travniku, jačine 9, naoružanje: 1 strojosamokres. *Stožerna sat* Travnik, jačine 23, naoružanje 4 puške. *1. sat* Travnik, jačine 137, naoružanje: 84 puške, 10 strojopušaka, 1 bacač 81 mm, 2 bacača 45 mm, 1 samokres i 4 strojosamokresa. *2. sat* Dolac kod Travnika, jačine 149, naoružanje: 115 pušaka, 4 strojopuške i 1 strojosamokres.

Stožer Posadne bojne u Sarajevu, jačine 11. *Stožerna sat* u Sarajevu, jačine 142, naoružanje: 50 pušaka, 2 samokresa i 3 strojosamokresa. *1. sat* u Sarajevu, jačine 249, naoružanje: 191 puška, 6 strojopušaka, 1 strojnica, 1 samokres i 1 strojosamokres. *2. sat* Hadžići, jačine 68, naoružanje: 61 puška, 2 strojopuške, 1 strojnica. *3. sat* Lepenica, jačine 150, naoružanje: 140 pušaka, 3 strojopuške. *4. sat* Brnjaci, jačine 137, naoružanje: 98 pušaka. *5. sat* Kreševo, jačine 268, naoružanje: 240 pušaka, 6 strojopušaka i 2 strojnice.

Stožer Doknadne bojne na Palama, jačine 41, naoružanje: 26 pušaka, 5 samokresa i 1 strojosamokres. *1. sat Pale*, jačine 55, naoružanje: 32 puške, 1 bacač 45 mm, 1 samokres i 1 strojosamokres. *2. sat Pale*, jačine 171, naoružanje: 133 puške, 2 strojopuške. *3. sat Stambulčić*, jačine 147, naoružanje: 111 pušaka, 2 strojopuške. *4. sat Pale*, jačine 159, naoružanje: 135 pušaka i 1 strojopuška.

B. — PODHVATI:

Tokom mjeseca listopada dielovi ovoga sdruga vršili su svakodnevno izviđanja u području pojedinih uporišta.

U mjesecu listopadu izvršen je napad partizana na Travnik, kojeg je branila i jedna bojna o.s. Uslied nadmoćnosti neprijatelja i pomanjkanja streljiva bojna se morala povući nanievši neprijatelju osjetne gubitke.

Poslie pada Travnika odmah je upućena podhvatna skupina ovog skupina[3] u jačini 600 ljudi, koja je pored ogromne nadmoćnosti neprijatelja uspiela prodrti do same želj. postaje u Travniku, ali uslied nadmoćnosti neprijatelja, pomanjkanja streljiva i nemajućeg dovoljnog broja ljudstva za posadu Travnika, podhvatna skupina morala se povući u Zenicu, nanievši neprijatelju ogromne gubitke.[4]

U mjesecu listopadu dielovi o.s. nanieli su partizanima strašne gubitke na Romaniji, gdje su gotovo uništili cielu XIX. birčansku brigadu i zaplienili veliku količinu oružja, te ubili zapovjednika 27. partizanske divizije pukovnika Peru Kosorića i zamjenika zapovjednika 38. partizanske divizije podpukovnika Ratka Pejića.[5] Na Romaniji bile su razbijene 3 partiz. brigade, koje su imale namjeru napasti Sarajevo.

Prilikom dnevnih izviđanja u području uporišta dolazilo se u dodir sa partizanima i četnicima, te su isti uviek bili poraženi uz osjetne gubitke.

---

[3] Treba: sdruga.

[4] i [13] Opširnije o borbama za Travnik vidi knj. 30, dok. br. 54 i 57.

[5] Podaci o pogibiji navedenih lica nisu tačni (vidi knj. 30, dok. br. 106).

Važniji događaji bili su sliedeći:

1. listopad:

Dielovi IV. bojne iz Kiseljaka u razviđanju okolnog područja došli su u dodir kod sela Bakovića sa partizanima. Isti su se nakon kraće borbe morali povući. Gubitaka nije bilo. Utrošeno 250 naboja 7,9 mm.

Razviđački odjel u jačini 26 ljudi Doknadne bojne upućen u smjeru Pale — Selište — Ogradice — Pale. Odjel je napadnut od strane četnika iz sela Ogradice. Uslied nadmoćnosti neprijatelja odjel se morao povući u pravcu Pala bez gubitaka. Gubitci kod neprijatelja nepoznati. Utrošeno 250 naboja.

2. listopad:

5,. 6. i 7. sat III. bojne izvršile iz Osmače izviđanje u smjeru Bratunca bez dodira sa neprijateljem.

3. listopad:

3. listopada stožerna sat o.s. prilikom osiguranja preselice na Bulozima došla u dodir sa neprijateljem. Vlastiti gubitci: nije bilo, neprijateljski nepoznati. Utrošeno 900 naboja 7,9 mm.

. . .[6]

4. listopad:

Dielovi III. bojne na putu od Glogovca prema Sučeski napadnuti od partizanskih skupina bez gubitaka.

6. listopad:

Stožerna sat prilikom osiguranja preselice za Sokolac kod Buloga došla je u dodir sa četnicima. Vlastiti gubitci: 1 mrtav. Neprijateljski nepoznati. Utrošeno 2000 naboja 7,9 mm i 6 mina za bacač.

7. listopad:

Dielovi Doknadne bojne sa Pala izvršili izviđanje u smjeru Dolovi — Kočevik — Dragulje — Haluge — Barakovac — Pale. Jačina obhodnje 25 ljudi. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Dielovi stožerne sati koji su vršili osiguranje preselice za Sokolac, došli su u dodir sa četnicima kod Buloga. Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski: 4 mrtva i 6 ranjeno. Utrošeno 1400 naboja 7,9 mm.

9. listopad:

2. sat IV. bojne zaposjela je Brestovsko sa zadatkom osiguranja samoga mjesta. Istoga dana u 21 sat napadnuta je

[6] Redakcija je izostavila dio teksta koji se ne odnosi na borbena dejstva protiv jedinica NOVJ i to označila sa tri tačke.

predstraža prema Busovači. U 24,00 sata napadnuta je ponovo posada mjesta sa sjeverne i zapadne strane. Napad je trajao do 03,00 sata, te su se partizani povukli u smjeru Milodraža. Neprijateljski gubitci 3 ranjena. Vlastitih nije bilo. Utrošeno 7,9 mm 1750 naboja, 8 mm 280, praski 15.

10. listopad:

. . .

11. listopad:

Po nalogu zapovjednika IV. bojne 2. sat iste bojne dobila je zapovjed da izvrši nasilno razviđanje nakon napada partizana na Brestovsko. U razviđanje poslana 2 roja u jačini 20 ljudi prema Oglavku u 7,00 sati. U 8,30 sati ljudstvo napadnuto između Pobrđa i sela Duha, strojničkom i strojopuščanom vatrom. Odmah po napadu poslan je dojavnik da izvjesti zapovjednika sati, koji je odmah uputio pojačanje od 40 ljudi. U selu Orahovici[7] vod je dobio vatru s lieve i s desne strane. Vatra je bila jaka i borba se morala primiti. Određene su dvije grupe da se probiju do napadnute izvidnice. Ujedno je poslan dojavnik u Brestovsko da izvjesti o napadu, te da zatraži pomoć. Partizani su napadali sve dok nije stigla pomoć odnosno 2 njem. tenka. U 14,30 krenula je čitava satnija uz pomoć 2 tenka prema s. Velika Sotnica. Pored jake neprijateljske vatre uspjelo je zauzeti selo Velika Sotnica, a partizani su se povukli u selo Pobrđe i Oglavak.[8] Vlastiti gubitci: 2 ranjena. Neprijateljski: nepoznati. Utrošeno 2150 naboja 7,9 mm, franc. 180, 180 za strojosamokres.

12. listopad:

Dielovi I. bojne sa Sokolca izvršili su razviđanje u pravcu Bljuštevac — Kadino selo — Crni Vrh, te su došli u dodir sa četnicima, nanievši im gubitke od 30 mrtvih i 43 ranjena. Plien: 5 konja. Vlastitih gubitaka nije bilo. Utrošeno 2000 naboja 7,9 mm, 3 mine za veliki i 2 za laki bacač, te 100 naboja 9 mm.

Upućena je izvidnica 2. sati IV. bojne prema Pobrđu i Duki. Izvidnica je dobila vatru na liniji Oglavak — V. Sotnica. Nakon toga izvidnica se morala povući u Dugo Polje[9] bez gubitaka. U isto vrieme saznalo se od okolnih seljaka da su se partizani usredotočili sa lieve strane puta Dugo Polje — Bilalovac. Odmah su upućena 2 roja jačine 24 čovjeka prema

---

[7] Odnosi se na s. Orahovo.

[8] Borba je vođena protiv Visočko-fojničkog NOP odreda (vidi knj. 30, dok. br. 68).

[9] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Na tome prostoru se nalaze Duge Njive.

spomenutom mjestu. Partizani su iste napali kod s. Hrastovi. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski nepoznati. Utrošeno naboja 7,9 mm 680, 32 naboja 9 mm i 15 ručnih praski.

Partizani su izvršili napad na selo Otigošće (7 km s.z. od Kiseljaka).[10] Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski: 2 mrtva. Plien: 2 puške. Utrošeno naboja 6,5 mm 400 komada, 7,9 mm 200 i 8 mm 400 komada.

1. i 2. sat III. bojne u sastavu sa dielovima II. bojne u podhvatu Rogatica — Mesići — Jabuka. Četnici su dali ozbiljniji odpor na Jabučkom Sedlu. 1. sat sudjelovala je u borbenoj liniji, dok je druga bila u pričuvi kao zaštitnica i ujedno bila određena da sa 4. sati II. bojne zaposjedne Jabučko sedlo. U borbi utrošeno 7,9 naboja 2825, 6,5 mm 710 kom, 9 mm 352 kom. Vlastitih gubitaka u ljudstvu nije bilo. Neprijateljski: 3 mrtva četnika.

Upućena je obhodnja 4. sati Doknadne bojne u razviđanje u pravcu Pale — Han Derventa. Tom prilikom obhodnja je naišla na grupu četnika te je iste odmah počela progoniti. Uslied pomanjkanja streljiva obhodnja se morala povratiti. Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski: nepoznati. Utrošeno naboja 7,9 mm 380 komada.

14. listopad:

2. sat III. bojne na postavima Jabučko sedlo na visinskim kotama 1230, 1251 i 1271 napadnuta od strane partizana. Napad je počeo u 21 sat i trajao 15 minuta. Pošto su partizani iznenadili i rastjerali IV. sat II. bojne, 2. sat bez gubitaka povukla se pravcem Jabuka — Renovica — Rogatica.

15. listopad:

1. sat III. bojne krenula u razviđanje pravcem Mesići — Jabuka bez dodira sa neprijateljem.

16. listopad:

Partizani su ponovno izvršili napad na selo Otigošće (7 km s.z. od Kreševa). III. vod 5. sati Posadne bojne odmah je stupio u borbu i partizani su odbijeni od sela Otigošća. Gubitaka nije bilo. Utrošeno 500 naboja 8 mm, 300 naboja 6,5 mm i 200 naboja 7,9 mm.

Partizanske skupine napale su naše postave oko Brestovskog (8 km s.z. od Kiseljaka).[11] Borba je trajala od 20 sati do 23,30 sati. Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski ne-

---

[10] To mjesto je napao Visočko-fojnički NOP odred. Bliže o tome i gubicima vidi knj. 30, dok. br. 68.

[11] Na komunikaciji Kiseljak — Busovača u to vrijeme dejstvovala je 9-krajiška NOU brigada (vidi knj. 30, dok. br. 68).

poznati. Utrošeno 1890 naboja 7,9 mm, 460 naboja 8 mm, ručnih praski 12.

16. listopada u 21,00 sat usliedio je jaki napad sa strane odmetnika na naša uporišta na Jabuki. Napad je bio jak i nenadan, te je neprijatelju nakon kraće borbe uspjelo zaposjesti uporište Jabuku. Jačina neprijatelja bila je oko 300 ljudi dobro naoružanih.[12] Vlastiti gubitci: 6 mrtvih i 12 ranjeno. Neprijateljski: 19 mrtvih (prebrojano) i veliki broj ranjeno (procijenjeno).

Od 16. X. do 22. X. II. bojna preuzela je osiguranje željezničke pruge od Prače do Mesića. Osim manjih izviđanja i napada sa strane četnika, viših promjena nije bilo.

17. listopad:

Dielovi IV. bojne iz Kiseljaka u razviđanju u pravcu Krčevina (8 km s.z. od Kiseljaka) došli su u dodir sa partizanima. Nakon kraće borbe partizani su se morali povući. Gubitaka nije bilo. Utrošeno 680 naboja 7,9 mm.

U noći 17. listopada napadnut je veliki želj. most na pruzi Pale — Stambulčić. Napad je odbijen. Vlastiti gubitci: 1 ranjen. Neprijateljski: nepoznati. Utrošeno 400 naboja 7,9 mm.

18. listopad:

III. bojna sa dielovima II. bojne pod zapovjedničtvom zapovjednika III. bojne zauzima oko 9,00 sati Jabučko sedlo iz pravca Rogatica — Mesići — Jabuka. 1. i 2. sat zaposjedaju Jabučko sedlo gotovo bez odpora neprijatelja, koji se je povukao u pravcu Goražde. 4. sat produžila je odmah proganjajući neprijatelja, te u Goražde unišla i ponovno se povratila na Jabučko sedlo. Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski gubitci 6 mrtvih partizana. Utrošeno naboja 7,9 mm 785, 9 mm 318, granata za težki bacač 25, za laki 73 komada.

20. listopad:

Partizani su napali naše postave u Gromiljaku. Nakon kraće borbe partizani su odbijeni. Gubitaka nije bilo. Utrošeno 300 naboja 7,9 mm.

Dana 20. listopada usliedio je jaki napadaj partizana na sve postave oko Travnika, kao i na samo mjesto. Napad je počeo sa jakom topovskom i bubnjarskom vatrom u 19 sati, koja je bila usredotočena na sve postave, kao i na samo središte grada. Ova bubnjarska vatra trajala je sve do 20 sati nakon čega su odmetnici pokušali osvojiti neke postave, ali su bili odbijeni uz osjetne gubitke.

[12] Vjerovatno se odnosi na 20. romanijsku NOU brigadu, koja je 16. oktobra izbila u širi rejon Sokolovića (vidi knj. 30, dok. br. 75).

21. listopad:

Dne 21. listopada u 02,00 sata uspjeva neprijatelju na južnom djelu grada (postav videnica) i jugozapadnom djelu grada (postav Most) topovskom i bacačkom vatrom izbaciti posadu bunkera broj 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 12, 13, 16, 17, 18, 19 i 20 (Travnik je branjen sa 30 bunkera), no još tokom noći uspjeva izbaciti neprijatelja iz unutarnje linije bunkera.

Kroz cielo vrieme borbe djelovalo je neprijateljsko težko oružje, tako da je neprijatelj kroz noć izbacio na naše postave i grad Travnik preko 1000 granata. Kroz cielo vrieme djelovala je posadna bitnica branitelja Travnika.

Istoga dana u 05,30 sati izvršen je protuudarac po 1. sati V. bojne, koja je bila jedina udarna pričuva Travnika, pa je uspjelo neprijatelja izbaciti iz svih naših postava i ponovno zauzeti sve bunkere. Ali u 07,00 sati neprijatelj s jugoistočne strane (postav Tarabovac) uz podporu težkog oružja prelazi u napad sa 2 tenka.

Među ljudstvom nastaje panika i sve ljudstvo, osim postave poručnika Depola[13] i ljudstva iz bunkera na sjevernoj strani Travnika, u paničnom biegu napušta postave i bieži u sedište grada. Neprijatelju uspjeva zaposjesti sve napuštene postave.

U 07,15 sati preuzeo je satnik Penava zapovjedničtvo nad cielim ljudstvom, koje je napustilo postave (3. sat V. bojne, dielovi kupreške bojne i nešto domobrana), te sa ovim ljudstvom i 1. sati V. bojne na juriš uspjeva izbaciti neprijatelja sa postava i tom prilikom zarobiti dvoja borna kola, jedna 12, a druga 7 tona težka, te 2 topa, koje su odmetnici oduzeli posadi na Tarabovcu[14] i povratili sve postave.

U 09,30 sati nad gradom su se pojavili 5 neprijateljskih zrakoplova lovaca označeni na krilima i repu petokrakom zviezdom. Isti su obasipali vatrom naše postave, osvojene postave i sam grad, nakon kruženja od pola sata zrakoplovi su se udaljili prema zapadu i nisu se više vraćali.

Neprijatelj je i dalje kroz cieli dan napadao nesmanjenom žestinom sa težkim i lahkim oružjem, no svi su postavi zadržani do 20 sati, kada su se pripadnici kupreške bojne i domobrani povukli sa južnog i jugozapadnog djela postava uslied pomanjkanja streljiva i jakog pritiska neprijatelja.

Ovim povlačenjem obterećen je zapadni postav Tarabovac, gdje je neprijatelj usredotočio svoje napadaje, ali posadi je uspjelo održati ovaj postav sve do 22. X. u 02,00 sata, kada

---

[13] Matija

[14] To mjesto nije unijeto na karti 1 : 100.000. Odnosi se na predgrađe Travnika.

je postav napušten uslied pomanjkanja streljiva, dok se posada povukla u Dolac, gdje se je spojila sa 2. sati V. bojne.

U vremenu od 21. listopada pa do 22. X. u 13 sati 1. sat V. bojne nalazi se u pričuvi.

Kako se je odmetnicima uspjelo spustiti do prvih kuća grada, 1. sat krenula je u iztočni dio grada, te je kod zgrade velike župe svoje položaje[15] kako bi se na ovom mjestu zadržalo daljnje napredovanje partizana prema zgradama vojarni.

Na ovom mjestu zadržala se 1. sat do 03,00 sata, pa kad su pali vanjski postavi i ušutilo posadno topničtvo, a partizani počeli ulaziti i sa postava Tarabovac ljudstvo se nije moglo zadržati na ovom mjestu, te je zapovjeđeno da se ljudstvo probije do postava Dolac, kako bi se spojilo sa 2. sati. Uspjelo je 1. sati probiti se do postava u Dolcu.

Zapovjednik bojne je pokušao srediti ljudstvo, da bi pokušao bočnim napadom izbaciti neprijatelja iz grada, no to više nije bilo moguće i to sa razloga što je kod cieloga ljudstva nestalo streljiva a osim toga Dolac je nakon pada ostalih postava držan pod jakom vatrom težkog oružja, pa se ljudstvo počelo razbježavati.

Zapovjednik je ocjenivši položaj uvidio da kad bi bilo ljudstvo i obskrbljeno streljivom nemoguće promjeniti položaj i odredio je povlačenje u pravcu Zenice.

Preostalo ljudstvo sa jednim djelom ljudstva kupreške bojne krenulo je povlačeći se u 04,00 sata izpod Guče Gore na selo Brajkoviće, Grahoviće, Bukovu Glavu, Jagodiće. Ovdje je došlo do jakog sukoba sa djelovima VIII. kraj. brigade, koja je držala obruč oko Zenice.

Nakon jednoga sata borbe uspjelo je razbiti ovaj partizanski obruč, kojom zgodom je uništena jedna partizanska bolnica, zaplienjeno bolničko tvorivo, 5 brdskih kotlova, komora od 12 konja, a ovom prilikom je palo 48 partizana i jedan major, te zaplienjena i partizanska pismohrana.

Istoga dana ljudstvo je došlo u Zenicu u 14,00 sati.

Prije polaska iz Travnika je uništena sva pismohrana bojne, obskrbnog ureda i satnija.

Prilikom borbe za Travnik i za vrieme povlačenja od pripadnika V. bojne poginulo je: dočastnika 13, vojničara 13. Ranjeno dočastnika 5, vojničara 16, nestalo dočastnika 4, vojničara 34. Od ranjenih ostalo u bolnici u Travniku dočastnika 3, vojničara 13.

---

[15] U originalu je izostavljena riječ »posjela« (treba: položaje posjela).

Gubitci ostalih jedinica, koje su branile Travnik nepoznati su, no i ovi su svakako osjetljivi, pogotovo kada se jedan veliki broj domobrana i ustaša pokušao braniti iz zatvorene zgrade vojarne.

Gubitci neprijatelja ciene se preko 1000 ljudi, dok prema izkazu kasnijih prebjega broj mrtvih iznaša 1500, a isto toliko ranjenih.

Prilikom pada Travnika neprijatelj je imao pliena u težkom oružju, no ovo je prilikom povlačenja onesposobljeno. Borna kola i topovi, koje su zaplienili pripadnici V. bojne prilikom povlačenja također su onesposobljeni.

Skladište opreme i hrane V. bojne sa svim knjigama je uništeno prije povlačenja, dok je obskrbni častnik spasio jedino novac i to 2.779600 Kuna, dok se je kod dovodnika Nikice Toljušića, koji je nestao nalazila još svota od 2.700.000 Kuna, pošto je novac razdieljen na trojicu radi lakšeg nošenja.

21. listopada izvršili su partizani u 21,00 sati napad na Kiseljak. Napad je izvršen iz pravca sela Podastinje i sela Gromiljak. Jačina napadača 200—300 ljudi, naoružani sa strojopuškama, strojnicama i bacačima. Nakon jednosatnog puškaranja vatra je prestala. Istom jačinom partizani su izvršili ponovni napad u 23 sata. Partizani su ponovno odbijeni. Neprijateljski gubitci 2 mrtva i 14 ranjeno. Utrošeno 400 naboja 7,9 mm i 500 naboja 8 mm.

Partizanske skupine izvršile su napad na naše postave na Kobiljoj glavi (12 km j.i. od Kiseljaka). Dielovi IV. bojne iz Kiseljaka odmah su upućeni na Kobilju glavu. Partizani su se nakon kraće borbe morali povući u pravcu sela Stojići i Ključ. Gubitaka nije bilo. Utrošeno 200 naboja 8 mm.

22. listopada:

Dielovi IV. bojne u nasilnom razviđanju došli .....[16] Tušnići (3 km s.i. od Kiseljaka). Nakon kraće borbe jedan vod je u ..... selo. Druga dva voda protjerala su neprijatelja preko Krčevina, na ..... je trajala pola sata. U 13 sati svi vodovi su se sastali i progo..... telja. Kad je postrojba u proganjanju dostigla Kruševačku Kosu ..... od Kiseljaka (partizani su dobili pojačanje, te su se naši morali ..... borbe od jedan sat. Vlastiti gubitci: 2 mrtva i 3 ranjena. Neprija ..... mrtvih (prebrojano). Nestao jedan rojnik. Utrošeno 1000 naboja 6,5 ..... ja 7,9 mm, 900 naboja 8 mm, 100 naboja 9 mm i 20 praski. Plien: 20 p ..... konja.

---

[16] Tačkama su označene riječi koje se nisu mogle pročitati zbog oštećenosti originala.

Dielovi IV. bojne iz Kiseljaka u nasilnom razviđanju u smjeru sela Gomionica (4 km s. od Kiseljaka) došli su kod istoga sela u dodir sa partizanima. Nakon borbe, koja je trajala 2 sata dielovi bojne po zapovjedi zapovjednika bojne morali su se povući na svoje postave oko sela Gromiljaka. Vlastiti gubitci: 1 ranjen. Utrošeno 500 naboja 7,9 mm. Neprijateljski gubitci: 3 mrtva i 20 ranjeno.

22. X. sa uporišta Rogatica krenula su 1. 2. 6. i 7. sat II. bojne sa dielovima III. bojne u podhvat za oslobođenje Travnika.

23. listopad:

III. bojna u sastavu II. i V. bojne o.s. kao zaštitnica sa zadatkom da ujedno i bočno osigura II. i V. bojnu u 11,00 kreće iz Zenice u podhvat protiv partizana pravcem: Zenica — Podbrežje — Obrenovići — Stranjanji — Brajkovići — Gučja Gora — Travnik. Kod sela Stranjanja 1. i 2. sat primaju borbu dok bacački poluvod već u Podbrežju pomaže vatrom II. bojnu. Utrošeno naboja 7,9 mm 2360, naboja 9 m 100 komada.

24. listopada:

Noću od 23. na 24. X. II., III. i V. bojna o.s. u podhvatu prema Travniku stigle do Guče Gore, gdje je došlo ponovno do borbe sa partizanima. III. bojna iz zaštitnice prešla u napad na lievom krilu na visinskim kotama 1021, bacački poluvod podpomaže vatrom napad. II. bojna zaposjela je sve važne dominirajuće točke kod Travnika. 2. sat II. bojne unišla je u sami Travnik do željezničke postaje. U 15 sati došla je zbog pomanjkanja streljiva i nadmoći neprijatelja u broju ljudstva i oružju zapovjed za povlačenje prema Zenici. Utrošeno naboja 7,9 mm 16200, 6,5 mm 945, 7,7 mm 945, 9 mm 2306, praski 48, granata za težki bacač 23, za laki 87. Neprijateljski gubitci: 200 mrtvih i veliki broj ranjenih. Zaplienjeno: 70 pušaka, 7 strojopušaka i 2 strojnice. Vlastiti gubitci: 5 mrtvih i 20 ranjeno.[17]

Noću 23/24. X. usliedio je žestoki napad partizanskih skupina na Rogaticu. Rogatica je bila zaposjednuta sa ljudstvom 3./II. bojne i nešto ljudstva 2./III. bojne i sa 50 oružnika. Napad je izvršila XVI. muslimanska brigada u 22[18] sata iz pravca Žepe. Grad su napadali bacačkom vatrom i jurišali na pojedine bunkere. Nakon duže borbe uspjelo im je zaposjesti bun-

[17] Prema izvještaju Štaba 4. NOU divizije od 4. novembra 1944. neprijateljski gubici su prikazani znatno veći, dok su sopstveni gubici 6. i 8. krajiške brigade znatno manji (vidi knj. 30, dok. br. 66).

[18] U originalu su otkucana dva broja jedan preko drugog: 22. i 14. Vjerovatno treba: 22.

ker na Krmčićima. U 5,00 sati vatra je prestala. U jutro počeo je ponovni napad na grad. U više navrata bili su odbijeni. Tada je 3./III. bojne izvršila prepad na osvojeni bunker, te je uspjelo istoj ponovno zauzeti bunker i potisnuti partizane dalje od grada.

24. X. pred noć počeli su partizani ponovno vršiti napad na Rogaticu uz pomoć pridošlih 2 brigada. Od 20 — 22 sata uz pomoć bacačke vatre pokušali su ponovno zauzeti Rogaticu, ali su bili odbijeni.

25. listopad:

25. listopada u 5,30 sati partizani su ponovno izvršili napad uz pomoć bacača, strojničke i strojopuščane vatre na sve postave oko Rogatice, te im je u žestokom napadu uspjelo zauzeti bunkere. Posada pokolebana brojčanom snagom partizana i žestokom vatrom morala se povući u pravcu Žepe.[19] Nakon sakupljanja povučenog ljudstva na koti Tmor, krenulo je ljudstvo u Žepu. Tom prilikom naši gubitci u ljudstvu bili su 6 mrtvih i 10 ranjeno. Neprijateljski gubitci nepoznati.

26. listopad:

Povučeno ljudstvo iz Rogatice nakon kraćeg odmora u Žepi krenulo prema Osmačama, u svrhu spajanja sa našim snagama.

27. listopad:

27. X. izvršili partizani u jačini 3 brigade žestoki napad na naše postave na Romaniji. Posada pred daleko nadmoćnijim neprijateljem i iznenađena nakon kraće borbe morala se povući.[20]

II. i III. bojna o.s. stigle iz Zenice na Pale, gdje su se odmarale.

28. listopad:

Dielovi III. bojne u sastavu II. bojne krenuli iz Pala u Sumbulovac, te iz Sumbulovca izvršili napad na Romaniju. Pod samim vrhom Romanije bojna je primila borbu sa partizanima, te je nakon oštre borbe neprijatelj bio protjeran, a utvrde na Romaniji zauzete.[21] Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 3 ranjena. Neprijateljski: 10 mrtvih i 2 zarobljena. Plien 8 pu-

---

[19] Prema izvještaju Štaba 27. NOU divizije od 9. novembra 1944, napad na Rogaticu, u kome su učestvovale 16. muslimanska i 20. romanijska brigada, otpočeo je 23. oktobra u 4 časa. Rogatica je zauzeta 24. oktobra (vidi knj. 30, dok. br. 75).

[20] Taj napad je izvršila 19. birčanska NOU brigada (vidi knj. 30, dok. br. 75).

[21] i [22] Vidi knj. 30, dok. br. 75.

šaka i 1 strojosamokres. Utrošeno naboja 7,9 mm 5016, 6,5 mm 425, 7,7 mm 500, 9 mm 595, praski 23, granata za laki bacač 23.

29. listopad:

Dielovi II. i III. bojne na postavama na Naromaniji odbile jaki napad XIX. birčanske brigade.[22] Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski: 13 mrtvih i više ranjenih. Plien: 7 konja. Utrošeno 7,9 m naboja 1980, 7,7 mm 600, 9 mm 280, 11 praski, 100 lakih i 23 težke granate za bacač.

30. listopad:

II. bojna krenula sa uporišta Sokolac na Ravnu Romaniju, gdje se je nalazila toga dana XIX. birčanska brigada sa štabom 27. divizije. Našim snagama uspjelo je podpuno obkoliti i iznenaditi neprijatelja, te je nakon oštre borbe neprijatelj strahovito potučen, te se dao u paničan bieg na sve strane.[23] Tom prilikom nanešeni su partizanima sliedeći gubitci: 90 mrtvih (prebrojano), 32 ranjeno (prebrojano), te 12 zarobljeno. Među mrtvima 2 viša častnika i 3 niža, te preko 100 mrtvih procijenjeno. Plien: 55 pušaka, te veći broj pušaka uništeno, 14 strojopušaka, 1 težki i 1 laki bacač, 1 protuoklopna puška, 1 krugovalna postaja, 2 pisaća stroja, 1 brzoglasni aparat, 26 konja i ostale mnogobrojne manje vriednije stvari. Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 4 ranjena.

Dielovi Posadne bojne u razviđanju okolnog područja došli su kod sela Ušivak (3 km i. od Hadjića) u dodir sa četnicima. Neprijateljski gubitci: 2 mrtva i 6 zarobljeno.

Isti dan u 15,00 sati primjećeno je prebacivanje četničkih grupa u smjeru sela Ušivak. Odmah je iz Hadjića upućena obhodnja, koja je došla kod spomenutog sela u dodir sa četnicima. Neprijateljski gubitci: 6 ranjenih. Vlastiti: 1 ranjen. Utrošeno 850 naboja 7,9 mm.

31. listopad:

Obhodnja 2. sati Posadne bojne iz Hadjića napadnuta od strane četnika kod sela Ušivak (3 km i. od Hadjića). Nakon kraće borbe uspjelo je četnike protjerati. Neprijatelj je imao veći broj mrtvih. Vlastitih gubitaka nije bilo. Utrošeno 340 naboja.

Zapovjednik, pukovnik
(Bogdanić)
Bogdanić[24]

---

[23] Opširnije o iznenadnom napadu na 19. birčansku NOU brigadu vidi knj. 30, dok. br. 75.

[24] Delko

BR. 176

IZVJEŠTAJ GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 24. DECEMBRA 1944. O BORBAMA U ISTOČNOJ BOSNI I OKO BANJE LUKE[1]

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 359/44
GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
24. XII 1944. g.

I OBĆI PREGLED:

. . .

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Na Drini nalaze se zalaznice jedne njemačke borbene skupine iz Zvornika prema Kozluku uz jači neprijateljski pritisak.[2] U pozadini fronte na Drini jači neprijateljski pritisak u smjeru Čelića i Brčkog.[3]

. . .

Banja Luka:

Odbijen je noćni napadaj partizana na uporište Rakovičke Bare bez vlastitih gubitaka.[4] Neprijateljski gubitci nisu poznati.

. . .

Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, br. reg. 24/1, k. 45.

[2] Riječ je o pokretu Pukovske grupe »Skenderbeg« (vidi dok. br. 90).

[3] Na sektoru Čelić — Koraj dejstvovala je 17. slavonska brigada 28. NOU divizije (vidi dok. br. 130).

[4] Sjeverno od Banje Luke dejstvovala je 15. krajiška brigada 39. NOU divizije. Međutim, o toj akciji se u izvještajima te divizije ništa ne kaže (vidi dok. br. 109; Arhiv VII, reg. br. 7—2, k. 1267: izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 25. januara 1945).

BR. 177

IZVJEŠTAJ GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 25. DECEMBRA 1944. O BORBAMA NA SEKTORU SARAJEVO — PROZOR[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 360 44
GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
25. XII 1944 g.

Kod Bijeljine odbijen je napadaj partizana iz zapadnog smjera. Jedna borbena skupina potiskuje part. sjeveroiztočno Bijeljine.[2]

* * *

Jače partizanske snage iz područja Kalinovik — Foča nadiru prema sjeveru preko Trnova sve do južno od Kasin Dola[3] (13 km j.j.i. Sarajeva). U Kijevo (12 km j.j.i. Sarajeva) ušli su partizani.[4]

U Području Prozora ustanovljen je neprijatelj u izgrađenim postavima 1 km j.i. do 2 km j.z. Prozora.[5] Jedan most je razoren.

* * *

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Glavar glavnog stožera Orsa,
general i ust. pukovnik (T. Sertić)
T. Sertić v.r.

ZA TOČNOST:
Pročelnik operativnog odjela,
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich M. P.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 25/1, k. 45.

[2] Vidi dok. br. 150.

[3] Treba: Kasidola.

[4] Na pravcu Trnovo — Kijevo dejstvovala je 14. hercegovačka NOU brigada. Njene jedinice su zauzele Kijevo 22. decembra (vidi dok. br. 152). Jedanaesta hercegovačka NOU brigada i tri bataljona Brigade narodne odbrane vodili su u to vrijeme borbe protiv četnika na sektoru Foča — Miljevine (vidi dok. br. 63 i 77).

[5] Na području Prozora dejstvovala je 17. krajiška NOU brigada (vidi dok. br. 113).

BR. 178

IZVJEŠTAJ GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 26. DECEMBRA 1944. O DEJSTVIMA U SJEVEROISTOČNOJ BOSNI I KOD KISELJAKA[1]

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 361/44
GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
26. XII. 1944. g.

Očišćeno je područje između r. Save i Drine i neprijatelj protjeran preko Drine na iztočnu obalu uz velike gubitke u ljudstvu i tvorivu. 36 nepr. strojnica zaplienjeno je ili uništeno.[2]

U borbama zapadno Bieljine neprijatelj je 22. XII. pretrpio težke gubitke od 264 poginulih. Zaplienjena su dva topa[3] i 7 strojnica. Iztočno Čelića odbačene su part. skupine prema Koraju.[4]

. . .

U toku 23. i 24. XII odbijeni su part. napadaji na pojedina uporišta u području Kiseljaka.[5]

. . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Glavar glavnog stožera Orsa,
general i ust. pukovnik (T. Sertić)
T. Sertić v.r.

ZA TOČNOST:
Pročelnik operativnog odjela,
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich M. P.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 26/1, k. 45.

[2] Riječ je o prebacivanju 26. decembra na desnu obalu Drine samo Štaba 6. proleterske brigade 17. NOU divizije sa 1. i 4. bataljonom uslijed pritiska nadmoćnijeg neprijatelja, dok su se sve ostale jedinice 17. i 28. NOU divizije na tome sektoru nalazile na njenoj lijevoj obali (vidi dok. br. 150).

[3] Pripadali su 6. proleterskoj brigadi 17. NOU divizije (vidi dok. br. 150).

[4] Odnosi se na dejstva 2. krajiške brigade 17. NOU divizije i 17. slavonske brigade 28. NOU divizije (vidi dok. br. 130 i 150).

[5] Na prostoru oko Kiseljaka dejstvovale su 7. i 9. krajiška brigada 10. NOU divizije (vidi dok. br. 111 i 120).

Vojnička tajna

DODATAK DNEVNOM IZVJEŠĆU BROJ 361/26. XII 44.

IZVJEŠĆE I c
(Samo za viša zapovjedništva Orsa)

PODRUČJA:

* * *

Bihać:

Part. »Drvarski planinski bataljon«, jakosti 300 ljudi, nalazi se u području 13 km s. i. Bihaća. (Č.i.).[6]

Drvar:

XVI part. »brigada« 39. »divizije« ili »OZNA brigada« krenula je iz Drvara navodno prema Bosanskom Petrovcu.[7]

Drvarsko-petrovački part. «odred« ušao je u sastav 39. part. »divizije«. (Č.i.).[8]

Gospić:

* * *

Sarajevo:

Dielovi 29. part. »divizije« ustanovljeni su 5 km. j. Sarajeva. (Č.i.).[9]

* * *

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
M. P. Pročelnik Operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

---

[6] Riječ je, vjerovatno, o Drvarsko-petrovačkom NOP odredu. On je u decembru rasformiran, pa je od njega ostala samo jedna četa, u sastavu Podgrmečkog NOP odreda (vidi dok. br. 89).

[7] Vidi dok. br. 170, objašnjenje 8.

[8] Vidi dok. br. 2.

[9] Odnosi se na 14. hercegovačku (omladinsku) NOU brigadu (vidi dok. br. 152).

BR. 179

IZVJEŠTAJ GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 28. DECEMBRA 1944. O STANJU NA PODRUČJU BANJE LUKE, SARAJEVA I U DOLINI DRINE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 363/44.
GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
28. XII 1944 g.

Nakon što je očišćeno područje između r. Drine i Save i neprijatelj odbačen na iztočnu obalu r. Drine, nije bilo borbene djelatnosti u trokutu Drina — Sava — Brčko — Bijeljina.[2]

Odbijen je napadaj partizana u jakosti od oko 600 ljudi na jedno uporište u području Čelića (17 km j. Brčkog),[3] te je neprijatelj ostavio 38 poginulih partizana.

. . .

Partizanske snage koje prodiru preko Trnova, zaustavljene su sjeverno od Trnova (21 km j. Sarajeva).[4]

U području Banje Luke i Bos. Novog, osim izviđačkih djelatnosti nije bilo promjena.

. . .

19. XII nekoliko nepr. zrakoplova bacilo je u 1730 sati nekoliko bombi na Sarajevo. Bombe su pale na Hrasno, sjeverni dio Koševa, Alipašin Most i jedna na Osmanpašinu vojarnu. Ranjena su 4 domobrana. Šteta i ostale žrtve nisu još ustanovljene.

. . .

Prilikom manjih djelatnosti i izviđanja kod Broda, Kostajnice, Bos. Novog i Ogulina palo je 15 partizana, 1 je zarobljen i jedan prebjegao s oružjem. Zaplienjene su 4 puške i

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 28/1, k. 45.

[2] U luku rijeka Drina — Sava dejstvovale su 17. i 28. NOU divizija. Podatak u dokumentu nije tačan (vidi dok. br. 130, 150 i 180).

[3] Vidi dok. br. 150.

[4] Vidi dok. br. 131 i 152.

1 strojnica. Jedan domobran i 1 osoba su poginuli, 4 domobrana i 3 ustaše su ranjeni.

* * *

Pruga Brod — Sarajevo popravljena je i prohodna.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Glavar glavnog stožera Orsa,
general i ust. pukovnik (T. Sertić)
T. Sertić v.r.

ZA TOČNOST:
Pročelnik operativnog odjela,
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich M. P.

BR. 180

IZVJEŠTAJ GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 30. DECEMBRA 1944. O BORBAMA OKO NEVESINJA, FOČE, BANJE LUKE, BOSANSKE GRADIŠKE I U DOLINI DRINE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 365/44
GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
30. XII 1944. g.

Na Drini razbijene su pojedine manje part. skupine.[2]

* * *

Na Neretvanskom odsjeku obostrana izviđačka djelatnost. U području Nevesinja neprijatelj je napadao na uporište jugoiztočno Nevesinja, ali je u blizkoj borbi odbijen.[3]

U toku su uspješne borbe u području Foče, gdje se partizani potiskuju u smjeru juga.[4]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 30/1, k. 45.

[2] U to vrijeme neprijatelj se zadržao samo u zahvatu komunikacije Bijeljina — Brčko, dok je dolina Drine od Ljubovije do Bijeljine bila pod kontrolom naših jedinica (vidi dok. br. 130, 147, 150 i 179).

[3] Vidi dok. br. 131.

[4] Na sektoru Foče u to vrijeme nalazila se 11. hercegovačka NOU brigada. Opširnije o tome i njenim dejstvima vidi dok. br. 131.

Tokom čitavog dana 28. XII samo manji okršaji sa partizanima osobito zapadno Banje Luke i kod Han Kola. Zarobljena su 4 partizana i zaplienjena 1 puška.[5]

U području Bos. Novog protjerane su manje partizanske skupine, koje su rušile želj. prugu sjeverno i jugozapadno Bos. Novog. 21 partizan je poginuo, 4 su zarobljena i 1 prebjegao našim postrojbama.[6]

* * *

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Glavar glavnog stožera Orsa,
general i ust. pukovnik (T. Sertić)
T. Sertić v.r.

ZA TOČNOST:
Pročelnik operativnog odjela,
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

M. P.

---

[5] Na tome prostoru je dejstvovala 15. krajiška brigada 39. NOU divizije. Ona je, prema izvještaju njenog štaba od 23. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 7—2, k. 1272), imala 28. decembra manje sukobe sa četnicima i ustašama na tome području i tom prilikom nije imala vlastitih gubitaka. O tome vidi i izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 25. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 7—2, k. 1267).

[6] Krajem decembra na tome sektoru su dejstvovali Podgrmečki NOP odred i 20. krajiška NOU brigada. Te jedinice su 27, 28, 29. i 30. decembra imale manjih sukoba s neprijateljem; pri tom je poginulo 12 neprijateljskih vojnika, a same imale 3 ranjena. Dijelovi 20. brigade su 27. decembra kod Ravnica potrgali prugu na 84 mjesta u dužini od 672 metra. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 7—2, k. 1267 (izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 25. januara 1945), reg. br. 1—1, k. 1283 (izvještaj Štaba 20. krajiške NOU brigade od 23. januara 1945).

BR. 181

BOJNA RELACIJA ZAPOVJEDNIŠTVA USTAŠKO-DOMOBRANSKE 4. HRVATSKE DIVIZIJE DOSTAVLJENA ZAPOVJEDNIŠTVU 1. ZBORNOG PODRUČJA O DEJSTVIMA NA SEKTORU KOSTAJNICA — BOSANSKI NOVI — SISAK — PETRINJA U DECEMBRU[1]

I. DIO

OPERACIJE

A. RASPORED I ZADATAK DIVIZIJE.

Jedan dio divizije i to: stožer divizije sa stožernim dielovima, 7. lovački[2] i VIII. ustaški zdrug[3] raspoređen u glavnom na prostoru: Kostajnica — Bosanski Novi, dok drugi dio i to: 14. pješački i XIX. ustaški zdrug na prostoru: Petrinja — Sisak.

Zadatak južnog diela divizije svodi se na osiguranje cestovnog prometa od Bosanskog Novog do G. Hrastovca (j. od Sunje) zaključno kao i popravka i osiguranje željezničke pruge Kostajnica — Rudice (j. od Bosanskog Novog). Povrh toga pojedine postrojbe upotrebljene su kao posade većih mjesta kao Bosanski Novi, Dvor na Uni, Divuša i Kostajnica.

Zadatak sjevernog diela svodi se na osiguranje i sigurnost Siska i Petrinje i neposredne okoline kao i željezničke pruge Sisak — Petrinja.

B. VAŽNIJI DOGAĐAJI PO DANIMA

I. Stožerni dielovi divizije.

Stožerni dielovi učestvovali su u pojedinim podhvatima pridajući ih pojedinim pješačkim postrojbama ili su samostalno djelovali.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/1—64, k. 59).

[2] Opširnije o dejstvima 7. lovačkog zdruga (prije reorganizacije ustaško-domobranskih jedinica zvao se: 4. lovački zdrug) u decembru vidi bojnu relaciju njegovog zapovjedništva od 5. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 2/1—129, k. 59), a o dejstvima u novembru — bojnu relaciju njegovog zapovjedništva od 8. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 1/1—87, k. 59).

[3] Bliže o rasporedu toga zdruga vidi dok. br. 182.

Važniji događaji su sliedeći:

a) *1. Izviđačka sat.*

8. prosinac 1944. U sastavu jedne konbinovane bojne vršen je podhvat dolinom potoka Žirovac u pravcu Bešlinca. Slabiji neprijateljski dielovi protjerani su u pravcu zapada. Pošto desna kolona (Kozaci) nije mogla izvršiti dati zadatak (upad u s. Rujevac) to je zapovjeđeno da se vrati i lieva kolona; gubitaka nije bilo.

19. prosinca 1944. U zajednici sa 2. izviđačkom sati izvršen je podhvat u pravcu: Bosanski Novi — k. 278 — k. 360. Ispod k. 360 odmetnici dali su jak odpor djelujući iz teškog pješačkog naoružanja — naročito bacačima. Uslied magle i jake vatre dalji pokret bio je onemogućen.[4] Gubitci: 2 mrtva i 1 ranjen domobran.

b) *2. Izviđačka sat.*

9. prosinca 1944. Izvršen je podhvat u pravcu G. Javoranj. Nesretnim slučajem naišao je jedan roj na mine podmetnute od partizana kojom su prilikom 2 poginula i 6 ranjenih vojničara.

12. prosinca 1944. Izvršeno je nasilno razviđanje u pravcu Mazić Brdo — s. Mazići. Partizani sa jačim snagama izvršili su juriš uslied čega se je sat povukla uz gubitke: 3 ranjena i 2 nestala.[5]

27. prosinca 1944. Izvršen je podhvat u pravcu s. Javornik — Radić Brdo. Posle kraće borbe neprijatelj se je povukao u pravcu zapada uz gubitke od 21 mrtvog partizana. Uništena je jedna splav.

c) *Topničtvo.*

Tokom podhvata topničtvo je djelotvorno potpomagalo svoje pješačtvo i točnom vatrom nanjelo je dosta gubitaka neprijatelju.

d) Kod ostalih jedinica nije bilo važnijih događaja od operativnog značaja.

II. 7. lovački zdrug.

1.) *Raspored i zadatak zdruga.*

Zdrug je najjačim dielom bio raspoređen u Bosanskom Novom i u njegovoj blizini sa zadatkom osiguranja cestovnog

[4] Riječ je o dejstvima 20. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 109).

[5] Drugi bataljon 20. krajiške NOU brigade zatvarao je pravac Bosanski Novi — Prijedor, pa je, vjerovatno, riječ o akciji nekih njegovih dijelova, mada se o tome u izvještaju njegove brigade ništa ne govori (vidi dok. br. 109).

prometa Rudice — Bosanski Novi i osiguranje željezničke pruge Bosanski Novi — k. 138 zaključno. Povrh toga jedan dio snaga sačinjavao je posadu Bos. Novog. Koja je raspoređena na postavima oko samog grada.[6]

2.) *Važniji događaji po danima.*

1. prosinca 1944. 30. XI na 1. XII. usledio je noću napad na s. Zamlaču. Jače neprijateljske snage uspjele su poslie kraće borbe ovladati uporištem. Posada jačine jedne sati tako reći bez otpora povukla se je u pravcu Dvora. Krivica je bila do častnika koji su se te večeri gostili u nekoj posebničkoj kući u mjesto da su bili na postavima zajedno sa vojnicima. Častnici stavljeni su pod ratni sud i osuđeni zbog gore navedene krivice.[7] Vlastiti gubitci: 5 ranjenih i 1 častnik sa osam domobrana zarobljeni. Izgubljeno 4 strojopuške i 2 srednja bacača kao i izvjestan broj pušaka i hrane. Neprijateljski gubitci: 3 poginula i 3 ranjena partizana.

8. prosinca 1944. Izvršen je podhvat sa 1 konbiniranom bojnom u pravcu s. Matijevići — s. Zakopa — Vidorja — s. Stojakovići. Cilj: čišćenje prostora sj. zap. od Bosanskog Novog. Odmetnici su protjerani i povukli su se u pravcu s. Rujevac. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski gubitci nepoznati.

15. i 16. prosinca 1944. Izvršena su razviđanja u raznim pravcima. 16. prosinca minirana je pruga na 31 mjestu 6 km. južno od Bosanskog Novog. Pruga je istoga dana popravljena.

17. prosinca 1944. Izvršen napad na jednu obhodnju oko Rudica.[8] Zarobljen 1 glasnik, a 1 odmetnik nađen mrtav. Saznalo se je da je još jedan odmetnik ranjen.

24. prosinca 1944. Tokom noći minirana je pruga na 41 mjestu.[9] Pruga je popravljena idućeg dana. U razviđanju 1

[6] Stožer 7. lovačkog zdruga sa izviđačkom, obkoparskom (inžinjerijskom), dojavnom (za vezu) i protuoklopnom satnijom nalazio se u Bosanskom Novom; 1. bojna: stožer, 1. i 2. satnija nalazili su se u uporištu Rudice, a 3. satnija u Dvoru na Uni; 2. bojna: stožer, 5. i 8. satnija nalazili su se u Kuli, 6. satnija na straži u Bosanskom Novom, a 7. satnija na položajima u s. Zamlača; 3. bojna: stožer, 10, 11. i 12. satnija nalazili su se na položajima oko Jablanice, a 9. satnija, kao straža, u Bosanskom Novom (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—129, k. 59: bojnu relaciju Zapovjedništva 7. lovačkog zdruga od 5. januara 1945).

[7] Vidi tom V, knj. 36, dok. br. 12 i 111.

[8] Tada je oko Rudica dejstvovao Podgrmečki NOP odred (vidi dok. br. 89).

[9] Prema izvještaju Štaba 20. krajiške NOU brigade od 23. januara 1945, minerska grupa 2. bataljona 23 decembra pokidala prugu između Bos. Novog i Dobrljina u s. Ravnicama na 58 mjesta u dužini od 464 metra, a 26. decembra u istom mjestu — na 96 mjesta u dužini od 768 metara (vidi Arhiv VII, reg. br. 1—1, k. 1283).

sati pravcem Bosanski Novi — R. Gipsa — k. 278 naše snage naišle su na neprijatelja i tom prilikom ranjen je jedan domobran. Protivnički gubitci nepoznati.

28. prosinca 1944. Prilikom razviđanja dielovi jedne obhodnje naišli na minu i tom prilikom poginuo je 1 vojnik, a jedan je ranjen.

U ostale dane vršena su razviđanja, obhodarenja, manji podhvati ali nisu od naročite operativne važnosti.

III. *VIII. Ustaški zdrug.*

1.) *Raspored i zadatak zdruga.*

Na području 4. hrvatske divizije nalazila se je samo III. i IV. bojna, dok je I. bojna kao i doknadna bojna bila taktički podređena 10. hrvatskoj diviziji, a V. bojna ušla je u sastav XIX. ustaškog zdruga — Petrinja.

Zadatak jedinica u glavnom svodio se je na osiguranje cestovnog prometa Kostajnički Majur — Struga kao i osiguranje željezničke pruge Kostajnica — Dobrljin. Jedan dio snage određen je kao posada grada Kostajnice.[10]

2.) *Važniji događaji po danima.*

17. prosinca 1944. Jedinice III. bojne došle u sukob sa četnicima koji su trebali biti odpremljeni za Njemačku. Tom prilikom ranjen je 1 častnik i 3 vojničara dok je poginulo 14 a ranjeno 18 četnika.[11]

20. prosinca 1944. Manje izviđačke snage u razviđanju pravcem s. Crnobrnje — Crnobrnjsko Brdo sukobile su se sa neprijateljem, koji se je nakon kraće borbe povukao.

Vlastiti gubitci: 1 ranjen; neprijateljski 3 mrtva.

22. prosinca 1944. Usliedio je jači napadaj na uporište Rudarice. Neprijatelj odbijen.

Vlastiti gubitci: 2 ranjena; neprijateljski — nepoznati.

23. prosinca 1944. U razviđanju pravcem: Dobrljin — Groblje kod s. Vodičevo slabije razviđačke snage naišle su na jačeg neprijatelja te uslied njihove nadmoćnosti naši su se povukli uz gubitke: 1 mrtav i 1 ranjen. Neprijatelj je imao 8 mrtvih i više ranjenih.

---

[10] Opširnije o dejstvima 8. ustaškog djelatnog zdruga u decembru vidi dok. br. 182.

[11] Prema zabilješkama telefonskih razgovora u Komandi Grupe armija »F« od 22 .decembra 1944, kod Kostajnice je umoreno 170 četnika (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-313, reg. br. F-195, sn. br. 316).

Istog dana naši razviđački dielovi bili su u borbi oko D. i G. Vodičevo; neprijatelj je izbačen iz utvrđenih postava uz gubitke od 9 mrtvih i 5 ranjenih. Vlastiti gubitci: 1 vojničar ranjen.[12]

25. prosinca 1944. Napadnuto je uporište Rudarice (339) sa jačim neprijateljskim snagama. U teškoj borbi uporište je održano uz gubitke 4 mrtva i 7 ranjenih. Neprijateljski gubitci ciene se na 30 mrtvih i više ranjenih.[13]

31. prosinca 1944. Usliedio je napad na uporište Rudarice (339). Nakon kraće borbe napad odbijen.

Vlastiti gubitci: 2 ranjena; neprijateljski nepoznati.[14]

U ostale dane vršena su razviđanja manjim snagama; osiguranje cestovnog prometa; manji podhvati u cilju sječe i dovoza drva i stočne hrane.

IV. *14. Pješački zdrug*

1.) *Raspored i zadatak zdruga.*

Postrojbe zdruga u glavnom sačinjavale su posadu obrane Petrinje — Siska i Žažine kao i osiguranje uzduž pruge Lug — Sisak i Sisak — Petrinja. Povrh toga izvjestne jedinice osiguravale su važna veleobrtna područja. Dvije sati 2/I. i 4/II. nalaze se na prostoru Kostajnica — Bosanski Novi i vrše posadnu službu. Jedna sat još uviek nalazi se u Bihaću i vrši posadnu službu. Traženo je da se vrati u sastav 4. hrvatske divizije.

2.) *Važniji događaji po danima.*

1. prosinca 1944. Slabije snage posade Žažine naišla je na slabije partizanske snage koje su imale namjeru minirati put Sela — Greda. Nakon kraće borbe neprijatelj se je povukao ostavivši 2 ukopane i 1 neukopanu minu u izpravnom stanju. Jedan vojničar poginuo od mine. Neprijateljski gubitci nepoznati.

2. prosinca 1944. Slabiji izviđački dielovi sa kozačkim jedinicama vršili su razviđanje u pravcu s. Selište u cilju sabiranja hrane. Uhvaćena su 2 prebjega od partizana.

---

[12] Prema izvještaju Štaba 20. krajiške NOU brigade od 23. januara 1945, toga dana je 3. bataljon vodio borbu u rejonu Dobrljina i tom prilikom nije imao gubitaka (vidi Arhiv VII, reg. br. 1—1, k. 1283).

[13] Napad na Rudaricu (k. 339) izvršile su 1. i 3. četa 3. bataljona s vodom minobacača i tom prilikom čete su imale 1 mrtvog, 4 ranjena i 1 nestalog (vidi dok. br. 182; Arhiv VII, reg. br. 1—1, k. 1283: izvještaj Štaba 20. krajiške NOU brigade od 23. januara 1945).

[14] Prema izvještaju Štaba 20. krajiške NOU brigade od 23. januara 1945, 3. bataljon je napao Rudaricu u 18 časova. U borbi, koja je trajala 3 sata, on je imao 3 ranjena (vidi dok. br. 182; Arhiv VII, reg. br. 1—1, k. 1283).

4. prosinca 1944. Noću 4/5. XII. u 00.30 sati usliedio je napad na uporište Mošćenica sa 2 brigade VII. udarne divizije — oko 1200 ljudi koji su raspolagali sa mnogobrojnim teškim pješačkim naoružanjem. Napad je trajao do 00.06 sati kada je neprijatelj primoran na povlačenje uslied dolaska naših snaga iz Siska i Petrinje.[15]

Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 5 ranjenih vojničara. Partizanski gubitci: 1 mrtav — pronađen a prema izkazu seljaka partizani su svoje mrtve i ranjene prenjeli na 8 kola. Tom prilikom zapljenjeno je nešto oružja. Gubitci pojačanja pridošlog iz Siska: 1 domobran mrtav i 2 mornara ranjena.

6. prosinca 1944. Sve njemačke postrojbe napustile su sva uporišta uzduž željezničke pruge Sisak — Zagreb. Uslied toga i naša posada u Lekeniku napustila je postav i vratila se je u Petrinju. Po odlasku naših i njemačkih postrojbi, partizani su ušli u željezničku postaju Lekenik i Peščenicu i iste uništili.

11. prosinca 1944. Naše postrojbe u zajednici sa kozacima vršile su podhvat pravcem: Petrinja — Moštanica — Petkovac — Stražbenica. Tom prilikom ranjeno je 5 vojničara. Neprijateljski gubitci: 25 mrtvih i 1 zarobljen.

15. prosinca 1944. Dielovi posade Žažina sa kozačkim postrojbama vršili su razviđanje pravcem: Letovanić — Orleković. Tom prilikom zarobljena su 3 partizana i zapljenjene 2 puške. Vlastitih gubitaka nije bilo.

18. prosinca 1944. U okolini Petrinje pala su 2 neprijateljska četvoromotorna zrakoplova na partizansko područje. Za sudbinu posada nije se moglo ništa saznati. Jedan je zrakoplov izgorio.

U ostale dane mjeseca prosinca vršena su svakodnevna razviđanja, ali gotovo uviek nije se naišlo na neprijatelja niti je bilo žrtava.

V. XIX. Ustaški zdrug

Bojna relacija XIX. ustaškog zdruga za mjesec prosinac 1944. godine nije zaprimljena pošto zdrug još nije bio postrojen nego su postrojbe bile podređene zapovjedničtvu 14. pješačkog zdruga koji je u svojoj bojnoj relaciji naveo događaje u kojim su učestvovali dielovi XIX. ustaškog zdruga.

[15] Riječ je o napadu 2. brigade 7. NOU divizije na Mošćenicu, dok su 1, 3. i 4. brigada obezbjeđivale izvršenje toga zadatka (vidi tom V, knj. 36, dok. br. 7 i 149).

C.) IZKUSTVA

Naročitih izkustava nije se steklo jer tokom mjeseca prosinca vođene su samo manje akcije sa slabijim snagama i u tim borbama nisu stečena neka nova izkustva. Za veliki snieg valja imati odgovarajući zimski pribor (biele plašteve, skije i krplje) i bolju jaču hranu.

D.) NEDOSTATCI

1.) Nemanje najpotrebnije odjećne opreme, naročito kabanica i cipela, veoma loše utiče na moral i borbeni duh jedinica. Po visokom snjegu bar za izvjestne izviđačke — jurišne — dielove valjalo bi dodijeliti specijalnu zimsku opremu kao: bieli plaštevi, skije i krplje. Kretanje po visokom snijegu bez krplja veoma je otežano i jako zamara ljudstvo, uslied čega moraju se davati manji i ograničeni zadatci na manje daljine.

2.) Borbenim postrojbama koje vrše poduhvate valjalo bi pojačati hranu. Odrediti veću količinu kruha, a kao dodatak izdavati čaj i slaninu.

3.) Uslied držanja mnogobrojnih uporišta uzduž cesta i željezničkih pruga, smanjuje se jačina borbenih snaga koje bi se inače izkoristile za aktivno i pokretno djelovanje u području dotične jedinice.

4.) Nedovoljne količine streljiva i neuredan dotur iste otežava pa ponekad i isključuje aktivno djelovanje pojedinih postrojbi. Dešava se da izvjestne postrojbe ostaju bez najpotrebnijeg streljiva, a od viših zapovjedničtva dodieljuju se zadatci čije izvršenje zahtjeva vođenje većih i višednevnih podhvata.

Pitanje dodiele i dotura streljiva valja najžurnije radikalno rješiti i nedozvoliti da borbene jedinice ostanu bez istog kao što se to još uviek često dešava.

5.) Ovoj diviziji dodieljuju se razni zadatci koji se uviek povećavaju tako da se oni ne mogu uspješno izvršivati uslied nedovoljno snaga. Viša zapovjedničtva trebaju ocjeniti što se može, a što se ne može i nezahtjevati od nekoga da se nešto izvrši kad je to izključeno. Primjer: ova divizija ima zadatak osiguranja cestovnog prometa G. Hrastovac — Bosanski Novi kao i uspostava prometa Kostajnica — Bosanski Novi i osiguranje željezničke pruge od s. Rudice (južno od Novog) do G. Hrastovca zaključno (sjeverno od Kostajnice).

S obzirom na raspoložive snage u prostoru Bosanski Novi — Kostajnica i jačinu partizana na toj prostoriji (oko 6 bri-

gada) oba zadatka ne mogu se u potpunosti izvršiti, jer se nema dovoljno snaga za osiguranje željezničke pruge sa istočne strane. Svi dosadašnji pokušaji da se naloženi zadatci izvrše nisu uspjeli i neće u buduće, tako dugo ok se ne dobiju odgovarajuće snage (bar 1 potpuno opremljena i naoružana bojna i povremeno oklopni vlak) i potrebno streljivo.

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK GENERAL
(Nardelli)
Nardelli[16]

M. P.

II. DIO.

1. VLASTITI GUBITCI U LJUDSTVU.

Naziv	Mrtvih	Ranjenih	Zarobljenih	Nestalih	Odbjeglih	Opazka
Domobrana	6	21	9	17	—	
Ustaša	13	27	—	2	—	
Svega	19	48	—	19	—	

2. NEPRIJATELJSKI GUBITCI U LJUDSTVU.

Mrtvih	Ranjenih	Zarobljenih	Opazka
180	133	8	

3. VLASTITI GUBITCI U TVORIVU.

Pušaka	samokresa	strojo samokresa	strojopušaka	strojnica	bacača		Opazka
					lak.	sred.	
18	10	4	7	—	—	2	

4. NEPRIJATELJSKI GUBITCI U TVORIVU.

Nepoznati.

[16] Antun

Opazka: Pojedinosti vide se iz izkaza pojedinih postrojbi ove divizije.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK GENERAL
(Nardelli)
Nardelli

M. P.

BR. 182

BOJNA RELACIJA 8. USTAŠKOG DJELATNOG ZDRUGA DOSTAVLJENA USTAŠKO-DOMOBRANSKOJ 4. HRVATSKOJ DIVIZIJI O DEJSTVIMA NA SEKTORU VAGANAC — PETRINJA — KOSTAJNICA U DECEMBRU[1]

I. DIO

OPERACIJE

A.) RAZPORED I ZADATAK ZDRUGA.

Jedinice ovog zdruga su: 1. bojna sa sjedištem u Vagancu, 2. bojna sa sjedištem u Petrinji, koja zapovjeđu Stuvoja br. 6020/taj. od 19. XII. 1944. pripojena XIX. zdrugu u Petrinji; 3. bojna sa sjedištem u Hrv. Kostajnici i 4. bojna sa sjedištem u Divuši, Doknadna bojna sa sjedištem u Bihaću, a koja je 15. XII. 44. prešla u Rovine i Bos. Kostajnicu, Posadna bojna »Drežnik« sa sjedištem u Vagancu. —

Stožer VIII. ust. zdruga sa svojim odjelima i pododjelima, te stožernim jedinicama nalazi se u Hrv. Kostajnici. —

Zadatak zdruga je osiguranje pomenutih puteva (cesta i željeznica), te vršenje manjih podhvata protiv odmetničkih skupina. 4. hrvatskoj diviziji su podređene samo 3. i 4. bojna o.z., te se za iste izrađuje bojna relacija.[2]

Prosječno brojčano stanje stožera zdruga iznosilo je: 20 častnika, 59 dočastnika i 109 vojničara. Prosječno naoružanje stožera zdruga i njegovih stožernih dielova iznosilo je 87 pušaka.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/1—109, k. 59.

[2] Opširnije o bojnim relacijama 3. i 4. bojne za decembar 1944. vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1—114 i 2/117, k. 59.

Prosječno brojno stanje 3. bojne bilo je: 12 častnika, 182 dočastnika i 545 vojničara, ukupno 739. Naoružanje je bilo: 11 strojnica, 34 strojopušaka, 3 bacača, 1 top 3,7 cm., 17 strojosamokresa i 21 samokres.

Prosječno brojčano stanje 4. bojne bilo je: 12 častnika, 104 dočastnika i 583 vojničara, ukupno 699. Naoružanje bojne bilo je: 554 pušaka, 7 strojnica S.M.G., 2 strojnice »Max«., 39 strojopušaka, 6 lakih bacača, 3 srednja bacača 8 cm., 1 protuoklopni top »Škoda« 3,7 cm., 1 ruski top 7,62 cm., 7 strojosamokresa i 7 samokresa.

B.) TOK PODHVATA

Za cielo vrieme mjeseca prosinca 1944. stožer VIII zdruga sa stožernim dielovima nalazio se je u Kostajnici.

1. XII. 1944. Jedinice 3. bojne osiguravale su cestu Kostajnica — Dubica, bez dodira s neprijateljem.

Jedinice 4. bojne na izviđanju predterena svojih postava i uporišta, bez dodira s neprijateljem.

2. XII. 1944. Vod 3. bojne u selu Slabinja radi osiguranja ceste Kostajnica — Dubica.

Jedinice 4. bojne noću na 3. XII. 44. u jačini voda u prepadu na s. Orahovica u kome nije bilo neprijatelja.

3. i 4. XII. 44. 3. bojna na osiguranju ceste Kostajnica — Dubica.

4. bojna na izgradnji i uređenju postava i uporišta.

5. XII. 1944. Jedinice 3. bojne na osiguranju ceste Kostajnica — Dubica, te osiguranju popravka željezničke pruge Volinja — Dobrljin, gdje su odmetnici napali sa slabim snagama ali su bez vlastitih gubitaka odbijeni.[3]

4. bojna na izgradnji položaja.

6. XII. 1944. 3. bojna na osiguranju ceste Kostajnica — Dubica.

Vod 4. bojne na osiguranju dovoza drva i siena napadnut od odmetnika u s. Riječani, bez vlastitih gubitaka.

7. XII. 1944. Jedinice 3. bojne na izgrađivanju uporišta iznad s. Kozibrod.

3 voda 4. bojne noću na 8. XII. 44. u prepadu na neprijatelja pravcem Divuša — Golubsko Brdo — Pakovac, k. 232 — Jurakovac, k. 367 — D. Šegestin, te su od neprijateljske zasjede dočekani s jakom vatrom, da su se morali povući, bez vlastitih gubitaka. Gubitci kod neprijatelja su nepoznati.

---

[3] Vidi dok. br. 109.

8. XII. 1944. Jedinice 3. bojne na osiguranju s. Stubljani, na pregledavanju i čišćenju željezničke pruge.

4. bojna na izgrađivanju svojih postava.

9.—11. XII. 44. Jedinice 3. bojne na osiguranju ceste Kostajnica — Dubica, te utvrđivanje svojih postava i uporišta.

4. bojna na izgradnji postava.

12. XII. 1944. Jedinice 3. bojne na osiguranju ceste Kostajnica — Dubica, te osiguranje dovoza drva iz s. Stubljani.

Vod 4. bojne u razviđanju pravcem Divuša — Golubovsko Brdo, 225 — Pakovac, k. 232 — Jurakovac, k. 367 — Šegestin bez dodira s neprijateljem.

13. XII. 1944. Vod 3. bojne na osiguranju ceste Kostajnica — Dubica, gdje su napadnuti od odmetnika, bez vlastitih gubitaka.

4. bojna na uređivanju postava i uporišta.

14. XII. 1944. Izvidnica 3. bojne u jačini voda upućena u s. Mračaj, bez dodira s neprijateljem.

4. bojna na postavima.

15. XII. 1944. Jedinice 3. bojne na osiguranju ceste Kostajnica — Dubica.

4. bojna na postavima.

16. XII. 1944. Vod 3. bojne na osiguranju ceste Kostajnica — Dubica.

1. sat 4. bojne na izviđanju noću na 17. XII. 44. u pravcu Dobrljin — D. Vodičevo, k. 132, k. 136 — s. Gornje Vodičevo, bez dodira s neprijateljem. Nesretnim slučajem poginuo je prilikom povratka jedan vojničar.

17. XII. 1944. Jedinice 3. bojne došle su u sukob s četnicima prigodom pregleda četničke preselice. Tom prilikom je ranjen jedan častnik i tri vojničara, dok je od četnika poginulo 14 a ranjeno 10.[4]

Vod 2. sati 4. bojne bio je na osiguranju ceste kod Krstava, k. 224.

18. XII. 1944. Vod 3. bojne na osiguranju ceste Kostajnica — Dubica.

3. sat 4. bojne na osiguranju ceste Kozibrod — Volinja.

19. XII. 1944. Vod 3. bojne na osiguranju sječe drva kod s. Majura, neprijatelj je napao uporište Rudarica, k. 339, te je

---

[4] Vidi dok. br. 181.

odbijen bez vlastitih gubitaka. Gubitci neprijatelja su nepoznati.[5]

3. sat 4. bojne prešla je iz Kozibroda u Divušu a 1 vod te sati u s. Struga sa zadatkom osiguranja ceste Struga — Unčani.

20. XII. 1944. 3. bojna na utvrđivanju svojih postava, 1 vod na osiguranju dovoza drva iz s. Majura.

2 voda 2. sati 4. bojne u razviđanju pravca: Šokačko Brdo, k. 233 — k. 243 — Kljun — s. Ništevići, gdje su bili napadnuti jakom neprijateljskom vatrom sa Palanke, k. 300 i Mačkova Brda. Izvidnica se je povukla bez vlastitih gubitaka u Divušu, dok su neprijateljski gubitci nepoznati.

3. sat 4. bojne u razviđanju i osiguranju dovoza drva iz s. Crnjobrnje — Crnjobrnjsko Brdo gdje su se sukobili na k. 304 s neprijateljem, koji je odbijen. Vlastiti gubitci su 1 ranjen, dok je neprijatelj imao 3 mrtva.

4. sat 4. bojne u razviđanju pravcem: Divuša — Golubsko Brdo, k. 225 — Pakovac, k. 232 — Jurakovac, k. 365 — D. Šegestin, a da nisu naišli na neprijatelja.

21. XII. 1944. Vod 3. bojne na osiguranju ceste Kostajnica — Dubica.

3. sat 4. bojne na osiguranju dovoza drva iz s. Crnjobrinje, k. 304 bez dodira s neprijateljem.

4. sat na osiguranju dovoza drva kod s. Lazarevići, k. 248, bez dodira s neprijateljem.

22. XII. 1944. Napadaj na uporište Rudarica, k. 339, na području 3. bojne. Neprijatelj je odbijen. Naši gubitci iznose 2 ranjena, dok su neprijateljski gubitci nepoznati.

3. sat 4. bojne na osiguranju ceste Divuša — Volinja, bez dodira s neprijateljem.

23. XII. 1944. Između Struge i Zamračja napadnuta je njemačka kolona od partizana, koje je posada 3. bojne protjerala bez vlastitih gubitaka. Neprijateljski su gubitci nepoznati.

Jedan vod 2. sati 4. bojne u podhvatu južno od Dobrljina te je napadnut kod groblja iztočno od Vodičeva, pa se je morao povući uz gubitak od jednog mrtvog i jednog ranjenog. Neprijatelj je imao 8 mrtvih i više ranjenih.

Jedan vod 3. sati 4. bojne u razviđanju pravcem s. D. Vodičevo — Đurići — G. Vodičevo gdje je naišao na neprijatelja

---

[5] Vjerovatno je riječ o manjim akcijama dijelova 20. krajiške NOU brigade. Međutim, o tome se u njenom izvještaju ništa ne govori. Bliže o tome vidi dok. br. 109; Arhiv VII, reg. br. 7—2, k. 1267 (izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 25. januara 1945), reg. br. 10—1, k. 1282 (izvještaj Štaba 20. krajiške NOU brigade od 23. decembra 1944).

koji je djelomično izbačen iz utvrđenih postava uz gubitke od 9 mrtvih i 5 ranjenih. Vlastiti gubitci su 1 vojničar ranjen.[6]

Jedan vod 4. sati 4. bojne bio je u razviđanju u pravcu Dobrljin — k. 308[7] — s. Đurići, koje su selo uništili. Vlastitih gubitaka nije bilo.

24. XII. 1944. 3. bojna u postavima, bez događaja.

3. sat 4. bojne na osiguranju ceste Divuša — Volinja.

25. XII. 1944. Napadnuti uporište Rudarica, k. 339 na području 3. bojne od jačih neprijateljskih snaga.[8] Vlastiti gubitci iznosili su 4 mrtva, 2 teže ranjena i 5 lakše ranjenih. Neprijateljski gubitci bili su oko 30 mrtvih i više ranjenih.

4. bojna u postavima, bez znatnih događaja.

26. XII. 1944. Prilikom skidanja mina na uporištu Rudarica, k. 339, nesretnim slučajem usmrtila je mina 1 vojničara.

4. bojna u svojim postavima.

27. XII. 1944. 3. bojna vršila izviđanje u predprostoru svojih postava.

4. bojna u svojim postavima i na osiguranju ceste.

28. XII. 1944. Vod 3. bojne na osiguranju ceste Kostajnica — Dubica.

3. sat 4. bojne u razviđanju pravcem Crnobrnje — k. 304, bez dodira s neprijateljem.

29. XII. 1944. 3. bojna u izviđanju pravcem Oštra Glava — Rudarica, bez dodira s neprijateljem.

3. sat 4. bojne na osiguranju dovoza siena iz s. Dražkovac. Neprijatelj je na povratku napao sat sa slabim snagama, koje su odbijene bez vlastitih gubitaka.

30. XII. 1944. 3. bojna na osiguranju puta Kostajnica — Dubica.

Dvije sati 3. bojne i jedna sat 4. bojne u razviđanju pravcem Kostajnica — Ćukur — Babina Rijeka — Kukuruzari gdje su napucani od slabijih neprijateljskih snaga koje su potisnute u pravcu s. Borojevići. Vlastitih gubitaka nije bilo, dok su neprijateljski gubitci nepoznati.

3. sat 4. bojne prešla je iz s. Struge u s. Divuša.

---

[6] Pomenute akcije su izvedene prema položajima 3. bataljona 20. krajiške NOU brigade. Treći bataljon nije imao tada gubitaka. Opširnije o tome vidi dok. br. 104; Arhiv VII, reg. br. 7—2, k. 1267 (izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 25. januara 1945), reg. br. 1—1, k. 1283 (izvještaj Štaba 20. krajiške NOU brigade od 23. januara 1945), reg. br. 27/1, k. 45 (dnevno izvješće Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH od 27. decembra 1944).

[7] Treba: trig. 308.

[8] Napad na to uporište izvršile su 1. i 3. četa 3. bataljona 20. krajiške NOU brigade, potpomognute jednim vodom minobacača (vidi dok. br. 181).

31. XII. 1944. Neprijatelj je napao uporište 3. bojne Rudaricu, k. 339, te je odbijen nakon kraće žestoke borbe.[9] Naši gubitci su 2 lakše ranjena, dok su neprijateljski gubitci nepoznati. Prigodom postavljanja mina nesretnim slučajem je poginuo 1 vojničar a 4 ih je ranjeno.

3. sat 4. bojne na osiguranju dovoza drva iz s. Crnobrnje, k. 304, bez dodira s neprijateljem.

C.) IZKUSTVA I STEĆENE POUKE

Zbog velike oskudice u streljivu koje se već nekoliko mjeseci ne prima redovito, ograničeni su podhvati na najmanju mjeru. Osim manjih podhvata ljudstvo je zbog toga zadržano u uporištu.

I pored slabe obuće i odjeće, duh vojničara je na primjetnoj visini. —

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Zapovjednik VIII. ust. zdruga u.z.
ust. bojnik (J. Kurelac)
Ing. **Ivan Biser** stk

II. DIO

IZKAZ GUBITAKA

Kod 3. i 4. bojne VIII. ust. zdruga u toku mjeseca prosinca 1944. god.

Tek. broj	Četno tielo	Čin	Ime i prezime	Poginuo	Ranjen	Nestao	Zarobljen	OPAZKE
			UKUPNO	11	18			

[10]

Zapovjednik VIII. ust. zdruga: u.z.
ust. bojnik (J.[11] Kurelac)
Ing. **Ivan Biser** stk
M. P.

[9] Napad na Rudaricu (k. 339) izvršio je 3. bataljon. Bliže o tome vidi dok. br. 181.

[10] Redakcija je izostavila spisak gubitaka.

[11] Josip

OBRAZAC 2.

IZKAZ

Vjerojatnih gubitaka protivnika u operacijama na području 3. i 4. bojne u toku mjeseca prosinca 1944. god.

Poginulih	Ranjenih	Zarobljenih	Opazka
103	51	1	

Zapovjednik VIII. ust. zdruga: u.z.
ust. bojnik (J. Kurelac)
Ing. **Ivan Biser** stk

M. P.

REGISTAR

A

Abramović Milan — 648
Aćimović Ostoja — 243
Adamović Ante — 592
Adžić Dušan — 148
Adžina glava (k. 1012, kod Nevesinja) — 105, 106, 109
Agbaba Dane — 125, 127, 377
Agići (kod Dervente) — 742, 787
Agino Selo (kod Kotor-Varoša) — 45, 48, 162, 186, 479, 482
Ahmetovo brdo (kosa, kod Zvornika) — 391, 651
Ahmići (kod Zenice) — 276, 688
Akmačići (kod Kladnja) — 385
Alagići (kod Kreševa) — 498
Alaupovka (predio, kod Fojnice) — 76
Albanija — 60, 92, 378, 444, 462—464, 718
Albijanić Milovan — 136
Aleksandrovac — vidi Bosanski Aleksandrovac
Aleksić Sveto — 270, 705
Alibegovci (kod Tešnja) — 42, 541, 542
Alikalfić Huso — 115, 117, 119, 781—783, 785, 786
Alipašin Most (kod Sarajeva) — 14, 845, 868
Aluge (kod Sarajeva) — 854
Alzas (u Francuskoj) — 713
Amajlije (kod Bijeljine) — 304, 370, 371, 399, 589, 633, 747, 748, 753, 755, 757, 758, 804—809
Andrić R. Jovan — 148, 667
Andrijevica — 378
Anđelić Luka — 88
Anđelić Novak — 98, 99, 219
Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) — 281, 363
Aračići (kod Imotskog) — 504, 505, 508
Aranđelović Aleksandar — 697, 699
Arapovići (kod Koraja) — 615

Armije

NOVJ:
— 1-va — 244
— 2-ga — 244, 295, 356, 649, 757
— 3-ća — 244
— 4-ta — 244

njemačke:
— 2. tenkovska (oklopna) — 442, 444, 445

Aržano (kod Duvna) — 504
Atmačić (kod Bijeljine) — 614
Austrija — 449
Avramović Miodrag — 567
Avtovac — 208

B

Babetino Brdo (kod Brčkog) — 759
Babić Milorad — 148
Babina Greda (kod Vrpolja) — 825
Babina Luka (kod Tuzle) — 466, 468, 565
Babina Rijeka (kod Kostajnice) — 883
Babja glava (trig. 1028, kod Nevesinja) — 104, 105, 109, 217, 637, 769
Bačevac (kod Rogačice) — 734
Bačevići (kod Mostara) — 134
Bačkovac (trig. 972, kod Vlasenice) — 358, 359, 384, 385
Baćino Brdo (kod Vlasenice) — 329
Baćović Petar — 203
Badovinci (kod Bijeljine) — 301, 371, 399, 613, 619, 623—628, 745—747, 749, 758, 803, 804, 810
Bajalica Dmitar — 175

Bajina Bašta — 382, 656, 733, 735, 745
Bakije (kod Busovače) — 277
Bakinci (Gornji i Donji, kod Banje Luke) — 157
Bakovići (kod Fojnice) — 76, 180, 498, 572, 573, 576, 607, 854
Bakrač Jozo — 88, 89
Bakračuša draga (kosa, kod Nevesinja) — 91, 94, 204, 208, 209, 217, 218, 333, 639
Balabanovica (Mala i Velika, kod Prnjavora) — 522
Balalić Smajil Smajo — 98, 99, 219
Balatun (kod Bijeljine) — 191—194, 399, 400, 619, 628, 745, 748, 755, 756
Baletine (kod Dubrovnika) — 664
Balkan — 710
Balte (kod Banje Luke) — 167, 168
Baljci (kod Šujice) — 68, 538
Baljevine (Pravoslavne i Muslimanske, kod Mrkonjić-Grada) — 186, 698
Baljkovica (Donja, Gornja i Muslimanska, kod Zvornika) — 647, 736
Bančić Rajo — 612
Bančići (kod Ljubinja) — 29
Bandulaja Rade — 180
Banovići (kod Živinica) — 729
Banja (kod Fojnice) — 492, 493
Banja Luka — 11, 46, 47, 64, 157, 168, 169, 174, 185, 215, 229, 437, 440, 448, 450—453, 458, 461, 476, 478, 480, 481, 484, 485, 535, 536, 540, 544, 546, 548, 550, 551, 555, 557, 558, 636, 818, 822, 825, 826, 829—834, 836, 840—842, 844, 847—850, 864, 868—870
Banja Stijena (ž. st., kod Rogatice) — 830
Banjica (kod Bijeljine) — 244, 322, 351, 383, 404, 634, 752
Bar — 205
Bara (predio sa mnogo izvora: Čengić bara, Slatina bara, Masna bara, Vitlo bara, Mala bara i dr., kod Zelengore) — 142
Barake (kod Bosanskog Broda) — 742, 787
Barakovac (kod Sarajeva) — 854
Baranja — 825
Bare (kod Konjica) — 75, 76, 554
Bare (kod Tuzle) — 583
Bare (kod Zenice) — 252, 268, 274, 495, 496, 678, 683, 702, 703
Barići (kod Teslića) — 42
Barnik (kod Rogatice) — 719, 720
Bastahi (kod Banje Luke) — 45—47, 165
Baščine (kod Kotor-Varoša) — 48
Bašić Rade — 182, 222, 398, 610
Bašići (kod Banje Luke) — 45
Bašići (kod Sarajeva) — 288, 779
Bašigovci (kod Tuzle) — 417, 473, 474

Bataljoni

NOV I POJ:

— 1-vi 1. područja Vojne oblasti 29. divizije — 246—248
— 1-vi 2. područja Vojne oblasti 29. divizije — 262, 264, 266
— 1. hercegovački bataljon narodne odbrane — 26, 29, 223
— 2-gi 1. područja Vojne oblasti 29. divizije — 246—248
— 2-gi 2. područja Vojne oblasti 29. divizije — 262, 264, 266
— 3-ći 1. područja Vojne oblasti 29. divizije — 246—248
— Brčanski Vojne oblasti 3. korpusa — 366
— Dopunski 13. južnodalmatinske brigade — 505, 511
— Dopunski 28. divizije — 764
— Inžinjerijski 5. korpusa — 558
— Inžinjerijski 17. divizije — 353, 357
— narodne zaštite za Hercegovinu — vidi 1. hercegovački bataljon narodne odbrane

četnički:

— Trnovski operativni Romanijskog korpusa — 226

njemački:

— 2. nastavni (Ausbildung-Bataillon) — 10
— 5. vazduhoplovni za osiguranje Borbene grupe »Sojerlen« — 703
— 7. SS brdski inžinjerijski 7. SS divizije »Princ Eugen« — 284, 708
— 41. motorizovani inžinjerijski 41. tvrđavske pješadijske divizije — 671
— 54. izviđački 1. brdske divizije — 193
— 68. izviđački 68. armijskog korpusa — 259

— 79. dopunski 1. brdske divizije — 193
— 202. tenkovski — 445
— 421. za vezu 21. brdskog armijskog korpusa — 637
— 505. izviđački Grupe armija »E« — 214, 231, 232, 269, 273, 450, 496, 599, 601, 679, 688, 702
— 670. poljski dopunski 117. lovačke divizije — 589
— 782. turkestanski (njemačko-bjelogardijski) — 274, 450, 674
— 845. njemačko-arabijski Borbene grupe »Veker« — 702
— 1010. tvrđavski pješadijski (pridodat 7. SS diviziji »Princ Eugen«) — 284, 317
— 1012. tvrđavski pješadijski 369. legionarske divizije »Vražja« — 703
— 1025. za osiguranje teritorije (željeznički) — 10
— 1202. za osiguranje transporta — 424
— Dopunski 7. SS divizije »Princ Eugen« — 284, 379, 380
— Dopunski 369. legionarske divizije »Vražja« — 446
— Dopunski 373. legionarske divizije »Tigar« — 447
— Dopunski 392. legionarske divizije »Plava« — 448
— Fizilirski 11. vazduhoplovno-poljske divizije — 390
— Izviđački 21. SS brdske divizije »Skenderbeg« — 378
— Izviđački 118. lovačke divizije — 442, 444, 446
— Izviđački 369. legionarske divizije »Vražja« — 446
— Izviđački 373. legionarske divizije »Tigar« — 447
— Izviđački 392. legionarske divizije »Plava« — 448
— Oklopni grenadirski jurišni 2. tenkovske armije — 442
— Pionirski Borbene grupe »Zenica-Busovača« — 702
— Pionirski 118. divizije — 446
— Pionirski 369. legionarske divizije »Vražja« — 446, 450
— Pionirski 373. legionarske divizije »Tigar« — 447
— Pionirski 392. legionarske divizije »Plava« — 448
— Protivtenkovski 118. lovačke divizije — 446
— Protivtenkovski 369. legionarske divizije »Vražja« — 446
— Protivtenkovski 392. legionarske divizije »Plava« — 448
— za vezu 7. SS divizija »Princ Eugen« — 284, 309
— za vezu 373. legionarske divizije »Tigar« — 447
— za vezu 392. legionarske divizije »Plava« — 448
Batar (kod Loznice) — 340, 406, 407, 415, 619, 659, 799, 800
Batkovići (kod Nevesinja) — 111, 141, 142, 144, 147
Batolovo brdo (trig. 934, kod Visokog) — 271, 272
Bauernšteter Hans (Bauernstädter Hans) — 380

Baze

NOVJ:
— 1. vazduhoplovna 5. korpusa — 558
— 2. vazduhoplovna 5. korpusa — 558
Bebe (kod Kotor-Varoša) — 523
Begov Breg (kod Bijeljine) — 756
Begov Han (kod Zenice) — 456, 828
Begovo polje (predio, kod Loznice) — 414, 615
Begutovo Selo (kod Koraja) — 308, 310, 351, 371, 470, 471, 613, 614, 616, 759, 760
Belalovac (kod Visokog) — 598
Belović Spaso — 88
Bem (njemački major) — 199, 379, 443, 447, 463, 636, 637
Benić Aleksa — 148, 149, 229
Bensun Dragoje — 15
Bensun Simeun — 15
Beograd — 241, 309, 442, 445, 463, 707, 712, 713, 725
Berek (kod Bosanske Gradiške) — 163
Berković (kod Stoca) — 62, 334
Berkovina (kod Vlasenice) — 236, 240
Beroš Mato — 313
Besarabija (SSSR) — 449
Bešić Salko — 374
Bešlić Akif — 725
Bešlinac (kod Bosanskog Novog) — 872
Bezđeđe (kod Stoca) — 29
Bežlja (kod Teslića) — 554

Bihać — 8, 9, 125, 160, 164, 168, 169, 215, 375—377, 445, 447, 448, 451, 485, 541, 546, 827, 829, 838—840, 867, 875, 879
Bijela (kod Brčkog) — 614
Bijela gora (pl., kod Vilusa) — 667
Bijela stijena (k. 502, kod Titovog Užica) — 790—795
Bijelo Polje — 205, 711
Bijelo Polje (kod Kladnja) — 386, 388, 417
Bijelo polje (kod Mostara) — 58, 60, 61, 81, 82, 91, 92, 105, 106, 112, 131, 202, 330—332, 636, 663, 770, 771, 834
Bijeljina — 7, 31—35, 191—194, 284, 295, 297, 298, 302—311, 316—318, 322, 327, 340, 346, 347, 350—352, 370—372, 378, 379, 383, 390, 401, 409, 470, 471, 585, 586, 612, 618—622, 629, 630, 632—635, 655, 656, 659, 693, 694, 709, 712—715, 722, 725, 732, 736, 737, 745—748, 750—759, 761, 763, 795, 798, 802, 804—807, 817, 819, 841, 843, 844, 846, 848, 865, 866, 868, 869.
Bijenja (Gornja i Donja, kod Nevesinja) — 93, 106, 110—112, 142—144, 146, 207, 638, 773
Bilalovac (kod Busovače) — 855
Bileća — 60—62, 203, 207, 208
Bilek (k. 1137, kod Nevesinja) — 105—109, 637
Binježevo (kod Visokog) — 271
Bioča (Gornja i Donja, kod Visokog) — 72, 547
Bioče — 62, 205
Biograd (predio, kod Nevesinja) — 62, 90, 91, 93, 97, 142, 204, 208—210, 219, 333, 638
Birač (Donji i Gornji, predio, kod Vlasenice) — 715
Biser Ivan — 884, 885
Bistrica (kod Banje Luke) — 484
Bistrica (kod Fojnice) — 498
Bistrica (kod Žepče) — 213, 268, 676
Bistričak (potok, kod Žepča) — 676
Bišina (žnd. st., kod Nevesinja) — 96, 102, 104, 105, 107—109, 131, 217, 767
Bišnja (Gornja i Donja, kod Dervente) — 424, 428, 429, 431, 439, 828
Bišnja (r., kod Dervente) — 424
Bivolje Brdo (kod Čapljine) — 94, 218
Bjela — vidi Gornja Bjela
Bjelemić (sada Odžaci, kod Konjica — 16, 140, 144, 453, 770, 772, 775, 776
Bjelimić — vidi Bjelemić
Bjeli bor (pl., kod Kotor-Varoša) — 522, 523
Bjeločka Mahala (kod Janje) — 404, 632
Bjelogrlić Milan — 99
Bjeloševo Do (kod Ljubinja) — 664
Bjeloševac (kod Janje) — 308, 339, 371, 399, 402, 403, 405, 406, 586, 589, 624, 629—634, 733, 736, 737, 756, 758, 805, 806
Bjelovac (kod Ljubovije) — 382
Bjelovići (kod Fojnice) — 200, 572
Bjeljevine (predio, kod Banje Luke) — 47
Blace (kod Stoca) — 218
Blagaj (kod Bosanskog Novog) — — 438
Blagaj (kod Nevesinja) — 59—61, 84, 90—92, 95, 96, 98, 133, 202, 204, 205, 209, 217, 218, 330, 484, 636, 637
Blagojević Dušan — 668
Blaško (Malo i Veliko, kod Banje Luke) — 529, 530
Blatna (ž. st., kod Bosanske Krupe) — 121—123, 125, 158, 168, 373—375, 377, 448, 477, 482
Blatnica (Gornja i Donja, kod Mostara) — 135, 512
Blatnica (kod Skender-Vakufa) — 699
Blazio Henrih — 129
Blažuj (kod Sarajeva) — 16, 271, 272, 499, 502, 575, 582
Bljuštevac (kod Sarajeva) — 855
Bobani (kod Popovog polja) — 664
Bobanova Draga (kod Širokog Brijega) — 511
Bobar Slobodan Boća — 387
Bobija (k. 696, kod Titovog Užica) — 790—795
Bobot Jovan — 136
Bobovište (Donje i Gornje, kod Dubrovnika) — 664
Bobovnik (brdo, kod Zenice) — 672
Bočac (kod Kotor-Varoša) — 162, 169, 186, 545
Bodežište (Gornje i Donje, kod Gackog) — 288, 331
Bogdanica (k. 504, kod Prnjavora) — 523
Bogdanić Delka — 863

Bogdanovača (predio, kod Bijeljine) — 748
Bogdanović Milisav — 568
Bojaković (kod Visokog) — 271, 272
Bojana (r.) — 205
Bojanića vis. (trig. 534, kod Banje Luke) — 480
Bojica ada (predio, kod Loznice) — 319, 747
Bojište (kod Nevesinja) — 145
Boka kotorska — 85, 114, 130
Bokani (kod Kotor-Varoša) — 168
Boljanić (kod Doboja) — 467
Boljanići (kod Kotor-Varoša) — 45
Boljanovici (kod Trnova) — 773, 779
Boljkovići (kod Visokog) — 501
Borač (kod Gackog) — 666
Borak (Mali trig. 549, Veliki k. 558, kod Prnjavora) — 523, 544
Borci (Gornji i Donji, kod Kotor-Varoša) — 187
Borci (kod Konjica) — 100, 105, 146, 205, 765, 772, 774, 775, 827
Borica (kod Posušja) — 669
Borija (kod Kalinovika) — 227, 287, 776
Borina (Donja i Gornja, kod Zvornika) — 655, 657
Borja (pl., kod Kotor-Varoša) — 185, 419
Borogovo (Malo i Veliko, k. 813, kod Šekovića) — 593, 642, 643, 695
Borogovo (trig. 854, kod Zvornika) — 467, 468, 727, 729
Borojević Petar — 584, 605
Borojevići (kod Kostajnice) — 883
Borota Gojko — 17, 239, 461
Borova glava (trig. 1290, kod Šujice) — 70
Borovčići (kod Nevesinja) — 838
Borovina (kod Vlasenice) — 240
Borovnjak (predio, kod Tuzle) — 474
Borovsko (kod Rogatice) — 18
Bosančići (kod Kotor-Varoša) — 45
Bosanska Dubica — 158, 159, 169, 478, 557
Bosanska Gradiška — 168, 169, 174, 215, 448, 452, 482, 484, 485, 548, 700, 839, 869
Bosanska Kostajnica — 161, 164, 169, 476, 478, 485, 544, 545, 547, 554, 557, 879
Bosanska Krupa — 120—125, 158—160, 162, 164, 168, 169, 373, 376, 451, 477, 485, 541, 546, 550, 836
Bosanska Rača — 746
Bosanski Aleksandrovac (kod Banje Luke) — 480
Bosanski Brod — 17, 63, 155, 156, 215, 220, 230, 232, 259, 446, 449, 453, 456, 462, 464, 474, 497, 536, 556—558, 636, 690, 795, 797, 820, 828
Bosanski Kobaš — 537, 741
Bosanski Novi — 120, 121—123, 125, 160—164, 168, 169, 373—375, 377, 438—440, 448, 451, 476, 478, 479, 481, 482, 484, 537, 538, 541, 543, 545, 546, 548, 550, 552, 554, 557, 817, 818, 830, 831, 833, 842, 847, 849, 868, 870—873, 875, 877
Bosanski Petrovac — 9, 125, 168, 376, 377, 485, 829, 846, 867
Bosanski Šamac — 52, 412, 824
Bosansko Grahovo — 829
Bosansko Petrovo Selo — 467
Bosić Pero — 53
Bosna — 14, 47, 50, 114, 155, 169, 170, 185, 186, 203, 229, 239, 261, 281, 295, 305, 312, 341, 342, 348, 349, 382, 410, 437, 456, 521, 533, 534, 604, 620, 641, 663, 687, 688, 697, 698, 706—708, 723, 740, 843, 864, 866
Bosna (r.) — 63, 65, 72, 77, 156, 198, 213, 229, 230, 232, 258, 268, 279, 368, 395, 439, 463, 497, 546, 557, 558, 579, 581, 602, 672, 674, 676, 690, 691, 825, 826
Bosnić Marinko — 516
Boškovići (kod Banje Luke) — 528—530
Boškovići (kod Zvornika) — 317
Bošnjaci (kod Zenice) — 542, 600
Bošnjak Veljko — 15
Botun (kod Busovače) — 493
Božanovići (kod Kalinovika) — 331
Božić Boško — 15
Božići (kod Fojnice) — 498
Bračići (kod Stoca) — 219
Bradići (kod Maglaja) — 65
Bradina (Gornja i Donja, kod Konjica) — 69, 540, 821, 828, 839
Brainci (kod Šekovića) — 387, 412, 417, 642, 643
Brajkovići (kod Travnika) — 546, 859, 861
Brajović Blažo — 568
Brana (Gornja i Donja, kod Zvornika) — 284

Branešci (Donji i Gornji, kod Prnjavora) — 522, 526
Branjevo (kod Loznice) — 33, 297, 298, 302, 305, 307, 308, 316—319, 339, 340, 414, 415, 566, 586, 627, 746, 747, 749, 750, 798, 841, 843, 844, 849
Bratač (Gornji, Srednji i Donji, kod Nevesinja) — 54, 104, 110, 140—143, 204, 207, 208, 219, 638
Bratunac (kod Srebrenice) — 31, 285, 348, 359, 382, 387, 706, 708, 715, 721, 735, 854
Brčko — 31, 32, 34, 52, 191, 192, 284, 297, 298, 305, 306, 311, 317, 341, 342, 346, 347, 350—352, 365, 366, 370—372, 401, 412, 445, 449, 467, 470, 471, 571, 586, 612, 613, 630, 655, 656, 693, 694, 708, 709, 715, 726, 732, 736, 745, 750, 751, 753, 755—757, 760, 763, 795, 797, 798, 819, 825, 826, 834, 844, 849, 864, 868, 869
Brđani (Donji i Gornji, kod Tuzle) — 614, 617
Brđani (kod Dervente) — 424, 427
Brđani (kod Janje) — 403, 404
Brđani (kod Konjica) — 66
Brejakovići (kod Sokolca) — 154
Brekinja (kod Bosanske Dubice) — 186, 484
Brekovik (k. 974, kod Rogatice) — 18, 19
Bresnik (kod Prnjavora) — 741
Brestovac (trig. 604, kod Kotor-Varoša) — 523
Brestovo (kod Prnjavora) — 788, 789
Brestovsko (kod Fojnice) — 71, 73, 846, 854—856
Breza (kod Visokog) — 15, 453
Brezičani (kod Prnjavora) — 526
Brezova kosa (kod Fojnice) — 72, 577, 596—602
Brezovica (kod Janje) — 305, 308, 402—404, 406, 629
Brezovica (kod Krupnja) — 796
Brezovica (potok, kod Janje) — 402, 403
Brezovik (kod Busovače) — 73
Brezovo Polje (kod Žepča) — 544
Brezovo Polje (Novo i Staro, kod Bijeljine) — 297, 306—308, 351, 352, 370—372, 470, 471, 612, 613, 715, 746, 747, 750, 751, 757—760, 849

Brigade

NOVJ:

— 1-va 3. divizije Korpusa narodne odbrane — 8, 9, 126, 183, 260, 261, 336, 842
— 1-va 7. divizije — 876
— 1. artiljerijska 5. korpusa — 700
— 1. artiljerijska Južne operativne grupe (pridodata 17. NOU diviziji) — 293, 303, 307, 352, 353, 355, 356, 371, 558, 613, 746, 747, 754, 761
— 1. hercegovačka narodne odbrane — vidi Brigada narodne odbrane za Hercegovinu
— 1. proleterska (dalmatinska) 26. divizije — 508
— 1. tenkovska (privremeno pridodata 29. diviziji) — 62, 79, 80, 85, 128, 132, 133, 189, 210, 218, 224, 334, 507, 637, 639
— 2-ga 7. divizije — 876
— 2. artiljerijska Južne operativne grupe (pridodata 25. i 45. NOU diviziji) — 295, 302, 319, 355, 356
— 2. krajiška 17. divizije (A3) — 297—299, 305, 306, 308, 327, 339, 351—353, 355, 356, 370—372, 399, 402, 471, 613, 746, 747, 749—751, 753, 755—760, 762, 763, 866
— 2. partizanska divizije »Garibaldi« (u sastavu NOVJ) — 62, 139—141, 144, 203, 204, 207, 209, 228, 333, 334, 637, 639, 838
— 2. proleterska (dalmatinska) Primorske operativne grupe — 332
— 2. tenkovska — vidi 1. tenkovska
— 3-ća 7. divizije — 876
— 3. artiljerijska Južne operativne grupe — 295, 355, 356
— 3. dalmatinska 9. divizije — 324
— 4-ta 7. divizije — 876
— 4. splitska 9. divizije — 324, 331, 516
— 5. proleterska (crnogorska) 3. divizije — 349, 637
— 6. krajiška 4. divizije — 65, 156, 173, 174, 212, 252, 267, 277, 549, 671—674, 676, 677, 681, 683—687, 701, 739, 861
— 6. proleterska udarna (istočnobosanska) 17. divizije (A2)

— 302, 303, 305, 306, 308, 352, 353, 355, 356, 371, 372, 383, 471, 566, 613, 745—763, 807—809, 866
— 7. krajiška 10. divizije — 63, 67, 70, 72—74, 76, 155, 176, 180, 198, 200, 221, 230, 258—260, 271, 272, 368, 369, 398, 440, 499, 556, 572—574, 576—578, 580, 581, 599, 607, 608, 739, 866
— 7. srpska 23. divizije (K2) — 302, 353, 355, 468, 564, 565, 732, 735, 736
— 8. krajiška 4. divizije — 156, 173, 258, 260, 269, 270, 273, 277—279, 433, 671, 673, 674, 677—683, 685—688, 861
— 9. crnogorska 3. divizije — 637
— 9. krajiška »Simo Šolaja« 10. divizije — 66—74, 76, 176—178, 180, 220, 221, 437, 492, 496, 497, 499, 501, 502, 556, 596, 607, 608, 669, 837, 856, 866
— 9. srpska 23. divizije (K3) — 302, 355, 383, 467—469, 565, 732, 733, 735, 736
— 10. hercegovačka 29. divizije — 59, 62, 83, 84, 86, 87, 93, 130—137, 203, 206—208, 210, 211, 286, 331, 332, 334, 335, 511—513, 637, 638, 813, 838
— 11. hercegovačka 29. divizije — 54, 57, 59, 62, 79, 97, 100, 101, 104, 106, 111, 138—148, 203, 204, 206—209, 211, 219, 225, 226, 228, 286—288, 330—334, 638, 765, 769, 771,—773, 775, 776, 838, 865, 869
— 11. krajiška 4. divizije — 156, 171, 173, 214, 252, 253, 268—270, 273, 274, 440, 549, 672, 673, 675, 677—679, 681, 683, 686, 688, 691, 837
— 12. hercegovačka 29. divizije
— 59, 62, 81, 83, 86, 87, 89, 93, 128, 130, 131, 133—135, 204—211, 228, 286, 331—333, 507, 511, 638, 639, 838
— 12. slavonska 12. divizije — 47
— 13. hercegovačka 29. divizije — 84, 90, 94—97, 100, 104, 108, 130—135, 140, 141, 204, 205, 207, 209, 211, 217—219, 224, 333, 639
— 13. južnodalmatinska 9. divizije — 59, 62, 85, 87, 128, 205, 208, 324, 331, 332, 504, 506, 511, 512
— 13. krajiška 39. divizije — 46, 157, 159, 161, 164—168, 170, 185—187, 223, 260, 261, 337, 476, 477, 479, 480, 482, 484, 485, 488, 489, 557, 558, 842
— 14. hercegovačka (omladinska) 29. divizije — 54, 57, 62, 90—94, 97, 98, 100, 103—105, 107—112, 114—116, 118, 140—142, 145, 146, 204, 205, 209, 211, 212, 228, 286—288, 330—334, 636, 638, 639, 765, 767, 768, 771, 773—777, 779, 780, 783, 784, 786, 846, 865, 868
— 14. srednjobosanska 53. divizije — 38, 64, 65, 182—184, 229, 367, 432, 437, 529, 557, 698, 820, 842, 850
— 14. srpska 23. divizije (K4) — 302, 353, 355, 383, 466, 468, 564, 565, 614, 656, 734—737
— 15. krajiška 39. divizije — 40, 41, 157—161, 163, 165, 166, 168—170, 223, 230, 242, 243, 336, 477—482, 484, 485, 487, 535, 557, 829, 831, 833, 840, 844, 864, 870
— 15. majevička 17. divizije (A4) — 298, 305, 307, 308, 340, 351, 353, 355, 356, 371, 372, 383, 471, 613, 634, 635, 747, 749—751, 753—760, 762, 763
— 16. krajiška 39. divizije (kasnije 3. divizije Korpusa narodne odbrane) — 336, 842, 867
— 16. muslimanska 27. divizije — 18, 20—23, 153, 154, 196, 235—240, 284, 345, 358, 359, 384—386, 388, 413, 416, 418, 467, 473, 475, 605, 717, 724, 861
— 16. srpska 25. divizije (P2) — 355, 413, 414, 615—617
— 17. krajiška 10. divizije — 63, 66—69, 71—78, 176, 177, 181, 221, 395, 439, 517, 518, 535, 556, 607, 669, 837, 865
— 17. majevička 38. divizije — 32, 35, 36, 245, 280—283, 347, 386, 387, 410, 416, 475, 476, 564, 583, 605, 641, 653, 695, 696, 709, 720
— 17. slavonska (1-va) 28. divizije (V2) — 34, 191, 192, 297, 305, 306, 308, 355, 371, 372, 399, 467, 586, 618—635, 745—749, 751, 758, 764, 819, 866
— 18. hrvatska (istočnobosanska) 38. divizije — 32—36, 244, 245, 313, 315, 347, 389—391, 468, 564,

605, 641, 642, 651, 654, 658, 709, 724, 843
— 18. srednjobosanska 53. divizije — 38, 183, 186—188, 260, 261, 367, 437, 521, 523, 524, 531, 532, 536, 557, 695, 696, 712, 740, 742, 743, 787, 842
— 18. srpska 25. divizije (P3) — 355, 413—415, 565, 566, 616, 617
— 19. birčanska 27. divizije — 18—22, 24, 154, 196, 197, 235, 236, 238—240, 284, 285, 359, 384—387, 413, 416—418, 467, 474, 475, 605, 724, 853, 862, 863
— 19. krajiška (srednjobosanska, ranije Tešanjsko-teslićka) 53. divizije — 38, 42, 45, 46, 50, 183, 184, 367, 419, 422, 430—432, 438, 440, 524, 557, 742, 787, 789, 842
— 19. srpska 25. divizije (P4) — 355, 413—415, 616
— 20. krajiška 39. divizije — 158, 160—164, 166, 168—170, 337, 338, 438, 439, 477—485, 487, 489, 818, 831, 832, 844, 848, 849, 870, 872, 873, 875, 882, 883
— 20. romanijska 27. divizije — 18—24, 154, 197, 236, 237, 239, 240, 285, 328, 329, 345, 359, 381, 387, 417, 418, 474—476, 605, 717, 729, 857
— 20. srpska 45. divizije (D2) — 299, 301, 355, 383, 399—401, 406, 566, 646, 647, 649, 733, 736, 737, 790, 800, 801
— 21. istočnobosanska 38. divizije — 32—36, 289—292, 301, 389, 418, 467, 475, 476, 593, 605, 641, 642, 658, 696, 709, 712, 724, 725, 843
— 21. slavonska (2-ga) 28. divizije (V3) — 34, 196, 244, 245, 297, 305, 306, 339, 340, 347, 355, 371, 405, 471, 585, 590—592, 618—634, 736, 749, 751, 752, 758, 764
— 23. srpska 45. divizije (D3) — 301, 355, 370—372, 383, 399, 566, 646, 647, 649, 733, 736, 737, 754, 756, 757, 763, 764, 802
— 24. srpska 45. divizije (D4) — 301, 319, 355, 407, 408, 566, 646—648, 655, 725, 732, 733
— 25. brodska (3-ća) 28. divizije (V4) — 35, 244, 305, 306, 308, 347, 355, 371, 399, 471, 618—634, 745, 749—752, 764
— Brodska 28. divizije — vidi 25. brodska 28. NOU divizije
— Inžinjerijska 14. korpusa (B2) — 296, 302, 319, 340, 560
— narodne odbrane za Hercegovinu (kasnije 3. bosansko-hercegovačke divizije Korpusa narodne odbrane) — 26, 29, 62, 205, 208, 286—288, 356, 662, 664—666, 865, 867
— Prateća Vrhovnog štaba NOV i POJ — 712

četničke:

— 1. Bosansko-krajiškog korpusa — 458, 478, 486, 831
— 1. bosanska Gorske garde (ranije 1. sarajevska) Romanijskog korpusa, a od 10. decembra 1944. Zeničkog korpusa — 226, 461, 717
— 1. Grupe korpusa Gorske garde — 238, 653
— 1. dobrička Topličkog korpusa — 568
— 1. jablanička Jablaničkog korpusa — 568
— 1. kosanička Topličkog korpusa — 568
— 1. kragujevačka Šumadijske grupe korpusa — 226, 238, 287
— 1. labska 1. kosovskog korpusa — 568
— 1. majevička 2. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192, 569, 570
— 1. rogatička Romanijskog korpusa — 226, 461
— 1. sarajevska — vidi 1. bosanska Gorske garde Romanijskog korpusa
— 1. toplička Topličkog korpusa — 568
— 1. trstenička Rasinskog korpusa — 568
— 2. Bosansko-krajiškog korpusa — 458, 477, 478, 486, 831
— 2. dobrička Topličkog korpusa — 568
— 2. Grupe korpusa Gorske garde — 238, 653
— 2. jablanička Jablaničkog korpusa — 568
— 2. labska 1. kosovskog korpusa — 568
— 2. majevička 2. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192, 569, 570

— 2. rogatička Romanijskog korpusa — 226, 238, 461
— 2. sarajevska Romanijskog korpusa — 226, 461
— 2. toplička Topličkog korpusa — 568
— 2. trstenička Rasinskog korpusa — 568
— 3. Bosansko-krajiškog korpusa — 165, 458, 459, 478, 480, 486, 528, 529, 700, 831
— 3. Grupe korpusa Gorske garde — 238, 653
— 3. jablanička Jablaničkog korpusa — 568
— 3. majevička 2. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192
— 3. toplička Topličkog korpusa — 568
— 4. majevička 2. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192
— 6. posavska Trebavskog korpusa — 52
— Bilećka Trebinjskog korpusa — 226
— Banjalučka 1. srednjobosanskog korpusa — 185, 459, 527, 529, 698
— Birčanska 1. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192
— Crnovrška Srednjobosanskog korpusa — 529, 698
— Čajnička Drinskog korpusa — 226
— Dobojska 2. srednjobosanskog korpusa — 429, 460, 697, 699
— Fočanska Romanijskog korpusa — 226
— Jošavačka Srednjobosanskog korpusa — 185, 698
— Jurišna »Igman« Romanijskog korpusa — 226
— Jurišna prateća Šumadijske grupe korpusa — 226, 238
— Jurišna 4. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192
— Jurišna Nevesinjskog korpusa — 663
— Kalinovička Romanijskog korpusa — 226, 227
— Kladanjska Zeničkog korpusa — 327, 365, 416, 460, 728, 729
— Konjička Nevesinjskog korpusa — 114, 774
— Kozjačka Južnomoravskog korpusa — 416, 729
— Kruševačka Rasinskog korpusa — 568
— Lepenička 2. šumadijskog korpusa — 228
— Leteća 1. kosovskog korpusa — 568
— Leteća majevička 2. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192, 468
— Ljubička 2. srednjobosanskog korpusa — 421, 459, 697, 699
— Mostarska Nevesinjskog korpusa — 114
— Motajička 1. srednjobosanskog korpusa — 422, 425, 459, 698, 742
— Nevesinjska Nevesinjskog korpusa — 114
— Papraćka 1. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192, 468
— Podrinska 4. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192, 347, 400, 468
— Semberska leteća 3. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192
— Semberska 3. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192, 280, 282
— Sprečanska 1. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192
— Stolačka Trebinjskog korpusa — 203
— Studenička Rasinskog korpusa — 568
— Teslićka 2. srednjobosanskog korpusa — 185, 459, 699
— Tešanjska 2. srednjobosanskog korpusa — 185, 460, 697, 699
— Tuzlanska (Požarnička) Majevičkog korpusa — 192, 280, 282, 468
— Udarna 2. šumadijskog korpusa — 228
— Visočka Zeničkog korpusa — 15, 460
— Vlasenička Romanijskog korpusa — 327, 416, 461, 467
— Vlasinska Južnomoravskog korpusa — 416, 729
— Vrbaska 1. srednjobosanskog korpusa — 44, 46, 49, 50, 157, 159, 162, 165, 459, 486, 523, 536, 698
— Vučjačka 2. srednjobosanskog korpusa — 460, 698, 699

— Zenička Zeničkog korpusa — 15, 226, 460
— Zvornička 4. grupe brigada Majevičkog korpusa — 192
— Žepačka Zeničkog korpusa — 460
— Župska Rasinskog korpusa — 568, 698

njemačke:

— 92. motorizovana grenadirska — 442, 445
— 964. tvrđavska pješadijska Borbene grupe »Štojerer« 21. brdskog armijskog korpusa — 443
— 967. tvrđavska pješadijska Grupe armija »E« — 232, 424
— 969. tvrđavska pješadijska Grupe armija »E« — 232
— 1017. tvrđavska pješadijska Borbene grupe »Štojerer« 21. brdskog armijskog korpusa — 443

ustaško-domobranske (zdrugovi):

— 1. gorska 7. hrvatske gorske divizije — 824
— 1. ustaška djelatna (ranije 1. ustaška stajaća djelatna) 8. hrvatske divizije — 11, 17, 19, 69, 71—73, 241, 275, 341, 345, 382, 452, 453, 490, 491, 499, 575, 576, 578, 679, 688, 703, 707, 719, 721, 830, 851
— 2. gorska 9. hrvatske gorske divizije — 10, 11, 17, 61, 111, 202, 454, 455, 517, 518, 719, 774
— 2. lovačka 4. hrvatske divizije — 451
— 2. prometna — vidi 11. ustaška djelatna
— 2. ustaška djelatna 3. hrvatske divizije — 824
— 3. doknadna 2. zbornog područja — 12, 455
— 3. gorska »Bosanskih planinaca« (ranije 10. posadna) 12. hrvatske divizije — 52, 281, 311, 808, 824, 826
— 3. lovačka — vidi 8. lovačka
— 4. gorska 7. hrvatske gorske divizije — 824, 826
— 4. lovačka — vidi 7. lovačka
— 4. posadna — vidi 14. pješačka
— 5. posadna — vidi 15. pješačka
— 6 posadna — vidi 16. pješačka
— 6. ustaška djelatna 9. hrvatske gorske divizije — 10, 11, 17, 61, 83, 88, 89, 202, 454, 455
— 7. lovačka (ranije 4. lovačka) 4. hrvatske divizije — 373, 375, 451, 478, 482, 871, 873
— 8. lovačka (ranije 3. lovačka) 3. hrvatske divizije — 452, 824
— 8 posadna — vidi 18. pješačka
— 8. ustaška djelatna 4. hrvatske divizije — 121, 451, 452, 826, 874, 879, 880
— 9. posadna 9. hrvatske gorske divizije — 61, 135, 202, 454, 818
— 9. ustaška stajaća djelatna — vidi 9. ustaška djelatna
— 9. ustaška djelatna (ranije 9. ustaška stajaća djelatna) 9. hrvatske gorske divizije — 10, 17, 61, 72, 81, 83, 88, 89, 136, 202, 218, 455
— 10. posadna »Bosanskih planinaca« — vidi 3. gorska »Bosanskih planinaca«
— 10. ustaška djelatna 6. hrvatske divizije — 452, 824
— 11. ustaška djelatna (ranije 2. prometna) 8. hrvatske divizije — 11, 17, 67, 70, 452, 453, 703, 719
— 12. ustaška djelatna (ranije 12. ustaška stajaća djelatna) 12. hrvatske divizije — 52, 706, 708, 709, 824, 826
— 13. ustaška djelatna 3. hrvatske divizije — 824
— 14. pješačka (ranije 4. posadna) 4. hrvatske divizije — 451, 871, 875, 876
— 14. ustaška djelatna 14. hrvatske divizije — 824
— 15. pješačka (ranije 5. posadna) 6. hrvatske divizije — 452, 824, 826
— 16. pješačka (ranije 6. posadna) 15. hrvatske divizije — 455, 824, 826
— 16. ustaška djelatna 15. hrvatske divizije — 455, 824, 826
— 18. pješačka (ranije 8. posadna) 8. hrvatske divizije — 13—15, 17, 452, 719
— 19. pješačka 14. hrvatske divizije — 824

— 19. ustaška djelatna 4. hrvatske divizije — 871, 874, 876 879
— Banjalučka pothvatna 6. hrvatske divizije — 452
Brijegovi (kod Kotor-Varoša) — 160, 161, 543
Brijesnica (kod Janje) — 585, 620
Brijest (trig. 551, kod Rastošnice) — 615
Brka (Gornja i Donja, kod Brčkog) — 346
Brkić Rade — 260, 272, 398, 582
Brkića Njive (kod Širokog Brijega) — 514
Brnjaci (kod Visokog) — 500, 579, 853
Brnjica (Muslimanska i Pravoslavna, kod Tuzle) — 384, 386, 417, 474, 475
Brod — vidi Bosanski Brod
Bronzani Majdan (kod Banje Luke) — 168, 481, 484, 487, 557
Brotnice (kod Dubrovnika) — 664
Broz Josip Tito — 723
Brštanik (Gornji i Donji, kod Nevesinja) — 218
Brus (kod Sarajeva) — 14
Brusnica (kod Tuzle) — 615, 616
Budanj (Gornji i Donji, kod Foče) — 145, 225, 332
Budim (kod Širokog Brijega) — 506
Budimir Franjo Bundi — 250
Budimpešta (Mađarska) — 101
Budišić (kod Malog Zvornika) — 302, 657, 659
Budišnja Ravan (kod Konjica) — 72, 547
Budoželj (kod Vareša) — 453
Budva — 205
Budžak (kod Bijeljine) — 756
Bugarska — 449, 461
Buhotine (kod Visokog) — 573
Buhovo (kod Širokog Brijega) — 62, 81, 511
Bukinje (kod Tuzle) — 710
Bukori (kod Nevesinja) — 107
Bukova Glava (kod Travnika) — 859
Bukovci (kod Busovače) — 74, 491, 493, 494, 497, 675
Bukovica (Donja i Gornja, kod Kalinovika) — 331
Bukovica (Donja i Gornja, kod Koraja) — 612, 751, 760
Bukovica (kod Bijeljine) — 756
Bukovica (kod Kreševa) — 70, 271, 272
Bukovica (kod Zenice) — 435, 672, 830
Bukovica (Mala i Velika, kod Doboja) — 429, 699
Bukovica (predio, trig. 1121, kod Nevesinja) — 105, 107—109
Bukovice (kod Duvna) — 669
Bukovički potok (kod Bijeljine) — 192, 194, 620
Bukovlje (kod Konjica) — 69, 540
Bukva (kod Visokog) — 500, 578
Bukva (kod Zenice) — 683, 829
Bukvaluk (kod Banje Luke) — 159
Bukvari (kod Brčkog) — 760
Bulat Vojko — vidi Bulut Vojko
Bulatovci (kod Zvornika) — 593, 594
Buletić (kod Teslića) — 183, 185
Bulozi (kod Sarajeva) — 854
Bulut Maksim — 136
Bulut Milko — 88
Bulut Vojko — 115, 781
Buljina poljana (predio, kod Vlasenice) — 235
Buna (kod Nevesinja) — 59, 61, 62, 84, 90—92, 94—96, 98, 133, 134, 202, 204, 205, 209, 217, 218, 224, 330, 636
Buna (r. kod Nevesinja) — 92, 94
Burča (kod Kotor-Varoša) — 187
Busak (predio, kod Nevesinja) — 59, 90, 91, 94—97, 217, 333
Buselji (kod Busovače) — 495—497, 677, 678
Busija (trig. 847, kod Tuzle) — 280, 282, 473, 594, 615
Busovača (kod Zenice) — 16, 64, 66, 71, 73, 74, 76, 77, 156, 171, 177, 201, 214, 220, 221, 230—232, 252, 259, 269, 271, 273, 275, 276, 369, 437, 438, 440, 449, 450, 490—493, 495, 496, 502, 535, 544, 546—549, 551—553, 556, 558, 576, 577, 596—603, 671—673, 675, 677, 686, 688, 701, 721, 829, 830, 832, 836, 837, 839, 840, 845, 846, 855, 856
Busovača (ž. st., kod Zenice) — 273—277, 440, 672, 673, 675, 677—683, 686, 688—690
Bušćak (kod Prozora) — 69
Bušević (kod Kulen-Vakufa) — 169
Bušević (Srednji i Gornji kod Bosanske Krupe) — 120, 124
Butkovići (kod Goražda) — 717
Butmir (kod Sarajeva) — 456
Buzduhanj (k. 1326, kod Kalinovika) — 637

C

Capardi (Muslimanske i Pravoslavne, kod Zvornika) — 410, 647, 651, 720, 728, 736, 811, 812
Careva gora (predio, kod Prnjavora) — 742
Carevo Polje (kod Jajca) — 484
Carica (kod Busovače) — 67, 537, 701, 704
Cazin (kod Bihaća) — 840
Cer (nije označen na karti, kod Dervente) — 420, 426, 521, 522, 542, 543
Cerani (kod Prnjavora) — 183, 420, 422, 550, 699, 787, 788
Cerička kosa (k. 266, kod Banje Luke) — 157
Cerik (kod Gradačca) — 52
Cerovac (kod Dubrovnika) — 664
Cerovica (kod Doboja) — 699
Cerska (kod Zvornika) — 647
Cesarić Slavko — 825, 826
Cetnja Poljana (kod Nevesinja) — 109
Ciganska Brdo (kod Širokog Brijega) — 507
Cikote (kod Šekovića) — 327, 329, 358, 359, 381, 382, 387
Cincilj (brdo, kod Metkovića) — 218
Cista (kod Aržana) — 510, 511
Crkvica (kod Prozora) — 518
Crkvina (predio, kod Bosanske Krupe) — 121
Crna Bara (predio, kod Bijeljine) — 805
Crna Gora — 16, 60, 61, 85, 92, 101, 102, 104, 106, 204—206, 331, 342, 381, 444, 462, 463, 604, 636, 637, 695, 711, 718, 728, 766, 770
Crna gora (planina, kod Nevesinja) — 60, 105, 106, 111, 112, 140, 146
Crna Rijeka (kod Maglaja) — 542, 554
Crna Rijeka (kod Mrkonjić-Grada) — 186
Crna Rijeka (kod Vlasenice) — 235—237, 240, 328
Crnča (kod Dervente) — 521, 522
Crnča (kod Drinjače) — 302
Crne Lokve (kod Širokog Brijega) — 511
Crni vrh (k. 532, kod Koviljače) — 625
Crni vrh (k. 957, kod Nevesinja) — 218
Crni Vrh (kod Kotor-Varoša) — 185—187, 525
Crni Vrh (kod Prozora) — 76, 517, 518
Crni Vrh (kod Sarajeva) — 855
Crni Vrh (kod Tešnja) — 42, 182, 183
Crni vrh (kosa, kod Rogatice) — 22, 239
Crni vrh (pl. kod Kotor-Varoša) — 185, 527, 528
Crni vrh (trig. 532, kod Koviljače) — 400
Crno Blato (kod Tuzle) — 615
Crnobarski Salaš — 623—627
Crnobrnja Ljuban — 258, 360
Crnobrnje (kod Bosanske Kostajnice) — 874, 882—884
Crnobrnjsko brdo (kod Bosanske Kostajnice) — 874, 882
Crnogorac Nemanja — 148
Crnjak (kod Dubrovnika) — 664
Crnjelovo (Gornje i Donje, kod Bijeljine) — 192, 297, 304, 305, 352, 370, 371, 383, 612, 749, 751, 753, 755, 757
Crvanj planina (kod Nevesinja) — 59, 105, 106, 110, 145, 146, 770, 775
Crvena armija — 101, 131, 203, 214, 220, 330, 356, 700, 776
Crvene stijene (k. 1414, kod Sarajeva) — 19, 21, 197, 341
Crveno brdo (trig. 378, kod Bijeljine) — 586
Cvetić Radoslav — 568
Cvrlje Čedomir — 516

Č

Čačak — 346, 381, 463, 732
Čačinci (kod Donjeg Miholjca) — 825
Čačino brdo (kod Kotor-Varoša) — 187
Čađavica (Gornja i Donja, kod Bijeljine) — 371, 383, 470, 471, 612, 693, 751—754, 757, 759, 761
Čađavica (kod Bosanskog Novog) — 120, 124, 158, 166, 223, 374, 376, 480, 485
Čađavica (kod Donjeg Miholjca) — 825
Čajdraš (Gornji i Donji, kod Zenice) — 274, 275, 679, 685, 688
Čajniče — 203, 238, 330, 637, 708
Čaklovica (kod Rastošnice) — 615

Čaklovići (Muslimanski i Pravoslavni, kod Tuzle) — 416, 468, 485, 564, 730
Čakor (pl.) — 378
Čalići (kod Mostara) — 134
Čanići (Donji i Gornji, kod Tuzle) — 615, 617
Čanići (kod Kladnja) — 385
Čaplješnica (kosa, kod Nevesinja) — 143
Čapljina — 58, 92, 130, 133, 189, 208, 210, 211, 224, 225, 665
Čapori (Gornji i Donji, kod Vlasenice) — 236, 240, 285, 328
Čardačani (kod Banje Luke) — 528—530
Čardačine (kod Bijeljine) — 804, 807—809
Čatić Salko — 114, 780
Čavići (kod Banje Luke) — 223
Čavka (pl. kod Kotor-Varoša) — 185, 526
Čebić Pero — 15
Čečava (kod Teslića) — 43, 185, 187, 419, 420, 423, 522—524, 699
Čelebić Marinko — 15
Čelić (kod Brčkog) — 31, 32, 346, 351, 370, 401, 411, 471, 586, 589, 612—614, 616, 632, 633, 635, 694, 753, 755—760, 826, 864, 866, 868
Čelik Ibrahim — 238
Čelinac (Pravoslavni i Muslimanski, kod Banje Luke) — 185, 486, 527, 698
Čelopek (kod Zvornika) — 33—35, 153, 244, 245, 315, 318, 390, 391, 620, 621, 647, 709, 712, 713, 723, 733, 736, 738, 800
Čemernica planina (kod Mrkonjić-Grada) — 48, 185, 186, 544, 698
Čemerno (Gornje i Donje, kod Gackog) — 288, 331
Čengić Vila (predgrađe Sarajeva) — 12, 457
Čengiće (kod Janje) — 399, 404, 405, 566, 586, 589, 624, 628, 634, 693, 745, 805, 806
Čerigaj (kod Mostara) — 83, 85, 87, 511, 513—515
Čerin (kod Mostara) — 134
Česim (kod Nevesinja) — 60, 62, 106, 111, 113, 772—774
Čete:
NOV i POJ:
— narodne odbrane (OZN-e) Birčanskog područja — 327, 328, 387, 418, 475
njemačke:
— Divizijska štapska lovačka 7. SS divizije »Princ Eugen« — 284
— »Mering« (Möhring«) 7. SS divizije »Princ Eugen« — 284
Četojevići (kod Banje Luke) — 527
Čičevo (kod Nevesinja) — 770, 772, 774—776
Čifčije (kod Doboja) — 83, 426—428, 540
Čifluk (kod Visokog) — 72, 547
Čitluk (kod Malog Zvornika) — 302
Čitluk (kod Mostara) — 62, 81, 84, 86, 133, 135, 203, 211, 454
Čitluk (kod Nevesinja) — 141, 334
Čivin vis (k. 350, kod Koraja) — 615
Čizma (kod Visokog) — 578
Čokori (kod Banje Luke) — 479, 484, 841
Čolopek — vidi Čelopek
Čolović Savo — 134
Čolovnik (k. 262, kod Zvornika) — 35
Čorak Rade — 748
Čorle (kod Prnjavora) — 742
Čudina Zorko — 455, 825, 826
Čukle (kod Travnika) — 433, 434
Čukovac (kod Kotor-Varoša) — 45, 46, 479
Čukur (kod Kostajnice) — 883
Čule (kod Mostara) — 62, 133, 134, 203
Čule Martin — 251
Čuline (kod Drinjače) — 302
Čurevo (kod Foče) — 288
Čvoro Lazar — 99

Ć

Ćatići (kod Busovače) — 493
Ćehaje (kod Tuzle) — 617
Ćemalović Enver — 98
Ćerić Salem — 643
Ćerimagić Suljo — 99
Ćiperovine (kod Bijeljine) — 804, 807, 808
Ćirilovo Brdo (kod Zvornika) — 389, 390
Ćuk Ilija — 88

Ćuković Mihailo — 700
Ćurguz Dragutin — 532, 744

D

Dabar — vidi Dabarsko polje
Dabarsko polje (kod Nevesinja) — 100, 104, 105, 769
Dabovci (kod Kotor-Varoša) — 47—49, 553
Dabović Krsto — 99
Dabrica (kod Stoca) — 208
Daganj (kod Kalinovika) — 331
Dalmacija — 16
Damjanović Milan — 812
Damjanović Stevan Leka — 312, 382, 400
Damjanović Miodrag — 568
Daničići (kod Foče) — 145
Danilovgrad — 61, 205
Dažnica (kod Dervente) — 420, 423, 426, 427
Debar — 378
Debela međa (brdo, kod Vlasenice) — 236
Debelo brdo (k. 327, kod Banje Luke) — 45
Debelo brdo (k. 978, kod Nevesinja) — 104, 217, 769
Debelo brdo (kod Rogatice) — 22
Debeljaci (kod Banje Luke) — 46, 165, 550
Debeljak (kod Sanskog Mosta) — 336
Dečani (kod Peći) — 378
Dedajići (kod Tuzle) — 583, 653
Depolo Matija — 858
Derikonja Savo — 241, 717
Dernek (k. 1061, kod Nevesinja) — 110, 773
Derventa — 63, 65, 155, 214, 215, 419—430, 432, 437—440, 450, 538—541, 543—545, 551, 557, 558, 699, 787, 788, 820, 824, 826, 837, 842
Derventski lug (predio, kod Derventa) — 429
Desetnik (kod Zenice) — 69
Detlak (Gornji i Donji, kod Prnjavora) — 183, 420, 421, 427, 699, 788
Devetak planina (kod Rogatice) — 22, 235, 236, 240, 570, 719—721, 723
Devetina (kod Prnjavora) — 526
Devojački kuk (k. 1211, kod Nevesinja) — 112, 773
Devojačko Groblje (kod Nevesinja) — 334
Dijelovi (kod Bijeljine) — 748, 756
Divan (trig. 382, kod Prnjavora) — 187, 525, 526
Divčić (kod Sarajeva) — 778
Divičani (kod Jajca) — 484
Divići (kod Zvornika) — 468, 658

Divizije

NOVJ:

— 2. proleterska — 296
— 3-ća — 637
— 3. Korpusa narodne odbrane — 8, 26, 336, 842, 867
— 4-ta — 114, 171, 173, 174, 176, 183, 212, 214, 215, 220, 252, 258, 260, 267, 273, 337, 368, 369, 433—436, 439, 449, 488, 535—549, 551—556, 558, 579, 602, 603, 607, 671, 681, 682, 687, 688, 691, 701—703, 739, 837, 861
— 7-ma — 876
— 9-ta — 59, 84, 87, 131, 134, 208, 324, 331, 504, 506, 507, 509, 511, 512, 516, 663
— 10-ta — 10, 66, 75—78, 155, 174, 176, 180, 181, 183, 198, 200, 214, 220, 221, 258—260, 271, 337, 368, 369, 392, 395, 396, 398, 438, 460, 488, 490, 503, 517, 535—545, 547, 548, 550—554, 556, 558, 572, 596, 607—609, 611, 668, 739, 837, 866
— 12-ta — 47
— 17-ta (A1) — 295—297, 302, 303, 307—309, 317, 322, 327, 339, 340, 350—353, 355, 357, 370, 383, 399, 470, 472, 566, 612, 613, 633, 635, 693, 694, 744, 745, 747, 757, 760, 763, 802, 804, 841, 866, 868
— 23-ća (K1) — 295, 296, 301, 302, 317, 320, 322, 323, 327, 353, 355, 356, 359, 382—385, 410, 412, 416, 467, 468, 564, 565, 583, 604, 606, 614, 646, 656, 728, 729, 730—735, 737, 746
— 25-ta (P1) — 295, 296, 302, 318, 355, 382, 411, 413—415, 466, 468, 559, 560, 563, 566, 606, 614—616, 646, 656, 733
— 26-ta — 509
— 27-ma — 18, 20—23, 32, 150, 152, 153, 196, 197, 235, 237, 238, 240, 256, 257, 283—285, 327—329, 341, 342, 345, 349, 358, 359, 379, 383—387, 413, 416, 467, 473—476, 533, 604, 605, 643, 709, 711, 716, 717, 719, 724, 729, 733, 843, 853, 862, 863

— 28-ma (V1) — 7, 8, 32—35, 191, 192, 195, 244, 295—297, 305, 306, 308, 317—320, 322, 340, 347, 348, 351, 354, 355, 371, 372, 383, 399, 400, 405, 467, 470—472, 585, 591, 612, 618, 634, 635, 693, 694, 709, 714, 716, 719, 733, 736, 744—752, 758—761, 763, 764, 802, 804, 841, 864, 866, 868
— 29-ta — 26, 54, 57, 58, 62, 79, 81, 83, 85, 86, 88—90, 93, 97, 100, 101, 103, 128, 130, 133, 134, 138, 145, 149, 201, 203—206, 210, 211, 217, 224, 225, 228, 239, 246, 250, 251, 262, 286, 288, 330, 334, 335, 507, 509, 636—639, 663, 667, 765, 775, 836, 846
— 37-ma — 238, 708
— 38-ma — 31—35, 78, 153, 238, 244, 280, 281, 289, 313, 318, 319, 322, 323, 327, 341, 342, 346, 347, 350, 351, 358, 384—387, 389, 391, 410, 416—418, 467, 468, 473, 475, 476, 533, 564, 583, 593, 594, 604, 605, 641—644, 651, 652, 658, 695, 709, 712, 719, 720, 721, 724, 725, 727, 729, 733, 843, 853
— 39-ta — 40, 64, 120, 157, 167, 169, 174, 176, 183, 216, 223, 242, 243, 254, 255, 261, 336, 337, 361, 373, 440, 448, 458, 476, 478, 483—487, 535—548, 550—555, 557, 558, 607, 608, 833, 849, 864, 870, 882, 883
— 45-ta (D1) — 295, 301, 302, 317, —319, 322, 323, 327, 351, 355, 370—372, 383, 399—401, 413, 566, 606, 646, 648, 649, 655, 660, 725, 732, 733, 736, 737, 746, 754, 757, 763, 790, 794, 801—803, 810
— 53 (ranije Srednjobosanska) — 38, 42, 49, 64, 155, 182—185, 215, 229, 230, 261, 367, 419, 427, 431, 432, 437, 438, 440, 459, 488, 521, 536—548, 550, 551, 553, 554, 557, 558, 607, 608, 697, 740, 787, 789, 842, 850
— Bosansko-hercegovačka Korpusa narodne odbrane — vidi 3. divizija Korpusa narodne odbrane
— »Garibaldi« (u sastavu NOVJ) — 62, 139, 203, 204, 207, 209, 228, 333, 334, 639, 838
— Srednjobosanska — vidi 53. NOU divizija

četničke:

— 1. udarna Srpskog udarnog korpusa — 226, 238, 416, 567, 568, 570, 728
— 2. udarna Srpskog udarnog korpusa — 226, 227, 238, 240, 416, 474, 567, 568, 570, 728, 729, 731
— 3. graničara Srpskog udarnog korpusa — 226, 238, 473, 564, 567, 570, 571, 593, 729

njemačke:

— 1. brdska (1. Gebirgsdivision) — 31, 34, 36, 192, 193, 310, 341, 346, 442, 721
— 1. kozačka (konjička) — 161, 258, 444, 445, 448
— 4. SS policijska oklopno-grenadirska — 708
— 7. SS »Princ Eugen« — 231, 273, 284, 298, 302, 306, 310, 311, 316, 317, 370, 379, 380, 391, 400—402, 442, 443, 444, 450, 470, 589, 635, 656, 675, 708, 716, 721, 722, 733, 750, 757, 804, 808, 844, 846, 848
— 11. vazduhoplovno-poljska — 34, 153, 193, 284, 290, 310, 316, 317, 370, 379, 380, 390, 391, 401, 589, 635, 656, 706—708, 718, 721, 733
— 13. SS »Handžar« — 36, 444, 446
— 19. protivavionska artiljerijska — 462
— 20. protivavionska artiljerijska — 463
— 21. SS brdska »Skenderbeg« — 313, 378—381, 656, 714, 733
— 22. pješadijska — 206, 379, 463, 710, 711
— 29-ta — 463
— 41. tvrđavska pješadijska — 438, 439, 443, 463, 578, 601, 685
— 44. pješadijska »Reichsgrenadierdivision Hoch-und Deutschmeister« — 442
— 104. lovačka — 379, 463, 602, 636, 637, 702
— 117. lovačka — 193, 309, 310, 401, 463, 589, 656, 721
— 118. lovačka — 16, 61, 71, 73, 82, 91, 442, 446, 518, 702, 703, 713

— 181. pješadijska — 443, 445, 447, 711
— 264. pješadijska — 443, 445
— 297. pješadijska — 259, 427, 443, 445, 463, 496, 711
— 369. legionarska »Vražja« — 16, 61, 72, 73, 81, 82, 85, 88, 91, 97, 100—102, 111, 131, 135, 138, 144—146, 201, 202, 210, 333, 446, 447, 511, 513, 765
— 373. legionarska »Tigar« — 67, 73, 121, 158, 160, 443, 445, 447, 448, 451
— 392. legionarska »Plava« — 443, 445, 448
— »Brandenburg« — 68—70

ustaško-domobranske:
— 3. hrvatska — 824
— 4. hrvatska — 450, 451, 874, 875, 871, 879
— 6. hrvatska — 450, 452, 824, 826
— 7. hrvatska gorska — 824
— 8. hrvatska — 11, 17, 443, 450, 452, 636, 702, 707, 719
— 9. hrvatska gorska — 10, 17, 136, 202, 218, 443, 450, 454, 719, 774
— 10. hrvatska — 874
— 12. hrvatska — 706, 734, 824
— 14. hrvatska — 824
— 15. hrvatska — 423, 450, 455, 824, 826

Divizioni

NOVJ:
— 1. artiljerijski 4. divizije — 173, 174, 252, 253, 258, 260, 549, 682, 688
— 1. brdski motorizovani artiljerijski (privremeno pridodat 29. NOU diviziji) — 62, 89
— Artiljerijski 9. divizije — 324
— Artiljerijski 10. divizije — 76, 176, 181, 183, 221, 608, 609
— Artiljerijski 17. divizije — 353, 357, 746, 747, 761
— Artiljerijski 29. divizije — 54, 62, 89, 210, 228, 286, 334, 637
— Artiljerijski 39. divizije — 377, 488
— Artiljerijski 53. divizije — 367

njemački:
— 3-ći 7. SS divizije »Princ Eugen« — 284
— 7. SS samohodni (jurišni) artiljerijski 7. SS divizije »Princ Eugen« — 231, 273, 442, 446, 450, 675
— 11. protivtenkovski 11. vazduhoplovno-poljske divizije — 193, 390
— 369. protivtenkovski 369. legionarske divizije »Vražje« — 82
— Artiljerijski 21. SS brdske divizije »Skenderbeg« — 378
— Samohodni (jurišni) artiljerijski Borbene grupe »Veker« — 702

ustaško-domobranski (sklopovi):
— 1. topnički 6. hrvatske divizije — 452
— 5. protivavionski (protuzrakoplovni) — 12
— 7. protivavionski (protuzrakoplovni) — 12
— 8. topnički 4. hrvatske divizije — 451
— 9. topnički 9. hrvatske gorske divizije — 454
— 13. topnički 6. hrvatske divizije — 452
— 20. topnički 9. hrvatske gorske divizije — 455
— Topnički 1. gorskog zdruga — 824
— Topnički 3. lovačkog zdruga — 824
— Topnički 4. gorskog zdruga — 824
— Topnički 8. lovačke pukovnije — 824

Divjak (kod Travnika) — 252
Divjak M. Petar Pero — 51, 431, 432
Divuša (kod Bosanskog Novog) — 871, 879—883
Djedina (kod Živinica) — 474, 475, 731
Doboj — 11, 42, 63—65, 155, 182, 214, 215, 229, 232, 259, 341, 342, 391, 412, 419, 421—428, 430, 432, 437—439, 446, 450, 453, 455, 456, 462, 538, 539, 541, 546, 551, 557, 558, 646, 697—699, 708, 720, 788, 820, 825, 826, 828, 842, 850
Dobraljevo (kod Zenice) — 600
Dobranić Spaso — 99
Dobrašina (kod Rogatice) — 21
Dobriljevo (kod Zenice) — 279, 275, 548, 679—681, 685
Dobrinje (kod Busovače) — 493

Dobrkovići (Gornji i Donji, kod Širokog Brijega) — 86, 507, 513
Dobrljin (kod Bosanske Kostajnice) — 162, 163, 166, 168, 169, 439, 448, 479, 485, 818, 873—875, 880—883
Dobrnja (kod Banje Luke) — 159, 162, 223, 477, 485, 538
Dobrnja (kod Tuzle) — 614, 616
Dobro Polje (kod Kalinovika) — 208, 225—227, 286, 288, 333, 636—638, 777, 779
Dobro Selo (kod Mostara) — 83, 86, 135
Dola (Donja i Gornja, kod Ljubinja) — 29
Dolac (kod Sarajeva) — 14, 452
Dolac (kod Travnika) — 852, 859
Dolačko brdo (k. 1128, kod Busovače) — 601
Dolovi (kod Ljubinja) — 664
Dolovi (kod Rogatice) — 197
Dolovi (kod Sarajeva) — 854
Dolušić Jozo — 136
Doljani (kod Kotor-Varoša) — 45
Doljani (kod Uloga) — 334
Domanik Roman — 17, 452, 719
Domanovići (kod Čapljine) — 58, 92, 204, 210, 211, 334, 637, 665
Domaševo (kod Bileće) — 208, 665
Domazet Blagoje — 88
Donajlovići (kod Zvornika) — 33
Donja Kola (kod Banje Luke) — 834
Donja Mahala (kod Janje) — 340, 750, 805, 806, 810
Donja Orovica (kod Ljubovije) — 732
Donja Trnova (kod Bijeljine) — 305, 308, 399, 409, 586, 614, 621—628, 635, 745, 747, 805, 806
Donja Večeriska (kod Travnika) — 687
Donje Košlje (kod Ljubovije) — 734
Donji Brodac (kod Bijeljine) — 746
Donji Vakuf — 9
Dopasci (Gornji i Donji, kod Kladnja) — 327, 386
Došen Ilija — 261, 395, 397
Dovići (kod Banje Luke) — 530
Dragačići (kod Busovače) — 491
Dragalić (kod Nove Gradiške) — 825
Dragaljevac (Gornji, Srednji i Donji, kod Bijeljine) — 304, 351, 471, 612, 751, 755—757, 844
Dragičević Berta — 16
Draginac (kod Loznice) — 413
Dragočaj (kod Banje Luke) — 484, 822, 842
Dragojlovići (kod Banje Luke) — 476
Dragolovci (kod Prnjavora) — 419, 420, 521
Dragović Vojislav — 568
Dragovići (kod Prnjavora) — 530
Dragovo br. (k. 381, kod Čelića) — 614
Dragulje (kod Sarajeva) — 854
Dragunja (Gornja i Donja, kod Tuzle) — 52
Dramiševo (kod Nevesinja) — 106, 113, 775
Drapići (kod Ljubinja) — 664
Drapnići (kod Olova) — 717
Draškovac (kod Bosanskog Novog) — 883
Drava (r.) — 836, 841
Drenovik (predio, kod Nevesinja) — 145
Dretelj (kod Čapljine) — 94
Drežanj (Gornji i Donji, kod Nevesinja) — 208, 638
Drežnik-Grad — 839
Drijen (kod Dervente) — 420, 421, 430, 432, 699, 787
Drina (r.) — 31, 35, 145, 191—193, 203, 209, 238, 259, 280, 284, 287, 295—299, 301, 302, 304, 307, 310, 316, 317, 319, 322, 327, 339, 341, 345—347, 350—352, 371, 372, 379, 380, 382, 383, 391, 399—403, 405, 407, 408, 410—415, 446, 449, 463, 466, 559, 564, 566, 568, 570, 585, 589, 606, 614, 618, 619, 622, 624—628, 633, 635, 641, 646—649, 655—660, 663, 706, 707, 711, 714, 720, 728, 732—738, 744—749, 751, 753—759, 761, 763, 764, 767, 790, 798, 802—805, 808—811, 817, 819, 820, 822, 827, 829, 831, 836, 843, 844, 846, 848, 849, 864, 866, 868, 869
Drinica (r.) — 748, 756, 757, 825
Drinjača (kod Zvornika) — 31, 32, 153, 283—285, 289—291, 317, 322, 327, 346, 348, 351, 382, 383, 468, 604, 616, 641, 642, 646, 647, 708—710, 712—714, 717, 720, 722—726, 728, 735, 736, 746, 800, 801, 843
Drinjača (r.) — 193, 381, 384, 825
Drirak Stevo — 136
Drivuša (kod Zenice) — 674
Drljača Milan — 590

Drnazin Ivan — 511
Drum brdo (kod Busovače) — 269, 275, 277, 680
Drvar — 829, 867
Duba (kod Trebinja) — 664
Dubica — 168, 536, 825, 881—883
Dubica (predio, kod Ključa) — 159
Dubnica (kod Zvornika) — 292, 468, 564, 594, 652
Dubovik (Mali, Srednji i Veliki, kod Bosanske Krupe) — 186
Dubrava (Nova i Stara, kod Prnjavora) — 43, 44, 187, 522, 525—528, 729
Dubrave (Donje, Gornje i Katoličke, kod Živinica) — 564
Dubrave (kod Brčkog) — 52
Dubrave (predio, kod Stoca) — 90, 204, 208, 217, 332, 818
Dubrovnik — 58, 82, 130, 332, 664
Duge Njive (kod Visokog) — 855
Dugi do (k. 797, kod Visokog) — 271, 272
Dugo Polje (kod Loznice) — 402, 404, 624, 626, 799, 800
Dugo polje (predio, kod Janje) — 406, 805
Dujakovci (kod Ključa) — 166, 169
Dujakovići (kod Kotor-Varoša) — 187
Duke (kod Fojnice) — 221, 603, 855
Dukić Dušan — 699
Dukići (kod Kladnja) — 385
Duman (kod Valjeva) — 796
Dumanjići (kod Rogatice) — 18, 20
Dunav (r.) — 836
Duvno — 66, 67, 70, 81, 82, 84—86, 134, 504, 505, 535, 542, 668, 669
Duži (kod Trebinja) — 665
Dužice (kod Širokog Brijega) — 513, 516
Dvor (kod Tuzle) — 615
Dvor (kod Zenice) — 276, 681
Dvor na Uni (kod Bosanskog Novog) — 450, 451, 818, 871, 873
Dvorišta (kod Zenice) — 220
Dvorovi (kod Bijeljine) — 192, 297, 304, 352, 371, 383, 746—748, 753, 755, 756

DŽ

Džaferovići (kod Busovače) — 76
Džafić Osman — 260
Džebar (kod Kladnja) — 417, 731
Džebarska Gradina (k. 792, kod Kladnja) — 417
Džimrije (kod Vlasenice) — 235, 238, 240, 717, 721, 722, 724
Džindići (kod Busovače) — 599, 601, 603
Džombić Mirko — 50, 698

Đ

Đakovica — 378
Đakovo — 824
Đedović Mustafa — 382
Đeđevo (kod Foče) — 287
Đeletović Radovan — 136
Đilas Milovan — 722
Đokić Milovan Čamac — 590
Đukanović Drago — 30, 63, 211, 288, 335, 640
Đukić Svetomir — 568, 718
Đurđevik (kod Živinica) — 365, 410, 416—418, 473—475, 569, 728, 729
Đurica Đorđo — 148
Đurica Kosto — 99
Đuričić Blažo — 731
Đurić Đ. Radoslav — 297, 309
Đurić Slavko — 136
Đurići (kod Bosanske Kostajnice) — 882, 883
Đurići (kod Ljubovije) — 732
Đurković Miodrag — 568

E

Eberlajn (njemački potpukovnik) — 707
Elbasan (Albanija) — 463
Elesović Ibro — 88
Erići (kod Ljubovije) — 732
Erkić Miloš — 282

Eskadrile (skupine)

ustaško-domobranske:

— 4-ta — 456
— 5-ta — 456
— 6-ta — 456
— 7-ma — 456
— 8-ma — 135
— 20-ta — 456
Ezel Ahia (Aizel Achus) — 702

F

Fakovići (kod Ljubovije) — 382, 852
Fazlići (kod Travnika) — 433
Ferizovići (kod Rogatice) — 717
Fichum Graf fon (Fitzthum Graf von) — 378

Fihić Nezir — 382
Filipović Marko — 700
Finci Moni — 595
Fišer (Fischer, njemački pukovnik) — 114, 780
Foča — 61, 104, 139, 201, 203, 206—208, 210, 227, 228, 238, 239, 286—288, 330—332, 568, 636—638, 663, 708, 717, 769, 770—772, 776, 865, 869
Foča (kod Dervente) — 420, 425
Fojnica — 66, 76, 176, 178, 180, 214, 220, 221, 369, 395, 490, 492, 572, 576, 579, 581, 607, 609, 702
Fojnica (kod Gackog) — 189, 210, 637, 666
Fojnička Ćuprija (kod Visokog) — 74
Forda glava (k. 902, kod Nevesinja) — 112
Forkapa Nikola — 698
Frankić Bruno — 349
Fribe Helmut (Friebe Helmut) — 711

G

Gabela (kod Metkovića) — 208, 250, 454, 665
Gacko — 60—62, 80, 104, 138—140, 142, 143, 147, 189, 207, 208, 210, 211, 228, 288, 332, 334, 638, 666, 769, 827, 838
Gaj (kod Bosanske Gradiške) — 700
Gaj (kod Nevesinja) — 142—144
Gaj (predio, kod Busovače) — 596
Gajevi (kod Bijeljine) — 748
Gajevi (kod Tuzle) — 614
Gajići (kod Banje Luke) — 223
Galići (kod Širokog Brijega) — 509, 513, 514, 516
Galovići (kod Tuzle) — 417
Ganibegović Džemal — 80
Garešnica — 825
Garići (kod Kotor-Varoša) — 43, 44, 48, 49, 183, 419
Gašići (kod Banje Luke) — 45
Gavranić (trig. 721, kod Tuzle) — 615
Gavranići (trig. 506, kod Tuzle) — 418
Gavrilović Anđelko — 148
Gelići (kod Travnika) — 434
Gerun Veljko — 155, 781
Gladno Polje (kod Visokog) — 73, 575—578
Gladojevići (kod Kladnja) — 417, 474
Glasinac (predio, kod Sokolca) — 154, 715, 718
Glavatičevo (kod Konjica) — 100, 105, 110, 111, 205, 286, 288, 334, 453, 638, 765, 770, 772, 774—776
Glavica (k. 666, kod Ljubovije) — 734, 735
Glavičice (kod Loznice) — 33, 302, 316, 319, 402, 403, 405, 414, 415, 585, 646, 647, 805, 843
Glavičor (kod Janje) — 634, 804
Glavina Mato — 590
Glavska (Donja i Gornja, kod Dubrovnika) — 664
Glinje (kod Bijeljine) — 586
Glodi (kod Zvornika) — 285
Glogova (kod Srebrenice) — 854
Glogovac (kod Janje) — 634, 761
Glogovac (kod Prnjavora) — 521, 522, 787
Glogovac Milan — 115, 781
Glovača (potok, kod Janje) — 402, 405
Gluhić Omer — 465, 534
Glumine (kod Zvornika) — 35, 289, 291, 292, 468, 647, 736, 811
Gmići (kod Prozora) — 520
Gnojnica (Gornja i Donja, kod Nevesinja) — 61
Gnjilo brdo (k. 650, kod Nevesinja) — 91, 96, 97
Godinje (kod Kalinovika) — 333
Goduš (kod Koviljače) — 614, 616
Gođevac (predio, kod Konjica) — 177
Gojakovac (kod Doboja) — 424, 540
Gojakovac (kod Zenice) — 213, 268, 676, 699
Gojevići (kod Fojnice) — 76, 498, 572
Gojički vrh (trig. 1108, kod Nevesinja) — 110, 112
Gojsovac (predio, kod Bijeljine) — 748
Gola Glavica (kod Dubrovnika) — 664
Gola Kosa (kod Zenice) — 682
Goletica (trig. 1011, kod Rogatice) — 18, 21
Golija (pl.) — vidi Velika Golija
Golo brdo (k. 1064, kod Nevesinja) — 217
Golo Brdo (kod Bijeljine) — 302, 306, 383, 589, 749, 758, 804, 807, 808

Golo brdo (kod Ljubovije) — 732
Golubinjak (predio, kod Tuzle) — 474
Golubović Veličko — 568
Golubsko brdo (kod Bosanskog Novog) — 880—882
Gomionica (kod Visokog) — 73, 861
Gora (kod Busovače) — 602
Gora (kod Vareša) — 15
Goražde — 203, 238, 240, 259, 341, 342, 447, 453, 568, 570, 636, 637, 708, 717, 719, 818, 857
Gordić Nikola — 568
Gorica (kod Imotskog) — 508
Gorica (kod Prozora) — 519
Gornja Bjela (kod Konjica) — 453
Gornja Jehovina (kod Zenice) — 73, 551
Gornja Lijeska — vidi Lijeska (Gornja i Donja, kod Višegrada)
Gornja Slatina (kod Banje Luke) — 459, 486, 528, 529, 698
Gornja Šlezija (Njemačka) — 378, 381
Gornja Tuzla — 280, 282, 468, 614, 616
Gornja Vogošća (kod Sarajeva) — 16
Gornje Koleško (Gornje Selo kod Nevesinja) — 62, 142, 143, 666
Gornje Petrovice (kod Živinica) — 564, 583, 729
Gornje Polje (kod Nevesinja) — 138, 139, 141
Gornješevci (Gornji i Donji, kod Bosanske Dubice) — 158
Gornji Hrgovi (kod Gradačca) — 615
Gornji Dolac (kod Sarajeva) — 14
Gornji Šehar (deo grada Banje Luke) — 157, 186, 458, 486, 535, 536, 537, 539
Gornji Vakuf (kod Prozora) — 176, 180, 607, 609
Gospić — 867
Gostovo (kod Prozora) — 518, 520
Govedar (predio, kod Bijeljine) — 807
Govedarica Petar — 148
Govedarnica (kod Bosanske Krupe) — 123
Grab (kod Koviljače) — 628, 629, 749
Grab (kod Trebinja) — 667
Grab (kod Trnova) — 639, 773, 778, 779
Grabovac (predio, kod Bosanske Dubice) — 159, 161, 480
Grabovci (kod Koraja) — 308, 318
Grabež (kod Bihaća) — 169
Grablje (kod Zenice) — 275, 680, 685
Grabovica (kod Vlasenice) — 328, 387
Grabovići (kod Kotor-Varoša) — 43, 523
Grabovik (kod Nevesinja) — 109
Grabska str. (k. 1006, kod Sarajeva) — 778
Grabske šume (predio kod Sarajeva) — 778, 779
Gračanica (kod Doboja) — 342, 410, 412, 706, 708, 715, 716, 722, 724, 726, 728, 825, 826
Gračanica (kod Prozora) — 519
Gračanica (kod Živinica) — 418
Gradac (k. 893, kod Nevesinja) — 113
Gradac (k. 1067, kod Sarajeva) — 778
Gradac (kod Imotskog) — 508
Gradac (kod Koviljače) — 615, 628—632, 753, 754
Gradac (kod Pazarića) — 579
Gradačac — 53, 342, 826
Gradanovac (kod Bosanske Kostajnice) — 481
Gradina (brdo, kod Širokog Brijega) — 511, 514
Gradina (k. 658, kod Busovače) — 274
Gradina (k. 1013, kod Sarajeva) — 778
Gradina (k. 1065, kod Nevesinja) — 112
Gradina (kod Dubrovnika) — 664
Gradina (kod Gackog) — 143, 144
Gradina (kosa, kod Prnjavora) — 430, 432
Gradina (predio, kod Bijeljine) — 805
Gradina (trig. 126, kod Loznice) — 402—405
Gradišće (kod Zenice) — 435, 538, 545, 546, 671—673
Gradišići (kod Foče) — 331
Grahovčići (kod Travnika) — 434, 859
Grakalić Zvonko — 725
Granice (kod Busovače) — 273, 682
Granić Josip — 255

Grbavci (kod Bosanske Gradiške) — 482
Grbavci (kod Zvornika) — 391
Grbić Sajo — 258, 260, 279
Grčka — 378, 442, 461—464, 656, 698, 700, 708, 718
Grdača (kod Nevesinja) — 776
Grdan (kod Sarajeva) — 12, 457
Grebak (kod Nevesinja) — 59, 91, 104, 107, 110, 333, 769
Greda (kod Siska) — 875
Greda (trig. 771, kod Tuzle) — 615
Grede (kod Bijeljine) — 753
Grivići (kod Pazarića) — 276
Grk Milan — 99
Grmuša (kod Bosanske Krupe) — 123, 124
Gromile (kod Sarajeva) — 852
Gromiljak (kod Fojnice) — 69, 72, 77, 491, 502, 539, 548, 550, 829, 857, 860, 861
Grualj (trig. 542, kod Prnjavora) — 43, 522
Grude (Gornje i Donje, kod Mostara) — 85, 506, 511, 512
Gruml Jozef — 82

Grupe

NOV i POJ:

odredske:
— 1. biokovskih udarnih bataljona — 509
— Diverzantska Drvarskog NOP odreda — 164
— Diverzantska Visočko-fojničkog NOP odreda — 597, 598
— Južnodalmatinskih NOP odreda — 509

brigadne:
— Diverzantska 9. krajiške brigade »Simo Šolaja« — 597
— Izviđačka 13. krajiške brigade — 165

divizijske:
— bataljona 4. divizije — 368, 369
— Južnohercegovačka operativna 29. divizije — 90

korpusne:
— Artiljerijska 5. korpusa — 215, 682
— Primorska operativna 2. korpusa — 133, 137, 205
— Operativna 5. korpusa — 183, 185, 260, 485

operativne:
— Južna operativna (C1) — 227, 295, 297, 301, 303, 307, 309, 316, 319, 322, 323, 350—353, 355, 356, 370, 400, 412, 466, 469, 559, 564, 567, 612, 649, 694, 722, 727, 728, 732, 734, 745, 747, 757, 802

četničke
— 1. (srprečanskih) brigada Majevičkog korpusa — 192, 328, 358, 382, 467
— 2 (majevičkih) brigada Majevičkog korpusa — 192, 467
— 3. brigada Majevičkog korpusa — 192, 304, 467
— 4. brigada Majevičkog korpusa — 192, 400, 585
— Južnomoravska grupa korpusa — 238, 568, 717
— Grupa korpusa Gorske garde — 238, 239, 241, 327, 328, 384, 385, 467, 473, 564, 568, 569, 593, 652, 653, 717, 724, 729, 731
— Mlavsko-smederevska grupa korpusa — 238, 473, 564, 568, 569, 717 729
— Posavsko-kolubarska grupa korpusa — 238
— Rasinsko-toplička grupa (korpusa — 238, 473, 568, 717, 729
— Sjeverna grupa bosanskih korpusa — 304, 468, 717, 727
— Sjeverna grupa Nevesinjskog korpusa — 114
— Šumadijska grupa korpusa — 226—228, 238, 239, 286, 287

njemačke:
borbene (pukovske)
— Borbena »Agrinjon« (»Agrinion«) Grupe armija »E« — 710
— Borbena »Ajzele« 11. vazduhoplovo-poljske divizije — 153, 706, 707, 712, 718
— Borbena »Bolman« — 369. legionarske divizije »Vražje« — 87, 96, 97, 109, 142, 144, 506
— Borbena »Brandenburg« 2. tenkovske armije — 442
— Borbena »Dauner« 34. armijskog korpusa — 193, 289, 389, 635, 713
— Borbena »Eberlajn« Grupe armija »E« — 707

— Borbena »Fichum« — (Fitzthum«) 34. armijskog korpusa — 379, 718
— Borbena »Fišer« (»Fischer«) — 463
— Borbena »Graf« 34. armijskog korpusa — 153, 196, 710
— Borbena »Grot« (Kampfgruppe »Groth«) 1. brdske divizije — 193
— Borbena »Handžar« 2. tenkovske armije — 442
— Borbena »Hart« (»Hardt«) Grupe armija »E« — 443, 447
— Borbena »Kiseljak« (»Južna«) Grupe armija »E« — 702
— Borbena (Pukovska) »Skenderbeg« — 153, 283, 317, 327, 379, 390, 401, 589, 658, 706, 712, 755, 864
— Borbena »Šojerlen« (»Scheuerlen«) Grupe armija »E« — 18, 198, 345, 573, 674, 703, 707, 711, 718
— Borbena »Štojerer« (»Steverer«) 21. brdskog armijskog korpusa — 443
— Borbena »Veker« (»Wecker«) 104. lovačke divizije — 702
— Borbena »Zenica-Busovača« (»Sjeverna«) 104. lovačke divizije — 702, 703

korpusne:
— »Kibler« (»Kübler«) — 445
— »Miler« (»Müller«, kasnije 34. armijski korpus) — 310

armijske:
— »Srbija« — 309

armija:
— »E« — 16, 82, 101, 193, 342, 442 443, 462, 674, 707, 711, 718, 732, 745, 766
— »F« — 34, 60, 153, 193, 199, 206, 214, 232, 241, 259, 269, 284, 298, 302, 310, 316, 317, 370, 379, 390, 401, 424, 439, 442, 443, 445, 447, 448, 462, 463, 470, 492, 496, 518, 589, 599, 601, 602, 658, 702, 703, 706, 708, 711, 874
— »Jug« — 442

ustaško-domobranske (skupine):
— 2. zrakoplovna — 456
— 5. protuzrakoplovna — 12, 457
— 7. protuzrakoplovna — 12, 457

Gubavica (kod Mostara) — 90, 95, 97, 204, 209, 217, 218, 224, 334, 637, 639, 663
Gučevo (kod Rogatice) — 18, 20, 22, 153, 239
Gučja Gora (kod Travnika) — 859, 861
Gumanci (kod Zenice) — 275, 680, 686
Gumijera (kod Prnjavora) — 530
Gustri Grab (kod Busovače) — 492, 495, 601, 673, 675
Gustović Artur — 825
Gušteri (kod Zvornika) — 32, 289, 291, 292, 709
Gutić Vasilije Vaso — 114

H

Hadrovci (kod Kotor-Varoša) — 45
Hadžići (kod Visokog) — 271, 499, 502, 575, 853, 863
Hakirović Avdo — 395, 603
Haluge — vidi Aluge
Hamzići (kod Mostara) — 134
Han (kod Zvornika) — 33, 389, 390
Han-Bila (kod Travnika) — 270, 688
Han-Brdo (kod Višegrada) — 23
Han-Derventa (kod Sarajeva) — 856
Han-Ivica (kod Kreševa) — 500, 572, 575
Han-Kola (kod Banje Luke) — 168, 223, 477, 484, 557, 829, 869
Han-Kumpanija (kod Travnika) — 252, 253, 270, 274, 276, 439, 679—682, 687, 689
Han-Pijesak (kod Vlasenice) — 154, 196, 197, 235, 283, 285, 327, 328, 330, 381, 570, 707, 709, 710, 712—715, 717, 726
Han-Pilica (kod Janje) — 625, 626, 628
Han-Ploča (kod Visokog) — 271, 499, 500, 574, 575, 579
Han-Rudine (kod Rogatice) — 18, 19, 345
Han-Stjenice — vidi Stjenice (kod Rogatice)
Han-Veternik (kod Vlasenice) — 328, 329
Hansko polje (kod Nevesinja) — 111, 772, 774, 775
Hase (kod Bijeljine) — 758
Helbih Dragutin (Helbich) — 819, 821, 823, 828, 830, 831, 833, 835, 837, 839—841, 843, 845, 847, 849, 850, 864—867, 869, 870
Henke Gerhard — 380

Herceg-Novi — 133
Herceg Rade — 842
Hercegova glava (trig. 1173, kod Nevesinja) — 113
Hercegovina — 15, 26, 58—60, 73, 92, 101, 114, 132, 136, 139, 203, 208, 227, 331, 332, 662, 663, 665, 723, 728, 767, 771
Here (kod Prozora) — 518
Hitler Adolf — 215, 381
Hobera šuma (predio, kod Vlasenice) — 358
Hoćevar Franc — 80, 129, 190
Hodbina (kod Nevesinja) — 62, 97, 218
Hodovo (kod Nevesinja) — 218
Hodžići (kod Prijedora) — 550
Hodžići (kod Zvornika) — 389
Hotić Mesud — 180, 222, 369
Hotovlje (kod Uloga) — 334
Hrasnica (kod Sarajeva) — 16
Hrasno (Gornje i Donje, kod Ljubinja) — 208
Hrasno (kod Busovače) — 269, 273, 277, 278, 678, 679, 682—684, 686, 702, 837
Hrasno (kod Sarajeva) — 14, 845, 868
Hrastik (kod Kotor-Varoša) — 45
Hrastovac (Donji i Gornji, kod Sunje) — 871, 877
Hrastovi (kod Busovače) — 74, 856
Hrgar (kod Bihaća) — 169, 375, 376, 839
Hrgovi (Donji i Gornji, kod Gradačca) — 617
Herljević Franjo — 37, 604, 643, 696
Hrnčić (kod Nove Kasabe) — 285
Hrušta (kod Nevesinja) — 93, 111—113, 141, 146, 773, 775
Hrvaćani (kod Kotor-Varoša) — 49, 553, 825
Hrvatska seljačka stranka (HSS) — 662
Hukić Mehmedalija — 605
Hum (k. 532, kod Nevesinja) — 218
Hum (kod Dubrovnika) — 664, 818
Hum — vidi Mali Hum
Humac (k. 152, kod Mostara) — 133
Humanik (k. 993, kod Nevesinja) — 773
Humci (Donji i Gornji, kod Tuzle) — 615
Humčani (kod Nevesinja) — 110—112, 146, 773, 775, 776, 836
Humke (kod Bijeljine) — 620, 754
Hutovo (kod Metkovića) — 250

I

Ibar (r.) — 203, 330, 462, 463
Igalo (kod Herceg-Novog) — 133
Igman (pl. kod Sarajeva) — 73, 771
Ignjatić Mirko — 114, 117, 118, 780, 782, 783, 784, 786
Igrište (predio, kod Vlasenice) — 328
Ijačić Branko — 88
Iličić Jovo — 15
Ilić Miloš — 584
Ilić Neđo — 136
Ilić Vojislav Vojo — 197, 285, 329, 360
Ilidža (kod Sarajeva) — 10, 16, 453
Ilinčica (trig. 453, kod Tuzle) — 282, 418
Ilova (kod Prnjavora) — 421, 742, 743
Ilovice (kod Kalinovika) — 333, 779
Imotski — 81, 84, 130, 189, 504—506, 508—511
Imotsko polje — 669
Indenburg (Njemačka) — 378
Inđić Lazar — 409
Isakovića ada (predio, kod Bijeljine) — 806
Islamovska k. (brdo, kod Čelića) — 615
Italija — 463
Ivan Sedlo (kod Konjica) — 69, 454, 540
Ivanci (kod Prozora) — 517
Ivanići (kod Janje) — 403, 405
Ivanović Boža — 568
Ivanović Božidar — 148
Ivanović Miladin — 604
Ivanović Voja Crnogorac — 605
Ivanovići (kod Janje) — 629, 749
Ivanjska (kod Banje Luke) — 168, 336, 480, 484, 487, 557, 826, 841, 842
Ivica (Gornja i Donja, kod Ljubinja) — 29
Ivković Danilo — 148
Ivović Pero — 568
Izgori (kod Gackog) — 331

J

Jabanuša (kod Janje) — 634
Jablanica (kod Bosanskog Novog) — 451, 873
Jablanica (kod Konjica) — 11, 61, 201, 209, 454, 455, 834
Jablanica (kod Sarajeva) — 208, 778

Jablanica (kod Tuzle) — 281, 615, 616, 715
Jabučko sedlo (prevoj, kod Rogatice) — 856, 857
Jabuka (kod Foče) — 207, 226, 286, 287, 331, 637, 638, 779
Jabuka (kod Goražda) — 238, 240, 717, 856, 857
Jadarska Lešnica (kod Loznice) — 401, 798
Jadovica (kod Prnjavora) — 421, 423, 424, 426, 430, 432, 787, 788
Jadovica (potok, kod Prnjavora) — 429
Jagare (kod Banje Luke) — 165, 552
Jagodići (kod Travnika) — 859
Jahorina (pl. kod Sarajeva) — 61, 203, 208, 287, 331, 332, 334, 637, 663, 771, 773, 777
Jahovac (kod Koviljače) — 339, 402—404, 406, 407, 415, 585, 626, 799, 800
Jajce — 215, 220, 484
Jaklići (kod Prozora) — 520
Jakovice (kod Vlasenice) — 384, 385
Jamena (kod Bijeljine) — 297, 352, 747, 754
Janač (kod Ljubinja) — 664
Janković Veljko — 315, 391, 605, 654, 696
Jankovići (kod Prnjavora) — 187, 522, 523, 525, 526
Jankovina (kod Nevesinja) — 112
Janja (kod Bijeljine) — 34, 35, 192, 193, 244, 298, 302, 305, 306, 308—310, 316—318, 322, 327, 339, 340, 347, 350—352, 370—372, 378, 383, 389, 390, 399, 402—407, 409, 470, 566, 585, 586, 589, 612, 613, 618—620, 624, 625, 629, 630, 632—635, 647, 693, 706, 715, 719, 733, 736, 737, 745—747, 749—752, 754—756, 758, 759, 761, 798, 804—807, 809, 826, 841, 843, 844, 846
Janja (r.) — 613
Janjac (kod Zenice) — 434
Janjari (kod Koraja) — 383
Janjići (kod Zenice) — 673, 674, 677, 687, 688
Japaga (kod Vlasenice) — 236, 240
Jarčišta (kod Nevesinja) — 108
Jardan (kod Zvornika) — 314, 317, 383, 414, 647, 648, 651
Jare (kod Mostara) — 85, 87, 204, 207, 511, 513
Jasena (kod Nevesinja) — 90, 217
Jasenak (kod Aržana) — 510
Jasenica (Gornja i Donja, kod Mostara) — 133, 134, 202
Jasenica (kod Gradačca) — 52
Jasenica (kod Koviljače) — 615, 659, 660
Jasenica (Muslimanska, Pravoslavna i Velika, kod Bosanske Krupe) — 125, 168, 376, 485
Jasenik (kod Prozora) — 75, 76, 554
Jasenovac (kod Bosanske Gradiške) — 536
Jasenovi Potoci (kod Mrkonjić-Grada) — 163
Jasik (kod Banje Luke) — 45, 168
Jasik (predio, kod Zvornika) — 716
Jasike (kod Rogatice) — 197
Jasike (kod Koraja) — 615
Javor (kod Kladnja) — 385, 387, 417
Javor (trig. 1552, kod Nevesinja) — 142
Javorani (kod Banje Luke) — 45, 46, 186, 479, 480
Javoranj (kod Bosanskog Novog) — 872
Javornik (kod Bosanskog Novog) — 872
Javornik (predio, kod Srebrenice) — 717
Jazbine (kod Busovače) — 253, 270, 495, 496, 675, 678, 681, 683
Jažići (kod Kalinovika) — 204, 330, 775, 776
Jeftić Vlastimir — 195
Jeginov Lug (kod Živinica) — 653, 729
Jehovac (kod Fojnice) — 74, 552, 596, 598, 602
Jehovina (ž. st.) — vidi Gornja Jehovina
Jelačići (kod Dubrovnika) — 664
Jelah (kod Tešnja) — 423, 540
Jelanska (kod Doboja) — 420
Jelašca (kod Kalinovika) — 204, 330
Jeleč (kod Foče) — 287
Jelečići (kod Kladnja) — 386
Jelica (šumovit predio, kod Tuzle) — 280, 384, 410, 466, 583, 652, 653, 729
Jelić (kod Janje) — 404, 409, 810
Jelići (kod Prozora) — 518
Jelik (predio, kod Banje Luke) — 186
Jelinak (kod Busovače) — 269, 275, 276, 680
Jelova glava (k. 1292, kod Nevesinja) — 108

Jelovac (kod Bosanske Dubice) — 158
Jelovac (potok, kod Prnjavora) — 522
Jelovi gaj (predio, kod Kotor-Varoša) — 479
Jeremića ada (predio, kod Loznice) — 747
Jevtić Dragiša — 567
Johovac (kod Dervente) — 420, 425, 426, 845
Johovac — vidi Jahovac
Joka Milan — 196
Jonić Borivoje — 567
Jorgić Kosta — 697, 699
Josipdol (kod Ogulina) — 832
Jošanica (kod Sarajeva) — 16
Jošavka (kod Banje Luke) — 44, 185—187, 523, 525, 526, 528
Jošje (kod Kladnja) — 416
Jotanovići (kod Kotor-Varoša) — 523, 524
Jovančić S. Petro — 300, 409, 796, 799—801
Jovanović Janko — 15
Jovanović Ljuba Patak — 569
Jovanović M. Čedomir — 272, 398
Jovanović T. Radivoje — 296, 302, 320, 321, 323, 413, 469, 566, 606, 738
Jović Ranko — 568
Jovović Branko — 707
Jovović Steva — 568
Jozići (kod Širokog Brijega) — 507
Jugo Smajo — 114, 780
Jugoslavija — 17, 139, 241, 380, 442, 449, 582, 604, 715, 721, 723, 766
Julinac Preslav — 568
Jurakovac (k. 367, kod Bosanskog Novog) — 880—882
Jurićevo brdo (trig. 250, kod Doboja) — 424
Jusići (kod Koviljače) — 33, 614, 622, 623

K

Kablovi (kod Banje Luke) — 46
Kacevac (kod Loznice) — 403, 404, 409, 615, 629, 630
Kadin rast (predio, kod Prnjavora) — 43
Kadino Selo (kod Sarajeva) — 855
Kadinjani (kod Banje Luke) — 527, 529, 530, 548
Kajići (kod Žepča) — 555
Kajlig Volf (Keilig Wolf) — 711
Kajmakovići (kod Travnika) — 252, 680
Kakanj (Donji i Gornji, kod Zvornika) — 593
Kakanj (kod Zenice) — 11, 67, 69, 368, 453, 493, 497, 498, 536, 541, 543, 548, 551, 597, 598, 837, 845, 846
Kakmuž (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 467
Kalabače (kod Zvornika) — 466—468, 565, 736
Kalabe (kod Prnjavora) — 742
Kalabić Nikola — 240, 241, 384, 385, 569, 570, 728
Kalajitović Vuk — 287
Kalenderovci (kod Dervente) — 421—423, 425, 427, 428, 430, 542, 544, 699, 788
Kalenići (kod Titovog Užica) — 790
Kalesija (kod Zvornika) — 468, 570, 647, 652
Kalimanići (kod Rogatice) — 20, 22, 718
Kalinovik — 61, 62, 104, 138—143, 145, 146, 201, 204, 207, 208, 210, 212, 225—228, 239, 286, 288, 330, 331, 333, 334, 636, 637, 717, 721, 765, 767, 769—773, 775—777, 865
Kalnik (pl.) — 827, 832
Kaluđer Đorđo — 166
Kamen (ž.st., kod Dervente) — 427, 431, 438
Kamena (Gornja i Donja, kod Nevesinja) — 90, 95—97, 218
Kameni šanac (predio, kod Malog Zvornika) — 657, 659
Kamenica (kod Zvornika) — 416, 616, 647, 736
Kamenica (potok) — 788
Kameniti br. (brdo, kod Koraja) — 615
Kamenito brdo (kod Tuzle) — 418
Kaoci (kod Prnjavora) — 531
Kapavica (Gornja i Donja, kod Ljubinja) — 29
Kapor Momir — 532, 744
Kapor Vlado — 88
Karač (k. 380, kod Kotor-Varoša) — 43, 183, 527
Karadaglije (kod Tešnja) — 42
Karakaja (kod Zvornika) — 35, 292, 313—315, 414, 724
Karamustafić (kod Prozora) — 71
Karanovac (kod Banje Luke) — 46, 47, 165, 477, 698
Karanovac (kod Doboja) — 467

Karanović Nikola — 9
Karanović Vlado — 753
Karaula (k. 1328, kod Trnova) — 773, 779
Karaula (predio, kod Rogatice) — 18, 19, 239
Karavlasi (kod Bijeljine) — 305
Kardašica (predio, kod Bijeljine) — 806
Karini (kod Imotskog) — 510
Karlov Han (kod Duvna) — 669
Kasabašić Miloš — 692
Kasapović Petar Pero — 842
Kasimovci (kod Tuzle) — 615
Kasindo — vidi Kobiljdo-Kasindo
Kaštijelj (kod Kladnja) — 386, 387
Katun (brdo, kod Zenice) — 685
Kavčići (od Tuzle) — 614
Kebo Hamid — 115, 781
Kegalj Ivan — 510
Kerović Radivoje — 192
Keserović Dragutin — 240, 327, 468, 473, 564, 568, 560, 570, 652, 717, 724, 726
Kesić Bogoljub — 670
Kestenovac (kod Kulen-Vakufa) — 161
Kežljevac (kod Bosanske Krupe) — 374
Kifino Selo (kod Nevesinja) — 54, 59, 60, 97, 101, 102, 104, 109, 110, 138, 140—144, 147, 204, 207, 228, 332, 333, 637—639, 663, 775, 776, 827
Kijac Novica — 99
Kijavac (brdo, kod Kotor-Varoša) — 45
Kijevci (Gornji i Donji, kod Bosanske Gradiške) — 168
Kijevo (kod Sarajeva) — 777—779, 865
Kik (brdo, kod Ljubovije) — 735
Kik (k. 362, kod Ljubovije) — 734
Kik (k. 701, kod Tuzle) — 617
Kikači (kod Živinica) — 653
Kiseljak (kod Koviljače) — 400, 624, 628, 632, 866
Kiseljak (kod Visokog) — 11, 16, 64, 66, 68—74, 76, 77, 155, 177, 198—201, 220, 221, 230, 259, 271, 272, 277, 369, 437—440, 449, 453, 462, 490—494, 496, 497, 499, 502, 535, 538—540, 544, 547, 551, 552, 556, 558, 572, 573, 575—578, 582, 596—603, 673, 675, 683, 688, 690, 701, 721, 828, 830, 835, 852, 854, 856, 857, 860, 861
Kiseljak (kod Živinica) — 466, 468, 565, 729
Kisjelice (kod Sarajeva) — 778
Kitovnica (kod Zvornika) — 389, 391, 647
Kladanj — 348, 365, 384, 410, 466, 467, 473, 604, 709, 723, 724, 728, 730, 826
Kladari (kod Doboja) — 699
Klanac (k. 488, kod Bihaća) — 376, 485, 838
Klanac (k. 958, kod Nevesinja) — 54
Klašnice (kod Banje Luke) — 185, 230, 478, 481, 529, 530, 698, 822, 842, 844
Klečkovac (kod Sokolca) — 154, 239, 720
Klek (predio, kod Zvornika) — 657, 658
Klenak (Gornji i Donji, predio, kod Mostara) — 85
Klikovići (kod Dubrovnika) — 664
Klokoti (kod Busovače) — 73, 74, 493, 494, 553, 675
Klotijevac (kod Bajine Bašte) — 852
Klubačko (predio, kod Loznice) — 319
Klupci (kod Loznice) — 414, 659, 660, 803
Klupe (kod Kotor-Varoša) — 419, 523
Klještani (kod Kladnja) — 327, 387
Kljun (brdo, kod Bosanskog Novog) — 882
Kljuni (kod Nevesinja) — 54, 106, 110, 113, 771
Knez glava (k. 1098, kod Nevesinja) — 217
Knezovi (kod Kotor-Varoša) — 46
Knežak (kod Nevesinja) — 142—144, 147
Knežević Nikola — 15
Knežević M. Velimir — 65, 156, 232, 440
Knežević (kod Kotor-Varoša) — 523
Knežina (kod Olova) — 717
Knežpolje (kod Mostara) — 58, 82, 204
Knin — 447, 448
Kobaš — vidi Bosanski Kobaš
Kobilja Glava (kod Visokog) — 198, 199, 259, 271, 499, 500, 573—576, 860
Kobiljdo-Kasindo (kod Sarajeva) — 16, 444, 718, 865

Kočela (Donja i Gornja, kod Trebinja) — 664
Kočerin (kod Širokog Brijega) — 59, 62, 84—87, 204, 205, 332, 506—509, 511—513, 663
Kočevik (kod Sarajeva) — 854
Kojčinovac (kod Janje) — 634
Kojsina (kod Fojnice) — 200, 572
Kokorina (kod Nevesinja) — 95
Kokošinjac (k. 415, kod Tuzle) — 615
Kola — vidi Han-Kola
Kolakovići (kod Trnova) — 773, 779
Kolar Bogdan — 15
Kolašin — 206, 637
Koleško — vidi Gornje Koleško
Kolibište (kod Banje Luke) — 481
Kolići (kod Dubrovnika) — 664
Kolimera (kod Tuzle) — 594
Kolman Ivan — 195
Kolobarići (kod Širokog Brijega) — 506

Kolone:

njemačke:
— 42. mostovna (pontonirska) 5. SS brdskog armijskog korpusa — 342
— 904. auto-kolona — 464

Kolundžija Mićo — 172, 368, 369
Koljani (kod Imotskog) — 510

Komande:

NOV I POJ:
— Vazduhoplovstva — 712, 730

četničke:
— Istaknuti dio četničke Vrhovne komande za Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Sandžak — 239, 240, 287
— istočne Bosne, Hercegovine i Boke — 461, 637
— Vrhovna jugoslovenske vojske u otadžbini — 203, 228, 238—240, 286—288, 301, 304, 327, 328, 365, 368, 385, 400, 416, 467, 468, 473, 564, 568—570, 593, 594, 613, 637, 652, 653, 662, 697, 700, 717, 724, 726—729, 731
— za okrug sarajevski — 718
— za Srbiju — 226, 227, 717, 724
— za Srem — 718
— zapadne Bosne — 458, 478, 486

njemačke:
— Jugoistoka — 310, 441, 442, 444
— Vrhovna oružanih snaga — 284, 444

Komande mjesta

NOVJ:
— Bileća — 246—248
— Čapljina — 250
— Čelić — 7
— Gacko — 246—248
— Janja — 7
— Jelah — 184
— Križ — 184
— Kulaši — 184
— Kupres — 126
— Ljubinje — 262, 264, 266
— Ljubuški — 250
— Moslavare — 187
— Mliništa — 242
— Nevesinje — 246—248
— Prnjavor — 184
— Sanski Most — 336
— Sokolovići — 240
— Spreča — 387
— Stolac — 262, 264, 266
— Šenkovići — 240
— Teslić — 184
— Trebinje — 262, 264, 266
— Ugljevik — 7

Komande područja

NOVJ:
— 1. Vojne oblasti 29. divizije — 143, 246
— 2. Vojne oblasti 29. divizije — 247, 262, 264, 266
— 3. Vojne oblasti 29. divizije — 250, 251
— Banjalučko Vojne oblasti 5. korpusa — 183
— Birčansko Vojne oblasti 3. korpusa — 327—329, 349, 358, 387
— Drvarsko Vojne oblasti 5. korpusa — 63, 155, 216, 229, 437
— Jajačko Vojne oblasti 5. korpusa — 216
— Livanjsko Vojne oblasti 5. korpusa — 216
— Majevičko Vojne oblasti 3. korpusa — 7
— Mrkonjićko Vojne oblasti 5. korpusa — 216
— Podgrmečko Vojne oblasti 5. korpusa — 216

— Posavsko-trebavsko Vojne oblasti 3. korpusa — 52
— Prozorsko Vojne oblasti 5. korpusa — 216, 221
— Romanijsko Vojne oblasti 5. korpusa — 236, 240
— Srednjobosansko Vojne oblasti 5. korpusa — 216, 367
ustaško-domobranska:
— 1. zborno — 871
— 2. zborno — 443, 824, 825
— 3. zborno — 719, 818, 851
Komari (kod Kreševa) — 498, 500
Kominjača (brdo, kod Zvornika) — 593
Komnenović Danilo — 288
Komušina (kod Teslica) — 42, 551, 555
Kongora (kod Duvna) — 75, 554
Konrat (Konradt, njemački pukovnik) — 702
Konjević (kod Drinjače) — 285
Konjevici (kod Travnika) — 688
Konjic — 10, 11, 15—17, 63, 66, 69, 106, 111, 113, 201, 202, 206, 209, 453, 517, 535, 539, 540, 554, 556, 663, 770—772, 774, 821, 823, 827, 828, 834, 836—838
Konjička župa (predio, kod Konjica) — 113, 205, 206, 208
Konjuh (pl.) — 417, 475
Kopači (kod Goražda) — 818
Kopčići (kod Prozora) — 520
Kopito (pl., kod Sokolca), 236, 240, 570
Kopljevići (kod Mrkonjić-Grada) — 168
Koprivica Mihailo — 663
Koprivnica (kod Zenice) — 70, 541, 832
Koraj — 308, 310, 350, 351, 371, 399, 401, 409, 467, 471, 586, 612, 613, 631—635, 714, 727, 747, 752, 754—756, 758, 760, 864, 866
Korenita (kod Bijeljine) — 471, 613, 655, 760
Koretaši (kod Brčkog) — 757, 759, 760
Korijen (kod Šekovića) — 327, 565
Korlati (kod Ljubinja) — 664
Korovi (kod Prnjavora) — 741, 742

Korpusi

NOVJ:
— 1. proleterski — 238, 322, 708
— 2-gi — 58, 203, 206, 238, 708
— 3-ći — 7, 8, 18, 31, 51, 150, 153, 236—241, 244, 256, 281, 284, 295, 322, 323, 328, 329, 341, 349, 358, 359, 365, 368, 383, 385, 386, 388, 410, 418, 449, 467, 469, 473, 474, 533, 567, 604, 632, 641, 643, 644, 695, 706, 707, 710—712, 714—716, 719, 720, 722, 723, 725, 727—729, 731, 733, 734
— 4-ti — 164, 441
— 5-ti — 8—10, 40, 63—65, 155, 157, 173, 175, 182—185, 198, 212, 214—216, 220, 223, 229, 236, 242, 255, 258, 260, 273, 729, 336—338, 361, 367, 376, 392, 395, 396, 398, 419, 432, 433, 436, 437, 438, 440, 441, 448, 450, 476, 478, 485—488, 503, 534, 555, 557, 558, 603, 607, 669, 671, 676, 682, 697, 700, 701, 721, 739, 740, 820, 826, 842, 850
— 8-mi — 206—208, 331, 332, 334, 448, 509, 637, 663
— 12-ti — 238, 708
— 13-ti — 238, 295, 708
— 14-ti (B 1) — 227, 238, 295, 296, 301, 307, 316, 319, 321—323, 340, 351, 353—356, 371, 372, 378, 399, 402, 403, 410—412, 414, 466, 469, 559, 560, 564, 567, 606, 613, 658, 708, 729, 430, 732, 738
— narodne odbrane — 8, 26
četnički:
— 1. kosovski — 238, 568
— 1. mileševski — 238
— 1. srednjobosanski — 46, 50, 165, 421, 459, 486, 527, 529, 536, 697, 698, 742
— 1. šumadijski — 226, 227, 238
— 2. jurišni — 238
— 2. mileševski — 238, 287
— 2. srednjobosanski — 421, 430, 459, 697—699
— 2. šumadijski — 226, 228, 238, 287
— Avalski — 238, 239, 384, 416, 568, 717, 729
— Bosansko-krajiški — 165, 458, 477, 478, 480, 486, 528, 700, 831
— Cerski — 238
— Crnogorski — 238
— Dalmatinski — 459
— Drinski — 226, 238, 239
— Durmitorski — 226, 239
— Jablanički — 568, 570
— Jastrebački — 568, 658, 653

— Javorski — 238, 568, 570, 652, 653, 717, 729
— Južnomoravski — 327, 416, 728, 729
— Kosmajski — 238
— Majevički — 32, 33, 192, 280, 282, 304, 312, 328, 347, 382, 400, 467, 468, 569, 594, 613, 635, 727, 729, 734
— Nevesinjski — 114, 226, 239, 287, 663, 774
— Oplenački — 238, 473, 653
— Ozrenski — 365, 727, 729
— Požeški — 226, 238, 287
— Rasinski — 568
— Romanijski — 17, 226, 238, 461, 636, 717, 777
— Srednjobosanski — vidi 1. srednjobosanski
— Srpski udarni — 226, 227, 238, 240, 327, 416, 473, 474, 564, 567, 568, 593, 717, 724, 728, 729, 731
— Timočki — 328, 569, 570, 717, 729
— Toplički — 568, 570
— Trebavski — 52, 727, 729
— Trebinjski — 226, 238, 239, 287, 636, 662, 777
— Zenički — 15, 226, 239, 416, 460, 461
— Zlatiborski — 238, 568, 570

Nedićevi:

— Srpski dobrovoljački (SDK) — 241

njemački:

— 5. SS brdski armijski — 91, 345, 378, 438, 442, 443, 445, 450, 711, 718
— 15. brdski armijski — 443, 445
— 21. brdski armijski — 60, 92, 206, 378, 443, 445, 463, 637, 711
— 22. brdski armijski — 442
— 34. armijski — 193, 310, 379, 439, 442, 444
— 68. armijski — 442
— 69. rezervni — 444, 445, 825
— 91. armijski — 206, 438, 443, 711
— Ruski zaštitni (bjelogardijski) — 198, 199, 214, 231, 232, 258, 269, 274, 275, 281, 342, 370, 449, 470, 495, 599, 601, 681, 683, 685, 689, 702

Kosići (kod Banje Luke) — 167
Kosorić Pero — 8, 152, 257, 350, 366, 605, 706, 709, 710, 712—716, 718—731, 853
Kosovo polje — 744
Kosovo Polje (ž. st. kod. Priština) — 378, 570
Kosovska Mitrovica — 449, 463
Kostajnica — 168, 448, 451, 818, 833, 842, 849, 868, 871, 874, 875, 877, 879—881, 883
Kostajnički Majur (kod Kostajnice) — 874, 881, 882
Kostajnica (kod Krupnja) — 656
Kostici (kod Kotor-Varoša) — 48
Košelji (kod Visokog) — 271, 272
Koševo (kod Sarajeva) — 13, 845, 868
Košutica (kod Rogatice) — 22, 154, 236, 240, 717, 718
Kotor — 203, 207
Kotor-Varoš — 42—44, 46—49, 157, 160, 165, 184, 451, 452, 461, 485, 486, 541, 542, 544, 545, 548, 551, 553, 557, 824, 825
Kotorac (Gornji i Donji, kod Sarajeva) — 453
Kotorsko (kod Doboja) — 541
Koturovi (kod Bosanske Dubice) — 158
Kovačević Andro — 324
Kovačević Branko — 698, 699
Kovačević Sveto — 99, 814
Kovačević Vojo — 30, 63
Kovačevići (kod Kotor-Varoša) — 187, 523, 525
Kovačevići (kod Tuzle) — 418, 583
Kovači (kod Živinica) — 473, 565
Kovačići (kod Busovače) — 270, 274, 434, 678, 681—686, 703
Kovačići (kod Nevesinja) — 111, 771, 772, 775
Kovanj (kod Rogatice) — 18—20
Kovijanić Đuro — 590
Koviljača — 32—34, 301, 302, 339, 347, 624, 625, 647, 659, 747, 811
Kozadre (kod Rogatice) — 18, 21, 23, 238
Kozara (pl.) — 536, 547, 548, 552, 700
Kozarac (kod Bosanske Krupe) — 484, 487
Kozarci (kod Zenice) — 674
Kozarice (kod Zenice) — 540
Kozibrod (kod Bosanskog Novog) — 880—882
Kozica (k. 979, kod Fojnice) — 220
Kozica (kod Prozora) — 518
Kozice (kod Nevesinja) — 218

Kozja glava (k. 373, kod Kotor-Varoša) — 43, 187
Kozjak (kod Loznice) — 415
Kozluk (kod Zvornika) — 33, 34, 193, 244, 310, 311, 322, 347, 351, 370—372, 390, 391, 414, 415, 614, 618, 619, 621, 624, 625, 629, 635, 642, 646, 647, 709, 714, 717, 720—723, 735, 736, 750, 800, 849, 864
Kozomora Marko — 242, 243
Krajišić S. Nikola — 764
Krajpolje (kod Ljubinja) — 664
Kralupi (kod Visokog) — 71—73, 180, 221, 544, 547, 552
Kraljevići (kod Širokog Brijega) — 514, 516
Kraljevo — 379, 449, 463, 570
Kraljevo Polje (kod Han-Pijeska) — 709, 724
Kraljičino guvno (predio, kod Prnjavora) — 522
Kraljuščica (potok, kod Konjica) — 517
Kram (kod Vlasenice) — 154
Kramer Selo (kod Rogatice) — 18, 20
Kranjčići (Donji i Gornji, kod Prozora) — 518
Kratine (kod Busovače) — 274 — 276, 680, 681, 686
Kravica (kod Zvornika) — 383
Krbljina zvijezda (trig. 1415, kod Trnova) — 779
Krbljine (kod Kalinovika) — 287, 776, 777, 779
Krčevine (kod Fojnice) — 71, 73, 74, 543, 553, 577, 578, 602, 857, 860
Krčina (Donja i Gornja, kod Bijeljine) — 586, 615, 624, 625
Krčmarica (kod Banje Luke) — 168
Krečko brdo (trig. 1250, kod Nevesinja) — 142, 143
Kreća Đ. Dušan — 592
Kreka (kod Tuzle) — 715, 730
Krekovi (kod Nevesinja) — 54, 97, 106, 140—144, 146, 147, 204, 207, 332, 637, 638
Krekovica (kod Nevesinja) — 54
Kremna (kod Prnjavora) — 788
Kremna (kod Vardišta) — 296
Kremna glava (k. 423, kod Kotor-Varoša) — 187
Krešev Kamen (kod Kreševa) — 498, 500, 502
Kreševo — 70, 76, 180, 200, 221, 272, 491, 498, 499, 502, 542, 572—576, 579, 609, 702, 721, 853, 856
Krila (brdo, kod Trnova) — 773
Krišković (kod Prnjavora) — 530, 548
Krit (o., Grčka) — 462, 711
Krivaci (kod Bijeljine) — 748
Krivače (kod Vlasenice) — 235
Krivaja (predio, kod Živinica) — 825
Krivaja (r.) — 825
Krivajevići (kod Kladnja) — 386
Krivi do (brdo, kod Dubrovnika) — 664
Krivi Do (kod Nevesinja) — 62
Krivodo (kod Mostara) — 135
Križ (predio, kod Teslića) — 43, 421, 423, 424
Križevac (k. 981, kod Nevesinja) — 217
Križevići (kod Zvornika) — 245, 389—391, 736
Krmčići (kod Rogatice) — 862
Krmine (kod Banje Luke) — 186, 479, 480, 482
Krndija (predio, kod Loznice) — 319
Krnjače (kod Busovače) — 270, 273, 274, 551, 679, 681
Krnji do (brdo, kod Nevesinja) — 113
Krnjin (pl., kod Prnjavora) — 420
Krstac (kod Koraja) — 308, 586, 615
Krstatice (kod Imotskog) — 510
Krstavi (predio, kod Bosanskog Novog) — 881
Krš (k. 388, kod Zvornika) — 390, 391
Krševi (kod Sokolca) — 196
Kršići (kod Kladnja) — 386
Krtinje (Donje i Gornje, kod Ljubinja) — 665
Krtova (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 467
Krunić Ratko — 115, 781
Krupa (kod Banje Luke) — 223, 480, 825
Krupanj — 655, 656, 802, 803
Kruščica (kod Prozora) — 75, 76, 517
Kruščica (kod Travnika) — 252, 270, 277, 688, 689, 705, 739
Kruščica (predio, kod Konjica) — 554
Kruševac (predio, kod Nevesinja) — 113, 773
Kruševica (kod Ljubinja) — 9, 664

Kruševljani (kod Nevesinja) — 57, 100, 106, 110, 113, 334, 772, 773, 838
Kruševo (kod Nevesinja) — 217
Kruševo Brdo (kod Travnika) — 433
Kruševska kosa (trig. 766, kod Visokog) — 860
Kružanj (kod Nevesinja) — 95
Kuber (kosa, k. 853, kod Zenice) — 275, 276, 680—682
Kučić Kula (kod Zvornika) — 414, 647
Kućani (kod Prozora) — 71, 73, 543, 552, 823
Kućurine (kod Vlasenice) — 240
Kuhotine (kod Bijeljine) — 805
Kujačić Milorad — 98, 99, 219
Kujundžić Maksim — 110
Kukić Radovan — 136
Kukolj Uroš — 415, 617
Kukrike (k. 631, kod Visokog) — 271
Kukuruzari (kod Kostajnice) — 883
Kula (kod Konjica) — 772, 774, 838
Kula (kod Rogatice) — 18, 20, 22. 24. 154
Kula (predio, kod Bosanskog Novog) — 162, 873
Kula (Suvi pištet, predio, kod Nevesinja) — 108, 109
Kula Fazlagić — 91, 92, 102, 138, 208, 766
Kula Grad (kod Zvornika) — 290, 724
Kulaši (Gornji i Donji, kod Prnjavora) — 423, 699, 788
Kulenović Skender — 722
Kuljani (kod Bosanske Kostajnice) — 168, 479, 484
Kum (trig. 1281, kod Busovače) — 601
Kundačina Milosav — 115, 781
Kundakovići (kod Tuzle) — 280, 282, 653
Kunića Mahala (kod Širokog Brijega) — 207, 511
Kunova (kod Prnjavora) — 740, 742
Kunja Glavica (kod Trebinja) — 667
Kupreš (kod Zenice) — 171, 220, 273, 494, 675, 677, 704
Kuprešani (kod Jajca) — 484
Kuprešanin Branko — 590
Kuraja Krešimir — 136
Kurelac Josip — 884
Kureš Miloš — 780
Kurijačica (predio, kod Loznice) — 299, 322, 339, 351, 399, 401, 402, 411, 413—415, 471, 566, 585, 612, 634, 648, 693, 733, 736, 746, 747, 749, 752, 758, 759, 761, 809, 810.
Kurilić Bojo — 88

Kursevi NOVJ:

— 3. podoficirski 39. NOU divizije — 254, 255
— Artiljerijski — 388
Kurtinović Dušan — 698, 699
Kurtovića ada (predio, kod Loznice) — 747
Kusonje (kod Zvornika) — 647, 811
Kušići (kod Nevesinja) — 112
Kuštrin Josip — 190, 225
Kutina — 836, 849
Kutjevo (kod Našica) — 825
Kutleše (kod Imotskog) — 504, 505
Kutušić (kod Dervente) — 424
Kuzovrat (predio, kod Bijeljine) — 352, 749

L

Lađanica (kod Uloga) — 775
Lađevci (kod Prnjavora) — 187, 528
Lakat (kod Nevesinja) — 54, 92, 93, 106, 110—113, 773, 775
Lakić Jovo — 15
Lalović V. Momir — 431, 432, 789
Lanc Hubert (Lanz Hubert) — 193, 707
Lapac (Gornji i Donji, kod Kulen-Vakufa) — 164, 169, 447, 448, 451, 550, 840
Lapovo — 570
Lapsunj (kod Prozora) — 518
Lašva (kod Zenice) — 63, 68, 69, 222, 230—232, 258, 275, 277, 368, 437, 438, 493, 497, 498, 542, 551, 674, 677, 686—688
Lašva (r.) — 269, 273, 678, 680—684, 686, 689, 692
Lašva (ž. st., kod Zenice) — 156, 536, 538, 540, 543, 546, 547, 549, 552, 556, 598—600, 673, 680, 835, 837, 846
Latkovići (kod Ljubovije) — 734
Lauš (kod Banje Luke) — 477, 478, 481
Lazarevica (trig. 271, kod Loznice) — 404, 629
Lazarevići (kod Bosanskog Novog) — 882
Laze (kod Nevesinja) — 107, 109
Lazić Jeremija Zeka — 192

Lazin vis (k. 752 kod Ljubovije) — 732, 734, 735
Ledići (kod Kalinovika) — 333
Ledinac (kod Širokog Brijega) — 511
Leke (kod Aržana) — 505
Lekenik (Turopoljski i Erdetski, kod Siska) — 876
Lepenica (Donja i Gornja, kod Prnjavora) — 741, 742
Lepenica (kod Tešnja) — 42, 43, 537
Lepenica (kod Visokog) — 70, 542, 853
Lepenica (r., kod Fojnice) — 70, 501, 502, 573
Ler Aleksander (Lohr Alexander) — 82, 442
Leskova Voda (kod Doboja) — 420
Leskovača (kod Bijeljine) — 352, 747, 748, 756
Lešnica (kod Loznice) — 299, 399, 566, 618, 810
Letovanić (kod Petrinje) — 876
Levanjska Varoš (kod Đakova) — 825
Levi dr Moni — 710, 716, 719
Lijeska (Gornja i Donja, kod Višegrada) — 23, 25
Liješanj (kod Zvornika) — 285
Lijevče polje, predio, kod Bosanske Gradiške) — 459, 700
Lika — 832, 836
Lilić Ilija — 136
Lim (r.) — 330
Lipa (kod Kreševa) — 572
Liplje (kod Kotor-Varoša) — 43, 523—525, 527
Liplje (predio, kod Zvornika) — 290
Lipnica (kod Loznice) — 415, 647, 747
Lipnička Mehana (kod Loznice) — 299
Lipnički Šor (kod Loznice) — 659, 660, 809, 810
Lipnik (predio, kod Bosanske Krupe) — 122
Lipovac (Gornji i Donji, kod Banje Luke) — 46, 47, 168, 698
Lipovac (predio, kod Zvornika) — 313—315, 724
Lipovice (kod Živinica) — 468, 564, 729
Lisičići (kod Konjica) — 67, 453, 537, 834, 845
Lišani (kod Mostara) — 112
Lišina (trig. 508, kod Zvornika) — 245, 390, 391, 651
Livno — 71, 542
Logatec — 57
Lojović Mitar — 136
Lokanj (kod Koviljače) — 33, 371, 400, 624—627, 631, 632, 660, 745, 754, 755
Lokanjska planina (kod Koviljače) — 625, 635
Lokva (izvor, kod Kotor-Varoša) — 479
Lokvari (kod Ključa) — 159, 169
Lokve (kod Čapljine) — 94
Lokvine (kod Zenice) — 685
Lončarević Đuro — 296, 302, 320, 321, 323, 469, 566, 606, 738
Lopare (kod Tuzle) — 314, 389—391, 411, 470, 612, 613, 622, 760
Loret (kod Požege) — 790
Lovreč (kod Imotskog) — 505, 510, 511
Loznica — 32, 301, 302, 318, 411, 413—415, 618, 646, 647, 658—660, 712, 733, 736, 747, 796, 797, 802, 803, 811
Loznik (potok, kod Zenice) — 212, 213, 267, 676
Lučić Nikola — 15
Lučići (kod Janje) — 404, 405
Lug (kod Prozora) — 519, 520
Lug (kod Trebinja) — 664
Lug (predio, kod Siska) — 875
Lug (predio, kod Zenice) — 686
Lug (šumovit predio, kod Dubrovnika) — 133
Luka (kod Fojnice) — 492
Luka (kod Nevesinja) — 106, 111—113, 771, 773
Lukačević Vojislav Vojo — 203
Lukavac (kod Konjica) — 208, 333
Lukavac (kod Tuzle) — 706, 709, 826
Lukavac (Muslimanski i Pravoslavni, kod Tuzle) — 715, 716
Lukavica (Gornja i Donja, kod Živinica) — 417, 418, 474, 475, 565, 569
Lukavica (kod Gackog) — 143, 666
Lukavica (kod Sarajeva) — 12, 457
Lukavica (kod Tuzle) — 615, 728
Lukići (kod Ljubovije) — 732, 734
Luni (trig. 875, kod Rogatice) — 345
Lupljanica (Gornja i Donja, kod Dervente) — 420, 421, 423, 426—428, 538, 539, 547, 787, 788

Lupoglava (k. 670, kod Drinjače) — 284
Lupoglavo (Tarevo, kod Kladnja) — 416, 474
Lupoglavska kosa (kod Drinjače) — 280
Lužane (Šemsibegovi i Mulabegovi, kod Dervente) — 820, 828
Lužić (predio, kod Janje) — 406
Lužine (kod Fojnice) — 76, 497, 498, 572

LJ

Ljeb (kod Prnjavora) — 420, 421, 788
Ljekova (kod Dubrovnika) — 664
Ljeljenča (kod Bijeljine) — 471
Ljepunice (kod Tuzle) — 614, 617
Ljesovinja (kod Konjica) — 69, 540
Ljotić Dimitrije — 203, 238, 241, 384, 327, 330
Ljubače (kod Živinica) — 729
Ljubačevo (kod Banje Luke) — 47, 48, 165, 186, 480, 551
Ljubenci (Donji i Gornji, kod Trebinja) — 664
Ljubibratić Nikola — 136
Ljubić (pl., kod Prnjavora) — 522, 699, 788
Ljubija (Pravoslavna i Muslimanska, kod Prijedora) — 174
Ljubinje — 29, 30, 133, 305, 662, 666
Ljubomir (predio, kod Bileće) — 83, 208, 665
Ljubotići (kod Širokog Brijega) — 507, 512, 513, 516
Ljubovija (kod Krupnja) — 31, 34, 153, 193, 301, 302, 317, 327, 342, 346, 381, 586, 589, 646, 655, 656, 706, 708—710, 712, 713, 715, 717, 732—735, 737, 745, 869
Ljubuški — 58, 81, 130, 204, 208, 454, 637
Ljuti Dolac (kod Mostara) — 62, 203, 208

M

Maček Vladimir Vlatko — 662
Mačkovac (kod Tuzle) — 32, 715
Mačkovo brdo (kod Bosanskog Novog) — 882
Madunića Staje (kod Aržana) — 510
Madžori (kod Trnova) — 779
Mađarska — 101, 131, 442, 463, 766
Magaonik (trig. 548, kod Širokog Brijega) — 513, 514
Maglaj — 42, 64, 65, 155, 229, 259, 432, 437, 438, 450, 554, 557, 820, 826, 828, 844, 850
Maglice (kod Prozora) — 518
Mahač (šuma, kod Kalinovika) — 770
Mahala (Gornja i Donja, kod Bijeljine) — 192
Mahala (kod Nevesinja) — 109, 217
Mahala (kod Zvornika) — 811
Majdan (k. 672, kod Fojnice) — 220
Majdan (kod Kladnja) — 384, 386, 387, 416
Majevica (pl.) — 7, 281, 347, 358, 366, 382, 384, 412, 417, 466, 467, 565, 570, 571, 569, 612, 614, 615, 617, 646, 660, 715, 721, 734, 736, 843
Majkić (kod Sanskog Mosta) — 168
Makedonija — 342, 461, 462
Male Sotnice (kod Busovače) — 221, 490, 491
Maleševci (kod Koraja) — 471, 613, 614, 759, 760
Malešići (kod Zvornika) — 33, 244, 245, 351, 390, 391, 811
Mali Hum (kod Sarajeva) — 13, 457
Mali Zvornik — 301, 302, 317, 319, 655, 657—659, 735, 811
Malić Ilija — 699
Malići (kod Banje Luke) — 479
Malinovača (predio, kod Nevesinja) — 107, 108
Malo Polje (kod Mostara) — 90, 97, 218
Malo Polje (kod Vlasenice) — 285, 715
Malo Sijeno (kod Tuzle) — 615
Maljeva (kod Kotor-Varoša) — 187
Mamići (kod Širokog Brijega) — 87
Mandarić Ivan — 510
Mandić Gligo — 352, 472, 694, 764
Mandina stena (trig. 655, kod Titovog Užica) — 790
Mandino Selo (kod Duvna) — 668
Mandra (kod Rogatice) — 238, 239, 719
Manjača (pl., kod Ključa) — 159, 161, 169, 186, 223, 540, 544, 558, 842
Maoča Karavlaška (kod Brčkog) — 615
Maravići (kod Rogatice) — 18
Margetići (kod Rogatice) — 22, 154, 196

Marić (kod Bijeljine) — 759
Marić Mile — 436
Marijanci (kod Banje Luke) — 168, 484
Marjanović B. Joca — 172
Marjanovići (kod Kladnja) — 385
Markez Gojko — 180
Markišić (kod Širokog Brijega) — 87, 204
Markote (kod Imotskog) — 506
Marković Savo — 15
Martin Brod (kod Kulen-Vakufa) — 838
Martinac (Novi i Stari, kod Prnjavora) — 183, 530, 531, 740, 741
Masle (kod Tuzle) — 583
Masleša Jefto — 88
Maslinovići (kod Zenice) — 491
Maslovare (kod Kotor-Varoša) — 42, 43, 48, 49, 183, 184, 419, 421, 422, 524, 527, 551
Mašanović Boža — 582
Mašići (kod Bosanske Gradiške) — 161—164, 542
Matavazi (kod Bosanske Krupe) — 375, 483
Matavulj Simo — 192
Mateševo — 62, 205, 637
Matijevići (kod Bosanskog Novog) — 837
Matijevići (kod Kladnja) — 384, 386, 417, 474
Matkovac (kod Zvornika) — 593
Matulić Celestin — 748
Mazić brdo (k. 338, kod Bosanskog Novog) — 872
Mazići (kod Bosanskog Novog) — 849, 872
Meč Fridrih-August fon (Metzsch Friedrich-August von) — 206, 379, 711
Medak (kod Lovinca) — 836
Medari (kod Okučana) — 825
Međaš (brdo, kod Bosanskog Petrovca) — 730
Međaš (kod Tuzle) — 416, 473, 652, 653
Međaši (kod Bijeljine) — 745—747
Međedari (trig. 1166, kod Nevesinja) — 147
Međednik (tri. 843, kod Tuzle) — 615, 616
Međugožđe (Malo i Veliko, predio, kod Banje Luke) — 45
Međumurac Matija — 195
Međuvođe (predio, kod Loznice) — 809
Mehovci (kod Banje Luke) — 45—47, 167
Mehurići (kod Busovače) — 76, 490, 493, 494, 497, 498, 675
Mekići (kod Šekovića) — 385
Meljak (kod Čelebića) — 637
Memići (kod Banje Luke) — 45, 47, 165
Memići (kod Zvornika) — 292, 400, 468, 593, 594
Menart Vinko — 213
Mesići (kod Rogatice) — 259, 717, 856, 857
Mesihovina (kod Duvna) — 504, 669
Mestovci (kod Visokog) — 68, 539
Meštrović Mate — 509, 516
Metaljka (kod Vlasenice) — 359
Metikoš Vladimir — 452, 825
Metković — 58, 60, 61, 130, 665
Metohija — 60
Mezgraja (kod Koraja) — 616
Mičević Stevo — 99
Mićić Spaso — 605
Mićunović Vukašin — 211
Mihailović Dragoljub Draža — 17, 114, 238, 241, 284, 327, 358, 360, 416, 604, 695, 697—699, 717, 724, 726, 727
Mihailović Joca — 458
Mihić Risto — 88
Mijatovci (kod Nevesinja) — 146, 637, 638
Mijatović Milorad — 182, 222
Mijonići (Donji i Gornji, kod Trebinja) — 665
Mijović Čedomir Čedo — 148, 149
Mikić Milisav — 253
Miladića brdo (kod Prnjavora) — 522
Milan Planina (kod Vlasenice) — 329, 726
Milatović Miljo — 115, 781
Miletci (kod Sokolca) — 196
Milićevići (kod Bosanskog Novog) — 831
Milići (kod Vlasenice) — 329, 715
Milidragović Petar — 247, 263, 265
Milino Selo (kod Koraja) — 614
Milinović Stojan Stojanda — 595 605, 696
Milivojević Vitomir — 136
Milodraž (kod Busovače) — 855
Milojević Obren — 115, 781
Milosavci (kod Prnjavora) — 530
Miloš Dane — 88
Milošev Do (kod Nevesinja) — 217
Milošević Desimir — 238
Milovan Simeun — 15

Milovanović Sava — 569
Milovanovići (kod Vlasenice) — 359
Milutinović Vladimir Vlado — 114, 780
Miljanovci (kod Doboja) — 422
Miljanovci (kod Zvornika) — 466, 468, 564, 652, 736
Miljanović Ljubo — 88, 89
Miljanovići (kod Nevesinja) — 112
Miljević Milančić — 270
Miljevina (kod Foče) — 203, 204, 207, 225—227, 238, 287, 330—332, 637, 638, 717, 865
Miljkovići (kod Mostara) — 134
Minić Mitar — 604, 605
Miošići (kod Sokolca) — 197, 239, 716
Miričina (kod Tuzle) — 826
Mirković Radomir — 136, 137, 814
Mironja (kod Vlasenice) — 236
Miroševići (kod Busovače) — 73
Mislovo (kod Rogatice) — 724
Misovnik (kod Nevesinja) — 143, 144
Mišelić Petar — 136
Miševići (kod Visokog) — 271, 272, 499
Mišić (kod Doboja) — 425
Mišić Jovan — 458
Miškovci (kod Dervente) — 423, 429, 787, 788
Mitek Stjepan — 825
Mitranović Bora — 460
Mitrović Savo — 136, 137
Mitrovići (kod Prnjavora) — 420
Mitrovići (kod Šekovića) — 387
Mitrovići (kod Vlasenice) — 236, 328
Mjehovina (kod Kalinovika) — 331, 776, 777
Mladikovina (kod Teslića) — 551, 699
Mladoš (kod Busovače) — 601, 603
Mlađevac (trig. 527, kod Zvornika) — 724
Mlini (kod Dubrovnika) — 133
Mliništa (ž. st., kod Glamoča) — 169, 242
Modran (kod Bijeljine) — 297, 306, 308, 310, 340, 371, 372, 470, 620, 627, 693, 745, 759, 805, 806
Modri kamen (trig. 1303, kod Busovače) — 214, 220
Modriča — 342, 698, 699, 825
Modrinje (ž. st., kod Zenice) — 67—70, 77, 497, 536, 538, 539, 541—543, 597, 600, 601, 602, 835, 845
Mojkovac — 206, 711
Mokro (kod Širokog Brijega) — 87, 204
Mokronoge (kod Duvna) — 66, 68, 535, 538
Moldavija (SSSR) — 449
Momčilović Milorad — 287, 461
Morine (predio, kod Nevesinja) — 62, 666
Mos Herbert fon (Moos Herbert von) — 25
Mosorovići (kod Kalinovika) — 776
Mostar — 10, 16, 17, 58—61, 63, 81—87, 80—98, 100—102, 104, 105, 107, 109, 110, 130—134, 136, 138—143, 146, 156, 201, 202, 209, 218, 221, 224, 230, 330, 439, 444, 446, 447, 450, 454, 455, 508, 517, 519, 536, 537, 556, 558, 575, 577, 579, 636, 637, 663, 703, 713, 719, 766, 769, 817, 827, 834, 836, 838, 839, 845
Mostarska kotlina — vidi Mostarsko polje
Mostarska Vrata — 250
Mostarsko blato — 81, 131, 663
Mostarsko polje — 330, 333
Mošćenica (kod Siska) — 876
Moštanica (kod Siska) — 876
Motajica (pl., kod Prnjavora) — 183, 421, 699, 741, 742, 787
Motike (Gornje i Donje, kod Banje Luke) — 482, 484, 481
Mračaj (kod Kostajnice) — 881
Mraković Blažo — 764
Mramor (predio, kod Ljubovije) — 734
Mratinići (kod Visokog) — 200, 271, 272, 572
Mrđenović Branko — 700
Mrežica (kod Foče) — 226, 287, 332, 638, 639
Mrgan Omer — 99
Mrkajići (kod Šekovića) — 385
Mrkalji (kod Ljubinja) — 29
Mrkalji (kod Vlasenice) — 24, 154, 235, 236, 238—240, 328
Mrkodol (kod Duvna) — 669
Mrkonjić-Grad — 223
Mrkonjići (kod Ljubinja) — 665
Mršić (kod Janje) — 404
Mršnik Stanko — 80
Mrtvica (kod Brčkog) — 471, 613, 727, 753, 759, 760
Mukinjača (predio, kod Nevesinja) — 105, 107, 109
Muknica (trig. 1229, kod Nevesinja) — 105, 106, 637

Mulalić Mustafa — 17
Mumići (kod Šekovića) — 385
Muminagić Džemal — 148, 229
Murina — 378
Murše Dušan — 136
Musić Sulejman — 590
Musići (kod Živinica) — 417
Muslimanska Maoča (kod Brčkog) — 366, 614
Muslimanski Janjari (kod Koraia) — 621
Mustafić Omer — 382
Mustafić Reuf — 382
Mušići (kod Kalinovika) — 777
Mutić Pavle — 458, 477
Muzeli (kod Rastošnice) — 615

N

Nacionalni centralni komitet (četnički) — 17
Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) — 723
Nadbare (kod Fojnice) — 494
Nadioci (kod Zenice) — 276
Naglav Marko — 195
Narančići (kod Trebinja) — 665
Nardeli Antun — 451, 878, 879
Naromanija (kod Sokolca) — 863
Naseoci (kod Kladnja) — 386, 417, 474
Nastić Sava — 88
Navioci (kod Tuzle) — 615
Nedeljice (Donje i Gornje, kod Loznice) — 796—798
Nedić Milan — 203, 226, 238, 284, 304, 305, 327, 330, 604, 695, 718
Nekudine (kod Nevesinja) — 773
Nemić kamen (trig. 797, kod Ljubovije) — 733—735
Nemila (kod Zenice) — 213, 267, 556, 676, 677, 686, 828
Nenadić Danilo — 88
Nenezić M. Radojica — 764
Neopalje (predio, kod Busovače) — 270, 703
Nepravdići (kod Sokolca) — 197
Neretva (r.) — 59—61, 82, 93, 102, 202, 204, 206—208, 211, 227, 228, 288, 331, 332, 334, 557, 663, 766, 770, 772, 774, 838
Neriči (kod Vlasenice) — 328
Nevesinje — 16, 54, 57—61, 81, 82, 90—98, 100—102, 104—111, 114, 138—148, 201, 202, 204, 206—211, 217, 218, 286, 330—334, 636—639, 765—767, 769, 770, 773, 780, 827, 836, 838, 869
Nevesinjsko polje — 59, 100, 102, 104—106, 110, 112, 140, 142, 143, 638, 663, 765, 769—771
Nezavisna Država Hrvatska (NDH) — 16, 363, 444, 449, 450, 454, 463, 465, 656, 819, 820, 822, 824, 825—827, 829, 830, 832, 834, 836, 838, 840, 841, 844, 846, 848, 849, 851, 864—866, 868, 869
Nezuk (Muslimanski i Pravoslavni, kod Zvornika) — 736
Nićiforović Miloš — 568
Nikići (kod Dervente) — 183
Nikšić — 60, 61, 85
Niš — 463
Ništevići (kod Bosanskog Novog) — 882
Nišići (kod Olova) — 717
Noćajevići (kod Kladnja) — 386, 416, 417, 474
Nova Gradiška — 442, 848
Nova Kamenica (kod Kotor-Varoša) — 525, 527, 528
Nova Kapela-Batrina (ž. st.) — 825
Nova Kasaba — 285, 329, 358, 359, 647, 709, 735, 800, 801
Nova Topola (Gornja, Srednja i Donja, kod Bosanske Gradiške) — 164, 848
Nova Varoš (kod Banje Luke) — 481
Nova Ves (kod Prnjavora) — 741, 742
Novak Franc — 88
Novakovići (kod Travnika) — 433
Novi Pazar — 570
Novi Šeher (kod Maglaja) — 42, 542, 554, 844
Novo Selo (kod Zvornika) — 317
Nožičko (kod Bosanskog Kobaša) — 530
Numić Fadil — 99

NJ

Njemačka — 379, 380, 656, 710
Njiverice (kod Koviljače) — 318

O

Obadi (kod Višegrada) — 23
Obalj (kod Kalinovika) — 140, 227, 637
Obarska (Velika i Mala, kod Bijeljine) — 191, 192, 304, 310, 351, 352, 371, 586, 629, 749—751, 756

Obla glava (k. 831, kod Rogatice) — 18, 19
Obla glava (k. 838, kod Zenice) - 276, 682

Oblasti vojne

NOVJ:

— 3. korpusa — 533
— 5. korpusa — 215, 216
— 29. divizije — 246, 262

Oblo Brdo (kod Sarajeva) — 778
Obodnica (Muslimanska i Pravoslavna, kod Tuzle) — 52, 617
Obodnik (kod Kotor-Varoša) — 536
Oborišta (predio, kod Ljubovije) — 734
Obradovo Brdo (kod Bijeljine) — 694, 751, 757, 761
Obrenovići (kod Zenice) — 434, 541, 674, 688, 861
Obrež (kod Loznice) — 415, 747
Obrijež (Gornji i Donji, kod Koraja) — 383, 586, 620, 621, 624, 759
Obrijež (kod Bijeljine) — 340, 402, 405—407, 614, 633, 805, 806
Obrijež — vidi Obrež
Obrnja (kod Kalinovika) — 204, 228, 777
Obrovac (k. 613, kod Visokog) — 271, 272
Obsine (kod Doboja) — 427
Ocokoljić Simeun — 569, 570
Ocrkavlje (kod Foče) — 287, 331
Očenići (kod Zenice) — 494, 495 675, 701
Odmeka (kod Busovače) — 270, 273, 681

Odredi

NOV i POJ:

— Banjalučki — 44, 46, 157, 159—162, 169, 185, 186, 260, 536
— Bilećki — 26, 29, 62
— Biokovski — 509
— Birčanski — 8, 152, 341, 348, 387, 533
— Čapljinski — 26, 29
— Drvarski — 160, 161, 164, 169
— Drvarsko-petrovački — 8, 337, 376, 485, 488, 867
— Gatački — 26, 29, 62
— Jajačko-travnički — 177, 608
— Kalinovički — 62, 140, 141, 145, 204, 209, 226, 287, 332
— Kladanjski — 152, 327, 328, 341, 348, 358, 386, 387, 417, 418, 475, 533
— Konjički — 62, 140, 141, 144, 146, 204
— Livanjsko-duvanjski — 66—68, 70, 71, 74, 75, 177, 392, 395, 535, 608, 668, 669
— Ljubinjski — 26, 29, 62
— Ljubuški — 26, 29, 62, 84, 86
— Majevički — 7, 8, 152, 341, 346, 348, 533, 842
— Motajički — 38, 183, 367, 422
— Mrkonjićko-pljevski — 159, 160, 163, 166, 169, 223, 242, 243, 485
— Neretvanski — 509
— Nevesinjski — 26, 29, 62
— Podgrmečki — 9, 120, 121, 124—126, 158, 160—166, 168, 373, 374, 376, 477, 479—483, 485, 832, 836, 842, 849, 867, 870, 873
— Posavsko-trebavski — 51—53, 152, 341, 346, 348, 365, 366, 533
— Srebrenički — 152, 285, 329, 341, 346, 348, 358, 359, 383, 387 418, 475, 476, 533, 724
— Stolački — 26, 29, 62
— Timarski — 485
— Trebinjski — 26, 29, 62
— Tuzlanski — 152, 281, 341, 347, 348, 365, 410, 533, 594, 605, 709, 720
— Uzlomački — 38, 183, 185—187, 260, 367, 842
— Visočko-fojnički — 66—69, 71—74, 177, 221, 368, 369, 392, 496, 535, 577, 596—603, 608, 855, 856
— Vlašićki — 173, 174, 183, 433—435
— Zapadnohercegovački — 509
— Zmijanjski — 159, 161—164, 166, 169, 223, 477, 480, 485, 842

četnički:

— Kozjački — 568
— Lijevčanski — 700
— Ozrenski — vidi Ozrenski korpus

njemački:

— 105. izviđački 5. SS brdskog armijskog korpusa — 10

Odska rijeka (kod Goražda) — 238, 240
Odžak (kod Nevesinja) — 638, 663
Oglavak (kod Fojnice) — 76, 221, 490, 855

Ogradice (kod Sarajeva) — 854
Ogulin — 829, 868
Ojdanići (kod Banje Luke) — 168
Okiljević Milinko — 88
Okljaj (kod Širokog Brijega) — 507
Okruglica (k. 733, kod Rastošnice) — 615
Okruglica (kod Olova) — 17
Okružni komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije za istočnu Bosnu — 721
Olbina Dane — 8, 152, 257, 350, 605, 706, 709, 710, 712—716, 718—727, 729—731
Olovo — 709, 717
Oljača Vojislav Vojin — 700
Omanjska (kod Doboja) — 422, 423
Omazići (kod Živinica) — 365
Omerhodžić Meho — 789

Operacije (poduhvati)

njemačke:
— »Draufgenger« (Draufgänger) — 378
— »Hojšober (»Heuschober«) — 210
— »Lavina« — 258, 702
— »Mars« — 513

ustaško-domobranske:
— »Viktorija« — 703

Orah (kod Dubrovnika) — 664
Orah Polje (kod Žepča) — 213, 267, 676
Orahovac (kod Zvornika) — 389
Orahovica (Donja i Gornja, kod Bosanskog Novog) — 880
Orahovica (kod Zenice) — 434, 435
Orahovica (kod Živinica) — 729
Orahovičko Polje — vidi Orah Polje
Orahovo (kod Busovače) — 855
Orašac (kod Prozora) — 518
Orašje (predio, kod Bijeljine) — 804, 807
Orleković (kod Pokupskog) — 876
Orlište (kod Fojnice) — 517
Orlovac (k. 473, kod Mostara) — 134
Orlovac (kod Banje Luke) — 168
Orlovina (brdo, kod Vlasenice) — 388
Orlovine (predio, kod Malog Zvornika) — 658
Orlovo polje (predio, kod Bijeljine) — 807
Osečina (kod Krupnja) — 296, 413, 796, 802
Osija (kod Foče) — 226
Osiječani (kod Goražda) — 238, 240
Osijek — 589
Osinja (kod Dervente) — 420, 421, 430, 432, 787, 788
Oskava (r., kod Živinica) — 565
Osmaci (kod Zvornika) — 8, 281, 348, 466, 565, 570, 593, 647, 651, 652, 720, 728, 729, 811
Osmača (pl., kod Banje Luke) — 185, 186, 479, 482
Osmače (kod Ljubovije) — 382, 852, 854 862
Osoj (predio, kod Koviljače) — 631, 632, 754
Osoje (predio, kod Širokog Brijega) — 85 204, 511, 513—516
Osojnica (kod Kreševa) — 70, 498, 502, 542
Osojnica (kod Travnika) — 434
Osredak (brdo, kod Nevesinja) — 112
Osredci (kod Prnjavora) — 788
Osredina (kod Nevesinja) — 217
Ostojići (kod Trnova) — 773, 778
Ostrožac (kod Bihaća) — 447
Ostrožac (sada potopljen, kod Konjica) — 17, 64, 69, 439, 453—455, 517—519, 540, 554, 837, 845
Ostrožnica (kod Bosanske Krupe) — 121
Ostružnica (kod Fojnice) — 492, 493
Oškoplje (kod Rogatice) — 20
Oštra glava (k. 306, kod Bosanske Kostajnice) — 883
Oštra gomila (k. 1028, kod Nevesinja) — 110, 113
Oštra gomila (trig. 1059, kod Nevesinja) — 218
Oštrice (kod Janje) — 404
Otigošće (kod Fojnice) — 856
Otoka (kod Bosanske Krupe) — 121—123, 125, 158, 160, 373, 374, 377, 448, 477, 480, 538, 541, 550
Otpočivaljka (kod Prnjavora) — 742, 743
Ovčji brod (predio, kod Nevesinja) — 54, 143, 146
Ozerkovići (kod Sokolca) — 197, 238
Ozorci (kod Ljubovije) — 732
Ozren (pl., kod Doboja) — 342, 365, 384, 410, 412, 417, 467, 474, 570, 604, 695, 728—731
Ozren (pl., kod Sarajeva) — 717

P

Paklenik (trig. 1169, kod Rogatice) — 718
Pakovac (k. 232, kod Bosanskog Novog) — 880—882
Pakrac — 825
Palačkovci (Gornji i Donji, kod Prnjavora) — 699
Palanka (k. 300, kod Bosanskog Novog) — 882
Pale (kod Sarajeva) — 11, 16, 197, 238, 341, 453, 708, 853, 854, 856, 857, 862
Paleška Ćuprija (kod Visokog) — 198, 199
Palež (predio, kod Sarajeva) — 14
Paljevina (predio, kod Čelića) — 615
Pančevo — 464
Pantelić Milojica — 617
Panjevići (kod Koraja) — 615
Papažani (kod Prnjavora) — 530
Papić Milan — 136
Papić Mirko — 115, 781
Papove (kod Tuzle) — 466
Papraća (kod Šekovića) — 327, 358, 381, 382, 385, 387, 400, 416, 466—469, 727
Papratnica (Gornja i Donja, kod Visokog) — 368
Papratnica (predio, kod Čelića) — 615
Paremije (kod Prnjavora) — 742
Parica (trig. 987, kod Sarajeva) — 778
Parževići (kod Rogatice) — 18, 20, 22, 24
Pasci (Katolički i Muslimanski, kod Živinica) — 729
Pasja pravda (predio, kod Prnjavora) — 742
Pašajlić J. Đoka — 246, 247, 249, 266
Pašić Omer — 247, 263, 264
Pašina Kula (kod Janje) — 405, 586, 589, 628, 629
Pašino brdo (kod Sarajeva) — 13, 452
Pašino brdo (kosa, kod Zvornika) — 313—315
Patkovača (kod Bijeljine) — 306, 310, 311, 351, 589, 633, 758, 808
Pavelić Ante — 465
Pavić Jovo — 170, 216, 223, 486
Pavlovac (kod Banje Luke) — 458
Pavlovići (kod Kotor-Varoša) — 49, 419
Pazarac Siniša — vidi Ocokoljić Simeun
Pazarić (kod Tarcina) — 454
Pecka (kod Krupnja) — 733
Peć — 378—380
Pećina (kod Zvornika) — 390, 391
Pećine (šuma, kod Koviljače) — 33
Pedalo Petar — 148
Pejanović Blagoje — 290, 292, 712
Pejanović Milutin — 283, 643, 697
Pejić Ratko — 853
Pelemiš (kod Tuzle) — 594, 653
Pelević Sreten — 148
Pelješac (poluotok) — 818
Pendićići (kod Trnova) — 779
Penava Mladen — 681, 689
Perišić Stjepan — 825, 826
Pero Vukoje — 99
Perošević Stjepan — 590
Perović dr Vukašin — 114
Persi Ernst Šram (Percy Ernst Schramm) — 284, 310, 379, 442—444
Pervan (Gornji i Donji, kod Banje Luke) — 167, 336, 487
Petkovac (kod Siska) — 876
Petkovci (kod Zvornika) — 414, 647
Petković Ćetko — 114
Petkovići (kod Teslića) — 419
Petovar Rudolf Rudi — 350, 411
Petričevac (kod Banje Luke) — 458, 478
Petrinja — 871, 874—876, 879
Petrovac — vidi Bosanski Petrovac
Petrović Božo — 699
Petrović Vojislav — 731
Petrovića Kolibe (kod Janje) — 406
Petrovići (Gornji i Donji, kod Bosanske Krupe) — 123
Petrovići (kod Šekovića) — 651
Petrovići (kod Trebinja) — 665
Petrovo Polje (kod Bijeljine) — 297, 302, 304, 306, 308, 370, 371, 746—749, 753—755, 758, 804
Petrovo Selo — vidi Bosansko Petrovo Selo
Pijeski (kod Čapljine) — 94
Pijevac (trig. 1300, kod Trnova) — 637
Pijuke (kod Vlasenice) — 327
Pilica (Gornja i Donja, kod Janje) — 308, 316—319, 340, 399, 403, 405, 415, 586, 589, 615, 624—629, 633, 733, 736, 737, 745, 749, 756
Piljuzić (kod Teslića) — 43
Piperci (kod Bijeljine) — 471, 613, 753, 760

Pirin Do (kod Nevesinja) — 141, 142
Pisković Dimitrije — 415
Pištelići (kod Banje Luke) — 481
Pješivica (trig. 546, kod Tuzle) — 652
Plan (k. 1773, kod Sarajeva) — 778
Plana (kod Bileća) — 29
Plane (kod Prnjavora) — 523
Plane (kod Vlasenice) — 235, 240, 328, 359
Plane (kod Zenice) — 548
Planina (k. 570, kod Krupnja) — 655, 656
Planina (kod Logateca) — 57
Planina (kod Zvornika) — 291
Plejić Marijan — 511
Pleština Šime — 136
Pletilić Teufik — 436, 739
Plitvička Jezera — 839
Ploča (k. 700, kod Koraja) — 615
Ploča (predio, kod Vlasenice) — 359
Ploča (trig. 884, kod Nevesinja) — 78
Pločari (kod Fojnice) — 76, 221, 572, 573, 603
Pločno (Veliko, trig. 1442 i Malo, trig. 1266, kod Nevesinja) — 106
Plužine (kod Nevesinja) — 54, 62, 142, 147, 334
Pljevlja — 203, 238, 568, 570, 636, 708
Pobrđe (kod Zenice) — 491, 493, 855
Pobrežje (kod Zenice) — 545, 547
Pobuđe (kod Nove Kasabe) — 285, 358
Počivala (predio, kod Janje) — 403
Počivaljka (kod Dervente) — 427
Počulica (kod Zenice) — 688
Podbablje (kod Imotskog) — 508—510
Podbor (kod Prozora) — 518, 520
Podborogovo (kod Šekovića) — 593
Podbratci (kod Rogatice) — 238
Podbrđe (kod Kotor-Varoša) — 49
Podbrežje (predgrađe Zenice) — 861
Podbukovik (kod Vlasenice) — 329
Podcrkovina (kod Zvornika) — 466
Podgajevi (kod Kladnja) — 484, 386
Podgorica (sada Titograd) — 62, 85, 102, 205, 206, 331
Podgrablje (kod Trebinja) — 664
Podgradci (Gornji i Donji, kod Bosanske Gradiške) — 485
Podgrmeč — 174, 700
Podklečani (Donji, Gornji i Srednji, kod Imotskog) — 510
Podkom (kod Stoca) — 218
Podkraj (kod Visokog) — 198, 199
Podkućnice (kod Banje Luke) — 168, 479
Podljur (predio, kod Dubrovnika) — 664
Podnadioci (kod Busovače) — 269
Podoglavak (kod Fojnice) — 369
Podorašac (kod Konjica) — 69, 540, 821, 839
Podorašje (kod Tuzle) — 614, 617
Podosoje (kod Kotor-Varoša) — 45, 46, 168
Podovi (kod Travnika) — 434
Podpeće (kod Žabljaka) — 637
Podraščani (kod Banje Luke) — 553
Podrašnica (kod Mrkonjić-Grada) — 166
Podrinje — 282, 613
Podromanija (kod Sokolca) — 197, 439
Podsatinje (kod Fojnice) — 860
Podžeplje (kod Vlasenice) — 235, 328, 359, 724
Podvisočnik (kod Vlasenice) — 236
Pogačar Ljudevit — 567
Pojezna (kod Prnjavora) — 182, 420, 422, 430, 432, 521, 699, 787
Poleksić Momčilo Moma — 319, 400
Polom (Veliki i Mali, kod Zvornika) — 317
Polugrno (brdo, kod Mostara) — 85, 87, 513, 514
Poljana (Katolička i Muslimanska, kod Tuzle) — 729
Poljice (kod Imotskog) — 509, 510
Poljice (kod Foče) — 204, 331
Ponor (kod Nevesinja) — 204, 217, 219
Ponor (kod Sokolca) — 197, 237, 239, 716
Poplat (Gornji i Donji, kod Stoca) — 29
Popovac (kod Banje Luke) — 46, 47, 545
Popovi (kod Bijeljine) — 304, 370, 399, 747, 748, 754, 756—758, 804, 808, 809
Popović Koča — 295, 323, 351, 356, 722, 723, 726, 730
Popović Milorad — 287
Popović Vladimir Vlado — 244, 280, 707, 714, 720, 725
Popovići (kod Drinjače) — 717
Popovići (kod Kladnja) — 385

Popovići (kod Prnjavora) — 421, 522, 788
Popovo Polje (kod Brčkog) — 612
Porim (predio, kod Mostara) — 112, 774
Porječina (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 467
Posavina — 342, 348, 726
Postoljani (kod Nevesinja) — 141, 142, 144, 207, 332, 638
Posušje (kod Imotskog) — 58, 59, 81, 85—87, 250, 504—506, 508, 510, 512, 663, 669
Pošak (potok, kod Loznice) — 305
Pošinje (kod Drinjače) — 285
Pošta (brdo trig. 446, kod Bosanskog Novog) — 121
Potočani (kod Dervente) — 787
Potočani (kod Zvornika) — 736
Potok (kod Janje) — 317—319, 402, 406, 415, 566, 586, 799, 800
Potpeć (kod Tuzle) — 617
Povelić (kod Bosanske Gradiške) — 530, 740
Površnica (kod Tuzle) — 615
Požarnica (kod Tuzle) — 32, 35, 280, 282, 416, 468, 473, 594, 653, 709, 721 730
Požega — 381, 708, 732, 733, 792, 795
Prača (kod Sarajeva) — 203, 208, 330, 331, 446, 636, 818, 830, 857
Prača (r.) — 209, 381
Pravoslavni Džemat (kod Vlasenice) — 328
Prdeljica (k. 1018, kod Kotor-Varoša) — 43
Predojević Đurađ Đurin — 39, 184, 367
Predola (predio, kod Fojnice) — 495, 497, 498
Pređo Savo — 238
Pređo Steva — 238
Prenj (ž. st. kod Rame) — 834
Preseka (brdo, kod Rogatice) — 239
Presjenica (kod Sarajeva) — 773, 777, 778
Previle (kod Kotor-Varoša) — 45
Pribinić (kod Teslića) — 43, 185, 523—525, 699
Pribinić (kod Vlasenice) — 359
Pribinovići (kod Širokog Brijega) — 62
Pribisalići (kod Foče) — 226
Priboj (Gornji i Donji, kod Koraja) — 32, 33, 317, 322, 351, 400, 466, 470, 612, 613, 647, 752, 759, 760
Priboj (na Limu) — 711
Pridvorci (kod Nevesinja) — 54, 106, 110—113, 145, 146, 332, 638, 773, 775
Prijakovci (kod Banje Luke) — 159
Prijanovići (kod Kladnja) — 327
Prijedor — 125, 168, 174, 484, 487, 488, 825, 872
Prijepolje — 570, 711
Prijevorac (trig. 1266, kod Nevesinja) — 112
Primorac Franjo — 88
Prisika (kod Aržana) — 505
Prisjeka (predio, kod Bosanske Krupe) — 374
Prisoje (kod Foče) — 332
Prisoje (kod Kotor-Varoša) — 45
Priština — 378, 379
Privilica (kod Bihaća) — 445
Prizren — 378, 379
Prnjavor — 421, 423, 424, 426, 430, 521, 543, 544, 547, 553
Prnjavor (kod Bijeljine) — 803
Prnjavor (kod Zvornika) — 412, 466, 468, 564, 569, 652
Prnjavor (Veliki i Mali, kod Dervente) — 424, 425, 427
Prodanović Miron — 52
Prodanovića glava (trig. 419, kod Prnjavora) — 522
Prodanovići (kod Prnjavora) — 522
Prodić Novo — 185, 699
Prokop (k. 407, kod Prnjavora) — 522
Proložac (kod Imotskog) — 504
Prosje (kod Busovače) — 492, 675
Proslap (kod Prozora) — 520
Proslapska planina (kod Prozora) — 518
Provo (kod Aržana) — 510
Prozor — 76, 220, 221, 438, 517, 518, 520, 663, 837, 865
Prusci (kod Bosanske Kostajnice) — 168, 484
Pučenik (kod Bosanske Krupe) — 376, 485
Puhača Mišo — 503
Puhare Pučile (kod Bijeljine) — 471, 589, 633, 758
Puharić Ante — 514
Pukiš (kod Brčkog) — 346, 351, 370, 471, 612, 613, 694, 727, 753, 755, 759, 760

Pukovi

njemački:

— 1. pješadijski Ruskog zaštitnog korpusa — 449, 707

— 1. rezervni lovački 69. rezervnog korpusa — 444, 445
— 1. SS 21. SS brdske divizije »Skenderbeg« — 378
— 2. pješadijski Ruskog zaštitnog korpusa — 449, 707
— 2. SS 21. brdske divizije »Skenderbeg« — 378
— 3. pješadijski Ruskog zaštitnog korpusa — 198, 258, 449
— 4. kubanski 1. kozačke (konjičke) divizije — 448
— 4. pješadijski Ruskog zaštitnog korpusa — 198, 258, 449, 702
— 5. donski 1. kozačke (konjičke) divizije — 448
— 5. pješadijski Ruskog zaštitnog korpusa — 198, 214, 231, 232, 258, 269, 274, 275, 449, 681, 689, 702
— 11. artiljerijski 11. vazduhoplovno-poljske divizije — 193, 390
— 12-ti 19. protivavionske artiljerijske divizije — 462
— 13. SS 7. SS divizije »Princ Eugen« — 284, 298, 302, 310, 316, 317, 370, 401, 402, 470, 635, 750, 751, 804, 844, 846, 848
— 14. SS 7. SS divizije »Princ Eugen« — 284, 302, 317, 370, 379, 400, 401, 404, 470, 589, 635, 755, 757
— 16-ti 22. pješadijske divizije — 710, 711
— 21. lovački 11. vazduhoplovno-poljske divizije — 34, 193, 284, 317, 370, 379, 401, 589
— 22. artiljerijski 22. pješadijske divizije — 711
— 22. lovački 11. vazduhoplovno-poljske divizije — 193, 390
— 23-ći 19. protivavionske artiljerijske divizije — 462
— 24. za obavještavanje — 464
— 28-mi 13. SS divizije »Handžar« — 36
— 40. za vazdušno obavještavanje — 710
— 47-mi 22. pješadijske divizije — 710, 711
— 58-mi 19. protivavionske artiljerijske divizije — 462
— 65-ti 22. pješadijske divizije — 379, 711
— 73-ći 19. protivavionske artiljerijske divizije — 462
— 79. artiljerijski 1. brdske divizije — 193
— 99-ti 1. brdske divizije — 193
— 131-vi 19. protivavionske artiljerijske divizije — 462
— 201-vi 19. protivavionske artiljerijske divizije — 462
— 222. artiljerijski 21. brdskog armijskog korpusa — 443
— 286-ti 19. protivavionske artiljerijske divizije — 462
— 297. artiljerijski 297. pješadijske divizije — 259
— 359-ti 181. pješadijske divizije — 443
— 369. artiljerijski 369. legionarske divizije »Vražja« — 82, 446
— 369-ti 369. legionarske divizije »Vražja« — 61, 82, 97, 111, 114, 144—146, 201, 445, 446
— 370-ti 369. legionarske divizije »Vražja« — 82, 210, 446, 513
— 373. artiljerijski 373. legionarske divizije »Tigar« — 447
— 383-ći 373. legionarske divizije »Tigar« — 447
— 384-ti 373. legionarske divizije »Tigar« — 447
— 392. artiljerijski 392. legionarske divizije »Plava« — 448
— 522-gi 297. pješadijske divizije — 463
— 523-ći 297. pješadijske divizije — 463
— 524-ti 297. pješadijske divizije — 259, 427, 437, 443, 463, 496, 576, 599, 718
— 639. »Eberlajn« za osiguranje Grupe armija »E« — 198, 707
— 649. artiljerijski 369. legionarske divizije »Vražja« — 82
— 654. artiljerijski 104. lovačke divizije — 463
— 668. artiljerijski 118. lovačke divizije — 446
— 670. artiljerijski 117. lovačke divizije — 309
— 724-ti 104. lovačke divizije — 463
— 734-ti 104. lovačke divizije — 379, 463, 602, 636, 637, 702
— 737-mi 117. lovačke divizije — 193, 309
— 738-mi 118. lovačke divizije — 82, 442, 444, 446, 518, 702, 703

— 749-ti 117. lovačke divizije — 309, 589
— 750-ti 118. lovačke divizije — 446
— 846-ti 392. legionarske divizije »Plava« — 448
— 847-mi 392. legionarske divizije »Plava« — 448
— 938. tvrđavski pješadijski 41. tvrđavske pješadijske divizije — 438
— 945. obalski artiljerijski kopnene vojske 21. brdskog armijskog korpusa — 443
— 965. tvrđavski pješadijski 41. tvrđavske pješadijske divizije — 438, 439
— 999. artiljerijski 21. brdskog armijskog korpusa — 443
— Vazduhoplovni »Bemer« (»Böhmer«) Borbene grupe »Šojerlen« — 198

ustaško-domobranski (pukovnije):
— 1. lovački 2. lovačkog zdruga — 451
— 2. gorski 2. gorskog zdruga — 67, 69, 111, 454
— 3. oružnički (žandarmerijski) — 481
— 4. oružnički (žandarmerijski) — 65, 281, 365, 424, 425, 428, 538, 541, 547, 826
— 5. oružnički (žandarmerijski) — 12, 213, 258, 495, 497, 576, 577, 598, 601
— 6. oružnički (žandarmerijski) — 86, 96, 107, 209, 218
— 7. lovački 7. lovačkog zdruga (ranije 4. lovačkog zdruga) — 451
— 8. lovački 8. lovačkog zdruga — 824, 826
— 9. gorski 2. gorskog zdruga — 69, 454
— 10. lovački 2. lovačkog zdruga — 451
— 13. lovački 7. lovačkog zdruga (ranije 4. lovačkog zdruga) — 451
Pulkov Do (kod Raštelice) — 614
Puračić — 280, 281, 365, 410, 716, 720—722, 726, 727, 729, 826
Pustipuhe (kod Ljubinja) — 29
Puškovac (kod Tuzle) — 760
Putešarica (kod Makarske) — 508
Putićevo (kod Travnika) — 173, 688
Putojevići (kod Foče) — 332

R

Rabar (kod Rogatice) — 18—22, 154
Rabina (Gornja i Donja, kod Nevesinja) — 90, 93, 94, 97, 107—109, 204, 218, 637, 639
Racić Drago — 180
Rača (potok, kod Zenice) — 674
Račić Dragoslav — 238, 240, 569, 570
Radalj (kod Zvornika) — 655, 657, 659
Radanja (Gornja i Donja, kod Doboja) — 422
Radenovići (kod Busovače) — 675
Radić (Mali i Veliki, kod Bosanske Krupe) — 121, 123
Radić brdo (kod Bosanskog Novog) — 872
Radić Jovo — 315, 391
Radina luka (predio, kod Maglaja) — 555
Radmanići (kod Banje Luke) — 163
Radmilović Vidak — 136
Radnja (Gornja i Donja, kod Teslića) — 423, 699
Radošević Lazo — 9
Radovanović Stevan — 567
Rađevići (Donji i Gornji, kod Rogatice) — 719
Rađić (kod Kotor-Varoša) — 46, 48, 157, 480, 536
Rahić (Gornji i Donji, kod Brčkog) — 346
Rajići (kod Vlasenice) — 285, 329
Rajlići (kod Kotor-Varoša) — 187
Rajlovac (kod Sarajeva) — 12, 456, 457
Rakani (Gornji i Donji, kod Bosanske Krupe) — 374, 375, 482, 483
Rakino Brdo (kod Šekovića) — 651, 728
Rakitnica (kod Konjica) — 208, 333
Rakitnica (kod Rogatice) — 239
Rakitno (kod Mostara) — 11, 16, 455, 510, 512, 669
Rakova Noga (kod Olova) — 717
Rakova Noga (kod Kreševa) — 500
Rakovac (kod Banje Luke) — 484
Rakovac (kod Prnjavora) — 183, 550, 554, 742
Rakovačke Bare (kod Banje Luke) — 166, 229, 481, 864
Rakovica (kod Visokog) — 199, 499, 500, 574, 578
Rama — 17, 63, 64, 76, 220, 221, 439, 454, 518—520, 554, 556, 822
Rama (r.) — 520

Ramići (kod Banje Luke) — 168, 484
Ramići (kod Koviljače) — 614
Rankovci (kod Ljubinja) — 29
Rankovići (kod Teslica) — 186, 545, 699
Rankovići (kod Travnika) — 178, 180, 689
Rantovača (predio, kod Bijeljine) — 806
Raotići (kod Fojnice) — 517
Rapčani (kod Prnjavora) — 550
Rasadnik (kod Loznice) — 319
Raser Rudolf (Rasser Rudolf) — 703
Rasno (kod Širokog Brijega) — 514
Rasno — vidi Hrasno
Rast (kod Nevesinja) — 109
Rastik (kod Kotor-Varoša) — 48, 49
Rastik (kod Visokog) — 579
Rastošnica (kod Tuzle) — 32, 33, 615, 616
Rastovača (kod Imotskog) — 508
Rastovica (kod Kreševa) — 498
Rastovo (kod Travnika) — 178, 180, 221, 609
Rastuša (kod Prnjavora) — 421, 423, 699
Rašće (kod Bosanske Krupe) — 376
Rašće (predio, kod Janje) — 409
Rašćevina (kod Zenice) — 597
Rašević Risto — 115, 781
Rašići (kod Bosanskog Novog) — — 485
Raška — 449
Raštelica (kod Konjica) — 10, 11, 67, 68, 455, 536, 539, 575
Rat kamen (k. 1302, kod Nevesinja) — 113, 774
Ratkovići (kod Brčkog) — 346, 370
Ratkovo (Gornje i Donje, kod Ključa) — 160, 169, 541
Ravna Raduša (kod Rogatice) — 240
Ravna romanija (visoravan, kod Sarajeva) — 863
Ravne (kod Sarajeva) — 14
Ravne Njive (kod Rastošnice) — 615
Ravne njive (predio, kod Zenice) — 672
Ravni gaj (k. 292, kod Bijeljine) — 613, 759
Ravni zavid (trig. 655, kod Koviljače) — 466
Ravnice (kod Bosanskog Novog) — 161—163, 545, 547, 870, 873
Razboj (Donji i Gornji, kod Prnjavora) — 742
Razboj (trig. 590, kod Sanskog Mosta) — 336
Razići (kod Konjica) — 772, 775
Rebrovac (kod Banje Luke) — 46, 698
Redić S. Dragutin — 731
Rekavica (kod Banje Luke) — 166, 223, 478, 553, 555
Relići (kod Koviljače) — 316
Reljevo (kod Visokog) — 77
Remetić Veljko — 114, 780
Renovica (kod Rogatice) — 197, 708, 818, 856
Ribari (kod Konjica) — 772
Riđanović Fadil — 119
Rieka (kod Travnika) — 269
Riječani (kod Bosanskog Novog) — 880
Riječica (kod Vlasenice) — 329
Rijići (kod Ljubovije) — 734
Rilje (kod Nevesinja) — 54, 57, 142
Ripač (kod Bihaća) — 160, 169, 541
Ripački klanac — vidi Klanac (k. 488)
Ripci (kod Prozora) — 520
Ristić Dragutin — 656
Ristić Mile — 148
Ristić Spasan — 418, 475, 476
Ristići (kod Kladnja) — 385, 386, 388
Rizvići (kod Busovače) — 493, 498
Rodić Jovo — 670
Rodić Slavko — 215, 216, 260, 395, 397, 398, 465, 534, 558
Rodoč (kod Mostara) — 202
Rog (brdo, kod Busovače) — 679, 681, 687, 703
Rogačica — 655, 732—735, 737, 745
Rogatica — 11, 18—21, 23—25, 32, 153, 154, 196, 197, 237, 238, 240, 330, 342, 345, 346, 379, 382, 438, 439, 445, 446, 453, 706—711, 714, 716—718, 720, 721, 724, 818, 820, 851, 852, 856, 857, 861, 862
Rogoj (Javorak, kod Kalinovika) — 637
Rogoj (šuma, kod Kalinovika) — 287, 288, 773, 779
Rogosija (kod Vlasenice) — 359
Rogović (kod Bijeljine) — 409
Rojčević (Muslimanski i Pravoslavni, kod Koviljače) — 33, 308, 318, 347, 389, 414, 415, 615, 626, 632, 660

Rolović Vladimir — 37, 643
Romani (kod Kalinovika) — 334, 637
Romanija (kod Sarajeva) — 11, 238, 241, 382, 384, 385, 417
Romanija (pl. kod Sarajeva) — 342, 453, 715, 717, 738, 852, 853, 862
Rosuljevo (kod Ljubovije) — 732
Roško Polje (kod Duvna) — 669
Rotimlja (kod Stoca) — 204, 218, 639
Rovine (k. 230, kod Kostajnice) — 879
Rovna (Gornja i Donja, kod Busovače) — 252, 253, 270, 277, 495, 682, 687, 703—705
Ručnik (Mali i Veliki, trig. 1494, kod Kalinovika) — 228
Rudanka (kod Doboja) — 183, 425—429, 697, 699, 845
Rudarica (k. 339, kod Bosanske Kostajnice) — 874, 875, 881—884
Rudice (kod Bosanskog Novog) — 120—125, 158, 160, 161, 163, 164, 166, 168, 373—375, 377, 479—482, 541, 543, 545, 546, 871, 873, 877
Rudine (predio, kod Rogatice) — 19—22
Rudište (trig. 933, kod Vlasenice) — 358
Rudnik (brdo, kod Zvornika) — 593
Rudnik (kod Visokog) — 271, 575
Ruhotine (kod Janje) — 339, 340, 402, 404, 407
Rujeva glava (k. 521, kod Zvornika) — 657
Rujeva Staja (kod Širokog Brijega) — 512, 514
Rujevac (kod Bosanskog Novog) — 872, 873
Ruklići (kod Nevesinja) — 109
Rumunija — 463, 464, 708
Runović (kod Imotskog) — 508
Runjani (kod Loznice) — 414
Rupni Do (kod Dubrovnika) — 664
Rusković Branko — 99

S

Sabljak Adolf — 136
Sajkov vrh (predio, kod Uloga) — 334
Sakar (kod Malog Zvornika) — 302, 317, 657, 659
Salaš Crnobarski — vidi Crnobarski Salaš
Salatić Danilo — 114
Salatić Dušan — 114, 780
Salcberger Ervin Stanko — 349
Samardžić Petar — 114
Samardžija Stevo — 185, 188, 261
Samulovića ada (predio, kod Bijeljine) — 748
Sandžak — 60, 205, 238, 330, 342, 463, 604, 695, 708, 711, 719, 728
Sanski Most — 336, 487
Sapna (kod Koviljače) — 400, 414
Sar (u Njemačkoj) — 713
Saračica (kod Banje Luke) — 540
Sarajevo — 10—12, 14, 16, 17, 23, 60—66, 68, 72—74, 77, 82, 84, 92, 104, 132, 139, 140, 153, 155, 156, 196, 198, 200—202, 208, 215, 220—222, 230—232, 259, 288, 330—332, 334, 341, 342, 345, 368, 381, 382, 395, 438—440, 442, 444—447, 449, 450, 452—457, 461—465, 474, 492, 497, 517, 535—540, 544, 548, 552, 556—558, 573, 575—579, 600, 636, 637, 663, 690, 703, 708, 710—712, 718, 736, 769—771, 773, 777, 795, 821, 825, 828—830, 835, 839, 845, 846, 848, 851, 853, 865, 867, 868
Sarajevsko polje — 771, 773, 777, 778
Sasina (kod Sanskog Mosta) — 336
Sava (r.) — 322, 341, 350, 439, 470, 612, 623, 709, 752, 755, 757, 826, 834, 866—868
Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) — 349
Savići (kod Kotor-Varoša) — 44, 48, 539
Sebinje (kod Busovače) — 368, 599—601, 603
Seferovići (kod Prnjavora) — 741
Sela (kod Siska) — 875
Selačka (kod Travnika) — 434
Seline (kod Širokog Brijega) — 513, 514
Selište (kod Prnjavora) — 531, 534, 741
Selište (kod Sarajeva) — 854
Selište (kod Siska) — 875
Seljani (kod Nevesinja) — 776
Semberija — 7, 282, 304, 348, 570, 613, 619, 628, 719
Semeć (kod Rogatice) — 23, 25, 342, 345, 439, 714
Semizovac (kod Sarajeva) — 11
Sertić Tomislav — 818, 840, 841, 845, 847, 849, 850, 865, 866, 869, 870
Sesvete (kod Zagreba) — 12
Sičaje Stipica — 16

Sijerci (kod Sokolca) — 154, 196, 238, 718
Sikimić Mladen — 88
Simijova (kod Ljubinja) — 29
Simin Han (kod Tuzle) — 280, 282, 564, 565, 594
Simov greb (predio, kod Nevesinja) — 107—109
Sinj (kod Splita) — 504, 505
Sisak — 448, 451, 871, 875, 876
Sitari (kod Tuzle) — 615
Sitneš (kod Bosanskog Kobaša) — — 530, 531, 548, 550, 740, 741
Sivša (kod Tešnja) — 42, 422, 546, 820
Sjemeć — vidi Semeć
Sjenica — 570, 711
Skadar (Albanija) — 205
Skatavica (kod Kotor-Varoša) — 44
Skela — vidi Skela Lug
Skela Lug (kod Bajine Bašte) — 382
Skelani (kod Bajine Bašte) — 382
Skender Mirko — 115, 781
Skender Slavo — 148, 149
Skender Vakuf — 44, 188
Skočaj (Mali i Veliki, kod Bihaća) — 451
Skočić (Muslimanski i Pravoslavni, kod Koviljače) — 33, 34, 347, 414, 615
Skodlar Lav — 567
Skoplje — 463
Skrobučani (kod Prozora) — 619
Skubanj (k. 1089, kod Nevesinja) — 112
Slabinja (kod Dubice) — 482, 880
Slabojev Do (kod Nevesinja) — 141
Slatina — vidi Gornja Slatina
Slatina Ilidže (kod Banje Luke) — 844
Slato (kod Nevesinja) — 143
Slavonija — 766
Slavonski Brod — 10, 11, 198, 214, 259, 427, 439, 442, 710, 824—826, 828, 845, 848, 868
Slepčići (kod Mostara) — 62, 83, 86, 135, 203
Slijepčević Dušan — 148
Slivlje (kod Nevesinja) — 142
Slivnica (kod Dubrovnika) — 664
Slovenija — 241, 842
Sljepčević Savo — 134
Smajlović (kod Fojnice) — 494, 495, 578, 579
Smederevo — 341
Smiljevac (kod Brčkog) — 757, 759, 760
Smišalj (kosa, kod Požege) — 791 —795
Smrekova njiva (predio, kod Tuzle) — 615
Smrtići (Gornji i Donji, kod Prnjavora) — 183, 422, 424—426, 429, 698, 699, 741, 742
Smrtići (kod Rogatice) — 20
Snagovo (kod Zvornika) — 32—36, 153, 289, 291, 292, 347, 695, 709, 712, 713, 736
Sniježnica (kod Rastošnice) — 616
Sniježnica (pl. kod Nevesinja) — 218, 219
Sočanica (Velika i Mala, kod Dervente) — 422, 423, 425—427, 521, 543, 788
Sočice (kod Rogatice) — 20, 197, 716
Sočkovac (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 467
Sokolac (kod Sarajeva) — 11, 16, 18—25, 32, 153, 154, 196, 197, 236—238, 240, 241, 285, 341, 342, 345, 346, 379, 381, 570, 706—714, 716, 718, 721, 724, 846, 850, 852, 854, 855, 863
Sokoline (kod Kotor-Varoša) — 44, 49
Sokolovići (kod Rogatice) — 24, 154, 235, 236, 284, 382, 715, 719, 720, 722—724, 857
Solun (Grčka) — 442
Sopilji (kod Nevesinja) — 773
Sopotnica (kod Zenice) — 68, 538
Sopotnik (kod Drinjače) — 284
Sovići (kod Imotskog) — 510
Sparožići (kod Dubrovnika) — 664
Spasevići (kod Kotor-Varoša) — 187
Spasojevići (kod Kotor-Varoša) — 525—528
Spletena lipa (predio, kod Dervente) — 183, 424, 425, 427
Spreča (predio, kod Šekovića) — 384, 385, 387
Spreča (r.) — 347, 365, 385, 410, 412, 467, 564, 593, 642, 651, 652, 695, 715, 727—730
Srbija — 15, 16, 31, 32, 101, 139, 199, 226, 227, 238, 241, 244, 280, 283, 305, 312, 323, 327, 330, 342, 345, 346, 358, 381, 410, 446, 447, 449, 464, 567, 570, 590, 604, 619, 622, 623, 626, 627, 635, 641, 651,

695, 698, 699, 707, 708, 719, 727, 728, 756, 766, 767, 771, 776, 843
Srđevići (kod Prnjavora) — 550, 741, 742
Srebrenica — 382, 735
Srebrenik (Gornji i Donji, kod Tuzle) — 53, 348, 614, 617, 715, 727
Sredanović Vule — 88
Srednica (k. 952, kod Rogatice) — 18, 19
Srednja Mahala (j. i. od Janje) — 308, 402, 406
Srednja Trnova (kod Bijeljine) — 586, 615, 623, 625, 627, 635
Srednja Voda (Kosijerovo, kod Nevesinja) — 111, 141
Srednji vrh (k. 1113, kod Nevesinja) — 112
Srem — 241, 310, 341, 438, 443, 444, 463, 568, 671, 709, 713, 718, 736, 757, 766, 822, 842
Srhinje (kod Visokog) — 67, 535
Srnice (Muslimanske i Pravoslavne, kod Gradačca) — 52, 614, 715, 726, 727
Srpac (kod Bosanskog Kobaša) — 530, 543, 699, 740, 741
Srpska državna straža (SDS) — 226, 304
Srpska Jasenica — vidi Jasenica (kod Gradačca)
Staljingrad (SSSR) — 423
Stambulčić (kod Sarajeva) — 11, 453, 818, 853, 857
Stanari (kod Prnjavora) — 419, 421, 422, 522, 523, 788
Stančić Mate — 516
Stanojević (Gornji i Donji, kod Stoca) — 204
Stanovi (kod Doboja) — 429, 699
Stara Zenica — 490
Starača (predio, kod Loznice) — 319, 746
Stari banloz (predio, kod Zenice) — 671—673
Stari Brod (kod Višegrada) — 241, 721
Stari Utori (kod Konjica) — 69
Staro Slano (kod Trebinja) — 664, 665
Stevanović Milorad — 15
Stijačić Milivoje — 667
Stipanići (kod Duvna) — 67
Stipanović Savo — 15
Stjenice (kod Rogatice) — 19, 20
Stjepankrst (kod Nevesinja) — 218
Stoborani (kod Vlasenice) — 328
Stojaković Milenko — 354, 357, 472, 694, 764
Stojaković Veljko — 503
Stojakovići (kod Bosanskog Novog) — 873
Stojčići (kod Kreševa) — 500, 502
Stojkovići (kod Visokog) — 71
Stojnica (trig. 505, kod Širokog Brijega) — 513, 514
Stolac — 29, 58, 90, 92, 104, 133, 204, 210, 211, 218, 224, 225, 334, 335, 637
Stolica (k. 490, kod Krupnja) — 803
Stolica (kosa, kod Vlasenice) — 359
Stolice (trig. 915, kod Rastošnice) — 614
Strane (kod Kalinovika) — 146, 777
Stranjani (kod Zenice) — 435, 688, 703, 861
Stravča (kod Dubrovnika) — 664
Straža (Donja i Gornja, kod Tuzle) — 617
Straža (kod Janje) — 299, 401, 566, 798
Stražbenica (kod Siska) — 876
Stražbenica (predio, kod Žepča) — 555
Stražnica (k. 715, kod Trebinja) — 664
Stražnica (trig. 449, kod Mostara) — 83
Strmac (Mali i Veliki, k. 679, kod Požege) — 791—795
Strmica (kod Kladnja) — 327
Strmica (kod Vlasenice) — 235, 386
Struček Karlo — 195
Struga (kod Bosanskog Novog) — 847, 882, 883
Struke (predio, kod Bijeljine) — 756
Stubljani (Stubalj, kod Kostajnice) — 881
Studenac (kod Janje) — 371, 404—406, 614, 629—631, 805, 810
Studenci (Gornji i Donji, kod Mostara) — 250, 454
Studenci (kod Aržana) — 504, 505
Stup (kod Sarajeva) — 12, 457
Stupar Vojo — 170, 338, 364, 486, 489
Stupari (kod Kladnja) — 327, 384, 386, 416, 417, 467, 474, 729
Stuparići (kod Visokog) — 67, 535
Stupin Do (kod Rogatice) — 239
Subotić Obrad — 148
Subotište (kod Bijeljine) — 746
Sućeska (kod Srebrenice) — 854
Sudar Franjo — 382

Suhača (kod Bosanskog Novog) — 123, 125, 168, 375
Suhi dol (k. 531, kod Zenice) — 275, 680
Suhopolje (kod Bijeljine) — 192, 302, 306, 340, 371, 407, 409, 470, 471, 585, 612, 620, 634, 693, 752, 759, 761, 805
Suhopolje (kod Živinica) — 468
Sulić Georgije — 458
Suljin Han (kod Bijeljine) — 471, 630
Suljin Han (kod Zvornika) — 313—315, 619—622
Sumbulovac (kod Sarajeva) — 851, 862
Sunja (kod Siska) — 168, 215, 439, 440, 545, 825, 871
Supčane (kod Zvornika) — 413
Surjan (kod Mrkonjić-Grada) — 164, 480, 550
Suturlija (r., kod Banje Luke) — 158
Suvo Polje (kod Kalinovika) — 776
Sv. Ivan Zelina (kod Zagreba) — 817
Svatovsko Groblje (kod Nevesinja) — 334
Sveza (kod Vlasenice) — 235
Svib — vidi Veliki Svib
Svinjac (predio, kod Nevesinja) — 142, 143
Svinjača (kod Duvna) — 74
Svinjarevo (kod Visokog) — 71, 73, 74, 553
Svojat (kod Kladnja) — 386, 387, 417, 475
Svračić (kod Živinica) — 486, 564, 729

Š

Šabac — 32, 714
Šabanci (kod Trnova) — 773, 778
Šadići (kod Vlasenice) — 327, 359
Šafradini (kod Busovače) — 270, 274, 277, 278, 679, 680, 687, 701, 702, 705
Šakota Mitar — 203
Šakotić Ćetka Radovan — 57, 114, 117, 119, 212, 780, 782, 783, 785, 786
Šamac — vidi Bosanski Šamac
Šamani (kod Zvornika) — 714, 720
Šanac (predio, kod Ljubovije) — 734
Šarenac Danilo — 148
Šarenac Đorđo — 148
Šarić Jozo — 195
Šarić Ščepo — 115, 781
Šatorovići (kod Rogatice)— 18, 20
Ščepanović Uroš — 115, 781
Ščitovo (predio, kod Fojnice) — 76, 576
Šegestin (Gornji i Donji, kod Bosanskog Novog) — 880—882
Šegrt Krsto — 115, 781
Šegrt Vlado — 30, 63, 211, 335
Šehovina (kod Nevesinja) — 107
Šejtan Ilija — 243
Šeković — 236, 237, 327, 358, 359, 365, 383—385, 387, 400, 412, 413, 417, 570, 604, 651, 715—717, 726—729, 736, 843
Šenkovići (Gornji i Donji, kod Rogatice) — 24, 154, 238, 240
Šepak (Muslimanski i Pravoslavni, kod Loznice) — 33, 34, 244, 308, 316, 318, 319, 389, 399, 413, 414, 566, 627—630, 632, 660, 733, 747, 749—752, 754, 756
Šerići (kod Travnika) — 435
Šešići (kod Zvornika) — 414
Ševkić Safet — 99
Šibovi (predio, kod Banje Luke) — 477, 481
Šibovska (kod Prnjavora) — 421
Šije (kod Maglaja) — 850
Šikman (kod Kotor-Varoša) — 48
Šipačno (kod Gackog) — 143, 666
Šipovica (kod Nevesinja) — 108
Šiprage (kod Kotor-Varoša) — 43, 47, 183, 188, 419, 421, 422, 524—531, 740—743
Široki Brijeg (sada Ličtica, kod Mostara) — 11, 58—61, 81—87, 89, 96, 109, 128, 130—134, 201, 202, 204, 206, 330—332, 446, 454, 455, 504, 506—508, 511—516, 636, 637, 663, 669
Šivolji (kod Kalinovika) — 204, 227, 776
Škegri (kod Mostara) — 204, 511
Škerović Zarija — 25, 154, 197, 237, 241, 285, 329, 360, 418

Škole NOVJ:

— Oficirska 5. korpusa — 558
— Vojna 3. korpusa — 349
Šljepura (predio, kod Kotor-Varoša) — 479
Šmit-Rihberg Erih (Schmidt-Richberg Erich) — 193, 199, 310, 379,

442, 443, 447, 463, 707, 708, 711, 718, 825
Šnjegotina (Gornja, Srednja i Donja, kod Kotor-Varoša) — 43, 183, 185, 187, 525, 526, 547
Šnjegotina Omerbegova (kod Kotor-Varoša) — 43
Šobić Simo — 243
Šojerlen Hanj (Scheuerlen Hein) — 711
Šokačko brdo (k. 233, kod Bosanskog Novog) — 882
Šor (kod Loznice) — 566
Šotola Jaroslav — 825, 826
Špionica (Kat., Musl. i Prav. kod Tuzle) — 614, 615, 617, 715, 726
Šraml Franc (Schraml Franz) — 82, 87, 88, 107, 111, 114, 135, 146, 147, 160, 210, 513
Šreder Alfred (Schräder Alfred) — 379

Štabovi

NOVJ:
— Glavni NOV i PO Hrvatske — 826
— Glavni NOV i PO Srbije — 295, 322, 606
— Vrhovni NOV i POJ — 206, 244, 280, 295, 303, 322, 341, 441, 465, 534, 535, 643, 706, 707, 710, 712, 714—716, 720, 722, 723, 725, 826
Štajerska — 443
Štavanj (brdo, kod Kalinovika) — 227
Štivor (kod Prnjavora) — 421
Štrbac Jovan — 255
Štrbe (kod Banje Luke) — 527
Štrpci (kod Prnjavora) — 421, 787
Šubare (kod Bijeljine) — 191, 193, 194, 621, 622, 630, 751
Šuma (predio, kod Trebinja) — 664, 665, 667
Šurmanci (kod Mostara) — 250, 454
Švajger Stanko — 195
Švarcer Paul — 378, 381

T

Tabaković Milan — 98
Tabanci (kod Zvornika) — 390, 391, 800
Tadić Simo — 38, 184, 367
Talić Šefik — 520
Tanasić Borko — 15
Tanasić Risto — 15
Tanasijević Živorad — 567
Tanasković V. Rajko — 298, 308, 312, 354, 357, 372, 472, 613, 694, 764
Tanjevo (kod Nevesinja) — 97, 217
Tanjga Branko Brane — 41, 842
Tarabovac (predgrađe Travnika) — 858, 859
Tarčin (kod Visokog) — 16, 67, 76, 202, 209, 230, 454, 502, 536, 575, 576, 578
Tartalja Mihovil — 320, 400, 411, 413, 563, 566
Tavna (kod Janje) — 307, 402—404, 406
Tedin Han (kod Prnjavora) — 420
Tegare (kod Ljubovije) — 302, 382
Teočak (kod Koraja) — 351, 371, 400, 586, 615, 622—626, 631—634, 756, 757
Teodorović Petar — 590
Terzić Milovan — 148
Terzići (kod Loznice) — 803
Terzići (kod Vlasenice) — 236
Teslić — 42, 43, 48, 50, 182—185, 188, 422, 557, 697, 699
Tešanović Lazar — 50, 698
Tešanj — 50, 184
Tetima (kod Tuzle) — 615, 616
Tetovo — 378
Tetovo (kod Zenice) — 674
Tičinović Hrvoje — 136, 137
Tikić — 338
Tikvarići (kod Vlasenice) — 358
Tinja (Muslimanska i Pravoslavna, kod Tuzle) — 617
Tirana (Albanija) — 445, 463
Tisovac (pl., kod Kotor-Varoša) — 185
Tobut (Gornji i Donji, kod Koraja) — 32, 612, 613, 752, 759
Točionik (Donji i Gornji, kod Rogatice) — 720
Todorović Voja — 398, 610
Tojšići (kod Živinica) — 473, 583, 653
Tolići (kod Dervente) — 424
Toliša (predio, kod Kladnja) — 386
Toljusić Nikica — 860
Tomaić Franjo — 88
Tomanović Danilo — 115, 781
Tomići (kod Janje) — 629, 630
Tomići (kod Brčkog) — 615
Topalovići (kod Sokola) — 615
Topčić Polje (kod Zenice) — 212, 213, 268, 676
Topola (kod Busovače) — 269, 274, 679, 686

Topola —vidi Nova Topola
Tošići (kod Trnova) — 777—779
Travnik — 156, 198, 214, 215, 220, 231, 232, 259, 267, 433, 434, 438, 440, 463, 496, 551, 553, 556, 609, 688, 689, 701, 702, 707, 839, 851—853, 857—861
Travnjak (kod Bijeljine) — 191—194
Trbuk (kod Maglaja) — 828
Trbušnica (kod Loznice) — 302
Trebava (predio, kod Modriče) — 342, 417
Trebečaj (kod Sarajeva) — 332
Trebević (pl. kod Sarajeva) — 12, 14, 142, 452
Trebičina (kod Foče) — 287
Trebijovi (kod Trebinja) — 665
Trebinje — 62, 80, 82, 149, 189, 190, 207, 211, 335, 637, 639, 664, 665
Trebinjska površ (predio, kod Trebinja) — 665, 667
Trebišnica (r.) — 665
Treskavica (pl.) — 333, 334, 771
Trešnjevica (kod Uloga) — 146, 288, 334, 666, 776
Tritunović Miroslav — 227, 239, 568
Trijebanj (Gornji i Donji, kod Nevesinja) — 218
Trijebovo (kod Mrkonjić-Grada) — 168, 223
Triješnica (kod Bijeljine) — 759
Trikić Milovan — 700
Trivunčić Mitar — 458, 480
Trninić Tomo — 283
Trnovac (Donji i Gornji, kod Trebinja) — 664
Trnovče (kod Smederevske Palanke) — 567
Trnovica (kod Koviljače) — 317, 318, 399, 414, 415, 621, 622, 647, 660, 737, 738
Trnovo (kod Kladnja) — 327, 385—387, 466
Trnovo (kod Sarajeva) — 15, 62, 138, 140, 141, 208, 226, 228, 239, 287, 288, 331—333, 453, 636, 639, 717, 765, 771—773, 776—779, 846, 848, 865, 868
Trnjaci (predio, kod Bijeljine) — 306, 749
Trnjaci (kod Koraja) — 308, 615
Trstenci (kod Prnjavora) — 551, 741, 742
Tršić (kod Zvornika) — 389—391, 800
Trusina planina (kod Nevesinja) — 29, 141, 204, 208
Truta Ljubo — 325
Tuco Anđelko — 15
Tukovi (kod Vlasenice) — 154, 236, 237
Tuli (kod Trebinja) — 667
Tupanari (kod Vlasenice) — 384, 385
Tupković (Muslimanski i Pravoslavni, kod Živinica) — 467, 565
Turalići (kod Kladnja) — 327
Turbe (kod Travnika) — 48, 49, 180, 419, 688
Turčinovići (kod Mostara) — 83, 512, 514—516
Turjak (kod Bosanske Gradiške) — 839
Turković (kod Fojnice) — 221
Tušila (kod Kalinovika) — 288, 333
Tušnjići (kod Visokog) — 538, 860
Tutnjevac (kod Koraja) — 631—634, 727, 756, 758
Tuzi (kod Titograda) — 205, 206, 227
Tuzla — 31—34, 52, 150, 153, 280—282, 289—292, 323, 341, 342, 346—349, 359, 380, 383, 385, 389—391, 410, 412, 416—418, 466—468, 473—475, 565, 567, 569, 570, 583, 593, 594, 604, 613, 614, 616, 641, 646, 651, 660, 695, 708—710, 712, 715, 720, 724, 725, 727—730, 733, 735, 736, 843
Tuzlanska testa (predio, kod Koraja) — 471

U

Ubosko (kod Stoca) — 29
Udrežnje (kod Nevesinja) — 62, 90, 91, 93, 97, 142, 208—210, 333, 637, 638, 663
Ugljevik (kod Bijeljine) — 351, 471, 613, 620, 747, 752, 759, 760
Ugrovača (r., kod Širokog Brijega) — 514, 516
Ukrina (r., kod Prnjavora) — 522, 525, 526
Ukrinjski lug (predio, kod Prnjavora) — 183
Ukrnjica (kod Teslića) — 43, 187, 419, 699
Ularice (kod Doboja) — 541, 699

Ulinje (kod Foče) — 332
Ulobić (kod Sarajeva) — 778
Ulog (kod Nevesinja) — 104, 138, 141, 146, 207, 227, 228, 288, 333, 334, 637, 769, 775—777
Ulcinj — 205
Umčani (kod Kalinovika) — 208, 333
Umoljani (Gornji i Donji, kod Konjica) — 15, 208, 287, 333, 334, 453, 639, 773, 777
Una (r.) — 166, 440, 477
Unčani (kod Bosanskog Novog) — 882
Uroševac — 378
Uskoplje (kod Dubrovnika) — 664
Usora (r.) — 551
Usrpovci (kod Prnjavora) — 742
Ustikolina (kod Foče) — 208, 287, 332, 453, 636, 637, 663, 717, 818
Ustiprača (kod Goražda) — 330
Ušivak (kod Sarajeva) — 863
Ušnjaci (kod Rogatice) — 20
Uzarići (kod Sirokog Brijega) — 62, 83, 85, 87
Uzdol (kod Prozora) — 518
Uzlomac (pl., kod Kotor-Varoša) — 185, 523, 526, 527
Uzunovići (kod Koraja) — 308
Užice (predgrađe Bosanske Kostajnice) — 481
Užice (sada Titovo Užice) — 31, 259, 296, 302, 318, 330, 342, 346, 463, 656, 732, 733, 745, 790, 792, 795, 802

V

Vacetina (kod Zvornika) — 412
Vaganac (Donji i Gornji, kod Bihaća) — 879
Vagani (Gornji i Donji, kod Kotor-Varoša) — 46, 164, 479
Vaganj (brdo, kod Sarajeva) — 14
Vajks Maksimilijan fon (Weichs Maximilian von) — 441
Vakuf (kod Tuzle) — 616
Valjevo — 295, 302, 318, 356, 388, 733, 797, 802
Varda (k. 1203, kod Nevesinja) — 108
Varda (kosa trig. 331, kod Mostara) — 131, 133, 134
Vardište (Gornje i Donje) — 296
Vareš — 15, 368, 453, 709, 820
Varize (k. 1049, kod Trnova) — 779
Varoš (kod Sarajeva) — 288, 773, 779
Vasiljevići (kod Kladnja) — 385
Vasiljevići (kod Rastošnice) — 615
Vecel (njemački pukovnik) — 114
Večići (kod Kotor-Varoša) — 44, 48, 49
Vedriš Martin — 590
Velika Župa Vuka — vidi Vukovar
Velagić (kod Nevesinja) — 91, 95
Velež planina (kod Nevesinja) — 104—106, 112, 769, 773
Velika (Donja i Gornja, kod Vrbovca) — 825
Velika golija (planina, kod Livna) — 71, 543
Velika stijena (brdo, kod Vlasenice) — 358
Velika strana (predio, kod Koviljače) — 625
Velika strana (k. 1436, kod Sarajeva) — 778
Velike nedelje (predio, kod Nevesinja) — 112
Velike Sotnice (kod Busovače) — 76, 491, 492, 494, 855
Veliki Gradac (k. 1074, kod Nevesinja) — 110
Veliki hrastovi (predio, kod Busovače) — 596
Veliki kom (trig. 941, kod Rogatice) — 239, 717
Veliki Svib (kod Aržana) — 505
Veliki Zaton (kod Dubrovnika) — 332
Veliko Orašje (kod Smederevske Palanke) — 567
Velja glava (brdo, kod Zvornika) — 736
Vesić Mlađen — 15
Vice Savo — 115, 781
Vidačić Milorad — 662
Vidačić Nikola — 57
Vidakovići (kod Zvornika) — 651
Videš (k. 1383, kod Trnova) — 779
Vidorja (trig. 259, kod Bosanskog Novog) — 451, 872
Vidovac Špiro — 99
Vidović Vojin — 300, 409
Vidovo vrelo (izvor, kod Banje Luke) — 479
Vidrići (kod Sokolca) — 22, 154
Viduša (kod Zenice) — 67, 536, 598
Vihovići (kod Kalinovika) — 775, 776

Vijačani (kod Prnjavora) — 522, 541, 788
Vijaka (Gornja i Donja, kod Vareša) — 453
Vilenjak (k. 1213, kod Nevesinja) — 104—110, 769
Vilusi (kod Banje Luke) — 163, 546
Viljak (brdo, kod Konjica) — 75, 554
Vinčić Vlado — 698
Vinkovci — 824, 825
Vinogradina (predio, kod Prnjavora) — 522
Vinska (kod Modriče) — 698, 699
Vinjani (Gornji i Donji, kod Imotskog) — 505, 506
Vis (k. 403, kod Tuzle) — 728
Vis (trig. 452, kod Šekovića) — 651, 652
Visočnik (kod Vlasenice) — 236, 240
Visoka glava (k. 548, kod Prnjavora) — 43
Visoka glava (trig. 664, kod Koviljače) — 400
Visoko — 11, 63, 66, 68, 69, 72, 77, 222, 395, 439, 449, 453, 535, 537—540, 547, 556, 835
Višća (Muslimanska, Katolička, Pravoslavna i Donja, kod Živinica — 384, 386, 475
Višegrad — 10, 18, 20, 21, 23, 154, 196, 231, 238, 241, 259, 330, 341, 342, 345, 379, 438, 443, 446, 447, 461, 463, 663, 706—712, 714, 716, 718, 769, 771, 795
Viševice (kod Kotor-Varoša) — 44, 48, 49
Višnjani (Donji i Gornji, kod Prozora) — 518
Višnjevica (kod Konjica) — 540
Višnjica (Donja i Gornja, kod Busovače) — 600, 601
Vitez (kod Travnika) — 173, 214, 253, 275, 546, 552, 679, 689, 837
Vitinica (kod Koviljače) — 33
Vitkovci (kod Teslića) — 423, 699
Vitlaci (kod Žepča) — 555
Vitrenik (k. 660, kod Aržana) — 510
Vjetrača (kod Nevesinja) — 143, 144
Vjetri (kod Ljubinja) — 664
Vladičica (kod Ljubovije) — 734
Vlaholje (kod Kalinovika) — 204, 227, 330, 775
Vlahovići (kod Kalinovika) — 204
Vlahovići (kod Stoca) — 29
Vlajići (kod Teslica) — 43
Vlake (predio, kod Širokog Brijega) — 512
Vlake (predio, kod Trebinja) — 664
Vlaknica (kod Prnjavora) — 741
Vlasače (kod Ljubinja) — 664
Vlasenica — 24, 153, 196, 235, 236, 238, 241, 284, 285, 327—329, 341, 342, 348, 358, 359, 365, 379, 381, 383—385, 410, 413, 466, 467, 570, 604, 647, 706—710, 712—718, 724, 726, 728, 733, 735, 795, 843, 849, 850
Vlatković Nemanja — 216
Vlatkovići (kod Jajca) — 159, 162
Voćnjak (kod Loznice) — 414, 656, 659, 660, 803
Vodičevo (Gornja i Donja, kod Bosanske Kostajnice) — 168, 873, 874, 881, 882
Vodički vrh (brdo, kod Banje Luke) — 478
Vodovoji (kod Kreševa) — 499
Vodušek Jakša — 349
Vojkovići (kod Konjica) — 778
Vojnović Petar — 175, 692
Vojvodić Dane — 395
Vojvodić Radovan — 349
Volinja (ž. st., kod Kostajnice) — 440, 542, 880, 882, 883
Voloder (kod Kutine) — 825
Volujac (kod Trebinja) — 665
Vozuća (kod Zavidovića) — 729
Vraca (kod Sarajeva) — 12, 14, 452, 457
Vraca (kod Zenice) — 539, 542, 545, 547
Vrač (k. 432, kod Ljubovije) — 734, 735
Vragolovi (kod Rogatice) — 18, 20
Vranci (kod Kreševa) — 502
Vranduk (k. 251, kod Dervente) — 424, 427
Vranduk (kod Zenice) — 212, 267, 439, 537, 542, 547, 672, 676, 686
Vranić (kod Širokog Brijega) — 504, 506
Vranići (kod Kotor-Varoša) — 45, 46
Vranojevići (kod Kladnja) — 386
Vranj (k. 1386, kod Višegrada) — 23
Vranješa (predio, kod Nevesinja) — 147
Vranješević Slavoljub — 50, 458

Vranjevići (Gornji i Donji, kod Nevesinja) — 62, 90, 94—96, 104, 204, 218, 637, 639
Vranjska (kod Ljubinja) — 29
Vranjska Mosura (kod Bosanske Krupe) — 374
Vratlo (kod Kalinovika) — 287
Vratolomac (kosa, kod Zvornika) — 289, 290, 723, 724
Vražale (kod Zenice) — 490, 548
Vražići (kod Čelića) — 614
Vrba (kod Gackog) — 331
Vrbanja (kod Banje Luke) — 46, 47, 546, 547, 698
Vrbanja (r.) — 64, 186, 536, 557, 558
Vrbanjci (kod Kotor-Varoša) — 44, 47, 48, 553
Vrbas (potok, kod Prozora) — 518
Vrbas (r.) — 47, 48, 159, 165, 166, 168, 185, 186, 458, 480, 485, 486, 528, 529, 531, 536, 546, 552, 557, 558, 700, 787
Vrbica (kod Foče) — 288
Vrbovnik (kod Sarajeva) — 778
Vrela (kod Teslića) — 697, 699
Vrela (kod Visokog) — 272, 358, 575
Vrhovi (kod Derv ente) — 420, 424 428, 828
Vrhovina (kod Kalinovika) — 334
Vrhovine (kod Zenice) — 688
Vrhpolje (kod Ljubovije) — 732, 734
Vrhprača (kod Sarajeva) — 287
Vrhselje (kod Travnika) — 435
Vrpolje — 825
Vršani (kod Bijeljine) — 351, 693, 694
Vršani (kod Prnjavora) — 541
Vrtoče (kod Bosanskog Petrovca) — 846
Vrućica (kod Teslića) — 42
Vučići (kod Kotor-Varoša) — 45
Vučijak (kod Prnjavora) — 421, 522, 788
Vučjak (pl., kod Modriče) — 698, 699
Vučković Ljubo — 295, 400
Vujačić Bogdan — 698
Vujnović Savo — 15
Vujnovići (kod Kalinovika) — 331
Vujović Vojin — 88
Vukalović Mile — 115, 780
Vukčević Savo — 648, 650
Vukojeva M. (kod Širokog Brijega) — 506
Vukosavci (Donji i Gornji, kod Koraja) — 615
Vukovar — 589, 656, 825
Vuković — 383, 571
Vuković Savo — 53
Vuković Slavko — 369, 395
Vuković Slobodan — 246, 248, 266
Vuković Veljko — 15
Vukovije (Gornje i Donje, kod Živinica) — 466, 468, 564, 653, 728 730
Vukovina (kod Šekovića) — 651

Z

Zabojska (kod Trnova) — 773, 778
Zaborani (kod Nevesinja) — 60, 62, 92, 106, 110—113, 334, 638, 771—774, 838
Zabrđe (kod Koraja) — 32, 308, 472, 631, 714, 727, 751, 752, 758
Začula (kod Dubrovnika) — 664
Zagoni (kod Bijeljine) — 470, 585, 586, 612, 634, 693
Zagora (kod Ljubinja) — 664
Zagorac (kod Banje Luke) — 479
Zagorje (predio, kod Kalinovika) — 288
Zagradinje (kod Dubrovnika) — 664
Zagreb — 11, 12, 17, 444, 493, 710, 822, 825, 827, 829, 830, 832, 834, 844, 846, 849, 865, 866, 868, 869, 876
Zahum (kod Prozora) — 71, 73, 520, 545
Zajača (kod Zvornika) — 657
Zaklopac (kod Nevesinja) — 97, 107—109
Zaklopača (kod Vlasenice) — 327
Zakmur (kod Foče) — 288
Zakomo (kod Rogatice) — 18, 20, 22, 153, 238, 717
Zakopa (kod Bosanskog Novog) — 872
Zakopanik (predio, kod Livna) — 71, 543
Zalište (k. 820, kod Sarajeva) — 14
Zalom (kod Nevesinja) — 143
Založje (kod Kalinovika) — 145
Zalukovik (Gornji i Donji, kod Vlasenice) — 328
Zalužani (kod Banje Luke) — 478, 481
Zalužje (kod Nevesinja) — 638

Zamlača (kod Bosanskog Novog) — 373, 817, 818, 873, 882
Zapadna Morava (r.) — 203, 463, 744
Zaplanik (kod Dubrovnika) — 664
Zarače (kod Zenice) — 369
Zaselje (kod Kotor-Varoša) — 46
Zaton — vidi Veliki Zaton
Zavidovići — 64, 65, 155, 432, 450, 453, 455, 456, 820, 826, 850
Zavlaka (Donja i Gornja, kod Krupnja) — 796, 803
Zekanović Mitar — 15
Zekić Miloš — 25, 154, 197, 237, 241, 285, 329, 360, 388, 418, 475, 604
Zekine Staje (kod Bugojna) — 221
Zelengora (predio, kod Gackog) — 140, 146, 227
Zelenikovac (predio, kod Trebinja) — 664
Zelenkovići (kod Koraja) — 615
Zelinje (kod Zvornika) — 646, 800, 801
Zemun — 825
Zenica — 10, 11, 64—66, 77, 114, 155, 156, 213, 214, 220, 229—232, 252, 259, 267, 273—277, 433, 435, 438—440, 449, 450, 453, 456, 462, 463, 490, 492, 497, 536—540, 542, 544—548, 551, 552, 554—556, 558, 596, 598, 602, 637, 671—674, 676, 677, 679—683, 685, 686, 688—690, 702, 721, 826, 828—830, 832, 835, 836—840, 844, 846, 849, 853, 859, 861, 862
Zenik (kod Fojnice) — 575
Zigler Fric Frajher fon — 444
Zimlje (Gornje i Donje, kod Nevesinja) — 58, 60—62, 92, 100, 102, 105, 106, 110—113, 146, 770, 772, 774, 775
Zloselo (kod Kladnja) — 386, 418
Zloselo (kod Koraja) — 594
Zmajevac (predio, kod Zvornika) — 289, 290, 723, 724
Zmijnica (k. 967, kod Rogatice) — 21, 23, 239
Zmijska ravan (predio, kod Kotor-Varoša) — 479
Zolje (kod Zvornika) — 292
Zontag (njemački pukovnik) — 710
Zorić Milan — 185, 188, 338, 364
Zorić Rade — 648, 650
Zorlaci (kod Goražda) — 818
Zorn Bozidar — 17, 136, 454, 719
Zovik (kod Tarčina) — 577
Zovik Kalajdžija (kod Čelića) — 614
Zubci (kod Trebinja) — 665, 667
Zubovići (s. z. od Kotor-Varoša) — 46, 480
Zukići (kod Kladnja) — 386, 474
Zvijerina (kod Ljubinja) — 29
Zvornik — 7, 8, 31—36, 153, 192, 193, 196, 241, 244, 245, 280—282, 284, 289—292, 297, 306, 310, 313, 314, 316—318, 323, 327, 339, 341, 342, 346, 347, 350, 358, 365, 371, 372, 379, 381, 383, 389—391, 400, 402, 405, 407, 410, 411, 413—415, 452, 466, 468, 565, 566, 569, 570, 585, 586, 589, 604, 614, 616, 617, 620, 622, 625, 641, 646—648, 651, 655—659, 661, 695, 706—710, 712—715, 717, 719, 720—728, 730, 732, 733, 735, 736, 745, 746, 751, 752, 763, 795, 802, 805, 806, 811, 819, 820, 826, 843, 846, 848, 864

Ž

Žabica (Gornja i Donja, kod Ljubinja) — 29, 665
Žabljak (kod Tešnja) — 42, 43
Žarkovac (k. 258, kod Bosanske Krupe) — 375, 482
Žarkovići (kod Zvornika) — 656—658
Žarkovina (kod Teslica) — 537
Žažina (kod Siska) — 875, 876
Ždrijelovići (kod Bileće) — 208
Željevo (kod Foče) — 332
Žepa (kod Višegrada) — 21, 22, 238, 715, 852, 861, 862
Žepče — 64, 65, 155, 215, 232, 432, 433, 435, 437, 438, 440, 446, 456, 462, 536, 537, 539, 540, 544—546, 551, 554, 555, 571, 600, 671—673, 676, 686, 690, 826, 844
Žepinići (kod Kladnja) — 387
Žeravice (kod Kladnja) — 327, 329, 717
Žeželovo (Gornje i Donje, kod Kreševa) — 70, 542
Žilici (kod Kotor-Varoša) — 43
Žiljevo (kod Nevesinja) — 79, 107
Žirovac (potok, kod Bosanskog Novog) — 872
Žiške — vidi Žiškovića njive (predio)
Žiškovića njive (predio, kod Prnjavora) — 43, 187, 522, 523

Žitomislić (kod Mostara) — 208, 250, 665
Živanović M. Sergije — 697, 699
Živanj (kod Uloga) — 334, 776
Živčići (kod Zenice) — 490, 494
Živinice (kod Kotor-Varoša) — 44, 48, 49, 542
Živinice (Muslimanske i Katoličke, kod Tuzle) — 282, 365, 410, 416, 417, 466, 467, 473, 475, 564, 565, 604, 715, 729, 730, 843
Žljebovi (kod Sokolca) — 154, 235, 236, 712, 713
Žrvanj (Gornji i Donji, kod Ljubinja) — 29, 665
Žudovina (trig. 639, kod Titovog Užica) — 790—795
Žuglići (kod Konjica) — 74, 454, 552
Žuljevica (Velika i Mala, kod Bosanskog Novog) — 168
Žulji (kod Nevesinja) — 90, 94—97, 104, 204, 218, 639
Županja (predio, kod Sremske Rače) — 470, 824, 826
Žuta stena (trig. 961, kod Ljubovije) — 734
Žužić Mario — 80
Žužul Josip — 509

SADRŽAJ

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI

— Decembar —

I

Dokumenti jedinica Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije

Strana

Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 1. decembra 1944. Štabu Majevičkog NOP odreda za dejstva u rejonu Bijeljine — 7

Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 1. decembra 1944. Štabu Drvarsko-petrovačkog NOP odreda za rasformiranje ovog odreda — — — — — — — — — — — 8

Obavještajni izvještaj Štaba 10. divizije od 1. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o neprijatelju na komunikaciji Zenica — Sarajevo — Konjic — — — — — — — 10

Izvještaj Štaba 27. divizije od 1. decembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o borbama u drugoj polovini novembra na komunikaciji Višegrad — Rogatica — Sokolac — — — — 18

Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 1. decembra 1944. za formiranje Brigade narodne odbrane za Hercegovinu — — 26

Izvještaj Štaba 38. divizije od 1. decembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o borbama protiv Nijemaca i četnika u drugoj polovini novembra na području Tuzla — Zvornik — Bijeljina 31

Pregled materijalnih sredstava veze u Srednjobosanskoj diviziji na dan 1. decembra 1944. godine — — — — — 38

Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 15. krajiške NOU brigade na dan 1. decembra 1944. godine — — — — 40

Izvještaj Štaba 19. krajiške (srednjobosanske) brigade od 1. decembra 1944. Štabu Srednjobosanske NOU divizije o dejstvima u novembru na području Doboja, Teslića i Kotor-Varoša — — — — — — — — — — — 42

Izvještaj Štaba Posavsko-trebavskog NOP odreda od 1. decembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima u širem rejonu Gračanice u drugoj polovini novembra — — — — 51

Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 2. decembra 1944. Štabu 14. hercegovačke (omladinske) brigade za zaposjedanje položaja sjeverno od Nevesinja i sadejstvo sa 11. hercegovačkom brigadom — — — — — — — — — 54

Izvještaj Štaba 29. divizije od 2. decembra 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ o dejstvima u novembru na području Hercegovine 58

Strana

Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 3. decembra 1944. Komandi drvarskog područja o dejstvima jedinica u dolini rijeke Bosne — — — — — — — — — — — 63
Izvještaj Štaba 10. divizije od 3. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima u novembru na području Konjica, Visokog i Zenice — — — — — — — — — — — 66
Izvještaj Štaba 1. tenkovske brigade NOVJ od 3. decembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o akciji tenkovske grupe kod Kifinog Sela u sadejstvu sa 11. hercegovačkom brigadom — 79
Relacija Štaba 12. hercegovačke brigade od 3. decembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o borbama u novembru na prostoru Mostar — Čitluk — Široki Brijeg — — — — — — — — 81
Relacija Štaba 13. hercegovačke brigade od 3. decembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o dejstvima na sektoru Buna — Blagaj — Nevesinje u novembru — — — — — — 90
Relacija Štaba 14. hercegovačke (omladinske) brigade od 3. decembra 1944. dostavljena Štabu 29. NOU divizije o dejstvima na području Nevesinja u novembru — — — 100
Izvještaj Podgrmečkog NOP odreda od 3. decembra 1944. Štabu 39. NOU divizije o dejstvima izvedenim na sektoru Bosanska Krupa — Bosanski Novi — — — — — — 120
Izvještaj Štaba 1. tenkovske brigade NOVJ od 4. decembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o napadu tenkovske grupe na Široki Brijeg — — — — — — — — — 128
Relacija Štaba 10. hercegovačke brigade od 4. decembra 1944. dostavljena Štabu 29. NOU divizije o borbama na prostoru Mostar — Široki Brijeg u novembru — — — — 130
Relacija Štaba 11. hercegovačke brigade od 4. decembra 1944. dostavljena Štabu 29. NOU divizije o dejstvima ove brigade na prostoru Kifino Selo — Ulog — Kalinovik — Trnovo u novembru — — — — — — — — — 138
Uputstvo Štaba 3. korpusa NOVJ od 5. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica o postupku pri sahrani poginulih i umrlih pripadnika NOV i POJ — — — — — — 150
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 5. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na neprijatelja u zahvatu komunikacije Sokolac — Vlasenica — — — — — 153
Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 6. decembra 1944. Komandi drvarskog vojnog područja o dejstvima u srednjoj Bosni 155
Izvještaj Štaba 39. divizije od 6. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima na sektoru Banja Luka — Kotor-Varoš — — — — — — — — — — — 157
Izvještaj Štaba 11. krajiške brigade od 6. decembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o akciji kod Busovače — — — — 171
Izvještaj Štaba 4. divizije od 7. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o stanju službe veze — — — — — — — 173
Izvještaj Štaba 10. divizije od 7. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o stanju službe veze — — — — — — 176
Izvještaj Štaba Srednjobosanske divizije od 7. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o stanju službe veze 182
Zapovijest Štaba Operativne grupe 5. korpusa NOVJ od 7. decembra 1944. potčinjenim jedinicama za uništenje četnika u dolini rijeke Vrbasa i u srednjoj Bosni — — — — 185

Strana

Zapovijest Štaba 1. tenkovske brigade NOVJ od 7. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za prikupljanje na sektoru Čapljina — Fojnica — — — — — — — — 189
Izvještaj Štaba 17. slavonske brigade od 7. decembra 1944. Štabu 28. NOU divizije o borbama oko Bijeljine — — — 191
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 8. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na komunikaciji Rogatica — Sokolac — Han-Pijesak — — — — — — — — 196
Izvještaj Štaba 10. divizije od 9. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima na komunikaciji Sarajevo — Kiseljak 198
Zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 9. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za blokadu neprijateljskih snaga na prostoru Nevesinje — kotlina rijeke Neretve — Široki Brijeg i uništenje četnika na sektoru Kalinovik — Foča — — 201
Izvještaj Štaba 6. krajiške brigade od 9. decembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o dejstvima na komunikaciji Vranduk — Topčić Polje — — — — — — — — — — — 212
Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 10. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na komunikaciji Busovača — Zenica — Doboj — Derventa — — — — — — 214
Naredba Štaba 5. korpusa NOVJ od 10. decembra 1944. Vojnoj oblasti za njen smještaj u Jajcu — — — — — 215
Izvještaj Štaba 13. hercegovačke brigade od 10. decembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o borbama od 5. do 10. decembra na sektoru Nevesinje — Blagaj — Buna — — — — 217
Zapovijest Štaba 10. NOU divizije od 11. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na prostoru Fojnica — Modri Kamen i komunikacijama Kiseljak — Sarajevo i Rama — Prozor — — — — — — — — — — 220
Naređenje Štaba 39. NOU divizije od 11. decembra 1944. štabovima 15. krajiške brigade, Zmijanjskog i Pljevskog NOP odreda za dejstva na području Mrkonjić-Grada — — — 223
Izvještaj Štaba 1. tenkovske brigade NOVJ od 11. decembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o akciji 1. čete 1. tenkovskog bataljona kod Gubavice — — — — — — — — 224
Izvještaj Štaba 11. hercegovačke brigade od 11. decembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o borbama protiv četnika na sektoru Kalinovik — Miljevina — Dobro Polje — — — — 225
Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 12. decembra 1944. Komandi drvarskog područja o dejstvima u Bosni — — — 229
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 12. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za sređivanje jedinica poslije četvorodnevnih borbi protiv četnika i pripremanje za nove zadatke — — — — — — — — — — — 235
Izvještaj Štaba 27. divizije od 12. decembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o borbama protiv četnika od 8. do 12. decembra 1944. na prostoru Rogatica — Sokolac — Džimrije — — — 237
Naređenje Štaba 39. NOU divizije od 12. decembra 1944. Štabu 15. krajiške brigade o rasformiranju Mrkonjićko-pljevskog NOP odreda — — — — — — — — — — 242
Naređenje Štaba 38. NOU divizije od 13. decembra 1944. Štabu 18. hrvatske brigade za dejstvo na komunikaciji Kozluk — Čolopek — — — — — — — — — — 244
Pregledi brojnog stanja ljudstva i naoružanja 1. područja Vojne oblasti 29. NOU divizije 14. decembra 1944. godine — — 246

Strana

Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja Komande 3. područja Vojne oblasti 29. NOU divizije 14. decembra 1944. godine 250
Izvještaj Štaba 1. artiljerijskog diviziona od 14. decembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o dejstvima na sektoru Travnika 252
Naredba Uprave podoficirskog kursa 39. NOU divizije od 14. decembra 1944. o organizaciji i radu ovog kursa — — — 254
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 15. decembra 1944. Štabu 27. divizije za organizaciju i obuku ljudstva u četama za vezu — — — — — — — — — — — 256
Naredba Štaba 5. korpusa NOVJ od 15. decembra 1944. o pohvali 7. i 8. krajiške brigade i 1. artiljerijskog diviziona 4. divizije za uspjehe u borbama u dolinama rijeka Bosne i Lašve 258
Naređenje političkog komesara Štaba 5. korpusa NOVJ od 15. decembra 1944. za rasformiranje Operativne grupe korpusa 260
Pregledi brojnog stanja ljudstva i naoružanja Komande 2. područja Vojne oblasti 29. NOU divizije 15. decembra 1944. godine 262
Izvještaj Štaba 6. krajiške brigade od 15. decembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o dejstvima na odsjeku Zenica — Travnik 267
Zapovijest Štaba 7. krajiške NOU brigade od 15. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na komunikaciji Busovača — Kiseljak — — — — — — — — 271
Izvještaj Štaba 8. krajiške brigade od 15. decembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o dejstvima na odsjeku Busovača — Zenica 273
Izvještaj Štaba 17. majevičke brigade od 15. decembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o dejstvima na prostoru Puračić — Tuzla — Požarnica — — — — — — — — — — 280
Zapovijest Štaba 27 NOU divizije od 16. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Drinjaču i zadržavanje nadiranja četnika prema Han-Pijesku — — — — 283
Naređenje načelnika Štaba 29. NOU divizije od 16. decembra 1944. štabovima 11. i 14. hercegovačke (omladinske) brigade i Brigadi narodne odbrane za Hercegovinu za dejstva prema Foči i Glavatičevu — — — — — — — — 286
Izvod iz operacijskog dnevnika 21. istočnobosanske brigade od 16. decembra 1944. dostavljen Štabu 38. NOU divizije o dejstvima na komunikacijama Zvornik — Tuzla i Zvornik — Drinjača — — — — — — — — — 289
Izvještaj Štaba 14. korpusa od 17. decembra 1944. Štabu Južne operativne grupe NOVJ o prebacivanju 17. i 28. divizije preko rijeke Drine u istočnu Bosnu — — — — — 295
Izvještaj Štaba 17. NOU divizije od 17. decembra 1944. Štabu Južne operativne grupe NOVJ o dejstvima na prostoru Bijeljina — Brezovo Polje — Brčko — — — — — — 297
Zapovijest Štaba 20. srpske NOU brigade od 17 decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za forsiranje rijeke Drine na odsjeku Kurijačice — — — — — — — — 299
Izvještaj Štaba 14. korpusa NOVJ od 18. decembra 1944. Štabu Južne operativne grupe NOVJ o dejstvima u dolini Drine 301
Izvještaj Štaba 17. divizije od 18. decembra 1944. štabu Južne operativne grupe NOVJ o dejstvima poslije forsiranja rijeke Drine — — — — — — — — — — 303
Obavještajni izvještaj Štaba 17. divizije od 18. decembra 1944. Štabu Južne operativne grupe NOVJ o neprijatelju na odsjeku Bijeljina — Janja — — — — — — — 309

Strana

Izvještaj Štaba 18. hrvatske brigade od 18. decembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o napadu na uporišta u rejonu Zvornika 313
Direktiva Štaba 14. korpusa NOVJ od 19. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dalja dejstva u dolini rijeke Drine od Zvornika do njenog ušća — — — — — 316
Obavještenje Štaba 14. korpusa NOVJ od 19. decembra 1944. Štabu 17. divizije o naređenju Štaba Južne operativne grupe NOVJ za dejstva u dolini rijeke Drine od njenog ušća do Zvornika — — — — — — — — — — — 322
Pregled nacionalnog i socijalnog sastava 9. NOU divizije 19. decembra 1944. godine — — — — — — — — 324
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 9. NOU divizije 19. decembra 1944. godine — — — — — — — 326—327
Naređenje Štaba 27. NOU divizije od 19. decembra 1944. Štabu Kladanjskog NOP odreda i komandama Birčanskog područja i Čete OZN-e za dejstva protiv četnika u rejonu Vlasenice 327
Zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 19. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na prostoru Foče, Kalinovika, Nevesinja i Mostara — — — — — — 330
Izvještaj Štaba 39. divizije od 19. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o stanju službe veze — — — — — — 336
Izvod iz operacijskog dnevnika 2. krajiške brigade o dejstvima na komunikaciji Zvornik — Janja dostavljen 19. decembra Štabu 17. divizije — — — — — — — — — 339
Izvještaj Štaba 3. korpusa od 20. decembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u istočnoj Bosni u novembru — 341
Zapovijest Štaba 17. NOU divizije od 20. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na sektoru Bijeljina Janja — Koraj — Brčko — — — — — — — 350
Raspis Štaba 17. NOU divizije od 20. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica o tajnim nazivima za jedinice Južne operativne grupe NOVJ — — — — — — — 353
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 20. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva protiv četnika na sektoru Vlasenica — Šekovići — — — — — — — 358
Instrukcija Štaba 39. NOU divizije od 20. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za borbu protiv četnika — — 361
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 21. decembra 1944. štabovima Tuzlanskog i Posavsko-trebavskog NOP odreda za dejstva na prostoru Živinice — Puračić i Brčko — — — 365
Obavještenje Štaba 53. NOU divizije od 21. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica o preimenovanju ove divizije 367
Naređenje Štaba 10. NOU divizije od 22. decembra 1944. štabovima Visočko-fojničkog NOP odreda i 2. bataljona 7. krajiške brigade da obezbjeđuju forsiranje rijeke Bosne od strage Grupe bataljona 4. NOU divizije — — — — — 368
Izvještaj Štaba 17. NOU divizije od 22. decembra 1944. Štabu Južne operativne grupe NOVJ odejstvima na sektoru Bijeljina — Crnjelovo — Čelić — — — — — — — — 370
Izvještaj Štaba Podgrmečkog NOP odreda od 22. decembra 1944. Štabu 39. NOU divizije o akcijama na prostoru Bosanska Krupa — Bosanski Novi — — — — — — — 373
Obavještajni izvještaj Štaba 14. korpusa NOVJ od 23. decembra 1944. o neprijatelju na odsjeku Janja — Bijeljina — — 378

Strana

Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 23. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva protiv četnika na prostoru Šekovići — Vlasenica — — — — — — — 384
Izvještaj Štaba 18. hrvatske brigade od 23. decembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o borbama u rejonu Zvornika — — 389
Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 24. decembra 1944. Štabu 10. divizije da popuni svoje brigade sastavom rasformiranog Visočko-fojničkog NOP odreda i 1. bataljonom Livanjsko-duvanjskog NOP odreda — — — — — — 392
Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 24. decembra 1944. Štabu 10. divizije o regulisanju željezničkog saobraćaja — — 396
Obavještenje Štaba 14. korpusa NOVJ od 24. decembra 1944. Štabu 17. divizije o situaciji u dolini Drine — — — — 399
Izvještaj Štaba 20. srpske brigade od 24. decembra 1944. Štabu 45. NO divizije o forsiranju rijeke Drine na odsjeku Kurijačice — — — — — — — — — — — 401
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 25. decembra 1944. Štabu 38. divizije za razbijanje četnika u dolini rijeke Spreče — 410
Naređenje Štaba 14. korpusa NOVJ od 25. decembra 1944. Štabu 25. divizije za forsiranje rijeke Drine na odsjeku Kurijačica — Zvornik — — — — — — — — — 411
Izvještaj Štaba 14. korpusa NOVJ od 26. decembra 1944. Štabu Južne operativne grupe NOVJ o dejstvima na odsjeku rijeke Drine i u dolini Spreče — — — — — — — 412
Naređenje Štaba 25. NO divizije od 26. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za forsiranje Drine na odsjeku Kurijačica — Zvornik — — — — — — — — — 414
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 26. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na četnike na prostoru Nočajevići — Stupari i za sadejstvo s jedinicama 38. NOU divizije u odbrani Tuzle — — — — — — — 416
Izvještaj Štaba 19. srednjobosanske brigade od 26. decembra 1944. Štabu 53. NOU divizije o dejstvima na odsjeku Doboj — Derventa — — — — — — — — — — 419
Izvještaj Štaba Vlašićkog NOP odreda od 26. decembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o aktivnosti na području Travnika — 433
Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 27. decembra 1944. Komandi drvarskog vojnog područja o dejstvima u Bosni — — 437
Obavještajni izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 27. decembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o stanju, organizaciji komandovanja i formacijskom sastavu njemačkih i kvislinških oružanih snaga — — — — — — — — — 441
Izvještaj Štaba 14. korpusa NOVJ od 27. decembra 1944. Štabu Južne operativne grupe NOVJ o dejstvima u pravcu Tuzle i u dolini Drine — — — — — — — — — — 466
Zapovijest Štaba 17. NOU divizije od 27. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na sektoru Janja — Brčko — Bijeljina — — — — — — — — — 470
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 27. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za gonjenje i uništenje četnika na prostoriji Tuzla — Kladanj — — — — — — 473
Izvještaj Štaba 39. divizije od 27. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima na prostoru Banje Luke, Bosanskog Novog i Kostajnice — — — — — — — — — 476

Strana

Izvještaj Štaba 39. divizije od 27. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o stanju službe veze — — — — — — — — 487
Izvještaj Štaba 9. krajiške brigade »Simo Šolaja« od 27. decembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima na prostoru Zenica — Busovača — Kiseljak — — — — — — 490
Izvod iz Operacijskog dnevnika Štaba 13. južnodalmatinske brigade 9. NOU divizije o dejstvima u novembru i decembru 1944. na prostoru Imotski — Široki Brijeg — — — — — 504
Izvještaj Štaba 17. krajiške brigade od 27. decembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o aktivnosti na komunikaciji Prozor — Ostrožac — Konjic — — — — — — — — 517
Izvještaj Štaba 18. srednjobosanske brigade od 27. decembra 1944. Štabu 53. NOU divizije o aktivnosti protiv četnika u srednjoj Bosni — — — — — — — — — — 521
Brojno stanje ljudstva 3. korpusa NOVJ 28. decembra 1944 godine 533
Izvještaj Štaba 5. korpusa od 28. decembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u novembru na području srednje i zapadne Bosne — — — — — — — — — 534
Naređenje Štaba 14. korpusa NOVJ od 28. decembra 1944. Štabu 25. divizije za regulisanje prevoženja preko rijeke — — 559
Izvještaj Štaba 14. korpusa od 28. decembra 1944. Štabu Južne operativne grupe NOVJ o dejstvima u dolinama rijeka Drine i Spreče — — — — — — — — — — — 564
Obavještajni izvještaj Štaba 14. korpusa NOVJ od 28. decembra 1944. o četničkim jedinicama iz Srbije — — — — 567
Izvještaj Štaba 7. krajiške brigade od 28. decembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima na prostoru Krešcvo — Kiseljak — — — — — — — — — — 572
Izvještaj Štaba 17. majevičke brigade od 28. decembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o četničkim gubicima i o plijenu za vrijeme proteklih borbi kod Tuzle — — — — — — 583
Izvještaj Štaba 21. slavonske brigade od 28. decembra 1944. Štabu 28. NOU divizije o dejstvima protiv Nijemaca i četnika na prostoriji Bijeljina — Janja — — — — — — 585
Izvještaj Štaba 21. istočnobosanske brigade od 28. decembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o borbama protiv četnika istočno od Tuzle — — — — — — — — — — 593
Izvještaj Visočko-fojničkog NOP odreda od 28. decembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o akcijama na komunikaciji Kiseljak — Busovača — Zenica — — — — — — — 596
Zapovijest Štaba 3. korpusa NOVJ od 29. decembra 1944. o pohvali jedinica zbog uspjeha u borbi protiv četnika u istočnoj Bosni — — — — — — — — — — — 604
Naređenje Štaba 14. korpusa NOVJ od 29. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica o organizaciji komora i intendantura — — — — — — — — — — 606
Izvještaj Štaba 10. divizije od 29. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o stanju službe veze — — — — — — — — 607
Izvještaj Štaba 17. divizije od 29. decembra 1944. Štabu Južne operativne grupe NOVJ o neprijatelju na sektoru Bijeljina — Brčko — Čelić — — — — — — — — — 612

Strana

Zapovijest Štaba 25. NO divizije od 29. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za čišćenje Majevice od četnika — — 614
Izvod iz Operacijskog dnevnika Štaba 28. NOU divizije o dejstvima na odsjeku Janja — Bijeljina od 28. novembra do 29. decembra 1944. godine — — — — — — — — 618
Zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 29. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na sektoru Nevesinje — Blagaj i Mostar i razbijanje i uništenje četnika na prostoru Dobro Polje — Kalinovik — Foča — — — — 636
Kritički osvrt Štaba 38. NOU divizije od 29. decembra 1944. u vezi sa greškama i nedostacima u borbi sa četnicima u drugoj polovini decembra — — — — — — — — 541
Izvještaj Štaba 38. divizije od 29. decembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o rezultatima sedmodnevnih borbi protiv četnika 644
Zapovijest Štaba 45. NO divizije od 29. decembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica da se prebace sa prostora Loznice u širi rejon Zvornika — — — — — — — — — 646
Izvještaj Štaba 45. NO divizije od 29. decembra 1944. Štabu Južne operativne grupe NOVJ o gubicima pretrpljenim u dolini rijeke Drine — — — — — — — — — 649
Izvještaj Štaba 18. hrvatske brigade od 29. decembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o borbama protiv četnika na prostoriji Tuzla — Zvornik — — — — — — — — — 651
Izvještaj Štaba 24. srpske brigade od 29. decembra 1944. Štabu 45. NO divizije o dejstvima u dolini rijeke Drine — — 655
Zapovijest Štaba Brigade narodne odbrane za Hercegovinu od 29. decembra 1944. štabovima bataljona za razbijanje i uništenje preostalih četničkih grupa u srezu trebinjskom — — 662
Izvještaj Štaba Livanjsko-duvanjskog NOP odreda od 29. decembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o akcijama u rejonu Duvna 668
Izvještaj Štaba 4. divizije od 30. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima na prostoru Zenica — Busovača — — 671
Naređenje Štaba 17. NOU divizije od 30. decembra 1944. Štabu 28. divizije za dejstva na prostoriji Janja — Suho Polje — Čađavica — — — — — — — — — — 693
Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 30. decembra 1944. kojom se jedinice ove divizije pohvaljuju zbog uspješne borbe protiv Nijemaca i četnika — — — — — — — 695
Obavještajni izvještaj Štabu 53. NOU divizije od 30. decembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o četničkim snagama u srednjoj Bosni — — — — — — — — — — 697
Pregled brojnoj stanja ljudstva i sredstava za vezu 1. artiljerijske brigade 5. korpusa NOVJ 30. decembra 1944. godine 700—701
Izvještaj Štaba 6. krajiške brigade od 30. decembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o dejstvima na komunikaciji Kiseljak — Busovača — Travnik — — — — — — — — 701
Izvod iz knjige depeša Štaba 3. korpusa dostavljenih Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u istočnoj Bosni u decembru 1944. godine — — — — — — — — — 706
Relacija Štaba 14. korpusa od 31. decembra 1944. dostavljena Štabu Južne operativne grupe NOVJ o borbama u dolini Drine 732
Naređenje Štaba 4. NOU divizije od 31. decembra 1944. Štabu 7. krajiške brigade da preuzme položaje 6. krajiške brigade i privremeno se stavi pod Komandu Štaba 4. NOU divizije 739

Strana

Dopunski izvještaj Štaba 18. srednjobosanske brigade od 31. decembra 1944. Štabu 53. NOU divizije o aktivnosti protiv četnika u srednjoj Bosni — — — — — — — — — 740

Izvještaj Štaba 17. NOU divizije od 31. decembra 1944. Štabu Južne operativne grupe NOVJ o dejstvima u dolini rijeke Drine 744

Brojno stanje ljudstva, stoke i naoružanja 28. NOU divizije 31. decembra 1944. godine — — — — — — — 764—765

Relacija Štaba 14. hercegovačke (omladinske) brigade od 31. decembra 1944. dostavljena Štabu 29. NOU divizije o borbama na prostoru Gornjeg Nevesinjskog polja i Kalinovika — 765

Izvještaj Štaba 19. krajiške (srednjobosanske) brigade od 31. decembra 1944. Štabu 53. NOU divizije o razbijanju četničkih grupica u širem rejonu Dervente — — — — — 786

Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 20. srpske NOU brigade o dejstvima u decembru 1944. na prostoru Užica i u dolini Drine — — — — — — — — — — — 790

Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 23. srpske NOU brigade o dejstvima od 11. do 31. decembra 1944. u dolini rijeke Drine 802

Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 10. hercegovačke NOU brigade na dan 31. decembra 1944. godine — — 813

II

USTAŠKO-DOMOBRANSKI DOKUMENTI

Izvještaj Glavnostožernog ureda Ministarstva oružanih snaga NDH od 2. decembra 1944. o dejstvima kod Bijeljine, Bosanskog Novog i Mostara — — — — — — — — 817

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 3. decembra 1944. o ulasku partizana u Bijeljinu — — 819

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 5. decembra 1944. o borbama na području Rogatice, Zvornika i Doboja — — — — — — — — — 820

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 7. decembra 1944. o borbama kod Banje Luke i Rame 822

Pregled jedinica Zapovjedništva 2. zbornog područja 8. decembra 1944. godine — — — — — — — — — — 824

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 9. decembra 1944. o dejstvima na prostoru Nevesinje — Gacko — — — — — — — — — 827

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 10. decembra 1944. o borbama na prostoru Banje Luke, Sarajeva i Zenice — — — — — — — — — 829

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 11. decembra 1944. o dejstvima na sektoru Banja Luka — Bosanski Novi — — — — — — — — 830

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 12. decembra 1944. o dejstvima na sektoru Banje Luke i Zenice — — — — — — — — — — — 832

Strana

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 14. decembra 1944. o borbama na području Konjica i Banje Luke — — — — — — — — — — — 834
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 15. decembra 1944. o borbama na području Zenice, Banje Luke i Konjica — — — — — — — — — 836
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 16. decembra 1944. o borbama u dolini Neretve i na području Zenice — — — — — — — — — — — 838
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 18. decembra 1944. o dejstvima na području Bihaća, Banje Luke i Zenice — — — — — — — — — 840
Izvještaj Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH od 19. decembra 1944. o rasporedu i dejstvima jedinica NOV i POJ na prostoru Banje Luke i Bijeljine — — — — 841
Izvještaj Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH od 20. decembra 1944. o dejstvima u dolini Drine i na području Banje Luke, Maglaja i Zenice — — — — — 844
Izvještaj Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH od 21. decembra 1944. o borbama na prostoru Zenice i Sarajeva i u dolini Drine — — — — — — — — — 846
Izvještaj Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH od 22. decembra 1944. o borbama na području Bosanskog Novog, Banje Luke, Trnova i u dolini Drine — — — — 848
Izvještaj Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH od 23. decembra 1944. o borbama na prostoru Bosanskog Novog, Zenice i Vlasenice — — — — — — — — 849
Bojna relacija 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944. dostavljena Glavnom stožeru oružanih snaga NDH o dejstvima na sektoru Sarajevo — Rogatica — Travnik u oktobru — — — — — — — — — — 851
Izvještaj Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH od 24. decembra 1944. o borbama u istočnoj Bosni i oko Banje Luke — — — — — — — — — — 864
Izvještaj Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH od 25. decembra 1944. o borbama na sektoru Sarajevo — Prozor 865
Izvještaj Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH od 26. decembra 1944. o dejstvima u sjeveroistočnoj Bosni i kod Kiseljaka — — — — — — — — — — 866
Izvještaj Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH od 28. decembra 1944. o stanju na području Banje Luke, Sarajeva i u dolini Drine — — — — — — — — — 868
Izvještaj Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH od 30. decembra 1944. o borbama oko Nevesinja, Foče, Banje Luke, Bosanske Gradiške i u dolini Drine — — — — 869
Bojna relacija Zapovjedništva ustaško-domobranske 4. hrvatske divizije dostavljena Zapovjedništvu 1. zbornog područja o dejstvima na sektoru Kostajnica — Bosanski Novi — Sisak — Petrinja u decembru — — — — — — — 871
Bojna relacija 8. ustaškog djelatnog zdruga dostavljena ustaško-domobranskoj 4. hrvatskoj diviziji o dejstvima na sektoru Vaganac — Petrinja — Kostajnica u decembru — — — 879
Registar — — — — — — — — — — — — — 887

Lektor
Miloš Gajić

Tehnički urednik
Velisav Marković, major

Korektori
Jelena Hodalić, Vera Laćimić i *Nada Ribar*

Rukopis predat u štampu septembra 1968. godine
Štampanje završeno novembra 1968. godine
Tiraž 2.000 primeraka

Štampa: »Savremena administracija«, grafički pogon »Branko Đonović«
Beograd

ISPRAVKE

Strana	*Red*	*Stoji*	*Treba*
21	1. odozdo	Kazadre	Kozadre
136	1. odozdo	Corn	Zorn
206	7. odozdo	Metsch	Metzsch
254	4. odozgo	Korpusa	Kursa
334	2. odozdo	objašnjenje 17	objašnjenje 14
467	3. odozdo	Vlasnice	Vlasenice